[illegible]

[illegible]

ספרי על פרשה דברים

[illegible]

ראשית חכמה [illegible] על התורה

[illegible]

[illegible]

סידור ה' [illegible] כמו"ל א' בגליונות

[illegible]

סדר היום [illegible]

[illegible]

[illegible]

חנוך לב אהבה ויראה
אורה חדשה
דורות חשובות
כסף נבחר סגולות
נחלת שבעה
שערי תשובה להגאונים
שערי צדק להגאונים
צמח צדק
תולדות אהרן מראה מקומות
[illegible] סופר להרב
צלותא דאברהם. שו״ת
שו״ת הר״ן
גבול בני בנימין
יצירה [illegible]
והרים [illegible] חי
שו״ת שאול צדקה
שו״ת המוחסות
משלי נסים להרב [illegible]
ודבר [illegible]
רשימת [illegible]
שבי חסד [illegible] חי
הגדה של פסח
נשמת שבתי הלוי
זהר חי הכ׳
כרוב ממשח [illegible]
צפנת פענח [illegible]
[illegible]
תורת [illegible]
סדר הגט
[illegible] להשם הספר
פתי יהודה
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] חיים [illegible]
חלקת [illegible]
[illegible]

ספר

בכורי יוסף

בכורי ראשית · בביאור איזה סוגיות והלכות עמוקות · ויישוב הרבה קושיות גדולות שנשאלתי · ואיזה מקומות חמורות שנתקשו לי · הכל בראיות וסברות נכונות וקרובות אל השכל הישר כאשר ברך ה׳

אותי הצעיר

יוסף זונדל בן אבי מורי ורבי הרב חיים הי״ו הוטנער ·

ווילנא

בדפוס של ר׳ אברהם יצחק ובנו ר׳ שלום יוסף דווארזעץ ·

שנת תרל״א לפ״ק

БИКУРЕЙ ІОУСЕЙФЪ,

или

Замѣтки къ разнымъ мѣстамъ Талмуда и древней раввинской письменности. Соч. З. Гутнера.

Вильна, въ Типографіи А. и сына Ш. I. Дворжецовъ на Вилейской улицѣ въ домѣ Горскаго подъ № 31.
1870.

Дозволено Цензурою 7 сентября 1870 г. Вильна.

מכתבי תהלה מגאוני דורנו הי"ו

בעז"ה יום ג' ז' מרחשון תרל"א

אל כבוד ידידי הרב הגדול החריף ובקי משנתו רב ונקי כש"ת מוהר"ר יוסף זונדיל נ"י:

אשר בקשה נפשו ממני לשום עיני ולבי על פרי עשתונותיו, אשר העלה בדפוס, ואשר הביא בשם בכורי יוסף, כי הקדיש בכוריו לתרומת מלותיו, אשר חרש בעין יפה על ששה מסכתות, ועל חלקי שו"ע, ונפשו בשאלתו לעטר בכוריו, ולקרא עליהם, אם נראו לקריאה את ההלל, אמנם ידידי אף כי באמת בכוריו נראו לקריאה, כי טעמתי בהם טעם לשבח, והמה נחמדים להשכיל, אך יען כי אין דעתי נוחה בספרי' חדשים, אשר יחדשו סופרינו, ויוציאו לאור בדפוס, אף כי ירבו ויוסיפו דעת, כי בימים האלו, אשר נתמעטו דורשי תורה, והכל רצין אחרי החכמה, ואחרי האומנות, אשר יחיו את בעליהם, חושש אני לכבוד תורה ולכבוד לומדיה, אשר יחזירו תורתם, על כל איש נבוב וריק, ולא יקבלו אותה, והמה קרובים להביא את הרבים לידי חלול קדשים, וע"כ מעודי משכתי ידי מלברך את המחבר ולרומם מעשה ידיו, כי טוב עשה בעמיו, ואמרתי בלבבי, כי לא טוב אתה מהם, ולא אחזיק גם לך טובה, אשר הפיצות מעינך חוצה, אך אחרי אשר תהיתי בקנקנך והתבוננתי, כי לא הלך בדרך אתם, ולא מחשבותם למכור חכמתם, מחשבותיך למכור, רק לקנות חכמה ולקנות בינה, כי זה דרך החכמה, מדי עלותה מלב נבון אשר בו תנוח על שפתיו הוסיף לקח, ומדי התלבשה באותיות עלי לוח עוד תוסיף דעת, ועוד הוסיף בינה יתירה אם יחלק אותיותיו ברבים, וע"כ כאשר גלות מעליך דבת מחבר, אענה גם אני, כי ספרך יענה בך עדות נאמנה כי למדת תורה הרבה ודרשת וחקרת היטב, ותורתך מכרזת עליך כי יגעת ומצאת:

כ"ד המכבדך כערכך הרב הבא עה"ח ביום שהוכפל בו כי טוב ז' לחודש מרחשון תרל"א **יעקב בריט**.

הן מכבר ידעתי באהבה את כבוד שב"ז הרב הג' חריף ובקי י"א מו"ה יוסף זונדיל שי', ומאז ידעתי את האיש ואת שיחו, הי' גדל בתורה ועמל בתורה בכל כחו, והוא חורז מתלמוד לפוסקי' בדרך ישר הולך נכוחו, עתה רחב לבבי לראות פרי גידולו פרי ישוה לו, לראות טובה בעמלו והוציא לאור בדפוס בכורי עיונו בהמה מילין דמעלין, וחקירותיו והויותיו עבין ותקילין, ואם כי עוד יש לבא אחריהם, ולהפך בהם ולהוסיף לקח, בכ"ז דברי הה"ג המחבר שי' דברי טעם · וראוים להעלותם קבל עם, והמקום ית' ירים ויגשא חילו לאוריי', ויפיש חיי הני בטיבותא למען יחזק בתורת ה' בדעתא צילותא, ויגבר חיילים ביתרון הכשר חכמתא, וישמח לבי גם אני העמוס בעבודה רבה ומברך את הה"ג שי' באהבה:

הבא עה"ח היום ג' לסדר והיה ברכה שנת תרל"א פה"ק וואלזין
נפתלי צבי יהודא ברלין.

הן הראני ידידי הרב הגדול החריף ובקי משנתו רב ונקי, כש"ת מו"ה יוסף זונדיל נ"י מפ"ק דענאבארג קונטרסים רבים מחדושיו אשר חננו ה', בהמה ענינים שונים בש"ס ובפוסקים, ונפשו אותה להעלות על מזבח הדפוס מראשית בכורי תבונתו, והגם כי לא הספיק לי העת לעיין בהרבה מהם כ"א באיזה מקומו', אמנם יותר ממה שראיתי כתוב כאן הי' לי כמה פעמים משא ומתן בהלכה עם הרב הנ"ל ומכירו אני כי דרכו ללכת מישרים וללון בעומקה של הלכה, ולאהוב האמת והישר ומתרחק מפלפולים רחוקים, ואף גם זאת כי רוב דבריו אשר חושב להדפיס כעת בעזרת ה' אינם לקבוע הלכה למעשה, ולא נצרכה אלא לפלפולא בדרך משא ומתן לתרוצי סוגיא, או ליישב דברי הראשונים ז"ל או איזה שיט' מהפוסקי' במקומו' שהקשו עליהם בחזקת בזה חושב לפרוק וליישב דבריהם · כאשר ראיתי בכמה מקומות בדברים נכונים ונעימים · ע"כ הגם כי אינני רגיל לבא בהסכמה על חבורים חדשים מקרוב באו, בזה יצאתי מגדרי מפני חביבותי' של ידידי הרב הנ"ל להגיד מקצת שבחו בפניו וכו' שלדעתי ראוי להעלות חדושיו על מזבח הדפוס כי רבים מהמעיינים ירוו נחת ממחברתו יציץ ופרח לעשות ציצים ופרחים לתורה להגדילה ולהאדירה:

הכ"ד היום יום ג' טו"ב אלול שנת תר"ל לפ"ק פ"ק דענאבארג.
אהרן שואל זעליג הכהן חופ"ק הנ"ל:

ראשית בכורים

כל יודע לבחון דבר לאשורו· יענה ויאמר אמת· כי בדורנו זה· אף כי עלינו והצלחנו עשר מעלות· בחכמות טבעיות ולמודיות· כי אצל לנו ה' רוח מלא מאלה· וגם העיר לב מלכינו הישרים — יברכם ה' — לתמוך בידי כל חכמה ומדע· ומה נאוה פרי מחשבותם בימינו להועיל ולהיטיב· אך לדאבון נפשנו נראה רבים אשר דבקה נפשם בם· לא לחכמה ולא לדעת· אך התמכרו אליהם לפלס כל דרכיהם על פי משפט האהבה והחשק בנות הטבע· וכל אשר תשאל חמדת החיים המוחשים אשר בארץ יסורם· כאלו לזאת נוצרנו· ואין לנו כ"א עולם אחר· גם בכל מעינם ומחקרם יגידו בעליל כי אך למראה עיניהם המשפט· וכל אשר לא לומר לעיניהם לראות זרה לנפשם· ויאמרו לא הוא· כאלו כל יקר הטבע ראתה עינם· וכל משטריה נודע למו· ואנחנו לא ראינו מי בכל חוקרי הטבע וחכמיה סימות עולם· אשר יאמר כי בתבונתו מצא מה היא תכונת נפש החיה המסתתרת בתוך כל היצור· ונפש המשכלת ההופפת עלינו לבדנו· הן לא ידע האדם את נפשו ואיך ידע את זולתו· ומה חיי האדם ההולך אחרי עיניו· ראשיתו עיר פרא· ואחריתו תרש את תרשי ארמה· וימי הבינים עבד נמכר לתאות נמבזות ונבזות· מאוייו ומאויי אשתו ובניו אשר נוטל עליו· ולמה לנו חיים· ומה יוסיף לנו זוהר כתר השכל המלא זיו ונגה· כי מה אור כי נראה· אך כאור הברק הנוצץ בחשכת לילה ואפלה· לאיש תועה במדבר וערבה· מקום שם אריה ופריץ חיות· אשר אך יפקח עיניו לראות כי מות לו מסביב· כן יפקחו עינינו לראות כי כל ימינו המה מהבל יחד· וחיינו רעים מכל בהמת וחית השדה· אשר לא ידעו את מכאובם· ואנחנו נוספנו דעת להוסיף מכאוב· ואיך ידעו ארחות יושר דורכי נתיבות עקלקלות כאלה· אשר נפש כל חי לא ישרה בקרבו:

ואין לנו מקוה אך ברת קרשנו· אשר תטהרנו מכל חלאת התאות המגואלות· ותקדשנו להדבק באלהי האמת· והמבטחת אתנו על שריה להביאנו אחרי צאתנו מעמק העכור הזה למרום הררי קדש משכנות מבטחים לנעימות נצח· א) וכל משפטיה אך מעגלי יושר ב) לשמור כל ארם על הונו וקנינו· ושלא לעוות משפט כל גבר

הגהות

א) **פרשתי** בענין זה דברי המדרש ריש שיר השירים שמאלו תחת לראשי זו סוכה וימינו תחבקני זה ענן השכינה לעתיד לבא הה"ד ולא יהיה לך עוד השמש לאור יומם כו' והיה לך ה' לאור עולם כו'· ענינו עפ"י הכתוב ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים· פי' על דרך הכלל נקראים אצילות העליונים המכונים בשם שמים ברואים בימין לפי שהוא עיקר הכח באדם· ובריאות התחתונות שנתגשמו כבר· ברואי שמאל· והנה אמרינן בריש סוכה דסוכה זכר לענני הכבוד· ודבריהם בהלכה ברמז כ"ש· אבל במדרש אגדה פי' יותר דהסוכה הוא ענני הכבוד ממש המתלבש בעוה"ז העכור בגשמיות המלוש של סוכה· למי שנתן בלבו דברי הכתוב והתקדשתם והייתם קדושים והכתוב ובו תדבקון· וזהו לטעום דברי המלך החביב המתוקים מדבש ונופת צופים· והנה זה בהשיר הקדוש אשר ידבר במליצה ושיר לעטוף את הקודש פנימה בשם שמאלו תחת לראשי· אבל לעתיד לבא וימינו תחבקני· שנזכה להאור הגנוז בלא שום התלבשות המכונה בשם ימין· והוא מפורש יותר בדברי ישעיה הנביא· דלעתיד לבא לא יהיה לנו עוד אור המלובש בשמש אשר גם הוא גשם חמישי (כנודע בדברי התוכנים)· והיה לנו ה' לאור עולם בלא שום התלבשות בגשם כל שהוא אך שובע שמחות את פניו ונעימות בימינו נצח:

ב) **ומדי** דברי בדרכי ה' הישרים אזכיר מה שביארתי בדברי המדרש עוד שם ושה"ש· ר"פ בשם ר"ל גלוי היה לפני הקב"ה (בשעת מ"ת) שעתידין להמיר כבודו באחר שלא יהיו אומרים אלו הראנו את כבודו ואת גדלו היינו מאמינים לו עכשיו שלא הראנו אין אנו מאמינים לו כו' לקיים מה שנאמר אל תבא במשפט את עבדך· ולכאורה פשט דבריהם אינו מבואר היכן הדברים אמורים במקרא הזה· וביארתי דדקדקו בלשון הכתוב אל תבא במשפט את עבדך דלשון את צודק על שני בעה"ד ששניהם טוענין שניהם נכנסים לדין· אבל הקב"ה שהוא הדיין שופט צדק הי' לו לומר על עבדך· ואף שאמרו שהוא הבעה"ד הוא הדיין מ"מ למה קראו לו דוד כאן בשם בעה"ד· גם לשון לפניך הוא לשון קשה כאומר אליו בשפה ושערה דרכך ואין להצטדק לפניך· וביותר עיקר בקשת דוד לא יתכן דרשו· וכי אפשר לבטל משפט בעולם· וכל הבריאה מה תהא עלי'· וביארו בזה בדבריהם דהנה כבר אמרו חכמי המחקר כי לפי שורת הדין כמו שטובת המקום עלינו בלתי תכליתית כך ראוי שתהיה עבודתנו לפניו בלתי תכליתית· אלא שמחסד ה' לא נטל על האדם יותר מכפי כחו נמצא שבמקום שהיה לו להאדם מקום לעשות רחמיו מרובים לשלות שלה· והנה כשהאדם היה לו מקום לשקל יש לו ג"כ טענה לפני ה'· ובזה אמר את עבדך כי כביכול אנחנו כשני טוענים וכשני בעה"ד· ועל דבר זה בקש דוד רחמים כי דבר שנוכל לקרוא את עבדך· אל תבא במשפט עלי כי לפניך עבודה הראוי' לכבודך לא יצדק כל חי כי הוא למעלה מכחו אך בחסדך לא תבקש ממנו רק כפי כחנו א"כ במקום שהיה לי מקום לעשות אל תבא במשפט את עבדך· ועל כוונה זו אר"פ שבשעת מ"ת שמרנו ה' בחסדו לבל נטעה כי ישרים דרכי ה'· והכל לפי מה שהוא אדם· ואין משפטו של זה כמשפטו של זה· והוכן לנות ה':

אמרתי

ראשית בכורים

מכל בני שת ג) ולנצור באמונה ותום לב פקודי המלך אשר נחסה בצל ממשלתו ד) וכל מצותיה בין איש לרעהו אך עצת אמת ושלום חסד ורחמים·

וחקותיה לאלהינו אך זכרונות קדש וציוני תורה לאל יוצרנו ה' אחד ושמו אחד· וגם מטוב הארץ לא תמנע ממנו· ותאמר לנו לעבוד את ה' בשמחה

הגהות

ג) **אמרתי** לבאר כאן ענין בני יעקב עם אנשי שכם אשר נתקשו בזה רבים במה נתחייבו כל בני העיר ומלואה בנפשם וממונם· ואם היה מצד הדין למה לא בטחו בה' והתנהגו במרמה· והנה כבר ביאר בזה הרמב"ם בספ"ט מה"מ דשכם נתחייב על מה שגזל את דינה וכל בני העיר נתחייבו על מה שלא עשו בו דין דב"נ נצטוו על הדינין· אבל הרמב"ן בפי' התורה השיג עליו וכ' וכי מה ביקש הרב עליהם חיוב מיתה וכי לא עבדו ע"ג וכל תועבת הגוים הן· גם לא לדון בלבד הוא בכלל דינין· אלא שלא לעשות שום עול ולא היו נהרגין אלא במה שעברו במעשה· אבל בלא מעשה אלא שלא עשה מה שהיה מצווה לא היה נהרג וכדאמרינן אזהרתן זהו מיתתן· וגם למה כעס יעקב עד שקללם לפני מיתתו ע"ש שהאריך· ולענ"ד יש ליישב פי' הרב ויתיישב הכל בס"ד· ובתחילה נבאר עיקר הדבר מש"כ דשכם גזל את דינה דלכאורה אם שייך גזל גם באדם א"כ יקשה גבי אבימלך שאמר לו ה' ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי דמשמע דעדיין לא היה שום חטא אפילו בשוגג דהא כבר נתחייב על שלקחה וגזלה ואף דקיי"ל דדברים שבלב אינן דברים וא"כ י"ל כיון דנתרצית מירצה לא היה גזילה כלל אפילו בשוגג· דע"כ זה אינו דהא ודאי היה ידוע אונסא דבלא"ה ודאי לא היה שרה עוברת על איסור אשת איש ובכה"ג קיי"ל דהוה דברים ע' תו' ר"פ השולח ודוק· אבל נראה דבאמת אין שייך גזילה באדם דאין אדם מתייאש מעצמו לעולם וכדאמרינן בב"ק גניבה בנפש תוכיח דמתחייב בלא יאוש ע"ש· ואף דמסיק במס' ע"ג (ע"א) דב"נ היה נהרג על הגזל אף שאינו קונה כ"כ התוס' בעירובין ר"פ הדר דמכ"פ בעינן שיתרבה ממונו של הגזלן ע"ש וזה ליתא באדם· והכא הגזילה של דינה לפי שאנסה ובא עליה ע"כ ויש כאן פגם אשר היה ניתן לתבוע בדיינים והוה כגזילה דמה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו כדאמרינן בריש סנהדרין דחבלות בנ' דל"ג מגזילות· ואין להקשות דא"כ היה ב"נ נהרג על ראשי איברים מדין גזילה ולמה איצטריך שפיכות דמים הא אף על אבר אחד היה נהרג דבלא"ה ודאי ל"ג ש"ד שנוטל חייו מנוטל ממונו וי"ל דהתם אינו מגיע לו הנאה מרציחתו אבל נוטל אברו לתן לכלבו ודאי הוה מדין גזילה וה"נ מאנס אשה דהטיב נהנה בעצמו· וי"ל עוד דבש"ד היה נהרג בשוגג כדאיתא במכות (ד"ט) אבל בגזילה נראה דודאי לא היה נהרג בשוגג כיון דאפשר בהשבה ואף דגבי ב"נ אמרינן דלא היה בתורת השבה היינו במזיד שכבר נתחייב וצ"ע· ומש"כ דבכלל דינין שלא לעשות עול הנה זה ודאי מפורש כן בש"ס סנהדרין (נ"ט) דדינין קום ועשה ושב וא"ת ע"ש· אבל מש"כ דלא היה נהרג אלא בעובר במעשה לענ"ד צ"ע ממה שאמרו שם דב"נ ששבת כו' אף שלא עבר במעשה גם בכובש שכר שכיר מוכרח בדכ"ז דהיה נהרג דאיל"ה לימא התם דמש"ה לא תני בברייתא הם חייב משום גזילה בכן דתני התם דמפרש שם דהוא כובש ע"ש· וזה מפורש כפי' הרמב"ם דגם בלא מעשה היה נהרג· ומש"כ דבלא"ה היו חייבין מיתה דעשו כל תועבת הגוים הן· הנה לענ"ד י"ל בפשוט דה"כ ההו' בע"ג (דכ"ו) ד"כ ולא כו' דאפי' עוברין על שבע מצות ב"נ לא היו מורידין דכי קרא והיו לך למס ועבדוך אבל מ"מ ז"א אלא בשלא נתחייבו במיתה להם אבל היכא שנתחייבו במיתה להם היכא למ"ד דאפילו בישראל שהרג בשוגג היה מצוה ביד גואל הדם להורגו כשיצא חוץ ממקלטו· ובכל חיוב מיתה שייך שנתחייב לו כדאמרינן בסנהדרין (ד"ע) גבי ע"ז מיתה לזה ותשלומין לזה אלמא דחשוב החיוב לו· וא"כ בכאן שנתחייבו במיתה להם בזה היו מצווין להורגם· והנה קיי"ל בסנהדרין (ע"א) דב"נ שהכה חבירו ונתגייר בזמן הבית היה פטור דאי עבד השתא לאו בר קטלא וכ"ש לענין גזילה אפילו לישראל דאם היה מתגייר אז היה פטור· ואם היו בני שכם מתגיירין אז באמת היו נפטרין· והנה אמרינן ביבמות (כ"ד) דגר מעובדי כוכבים שהיה מתגייר בזמן הבית בשביל שולחן שרים בשביל מורא אריות לא היו גרים בדיעבד ופ"ש בתו' ד"ה דכותים קיי"ל דהוי גרים שלבסוף נתגיירו לגמרי· וא"כ נביא לבב חכמה לקנות תחבולת בני יעקב שהתנהגו עמהם בחמלה דהם שנתחייבו להם מיתה ונצטוו להרגם וחסו על עיר ומלואה ע"כ רצו שיתגיירו ויפטרו ואם היו מודיעום שיתגיירו כדי שיפטרו ממיתה א"כ לא היו גרים כלל דלא עדיף מגרי אריות והוכרחו לומר במרמה ואם לא תשמעו אלינו להמול ולקחנו את בתנו והלכנו כדי שיהיה הגירות לשם שמים באמת אך הם לא עשו כן ואמרו בהמתם וכל קנינם לנו הם· ותו הוה כבשביל שולחן שרים דאינו גירות וא"כ נתחייבו בעצמם· וספר הכתוב דהסב ה' לבם להמול כדי שיהרגום בהיותם כואבים ולא יטרחו הצדיקים בהריגתם וכעין זה אמרו גבי דוד עם גלית הפלשתי· ומה שכעס יעקב אבינו היה בחמלה יתירה על מה שעשו באפם ולא המתינו להבדל יותר שמא יתגיירו לגמרי כמש"כ התו' גבי כותים הנ"ל· והנה אנשי שכם היו כולם מחוי שהיה משבעה אומות שנתן הקב"ה לאברהם אך אמר ה' כי לא שלם עון האמורי עד הנה· וזה כ"ז שלא נתחייבו להם אבל כיון שנתחייבו להם כבר זכו בכל אשר להם והכל בצדק ומשפט וחסד ורחמים:

ד) **באשר** ילמדנו הכתוב בדברי יוסף (בראשית י"ח כ"ד) והיה בתבואות ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם ולאשר בבתיכם ולאכול לטפכם· וכפי ההשקפה יתפלא אלינו אריכות הזה אך כדבר שפתים להגיד לאדם מה יעשה בתבואתו· אבל למדוע כמה התחכם יוסף במלאכת מלכו שמאחר שקנה אותם ואת כל אשר להם לפרעה· ארבע הידות בתבואה לא השליטם עליו כרצונם אך לא הקנה להם אלא מה שלאכלם· כעין שאמרו בנדרים לענין מודר הנאה מחבירו ורוצה ליתן לבתו אומר לה אין לך אלא מה שאת נותן לתוך פיך· כן כאן לא נתן להם אלא לאכלם· והשאר הכל הוא להם ברשות פרעה· וגם הסב סדר הגלות לפני פרעה כמובן: ומזה ילמוד האדם כמה צריך להיות נאמן למלכו ואדונו והיא תהלתו· גם יזכור האדם מה שנותן לעניים הוא משל הקב"ה ומידו נתנו לו:

וטוב לב מטוב כל (דברים כ"ח מ"ז) · וגם אחרי אשר קצרה ה) בביאור המצות כמצות תפילין ומלאכות שבת ומועדים ומספר ימי החדש וסדר התקופה · ומסרה ו) ליד חכמי ז) הקבלה דור דור (שם י"ז י' י"א) כי כן משמרת הכתוב לבל יתהפך כחומר חותם לכל איש כדברו · וכבר סדרו לנו אורחות חיים על הליכות האדם מבוקר עד הערב יום יום מראשית השנה עד אחרית השנה · לא ראינו מחלת לב בשמירת התורה · ואובד הונו בקיום מצותיה · אם לא שומה עליו מה' לרעה · אשר אז גם לחמו יהפך למרורת פתנים בקרבו · ולא ייעף ולא ייגע בהם אך נעוה לב מכסה קלון בוזה כל קודש זונה מה' וסלך · אשר נפשו לא תטעום אך שמנו ושקויו · ואיך ימתק לו טוהר המצות וקדושתם ונפשו לא מטוהרה :

ועתה עם ה' הישרים בלבותם · חזק ונתחזק בעד חיינו ובעד תורת אלהינו · אשר יחללוה חנפי לב הלוקחים להם קרנים בחוקה · וראו כי כבר יראה פעלם על דור בנינו כי יקנו להם תחבולת נביאי השקר בימי יחזקאל הנביא לעטוף תהפוכת דעותיהם בתפארת המליצה הצחה · לוקח לב בני הנעורים האוהבים כל דבר נחמד למראה · ולא ידעו כי חמת תנינים בקרבם · ולאט לאט יכו בלבבם שורש פורה ראש ולענה לבגוד בהורים ומורים ולהמרות בכל קודש · וכבר רבה העזובה בכרם בית ישראל · כשדה איש עצל אשר עלה כולו קמשונים · ועד מתי נחשה ונעלים עינינו מלשמרם ולהזהירם מהם · כאשר ישמור איש את בנו מפרי בוסר וסף רעל · התבוננו ושימו לב מאוד לבל תאבד תורה מישראל · והיינו משולח ונעזוב לכל תאות רשע כסל באין דלתים ובריח · להרפה וקלסה לכל הגוים, ה' ישמרנו ה' יושיענו :

ועתה במקהלים אברך ה' אשר לא שם חלקי בהלה ומנעורי נתן בלבי תורתו ויראתו ובכל משברי הזמן וגליו אשר מנעורי יתגעשו להדיחני ח) החזיק ביד ימיני להעבירני בשאון דכים ויתן בקרבי רוח חדשה יום יום להתחזק על משמרתי ובעניי הכין לבבי להבין דעת ולהוסיף לקח בביאורים חדשים בש"ס ופו' שבע שיטות על מסכתו' מו"ק גיטין ב"ב חולין זבחים מנחות נדה והרבה חי' וליקוטים על שאר מסכתות ושלשה ספרים על כל היו"ד וח"ם מאו"מ והלכות גיטין והרבה ליקוטים באו"ח ושאר פו' והרבה דרושים וליקוטים במקרא והרבה קונטרסים

הגהות

ה) **פה** המקום להזכיר מה שביארתי במה שהאריכה התורה פרשה שלימה (בראשית ל"ו) ביחוס בני אדום ובני שעיר וכבר אמרו דותמנע היתה פילגש לאליפז הוא מאגדות של דופי שדרש מנשה ונתנו בה טעם ולא פי' השאר · ונראה דהנה נצטוו ישראל על בני אדום שני מצות אחד שלא יתגר בם (דברים ב) ואחד דור שלישי יבא להם בקהל ה' (שם כ"ג) והנה בארץ שעיר נתיישבו בני אדום ושעיר ואף שאמר הכתוב ובני עשו יירשום כו' וישבו תחתם אין זה אלא על הממשלה והכסא · אבל אפשר שנשאר גם בני שעיר למשפחותם · והוצרכה התורה להבדילם ולהשגיח על ראשי משפחותם למען נדע על מי נצטווינו וממי נזהר :

ו) **וכבר** כ' הרב בעל עקידה בסידור עשרת הדברות אנכי ולא יהיה לך שבת כיבוד אב · דהקב"ה לא פתח דבריו אשר בראתי את הנפש ואת השמים והארץ אלא במה שראינו בעינינו אך אין הקב"ה עושה נס בכל יום ע"כ סמך הדבר על השבת שיזכירנו תמיד (וכלל שנייהם כי ששת ימים ע' כי עבד היית כו') וכיבוד אב שנסמוך על קבלת אבותינו · ופירשתי בזה סדר הכתובים (ויקרא י"ט) איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו כו' אל תפנו אל האלילים · והנה בסמיכת שבת לכ"א דרשו בגמרא יכול א"ל אביו לחלל את השבת כו' · וסמיכת השני אל תפנו אל האלילים לשבת בדרך חידוד אמרתי עפ"י מאמרם כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ג כדורו של אנוש מוחלין לו כו' · ואמר אף כי תשמרו את השבת ויהיה לך כפרה על ע"ג מ"מ אל תפנו כו' אבל הוא מיושב סמיכות כל שלשתן עפ"י דברי העקידה ז"ל בסידור עשרת הדברות הנ"ל והבן וכזה סידר לנו הכתוב גם (שם ל"א) וכן בפרשה (כ"ו) לא תעשו לכם אלילים כו' את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו שנכלל בזה כל קדשי ה' אשר נצטווינו לילך אחריהם בכל דרכינו :

ז) **אמר** הכתוב (שמות כ"ג ז') ונקי וצדיק אל תהרוג כי לא אצדיק רשע · לפי פשוטו אין לו ערך להשמיענו כי לא יצדיק ה' רשע שופך דם נקי · ורז"ל דרשו צדיק מי שיצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמוד עליו חובה אין מחזירין אותו ופירש"י לפי שיצא כי לא אצדיק רשע סופו לא אנקנו והרבה שלוחים למקום · אמנם קשה להבין הטעם בזה · דלמה יקח כאן הקב"ה הדין לעצמו וימנע ממנו מצות עשה של ובערת הרע מקרבך שציונו בכל מקום וכי יחוס בזה לזילותא דב"ד · ואמרתי לפרש עפ"י מה"כ בש"ס ב"מ (פ"א) גבי חייבי' ר"פ א"ל רבנן לר"פ והא פשעה בבעלים הוא איכסיף לסוף איגלאי מילתא דהכיא שעתא שיכרא הוה שתי וכה"ג טובא בש"ס דמאי קמ"ל בהא בש"ס וכו' דילמדנו דח"ו שיטעה ר"פ בהגה אלא דהמעשה בא לפניו בשעות ואין הקב"ה מביא תקלה ע"י לחייב את הזכאי באמת ע"כ הזמין לפניו יותר עצות בדין כדי שלפי האמת יתחייב החייב · וכעין זה ביאר הגר"א קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו · פירושו שקסם על שפתיו לכוין הדין הקסם בלא כוונת לבו אך עכ"פ במשפט לא ימעל פיו שיוצא מפיו אף שאין לבו לזה · וגם כאן א"ל הכתוב דכיון שיצא מב"ד זכאי אף שבאמת עמו והוא חייב שוב לא יהרגוהו דבהגה לא אצדיק רשע בפי הב"ד שיוצא זכאי ובודאי יש טעם גדול לפוטרו אלא שלא נודע לנו · ואף שבעלמא אין הדין כן מ"מ בד"נ מחזירין לזכות ואין לך זכות גדול מזה שיצא מב"ד זכאי · ועד כאן דבר הכתוב שיעמוד ה' לימין חכמינו ודברו בפיהם :

ח) **וגם** היום אחרי כל אשר עונותי מנוער · הפגיע בי ה' עו"ה ומתה עלי אשת נעורי באביב ימי' מרת חי' דבורה ז"ל בת חותני אלופי יקירי לגלא הנגיד המופלג בדעות ומדות נעלות יקר ונכבד בין יושבי שער כו' מו"ה אריה ליב נ"י בהרב וכו' הקדוש"ת מו"ה יעקב ס"ו בהגאון הצדיק מו"ה דוב זללה"ה (ויחוסם למעלה עד רבינו מהר"ש יפה בעל הלבושים כנזכר על שער ספר זכר יהוסף) ועלתה בסערה השמים בת כ"ב שנים · יום ה' כ"ב תמוז שנת תר"ל לפ"ק תנצב"ה · והנני מזכיר בזה תודה וברכה אל החיים ושם עולם למתה · ונפשה התמה והזכה תמיע זכרונינו לפני אדון כל הנפשות אשר בידו נפשות החיים והמתים לנחם אבלים בתוך אבלי ציון וירושלים :

מהם כבר היו לפני גאוני זמנינו יצ"ו: והנה כבר חכמים הגידו כי תשוקת האדם להביא דיעותיו לפני רבים וכך הורתנו מן התורה כי כמו שניתן לכתוב תורה שבע"פ משום עת לעשות לה' כן כל מה שיחדש ויבאר אחרון שבאחרונים ותלמיד קטן מן התלמידים יש בדבריו עת לעשות לה' כאשר נתבאר בדברי הראשונים לענין מעשה בדבר משנה ובכ"מ שגם דברי האחרונים חשובין כדבר משנה ויש כח ביד האחרונים לחלוק על דברי הקדמונים אם יש להם ראי' ברורה · וכ"ש כאשר יעלה בידו פירוש וביאור בדבריהם הקדושים איך לא נאמר עליהם עת לעשות לה' · ומש"כ בהקדמת ספר ח"ס בשמו כי אינו רוצה להדפיס דבריו (כי לרובא דעלמא שהם גדולים וטובים ממני או לפחות כערכי אינם צריכין לדידי ולמיעוטא דמיעוטא הפחותים ממני למה נטריח בשביל המיעוט כו' והנני כותב כל דברי בספר ורשות נתונה להעתיק לכל מי שירצה כו' וכן עשו קדמונינו קודם הדפוס ואיני מחויב יותר כו' ואם להתגדל חוששני מקללת חז"ל נגיד שמא אבד שמי' כו' ואם להרויח ממון בטל חייו מן העולם) עכ"ל · הנה כל דברי קדשו מדת חסידים וענוה יתירה אבל לפי שורת הדין יש לדון בדבר לענ"ד · כי ראשית דבריו כי אינו נצרך לגדולים כבר אמרו כי ת"ח קטנים מחדדים את הגדולים ואמרו הרבה למדתי מרבותי כו' ומתלמידי יותר מכולם · ומש"כ ואיני מחויב יותר מקודם הדפוס לא ידעתי וכי בשביל שבימי הראשונים לא הי' מלאכת הדפוס ולא נתחייבו במה שאין בידם אנו אשר עזרנו ה' ויש הרבה דפוסים טובים ומהירים בישראל על מה נסמוך לפטור עצמנו מתועלת רבים במה שבידינו · וד"ק נוטין שהיה עוד בימיו תורה גדול ובטול תורה הרבה כמו שנראה מדברי הקדמונים אבל בימינו הכל לפי העת והזמן וכ"ש בדורותינו אשר נתמעטו דיבוק התלמידים ופלפול החברים נכון מאוד שיעורר כ"א בעיוניו לרבים · ואשר סיים בדבריו אם להתגדל כו' אם כי אלו הדברים אינם לפנים משורת הדין אומר אני

כי גם בזה כלל גדול אמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ותוכן כוונת ה' וכל לבבות הוא דורש וחכמים יזכרו בדבריהם · וגם ראוי לו לאדם לזהר לבל יקפוץ מעצמו ולא יסמוך על דעתו לבד כי דעת האדם קרובה לטעות וראוי להציע דבריו לפני רבותינו שבדור ולהם המשפט לבחור ולקרב ט) וכן קיימתי בעצמי אני י) תלמיד הקטן · ואלו הדברים אשר שמו בלבי להציג היום הזה לפני רבים ראשית בכורי הגיוני ועיוני מנעורי אשר ברכני ה' חונן דעה · וכאשר עודני צעיר לימים כבן עשרים ושמנה שנים לא"י לא ראיתי לראשית לי בפסקי הלכה למעשה עד אראה אם יתקבלו דרכי תלמודי ומחקרי לחכמים וגדולים ואז תהיה לי פתח תקוה לחוק על ספר לפני רבים כל חידושי אשר עמדי בכתובים · ובחרתי בקונ' אלו באשר הם ראשית פרי נעורי וגם באשר הדברים במקומות שונות וסדורם כהסיבתם קרוב הפרק לעמוד בכל מקום ואוכל להעריכם בכל עת כפי הוצאות ההדפסה אשר יהי' בידי · כי בימינו אין עוזר ואין מחזיק בידי סופרים וספרים · כי התלונות הזמן ביד כל איש כערכו הוצאתו גדולה וקודמת לתבואתו ע"כ איש את רעהו ידחקון ואין שלום ואין שובע ומאין יבוא עזרתם · והרבה יש לדבר בזה רק קצרתי מלהיות מוכיח בשער (ואינני אך כמזכיר את אשר כבר ידע כל איש בלבבו) וה' ירחם עמו · והנה עברתי כעת בעיוני על כל דברי לבררם ולצרפם ולהחזיק כל בדק · ואבקש מכל מעיין אולי ימצא עוד בדק בדברי להודיעני ולהורני אחרי אשר ידינני לכף זכות כמדת חכמים · והנני להשיב לכל שואל כאשר יחנני ה' אם לתרץ דברי כי הם בקיצור מופלג כאשר יראה הרואה · או לא אבוש להודות ולהזכירו לטובה בשאר קונ' אשר אקוה להוסיף בישע ימינו · ובחסדו יוסיף לנו אומץ בתורתו ויראתו ויחננו דעה בינה והשכל ומלאה הארץ דעה את ה' ותורתו כמים לים מכסים אמן :

הגהות

ט) **ויקרא** (י"ט ל"ב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך · הנה חז"ל דרשו יכול יעצים עיניו כמו שלא ראהו ת"ל ויראת מאלהיך דבר המסור ללב נאמר בו ויראת · ועל דרך דרש יש לפרש עפ"י דברי המהרש"א בפסחים (כ"ב) גבי שמעון העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש כו' עד שבא ר"ע ולימד לרבות ת"ח · וכ' המהרש"א דעל ואהבת את ה' אלהיך דכתיב למעלה לא פירש לפי דהי' יודע ג"כ לרבות ת"ח אלא דלענין יראה לא רצה לרבות שום יראה בלתי לה' לבדו · ובב"ק הוסיף דטעם ר"ע לפי שיראה זו גופי' היא יראת המקום דירא מפני ת"ח מפני שאוהב ה' · והנה אמרי' בקידושין גבי כיבוד או"א כיבוד מאכיל ומשקה כו' ומורא לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו כו' · וע' רש"י שפי' על והדרת פני זקן לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו וא"כ זה נכנס בכלל מורא · ופי' הכתוב בעצמו לתרץ קושית ר"ש כשי' ר"ע דלא יקשה לך איך תירא חוץ מה' ואמר ויראת מאלהיך דמורא זו היא ממש מורא ה' יתברך אשר חלק מכבודו ליראיו :

י) **אמר** דוד בשירתו כי כל משפטיו לנגדי וחוקתיו לא אסיר מני (תהלים י"ח) ופירשתי הכוונה לא כהמתחכמים האומרים כי כל מעשה התורה והמצות עיקרם להשלים הנפש · ושלמי הדעת והקדושים אשר בארץ אינן משועבדים למצות התורה במעשה · ואמר החסיד כי לא כן עמדי אך כל משפטיו אני רואה לנגדי וחקותיו לא אסיר מני · ואלי נאמרו כל הדברים · וזהו כוונתו גם בפסוק הסמוך ואשתמר מעוני · כי האדם הלומד מוסר ויראת ה' לשמור את עצמו מעבירה צריך לפקוד על הדברים אשר לפי תכונתו ודרכו קרוב לעבור · ולא ילמוד היושב באהלי שם מוסר האיש אשר בתוך מלאכתו אך כל אחד ישתמר מעונו · וה' רגלי חסידיו ישמור :

בכורי יוסף

סימן א

גרסינן במו"ק (דף ט') רמי קראי אהדדי כתיב פלס מעגל רגליך · וכתיב אורח חיים פן תפלס · ל"ק כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים וכאן שאי אפשר לעשותה כו' ופירש"י במצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים אל תפלס אלא מצוה הבאה לידך בין גדולה בין קטנה עשה · והרא"ש הקשה דבריש מגילה אמרינן בהדיא דמצוה גדולה דוחה הקטנה · כגון עבודה ומגילה מגילה עדיף וכן מת מצוה עדיף מעבודה · ודעתו לפרש איפכא · דבאפשר לעשות ע"י אחרים · שיעשו הגדולה · אל תפלס · אלא יעשה אף הקטנה · והאחרים יעשו הגדולה · ובאי אפשר לעשות ע"י אחרים פלס לעשות הגדולה · ונ"ל דבאפשר לעשות ע"י אחרים · היינו הגדולה אפשר · אבל הקטנה אי אפשר ע"י אחרים · דאי ל"ה מצוה בו יותר מבשלוחו · וא"כ ודאי דיעשה הוא הגדולה בעצמו · והם יעשו הקטנה · וע"כ שא"א לעשות הקטנה ע"י אחרים · וא"כ פשיטא דלא ידחה הקטנה לגמרי משום מצוה בו יותר מבשלוחו · וכן איך קרא דפלס · דמוקי בא"א לעשות ע"י אחרים · ומש"ה יעשה הגדולה · ג"כ פשיטא דהשתי מצות לפניו יעשה יותר הגדולה · והכי משמע במגילה דאמר בפשיטות דהגדולה עדיפא · ודוחה הקטנה ולא מייתי קרא מידי · ועוד דלפי סידור הש"ס משמע דהך גוונא קמא דאפשר לעשות ע"י אחרים קאי אקרא קמא דפלס כפירש"י · ולענ"ד כאשר נדקדק בלשון רש"י אלא מצוה הבאה לידך בין גדולה בין קטנה עשה · נראה בהדיא דקאי בגוונא דבא לפניו מצוה לעשות אלא שאם יעשה עכשיו מצוה זו · א"כ כשיבא לפניו גדולה לא יוכל לעשותה · וכיון שהקטנה באה לידו עתה · והגדולה אכתי ליתא לפניו · ודאי דצריך לעשות עתה הקטנה · אף שא"כ לא יוכל לעשות הגדולה · והכי מפורש בהא בריש מגילה דמת מצוה עדיף מפסח מלאחותו דיליף מיניה דהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו דאינו מטמא לאחותו · אבל מטמא למ"מ · הרי דמ"מ עדיף מפסח · ופסח עדיף מטומאת קרובים · ומש"ה דוחה לטומאת קרובים · ואפילו הכי אמרינן בזבחים (דף ק') ביוסף הכהן שמתה אשתו בעה"פ וטמאוהו בע"פ · אף שלא יוכל לעשות הפסח אח"כ · ומחלק אביי התם בהדיא · דבלא מטי זמן חיובא טומאת קרובים עדיפא · ובמטי זמן חיובא פסח עדיף · הרי בהדיא כפירש"י דאף קטנה כיון שבאה קודם יעשנה · ואפי' רבא דפליג התם דמטמא לקרובים אפי' אחר חצות היינו בפסח דיש לו תשלומין · ועי"ש בתו' ובתו' סוכה כ"ה ד"ה משום · והכי מוכח בכ"ד דעוסק במצוה פטור מן המצוה · ואפי' בקטנה · אף בדוחה הגדולה והיינו כיון שהתחילה קודם · וא"כ · וזה חידוש גדול דמתחיל בקטנה אף שאח"כ לא יעשה הגדולה · ובהך גוונא נמי באידך קרא דפלס · דהיינו באין לפניו עתה כ"א הקטנה · וכגון שאח"כ ג"כ לא יוכל לעשות הגדולה ויכול לעשות עכשיו הקטנה ע"י אחרים · אף דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו אפ"ה נותן עתה הקטנה לאחרים והוא אינו עושה · כדי שיעשה אח"כ הגדולה · ונראה דאפילו הגדולה יוכל ג"כ לקיים אח"כ ע"י אחרים מ"מ יכול להמתין וליתן הקטנה עתה לאחרים דאי לא יכול לעשות אח"כ הגדולה כלל פשיטא דיתן עתה לאחרים · ומאי איריא דהמצוה דאח"כ היא גדולה · אפי' קטנה נמי · כיון דהתבטל אח"כ לגמרי פשיטא דיתן השתא לאחרים כדי לקיים שתיהן · אלא ע"כ דמתקיים אח"כ · ואי לאו דהשני גדולה יותר פשיטא דיעשה עכשיו הוא בעצמו · ולאחרים יתן אח"כ · אלא כיון דהשני' גדולה יותר יוכל עכשיו ליתן לאחרים · שיעשו הקטנה · והוא יעשה בעצמו הגדולה אח"כ · ואף דהיכא דמתבטלת המצוה לגמרי צריך לעשות עכשיו אף הקטנה · ואף שלא יעשה הגדולה אח"כ · כיון שהקטנה באה קודם · מ"מ בהך גוונא דמתקיימות שתיהן ואין מתבטלים לגמרי עדיף טפי שלא לעשות עתה הקטנה · כדי שיעשה אח"כ הגדולה · כיון דאין מתבטלים מיהא לגמרי · כ"ז עולה לדינא לפי פירש"י ומוכרח בש"ס · שוב ראיתי בנ"א כלל ס"ס אות א' · הביא בשם הח"ל שהוכיח כן לדינא מפירש"י · וכתב עליו ונעלם ממנו דברי המהרש"א דהקשה על פירש"י · ופי' הש"ס בפי' אחרת · ולא הרגיש דדברי רש"י ז"ל נכונים · ומוכרחים בש"ס בכ"ד וכן נכון לדינא :

מיהו זה דווקא היכי דמצוה אחת מתבטלת לגמרי · אבל בספק הכני שלו אי יכול אח"כ לעשות מצוה מן המובחר · ועתה אינו יכול לעשותה מן המובחר · הביא בשם דברי התה"ד לענין קידוש לבנה דימתין עד מוצ"ק · כדי שתהי' מן המובחר · והובא להלכה ברמ"א סי' תכ"ו ס"ב · והכי נקטינן והוא ז"ל חלק עלי' מדברי הש"ח · שפסק שאין להמתין על הידור מצוה · ורצה לחלק בין הידור למצוה מ"ה · אבל דחה זה דא"כ גבי ק"ל נמי הידור בעלמא הוא · ולענ"ד חילוק זה מוכרח · דהא בריש אלו מגלחין אמר דנזיר ומצורע מגלחין במועד אף שהי' להם פנאי כדי שלא ישהו קרבנותיהן · ופירש"י ד"ה שלא כו' דאי אסרי להו במועד נמצא שמשהין

קרבנותיהן

הדבנותיהן · ומבואר דדינא הכי שמחויבין להפסות · וע' בתוס' שם דגיטה נזיר אינה אלא מצוה מ"ס · מ"מ דמותר להמתין כדי לעשות מצוה מ"ס · וע"כ דמצוה מ"ס עדיף ודברי הס"ח דווקא בהידור בעלמא אמורין · ובהגות גבי ק"ל כיון דכל מטהר הוא מדרבנן · ואמרינן בתם' סופרים דמצוה במו"ם לממ"ה דמי ולא להידור · ומש"ה יכולין להמתין והכי נקטינן :

סימן ב

בבלל קנ"ב הביא הירושלמי דבעי ר"י מהו לומר על פת מן עלין שאינו נקוב · המוציא לחם מן הארץ · וכתב עליו אע"ג דלענין ברהמ"ז איתא בש"ס דילן פגמ"א דמוקי מתני' דאכל טבל אין מזמנין עליו · בטבל טבול דרבנן כגון בעלין שא"כ ומשמע הא נתקן מברכין עליו · מ"מ מיבעיא לי' אי יכול לברך המוציא דמן הארץ דייקא דאינו נקרא ארץ · ואינו במן שברכו עליו ברהמ"ז כדאמרינן משה תקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן · ובודאי לא אמרו עליו המוציא · ולענ"ד דאיהו לענין ברהמ"ז מהך דשלשה שאכלו אינה מכרעת כלל · הדא דלפי' ר"י בדמ"א ד"ה חשעה · דאפי' לענין זימון לג' מצטרף באכל ירק · והכי נקטינן · א"כ מתני' אין מזמנין עליו קתני · והיכא למידק הא נתקן מזמנין עליו · ומצטרף לזימון · אבל לאו דצריך ברהמ"ז אלא מצטרף כאוכל ירק · ועיד דבלא"ה נהו ראי' היא כלל דים לפרש בפשיטות כגון שנאסר מטבל דעשא"כ · וטבל קיי"ל בנדרים (נ"ח) דהוה דבילי"מ · וקיי"ל דדבילי"מ אפילו בדרבנן במשהו אבל לעולם היכא כאן רוב דגן גמור וא"כ א"ם הא נתקן כיון דרובא דגן גמור מברכין ואפי' טבל דרבנן הוסר במשהו. ועי' מנחות (ל"א) גבי ר"ם בזוגי דנתערב לו טבל בחילין ופירש"י שם דמאי ע"ם ועוד דאפי' אינו אוסר במשהו · והכך אמוראי דרים בילה · דדבילי"מ בדרבנן בטל · וגימא דה"ה טבל דרבנן וע"ת ע"נ דף ע"ד ודו"ק · מ"מ בששים אוסר ככל איסורי דרבנן · אבל לענין דגן כל שים בו טעם דגן קיי"ל דמברכין עליו ברהמ"ז · וכהכיא דכעוסה עיסתו מאורז ותיטים וז"ב · גם מש"כ דאפי' מברכין ברה"מ אינו מוכרח דאומר עליו המוציא · וראי' ממן שמשה תקן ברכת הזן · ובודאי לא אמרו עליו המוציא לענ"ד נמי ליתא דהא למאי דקיי"ל דג' ברכות דאורייתא · וא"כ הכא דברכו ברכת הזן לחוד ולא ברכת הארץ כדמוכח סוגיא · ועוד דעדיין לא באו לארץ · ע"כ דלא הוה ברה"מ דאורייתא · והכי כתב הרשב"א בחידושיו דהוה תקנה בעלמא · ולא חיובא דאורייתא ע"ש · וראיתי במע"מ פ' ג' שאכלו סי' כ"ב אות ע' · דביאר על מה שכ' הרא"ש על הא דאמר התם דדוד ושלמה תקנו בונה ירושלים · דלא דעד השתא לא אמרו בנה ירושלים דהא דרים להו כולהו ג' ברכות מקרא · אלא דאינהו ליסנא דידהו בעלמא תקינו · וביאר המע"מ דהא דלא הקדים הרא"ש ז"ל מעיקרא הא דיהושע תקן ברכת הארץ היינו משום דהך קרא דואכלת ושבעת במשנה תורה נאמר · והי' בתחילת כניסתן לארץ כדכתיב אחרי הכותו את סיחון כו' · ואז כבר תקנו ברכת הארץ · ותקנה יהושע ולא משה משום דמשה לא נכנס לארץ ולעולם ברכת הזן וברכת הארץ בחד זימנא תיקנו יעו"ש · ודעתו כיון שלקחו ארץ סו"ע נתחייבו בברה"מ · וזהו משנכנסו לארץ · וזה תמוה דהכ"ד גבי מצות התלויות בארץ · אמר כיון שעברו הירדן · וארץ סו"ע לא מיחשבו לענין הא ביאת הארץ · והארכנו במ"א בזה · ועוד תימא דהא בהדי' אמר משה תקן להם ברכת הזן · בשעה שירד להם המן · וזהו לתורם השני לצאתם ממצרים · ועדיין לא נאמר כלל מצות ברה"מ · ובאמת מוכרח כפי' הרשב"א דמשה תקנה בעלמא תיקן ולא חיובא דאורייתא וברור שהרב ז"ל לא ראה דברי הרשב"א ז"ל המוכרחים · ודברי הרא"ש ז"ל מתפרשין השתא כפשוטן · דמיהושע תקן ברכת הארץ לק"מ · דודאי עד שלא נכנסו לארץ לא אמרו כלל ברכת הארץ · דלא נתחייבו כלל בברכת המזון · דקרא כתיב לברך על הארץ הטובה אשר נתן לך · וה"נ משמע ליסנא דהש"ס דיהושע תקן ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ · [ול"ל דמ"מ לא תשיב לה גבי מצות התלויות בארץ · דכיון שניתנה להם נתחייבו לברך על הנתינה אף שעדיין לא כבשו ממנה ודו"ק] · אבל בדוד ושלמה תיקנו בונה ירושלים שפיר קשי' לי' דודאי כיון שנכנסו לארץ נתחייבו בברה"מ · דמידי ירושלים כתיב בקרא · ובית המקדש בירושלים הוא מ"ס · הרי הכתוב אומר בכל מקום אשר יבחר · ותדע דהא עד שבנו בהמ"ק הקריבו בנוב וגבעון ושילה · ובאמת נראה ברור דהא קרא דדרשינן מיני' בונה ירושלים · היינו הטובה · והגמרות מדכתיב ההר הטוב הזה והלבנון · ודרשינן בעלמא · מפני מה נקרא לבנון · שמלבין עוונותיהם של ישראל · והיינו מקום המזבח · ועליו קאי קרא בברכה ג' · ועל המזבח שבכל מקום ברכו · [ובאמת צריך לי עיון אי לא הזכיר בבונה ירושלים על הבית הגדול והקדוש אי יצא · אי הזכרת ירושלים היינו הזכרת המקדש ול"ע בזה] וודאי דנתחייבו ברה"מ · והיינו דאמר הרא"ש דלא דעד השתא לא אמרו בונה ירושלים דהיינו ברכת המזבח דהא דרים לה לקמן מקרא ט' וז"ב וא"כ מברכת הזן דמשה דהוה תקנה בעלמא אין כאן ראי' לברהמ"ז גמור דאורייתא דהקנאה דמשה לא הוה תליא בברכת המוציא · ועוד נראה דלפי' הי' המע"מ דברהמ"ז דמשה הוה ברהמ"ז גמור דאורייתא · והיינו בשעה שנכנסו לארץ סו"ע · ולא דייק בשעה שירד להם המן · נמי אין כאן ראי' דעל המן ברכו בה"מ · דאף דעד שמת משה ירד להם המן · מ"מ הא אמרינן ביומא (ע"ד) דהא דכתיב ויאכלו חוץ · היינו ממה שלקחו מתגרי עובדי כוכבים · א"כ הרי אכלו לחם גמור · ואפשר דעל זה ברכו בה"מ באופן שאין מכאן ראי' כלל · והנה הרא"ש בפרק כיצד מברכין (סי' ט"ז) הביא ירושלמי דכל שאומרין עליו ברה"מ · אומרין עליו המוציא לחם מן הארץ · וכל שאין אומרין ברה"מ · אין אומרין עליו המוציא · להוציא הני פחות מכזית · ומשני לא נצרכה אלא לשאר מינין וע"ש ברא"ש · דפי' כגון מעשה קדירה · ופת אורז · דאין מברכין עליהן · ואין אומרין המוציא · ומדכלל מעשה קדירה · ופת אורז · משמע דעל מין המאכל קאי בכל גוונא · וא"כ ה"ה עלין שא"כ נמי נראה לכאורה דהמוציא וברה"מ הא בהא תליא · דבברה"מ נמי כתיבה על הארץ ואי לא נימא המוציא ה"נ דלא מברכין ג' ברכות · ודלא כדעת הרב ז"ל · ולייסב קצת דעת הפוסקים דלא הביאו בעיא זו להלכה · נראה דסברי דאיפשטא בעיין בדוכתא אחריתא · דהנה התוס' קדושין (ל"ח) ד"ה אקריב הביאו ירושלמי דפריך אקרא · דויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח · דאקריב עומר והדר אכיל · דאמאי לא אכלו מלה מחדש · דלידחי עשה דמלה ל"ת דחדש ע"ש · והכר באלו

ביארו האחרונים דהא דלא ניחא להו דאכלו ישן הייט משום דכשנכנסו לארץ ונתחייבו בעומר הי׳ כל התבואה אסורין משום כשמר עד שיתירו · ולכאורה אכתי קשה · הא ודאי דחדש אינו נוהג בעלין שא״כ דהא הוה ממצות התלויות בארץ · והארכתי בבירור דבר זה במ״א · ולענין מלה נראה פשוט דיוצאין בו · דהא שתמא דשפינן · כל שבא לידי חימוץ · יוצאין בו במלה · ועיין פסחים ל״ה ואי ס״ד דעלין שאינו נקוב לא מקרי עבור הארץ · א״כ תיקשי מאי פריך דילמא הוה להו תבואת עלין שא״כ וילאו ידי מלה · ולא עברו על חדש · ובעבור הארץ מתשב״א דהא אפשר לקיים שניהם · דלא יעברו על איסור חדש · והיינו דאמר קרא ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח · אלא ע״כ דבירושלמי ס״ל דאפילו תבואת עלין שא״כ נכלל בעבור הארץ דמ״מ פירות הארץ מיקרי וכיון דכתיב דעבור הארץ אכלו ממחרת הפסח · ש״מ דגם מעלין שא״כ לא אכלו דהוא נמי בכללא דעבור הארץ · וע״כ דלא הי׳ להם פירות עלין שא״כ · ומש״ה פריך שפיר דמ״מ הו״ל לאכול מלה מחדש דעשה דוחה ל״ת · וכיון דס״ל דמיקרי עבור הארץ ה״נ ודאי יכולין לומר עליו המוליא · וכיון דאומרין עליו המוליא · ה״נ מברכין עליו ג״כ · דהכבר למדנו מהירושלמי שהביא הרא״ש בכ״ל דכל שאין מברכין עליו · אין אומרין עליו המוליא · והוא סמך גדול ליישב דברי הפוסקים האחרונים אבל לדינא צ״ע גם להמוליא גם לברה״מ וכדביארנו · ולכאורה הי׳ נראה לה״ר מר״פ כ״מ גבי תמרא שעיד · דפריך א״ה ניברך עלי׳ ג״ב כו׳ ע״ש · וא״כ לכאורה תליא מילתא בשעיד · וא״כ פת עלין שא״כ נמי דשעיד כשאר לחם ולא שייך שינוי׳ דהש״ס שם לא קבעי אינשי עלי׳ דודאי הוה כשאר פירות · וא״כ לריך לברך · אבל אחר העיון ליתא · דהא לריך להבין הא דפריך בפשיטות דניברך עלי׳ ג״ב ונ״ל דהיינו כיון דמסקינן לקמן (דף מ״ד) טעמא דרבנן דאינו מברך אלא על הפת בנגד מזון דארץ הפשיק המנין · וברכה לא קאי אלא אלחם · וכל דשעיד הוה בכלל לחם · וזהו לענין לחם · אבל הכא לא מספקא לן משום לחם · דלחם ודאי הוה דאפי׳ גבי מן כתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים · אלא דמשום דכתיב ארץ בקרא · ואפי׳ הוה לחם לא חייבה רחמנא אלא בלחם הארץ ודו״ק :

סימן ג

(א) **עירובין** ל״ה נתגלגל חוץ לתחום כו׳ מבעוד יום אינו עירוב אם ספק ר״מ ור״י אומרים ה״ז חמר גמל ובגמרא והסבר ר״מ ספיקא לחומרא והתניא טמא בידו לטבול ספק טבל ספק לא טבל כו׳ אבל בטומאה קלה כו׳ · הפיקו טהור ומשני סבר ר״מ תחומין דאורייתא דיקא נמי כו׳ ולכאורה ר״י נמי דמחמיר בספק עירוב אף דאיכא חזקה לקולא טעמא נמי דתחומין מ״ה ואע״ג דלא שמעינן ליה התם דמטבר מ״מ אין סברא שיחמיר בספק דרבנן במקום חזקה ואפילו ר״י דמחמיר התם בספק טומאה דרבנן היינו היכא דאיכא חזקת טומאה כדהתם כדמסיק רבא היינו טעמא דר״י העמד טמא על חזקתו ובהדיא תנן במקואות (פ״ב מ״ב) שר״י אומר כל דבר שהוא בחזקת טומאה לעולם בטומאתו עד שיודע שהוא טהור ספק ליטמא ולטמא טהור דספיקא דרבנן במקום חזקת טהרה טהור ושוב דבפסחים (דף יג) פריך בפשיטות א״מ רי״א לכל שמא למימרא דסבר ר״י טומאה משקין לטמא כלים דאורייתא כו׳ ולא משני דלעולם מדרבנן ור״י מחמיר אפילו בספיקא דרבנן ש״מ דאין סברא כלל להחמיר בספק דרבנן במקום חזקה וא״כ מדמחמיר הכא בספק עירוב אפילו במקום חזקה ש״מ דסבר תחומין דאורייתא וכן כתב הרא״ש בפ״ד ס״ח בפשיטות דלר״י תחומין ת״ה ועי״ש והקשה בספר ק״נ מדאמרינן בדף ל״ז א״ל רבא לר״נ מאן האי תנא דאפילו בדרבנן לית ליה ברירה דתניא אמר הריני מעורב למי שירלה רלה מבעוד יום עירובו עירוב כו׳ ולימא תנא דבי אי הוא דתנא איו ר״י אומר אין אדם מתנה על שני עירובין כאחד כו׳ ואר״י וכבר בא חכם כו׳ ואי לר״י תחומין מ״ה לא פשיט מידי מדר״י דהא מדאמר מאן ה״ת דבדרבנן ל״ל ברירה ש״מ דלא בעי לאוקמי מתני׳ כמ״ד התומין דאורייתא ומש״ה הוא דאין ברירה בתחומין וא״כ מה יוסיף לנו הך דר״י ונדחק שם לתרץ וע״ש ואין להאריך בתירוצו דכפי מה שביארנו הקושיא כבר אין מקום לתירוצו ועי״ש והגאון ק״י האריך בדבר ותלי לה באשלי רברבי ועיקר תירוצו דלכאורה קשה טובא מאי פריך בסוגיא וסבר ר״מ ספיקא לחומרא והתנן כו׳ דילמא הכא שאני דהא כספק אי קנה עירוב ושביתתו הוה במקום עירובו ומודדין תחומו ממקום עירובו ואי לא קנה עירוב והוה תחומו מביתו והוה תרי ספיקי דסתרי אהדדי וכל כי האי גוונא קיי״ל בכ״ד דאפילו ספק דרבנן לחומרא וע״כ הכרית דלא פריך אלא לר״מ לשיטתיה דסבר לקמן דנ״ב ר״מ אומר כל שיכול לערב ולא עירב ה״ז ח״ג ובגמרא לא תימא טעמא דר״מ ספק לא עירב אלא אפילו ודאי לא עירב כו׳ וברש״י שם בלבון שני בהשנים עליו דלר״מ כל שהניח עירוב במקום שאינו עירוב כפשיד התים ביתו דעקר דעתו משביתת ביתו והא דקתני ה״ז ח״ג ולא קתני לא יזיז ממקומו דמשמע דאלפים שמביתו לעירובו מיהו יש לו ולא אמרינן כיון דעקר דעתו · הרי אין לו שביתה כלל היינו טעמא דלא אמרינן דעקר דעתו אלא מאלפים שמעבר ביתו להלאה דכיון שמתכוין לעירובו עקר דעתו מהם אבל שמביתו לעירובו דלא עקר דעתו מהם לא עקר ויש לו וא״כ הכא אף שודאי נתגלגל מבעו״י אין לו תחום ביתו ואין הספק אלא יש לו אלפים מעירובו ואין כאן ספק הסותר ופריך שפיר ה״ז לר״מ אבל בטעמא דר״י תליא בפלוגתא דרב ושמואל דלרב דסבר לקמן דמ״ט גבי שביתתו בעיקרו דכל היכא דעקר דעתו ממקומו ובמקום שנתכוין נמי לא קנה דאין לו שביתה כלל ולא יזיז ממקומו ואמרינן לגמרי עקר והיינו דלא כר״מ וע״כ נאמר אליבי׳ דסבר דהך ברייתא דמסייעה ליה פליג אר״מ וסבר דכל היכי דעקר לגמרי עקר וה״כ אי נימא דס״ל לא פליגי אר״מ וסברי דעקר א״כ טוב ליה למימר דלא יזיז ממקומו ומדקתני ה״ז ח״ג דמשמע דאלפים שמביתו למירובו יש לו ע״כ דסבר דלא עקר דאי עקר הא לגמרי עקר וכיון דלא עקר הרי ספיקן אי יש לו תחום ביתו או תחום עירובו והוה ספק הסותר וא״כ יש לומר שפיר דלר״י תחומין דרבנן ואפ״ה מחמיר בספיקא משום דהוה תרי ספיקי דסתרי אבל לשמואל דפליג התם אדרב ומוקי ברייתא דהתם במילי אוחרא ועי״ש וא״כ לא מליגו דרבנן סברי דלגמרי

עקר וא"כ הך דהכא נמי יש לנו לומר דלא פליגי אר"מ וסברי נמי דעקר דעתו מתחום ביתו וא"כ אין כאן ספק אלא אאלפים שמעירובו ואפ"ה מחמרי וע"כ דתחומין מ"ה כדאמרינן אליבא דר"מ ועיין בדבריו בארוך · והנה שיטתו דלשמואל לא מצינו חולק על ר"מ בהא דעקר ולא נעשה פלוגתא הדבר אלא נימא דר"י סבר תמ"ה כר"מ אבל לרב עפי אית לן לומר דטעמא דר"י משום דלא עקר והוה ספק הסותר ומחמיר אפילו בדרבנן מדנימא דסבר תמ"ה : ואחרי השליחה לע"ד א"י ליישב ד"ק בזה דאע"ג דפלוגתא דמתני' דמי שילא ליקך לא פליג ר"י אהך סברא דעקר דטעמא דר"י התם דקנה עירוב מ"מ הא לר"י ע"כ לית ליה סברא דעקר דהא דייק התם רש"י בד"ה אלא אפילו והאי לא עירב דהתמא דמתני' לעיל גבי נתגלגל דקתני אינו עירוב דמשמע והרי הבני עירו ולא אמרינן דלא יזיז ממקומו כהי שתמא ר"י הוא דפליג וסבר דלא עקר ועי"ש · וכן יש לדקדק כה"ג ממתני' עובא עוד תנן בהדיא לקמן ד"ם מי שהיה במזרח ואמר לבנו ערוב לי למערב כו' יתר מכאן מותר לביתו ואסור לעירובו הרי אף דסמך על עירוב בנו אפ"ה מותר לביתו ולא אמרינן דעקר דעתו וע"ש ברש"י ד"ה ואסור כו' · עוד נ"ל להביא ראיה מדר"י גופא דסבר לא עקר דתניא לקמן ל"ח נאכל עירובו בראשון אין יוצא עליו בשני ד"ר ר"א כ"ז א"נ והרי רבי סבר ע"כ דהרי הוא כבני עירו בבני דודאי שני קדושות הן ואף דאיהו ע"כ סמך עליו אף בשני דאי ל"ה לכ"ע לא הוה עירוב והרי לך דסמך עליו לא אמרינן עקר דעתו לרבי וכן ר"י דפליג משמע משום דספק קדושה אחת כחכמים דמתני' וכן פירש"י אבל בלא"ה הוה כבני עירו הרי דלא אמרינן עקר דעתו ולא מסתבר לאוקמי בנודע לו קודם יום שני ומש"ה אי הוה שתי קדושות הרי אכתי לא עקר כלל · דלא משמע הכי מלשון הס"ז ח"נ דאי בנודע לו קודם הרי יכול להניח עירוב מחדש · ויש מי שרצה לחלק בין ספק לודאי דאף דחזינן דפליג בודאי מ"מ בספק אפשר דסבר עקר ואינו נראה כלל דכיון שמצינו שחולק בודאי למ"ל נחלק בספק ונימא דסבר תמ"ה עפי אית לן למימר דלא מחלקינן ביניהן ומש"ה מחמיר דהוה ספק הסותר ולעולם תד"ר · ועוד נ"ל דע"כ אף בספק סברי רבנן דלא עקר דלכאורה קשה למה מחמרי רבנן משום ספק דנאכל בראשון אין יוצא עליו בשני נימא ס"ע כשר והוחק לומר דסברי רבנן נמי תמ"ה דהא בהמה דלקמן נ"ח דתד"ר אלא משום דסברי לא עקר והוה ספק הסותר ומש"ה אזלינן לחומרא · ומיהו זה י"ל דאפילו בלא ספק הסותר מ"מ בכי ה"ג דלהראשונים גופייהו הוה מספקא להו בדינא אזלינן לחומרא ואף דבשאר ספק אזלינן לקולא אף בספיקא דדינא מ"מ בכי ה"ג לא ניזיל לקולא וכן הביא הק"נ בסוכה פ"ק אות פ"ח · וצ"ל דבלא"ה יש כאן ספק הסותר היכא דעירב לשני רוחות והסותר בכי ה"ג נמי מחמרינן וכי ה"ג כתבו התוס' בנדה כ"ז ד"ה תומר וע"ש ויש לחלק · מיהו אף דאינו מוכרח מרבנן דהכא מ"מ עפי מסתבר שלא לחלק ביניהן מדנימא תמ"ה וא"כ ביותר קשה להרא"ש מנ"ל דלר"י תמ"ה ובעיקר קושיתו דדילמא מש"ה מחמיר ר"מ משום ספק הסותר ותירץ משום דעקר ואין כאן סותר אכתי לא יתיישב לנו ללשון ראשון ברש"י שם דהא לר"מ לא אמרינן עקר · עוד קשה לרב דסבר לרבנן לא עקר א"כ מ"מ דר"י

דסבר ס"ע כשר לא הוה ספק הסותר ובכי ה"ג קיי"ל בכ"ד לחומרא · ומיהו י"ל דאיהו סבר עקר כר"מ אבל יקשה לדידן ישתרו לנו פסקי השו"ע אהדדי דבסי' ת"ח גבי מי שהיה במזרח פסקינן דלא עקר ועי"ש בט"ז וכן בסי' ת"ט סעיף י"ג ועי"ש ובספק עירוב פסקינן בסעיף י' דכשר ואמאי מקילינן בספק הסותר · ע"כ נראה דקושי' מעיקרא ליתא דלא מבעיא לשיטת התוס' בד"ה אר"י דחזקת תחום ביתו לא חשיבא חזקה כלל אין כאן ספק הסותר כלל דהרי להעירוב יש לו חזקת קיים ולתחום ביתו יש חזקה כנגדה ואית לן להקל בתחום עירובו דמסייע ליה חזקה וכן הדין בכל דבר דאזלינן בתר חזקה · אלא אף לשיטת רש"י דאיכא חזקת תחום ביתו מ"מ אין לנו להחמיר בכאן משום ספק הסותר בהרי מוכח ע"כ דעיקר העירוב · הוא גילוי דעתא היכא דניחא ליה ותדע דהא הני דבי רב דאזלי בבאגא ובייתי בי רב איתא לקמן דע"ג דמשהינן להו מבי רב ולא ממקום השתא · ונותן עירובו · נותנין לו תחומו ממקום עירובו ומה עדיף העירוב ממקום אכילה וע"כ דעיקרא דמילתא אזלינן בתר ג"ד דידיה · אלא שתקנת חכמים היתה שאין קונה שביתה בלא פת · והכא בדרך מקילינן בדף מ"ט · דקונה שביתה באמירתו · ועיין דף נ"א · דר"ח מקיל טפי וא"כ איכא למידק הכא · אפילו נתגלגל הפת הרי בעת ג"ד היה פת · וא"כ אף בנאבד הפת · ג"ד דידיה קיים · ולמה יפסיד עירובו · וצריך לומר כדי שלא נחלק בתקנת חכמים · כיון דנתגלגל מבעו"י · מהמינן ליה לתחילת עירוב · ולפ"ז יתיישב שפיר דבנולד ספק בעירוב על הפת · כיון דעיקר העירוב דהיינו ג"ד לא איתרע כלל · אין לנו לדון בעיקר העירוב · אלא נדין על הפת בכלל עצמה · וכל שיש לנו על הפת חזקת קיים אין לנו להחמיר כלל משום ספק אחר · כיון שאם נדין על הפת יש לנו לומר שהוא קיים · א"כ שוב קיים לנו ג"ד דידיה · ואפילו נימא דהכי חזקה שכנגדה · לאורועי חזקת פת · ולשוויה ספיקא כדמשמע בסוגיא · מ"מ אי עירוב דרבנן יש לנו להקל דיכול לערב אף בספק פת · וג"ד דידיה דהוא עיקר העירוב הוא קיים ומשני אף בספק פת · אם לא שנאמר דעירוב דאורייתא ולא יכול לערב בספק פת · ומש"ה פריך לר"מ בפשיטות כיון דבשאר ספיקא דרבנן מקילינן הוה לנו להקל דיכול לערב בספק פת · ומוכח ע"כ דסבר תמ"ה · ומש"ה אינו יכול לערב בספק פת · ואף דאפילו אי תמ"ה נראה דהעירוב דמדאורייתא · יש לנו לומר דהוא ג"ד היכא מקום שביתתו ומשם יש לנו למדוד תחומו דאטו פת כתיב באורייתא אלא מקום שביתתו דיינינן ליה ממקום ג"ד · וכן משמע מכ"ד · מ"מ י"ל כיון דעיקר עירוב דאורייתא · מחמיר אף בספק פת · וא"כ יפה למד רבינו הרא"ש דר"י נמי דמחמיר בספק · ע"כ דסבר תמ"ה · (ומיהו יש לעיין בשיטת הב"י בשבת ל"ד · דסבר דיכול לערב אף בספק בין השמשות · והרי התם ודאי הוה ספק הסותר · ולמה לנו להקל בספק הסותר · ולזה לא יונח לנו בדברינו · גם תירוץ הנ"ל לא שייך הכא · דמספקינן אי כבר קנה תחום ביתו ועיין · וי"ל דהכא אין אנו דנין הכל ספק דעלמא · אלא כיון דתחומין דרבנן כך היתה תקנת חכמים · דביה"ש יכול עוד לערב · ודכוותיה קיי"ל דכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו ביה"ש · וה"נ כיון דתחומין דרבנן כך התקינו דיכול עוד לערב ביה"ש · ובזה

יתיישב

יתיישב לנו קושית התו' שם ד"ה שניהם ודו"ק] · הסדר לענינא דנתבאר לנו דיפה הוכיח רבינו דלר"י תמ"ה אליבא דכ"ע · והדרא קושין לדוכתא · דהיכי לימא תנא דבי איו הוא הא אליבא דר"י תמ"ה · עוד קשה מגילה דף ל"ז · דפריך שם גבי חבית של שותפין דסבר ר"י דיש ברירה ומי אית לר"י ברירה כו' וה"א כי לית ליה בדאורייתא בדרבנן אית ליה ובדרבנן מי אית ליה כו' והתני איו רי"א אין אדם מתנה ט' · ואר"י והכר בא חכם כו' · והיכי אמר דרבנן הוא הא לר"י תמ"ה · ואף דהשתא נמי פריך שפיר דא"כ חבית נמי דאורייתא היא מ"מ לישנא משמע דפשיטא ליה דהוה דרבנן ועוד דהא קושיא ע"כ דמדמשני ר"י להך ברייתא דסברה אין ברירה משתמא סבירא ליה הכי ולימא דאליבא דר"י דסבר תמ"ה ע"כ שני דאין ברירה · אבל איהו סבר דתחומין דרבנן ומש"ה אמרינן ברירה · ואף שיש לדחוק דמ"מ משמע ליה כיון דשני לה משתמא סבר לה דבתחומין אין ברירה · ותהוי דאורייתא או דרבנן · מ"מ דוחק הוא ועוד דלישנא לא משמע הכי · ע"כ נראה דהנה הקד"ה ואר"י הקשו דלר"י דקשיא לי' מ"ש מרוח אחת לשתי רוחות · ולא שני דברות אחת הוה תלה בדעת אחרים ויש ברירה וע"כ דלא מחלק · וא"כ ע"כ ליתא לדאיו מקמי מהניתין: ותירץ הר"ש דאף דליתא לדאיו דר"י תני לה מ"מ מדשני לה ר"י ע"כ סברה · ותנא אחרינא אמרה עי"ש · והשתא פריך שפיר · דכמו דבעירובין דא"ל רבא לר"כ מאן ה"ת דבדרבנן ל"ל ברירה · דתניא דאין ברירה בתחומין ופריך בפשיטות דלא מסתבר לאוקמי כמ"ד תמ"ה · משום דכולהו תנאי לא סבירא להו הכי · וה"כ כיון דלר"י ע"כ ר"י לא תני לה · ותנא אחרינא אמרה · ודאי יש לנו לומר דסבר תד"ר · ואפ"ה אין ברירה דאפילו בדרבנן אין ברירה והיא דעירובין ניחא נמי בפשיטות טפי דהא רבא נמי לא מחלק בריש כל הגט (כ"ה) בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים · וע"כ דלדידיה נמי ליתא לדאיו דר"י תני לה · וע"כ דתנא אחרינא אמרה · וא"כ ע"כ נימא דאיהו סבר נמי דבדרבנן אין ברירה · ואף דבעי התם למצא שם של התנא לא הם יותר אלא דאיו תנא לה · ומדוקדק נמי לישנא דתנא דבי איו הוא · ולא אמר ר"י היא · דלאו מדר"י מייתי כיון דלדידיה תמ"ה · ועוד כ"ל להביא ראיה כדעת הרא"ש דסבר הסוגיא דלר"י תמ"ה · מדאמר רב בדף ל"ו דליתא למתני' דלר"י יש ברירה בתחומין מקמי מתניתא דאיו דא"ב · ופריך אדרבה ליתא לדאיו מקמי מתני' ומשני דהך דהלוקח יין מסייע לדאיו דלר"י אין ברירה · ולכאורה היכא מייתי מהך דהלוקח יין דחשבינן לה כדאורייתא · מדלא א"ר דה"ת הוא דל"ל ברירה בדרבנן וע"כ כיון דעיקרו דאורייתא חשבינן לה כדאוריי' ועיין תד"ה מאן ה"ת · וא"כ היכי מייתי לה לתחומין · נימא דבתחומין דרבנן הכר דיש ברירה · שוב מצאתי שהכר נתעורר בזה המהרש"א והניח בצ"ע · אבל לשיטת הרא"ש א"ש משום דפשיטא ליה דאליבא דר"י תמ"ה · וא"כ פריך שפיר דהא בדאורייתא שמעינן ליה דא"ב ואיסתייע שיטת הרא"ש · אלא דלכאורה יקשה לנו לפי"ז הך דהאמ הסנה דל"ב · גבי שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום · ואין מפקחין עליו את הגל · ואין עולין עליו באילן ואין רוכבין ע"ג בהמה · ופריך בגמרא השתא דרבנן אמרת לא דאורייתא מיבעיא · ועפ"י רש"י דזה דעולין באילן ורוכבין ע"ג בהמה הוה סרך דאו' ולכאורה הא סיפא מוקמינן לה כר"י בשם ואי לר"י תמ"ה א"כ מעבירין עליו את התחום הוה דאו' וגם מפקחין עליו את הגל איכא לאוקמי בצריכא מרא ומגיבא דהוה דאו' כדאוקמינן בהך דעירובין דהכא · ואפי' נימא דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה · ר"י דהכא סבר בכ"ד דהוה מ"ה ואי אפשר ליישב אלא דאליבא דר"י תחומין דרבנן דלא כשי' הרא"ש · ואפשר דס"ל להש"ס דאף דסיפא מוקמינן כר"י מ"מ לענין תחומין אין לומר דאתיא כר"י דהוה מ"ה · דהא תנן סתמא בעירובין נ"א ובכתובות דכ"א דתד"ר ע"ש · וכה"ג כ' התו' בנדה דמ"ד ד"ה שלשים יום ע"ש · ושי"ל דמתני' דהכא מוכח דאפי' אי סבר דתחומין מ"ה מפקחין את הגל ע"כ הוה דרבנן · דאי איירי מפקחין בדאו' א"כ הוה זו ואין צריך לומר זו מתחומין · דהא אפי' אי תמ"ה אינה אלא בל"ת ומפקחין אי איירי בדאו' הוה איסור סקילה · וע"כ דמפקחין את הגל איירי בגוונא דהוה מדרבנן · ומש"ה פריך שפיר ודו"ק:

[ג] (דף כ"ט) **פעם** אחת שבת רבי מאיר בעדיסקא · ובא אדם אחד לפניו · וא"ל רבי ערבתי בבצלים לטיבעין והושיבו ר"מ בד"א כו' · ופירש"י ותוס' ז"ל דאיירי בילא חוץ לתחום · ומש"ה אין לו אלא ד"א · וקשה דלא הוזכר בה שילא חוץ לתחום · ע"פ נראה מכאן סייעתא לשיטת הירושלמי למ"ד דסבר ר"מ כל המניח עירוב עקר דעתו משביתת ביתו · וכיון דעירובו אינו קונה אין לו שביתה כלל · ולא יזיז ממקומו · והכי איתא התם על מתני' דלקמן דנתגלגל חוץ לתחום מהו ליתן לו מביתו לעירובו · ר"ש בר"י אמר נותנין לו · רבי בא בר ממל אמר אין נותנין לו · במה פליגין כר"מ · ברם כר"י לכ"ע נותנין לו · מ"ד נותנין שלא זכה לו עירובו לעקור רגליו מעירו · ומ"ד אין נותנין שנתן דעתו לעקור מעירו כל"ל ובירושלמי נדפס להיפך · וכמדומה שע"ש הוא · והשתא חזינן דמ"ד אין נותנין סבר דלר"מ כיון שעירב עקר דעתו משביתת ביתו ולא יזיז ממקומו · והא דקתני ה"ז ח"ג · היינו לגמרי דלא יזיז ממקומו · וה"כ כיון שעירב בבצלים עקר דעתו משביתת ביתו ועירובו אינו קונה לו · ואין לו אלא ד"א · ופלוגתייהו אי אמרינן דעקר דעתו לר"מ נראה דתליא במאי דגרסינן תו לקמן בירושלמי בפ"ד אמתני' דמי שילא לילך לעיר שמערבין בה והחזירו חבירו הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורין דברי ר"י רמ"א כל שיכול לערב ולא עירב הרי זה ח"ג · וגרסינן התם פתר לה תרין פתרין · א"ל אנא מערב עלך ועל בני קרתך · ועירב על בני קרתא ולא עירב עליה הוא מותר לילך לשאר כל הרוחות וכן אסורין · פתר לה פתר חורן לא עירב עליה ולא על בני קרתא הוא מותר לילך לעירובו שכבר קנו לו רגליו מאתמול וכן אסורין יעו"ש · והשתא נראה דלנ"ק דקתני הוא מותר לילך לשאר הרוחות · ולכאורה פשיטא דמותר ולא נראה לומר דאשמועינן דלא קנו לו רגליו וכדאמרינן לנ"ב · דעפי ה"ל למיתני דאסור לעירובו אלא נראה דאשמועינן דלא נימא דעקר כיון שסמך על שלוחו ועקר דעתו משביתת ביתו · וקמ"ל דמותר דלא עקר · והא פליג ר"מ וסבר כל שיכול לערב ולא עירב פי' שסבור לערב ונתן דעתו לעקור משביתת

ביתו ולא עירב כ"ז ח"ג · ולא יזוז ממקומו ומ"ד דאין נותנין לו סבר כהך לישנא דלר"מ עקר דעתו · אבל לישנא בתרא מפרש דפלוגתייהו בקנו לו רגליו וכלשון ראשון ברש"י והיינו כסוגיא דידן · וטעמא דר"מ משום דמספקא ליה אי קנו לו רגליו · והך סברא דעקר לא אמרינן כלל · והך לישנא הוה כמ"ד נותנין לו · והיינו דקאמר במה פליגין כר"מ · אבל כר"י לכ"ע נותנין · דהא אפילו לל"ק דמפרש דאליבא דר"מ עקר · ר"י סבר התם דלא עקר · ועכ"פ חזינן הכא דלא משמע ליה לירושלמי · דח"ג משמע דמביתו לעירובו מיהו אית ליה · אלא דח"ג לגמרי ולא יזוז ממקומו · ואין אנו צריכין למה שנדחק רש"י בדף כ"ב דלא עקר אלא מצד ביתו ולהלן · אבל נגד עירובו לא עקר · אלא דלגמרי עקר יעוי"ש · וכן התו' בדף מ"ט ד"ה ואפילו הקשו גם לרב דסבר דעקר משביתת מקומו ולא יזוז ממקומו מהך מתני' דנתגלגל דקתני כ"ז ח"ג · ולא אמרינן לא יזוז ממקומו · ולשיטת הירושלמי ליתא אלא דאין ה"נ דלא יזוז ממקומו · וסבר רב כר"מ דעקר · ומיהו י"ל כהירושלמי לחלק בין עיר לדרך כדי דלא נימא מילתא דרב כתנאי · וגם נראה דלפי הירושלמי מוכח דלסוגיא דידן · דהוה כפתר הורן · לא פליגי כלל בעקר אלא כלשון ראשון ברש"י · דפלוגתייהו בקנו לו רגליו ועיין · ומיהו אפשר לדחוק דרש"י מפרש שלא זכה לו עירובו לעקור רגליו מעירו · היינו אלפים שמצד ביתו לעירוב · אבל מה שהוא מביתו לצד שני באוסר עליו עירובו מודה דעקר ופי' כמ"ד נותנין לו · אבל לישנא לא משמע הכי · גם הסברא דחוקה בעצמה והו"ק :

(ג) **המ"א** בסי' ת"ד סק"א הביא דעת הרלב"ח · דאפילו אי תחומין דאורייתא תחומי כלים דרבנן יעוי"ש ולכאורה היה נראה ראיה לדבריו מדאמרינן (בעירובין ל"ד) רי"א בשיירא נותן אדם חבית לחבירו וחבירו כו' · ופירש"י דבשיירא דאגושין הן הקילו · ולכאורה הא כבר כתב הרא"ש בפ"ד ס"ח · דלר"י תמ"ה · וכבר הוכחנו כן לעיל והיכי ניקל באיסור דאורייתא · אלא ע"כ דאפילו אי תמ"ה תחומי כלים דרבנן ומש"ה מקילין בשיירא · אבל יש לדחות דאפילו אי ת"כ נמי דאורייתא י"ל דהקילו הכא בשיירא דכיון שאין להם מים אחרים י"ל דמאתמול סמכי עלייהו ובעלים מעיקרא אפקורי מפקרי להו והוה כהפלי הפקר דאין קונין שביתה · וכי ה"נ אמרינן בביצה ל"ז דמוסר בהמתו לרועה שאין בעיר אלא רועה אחד הרי היא כרגלי הרועה דמאתמול סמכא דעתיה עליה · וליכא למימר דהיינו דווקא לדידן דתחומין דרבנן · אבל אי תמ"ה לא מקילינן דא"כ מאי פריך התם אמתני' דקתני כרגלי הבעלים · לישני דמתני' כמ"ד תמ"ה ומש"ה לא מקילינן · ואף שיש לדחות דלא ניחא ליה לאוקמי מתני' כמ"ד תמ"ה דסתמא בעירובין דתד"ר מ"מ מסברא ודאי נראה דלמה לא יועיל כיון דנימא דאפקי לה כבר אין קונין שביתה וה"נ כיון דסמכי עלייהו שאין להם מים אחרים מסתמא הבעלים יתנו להם · ואף דבמים של שותפין משמע בביצה ל"ט דאי אין ברירה אסורין ורב יוסף דמוקי הכא בשיירא שמעינן לי' גופי' בעירובין ל"ז · דטעמא דר"ש בלוקח יין משום דא"ב וא"כ ה"נ טעמא דר"י דסבר נ"כ הכי התם משום דא"ב וא"כ בשותפין אסור לדידי' מ"מ בשיירא שרי טפי שאני גבי שותפין שכבר יש להן קנין במים ולא נימא דאפקור לכל הבור · אבל הכא בשיירא אמרינן דהבעלים מפקע להו מרשותיה ואינהו נמי לא קנו עדיין מש"ה אין להם שביתה כלל · ועוד דבשיירא הוא דהקילו משום השקה דאגושין נינהו אבל באחרים כל שלא הפקירו בפירוש לא מקיל · אבל יש להביא ראיה מביצה שם · דאמר התם חבית ובהמה של שותפין דאמר רב חבית מותרת ובהמה אסורה · א"ל ר"כ ור"א לרב לאיסור מוקצה לא חשבו לאיסור תחומין חשבו שתיק רב ופ"ה הא דשתיק משום דאודי להו דלא מסתבר דלא חש להו · וכן כתבו הפוסקים · ולמאי שתיק הא משמע בעירובין ד"פ דסבר עירובי תחומין צריך לזכות וכתבו התד"ה מעשה דפלוגתייהו אי תמ"ה · וכן משמע בירושלמי דגרסינן התם עלה רבי יוחנן אמר ק"ו כדברים אם בע"ת דרבנן צריך לזכות ע"ת דבר תורה לא כ"ש אתיא דרב כר"י וע"ש (פי' רב דסבר בממתין דע"ת צריך לזכות כר"י) ומשמע דסבר דתמ"ה וא"כ אמאי שתק · הא שפיר י"ל דמוקצה שהיא דרבנן לא חשבו אבל תמ"ה חשבו אלא בשיטת הרלב"ח דת"כ לכ"ע דרבנן · ופריך שפיר · אבל כשנדקדק בדברי הירושלמי גם זה יש לדחות דהא אי נימא דתחומין ד"ת דקאמר היינו ממש מ"ה קשה לכאורה דבסוגי' דידן שם פריך לר"י דסבר ברירה ובדרבנן מי אית ליה כו' ועי"ש משמע דלר"י תד"ר · עוד קשה הא אר"י הלכה כסתם משנה וסתים לן בעירובין נ"א ובספ"ב דכתובות דתד"ר ע"כ נראה דדבר תורה דקאמר היינו דעיקר תמ"ה · והירושלמי לשיטתיה דתחומין די"ב מיל דאורייתא · ודברי התוס' נמי יש לפרש כן · דהא דסבר ר"א לוקין על תמ"ה כבר פירש הרא"ש דהיינו תחומין די"ב מיל ור"י דסבר התם ס"ע הכי אמר התם בסוגיא דתחומין אין לו עיקר מן התורה ועי"ש · ולפ"ז גם רב נמי לא סבר אלא דעיקר תמ"ה · והא דלא חשבי דמש"ה חשבו לתחומין דעיקרו מן התורה זה אפילו אי נימא דטעמא משום דת"כ דרבנן יש להקשות כן דמ"מ יש לו עיקר מ"ה אבל לא קשה מידי דהא מסקינן לעיל ד"ד דרב אית ליה הכנה דרבה · א"כ מוקצה נמי יש לו עיקר מה"ת (*) ופריך שפיר ולשיטתם א"כ דאוריי' · ולכאורה משמע כן גם אליבא דר"י דפריך אהא דסבר יש ברירה בחבית מדתנא איו דאין אדם מתנה על שני עירובין כאחד כו' ואר"י וגבר בא הכא כו' אלמא דא"כ ע"ש ואם יש לחלק בין א"כ לתחומי עצמו אף שכבר ביארנו דלר"י תד"ר מ"מ ליבני דבתחומי עצמו דאיכא בדאורייתא בי"ב מיל מחמיר דאין ברירה · אבל בא"כ דליכא בדאורייתא סבר די"ב · אלא ע"כ דבי"ב מיל א"כ נמי דאורייתא · ומיהו י"ל דלא ניחא ליה לחלק כ"כ · ובלא"ה כהנו גם התוד"ה ואר"י דניחא

ליה

הגה"ה

(*) ובהכי ניחא (בחולין י"ד) גבי השוחט בשבת כו' דא"ר ונסבין תבריה למימר ר"י היא כו' ובעי למימר ר"י דמוקצה כו' ופריך ומי אית לי' לר"י ברירה והתניא הלוקח יין ט' ולכאורה הלוקח יין מבין הכותים דודאי אינם תורמים כמש"כ התוס' גם הוא דהו' · ומאי פריך למוקצה דרבנן · ויש מי שרצה לומר דהתם נמי מדאו' מתבטל התרומה ברוב · וזה אינו מכמה טעמים חדא דהכא אנו דנין על עיקר חלות התרומה דהוה דאוריי' · ועוד דקודם שהפרים אינו שייך ביטול · דאכתי אינו חל שם תרומה · וגדולה מזו כ' התו' בכ"ד

ליה לומר לעולם לא תיפוק ול"ע ·

ובעירובין ל"ז ד"ה מיהו דאינו יכול לחלל המעשר קודם הפרשה · דעד שלא הפריש הוי טבל דהאי עתיד להפריש קאמר ע"ש · וזה פשוט · אלא דבאמת גם הלוקח יין אינו אלא עיקרו דאורייתא דלקות פטור מדאורייתא כדקיי"ל בב"מ פ"ח וע"ש בתוס' וא"כ הכא אליבא דרב · גם מוקצה עיקרו דאורייתא דהא סבר כהנה דרבה ודו"ק :

(ד) **לענין** תחומין ביו"ט שיטת רש"י בחגיגה י"ז גבי ופנית בבוקר והלכת לאהליך דל"ל ביו"ט דאסור לצאת חוץ לתחום · וע"ש בתוס' ד"ה דכתיב דהקשו עליו דקיי"ל דתד"ר אבל בהא אי הוה דאוריי' או בי"ב מיל לכ"ע גם ביו"ט הוי דאורייתא · ואין לה"ר מהא דתנן במגילה ז' אין בין יו"ט לשבת אלא א"כ בלבד הא לשאר דברים זה וזה שוין · די"ל דלא איירי אלא במלאכות גמורות והתומין לאו מלאכה גמורה · תדע דאל"כ קשה לשי' הפו' דאין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביו"ט דליחשוב ביניינו שביתת בהמתו · אלא ע"כ דלא איירי אלא במלאכות גמורות וכה"ג כ' התוס' בשבת קכ"ד ד"ה הא ע"ש · ולכאורה היה נראה לה"ר מהירושלמי פסחים פרק מי שהי' טמא גבי מתני' דאיזהו דרך רחוקה דאמר בירושלמי דאפילו למ"ד עד שיבא ויאכל והוא שהי' בתוך אלפים אמה משחיטה ופי' הרב ק"ע דהירושלמי לשי' דתחומין מ"ה וא"כ לפי"ז מוכח ע"כ דגם ביו"ט הוה מ"ה · מ"מ לענ"ד איני יודע. ההכרח לזה לומר דהוה מ"ה דהא א"ר בסו"פ האשה דערלה הזאה ואיזמל שעמידו דבריהם במקום כרת · וה"נ י"ל דתחומין אפי' הוה דרבנן העמידו דבריהם במקום כרת · ועיד דבהדיא מלינו דהעמידו איסור תחומין במקום כרת דהא תנן סתמא ברי"פ א"ד דהבאהו מחוץ לתחום אינו דוחה את השבת · ובודאי א"א לומר דסתמא דמתני' סברה דתחומין מ"ה דהא תנן סתמא בעירובין כ"ח וכש' פ"ב דכתובות דהד"ר וע"כ דאפי' הוה דרבנן העמידו דבריהם במקום כרת · ואין להקשות דא"כ ליחשיב לה רבא בהדי הנך דהעמידו די"ל משום דהבאתו מחוץ לתחום יליף לה התם מהזאה וחשיב ליה כחדא ועוד דתחומין דאסמכוה אקרא פשיטא לי' וחשיב הני דהוה רבותא טפי · שוב ראיתי בק"ע ר"פ א"ד דפי' הבאתו חוץ לתחום היינו בתחומין די"ב מיל ולשי' הירושלמי ג"כ דהוה מ"ה · והנה פירושו שם אינו מוכרח ויש לנו ד"א בשוגית הירושלמי והכ"מ · אבל אני תמה עליו דהא מסיק התם הירושלמי מה בין אלו להזאה דאינו דוחה את השבת · ואינו עושה פסח · ומשני זה בזבח וזה בזובח ע"ש ומשמעינן דשבות שהוא בזובח העמידו במקום כרת · וא"כ גבי דרך רחוקה דהשבות בזובח שפיר י"ל דהוה דרבנן וא"כ אין ראי' משם · מיהו מדברי התוס' בפסחים צ"ג ד"ה ר"י נראה דמפרשו בהירו' כהרב ק"ע דקאי אליבי' דר"ע דתמ"ה · ומשמע מדבריהם דגם ביו"ט מ"ה · עוד נראה לי ראי' נכונה מביצה ל"ז גבי ב' שלקחו בהמה וחבית דבעי למימרא דלר"י יש ברירה · ופריך ומי אית לי' לר"י ברירה כו' וכ"ת כי ל"ל בדאו' בדרבנן אית לו ובדרבנן מי אית לי' והתני היו אין אדם מתנה על שני דברים כאחד כו' וא"ר"י וכבר בא הגם כו' ואי ס"ד דביו"ט ליכא לעיקר תמ"ה א"כ ליבעי דהתם גבי חבית ובהמה דאיירי והאי ביו"ט אית לי' ברירה דל"ל עיקר בשל תורה ואיו איירי בשבת דאית לי' עיקר מ"ה · וכה"ג מחלקינן בעירובין ל"ז לפי' התד"ה מאן ה"ת ע"ש · וע"כ דעיקר תחומין גם ביו"ט מ"ה ואין לחלק בין יו"ט לשבת · גם במד"ר רות גבי ותלכנה בדרך א"ר"י שעברו על מדת הדין שהלכו חוץ לתחום ביו"ט ומדסמיך לה אקרא משמע דס"ל דגם ביו"ט הוה מ"ה · שוב ראיתי מי שרצה להוכיח דביו"ט הוה דרבנן מעירובין ל"ב דפשיט ר"ה דאף בשל תורה שמכינן אחזקה שליח עושה שליחותו מהך דלקוט תאנים דסמכינן אחבר שתורם · וכ' התוס' דאף דמעשר תאנים מדרבנן מ"מ שם מעשר יש לו עיקר מ"ה ולכאורה לפי"ז תיקשה דלפשוט ממתני' דהתם גופי' דאמרינן בע"ת חזקה שליח עושה שליחותו ולמאי דקיי"ל די"ב מיל מ"ה גם תחומין יש לו עיקר בשל תורה · וע"כ משום דאיכא למידחי דאיירי ביו"ט דאין לו עיקר בשל תורה ולפי דבריו לר"ה דל"ל בדאורייתא חזקה שליח ע"ש מוקי לה באמת ביו"ט ולענ"ד הוא דוחק גדול לאוקי סתמא דמתני' דמתניא בדיני עירובין לאוקי ביו"ט ועוד דסיפא דאיירי בדיני הולכה ע"כ איירי בשבת · אבל לענ"ד אין מקום לקו' זו דהא איתא (ביבמות פ"א) דפשיט ר"י דתרומה בזה"ז דרבנן מדתניא עיגול בעיגולים עולה ואי הוי דאוריי' לא הוה מקילינן דקיי"ל דדבר שבמנין לא בטל · וע"ש בפירש"י דאע"ג דבלא"ה מעשר פירות דרבנן מ"מ משום הא לא הוה מקילינן דכל דתיקון רבנן כעין דאוריי' תיקון · כיון דאיכא מעשר דאוריי' ע"ש · וכ"כ התוס' בר"ה י"ב ד"ה תנא ע"ש וכה"ג אמר בהדיא בסוגיא דהתם דאין אוכלים בזמן הזה ובוק ע"ש היטיב · וא"כ חזינן דדווקא במעשר פירות מחמרינן דאתי לאיחלופי בדאוריי' אבל משום מעשר דזה"ז לא החמירו · וא"כ פשוט דמתחומין ליכא למפרך מידי כיון דהתם לא שייך ליתי לאיחלופי בדאוריי' · ובסברא זו יתיישב לנו קו' הפ"י בפסחים ד"י גבי הא דפריך ואין ספק מוציא מידי ודאי והתניא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות כו' · והקשה דלשי' הפוסקים דמעשר פירות דרבנן מאי פריך מדרבנן אמתני' דהתם דאיירי לענין בדיקה שהלא ביטל דהוה דאוריי' כמש"כ התוס' ולענ"ד סוגיא דהתם הוי ממש כסוגיא דעירובין כאן וכמש"כ התוס' דבמעשר פירות החמירו כשל תורה · ומש"ה פשט מינה ר"ש לשל תורה · וכן מוכח בסוגיא דיבמות שכתבנו · וז"ב · אלא דלכאורה יש לדקדק מדברי רש"י ביומא דס"ו גבי עתי אפי' בשבת ופריך בגמרא למאי הלכתא כו' ופירש"י דאי משום תחומין דרבנן בעלמא ניננו ע"ש · והנה מתני' דלקמן סתמא דהוה י"ב מיל · וצ"ל דס"ל לרש"י דגם תחומין די"ב מיל הוה מדרבנן · ולכאורה למ"ל לרש"י לדחוקי בהכי ולא פי' כפשוטו דאי משום תחומין מאי אריא משום שבת ת"ל דבכל יוה"כ הוי איסור זה · והדפשיט מינה רפרם בכריתות לפי המסקנא דמסיק לענין עירוב והולכה · והתם דאי הש"ס דיוה"כ מטחו בכך · אבל לענין תחומין והאי לא שייך לומר כן דאפי' נימא דלא הי' צוק בקרוב לירושלים משכן שילה וגלגל וכו"ג וכי לא הי' אפשר שיהי' צוק בסמוך · וזה פשוט · ולכאורה מוכח דלענין תחומין ג"כ ליכא ביוה"כ לשי' רש"י אפי' למ"ד תחומין דאורייתא או לי"ב מיל לכו"ע · ולענ"ד דרש"י הוכיח ע"כ דלא הי' כאן תחומין דאוריי' דהא קיי"ל כר"ל דכ"מ שאפשר לקיים שניהם אינו דוחה ע"כ · וא"כ כאן לענין תחומין לעולם אפשר לקיים שניהם דאפי' הצוק רחוק הרבה · ובדתנן

דהוה

דהוה י"ב מיל אפשר לעשות בורגנין · וכדאמרינן בעירובין כ"א אתיתו מברכם לבי כנישתא דדניאל אמאי סמכיתו אבורגנין ע"ש · ואפי' לפי הרא"ש שהביא בשם הירוש' דאין עושין בורגנין יותר מן העיר שלא תהא עפל יותר מן העיקר · מ"מ הא אמרינן · בכ"ב (ע"ה) דירושלים קמייתא הוה תלתא פרסי ע"ש ויכול לעשות בורגנין ממש י"ב מיל · ובלא"ה יכול למעט עכ"פ איסור. דאורייתא וע"כ דלאו י"ב מיל ממש אלא פחות מעט מי"ב מיל כדי שלא יהי' איסור תחומין דאוריי' · ונראה ברור דזה השיעור שהוא י"ב מיל פי' פחות מעט מאיסור תחומין דאוריי' · וזה הוכחת רש"י בפשיטות דלא הוה תחומין דאוריי' ולאיסור דרבנן לא השו לעשות בורגנין · ושפיר הוי פירש"י אליבא דהו"ע · ונקט פי' הפשוט וה"ה דהוה מלי לפרש דאי הוה תחומין דאורייתא גם ביוה"כ הוה דאורייתא · אלא דקושטא דמילתא נקט · והנה שמעתי בשם הגאון מה"ח דהוכיח דהי' כאן תחומין דאורייתא דלפי המסקנא דאם הלה מרכיבו על כתיפו והי' כאן איסור הולאה דאורייתא וקשה לפי מאי דקיי"ל דאפי' זה יכול וזה יכול שנים שעשאוה פטורין · א"כ למה לא עשו ע"י שנים ולא ליהוי איסור הולאה · וע"כ דבלא"ה הוה איסור תחומין · ומה"ה אי נעשה ע"י שנים גם השני יעבור על איסור תחומין · ויותר טוב ע"י אחד · ולענ"ד איני מבין דאם אפשר בשנים אכתי אינו מיושב דהוה להו לעשות גם בשנים זא"ז · ולא יהי' ג"כ איסור תחומין · ע"כ נראה להורה דלא אפשר בשנים כלל לא בב"א ולא בזא"ז · כדאמרינן בחולין (כ"ט) חזבח שלא יהא שנים שוחטין זבח אחד והיינו לא בב"א ולא בזא"ז כדמשמע בדברי התוס' שם דבב"א גרע טפי ע"ש · וה"נ כיון דכתיב איש עתי דווקא אחד ולא שנים ודו"ק :

סימן ד

או"ח סו"ס תפ"ט אסור לאכול חדש אפילו בזמה"ז כו' ועמ"א דנהגו להקל וכתב דסומכין על ר"ב דפסק כת"ק ואע"ג דסתמא כר"א דאסור חו"ל שתה · וא"כ מחלוקת דשתה בערלה ומחלוקת בקידושין ואצ"ג דאין סדר למשנה הדרינן לכללא דהלכה כת"ק · והכ"מ כתב דבשני סדרים יש סדר למשנה הנה. לעיקר הספק דסדר למשנה בב' סדרי' כבר הקשה התוי"ט מקידושין ע"ש והתוס' בע"ג ר"פ אין מעמידין כתבו בהדיא דאפילו בשני סדרים אין סדר למשנה ע"ש · וגם אנכי הבאתי ראי' בהורה מב"ק (דס"ט) דפסק ר"י גבי גזל ולא נתייאשו הבעלים הס"מ דב"ק · דלא כסתמא דלגועים במע"ש · ופריך ומאי חזית דאזלית בתר הא סתמא כו' ואי בב"ם יש סדר מאי פריך הא אמרינן ברים שבועות (ד"ד) דסתמא בתרא עדיף · וע"כ דגם בב"ם אין סדר · ובמחלית השקל הקשה כיון דאין סדר א"כ מאי חזית למפסק כת"ק לא יהא אלא שתם מ"מ כיון דאין סדר ספיקא הוא ע"ש · ולענ"ד נכונים דברי המ"א · דכיון דגם ת"ק השיב השתם כדמוכח ברים בילה · והוא כתרי שתמי דסתרי אהדדי ואית לי' לרבינא בב"ק שם דלא פסקינן כסתם יחידאה וה"נ לדידן מיהא כיון דהך סתמא דערלה כר"א היא והוא סתם יחידאה ע"ש בתד"ה כסתם יחידאה אית לן למפסק כת"ק · די"ל דהוה רבים וז"ב · ומה"כ עיד המ"א ואע"ג דרבי עקיבא פליג את"ק וה"ל דמושבותיכם כ"מ שאתם יושבין

משמע · י"ל דת"ק נמי מודה בהא וה"ל כהירושלמי דאתי לתבואה הבאה מן הארץ לחו"ל · אבל בחו"ל גופי' לא נהגא וראיתי מי שתמה עליו דהא מדאמר בש"ס דילן מאן תנא דפליג על ר"א ר"י דאית לי' מושבות לאחר יו"י משמע · מכלל דר"ע לא פליג עלי' · וזה אינו קושיא דכבר כתבו התוס' בכ"ד דבעי למימר תנא דפליג בהדיא · ור"ע אינו מוכרח אי פליג ולענ"ד גם בלא"ה כיון דבמתני' לא פליג כ"א ר"א את"ק הוה יחידאה · ועיין (יבמות מ"ב) גבי שתם במשנה ומחלוקת בברייתא ע"ש · ובלא"ה צריך לומר כן דהא רשב"י בקידושין שם ורבי יוסי בר"י ברים כל הקרבנות סברי בהדי' דחדש בחו"ל מן התורה · וע"כ כיון דאינן במתני' הו"ל ר"א יחידאה ולא פסקינן כסתמא דיחידאה · והגאון בעל פ"י כתב דס"מ דרים כל הקרבנות דסברה דעומר אינו בא מחו"ל · הברה ע"כ דחדש אינו נוהג בחו"ל · ודחה דברי הלח"מ דכתב דלא תני אהדדי ע"ש · ולענ"ד מוכח כדברי הל"מ · דמדאמר התם מתני' דלא כר"י בר"י · ולא אמר דהויא דלא ככל הני תנאי דהברי דחדש בחו"ל מ"ה · וע"כ דלא תלי אהדדי כלל · וכדברי הלח"מ · ועוד ראי' מדלא פריך כלל ממתני' דערלה · ולימא תנאי היא כדרך הש"ס בכ"מ · ע"כ דהך מתני' דרים כלה"ק לא פליגא כלל לענין חדש · וכה"ג כתבו הפו' בכ"ד ואין לנו אלא דברי המ"א דיש לנו לפסוק כת"ק · אבל כבר תמה עליו הגר"א ביו"ד דאין לנו ללמוד כאן מסתמא דמתניתין דהא פליגי אמוראי בהדי' במנחות ס"ח דר"פ ור"ה בדר"י אבלי באורתא דביתסר דסברי חדש בחו"ל דרבנן כו' ורבנן דבר"א ורבינא לא אכלי דסברי דחדש מ"ה ע"ש · ויש מי שנדחק די"ל דהשתא בעלמא לחומרא חיישי וזה דוחק · חדא דלבון הש"ה סברי · ועוד נלענ"ד דאית לן למיזל בתר סוגית הש"ס בר"ה (די"ג) דבעי מיני' חבריא מרב כהנא עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ כו' · והא הוה · ע"כ כמ"ד דמושבותיכם כ"מ שאתם יושבין · דלמ"ד לאחר יו"י מאיק בקידושין דלא אקריבו כלל ע"ש · וכיון דסוגיא אזלא בהך מ"ד ולא איפסקא הילכתא בהדי' קיי"ל דהא הוה שיקול הדעת · ומיהו לפי דברי המ"א מהירושלמי דהא נמי מלינן למימר בכ"מ שאתם יושבין · ואתי לתבואת ארץ הבאה לחו"ל · אין ראי' מהך סוגיא אבל גם זה קשה מאוד לסמוך אדרשת ירושלמי שלא נזכרה בש"ם · ואף דכ"כ שאין סתירה מהש"ס מ"מ לא הזכירוהו וכבר פסקו רבותינו הפו' המפורסמים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כר"א דאסור · ומה"כ הב"ח היתר דבשל עובד כוכבים אינו נוהג חדש · כבר השיגו עליו כל האחרונים · ואף שראי' הש"ך לאסור מהך דר"ה הנ"ל דפריך מהיכן הקריבו עומר כו' מעיקרא לא אכיל כו' · וכיון דס"ד דכל א"י של עובדי כוכבים היא למה לא פריך טפי למה לא אכלו וע"כ דאף של עובד כוכבים אסור · ראי' זו נלענ"ד די"ל דהא לכאורה קשה מאי פריך שם מהיכן הקריבו דילמא מארץ הו"ע שהיו בה כבר הקריבו דע"כ היא הארץ ישראל גמורה כדתנן בר"פ מקום שנהגו ג' ארצות לביעור ע"ש · וכ"כ רש"י בהדיא ברים פרק כל קרבנות הציבור ע"ש · והנראה דעבר הירדן לא נתקדש עד שנכנסו לארץ · וכן משמע בסו"פ האשה נקנית · דהשיב דתלמוד קדם לחלה מ' שנה דחלה לא נתחייבו עד שנכנסו לארץ · והרי בארץ הו"ע נכנסו קודם מ' שנה מוכח · וע"כ דארץ הו"ע לא נתקדש קודם כניסתן לארץ · וא"כ י"ל דס"ל כרבי (בסו"פ ר"י) דקצירת העומר בעי לבה

מלוה

מטה · וכיון דאכתי לא נתקדשה הארץ · ודאי לא שייך לשם מטה · ואחר שעברו את הירדן שנתקדשה כבר גם ארץ סו"ע לא מצינו שחזרו וע"כ שלא הקריבו מהן · ופריך שפיר · והנה זה שייך לענין הקרבה · אבל לענין איסור חדש שפיר י"ל דמעיקרא הוה אסירה בתבואה שגדלו בידם מארץ סו"ע · דנאסר תיכף בכניסתן לארץ משום חדש · דהא בשל ישראל גדל שנה זו וז"ב · אבל כבר הביא הברכת הזבח ראי' ברורה לאסור · דהא ערלה הוכיחו התוס' שם בקידושין דנוהג בשל עובד כוכבים · ומדלא אר"ם ק"ו בערלה בג' ע"כ חדש נמי נוהג בשל עובד כוכבים · דאי לא"כ איכא ק"ו נמי מהא דחדש אינו נוהג בשל עובד כוכבים וערלה נוהג · וראיתי מי שנסתפק דערלה גופי' אינו נוהג בשל עובד כוכבים מדאורייתא · אבל לענ"ד דראי' התוס' דערלה נוהג בשל עובד כוכבים מע"ז דאמר דאסרו גבינות עובד כוכבים משום שמעמידין בעורף של ערלה · וה"מ דנוהג בשל עובד כוכבים · משם מוכח נמי דהוא מ"ה · דהא בע"ז שם כתבו התוס' אהא דבעי לפרושי דטעם דאסרו גבינות עובד כוכבים משום שמעמידין בעור קיבת נבילה והקשו דלמ"ל נבילה אפי' שחוטה נמי הוה בשר בחלב דכבוש כמבושל · ותי' דכבוש הוה דרבנן · ולספיקא דרבנן לא חיישינן . וע"כ בערלה דחשבו הוה מ"ה · וא"כ חדש נמי הוה בשל עובד כוכבים מ"ה וז"ב · וא"כ לכאורה אין לנו על מה לסמוך במה שנהגו להקל :

ולענ"ד לפ"ז ולבנות היתר רמ"א ביו"ד סי' רצ"ג דכתב דאין נוהגין לאסור שהם תבואה מכח ס"ס · ספק משנה שעברה · ואת"ל משנה זו שמא נשרשה קודם לעומר · ומסיק דמיני תבואה שזורעין ודאי אחר הפסח יש להחמיר · ומשמע דווקא בודאי הא כל שאינו ודאי אפי' מיעוט קודם הפסח יש להקל · אמנם הש"ך שם סק"ו כתב דמיעוט אינו חשוב להצטרף לס"ס והוכיח כן מדברי התוס' כתובות · ועפ"ז כתב המ"א בשם השל"ה דבמדינותינו שרוב נזרעין אחר הפסח אסור · ועוד הביא הנודע"ב לסתור בעיקר ס"ס של הרמ"א · דהא הוה משם אחד ולא הוה ס"ס כמבואר בתוס' כתובות שם · והנה בכתובות (ט') הא"ת האומר פ"פ מצאתי נאמן לאוסרה עליו · ופריך ס"ס הוא ספק תחתיו ספק א"ת ואפי' תחתיו ספק באונס · ומשני ואי בעית אימא באשת ישראל וקיבל בה אבי' קידושין פחות מבת ג' והקשו שם בתד"ה באשת ישראל הכא נמי הוה ס"ס ספק באונס ואת"ל ברצון שמא כשהיא קטנה ופיתוי קטנה אונס הוא · ותי' דשם אונס חד · והקשו דנימא אוקמא בחזקת היתר ובאונס הוא · ותי' דרצון רובא · והקשו דא"כ היכי קאמר דהוה ס"ס · ותי' דאינו רוב גמור ובמקום ס"ס שרי · ומזה הוכיחו דהא אי הוה רוב גמור אינו מצטרף לס"ס וכן היכי דהוה משם אחד לא חשיב ס"ס כמש"כ דשם אונס חד · והנה בש"ע הקפ"ז הקשה על דברי התוס' דסותרים דבריהם בנדה (דף י"ח) דהקשו לפירש"י שם דרוב שליות יש להם ולד דא"כ למה תנן בבהמה המקשה דשליא שילתה מקצתה אסורה הא מוכח בב"ק דמקצת שליא ספק יש בהם רוב ולד או לא א"כ נימא סמוך מיעוט שליא שאין בהם ולד כלל לספק דאין כאן רוב ולד ולא הוה עוד כילוד ושריא השליא והוה רובא להתירא · וכי ה"ג אמרינן שם סמוך מיעוט נדמה לפלגא דנקיבות וכן בבכורות עכ"ד · וה"נ אפי' ספק האחד מיעוט אמרינן סמוך לספק השני והוה רובא · וכתב דהדבריהם בנדה עיקר מכח ראיות ברורות שהביאו ולענ"ד דברי התוס' לדקו יחדו ואין סותרין כלל · ונחקור בהא דנסתפקו הראשונים אי ס"ס הוה כרוב או לא או דעדיף טפי · ולכאורה הא ס"ס היינו רובא ממש · דהני לצדדי היתר רבין על המיעוט והוה רוב · אבל נבין דבריהם בהקדם שנדקדק דגבי ס"ט תנן בטהרות הובא בתוס' (פסחים ט') דכל שאתה יכול להרבות ספיקות וס"ט ברה"י ספיקו טמא · ואילו גבי רוב תניא בתוספתא (פ"ו דטהרות) דמים טהורים נטמאים בתוך הבית הלך אחר הרוב · והכי מוכח הסוגי' דחולין (דף ד"י) גבי שדרכן של שרצים לגלות ואין דרכן לכבות דמצטרפין לרוב לטהר וע' פירש"י והכי תניא בהדי' בקידושין (ד"פ) עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלין שם הלך אחר הרוב ע"ש · וצריך להבין דמ"ש רוב מס"ס והנראה דגדר ס"ס כל שאין ההית' מש"א ומטע' אחד · דבזה אין אומרי' דמצטרפין השני' כאחד כיון דאינן מט"א · וכי ה"ג כתב הש"ך ביו"ד הרמ"ב ובחו"מ סכ"ה דבאיסור דאורייתא אין מצטרפין שנים שאין אומרין מט"א ע"ש · אלא דזה גופה הוא רוב דיש שני צדדי להיתר וצד אחד לאיסור · ומש"ה נמי נראה אף שאין צדדי ההיתר מחלה הספק ממש · ואפי' כי מצרפת שניהן אפשר דאכתי לא הוה רובא · מ"מ כיון דשני הספיקות רגילין ויש כאן שני צדדי היתר הא גופא הוה רובא שיש שני צדדין להיתר · אבל כל ששניהן מט"א וש"א ממש מצטרפין שניהם כאחד · ובכי ה"ג בעינן דכשיצטרפו ליהוי רובא · והשתא א"ש דגבי טומאה לא מהני ס"ס דכיון דאין הספיקות מצטרפין כאחד · וכל חדא לחודא קאי · א"כ קיי"ל דס"ט ברה"י הוה ודאי טומאה · כדכ' התוס' בחולין (ט') ד"ה התם ע"ש · וכיון דכל אחד באפי נפשי' הוה ודאי טומאה לא שייך ס"ס כלל · אבל כל שהרוב כאחד לא שייך למילף מטומאה דלא אסרה תורה אלא ספק אבל רוב אזלינן בתרי' בודאי וזה נכון מאוד · וזה נמי מה שנסתפקו הראשונים דהיתר זה של שני צדדי היתר שאין מצטרפין אי הוה כרוב · והשתא מבואר לנו דברי התוס' דאינן סותרין כלל דבנדה דספק שאין רוב ולד וספק שאין ולד כלל הוה מש"א דאינה לידה והוה מט"א דרובא דאין כאן לידה ושפיר אמרינן סמוך · אבל בכתובות ספק א"ת וספק אונס אינן מש"א · ותדע דהא קרי לה בסוגיא ס"ס · וא"כ אי הוה אונס מיעוט גמור לא הוה רק ספק חשיב כלל ולא הוה אלא חד ספק דא"ת וסמוך לא שייך דהא אינן מט"א וכדבארנו · וזהו כל דברי התו' דכל שרגיל נאיסור לא מיחשב ס"ס היינו שאינן מש"א ולא שייך סמוך וכ"ז ברור :

ובזה יתיישב קושית התוס' בב"ק (דף י"א) ד"ה דאין מקצת שליא בלא ולד · דמשמע הא אי הוה מקצת שליא בלא ולד לא היתה חוששת · וק"ד אי ברה"ר בחד ספיקא טהור · ואי ברה"י אפי' ס"ס טמא כדתנן כל שאתה יכול להרבות ספיקות כו' ברה"י טמא · ותי' דאיירי לבעלה · וזה תמוה לענ"ד דכיון דהאיסור לבעלה נמשך מטומאה וא"כ כיון שאנו מטהרין ברה"ר בחד ספיקא ואמרינן דלא הוה לידה א"כ אינה אסורה גם לבעלה · וכן ברה"י כיון דאנו מטמאין בס"ס · ואמרינן דהיא יולדת ה"נ אסורה לבעלה · והכי מוכח בריש פרק שני נזירים · גבי ראיתי אחד מכם שנטמא בגיהם מביאין קרבן טומאה וקרבן טהרה ופריך כני תרי וכן דקאי הוה תלתא וס"ט ברה"ר ס"ט · והרי חזינן אף דקרבן ודאי הוה איסור מ"מ כיון דנמשך מטומאה יש לו

דין טומאה וכן מוכח בכ"ד · אבל לפי דברינו קושייתם לק"מ דלעולם הוה ברה"י ומ"מ אי הוה מקלא שליא בלא ולד א"כ אין כאן לידה והוה חד טעמא עם ספק דלא יצא רוב ולד ומצטרפין כאחד והוה רובא ועכור אף ברה"י כדאיתא בתוספתא הנ"ל וכדמוכח בדבריהם בנדה דהקשו דנימא סמוך אפי' אי מיעוט מן השליות בלא ולד · וע"כ משום דהם מש"א אמרינן סמוך וכדאמרנו :

אבל עתה צריכין אנו לבאר ריש דבריהם דכתבו דמש"ה לא הוה ס"ס הספק בשאת קטנה ופיתוי קטנה אונס והספק באונס דשם אונס חד הוא · ולפ"ז אדרבה כיון שהוא ס"ס מהם אחד עדיף טפי ומצטרפין לרובא · והנה הש"ע הביא קושית הריב"ש דהקשה על מש"כ התוס' דאונס הוה מיעוט והקשו דלמה הוה ס"ס · והקשה הריב"ש דמ"מ מאי קושיא נימא סמוך מיעוט אונס לספק א"ת והוה רובא · ותי' דדוקא במחלה זכרים אמרינן סמוך דהוא מחלה גמור כי כן יסד מלכו של עולם · אבל כאן מנין לנו שהוא מחלה על מחלה ממש · והפשר דאפי' נצרף המיעוט הכתי לא הוה רובא · והבין הרב ס"ע דכוונת הריב"ש דדוקא במחלה זכרים אמרינן סמוך ולא בעלמא · ועפ"ז כתב דהוהר לדברי התוס' נדה הנ"ל דכתבו סברא זו גם בספק שליא אי יצא רוב ולד ע"ש אבל בב"א שער רו"ח ס"ח העתיק לשון הריב"ש כולו · ומשמעות דבריו דדווקא גבי כך ספק דא"ת כתב כן · והבר לידד הרב שם דכך ספק דא"ת גרע · אלא מה שכתב משום דהוה ע"י מעשה גרע · ובדאמרינן דרוב שע"י מעשה גרע ע"ש הוא תמוה דאטו א"ת הוא דהוה מעשה וכי תחתיו אינו מעשה הא אידי ואידי חד מעשה זנות הוא ואדרבה תחתיו לבעל נראה דצריך פיתוי יותר · וא"כ ספק אינה תחתיו לא גרע כלל בהכי · אבל לענ"ד הוא פשוט דלספק א"ת יש לנו חזקת הגוף להאורה דהשתא נבעלה כשהיא תחתיו אלא משום דכנגד כך חזקה אית לה חזקה היתר לבעלה · וכ"כ שם התוס' ד"ה ל"ל ע"ש אבל מ"מ קיי"ל בכ"ד דחזקת הגוף דידה עדיף מחזקה דעלמא · והארכתי בזה במ"א · וא"כ ספק א"ת גרע טפי ואינו חשוב כספק תחתיו וזה פשוט · ויפה כתב הריב"ש דאפי' נצרף לזה מיעוט אונס ל"ה רוב · וכ"ז לענין צירוף לרוב אבל בדין ס"ס כיון דהשני ספיקות מפורדין הנך א"ת ואונס כ' התוס' דרוב שברלון אינו רוב גמור · ומהני ספק אונס אף שהוא מיעוט · מ"מ כיון דהוה מיעוט הרגיל במקום ס"ס דהא גופה חשיב דיש כאן שני צדדי היתר הא גופה מיחשב כרוב וכדכתבנו · ומשו"ה נמי לענין צרוף לספק בשאת קטנה ופיתוי קטנה אונס כיון דבויין מש"ה בעינן רוב גמור · וכאן בספק בשאת קטנה יש כאן חזקת הגוף דהשתא נבעלה · ומיעוט אונס אף שאינו מיעוט גמור מ"מ כי מצרפינן להו הכתי לא הוה רובא אלא דהיכי דאינן מש"ה הא גופה הוה רובא דיש שני טעמים להיתר · אבל היכא דכן מש"ה פשוט דכל שאין רוב גמור אין להתיר · ולענין זה דווקא כתבו התוס' דמש"ה גרע · והיינו היכא דאפי' כי מצרפת להו ליכא רובא · אבל כל היכא דיש לצרפן לרוב פשיטא דבש"א הוה רוב גמור · וכדברי התוס' נדה · ובזה יתיישב כל מה שנדחקו האחרונים ז"ל בהך כללא דמש"א ועי' בדבריהם ואכמ"ל · [מיהו רבינו הריב"ש לא הוה צריך לזה · דבלא"ה לא שייך הסמך ספק א"ת ומיעוט אונס כיון דאינן מש"א אלא דקובעא דמילתא נקיט · דלא הוה רובא · וכדמוכח בתו' גבי שם אונס חד וכ"ז ברור ונכון] :

וא"כ פשוט לענין ספק חדש כיון שתבואה דשנה שעברה רגילה ממש כתבואת שנה זו ומצוי יותר כדכתיב ויצא מפני חדש תוציאו דדרך למכור ישן · א"כ כ"ז שיש מיעוט תבואה בעולם משנה זו שנשרשה קודם לעומר פשוט דמצטרף לפלגא דשנה שעברה והוה רובא להתירא · וכיון דהוא מש"א וממש דבר אחד פשוט דמצטרפין לרובא · והא דנקטו הפו' ליתא דס"ס ל"ד אלא רובא להיתר · והכ"נ כתבו התוס' פסחים (ד"ז) ד"ה לפני סוחרי בהמה לעולם מעשר דהקשו לפירש"י שם דכתב דאע"ג דאיכא למיתלי במוכר שהכר נפל לאחר שנתחלל מספיקא תלינן להומרא · והקשו דסמוך מיעוט דשאר מעות חולין לפלגא דמוכר והוה רובא ע"ש · וה"נ הוה ממש כדהתם דאפי' ליכא אלא מיעוט שנשרש קודם העומר אמרינן סמוך לפירות שנה שעברה דהא הוו ממש חד מילתא · עוד הגיא הכ"נ בתוספתא דדמאי (פ"ד) מצרפין פירות חוץ לארץ על פירות שני' כדי שירצו על פירות שליבים לפוטרן ממעשר עני · מצרפין פירות חו"ל על פירות ערב שביעית לפוטרן מן הביעור · ומיהו י"ל דהתם בלוקח מן ע"ה דבדמאי הקילו · והדע דהא פירות שני' חייבין במע"ע והתם נראה דפטור לגמרי דאי לא"ה הוה ספק הבוחר ומאי חזית דאזלא בתר שני' וע"כ דפטור לגמרי וא"כ הא משמע דפירות חו"ל אינן רוב לחודייהו והיכי פטרינהו לגמרי בצירוף הא הוה תרתי דסתרי · וע"כ דבקולא דדמאי הוא דהקילו · ומיהו לפי' ר"ת (בכתובות כ"ד) דלא נחשדו ע"ה על השביעית וצ"ל דאיירי בטולא ואפ"ה תלינן לקולא וצ"ע ·

ועוד נראה דהא חדש הגדל בעציץ שאינו נקוב נראה דאינו נוהג בו איסור חדש דהא חשיב לה בקידושין ממצות התלויות בארץ · ובמנחות (דע"א) אמרינן דבעי הקרישו דבשדה כתיב ע"ש · ואע"ג דבעי שם (דס"ח) בחיטין שירדו בעבים מהו לשתי הלחם · והא שס"ל שוה לעומר (*) ועומר תלי באיסור חדש · כדמשמע ברים הס"ק ולמה מיבעיא לי' להקרבה הא אינו בשדה י"ל דעבים דמי לעציץ נקוב ; דהא אמרינן בפרק הרואה דעבים אילתולי מתלתל · ואף שהוא רחוק מן הארץ אמרינן בגיטין (דל"ז) דשהבין פרוזבול על ע"ג כמונח על יהדות דחשיב כמחובר · וע"ש ד"ז ובתד"ה דילמא · וא"ת מיבעי' משום שלא נתגדלו במושב ב"א · וכן פירש"י שם · ועוד כ"ל ראי' ברורה דהא יליף בקידושין שם למרלה וכה"כ דנוהגין בחו"ל מק"ו מחדש והא בה"כ אמרינן במנחות (ד"ע) דהמעביר עפ"נ בכרם לוקה מכות מרדות מדרבנן · וכן בערלה פסק ביו"ד דאלן בעציץ שא"נ חייב בערלה משום שהשרשים מפעפעים הא לא"ה אינו נוהג בעציץ שא"נ · ואי חדש נוהג בעשא"נ איכא למיפרך דמה לחדש שנוהג בעשא"נ תאמר בהני · וע"ש בתו' דכתבו פרכות כ"ד דליכא למילף הו"מ מחדש · והא הוה פירכא אלימתא · ועי' ירושלמי (פ"א דערלה ה"ד) משמע

הגה"ה

(*) והא דלא מיבעיא לי' בעומר גופי' דעסיק בי' כולא פירקא דהתם · נראה דס"ל דעומר צריך קצירה לשם מצוה כר"ש ב"א בסו"פ ר"י ע"ש ולא שייך בהכי ודו"ק] :

משמע דהיכא דכתיב שדה אינו נוהג בעציץ שא"נ · וכבר כתבנו משני' דילן במנחות דבחדש שדה כתיב · [ומיהו משמע התם דבערלה חייב · ולכאורה יקשה מזה על דברי השו"ע דכתב מטעם דהשרשים מפעפעין הא לא"ה פטור · וי"ל כיון דאף להירושלמי בחדש דכתיב שדה אינו נוהג בעשא"נ · א"כ מוכח מש"ס דילן דע"כ ערלה נמי אינו נוהג דאי ה"ה לימא גם בערלה נ' הא דערלה נוהג בח"ל ולא חדש ושמעו על ש"ס דילן והכמ"נ] · ובזה יתיישב מה שהקשה הגאון בעי"ן בסט"ו על פי שי' הר"ש דכשנכנסו ישראל לארץ נאסרו כל התבואות משום חדש · עש"ך סרצ"ג סק"ו · דא"כ מאי פריך בירושלמי למה לא אכלו מצה מן החדש דליתי עשה ולידחי ל"ת הא מבואר בפסחים דלר"ש דל"ל איסור טבל אין יוצאין במצה של טבל דאין איסורו משום לא תאכל חמץ אלא משום טבל · וא"כ ה"נ בחדש דכל התבואות נאסרו משום חדש אין כאן טבל דהא הכל אסור משום חדש · וא"כ אין יוצאין בה ידי מצה · ולפ"ד א"ש דהא במה שגדל בעציץ שא"נ אין איסור חדש נוהג בו · ואי משום העיקר דהוא נמי הוה איסור כשנכנסו לארץ הא התבואה הוה זרעו כלה וא"כ הוה ספרא בעלמא · ומה שנתגדל אין עליו איסור חדש וחמץ חל עליו ושפיר הוה טבל · וזה מבואר בהדיא בפסחים שם · דמוקי דאין יוצאין במצה של טבל בטבל טבול דרבנן · כגון שנזרע בעשא"נ הא אי ל"ה הוה יוצא במצה של עציץ שא"נ · וע"כ דחל עליו חמץ · וכן נראה פשוט · וא"כ הוה המן חל על חדש אף כשנכנסו לארץ וז"ב · וא"כ אף דעשא"נ הוה מיעוט מ"מ אית לן תרי מיעוטא דאין בהם איסור חדש · וכבר כתב הרשב"א במשמרת הבית דאף דאנן לא ס"ל סמוך מיעוט לחזקה אפ"ה אמרינן בריש האשה בתרא סמוך מיעוט דאין מתעברות לחזקת יבום משום דהוה תרי מיעוטי מיעוט שאין מתעברות ומיעוט מפילות ע"ש וכ"ש דאמרינן בכי ה"ג סמוך לפלגא ·

ועדיין צריכין אנו לבאר דאף דהוה רוב מ"מ הא חדש מיקרי דבר שיש לו מתירין · כדתניא בנדרים נ"ח · ובאו"ח סתקי"ג הביא המג"א והט"ז דברי הרש"ל לענין עובד כוכבים שהביא ביצים ביו"ט אחר השבת · דאף דרוב ביצים הוא מנולדין מכבר מ"מ הוה דבר שיל"מ וקיי"ל דבאלף לא בטיל וה"נ אין הולכין בו אחר הרוב ע"ש · אבל כבר הביא המל"מ פ"ז ממעילה · דהסכמת כל הפו' לחלק דדווקא במקום דאית בי' ודאי איסור אמרינן דל"ב באלף אבל כאן דאמרינן דאין כאן איסור כלל שפיר הולכין אחר הרוב אפי' ביל"מ · והביא דברי הר"ן ריש ביצה דכתב זה כמסתפק ותמה עליו מראיות ברורות ע"ש · וכבר הובא סברא זו בש"ך סק"י סקנ"ו ע"ש · אמנם לענ"ד דברי הראב"ד בהשגות פ"ח מהלכות מע"ש אין נראין כן · דכתב דבטבל לא הלכו בו אחר הרוב והיינו משום דהוה יל"מ · אבל כבר תמה עליו הכ"מ ממשנה ערוכה בפ"ב דמכשירין ע"ש · ונראה לי ליישב קצת שי' הראב"ד דהא מתני' דהתם קאי אריפא דאיירי במוצא · ובלא"ה מוכח מכ"ד דלא חשו למיעוט במוצא בב"ק ס"ט גבי כ"ר היו מציינין אותו הא ל"ה לא הוה חיישינן לרבעי אף דיל"מ · וכן בפסחים ד"ז לענין מוצא מעות בירושלים הלכו בו אחר הרוב לענין ספק מע"ש · וכן בב"מ במוצא מעות בבהמ"ד ה"ה שלו · וכן המוצא קציעות בדרך · ובתו' ב"ק כ"ד הביאו משנה דמע"ש המוצא פירות ממורחים פטור מן המעשר ולא חשו בכל הנך לספק מעשר והקדש ב"ה דהוו יל"מ · וראיתי מי שכתב דדווקא פירות מע"ש וירושלים חשיב יל"מ · אבל מעות לאו לאכילה לחוד קאי ולא חשיב יל"מ · ולענ"ד זה אינו דהא הקדש ב"ה חשיב בנדרים (נ"ח) יל"מ בפדי' · וה"נ פריך בב"מ (נ"ג) וניפרקי' ע"ש · הרי אף לענין פדיון על מעות חשיב יל"מ וכ"ש אותן המעות עצמן ומ"מ לא חשו בהך ובודאי שלא נעלם מהראב"ד כ"ז ומעשים בכל יום דמציאה מותרת · אבל נלענ"ד דשי' כיון דיל"מ הוא מדרבנן דאמרינן בהדי' בב"מ שם דאורייתא ודרבנן לא מצטרפי ע"ש משו"ה לא התירו לאסור כל המציאות ולחוש ליל"מ · ובזה אזלא כל ראיות המל"מ וכן הך דמצרפין פירות חו"ל על פירות א"י כדי שירצו על פירות שביעית לפטור מן הביעור · כ"כ דלשי' ר"ת דלא נחשדו ע"ה על שביעית ע"כ איירי במוצא והוחק לומר דאיירי בודאי חשוד דהא תני סתמא אלא דבמוצא איירי ואפי' איירי בלוקח מע"ה ל"ק מידי לשי' הראב"ד דבלא"ה רוב ע"ה מעשרין הן והוה תרי רובא ובתרי רובא י"ל דגם הראב"ד מודה · ובזה יתיישב גם קושי' הרב כ"מ · מהו הך חילוק דמוצא ודאי מוכרח מכל הני · ולפ"ז י"ל דבספק חדש דידן דכל התבואות קיימי בהך ספיקא ולא שני בלא"ה הוי ג"כ כספק מוצא ואף הראב"ד מודה דאזלינן בתר רובא : ושי' רש"י בחולין (קכ"ו) גבי הא דאר"כ דלבסוף התמין פירא הוה · ופריך עליו ממתני' דאינו ניקח בכסף מעשר · ופירש"י דמתני' משמע דבדיעבד המעות קודשין ביד מוכר וניזיל בתר רובא דמתמילין כן · והא מע"ש שניקח שהוא בירושלים הוא · והאי יל"מ · וע"כ דס"ל דהולכין אחר הרוב גם ביל"מ · ובאמת צ"ל ראי' ברורה מפסחים (ד"ט) גבי ואין ספק מוציא מידי ודאי והא תני' חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות ה"ה בחזקת מתוקנין · וע"ש בתו' דהיינו ספק הרגיל · דאי ל"ה היכי ס"ד דמוציא מידי ודאי · ועכ"פ לא עדיף מרוב גמור והיכי ס"ד התם דטעמי' משום ספק מוציא מידי ודאי הא טבל ביל"מ וע"כ דברוב גמור פשוט דמהני אפי' ביל"מ : עוד יש להביא ראי' מסוף סוגיא דהתם הניח תשע ומצא עשר פלוגתא דרבי ורבנן דתניא הניח מנה ומצא מאתים חולין ומע"ש מעורבין זה בזה דברי רבי וחכ"א הכל חולין כו' · והנה צריך לבאר דיליף קולא לענין בדיקה מרבי דהוא לחומרא · וי"ל דס"ל דע"כ מדמחמיר רבי ע"כ דהוא ספיקא · וא"כ הכא גבי בדיקה דהבית בחזקת בדוק פשיטא לי' דמקילין בספיקא · ואי ס"ד דאפי' במקום רוב מחמרינן בדביל"מ א"כ אכתי לא פשיט מידי · די"ל דהתם מחמיר אף שהרוב להיפך · וא"כ גבי בדיקת חמץ כיון דהרוב דאתריגי נינהו ודאי צריך לבדוק אף בחזקת בדוק · ואע"ג דלמאי דבעי לאוקי בביצה (ד"י) משני' דהתם דהניח שלשה ומצא שנים כרבי דסיפא דהך בריי' · וא"כ צ"ל דע"כ לרבי הוה ודאי מדמקילינן בספק מוקצה דהוה ג"כ דבר שיל"מ וא"כ נראה דש"ס ברייתא מ"מ לפי מסקנא דהתם דאפי' תימא רבנן אין הכרח ממשנה זו · ושפיר י"ל דמחמיר אפי' במקום רוב · וע"כ דפשיטא לי' דאי הוה רוב לא הוה מחמרינן אפי' בדביל"מ · ואין לומר דהכא שאני דאיכא ג"כ חזקה להתירא · דהמעות

ודאי

ודאי יש לבן חזקת חולין דמעיקרא· דהא כנגד חזקה זו איכא חזקה להיפוך דאית לן להעמידן בחזקת קיים כדאיתא בגיטין ל"א ע"ב ודוחק לומר דהכא שאני דאיתרע חזקה דהתם נמי איתרע ע"ש והו"ק וע"כ דהולכין אחר הרוב אפי' בדשיל"מ· עוד יש ראי' מחולין (י"ב) גבי בעיא דרב דימי ב"י האומר לשלוחו צא ושחוט והלך ומצא שחוט דפשיטא דבשחיטה חזקתו שחוט ובתרומה כה"ג אין חזקתו תרום· ופריך אי חזקה שליח עושה שליחותו אפי' תרומה נמי· ואי בדשיל"מ אין סומכין על הרוב לימא דרוב שלוחין עושין שליחותן· ובתרומה דקיי"ל דטבל יל"מ אין סומכין על הרוב וע"כ דרוב מהני אפי' בשיל"מ· ולפי"ז גם בבילים הנלקחים מן העובדי כוכבים דכתבו בשם רש"ל להחמיר· לענ"ד יש לסמוך על הרמב"ם והש"י והרבה פוסקים דברוב שרינן אפי' בדבר שיל"מ· ולענין הדם כבר כתבנו די"ל דאפי' הראב"ד מודה דהולכין אחר הרוב וה"ם דיש להקל· ועיקר הדבר הוא דרבנן דמ"ה אין חומרא כלל בדשיל"מ· ואין חוששין בו להחמיר וז"ב:

ולענין משקין הנעשה מהדם דכתב הש"ך בשם הלח"מ להתיר מסוגי' דריש כל שעה דאמרינן אין סופגין על היוצא מן הערלה אלא בזיתים וענבים לבד· ובעי למיפשט מינה כדר"י דבכל איסורין אין לוקין אלא כדרך הנאתן· ודחי אביי דשאני התם דזיעה בעלמא הוא· והרי מעיקרא בעי למיפשט מינה לענין כל איסורין· וא"כ ה"נ למאי דמסיק אביי דטעמא משום זיעה מסתמא ה"נ מותר נמי בכל האיסורין· אבל הגאון ח"ל כתב דלא סמכינן אהך סוגי' דסותר לסוגי' דלעיל והרוצה דתני' בהדיא דבטבל והדם וכל האיסורין משקין היוצא מהן כמותן· והדר אמר התם דבתרומה וביכורים סבר ר"י דאין איסור אלא ביוצא מזיתים וענבים· ומסיק דהך דאין סופגין על היוצא מן הערלה כו' ר"י היא· וגמר פרי פרי מביכורים· הרי דלר"א גם בערלה אסור· ולר"י דוקא ערלה שרי דיליף פרי פרי אבל שאר איסורין לא· והאחרונים לא הודו לו בזה דקשה לעשות מחלוקת בין הסוגיות ולימא דר"ז לא ידע הך מתניתא דכל האיסורין משקין היוצא מהן כמותן· ואתרו הרבה לייטב הסוגיות· ועפ"ז כתבו להשיב להרב לח"מ להתיר· אבל נדחקו בהרבה דחוקים והאריכו מאוד עד שא"א לעמוד על דבריהם· ולענ"ד ליישב הסוגיות בדרך מרווח בקלים· והנה כבר הקשו התוס' על אביי דאמר טעמא משום זיעה דהא בחולין מסיק משום דגמר פרי פרי· ותי' דטעם הפטור בכל היוצא הוא משום זיעה· והא דיליף פרי פרי היינו לאסור בזיתים וענבים אבל היתרו בהיתא· דהא קיי"ל טעם כעיקר מ"ה והיכי אמר דזיעה בעלמא הוא· עוד קשה לענ"ד על התוס' דהא דגמרינן פרי פרי היינו לאסור בזו"ע· הא בהדיא אסיק התם מעיקרא דבכל איסור הבא מאליו איכא למילף משרצים וחמץ· או חלב או נבילה· וערלה איסור הבא מאליו· ואפי' הך דלא בא מאליו אין אנו צריכין למנין זו"ע לג"ש דפרי פרי אלא במה הצד משרצים וביכורים· ולא צריך ג"ש כלל· עוד תמוה לי דהא לפי מאי דאסיק התם הך דאין סופגין ר"י היא· אבל לר"א לקי בכל מילי וא"כ היכי אמר בריש כ"ש אף אנן נמי תנינא לסיועי לר"י אדרבה הוה לי' לאתויי תיובתא דפליג ר"א ונימא כתנאי· והכי אמרינן בפרק כ"מ (הל"ח) לענין רוטבא דתמרי דאמר דמשך בכל מ"ע זיעה בעלמא הוא כמאן כתנאי הנא ומייתי ריבא פלוגתא דר"א ור"י· עוד יש להקשות לפי מסקנה דזיעה מ"מ משמע דלא עדיף מיהו משלא כדרך הנאתן והיכי נאסרינהו בכל איסורים שבתורה הרי כאן ד' קושיו' חזקות· ולענ"ד דהנה התוס' בחולין (קי"ב) ד"ה ורוטבן הקשו אהא דמרבינן מהטמאים גבי שרצים לאסור ציר ורוטבן וקיפה שלהן ת"ל דמכ"ע· ותירצו דאיצטריך לציר ואיך אגב נקטינהו· ועוד כתבו דאיצטריך אף לרוטב דס"ד דהפי' לא הוה בכלל אכילה· וה"נ מייתי לה בבשר והרוטב לענין טומאה וגמרו כו' ומציר לא אתי דאיכא לאוקי כגון שהקפהו והקלו ע"ש· נקטינן מדברי התוס' דבשרצים איכא תרי גווני יוצא מהן לאיסור· הדא ציר ואין בו נ"ע לאיסור· והדא רוטבן ומשקין היוצא מהן דהשוס"ר דיש בהם טעם· אלא דאיצטריך קרא לרבויי שהי' כאכילה· והנה ציר לא מיתסר בכל התורה· והכי אמרי' בהדי' בגה"נ (דל"ט) גבי דג טמא שאני ציר דזיעה בעלמא הוא ואינו אלא מדרבנן ואי ס"ד דבכל הנך דהשוס"ר אסור ציר א"כ גם דג טמא נילף במה"צ משרצים וחד מהנך· וה"ל דדג טמא הותר מכללו והיינו שרצים כדאמרינן בשו"פ א"ט· דמ"מ ניתי משרצים וחלב· דאמרינן בסוגיא דהשוס"ר שם דהותר מכללו· וע"כ דלא אסר אלא שרצים· ומ"מ גה"נ שם· דבשרצים ובהמה טמאה איכא קרא· אבל דג טמא ליכא למילף מינה· ומה שהניחו בקושי' דא"כ היכי יליף בקי"ב טריפה משרצים נלענ"ד עפ"י דבריהם בפא"ט (דס"ד) ד"ה שאם לענין בילת טריפה דילפינן מבילת טמאה· ולא ילפינן בילת שרץ מינה משום דמתחברא דעוף תשוף ילפינן כ"ש· וה"נ טריפה ילפינן מבהמה טמאה דהוי בהמה מבהמה· אבל דג מבהמה ושרץ לא אתי' וזה נכון· עכ"פ זה ברור דבכל איסורין שבתורה ציר לא אסור דאין בו ט"ע זיעה בעלמא הוא ולא מיתסר אלא מדרבנן וא"כ נראה דהך מתניתא דאין סופגין על היוצא מערלה אלא בזו"ע כלל כל היוצא ולענין משקין אינו אלא אליבא דר"י· וטעמא דגמר פרי פרי מתרומה להתיר כשבגת כתוב' בתחילת קי' ובאמת בלא הך דרשא הוה אמרינן משקה כל פירות ערלה דהוה איסור הבא מאליו· והוה ילפינן לאיסור משרצים וחד מהנך אלא דגמר ג"ש להתיר· ולשיטה הוה הג"ש להקל כמשמעות לכון הסוגיא דהשוס"ר שם· וסוגיא דריש כ"ש דהכא הטעם משום זיעה לא איירי כלל בהך גוונא דהכא אלא איירי באופן יוצא שאני דהיינו ציר דאתמעט נמי במתני' מכללא דכל היוצא ואיירי כגון אפי' הקפהו דאין בו יותר דפתי' דבפשטוס"ר ובדברי התוספות בדקי"ב· ובזה טעמא משום זיעה כדאמרינן בפסה"נ· ובהא ט"ע מודו· ור"ז לא הוה ס"ל טעם דזיעה· אלא הוה סבר דציר הוה שלא כדרך הנאתן· ומייתי שפיר סייעתא לר"י מתו"ע· ואף דבשרצים· ור"ם אסור מ"מ כבר כתבנו דלא ילפינן מינייהו וה"נ דגלי קרא· ואביי דחי לי' דהתם משום זיעה· ובאמת דהש"ס בפסה"נ· ול"ק כלל קושית התוס' דהא עכ"פ מה"ת דציר אין בו טעם והדברים בחולין קי"ב· והא דהוי משקין אף בים בהם טעם שאני התם דהוה שתי' ואליבא דר"י ובזה לא איירי סוגי' כלל ובסוגי' דברכות (ל"ח) לענין רוטבא דתמרי הא והאי דהא דנקט זיעה ל"ד ולא הוה בסוגי' דזיעה דפסה"נ דאין בו טעם דהא אפי' משקין כתבו התוס' בשבועות דיש בו טעם· אלא דהתם לענין ברכה קיי"ל כל שבתחלה נשתנה ברכתו ואפי' בלקות

אמרינן

אמרינן דכל היכא דלא נשתנה לעילויא כבר נשתנה ברכתו אף דיש בו עיקר הפרי · ומיהו לר"א דסבר דחייבין אבל המשקין מסתבר להש"ס דבמילתי' קאי · ומש"ה אמר מאן תנא ר"י היא דחזינן דסבר דנשתנה ואין חייבין עליו א"כ נשתנה ברכתו והא דקרי לה זיעה היינו לגבי גוף הפרי נשתנה והוה זיעה בעלמא · ואין זה דוחק דלשון זיעה אין כוונתו שוה דהה"ג כתבו כתו' ביבמות (ל"ט) ד"ה לשם אישות דאין כוונתו שוה בש"ס דכך דהכונס לשם אישות כאלו פוגע בערוה · פירושו כי היכי דתיפוק עלי' קלא דאישות וכך דרלה לשם נוי כונסה · רלה לשם אישות היינו לשם מטה · והוא משום דקתני לה בהיפוך מנוי וקרי אישות לשם מטה והה"נ כ' כתו' בב"ב (קנ"ה) ד"ה כל ובכ"ד וה"נ לענין ברכה דפשיט דבעי גוף הפרי בעין קרי למשקין זיעה אף שיש בו טעם · וכי ה"נ כתבו כן לענין שוגג ומזיד ע"ש · ומש"ה כתה לגבי דבש דהוא משקה אמר ר"י היא ולר"א ודאי בכ"ד הוא כגוף הפרי אבל בפסחים לא קאי כלל לענין משקין אלא לענין ליר דזיעה בעלמא הוא ואין בו כ"ש וכהיא דפגה"כ ומש"ה אמר אף אנן כמי תנינא דבהא כו"ע מודו · וכ"ז לענין ליר אבל משקה דחדש כו"ע מודו דהוה איסור דאורייתא וכמתניתא דפרק השוה"ר וכל זה ברור ונכון לדינא ושני הסוגיות אינן סותרות כלל · ות"ל שהגיעו לי מקום להתגדר בו :

סימן ה

חו"מ (הל"ו ס"ה) אבל הסומא ה"ה ככל האדם ונשבע כל מיני שבועות · וכן נשבעין על טענתו ע"כ · הנה בב"ק (פ"ו) סבר ר"י דסומא פטור מכל המלות · ויש פוסקין שכתבו דאליבי' פטור אפי' מלאוין · וא"כ פסקא דהכא לכאורה דלא כוותי' · אמנם אחר העיון נראה לדקדק דאדרבה לר"י נגרכה · דלרבנן דסברי דחייב בכל המלות א"כ פשיטא דישראל גמור הוא · וכן ע"כ דהוא בר דעת דמחייבינן לי' בכל המלות ופשיטא דנשבע ומשמעות הב"י בכאן דקמ"ל דהוא בן דעת · ולענ"ד זה תמוה דלא מלינו סברא כזו דהי בשביל שנסתמא נטרפה דעתו ואליבא דרבנן דחייב במלות פשיטא דבן דעת הוא · ומהיכי תיתי הו"ל למיטעי ומאי קמ"ל · וע"כ הי' נראה איפכא דאדרבה בכל המלות קיי"ל כר"י דפטור · ומיהו נהי דפוטרו ר"י מכל המלות נראה ברור מיהא דבמלות ב"נ ודאי חייב · דאין סברא כלל שיהי' מותר לעבוד ע"ג ולכפור בעיקר · ונאוף ורלוח וגזול · ואפי' שור ההורג אדם נסקל וודאי לאו כללא הוא לפוטרו מכל המלות · ובמלות ב"נ ודאי חייב · (מיהו זה נראה דאינו בחומרת ב"נ) ומ"מ הגלוה חייב לשלם וכן יש לו נאמנות על השבועה וחייב שבועה · והיינו אפילו לר"י ומש"ה איצטריך לי' לאשמועינן · וכן גבי גלות פסק הרמב"ם ז"ל כר"י · ולכאורה לא שמעינן לי' לר"מ דפליג עלי' דר"י אלא משום דחייבו בגלות · אבל באינך נ"ש דיליף ר"י רשע רשע ומכה מכה כו"ע דרשי לי' בדו"ש · וכיון דפסקינן גבי גלות כוותי' לכאורה ה"נ בכל המלות · ומש"ה הכא אשמועינן דכיון דאף עובד כוכבים חייב לשלם הגלוה איהו נמי נשבע כיון דיש לו נאמנות · והנה לפי שי' התוס' בנדה (ד"נ) דלרבנן דר"מ דהיינו ר"י בכ"ד ואף סומא בשתי עיניו כשר לדון · ע"כ מוכח דבדינין כדין ב"נ ע"כ איתא וחייב לשלם · דאי ל"ה היכי דן לר"י הא אמרינן בריש הה"נ · דכל שאין דנין אותו אינו דן לכו"ע דהתקששו וקושו · וע"כ דחייב בהלואתו · ובהזיקיו לפחות כעובד כוכבים וכדביארנו :

מיהו לפי שי' התוס' בנדה שם ובב"ק (ע"ו) דאשה פסולה לדון · א"כ לכאורה אי קיי"ל כר"י קשה דהיכי מכשרינן סומא לדון הא כי היכי דילפינן בב"ק (פ"ח) דעבד פסול להעיד ממה"ל דאשה וגזלן · דמה הני דכשירין לבא בקהל פסולין להעיד עבד דפסול בקהל לא כ"ש · מה לאשה שאינה במילה גזלן יוכיח · מה לגזלן דמעשיו גרמו לו אשה תוכיח · ופירש"י דלד השוה שבהן שאינן זהירין במלות זה מפני רשעו וזה מפני שאינו מלווה · וה"נ איכא למיעבד ק"ו מחייבי מיתות ומלקיות דאינהו חייבין וסומא פטור · ואפ"ה פסילי לדון אשה כשיטת התו' · וגזלן כדקיי"ל דכל הפסול להעיד פסול להון ונעשה לד השוה שאינן זהירין במלות וה"ה סומא וא"כ פסול לדון · ומיהו כרא"ש בש"מ לא ניחא לי' כך לד השוה דפירש"י ופי' דהלד השוה דאינן מלוון בכל המלות דגזלן דפסיל לדון אינו מלווה לדון · וא"כ השתא דעל כך גופי' עבדינן ק"ו לא שייך כך לד השוה · מיהו לפי' רש"י ודאי קשה · גם להרא"ש בקל יש לעשות לד השוה אחרינא · ונראה דלר"י יש ללמוד מקרא דסומא כשר לדון · דהנה בריש מלות חלילה אמרינן דלר"י נפ"ל דלחלילה לא בעינן סנהדרין · דאמר מר לעיני פרט לסומא · ומדאילטריך קרא למעוטי סומין ע"כ לא בעינן סנהדרין דאי סנהדרין בעינן מדר"י נפקא דב"ד מנוקין מכל מום · ואידך ההוא מיבעיא לי' לכדרבא דאריכי דיינא למיחזי רוקא · דכתיב לעיני הזקנים וירקה ואידך אין ה"נ לכדרבא אתי כו' יעו"ש והכי הוה מסקנא · ולכאורה קשה דא"כ כך אמר מר לעיני פרט לסומין לא קאי וקיי"ל דאמר מר הילכתא היא · ש"ק דכך אמר מר ליתא בכל הש"ס בכך לישנא · והנראה דהנה בסו"פ תנן לעיני הזקנים וירקה רוק הנראה לדיינים ובגמרא א"ר אריכי דייני למיחזי רוקא דכתיב לעיני הזקנים וירקה · ולכאורה כך דרבא היינו מתני' · והנראה דהנה בדיעבד קיי"ל דרקיקה לא מעכבא אלא ראוי נראה דמעכבא · וכי היכי דבקריאה ראוי מעכב · וא"כ ה"נ דיינים סומין דקיי"ל דפסול דיעבד היינו משום דבעינן ראוי למיחזי רוקא · וזה פי' המשנה רוק הנראה לדיינין היינו שיהא ראוי להראות לדיינין והיינו שלא יהיו סומין · וזה מעכב בדיעבד · וא"ר בגמרא דלכתחילה למטה בעינן נמי שהדיינין יראו באמת הרוק וכי היכי דקיי"ל גבי בילה דראוי מעכב דיעבד · ולמטה בעינן בילה ממש · והנה כתבו התוס' בנדה (ס"ו) וה"ד · דהא דלא מעכב אלא ראוי דסברא הוא דכיון דליכא קרא לעכב אמרינן דלעיכוב בעינן ראוי וכך גופה למטה היכי דשייכא יעו"ש · וא"כ הכוני' מבואר היטיב דהך אמר מר היינו מהני' דרוק הנראה לדיינין · דהיינו שלא יהיו סומין · ובעי לאוכוחי מינה דע"כ דלא בעינן סנהדרין דאי ל"ה לא לריך למעוטי סומין · ודחי דליכא למילף מינה דלא בעינן סנהדרין דלעולם בעינן סנהדרין · וע"ש בתוס' דהייט משום דכתיב בפרה · וכיון דבעינן סנהדרין אין ה"נ דפ"כ סומין לא · ואי דא"כ קרא למאי אתי הא טעמא דלא בעינן אלא ראוי בדיעבד משום דלא מייתרא קרא · ה"כ

כהא דקרא באמת מיותר נימא כדרבא דרקיקה גופה מעכבא דיעבד ולא מצינן למידק דלא בעינן סנהדרין · אבל לפי המסקנא דילפינן מקרא דלא בעינן סנהדרין איצטריך קרא לרבוי והיינו לסומין וכדמתני' ורבא למטה והאי אמר מר שפיר קאי לפי המסקנא · ומבואר הסוגי' כמין חומר · ולכאורה דברי התוס' שם ד"ה ש"מ דפסק ר"א דסומא באחד מעיניו כשר להלילה · דכיון דלפי המסקנא לא בעינן אלא שיראו הרוק · ובאחד מעיניו יכול לראות לכאורה הוה תיובתא לדידן · דמשמע דהוה ס"ד והדר בי' · אבל דברינו נראין מוכרחין · ודברי התוס' נראה לפרש דלפי הס"ד דמשמע שאמת סומין מלעיני הו"ל למעט אפילו באחד מעיניו כי היכי דר"מ ממעט אף סומא מאחד בעיניו בנגעים שם מדכתיב לעיני הכהן ובעי שניהן · אבל לפי המסקנא דש"מ דקרא לא אתי אלא ראוי לראי' די באחד מעיניו ולא ממעטינן אלא סומא גמור וז"ב · והיינו דרבא קמ"ל דמשמעותא דקרא אתי לאשמועינן דבעי ראי' והיינו ראי' ממש למטה ולאו לעכב · והנה אמר התם דבעגלה דכתיב ונכפר להם בישראל ע"כ אתי עד שיהי' אביו ואמו מישראל · וע"ש בתוס' · דהיינו דאי למעוטי גר בעלמא אתי בשאר דינין נמי בעינן מקרב אחיך ועגלה לא גרע משאר דינין יעו"ש · וא"כ אף אנו נאמר · דמדבעינן בעגלה קרא למעוטי סומין ע"כ בשאר דינין כשר דאי ל"ה עגלה לא גרע משאר דינין [ומיהו הרי"ף והרמב"ם פסקו דסומא בשתי עיניו פסול לדון והכמ"ל] ומזה הוכחה ג"כ דע"כ חייב בד"מ דאי ל"ה תיקשי הא משמע ברים הכ"ג דהתקושבו וקושו הוה סברא פשוטה אליבא דכו"ע ואי אינו בד"מ היכא דן וע"כ דחייב · וא"כ איכא ילפותא בהדיא דכשר לדון ולק"מ לר"י · ושפיר י"ל דקיי"ל כותי' כמשמעות הפו' בהך דשבועה · וכן פסק הרבינו ירוחם כר"י · וכבר כתבנו דכן משמע מפסק הרמב"ם גבי גלות וא"כ נראה דאף דמדברי האחרונים וכ"פ משמע דלא קיי"ל כר"י מ"מ לענין לאפוקי בקידוש היום וברה"מ ושופר וכ"מ יש להחמיר בספק של תורה דכל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן וסומא דפטור אליבא דר"י אינו יכול להוציא · ולחוש לדעת ר"י ומשמעות הרמב"ם והמחבר · ובאמת רב יוסף מספקא לי' התם בב"ק אי הלכה כר"י וקיי"ל דר"מ ור"י הלכה כר"י · ורב שישא ברי' דר"א מפרש טעמי' ומשמע דהילכתא כוותי' · ומיהו הא דקיי"ל והאיתא פרש לכהות סומא · וברים חגיגה רגלים פרט לסומא דפטור מראי' · ובסוף פסחים דמשמע דראב"י סומא מהגדה משמע דלא כר"י · ומיהו הני מתניתא ניחא וכן דראב"י פליג התם ר"י וי"ל דהיינו טעמא באמת דלא משמע לי' מיעוטא משום דקיי"ל כר"י · ועוד יתבאר בזה לפנינו ועכ"פ ספיקא הוה ויש לחוש לחומרא :

והנה הרא"ש בב"ק שם פסק כסתמא דמתניתין דהמבייש את הסומא חייב דלא כר"י ומשמע דבכל דוכתא לא סבר כר"י · אבל הרא"ש לא הביא פי' התוס' בהך דר"י דסומא אין לו בושת · ומשמע דמפרש כפשוטו דהמבייש את הסומא פטור כי היכי דהר"י אין לעבדים בושת · ולפ"ז לא אריא ושפיר י"ל דפסק כר"י וכאשר נבאר · דהנה אמר התם על מתני' דהמבייש את הסומא חייב מתניתין דלא כר"י · דהניא ר"י אומר סומא אין לו בושת וכו' מ"ט דר"י גמר עינך עינך מע"ז · ופירש"י דע"ז ליתא בסומין דבעינן ראי' דהא לא ראה · היך יעיד וא"כ קאי על המתחייבין · וא"כ הך דסומא אין לו בושת היינו שסומא שבייש אינו חייב בבושת · וכן פי' התוס' ז"ל בהדי' · וא"כ ע"כ הא דאמר מתניתין דלא כר"י אף דבמתני' לא תני אלא המבייש את הסומא חייב · כבר נדחק רש"י דהכי קאמר · והא ישן פי' דישן שבייש פטור · ומדלא פי' דסומא שבייש פטור ש"מ דסומא שבייש חייב · ועיקר חסר מן הספר ודיוקא גופא אינו מוכרח כ"כ · והדוחק מבואר · עוד הקשו התוס' דא"כ נילף נמי דגזלנים וקרובים ופסולים דאינן בע"ז ליתנהו בבושת · ותירוצם דחוק מאוד לכל מעיין · עוד הקשו דלפי המסקנא דפוטרו מכל הדינין למ"ל קרא גבי בושת · ונדחקו לישב דאי לאו קרא דגבי בושת הוה מסתברא למדרש גבי גלות כר"מ יעו"ש וה"ז דחוק · [והנה מקושייתם דאי ליתא בדינין פטור נמי גבי בושת לא קשי' לסברתנו דלעיל דסומא חייב בכל נזקין דמ"מ אף שחייב בנזק נראה פשוט דבד"ד פטור דזה מידות וה"נ בב"כ שמבייש את ישראל בשוגג ובגרם נראה דפטור מד"ד ופשוט] והעיקר קשה לי מאוד דלשון סומא אין לו בושת משמע דהמבייש את הסומא פטור כי הך דאין לעבדים בושת · ותימא מאוד להפך הדברים · ע"כ נראה לענ"ד דיש לפרש כפשוטו דסומא אין לו בושת היינו דאין חייבין על בושת סומא · וא"כ אתי שפיר מתניתין דלא כר"י כפשוטו דהא במתני' תנן דהמבייש את הסומא חייב · והא דכתבו התוס' דהא מילפותא משמע דקאי על המתחייבין נראה דשפיר איכא למשמע על המתביישין · והיינו לפי המסקנא · דר"י פוטר סומא מכל מצות שבתורה וכל דינין שבתורה · א"כ פשיטא דלא משכחת עדים זוממין שהעידו בסומא והוזמו כיון דפטור מכל דינין א"כ עדים שהעידו עליו לא חייבוהו כלום וא"כ אף אי הוזמו פטורין וה"נ המביישו פטור · ואף בשלינו ברור דלא פוטרו ר"י על גזילתו והלואתו ונזקיו · ועוד דהך מתניתא לא תני אלא חייבי מיתות ומלקיות וא"כ לכאורה שפיר איכא ע"ז שהעידו בסומא נראה דהנה בכתובות (ל"ג) אמר אביי דע"ז לא צריכי התראה דמי איכא מידי דאינהו בעו למיקטל בלא התראה ואינהו בעו התראה · ורחמנא אמר כאשר זמם · ופריך לי' אלא זוממי בן גרושה דלאו מאשר זמם נפקא ה"נ דבעי התראה · ומשני משפט אחד משפט השוה לכולכם · ופירש"י וכיון דרוב ע"ז לא בעי התראה הני נמי לא בעי התראה ויעו"ש דסברת אביי אינה אלא בחייבי מלקות ומיתה והוו רובא · והיינו דאינהו הוו רוב החיובין ודו"ק · וא"כ ה"נ י"ל כיון דליתא ברוב ע"ז שפיר יליף לי' לענין בושת · ועוד י"ל דלגבי סומא נמי כל ע"ז נמי ליתא דיליף ממשפט אחד וכדאמר התם אביי · ושפיר יליף לענין בושת ושפיר קאי דרשא על הניזקין ולא על המזיקין · וא"כ פשוט דמתיישב קו' התוס' מקרובים ופסולים דעלייהו איכא חיוב ע"ז אי העידו עליהן · ומקרובים בל"ה נ"ק דאיתנהו ברחוקין בתורת ע"ז וכ"ה הש"מ · וגם קושית התוס' דלמ"ל קרא גבי בושת א"ש בפשיטו' דהא הכא ילפותא הוה דאינן חייבין על בושתו וזה לא משתמע כלל עד השתא ומתיישב מאוד בסוגית הש"ס וא"כ הרא"ש דלא הביא פי' התוס' משמע דמפרש כפשוטו וכמו שנתבאר וא"כ הך דרשא דבושת לא שייכא כלל לאינך דינים · ושפיר י"ל דבכל המצות שפיר פסק כר"י · ותדע דהרא"ש היכי פסק בפשיטות דלא כר"י מנא הך סתמא

הא

הא חזינן דר"י מספקא לי' אי הילכתא כר"י · ולא הביא שום ראי' כלל דלא כר"י · אלא נראה דהך דינא דבושת לא תליא כלל בכל המצות · ומש"ה פסק הש"ס מתני' לענין בושת · ובכל המצות שפיר י"ל כר"י · והא דפליג מתניתין דהכא בבושת לאו משום דלא סבירא לה דפטור מכל דינין וליכא למילף ג"ש לענין בושת · אלא נראה דכבר כתבו התו' בריש ב"ק גבי טלן כאבות כן לשלם מיטב דבושת נ"ל מיטב מג"ש דעיין מע"ז · והכי דריש לי' בספרי יעו"ש · ושם בד"ה שור רעהו ובריש החובל (דפ"ד) ד"ה ר"א כתבו דהך ג"ש לא נתקבלו אלא לענין מיטב יעו"ש היטב · ונ"ל דר"י דריש לענין כל מילי כי היכי דדריש לי' ר"א בריש החובל שם לענין עין תחת עין ממון ומש"ה תנא דידן פליג · ולא דריש לי' אלא לענין מיטב · אבל בכל הדינין שפיר י"ל דסבר כר"י · והרא"ש לא פסק הש"מ אלא לענין בושת · ובסברא זו יובן לנו דברי התוס' דתי' על קושי' הנ"ל דכיון דפטר ר"י סומא מכל דינין א"כ למ"ל קרא גבי בושת · ותי' דאחר שמלא קרא לכל דינין הדר בו מקרא דבושת · ולכאורה תמוה דהא ג"ש הוא וקיי"ל דאין אדם דן ג"ש מעצמו אלא א"כ קיבלה מרבותיו והיכי שייך דחזר בו · ולפי דברינו א"ש דמתחילה הוה דן הך ג"ש לכל מילי · וכבר כתבו התו' בכ"ד דהג"ש לא נתקבלו בפירושיהן ואח"כ חזר בו ולא דנה אלא לענין מיטב בלבד · והשתא שפיר דהבאנו לעיל דקיי"ל דס"ם ר"י וז"ב · ומיהו כ"ז לפי' דחזר בו · אבל כבר פירשנו דעדיין היא מחלוקת וג"ש דבושת אכתי צריכא לי' לר"י ולא חזר בו כלל · אלא אכן לא סברינן כוותי' בהא · אבל בכל המצות שפיר י"ל דקיי"ל כוותי' · וכן נראה מהגהת אשר"י דהביא הך דר"י ופי' דמדרבנן מודה דחייב משמע דס"ל כוותי' להלכה · ופשיטא דיש לחוש לחומרא לענין להוציא את הרבים ידי חובתן :

והנה כבר כתבו האחרונים דמדברי התו' שם דכתבו דמדרבנן מודה ר"י דחייב דאי לא"ה הוה כעובד כוכבים דאינו נוהג בתורת ישראל כלל משמע דאפי' בלאוין פטרו ר"י דאי לא"ה אמאי הוה כעובד כוכבים · אבל הרשב"א בש"מ כתב על דברי התו' דל"נ דא"כ אמאי שמח ר"י אי אין הלכה כר"י דלא מפקידנא ועבידנא · ואי חייב מדרבנן אכתי מחויב מלא תסור · וש"מ דס"ל דבלאוין מצוה דאי לאו הכי לא תסור גופי' ליכא גבי' ובאמת כן משמעות הש"ס דפוטרו מחייבי מלקות משמע דאי עבר פטור ממלקות אבל איסורא איכא · ולענ"ד י"ל דאף התוס' מודים דבלאוין חייב והא דכתבו דהוה כעובד כוכבים היינו כיון דאינו נוהג בת"י בקום ועשה לא מינכרא דהוא ישראל · ובהך זה יש ליישב גם קו' הרשב"א ז"ל · דלכאורה הא דרשינן בספרי ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ליתן ל"ת על כל עשה · וא"כ ליתחייב סומא בכל מ"ע משום הל"ת · אבל נראה ברור דהא ילפינן דפטור מכל המצות דכל שאינו במשפטים אינו במצות וחקים · וכי ל"ת אינה בכלל מצות הא הכי אמרינן בכ"ד תרי"ג מצות כן · אלא דאמרינן דלא פטרה תורה לסומא אלא דאינו מחויב בקום ועשה מצוה · אבל לעבור לא ניתנה לו רשות · וה"נ משמע ליישנא דכן הי' ר"י פוטרו מכל מצות האמורות בתורה · וא"כ מלא תסור נמי לא מחייבינן לי' לעשות דלא עדיף מכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · ושפיר א"ר"י דלא מיפקד לעשות · ומש"ה נמי כתבו דהוה כעובד כוכבים משום דאינו עושה כלל אבל שפיר מודו דבלאוין מחויב · וגם דברי הרא"ש בפ"ק דקידושין דכתב נמי דסומא מיחייב מדרבנן שלא יהי' נראה כעובד כוכבים אבל אשה מחויבת במל"ת ועשה שאין הזמן גרמא כוותו בל"ת המביאות לעשי' אבל סומא אינו בל"ת שבעשי' כלל · אבל לא שיהי' מותר לעבור · ומ"מ כיון דאינו בעשי' לא מינכרא מילתא דהוא בתורת ישראל · והנה הגאון ארחות החיים בסי' י"ז כתב להביא ראי' דפטור אף מלאוין מסוגיא דפסחים (מ"ה) גבי כותל דפריך ממתניתא דיש חורש תלם אחד וחייב שמונה לאוין החורש בשור וחמור · וכן מוקדשים בכלא"כ ושביעית ביו"ט · ואי אמרינן כותל אחריטה לא ליחייב כותל וחזי לכיסוי דם ציפור · ואי ס"ד דסומא חייב בלאוין ופטור מעשה לר"י לוקי דר"י היא ומש"ה ליכא כותל · הנה מלבד דלפי דברי התוס' שם ד"ה כתישה ומכ"ש לפי' רשב"ם שם דפריך משום מלאכה שאינה צריכה לגופה אין כאן ראי' · [ומיהו ד"ק ל"ע דהא השתא מיהו צריכה לי' לגופה] וכן נפי' ר"ת אינה מוכרחת יעו"ש · בלא"ה א"י מקום לדבריו דהא תנא איכפל למיחשב לאוי לעפויי מלקות וכדאמרינן עלה בהדי' במכות דלא חשיב זורע ביו"ט דאין חילוק מלאכות ליו"ט יעו"ש וה"נ דתקינן בשבועות גבי ברייתא דיש אוכל אכילה אחת וחייב ד"א כו' דלשכחו כולהו דליתול אהדדי · ואי לענין איסור א"ל לזה · וא"כ היכי לוקי בסומא ור"י הא בהדי' פוטרו מיהו לכ"ע ממלקות · גם בעיקר הדין צ"ע לענ"ד דנראה דאע"ג דסומא אין מצוה לכבות אי חורש כדי שיכנס ישראל מותר לו לחרוש ביו"ט כיון דניחא לדחות לכישראל · ורא' מריש תמיד נשחט דמחוסר כיפורים בערב"פ עבר כהן אעשה דשלמה כדי שיקיים כישראל מצות פסח · ועי' תוס' בריש שבת גבי התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה ודו"ק · ועי' תו"י כתובות (ד"מ) ד"ה אי כו' ול"נ דגבי דידה ליכא עשה דאי בעי אמרה לא בעינא לי' ע"ש ומשמע לכאורה דעשה דידי' אינו מתיר לה אבל החילוק מבואר דהתם הוי האיסור דידה איסורא בפ"ע ודו"ק והדרכה לשאר הפירושים יל"ד מסוגי' הש"ס איפכא דדווקא משו' דהי אמרה לא בעינא ליתה לעשה כלל גם עליו הא אי ל"ה אף דעלה ודאי ליכא עשה הרי לה נמי וי"ל דהתם אין עלי' איסור אלא השהות מצוה על האיסור ודו"ק · עוד הביא ראי' דפטור אף מלאוין מירושלמי דסוטה דהוא סומא והיא סומא אינה שותה · ואמר דר"י היא דפטר מכל המצות וש"מ דפטור אף מלאוין · והנה טעם הגאון דסבר דפטורא הוי משום דכיון דאינו בלאוין לא מיתסרא עלי' וכיון דלא מיתסרא לא מלי מקני לה · אבל לענ"ד י"ל דהירושלמי סבר דוקנא לה חובה כתנאי דידן בריש סוטה · וא"כ ודאי י"ל דכל שאינו במצות וקנאה לה אינו בדין כל הפרשה אף דאיתא בלאוי ומיתסרא עלי' · וכיון דהם הוא סומא אינה שותה ה"נ אם היא סומא כדאקשינהו אהדדי בש"ס דילן סו"פ ארוסה יעו"ש · ועוד דע"כ צ"ל הכי לפי' כפו' דהבאנו דפוסקים כר"י וא"כ בש"ס דידן שם למ"ל קרא ונעלם מעיני אשה פרט לסומא אי לא מיתסרא עלי' פשיטא דאינו מקנא לה כדאמרינן בריש"פ שם · וע"כ דבלאוין מחייב ושפיר מיתסרא עלי' וטעם הירוש' דלר"י אינה שותה משום דוקנא לה חובה · וש"ס דילן או דקאי למ"ד רשות או דאף דהוה מצוה מ"מ סבר דאף דאינו מצוה בקינוי מ"מ יכול להשקותה דקינויו קינוי ולא הוה כחרש · ועכ"פ מש"ס דידן מוכח דבלאוין מחייב · והנה הגאון הנ"ל הביא ראי' לחייב בלאוין מריש יבמות דפריך ולחשוב צרות דפוטרות מחליצה אנוסת אביו .

ומצי

ומשני דר"י היא דאוסר אנוסת אביו ובאיסורא לא איירי · ואי דסומא לר"י גם בלאוין ליתא א"כ ליחשוב בהיתרא וכגון בסומא · ואי משום הא לא אריא לפי פי' התוס' דמדרבנן אסור · וא"כ הא התם גם באיסורא דרבנן לא איירי כדהוכיחו התוס' שם ד"ה לר"י ע"ש · אבל לענ"ד ראי' ברורה מיבמות (ע"ז) דאמר אי לאו דאמר ר"י ההוא תלאן בלידה לא מלא ידיו ורגליו בביה"מ מכדי אמר מר קהל גרים איקרי קהל מגרי שני במה יעשה דילמא דאי עבר ונסיב דאי לא כתיב קרא ואי ס"ד דלר"י סומא ליתא אף בלאוין משכחת לה בסומין ובהיתרא וע"כ דבלאוין מחייב וזו ראי' ברורה לכו"ע · עוד נלענ"ד ראי' ברורה מנדה (דף י"ג) דתנן החרשת והשוטה והסומא כו' פקחות מתקנות אותן וכן אוכלות בתרומה ופריך בגמ' סומא היכי תבדוק נפשה ותיחזי לחברתה · ואריב"ה סומא אינה משנה · ואי ס"ד דלר"י סומא אינו מצווה גם בלאוין · מאי פריך לוקי דר"י היא · ולר"י כיון דאינה מצווה על הנדות · וגם בלפני עור ליתה נראה פשוט דלא מהימנא על איסורין ונהי דבתחלת ראי' השתא מוחזקת לטהורה י"ל לפי' הר"ן סוף לולב הגזול דאפי' קטן נאמן בדבר שבידו כל שהוא בחזקת טהרה אפי' במידי דאורייתא א"כ י"ל דה"ה סומא אבל בסוף ראי' וכגון בזבה דבעי ספירת נקיים לשם טהרה ולטבילה דהוה בחזקת איסור נראה פשוט דכל שאינו מצווה בדבר אין נאמן עליו דהא פירש"י בחולין (ד' י') דנ"ל דעד אחד נאמן באיסורין במקום דלאיתחזק איסורא נבידו מושחט את בן הבקר והכלי כהנים ולא הצריכה תורה להעמיד עדים על הדבר · וא"כ פשוט דזה דווקא במחוייב בדבר · אבל מי שאינו מחויב מנ"ל דמהימנא · וא"כ א"ש דבעי פקחות מתקנות אותן ומפרישין אותה בעונה וא"כ כיון דאינה בחזקת רואה כדכתבו התוס' ריש גיטין יעו"ש נאמנת בעצמה · וכי היכי דקטן נאמן אף בדאורייתא בדבר שבידו ולא איתחזק איסורא וכדברי הר"ן ז"ל · וע"כ דבלאוין מחויב סומא אף לר"י וא"כ ודאי דאית לה נאמנות ומשו"ה הוצרך לומר דאינה משנה וזו ראי' ברורה ומוכרחת :

עוד כתב להקשות דאי סומא חייב בלאוין לר"י איצטריך הקישא דלא תאכל חמץ לאכילת מצה לסומא לר"י והנה לפי מש"כ לעיל דכל דבר שבעשה' ע"כ סומא פטור · הכי יתיישב היטב דסומא ע"כ פטור מאכילת מצה וע"כ דהקישא לא קאי עליו ונכון · אבל מש"כ דבש"כ דיו בחד קרא יתירא ליתא דפשוט דלר"י דסבר דבעי דווקא נ"כ צריך תרי קראי יתירי וכ"כ התו' בזבחים (י"ח) ד"ה אתיא ע"ש וא"כ לאביי דמלה והקהל וקידוש היום הוו נ"כ ומלה וקידוש היום איצטריך לסומא ליכא אלא חד יתורא ודו"ק :

גם מש"כ דלפי פי' הרמב"ם דמש"ה לא הוה תמורה לאו הניתק לעשה דהלאו שוה בכל · אבל העשה ליתא בשותפין דאין שותפין תמורה ואי סומא לר"י איתא בלאוין וליתא בעשה א"כ לאו הניתק לעשה לר"י היכי משכחת לה הא כל לאוין איתא בסומא וליתא עשה גבי' לענ"ד י"ל דטעמי' דהרמב"ם גבי תמורה היינו משום כיון דשותפין שהמירו דליתא לעשה גבייהו לוקין · וכיון דלאו זה ניתן ללקות גבי שותפין ניתן למלקות גם לכו"ע · אבל כל לאוין אף דאיתנהו בסומין ועשה ליתא לגבייהו מ"מ הא אית לי' לר"י בהדי' דסומא אינו לוקה א"כ לא נאמרו כלל למלקות ושפיר הוה ניתק אף דאין העשה שוה בכל · ובלא"ה יש לדחות בהרבה פנים :

עוד כתב להוכיח דחייב בלאוין דאי ל"ה מנ"ל בב"ב (קכ"ח) או ראה למפסל סומא בעדות · תיפוק לי' דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה · והנה כל ד"ק אינן מובנין בזה · דמש"כ דבב"ב (קכ"ח) ממעטינן סומא מאו ראה הנה ליתא שם זה כלל אלא דאייתי שם מתניתא דפיקח ונסתמא פסול · דבעינן תחילתו וסופו בכשרות יעו"ש · וכך קרא דאו ראה ליתא שם כלל · אבל מצאתי כך דרשא ברש"י נדה (ד"נ) יעו"ש (*) וכן הביאה הרמב"ם ז"ל · וכן מצאתי בתוספתא (פ"ג דשבועות) או ראה לגולייא את הסומא ע"ש · ומ"מ לא קשה כלל דבאמת י"ל דלר"י לא איצטריך הך דרשא · והך קרא מידרש בכ"ד למילתא אחריתי בשבועות ל"ג מידרש לעדות המתקיימת בידיעה בלא ראי' וראי' בלא ידיעה ותיכו משמע שם (דל"ד) דרבנן דר"מ דסתמא הוא ר"י ס"ל דשבועת העדות הוה בתביעה שבממון מג"ש דתחטא תחטא · וא"כ לא איצטריך לי' הך דרשא דידיעה בלא ראי' ודו"ק . אבל בערכין (די"ז) דרשינן לי' לר"י גופי' דלא בעינן שיהא בכשרותו מתחילתו ועד סופו אלא דבראי' ובהגדה תלי רחמנא יעו"ש · גם מש"כ דאי לא מיחייב בלאוין הוה עדות שאי אי"ל לא הבנתי נ"כ דאפי' אי חייב בלאוין פשיטא דאינו בתורת הזמה דבפירוש פוסלו ר"י מכל דינין שבתורה וזה הוה בכלל דינין ופשוט הוא · וליישב דברי הרב נראה דכוונתו לאו מעדות שאי אי"ל · דהא ל"ק לפי' הפי' דבממון לא בעי י"ל · ובהמה גוונ' שא"ל י"ל אלא כוונתו כיון דאינו בלא תעשה ואינו מוזהר על עדות שקר לא הוה בכלל עדות כן נראה ליישב ד"ק · אבל גם זה אינו לענ"ד דהא פי' ר"י בהגהת אשר"י בגטין סי' י' דעו"ג כשר מדאו' לעדות כל שאינו מוחזק בגזלנות · וכן משמע דברי רש"י שם ד"ע ד"ה פסולא דרבנן · (*) וכ"כ התוס' בשמו בב"ק דפ"ז ד"ה יכא ע"ש · והתוס' הקשו עליהם דלא עדיף מעבד · דלא הוה בכלל אחיו יעו"ש אבל מהא דאינו בל"ת לא איכפת לכו"ע כלל · ובאמת נראה דאף דאינו בל"ת מ"מ כיון דאסור לו להפסיד ממון ישראל · וכתו"מ סי' א' ובכ"ד פסקינן דעדים שהפסידו ממון בעדותן שלא כדין חייבין לשלם מהד"ג ולא משום הזמה · וא"כ בעדות ממון גם עובד כוכבים המוחזק בכשרות כשר · [וצ"ל דס"ל נ"כ דלענין עדות ממון לא בעינן עדות שאתה י"ל] וא"כ כ"ש סומא לר"י וכדביארנו · דאפי' אינו בלאוין לא גרע

הגה"ה

(*) [והנה בב"ק שם פירש"י דסומא פסול לעדות דבעינן ראי' דאי לא ראה היאך יעיד יעו"ש וצ"ע קצת] :

הגה"ה

(*) [ובהדיא כתב רש"י דעד כותי בשטר שטרו' פסול מדרבנן דאחזקינן בפסולין יעו"ש · ולכאורה קשה לי דא"כ עובד כוכבים שנתגייר הו"ל לאכשורי לכל עדות ואפי' מדרבנן דהא השתא אינו משקר · ובכו"פ האשה שנתארמלה משמע דאפי' לעדות שקטן שהגדיל כשר · עובד כוכבים שנתגייר פסול לרבנן · ולריב"ב דווקא לכני עדות כשר · אבל לאפוקי ממונא לא · וצ"ל דש"ה כדמפרש טעמא דעובד כוכבים לא דייק · אבל בתוספתא דסנהדרין פ' ז"ב מוכח בהדיא דעובד כוכבים שנתגייר פסול משום שאין תחילתו בכשרות ע"ש וצע"ג ·

מעובד

ומיהו בחי' במ"א הארכתי ליישב שי' דאינו מדין עדות דאית בי' כמה גזה"כ כגון כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד וכל כי ה"ג אלא מטעם חזקה דבממון מהני חזקה · ואי אתו סהדי מעליא והכחישי' פשיטא דל"מ ובזה מיושב דברי רמ"א בסי' מ"ו והאמ"ל · ולפי זה נדחין ראיותינו לענין סומא ולתורת עדות אבל מפי' התוס' דהכינו לדין עדות ולא הקשו אלא דאינו אחיו ראיהנו חזקה וברורה] :

מעובד כוכבים וחייב לשלם על הפסידו · ואולי הגאון נ"י סבר דאי אינו גם בלאוין אינו חייב גם על הפסידו · והיינו דקשי' לי' נהי דלא בעינן יכול להזימה בדין הזמה מ"מ בעינן שיהי' אסור לו להעיד עדות שקר · ואי יעיד שלא כדין יהי' חייב לשלם על הפסדו ומ"מ גם לפי זה י"ל לפי פי' ר"י בב"ב מ"ג ד"ה ונסתלקו כו' דהפסול שאינו בגוף העדות אלא בממון לא בעינן תחילתו בכשרות והכי קי"ל בחו"מ סי' ל"ג · וה"נ אי לא הוה פסולא בגוף העדות אלא דלא הוה מהימנינן לי' · בסומא ונתפתח הוה מכשרינן לי' דהא השתא בר נאמנות הוא · ותחילתו בכשרות לא בעינן בכי ה"ג · ומש"ה איצטריך קרא דליהוי פסולא בגופה של עדות · ואפי' סומא ונתפתח פסול כיון דלא הוה תחילתו בכשרות ·

(*) והברייתא די"ג (קכ"ח) · עוי"ל לפי פי' התוס' דתי' בב"ק שם הכא דהקשו דלמ"ל קרא לר"י גבי בושת · הא פוטרו מכל דינין · ותירצו דאי לא הוה קרא גבי בושת הוה מסתבר למדרש גבי גלות הר"מ ומתילא הוה חייב בכל המצות יעו"ש · והנה קרא דבושת היינו עיקר עיקר מעדים זוממין · וא"כ פשוט דע"כ איצטריך או ראה גבי עדות · דאי ל"ה לא הוה ידעינן גבי בושת ולא הוה ידעינן בכל המצות דהשתא הוא דילפינן לי' מעדות וז"ב · אלא אי קשי' הא קשי' דלפי' הפו' כר"י א"כ כל הני אמוראי בב"ב שם דבעו לאשכוחי הי' יודע לו עדות ונסתמא · ואי ליתא בלאוין א"ל דבל"ה לית לי' נאמנות כיון דאינו מוזהר כלל על עדות שקר · [ומיהו לפי מה שכוונתנו דעכ"פ להפסיד ממון ישראל אסור דל"נ מב"נ א"ב] :

ולדחות זה גם לדחות ראייתו מהא דקיי"ל סומא ששחט שחיטתו כשירה והא אינו בזביחה כיון דליתא אף בלאו דנבילה · נראה דהנה בפסחים (דף ס"ט) תניא דערל שלא מל ולא עשה פסח ענוש כרת ע"ש · אלמא אע"ג דהשתא גברא לא חזי מ"מ כיון דבידו להכשיר את עצמו ולהביא עצמו לידי חיוב חייב · וא"כ ה"נ נראה בסומא שבידו להתרפאות עצמו · אף
דפטרה

הגה"ה

(*) ולכאורה אף לדידן לפי מה שהעלה הקצה"ח בסי' פ"א בשם הרמ"ה דטב"ע דקלא ל"מ בד"מ · וא"כ לכאורה ליכא לאוקמי הך מיעוטא דאו ראה לפסול סומא לעדות בעדות דראה כשהוא סומא · דא"כ אינו מכיר את האדם אלא בטב"ע דקלא והא לא מהני בממונא וה"ה בד"נ כדכתב שם · וע"כ אתי לפסול העדות בראה בהיותו פקח · וא"כ תי' נסתר דלי"ל דאתי קרא לכשיתפתח ג"כ בשעת הגדה · דא"כ הוה תחילתו וסופו בכשרות וקיי"ל בערכין שם דאף לר"י כשר · והנה הנה"מ השיג עליו דהא משמע בסופ"ק דב"מ לענין שני יב"ש · דאף דלענין ממונא הוה סימן ומהני לענין איסורא ל"מ · וא"כ טב"ע דקלא דמהני לענין איסורא כדאמרינן בחולין צ"ו ובגיטין כ"ג דהיאך ב"א מותרין בנשותיהן בלילה בטב"ע דקלא וה"ה דמהני לענין ממון · ולפי זה שפיר איכא לאשכוחי פסול דעדות סומא אף למה שידע בסמיותו · אבל אני תמה על רבינו שבגולה שידחה דברי הרמ"ה ז"ל בסברא קלושה כזו · ובאמת קושיתו תשוב גם על פי' התוס' בחולין שם דכתבו בהדי' דאפילו אי סימנים דאורייתא ומשיאין את האשה ע"פ סימנים מ"מ לא מפקינן ממונא בהך סימנין ע"ש · וחזינן בהדיא דמחמרינן בממון להוציא טפי מאיסורא · ומה שהקשה מהך דפ"ק דב"מ הנה מלתא לא הוה דינו כלהוציא ולאפי' להחזיר שער הגמלא כבר כתבו שם דהא לא הוה דיני' כלהוציא ולגבי הא שפיר מחמרינן טפי באיסורא · וא"כ פשוט די"ל דטב"ע דקלא נמי אף דמהני לענין איסור ל"מ להוציא · וטעמא באמת דהתם מקילינן טפי אם מהני הי' מדאורייתא אפי' אינו אלא במילתא מהני ג"כ לענין אשה ולא להוציא י"ל משום דסמכינן אשה דייקא ומינסבא ושייכה בכל גוונא אף לענין גירושין וגדולה מזו כתבו התוס' כתובות (כ"ב) ד"ה הבא דאפי' בליכא עדים שייך דייקא ע"ש ודו"ק · ועוד נ"ל דטב"ע דקלא ודאי נ"מ אף להתיר בא"א · ורא' ברורה נ"ל משילהי יבמות (קכ"ב) גבי משיאין ע"פ ב"ק גבי אני פב"פ מת · והכי תנן בגיטין ס"ו האומר כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי דותנין ופריך בגמ' ודילמא שד הוא ודילמא צרה ולכאורה מאי פריך דילמא משום דסמכינן אטב"ע דקלא והכירוהו בקולו אלא ע"כ דס"ל דמן הדין לא הוה סמכינן אטב"ע דקלא אלא משום דהקילו שם בשעת הסכנה ע"ש והא דסמכינן התם בגיטין ובחולין שם גבי היאך ב"א מותרין בנשותיהן בלילה התם ע"כ הוה חששא בעלמא דהא יש לסמוך בשמות בניהם וכל עניניהם · דודאי לא גרע מסימן מובהק · והא דמוכיח מינה בגיטין שם לענין הכרת הבעל הוה נמי נ"מ בעלמא · כדאמרינן ביבמות (ל"ט) אשתמודענא אפי' קרוב ופסול ע"ש ובר"ף · וכן בחולין שם קאי נמי בבר בנתעלם דפשיטא דהוה חומרא בעלמא ומתירין בכ"ד כמבואר שם בתו' ופשוט דלא בעי התם למימר דהוה כטב"ע גמור ודו"ק · אבל להתיר בזה א"א לעולם אין סומכין ע"ז כלל · ובדמשמע כך דהשומע קולו וא"כ קו' הנתיבות אפי' נימא כסברתו דאיסורא המיר כפי אפי' מלהוציא נק"מ · דהא כך איסורא די"ל דחמיר היינו ע"כ דווקא איסור ערוה כדהוכיחו שם התוס' דשאר איסורין פשיטא דקיל מממון דהא הולכין באיסור אחר הרוב ולא בממונא · [ומיהו לפי פי' דהוני' דהתם דווקא לענין מליקה שפיר אזלינן בתר רובא כדכתבו התוס' בב"ב (דף כ"ג) גבי ניפול ובסופ"ק דכתובות ע"ש והאמ"ל] · ומ"כ לענין ערוה אמר דחמיר · והתם לא אזלינן כלל בתר רובא · דמחמרינן במים שאין להם סוף ע"ש וא"כ בערוה לא סמכינן גם על טב"ע דקלא · אבל זה כבר למדנו דלפי' התוס' להוציא עדיף מאיסורא אפי' איסור ערוה · וא"כ פשוט כיון דבערוה אין הולכין אחר טב"ע דקלא כ"ש להוציא וז"ב · וכן מוכח דברי רש"י ב"ק שם דכתב עדות ליכא בסומין כיון דבעינן ראי' ואם לא ראה היאך יעיד עיי"ש · ואי איתא הא יכול להעיד בטב"ע דקלא וע"כ דל"מ להוציא ומוכרח דלא כהנתיבות · וא"כ דבריו אליבא דר"י ע"כ ליתא דלא משכחת עדות בסומא אלא במה שראה בפקחותו · ואי דנימא דקרא אתי לנתפתח א"כ ג"כ הוה תחילתו וסופו

דפטרה תורה סומא מכל המצות · זה שבידו להתרפאות לא פטרתו תורה כיון דרפואתו בידו · וה״נ מצינו שריב מי שאחזו קורדייקוס דר״ל סבר כיון דסמי׳ בידי׳ חשיב כבר דעת ויכול לגרש וה״נ דכוותי׳ · ואף דהתם קיי״ל כר״י דפליג היינו דהתם לענין גיטין שאני היכא דעתא בגיטתא הוא · אבל הכא פשוט דאף ר״י יודה דחייב במצות כיון דהוא בן דעת ובידו להתרפאות למה לא יתרפא · וא״כ פשוט דהני אמוראי יש לומר דאיירי בהכי ה״נ ולא נפטרו במצות וקרא לאיפסולי סומא לא הוו דרשי ומש״ה הוא מכשרי לו · ואולי דזה כוונת המפרשים שהביא רבינו הרמב״ם שם דהאי נסתמא להו לשון עורון גמור הוא אלא שרון לשעתו דיש להן רפואה · אלא דהוא ז״ל כתב דכולן בכל ואם לזה כוונו לא ידעתי למה זה הבל יהבלו · הרי דבריהם מכוונים דפוסקים כר״י וכשיטת רוב פוסקים שכתבנו וא״כ לא מצי לפרושי בסומא ממש דא״כ פשיטא דפסול כיון דאינו בל״ת · ע״כ פי׳ בכך דיש לו רפואה ולא מיפטר מן המצות · וא״ל דמ״מ הרב לא ק״ל דסבר דודאי חייב בלאוין · ועוד בודאי אסור לו להכשיל לחבירו דל״ג מב״כ וכדביארנו · ומ״מ י״ל דזה כוונת המפרשים והוא כפתור ופרח · גם לענין דינא נראה דדברינו נכונים דיש לו רפואה לא מיפטר מן המצות · וא״כ י״ל דקרא דממעט עדות לדידן וכדכתבנו מן התוספתא בכי ה״ג איירי דלע״ג דחייב במצות פסול לעדות · וכן הך דסומא ששחט דמכשרינן שחיטתו היינו נמי בהא דמצווה על השחיטה אבל סומא גמור אפשר דפטור אף מלאוין · וא״כ שחיטתו ע״כ פסולה · מ״מ כבר הוכחנו בראיות ברורות דבלאוין מיחייב · ומש״ה סתמו הפו׳ ולא חילקו ומשמעות דבריהם דבכל סומא כשר שחיטתו והכי נקטינן לדינא דבלאוין חייב לכו״ע אף דנראה להכריע כר״י :

שוב ראיתי ברדב״ז ח״א (סי׳ ל״ט) דכתב דלכאורה משמעות הרמב״ם גבי כהן סומא דכתב דבסומא באחד מעיניו נושא כפיו אם דש בעירו ומשמע הא בשתי עיניו לא משום דפסק כר״י דפטור מן המצות אבל א״כ חזר בו משום דקשי׳ לי׳ דאי אפשר לומר כן דמדחזינן דגבי עדות וסנהדרין וחגיגה וראי׳ והגדה ולענין לקרות בתורה כולהו כסומא מכלל דהא בכל המצות לא קיי״ל כר״י · ע״כ נדחק דל״ד נקט סומא באחד מעיניו · והנה לענ״ד משמעות דברי הרמב״ם חזקין · וכבר דקדקו כן מהך דשבועה וגלות וכבר פסק כן הרבינו ירוחם והגהת אשר״י בהדי׳ · ומה שהקשה מעדות וסנהדרין כבר נתיישב בדברינו בכמה אופן · גם מהך דלקרות בתורה פשוט דאין הא ראי׳ כלל דהא קיי״ל דאפי׳ קטן עולה למנין שבעה אף שפטור וסומא אילטריך לאשרו לקרות · וטעמא משום דאסור לקרות פסוק אחד שלא מן הכתב · ואף דלענין ללמוד בתורה שבכתב בפני עצמו כבר כ׳ התוס׳ בריש ב״ק דמותר משום עת לעשות מ״מ בציבור אין הך התירה ואסור וז״ב · ואין לנו שיור כי אם מהך דראי׳ והגדה · וכבר עמדנו בזה בריש דברינו · והנראה בביאור הך דריש חגיגה דהכי איתא שם רגלים פרט לחיגר ולח״ק ולסומא ומי שאינו יכול לילך ברגליו · והנה קרא יתירא ליכא כלל לסומא דאיצטריך למעוטי כל הני · אלא דמוכח מתניתא דאיצטריך למעוטי סומא מקרא דרגלים ש״מ דהא בכל המצות מחייב לי׳ · אבל אחר העיון ליתא · דהנה כבר כתבו התוס׳ שם ובכ״ד דמדרבנן חייב סומא בכל המצות דלא יהיה נראה כעובד כוכבים והיינו בכל המצות אבל במצות ראי׳ וחגיגה נראה דלא מחייב אפי׳ מדרבנן דהא חיגר ואינו יכול לילך ברגליו נמי פטירי ומשמע שם ד״ז דאפי׳ מדרבנן לא מחייבו · דבעי קטן חיגר שיכול להתרפאות מי מיחייב בחינוך מדרבנן · ומשמע דהא חיגר שאינו יכול להתרפאות אפי׳ מדרבנן נמי פטור ע״ש · וא״כ ה״נ סומא לא עדיף מינייהו · והכי היכי דבפסחים שם גבי הגדה אר״א דסומא פטור דכתיב בעבור זה ומסקנא דקאי אבזמה״ז · וא״כ ע״כ ה״ק דכיון דבדאו׳ פטור בדרבנן בזה״ז נמי לא חייבוהו דכעין דאו׳ תיקון · וה״נ פי׳ דברייתא אף דס״ל דפטור מכל המצות מ״מ מדרבנן חייב אבל ראי׳ וחגיגה כיון דיש למעט סומא מרגלים דאתמעט גם חיגר ומי שאינו יכול לילך ברגליו דפטירי אף מדרבנן גם סומא פטור אפי׳ מדרבנן וז״ב :

ובדרך זה יתבאר גם ההיא דהגדה · ונעתיק כל הסוגי׳ דהתם דראב״י פוטרו מהגדה דכתיב בעבור זה · וגבי בן סו״מ ממעטינן סומא מזה ופריך דרב יוסף ור״ש דהוו סומין וכולהו את הרבים ומשני דסברי דהגדה בזה״ז דרבנן ופריך מכלל דר״א סבר דאו׳ והא איהו נמי אמר דהוא דרבנן · ומשני דאיהו סבר דכל דתיקון רבנן כעין דאו׳ תיקון · ופריך ור״י נמי ודאי כעין דאו׳ תיקון · ומסיק דר״י סבר דהכי השתא התם דה״ל למכתב בנו הוא וכתיב זה למעוטי סומין אבל הכא מאי לכתוב ע״כ לשון הסוגי׳ · ולכאורה קשה דהא

הגה״ה

בכשרות · ומיהו אי סימנין דאורייתא במציאה אלא דלהוציא הוא דל״מ משום חזקת ממון וא״כ להחזיק כגון דמחל החוב ללוה מהני סימנין ואי נימא דטב״ע דקלא ל״נ מסימנין הוא הדין דטב״ע דקלא מהני להחזיק וא״כ משכחת עדות בסומין מה״ת כי ה״ג · ועוי״ל דמשכחת בכה״ג אי ראו עדים שלא סי׳ בבית זה אלא הך גברא והסומים שמעו שבירך ה׳ או שהודה ממון לחבירו ואין לפסול הך עדות משום חצי דבר דעדות הסומין בלא הפקחין לא הוה מהני מידי וכן עדות הפקחין בלא הסומין לפי שי׳ התו׳ בב״ב (נ״ו) וכן י״ל להרמב״ם ע״ש ודוה איני נראה כיון דבמעשה העדות הוה ידעי לגמרי אלא דהגוף לא ידעו זה לא מיקרי ח״ד וכן מוכח מדברי התוס׳ גיטין (דף ס״ג) גבי האשה שאמרה התקבל לי גיטי דצריכה שתי כיתי עדים · אחת שיאמרו בפנינו אמרה ואחת שיאמרו בפנינו קיבל וקרע דדקדקו שם אליבא דר״ע אי הוה ח״ד משמע דלרבנן פשיטא דלא הוה ח״ד והא ממש כהך דידן דהכי ידעי בגוף העדות והכי ידעי בהגופא ע״ש ול״ע · וכן משמע בריש כל הנשבעים גבי נחבל דראוהו נכנס שלם ויצא חבול במקום שאינו יכול לחבול בעצמו חייב מדינא אף דסהדי לא ידעו אלא בהגופא · ומיהו י״ל דהתם חשיב המעידין גם על גוף הדבר ול״ע ומ״מ מסתבר דכשר בכי ה״ג · וא״כ משכחת עדות בסומין בכי ה״ג ואיצטריך קרא למעוטי אף כשנתפתח · ודברי רש״י דלא משכחת עדות בסומין ל״ע · גם הותר קצת לדבריו בנדה וכדכתבנו · גם דבריו כפולין ומיותרין ויש לכוון בזה בישוב ד״ק ואכמ״ל :

דהא ר"י גופא מספקא לי' בב"ק דילמא הלכה כר"י וכו"ל למפרך לרב יוסף מדנפשי' היכי הוליא דלמא הלכה כר"י · וכל שאינו חייב בדבר אינו מוליא · גם מה דמסיק כל דתיקון רבנן כעין דאו' ולא חייבו לסומא גם מדרבנן בתקנתם ל"ע · דהא לפי' התוס' דהוכיחו מדשמח ר"י אי פטור מן המלות דע"כ יכול לברך ולא הוה לבטלה · דאי ל"ה מאי שמח הא מפסיד כל הברכות ופי' ר"י משום דחייב מדרבנן ולפי' יש להוכיח דאפילו במלות דרבנן חייב · דאי ל"ה הא אכתי מפסיד כל ברכות דרבנן כגון הלל ומ"מ ונ"ח · ועוד דהא גוף כל הברכות הוא מדרבנן וע"כ דאף בדרבנן חייבוהו · והנראה דבאמת מדר"י גופי' ליק לי' דהוה פשיטא לי' דסבר דהגדה בזה"ז דרבנן ומש"ה יכול להוליא דמדרבנן סומא נמי חייב אלא דמראב"י מקשה דקמ"ל סומא פטור. מהגדה מדכתיב בעבור זה · ע"כ דס"ל דאף מדרבנן לא חייבוהו דאי ל"ה מאי קמ"ל דהא איהו סבר דבזה"ז דרבנן וא"כ גם לכ"א אינו אלא מדרבנן · וע"כ דס"ל כיון דפטור דסומא כאן משום מלוה פרטית לא חייבוהו רבנן ופטור לגמרי גם מדרבנן בזה"ז וכי הא דראי' בחגיגה שם · והיינו דפריך נמי לר"י דודאי במלוה פרטית כעין דאו' תקון כי כך מתניתא דריש חגיגה גבי ראי' · וכמקשה מעיקרא אבך דכעין דאו' תיקון סמיך · כן נראה בביאור הסוגי' וא"כ א"ש הא דאילטריך ראב"י למיפטרי' מבעבור זה היינו נמי דלא נחייבו מדרבנן כבשאר מלות אלא דלכאורה עדיין קשה דהא קרא קאמר ולא שייך קרא להכי ע"כ נראה דהך דרשא דבעבור זה אינו כמו שנראה לכאורה משמעות דברי הרשב"ם דמסיים שם ור"י ור"ש ג"ש לא הוו גמרי · ומשמע לכאורה דראב"י ג"ש דריש · אבל לענ"ד לא משמע כן בש"ס דא"כ עיקר הוי' דר"י ור"ש לא גמרי ג"ש חסר מן הש"ס · אלא דגם ר"א לא ג"ש קאמר ול"ד נקט הרשב"ם ור"י ור"ש אלא בא לומר דאין כאן ג"ש וזה מוכרח לענ"ד וגם לאו יתורא דריש ראב"י דודאי אינו מיותר כדמסיק ר"י · ועוד דא"כ למ"ל לאתויי הך דבן סו"מ · אלא דדייק ראב"י משמעותי' דקרא כי היכי דגבי בסו"מ אמרינן דמשמעות זה למעט סומין ה"נ גבי הגדה · והיינו דפליג ר"י דהתם הוה יתורא דקרא אבל הכא לאו יתורא · וכן משמעות לשון הש"ס וא"כ אין כאן הוכחה מראב"י דלא קיי"ל כר"י · דהא קרא יתירא ליכא כלל · והא דהולרך ר"א כך משמעותא דזה · היינו אלא למיפטרי' מדרבנן דהא בכל המלות חייב אבל בהגדה דמשמעותי' דקרא לא חייבה אלא מי שרואה את המלה והית. ליה הכירא לא חייבוהו רבנן כלל והוה הכך מתניתא דריש חגיגה ואין כאן שום סתירה. לדר"י ונכון :

ובזה יש לייסב קושית הארה"ת על דברי תו' (ר"ה ל"ג) דהוכיחו מכאן דסומא חייב במלות מדרבנן · מדמשני סברי דהגדה דרבנן מכלל דאי דרבנן גם סומא חייב · ותמה דהתם כיון דעיקר החיוב דרבנן י"ל מעיקרא גם על סומא איתקין אבל לעשות תקנה מיוחדת בשביל סומא אין ראי' · וזהו הכל אי סוגיא קאי כמ"ד דבכל המלות של תורה חייב מן התורה וי"ל דבמלות דרבנן חייב מדרבנן אבל לעשות תקנה לא שמעינן · אבל לפי דברינו יפה הוכיחו דהא לרב יוסף קיימינן ואיהו מספקא לי' אי הלכה כר"י דפטר סומא מכל המלות · ואפ"ה אי הגדה דרבנן ניחא שגם סומא חייב · וכיון דאפי' במלות דרבנן חייב סומא אפי' לר"י כ"ש דחייבוהו במלות של תורה מדרבנן מיהו דזה א"א דמלות של תורה פטור אפי' מדרבנן ובתקנת חכמים נחייבנו ודו"ק · אבל מ"מ בעיקר הראי' לענין נשים שאף דפטירי אף מדרבנן שפיר יכולין לברך להתורה ד"ק נטונים · דמדפריך מראב"י ועפ"כ סמיך אמסקנא דלר"א אף מדרבנן פטור משום כל דתיקון רבנן *) ומדלא פריך אלא היכי מוליא אבל היכי מברך לא הוה קשי' לי' ש"מ דאף הפטור גם מדרבנן יכול לברך והיא ראי' נכונה גם לפי דברינו · ואולי דעיקר טונת התוס' לדות ראי' כהאמונה מר"י שע"כ הי' מברך די"ל דחייב מדרבנן : אבל ראי' זו בל"ה ס"ל שאינה מוכרחת כ"כ די"ל דהא גופה נמי פריך ולר"א אין ה"נ דא"י לברך כיון דפטור אף מדרבנן ול"ע ואכמ"ל · עכ"פ נתבאר דאין מכל הכך ראי' דלא כר"י וכיון דרב יוסף מספקי לי' דילמא הלכה כר"י והזינן דר"ם דהוא בתרא מפרש טעמי' פשיטא דיש לתוב להומרא כר"י וכמבמשות הנהת הב"י והרמב"ם ושו"ע וכדבארנו ויליב ונכון :

והנה נראה ברור דלר"י שפוטר סומא מחייבי מיתות ומלקות אף נסתמא אח"כ קודם גמר דין פטור · כדקיי"ל (בסנהדרין ע"א) גבי בסו"מ שברת קודם גמר דין וכקיף זקן דפטור דאי עביד הטתא לאו בר קטלא הוא · וה"נ דהוותי' · ואין להקשות דא"כ א"מ היכי משכחת לה · דכ"א יסמא עלמו ויפטור דכל אשר לו יתן בעד נפשו דע"כ נ"ל דבהכי חייב רחמנא וחדש דבל"ה יעשה עלמו טריפה קודם גמר דין · והוה עדות שאי אתה יכול להזימה ויפטור ואין לומר דבנטרף אח"כ באמת לא נפטר דבתו' תולין (די"א) ד"ס ודילמא מוכח בהדי' דאפילו נטרף אח"כ פטור · ולכאורה משמע שם דאפי' נטרף אחר גמר דין פטור ע"ש · [ואפ"ל דהתם קאי לפי ס"ד דאין הולכין אחר הרוב וא"כ מעיקרא הוה ספק שמא טריפה הוא · וי"ל דלא חייבה רחמנא אלא היכי דנודע לסהדי אי אינו טריפה · וא"כ נטרף אח"כ נמי פטור כיון דלא חייבוהו אלא בתר הכיא שעתא והכיא שעתא הבר נטרף · אבל לדידן קיי"ל דנטרף אחר גמר דין חייב מ"מ קודם גמר דין כיון דקיי"ל דאין פ"ז נהרגין עד שיגמור הדין וא"כ אם גמר דין בטריפה לא מחייבו וכיון דאינהו לא מחייבו איהו נמי לא מחייב וז"ב · ומיהו הסברא דאי עביד השתא לאו בר קטלא נראה דלא שייך בטריפה דהא טריפה בר חיובא ואי הרג בפני ב"ד קיי"ל בסנהדרין שם דחייב אלא דאין

הגה"ה

(*) והשאני לעלמי הי' נלענ"ד לפרש דבאמת לא מלינו בכל הש"ס כעין דאו' שלא להחמיר ואדרבה בכ"ד תקנת חכמי' להחמי' אבל נראה דהנה התוס' (במגילה י"ט) כתבו דתרי דרבנן אינו מוליא חד דרבנן והקשו מהא אי הוה הגדה בזה"ז דרבנן גם הומא יכול להוליא והא הוה תרי דרבנן ע"ש שתי' בדוחק · ולענ"ד הא גופא כוונת הש"ס במסקנא כל דתיקון רבנן כעין דאו' תיקון דהיינו כמו מעיקרא דהי' להו"ע חייבין מדאו' לא היו סומין יכול להוליאן ה"נ השתא אף דהו"ע אין חייבין אלא מדרבנן אין הסומא מוליאן דסומא הוה תרי דרבנן והוה כעין דאו' דהכא הכעין דאו' בכ"ד דהיינו דמחמירין בדרבנן כבשל תורה והוא נכון ומתקבל בטי' הסוגי' : וא"כ אין אנו מסתפקין כלל לפטור לגמרי מדרבנן ואין ראי' לענין נשים · אבל דעת הרבה פו' דהרי דרבנן מוליא חד דרבנן · גם לפי זה מוכרח דאי לאו בעבור זה הוה חייב מדאורייתא ודלא כר"י גם הקשי לר"י כיון דמספקי לי' דילמא כר"י א"כ אף דלר"י חייב מדרבנן מ"מ הוה תרי דרבנן וצ"ע :

ל"מ לשהדי דהוה אי אתה י"ל אבל ודאי שפיר הר קטלא הוא השתא · אלא דנראה ברור דמיפטר משום עדות שאי אתה י"ל וכנ"ל] אלא ע"כ דבהכי חייב רחמנא · ועוד נראה כיון דקודם גמר דין על פי רוב מצילין אותו דרחמנא אמר והצילו העדה אף הוא בוטח בעצמו ואינו משמא ומטריף עצמו · ואחר גמר דין אינו נפטר עוד כדקיי"ל שם דנגמרה קטילא הוא· וכיוצא בזה מצינו לר"י גופי' (בב"ק י"ג ומ"ד) דנגח ואח"כ הפקיר פטור ולהאורה א"כ כופר היכי משכחת לה דכיון דבל"ה הוא בסקילה יפקירנו ויפטור מן הכופר · וכן מועד דמשלם מעלי' אף שאין השור שוה הש"ל יפקירנו ויפטור · וכ"ש לפי' הרא"ש שם (סי' ע"ז) דבנזקין רבנן נמי מודו · וע"כ דבהכי חייב רחמנא :

שוב ראיתי בפ"ת שם דהקשה במועד מן העלי' כמ"ל ע"ש דלא תי' כלום · ולענ"ד ברור מכל הני · דע"כ בהכי חייב רחמנא וגם אין זה תמוה כיון דקודם גמר דין הוא וכדבארנו ועוד גדולה מזו מצינו דקיי"ל ברים היו בודקין דבעינן בחייבי מיתה שיתיר עצמו למיתה ע"ש בפירש"י · דישיב יודע אני שאני חייב וע"מ כן אני עושה ומי יזקיקו לומר כן ישים ידו לפיו ויעשה מה שלבו חפץ · וע"כ דבהכי חייב רחמנא וזה ברור ומוכרח :

סימן ו

רבותינו האחרונים האריכו בענין נשבע בכתב אי כתיבה כדיבור דמי ופלפלו בזה בדרשות וסברות רבות בטעמא דקרא · ובעניותינו אין לנו רשות לדבר בזה כי דעתם רחבה ודעתנו קצרה · רק נאמר מה שחננו ה' במשא ומתן ע"פ מקור וסוגיות הש"ס וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו :

(א) והנה כולם פתחו דבריהם בראיה ממגילה י"ח גבי הא דתנן הי' כותבה דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא ופריך בגמ' ה"ד כו' אלא דכתב פסוקא פסוקא וקרי כו' אלא דמנחא מגילה קמי' וקרי לה מינה פסוקא פסוקא וכ' לה כו' · ומדנקט הש"ס תרתי זימני לשון וקרי ש"מ דדווקא אי קרי יצא אבל במה שכותב הפסוקים לא הוה קריאה וש"מ דכתיבה לאו כדיבור דמי ואתרו הרבה לדחות ראי' זו דבקריאת מגילה שאני דגלי קרא · ויש מי שכתב מנזכרים ונעשים דזכירה בפה · ואחד ה' דדרשינן אמר עם הספר אמרה מיבעיא לי' אלא אמור בפה מש"כ בספר · והתם דווקא בעי קריאת פה · ולענ"ד קשה בזה דאי מצינן לחלק בין מגילה לשאר דברים דאף דבעלמא כתיבה כדיבור במגילה גלי קרא דלאו כדיבור ובעי דווקא קריאת פה · א"כ תיקשי הא דאמר בברכות ט"ו גבי פלוגתא דר"י ור"י לענין קורא את שמע אי צריך להשמיע לאזניו · דהא דתנן הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש כו' כמ"ד צריך להשמיע לאזניו כו' ודחיק טובא לאוקמה כמ"ד א"ל ע"ש ואי ס"ד דמצינו חילוק במגילה דאף דבעלמא גם כתיבה כדיבור במגילה בעי דווקא אמירה בפה א"כ י"ל דה"נ ס"ל כו"ע דצריך להשמיע לאזניו וטעמי' משום דגלי קרא דכתיבה לא מהני אף דהוה כדיבור בכ"ד · וע"כ נראה דאין לחלק בין מגילה לשאר דברים · אבל עיקר הראי' דבמגילה אינו יוצא בכתיבה משום דהש"ס נקט וקרי לענ"ד יש לדחות דהנה הא דנקט הש"ס וקרי נראה דדייק לה מלשון המשנה אם כיון לבו יצא · ותקשה קו' הש"ס בברכות ר"ס הי' קורא ש"מ מצות צריכות כונה · ומשני הש"ס שם אם כיון לבו לקרות ע"ש וה"נ סמיך אהדתם ולא הש הכא לאהדרך כיון דהכא פי' התם · ועוד י"ל דהתם לא נהית לדקדק אלא משום הא דפריך בתר הכי והא קרי משום דקתני שם הי' קורא · ומשני התם בקורא להגיה ע"ש אבל הכא דלא תני כלל הי' קורא אלא כותבה או מגיהה א"כ פשוט לו לפרש אם כיון לבו לקרות וא"כ · והנה פי' התוס' שם בקורא להגיהה שאינו קורא כהלכתו אלא כמשפט כתיבתו בחסירות ויתירות ע"ש וא"כ הרי בהדיא דאפי' קורא בפה כיון שקורא כמשפט הכתיבה אינו יוצא ידי קריאה כ"ש כאן דאפי' כתיבה כדיבור הא הכתיבה כמשפט המסורת ואינו יוצא ידי קריאה אף שכתיבה כדיבור דמי מ"מ הא אינו קורא כמשפט הקריאה וכמש"כ התוס' ברכות שם · ובזה יתיישב גם מה שתמה רע"א דלא דקדקו הפו' מסוגיא זו דצריך לקרות קודם כתיבה דהא במתני' לא תני קורא אלא כותבה וע"כ משום דכותב מגילה מן הכתב צריך לקרות וכה"ג דיקדק הש"ס דאסור לכתוב שלא מן הכתב משום דע"כ איירי מתני' במנחא מגילה קמי' דאל"ה היכי יצא וכיון דתני סתמא הי' כותבה ע"כ איירי בהיה מגילה קמי' כדין כתיבה וה"נ יל"ד דצריך לקרות קודם כתיבה מדתני סתמא הי' כותבה ולא תני קורא · ע"כ דדין כתיבה כך הוא · ולפי דברינו באמת זה תני במתני' בהדיא אם כיון לבו דהיינו כיון לבו לקרות וליכא למידק מינה · וגם לסיפך אין להקשות לדידן באמת למה תני אם כיון לבו דהא בלא"ה ע"כ קורא משום הכתיבה דהכא אם כיון לבו לקרות כדין קריאה קאמר ולא כקורא להגיה והו"ק :

עוד הקשה רע"א דאי ככד"ד א"כ היכי הותר לכותבי ספרים לכתוב השם בכתיבתו הא הוה הוגה השם באותיותיו · בענ"ד איני יורד לד"ק בזה · דהתם שאני דבהדיא ילפינן לא כשאני נכתב אני נקרא · והותר בכתיבה ונאסר בדיבור · ואין לומר דנילף מהתם דלאו כדיבור דהכא שאני דטעמא משום לעלם כדאמרינן פ"ז בסו"פ אלו שגרין ע"ש וזה פשוט · עוד הקשה מהלם לא יתרום משום ברכה וחא יכול לכתוב הברכה · ובענין זה יש להקשות בכל ספק ברכות כגון ספק קרא ק"ש וספק אמר אמת ויציב וספק בנך בהמ"ז וספק התפלל וש"ד דנסתפקו אי דאורייתא או דרבנן ואי דאורייתא חוזר אף דהוה ספק לא תשא וברכה לבטלה · ולהאורה הי' אפשר בכתיבה דנראה דליכא לא תשא בכתיבה ובודאי דוחק לומר דבכ"ד איירי דווקא בשבת דא"א לכתוב · ובזה אין לתרץ כדברי הרע"א על קושיתו ע"ש · ע"כ נראה לענ"ד דלקושטא דמילתא ברכות ותפלות וקדושות וקריאות לא ניתנו אלא בדיבור ואף שכתיבה כדיבור דמי הכא שאני כדאמרי' בברכות כ"ה לענין לוטה על בשרו כל הנשמה תהלל כו' · ואף דקיי"ל התם כמ"ד כל עלמותי היינו לענין ערוה אבל הדיבור הוא דווקא בנשימה ולא בידים · ותדע דהא ברכות ותפלות מדינא אסורין לכתוב מ"ה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ כדאמרינן בשבת (דקט"ו) כותבי ברכות כשורפי תורה דאין מצילין אותן מן הדליקה בשבת וש"מ דלא ניתנו לכתוב ע"ש ואף דעכשיו הוא הותר לכתוב גם ברכות משום עת לעשות כמש"כ הרא"ש שם מ"מ חיוב ברכה דאורייתא כגון ברכת המזון וכה"ג ודאי חזינן דלא ניתן בכתיבה ואף דא"כ הותר משום עת לעשות מ"מ לא לענין חובת קריאה הותר · והקריאה

ודאי

ודאי דווקא בפה וכן ברכות דרבנן כעין דאורייתא תיקון · וכן י"ל לענין קריאת המגילה דהא קיי"ל בנדרים דמקרא ומסורת הוה הלמ"מ ושמעינן דבעי דווקא קריאה בפה·וה"נ לכל קריאה ולפ"ד אלו י"ל דגם במגילה בעי דווקא קריאה בפה ואפי' יכתוב כדין קריאה לא יצא י"ח דקריאה בפה איתקין ומ"מ אין למדין מזה לענין שבועה דהכא שאני דכתיו' על-הקריאה בפה ולא שייך כתיבה כאן כלל והו"ק:

(ב) **והנה** התומים בס' צ"ו הביא ראי' מירוש' ר"פ כה"ג דפריך אהא דכה"ג דנין אותו וימנה אנטלר פי' למה צריך להתבזות בעצמו לפני ב"ד יעמיד טוען עבורו ומשני הגע בעצמך הרי שנתחייב כה"ג שבועה וכי ישבע אנטלר ע"ש ואי שבועה בכתב הוה שבועה הרי יכול לכתוב שבועתו ולשלוח לב"ד · והנה לפי' רע"א דכל היכי דמהכוין שלא יהי' כקריאה לא הוה כקריאה א"כ פשוט דלא שייך כאן אנטלר שבועה בכתב דדלמא אינו מתכוין לקריאה ונראה דכאן שעיקר השבועה הינה אלא בכוונתו לא תלי בדעת ב"ד · אלא שכבר כתבנו דקו' בסוכית ממנה הינו מוכרח · אבל גוף הקו' שהקשה התומים לא זכיתי להבין · דהא יכול ג"כ לשבע בפה בביתו דודאי מהני וע"כ הא דצריך ככא בפני ב"ד היינו כדאמרינן בגיטין (ג"ה) אדרה בב"ד והשבעה חוץ לב"ד דשבועה בב"ד חמורה · ובכתובות (פ"ב) תשבע במתא כי היכי דתכסוף ובב"מ כ"ח נשבעין לבני העיר במעמד גוזרים וע"ש בפירש"י דהיינו דצריך השבועה לכתחילה משום חומר השבועה בפני בע"ד ובפני ב"ד ואינו יכול לשבע בביתו בפ"ע · וא"כ מאי מהני שיכתוב השבועה בביתו ויקראנו בפני ב"ד ובפני בע"ד סוף סוף ליכא כיסופא ולא הוה בפני בע"ד ותדע דבשילהי ב"ק גבי מקבלין עדות שלא בפני בע"ד דאם היו עדי' מבקשין לילך למה"י מקבלין שלא בפני בע"ד ואי מה שקורין הכתב בפני בע"ד הוה כבפני בע"ד א"כ יכתבו עדותן ויקרא"ס בפני הבע"ד וע"כ דזה לא הוה כבפני בע"ד וזה פשוט · וא"כ אף דכתיבה כדיבור לא עדיף מנשבע בביתו בדיבור דלא הוה כבפני בע"ד דליכא כיסופא והו"ק:

(ג) **עוד** הקשה שם מהא דאמרינן בריש תמורה כל ל"ת שבתורה שאין בו מעשה אין לוקין חוץ מנשבע ומקלל חבירו בשם ויליף שם מקלל חבירו מאם לא תשמור והפלא ה' את מכותך דהיינו מלקות ואי כתיבה כדיבור דילמא איירי בכתיבה דהוה מעשה · והנה זה יש ליישב בפשיטות דהא כך אם לא תשמור הוי קרא יתירא ואי כשיש בו מעשה פשיטא · ואף דבר"פ אלו הן הלוקין יליף מינה לכל מלקות מ"מ ליראה את השם הנכבד והנורא דכתיב כאן למקלל חבירו ליתורא למ"ל הא הוה בכלל דפאר לאוין ועיין תוס' סנהדרין (ס"ו) ד"ה מאי ט' דאיסור למקלל חבירו גמרינן במה הצד או מאב וגשיא או מאב וחרש ע"ש · וע"כ דאיירי קרא כשאין בו מעשה · והת"ס הקשה מנשבע דיליף מלא ינקה ה' הא ב"ד מנקין אותו ומלקין אותו והנה כך לכאורה להו יתורא כוא דהא פריך ודילמא לא ינקה כלל וא"כ למה אילטריך וע"כ דנכתב משום חומר שבועת שוא כדאמרינן בכ"ד שנאמר בו לא ינקה וא"כ כיון דצריך למיכתב לא ינקה אילטריך לא ינקה ה' דלא לימא לא ינקה כלל וא"כ כיון דלאו יתורא קשה שפיר לכאורה דילמא שכתב השבועה דהוה מעשה וע"כ דליכא שבועה בכתב · מיהו לאחר העיון בשבועות (כ"א) מבואר שם דיליף שם דאף שבועת שקר דאין בו מעשה לוקה מלשוא לשוא בני

פעמים מש"ס ע"ש וזה הוי קרא יתורא ודאי וע"כ כשאין בו מעשה קאי וי"ל דאתקנא סמיך והא דפריך שבועת שקר מנלן הות"ל דשבועת שוא גופא לא ידעינן כ"כ דלא משכחינן יתורא אלא דפריך כפשיטות אשבועת שקר והו"ק · אלא דים להקשות קו' זו בהו"כ שהביאו התוס' בסנהדרין (ס"ה) ד"ה הואיל ט' דממעט מועשה דכתיב גבי קרבן מקלל או"א ומסית ומדיח וגבית השקר דאין בהם מעשה ע"ש ואי כתיבה כדיבור משכחת מעשה בכל הני ע"י כתיבה · והנה כבר הקשה כן התומים בכ"א גבי ע"ז דממעט ג"כ מעשה דלפי' ר"ת דבראוי להגיד כבר ע"י כתב ידם דא"כ משכחת מעשה בע"ז · ומש"כ דבדיני נפשות מודה ר"ת דפסול בכת"י קשה לענ"ד דמשמעות הש"ס בריש מכות דגם לענין מלקות קרי ע"ז בסתמא להו שאין בו מעשה ע"ש דצריך קרא דאיכא מלקות בע"ז משום דהוה להו שאין בו מעשה ומשמע דלעולם הוה אין בו מעשה:

והנה הח"ס יישב קו' בשי' התינוק דכל להו דמשכחת בלא מעשה אף שעשאה במעשה אינו לוקה · אבל הקשה לפי' הרס"מ דהשעה"מ והמל"מ כתבו בשמו להיפך דכל שיש בו מעשה אף דעשאה בלא מעשה לוקה ולדידיה קשה טפי כל הני דא"כ למה קרי להו כל הני אין בו מעשה אם אפשר בכתב דהוה מעשה ואי' לפי' דנשבע בכתיבה ליכא מלקות אף דשבועה בכתב הוה שבועה מ"מ ליכא בזיון השם בכתיבה וכן מקלל חבירו הינו לוקה משום זה ג"כ ע"י כתיבה דבהני הוה טעמא משום בזיון השם ומש"ה חשיב להו אין בו מעשה וכ' עוד דבזה ניחא הא דלא חשיב הש"ס מקלל או"א בהדי הנך תלתא דמקלל או"א חייב גם בכתב ומש"ה בכ"ד נמי נוקה ולא שייך למיחשבינהו לשי' הה"מ אבל לשי' התינוק דכל שמשכחת בלא מעשה גם כשעשאה במעשה אינו לוקה נדחק לייסב הא דלא חשיב מקלל או"א וע"ב שנדפס בטעות בהיפוך והו"ק אבל כל דבריו לענ"ד קשים להבין הנה מש"כ הא דלא חשיב מקלל או"א כבר הקשו התוס' בשבועות שם. ד"ה חוץ הא דלא חשיב מוליא שם רע וע"ז ותי' דלא אז למחשבינהו כיון דכתיב מלקות בגופייהו ע"ש וה"כ י"ל דלא חשיב מקלל או"א דכתיב מיתה בגופו · ובלא"ה י"ל דלא חשיב אלא חייבי מלקות ולא חייבי מיתות · ומה שתי' אליבא דהה"מ דמקלל או"א חשיב כיש בו מעשה משום דאיתא במעשה כגון בכתיבה · צ"ע דהא בהו"כ חשיב לי' בהדיא אין בו מעשה כמו שהביאו התוס' בסנהדרין כנ"ל · ועוד תקשה דהא אי נימא דשבועה בכתב מהני ה"ה הקדש בכתב ודאי מהני דהא אפי' בהרהור מהני · וא"כ לשי' זו דכל שיש בו במעשה גם בלא מעשה חייב א"כ למה חשיב ממיר דלוקה אף שאין בו מעשה הא ממיר נמי איתא במעשה וה"נ בכ"ד נמי לוקה לביעתו · ועו"ק לי טובא בין לשי' התינוק בין לשי' הה"מ · דהא חסמה בקול לר"ל בב"מ (ד"ל) אינו לוקה ובמעשה ודאי לוקה כדתניא בברייתא התם · וכן אמרינן במכות (ד"כ) גבי הא דתניא אחד הניקף ואחד המקיף לוקין ופריך ניקף אמאי לוקה להו שאיב"מ הוא · ומשני רבא במקיף לעצמו פי' ולקי תרתי משום ניקף ומשום מקיף כיון דעביד מעשה כפי' רש"י · ור"א מהני במסייע וד"ה ע"ש · הרי דבלאו אחד אם עשה במעשה לוקה ובלא מעשה אינו לוקה וקשה להרוייהו:

והנראה לענ"ד בביאור הדבר ובתחילה נפרש דברי התינוק והנלענ"ד דהתינוק להו מסברא דנפשי' קאמר · ויסודו מדברי הש"ס סנהדרין (דס"ה) ·

דפריך התם לר"י מ"ש כפיפת קומתו דהוה מעשה ומ"ש עקימת שפתיו דלא הוה מעשה · ומשני שאני מגדף הואיל וישנו בלב ופריך מע"ז דליתנהו בלב ולא חשיב מעשה ומשני שאני ע"ז הואיל וישנו בקול · ופריך וקול לר"י לאו מעשה והא גבי חסימה חייב ר"י מעשה ומשני שאני ע"ז הואיל וישנו בראי' · והנה התוס' בד"ה הואיל הקשו לגי' רש"י דלפי המסקנא הדר בי' מהך סברא דישנו בקול וא"כ תיקשי הני דחשיב בהו"כ שהבאנו לעיל מקלל או"א ומסית ומדיח ונביא השקר היב"מ וכו' גי' אחרת דשאני מגדף הואיל וישנו בקול. וכי פריך וקול לר"י לאו מעשה היינו דווקא בע"ז משום דבדיבורא עביד מעשה והוה כחסימה ג"כ דבדיבורא עביד מעשה שבשמה יראה לאכול וזוקפת ראשה · וה"נ אר"י בתמורה לא תיתני ממיר דבדיבורא עביד מעשה ע"ש · והנה לפי גירסתם ופירושם נראה דמהך טעמא דמעיקרא דשאני מגדף הואיל וישנו בלב הדר בי' לפי המסקנא ולהך שינויא דכן ישנו בקול ע"כ הדר בי' ג"כ מתחלת סברת הש"ס דהוה ס"ל דעקימת שפתיו הוה מעשה אלא דקול לאו מעשה הוא · והוא דחוק · אבל לפי' רש"י נראה ברור דהך טעמא שכן ישנו בלב קאי וביאור הש"ס שבכן ישנו בקול מבואר למדקדק בדבריו דהחילוק יש בדבר דע"ש והאי הוה מעשה כגון במגדף דעיקר האיסור נגמר בדיבורו לבד · ומש"ה הוליך לטעם שכן ישנו בלב · אלא דבע"ז אין האיסור נגמר בדיבורו אלא בשמיעת הב"ד והשמיעה לב"ד זה לאו מעשה · ומש"ה אף דבע"ז לא שייך ישנו בלב מ"מ כאן אין ע"ש גומר האיסור ואין האיסור במעשה אלא בהשמיעה לב"ד · וקו' התוס' נראה ליישב דגם לרש"י אפשר לומר דלא הדר בי' אלא בע"ז דבדיבורים עביד מעשה וכך סברא שכן ישנו בקול קאי שפיר לענין מסית ומדיח ונביא השקר דבכל הני אינו תלוי בלב כמגדף אלא הוו כע"ז דהאיסור נגמר ע"י שמיעת חבירו וישנן בקול · ומקלל או"א אף דהאיסור נגמר בדבריו מ"מ הוה ישנו בלב דאם אינו מכוין לאביו והאי אינו עובר כמו מגדף לפירש"י ע"ש ובהד"ה הואיל וישנו בלב והו"ק · ומע"ז הוא דפריך דבדיבורים עביד מעשה ואפ"ה מסיק כיון דישנו בראי' ועיקר הדבר ע"י ראי' שאין בו מעשה לא חשיב מעשה זולת דלפי' התוס' א"ש טפי דקאי הך שינויא למגדף דאיירי בי' התם ולפירש"י לא מפרש בש"ס למאי איך לפי המסקנא הך סברא דישנה בקול וכבר כ' דלפירושם דחוק יותר וכנ"ל · ומה שהוכחתי עוד דבתמורה הר"י לא תיתני ממיר דבדיבורי' עביד מעשה · ולכאורה לפירש"י לפי המסקנא ג"כ ע"ש לחוד הוה מעשה זולת מה שישנה בקול לק"מ דודאי ג"כ ממיר הוה חשיב ישנה בקול דאינו דומה למגדף שהאיסור נגמר בדיבורי' לחוד וכן מקלל או"א · אבל ממיר אין האיסור בהדיבור אלא בהפעולה הנמשך ממנו אלא דמ"מ כיון דהפעולה הנמשך ממנו הוה מעשה חשיב מעשה והו"ק · והנה לפי המבואר בדברינו לפירש"י דקאי ס"ד דהש"ס. לפי המסקנא דע"ש הוה מעשה אלא דבמגדף דתלוי בלב ועיקר האיסור במה שבלב לא חשיב לי' מעשה וס"ל להחינוך דה"נ בכל מעשה גמורה אם עיקר האיסור אינו המעשה לא חשיב לאו שיש בו מעשה וה"נ הוה סברת ישנה בקול דאף דע"ש הוה מעשה כיון דהאיסור ע"י שמיעת הב"ד לא חשיב יש בו מעשה זולת היכא דבדיבורי' עביד מעשה אף שישנה בקול מ"מ כיון דתחילתו וסופו מעשה אף שבינתים הוה ע"י שמיעה · מ"מ הוה חשיב מעשה אי לאו דעיקר הדבר הוא ע"י ראי' ולא חשיב מעשה · ולפ"ז מיושב מה שהקשינו לשיטתו מחסימה דהנה מסקינן בב"מ שם דעיקר איסור חסימה לא הדוש · בחסימה והדישה שהם בו והאי הוה מעשה · והא דפטר ר"ל החוסם בקול לענ"ד נראה ברור דכיון דר"ל ס"ל ע"ש לא הוה מעשה א"כ הא דבהמה נחסמת ס"ל דלא הוה מכחו · וחשיב כמו שאינה אוכלת מעצמה והיינו לא עביד איסורא כלל · והא דאר"ל אינו לוקה איידי דאר"י לוקה אמר איהו נמי אינו לוקה אבל באמת ליכא כאן איסור חסימה כלל · ובזה מיושב היטיב מה שהקשו התוס' דלר"ל כיון דגם חסימה איכא בלא מעשה א"כ היכי ילפינן במכות דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו משום דבעינן דומיא דחסימה הא בחסימה גופה איכא לדידי' בלא מעשה ונדחקו ליישב · ועוד הקשו דלר"ל קיי"ל דסבר דאפי' לשאב"מ לוקין עליו ולמה פטר לי' הכא · ולפי דברינו א"ש שבקול נר"ל לא הוי לאו כלל וליכא חסימה בכה"ג ושפיר יליף מינה במכות · וא"כ גם עיקר האיסור יש בו מעשה ולק"מ גם לשי' החינוך · וגם הך דניקף לפי מה שביארנו בשי' א"ש כיון דעיקר איסור הקפה הוה האיסור ע"י מעשה אלא שאפשר שאחר יקיפנו והוא לא יעשה מעשה ומ"מ חבירו יעשה מעשה וא"כ אין כ"מ בדבר דמ"מ האיסור הוה ע"י מעשה והו"ק · וא"כ כבר נתיישב שפיר מה שהקשינו מכל הני מקלל או"א ומו"מ וכו"ם ונשבע וממיר ומקלל חבירו · דאי כתיבה כדיבור דמי כל הני משכח ע"י מעשה וכן ע"ז לפי' ר"ת דסבר בכתב דכיון דכל הני עיקר האיסור אינו המעשה וכמו שבארנו · א"כ אף שעשאה ע"י מעשה אינו חשוב יש בו מעשה וכדנתבאר :

והנה דברי הה"מ שכ' שמו דכל היכא שישנה במעשה אף בלא מעשה לוקה הם בפי"ג מהל' שכירות שהקשה שם דהרמב"ם פסק שם דהחוסם בקול לוקה כר"י וס"ל דע"ש הוה מעשה · ובפי"ח מהלכות סנהדרין הביא כל לאו שאב"מ אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומק"ח בשם וממיר והנה מנשבע ומקלל כ' שדברי התו' דהחוסם בקול דווקא משו' דבדיבורי' עביד מעשה חשיב ע"ש מעשה אבל ממיר דהוא נמי עביד מעשה בדיבורי' קשה ובהדיא אר"י לא תיתני ממיר · והנה לשי' רש"י והחינוך דביארנו דקאי ג"כ בשי' רש"י יש ליישב דברי הרמב"ם דלא יסתרו את עצמם · וגם למה פסק שלא כר"י · דהנה כבר ביארנו דע"ז אף דבדיבורי' עביד מעשה מ"מ כיון דעיקר האיסור ע"י ראי' לא חשיב מעשה וכן מגדף אף דע"ש היכי שנגמר האיסור בדיבורי' לחוד הוה מעשה כיון דישנה בלב לא הוי מעשה [ובאמת יש לתמוה בדברי התוס' שבשבועות הנ"ל דכ' דאין לומר דע"ז חשיב מעשה דהא בר"פ מכות מבואר דאין בו מעשה ולא אייתי טפי הך דסנהדרין דמסיק הש"ס מבריי' דע"ז אב"מ ומבואר הטעם לפי שישנה בראי' וא"ל דהתו' ניחא לי' לאתויי ממלקות דהא בש"ס סנהדרין שם מדמה בהדיא למלקות ופריך מחסימה וצ"ע] וא"כ כמו דע"ז לא חשיב מעשה אף דבדיבורי' עביד מעשה לפי שישנה בראי' לכאורה ה"נ ממיר הני דבדיבורי' עביד מעשה מ"מ הא ישנה בלב דהכי דקיי"ל דבתמורה רבי קרא שוגג כמזיד ואפי' בטעות הוה תמורה ולקי מ"מ היכי שאינו מתכוין להדיא לכך ודאי לא הוה תמורה כעין הך דתנן בסופ"ב דנדרים הרי עלי כקרבן והוא אומר לא נתכוונתי אלא לקרבן של מלכים דאינו נדר וה"נ גבי תמורה האומר ה"ז תמורת

קרבן

קרבן שיש לי בביתי ויש בביתו קרבן וקרבן של מלכים דהם הי' בלבו לקרבן של מלכים אינו המורה וא"כ ת.י בלב כמגדף וכי היכי דמגדף אף דבע"ש נגמר ההיבור וע"ש בכה"ג והאי הוה מעשה אפ"ה כיון שישנה בלב אינה מעשה ה"נ ממיר בכה"ג לענין סברת דבדבורי' עביד מעשה דהא משמעות הש"ס דסברא דישנה בלב וישנה בהאי' שוין כן ותרווייהו מגרעי מעשה דע"ש וכל שכן לפי מה שביארנו בבי' רש"י והחינוך והו"ק · ע"כ נראה דבאמת ר"י לא אמר להנא איסהבבת אלא דלא תיתני ממיר · ובאמת פליגי בהכי דתנא סבר דבממיר איכא ילפותא *) דאף בכה"ג דישנה בלב דלא הוה מעשה אפ"ה לוקה בממיר ור"י סבר דלא תיתני ממיר וכעין שאר"י (בב"ק ל"ד) חובל ומבעיר אינה משנה ואת"ל משנה חובל בצריך לכלבו ומבעיר בצריך לאפרו ע"ש וה"נ אמר בקיצור דממיר אינה משנה אלא היכי דבדיבורי' עביד מעשה חייב כמו בכל דוכתא וכגון בא"ל ללב כגון שאמר תחת קרבן חטאתי שיש לי בביתי והו"ק · והנה לפי"ז י"ל דהרמב"ם סמך אסוגי' דסנהדרין דהכא דאייתי קך דר"י דחסימה ולא אייתי ר"י דתמורה דמפרש בהדיא דבדיבורי' עביד מעשה חייב · אלא משום דאנן ס"ל דגבי תמורה איכא ילפותא בהדיא דאפי' בלא מעשה חייב ולא ס"ל בהא כר"י ואייתי עפי ר"י דחסימה דקיי"ל כותי' ומש"ה הביא קך דתנן ממיר · ועוי"ל דגי' כגי' רש"י ברים תמורה דמש"ה אצטריך בתמורה ריבויא לגבים משום דתמורה הוה לשאב"מ · וע"כ היינו בצריך ללב וכמ"ש דבכה"נ לא הוה מעשה ופסק כסתמא דהש"ס כ"ז לשי' החינוך ובפירש"י :

הגה"ה

(*) ולשון הש"ס במנחות (פ"ה) שהקדישו מהו שילקה עליו משום בע"מ כו' מבואר דמקדים בע"מ לוקה אף דאינו במעשה אלא בע"ש וכן פסק הרמב"ם בהדיא ולכאורה אף דבדיבורי' עביד מעש' מ"מ הא הקדש והאי ישנה בלב דהא הקדש עשות אינו הקדש וע"כ דבתמור' איכא ילפותא דאפי' אין בו מעשה לוקה וזהו ילפינן תחילת הקדש מסוף הקדש כדאמרינן (במנחות נ"ג) ולא חשיב בהדי כהבע וממיר משום דמממיר ילפינן לה והוה בכלל ממיר ולר"י י"ל דבאמת איכא ילפותא בהקדש והו"ק:

אבל הש"מ לא הביא אלא חילוק התוס' דבדיבורי' עביד מעשה · ומשמע דס"ל דע"ש להוד לא הוה מעשה ולי"ל א"כ גי' רש"י וא"כ לפי המסקנא לא קאי סברת דישנה בלב וכמו שנתבאר · והוקשה לו קך דממיר ולפי"ז ליכא הי' דישנה בלב · ותי' ע"ז בלשון זה ואפשר הי' י לומר דכל שא"א אלא בדיבור לבד לא חשיב מעשה אבל וסימה כיון דישנה גם במעשה גם בחסימה בקול הוה מעשה · והנה הבינו בדבריו שמל"מ והאחרונים דכל שישנה במעשה אף בלא מעשה כלל לוקין עליו וה"כ דקשה טובא ע"ז קך דניקף וחסימה בקול לר"ל דאינו לוקה אף שישנה ע"י מעשה ואף לר"י מבואר הטעם בסנהדרין דע"ש חשיב מעשה אבל לענ"ד גם דברי הה"מ אינן אמורין אלא בע"ש דבכה"ג גם ע"ש הוה מעשה וכן מורין בהדיא דבריו שכ' דגם בחסימה בקול הוה מעשה וא"ש מהך דניקף ומחסימה דלר"ל דע"ש לא הוה מעשה ל"מ הך סברא דישנה ע"י מעשה ומיהו עכ"פ בע"ש היכא דאפשר במעשה גם להה"מ הוה מעשה ועדיין הקשה ממיר אי כתיבה כדיבור דמי א"כ הא אפשר בכתב דהוה מעשה ולמה חשיב הרמב"ם ממיר בהדי הני דלוקין אף שאין

בכן מעשה גם הקשה התו"כ דלעיל דחשיב מקלל או"ה ומו"מ כו' אין בהם מעשה · וביותר קשה לפי דברי הלח"מ שם דכ' להקשות לפי שי' הה"מ לחלק בין היכא דאפשר במעשה דא"כ אמאי הקשה הש"ס בסנהדרין שם דפריך אע"ז וקול לר"י לאו מעשה והא גבי חסימה לר"י הוה מעשה · וא"כ דילמא חסימה שאני דאפשר במעשה גמורה ותי' דגם ע"ז אפשר במעשה כגון בכתב לשי' ר"ת דכשר ע"ש וא"כ ע"כ ממיר דלהרמב"ם לא חשיב מעשה ע"כ ליכא בכתב · והנלענ"ד דבאמת לא ע"ז ולא ממיר חשיב ישנה במעשה אף שאפשר בכתב · דהנה התו' כ' בב"מ על לקו' שהבאנו לעיל דלר"ל דהסמה בקול אינו לוקה דאינה מעשה א"כ היכא חסימה בלא מעשה · וא"כ היכי אמרינן במכות דלבאב"מ אין לוקין עליו דילפינן מחסימה הא חסימה גופא אפשר בלא מעשה ותי' דקרא איירי בסתם חסימה שהוא במעשה ע"ש א"כ י"ל בפשוט דהה"מ לא אמר לה אלא בחסימה דסתם חסימה הוה במעשה אבל מה שע"ז ונשבע וממיר ומקלל וכי' אפשר בכתב לא חשיב ישנה במעשה כיון דאין דרך במעשה · וקו' הרב לה"מ דא"כ מאי פריך בסנהדרין אע"ז לענ"ד יש ליישב בפשיטות דהא הסוגיא בסנהדרין קאי אליבא דר"י ור"י והאי לי"ל קך חילוק דהה"מ דהא חשיב ממיר יש בה מעשה דלא כהרמב"ם · וי"ל דהש"ס סמיך אר"י דממיר · ובזה א"ש טפי דהרמב"ם לא פסק כר"י גבי ממיר משום דחזינן דהש"ס סמיך אר"י דגבי ממיר ולא אייתי לי' ש"מ דלית הלכתא הכי · גם י"ל ג"כ כדלעיל מגי' רש"י רים תמורה הנ"ל וכמש"כ וא"כ אף לדברי הה"מ אין ראי' דכתיבה להו כדיבור דאפי' הוה כדיבור ואיכא בכתב מ"מ לא מיקרי ישנה במעשה כיון דאין דרך בכתיבה ומש"ה לא הוה מעשה · ואפי' יכתו' באמת י"ל דלא חשיב ג"כ מעשה לפי"ז כיון דאין ההיבו' במעשה ובעין סברת החינוך הנ"ל או הפסר דבכתיבה חשיב מעשה אלא דהתו"כ וסוגית הש"ס וקראי דנשבע ומקלל תבירו בהם לא איירי בהכי כמש"כ התוס' גבי חסימה דקרא איירי בסתמא דמילתא וה"כ סתמא לא הוי בכתב · ולפי זה גם להה"מ אין לנו שום ראיה לסקל בכתיבה :

ופשטות הדברים תלי בשני תירוצי התו' בגיטין (ע"א) ד"ה והא יכול לדבר מתוך הכתב דהם"ד דיקדקו דלמה ממעט גבי חרש מתחילה לפי שאינו באמר ואמרה הא אפשר בכתב · וס"ל בפשיטות כמו דאמרינן התם דהוה הגדה בכתב ה"נ אמירה · וא"כ ה"ה לבטא בשפתים דכתיב בשבועה · ובתי' ב' חד סברא דאמירה והאי לא הוה בכתב · וא"כ י"ל דה"ה ביטוי אפשר דלא הוה בכתב · ומ"מ אינו מוכרח דאפשר דביטוי הוה כהגדה ועוד כ' שם דהתם שאני דילפינן מוענו הלוים ואמרו כמו דילפינן דצריך לה"ק מהתם · ולפי"ז משמע דגם באמירה בכ"ד הוה אפי' בכתב · והוקא התם דאיכא ג"ש מלוים אבל בלא ג"ש לא ילפינן מלוים · וגבי לוים נראה טעמא דלא הוה בכתיבה משום דכתיב קול רם וזה לא שייך בכתיבה · אבל בכ"ד גם אמירה מהני ע"י כתיבה וה"ה ביטוי · ואף דכתיב בשבועה לבטא בשפתים לא ממעטינן כתיבה כמו גבי עדות מפיהם ולא מפי כתבם · דהכא כתבו התו' בשבועות (כ"ו) דהך קרא לא הוה יתורא למעט אפילו גמר בלבו · וה"ש כתיבה דעכ"פ חשיבה כהגדה כדמשמע בגיטין שם בהדיא וא"כ הוה ספק של תורה ממש :

(ד) **עוד** נלענ"ד דיש מקום להחמיר בשבועה אפי' אי נימא דאמירה וביטוי ודיבור לא הוה ע"י

כתיבה

כתיבה מסוגיא דשבועות שם דאמר שמואל גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו שנאמר לבטא בשפתים מיהיבי מוצא שפתיך תשמור אין לי אלא שהוציא בשפתיו גמר בלבו מנין ת"ל כל נדיב לב עולות · ומשני ש"ה דכתיב כל נדיב לב כו' ונגמור מיני' הוה תרומה וקדשים ש"ה הבאים כאחד וא"מ ולמ"ד מלמדים חולין מקדשים לא ילפינן והנה התוס' ד"ה משום ה' דבתרומה כתיב ונחשב לכם תרומתכם דניטלת במחשבה · ואף דתרומה הוה הול אלל קדשים וחולין מקדשים לא ילפינן מ"מ קדשים נילפי מיני' הלכך הוה ש"ה ובקו' פי' תרומת המשכן כו' והנה ד"ק תמוהין לענ"ד דהא השתא דקאי למ"ד משום ש"ה ע"כ סבר דילפינן חולין מקדשי' ומש"ה צריך מיעוטא כדצריך וניגמור ולמ"ד מלמדין הוא דמסקינן דחולין מקדשי' לא ילפינן ובעיקר הדבר אף דהכ"ד קיי"ל בשביעות דחולין מקדשים לא ילפינן פריך הכא ונגמור מיניה ולמ"ד אין מלמדין הילצריך ש"כ למעוטי כבר כ' במ"א דהכא שאני כיון דה' נדרי הקדש וכתיב נדרים סתם אלא דאין אנו יודעין אי גמר בלבו הוה נדר שפיר ילפינן והבאתי לזה ראיות נכונות · וכן צ"ל ע"כ לפירש"י דפי' תרומה תרומת המשכן · א"כ היכי חשיב להו שני כתובים הא בהדיא אית לי' לשמואל במנחות (י"ע) דדורות משעה לא ילפינן · וגבי שעיר נחשון לסמיכה (שם כ"ו) אמר דשעה מדורות לא ילפינן · וה"כ אמרינן בכ"ד וא"כ תרוייהו לא ילפי מהדדי וע"כ דה"ל דזה ג"מ ור"י דסבר מלמדין ע"כ פליג בהא · והנה אנן דקיי"ל כמ"ד א"מ דהכי הלכתא דהש"ס בכ"ד ובר"פ א"ע גבי עכ"ע ע"ש · וא"כ לכאורה בפשוט י"ל דהא אפי' בגמר בלבו הוה ס"ד למילף מקדשים אלא דמעטי' קרא וא"כ לא מלינו מיעוט אלא להרהור · אבל כתיבה דעכ"פ עדיפא מהרהור דהא הנדם הוה בודאי ונהי דאינה כדיבור מ"מ עדיפא מהרהור ולא אשכחן דאיתמעט בשבועה ושפיר הוה שבועה בכתיבה · מיהו זה יש לדחות לפי דברינו · דדווקא מעיקרא דלא הוה מיעוטא הוה חשיב ג"מ אבל השתא דלענין הרהור הוה מיעוט ול"ד לקדשים ע"כ הו א"א למילף מקדשים לענין כתיבה דהיכא למפרך דמה לקדשים שכן ישנן בהרהור · אבל לפי מה דכ' התוס' בקידושין (הל"ס) גבי סוגיא דמ"ע שהז"ג נשים פטורות בד"ה אלא נמ"ד כו' דכיון דאין מלמדין הוי מיעוטא דדווקא הני חייבות אבל מ"ע שהז"ג פטורות ע"ש וכיון דהוה כמיעוט גמור א"כ הא איכא למילף מינה גופה דמדאיצטריך קרא למעט הרהור בכ"ד ש"מ דהא כתיבה דעדיפא עכ"פ מהרהור הוה שבועה ואפי' נימא דלא הוה כביטוי ולכאורה זה סברא נכונה להחמיר וצ"ע :

(ס) *) **ולענין** חרם בכתב ע' ח"ם הביא דברי הנוב"י שכתב דבחרם לא כתיב ביטוי ולכו"ע הוה אפי' בכתב והשיג עליו דא"כ אפי' בהרהור נמי וזה ודאי א"א כדמוכח ממו"ק (י"ז) גבי צורבא מרבנן דהוה מצער לי' ההוא אמתא וא"ל ר"י דלשמתי' וא"ל מסתפינא מיני' וא"ל כתוב פתיחא ואחתי' בכדא ואחתי' בי קיברא ושקיל ד' מאה שיפורא כו' וע"כ הא דלא נידהו בינו לבין עצמו דאפ"ה ירא כמין שאמרו ברים ב"ב גבי בבא בן בוטא דלא רצה לקלל להורדוס בינו לבין עצמו משום עוף השמים יוליך את הקול · וא"ל לכתוב בכתב ולהטמינו בכד ולמה לו הכתב הו"ל להרהר החרם בלבו וע"כ דהרהור ל"מ · והנה הראי' ממו"ק לענ"ד לא שייך הכא כלל · דודאי לא הי' שם חרם גמור שיחול עליו איסור מוחרם וכל דיני חרם · דא"כ היכי החרימו ולא הודיעו שינהוג דין מו"מ · ועבר אלפני עור לא תתן מכשול וגם האחרים לא ידעו כלל והוה מכשול לרבים · וע"כ דלא הי' שם אלא קללה בעלמא וזה ודאי כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני · וע"כ הא דא"ל לכתוב הייתו אלומי מלתא בעלמא כמו ד' מאה שיפורא דהתם אבל גוף דברי הנוב"י לענ"ד קשין להולמן דהא כ' בעצמו במ"ב בשם הרמב"ן דהביא המדרש גבי כי היה השבועה גדולה דכתיב גבי פלגש בגבעה רע"א וכי שבועה הי' שם והלא חרם הי' שם אלא ללמדך שהוא החרם הוא השבועה ע"ש א"כ פשוט דהחרם דין שבועה עלי' וחד מלשון שבועה הוא · ואין לחלק ביניהן כלל וז"ב · ומה שכתב דמעשים בכל יום שרבותינו גוזרים חרם על השמות בכתב · לענ"ד אינו שייך כלל כאן לענין מה שמקבל בעצמו באיסור חרם · זה שחכמי הדור גוזרים דהתם עיקר הדבר שאנו מחויבין לשמוע תקנתם והכתב אינו אלא להודיע לנו דבריהם וזה פשוט :

(ו) **והנה** כ"ז באדם שכותב בעצמו אבל טוב לסופר שיכתוב באנו נדין שבועה ע"י שליח · ודברי הח"ם שכ' ע"ז דהוה כגט דאף דכתיב וכתב קיי"ל שהאשה עצמה כותבת גיטה · לא זכיתי להבין דהתם לר"א דסבר ע"מ כרתי כתיבת הגט צריך שליחות ולפי' התוס' בגיטין (כ"ג) ד"ה והא לאו בני דיעה נינהו דא"ל שליחות על כתיבת הגט כ' שם דוכתב לא קאי על הבעל אלא על הסופר ע"ש ולר"מ דמלאו באשה כבר סבר דוכתב דקרא והתם הוא · אבל כאן כ"ב דכתיבה לא עדיף מאמירה וא"כ תלי בדין שליחות בשבועה · וה"כ הרמב"ן בחי' לב"ב פרק מי שמת דאין יכול לעשות שליח לנדור עבורו · וה"כ התו' בנזיר (י"א) ד"ה דהוה מתנה על מש"כ בתורה דאינו יכול לעשות שליח לנזירות וה"כ הש"מ שם · וה"כ הר"ן והטיטור הובא באו"ח סתל"ד דאינו יכול להפקיר ע"י שליח · וה"כ המהרי"ט דאינו יכול להקדיש ע"י שליח · ונראה פשוט דה"ה דאין שבועה ע"י שליח וכבר האלכתי בדברי המהרי"ט במ"א · והנה הנוב"י כתב להוכיח דיש שבועה ע"י שליח · מדקיי"ל דיש תנאי בשבועה כגון שבועה שאוכל ככר זו אם אוכל זו בשבועות · והא אמרינן בכתובות דכל מידי דאפשר ע"י שליח יש תנאי ולא אפשר ע"י שליח אין תנאי אבל כבר הקשו קו' זו הש"מ נזיר שם והתו' לענין נזירות והש"מ תי' דדווקא במעשה דלא אלים דיבורא למיעקר מעשה וצריך למילף מתנאי בני גד וב"ר בעי דווקא אפשר לקיומי ע"י שליח כהתם · אבל בדיבור בלבד בלא"כ ידעינן דיש תנאי דאתי דיבור ומבטל דיבור · והתוס' תי' דנזיר מיקרי אפשר לקיומי ע"י שליח · דיכול להביא קרבנותיו ע"י שליח · והנה הרע"א הקשה בדברי התוס' על קושייתם דהקשו על הא דא"ר דבריתא לא פליג ר"ש דהוה מתנה על מש"כ בתורה · וא"ל דאין תנאי בנזירות דא"א ע"י שליח ותירצו משום הבאת קרבנות הכ"ל

*) כל הדברים הנזכרים בדיני חרם ודיני ממונות שבין איש לחבירו אינו אלא להתלמד מחקר הסברות למקום אחר בדרכי תוס"ק · אבל למעשה מצווין אנו לשמור דתי ממשלתנו הרוממה שבכל אופן שלינו גוזרת כחרם נכל וכל · גם בד"מ סבום אנלינו דינא דמלכותא דינא · ואין לנו אלא פסקי ממשלתנו לכל לאומים ועל פיה נחיה :

כנ"ל והקשה בקו' התוס' דמאי עדיפא להו כך טעמא דא"א ע"י שליח דאית בי' פלוגתא ביבמות (כ"ג) ובתירוצם הקשה דאכתי תקשה כך דקונם רחיצת עולם עלי אם ארחץ ורחיצתו א"א ע"י שליח · ואפ"ה יש בו תנאי · והנה מש"כ דהוה פלוגתא לפי דבריו טפי הו"ל להקשות דהא רבינא גופא סבר ביבמות שם דיש תנאי בחליצה אף דא"א לקיים ע"י שליח · אבל באמת כ"כ התוס' שם ד"ה רבינא דלענין דינא לא פליגי ולכו"ע אין תנאי אלא לענין מאמר אי יש קנין זיקה ע"ש · ועוד דהתו' הקשו לקושטא דמילתא דודאי קיי"ל דיש תנאי בנזיר דבנזיר י"ב תנן הריני נזיר לכשיהי' לי בן ומיהו התם לכשיהי' אינו תנאי וכדמוכח דברי הראב"ד גבי הבו לי' ד' מאה זוזי ולינסוב ברתי' (בבילה) אבל בדי"ע תנן גבי יוצאי המלחמה ה"נ ז' שנים אם יבא בני מן המלחמה ואם הוה תנאי גמור כמו אם יעברו ב"ג וב"ר וש"מ דיש תנאי בנזיר · וכן יש להוכיח מכ"ד והקשו שפיר · ומה שהקשה על תירוצם מקונם רחיצת עולם כו' הנה אמרינן בכתובות שם דבביאה נמי יש תנאי משום דאיתקוש הויות להדדי וכיון דקדושי כסף ושטר אפשר ע"י שליח גם ביאה מיקרי אפשר לקיים ע"י שליח וה"נ נדרים ונזירות אמרינן בריש נדרים דאיתקוש נדרים לנזירות גבי ידות ע"ש ותמהני מש"כ בנוב"י מ"ב בסי' קמ"ו מבן המחבר דנדרים לא אשכחן דאיתקוש לנזירות דלא כמפורש בש"ס נדרים בהדיא · וא"כ אף דנדרים א"א לקיים ע"י שליח כיון דנזירות אפשר בשליח כמש"כ התו' מיקרי גם נדרים אפשר לקיים ע"י שליח ועוד דאיכא נדרים גופה דאפשר לקיים כגון נדרי הקדש ועדיף טפי מכסף וביאה · וא"כ ג"כ אין ראי' מזה לענין שבועה ודו"ק :

והנה בתשובה הנ"ל הביא ראי' לחזק דעת אביו דיש שליח לשבועה משבועות (ל"ד) דאמר דר"ש יליף דשוגג כמזיד בשבועת הפקדון ממעילה ופריך וליגמור מעדות ומשני מסתברא ממעילה היכא למילף שכן מעילה בכל הנהו בקבוע חומש ואשם אדרבה מעדות הו"ל למילף שכן חטא כדיוע בשבועה תבעי' וכפרי' ואוקין הנך נפישן דתביעה וכפירה חדא · ואי אין שליח בשבועה איכא עוד חדא דדמי לעדות ולא למעילה דבמעילה קיי"ל דיש שליח ובשבועה אין שליח וכן בעדות עד מפי עד פסול ע"ש ולפענ"ד זה תימה דנהי דמספקינן במחייב עצמו בשבועה דאפשר דמהני ע"י שליח מ"מ שבועת הפקדון ודאי ל"מ ע"י שליח כלל דאי נשבע בשקר א"כ אין שליח לדבר עבירה · ולא מיבעיא לשי' הפו' דאפי' בשוגג אין שליח לד"ע דודאי לא שייך שליח כלל · ואפי' לשי' התו' בב"ק (ע"ט) ד"ה נתנו לבכורות בנו דבשוגג יש שליח וא"כ אפשר אם השואל א"י הוה שפיר שליח הא מ"מ קיי"ל דאין אדם מחויב להאמין אפי' בשבועה אלא מי שהאמינו תחילה ועסק עמו · אבל השליח הזה לא עסק עמו כלל · וא"כ אינו מחויב להאמינו דילמא השליח מזיד הוא ולא הוה שליח · ועוד נראה דשבועה שלעבר לא שייך שליח כלל כמו מצות שבגופו וכהדיא אמרינן בירושלמי ר"פ כה"ג הנ"ל הנע עצמך הרי שנתחייב כה"ג שבועה וכי ישבע אחר הרי דשבועה שלעבר לא שייך כלל ע"י שליח וזה ברור · ומה שהקשה דא"כ איכא חדא דדמי לעדות טפי ממעילה · הנה לפי מש"כ דשבועה שלעבר הוה כמצות שבגופו ולא שייך שליח א"כ י"ל דמעילה נמי בכה"ג אין שליח וכמו שכתבו התוס' בקידושין (מ"ג ד"ה) לא מיבעיא דהיכי שאמר לו התחמם בגיזי שלה או הושיט ידך לכד שמן של הקדש גם במעילה אין שליח דלא מינו זה הנהנה והוא מתחייב דהוה דבר שבגופו · עוי"ל בפשוט דזה הוה בכלל מה שחשיב הש"ס דדמי לעדות בענין בשבועה דהייט נמי טעמא דאין שליח לפי שהוא בשבועה והוא דיבורא בעלמא ואין שליח ותדע דלא חשיב הא גופה שניהם מביאין קרבן על הדיבור בעלמא משא"כ מעילה דהוה מעשה או שלו או של שלוחו · ואין לדחוק דשבועת הפקדון חשיב ג"כ מעשה לפי שקבל פקדונו דהא הקרבן הוי על השבועה ולא על הכפירה וע"כ דזה הכל נכלל במה שאמר בשבועה ודו"ק · וא"כ אין ראי' לסברת הנוב"י · גם הוכחתו נדחית מדברי הש"מ · והתוס' נזיר וכל הראשונים ס"ל דאין שליח והרב ז"ל לא הביאם כלל ובודאי הותייהו נקטינן :

אמנם הביא שם דברי המהרא"י ז"ל במי שעשה מורשה לדון בשבילו וקבל המורשה בחרם שיבא לזמן פלוני דיש ללמוד מהא דגבעונים דכתיב כי נשבעו להם נשיאי העדה · הרי שנתחייבו ישראל לקיים שבועת הנשיאים דהוו השלוחם וה"ה כ"א ע"י שלוחו ע"ש · ולכאורה דבריו כנגד כל הני פו' ובאמת גוף ראייתו תמוה ג"כ דהא התם נשאר האיסור לדורות והסכמות הראשונים דא"א להשביע הנולדים כלל וע"כ דהתם משום חרמי ציבור דכ' הפו' דחל על זרעם · וכבר האריך בזה הנוב"י גופי' במ"ב (סקמ"ו) ע"ש · וליישב דברי רבינו המהרא"י נראה דהנה יש להבין בשבועה (ד"י) דדריש והוא יחל להושיע את ישראל הוחלה שבועתו של אבימלך · מבואר דנתחייבו ישראל לקיים שבועתו של אברהם אבינו ג"כ ודוחק לומר דהתם ג"כ מדין קבלת אבות וכדאמרינן אברהם כיון דאתו מיני' רבים כרבים דמי · ועוד דהרי השביע אברהם לאבימלך ג"כ וב"נ ודאי אינו מצווה כלל על השבועה כמש"כ התוס' בנזיר (דס"א) דעובד כוכבים אינו בבל יחל ע"ש וכן מוכח בכ"ד ועוד דלא חשיב לה בשבע מצות ב"נ · ע"כ נלענ"ד דכריתות ברית בין שנים בשבועה עדיף טפי וזה איתא אפי' בב"נ והוה בכלל דינים וזה חל אפי' על זרעו · ואין להקשות דהא קיי"ל נשבע ליתן מתנה לחבירו ומת אין היורשים חייבים לקיים שבועת אביהם התם בלא קבל על זרעו אבל קיבל על זרעו חל על זרעו וכ"ש שחל על אדם ע"י שלוחו · ולפי"ז נאמר ג"כ דבשבועת הגבעונים ג"כ בשביל כריתות ברית חלה השבועה וכדמשמע בגיטין (מ"ו) דדין שבועה גמורה הוה התם דיליף מינה לנדר שהודר ברבים ואלו חרמי ציבור מבואר בהדיא בפו' דיש לו הפרה אפי' ברבים והנוב"י נדחק בזה דתרוייהו הוו התם דהנשיאים נשבעו שיגזרו לרבים וזה דוחק דבקרא כתיב סתמא דב"י נשבעו להם · ואין להקשות דא"כ היכי יליף לנדר שהודר ברבים דילמא משום כריתות ברית דאמיר נראה פשוט דהתם יליף מדתלי קרא בלשון העדה כדכתיב כי נשבעו להם נשיאי העדה משמע בשביל שהי' עדה וה"נ יליף מינה ה"י דרבים דווקא עשרה אלא דר"נ ס"ל דעדה דהכא לא נראו להם לחכמים דוקא עשרה · ובזה יש ליישב מה שהקשו הפו' דדילמא התם משום דנדרו על דעת הגבעונים וקיי"ל דנדר על דעת חבירו אין מתירין בלא דעתו לכתחילה מיהו · ולענ"ד א"ש דקרא תלי בהדיא לפי שהיו רבים · ואין להקשות דלמה באמת לא קפדינן משום דעת חבירו

די"ל בפשוט דהא כ' התוס' בשם דר"י מודה דהוה נדר טעות ולא הוי הלא משום קדושת השם אלא דהי' ברבים יש לו הפרה לא שייך קדוה"ש · וא"כ א"ש דמשום דעתה פשוט דלא שייך קדוה"ש כיון דהוי בטעות וכן י"ל דלא שייך משום כ"ב · אבל הא דאל ע"י שליח שפיר י"ל משום כ"ב · וגם המהרא"י לא למד ממנה אלא לענין דין זה דנעשה בין בניה והדין כ"ב · אבל בשופת איסור שפיר מודה לכל השו' דא"א ע"י שליח · ולענין כ"ב יודו כל השו' לשי' המהרא"י · ולענין תנאים של שידוכין דהוה ודאי כ"כ אפשר דיש להחמיר כדברי המהרא"י אפי' ע"י שליח וכ"ש ע"י כתיבה · ולענ"ד יש פנים לזה בדברי הראשונים לענין ת"כ יעו"ש · אמנם הנוב"י כ' לבטל חרם של שידוכין משום שנכתב שם בלשון התנאים דמקבלין עליהן ועל ב"כ וא"א להשביע את הנולדים והוה כנדר שבטל מקצתו יעו"ש · מבואר דלא ס"ל האי סברא · ע"כ איני אומר אלא כמעורר לברר הדבר למי שדעתו רחבה וה' ילמדנו
דרך תבונות :

אמנם כ"ז באנו צריכין לשבועה ע"י שליח דווקא כשלא התמו השהיו אבל כשהתמו השהיו פשוט לענ"ד דהוה כהדירו חבירו וקבל הדברים דמבואר ביו"ד סר"ע דהוה נדר · וה"נ אי שבועה בכתב הוה שבועה כחתימה פשוט דהוה כקבל הדברים · ותמהני דהגאון נוב"י כתב דחתימה לא הוה ככתב בעצמו ולא זכיתי לירד לסוף ד"ק ובנקרא לפניהם וקבלו הדברים פשוט דאין אנו צריכין ג"כ לשבועה בכתב אלא הוה כקבל בחרם בפה ממש · מיהו כ"ז בשכתוב לשון ומקבלים הצדדים כו' אבל כ' קיבלו כבר פשיט כדברי השו' דאינו אלא הודאה שקיבלו ומהני אמתלא שלא קיבלו אבל הח"ס יו"ד (סר"כ) כ' דזה דווקא בשטר העומד לראי' אבל בשטר שנעשה סיפור דברים בין הצדדים ברגיל שאינו נגמר אלא בכתב זה גופה הוה לשון קבלת שבועה ע"ש וה"ה לענין תנאים של שידוכין ודו"ק :

עוד יש בזה לדון מדברי הד"מ שהביא בא"ה"ע סי' ג' מהג"מ פרק החולץ שיש חרם הקדמונים שלא לבטל שידוכין ע"ש · והנה הט"ז יו"ד סוף סי' רל"ו כ' בשם המהרי"ו דבזמנינו אין פוצה פה בנוגע בחרם הקדמונים ע"ש · ולכאורה הוא תימה שהרי הרמ"א ז"ל הוה בתראי טפי והביאו לחרם זה · אבל נראה לפי שמשיק הט"ז שם דעתה שכותבין והקנס לא יפטור החרם ל"ע בדבר שמשמע שמקבלין חרם מחדש זולת חרם הקדמונים ע"ש · ונראה פשוט דהא דאין בלשון זה קבלת חרם מ"מ גלי דעתייהו דסמכי אחרם קדמונים וכן מוכח ע"כ דהך חרם שמזכירין מקודם כוונתו על חרם הקדמונים דהא בזמנינו כותבין אח"כ וכ"ז קיבלו בש"ד וח"ת כו' וע"כ דחרם שכ' מעיקרא היינו חרם הקדמונים וזה פשוט · והנוב"י הביא לדעת הט"ז לקבלת חרם חדש ממש · ואף זה לא קיים דקיי"ל חרם בכתב לא הוה חרם · ולענ"ד נראה כמש"כ · ומש"ה נמי המהרי"ו לא חש לחרם זה לפי שבזמנו לא היו כותבין והחרם לא יפטור כו' אבל בזמן הרמ"א כבר היו כותבין זה ומש"ה הביאו לחרם זה לדינא : שוב סמך על דברי הסמ"ע בסי' רמ"ה שכ' דאפי' כותבין והקנס לא יפטור להחרם לא חיישינן לחרם כיון דאין מקבלין חרם בשירות אלא בק"ש והקנין בטל לענין עיקר התנאה בטל לענין חרם ע"ש · אבל לענ"ד גוף דברי הסמ"ע צריך ביאור דמה ענין הקנין על התנאה לענין החרם דהי משום דאינו קנין לענין התנאה לא הוה קבלה על החרם · והרי אפי' בנדר שבטל מקצתו בטל כולו אצטריך מיעוטא להכי מקרא כדאיתא בריש נדרים ע"ש ומנלן דהכא נמי מתבטל החרם · ע"כ נלענ"ד דטעם דברי הסמ"ע משום נדר טעות כמו דקיי"ל לענין יורשים שחלקו ונמצא שדה אחת שאינה שלהם · דבטל כל החלוקה · וה"ה הכא כיון דעיקר ההתקשרות שלהם תלי בהתנאות ובהרי דהוה קנין וכיון דהוה טעות בהתנאה ולא הוה קנין בטל ההתקשרות וליכא בין חרם שמקבלים בעצמם בין חרם הקדמונים דגוף ההתקשרות הוה בטעות ול"ע בלשון הסמ"ע : אבל אכ"פ נלענ"ד ברור דהאידנא שכותבין על הצדדין לשון התחייבות ובזה הקנין ודאי קיים על ההתחייבות קיים ג"כ לענין החרם · וכל לשון הסמ"ע שם הוכב על קנין אתן שלא התחייבות דלא הוה כלום · אבל בהתחייבות הקנין קיים ג"כ לענין ההתחייבות וקיים לענין החרם : והכי דייני רבנן קשישאי בספרי שו"ת דיש חרם בשבטל שידוכין וז"ב :

(ז) **ולענין** חיוב הקנס מבואר ברמ"א חו"מ (סר"ז) ואה"ע (ס"נ) דלא הוה אסמכתא דהוה לא גזים דהכל ראוי להתחייב משום הבושה וכיון דלא גזים ובידו לא הוה אסמכתא וזה שי' התוס' בב"ד והרא"ש פרק ד"נ (סי' יו"ד) והג"א פא"נ (סנ"ט) ועוד הרבה שו' · טעם ב' כ' התוס' בב"מ (ס"ו) ד"ה ומגיומי דהוה השטימותא כיון דכל העולם נוהגין בו ע"ש · טעם שלישי כ' התוס' פרק ד"נ (דכ"ו) ד"ה והלכתא דהוה הקנו מיני' בב"ד חשוב לפי שנוהגין לקנס הרבה אנשים בשעת שידוכין וכ"כ הג"א בשבת פרק ב"מ (ש"ט) ד"ה שני ב"א ע"ש · עוד עלה בידנו טעם רביעי בביאור שי' ר"ת ונבאר הדברים בעזה"י · הנה הרמ"א בחו"מ שם סוף סעיף י"ז הביא שי' ר"ת בלשון זה וי"א הא דמשחק בקוביא לא הוה אסמכתא מטעם דמאחר ששניהם מתנין כו' אגב דבעי למיקני גמר ומקנה ודווקא דאין שניהן ג"כ אבל שיהן לא כמש"כ גבי עירבון וגרסה מרדכי בשם ר"ת · ולכאורה לפי"ז קנס של שידוכין עדיין הוה אסמכתא וכ"כ הסמ"ע (סקל"ה) · והוא תמוה דהמרדכי שם כ' בהדי' דלפי"ז קנסות של שידוכין קונה ע"ש · ע"ק דהיכי נהלק לשי' ר"ת דדווקא לאו בידו לא הוה אסמכתא ובידו גרע טפי והרי כל עיקר סברת ר"ת זו משום דהקשה על פירש"י בסנהדרין (כ"ד) גבי משחק בקוביא דאמרינן שם כל הס"ג לאו אסמכתא ופירש"י דהיינו משום דלאו בידו · והקשה עליו דבב"מ (ע"ד) אמרינן איפכא דכל שלאו בידו הוה טפי אסמכתא · ופי' ר"ת דכל הס"ג הייט לפי ששניהן מתנין ואגב דבעי למיקני גמר ומקנה וא"כ היכי אגו נסדר נימא לשיטתו תו דלאו בידו עדיף טפי · ובאמת הוכחת רמ"א מעירבון הקשו שם התוס' בסנהדרין ואינו מבואר תי' על זה ובב"מ (ע"ד) ד"ה הכא לאו בידו הוסיפו להקשות עליו דהי סברת הש"ס בסנהדרין שם דמש"ה לא הוה אסמכתא דאגב דבעי למיקני גמר ומקנה א"כ היכי מדמה במסקנא הכוה ר"י משום ר"ש היא דאמר לא ניתנה נזירות אלא להפלאה ולדידי' אפי' בהס"ג הוה אסמכתא והא גבי נזירות לא שייך כלל הך סברא וכ' אח"כ ושוב חזר בו ר"ת והני' בעצמו בספר הישר גבי שובדא דבני אגשים שאמרו זא"ז שהקנו זה לזה כו' והדברים מוכיחים דבזה נתישב הקו' שהקשו עליו ·

והנה

והנה קו' מהך דעירבון נראה בפשוט דהתם שהלוקח נתן ערבון והתנו אם הלוקח יחזור בו מחול הערבון ואם המוכר יחזור יכפול הערבון · והנה אף דהמוכר תפוס בידו ממש ופי' ר"ת מבואר בתו' ב"מ (ס"ו) הנ"ל דכל שהשע"ד עלמו הופס קונה בודאי וכ"כ הר"ן בנדרים שם בשמו. הנה פי' התוס' ב"מ שם דמש"ה בערבון אינו קונה לפי שהלוקח דאין לו תפיסה אינו קונה ומתוך דל"ק לוקח גם המוכר אינו קונה ע"ש וא"כ א"ש בפשיטות דל"מ ג"כ סברת דמגו דבעי למיקני גמר ומקנה דהא לפי מה שחזר בו ר"ת בעי קנין דווקא גם בהס"ג כמש"כ גבי המרו · וא"כ אף דהמוכר יש לו קנין ויש לו הפיסה מ"מ כיון דהלוקח אין לו לא קנין ולא תפיסה על הכפל והוי אינו קונה ומתוך שלא"ק לוקח ל"ק מוכר וכמש"כ לענין סברת דהפיסה וז"ב · וקו' השני' דהיכי מדמה לנזירות דהתם לא שייך הך סברא וע"כ הר"ז שנדחק בכך קו' בסברא חדשה ולענ"ד בפשוט דדווקא לפי מה דס"ל ר"ת מעיקרא דהך סברא דמגו דבעי למיקני גמר ומקנה מהני לגמרי דזה גופה הוה קנין ועדיף טפי אפי' מלא אסמכתא דעכ"פ צריך קנין בכ"ד והכא לא בעי כלל א"כ אין לדמות נזירות להכא כלל · אבל לפי מה שחזר בו דאפי' בהס"ג צריך קנין דווקא א"כ אין סברא זו מועיל אלא שלא נימא דלא כיון לקנין כלל אלא להשמיך חבירו על דבריו ובהס"ג אמרינן כיון דבעי למיקני בודאי כיון לקנין אבל עכ"פ צריך לומר דקנין מספק מועיל · ומש"ה אייתי ראיה דנזירות דהתם והוי ס"ל להש"ס דלא שייך לומר להשמיך ובודאי כיון לנזירות וא"ל התם ג"כ קנין כלל דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט ואפ"ה ס"ל דכיון דספק הוא אינו חל דבר מספק וה"כ ל"מ הקנין מספק · ועי' תוס' סנהדרין שם ד"ה הכיא ר"י כו' ודו"ק · ובזה יתפרש היטב המרדכי פרק א"נ ד"ה ואני מלאתי כדברי ר"ת כו' · והכיא דערבון דקונה אליבא דר"י כנגד ערבונו ותרתי בעינא לא גזים ובידו · [ומש"כ לא בעינא הוא ע"ש ובדברי הגהות מיימוני כ' בעינא] ואין קונה אסמכתא אלא בקנין שהוא מקודש כראוי נכס כו' ומכאן הוליא מור"ם ז"ל דבריו בשי' המרדכי בשם ר"ת · ובאמת הדברים סתומים ולענ"ד פשוט דצריך להגיה דאין קונה אסמכתא אלא בקנין כו' ודבריו ממש כדברי התו' בב"מ הנ"ל דמש"כ והכיא דערבון דקני אליבא דר"י כנגד ערבונו ותרתי בעינא לא גזים ובידו זהו קו' התוס' לפי' ר"ת דלמה אינו קונה לר"י אלא כנגד ערבונו ואינו קונה הכפל דהוה אסמכתא כדאמרינן בש"ס ומשום דבעינן דווקא תרתי לא גזים ובידו וכאן הכפל גזים ולמה לא אמר התם ג"כ אגב דבעי למיקני כו' · וע"ז תי' דאין קונה אלא בקנין וכמו שחזר בו ר"ת והתם הלוקח אין לו קנין ומתוך שלא"ק לוקח ל"ק מוכר וכמו שנתבאר ודבריו הם ממש כדברי התו' כמו שדרכו בב"מ ולפי"ז בשידוכין דהוה בקנין והיכא ג"כ הך סברא דמגו דבעי למיקני גמר ומקנה שפיר כ' דלא הוה אסמכתא ובאמת כ"כ כן התוס' סנהדרין דלפי' ר"ת כל שידוכין לא הוה אסמכתא דמגו דבעי למיקני כו' אלא דמעיקרא הוה סבר אפי' בלא קנין ולפי מה שחזר בו דווקא בקנין וא"כ לדידן דנהגינן בקנין יש לנו טעם רביעי אבל מה אעשה שרבינו מאור עינינו הרמ"א ז"ל לא הבין כן · גם הב"י האריך בשיטת ר"ת ולא נתבררו ד"ק ול"ע :

(ח) **ולמדנו** על הכלל דמבטל שידוכין יש עליו חיוב חרם וקנס · עתה נבאר בקצרה מי הם המתחייבין ועל מה מתחייבים · והנה בתנאים דידן רגילין לכתוב עלם השידוכין על הזוג שהחתן פלוני ישא את הכלה פלונית כו' · ואח"כ כותבין התחייבות האבות על הנדוניות ואח"כ קובעין זמן החופה · והנה הנוב"י מ"ק (סס"ח) דעתו דכיון דאין כותבין אלא דהחתן ישא את הכלה על הכלה ליכא שום התחייבות ע"ש · ולענ"ד הוא תמוה הנה בהרנ"ג ס"ג הובא שתי דעות בבריא שאמר יטול פלוני ויחזיק כו' אי הוה לשון מתנה ע"ש וכ"ז אינו אלא בנותן מתנה לבדו ואינו לשון תנאים בין שנים ואפ"ה ס"ל כיון דאמר יטול הכונה שיתן · אבל בלשון שהותנה בין שנים פשוט דיטול הוא הכוונה התחייבות על שניהם שיתנו · ומפורש בהדיא בעובדא דפרק ב"מ בשבת כל מי שימרה את כלל יטול מאתים זוז · הרי בהדיא דהוה לשון חיוב וז"ב · עוד כתב הוכחה דלא קאי החרם על החתן והכלה שכ' שלשון התנאים וכ"ז קיבלו עליהם ועל ב"כ בח"ח וש"ד כו' ועל החתן והכלה לא שייך ב"כ דאין עליהם אלא חיוב השידוכין · וגם זה לא הבנתי דלמה לא יתפרש הלשון ככתוב אבני שהם ואבני מלואים לאפוד ולחושן שמתפרש כ"א במה דשייך בי' · וכן רגיל לשון המשנה בכ"ד · וה"נ עליהם קאי גם על החתן וכלה ועל ב"כ קאי על המחותנים לבד · עוד כתב לבטל את החרם לגמרי דבטל מקלתו דא"א להשביע את הנולדים ובטל כולו וכבר כתבו דיש להסתפק דהבריתות ברית בין שניהם חל על זרעם כמו שבועת אברהם ואבימלך · ובר מן דין כ' הח"ם יו"ד (הר"כ) דא"א להתיר בזה משום שבועה שבטלה מקלתה כיון דמעיקרא לא הוי חל ע"ש : עוד כתב להתיר משום שעברו מועד ההשלשה ברלון והנה בתנאים דידן אין ההשלשה תלוי על החתן והכלה וכן כתב בעלמו דאין דרך החתן לתבוע הנדוניא ע"ש וא"כ לא ידעתי כל מה שהאריך בזה כיון דהדבר שאינו עיקר הדבר אינו מתבטל אלא משום שעבר ברלון וא"כ הרי מבואר בשו"ע שם דדווקא בשנים הותר השני אבל בשלשה ועבר אחד לא הותרו השנים וא"כ כיון דהחתן לא עבר כלום ולא עברו אלא המחותנים החתן והכלה אינן נפטרים · והנה בדבר שעיקר הדבר תלוי בו הסכמת הפו' דאפי' עבר אחד באונס לא נתחייב השני . והוא הביאו מדברי הירושלמי דאונסא כמאן דלא עבד וע' בש"ך שביאר דאונס רחמנא פטרי' אבל לא לחייב השני · אבל לענ"ד יש ללמוד בפשיטות משכירות פועלים דקיי"ל בר"פ האומנים דכל אונסא דלא הו"ל למידע לבע"ה יותר מפועלים הוה פסידא דפועלים אף שהוא אונס גמור וע"כ דלא מהני אונס לחייב השני ודו"ק · וא"כ אם העברת הזמן הוה עיקר הדבר אפי' הוה מחמת המחותנים והחתן והכלה אנוסים מ"מ נפטרים מן החרם · אבל כבר הרבים הט"ז שם דהעברת זמן אינו עיקר הדבר גם הנה"כ לא חלק עליו אלא דהיכא דהתנה בהדיא הוה כעיקר הדבר · אבל בנדון דידן שמעיקרא נעשה ההתקשרות ואח"כ קובעין הזמן ה"ל ג"כ דאינו עיקר הדבר ע"ש וכ"כ בהדיא המהר"ם פאדווה בסס"ז והמהרי"ט ספר שני ס"ק ע"ש וא"כ כיון דאינו מרלון החתן לא נפטרו מהחרם וז"ב :

ובענין מאיס עלי שהאריך הנוב"י שם ודעתו דפטורה לגמרי בין מהחרם בין מהקנס ע"ש והנה לשון הרמ"א ביו"ד דבמאיס עלי מתירין אותה בלא מדעת האיש ומשמע דזה ל"מ אלא בכהן א"ל דעתו אבל גוף ההתקשרות לא נתבטל · וא"כ לענין הקנס דלא שייך התרה חייבת אפי' במאיס עלי · והנה מדברי הב"ש בס"ג

אין

אין הכרע לענין הקנס · אבל לענ"ד כיון דלאחר קידושין ודאי לא נתבטל משום מאיס עלי מן התורה והוא פשוט בכ"ד דאל"כ א"א שאמרה גרושה אני למה אינה נאמנת במגו דמאיס עלי והקידושין בטלין · ומיהו זה י"ל כיון דמדרבנן ודאי לא הפקיעו הקידושין וצריכה גט כדמפורש בכתובות א"כ תו אינו מיגו מ"ה דזה הוה טענה אלימתא טפי ועוד דאפי' אי נימא דמאיס עלי מבטל הקידושין מ"ה מ"מ הוה דבר שבערוה וצריכה שני עדים להפקיע הקידושין וזה אין לנו באפשרי לידע לבבה ומש"ה ע"כ צריכה גט אבל בלא"ה אפשר דהוה אומדנא דמוכח אבל לענ"ד אין לך מאיס עלי גדול מיבמה שנפלה לפני מוכה שחין דמו"ש כגוזל קמא ואפ"ה לא פריך מנעשה בעלה מוכה שחין כמש"כ התוס' דדווקא לפני כינוס ומן האירוסין *) דלא איכפת לי' לבעל ואית לן למיזל בתר דעתה לחוד אבל כל שנ"מ לבעל לא אזלינן בתר דעתה לחוד והדרבה אנן סהדי דהי' נכנסת בספק זה · וכבר נתבאר היטב בדברי התוס' דכל דבר שיש בו דעת שנים בעי דווקא אומדנא גדולה דמוכח טפי אבל מאיס עלי לא הוה מוכח כ"כ היכי דתלי בדעת שניהם ומש"ה כל שיש נ"מ להבעל וצריך דעתו אינה אומדנא לבטל הקידושין וא"כ להאורס שידוכין נמי תלי בדעת שניהם כקידושין ואף דבהמירה אחות המשודכת פטר הרא"ש מן החרם והקנס אף שבקידושין פשוט דאין מתבטלין בשביל זה כ"כ הב"ח בתשובות הישנות (ס"ח) דזה גופה חידוש הוא ואי לאו דברי הרא"ש לא הוה פטרינן לי' וא"כ לענין מאיס עלי מנלן לעשות אומדנא חדשה ליזיל בתר דעתה לחוד · והנה רבינו הנוב"י בתשובה הנ"ל חזינן דיש לו ע"א לסמוך עליו להקל אבל מה שאני תמה דהב"ש בסל"ע סקי"א ה' דנולדה בה מומין לאחר שידוכין נתבטלו השידוכין דדווקא לאחר קידושין דהוה שדה הבעל אמרינן נסתחפה שדהו אבל בשידוכין עדיין לא הוה שדה הבעל כדכתב הרא"ש א"כ נתבטלו השידוכין · ולענ"ד הוא תמוה דהא האיש ודאי לא הוה שדה האשה כמש"כ התוס' בריש כתובות ואפ"ה מנעשה בעלה מו"ש לא פריך כמש"כ התו' דמה שנעשה אח"כ ותלי בדעת שניהם לא אזלינן בתר דעת אחד וא"כ ע"כ ליתא דנסתחפה ל"ד אלא כל שנעשה אח"כ מזלו גרם וה"ה בנעשה לאחר שידוכין והרי דווקא בהמירה אחות המשודכת דהוה אומדנא גדולה הוצרך הרא"ש לפוטרו משום פגם גדול אבל במום בעלמא לא אשכחן ודאי לפוטרו וה"ה הב"ח בהדיא שם דאינו בטל אם לא בהוכחה גדולה אבל בש"ד הוה ממש כלאחר קדושין וכתבו' נוב"י באה"ע (הנ"ג) ה' ג"כ בפשיטות דלענין מום דלאחר שדוכין לא שייך נסתחפה שדהו וחידוש גדול שלא הביא דברי הב"ש הנ"ל ולא עמד ג"כ על הדברי הב"ח שסותרין זה · ולענ"ד ברור לדינא בין במום בין במאיס עלי לא נתבטלו השידוכין ובמאיס עלי תאן הקנס וא"כ מתירין לה החרם בהרטה אלא דא"ל דעתו ובמומים אפשר דגם זה לא מקילין ומ"מ במומים גדולים דס"ל להבה"ג שכופין אותו להוציא אפשר דבשידוכין מתירין שלא מדעתו לפתוח כפין שכ' הש"ך לענין מאיס עלי ואפשר דאפי' בזיו כיון דאיכא מ"ד דגם בזיו יכולה לאמר בתורה הייתי שיכולה אני לקבל ועכשיו איני יכולה · ומ"מ אפשר דדוקא מאי דאיכא דיעות בין הפו' בתרתי אבל מאי דאיכא דיעה בש"ס דלא כהלכתא אינה אפי' צירוף להקל וצ"ע · ומ"מ גם להתיר שלא מדעתה במאיס עלי התנה רמ"א דצריכה לברר באמתלא ברורה · והנוב"י ה' דאם נותנת הקנס זה גופה הוה אמתלא ואני תמה דהכבר דחה הרא"ש דברי הפו' דבמאיס כופין אותו להוציא וא"א למימ' נתנה באחר כדחיישינן גבי טמאה אני לך למשנה אחרונה דהכא כיון דמפסדת כתובתה לא חיישינן ודהה דאם שיני' נתנה באחר לא איכפת לה במנה ומאתים ט' ע"ש וא"כ פשוט דה"נ לא הוה אמתלא · ואפי' לדברי הנוב"י פשוט דהיינו דווקא שיש לה משלה ומשלמת תיכף אבל אם אין לה עכשיו לשלם במה שמתחייב כשתתעשר ודאי לא הוה אמתלא · וגדולה מזו כ' התוס' בב"ב (מ"ד) גבי המוכר שדה לחבירו שלא באחריות אינו מעיד לו עלי' וכ' בד"ה לאו כ"מ כו' דאפי' נוגע בעדות לא מיקרי משום זה שיתחייב לכשיתעשר ע"ש · וכ"ש דאינו אמתלא וגם מה שנותן עבורה אביה נראה דאינו אמתלא ופשוט :

(ט) **והנה** הכתוב אף שאין מתחייבין אלא על הנתינות מ"מ הורה הח"ם אה"ע (סקי"ד) דאם הבת אינה מתרצית דאסור להאב ליתן לה נדן להשיאה לאחר ואם נותן לה נדן עובר החרם וחייב קנס ומשמעות דבריו בהדיא דקאי בשטר שידוכין דלא הקפה על המ"ע שדן בזה בדיני דגרמי דמאי שייך כאן דיני דגרמי הרי אין אנו דנין אלא שנתחייב לפייסה וכל שלא פייסה נתחייב בחרם וקנס · ולכאורה צריך להבין מנ"ל דמתחייב לפייסה אף דאינו מוזכר כלל בתנאים שמתחייב בזה האב · אבל מלאתי זה מפורש בתשובת המבי"ט ח"ר הפ"ה שכ' דהוה אומדנא דמוכח שנשבע לו אדעתא דלא יהא בידו להתפטר שבתו אינה מתרצית ולא מיבעיא אם הוא לדעתו אלא אפי' שלא לדעתו כל שבידו להרצותה ואינו מרצה חייב בחרם וקנס · ומפ"י דרכו נלענ"ד להוסיף יותר דאין אנו צריכין לאומדנא חדשה אלא דהא כל עיקר הטעם דפטרוהו מחיוב הנתינות כשבתו אינה מתרצית הוא משום אומדנא דמוכח דלא נתחייב אדעתא דלא תהני בתו · וא"כ כל שבידו להסיר האונס פשוט דקיי"ל דלא מיקרי אונס כהאי דקיי"ל דש"ח שהי' לו להקדים רועים ומקלות ולא

הגה"ה

*) **ולפי** מ"ש זו של התוס' דדוקא בארוסה שייך הך סברא דלא איכפת לי' לבעל קשה לי סוגיא דקדושין (י"ג) דבעי למילף דמיתת הבעל מתיר משום דכתיב פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה ופריך ואימא מאן אחר יבם ומשני דיבם לא איקרי אחר · וע"כ שאינו קרא יתירא מדפריך ואימא יבם ולהכי הא לא צריך קרא וע"כ דיליף משמעי' דכתיב ואיש אחר יקחנה · וא"כ ל"ע דמנלן למילף דהא אהך קו' דב"ק מיבמה שנפלה לפני מו"ש תי' הב"ש דאשה בכ"ד ניחא לה וע' פירש"י דניחא לה ספק זה להיות נזקק לאחיו כו' ומשמע דווקא משום דשכ"פ היכא מיהו מו"ש אבל אי נ"ל כלל אפי' מו"ש ותשב עגונה ודאי לא ניחא לה וכ"כ התו' גבי יבם מומר ע"ש · וא"כ אפי' נימא דמיתת הבעל אינו מתיר מ"מ מן האירוסין הוה ק"ט דאדעתא דהכי לא קידשה נפשה ומשום הכי מותרת לאיש אחר אבל מן הנשואין דלא שייך הך סברא דאדעתא דהכי לא קידשה לדברי התו' שפיר אסורה וקרא הא קאי באירוסין כי ארש איש אשה ולא לקחה וי"ל דהכיתר משום ק"ט ולע"ג :

ולא קידש חייב דאינו אונס וא"כ בעלה האומדנא ומה שאסר ליתן לה נדן ג"כ הוה מהך טעמא דהרי יש בידו לכופה בדבר זה · ולפי דברינו אף כשהבת מתחייבת בעצמה דבהא"ג ליכא אומדנא כ"כ דהאב מתחייב בנשואין כיון דהבת מתחייבת בעצמה מ"מ כיון דהם נותן לה נדן הרי מסייע בזה ידי עוברי עבירה ואסור בלא"ה ליתן לה נדן א"כ אין כאן אומדנא דמוכח לפוטרו מחיוב התנאים ומ"מ צ"ע שהכתב לשון ליתן נדן לבתו אפשר שלא נתחייב כלל רק ליתן לבתו וכשאינה מתרלית אין כאן חיוב כלל ואין אנו צריכין כלל לאומדנא · וגם בדברי הח"ם אפשר לפרש דאינו אלא הוכחה שהוא מדעתו וצ"ע · ובאמת קשה הדבר מאוד לחתוך הדין באומדנות כללו כיון דתלוי באיסור חרם ואפשר דבחרם אין הולכין אחר אומדנא אלא במוכח טובא כעין מכרי · ומש"כ הגוב"י בשם"ע דאם יש אומדנא על ההתקשרות גם החרם נפקע כמש"כ הרמ"א במי שנשבע לפרוע חובו ומחל לו החוב גם השבועה בטילה דלא נשבע אלא כ"ז שיהא חייב ע"ש ולענ"ד יש לדון בדבר דהנה בשם"ז הקשה דבחו"מ משמע דבמחילה מהני וביו"ד הרה"ח משמע דל"ל דוקא הריני כאלו נתקבלתי וע"ש שנדחק בזה ולענ"ד בפשוט דהתם שלא נשבע בשעת ההתחייבות אלא אח"כ להבטיחו על החוב לא נתכוין אלא על חיוב החוב · אבל ביו"ד הא איירי שרלה לאלם ההתחייבות בחומר שבועה וכ"ז שאינו אומר הריני כאלו התקבלתי אינו נפטר מהתחייבות השבועה וכעין סברא זו בסמ"ע שם ס"ק כ"ב ע"ש ולפ"ז גם לענין זה י"ל דכא בתנאים כוונתנו לאלם ההתחייבות בחיוב שבועה ואף דהוה אומדנא לענין התם התקשרו' לענין שבועה לרי' הוכחה טפי לפי דברי הפו' ולע"ג:

(י) **ולענין** שבלונות · הנה זה פשוט דהחוזר חייב להחזיר הכל אפי' מאכל ומשקה ששלחו לו ואפילו לד השני ואכל סעודת חתן דקיי"ל בלאחר אירוסין דעבוין לבלות לא הדרי מ"מ הובא בהא"ע ס"כ דבשדוכין דעת הפו' דל"מ אכל סעודת חתן ובהא"ג לא מהני כלל · ועפ"ם סברא זו נראה לי דגם הרמב"ם דסבר לאחר אירוסין אפי' לא אכל הוה עשוין לבלות מתנה מ"מ בשידוכין גם הרמב"ם יודה דלא מהל כלל וחוזר הכל ומבואר שם דכ"ז אין נ"מ בין שבלונות שלא הוא לשלחה היא אמנם הב"ח בסמ"ע שם כ' דשבלונות ששלחה איהי י"ל דהוה מפו' איקרובי דעתא לגמרי לשם מתנה והביא שכן דעת. הרא"ש בשם הא"ז וכ' דלא מפקינן מהמוחזק·ולכאורה יש לנו לסמוך עליו וגם יש לצרף דעת הי"ח בשו"ע שם דגם בשידוכין מהני הכל וא"כ לבי' הרמב"ם גם בלא אכל בעשוין לבלות מיהו לא הדרי והנה הרשב"א כת' דאף דבכתובות דמ"ז מחלקינן הנ"מ מדידי' לדידה אבל מדידה לדידיה משום איקרובי דעתא מ"מ התם גופא לא קיי"ל להלכה כן כו' ולכאורה צ"ע דמ"מ כיון דמלינו חילוק זה בש"ס מנלן כאן ללמוד דין שבלונות ששלחה היא משבלונות ששלח הוא · אבל באמת י"ל דהוא מוכרח דהא ע"כ צ"ל דכאן הוה אומדנא טפי שלא נתן אלא ע"מ לכונסה דאל"כ רבנן דפליגי אראב"ע בכתובות שם וסברי דגובה את הכל ע"כ פליגי אמתני' דסברי דהשבלונות חוזרין וא"כ הו"ל למימר כדרך הש"ס בכל מקום מתני' מני ראב"ע היא · וע"כ צ"ל דהשבלונות הוה אומדנא טפי · ויש להסביר הטעם בכמה גווני · וא"כ כיון דאפי' באומדנא דהתם קיי"ל דאפי' מדידה לדידיה הוה אומדנא כ"ש באומדנא דהשבלונות דאלים טפי דאית לן לומר אפי' דידה ומ"מ דעת הב"ח דבשבלונות יש סברא יותר דמדידה הוה מחילה לגמרי דבשלמא לדידה י"ל דשולח לה כדי להתקשר אבל לגברא לא שייך הכשיטין · וא"כ לא שייך הוכחתנו דנהי דהתם הוה אומדנא טפי גבי מדידיה לדידה מ"מ במדידה לדידיה יש כאן סברא יותר · דהוה מחילה טפי ומש"ה הוה כאן מחילה במדידה לדידיה אף דבכתובות שם קיי"ל דלא הוה מחילה אפי' מדידה לדידיה ואפשר דהמוחזק יכול לטעון קים לי וצ"ע :

והנה לכאורה כשהבת אינה מתרלית והאב טוען שהוא אנוס נהי דמספק אין אנו יכולין לחייבו בקנס מ"מ י"ל דלענין השבלונות הוה כא"י אם נתחייבתי דהא חיוב השבלונות אינו נולד אלא משעה שחוזרין ואם הוא ברלון יש לו כנגדו חיוב הקנס וא"כ הוה כא"י אם נתחייבתי ולא הוה כא"י אם פרעתיך כיון דאין החיוב בברור אפי' שעה אחת · וראיה לדבר מההיא דעשה לי צירים ונזמים וטבעות ואקדש אני לך דב"ק (צ"ט) ובקידושין דאי אין לשכירות אלא לבסוף מקודשת ולא הוה מקדש במלוה וחזינן כיון דבאין כאחת אין כאן שעת מלוה שעה אחת וא"כ ה"נ הוה כא"י אם נתחייבתי אבל באמת נראה דהחיוב תיכף משעת נתינה דהא בעי בב"ב שם שבח שבלונות מהו כיון דהאי איתא בעינא בעי למהדר ברשותייהו קאי א"ד כיון דהלו' מגנב דמי בעי לשלומי כדידיה דמי כו' ואי עד השתא הוה ברשותו הוה ההקנה לנ"י דהשבח ללוקח וע"כ דהשתא איגלאי מילתא דמעיקרא הוה הלואה · וא"כ צ"ע אי הוה כא"י אם נתחייבתי · אבל יש לדון כאן מטע"א · דהוה לא הוה ליה למידע ודעת הפו' דבכי ה"ג אפי' א"י אם פרעתיך פטור וצריכין אנו לבאר בזה · הנה הטל"מ בפ"ד מהלכה ופקדון כת' בפשיעות דפטור וכ' ראיה מב"מ (ל"ז) גבי שאלה היום והכרה למחר דאמרינן שם זה אומר שאולה וזה א"י חייב · ופריך לימא תהוי תיובתא דר"ה ור"י ומוקי לה בשים עסק שבועה ביניהם ות"ל דהחיוב ודאי וא"י אם החזיר וע"כ משום דלא הו"ל למידע ע"ש · ולענ"ד הוא תמוה דהא שיטת התו' דבלא הו"ל למידע גם לר"ה ולר"י פטור וע"כ דהתם הו"ל למידע · ואפשר לומר דהו"ל למידע נתתינן חד דרגא ולר"ה ור"י דמחייב התם בא"י אם נתחייבתי בהו"ל למידע מחייב בא"י אם פרעתיך אפילו בלא הו"ל למידע אבל לר"נ ור"י דפטרי התם אפי' הו"ל למידע בלא הו"ל למידע אית לן למיפטר אפי' א"י אם פרעתיך · אבל הוא דחוק · וכבר כ' שם התוס' בעלמא ד"ה והלה דאע"ג דמסר לו שתי פרות וא"י אם החזיר מ"מ כיון דמחזיר אחת הוה כא"י אם הלויתני · וכן בשאלה היום והכרה למחר כשא"י אם מתה בעודה שאולה ע"ש · ונראה בפירוש דבריהם כיון דמעיקרא הוה שתי פרות לפנינו נקבע הספק מתחילה כעין ההיא דכריתות (דף י"ח) גבי חתיכה אחת משתי חתיכות ע"ש · וצ"ע בפירוש דבריהם אבל עכ"פ אין ראיה מכאן : והתוס' הש"ס הביא ראי' מב"ק (קי"ח) דפריך לר"ה ור"י מהא דתנן א"י אם הלויתני פטור ופריך ה"ד אי דלא תבעי ליה רישא בא"י אם פרעתי נמי כו' · ולשיטת התוס' דבלא הו"ל למידע גם לר"ה ור"י פטור לוקי בלא הו"ל למידע ובא"י אם פרעתיך חייב אפי' בהא"ג וע"כ דבלא הו"ל למידע גם בא"י אם פרעתיך פטור · והנה מלבד דהוא דחוק באוקימתא דמתני' י"ל דלא משני הכי דמ"מ תיקשי לאביי דכתבו התוס' בכ"ד דלדידי' אפי' לא הו"ל למידע חייב · אבל הביא שם ראיה נכונה מלשון הטעה"ת דכ' דביורשין א"י אם פרעתיך פטור דלא הו"ל למידע · מיהו לשון הטור בסע"ה משום דטענינן ליורש ומשמע באמת דווקא

משום דעשינן ליה הא אי ל"ה אף דא"י ולא הו"ל למידע לא מיפטר וביותר דהרשב"ם כ' בב"ב (ל"ג) ד"ה א"ל הו' דמלוה ע"פ גובה מן היורשין כו' ונשבע שלא פרעו ע"ש הרי דס"ל באמת דאפי' א"י ולא הו"ל למידע חייבין אפילו היורשין כ"ש בעלמא · אמנם נראה דבא"י אם פרעתיך דווקא בשנולד לו ספק ויש כאן ריעותא ומש"ה בלא הו"ל למידע פטור אבל יורשין אין כאן שום ריעותא והיינו חשוב כלל כא"י אם פרעתיך ומש"ה איצטריך הך טעמא דטוענין ליורש וגם הרשב"ם י"ל דדוקא לענין יורשין שלא נולד ריעותא מחייב אבל בלא הו"ל למידע בעלמא אפשר דמודה דפטור · ומ"מ שיטת הרשב"ם לענין יורשין תמוה מאד דהא בד' ע' שם גבי שטר היה היוצא על היתומים משמע בהדיא דאי הי' האב נאמן לומר פרוע במגו דאגבו גם היתומים פטורין ממילא אפי' לא טענו כלל · וה"ה גם בעלמו דטוענין ליתומים · וכ"כ עוד בדף קע"ד גם ד"ה ר"ה כו' דהא דמלוה ע"פ גובה מן היורשין היינו בשחייב מודה דאי ל"ה טוענין ליורשין וע"ש בתד"ה ואם כ' לו התקבלתי כו' ודו"ק ואם כן אין לנו חולק על דברי הבעה"ת · אמנם בסקע"ו הביא התומים גם דאפילו בנכסים אינן יודעין אם פרעו דעת הרשב"א דחייב ואפי' בלא הו"ל למידע עיי"ש · ומכל מקום נראה דבכה"ג דידן דאין החוב ברור קודם גם הרשב"א יודה דאפי' א"י אם פרעתיך פטור · דאל"כ תיקשי מאי קמ"ל ר"ז דמגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותי' ת"ל דהו"ל א"י אם פרעתיך דהרי כבר נתחייב במזונותי' וא"י אם נפטר ותנן בהדיא דא"י אם פרעתיך חייב · מיהו זה יש לדחות בכמה אנפי חדא דמ"מ אילטריך ר"ז דגם בכה"ג דשניהן במת ג"כ חייב · ועוד דדיני חוב הבעל שאני דהו"א דבכה"ג לא חייבו לי' רבנן במזונותי' שכבר אינו בעלה · והא לענין פירות איכא למ"ד דמשעה שנתן עיניו לגרשה אין לו לבעל פירות · והו"א דגם מזונות אין לה ואיצטריך לאשמועי' דמזונות עדיין חייב · אבל יש לדון מהך דהו"פ מי שמת נפל הבית עליו ועל אמו דב"ה אומרים נכסי' בחזקתן דמספיקא לא מפקינן ממונא והא הוה כא"י אם פרעתיך וע"כ משום דאין חוב הכתובה ברור דלא ניתנה כתובה לגבות מחיים וה"נ חוב הסבלונות עדיין לא היו עומדין לידי גיבוי עד שעה שהיו חוזרין והכא שעתא כבר נולד ספק חוב הקנס ואף דאינו דומה לגמרי דהתם אותו הספק שעמדנו בו מעיקרא לא נתברר אבל כאן הספק שהי' מעיקרא נתברר והספק הוה מל"א מ"מ אינו נראה לחלק דמ"מ למדנו דאין כאן חזקת חוב עד עכשיו והשתא שמתברר כבר יש ספק אחר ואין לחלק וא"כ גם לדעת הרשב"א פטור בזה · ובלא"ה כבר הסכימו האחרונים דבלא הו"ל למידע גם א"י אם פרעתיך פטור · וא"כ נראה ברור דבכה"ג אינו מחזיר הסבלונות · ועוד נראה דאפי' אם נחייב א"י אם פרעתיך אפי' לא הו"ל למידע מ"מ כיון דלא הו"ל למידע קיי"ל דבכ"ד דהאי ידע והאי לא ידע נשבע ונוטל · והא דפטרו בחו"מ (סע"ה) א"י אם פרעתיך אפי' משבועה היינו דווקא ע"כ בהו"ל למידע אבל בלא הו"ל למידע ודאי חייב מיהו שבועה וא"כ יש לו לפחות עליו שבועה לכו"ע · ומ"מ באיתנהו לסבלונות בעין דהוה ברשותי' דמרא והספק קנס הוה מילתא אחריתי ל"ע אבל אי ליתנהו ואין עליו אלא חוב ממון הדין ברור כמש"כ דע"ז הוה הקנס פרעון גמור ודו"ק :

(יח) **עוד** נלענ"ד ברור דאף דגם אוכלין ומשקין חוזרין מכל מקום היכא דנתן לו מזונות והלה הי' לו מזונות ממ"א ומחמת מזונותיו לא הרויח ממ"א הכי דמשום שעשה זו שהפסידו מלהרויח לא הוה מחייבינן לשכנגדו דקיי"ל מבטל כיסו של חבירו פטור מ"מ בכה"ג המזונות שנתן אינו חוזר דאף דאזלינן בתר אומדנא שלא נתן אלא ע"מ לכנוס מ"מ זה דווקא בנותן מתנה דאין הולכין אלא אחר דעת הנותן לבד אבל כאן אין הולכין אחר דעתו לבד דהוה כמוכר כיון דשכנגדו מפסיד אין הולכין אחר דעתו אלא אחר דעת שניהם · וראי' ברורה מב"ק (דקט"ז) גבי טול דינר והעבירני דאין לו אלא שכרו דיכול לומר משחק אני בך ואפ"ה בצייד שהעלה דגים מן הים כיון דהי' מרויח בהולאה בו אמרינן דנותן לו שכרו משלם · והטעם ברור דבכה"ג לא אזלינן בתר דעתי' לחוד · וע' תו' גם בע"ב ד"ה להביא כו' גבי השוכר את הפועל להביא כוס ודרומשקין לחולה דאפי' מת החולה דודאי הוה אומדנא דמוכח דלא התנה לו שכר גדול אלא בשביל החולה מ"מ כיון דהי' משתכר בהולאה בו ממ"א נותן לו שכרו משלם · וע"כ דבכה"ג לא אזלינן בתר אומדנא ודווקא במתנה דהולכין אחר דעתו לבד הוה אומדנא · אבל היכא שחבירו מפסיד ג"כ אין הולכין אלא אחר דעת שניהם וה"נ לענין סבלונות הדין כן וזה נראה ברור :

(יט) **עוד** פסק גם בשו"ע דאם עשה סעודה והוצאות כמנהג המדינה חייב החוזר לשלם והוא מדברי הרמב"ם · והנה הראב"ד השיג עליו מר"פ המוכר פירות גבי מכר זרעוני גינה ולא צמחו דקיי"ל התם דאין נותן לו אלא דמי זרע אבל דמי הוצאה אינו מתחייב · והנה הרב המגיד חילק דהתם עשה ההוצאה להרווחה אבל כאן לא עשה אלא כמנהג המדינה · והט"ז כ' ע"ז דאין בו כדי לחלק וחילק באופן אחר דהתם בשעה שמכר לו לא הי' היזק אבל כאן בשעה שחוזר בו עושה ההיזק דההוצאות כבר הי' · ועד השתא שהי' עוסק בכן לא הי' היזק ובשעת החזרה נעשה היזק · והנה עדיין אין מקור לדברי הרמב"ם · ועו"ק לי לחילוק הרב ט"ז דהא אמרינן התם וי"א אף דמי הוצאה ואמרינן מאן י"א רשב"ג ומייתי רשב"ג דתנן בהמה לטבח וקילקלה נותן לו דמי בושתו ודמי בושת אורחיו ע"ש ולחילוק הט"ז אינו דומה כלל דהא התם גבי טבח בשעה שהיזק בשעת מעשה ובכה"ג לכו"ע חייב וע"כ דאין לחלק בזה כלל · ע"כ נלענ"ד דבלא"ה ע"כ צריכין אנו לחלק הא דפטרינן התם דמי הוצאה דמ"ש מעיכר את הצמח ובעה"ב עירבן עם פירותיו דקיי"ל דחייב לר"מ דדאין דד"ג ועי' תוס' ב"ק (ד"ק) ד"ה שבר את הצמח כו' וקיי"ל כר"מ ובלאו הא דקיי"ל כר"מ א"א כלל לומר דלר"מ חייב הכא דא"כ לימא מאן י"א ר"מ · וע"כ דגם לר"מ פטור התם ותיקשי נוכח מ"ש מהך דעיכר את הצמח דחייב החכם בהפסד פירות שעירבן הבעה"ב בעלמו וה"ל ליתחייב במה שעשה הבעה"ב הוצאות ע"ז · שוב ראיתי שכבר נתעורר בזה הרמב"ן בדיני דגרמי שלו · והאריך לחלק ודבריו נוטין לדברי הרה"מ דכל שעשה מצד המנהג מיקרי היזק מחמתו והוא הגורם אבל מה שעושה להרווחתו לא מיקרי זה הגורם ואין ההיזק עליו ועירבן עם פירותיו צ"ל דה"ט דכמאן דאמר לו לערבן בפירותיו דמי ול"ע · אבל עכ"פ דברי הרמב"ם מוכרחין מהך דעיכר את הצמח וז"ב · וכיון דמדיני דגרמי הוא פשוט דאינו אלא כשחוזר בו מרצונו · אבל במתה או במתים שלו דהוה אונס או במת הוא

פשוט

פשוט דאין דד"ג באונס ואינו מחזיר הגולות · כ"ז נראה לדינא בשלשות השמועות הללו · ולמעשה צריך עוד להתיישב · וה' יצילנו משגיאות :

(יג) **כתב** בספר חסידים שלא ישא אדם בת אחותו · ושני אחים לא ישאו שתי אחיות · ואב ובנו · לא ישאו שתי אחיות · ובנוב"י דחה דבריו בשתי ידים דבגמ' אמרינן דמצוה לישא בת אחותו גם אמרינן בברכות (דמ"ד) שמוני' זוגים אחים כהנים נשואים שמונים זוגות אחיות כהנות · ובכתובות ר"פ ובריה' הוו נסובי תרתי בנתי' דאבא סוראה ע"ש ולענ"ד כל דברי הס"ח הם משום חשש סכנה · והנה באמת בזמן הש"ס כיון דהוה מצוה לישא ב"א א"כ שומר מצוה לא ידע דבר רע · אבל השתא נולד חשש איסור בדבר וא"כ הדר הוה סכנה · והנה אמרינן בקידושין (י"ב) דרב מנגיד על חתנא דדר בי חמוה · ופרש"י מתוך שרגיל להיות אהבה ביניהן חיישינן לתקלה · וע' בתוס' שנדחקו הרבה דבזמנינו דרים בבי חמוה · וכת' דהשתא דרים בשביל טובת הכלה משום שדרים בלא שכירות ויש הוכחה שאינן דרים בשביל חמותם · והוא דחוק מאוד דהש"ס לא חילקו בדבר · וה"ס לפרש"י דבאמת חיישינן לתקלה · ומש"כ עוד דשמעי אל"ב לענ"ד גם לל"ב נמי דלא מנגיד מ"מ פריצותא הוה כדקיי"ל באידך מילי דהתם אלא שסמכו להקל וא"א בדבר וא"כ ה"ז שהיא חמותו לבד אבל כשהיא גם אחותו כשישא בתה דהוי' חמותו ואחותו דהקורבה גדולה ביותר חיישינן טפי להקלה · ומש"ה יש לאסור וכיון דאיכא חשש איסור חיישינן לסכנה · ועוד י"ל בדרך חידוד דהנה קיי"ל דבאחותו מתייחד לפרקים · והנה י"ל כמו דאמרינן גבי אב לענין חיבוק בתו דנתקדשה אסור ה"נ י"ל דבנתקדשה אסור ואף דאין איסור חל על איסור מ"מ אין זה אלא לענין עונש אבל האיסור חמור כדאמרינן ביבמות (דל"ב) נ"מ לקוברו בין רשעים גמורים · והנה בזמן הש"ס דלא הוה שכיחי בבית חמותם ליכא למיחש למידי וכן בשנשאת לאחר · אבל בזמנינו דדרים בבית חמותם איכא למיחש דאתי לידי יחוד כיון דמעיקרא לא הוו בדיל מינה מיחוד והיא גזירה פשוטה בכל הש"ס ודעת הרבה פו' דיחוד דאו' ושפיר איכא למגזר · ואף הס"ח לא אסר אלא בחיי אמה ואין בידי לעיין בו · והך דשני אחים לא ישאו שתי אחיות ואב ובנו · לענ"ד באמת לא דכולם הוה סכנה דרובא ודאי לאו סכנה ואינהו הוה ידעי להבחין בזה אבל אנן יתמי דלא ידעינן קיי"ל דבסכנה אין הולכין אחר הרוב וחוששין למיעוט ואסרו לשקוץ בכל ערב יו"ט משום ערב יו"ט של עצרת · ומר ידידי הגאון הר"ר שאול זעליג נ"י אמר דכל אלו הדברים משום מילתא דתמיהא ושלטי בה עינא בישא · ובזמנינו דהיו שכיחין לא שלטא בה עינא ודפח"ח · ושעד לדבריו בדברי התו' מו"ק ח' ד"ה וארון עם המת באבל · דבירושלמי התיר במת מפורסם אפי' בשוק ובזמנינו שאין קילות הרבה הכל הוה מת מפורסם ע"ש · וכה"ג כ' עוד בע"ג (ע"ו) ד"ה אימר כו' דדווקא בימיהם אסרו למכור בהמה טמאה לעו"ג שהיו הרבה יהודים ביחד ואם הי' לו בהמה שא"ל לה הי' מוכרה לחבירו · אבל עכשיו שאנו מעט אם נאסור למכור יפסידנה כו' וה"נ הוה איפכא לחומרא · וא"כ י"ל דבזמנינו דדשו בה רבים תו לא שלטא בה ג"כ עינא וליכא למיחש למידי ושלום על ישראל :

סימן ז

(בדברי המהרי"ט שהזכרנו בסי' הקודם)

או"ח (סי' תל"ד ס"ס) שלוחו יכול לבטל · עט"ז דהר"ן מביא דאחרים חולקין דביטול מדין הפקר ואינו יכול להפקיר ע"י שליח · ומשמע שם דבהפקר גם הר"ן מסכים · וקשה לכאורה דהא בב"ב (דקמ"ח) מיבעי' לי' בשכיב מרע שהפקיר נכסיו אי חוזר דדילמא כיון דלעניים כעשירים יהיב גמר ומקנה משמע הא אי פשיטא דלא כיון אלא אם ימות ודאי חוזר וכהדיא אמרינן בב"ק (קט"ז) אדעתי' דהאי' אפקרי אדעתי' דכו"ע לא אפקרי והא קיי"ל בכתובות (דע"ד) כל מלתא דמצי לקיומי ע"י שליח מצי למשוי תנאה לא מצי לקיומי לא מצי למשוי תנאה והי אינו יכול להפקיר ע"י שליח למה יכול למשוי תנאה · ומיהו בהנהו י"ל דהומדנא דמוכח עדיף מתנאי ולא בעי דיני תנאי · ומיהו בב"ק (דס"ט) גבי כל שלקטו עניים היום יהא הפקר ועיי"ש בתוס' דלר"י ע"כ ההפקר עתה אם ילקטו והא הוי כתנאי ממש · וע"כ דיכול להתנות בהפקר דאי ל"ה הוה כל הכרם הפקר · וכן יש לדקדק מב"מ (דל"א) גבי עובדא דר"י בר"י דאמר לכו"ע אפקרינהו ולך לא אפקרינהו · ופריך וכה"ג מי הוה הפקר והא תנן הפקר לעניים ולא לעשירים כו' אינו הפקר ע"ש · ולא פריך אלא דכה"ג לא הוה הפקר הא תנאי אחרינא יכול להתנות · ומיהו י"ל דהך דהתם אינו מדין תנאי אלא דשיורא הוה כמו הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני דר"פ המגרש וע"כ צ"ל כן אפי' נימא דיש תנאי בהפקר מ"מ צריך לדקדק בקו' הש"ס דמאי פריך ומי הוה הפקר כה"ג והא תנן הפקר לעניים כו' הא ע"כ צ"ל דלענין תנאי לא שייך למילף משמיעה דבעינן שלא תנאי כשמיעה ופשוט דלענין חלות ההפקר לא שייך למילף משמיעה דהתם כבר הפקירה תורה · וא"כ ה"נ מ"ש הך תנאי דלך לא אפקרינהו משאר תנאי · ואין לומר דמ"מ כיון דהוציא שום אדם ל"מ אפי' בדרך תנאי דאינו יכול להוציא שום אדם כלל וכעין ההיא דר"פ המגרש (דפ"ב) דאמרינן שם דע"מ שלא תנשאי לפלוני לא דמי לשאר תנאי דעלמא דהתם לא שייר בגיטא והכא שייר דהא באמת התם גופא לא קיי"ל כהך סברא · וא"כ ההרבה ראי' ברורה להיפוך דאף דבמקום שיור ל"מ בדרך תנאי מהני וה"כ אי לך לא אפקרינהו הוה בדרך תנאי ודאי הוה מהני וע"כ דלשון לך לא אפקרינהו פשיטא לי' דהוי שיורא ופריך שפיר · וא"כ שוב אין ראי' מכאן לדיני תנאי · אבל מ"מ משמעות כמה סוגיות דיש תנאי בהפקר · וא"כ קשה אי אין שליח קיי"ל דאין תנאי · והנה המהרי"ט בסי' קכ"ז כתב בפשיטות דבהקדש אינו יכול לעשות שליח להקדיש דמילי לא מימסרי לשליח ותרומה שאני דרחמנא שוי' מעשה עיי"ש · ונראה דזהו נמי טעם הר"ן גבי הפקר דהוה נמי מילי כדין הקדש · ודברי המהרי"ט יש לכן אילן גדול לתלות בו · דנראה פשוט דהפקר והקדש שוין בזה ושעה"מ סופ"י מאיבות · דקשה על המהרי"ט · דהא מוכח בנדרים גבי נטיעות אלו הקדש אם אינן נקצצות דיש תנאי בהקדש ואי אין יכול לעשות שליח אמאי יש תנאי (וכן יש להקשות לענ"ד מכתובות (ק"ז) לב ב"ד מתנה עליהן ע"ש וכן יל"ד ממנחות (דק"ע) גבי הרי עלי עולה ע"מ שלא אתחייב באחריותה

באחריותה ע"ש וכן מוכח מכ"ד ודו"ק) · וגם הזכיר דתליא באשלי רברבי · וצריכין אנו ליישב דברי רבותינו הר"ן והטיטור והמהרי"ט והנראה דהנה זה נראה ברור דהקדש דבר שמוטל עליו להקדיש כגון קרבנות שחייב בהן פשוט דיש שליח דהכי' תנן בפסחים (דפ"ח) האומר לעבדו צא ושחוט עלי ופסח · מה אמר לו רבו הולך אצל רועה הרגיל אצלו כו' ושם בסוגיא דמקנה לי' חד מינייהו ע"מ שאין לרבו רשות בו אבל השני ודאי הוה של רבו לבד ומקדים ליה העבד דהוי השליח ואין נראה לחלק בכאן דעבד שאני דיד עבד כיד רבו והי היכי דאמרי' ברים השואל (דל"ו) לענין שאילה בבעלים דאפילו אי שליח לא הוי בבעלים עבד הוה בבעלים דיד עבד כיד רבו דמסתבר דדוקא התם לענין בעלים דעבד כיון דמיקני ליה לבעל הפרה מיקרי בבעלים אבל לענין שליחות בעלמא לא מסתבר וכן מוכח בתוס' קידושין ריש הא"מ ד"ה ודילמא דהוכיחו דיש שליחות אפי' במידי דל"ל שותפות בגוי' מהך דהכא דמשמע מדאמר גדי שלי וטלה שלו דהטלה לרבו לחוד ואפ"ה הוי שליח · ואי היתה דס"ל שייך הך סברא דיד עבד כיד רבו לא פשיט מידי וע"כ דבעלמא לא שייך לחלק הך · ונראה דהתו' הוכיחו כן מסוגיא דהו"פ שתי מדות דתני ידו ולא יד עבדו ולא יד שלוחו לענין סמיכה ואמר דצריכי דאי תני עבדו דלאו בר מצוה כו' ולא אצריך נמי להיפך דהו"א דווקא שלוחו אבל עבד ידו כיד רבו כדאמר גבי בעלים וע"כ דדוקא התם שייך הסברא דתלי לענין קנין · והו"ק · [ומיהו מש"כ דמשמע מדאמר גדי שלי וטלה שלו דאין לו חלק בטלה צ"ע דמה משמע שייך כאן דפשוט כיון דיש לו פסח · אחר · אין אדם אוכל שני פסחים · וכדתנן התם בעבד של שני שותפין דהיכא דקפדי אינו אוכל משניהם וע"כ משום שאסור לאכול שני פסחים] וא"כ ע"כ דבהקדש שמחויב יכול להקדיש ע"י שליח וטעמא נראה דזה הוי כמו תרומה כיון דחובה עליו יכול לעשות שליח ולא שייך כאן מילי ודבריהן אינן אמורים אלא בהקדש נדבה וא"כ לא קשה מידי כיון דמצינו שליחות בהקדש תו יכול להתנות אף בכל הקדשות והי היכי דאמר בכתובות שם לענין קידושי ביאה דאיתקוש הויות להדדי והתם דעניני קדושין חלוקין הן איצטריך להך סברא דאיתקוש אבל הקדש דר"א ממש הם כל עניני הקדש פשוט דלא צריך יש שליחות בהך מלתא גופא ועדיף טפי מאיתקוש וא"כ מה שהקשינו לענין הפקר נמי לק"מ דאו דהוי בכלל הקדש או בשאר מתנות דיכול לעשות שליח ומש"ה יכול להתנות אף בהפקר וז"ב · ועי' חי' הרמב"ן (ב"ב ר"פ מי שמת) דאינו יכול לעשות שליח לנדור עבורו וכן מוכח דברי התו' נזיר (די"ב) ובש"מ שם דא"י לעשות שליח לקבל עליו נזירות עבורו · ולכאורה דלפי' כל הני פו' גם כן דאינו עושה שליח להקדש ומ"מ אינה ראי' גמורה דהתם להתחייב על גופו ודאי הוה מילי בעלמא ולענ"ד גם בהדיוט י"ל דאינו יכול לעשות שליח להתחייב לחבירו עבורו וראי' לדבר דגבי הרשאה בב"ק ד"ע בעי מדינא באופן שיכול להקנות לי' להמורשה ולא שליחות וצ"ע שם אבל להקדיש י"ל דמודה הרמב"ן והתוס' נזיר דיכול להקדיש עי"ש דהוה כמוסר חפץ לחבירו ליתן לחבירו והמקבל קנה לה בעצמו בקנין המועיל והשליח לא עשה מעשה כלל ואפ"ה פשוט בסוף פ"ק דגיטין ובכ"ד דקנה חבירו דעיקר השליחות להרשות עליו וה"נ אמירה לגבוה הוה כמסירה להדיוט ובאמת צ"ע. לענ"ד טעם המהרי"ט למה קרי לה מילי בעלמא וצ"ל דמ"מ. כיון דהקדש אינו קונה אלא באמירתו מיקרי מילי בעלמא אבל עכ"פ נראה ברור דמדברי כל הני פו' אין ראיה לדינו של מהרי"ט :

שוב ראיתי בדברי הנוב"י מ"ב (סקמ"ז) בתשובה · מבן המחבר דהאריך שם לענין נדרים ושבועות והביא דברי המהרי"ט ותמה עליו על מש"כ דמילי לא מימסרי לשליח דהא גבי גט התם לא אמרינן אלא דאין שליח ראשון עושה שליח שני אבל שליחות נתפס אפי' במילי ועוד דגבי הפרת נדרים פליגי תנאי · אי יכול לעשות שליח משום מיעוטא דקרא הא בלא"ה אפי' הוה מילי בעלמא יכול לעשות שליח · והנה לענין זה כבר האריכתי בעזה"י במקום אחר ומה שתמה · על המהרי"ט דהא בגט היינו אלא דשליח ראשון אינו עושה שליח אחר נראה · סברת המהרי"ט דבאמת קיימא לן בכ"ד דשליח עושה שליח ולא מצינו חילוק בין שליח ראשון לשליח שני · ועוד נראה דע"כ צ"ל דהך מלתא היא דהא לא ילפינן בקידושין דשע"ש אלא בגירושין ובפסח וקדשים ליכא קרא ועי' רשב"ם ב"ב (פ"א) גבי בלען ושיגרן. ביד שליח ומת כו' דפי' או שמת ומינה שליח אחר תחתיו וכיון דכתב בקרא והבאת ודאי צריך שליחות להבאה ואפ"ה שע"ש וע"כ דאף דמעיקרא לענין עיקר השליחות צריך קרא אחרינא לקדשים ולא ילפי מגירושין מ"מ השתא דכבר איתרבי שליחות בקדשים · ומצינו בגירושין דאיתרבי דשע"ש · אמרינן דג"מ בעלמא הוא וכל דין שליחות איתרבי בקדשים וכה"ג כתבו התוס' בחולין (ל"ו) בד"ה חד במה דאף דאיצטריך תרי קראי לענין הכשר למחוברין ותלושין ובמה לא כתיב אלא חד קרא ומה מפרך לא ילפינן דהא איצטריך קרא אחרינא לדין הכשר במה מ"מ כיון דכבר גלי קרא הכשר במה תו לא הוה אלא ג"מ דכל דין הכשר אתרבי ע"ש וה"נ כל דין שליחות איתרבי ושליח ראשון ושני חד הוא וז"ב · וא"כ כיון שאין אנו מחלקין בין שליח ראשון לשני ע"כ הא דאמרינן דמילי לא מימסרי לשליח אין החסרון ע"כ אך משום השליח השני אבל לראשון מימסרי דזה מוכח ע"כ שא"א לחלק ביניהם וכמש"כ אלא דהיכי דעושה שליח לגרש הא לא הוה מילי דהא נתינת הגט מעשה הוא וכ"ש כתיבת הגט בשליח לכותבו אבל היכא דאינו עושה השליח אלא לומר לפלוני הא הוה מילי בעלמא לענין שליח הראשון ואינו נעשה שליח על האמירה אל זה דאין שליחות נתפס על מילי · ואף דרש"י בגיטין (כ"ט) כתב דאינן חוזרין ונמסרין לאחר עיקר הטעם דאין הראשון נעשה הבעלים להיות חוזר ומוסרם וז"ב :

ומה שהקשה מהפרת נדרים דאפי' מאן דס"ל דאינו עושה שליח להפרה איצטריך קרא להכי דאינו יכול לעשות שליח ואי איתא ת"ל דהוי מילי בעלמא לענ"ד י"ל כיון דבהפרה גופא קיי"ל דאינו יכול לעשות שליח י"ל דהתם גופא ה"ט משו' דהוה מילי בעלמא ולא מימסרי לשליח ומהתם הוא דילפינן לה ומש"ה התם גופי' איצטרי' קרא להכי ואע"ג דהתו' ר"פ מצות חליצה ד"ה וקראו לו כתבו דהפרת נדרים וסמיכה ומדידת עגלה ערופה וקריאת ב"ד ליבם דהתם דממעטינן שליח בכל הנהו הוי הש"כ הבאים כאחד ואין מלמדין ע"ב מ"מ כבר ביארתי במ"א דאף דאין מלמדין היינו למילתא אחריני אבל באותו הדבר גופא מלמדין וז"ב · ואי"ל דהכתי קריאת היבם דנ"ל התם מקרא יתירא

נמי

נמי הוה דיבור בעלמא וא"כ למנין דיבורא גופא הוה נמי קריאה דב"ד ש"מ עם ה"נ די"ל דתרווי' צריכי דמקריאה לא הוי ילפינן הפרה דהוי אמרינן מה לקריאה שכן מצוה ומש"ה אינו עושה שליח וכדאמרינן התם בקדושין דלא ילפינן בקדשים שליחות מגירושין ותרומה שכן ישנן חול אצל קדשים וחזינן במידי דקודש יותר סברא דאינו עושה שליח וה"נ איפכא דמש"ה אינו עושה כאן שליח דהוי קודש · וקריאה מה"נ פשוט דלא הוה ילפינן דהו"א דאין בקריאה חובה כלל על הדיינין בעצמם ככל קריאה ב"ד וכל קיום דין דאין החובה על הדיינין עצמן ועוד דהתם אי הוה בעי השלוחים הוו יכולין ליישב ג"כ בעצמן בדין כהלכה שהרי הכשר אפי' הדיוטות בעלמא והוה ראוין לקריאה משא"כ בבעל דעלי' רמיא והשתא דגלי קרא בהו שפיר ילפינן מינייהו · ואע"ג דהתוס' בריש השולח גם כתבו לטעם דהפרה דלשון אישה משמע ולא שלוחו זה אינו אלא דרשת הכתוב אבל טעם הדבר שפיר י"ל משום דהוי מילי · מיהו משמעות דברי התוספות דהטעם דאין השליח נעשה כבעלה וא"כ ליכא למילף מינה · ועוד נ"ל בדבר דהאי טעמא דמילי לא מימסרי לשליח דילפינן מה"נ וקריאה וכבר כתבנו דמקריאה לחוד ליכא למילף דאיכא למפרך שכן מצוה · וא"כ צריך גם ה"נ ע"כ וא"כ ע"כ תלי' בפלוגתא דרבי יאשיה ור"י דגבי ה"נ וא"כ הו"ל לאתויי בגיטין (ס"ו) בסוגיא דמילי פלוגתא דר"י ורבי יונתן כדדק הש"ס בכ"מ לומר והני תנאי כהני תנאי ועוד · דבאומר אמרו קיי"ל דהוה ספיקא אי מימסרי לשליח · ע"כ נראה יותר דהא דמילי לא מימסרי לשליח הוא מסברא דבכל הני דילפינן דשלוחו של אדם כמותו בר"פ הא"מ הוא מעשה . אבל בדיבורא אפשר דאין כחו גדול כ"כ למימסר לשליח · דזה דנמסר לשליח צריך מילתא אלימתא טובא · כדמוכח מדברי התוס' כתובות (דף ע"ד) גבי תנאה דאפשר לקיומי ע"י שליח הוה תנאה כו' דכתבו בד"ה תנאי כו' דהסברא דכיון דהמעשה כ"כ בידו שיכול לקיימו ע"י שליח סברא שיהא ג"כ בידו לשוי' בי' תנאה כו' ושמעינן מדבריהם דזה דיכול לעשות ע"י שליח הוא חיזוק הדבר ואם כן אין ללמוד שליחות בדיבור דאין הדבר גדול כ"כ תמעשה דהוא אלים טפי ודו"ק · והא דצריך מיעוט בה"נ דאי לעשות שליח אף דהוא מילי נראה לענ"ד דהיינו טעמא דהו"א הפרת נדרים שאני דכיון דקיי"ל כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת ואפי' בקטן דאין קידושיו אפ"ה אמרינן בנדה (דף מ"ו) דמפיר מה"ט וה"נ הו"א דאף דאין שליחות למילי בעלמא מ"מ גילוי דעתא הוה דאינו רוצה בנדרה וה"א דמהני ומש"ה איצטריך הכא קרא דאפ"ה ל"מ ע"י שליח ולק"מ ומקריאה כבר כתבנו דהתם הו"א שפיר דאפשר בשליחות כיון דגם השלוחין יכולין להיות דיינים ודו"ק · ומיהו כ"כ דעיקר הדבר הא דקרי לה מילי י"ל דהא משליטו על החפץ להקדישו והוה כנותן לו החפץ ליתן לחבירו ואי דהתם הנתינה הוה מעשה לא ידעתי מאי מעשה הוא והי לא הוי כאומר לו שיקחנו בעצמו וצ"ל דהתם עיקר הקנין במשיכות חבירו והשליחות אינו אלא להרשות לו אבל הכא ההקדש אינו יכול לקנות בעצמו ועיין ב"ב (דף ע"ט) גבי הקדיש בור דאין המים הבאים אח"כ קדושין ופירשב"ם ותוס' דאין יד להקדש ועיקר ההקדש מה שמקנין לו ומש"ה חשיב מילי ומ"מ צ"ע דהב"ד פריך בפשיטות מה לי מכרו לגבוה מה לי מכרו להדיוט וצ"ע :

סימן ח

חולין (ד"ס) ר"ג ובית דינו גזרו על שחיטת כותי כו' כי הא דר"מ שדריה לרשב"א למזבן חמרא מבי כותאי כו' וגזר עלייהו כו' דמות יונה מצאו להם בהר גרזים שהיו עובדין אותה ור"מ לטעמיה דחייש למיעוטא וגזר רובא אטו מיעוטא ור"ג וב"ד נמי כר"מ סבירא להו · ויש להבין בסוגיא זו דלכאורה קשיא טובא ·

א) דהא מסיק בריש האשה בתרא דברובא וחזקה לא חייש ר"מ וה"נ איכא להיין חזקת כשרות והוה רובא וחזקה :

ב) קשה לפי מה שנסתפקו התוס' שם ד"ה כגון אי חייש נמי ר"מ ברובא דאיתא קמן ומסקנתם נראה דברובא דאיתא קמן ל"ח וכן כתבו בפשיטות ברפ"ג דבכורות בתו' ד"ה דרובא וכן משמע במכילתין (י"א) דברובא דאיתא קמן לית מאן דפליג לחוש למיעוטא · וקצת ראיה נראה לזה מדמסקינן בשלהי בתולה נשאת דאר"י משמה דריבה וכו' וא"ר יוחנן בן נורי אם רוב העיר משיאין לכהונה כשירה ומסיק דתרי רובא הוי התם רוב העיר ורוב סיעה והדר פריך ומי בעינן תרי רובא והתניא כו' ולכאורה מאי פריך הא מסיק ביבמות (ס"ג) דר"י חייש למיעוטא ועיי"ש בתוס' וא"כ א"ש דמש"ה בעי תרי רובא אלא ע"כ דפשיטא לי' דברובא דאיתא קמן לכ"ע לא חיישינן למיעוטא והכא"ל · וא"כ הכא בכותים דהוי רובא דאית' קמן כמו רוב העיר בכתובות מ"ט חייש ר"מ למיעוטא:

ג) קשה דאי חייש למיעוטא דעובדי ע"ג א"כ הוי ליה למיחש נמי דילמא שהיו להם עבודת כוכבים והוה הקרובה ועי' בע"ג (ד' כ"ז) מפני שמל לשם הר גריזים [מיהו לכאורה התם ר"י אמר לה ומשמע דאיהו הוא רבנן דר"מ דלא חייש למיעוטא וא"כ הא דהשם התם ע"כ נ"ל דשוב נתקלקלו יותר ולא היה מיעוטא ובאמת מוכח בקידושין (ע"ב) דר"י הי בתר ר"מ ושפיר י"ל דלאח"כ נתקלקלו יותר וא"כ שוב אין ראי' מהתם דהשם על אותה מילה עצמה לשם הר גריזים דההיא שעתא אפשר דכבר היו אדוקים ביותר ודו"ק] · וכ"ש דבשחיטה הי' לנו לחוש לשם עבודת כוכבים והו"ל דהוה תקרובת ע"ג ולכאורה משמע דלא אסרוה אלא באכילה ותדע דהא אפילו בשחיטת עובד כוכבים משמע לקמן (י"ג) דאפילו לר"מ לא הוי תקרובות מדלא אמר התם אמתניתין דשחיטת נכרי נבלה דלא כר"מ כי היכי דאמר התם דלא כר"א · ולכאורה לר"מ אמאי לא הוי תקרובות הא פריך התם ודילמא מין הוא ומסיק אין רוב עובדי כוכבים מינין וא"כ לר"מ דחייש למיעוטא ניחוש דילמא מין הוא :

ד) קשה לפי שיטת ר"ת בהרא"ש במכילתין (סי' ט"ז) דאפילו לרבנן בחזקה לאיסורא חיישינן למיעוטא א"כ גבי שחיטה דאיכא חזקת איסור כדאמרינן לקמן הו"ל למיחש גבי כותים למיעוטא דעובדי כוכבים אפי' לרבנן וי"ל דהוי מיעוטא דלא שכיחא כמו מיעוט שאין מותחין דא"כ מנ"ל דלר"מ חיישינן הכא במיעוט דלא שכיח ומדאמר ר"מ לטעמיה משמע דכיון דחייש בעלמא אית לן למיחש הכא·

ה) קשה דהא לכאורה מיעוט כותים הוי מיעוט קבוע וקיי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה והוי ספק מעליא ובבהמה דהוי חזקה לאיסורא לכאורה הוי איסורא דאורייתא לכו"ע וליכא למימר דאזיל לגבייהו באמת אסור לכ"ע אלא דר"מ דחייש למיעוטא גזר אף באזיל איהו לגבן דכל דפריש מרובא פריש דלא משמע הכי כלל דהא משמע דר"מ אזיל לגבייהו ואפילו הכי לר"מ

דווקא הוא דחיישינן ועוד תדע דא"כ כי אמר ליה ר"ז שמא לא שמע רבי אלא כשאין ישראל עומד על גביו ונראה ודאי דלא פליג אהך עובדא דהר גריזים אלא דטעמי' משום דלא חיישינן למיעוטא · ואי בהזיל לגבייהו מודו רבנן טפי הוי ליה למימר ששמע בהזיל לגבייהו ואפילו בישראל שומד על גביו ומשום ספק מומר דהוי איסורא משום מעשה דהר גריזים ולא הוי פריך כשאין ישראל עומד ע"ג למימרא בעי · ו) קשה כיון דקבוע הוי איסורא דאו' אף בפרים לגבן נגזור להו"ע שמא יקח מן הקבוע כדגזרינן בכ"ד היכא שאין האיסור ידוע ועיין לקמן בפ' ג"ה (דף ל"ה) הוד"ה ה"נ :

והנראה בביאור הסוגיא דהכא להו מדינא אתאן. עלה דמדינא לא שייך כלל לחוש להם משום שמלאו דמות יונה שהיו עובדין אותה מיעוטא בעלמא וליחוש משום זה לכולם דאם הם הוחזקו כולם מי הוחזקו ובישראל כי ה"ג ודאי דלא הוי אסרינן משום שימלא מי שילא מן הדת ולא שייך כלל לחוש מגברא לגברא אלא דהכא כבר כתבו התוס' ביבמות שם ד"ה מחורשא דשאני כותים דאומה שלימה היא ואין נוהגין במצות כישראל · ונראה לבאר יותר דהנה אמרינן בנדה רי"פ ב"כ דב"כ נדות מעריסתן ומפרש טעמי' משום מיעוטא דחזיין ור"מ היא דחיים למיעוטא והקשו שם בתוס' ד"ה ר"מ. דא"כ למה לי גזירת י"ח דבר דב"כ מי"ח דבר הוא בלא"ה חיים ר"מ למיעוטא ותירצו דוודאי מדינא לא הוי ליה למיחש דמסתמא. לא ראתה בשעה שנולדה ויש לה חזקת טהרה ורובא וחזקה ל"א ר"מ אלא דעיקר הגזירה שלא יטמעו בהן והא דאמר ר"מ היא היינו דלר"מ כיון דבעלמא חיים למיעוטא אית לן טעמא לתלות הגזירה דלא ליהוי כחוכא ויעו"ש וה"נ מדינא לא הוי לן לחוש כלל משום מיעוט העובדין וכ"ש דקבוע לא שייך כלל דאם המיעוט איתרע חזקתם כולם מי איתרעו אלא דעיקר הגזירה שלא יטמעו בהן אלא דלר"מ כיון דבעלמא חיים למיעוטא ה"נ איכא טעמא לתלות הגזירה · וכן יש לפרש בריש כל הצלמים ר"מ גזר שאר מקומות אטו אותו מקום ויעו"ש ובתד"ה ר"מ כיון דבעלמא חיישינן למיעוט יש לנו מקום לגזור · ובזה מדוקדק לנו לישנא דאמרינן הכא ר"מ לטעמיה דחיים למיעוטא וגזר רובא אטו מיעוטא דלא אמר דחיים למיעוט ותפשו הכא ג"כ למיעוט אלא דפשוט דהכא אינו אלא גזירה · ומש"ה כיון דגזירה בעלמא הוא לא חיישינן לתקרובת עבודת כוכבים כלל ודי לנו דאסורה בגבלה וכן אפילו בעובד כוכבים משום מיעוט מינין לא ניחוש לכולן לתקרובות וכן גזרו על יינם של כותים אף דמדינא שרי דהוה רובא וחזקה להתירא אלא דעיקר הגזירה הי' משום שלא יטמעו בהן ועילה מצאו וגזרו כי היכי דגזרו על סתם יינן של עובדי כוכבים אף דמדינא הוי לן לאוקמי בחזקת כשרות : ולפי זה יתיישב לנו שפיר מה שתמהו התוספות על רש"י דר"מ גזר על סתם יין של כותים ולא גזר על שחיטה דאורייתא ולפי דרכנו יתיישב שפיר כיון דמדינא אין לחוש כלל אלא גזירה שלא יטמעו בהם ואפשר דשלא יטמעו בהן שייך ביין טפי או דהוי אפשר להו לפרוש מיין ולא הוי אפשר בשחיטה וכדאשכחן מעיקרא דגזרו על פת לחודא כמבואר בתוס' (ד"ד) ד"ה מלא כותי ודי"ג ד"ה פיתו ע"ש · ומהך טעמי ניחא לן נמי הא דמעיקרא לא קבלוה משום דלא חשש איסורא הוא אלא גזירה שלא יטמעו בהן ואפשר דלא הוה אפשר להו לפרוש אבל אי מדינא היכא למיחש. לא יתיישב כ"כ ודו"ק :

סימן ט

מה שהקשה ידידי בסוגי' דיבמות (ע"ז) · דאר"י אי לאו דא"ר יהודה הכתוב תלאן בלידה לא מלא ידיו ורגליו בבהמ"ד מהדי אר"י קהל גרים איקרי קהל מגרי שני במה יטהר ודילמא דאי עבר והביא דפי לא כתיב קהל ה' · וליפרוק טפי מעמוני דכתיב בקרא עד דור עשירי לא יבוא ה' והתם להו"ע עמוני ולא עמונית והיכי משכחת לה דור עשירי כיון דאיקרי קהל · והא עדיפא טפי דל"ל דאי דהא עמוני הוי לאו · ושמעינן לי' לר"י דיש ממזר מחייבי לאוין ואפי' לאוי דלאו דשאור בסנהדרין (נ"ג) וא"כ ת"ל דהוה ממזר ידידי בהרבה פנים יש ליישב ובפשוטו הנה לפי מסקנא דשמעתין שפיר משכחת לה עמוני דור. עשירי דנסיב מצרית שני' · וקיי"ל דהלך אחר הזכר ומשום המצרית הוה דור שלישי והכשר ופסול משום עמוני · אלא דאי לאו דאר"י הכתוב תלאן בלידה תיקשי וא"כ בקושיא טפי הו"ל למינקט הך קושיא דעדיף דאף בדאי א"א · אבל כבר הקשו התוס' שם דישא שתוקית והי' דשתוקית הוה נמי דאי · וא"כ גם בעמוני משכחת בדאי כגון בשתוקית וא"כ ליכא למיפרך מינה מידי דהא הוה דהי לאיסורא וכתבי' קרא · וי"ל דר"י הכי ס"ל מעיקרא ודו"ק · אבל בעיקר הדבר כבר כתבו התוס' בתחלתין (ד"י) דסוגי' דהתם דלר"י יש ממזר מח"ל היינו לברייתא דהתם אבל מתני' דהכא לא ס"ל הכי לר"י ע"ש · ובאמת צ"ע מנלן דמתני' פליג בהא דילמא בהא מודה נמי מתני' · אבל הנראה דמתני' דהכא ע"כ לא ס"ל הכי אליבא דר"י דהא אמר רבנן דהיינו ר"י כדאר"י דאם לדין יש תשובה · ומפרש בגמרא דהיינו עריות וחלל מח"ע יוכיחו דאחד זכרים ואחד נקיבות · והתוס' הקשו דאכתי מה להנך שכן לאו דאף חלל מח"ע יש לאו עליו והי' דשמא חלל מח"ע אינו אלא עשה · והנה לעיל בסוגיא (ד"ס) פליגי רבנן וראב"י בקרא דוחללה זונה ואלמנה גרושה את אלה לא יקח כי אם בתולה מעמיו יקח אשה ולא יחלל זרעו דראב"י סבר דאכולהו קאי ויש חלל מח"ע ורבנן סברי דאלה הפסיק הענין · אבל להו"ע האלמנה גרושה ודאי קאי קרא ע"ש · ולכאורה יש להבין דלר"ע דאמר אין חל"ל הוה ממזר ואלמנה לכה"ג ממזר הוה א"כ קרא דלא יחלל דאמרינן חילולין הוא שוה ואינו שוה ממזרות אמאי קאי דהא לדידי' אלמנה לכה"ג ממזר הוא · אבל באמת מיושב מאוד דהוי' הם הקשו לרבנן דאלה הפסיק הענין א"כ הו"ל דאתי הבעולה דסמיך לי' ואי' דמסתבר טפי לאוקמי אח"ל · וזהו לדידן. דאין ממזר מח"ל ומסתבר לומר דחלל מיהו הוי טפי מעל ח"ע · וכיון דגלי אלה דלא קאי אלא אחדא דחקינן לאוקמי אח"ל דלפני פניו אבל לר"ע דמח"ל הוה ממזר א"כ מסתבר לאוקי קרא טפי אח"ע דבעולה לכה"ג דמודה ר"ע בהא להו"ע דלא הוה ממזר דהוה עשה דאינו שוה בכל כדאיתא בכ"ד והוה מינה חלל מיהא וא"ש טפי דקרא קאי. אדסמיך לי' · זה נראה ברור לר"ע דלדידי' לא משכחת לה חלל אלא מבעולה לכה"ג · ואין להקשות לפי"ז דלר"ע לא להוי חלל אלא מבעולה לכה"ג · א"כ תיקשי הא דקידושין (דע"ד) זונה בכה"ג

למה

למה נאמרה (פי' דלא גרע מכהן הדיוט) נאמר כאן זונה ונאמר להלן זונה מה כאן זרעו חולין אף להלן זרעו חולין · ולר"ע בין הבא ובין הבא הוה ממזר ולא צריך כך ילפותא כלל וא"כ קרא למאי אתא · והנלענ"ד דר"ע לשי' ביבמות (דס"א) דאמרינן התם זונה כשמה דר"א רע"א זונה זו מופקרת · ומליבנא דר"א דזונה כשמה ועפירש"י דמשמעות זונה היינו טועה מבעלה א"כ י"ל דבהמת הא דס"ל לר"ע דאפי' מופקרת היינו מיתורא דקרא דזונה גבי כה"ג · ואין להקשות דלפי"ז ליכא קרא יתורא לג"ש וא"כ בכהן הדיוט דליכא יתורא מנ"ל · די"ל דהו הוה ג"מ בעלמא דזה הוה זונה ודו"ק · ושפיר נוכל לומר דמכל הני הוה ממזר וחלל אינו אלא מבעולה לכה"ג דהוה עשה שאינה שוה בכל ומודה דלא הוה ממזר והוה מיהו חלל · וא"כ מוכרח ע"כ דלדידי' ליתא לתי' התוס' דחלל מח"ע אינו אלא בעשה דהא לדידי' כל להו דחללה לא יקח לא משכחת אלא מחלל דח"ע וע"כ דלדידי' חלל דח"ע בכלהו כקו' התוס' וא"כ הדק"ל דאין כאן תוכיח מחלל דח"ע ועריות דמה להנך שכן לאו וזה מוכרח · וא"כ במתני' דא"ר"י דיש תוכיח מעריות וחלל מח"ע ע"כ לא סבר כר"ע ומוכח ע"כ דמתני' פליג אברייתא דהתם וא"כ מיתרצא קושיתו דמר מעיקרא דלר"י דהכא ע"כ לי"ל דיש ממזר מח"ל וזהו גם דברי התוס' דהבאנו · ויש ליישב עוד אבל זה ברור ופשוט :

ובההוא ענינא קשה לי כעת דברי התוס' (דנ"ז) ד"ה וכא כו' ודילמא סבר נמי ר"ש דקהל גרים לא איקרי קהל כו' ע"ש · ולא ידעתי למה נסתפקו בזה דודאי ע"כ סבר הכי · דהא אר"י אי להו דאר"י שהכתוב תלאן בלידה דגם נקיבות אסור לא מלא ידיו ורגליו. מכדי אר"י קהל גרים איקרי קהל מצרי שני במאי יטהר כו' וא"כ ר"ש דפליג בהדיא וסבר דבנים ולא בנות ע"כ סבר דלא איקרי קהל דאי ל"ה תקשי לדידי' מצרי שני במאי יטהר כדפריך לר"י ולע"ג :

סימן י

מה שכתב ידידי מו"ה חו"ז הרב נ"י לתרץ בבן סורר ומורה דאם רצו אביו ואמו למחול מוחלין לו ולהאורה הא הוה התראת ספק ותי' כיון דאין הספק בהעבירה דהא בשעת עשי' ודאי עבר אלא שימחלו לו יפטור מן העונש וספק בעונש לא אמרינן לא שמה התראה סברא חדשה היא · והנה מדברי רבינו הטו"ז מ"ק חלק אה"ע (סנ"א) שכתב דבר נאה בסך דחולין גבי פלוגתא דהאי סימנא והאי סימנא אית בי' קטיל נפשי' לא קטלינן לי' ואפי' אי סימנים דאורייתא · וכתב בטעם הדבר משום דדווקא כשאין הבהמה לפנינו סמכינן אסימנים אבל כשמכחיש לפנינו בבריא לא סמכינן אסימנים דלפעמים מיעוטא דלא שכיחא דאין מכוונין עדותן ויכול לומר אני מן המיעוט · וכיון דבשהכחשה הי' יכול לפטור גם כשאינו מכחיש פטור דהוה ה"ס כיון דהי' יכול לפטור עצמו ולמדנו מדבריו דאע"ג דהתם העדים רואין בשעת מעשה העבירה · ואין הספק אלא על העונש הוה ה"ס · וכן יש ללמוד מדברי הריטב"א במכות דהקשה גבי נקטעה יד העדים דפטור אמאי לא הוה ה"ס ע"ש הרי בהדיא דאף שאין ספק אלא בעונש הוי ה"ס · וכן מסתבר לי לענ"ד דהא ה"ס לאו מקרא הוא אלא סברא דבספק לא הוה התראה · וא"כ כיון דקיי"ל דבעי להודיעו שהוא חייב מיתת ב"ד כדאיתא בסנהדרין (ד"פ) וכ"ד א"כ אפי' ספק בעונש לאו הודעה היא וזה ברור ועוד בעיקר סברתו אינו ברור לי דכתב דבמחילה אינו נפטר אלא מן העונש ולא מן העבירה · ולענ"ד כיון דקפיד קרא משום שאינו שומע בקולנו ומשום כבודם נגעו בה הוה כגוזל חבירו ואח"כ מוחל לו חבירו דמשמע בכ"ד דנפטר מן גוף העבירה ולא מעונש לחוד ול"ע · וביותר קושיתו דהוה ה"ס נראה ברור כמש"כ התוס' במכות (ע"ו) ד"ה במאי קמיפלגי גבי נזיר שאמרו לו אל תשתה דלוקה אף דהוה ה"ס דבידו לשאול על נזירותו משום דיש לנו לומר דלעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו ע"ש והוא כמו חזקה ומבואר יותר בתוס' גיטין (ל"ג) ד"ה ואפקעינהו ע"ש · וה"נ כיון דקיי"ל דצריך תו"א להתרות בו למלקות ולמיתה מוקמינן לי' אחזקה דשתא דלא מחלי ולא הוה ה"ס וזה נכון :

ובשולי מכתבי הנני כותב לו מה שראיתי דבר תמוה בתשובות הנוספות לש"א דהקשה בדברי התוס' יבמות (ד"פ) ד"ה נעשה סריס למפרע · דכתבו שם דלא הוה ה"ס · דאיגלאי מילתא למפרע שהי' גדול בשעת התראה · ול"ד להכה את זה וחזר והכה את זה דהשתא נמי לא ידיע. איזהו אביו · וכתב דמה יענו בנותר ושבועה שלא אוכל זה אם אוכל זה · וגם התוס' סוף פ"ק דכתובות גבי זורק אבן לגו כתבו דהוה ה"ס אף דהשתא נודע דודאי עבר ותמהני על פה קדוש יאמר דבר זה דהא עיקר סברת התוס' ביבמות דהשתא נתגלה דבשעת התראה לא הוי ספק כלל אלא דאנן לא ידענו · דהא סריס חמה ודאי הוה משנולד והוה גדול למפרע · ובשעת מעשה עבד איסורא ודאי אלא דבשעת מעשה לא ידענו · והשתא איגלאי מילתא דלא הוה ספק · ולא הוצרכו לחלק אלא בהכה את זה וחזר והכה את זה דהתם נמי עכשיו מתברר דעכ"פ בשעת הכאה אחד לא הי' ספק ואפ"ה הילקו דמ"מ אינו נודע לנו על איזה מהן · אבל בזורק אבן לגו וכי השתא מתגלה דבשעת מעשה לא הוה ספק הא בשעת הזריקה הוה ספק · וכן בשבועה שלא אוכל זה בשעה שאכלה הי' בידו בין לאכול השני' או לא ובשעה שאכל השנים לא נתגלה השתא דמעיקרא לא הוה ספיקא · וכן בנותר בכל שעה הי' בידו לאכול אח"כ ולא עבר על מה שאינו אוכל עכשיו · ומה שאינו אוכל אח"כ אינו מתברר דמעיקרא לא הוה ספיקא · ואי על רגע האחרונה אותה רגע אינה נודעה לנו ובזה הוה כהכה זה וחזר והכה זה כיון דאינו נודע לנו באיזה רגע עבר · וקיל"ל כברתם דהתם עתה מתברר על שעת מעשה אבל הכא בכל הני אינו מתברר על שעת המעשה אלא דהבירור הוא מאח"כ וז"ב :

סימן יא

גיטין (כ"א) כותב לה את הגט על יד של עבד ונותן לה העבד על קרן של פרה ונותן לה הפרה · בשלמא יד של עבד א"א למקלי' אלא קרן פרה ניקלה וניתיב לה א"ק וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אלא כתיבה ונתינה יצא זה שמחוסר כתיבה וקציצה כו' · בספר נט מקושר

מקושר הקשה דכיון דבעינן בגט שאינו מחוסר מעשה היכי קי"ל דשולח גט בריחוק מקום כדתנן השולח גט ממה"י הא אמרינן בנזיר (דמ"ה) גבי גילוח נזיר דהא דכתיב וגלח פתח אוהל מועד ע"כ היינו פתח היכל דכתיב ולקח ונתן מי שאינו מחוסר אלא לקיחה ונתינה יצא זה שמחוסר לקיחה והבאה כו' הרי חזינן דהבאה מיקרי מחוסר מעשה · וא"כ בגט נמי ליפסיל דמחוסר הבאה · וכתב דאי"ל דהכא לא מיקרי מחוסר מעשה כיון דאפשר שהאשה תבוא כאן ואין הגט חסר מעשה דא"כ גבי קרן פרה נמי הא היכי שנותן לה הפרה הכר · וא"כ אפשר נמי שלא יהא מחוסר מעשה ואפ"ה פסול ע"ש · הנה באמת נראה לענ"ד דאין לדמות כלל כל הני דרשא דמחוסר מעשה וכ"א מידרים לפי ענינו כמש"כ התוס' לענין כלל ופרט וכי ה"ג בכ"ד · ומ"מ כיון דסברת הרב ז"ל לדמותם צריכין אנו לבאר יבוא מבואר ולענ"ד הדבר מבואר בתוס' נזיר שם גבי גלח בגבולין חוץ לירושלים אינו מגלח תחת הדוד וכתבו שם ד"ה א"מ דאע"ג דפתח אוהל מועד ל"ד מ"מ חוץ לירושלים א"מ דמחוסר הבאה לירושלים ע"ש · וחזינן דלא ממעט אלא חוץ לירושלים אבל בירושלים גופה אף דמחוסר הבאה למקום הדוד לא מיקרי מחוסר מעשה · ואף שי"ל בזה כחילוק הרב ז"ל דבירושלים גופה כיון דאפשר להביא הדוד להשער לא מיקרי מחוסר מעשה מ"מ לשון מחוסר הבאה נראה דלא אמרו אלא כשעתה אינו במקום הראוי למצותו ומחוסר להביאו · אבל כשהמקום גם עתה ראוי אלא שמחוסר להקריבו בזה אמרינן בכ"ד מחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה · ומש"ה נמי כשמגלח בירושלים אפי' רחוק ממקום הדוד לא מיקרי מחוסר הבאה כיון דהמקום ראוי לדוד ולא ממעטינן אלא בגבולין חוץ לירושלים שאין המקום ראוי לדוד של שלמים דנפסל ביוצא ומחוסר השער מעשה להכשירו להביאו למקום הראוי · וכיוצא בזה נראה ברים כיסוי הדם דממעט קדשים מכיסוי דכתיב ושפך וכסה מי שאינו מחוסר אלא שפיכה וכיסוי יצא זה שמחוסר שפיכה גרירה וכיסוי דעל המזבח א"א לכסות ע"ש · והנה נראה פשוט דגרירה דהתם היינו מחוסר הבאה דגרירה בעצמה מאי מעשה היא והיינו הבאה למקום הראוי · ומש"ה כתבו התוס' שם דל"ד לדם הניתז ושעל הסכין דצריך לגרור דהתם אי לא ניתז לא הי' צריך גרירה · וע"כ פי' דבריהם היינו דהתם המקום ראוי אלא דמחוסר קריבה ומחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה · אבל דם קדשים מחוסר הבאה למקום הראוי ומחוסר הבאה מיקרי מחוסר מעשה · ומיהו י"ל ולפרש דהתם כיון דמעיקרא נתחייב בכיסוי בשעת שחיטה אף אי נימא דהשתא נדחה מ"מ כיון דבידו להכשירו מחויב להכשירו ולגררו ולהתחייב בכיסוי והכי אמרי' בפסחי' (ס"ט) ערל שלא מל ענוש כרת כיון דחיובא רמיא עליה אלא דגברא לא חזי ובידו להתכשר מחויב הוי · וה"נ ע"כ אינו נפטר לגמרי דלא עדיף מכסהו הרוח דכתבו שם התד"ה צריך שיתן עפר למעלה דלא קיים המצוה דמצותו שיתן הוא ע"ב · ומש"ה כסהו הרוח ונתגלה חייב לכסות אף שכסהו בעצמו ונתגלה פטור מלכסות משום דבכסהו הרוח לא קיים המצוה · וה"נ כיון דלא קיים המצוה ובשיגרור יכול לקיים חייב לגררו כדי לקיים המצוה · ואף דגבי כסהו הרוח גופה כי לא נתגלה אמרינן בכדי' דאינו חייב לכסות ואפי' יש בידו לגלותו ולכסותו משמע דאינו מחוייב · ע"כ צ"ל דשאני התם כיון דהוא מכוסה א"א לחייבו יותר · אבל בל"ה כיון דמחוייב בכיסוי ובכיסוי הרוח לא קיים המצוה ובידו לגלותו ויתחייב אח"כ לכסות דודאי אין חילוק בין נתגלה מעצמו לגילהו הוא למה לא יתחייב להכשיר למצוה כדאמרינן בפסחים גבי ערל · ואף שי"ל דדרשא דהכא זהו גזיה"כ כאן דנפטר בזה מ"מ אין סברא כן כלל כיון דבידו לקיים המצוה כיון דחזר ונתגלה חייב לכסות והשתא אינו מקיים המצוה היאך נימא לפטרנו · וע"כ כיון דמכוסה הוא אין זה ענין לגלותו ולכסותו דאין תועלת בזה · וביארתי בזה בס"ד במ"א · וא"כ הכא לענין ניתז י"ל אף דנדחה בשעת שחיטה מ"מ כיון דאם יגרור יתחייב לכסות דל"ג מכסהו הרוח ונתגלה דודאי מחוסר גרירה ואפ"ה חייב אח"כ וה"נ הא"כ ודאי לא נתמעט וא"כ השתא נמי כיון דבידו לגרור לא שייך למעט וע"כ אין המיעוט אלא לענין קדשים דמעיקרא אינו מתחייב כלל בכיסוי וא"כ דברינו אינן מוכרחין בכאן · מ"מ פשטות דברי התוס' אינו מורין כן וגם בעיקרא דמילתא יש לעיין דבכסהו הרוח גופא אי נימא דשייך מחוסר גרירה א"כ למה באמת מתחייב אח"כ כיון דכבר נפטר דאיתמעט מקרא וע"כ דבאמת לא שייך שם כלל כך סברא כמש"נ כיון דהמקום ראוי מחוסר הבאה לא מיקרי מחוסר מעשה אלא הבאה למקום הראוי דנתחדש בה דבר המכשירו אבל מחוסר קריבה לא הוה מחוסר מעשה כלל ומש"ה שולח גט במקום רחוק לא מיקרי מחוסר מעשה · ולפי"ז לא קשיא מקרן פרה אדרבה כלל דדווקא גבי הבאה לא הוי מחוסר מעשה אלא אם חסר להביאו למקום הראוי הא בל"ה לא הוי מחוסר מעשה · אבל קרן פרה הקצילה מ"מ מעשה היא · אלא דהרמב"ן ז"ל הקשה מסברא דנפשי' דמחוסר מעשה לא מלינו מיקרי מחוסר אלא היכא דהמעשה מחוסר בהכנה אבל כאן למה מיקרי מחוסר הא יכול ליתן לה כל הפרה · ותי' בזה סברא ברורה דכיון דהפרה הוי דבר חשוב ושמו עליו בפ"ע לא מיקרי אפשר ליתן לה עם הפרה כיון דעתה אין רצונו ליתן לה והיא סברא רווחת בלא דוחק כלל · וא"כ גם לפי הבנת הג"מ לק"מ דכאן מיקרי המעשה מחוסר בהכנה כיון דלא יהיב לה הפרה לא שייך אפשר ליתן לה וז"ב · אלא דהפ"י דקדק דמשמע ממתני' דדווקא נותן לה הפרה הא ל"ה פסול ואמאי כשמקנה לה הקרן כמו שהוא מחובר בפרה למה לא יהי' גט הא אינו מחוסר קציצה · וכתב דאין זה כריתות כיון דגוף הגט מחובר בדבר שהוא שלו אלא דהקשה לפי זה מאי מיבעי' לי' להש"ס ע"מ שנייר שבין שיטה לשיטה שלי מאי תיפוק לי' דאין זה כריתות · והנה מש"כ דמשמע דכשנותן לה כמו שהוא מחובר אינו גט לפי דברינו הוא מוכרח דאי ל"ה אינו מחוסר מעשה אפי' קוצץ הקרן כיון דאין המעשה בהכנה ובזה לא שייך סברת הרמב"ן וע"כ דפסול אפי' הוא מחובר וצ"ל כסברתו דאין זה כריתות וכן נראה ול"ד לשניהם שותפין בשטר הצורה כמו שראיתי מי שדמה כן דהכא כיון דגוף הגט מחובר בשלו אין הגט טרחה וז"ב · ויש סעד לזה מפי' הרי"ף גבי הניח דגיטין (ד"ע) אך משום דלאו גט כריתות קא מהני לה דפי' הרי"ף לפי שכתוב בו זכות הבעל וכל שיש בו זכות לבעל אינו כריתות ע"ש · וקושית הפ"י מע"מ שנייר

שלי

שלא נראה לענ"ד דהכא הקשו שם התוס' הא
מחוסר קציצה והי' דאין זה דבר חשוב ולא מיקרי מחוסר
קציצה ע"ש · והנה י"ל בכעין זה גם לענין גוף הסברא
דהכא דאין זה חשוב ולא מיקרי אגידא בי' משום הא ·
אבל הוא דוחק קצת בהכא · אבל באמת החילוק כאן פשוט
ומבואר דדוקא בפרה דמחוסר קציצה פסול · ולא מיקרי
בידו לקוצצו אין זה כריתות · אבל בגייר כיון דמחוסר קציצה
לא מיפסיל בהא ובידה לקצץ כל שעה לא מיקרי אגידא בי'
משום הא · ושפיר הוה כריתות אפי' כשהוא מחובר וז"ב :

וראיתי מי שכ' בזה דא"א להקנות כלל קרן הפרה
כשהוא מחובר דכמו שאמרו בב"מ (ד' ע')
דמשוך פרה וקני כלים בעליה הוי איבעי' דלא אפשטא
אע"ג שהם הטפים וה"ה קרן פרה שהוא מחובר הנה
נראה שהבין דגירסא דהתם משום דאינו מכוון לקנות
כל מה שמושך · ואולי לפום ריהטא כתב כן דזה ודאי
אע"פ שאינו מכוין לקנות הכל קני מיהו מה שמכוין לקנות
וכ"כ בהדיא התוס' שם (ד"ח) ד"ה ממאי דבמציאה דחצי'
שלי איירי דמוכח הגבהתי טליה לקנות חצי' ע"ש · והא
דלא קני התם במשוך בהמה וקני כלים כתבו התו' שם
משום דאין משיכתן שוה אבל משיך קופה לקנות כלים
כתבו דפשיטא דקני · וא"כ ה"נ קרן הפרה דגופא היא
ודאי נקנה במשיכת הפרה · והוא מבואר בהדיא ביו"ד
בש"ך ס"ו בהג"ה לענין מקנה לעובד כוכבים לפטור מן
הבכורה דמקנה לה האזנה וצריך משוך ומשיכה דמספקא
לן דילמא ליכא בעובד כוכבים אלא קנין משיכה ואפ"ה
נקנה האוזן במשיכת הפרה · והוא מדברי התוס' סוף
ע"ג (דף ע"א) ד"ה ר"א · והרא"ש ריש בכורות ע"ש · ומיהו
מדברי הש"ס שם ובד' כ"ג דפריך וליקנינהו אודנייהו
לעובד כוכבים אין לפשוט לשיטת הפוסקים דאין בעובד
כוכבים אלא קנין משיכה ואפ"ה נקנה האוזן די"ל
דאדרבה כיון דאוזן א"א להקנות במשיכה יכול להקנו'
בכסף כמש"כ התוס' בע"ג שם ד"ה פרדשני לענין מתנה
כיון דא"א בכסף נקנה במשיכה וה"ה איפכא · אבל
מדברי הפו' דהלכה משיכה מבואר בהדי' דמהני קנין
משיכת הפרה לענין האוזן וה"ה לענין הקרן והוא פשוט ·
ולכאורה בהגבהת הפרה לקנות אזנה פשוט דמהני אפילו
בגביה פרה לקנות כלים שעלי' דהא הגבהתן שוה מיהו
זהו אי הוי מגבה לה ממש אבל הגבהה בבהמה גסה
לא שייכא אלא בחבילי זמורות כדאמרינן בקדושין (דכ"ו)
ולכאורה נראה דאין הגבהתם שוה וצ"ע לדינא בזה :

ובספר ז"י מתרץ קושי' הג"מ דהכא לא מיקרי
מחוסר מעשה אלא דהתם אי הוה אמרינן
דפתח אוהל מועד ממש א"כ לשלם צריך הבאה והו"ל
למכתב והבאת ע"ש · ואם כי דבריו נכוחין אבל נסתרו
מדברי התוס' שם דכתבו דלפי האמת השתא נמי גילה
בגבולין אינו משום דמחוסר הבאה אף דהשתא א"א כלל
להיות והבאת דהא באמת א"צ הבאה ודבריהם ברורים
ומוכרחים · וע' תוס' חולין (ק"ל) ד"ה אי דחולין בעזרה
אינו אסור אלא דרך עבודה ע"ש · וא"כ לכל הפירושי' צריך
לבאר כאן למה פשיטא להו דהדוד א"א להיות בעזרה
דהיינו פתח אוה"מ דהכי דשלמים ק"ק ונאכלין בכל העיר
כמש"כ התו' שם ולכתחילה אין להביא בעזרה אבל מ"מ
איסור דאורייתא אין כאן וא"כ מנ"ל דהדוד איט בפתח
אוהל מועד · והמפרש שם כתב לקיחה והבאה לעזרה ·
ונראה שסובר דפתח אוהל מועד היינו בפתח היכל ממש
וצ"ע דמ"ש משלמים דכתיב ושחטו פתח אוהל מועד
ואפ"ה א"ל ריבוי אלא לענין לצדן כדאיתא בזבחים

(דנ"ה) וע"ש רש"י ד"ה והא קו' דלא תימא כנגד הפתח
דווקא ע"ש אבל תוך הפתח גופה ודאי א"ל גם לשון לעזרה
שכ' אינו מדוקדק דמה לדוד של שלמים בעזרה וצ"ע · ולפי'
התוס' אפשר ליישב לפי דבריהם במנחות (ד"פ) דטעמא
דאין איסור אלא דרך עבודה משום דדרשינן מה שלי
בשלך אסור אף שלך בשלי ושלי בשלך היינו דרך עבודה ע"ש
ואפשר כיון דבישול נמי כתיב ובשלו במקום קדוש דווקא
ואף דהתם משום יוצא מ"מ כיון דפריט בי' קרא אסור
נמי בחולין וסעד לסברא זו במנחות (נ"ו) ע"ש ודו"ק :

ומש"ה לעיין בדברי תוס' יבמות (נ"ג) ד"ה מייתי
לי' הכתי דפירי דאין סברא לחלק בין קירוב
מקום לרחוק אלמא דמחוסר הבאה לא הוה מחוסר מעשה ·
ל"י מה שלין הנ"ז דהא התוס' שם קאי אהא דאמר הש"ס
שם דר"י ס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מדעבד
אפירי דהוה מייתי לי' אריסי' וכתבו דע"כ משל אריס היו
דאי משלו למה הוה לא בל"ע דאפי' מחוברין אמרינן
דבידו לתולשם כדאיתא בקידושין (ס"ג) וא"כ מחוסר
מעשה אין קפידא כלל בדבר שלא בל"ע וא"כ אף אי
הבאה הוה מחוסר מעשה לא איכפת לן כלל כי היכי
דלא איכפת לן מחוסר תלישה דאמרינן בסו"פ כ"ה דהוה
מחוסר מעשה · ומיהו גוף דברי התוס' צ"ע קצת דאפי'
הוה משל אריס למה הוה לא בא לעולם לענין לתרום
עליו דהא איבעי' לן בנדרים (ל"ו) אי תורם משלו על של
חבירו צריך דעת בעלים ומסקנת הסו' דא"צ ושמ"ת
פ"ד מתרומות ה"ב · וא"כ השתא נמי יכול לתרום ולמה
הוה לא בל"ע (שוב מצאתי שהעיר הקושיא כן בדו"ח והניח
בצ"ע) · וי"ל דכוונתם דהיו משל האריס והיו מחוברים
וא"כ דווקא בשלו אמרינן בקידושין דלא הוי בל"ע משום
דבידו לתולשם אבל אחר לא דאין בידו לתולשם וצ"ע
בזה · גם אינו מבואר בדבריהם :

תוספות שם ד"ה יצא זה ט' ול"ד נקט עלה
של עלין נקוב כו' וקמ"ל נמי אף שצריך
ליתן לה בפסיקת היניקה לא חשיב בהכי מחוסר מעשה ע'
תו"ג שמדקדק דמנ"ל שאני' פסיקת היניקה הא אפשר שתקנה
כשהיא מחובר בחזקה וכוונתו אף דמחובר פסול הא
כתב הרא"ש דטעמא משום דכתיב ונתן בידה והכא הא
ניתן מיד ליד בפסיקת היניקה · ולענ"ד אינו מוכרח
דכ"ז שהוא מחובר מקרי אינו ניתן מיד ליד ואי דראוי
לתלוש כשיפסיק היניקה כל מחובר נמי יכול לתלוש · ואולי
דס"ל דכל מחובר אם יתלוש אחר הכתיבה הוה מחוסר
קציצה והשתא איט ראוי ליתן מיד ליד אבל כאן דמחוסר
קציצה לא מיפסיל שפיר מיקרי ראוי ליתן מיד ליד וכעין
שכתבנו לעיל אבל א"כ אכתי ע"כ הוכרחו התוס' לומר
דלא מיקרי מחוסר קציצה וגם גוף הסברא אינו מוכרח
כאן כלל · ותדע דמיקני בחזקה וא"כ דינו כמחובר ולא
כמטלטלין : ובעיקר הדרשא דדבר הניתן מיד ליד · הנה
בפ"י הביא תוספתא דדרים מה ספר בתלוש אף כל
בתלוש · ותמהני דלא הרגיש שהרא"ש כתב דרשא אחריתי ·
וליישב דברי הרא"ש שלא הביא דרשת התוספתא נראה
דס"ל דדרשא זו אינה אלא לר"י הגלילי דדריש נמי מה
ספר דבר שאין בו רוח חיים ואינו אוכל ואף דהש"ס
לא נקיט לה כך דרשא י"ל דלא נקיט אלא לפרש פלוגתייהו
במתני' אבל רבנן דסברי דליכא למדרש ספר כלל
דלספירת דברים הוא דאתא א"כ אין לנו לדרוש כך דרשא
נמי · ומ"מ צ"ע קצת דלריה"ג בידה למאי אתא · ומיהו
י"ל כמש"כ התוס' בריש הזורק דמידרש לכלל ופרט ע"ש
אבל לפי זה קשה מנ"ל דרשא דהרא"ש דהא כך כלל ופרט ה"ל

לכו"ע · וג"ל דתרתי ש"מ ומיהו כל הטורח הזה טרחנו ליישב שיטת הרא"ש · אבל לעיל בדה"א דרשינן ספר אחד ולא שנים ושלשה ספרים · וכתבו שם התוס' דאפי' לרבנן דרבי לספירת דברים דרשינן נמי הך דרשא ע"ש וא"כ י"ל דה"ל דרשינן דרשא דתוספתא לענין תלוש וא"כ כיון דגזה"כ הוא דתלוש פסול עליו נקוב דדינו כמחובר בכ"ד פשיטא ה"ז שלא פסק יניקה פסול · והרא"ש שכתב נמי סברא דבעי פסיקת יניקה נ"ל כמש"כ לעיל ודו"ק :

סימן יב

מה שהקשה בקידושין (מ"ו) בסוגי' דמקדש אתתו דש"א מעות מתנה ומתיב רבינא מפרישים חלתו קמח דאינו חלה וגזל ביד כהן ונימא דיהיב לשם מתנה ומשני משום דנפיק מיניה חורבא זימנין דאית לי' לכהן פחות מחמשת רבעים קמח והאי ואלים לי' בהדי הדדי וסבר נתקנה עיסתו דלמ"ל לומר פחות מחמשת רבעים קמח והאי לימא שתות דילמא לא אפרים מיניה חלה יפה הקשה · ונראה לענ"ד ליישב דלכאורה יש להקשות דהא קיי"ל במנחות (דף ס"ז) דגלגול הקדש פוטר וה"ה גלגול הפקר · והכי איתא בהדי' ביו"ד שבל"א ס"ז ע"ש וא"כ למה להו לרבנן לאפקועי ממון כהן בל"ה הא קיי"ל דהפקר ב"ד הפקר · וליתקני דהאי קמח הוא הפקר ביד כהן וא"כ ממילא פטורה נמי מחלה ולא אתי מיניה שום חורבא · והנראה דהנה הפ"מ בפתיחה לה"ת נסתפק אי היתר ברוב איסור נתהפך ההיתר גופיה לאיסור ע"ש · והנה לכאורה ראי' ברורה מהא דאמר דזימנין דאית לי' לכהן פחות מחמשת רבעים קמח והאי ולמה פטור לדעתו של כהן הא הך פטורה הוה מיעוטא ובטל ברובא ואי היתר ברוב איסור נהפך לאיסור א"כ אפי' לפי דעתו של כהן ילטרף לחיוב חלה ועכ"ל דהיתר אינו נעשה איסור לעולם ומש"ה אינו מצטרף והוה פחות משיעור [ואפשר לחלק דבטל דיכול להפרים לפי החשבון בהני ובמ"א האריכתי] · והנה זה י"ל דדווקא לענין הא דהקמח הוה גוף היתר ואין עליו שום חיוב אינה נהפכת להתחייב אבל לענין הפקר אי מעורב בה מיעוט הפקר אף דמבואר בב"ק (דנ"א) גבי משכנו של גר דאי מעורב הפקר בחפץ של אדם מ"מ יכול אחר לזכות בו על חלק ההפקר ע"ש מ"מ נכאן י"ל דהמיעוט בטל ברוב ומיקרי כולה לכהן והפיר מצטרף וא"כ א"ש דא"א לתקן כאן במה שנפקירה דמ"מ אם יערבה ברוב שלו תצטרף להתחייב · וא"כ ממילא מיושב קושיתו דמר דמשום הא דלא יפרים השתא בפ"ע לא הוה מצי למימר דים תקנה שנתקן שתהי' הפקר ואין אנו צריכין לאפקועי ממון כהן כיון דמדינא היא שלו דיהיב לשם מתנה אלא משום דחיישינן שיערבה ברוב שלו וא"מ הפקר ונפיק מינה חורבא ודו"ק :

ועם הספר הנני כותב לו מה דתמוה לי שם בד' כ"ז דיליף חולין שנשחטו בעזרה אמרה תורה שחוט לי בשלי ושלך בשלך מה שלי בשלך אסור אף שלך בשלי ופירש"י דשלי בשלך אסור דזריקה מתרת בקדשים ואסור לזרוק · והקשו עליו בתוס' דאמרינן במעילה דקדשים שמתו יצאו מידי מעילה מן התורה ואע"ג שאינו נזרק הדם וה"נ הוצ"ל השחיטה מידי איסור אמא"ה פי' בתשבג"ע · ומשמעות דבריהם דקדשים שמתו אינן אפי' אסורין אלא מדרבנן וכן נראה מדברי המהר"ש · ותימא גדולה דהא בכ"ס (דפ"ב) שנינו משנה שלימה דשחוטי חוץ הוה שחיטה שאינה ראויה בין לר"מ בין לר"ש · ועכ"ל הוא מדאורייתא דאי מדרבנן לא הוה פטור מכיסוי כדמוכח ברים השוחט דאי אין שחיטה לשוף מן התורה טהור ומעקר חייב בכיסוי אף דאסור מדרבנן מיהת : וכן מוכח בב"ק (ד' ע"א) דלמ"ד דמעשה שבת דרבנן לא הוי שחיטה שאינה ראויה ע"ש ועכ"ל דאסור מן התורה · שוב מצאתי שנתעורר בזה המקנה · וכתב דלפי המסקנא מודו התוס' דסדר ילפינן מתושבג"ע דמה התם אסור אף כאן ע"ש · והוא הענין שכתבו בתוס' ריש קדושין (ד' ג') ד"ה וה"ת ניליף מיבמה ופנס דילפינן בו"פ שאינן ע"י מקידושין שאינן ע"י וכן ע"י כתב והדר ילפינן קידושין שע"י ולא ע"י אבי' מבו"פ שאינן נמי ע"י אבי' ואף דמעיקרא לא מלינן למילף קידושין שע"י עצמה מקידושין שע"י אבי' ע"ש · וה"נ אף דמעיקרא לא מסתבר להו ע"כ למילף איסור בקדשים בחוץ כי היכי דאינן ניתרים לבעלים לשם הובה מ"מ השתא דילפינן תושבג"ע דאין להם היתר שלהם דהיינו לאכילה כי היכי דקב"ח אין להם היתר שלהם דהיינו לשם הובה הדר ילפינן קב"ח מחולין בפנים דמה התם אינן ניתרים באכילה ה"נ אינן ניתרים · ואם כי הסברא נכונה אבל באמת עדיין תמוה לענ"ד דלשיטתו היאך ניליף דקדשים אינן יוצאין מאיסור אכילה מתושבג"ע דהא י"ל דמעילה הוכיח דיוצאה ע"י שחיטת חוץ לפי שיטתם · ועוד תמוה לי דהא כהו' בב"ק (דע"ו) ד"ה שחיטה שא"ר האריכו למה אינן ניפדין קדשים שנשחטו בחוץ דהא שחיטה אין לך מום גדול מזה ומסקי דמום שאינו מחיים אינו חשיב מום לפדות ע"י · [כהומנם דדבריהם שם צ"ע דהא לפי פירש"י בסוגיא דחולין שהקשו מתנה ברים דבריהם התם גופי' הא דקאי לדמי פסח לפי שנפדים במום של שחיטה ע"ש הרי שמום של שחיטה חשיב מום לפדות ע"י והתם קאי למ"ד אין לשחיטה אלא לבסוף ובעי ע"כ דגם בסוף שחיטה יהא ראוי לדמי פסח · ובזה לא יתיישב בדברי התו' ר"פ ה"ס (דפ"ד) ד"ה בעינן והו"ק ועוד דהא לא אמר התם בסוגיא אלא וה"ת בעינן העמדה והערכה אבל הא דהוה מום דלאחר מיתה לא קשי' לי' אפי' אינה כתי' ואולי דהתו' מפרשים מדמי פסח לא אידחי אם הי' בו מום אף שעכשיו אין כאן מום כלל וצ"ע] וכתבו דהיינו נמי טעמא דתנן בסוף תמורה מתו תמימים יקברו ע"ש · ואי דאיסור קדשים בח"ץ ילפינן מתושבג"ע לכאורה פשוט דלא שייך פדי' כיון דילפינן איסורא מילפותא דקרא ועוד אי מתושבג"ע יליף פשוט דלא שייך למילף קדשים שמתו דהא חולין שמתו בעזרה לא מליט איסור דכבר כתבו התוס' בחולין (ק"ל) ד"ה אי דאין איסור חולין בעזרה אלא דרך עבודה ומתו בעזרה מותרין והאי וא"כ היכי ניליף לקדשים שמתו וגם הכא לענין קדשים שמתו לא מלינו חילוק בין פנים לחוץ ופשוט דמוכח מדבריהם שם כשיטת רש"י דמשמע כיון דאין זריקה אין יוצאין מידי קדושתן · ובאמת הכי מוכח כל הסוגי' בבכורות (ד' ט"ו) דקדשים שמתו אין יוצאין מקדושתן ולצ"ג · ואין להקשות לפי זה דקדשים שמתו אסורין מן התורה הא דתנן בסוף פרק בהמה המקשה דהמבכרת שהפילה שליא יבליענה לכלבים · ומפרש בגמרא דסמוך מיעוט אפילות למחצה נקיבות והוי זכרים מיעוטא · ולכאורה הא ש"מ ר"מ ור"מ חיים למיעוטא · והוי לן למיחש אף למיעוט זכרים באיסור דאורייתא · ובשלמא אי הוה איסור דרבנן בל"ה הד"ר לקולא · והא דאמר בש"ס מיעוטא י"ל דקושטא דמילתא לחלומי נקט · אבל אי הוי דאורייתא הו"ל למיחש · ומיהו כהו' כתבו

בר"פ

בר"פ הלשה בתרא דלא קיי"ל כר"מ בהא ומיהו מדלא הוכיחו מהך בהמה נראה דלא משמע להו שייפתא מהכא דלא כר"מ וי"ל דהכא שאני דאיכא חזקת היתר שהוא חולין במעי אמו · וקיי"ל דברובא וחזקה לא חיים ר"מ כדאיתא בריש החשה בתרא שם · וכה"ג כתבו התוס' בחולין (י"א) לענין חלב פוטר מן הבכורה ע"ש וע' טב"י (ת"ח יו"ד ס"י) דהרגים דנימא בחולין שנשחטו בעזרה אי עביד ל"מ והוה נבילה ע"ש דלא נתברר אי' בדבריו ולענ"ד נראה עפ"י סברת הנתיבות בחו"מ (סר"ח) דכל שאין האיסור נתקן לא אמרינן דלא מהני ע"ש · וא"כ אף אי נימא דל"מ ואינה שחיטה מ"מ איהו עביד דהך עבודה ואין האיסור נתקן · ועיין תוס' חולין ה:"ל דאפי' אי עביד תנופה אסור בחולין אף דאינה לתנופה כלל בחולין מ"מ דהך עבודה הוי ואסור וה"נ אף אי באמת לא הוי שחיטה כלל מ"מ השתא דהך עבודה הוי ואין האיסור נתקן כלל וז"ב :

סימן יג

מה שהעיר ידידי מר הו"ז הרב נ"י בדברי הגאון ח"צ במש"כ להקשות בכל יבמה הא אסורה בשעת נפילה ג"א של הבתנה וקיי"ל כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבוא עלי' אסורה לעולם וכתב דהוי מדרבנן והעיר כת"ר דבל"ה ל"ק עפ"י סברת התו' והרא"ש ריש יבמות לענין אם היתה נדה בשעת נפילה דכיון דהאיסור על כל העולם לא שייך נאסרה · וה"נ הבתנה לכו"ע אסור · וכתב שהוא מלא כן בשאילת יעב"ץ לענ"ד יפה בזה כת שהב מכח הבן דזה והאי דאין סברת התוס' אלא היכי דזה האיסור עצמו הוא על כל העולם דאי ל"ה וכי נפלה לו אתות אשתו ליבום והיתה מודרת מתשמים על כל העולם לבד היבם וא"כ מתה אשתו וכי נימא דהיא זקוקה לו כיון דבשעת האיסור היתה אסורה על כל העולם זה אין סברא כלל והתר מכל הסוגי' ע"ש וא"ל · וצ"כ דאן סברא זו אלא היכי דהאיסור עצמו שהוא על היבם הוא על כל העולם וכיון דתניא לקמן (מ"ב) בשלן (פי' ביבמות) אני קורא משום תקנת ערוה וכאן (פי' בכל הנביה) משום הקנת ולד ואין האיסור שהוא על היבם הוא האיסור שהוא על כל העולם · וא"כ יפה הקשה דלא שייך בכאן בנאסרה על כל העולם מתמת זה כיון דאין איסורו של זה כאיסורו של זה וז"ב · והאיתי מי שתי' על קושי' זו כמו דאמרינן בדמ"א גבי קידש אחת משתי אחיות דאם יבא אלי' ויאמר דהא קדיש בת חליצה ויבום היא וה"נ כיון דמתגלה אח"כ דלא היתה משוברת לא היתה אסורה מעולם ולא ירד לסוף דברי הגאון דודאי אין כוונתו על גוף הספק שמא משוברת היא דא"כ לא תי' כלל דהוא מדרבנן דהא אי משוברת אסורה מדאורייתא וא"ל דכיון דספיקא מן התורה לקולא לא הוי אלא איסור דרבנן דא"כ אכתי תיקשי מהני' דריש החולץ דתני הכונס יבמתו ונמצאת משוברת כו' אין הולד של קיימא יקיים ספק בן תשעה לראשון ובן ז' לשני יוצא ותייבין אשם תלוי ומדתני א"ת בספק ע"כ דס"ל דאף בספק התיכה אחת חייב א"ת והכי אמרינן בהדי' בכריתות (ד' י"ז) ע"ש וכבר הסכימו גדולי האחרונים דלמ"ד דבא"ת חייב אשם תלוי ע"כ סבר דספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא מדא יב א"ת על הספק · וא"ל דמדאורייתא מוקמינן לה אחזקת זקוקה ליבם כדאמרינן בסוף מכילתין ריש האשה בתרא דהכר כתבו התוס' דמדחייב א"ת ע"כ דלי"ל חזקה זו דאי ל"ה בספיקא הו"ל לאוקמינה אחזקה · וא"כ כמו דחייב ע"כ בספיקא בתחילה נמי בספק משוברת הוה אסורה מדאו' וזה מוכרח והפ"ה אי אין הולד של קיימא יקיים ולא אמרינן דנאסרה כבר שעה אחת אף דהוה איסור דאו' · אבל באמת בזה פשוט כמש"כ דהא השתא נתגלה דלא היתה אסורה כלל · אבל כוונת הגאון דהא מדרבנן גזרו אפי' נודע לנו דאינה משוברת אסורה בתוך ג' וכדאמרינן בש"ס שם דבאמת מיקרי אינה עולה ליבום ואסורה אפי' לחלוץ וא"כ היכוי נמי יבמה שנאסרה ויפה תי' על זה דהאיסור זה אינו אלא מדרבנן וז"ב · אבל לענ"ד הבש הבתנה לא עדיף מנודע לנו שהיא משוברת דקיי"ל כר"ל בריש החולץ דביאת מעוברת וחליצת משוברת לא שמה ביאה וחליצה ואפי' אין הולד בן קיימא וע"ש בתו' ד"ה ור"ל דהקשו דא"כ היפטור לגמרי ותי' דהך היא כדרבה דבן אין לו עיין עליו שלא תחלוץ ולא תנשא עד כ"ז שעומדת בספק ע"ש וחזינן אף דלא הוה מליכן למיקרי בה בשעת נפילה יבמה יבוא עליה אפ"ה אח"כ הזקיקה תורה בפירוש בזה וה"נ אין בהבתנה אלא הבש משוברת ובמשוברת גופה הזקיקתה תורה בפירוש וכ"ש כשנתגלה שלא היתה משוברת כלל · ויש ליתן טעם בדבר כיון דלענין איסור גמור של אשת אח כתבו בש התד"ס הגלי מילתא דמודה ר"ל דאינה אסורה אלא כשהולד בר קיימא ומשום ספק של בר קיימא ה"נ דלא שייך נאסרה אלא דיש לפקפק להאורה דעכ"פ אין עלי' מצות יבום כ"ז שהיא משוברת וי"ל דלא אמרינן כל יבמה שאין אני קורא בשעת נפילה כו' אסורה לעולם אלא היכא דנאסרה שעה אחת באיסור אבל מהו' שאין המצוה עליו לא איכפת לן ודלא כמש"כ הגאון בשביעות אף לענין אונן דבשעת מעשה פקע מיני' מצות יבום תו לא קרינן בי' יבמה כו' והוא נסתר ממשוברת · וכן מפורש בהדיא בד' קי"א שם דמסיק רבא דיבם קטן אינו אסור ביבמתו דמי היכא מידי דהשתא אבירא לי' ולבתר שעתא שריא לי' והא כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה כו' אבל אי בריא לי' ניחא לי' בפיר אף דביאת קטן אינו פוטר וליכא עליו מצוה כלל ותימא גדול על הגאון ז"ל · ובלא"ה דבריו לענין אונן אין מובנין לי דזה מיושב בדברי התוס' בתי' הבני שם לענין נדה דכיון דאסורה לזמן וסופה לטהר לא אמרינן בה נאסרה שעה אחת דטעם דהתם משום דרכי נועם אבל כאן שפיר הוי דרכי נועם וא"כ כ"ש אונן וז"ב · ומיהו לענין הבתנה לא שייך זה דע"כ צריך לחלק דהא נדה בת חליצה היא כמש"כ הרא"ש · ובתוך ג' ומשוברת אמרינן דלא מיקרי כלל בת יבום ואינה עולה אפי' לחליצה וע"כ דהתם שאני דדילמא יהי' הולד בר קיימא כמש"כ הרא"ש עיי"ש :

והנני שולח לפני כת"ר מה שביארתי בדברי התו' ל"ז הנ"ל וזה לשונם תימא דאמאי לא מוקמינן לה בחזקת היתר ליבם ולא יתחייב באשם תלוי ויהי' נמי הולד הבני הבר דסמוך מיעוט יולדות לשבעה אחזקה ואיתרע לה רובא דלתשעה ילדן וגסמוך ארובא דניכר לשלים ימי' כו' ולקמן בפ"ב חשיב לה בחזקת זקוקה וה"ת דהיכא הכא רובא אחרינא דרוב נשים מתעברות ויולדות דאין סברא דנשים השבו כמה שנים עם בעליהן ולא ילדו ומתו בעליהן דרוב מעוברות הן · והנה צריכין אנו להבין בהגנון קושיתם דסמוך מיעוט יולדות לשבעה לחזקה כו' · ולא הקשו בשביעות דאוקי רובא לגבי

לגבי רובא ונסמוך אחזקה ועוד בעיקר סברת סמוך קשה להורה דהא לרבנן דר"מ קיי"ל דלא חיישינן למיעוטא ואפי' במקום חזקת איסור ור"א לא התיר אלא לתומרא מדרבנן בעלמא ערא"ש פ"ק דחולין סע"ז · ואפי' לר"מ שי' כתו' בכ"ד דאינו אלא מדרבנן אפי' מיעוט עם חזקת איסור · ע"כ נראה דבאמת בעיקר הדין כוונתם דאוקי רובא לגבי רובא ואוקי מילתא אחזקה אלא דהקשו האן להכשיר הולד שני · וכנה שי' רש"י בקידושין (דס"ו) גבי ינאי המלך דחזקת האם לא מהני לבן ע"ש · [וכמ"א הבאתי ראי' ברורה לשי' רש"י מחולין (די"א) דיליף דאזלינן בתר רובא ממכה או"א ודילמא לאו אביו הוא אלא ש"מ דאזלינן בתר רובא ורוב בעילות הלך אחר הבעל · ופריך ודילמא כשהיו או"א חבושין בבית האסורין ומשני אפ"ה אין אפוטרופוס לעריות וכתבו התו' דה"ה דהוה מצי למידחי דהתם משום שמעמידין האם בחזקת כשרות · והכי הרגיש המהרש"א שם דא"כ לפי המסקנא דאין אפוטרופוס לעריות מ"מ י"ל משום חזקת כשרות דהאם · ותי' כיון דאין אפוטרופוס ל"מ חזקת כשרות די"ל דהוה באונס · אבל לא זכיתי להבין דעכ"פ איכא חזקת היתר דהא אפי' אשת ישראל שנאנסה אסורה לכהונה כדאמרינן בסו"פ ד"א ומעיקרא הוה קיימא בחזקה דאם ימות בעלה תהא מותרת לכהונה והכ"ג חשיב חזקה כמש"כ התו' ביבמות (ל"ב) ד"ה אשה זו ע"ש · וא"כ אף על אונס איכא חזקה · וע"כ כשי' זו של רש"י דחזקת האם ל"מ לבן ומש"ה ל"מ חזקת היתר שלה ודו"ק] · ואף דהתו' בכתובות כ"ו ד"ה אנן כו' הצריכו להשיב עליו מ"מ לאלומי קושי' האן כיון דבלא"ה איכא רובא דעוברה ניכר לשלש ימי' מסתברא דבהא רש"י נמי מודה דמהני חזקת האם מיהו לאורועי רובא דלט' ילדן ונסמוך ארובא דעוברן ניכר לשלש ימי' וכן מסתברא להו דהכה"ג אפי' לרבנן דלא חיישי בעלמא למיעוט וחזקה האן דבלא"ה איכא רובא ודאי דמהני מיעוט וחזקה לאיתרע אידך רובא ונסמוך אהך רובא זה נראה נכון בכוונת קושיתם · אבל מש"כ דאין סברא בנשים שהיו כמה שנים עם בעליהן ולא ילדו דנימא רוב מעוברות הן יש לדקדק דכיון דבלא"ה ליכא חזקת זקוקה ליבום דהא הרוב דמתעברות עוקרת החזקה א"כ אפי' כשהיו וליכא רובא דרוה"נ מתעברות מ"מ הכתי ליכא חזקה דהא מ"מ אינו מתברר מיהו לעולם להיפוך דאינה מעוברת והוי חזקה שלא נתבררה דהא לעולם אינו מתברר אלא דלא נתעברה ג"ח קודם דאי הכי הוי ניכר עתה אבל אכתי בשעתא גופה אינו מתברר וכה"ג כתו' בחולין (י"א) גבי גבינות מבהמה שנמצאה טריפה דאע"ג דהבהמה הוי יותר מיב"ח וקיי"ל דטריפה אינה חי' יב"ח וע"כ דמקמי הכי הוי כשירה ל"מ חזקת כשרות דלא נתבררה בשעתה ע"ש וה"נ דכוותיה · ומיהו בכאן י"ל דלאחר ששהה כמה שנים לא הי' הבעל בביתו יותר מג"ח ונתברר ע"כ דבשעתא נמי אינה מעוברת כיון דאינו בביתו אבל מ"מ י"ל דגם בכה"ג אינה חזקה שנתברר בבירור גמור דהא הביא הרא"ש בפ"ד דקידושין ס"ז בשם ה"ג דאשה שהי' בעלה במה"י וילדה דהולד כשר דתלינן דאתי בנשפה ויומם ע"ש ומשמע דהוא שכיחא · אם לא כגון שהיו חבושין בבית האסורים ואפ"ה אמרינן בכ"ד אין אפוטרופוס לעריות וכ"ש באשתו כשירה ומיהו זה ודאי אינו אלא מיעוט ונ"ע :

אבל לענ"ד נראה דמתני' ע"כ איירי בגוונא דליכא חזקה דאי ליה רישא בנמצא הולד בן קיימא ודאי לראובן דתני דחייב חטאת · וע"ש בתו' דע"כ בתוך ג' דאי לאחר ג' אנוס הוא כדאמרינן בשבועות גבי שלא בשעת וסתה · והנה אף שהוא בתוך ג' אי הוי חזקת היתר ליבם והוי שריא לי' מדאו' אין סברא כלל לחייבי' קרבן משום איסור הבתנה דרבנן ואע"ג דקיי"ל וסתות דרבנן ואפ"ה אמרינן בשבועות שם דבשעת וסתה חייב חטאת כבר כתבו כל גדולי האחרונים דלשמא תראה הוי דאורייתא אבל משום דהי' אסור מדרבנן אין סברא לחייבו חטאת וכן משמע מדברי התו' פסחים (ע"ב) ד"ה סמוך לוסתה כו' דוסתות דאורייתא כדנפקא לן מוהזרתם משמע דאי הוי דרבנן אין לחייבו חטאת וע"כ בתוך ג' הי' כאן איסור תורה משום ספק מעוברת ואי הוה חזקה לכתירא הוה מוקמינן לה אחזקה והוה שריא מה"ת וע"כ דאיירי כגון דליכא חזקה וכגון שלא שהו או שהו ולא הלך מביתו דהוי חזקה שלא נתבררה וכיון דהוי ספק השקול וכבר הוכחנו דלתנא דידן ספיקא דאו' מה"ת לחומרא מדמחייב א"ת בא"ת וכיון דספיקא לחומרא הוי אסירא לי' מה"ת אלא דהוה הוי שוגג בדבר ומש"ה חייב חטאת אבל אי מיירי בגוונא דאיכא חזקה להתירא אין לך אונס גדול מזה · ולכאורה באמת איכא לאוקמה מתני' לאחר ג' וכגון דבאמת הוכר עוברה · אלא דהוא שגג בזה ונראה דלא משמע להו לתו' הכי מלשון ונמצאת מעוברת ולא קתני ונודע שהיא מעוברת משמע דהיא שעתא לא הוה נודע וכן נכון ועכ"פ זה מוכרח דמתני' לא איירי בגוונא דאיכא חזקה · והא דפריך בפ"ב רישא דאיתזוק ליבם היינו נגד רוב דמתעברות ודאי אית לה חזקת זקוקה דבשעת קידושין אבל להמסקנא הרוב עוקר החזקה · ונ"ל דקו' התו' משום דמתני' סתמא קתני אפי' בגוונא דשהו ונתבררה אבל מ"מ הינה תמיה מקויימת כ"כ ונ"ע : מיהו מבואר עכ"פ מדבריהם דהיכא דשהו ונתברר · דהוי חזקה לשני ומחזקינן לי' לולד מיני' ונראה דאם הם כהנים מותר הולד לטמא לשני דמוקמינן לי' אחזקה דהוא אביו ולא הראשון · ובזה נראה לי לבאר דברי התו"כ פרשה אמור אם נאמר לאמו למה נאמר לאביו אילו נאמר לאמו הייתי אומר מה אמו ודאית אף אביו ודאי אביו חזקה מנין ת"ל לאביו וע"ש בק"א · דהקשו להרשב"א דאם אינו אביו אינו כהן ולמה לא יטמא וע"ש שהאריך בזה הרבה · ולפי דברי התו' מבואר בפשיטות כגון בהאי ה"נ דשהו וגם נתברר אח"כ דאינה מעוברת דהוי חזקת זקוקה ליבם וספק בן ז' לשני וב"ט לראשון דמכח חזקה מטמא לשני אבל הכן כשר בלא"ה הוה ומיושב יותר לשון אביו חזקה מיהו בנזיר (דמ"ד) לא משמע קצת כן ע"ש · אבל גם פי' הרשב"א והר"י כהלפתי שם אינן לפי הסוגי' דהתם וע"כ נ"ל דאין הפי' שוה ודו"ק :

סימן יד

בתשובות רע"א ספ"ע נסתפק אי יש הכרת העובר קודם שלשה חדשים ע"ש שהאריך · ולכאורה יש להוכיח מנדה (ד"ח) גבי משמרת דיה שעתה משום עוברה והנה הכרת העובר ג"ח ואעפ"י שאין ראי' לדבר זכר לדבר ויהי כמשלש חדשים ואמאי אין ראי' הא ראי' גדולה היא משום דאיכא דיולדה לז' ואיכא דיולדה לט' עכ"ל הש"ס · ונ"ל דהוני' זו אזלא דיולדת לז' שהרה ניכר לשלש ימי' דהיינו תרי ופלגא וע' ר"פ בן סו"מ ומשמע דווקא משום מיעוט יולדות לז' איכא

הכרת

הכרת העובר קודם לא יולדות לט' ליכא כלל אפי' מיעוטא דיהי' ניכר קודם דאי ל"ה לימא האי מיעוטא · אבל יש לדחות דלא קבע זמן להכרת העובר ולא קאמר דכל חדא כי מטי זמן ההכרה וע"כ דהכניע זמן הכרה אפי' זו לא הוכר כשנתגלה א"כ שהיא מעוברת די"ה שעתה מכי מלי ג"ח משעה שנתעברה וא"כ דווקא ליולדת לז' קאמר שפיר דאף דילדה א"כ לז' ואם כן הו"א דזמן ההכרה מתרי ותילתא ומש"ה הולרך לומר דאינה ראי' גמורה אבל משום מיעוט דיולדת לט' נמי ניכר עוברה קודם ג"ח לא שייך כלל דהא זו לא הוכר עוברה השתא כלל · [ובאמת י"ל לפי זה באשה שהוכר עוברה קודם ג"ח די"ה שעתה מזמן ההרה דבריי' לא בעי אלא זמן ההרה לנשים שאין עוברן ניכר ול"ע] · ומ"מ נראה דעכ"פ רובא לא מינכרא עד ג"ח דאי ל"ה הו"ל לעבר מעיקרא דמעל"ע הוי חששא דרבנן והו"ל להקל בספיקא אבל יש לה"ר ברורה מרים פ' בן סו"מ דאמרינן דכל ימיו של בן סו"מ ג"ח דבן ולא הראוי לקרותו אב ובג"ח הוי זמן הכרת העובר · ואמר ר"ה בדר"י דזאת אומרת דיולדת לז' אין עוברה ניכר לשלים ימי' דאי ל"ה בתרי ותילתא סגי ודאי משום דאזלינן בתר רובא ואיהו סבר דבד"כ לא אזלינן בתר רובא ע"ש ואי ס"ד דביולדת לט' נמי איכא מיעוטא דניכר קודם היכי ס"ד דלא אזלינן בתר רובא הא איכא כך מיעוטא דיולדת לט' גופה ניכרת קודם ג"ח · ואפ"ל דבאמת יל"ד היכי ס"ד דלא אזלינן בד"כ בתר רובא והא בריש חולין בשוגי' דמנלן דאזלינן בתר רובא הוכיחו כמה אמוראי דאזלינן בתר רובא מד"כ ממכה או"א וע"ז ע"ש ע"כ נראה דבאמת רוב גמור הוה פשיטא לי' נמי דאזלינן בתר רובא אלא דבכ"ד אפי' כל שהוא יותר ממחצה הוי רובא ואזלינן בתרי' וזה הוי כנזה"כ בהא הוה ס"ל דבד"כ אזלינן להקל וכל הני דמייתי התם קים לי' דלא הוי רוב גמור ע"ש וא"כ י"ל דמעיקרא נמי לא הוי מקשה אלא מהא תרתי דמיעוט יולדת לז' ומיעוט דיולדת לט' נמי ניכר לשלים ימי' והוי תרי מיעוטי ואין הרוב גמור אבל לבתר דמסיק דיולדת לז' אין עוברה ניכר לשלים ימי' וליכא אלא כך מיעוטא דניכרים קודם בהאי מיעוטא לא איכפת לן אבל מיעוט י"ל דשפיר איכא אבל זה מיהו מוכח דעכ"פ אינו אלא מיעוט גמור דאין חוששין לו כלל וא"ב :

ועי"ש בסוף התשובה דהקשה בדברי התו' יבמות ל"ז ד"ה רוב היולדות דכתבו דהני להבחנה ג"ח אע"ג דהקליטה מתאחרת עד יום ג' דכ"כ לא הוי' מבחנה הכרת העובר עד שלים ימי' מן השני ופי' דאע"ג דמיעוט אין עוברן ניכר לשלים ימי' מ"מ שישתהה א"כ ההכרה עד ג"ח ועוד שלים מן השני זה א"א כלל וא"כ א"כ ודאי יתוודע בהכרת העובר והקשה דהתינח בשאר נשים אבל יבמה דמותרת ג"כ בג"ח ניחוש דילמא אכתי לא נקלט הזרע עד יום ג' והוי קודם ג"ח מזמן הקליטה ומעוברת היא ואינו ניכר ופגע השתא באיסור א"א ומה מהני מה דיהי' ניכר אח"כ ע"ש · והנה בעיקר הקושי' כבר הקדימו הנוב"י קמא אבה"ע סט"ז בשם גדול אחד · אבל באמת מש"כ שם ליישב זה והמציא דבר חדש דבאמת בנקלט לאחר מיתה אף שהוא בנו לכל דבר ליורשו ולטמא לו מ"מ לענין יבום אינו פוטר א"א דבשעת מיתה מיקרי בן אין לו ע"ש · לענ"ד הוא תמוה דהא בר"פ י"ה כ"ל דבן קודם לאב משום דפוטר א"א מן היבום לחד תנא שם וא"כ לכך תנא בבן שנקלט לאחר מיתה אביו דאינו פוטר א"א הלא קודם ולאידך תנא דכ"ל מדרשא אחריתא אין לנו לחלק בזה וא"כ איכא בינייהו נ"מ לדינא ולא משמע הסוגי' הכי וגם יהא מחלוקת חדשה ואף שי"ל דכיון די"ה בן שפוטר א"א א"כ כל בן קודם הוא דחוק ועוד דהכ"ד קיי"ל דיבום בנחלה תלי רחמנא וכיון דיורש הו"ל לפטור א"א וש"ק דהא בריש החולץ ס"ל לר"י דחליצת מעוברת שמה חליצה דכתיב ובן אין לו והא אין לו וע"ש בתו' דאפ"ה כשנולד בר קיימא א"כ פוטר א"א משום דה"ל מלא ימחה פרט לזה שאין שמו מחוי אלמא אע"ג דמיקרי אין לו בן לא מיקרי מחוי וה"נ לדידן בשנקלט לאחר מיתה אפי' נימא דמיקרי בן אין לו לא מיקרי מחוי וודאי פוטר · ואע"ג דפליג התם ר"ל וקיי"ל כוותי' לא פליג אלא בהך סברא דמיקרי יש לו בן אבל לענין הא לא פליג וכה"ג כתבו התו' לעיל כ"ב ד"ה בן לענין בת דאף דלא הוי בן ה"ל מלא ימחה ע"ש · ועוד נ"ל הוכחה ברורה מדנקט מתני' דריש החולץ ספק ב"ט לראשון וב"ז לשני יוצא והולד כשר וחייבין בא"ת וכיון דקאי בספק שנתעברה אחר מיתתו למ"ל למנקט ספק בן ז' לשני הו"ל לפלוגי בדידי' גופי' ספק שנקלט אחר מיתה דאינו פוטר וליכא אלא א"ת וע"כ דזה ליתא והקושיא חזקה :

והמהרש"א בספר מ"ב מגיה בדברי התו' דכ"כ לא הוי' מבחנה עד ג' ימים מן השני ע"ש ·

ונראה דעתו דג"ח של הכרת העובר נכללו בזה ג' ימי הקליטה ואפי' לא נקלט עד יום ג' ניכר לג"ח · ועי' הנו"ב תנינא אה"ע סקל"ז שהביא כעין סברא זו בשם הרב הא"י ז"ל ע"ש שלא הזכיר דברי המ"ב אבל לענ"ד לולי שאיני כדאי ל"כ דהא אמרינן דהכרת העובר הוא לשלים ימי' ובנדה (ל"ח) אמרינן אין אשה מתעברת אלא לרע"א וכ' וג' ועפרש"י דהוא משום הקליטה וחזינן דר"ע ימי העיבור הוא לבד מן ג' ימי הקליטה ושלים היומים נמי הוא ל"י לבד מן ימי הקליטה ואע"ג דאנן קיי"ל דיולדת למקוטעין מ"מ כבר מבואר בירושלמי דפירקין על מתני' דהיבמה לא תחלוץ כו' דלהכרה לכו"ע בעינן שלימין ע"ש ומה"ט נמי נראה הא דבעי ל"י חוץ מיום שמת בו ושנתארסה בו דהיינו דכמו דהלידה לאחר ר"ע ה"נ ההכרה לאחר ל' וביום ההיכר ודאי אין להתיר ומש"ה מותרת ליום ל"ב דהוו שלים ימי העיבור שלימין · ועכ"פ נראה ברור דהוא לבד מימי הקליטה · ועוד דמשוני' דסנהדרין הנ"ל יש להוכיח בהדי' דהוא לבר מימי הקליטה דהא עד ג"ח שלימין בסו"מ נהרג ואי דנכללו בזמן ההכרה ג' ימי הקליטה ואי נקלט ביום הראשון אם כן ניכר שני ימים קודם · וא"כ למה הורגין אותו באותן השני ימים הא איכא דניכר מקמי הכי והוי לקרותו אב ובד"כ אזלינן להקל · וע"כ דזה השיעור של ג"ח הוא מקליטת יום ראשון ואי לא נקלט עד יום השלישי אינו ניכר עד ג"ח מיום הקליטה ולענ"ד הוא ראי' גמורה שאין עלי' תשובה וא"כ הדק"ל ביבמה :

ואין לנו אלא תי' הגאון בעה"ד הרוב נקלטים נקלטים בשעתן ועח"ס באה"ע דהוכיח שכ"כ הר"ן גבי חסידים הראשונים לא הוי משמשין אלא מד' בשבת ואילך דס"ל כשמואל דאין אשה מתעברת אלא לר"ע שלימין · וא"כ פשו להו ד' ימי לבר משבועי ופי' דאשו עוד תלתא יומי דיולדת מחללין עלי' שבת עד ג"י · והקשה דהא הקליטה מתאחרת עד יום ג' ואכתי איכא למיחש · ותי' דרוב נקלטין בשעתן ע"ש · ואין לדקדק דא"כ רש"י דפי' באמת משום הקליטה לא ס"ל האי רובא די"ל דרש"י סבר דחילול שבת עד יום הג' ליכא למיחש דאשבר

להכין

להכין הכל מאתמול אם ילדה קודם שבת ולא חיישינן אלא לחילול שבת דיום הלידה גופי' ע"כ פי' דחשידים חשו להאי מיעוטא דמתאחרת הקליטה ושיטת הר"ן דיותר יש לחוש לחילול שבת של כל השלשה ימים מדניחוש למיעוטא וסברת רש"י איפכא · אבל בהך סברא דהוא מיעוט לא פליגי הו"ע ומש"ה לא חשו ביבמה · ועדיין צריכין אנו לבאר דא"כ מאי הקשו התו' גם לענין הבחנה בכל הנשים ולא הגי להו ברובא אבל באמת בהבחנה ע"כ צ"ל דחשו למיעוט דא"כ למה לא תנשא לשני חדשים דרוב נשים לתשעה ילדן · והא דתנן במתני' ספק ב"ט לראשון וב"ז לשני אינו אלא כדאוקי ר"ה שיצא מן המיעוט שלא הוכר עוברה אבל לכתחילה ניזול בתר רובא שהוי' מן הרוב שיוכר העובר בזמנו. ואלך לע' · ולכאורה הי' מקום לומר דלעולם גבי הבחנה נמי לא חשו למיעוט כדבעלמא אלא כי היכי דאמרינן בגיטין (כ"ח) דשמא ימות חיישינן וע"ש ברש"י דהחזקה אלקמי' ל"מ וה"נ י"ל דגם רוב אף דעדיף מחזקה מ"מ אלקמי' ל"מ ומש"ה לא סמכינן לכתחילה ארובא · אבל באמת ליתא דהא ר"מ בגיטין שם אפי' שמא ימות לא חייש וא"כ כ"ש רוב דעדיף לא הו"ל למיחש ושמעינן לי' לקמן (מ"ב) דכל הנשים צריכות להמתין ג' חדשים וליכא בשני חדשים ונסמוך ארובא וע"כ דבהבחנה חשו למיעוט ועוד יש להוכיח כן ואי"ל · ומש"ה יפה הקשו דניחוש נמי למיעוט דאין נקלטין עד יום ג' אבל ביבמה הוי כשאר איסורין דעלמא דאזלינן בתר רובא ורוב נקלטין בשעתן וז"ב · ומה שהקשה הגאון רע"א מתו' נדה (ל"ח) ד"ה שיפורא גבי יולדת בקישוי דכתבו דבילדה באמצע תשיעי מנא ידעה דקשתה שנים בתשיעי דילמא לא נקלט עד יום ג' ואי הוי רובא למה ניחוש להכי · אני תמה עלי' דלפי מה דמסיק בספ"ע דעכ"פ רוב נשים ליכא הכרת העובר קודם ג' חדשים וא"כ בלא"ה דברי התוס' תמוהין דמאי מקשה מנא ידעה הא ק"כ יום אחר הכרת העובר ודאי הוא בתחלת תשיעי דעכ"פ רוב נשים אין עוברן ניכר קודם ג"ח וכבר הבאנו לעיל ראי' ברורה לזה · ע"כ נראה דבאמת דהא דדם קישוי טהור לאו דהכי כתיב קרא דדם קישוי אינו מטמא אלא דדרשינן התם דמה מחמת עצמה ולא מחמת ולד וכיון דיולדת בקישוי תלינן דהוא מחמת ולד ועכ"פ אינה אלא מחמת רובא ואפשר דאף רוב גמור אינו אלא דמוקמינן לה בחזקת טהרה וא"כ עכ"פ כשנצטרף עוד מיעוטא דאפי' הוכר עוברה וא"כ רובא הם מעוברות הכר ג' חדשים ורובא דנקלטין בשעתן אפ"ה מיעוטא הוי וכשיצטרף אידך מיעוטא דאפי' קשתה אינו מחמת ולד הו"ל למיחש לה והוא נכון :

ומה שהקשה עוד מדברי הרשב"א בנדה גבי המפלת ליום מ"א דחשב לזו"כ ולנדה דכתב דמש"ה חשב לנדה דחיישינן שמא לא נקלט עד למחרת ואכתי מיא בעלמא הוא ולא אזלינן בתר רוב דנקלטין בשעתן ותי' דהתם י"ל דאיתרע רוב דנקלטין בשעתן דרוב נשים אינן מפילות ומדהפילה אכתי לאו ולד הוא · לכאורה יש להקשות עליו דהא בדכ"ה אמרינן גבי שליא דמספקא לי' לר"י אי ולד הוא ואזיל גבי אשה לחומרא ומטמאינן לה ואי איתא דמדהפילה לאו ולד הוא א"כ בספיקא הו"ל לטהרה · אבל י"ל כמש"כ התוס' (ד' מ"ד) ד"ה דקים דמיעוט נופלים הוי מיעוט המצוי וחשו לו וא"כ ה"נ בספק ולד לא סמכינן על האי רובא דודאי אינו ולד מדהפילה דאפי' הוא ולד מיעוט נופלים מצוי אבל לחומרא למתרע אידך רובא ודאי מהני ומש"ה במפלת ליום מ"א חשב לנדה · אבל מה שחידש הגאון ז"ל דבשמשה בינתים דליכא רובא דנקלטין בשעתן אינה חוששת לולד דהא קיימא סברא דמדהפילה לאו ולד הוא זה ודאי ליתא דהא בהדי' אמרינן בספק ולד אזלינן לחומרא · ובעיקר הסברא דמדהפילה לאו ולד הוא דרוב נשים אינן מפילות יש לעיין מנ"ל דודאי דרוב נשים הקולטין ומתעברין אינן מפילות אפי' קודם מ' וא"כ מנ"ל דמשום האי רובא הוי סברא דהוא לפני מ' דלכאורה אידי ואידי חד מיעוטא הוא · ואפשר דמ"מ הוא סברא יותר שהוא קודם מ' ואפשר דהוא בכלל מה שאמרו בד' כ"ט דבלא הוחזקה מעוברת ליכא רובא וצ"ע :

ונראה לי ראי' ברורה דרוב נקלטין בשעתן מיבמות (ס"ט) דפריך וכיון דעיברה לא תאכל ניחוש דילמא עיברה מי לא תנן מפרישין כו' ומשני ליוחסין חשו לתרומה ל"ח ופריך ולתרומה ל"ח והתני' ה"ז גיטך שעה אחת לפני מיתתי אסורה לאכול בתרומה מיד כו' ומשני פוסלת ואוכלת עד מ' דאפי' אי מיעברה מיא בעלמא הוא ופריך א"ה אימא סיפא נמצאת מעוברת ה"ה מקולקלת למפרע ומשני מאי מקולקלת לאחר מ' ע"ש · ולכאורה תמוה מאי דפריך מה"ז גיטך קודם מיתתי הא בגיטין שם מסיק דשמא ימות חיישינן דליכא חזקה אלקמי' אבל שמא מת ל"ח דמוקמינן לה אחזקה וה"נ ואי חזקה שלא עיברה דמי לשמא מת וע"כ צ"ל כיון דדרך נשים להתעבר בביאה פשיטא לי' דאיתרע חזקה אלא דהוי ס"ל דמ"מ בתרומה לא חשו ומש"ה פריך דהיכי דאיתרע חזקה גם בתרומה אסירא · והשתא אי זה נמי ספק שקול דשמא לא נקלט עד יום ג' א"כ בצירוף ספק שמא לא נתעברה אף דאינו ס"ס גמור מכ"מ ואינו מתספק מ"מ סברא פשוטה דהכא"ג הוי מהני חזקת היתר דידה והוה לה שתאכל עד מ"ג דאפי' אם נסתפק שהיא מעוברת מ"מ יש להסתפק במיא בעלמא דשמא לא נקלט הזרע עד יום ג' · ודוחק לומר דבאמת עד מ' היינו מיום האחרון של הקליטה דלא משמע הכי כלל · ועוד דא"כ מאי פריך אמאי מקולקלת למפרע לוקמי שהוכר העובר ג"ח מיום התשמיש וכיון דכבר הוכחנו דליכא הכרת העובר קודם ג' חדשים א"כ ע"כ נתעברה ביום התשמיש · וא"כ אם אכלה עד מ"ג היא מקולקלת הני תלתא יומא וא"ש · וע"כ דפשיטא לי' דאינה אוכלת אלא עד מ' לתשמיש ואי דהוה ספיקא מעלי' הו"ל לאוקמה אחזקה ותאכל עד מ"ג וע"כ דרובא נקלטין בשעתן · עוד נ"ל לה"ר דהא שיטת רש"י ביבמות (די"ב) דנשים אסורות להשחית הזרע · וכן כתבו בגליון תו' בר"פ כל היד בפשיטות דדווקא אפו"ר לא מחייבי אבל בל"ת ושוכבין שוין איש ואשה ע"ש · וא"כ לכאורה קשה הא דמבואר ביו"ד (סקצ"ו) דאשה ששמשה ורחצה ופסקה ורוצה למנות נקיים בתוך ג' תכבד את ביתה והוא ממתני' דמקואות האשה ששמשה וטבלה ולא כיבדה את ביתה ה"ה כאילו לא טבלה דמשמע בהדי' דהא כבדה היא רשאי בכך וא"כ הא ג' ימים לקליטה והיכי תכבד את ביתה דילמא אכתי לא נקלט ותקלוט א"כ ותקשה לכו כך מתני' וע"כ דרוב נקלטין בשעתן ולמיעוטא ל"ח והוא ברור · ומ"מ צ"ע מסוגיא דסופד"א דמסיק טעמי' דר"י דאנוסה ומפותה א"צ להמתין ג"ח משום דמזנה מתהפכת ומאן דפליג סבר דחיישינן שמא לא נתהפכה יפה אבל לקליטה בשעתה גופא ל"ח וא"כ מי יודע סברא זו לסברים עד כמה ל"ח כלל ובכמה אמרינן דרוב נשים קולטות וצע"ג :

והנה בח"ם הקשה דלפי"ז דהכותר ביבמה מכח רוב יקשה לפי סברת ר"י בש"ג דמש"ה בודקין בטריפות הריאה משום דעתיד להתברר ממילא ויהי' גלוי בדבר

וא"כ

וא"כ ה"נ ודאי יתברר בעוד שני ימים ופ"ש שנדחק לתרץ דיתלו הולד מן השני ובאמת ז"א דהדבר הוכחנו דליכא הכרת השבר קודם ג' חדשים וא"א כלל לתלות בשני · אבל באמת קושי' זו גם בלא"ה קשי' דהא בהדי' מבואר בש"ס דהא שמותר בג' חדשים הוא מטעם רוב דרוב נשים עוברן ניכר לשליש ימי' אבל מיעוט אינן ניכרות וודאי איכא למיחש שמא היא מן המיעוט שאינן ניכרות ויתוודע למחר כי היכי דחיישינן בריאה שמא היא טריפה ויתוודע למחר · ואפ"ל כיון דהוא חששא דרבנן בעלמא לא חששו כאן משום שיהוי מצוה · אבל באמת אין אנו אצרכין לסברת ר"י דכל הפו' כתבו גבי ריאה טעם אחר משום שהוא מיעוט המצוי · ולענ"ד סברת ר"י ל"ע דהא קיי"ל בגיטין שם דאשת כהן שהלך בעלה למדינת הים תאכל בתרומה משום חזקת קיים וכן מקריבין חטאתו ואפי' הוא זקן או חולה ואף דעתיד להתברר וכיון דסומכין אחזקה כ"ש רובא דעדיף מחזקה וכן קיי"ל כרבנן דקטן וקטנה מייבמין דאזלינן בתר רובא אף דעתיד להתברר ולע"ג :

ולכאורה גם מלבד פי' ר"י הנ"ל לפי מש"כ מקצת מן האחרונים דכל היכי שאנו צריכין לסמוך על הרוב לחוד ולא מסייע לי' גם חזקה להתירא לכתחילה אם אפשר לברר צריך לברר ולא סמכינן ארובא לחוד לכתחילה א"כ ה"נ כבר נתבאר היטב דכל עיקר ההיתר כאן מטעם רוב · וכבר הוכחנו בסי' הקודם דמתני' ע"כ איירי בגוונא דליכא חזקה ליבום ואפ"ה שרי לכתחילה אף שאפשר להמתין לפחות שלשה ימי הקליטה ויתברר הדבר וע"כ דהכא הטעם משום שיהוי מצוה דאל"ה הא צריך לכתחילה לברר · אבל לענ"ד יש להכריע דגם ברוב לחוד כל שאין חזקה להיפוך כהכיא דרוב מצוין אצל שחיטה מומחין כן דהתם קיי"ל דלכתחילה צריך לברר והיינו משום דאיכא חזקת איסור להיפוך · אבל כל שאין חזקה להיפוך גם ברוב לחוד א"צ לברר · והנה כ"כ כן הגוב"י (קמא סי' כ"ב) והוכיח מהא דאין בודקין אחר י"ח טריפות מלבד טריפות הריאה דהוה מיעוט המצוי וע"כ דרוב א"צ לברר אלא שראיתי מי שהשיג עליו שאין ראי' משם עפ"י סברת המנ"י דכל היכי שא"א לברר לגמרי בבדיקה וגם אחר הבדיקה ישאר לנו מיעוט שע"כ נצטרך לילך אחר הרוב אין אנו מחמירין לבדוק כלל אף מה שיש בידינו לבודקו כיון דגם אח"כ ע"כ נצטרך לרוב וה"נ כבר מסקינן בחולין (ד' י"א) דא"א לבדוק אחר טריפות דיש לחוש דבמקום שחיטה נקב הוה ע"ש וע"כ נצטרך לרוב ומש"ה אין בודקין כלל · והנה דבריו נכוחין וסברת המנ"י נכונה · אבל באמת דברי הגוב"י הם דברי רבינו הב"י בא"ח (סי' תל"ז) גבי השוכר בית מחבירו בי"ד דאם אין המשכיר לפנינו א"צ לבדוק דהולכין אחר הרוב שבודקין בי"ד כתקנת חכמים ומ"מ מבואר בש"ס דאם המשכיר בעיר צריך לשאלו וכתב הב"י דל"ד לכא דאין בודקין אחר י"ח טריפות משום שהולכין אחר הרוב וא"צ לברר כלל דהתם הוי' בחזקת כשרה מבטן שנולדה כו' · ובודאי אין כוונתו דאיכא חזקה ג"כ להתירא וכן נראה קצת מדברי הגהות המהרל"ח שהבין כן דזה א"א שכבר כ' התו' חולין שם ד"ה אתיא לענין גבינת מבהמה שנמצאת טריפה דאין כאן אלא רובא דהחזקה לא חשיבא דלא נתבררה מעולם שעה אחת · וכן הוא בטוי"ד (סי' פ"א) ע"ש · וכבר פי' המג"א סק"ד דברי הב"י

דעיקר הדבר דלענין טריפות משעה שנולדה היא באותו רוב שהיא כשרה אבל כאן לענין בדיקת חמץ כל הבית בחזקת שאינה בדוקה ואיכא חזקה לאיסורא כנגד הרוב ע"ש · הרי בהדיא כדברי הגוב"י · וכן לשון רש"י בחולין (י"ב) ד"ה פסח כו' אלא ודאי כל מ"מ הא דסמכינן ארובא ואפי' היכי דאפשר כו' והא סמכינן ולא בדקינן אחר י"ח טריפות כו' ע"ש · ואלו נזכר הרב המשיג שהם דברי הב"י והמג"א ודאי לא ערער אחר דבריהם ומ"מ צריכין אנו ליישב הא דלא תי' באמת כסברא זו דא"א לבדוק אחר טריפות · וכנראה דהנה כתו' בחולין (דכ"ח) ד"ה אתא כו' הקשו לפי' ריב"א דנקובה יש בדיקה לושט מבחוץ א"כ מאי פריך שם לעיל ור"מ היכא אכיל בישרא ליחוש דילמא במקום שחיטה נקב הוה הא שפיר י"ל דאכל ע"י בדיקה ותי' דשמא יש שום חולי שאינו ניכר מבחוץ כדרוסה עד תי' דה"נ קאמר התם וכ"ת ה"נ פי' דלא אכיל אלא ע"י בדיקה פסח וקדשים מאי איכא למימר פי' דא"א להפשיט העור · ולבדוק דאין לך מום גדול מזה ע"ש · והנה המהרש"א כ' על תי' הראשון דהוא גליון נהוסף (נתוסף) בדבריהם דלמה הוצרכו לשום חולי ולא כתבו משום ספק דרוסה גופא דאין לו בדיקה מבחוץ לפי' הריב"א ובקצת נוסחאות אינו ע"ש · ולענ"ד משום זה לא אריא דלא מצי למימר משום ספק דרוסה דהא כ"כ התו' בזבחים (ס"ט) ד"ה אי טריפה דר"מ ס"ל טריפה אינה חיה וא"כ כל ששמרוה י"ב חודש וראינו שבתוך הזמן הזה לא נדרסה ומקמי הכי ג"כ ודאי לא נדרסה דאי ל"ה ודאי לא הוה חיה וא"כ תו י"ל חזקה לעולם דאינה דרוסה וקיי"ל דרובא וחזקה לא חייש ר"מ ולק"מ מש"ד · אבל משום חששא דשום חולי פריך שפיר דלא שייך שמירה ע"ז דשמא נולד לה החולי ואין אנו יודעין וא"כ אפי' חיה י"ב חודש אין לנו בירור אלא אלעבר אבל עדיין יש לחוש שמא נטרפה בתוך י"ב חודש וא"כ הוה חזקה שלא נתבררה כמש"כ התו' הנ"ל · אבל מה שקשה לענ"ד דגוף תי' זה דיש שום חולי ל"ע דהנה ע"כ עיקר טריפות זה החולי הוה משום דסופו לנקוב דאל"ה ודאי אין להוסיף על י"ח טריפות וע"כ דהוא בכלל נקובה וא"כ כי היכי דאשמעינן בדנ"ג דנתמסמס כל שהרופא גורדו רואין אותו כאלו אינו למה לא אשמעינן גם זה החולי דחשיב כנקוב · ועוד דע"כ מוכח מדבריהם לעיל (י"א) ד"ה ליחוש כו' דלא ס"ל כך סברא דהקשו אהא דיליף דאזלינן בתר רובא מהורג את הנפש דקטלינן לי' וליחוש דילמא במקום סייף נקב הוה והקשו דדילמא כגון שהי' קרום של מוח מגולה וראו שהי' שלם ובא זה ונקבו והניחו בתימה · ואי ס"ד דאפשר דיש שום חולי שא"א לבודקו א"כ לא מקשו מידי דאכתי יש לחוש לשום חולי וע"כ דלא ס"ל כלל כך סברא ויפה כ' הרש"א דהוא גליון נתוסף וא"כ אין לנו אלא תי' השני דקושי' הש"ס אינו אלא מפו"ק · אלא דעדיין צריכין אנו לבאר דלכאורה אינו מובן לנו מה מום הוא זה להפשיט העור הא גבי גלודה קיי"ל דניטל כל העור אם נשתייר בו כסלע הדר בריא וכן מוכח בהדיא מדברי התו' בב"ק (ע"ו) ד"ה שחיטה שא"ר כו' דכ' גבי שחוטי חוץ דאינן נפדים במום השחיטה גופה דמום שנעשה לאחר מתה לא חשיב מום לפדות ע"י ע"ש ש"מ דעד גמר שחיטה לא חשיב מום הא דנפשט העור ע"כ נראה דאין כוונתם על הפשט ומשום העור אלא דבאמת לר"מ דקיימינן בי' מחמת בקידושין (נ"ז) דיליף חולין שנשחטו בעזרה אמרה תורה שחוט לי בשלי ולך

בשלך

בשלך כו' מבואר דס"ל חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא וא"כ לא הושט לבד צריך לבדוק קודם שחיטה אלא כל הי"ח טריפות משום חשש איסור שחיטת חולין בעזרה וא"כ פשוט דאיכא בדיקות טובא שא"א אלא בשבירת העצמות כגון קרום של מוח וחוט השדרה ופשוט דשבירת הני עצמות אין לך מום גדול מזה כמו נשברה עצם ידו בבכורות (ד"מ) והא דלא חשיב שם אלא עצם ידו הוא משום רבותא דאפי' אינו ניכר אבל פשוט דה"ה כל הני אף דלא חשיב שם כמו דלא חשיב הסמית עינו ע"ש וד"ק מבוארים ועכ"פ עלה בידינו דהא דאמר דא"א לבדוק אינו אלא בקדשים משום מום אבל חולין שפיר אפשר לבדוק אחר כל י"ח טריפות ושפיר הוכרחו לומר דהא שאין אנו בודקין הוא משום דאין צריך לבדוק אחר הרוב · מיהו לכאורה כ"ז אינו אלא לפי' ריב"א דיש בדיקה לושט מבחוץ בספק נקובה אבל שי' רש"י דבספק נקובה אין בדיקה והכי נקטינן בסי' ל"ג א"כ שוב א"א לבדוק · אבל לענ"ד גם לרש"י בעוף מיהו דהכשירו בה"א א"כ כגרגרת דאינו נטרף עד שנפסק רובו יכול לבודקו קודם שחיטה ולהכשירו ואח"כ יבדוק הושט ואף דקיי"ל דלכתחילה גם בעוף צריך לשחוט שניהם מ"מ פי' רש"י גופה בדכ"א ד"ה והיינו מבדיל דאף לכתחי' למצוה א"צ בעוף שני סימנים · והנה התו' שם הקשו עליו דהא ברפ"ב אמרינן בהדיא דצריך שני סימנים בעוף לכתחילה והנה ברפ"ב שם איכא תרי לישני לענין הא דתני במתני' השוחט דיעבד וחד לישנא אמר אחד רובו של אחד כמוהו ואידך לישנא אמר אחד בעוף · ונראה כוונת התו' דאף דפליגי בהכי תרי לישני מ"מ א"א לפרש כן התם בדר"י דא"כ תיקשי מהכא להך לישנא דצריך שני סימנים בעוף · וליישב פירש"י נראה חדא דהתם אקרא קאי והנה רובו של סימן עיקר הטעם דהוה כולו וא"כ עיקר השחיטה הוה בכולו מדאו' אבל הא דהצריך שני סימנים אינו אלא מדרבנן וא"כ הכא דקאי אקרא לק"מ · ועוד נראה בדקדוק לשון רש"י שסיים דהא אמרינן לחייבו בכ"מ א"א כו' · דדקדק דווקא להאי תנא דהטיל הכתוב לעוף בין בהמה לדגים וא"כ מקרא מלא דבר הכתוב דא"צ אלא ס"א ומהיכי תיתי נחייבנו יותר והא דפליגי לישנא ברפ"ב אינו אלא לשאר תנאי דהתם כגון רבי דסבר דהוה כלמ"ת רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה ועובר גלילאה דאמר מסברא דעוף נברא מן הרקק אפשר דיש להחמיר לכתחלה שצריך ב"ס אבל להך תנא דדרים מקרא אין להחמיר כלל · ופרש"י כך דר"י אליבא דב"ק דהתם ודו"ק. וא"כ כיון דאינו אלא חומרא דרבנן ופליגי תרי לישני והנך תנאי מסייעו ללישנא דא"צ לפי' רש"י יש לפסוק דא"צ ב"ס לכתחילה וכן פסק הרי"ף ועכ"פ משום טרח בדיקה הי' לנו לפסוק דדי בשחיטת ס"א · וע"כ דאחר הרוב לחוד ג"כ א"צ בדיקה מיהו לפי' רש"י יש לדחות כיון דבבהמה א"א גם בעוף לא החמירו :

ונ"ל ראי' ברורה לכו"ע מסוגיא דר"פ בא סימן גבי בא סימן העליון עד שלא בא התחתון דלרבנן חולצת ור"מ פליג דחיים למיעוטא · ואמר התם דאיצטריך למיתני אעפ"י שא"א דאי לא תנא הו"א רוב עליון אתי ברישא ומיעוט תחתון כו' ויעו"ש פירש"י דהו"א דפלוגתייהו אי צריך לבדוק בתחתון וא"כ ש"מ דלרבנן א"צ לבדוק אחר הרוב · ומיהו אפשר לדחות דשא"ה דאלים טפי ותדע דלפי המסקנא א"א כלל ואפי' בדקו ולא אשכח ע"ש · אבל יש ראי' ברורה מהא דהוכיחו האחרונים דיכול לישבע על הרוב שודאי מסוגיא דשילהי יבמות (דקכ"א) גבי טבע חסא ואר"ג האלהים אלו טורי לחסא ע"ש והרי התם לא הולך ר"ג כלל לשבועה זו ואי ס"ד דלכתחילה צריך לברר הרוב א"כ מי הזקיקו לר"ג לשבע · וע"כ דהרוב לגמרי הודאי וא"צ לברר כלל · עוד יש להוכיח מסוגיא דחולין דבעי למילף דאזלינן בתר חזקה מהסגר בית מנוגע דדילמא אדנפיק לי' בציר שיעורא ודחי דילמא כגון דקאי דרי דגברא וחזו דלא בציר ע"ש · ומבואר דהא לדידן באמת א"צ שיהי' שם אדם לראות דלא בציר אף שיש בידינו להעמיד אדם לראות דהא דנקיט דרי דגברא ודאי ל"ד אלא שיהי' שם אדם לראות בשעת מעשה וא"כ חזינן דאפי' חזקה א"צ בדיקה כ"ש רובא דקיי"ל דעדיף מחזקה · מיהו לפי מש"כ שם התו' ד"ה ודילמא כו' דהיכא דליכא ריעותא לא בעי כלל ועיקר הילפותא היינו אפי' נמצא חסר לבסוף דאיכא ריעותא ע"ש · וא"כ י"ל בשעת מעשה דהכתי ליכא ריעותא כלל לא שייך בדיקה כלל ועי' מג"א לענין בדיקת ציצית ודו"ק · גם שבועות הש"ס בסוגיא דהתם דדחי ר"כ ודילמא היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר משמע דהא לפי האמת אפי' אפשר א"צ בדיקה כלל · וכן נראה דברי הרמב"ן הביאו המע"מ שם סט"ז אות ח' דדווקא ברישא דהוא מיעוט המצוי הצריכו בדיקה הא בכל דוכתא א"צ בדיקה אחר הרוב וכן נראה לדינא :

סימן טו

אשר הקשה ידידי נ"י בתוס' כתובות (דף ט') ד"ה לא דקטעין כו' דכתבו דהאומר פ"פ מצאתי נאמן אפי' היא מכחישתו ואף דאית לה מגו דמו"ע משום דהוי מגו במקום חזקה דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה ואע"ג דבעי' היא בפ"ק דכ"ב חזקה דהכא עדיפא והקשה הא אמר דחכמים תקנו לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והם האמינוהו משמע הא לענין חוב דאורי' אינו נאמן והא חזקה דאיירי בכ"ב מהני אפי' בדאורייתא א"כ חזקה דהכא ודאי גרע · הנה כבר הקדימו בקושי' זו הרב פ"י אבל לענ"ד איני רואה קושי' בזה דטעם דברי התוס' דחזקה דהכא עדיפא היינו נמי משום דכתובה דרבנן ומש"ה אלמוה רבנן לחזקה דלא ליהני מגו · ואי הוי כתובה דאורייתא באמת הא דלא הוי מהני היינו משום המגו דבעלמא אמרינן מגו במקום חזקה אבל על כל פנים ל"ג חזקה זו מחזקות דכ"ב · ואי גם בעלמא קיי"ל דלא אמרינן מגו במקום חזקה כ"ש דאתי שפיר כפשוטו דאי הוה דאורייתא לא הוי אמרינן כלל הך חזקה אבל כיון דהוא דרבנן הוה חזקה וממילא מהני אפי' במקום מגו · ובזה יש ליישב קושית הראשונים דהקשו דלמ"ל למימר משום דחכמים תיקנו ת"ל דבלא"ה אינו מתחייב אלא כשנודע שהיא בתולה · ולימא לה הייתי ראי' דבתולה את ושקול דמי טריפא מיש תנאי בשטר דקיי"ל לקמן (כ"ב) דאמרינן לי' קיימו שטרייכו וחותו לדינא ע"ש · ולפי"ז י"ל דבאמת במו"ע קיי"ל כר"ג דנאמנת מגו' דהוי ברי ושמא וחזקה וא"כ מדאורייתא אית לה מגו ומש"ה הוצרכו לחזקה כי היכי דליהוי מבמ"ח כמ"ש התו' והוצרכו נמי לומר דכתובה דרבנן דאי הוה דאו' א"כ קיי"ל דאמרינן מיגו אפילו במקום חזקה או אי קיי"ל דלא אמרינן מבמ"ח נימא דאי הוה דאורייתא לא הוי חשיבא חזקה אלא משום דהוי דרבנן הם שוי' חזקה וכנ"ל והוא פשוט ·

שוב ראיתי שנתעורר בזה הפ"י גם הוא דלא ביאר יפה דהך חזקה ל"מ אלא משום דהוי דרבנן · אך עדיין לא יצאנו ידי חובתנו בביאור הדבר דהא כתבו הפו' עוד סברא דל"מ מגו משום דהוי להוציא · ולפי"ז לכאורה אין אנו צריכין להא דכתובה דרבנן דבכה"ג ל"מ מגו להוציא · אבל לאחר העיון מוכרחין אנו באמת גם להאי סברא לומר דכה"ג דבאמת יש לעיין דהא כתבו התו' בב"ב (ל"ב) ד"ה והילכתא הא דאמרינן גבי אבימי לענין סיעדאי מגו להוציא משום דאיכא שטר אלמא דבשטר אמרינן מגו להוציא ועמ"ך בכ"מ (ספ"ב) דהא דהוצרכו הפו' גבי משהדסתני נאנסתי לומר דמש"ה אמרי' הכא מגו להוצי' משום דהוי ברי ושמא ולא כתבו משום שטר כתובה או משום תנאי ב"ד דהוי כשטר משום דל"מ הך טעמא דשטרא אלא לענין טענת פרעון דהלוה מ"מ מודה דהוי עליו חיוב בשטר זה · אבל התם דאומר והי' מקחי מ"ט דלא נתחייב משולם ל"מ האי טעמא וא"כ ה"נ בנתקדשה פחות מבת ג' דע"כ הי' תחתיו אלא דמפסידה משום ספק ברצון ומפסדת כתובתה עכ"פ לא עדיף מטענת פרעון [וא"מ לא הוי כא"י אם פרעתיך משום דהוי שטוע לפניך דבלא טענותיהם נולד הספק וכבר דברו בזה האחרונים ואכ"מ] וא"כ הו"ל למימר מגו אף דהוי להוציא כיון דאיכא שטרא וע"כ צ"ל דהך תי' קאי נמי אתי' הראשון דאיכא הכא חזקה דאין אדם טורח בסעודה אלא דקאי אהא דבב"ב מיבעי' אי אמרינן מגו במקום חזקה · וכתבו מעיקרא משום דהך חזקה עדיפא וכתבו דאפי' אי לא עדיפא כיון דהוי מגו להוציא אלא דמשום דהוי במקום שטר אמרינן מגו להוציא וכיון דכנגד השטר הוי חזקה דאין אדם טורח או לא עדיף מלהוציא בעלמא דלא אמרינן מגו אבל עכ"פ ודאי אנו צריכין להך סברא דחזקה וא"כ הדרן למילתא קמייתא דחזקה ל"מ אלא משום דהוי דרבנן הא הוי דאוריי' לא הוי אמרינן כלל הך חזקה וכדביארנו וכ"ז נכון וברור :

ולענין אי כתובה דאוריי' הכתוב גו מה שביארתי בדברי התו' שם ד"ה אר"נ חכמים תיקנו כו' משמע דכתובה דרבנן וכן בהא"ה רבא מ"ט תקינו רבנן כתובה כו' וקשה דהכנו לכתוב מאתן דחזי לך מדאוריי' · ותור"ת דסמכינן אהסב"ג כו' ועוד תור"י דר"א פליג כו' אלמא דחיים שמא משקר וצ"ל הך חזקה דאין אדם טורח בסעודה · והא דאמרינן בהא"ה רבא מ"ט תקינו ה"פ מ"ט תקינו היכא דתקינו כגון באלמנה ע"ש · והנה כבר כתבו האחרונים דמר"א אין ראי' דכתובה דאו' די"ל דאף דהוי דרבנן צ"ל הך חזקה אלא דכוונתם דבלא"ה לא קיי"ל כהך דר"כ דר"א פליג עלי' · ולכאורה בהך דכתובה דאו' אין לנו חולק על ר"כ בהדי' וגם הא דקיי"ל כרשב"ג לא שייך היכי דאמוראי פליגי עלי' · ולענ"ד דהך דריש האשה רבא אדרבה מוכח דכתובה דאו' דזה סוגיית הש"ס התם גבי ניסת בע"א והא בעלה דתלא מזה ומזה ואין לה כתובה מזה ומזה ומפרש טעמא דטעמא מאי תקינו רבנן כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה הכא תהא קלה וקלה ע"ש · ולכאורה יש להקשות דלמה צריך להאי טעמא הא בסוף נדרים מיבעי' באשת כהן שנאנסה אי הפסידה כתובתה מי אמרינן אונס לגבי כהן כרצון לגבי ישראל או"ד מצית אמרה קדושתי' גרמה לו אלמא אי לאו סברא דקדושתי' גרמה אף שהיא אנוסה מ"מ כיון דהאונס בא מכוחה מפסדת כתובתה וה"נ אפי' נימא כיון דנשאת עפ"י עד הוי אנוסה מ"מ האונס בא מכחה וכיון דהאיסור לו מחמתה מפסדת כתובתה מדינא ולא"ל למימר דתהא קלה וקלה ע"כ נראה כיון דמדאוריי' הינה אסורה עליו דהא נשאת עפ"י ב"ד ואין לך אונס גדול מזה ועי' רש"י ר"פ האשה רבא ד"ה תצא מזה ומזה והא דלא דייקא קנסו לה ודו"ק · וא"ל לסוגי' דכתובה דאו' וא"כ הי' לנו לומר דהכי דקנסוה לאוסרה על בעלה לענין כתובה כיון דמדאו' לא הפסידה כתובתה לא קנסוה להפסיד כתובתה כיון דאינה מפסדת מדינא ומש"ה · איצטריך לי' טעמא אחרא לקונסה כדי שתהא קלה וקלה אבל אי כתובה דרבנן וכיון דהאיסור מדרבנן מיהו לא הוה צריך להאי טעמא כלל דמדינא מפסדת כיון דנאסרה מחמתה מדרבנן אין לה כתובה דרבנן ולא איצטריך הך טעמא אלא אי כתובה דאו' ולענ"ד זה ראי' גמורה ונכונה מהתם סוגי' הש"ס :

ולולא דברי התו' הי' מקום לומר דאף ר"נ א"ש יסבור כתובה דאו' דלכאורה יל"ד בלשונו דאמר חכמים תיקנו לבנ"י לבתולה מאתים ולאלמנה מנה כו' דהו"ל לומר חכמים תיקנו כתובה ע"כ י"ל כשי' הר"ן סוף כתובות דאף למ"ד כתובה דאו' הייט עיקר כתובה דאו' דילפינן מכמוהר הבתולות אבל כמות כסף אינו דאו' אלא לפי מה שיתנו ביניהם וחכמים תיקנו מאתים ומנה וזהו סברת ר"נ דכיון דהכך לא התנו אלא סמכו על תקנת חכמים מסתמא נתרצו כפי תקנתם והם האמינוהו · וא"ש בזה בגיטין (י"ח) דפליגי רב ושמואל כתובה מאימתי מגבית דרב בעי פגמה וזקפה ושמואל אית לי' פגמה אעפ"י שלא זקפה וזקפה אעפ"י שלא פגמה ותניא כוותי' דרב ומייתי מתניתא נמי כוותי' דשמואל דתניא קנס ואונס ומפתה וכתובה מאימתי משמטין משתזקוף במלוה כו' ופגמה לא תניא התם כלל ובאמת כן משמעות המחבר בחו"מ סס"ז דגבי כתובה הביא פגמה וזקפה וגבי קנס לא הביא כ"א זקפה ומשמע דפגימה לא מהני ובאמת צריך להבין בטעם דפגמה למה משמט · ולפי דברינו י"ל דשמואל לשי' דסבר דעיקר כתובה דאו' אבל מנה ומאתים דרבנן וי"ל דכיון דתקנת חכמים הוא לא אלמוה כ"כ שלא תשמט שביעית ומש"ה כ"ז שלא פגמה ויש עיקר הכתובה דאו' מש"ה אלים כולו דאינו משמט אבל אי פגמה וכתובה דאו' כבר נפקעת או לא אלמוה לתקנת חכמים לחודי' ומשמטתו שביעית וא"כ באמת זה דווקא גבי כתובה אבל באונס ומפתה לא שייך הך סברא כלל ואפי' פגמה אין שביעית משמטתה ומש"ה בברייתא דתני כתובה גבי אינך לא תני פגמה כלל דבטלהו אפי' פגמה אינו משמט וכן מורין דברי הפו' והכמ"ל לדינא · ואפי' לפי"ז דנימא דלכו"ע עיקר כתובה לבד הוא דאו' מ"מ א"ש דברינו בסוגי' הש"ס דריש האשה רבא דהוצרך להך טעמא דתהא קלה משום דכתובה דאו' אף דר"נ סבירא לי' בפשיטות דסמכו אתקנת חכמים והתם נמי כיון דהאיסור מדרבנן הי' לה להפסיד מדינא דאין לדמות תחילת החיוב להפסד אח"כ ופשוט לחלק ודו"ק :

ועיין תו' (דמ"ד) ד"ה והלכתא דהכתו דקיי"ל דאחד זה ואחד זה מן הנשואין אלמא דמהני שיעבוד האירוסין וקיי"ל כר"נ דאי הוסיף לי' בשטר השני לתוספת כתבי' ולא מחל על הראשון ותי' דבנשואין דכותב לה שטר וארוסה מסתמא לא כתב לה מסתמא דעתה על שיעבוד השטר והקשו ע"ז דא"כ מוכח דארוסה יש לה כתובה אפי' לא כתב לה ע"ש

שנדחקו בזה ולענ"ד נראה סברא פשוטה דאפי' אי כתובה דאו' כיון דילפותא מכמוהר הבתולות דכתיב גבי מפתה א"כ דווקא נשואה אבל כתובת ארוסה לכו"ע ודאי דרבנן וא"כ שפיר י"ל דאיירי בכתב לה מן האירוסין ואפ"ה מהני משתמא בשעת נישואין כיון דעד השתא הוי דרבנן והשתא הוי דאו' משתמא ניחא לה בשיעבוד דאו' וא"כ גם מזה שעד גדול דכתובה דאורייתא ודו"ק :

סימן טז

קידושין (ד"ו) תוד"ה כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהן · והר"ע פי' שלא ידבר עם נשים בעיסקי קידושין שפעמים יקדשה באמירתו ולא יבין וקשה דהא איכא קידושין גירושין מה בכך שיסבור שאינה מגורשת כו' לכאורה קשה דניחוש פן תקבל קידושין מאחר ויתירוה בלא גט דאין קידושין תופסין בא"א ולקמן די"ב תוד"ה אם הקלו בשבוי' וי"מ אם הקלו בשבוי' דליכא אלא איסור לאו דזונה נקיל בא"א דאיסור מיתה ול"נ דשבוי' נמי איכא איסור מיתה אם הנשא לכהן ויהי' לה בן ממנה וישמש בשבת. והנה בעיקר דברי התו' כבר הקשה בהפלאה דקיי"ל דחלל שעבד עבודתו כשירה ואין כאן חילול שבת ותי' בכה"ג ביוה"כ שחל בשבת ומשמעות ד"ק דעבודת כה"ג בדיעבד אינה כשירה בנמצא חלל ולא מוכח כן במכות (די"א) גבי נגמר דינו ונמצא כה"ג בן גרושה דמסיק אפי' לר"י דמכשיר עבודתו בדיעבד דווקא התם דכתיב פועל ידיו תרצה וע"ש רש"י דהיינו עבודה מבואר בהדי' דלענין עבודה אפי' עבודת כה"ג כשירה · שוב ראיתי שכבר עמד בזה הגאון ב"י נ"י והאריך ולענ"ד י"ל בפשוט לפי מש"כ התו"י ריש יומא · דיש סברא לומר דכה"ג ביוה"כ בלא אשה מעכב בדיעבד וכן משמע לכאורה דהא קיי"ל דחוקה עיכובא הוא ואפי' פרישת שבעה הוי בעי למימר שם בסוגיא דר"ה דמעכב וכן משמעות התו' בריש יומא ד"ה והכ"א דכתבו דכפרת כל ישראל תלוי בזה ע"ש משמע דמעכב בדיעבד · והנה זה פשוט דאם התנה ע"מ שאני כה"ג או ראוי לכה"ג פשיטא דאם נמצא חלל אינן קידושין אף דכשר בדיעבד מ"מ אינו כה"ג כשר וא"כ ביוה"כ פסול בעבודה משום שאין לו אשה ובכה"ג הוי חילול שבת וזה פשוט ואפשר שכן כוונת ההפלאה אבל יל"ד למה להו להתו' בכה"ג הא בפשיטות י"ל דזה ודאי בקידש אשה ונמצא חייבי לאוין דמדאו' ודאי הוי קידושי טעות דלא גרע מלוקחת בשר ונמצא טריפה דהוי מ"ע וכ"ש אשה דהוי איסור כל ימיו וודאי לא שייך כאן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות כיון דבלא"ה הוי ביאת איסור וא"כ אי שבוי' היא אינן קידושין לכהן וניחוש שמא א"כ תקבל קידושין מאחר שהוא ישראל ונתירה בלא גט או שמא תזנה תחתיו בעדים והתראה ונהרגנה בחנם · והנראה בזה דס"ל דכיון דהוי מילתא דלא שכיחא זנות כדאמרי' בגיטין (י"ז) זנות לא שכיחא וע"ש בתו' דעכ"פ זנות בעדים והתראה ל"ש וכן קידושין קיי"ל דאדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו וכ"ש שיודע שאין תופסין בא"א ולשם שחוק ודאי ל"ש ולית לן למיגזר משום מילתא דל"ש ולהחמיר בשביל זה וכ"כ בהדיא התו' בגיטין (ד"י) ד"ה כי קתני כו' אבל בקידושין אין לחוש אם תסבור שהיא מקודשת והא לא שכיחא שתקבל קדושין מאחר כיון שסבורה להיות מקודשת שכל ע"ש ודו"ק · ודאי' ברורה משבת (די"ד) גבי הבא ראשו ורובו במים שאובין דגזרו משום שהיו טובלין במים סרוחין ונותנין עליהן שאובין והתחילו לומר לא אלו מטהרין אלא אלו ואלו · ופריך מאי נ"מ הא טבלי בהנך ולכאורה מאי פריך הא נ"מ דאם יגעו בתרומה וקדשים בין טבילה לנתינה ישרפו עליהן ובעלמא עבדי הכירא כי היכי דלא נשרוף עלייהו תרו"ק · והכ"א העירני מתו' סנהדרין (פ"ז) ד"ה והשב"ל דכתבו לענין הלכות אחד עשר דאפי' מחמיר כר"י הוי נ"מ אם יגע בככר של תרומה ויקדש בו אשה ולר"י כיון דטמאה הוא אינו שוה פרוטה שאינו ראוי אלא להסקה · וגם כאן יש נ"מ זו אם יטמאו במה שיגעו בין טבילה לנתינה ואין צריך לזה דבלא"ה פשוט דודאי אית לן למיחש שלא לשרוף תרו"ק וע"כ נראה דכיון דהיו סבורין שהניכם מטהרין ולא היו משגיחין כלל זה בלא זה אינו שכיח בביה"ע ככר של תרומה ומשום מילתא דל"ש לי"ל למגזר וכן סוגי' הש"ס בכ"ד וזה גם כוונת התו' ודו"ק :

סימן יז

מה שאל ידידי נ"י ביאור דברי התו' יבמות (ע"ט) גבי מתני' דאר"י שמעתי שסריסים חולץ וחולצין לאשתו והסרים לא חולץ ולא חולצין לאשתו ואין לי לפרש כו' והקשו בד"ה ואיידי דלמה נקט חולץ ולא נקט מייבם ואי דבסרים אדם אסורה לו א"כ ליפשוט דע"כ סרים אדם חולץ דאי סרים חמה א"כ אפי' יבומי נמי שרי ותי' דנקט חולץ דהוה אמינא דווקא יבום אסור אבל צריך חליצה אבל בדר"ע דמפרש טעמא משום שלא הי' לו שעת הכושר ליכא למיטעי ומש"כ פריך בסוגיא דליתני יבום ע"ש · ושאל דאיזה סברא הוי ס"ד למימר הכי בשלמא באינו מייבם הוי ס"ד משום דאסירה עליו אבל אין מיבמין את אשתו מ"מ ע"כ משום להקים לאחיו שם וא"כ הוי נמי כדר"ע דתני טעמא · לענ"ד י"ל דלא מייבמין נמי הו"א דלא משום הקמת שם אלא מטעם אחר דהנה התו' לקמן בר"פ יש מותרות כתבו בד"ה שייך פלוגתא דהא דנפלה אחר שנשאה לא מיתסרי ליבם שאינו פלוג משום טעמא דבמותר לה נאסרה באסור לה לא כ"ש דלא שייך אלא דווקא היכי שנעשה מעשה באשה כו' · והנה אע"ג דהכא פשיטא להו דלא שייך הך סברא בפ"ד בסוטה (ד"ו) ד"ה אשת כהן החליטו בפשיטות דגם בנפלה אחר שנשאה שייך הך סברא ונאסרת על היבם שאינו פלוג ע"ש · וא"כ י"ל בפשיטות דבמייבמין את אשתו הוי ס"ד דהא דלא מייבמין היינו בסרים אדם וכגון שנסתרס אחר שנשאה ואסורה ליבום משום ה"ט דבמותר לה נאסרה אבל חליצה צריך · ומש"ה איצטריך שפיר לאשמעינן דאף חליצה א"צ ומשום הך טעמא דהקמת שם אבל לטעמא דהקמת שם ודאי ליכא למיטעי ומש"ה פריך שפיר בדר"ע ואפי' לפי שי' ביבמות דבכה"ג לא אמרי' במותר לה נאסרה מ"מ י"ל דהי' סברא למיטעי בהכי ומש"ה איצטריך לאשמעינן בהדי' דאינו חולץ ודו"ק :

ועם תשובתי אכתוב לו מה דנראה לי ליישב פירש"י בכתובות (ד"ד) דפי' פוקסת מעברת שרק על פני' והקשו התוס' שם דהא אמר בסוגי' עלה כי קתני וכן אכיחול ופרכוס וש"מ דחד מילתא היא · וברפ"ב אמר לא שרק ולא פירכוס משמע דפירכוס לאו היינו שרק וכן בפרק המצניע אמר פוקסת ומעברת שרק

על

על פני' ובפ"ב פירש"י פירכוס קליעת שער וקשה לר"י דבהמלניע שם תני גודלת ומעברת שרק ופוקסת אלא נראה שאחד מתיקוני נשים הוא · ולענ"ד דברי רש"י ברורים ואינם סותרים עצמם ואין נסתרים משסנה ערוכה דבפ"פ הזהב תנן אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים ובגמרא מבואר פירכוס דבהמה מאי היא מילי טובא וכן פירכוס כלים ואמר פירכוס דאדם מאי היא ואמר כי הא כו' אזיל לבעי ריסי' ודיקני' ומבואר דשם פירכוס שם יפוי. כולל כל מילי דיפוי ומש"ה פירש"י כל אחד לפי ענינו ברים כתובות פי' שרק דומ"א דכחל ובפ"ב דנקטה בהדי שרק וא"א לפרש כרק פי' קליעת שער ועיין מו"ק (ד"ט) דפירש"י מתקנת שערה שלא יתפזר וע"ש בתו' דהקשו ג"כ עליו ולפי דברינו דשם פירכוס כולל א"ש וכן לענין פוקסת דמבואר בסוגי' דחד מילתא הוא ·וכש"ס בב"מ דתני לה לענין מרמה את מקחו לא ניחא לי' לפרש כל הני תיקונים דאין בהם רימוי אלא יפוי בעלמא · ומש"ה ניחא דדקדק כאן פירכוס דאדם מאי היא דלא ניחא לפרש כל הני דלעיל דהא אין בהם משום רמאות ופי' דאזיל לבעי ריסי' ודיקני' וכן בהמלניע דתני לה בהדי גודלת ופורקת נפרש לביעת שער כהך דב"מ ושייך עלה בונה משום שהוא תקון נשים ואפשר דנפרש כפירש"י במו"ק מתקנת שערה שלא יתפזר ואינה בכלל גודלת ומ"מ הוא בכלל בנין כגודלת וכעין זה פירש"י שם בחד ליבנא והוא נכון :

סימן יח

אשר שאל מה שביארתי בדברי התו' ר"פ א"מ ד"ה אלא הנה כך הי' דברי להקשות במה שכתבו דמש"ה מותרין משום שמתייאש דסבור דהמוצא יקחם שיתלו בעוברי דרכים · והקשו דאם דין הוא שיתלו בעוברי דרכים א"כ בזיתים וחרובים אמאי אסור דבאמת נתלה בעוברי דרכים ע"ש שהאריכו · ולכאורה לפי מש"כ לקמן (כ"ד) ד"ה כי קאמר רשב"א דמש"ה אילטריך ברוב עובדי כוכבים טעמא דהבעלים מתייאשים ולא הני לי' בלא"ה דנתלה בעובדי כוכבים שהם רוב דאילטריך אפי' ראה שנפל מישראל מותר דהבעלים סוברים דעובדי כוכבים שקלי לי' ע"ש · וא"כ ה"נ י"ל דאיירי שראה בנפילתם ומש"ה בתאנים אפי' ראה מותר כיון דעבידי דנתרי יחשבו שלא יראו המוצאים הנפילה ומש"ה מייאשי אבל זיתים וחרובים כיון דרא[ו] שנפל מן האילן ואין דרכם לפול והוי יאוש שלא מדעת אסור אבל בלא ראה גם בזו"ת תלינן דמעוברי דרכים נפל · אבל באמת ל"י מה שנסתפקו בזה דע"כ אין לתלות בנפילה מעוברי דרכים במקום שי"ל שכדרכו נפל כמו שהוכיחו בעצמם בב"ב (כ"ג) גבי ניפול הנמצא סמוך לשובך דפריך אי בדליכא ודאי מהכוא נפל והקשו בד"ה ודאי דליתלי בעוברי דרכים כמו דתלינן גבי זיקי ותי' דדוקא היכי שע"כ צ"ל דנפל תלינן בעוברי דרכים אבל בלא"ה אין לתלות בנפילה דב"א נזהרין שלא יפול מהם ע"ש וה"נ ודאי מן האילן דרכו בכך ואין לתלות בנפילה מן ב"א דדרכן לזהר וע"כ צ"ל דמתייאש משום אינשי דלא מעלי וז"ב ומוכרח :

עומד אני כעת בתוס' ב"ק (פ"פ) ד"ה כל לגבי בעלה ודאי מחלה דהקשו בהך מתניתא דמעידין אנו באיש פלוני שגירש את אשתו ונתן לה כתובתה כו' אומדין אנו כמה אדם נותן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה כו' והא כל לגבי בעלה ודאי מחלה · ותי' ר"י דיכולה לעשות קיום בשבכנות או בנדר ושבועה כו' דא"כ קשה סוגי' דמלא שוכר בב"מ (ד"כ) דפריך בזמן שהאשה מודה יחזיר לבעל ניחוש דילמא זבנה לכתובתה בט"ה ומפיק לי' לשוכר דקדים וטריף לקוחות שלא כדין ומשני ש"מ ליתא לדשמואל דהמוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלה מחול ע"ש דא"כ ניחוש דילמא עשתה קיום בשכנות או בנדר ושבועה דאינה יכולה למחול ול"מ בשכנות דא"י כלל למחול אלא אפי' בשבועה יש לחוש ואע"ג דהפדינן לה בשבקרת מ"מ קיי"ל חסיד הממונה לא חביד אשבועתא ומש"ה אינה רולה למחול · ומיהו זה אינו דודאי גם עתה בעושה קנוניא ל"ג כודאה ממחילה וודאי עוברת על השבועה וכ"כ הש"ך בחו"מ אבל לשיטת ר"י גופי' בב"ב (דל"ד) ד"ה הוי מבואר"ל דמגו שהי' יכול לשבע לשקר נגד העד לאו מגו הוא ע"ש וא"כ נראה דה"ם הכא שמתחזק בשבועת שקר לפני עדים דלא הוי מגו משא"כ כשהא דאינו נודע שעוברת אשבועתה · ואולי מפרש דכיון דיכולה למחול לא שכיחא שתמכור ול"א להכי וראיתי לאחד מן הראשונים שפי' כן ול"ע :

סימן יט

מה שתמה ברש"י ברכות (די"ב)·גבי פרשת ציצית מפני מה קבעוה מפני שיש בה חמשה דברים כו' עול מצות וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ורש"י כתב עול מצות דכתיב ועשיתם את כל מצותי יפה תמה ואידוש גדול שלא דיברו בזה המפרשים · והנראה לענ"ד דהנה באמת לכאורה יש להקשות דהא בשבועו' (כ"ט) אמרי' שקולה מצות ציצית ככל המצות ופירש"י שם דכתיב וראיתם אותו כו' הרי דהך כל מצות ה' דכתיב גבי וראיתם קאי אמצות ציצית גופה דהיא חשובה כנגד כל המצות ולא כתיבא הכא עו"מ כלל · ע"כ נראה דבאמת יש כאן שני יתורים וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם את כל מצותי *) והנה זה ודאי אי לאו הרי יתורי לא הוי מפקינן קרא מפשטי' והוי אמרינן דכל מצותי היינו עו"מ ולא הוי דרשינן כלל דשקולה ציצית כנגד כל המצות אלא כיון דמייתרי קראי ע"כ מוקמינן חד לשקולה ציצית כנגד כל המצות וודאי מסתברא דקרא קמא מוקמי' לגופי' דאיירי במצות ציצית דהיא שקולה ככל המצות וקרא בתרא מוקמינן לעו"מ · ועי' הו' מו"ק (ד"ח) ד"ה כ"ל דהאריכו הרבה דדרך הש"ס לבאר דרשה הפשוט' אע"ג דלפי האמת ילפינן לי' מקרא אחרינא ע"ש דהוכיחו כן מהרבה מקומות וא"כ לדרך זה דבאמת עו"מ אתי מקרא בתרא ועשיתם כל מצותי דקמא מוקמינן לי' לגופא דשקולה ציצית ככל המצות כפירש"י בשבועות ומש"כ פי' רש"י דרשא דועשיתם את כל מצותי דאתי באמת להך דרשא · וכש"ס נקט קרא הפשוט דאי

לא

הגה"ה

*) ובדרך דרוש אמרתי לפרש המשך הכתוב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריה' למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי דהנה מסגולת מצות ציצית לזכור על המצות כעין סוגיא דמנחות (דמ"ד) מעשה באדם אחד כו' ע"ש · הך ידוע דיש עבירות מחמת הסתת היצר אבל יש עוד עבירות שאמרו עליהם דמגרי יצה"ר אנפשי' והוא הולך ותר אחר היצר הרע · ובזה אינו מועיל סגולת ציצית כלל וזה שאמר וראיתם אותו וזכרתם כו' שמועיל לזכור אבל

ולא

לא הוי אלא האי קרא הוי מוקמינן לי' לעו"מ טפי מלחדש סברא חדשה דשקולה ציצית ככל המצות ומש"ה כפשוט יותר הוא כך קרא דוזכרתם ונקט לי' כדרך הש"ס בכ"מ וכמש"כ התו' מו"ק הנ"ל וזה נכון: ולא תתורו דלא יגרי יצה"ר אנפשי' למען תזכרו פי' שאז יועיל סגולת המצוה לזכור · אבל אם גם האלה יעשה לא יועיל כלל וה' ימשוך לבנו לתורתו :

ואגב אכתוב לו מה שהערתי פה בד' מ"ו דת"ר אין מכבדין בדרכים כו' אביי ורבין הוו אזלי באורחא קדמי' חמרי' דרבין לדאביי ולא א"ל ליזיל מר כו' א"ל הכי א"ר אין מכבדין אלא בפתח שיש בו מזוזה · ובתוס' ד"ה אין מכבדין בדרכים הקשו מפרק במה בהמה דקדמי' חמרי' דר"ה לדלוי בעי ר"ה לאפוקי מדעתי' דלוי אלמא דמכבדין ותי' דהשיגאו ללכת שניהן כאחד מכבדין והכא השיגאו כל אחד לבדו אלא שפגעו זה בזה והקשה רש"א דהא הכא בעובדא דאביי ורבין נקט ממש האי לישנא דשבת פרק ב"ב דהוו קאזלי באורחא ומסיק דאין מכבדין · והנראה לי להאורה דבאמת צריך להבין דרבין אייתי הך דר"י ולא אייתי הך מתניתא דאין מכבדין וגם ר"י גופי' מאי אתי לאוסופי אמתניתא ודוחק לומר דשניהן לא ידעו הך ברייתא · ע"כ נראה דהתו' לא כתבו כן אלא אברייתא דלא תיקשי מתניתא ללוי ור"ה · אבל ר"י באמת יש לדקדק בדבריו דנקט כלל אין מכבדין אלא בפתח שיש בו מזוזה אבל בדוכתא אחריתא אין מכבדין כלל אפי' הלכו ביחד ופליג אלוי ור"ה והיינו נמי דאוסיף אברייתא דמברייתא י"ל דווקא כשפגעו בדרך וקמ"ל ר"י דאין מכבדין כלל אלא בפתח שיש בו מזוזה והיינו אפי' הלכו יחד וה"נ בעובדא דאביי ורבין שהלכו יחד לא אייתי ברייתא דהתם די"ל בכשפגעו דווקא אבל הלכו ביחד לא · ומש"ה אייתי דר"י דאין מכבדין כלל דמאי אוסיף אמתניתא וע"כ אפי' הלכו יחד ופליגי אאמוראי דשבת כן י"ל להאורה · אבל באמת ק"ק לומר כן דהא בפרק אמר להם הממונה (דל"ז) תניא דג' המהלכין בדרך גדול באמצע ושני בימינו וג' בשמאלו ע"ש וע"כ צ"ל דבהלכו ביחד מכבדין וכ"כ שם התו"י ע"ש :

שוב ראיתי שהרא"ש כאן הביא הך דיומא וא"כ ודאי לא מסתבר דר"י יחלוק אברייתא דהתם וצ"ע ובאמת בסנהדרין (דכ"ב) אמרינן וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן וזה לא הוי כסדר הברייתא דיומא ועי' עירובין (נ"ד) גבי כיצד סדר משנה ודו"ק · ודוחק לומר דבאמת נו"א לא היו כפופין להם · כמש"א שהורו הלכה בפני משה דלא משמע הכי כלל · ע"כ נראה דבאמת הוי משום שאין מכבדין בדרכים וכן משמע לשון היו מהלכין בדרך · שוב ראיתי שכ"כ הרש"א שם והתם ודאי היו הולכין מתחילה ביחד וע"כ דאף בהה"ג אין מכבדין · וי"ל דהתם הוא מתניתא ופליג אמתניתא דיומא וא"כ א"ש דר"י ואביי ורבין הכא סברי כהך מתניתא דהתם ולוי ור"ה דשבת סברי כמתני' דיומא וא"כ להאורה הו"ל למפסק כהך דהכא דהוו בתראי ומשה רב אבל הפו' וביו"ד סרמ"ב סעי"ז פסקו כאמוראי דשבת ואולי דהך דנו"א י"ל דהי' קבוע להן מקום כסדר חנייתן סביב למשכן או דהי' בשעת הליכה לבר סיני דקיי"ל משה מחילה לעצמו ואהרן לעצמו והזקנים לעצמן כו' אבל לשון מהלכין בדרך לא משמע כן · ומשמע דאין מכבדין בדרכים ואפי' בהלכו ביחד וכ"כ הרש"א וצ"ע :

סימן ב

יבמות (י"ט) קפסיק ותנא אלמנה לכה"ג בין מן האירוסין בין מן הנשואין בעלמא מן הנשואין עשה ול"ת אלא מן האירוסין ל"ת הוא יבא עשה וידחה ל"ת אר"נ א"ק ועלתה יבמתו כו' מתיב רבא כו' ואם בעלו קנו פי' ואי הוי דאו' אפי' דיעבד לא ניקני כו' הדר א"ר לאו מילתא היא דאפשר לקיים שניהן בחליצה והדר"ל מיתיבי ואם בעלו קנו תיובתא ובתו' תימא דאיתותב רבא מברייתא דאיהו גופי' מותיב מינה ומאי ס"ד דרבא · והנלענ"ד בהקדם לבאר שיטת רש"י במנחות (ד"מ) דפליגי ב"ש וב"ה בסדין בציצית דב"ש פוטרין ופירש"י דב"ש לא דרשי סמוכין · והקשו דביבמות מסקינן דהאי סמוכין סברי כו"ע דמוכח ומופנה ורצו לתרץ עפ"י סוגי' דנזיר דאמרינן דמאן דדריש ראשו לל"ת גרידא אית לי' סמוכין לכדרבא דהכנף מין כנף ע"ש אלא שאח"כ הקשה ר"ת דהיכי מצי למילף עשה דוחה ל"ת מראשו הא מסיק ביבמות דממצורע ליכא למילף דל"ת שאינו שוה בכל הוא וע"כ סמיך אגדילים ע"ש · והנה קושי' ר"ת ודאי קו' חזקה היא אבל מש"כ דהאי תנא נמי סמיך אגדילים הוא תמוה מאוד דהא בהדי' מסקינן בסוגי' דהאי תנא אילטריך לי' ראשו לל"ת גרידא דמגדילים לא צ"ל דסבר כדרבא הוא דאתא ע"ש · והנה ביבמות שם הקשו קו' זו אסוגי' דנזיר דלהאי תנא דגדילים לכדרבא הוא דאתא דא"כ היכי יליף בעלמא דעשה דוחה ל"ת דהא ממצורע ליכא למילף דאינו שוה בכל ותי' דסוגי' דהתם סבר דזקנו גם בלא הך קרא דראשו הוה משמע ממילא בין כהנים בין ישראל וא"כ למה אילטריך ראשו וע"כ אפי' שוה בכל וסוגי' דיבמות סבר דבלא ראשו לא הוי מוקמינן לי' אלא בישראל וא"כ אילטריך ראשו לגלויי דזקנו אפילו כהנים והכי לא ידעינן אלא אינו שוה בכל · עוד כתבו באופן אחר דסוגי' דהכא סבר דאילטריך ראשו להקפת כל הראש שמי' הקפה וסוגי' דהתם ס"ל דהוא מסברא והנה גם תי' זה ע"כ קאי על תי' הראשון דזקנו משמע ממילא אפי' בכהנים ומש"ה תנא דהתם דס"ל דהקפת כל הראש לא צריך קרא וע"כ אתי' ראשו לאפטויי אפי' שוה בכל אלא דשינו בטעם סוגי' דהכא דלהאי תי' גם סוגיא דהכא סברה דזקנו משמע ממילא אפי' בכהנים אלא דקרא אתי להקפת כל הראש אבל לענ"ד גם סברא זו קשה לומר דזקנו משמע ממילא אפי' כהנים דמהיכי תיתי נימא כן כיון די"ל דלא הזהיר אלא ל"ת גרידא ובכהנים הוה ל"ת ועשה · ועוד תמוה לי דהותרין ד"ע בברכות (די"ט) ד"ה ולאחותו דכתבו שם דלאביו דכתיב גבי נזיר אייתר למדרש דלאביו אינו מטמא אבל מטמא למת מצוה ולאמו אייתר דאפי' הוא נזיר וכהן ע"ש הרי דאילטריך קרא יתורא לכהן ולא אמרינן דקרא אתי ממילא בין כהן בין ישראל · ע"כ נראה לומר דהני סוגי' פליגי בדרבא ויתבאר היטב פירש"י ויתיישב קו' התוס' (די"ט) על רבא · והנה הא דהביאו התו' ביבמו' שם בהיוה לשון הש"ס ומראשו מסייע לי' להאי תנא דעשה דוחה ל"ת בעלמא לפנינו בכל הספרים ליתא · וע"כ צ"ל כן לפי' ר"ת במנחות שם הכ' בסמיך אגדילי' ולא נפיק מראשו כלל והנראה דהוא לשון התו' בעצמם לפי הבנתם דע"כ כיון דמוקי ראשו לעשה דוחה ל"ת גרידא ולא נפיק לי' מגדילים וא"כ ע"כ מהכא יליף בעלמא וזהו לפי שיטתם שם · אבל י"ל בדרך אחר דהנה

ביבמות שם ה' (ע"ב ד"ה) טלה הקשו מעיקרא דנילף מבריפת קדשים דלא דחי ותי' דה"ה דאפשר למחר והדר הקשו דנילף דדחי דדוקא לפי שאפשר למחר הא ל"ה דחי ותי' בדוחק ולבסוף עדיין לא נתיישב להו למ"ד דנדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט ע"ש · ועוד יש להקשות לפע"ד דהא בכתובות (ד"מ) פריך גבי אונס דאם אינה ראויה לו אסורה לו ופריך ליתי עשה ולידחי ל"ת ומשני משום דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל וע"ש בתו' דהקשו דה"ה דכתיב ולו תהי' לאשה אשה הראוי' לו ותי' דה"פ דנילף מהכא דבעלמא לא דחי ע"ש ולפי פירושם תי' הש"ס דמש"ה ל"ד משום דאי אמרה לא בעינא ליתא לעשה וא"כ תיקשי בהיפוך דנילף מהכא דבעלמא דחי דדוקא הכא משום דאי אמרה לא בעינא ליתא לעשה הא ל"ה דחי כעין שהקשו תס"ק :

והנראה לענ"ד דהנה בסוגי' דיבמות (י"ט) מסיק התם ליתא תהוי נמי תיובתא דר"ל ומשני חליצה במקום יבום עיקור מלוה הוא ע"ש וס"ל נדידן דאף בהה"ג דאפשר להתפטר מן המלוה כיון דבהה"ג עוקר המלוה ואינו מקיימה בהה"ג נמי דוחה ל"ת ורבא ס"ל דבהה"ג לא דחי · והנה ביסוד הזה יתיישב הכל בס"ד דכל סוגי' דיבמות (ד"ה) דבעי מגלן דעשה דוחה ל"ת קאי אגון עשה דיבום דאיירי התם דאפשר להתפטר בחליצה ובאמת עשה חיובית דא"א כלל להתפטר ממנה בהא לא איבעי' כלל דהיכא למילף מש"ק כקושי' התו' או מהכיא דכתובות כקושיתנו ועוד יש כמה דרשי ואי"ל ולא בעי אלא בהכיא דהתם משום דאפשר להתפטר ואפ"ה ס"ל דדחי משום דעיקור מלוה הוא ומדוקדק מאוד מאי דקבעי כולי סוגי' הכא ובכל הש"ס מלא מהא דעשה דוחה ל"ת ולא פריך הכי אלא דל"ק לי' אלא כך דהכא משום דאפשר להתפטר ובעי למפשט מראשו דהוי נמי בהה"ג דהא מלות גילוח מטרע אינו אלא בשיש לו שער אבל אי אין לו שער אינו מעכב וא"כ הא אפשר במלקט ורהיטני דקיי"ל דאיסור הקפה אינו אלא בתער ולא עבר במלקט ורהיטני אלא משום דעשה דמטרע נמי אינו מקיים אלא בתער כדאיתא בנזיר (דמ"א) ע"ש · אבל מ"מ ליכא איסור במטורע אם יגלח במלקט ורהיטני ומתילא יפטר ממלוה כיון דליכא שער וכדאמרי' בב"ק (דק"ז) לענין נזיר אלא משום דא"כ עקר מלוה ומש"ה יליף שפיר דבעיקור מלוה דחי ופרי' טלה דליכא למילף מינה משו' שאינו שוה בכל ומסיק מכלאים בציצית דודאי דאף דמה דאפשר בלמר לא מיקרי אפשר כיון דרולה ללבוש פשתים כמש"כ התוס' בכתובות (ד"מ) מ"מ הא ודאי אפשר לעשות קרן אחת עגולה ויפטור מציצית אלא דא"כ עוקר מלות ציצית וכדאמר לי' מלאכא לר"ק סדינא בקייטא כו' ציצית מה תהא עלי' ועכ"פ שמעינן דעיקור מלוה בעלמא דחי וזהו מסקנת הש"ס ביבמות דלכו"ע משמע הכי סמוכים כמש"כ התוס"ה טלה · מטעמו יליף דסוגי' דהכא סברה דאפי' דרשינן סמוכים לכדרבא משמע הא גדילים תעשה לך מהם אבל סוגי' דנזיר ע"כ פליגא בהא וסברה בהדי' דלכך תנא דראשו לנ"ת גרידא סבר סמוכים לכדרבא ולא ידעינן מינה עשה דוחה ל"ת ומש"ה אילטריך לי' ראשו ע"ש והשתא אי"ל דא"כ מנ"ל דבעלמא עשה דוחה ל"ת הא מראשו ליכא למילף דאינו שוה בכל וכדאיתא בהך סוגיא דיבמות דבאמת עשה חיובית נ"ל מהך דש"ק ומהכיא דהונס דכתובות כנ"ל ועשה דאפשר להתפטר אלא שהיא עיקור מלוה הנה י"ל דרבא הוא דמסיק התם הך אוקימתא ואזיל לשיטתו ביבמות (י"ט) דסבר באמת דעיקור מלוה לא דחי בעלמא · ובאמת דווקא בהך דראשו דהוי לאו שאינו שוה בכל הא בעלמא לכך תנא דראשו לנ"ת גרידא ואית לי' סמוכים דגדילים לכדרבא ולי"ל באמת קרא לכלאים בציצית דאפשר להתפטר מן המלוה בקרן עגולה אית לי' באמת דסדין בציצית פטורה דאפשר לקיים שניהם ואף שעוקר המלוה עיקור מלוה לא דחי והיינו נמי טעמא דב"ש דלא דרשי סמוכין דאילטריכא להו לכדרבא מיהו עשה חיובית מודו מהכיא דש"ק אלא דציצית בעיקור מלוה לא דחי וכ"ז לכך הנא דראשו דמוקי ראשו לנ"ת גרידא דאית לי' דרבא אבל אידך תנא דמוקי ראשו לעשה ול"ת דל"ת גרידא נ"ל מגדילים וסבר כהנא דבי ר"י דלי"ל דרבא כדאיתא ביבמות (ה"ד) ואייתר סמוכים לכלאים בציצית דדוחה וע"כ דסבר דעיקור מלוה דוחה והיינו נמי טעמא דב"ה דסדין בציצית וזהו פלוגתא דהנאי בעיקור מלוה · כ"ז להוקימתא דרבא בנזיר אבל סוגי' דיבמות (ד"ה) אסיק דלכו"ע אייתר סמוכים לכלאים בציצית דאפי' מאן דסבר כדרבא בהכנף איכא גם דרשא לסמוכים דמשמע גדילים תעשה לך מהם כמש"כ התוס' ד"ה טלה וס"ל דאפי' כך תנא דמפיק ראשו לנ"ת גרידא אית לי' סמוכים לכלאים בציצית ואי"ל דא"כ ראשו לנ"ת גרידא למ"ל ע"כ נ"ל כמש"כ התוס' דהאי סוגי' סברה דלכך תנא אילטריך לי' קרא להקפת כל הראש שאה הקפה · אבל לעולם אית לי' הך סמוכים לכלאים בציצית וא"כ שפיר יליף מינה אפי' בגוונא דאפשר להתפטר כיון דעיקור מלוה הוא אף בעלמא דחי וליכא פלוגתא כלל בהכי לפי הך סוגי' · וא"כ כבר נתיישב קו' התוס' דרבא לשי' לפי אוקימתא דנזיר לא איתותב כלל מהך ברייתא דאם בעלו קנו דלדידי' הוי פלוגתא דתנאי בהכי דהך תנא דראשו וב"ש והך תנא דאית לי' במנחות (מ"ט) דפוטרין חייבין בציצית מן התורה וסברי דסמוכים לכדרבא ולי"ל סמוכים לכלאים בציצית וסברי כיון דאפשר להתפטר אף דעיקור מלוה הוא ל"ד א"כ ה"נ אפשר ביבום · והך תנאי מאן דאוקי ראשו לנ"ת ועשה ונ"ת גרידא נ"ל מגדילים ודריש סמוכין לכלאים בציצית וכן תנא דבי ר"י דלי"ל כלל דרבא דהכנף ואית לי' דווקא ט"פ חייבין וע"כ סמוכים לכלאים והני סברי ב"ה בסדין בציצית טלכו סברי דאף דאפשר להתפטר כיון דעיקור מלוה הוא דוחה ומש"ה גבי יבום נמי אף דאפשר בחליצה עיקור מלוה הוא ומש"ה אם בעלו קנו אבל סוגי' דיבמות דידן לשי' דלכו"ע אייתר סמוכים לכלאים בציצית וכך תנא דראשו נמי מודה בהא וכמש"כ התוס' וטעמא דב"ש נמי ע"כ תפרשי כמסקנא דהתם במנחות משום גזירה דכסות לילה וליכא פלוגתא כלל בעיקור מלוה דדחי ומש"ה איתותב אבל רבא לפי סוגי' דידי' בנזיר א"ש :

והנה כבר נתבאר היטב שיטת רש"י דלא דרשי ב"ש סמוכים דפי' לפי שיטת רבא דפלוגתא דתנאי דראשו בהכי ופי' כהך תנא דלי"ל סמוכים לכלאים בציצית וסבר דסמוכים לכדרבא ולי"ל קרא לכלאים בציצית וכתי' התוס' במנחות · ובזה יש ליישב גם שאר קושי' התוס' דלא תנא אוסרין ורש"י תי' משום דסברי ציצית הו"ע והכני פטורין ולא שייך בהו אוסרין כיון דאין לובשן והקשו דא"כ למה דחיק לאתויי תנא דסבר ציצי' חו"ע מחסידי' כראשוני' ולא אייתי הך דב"ש ועוד דתיקשי למ"ד חו"ג והכי פסקינן והא ב"ש סברי בהדי' דהו"ע ובהא לא פליגי ב"ה דהנה כל שיטה זו אינה אלא לרבא דפלוגתא דתנאי בהכי אבל כבר מסקינן ביבמות (די"ט) דתיובתא דרבא ולהך סוגי' הש"ס שם ובד"ה דליכא כלל פלוגתא בהכי וע"כ

טעמא דב"ש משום גזי' כמסקנת תנאי דמנחות שם · וא"כ ליכא למפשט כלל מדתנא פוטרין ולק"מ · והא דפירש"י אליבא דרבא דאיהותב י"ל משום דבשבת (דכ"ה) קאי סוגי' שם אליבא דרבא ע"ש ופי' לשיטתו ופי' ג"כ הכי במנחות והו"ק · ואין להקשות לפי דברינו דמשום הא לא דחי כלאים בציצית להנך תנאי דאפשר להתפטר בקרן עגולה א"כ ניתסר באמת למיעבד ד"כ דא"כ קא עבר על מצות ציצית דז"א דכיון דאמרינן דאי אפשר בהלוה תורה ציצית בפשתים משום כלאים ואינו דוחה דאלק"ם א"כ לא קאי ציצית כלל על פשתים ולא נתחייב לעולם בציצית ותדע דהא שיטת רש"י בהדי' דהא דתנא פוטרין משום דכלי קופסא סברי בעלמא דחייבין והכא פטורין משום דהוי כלאים אף דאין איסור כלאים בלא לבישה וא"כ כיון דכלי קופסא חייבין ליעביד בהו תכלת וע"כ כיון דאינו דוחה לא נצטוו כלל בציצית ואף במקום שאין משום כלאים לא נצטוו וה"נ מותרין לפי הי' לעשות ד"כ דפשתים לא נתחייבו בתכלת לכך הי' ומיהו מכלי קופסא יש לדחות דהכי כיון דאי לובשן א"א לעשות בהו ציצית א"כ א"א בקופסא להייב יותר מבלבישה ויש לדמות לססיא דזקן שעבה לכבודו דאפי' למ"ד כ"ק חייבין הני פטורין דלאו לכבוד עבידא ע"ש אבל מ"מ הסברא נכונה בעלמא והו"ק :

והנה עלה בידינו דלדידן קיי"ל דעיקור מצוה דוחה ל"ת דילפינן מכלאים בציצית · וע' תוס' כתובות (ד"מ) ד"ה ניתי עשה דכתבו בסוה"ד ומ"מ איצטריך קרא דלא דחי דעיקר מצוה ליתא כדאמרינן ביבמות דחליצה במקום יבום עיקור מצוה ע"ש היטב · והנה זה נראה פשוט דהך לפי המסקנא ודאי דאי אמרה לא בעינא עיקור מצוה היא [ואפ"ל דדווקא גבי יבום דהדבר תלוי בו שייך עיקור מצוה אבל כאן דאין הדבר תלוי בו ועליה ודאי ליכא מצוה כלל שתנשא לו ולא שייך עיקור מצוה אבל באמת הוא דחיק דעכ"פ אינו מקיים המצוה ול"ע] וא"כ עדיין צריך להבין כיון דבעלמא קיי"ל דעיקור מצו' דחי וילפינן מכלאים בציצית תיקשי דאדרבה ניליף מהכא דלא דחי והדרא קושית התוס' לדוכתא · והנה באמת גם בסברת התוס' גבי שריפת קדשים דמש"ה לא דחי משום דאפשר להמתין למחר וברים פרק ר"א דמילה כתבו התוס' דמביאין איזמל דרך רה"ר ואף שאפשר להביא דרך גגות וקרפיפות כדי למהר המצוה ע"ש היטב ודאינן שבת אפי' כדי למהר בו ביום · שוב ראיתי דהוא בריתא מפורשת בר"פ א"ד גבי הקטר חלבים אר"ש בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי הקטר חלבים כשירה כל הלילה ודוחה שבת ע"ש ובאמת תימה קצת דברי התוס' ריש ר"א דמילה בע"ב שם דהרשב"א כנית זה בקושי' דהא אפשר דרך גגות וקרפיפות ואלק"ם לא דחי ושינו סברתם מבדיבור הקודם וגם סותר סוגי' דריש א"ד · ואפ"ל דסברתם דדווקא התם דעיקר מצות הקטרה ביום וכן משמע קצת לשון חביבה מצוה בשעתה אבל הוא דוחק לחלק כ"כ וסברתם בדיבור הקודם ברורה ונכונה וצריכין אנו להבין סברתם גבי ש"ק · והנה בתו"י כתובות שם ד"ה אי הקשו מכיבוד אב דאיצטריך קרא דלא דחי שבת תיפוק לי' דאי אמר לא בעינא ליתא למצוה ותי' דהתם מ"מ מיד כשציוה האב הוא מצוה · עוד תי' משום דלגבי דידה ליכא מצוה ועלי' נמי איכא איסורא ע"ש · והנה תי' השני קשה לי דא"כ למה איצטריך הש"ס לסברא דאי אמרה לא בעינא ליתא למצוה כלל הא בפשיטות כיון דעלי' ליכא מצוה אסורה · ועוד דבאמת נראה דהיא אינה מצווה אלא כשהוא עובר אבל כשנדחה האיסור לגבי דידי' עלי' ליכא איסורא ממילא · וראי' ברורה מסוגי' דיבמות (די"ט) הנ"ל דפריך גבי אלמנה לכה"ג ניתי עשה ולידחי ל"ת אף במצות יבום ודאי עלי' לא רמי' כלל וא"כ כיון שגם היא טובלת היכי תתיר לה וע"כ כיון שנדחה האיסור ממנו ממילא היא אינה אסורה אלא כשהוא עובר ואף די"ל דאיסורי כהונה שאני דבהדיא יליף בריש יש מותרות שם מלא יקחו וא"ר כל היכי דהוא מוזהר היא מוזהרת ע"ש מ"מ הא אסיק בסוגי' דדי"ט ממזרת ונתינה מאי איכא למימר משמע דגם בהו פריך ניתי עשה וידחה ל"ת ול"ע · והנה גם תי' הראשון לא עלה לנו טעמא · וכבר ראיתי שנדחקו הרבה בפירוש דבריהם · ונראה דהנה הגאון רע"א הקשה שם בכתובות דמאי פריך ניתי עשה ולידחי ל"ת לפי מש"כ התוס' בעירובין גבי נתערבו ניתנין במתנה אחת במתני ד' דעשה שע"י פשיעה לא דחי ל"ת ותי' דכאן דהך העשה לא הוי אלא ע"י פשיעה שאנס בת ישראל ודאי שפיר הו"ל למימר דדחי ע"ש · והנה באמת הי' לו להעתיד דבריו יותר אקושי' הש"ס גבי ש"ק דפריך ולידחי יו"ט הא הוי ע"י פשיעה לפסול קדשים וע"כ כסברתו כיון דכל העשה אינו אלא בכה"ג לא אמרינן הכי ושפיר הוי ככל עשה דעלמא דדחי וה"נ · והנה נראה פשוט דזה שייך לענין גוף הדחי' אבל בהא דאפשר להמתין למחר דטעם הדחי' דחביבה מצוה בשעתה זה אינו אלא במצוה חיובית דעתה הורה אבל זה דבאה ע"י פשיעה לא שייך חביבה מצוה בשעתה וכל שאפשר להמתין לא דחי ל"ת ומ"מ בלא קרא לא הוי מחלקינן בהכי אבל השתא דגבי הקטר חלבים גלי קרא דדחי משו' חביבה מצוה בשעתה וגבי שריפת קדשים גלי קרא דלא דחי משום שאפשר למחר ע"כ מחלקינן בהכי ומש"ה בעלמא כגון גבי מלה ילפינן מהקטר חלבים דדחי · וחילוק זה ממש מחלקינן לענין עיקור מצוה דכל שהמצוה בא לו ממילא מחיוב התורה אפי' אפשר להתפטר כיון דעיקור מצוה הוא דחי אבל כל שבאה ע"י פשיעתו כל שאפשר להתפטר ממנה לא דחי · וילפינן חילוק זה מכלאים בציצית ותוהם וא"כ בעלמא היכא דהחיוב בא ממילא ילפינן מכלאים בציצית וזה כוונתם לחלק בכיבוד אב דאיצטריך קרא דלא לידחי דהתם מיד כשהוא הלב הוי מצוה פי' דבא ממילא ומש"ה אף דאי אמר לא בעינא ליתא למצוה מ"מ הוא עיקור מצוה והוי ילפינן מכלאים בציצית דדחי ומש"ה איצטריך קרא דלא דחי משא"כ כאן דהמצוה באה ע"י פשיעתו · והוא מדוקדק בטוב"ת דבריהם הקדושים וגכון ביישוב הדברים לחלק מיבום ובאמת הוי מצי להקשות לקושטא דמילתא מיבום אלא דקרא עדיפא להו להקשות וה"נ :

והנה הכ"פ נתבאר היטיב מסוגי' זו דאלק"ם מדאורייי' לא דחי ואף בדיעבד לא קנו וא"כ תמוה מאוד דברי התו' מנחות שם ד"ה כיון דכתבו דמדאו' מותר כלאים בציצית אפי' אלק"ם דכלאים הותר בציצית ולא משום דחי' וקשה דא"כ בעלמא נמי דילפינן עשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית ניליף דאפי' אלק"ם לידחי ובהדי' מוכח בסוגי' דמדאו' אסור וכן לשון הש"ס בכ"מ דעשה דוחה ל"ת משמע דהוי משום דחי' ולא היתר וכה"ג אמרינן גבי טומאה אי דחוי' בציבור כל מה דאפשר לאהדורי בטהרה מהדרינן · שוב ראיתי שכבר נשאל בזה הגאון ב"י הי"ו וכתב ליישב דהתם ביבמות קאי סוגי' אליבא דרבא ולדידי' איכא למילף מש"ק דיליף מקרא דלא דחי ומשום דאפשר להמתין למחר וא"כ אלק"ם לא דחי מדאו' ע"ש · אבל באמת אין סוגי' זו יחידה לנו דכולי סוגי' דאייתי הש"ס כך דר"ל מוכח דהוא דאו' בשבת (קל"ג) פריך אקרא דבשר דכתיב גבי מילה למילף

למילף אפי' שיש צרעת ומפרש בהאי הכן דמתכוון ופריך ואי איכא אחר ליעביד אחר ובנזיר (מ"א) ומי כתיב קרא כה"ג והא אלק"ש כדר"ל וכן ברש פ' ש"כ שם ובאמת גם גוף סוגי' דמנחות אינה מוכחת כן דאמר גזירה משום קלא אילן ופריך לא יהא אלא לבן אלק"ש כדר"ל ודוחק לומר דגזרינן משום איסור דרבנן בעלמא ודברי התו' תמוהין מאוד וה' יאיר עינינו:

ושמעתי להקשות בשבת (קל"א) גבי הא דסבר ר"א דמכשירי סוכה ולולב ושופר דוחין את השבת ומודה ר"א שאם צייץ טליתו ועשה מזוזה לפתחו בשבת שהוא חייב ופריך הש"ס ומ"ש ומשיק משום דבידו להפקירן והקשו דלמאי דסבר ר"א בסוכה (כ"ז) דסוכה שאולה אינו יוצא בה דבעי סוכה שלך ובדף ז' שם אמרינן דסבר דסוכה בעי דירת קבע וביומא (ד"י) פי' רש"י לפי המסקנא דאי דירת קבע בעינן חייבת במזוזה מה"ת ואם כן בשבת בחג אי אין לו מזוזה בסוכתו אי אפשר להפקירו דא"כ תפסול סוכתו וה"ש לר"א דחייב לאכול י"ד סעודות בסוכה ודבר חריף הוא · אבל המקשה הזה הבין דטעם דבידו להפקירן הוי כאפשר לקיים שניהם וכן ראיתי בדברי האחרונים אבל זה אינו דא"כ גם כלאים בציצית ליתסר דהא טלית שאולה קיי"ל דפטורה · אבל באמת זה לא מיקרי כלל אלק"ש דהא עיקור מצוה הוא כמו טלית בת ג' כנפות · אבל באמת נראה לפי מש"כ התו' דהא דפריך ומ"ש הייטו משום דהו"ל לאגמורה מסוכה ע"ש א"כ משני בפשיטות דליכא למילף מסוכה משום דהוי מצוה קילי דאיכא גוונא דיכול להפקירן ויתפטר וכמו דאמרי' ביבמות (ד"כ) דלא ילפינן עשה דוחה ל"ת מנזיר מצורע משום דישנו בשאלה ע"ש וה"נ כאן להיפוך דהכא העשה קילא דאינה חובית על הגוף אלא א"כ יש לו טלית ובית ובידו להפקירן ומש"ה בהני לא מצי למילף מסוכה ואפי' הוא השתא בגוונא דאינו יכול להפקיר וכנ"ל מ"מ גוף השמיה קיל וא"א למילף מסוכה וכ"ז ברור:

סימן כא

מה ששאל ביאור דברי התו' שבת (ע"ג) גבי זומר וצריך לעצים חייב משום נוטע ומשום קוצר דכתבו שם דווקא צריך לעצים הא לא"ה פטור אפי' לר"י דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה מידי דהוי אקורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב ט' · והמהרש"ל נובלין פי' מידי דהוי קורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב דאינו חייב משום כותב ומוחק אלא משום כותב לחודי' · ודבריו סתומים ואין לו הבנה כלל · והנה פי' דברי התו' כבר באהרתי בחי' לאו"ח (שבי"ז) גבי הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת והביא המג"א הק"י בשם הב"י דהחיוב משום מכה בפטיש דהוה גמר מלאכה אבל משום קורע ליכא הכא כיון דאינו ע"מ לתפור ואף דאינו מקלקל מ"מ מלאכת קורע אינו אלא ע"מ לתפור · וכתבתי דזהו כוונת התוס' ז"ל בכאן דזומר וא"צ לעצים אף דהזמירה הוא תיקון מ"מ קצירה לא הוה אלא בצריך לעצים מידי דהוה אקורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב פי' דהא אם קורע שלא ע"מ לתפור ומוחק שלא ע"מ לכתוב אף שהם לתיקון אינו מלאכת קורע ומלאכת מוחק ושונה דברי המהרמ"ל שכ' דאינו חייב משום כותב ומוחק אלא משום כותב לחודי' כוונתו לההיא דסו"פ הבונה (דק"ד) דאמרינן הניח אות אחת חייב ופריך השתא כתב א"א פטור הניח חייב ואר"ש כגון שנטל לגגו של ח"ת ועשאו שני זיינין ומשמעות הסוגיא דאינו חייב אלא אחת משום כותב אבל משום מוחק ליכא הכא דמלאכת מחיקה אינו אלא ע"מ לכתוב · וזה ראיית התו' לפי' מסוגיא דהתם וגם בקורע ע"מ לתפור דפשיטא להו דשלא ע"מ לתפור אינו חייב אף שהוא תיקון לכאורה י"ל דהוכחתם מהך דהפותח בית הצואר דהכא גופה דפשיטא להו דאיכא התם מלאכת מכה בפטיש שהרי הוא ודאי גמר מלאכה ומדנקט חייב חטאת משמע דליכא הכא אלא חד חטאת וע"כ דקורע ליכא הכא אף שהוא לתיקון והיי' הב"י הנ"ל · עוד אפשר דהוכיחו מהך דדע"ה דאמרינן דקורע ע"מ לתפור הוא במשכן שהן יריעה שנפל בה דרנא קורעין אותה ותופרין אותה · והנה בנפל בה דרנא י"ל דבלא"ה ע"כ צריך לקורעה מן הבגד דמקלקל לכל הבגד וכעין מעשה דבר הדיא בברכות (דנ"ו) ע"ש ואפ"ה צריך דווקא ע"מ לתפור הא לא"ה אף שמתקן אינו מלאכת קריעה ועכ"פ שי' התו' כשי' הב"י:

והנה סיים המ"א ודלא כהעולת שבת ועי' מה"ש דהעו"ש הקשה מהך דהקורע בחמתו לקמן (ק"ה) דאמרי' לר"י חייב היכי דעביד למירמי אימתא אאינשי ביתי' דהוה תיקון אף שאינו ע"מ לתפור · וכבר כתב המה"ש דלא ביאר הרב יישוב על קושיא זו ע"ש · ולענ"ד דלכאורה גוף הסוגיא קשה דכיון דאמרינן דלר"ש פטור דהוה מלאכה שא"צ לגופה א"כ מ"ש מהך דחגיגה (ד"י) דהתופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור אפי' לר"י דמחייב מלאכה שאצל"ג · הכ"מ מתקן אבל מקלקל פטור וא"כ ה"נ אף דאמרינן דהוא מתקן הא מ"מ א"צ לגופה ואמרינן דבמקלקל מודה ר"י ומה בין זה לחופר גומא וגם לעיל (דל"א) אמרינן גבי כתם על הפתילה דר"י פוטר בכולן חוץ מן הפתילה ומסקינן דר"י כר"י דמחייב מלאכה שא"צ לגופה וקסבר ר"י סותר ע"מ לבנות במקומו הוה סותר שלא ע"מ לבנות במקומו לא הוה סותר ופירש"י דהוא הדין בכל המקלקלים צריך דווקא היכי' שתיקון בגוף הקלקול · ונראה באמת דזה סוברת ר"א בחגיגה שם גבי חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה וא"כ מ"ש הך דהקורע למירמי אימתא דחייב · ולכאורה הי' אפשר דבאמת קורע ע"מ לתפור גופה נראה דצריך שום תיקון בקריעה והתפירה דאי לא"ה מאי מלאכת מחשבת הוה בקריעה ותפירה וכן משמעות דברי רש"י כנ"ל שכ' ואינו יכול לבנות אלא א"כ סותרו ודו"ק · ועוד נ"ל דע"כ מוכח הכי דלכאורה כל קורע יש לדקדק היכי משכחת לה כלל לחייב דמנא ידעינן דהוה ע"מ לתפור ואין לומר משום הודאת פיו הא קיי"ל דאין אדם נהרג עפ"י עצמו *) וע"כ צ"ל דמסתמא מחזקינן דהוא ע"מ לתפור דאין אדם מקלקל בחנם וא"כ זה שייך היכי דהקריעה והתפירה הוה תיקון אבל בלא"ה אכתי לא שייך חזקה זו כלל והוא ברור לענ"ד וא"כ יש לפרש כל הסוגיא דהקורע בחמתו דבאמת איירי ע"מ לתפור אלא דאפ"ה צריך תיקון ובזה תלי פלוגתא דר"י ור"ש · דלר"ש בעי תיקון דווקא בגוף הקריעה וכן

הגה"ה

*) ע' תוס' ב"ק (ד"ד) גבי לא הרי כבור שמשלם את הכופר כהרי האדם שאינו משלם את הכופר הקשה ריב"א דמאי אומרת היא זו הא שאינו משלם כופר דקים לי' בדרבא מיני' · ואי' דשור נמי פטור מדתנא דבי חזקי'

חזקי' כו' וי"ל נמי בעפ"י עצמו דבשבור חייב כופר אפי' ע"פ עצמו כדמוכח לקמן (מ"א) גבי אין דיני אלא כשהמית עפ"י עצמו ואדם בכה"ג פטור ממיתה ומכופר ודו"ק :

וכן מבואר בתו' (דל"א) שם · ונר"י שני בזה אפי' התיקון אינו לגופה כיון דמ"מ הוא ע"מ לתפור ואינו בגדר מקלקל שצריך דווקא צריכה לגופה אבל בשלא ע"מ לתפור צ"מ לחייב אפי' כל תיקון שבעולם וכפי' התו' והב"י הנ"ל וכדמוכח ע"כ כך דהשופר גומא וכך דדל"א הנ"ל · אבל מדברי התו' בסוגיא דהקורע בחמתו לא מוכח כן גם הרמב"ם פסק בפשיטות מהך סוגיא דכל חובל דרך נקמה חייב דהוה כמו למירמי אימתא ש"מ דס"ל דמשום הך תיקון לחוד חייב ודלא כדברינו · ע"כ נראה דבאמת הך דהקורע למירמי אימתא לא חשיב מקלקל כלל והפשטות לשון הש"ס ה"נ מתקן הוא ע"ש וא"כ לק"מ מהך דהשופר גומא ומהא דאמרינן בדל"א דהסותר צריך דווקא לבנות במקומו דזה דווקא במקלקלים וזה אמרי' דמתקן הוא · וביאור הדבר כ"כ התו' (דק"ו) ד"ה חוץ בשם ר"ת דמש"ה חובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו חשיב קילקול דאין התיקון בא אלא לבסוף · אבל שוחט בשעת הקלקול בא התיקון שמוציאה מידי אבמ"ה · וכן קורע למירמי אימתא בשעת הקילקול בא לו התיקון ע"ש וא"כ חופר גומא וא"צ אלא לעפרה וכן סותר דדל"א פשוט דאין התיקון עד לבסוף והוה מקלקלים דגרעי טפי מחובל ומבעיר כדמבואר בתו' ב"ק (ל"ג) ע"ש · וליישב שי' התו' והב"י גבי זומר וא"צ לעצים ופותח בית הצואר ומותק שלא ע"מ לכתוב צריכין אנו להוסיף ביאור בסברא זו · והנראה דהנה בקורע למירמי אימתא פשוט דהתם בשעת הקילקול גופה כל משהו ומשהו שקורע היא המשהו גופה מירמא אימתא והקילקול גופה היא המתקנת וכן לענין שחיטה אף דאינה מתרת אלא לבסוף מ"מ כל משהו ומשהו היא מתרת ותדע דהא איכא למ"ד דישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף וע"כ דגם תחילת השחיטה מכלל השחיטה וכן ביאר רש"י בחולין דלא אמרינן דבתחילת השחיטה נעשה טריפה בנקיבת הושט דכולה חדא שחיטה היא ע"ש · הרי דכל משהו של השחיטה חשוב מתיר ועי' תו' זבחים (ק"י) ד"ה ואי אליבא דר"מ ול"ע אי שחט ס"א וקיבל אחד דמו וזרקו כו' אי אמרינן מישרי שרי ע"ש ודוק היטב · ועכ"פ שוחט וקורע למירמא אימתא אינם מקלקלים כלל דבשעת הקילקול הוא מתקן אבל כל הני כגון זומר וא"צ לעצים ופותח בית הצואר ומותק שלא ע"מ לכתוב וכן הך דקורע הדרגא מהיריעה שהבאתי בכל הני אין התיקון אלא לאחר גמר מעשה ובשעת מעשה מקלקלין הן וכיון שהם מקלקלים תו הוו כסותר דקיי"ל דבעינן לבנות במקומו וא"צ לגופו פטור במקלקלים וחילוק זה קרוב לשמוע וא"כ לענין חובל דרך נקמה שפיר למד הרמב"ם דהוא חייב דהתם התיקון בשעת הקלקול גופה כמו למירמא אימתא ודו"ק :

שוב ראיתי כעת בגליון רע"א שהביא בשי' דברי התו' כמש"כ אך לא הביא דברי המג"א הנ"ל · וזה גרם לו שהקשה מהך דהקורע בחמתו ולא הזכיר שהוא קושי' הט"ז וכבר נתבאר ישוב הדבר ת"ל : ומה שהקשה עוד דהא פשיטא דניחא לי' בעצים להשתמש בהן אלא דעתה א"צ להם מ"מ מיקרי צריכה לגופה כהסיא דלקמן גבי החולב עולשין ע"ש לא זכיתי להבין דהא מ"מ היכי שהעצים הולכין לאיבוד בשעת מעשה פשוט דהוה א"צ לגופה ופשוט דזה עדיף מהא דאמרי' התם גבי עולשין גופה דבהרעא דחברי' ל"א מיפה הקרקע כיון דלא איכפת לי' ואפשר שזה כוונת ד"ק בעצמו במה שסיים בהרעא דחברי' שאין לו המשך עם הקודם ודלגו בדבריו ע"ש :

אבל מה שכתבו התו' ז"ל עוד דדמי לכך דטובא כהשין דלגופן מותר ולא מיקרי אפי' מלאכה שאינה צריכה לגופה דקיי"ל דאסור לכתחילה וע"כ דלא הוי מלאכה כלל צ"ע · לענ"ד די"ל דהתם אין החסרון משום המלאכה כלל אלא דמן הסתם לא מיקרי משקה אלא כיוצא מן הזיתים וענבים אלא דהיכי דגלי דעתא דצריך למימיהן אחשבינהו ומיקרי משקה והוי סחיטה · אבל השתא לא מיקרי משקין וממילא אין כאן סחיטה והוי כהולכה לתוך הקערה דהוכלא דאפרש הוא אבל כאן לענין קוצי' פשוט דלא שייך זה אלא דלא מתכוון וצ"ע :

ואגב אכתוב לו מה דתמוה לי כעת בדבריהם בדס"ג שם גבי דיליף אריג ותכשיט כ"ש בטומאה מוכל כלי ופריך והא הכא בכלי מדין כתיב ופירש"י והתם טומאת מת הוא והקשו בד"ה הכא בכלי מדין דניליף שרץ ממת בג"ש דבגד ועור כי היכי דיליף שם בדס"ד לענין דבר הבא מזנב הסוס וזנב פרה ע"ש · ולענ"ד הוא תמוה דהא בחולין (כ"ה) יליף דדבר הבא מן העזים מן הקרנים והטלפים טמא במת והקשו שם דניליף מג"ש דבגד ועור ותי' דאין ללמוד אלא דומיא דבגד ועור ע"ש · וא"כ פשוט דה"נ אין ללמוד אריג ותכשיט ומש"ה בעי ג"ש אחרינא ובדס"ד הקשה הר"א ממיץ דלת"ל כלל ג"ש דבגד ועור הא מסיק דאיתקש שרץ לש"ז וש"ז למת וניליף כולה מילתא בהיקש דבכל התורה למידין למד מלמד וגם בזה יש להפלא דהאן הניחו בקושי' ובב"ק ה"ה כתבו לתרץ זה בפשיטות דע"כ לאו לכל מילי ילפינן מהיקש ולא בכל מילי בג"ש והוכיחו זה בהרבה ראיות ע"ש · והנה לפי סברתם שם משמעא גם היקש דש"ז לשרץ נמי לאו לכל מילי אתי דהא השתא קיימינן בסברא דאין חילוק בין למד מלמד · ובנדה (דמ"ג) ד"ה מנין לרבות טנא בש"ז חזרו והקשו דלמה לן יתורא הא איתקוש ש"ז לשרץ והוא תימה קצת : וה' יאיר עינינו :

סימן כב

מה שהשיב ידידי נ"י בישוב דברי הרמב"ם סופ"ב מהלכות אה"ט גבי קולית השומה שחישב עלי' לנקבה דמסקינן בחולין (קכ"ו) דמחשבה נקיבה לאו כמחשבה מעשה והרמב"ם הביא זה לספק · לענ"ד דבר ה' אמת בפי רבינו הה"מ דהי' לו גירסא אחרת בסוגי' הש"ס דכן מוכח בהדי' בדברי התו' שבת (דפ"ד) ד"ה שמטורים בזב גבי מש"כ דה"א המוקף צמיד פתיל חשיב בא לכלל מגע לפי שפתחו עומד להפתח ולא דמי לקולית נבילה דאמרינן בחולין דמחשבה נקיבה כמחשבה מעשה דמי כו' וודאי אין טועתם דלמה לא אתיא תניא טותי' דהכא כתבו בכ"ד דלא תם הש"ס לאתוי' ת"כ וגם אנכי הוכחתי כן בע"ג (כ"ז) גבי הא דא"י ודאי מה מתרפאין מהן לחיי שעה לא חיישינן ומנא תימרא דכתיב אם אמרנו נבוא העיר כו' ולא אייתי ת"כ מב"ק (ד"ס) גבי רעב בעיר פזר רגליך ואומר לכו ונפלה אל מחנה ארם כו' ומפרש מאי ואומר וכ"ת הנ"מ היכי דליכא ספק

נפשות

נפשות כו' ע"ש והוא בהדי' כוותי' דר"י וע"כ דלא חש הש"ס בכל דוכתי להביא ת"כ ולא מקשי מידי וגם למציין בלשון התו' ירלה שאין דבריהם סובלין כן כלל וע"כ דגם בגירסתם לא איפשטא כאיבעי' ומש"כ הקשו מ"ע לא פשיט מהך בריי' וז"ב · והדבריהם בשבת כתבו ממש בלשון זה בב"ק (כ"ה) ד"ה ומה שאין קטנים ע"ש :

ובענין זה תמהתי מכבר בדברי המהרש"א ז"ל · דהגיה בל"ע בדברי התו' (שם קכ"ה) גבי הא דתנן קולית המת ומוקדשין טמא בין סתומים בין נקובים וקולית נבילה סתומה טהור ובגמרא דייק גבי מת נוגע אין מאהיל לא ובתד"ה נוגע כו' וי"ל דהוהל הו"ל למתני כיון דאין עלם מטמא באוהל כו' אע"ג דלא הוי מאהיל דומיא דנוגע דנוגע בכ"מ טמא ומאהיל לא הוי אלא כנגד המות כו' וכתב דדבריהם אינן מובנין דבמשנתין דלעיל גבי שני עלמות ועליהם שני חלאי זיתי בשר והכנים ראשיהן הבניים לבית טמא ומוקי לה או ביד או בשומר. מוכח דמטמא נמי אפי' שלא כנגד המות ומטעם דשומר מכניס ומוציא והפירש"י שם ול"ע עכ"ל · ושותא דמרן לא ידענא דהא מתני' קשיב מאי דקולית המת עדיף מקולית נבילה וכיון דבנבילה קולית סתומה לא הוי שומר משום דילפינן מקרא דשומר בעי בא לכלל מגע כמבואר בסוגי' וא"כ ה"ה דבמת לא הוי שומר קולית סתומה דהא כתו' (סוף דקי"ח) ד"ה והבית מאהיל האריכו דשומר במת נפקא לן במה"ל מנבילה והגור וא"כ מה דלא הוי שומר בנבילה ה"ה דלא הוי שומר במת · ואף דרש"י שם בהכניס ראשיהן הבניים פי' דאיירי בקולית סתומה ונראה שלזה כיון הרב במאי דמסיק כדפירש"י שם אבל ודאי ע"כ צ"ל דאיירי בחיבור עלי' לנוקבה דמסקינן דלהו כמחוסר מעשה [ולפי מה שהוכחנו בסי' הר"ס והו' דהוא איבעיא דלא איפשטא ע"כ נאמר דאוקימתא דשומר יסבור הכי ומ"מ כיון די"ל דאיירי ביד לא מלינן למיפשט מינה] אבל מתני' דקאי בגוונא דלא הוי שומר בנבילה ה"ש במת דלא הוי שומר ומש"ה יפה הוכיחו דאי באוהל ע"כ לא מלי למתני אלא כנגד המות וז"ב :

ובתו' שם (ל"ה) גבי נאמנות ע"ה על התרומה דאם אמר הפרשתי לתוכה רביעית קודש נאמן והקשו בתו' דא"כ אסורה לכהן דמעורב בה קודש ותי' ע"י ברירה דיאמר רביעית שאני עתיד להפריש יהי' קודש ולענ"ד ל"ע דהא כך מתני' בחגיגה מוקמינן לה התם כרבי ע"ש ושמעינן לי' לרבי בגיטין (מ"ז) גבי ישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה בשותפות דטבל וחולין מעורבין זה בזה דלי"ל ברירה ומוקמינן לה התם בסוריא דהוי דרבנן ואפ"ה לי"ל ברירה ולכאורה היה נראה בפשיטות כמש"כ התו' בכ"ד לחלק דבמקום שמפרש ומתנה בהדי' אמרינן ברירה טפי אבל כאן נ"כ לומר כן דהא משמע דישראל ועובד כוכבים שותפין לעולם טבל וחולין מעורבין ולי"ל תקנה כלל ואי כשמתנה בהדי' אית לי' לרבי ברירה הו"ל למימר דבשעת זריעה יתנו דכל שיגיע לחלק העובד כוכבים יהי' שלו מעיקרא וע"כ נראה דלרבי לי"ל כלל ברירה אפי' מתנה בפירוש· ולולא דבריהם הי' נראה לייכב קושיתם דיין הקדש כ"ז שלא נתקדש בכ"ש יולא לחולין ע"י פדי' וכגוונא דאמרינן בנדרים (כ"ח) דהקדש הוי דבר שיש לו מתירים וע"ש הר"ן דהקדש ב"ה מותר בפדי' וה"נ כ"ז שלא נתקדש בכ"ש יש לו פדי' ומפריש אחת ומתנה אם זו הקדש טוב ואם לאו יהי' מחולל ע"ז וכה"ג תניא גבי בני סלעים שנתערבו ע"ש והו' בזבחים (דפ"ח) ד"ה מן המדומע מפרישים דאינו מקדישה עכשיו כלל אלא מפרישה לצורך הקדש ע"ש ודו"ק :

סימן כג

מה דנדק לי מר ביבמות (ד"ה) גבי הא דבעי למילף עשה דוחה ל"ת מגזיר מצורע דעשה דגילות דמצורע דחי לאו דהקפה דנזיר ודחי מה לנזיר שכן ישנו בשאלה והקשה דאדרבה כיון דישנו בשאלה אפשר לקיים שניהם וקיי"ל דלא דחי · הנה בפשיטות י"ל כיון דקרא איירי בנזירות מצוה כדאמרינן בריש סוטה למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר שכל הרואה סוטה בקילקולה יזיר עצמו מן היין א"כ שאלה הוי עיקור מצוה וכדאמרינן ביבמות (ד"כ) דיבום דוחה ל"ת אף דאפשר בחליצה עיקור מצוה הוא וה"נ שאלה הוי עיקור מצות נזירות כיון דאיירי במצוה להזיר והוא פשוט · עוד נ"ל לדקדק מדברי רש"י שפי' בד"ה שכן ישנו בשאלה ישאל לחכם ויתיר לו הלכך אתי עשה ודחי לי' דדקדוק דבריו מורין בהדי' דכאן אינו בגדר דחי' אלא דכמו דקבעה התורה היתר לנדרים ע"י שאלה ה"נ קבעה היתר במקום עשה וא"כ לא שייך כלל אפשר לק"ש בשאלה דזה נמי היתר הוא לנדרו ולא הצריכתו תורה כאן שאלה כלל · ובאמת סברא זו נראה נכון מאוד דאי הוא מטעם דחי' ואיסור נזירות קאי עלי' אלא דנדחה מפני מצות גילוח צריך להבין הא אמרינן בריש נזיר (ד"ג) מיין ושכר יזיר להסיר יין מצוה כיין הרשות דנזירות חלה על ד"מ ואי כאן נמי יש חלות להיסור נזירותו למה אינו חל על מצות גילוח כי היכי דחל התם על יין מצוה וע"כ דהיינו דין דחי' כדעלמא אלא דכאן גזה"כ להתיר לו · ובאמת ל"ע על ס"ד דהש"ס למילף מכאן עשה דוחה ל"ת דהא ע"כ אינו כלל מדין דחי' דהא חזינן גבי יין דחל על ד"מ והינו נכנס כלל בגדר דחי' משום דהנזירות חל על המצוה וא"כ הכא לענין גילוח ע"כ גזה"כ הוא ואי דשאני התם דמעיקרא איכוין על מצוה אבל הכא אמרינן דלא כיון במקום מצות גילוח · חדא דא"כ אכתי לא שייך כאן עשה דוחה ל"ת דהא משום דלא איכוין הוא ועוד בהוזקק לגילוח לצרעתו קודם נזירות מאי. איכא למימר · ולכאורה הי' מקום לומר לפי מש"כ התו' בשבועות ·(כ"ה) ד"ה חומר דמש"ה נזירות הל על דבר מצוה משום דהוי כולל יין הרשות *) אבל גילוח דכל השער הוי מצוה ואין כאן כולל י"ל דשפיר לא חיילה · ואין לומר דאכתי הוי כולל דהא כולל איסור יין וטומאה וגילוח דאינן משם אחד וכמש"כ התו' ביבמות (דל"ב) ד"ה איסור כולל דא"א ואשת אחיו לא חשיב כולל אף באחר באחר קרובות דאינן משם אחד ע"ש וה"נ כיון דאינו משם אחד לא חשיב כולל וא"כ לכאורה שפיר י"ל דמש"ה לא חייל לבטל מצות גילוח אבל גם ז"א דא"כ אכתי א"א למילף עשה דוחה ל"ת דהא משום דלא חייל הוא ועוד דודאי הוי הכא ג"כ כולל דכולל גילוח בקודם מצות גילוח מצורע וגילוח דאחרי' ובפי כ"ג ודאי הוי נמי כולל כדמוכח

הגה"ה

*) ובעיקר דברי התו' יש לעיין לכאורה דאי הא דנזירות חיילה משום כולל א"כ למה איצטריך קרא יתורא בנזירות דחיילה על דבר מצוה הא בדכ"ד שם ד"ה הלא כן היכי מש"ל כבילו דברי הירושלמי דאף נשבע לבטל את המצוה אל בכולל עיין שם · והפ"ל דבאמת שבועה יליף הירושלמי מנזירות דהא נעמא דלא חייל נשבע לבטל את המצוה · ונדרים חייל היינו משום דשבועה מיתסר נפשי' וכיון דגם נזירות הוי מיתסר נפשי'

בכ"ד ואי יש כאן איסור נזירות ואל בכלל ה"נ שבועה ודאי הוי חייל גם אד"מ כהכיא ול"ע :

דיין מגוה וע"כ דהוא היתר כאן ול"ע · ע"כ נראה דבאמת זהו כוונת הש"ם שישנו בשאלה · ועיקר הכוונה דכאן הוא היתר כדין היתר בשאלה ובזה א"ש ליישב קושית התוס' בד"ה שכן ישנו בשאלה דהקשו בסוגיא דנזיר דאמר בעלמא ליכא למילף מכהן ונזיר מצורע דאיכא למיפרך כדאמרן פי' כהן שאינו שוה בכל ונזיר שכן ישנו בשאלה ותמהו דכיון דאין הפרכות שוות נילף במה"צ · ולפי דברינו א"ש דנזיר דהוי היתר אינו מדין דחי' כלל ואינו נכנס כלל במה"צ ומהכן לחודי' ליכא למילף דאינו שוה בכל וזהו כוונת הש"ם בנזיר ש"ם : אבל לפי זה להאורה יקשה עלינו מסוף דבריהם דהא הקשו דאיכא נמי מילה דדחי' צרעת דהוי ל"ת ועשה ותי' דכיון דממילה ואדא מהני או כהן או נזיר הוי אינו למילף הוי אידך יתורא לג"ש ואין מלמדין · ולפי דברינו דנזיר אינו כלל בגדר דחי' א"כ נילף מכהן ומילה במה"צ : אבל באמת נראה לי דבל"ז קשה לפי שי' דא"כ לר"י דסבר מלמדין ואיצטריך תרי קראי יתורא נילף דעשה דוחה ל"ת ועשה · ואין לומר דלר"י אין ה"נ דדחי דא"כ תיקשי סוגי' דסוף חולין דפריך התם דלמ"ל קרא דעשה דטהרת מצורע אינו דוחה שילוח הקן הא שה"ק עשה ול"ת ובעי לאוקמה דעבר ושקלי' דלאו עברי' ועשה הוא דאיכא ופריך הניחא למאן דתני קיימו כו' ותו לר"י דאמר שלח מעיקרא משמע עשה נמי ליכא · ומאי פריך לר"י הא לדידי' מלמדין ואית לן למילף דעשה דוחה ל"ת ועשה וא"כ גם אמעיקרא הו"א דדחי · ע"כ נראה דבאמת נזיר שפיר הוי היתר וליתא כלל בגדר דחי' ומ"מ מהא דדחי גילוח מצורע איסור הקפה דכהן והא דדחי מילה לצרעת ליכא למילף דשניהם הותרו מכללן הקפה כמש"כ התו' הני' בנזיר שם דאיכא למיפרך קאי אדרב דלקמן דמקיף אדם כל גופו בתער ומסיק כעין תער ע"ש *) ונראה לפרש דאף דרב קאי בכל הגוף ולענין לא ילבש גבר כו' מ"מ גם הקפת הראש נכלל בזה דאינו אסור אלא בתער ממש דווקא ובמספרים ומלקט ורהיטני לא מיתסר וכעין זה אמרינן נמי גבי צרעת בשבת (קל"ג) דלעשות אי אתה עושה אבל אתה עושה שהיה בש"ג רגלו וע"ש דה"נ הותר נמי מבעלמא ואיכא פרכא שוה בתרוייהו ולק"מ ודו"ק אבל נזיר שפיר י"ל דהוא גופי' · מדין התרת חכם כנ"ל ויתיישב היטיב קושיתו דמר דאין אנו צריכין כאן היתר אחר דזה גופיה היתר הוא וכנ"ל :

והנה בר"ה (דכ"ח) גבי הניתנין במתנה אחת שנתערב בניתן ד' דפליגי ר"א ור"י אם ינתנו במתנה אחת או בד' ולהאורה שם יש להקשות קצו' דמר הא אפשר לשאול על אחת ולא יעבור כלל · והנה במתנה אחת י"ל דהיינו בבכור כמש"כ שם התו' אבל מתן ד' דע"כ הוי בהנהו דאקדשינהו איכו הא אפשר בשאלה · והנה לרבנן דר"י דאית להו דם מבטל דם אלא דעולין אין מבטלין זא"ז י"ל דמתן ד' הוי רובא אלא דמ"מ מתן אחד לא נתבטל דעולין אין מבטלין אבל אם נשאל עליהן ולא הוו עולין א"כ יתבטל ניתנין במתנה אחת ברובא ואנו מבטלין ממנו מצות זריקה · ועי' סוגיא דזבחים (דפ"א) דבאמת רבנן דר"י תני לה גם בעי לאוקמה דהרוב ממתן ד' ע"ש היטיב · עוד נראה ליישב לט"ע דהא באמת לאו גמור ליכא כאן דלא נאמר בל תוסיף ובל תגרע אלא בשהוא בעצמו וא"כ אם נשאל עכ"פ הוי איסור חולין לעזרה דהוי מדרבנן עכ"פ · ועוד נראה לפי מש"כ הנתיבות ברה"ר דקדשים שנשחטו בעזרה הוי כתרומה ביד כהן דא"א למשאל עליו וא"כ א"א כאן כלל בשאלה וז"ב :

צריך לי עיון הנה ברמב"ם (פ"ד דע"ג) הנהנה משלל עיר הנדחת לוקה אחת משום לא ידבק בידך מאומה מן החרם ובפ"ב שם כתב דהנהנה מעבודת כוכבים וכל משמשי' לוקה שתים משום לא תביא תועבה ומשום לא ידבק · והוא מסוגי' דהש"ם פסחים (דמ"ח) ומכות (כ"א) וא"כ למה לא הוי כלאו שבכללות דאין לוקין עליו כמו לא תעבדם בסנהדרין (דס"ג) ע"ש וכה"ג כתבו התו' בשבת (דפ"ה) גבי דיליף יניקת זרעים מלא תסיג גבול והקשו דא"כ זורע כלאים ילקה שתים ותי'

הגה"ה

*) **ובזה** יתיישב מה שהקשתי להקשות לפי שיטת הפו' דבכל איסורין שבתורה אסור לספות לקטן בידים דקשה סוגיא דנזיר (כ"ז) דמבואר דשרי להקיף לקטן בידים לכתחילה ע"ש · ולט"ע יש להקשות דהא מדרבנן מיהו ודאי אסור · ולפי דברינו י"ל דהא טעמא דאסור מ"ה מבואר בשו"ת חת"ס דילפינן משרצים ודם וטומאת כהנים וא"כ י"ל כמו דמבואר כאן דלא ילפינן מהקפה דעשה דוחה ל"ת ועשה משום דקילא דמלינו דמקיף אדם כל גופו כעין תער ה"נ בהיפוך לא מלינו למילף הא דהקפה משאר איסורין לאסור לספות לקטן בידים דהקפה קילא כנ"ל וכיון דלא מיתסר מדאורייתא משום הך קולא י"ל דגם מדרבנן לא אסרו בזה וע' תוס' ברכות (ד"כ) גבי ק"ש דלא תיקנו חינוך גבי ק"ש דרוב פעמים אינו בביה"כ וע' מג"א (סי' ס"ט) גבי קידוש ודו"ק · ומיהו כ"ז לפי גי' זו דהבאנו אבל לגי' שלפנינו לא מלינו קולא זו · ואפשר לומר כעין שכ' במ"א גבי סומא לר"י שפטרו מכל המצות דאף דחייבוהו בכל המצות מדרבנן גבי ראי' דאיכא טעמא אחרינא לפוטרו דאינו יכול לילך ברגליו גם מדרבנן לא חייבוהו ה"נ י"ל כאן לענין דאו' דהא דאסור לספות לקטן היינו במצות שהפטור משום שהוא קטן אבל כאן לענין הקפה י"ל דפטור הקטן הוא מטעמא אחרינא כמו דפטרו נשים בקידושין (ל"ה) דכל שאיש בהשחתה אינו בהקפה וע"ש בתו' דלפי המסקנא איצטריך קרא לנשים בהשחתה אבל לענין קטן כיון דקיי"ל בשתי שערות הוה סימן גדלות וע' סוגיא דנדה (מ"ו) דהביא לפני הזמן הוה שומא בעלמא וי"ל דפשוט דאינו זקן וליכא בהשחתה ומשו"ה אינו בהקפה מהקישא וכיון דאין הפטור כלל משום קטנות הוה כאשה דלא מיתסר כלל לספות לה במה שאינה מצווה וגם חנוך דרבנן לא שייך כאן כיון דאף אי הוה בגדול לא הוה מחייב וכמסקנת הש"ם בריש חגיגה גבי קטן סומא שיכול להתרפאות למנין ראי' ע"ש ומיהו התו' ביבמות (ד"פ) ד"ה דהביא ש"ש בזקן כ' דשערות בזקן אין מועילין להבאת ש"ש ע"ש וא"כ אף שאין דרך קטנים בזקן אפשר דלא עדיף מנשים דצריך מיעוט מקרא ולא מלינו מיעוט לקטן · גם העיר אחי הרה"ג מו"ה אברהם יעקב נ"י דקטנים כיון דלאו בכלל בל תשחית אפשר דלא נמעט מהקפה נ"כ וכעין שאמרו גבי זכי' דקטן אתי לכלל שליחות ול"ע :

ותי' דלא תשיג גבול הוי לאו שבכללות דשלל השגת גבול קרקע ע"ש ודוחק לומר כאן דכיון דאיסור עיר הנדחת בא ע"י עבודת כוכבים הוי כענין אחד וכעין שכתבו התו' בסנהדרין שם לענין מלאכת יו"ט דהוא דוחק גדול ועוד דאם נימא דהם דין אחד א"כ בשלל עיר הנדחת לילקי נמי משום לא תביא תועבה דהא בהאי קרא כתיב כי חרם הוא ועיין תו' קידושין (דנ"ו) ד"ה המקדש באיסורי הנאה כתב דלא חשיב התם במתני' דהמקדש באיסורי הנאה מקדש בעבודת כוכבים משום דלא שייך למיתני מהכן וקידש בדמיהן מקודשת דעבודת כוכבים תופסת דמי' ע"ש וא"כ יל"ד נמי הא דלא תני המקדש בשלל עיר הנדחת וכעין דאמרי' בחולין(ק"מ)למעוטי ציפורי עיר הנדחת ע"ש וע"כ נאמר כפי' התו' דהיא נמי הוי כעבודת כוכבים דתופסת דמי' · ובאמת הך חרם מיירי נמי בשלל עיר הנדחת · מיהו לא משמע כן בדברי רש"י ריש חולין (ד"ד) ד"ה מפני שהן מחליפין דכתב דאין לך איסור הנאה תופס חליפין · כ"א עבודת כוכבים והקדש ושביעית ע"ש ולא חשיב שלל עיר הנדחת ומשמע · דאיהו לא הוי בכלל חרם ול"ע · ובאמת י"ל דהך לא ידבק לא קאי כלל אשלל עיר הנדחת והא דאמרינן בכ"ד דאיסור הנאה הוא הוי משום דאית בי' מצות שריפה כמו כלה"כ דדרשינן בקידושין (נ"ז) פן תוקד אם ומש"ה אסור בהנאה ויש ליתן טעם אף דהאי לא ידבק כתיב גבי עיר הנדחת מפקינן לי' מיני' משום דדרשינן בע"ג (נ"ד) דפרש עגלי עבודת כוכבים אסור בהנאה משום דכתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם והאי דרשא ודאי לא אפשר לאוקמי בפרש עגלי עיר הנדחת דפשיטא דפרש אסור דלא גרע מעפר עיר הנדחת דמבואר בחולין סו"פ כ"ה דאסור בהנאה ע"ש · וא"כ ע"כ האי לא ידבק קאי בעבודת כוכבים אבל איסור שה"כ שפיר י"ל דלא הוי כלל מהאי קרא אלא משום מצות שריפה מיהו רש"י בחולין סו"פ כ"ה שם בד"ה והא א"כ הוא פי' בהדי' דכתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם ע"ש וצריך להתיישב בדבר ליישב כל ההלכות וה' יאיר עינינו :

סימן כד

מה שכתב ידידי נ"י להקשות ביבמות (נ"ט) גבי הא דא"ר נבעלה שלא כדרכה פסולה לכהונה ומסיק דרב דאמר כר"א ופריך אי כר"א א"ל דהויא זונה דהא א"ר פנוי הבא על הפנויה שעשה זונה דמאי פריך לרב תיקשי אליבא דר"א גופא קרא דבתולה ולא בעולה ת"ל דהוי זונה וכתב דקרא י"ל לעבור עלי' בלאו ועשה · הנה לענ"ד עדיין אינו מיושב בזה דהא בסנהדרין (דנ"א) מסיק גבי בת כהן שזינתה דברייו' דתני יכול אפי' חוללה שבא ר"ש היא דאית לי' שריפה חמורה והא דתני התם יכול אפי' פנוי' אע"ג דכתיב לזנות היינו כר"א דפנוי הבא על הפנוי' עשאה זונה וא"כ לדידי' נמי ע"כ צ"ל לעבור בלאו ועשה וביבמות (ע"ו) תנן דר"ש אית לי' דמגרי ולא מגיית ק"ו מעמוני ומואבי ואמרו רבנן דיש תשובה ומפרש בגמרא דעריות והלל מח"ע תוכיח ור"ש אית לי' דליכא הלל מח"ע ולא ס"ל כראב"י ובברייתא שם אר"ש הלכה אני אומר ועוד מקרא מסייעני בנים ולא בנות וערש"א דהקשה דלמ"ל קרא הא נפיק לי' מק"ו וכתב דבאמת לא אילטריך לי' הך דרשא ואילטריך להדדים לקמן אילו נאמר דורות ולא בנים הייתי אומר לאותן העומדים בהר סיני דאתי אליבא דר"ש כמש"כ התו' · ולענ"ד לא ידעתי לשלום דבריו לומר דלא אילטריך לי' להך דרשא ובהדי' דריש הכא בנים ולא בנות · והך דרשא דלקמן נ"ל דתרתי ש"מ דהנה התו' בב"ב (קט"ו) ד"ה בן כתבו דזרע משמע הכר אבל בן משמע אפי' פסול ע"ש וא"כ הכא דאיירי בהכר א"כ אף דאילטריך לאפוקי ממשמעותא דדורות דמשמע לאותן שנולדו בהר סיני מ"מ הו"ל למכתב זרע דמשמע הכר וע"כ דאתי לאפוקי בנים ולא בנות ויש כאן שני יתורים לדרשא וא"כ אכתי תיקשי דהך דרשא למ"ל הא נפקא מק"ו ע"כ נראה ברור דבברייו' חזר בו ר"ש ואית לי' כראב"י דיש הלל מח"ע וא"כ יש תשובה ומש"ה צריך קרא וז"ב · והשתא אי ס"ד דבעולה לא משכחת לה אלא אי הויא זונה א"כ הוי לאו ולא משכחת כלל הלל מח"ע וא"כ אכתי ליכא תשובה כלל לר"ש דמה להני שכן לאו כדפירש"י וע"כ צ"ל כדתי' הש"ס דאיכא בעולה בלא זונה ובממאנת · [ובאמת צריך לי עיון בפירש"י דפי' ח"ע כגון בעולה דליכא למ"ד דביאה שלא לשם אישות הויא זונה אלא ר"א ולא קיי"ל כוותי' דלמ"ל בכך הא מסיק בש"ס לעיל דמשכחת אפי' לר"א בעולה בלא זונה ובממאנת וכ"ש ר"ש דמבואר בהדי' בסנהדרין דס"ל כר"א וע"כ בממאנת ול"ע] ואע"ג דהתו' בסנהדרין שם כתבו דאפי' לר"ע א"ש כיון שנעשית זונה בביאות הרבה ע"כ צ"ל דס"ל להש"ס זה דוחק דא"כ לא"ל למימר כר"א דלית הילכתא כוותי' כדאמר ביבמות (ס"א) הו"ל למימר כר"ש וע"כ דס"ל דזה דוחק דמי כתיב ביאות הרבה בקרא וז"ב וע"כ דר"ש כר"א והקו' חזקה · ע"כ נראה דהנה בתי' הש"ס בממאנת צריך להבין לכאורה דכיון דקידושי קטנה מדאורייתא לאו כלום הוא א"כ אכתי הוי ביאת זנות · וצ"ל דמ"מ כיון דהוא מיכוין לקידושין אף דמן הדין אינן קידושין כיון דאין הטיבוב אלא מלד הדין דאין קידושי קטנה כלום מ"מ כיון דאיהו לא מיכוין לביאת זנות לא הויא זונה · ועי' יבמות ריש ב"ה (דק"ז) וב"ה כיון דאיכא כתובה וקידושין לא אתי למימר בעילת זנות וי"ל דכן הוא האמת ודו"ק · והנה לכאורה צריך להבין דלמ"ל לדחוקי בהכי לוקי בפשיטות בקידושי תנאי דבשעת קידושין שניהם נתכוונו לקיים התנאי אלא דאח"כ אירע דנתבטל התנאי דבהא ודאי לא שייך זנות כיון דבשעת מעשה לקידושין נתכוונו וע' תוס' ר"פ ב"ש שם דבאמת יש תנאי בנישואין ומשמע דשרי בכך ולא מיקרי בעיל' זנות דאל"ה לא הו"ל דאין רגילות אלא דהוה איסו' וזה ודאי דוחק דממאנת באמת היינו קידושי תנאי והמסקנא הש"ם בסו"פ טעאין על האנוסה דהכר כתבו התו' בריש מכילתין דקידושי טעות אפי' מיאון א"ל והכיא דנושאין על האנוסה ע"כ נ"ל דלפי המסקנא סדר בי' מהא דאמר בממאנת ואף דלא אמר אלא הוא לפי שלא נזכר אמורא קודם וכמש"כ התוס' בכ"ד · ונראה דהולך לכך שינויא אליבא דרב דאר"א .בכתובות (ע"ד) אפלוגתא דרב ושמואל דהכל מודים דמקדש על תנאי ובעל צריכה הימנו גט וע"ש בתו' דקבלה הי' בידו כך אליבא דרב ושמואל אבל תנאי ודאי פליגי בהא ור"ש פליג בהדי' גבי הריני בועליך ע"מ שירצה אבא דסבר לא רצה האב אינה מקודשת וכן ר"א שם לפי גי' שלפנינו בהא דהחזירה בהיא קטנה וגדלה אצלו דסבר דאינה מתייבמת לפי שאינו בועל לשם קידושין לפי מאי דגרסינן בהא קמיפלגי וע"ש ברש"י וא"כ נראה דהמקשה נמי ל"ק לי' אלא בהך סברא דקידושי קטנה כיון דאינה ראוי' לקידושין כלל סבר דהוי ביאת זנות אבל קידושי תנאי דמעיקרא לקידושין קיימא שפיר הוי ניחא לי' דבהכ"ג לא הויא

זונה

זונה ומש"ה לר"א ולר"ם דמסקינן בסנהדרין דסבר כר"א לא קשי' לי' דא"כ בעולה דקרא כמ"ל דשפיר י"ל בקידושי תנאי אלא דלרב דסבר אליבא דר"א בכתובות שם דצריכה גט והוא מדאו' כמבואר שם בתו' ובר"פ ב"ש (דק"ז) דמפרש טעמא דב"ש דאין ממאנין נשואות גזירה שמא יאמרו יש תנאי בנשואין וע"ש בתו' דהיינו כר"א ומבואר דהיינו מדאו' מדגזרינן משום הא וא"כ ליכא לאשכוחי בקידושי תנאי וקטנה הוי ס"ל כיון דאינו ראוי' כלל לקידושין הוי ביאת זנות והקשה שפיר ודו"ק :

עומד אני כעת בחקירה בנפל הבית עליו ועל בנו אי אשתו צריכה חליצה ולכאורה לפי פי' ר"י בב"ב (קנ"ח) ד"ה וה"א דלהכי בנפל הבית עליו ועל אמו הוי בחזקת הבן לפי שאם האם מת ראשון הוי דרך פורענות ועומד לירש בחיי' ע"ש היטיב · ועיקר הדבר דהוי פורענות נלמד מר"פ י"נ דהאב את הבנים הוי דרך פורענות ועומד בחזקה שהבן ימות קודם וכיון דמהני לענין ממונא כ"ש דמהני לענין איסורא דהא קיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב ובאיסורא הולכין · ומיהו נראה דבכך דהכא הוי אזלינן נמי בתר רובא כיון דאין האחד מוחזק יותר מחבירו וכמש"כ התו' בב"ב (כ"ג) לענין מציאה דהולכין לכו"ע אחר הרוב לפי שאין כאן חזקת ממונא ע"ש וה"נ דכוותה מיהו מ"מ עדיין יש ללמוד מכאן דהא בב"מ (דכ"ז) מבואר דאי מהדרינן אבידה בסימנים ה"נ מהדרינן גט אשה ע"ש ואף דליכא התם חזקת ממונא וכל"ל אפ"ה ילפינן מיני' גם לענין גט וה"נ כיון דמהני לענין ממונא ה"נ לענין איסורא · וזה ודאי אף שכ' התוס' דבין תקינו דלהוי בחזקת הבן · ודאי ל"ד תקנת חכמים דלמה יתקנו כן להוציא מן היורשין אלא דהוי עומד בחזקת שהאם תמות קודם וה"נ לענין יבום · והע"ג דאיהו לא כ"כ אלא למ"ד בחזקת הבן אבל אנן קיי"ל כמ"ד בחזקת יורשי האם י"ל דאיהו נמי לא פליג אלא לפי שסבור דהוחזקה נחלה באותה שבט הוי כחזקת ממונא ול"מ סברא זו דעומד לירש לאפוקי ממונא אבל בעיקר הסברא מגלן דפליג על מ"ד בחזקת יורשי הבן וא"כ באיסורא שפיר נוכל לסמוך גם לדידי' · שוב ראיתי דלדידי' ע"כ ליתא דהא ב"ש ודאי ע"כ לי"ל האי סברא לגמרי ולא משום דמוכח מהא דסברי בהך דנפל הבית עליו ועל אמו יחלוקו דהכא י"ל דהוי נמי משו' דהוחזקה נחלה באותה שבט ולענין איסורא מודו אלא יש להוכיח כן מהך דנפל הבית עליו ועל אביו וכו' עליו כתובת אשה וב"ה דאית להו יחלוקו משום דשטר העומד לגבות כגבוי דמי וא"כ כיון דכגבוי דמי והוי שניהם מוחזקין שוין א"כ הו"ל לאוקמה בחזקת הבן עפי משום שהוא עומד לירש דהוי דרך פורענות וא"ל דמ"מ ס"ל דבאמת עומד לגבות לחוד לא הוי מהני אלא דב"ה ס"ל דאינו כלל כגבוי והוי לגמרי לאפוקי ממונא דל"מ הך חזקה דעומד לירש וב"ש סברי דאינו אלים כ"כ חזקת ממונא כאן כיון דעומד לגבות ומ"מ חזקה הוי והוי ספיקא ומש"ה חולקין אבל בעלמא הוי חזקה מעליא דז"א דהא ב"ש ס"ל בכ"ד דב"א גובה מספק וע"כ דהוי לגמרי כמוחזק וכן בר"פ ארוסה אית להו דאינן שותות ואפ"ה נוטלות כתובה אף דהוי ספיקא וע"כ דלגמרי הוי כגבוי ומיקרי נ"כ מוחזק כבעלים וא"כ הכא הוי בחזקת שניהן בשוה ואפ"ה לי"ל כלל הך סברא דעומד לירש וא"כ בעלמא למ"ד בדר"ע דהוי בחזקת הבן ופליג אב"ש בהך סברא קיי"ל כר"ע אבל למ"ד בדר"ע בחזקת יורשי האם וא"כ לא מצינו מאן דפליג אב"ש בהא דלי"ל הך חזקה כלל וא"כ לדידי' ע"כ לי"ל הך חזקה כלל ותוס' קיי"ל · שוב נראה לי ראי' ברורה מרש"י בר"פ האשה שלום גבי האשה שהלכה היא ובעלה ובנה למדינת הים ובאה ואמרה מת בעלי ואח"כ בני נאמנת ופירש"י משום דמשיקרא הוי בחזקת פטורה משום דהוי מוקמינן לבן בחזקת קיים והפה שאסר הוא הפה שהתיר ומשמע דווקא משום דלא נודע לנו דמת הבן אלא על פיה ואית לה מגו הא איכא עדים דמתו שניהם ואין יודעין איזה מת ראשון האסורה וע"כ דלא אמרינן בזה חזקה דהאב מת ראשון ודווקא דלא נודע לנו ממיתת הבן כלל מוקמינן לי' בחזקת קיים הא נודע לנו שמת ואין אנו יודעין איזה מת קודם הוי ספק השקול ואסורה וצ"ע :

סימן כה

מה דבדק לי מר אבא בסוגיא דפסחים (כ"ב) גבי בשר בחלב שלא כדרך הנאתן דאמר ואביי להכי לא כתיב אכילה בגופה לומר שלוקין עליו שלא כדרך הנאתן הנה מדברי הרב בק"נ פרק זה (אות י"ד) דהקשה דגבי הקדש נמי ליתסר שלא כדרך אכילתו דלא כתיב בי' אכילה בגופו ואי דילפינן חטא חטא מתרומה נימא נמי דלהכי לא כתיב אכילה בגופה דאפי' שלא כד"ה כדאמרינן גבי בב"ח ע"ש · נראה שהבין בפשט הסוגי' דהא גופה דלא כתיב לשון אכילה בגופה הוי הוכחה דאפי' שלא כד"ה · וגם לפי"ז יש ליישב בפשיטות דגבי הקדש ליכא למילף מהא דלא כתיב אכילה בגופה דהך ג"ש מתרומה בלא"ה איצטריך לכמה דרשי דזבחים (ד"מ) דרים מיני' לענין קדשי עובד כוכבים ובמעילה (י"ח) לענין מחובר ע"ש ובכה"ג והך סברא ליכא למידק אלא לענין בב"ח דהכא דלא יליף מיני' אלא הך מילתא וא"ש · אבל באמת אין דעתי נוחה בכך דלא מצינו כי הך סברא בכל ג"ש שבש"ס למידק למה לא כתיב בגופה והרבה גופי תורה לא נלמדו אלא בג"ש והוא תמוה להחמיר בלמד יותר ממלמד וכזה מצינו פלוגתא בג"ש אי דון מינה ומינה או אוקי באתרה והיינו בהך דינין דמלינן גבה מפורש איפכא אבל לא להחמיר ממילא בזה · ולתומר הקושי' נראה בביאור הסוגי' זו דהנה בחולין (דקי"ג) פליגי ר"א ור"א במבשל חלב בחלב אי לוקה ואמר בחד ליפנא דבאכילה כו"ע לא פליגי דלא לקי דאין איסור חצ"א כי פליגי בבישול מ"ד לקי חד איסורא הוא ומ"ד לא לקי להכי אפקי' רחמנא לאכילה בלשון בישול מאן דלקי באכילה לקי בבישול ואי לא לקי באכילה · לא לקי בבישול ומותיב להך ליפנא מברייתא דתניא דהמבשל פיגול ונותר וטמא בחלב לוקה ע"ש · והנה יש להקשות בלשון הש"ס דלהכי אפקי' רחמנא לאכילה בלשון בישול כו' דהא הך דרשא דג' לא תבשל אתי לאכילה והנאה ר"י הוא דתני לה והרבה תנאי ואמוראי ס"ל מדרשי אחריני בסוגי' והו"ל כי פליגי בבישול אליבא דר"י · ועוד קשה דמאי פריך מברייתא ליבני דברייתא לא ס"ל דנפיק איסור אכי' מלא תבשל וליכא כלל הך סברא דלהכי אפקי' רחמנא · ובאמת נראה דכל עיקר קו' הש"ס לא דלא אביק אדעתי' כלל הא דמשני הך תנא סבר איסור אכ' מ"א דהא פשיטא בכ"ד ועוד דא"כ הו"ל להקשות נפי לכו"ע דאפי' באכילה מלינו מ"ד דלקי הך ברייתא דפסחים (דמ"ז) גבי המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט ט' ולוקה משום מבשל בשר בחלב ומשום אוכל בשר בחלב וע"כ דבאמת הא לא קשי' לי' כלל דבפשיטות איכא לשנויי

דאיכא

דאיכא תנאי דאמצ"א אלא דבהך ברייתא הוה משמע לי' דווקא בישול אבל באכילה פטור דאין איסור הנ"א · ואפ"ה בבישול חייב דלא אמרינן הך סברא דלהכי אפקי' רחמנא ולענין הך סברא הוא דקמותיב וא"כ הא הך סברא גופי' נמי לא שייכא אלא אליבא דר"י ולימא דלא ס"ל כר"י · ע"כ נראה לענ"ד מוכרח דהנהו תנאי ס"ל דהני ג' ל"ת קאי חד לאיסור אכי' וחד לאי' הנאה אלא דהכא סברא פליגי אר"י דר"י דריש לקראי הכי מסברא כיון דיתורא הוא והנהו תנאי לא משמע להו הכי מסברא בעלמא למדרשינהו הכי ואיצטריך להו דרשי לגלויי אהכי וכי ה"נ כתבו התוס' בב"ב (ד' קכ"ו) לענין ראוי גבי בכור לענין דרשא דימלא לו ולתת לו ע"ש וכה"נ מצינו בכ"ד אבל הנהו תנ' ל"ת סמיכו וא"כ שפיר אתי לכו"ע הך דרשא דחולין דלהכי אפקי' רחמנא לאכילה בלשון בישול ולהכי נמי שפיר אותיב מברייתא דליכא כלל פלוגתא בהכי כן מוכרח בפירוש סוגי' דחולין · והנה עדיין לא נתפרש לנו לכך מ"ד דאאכילה לא לקי ואבישול לקי למה אפקי' רחמנא לאכילה בלשון בישול וכ"ש להאבע"א שם דלכו"ע הכי ס"ל דלוקה אבישול ואינו לוקה אאכילה ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי *) דלכו"ע תיקשי למה באמת אפקיה רחמנא לאכילה בלשון בישול · והנראה לי דזהו באמת דברי אביי הכא דאף דקאי אאיסי ב"י ואיהו יליף איסור אכילה בבב"ח מנבילה והנאה מק"ו דערלה כבר הוכחנו דכו"ע אהך דג' ל"ת סמיך וה"נ לאביי וי"ל דאביי ס"ל כהאבע"א שם דלכו"ע אאכילה לקי ואבישול לא לקי והדרא קושית הש"ס למה אפקי' לאכילה בלשון בישול וכ"ש דקשי' אליבא דאיסי ולהנהו תנאי דסברי דממשמעותא לא דרשינן תלתא ל"ת להכי ואצטרי' קראי לגלויי אהא כמש"כ דלמה לא כתיב לשון אכילה בהדיא

הגה"ה

(*) ואגב נראה לי ליישב מה שהקשו התוס' לכך לישנא דלהכי אפקי' רחמנא לאכילה בלשון בישול כי היכי דאאכילה לא לקי אבישול נמי לא לקי דאדרבה נימא איפכא כי היכי דאמרי' ללישנא בתרא ובאמת לכאורה הכי הו"ל לאקשויי דהוא לחומרא · ונראה לי ליישב קצת דמסתבר לי' לאוקמי הדרשא טפי לענין בישול דכתיב בהדי' בקרא ולא אאכיל' דמשמע מדיוקא וכה"נ כתבו התו' בכ"ד :

ואהא מפני דלהכי לא כתיב לשון אכילה לומר שלוקין עליו שלא כד"ה ודווקא הכא דבאמת כתיב לאו בהדי' אאכילה והפקה בלשון בישול הוא דדייקינן הכי ולא דנידק הכי בכל ג"ש דעלמא וסוגי' זו ממש כעין סוגי' דחולין כנ"ל והוא נ"פ · והנה ר"ש דאית לי' ג"ש דאב"י מנבילה ויליף לגמרי כנבילה דאסור באכילה ומותר בהנאה ע"כ איהו ל"ל הנך ג' ל"ת כדדרש ר"י כיון דסבר דבהנאה מותר וא"כ לדידי' ל"ל סברת אביי וסברת הש"ס בחולין למה אפקי' רחמנא לאכילה בלשון בישול כיון דלדידי' לא קאי כלל ל"ת אהכי וכמבואר לעיל וא"כ לדידי' שלא כדרך הנאתן ע"כ לא עדיף מנבילה כיון דכל איסור אכילה מדידה גמרינן ולדידי' לא שייך להכי אפקה כנ"ל וא"כ ליכא אליבי' הך ק"ו דאיסי מערלה וחמץ וכה"כ דמה לכה"כ שכן לוקין שלא כד"ה ויתיישב היטיב קו' התוס' כאן ובחולין במאי פליגי איסי ור"ש דאיסי יליף איסור אכילה מנבילה ואיסור הנאה מק"ו דערלה וכה"כ וחמץ ור"ש יליף לגמרי מנבילה לאסור באכילה ומותר בהנאה ולי"ל ק"ו דאיסי · ולדידן י"ל בהך סברא גופה פליגי דר"ש לא ס"ל הך דל"ת אתי לאיסור

אכילה והנאה וא"כ לא שייך להכי אפקה כו' כנ"ל וא"כ לא עדיף מנבילה דמותר שלא כדרך אכילתן וליכא ק"ו על הנאה דאיכא למפרך מה להני שכן אסורין שלא כדרך הנאתן וכנ"ל ואיהו אית לי' הך סברא דל"ת והוא מדוקדק מאוד · ואין להקשות דא"כ הדרא קושי' לדוכתא בחולין שם דמאי פריך מברייתא דפיגול ונותר וטמא שבישלן בחלב חייב ליתני דר"ש היא דלי"ל הך סברא דל"ת ולי"ל להכי אפקי' וכנ"ל ומש"ה חייב דפשוט דז"א כלל דכיון דר"ש יליף לגמרי בב"ח מנבילה דמותר בהנאה א"כ פשוט דהכי דאסירי בהנאה לא מחייב כלל · שוב ראיתי דלדברינו יסתור לנו מדברי התוס' שכתבו דהא דלא אמר הכל מודים בב"ח משום דאין עונשין מן הדין ולדברינו דאיסי עיקר קרא אלא תבשל סמיך הי' נראה דודאי לקי כיון דאינו אלא ג"מ · אבל באמת בלא"ה קשה אליבא דאיסי לפי שיטתם גופא שם דאע"ג דאין ג"ש למחצה ונבילה מותר בהנאה יליף איסי מק"ו מערלה לאסור בהנאה ואין סתירה לג"ש דגלי ק"ו דילפינן ג"ש מקדשים שיצאו חוץ למחיצתן דאסירי בהנאה ואיירי בהו נ"כ קרא דהתם ע"ש וא"כ אתי איסור הנאה מג"ש וודאי הו"ל למימר דלקי וכבר נתעורר בזה הפו"ח ע"ש ובלא"ה לר"י ודאי לקי דאמר בהדי' דילפינן מל"ת ושייך ודאי סברת הש"ס להכי אפקי' רחמנא לאסור גם שלא כדרך הנאתן ולדידי' ודאי הוי מקרא מפורש על הנאה וודאי יש מלקות על הנאה וע"כ צ"ל דלא נקט ר"י בב"ח דלוקה שלכד"ה משום דלי"ל הכל מודים וא"כ השתא נמי ה"ש דלא מצי למימר הכל מודים משום ר"ש דלי"ל כלל איסור הנאה בב"ח ואפי' שלא כדרך אכילה פטור לדידי' כיון דלא צ"ל מל"ת וכנ"ל · ועוד דלדברינו בלא"ה א"ש דאביי לא אמר הכא אלא אליבא דאיסי שיסבור דלהכי אפקה כו' להסור אפי' שלא כד"ה כי היכי דלא תקשי דניפרוך מה לכה"כ שכן לוקין שלא כדרך הנאה אבל למ"ד בחולין דלהכי אפקי' בלשון בישול דאי לקי אאכילה לקי אבישול הא לא ליכא למידק לענין הך דרשא כלל ולי"ל הכל מודים כיון דהך מ"ד פליג · ואין להקשות דבאמת תיקשי לכך מ"ד מדאיסי דדריש לי' לכך דרשא ולא מצינו מי שחולק עליו בזה וא"כ היכי פליג הך מ"ד אאיסי דגם בלא דברינו תיקשי לי' מנ"ל למידרש להכי דכל היכי דלקי אאכילה כו' דילמא אתי לשלא כד"ה · ע"כ נראה דאיהו פליג אאביי בהך סברא וסבר דליכא למידרש להך דרשא דאביי דאי להכי למה אפקי' קרא טפי בלשון בישול שאינו מורה כלל על אכילה והנאה טפי הו"ל למכתב לשון שמשמעו לאיסור הנאה וע"כ דלהכי הוא דאתי למדרש היכי דלקי אאכילה לקי אבישול ומש"ה אפקי' בלשון בישול ולא תיקשי לאיסי לסיפיך דלמה דריש לי' לשלא כד"ה די"ל דאיסי סבר איסור חל על איסור וא"כ בלא"ה גם באכילה נמי לקי ולי"ל למימר כלל הך דרשא כל היכא דלקי אאכילה לקי אבישול או לסיפק וע"כ דלשלא כד"ה אתי אבל הך דדרש לי' בחולין אי לקי אאכילה סבר כמ"ד דאין איסור חל על איסור ושייך יותר הך דרשא מדנקט יותר לשון בישול וא"כ שלא כד"ה לא ידעינן כלל וא"כ הדר תלי בפלוגתא דתנאי דאיסור חל על איסור והיינו תי' הש"ס שם אתיובתא דמברייתא הך תנא סבר איסור חל על איסור ודו"ק · ואפשר דגם אביי לא אמר אלא אליבא דאיסי אבל לאינך תנאי דאין איסור הנ"א יודה דמסתבר יותר למדרש כל היכי דלקי אאכילה ולא ידעינן כלל הך דרשא דשלא כד"ה ומש"כ לא אמר הכל מודים ודו"ק :

קשה לי כעת בדברי הרא"ש פרק קמא ס"י דלשיטת ריב"א דמצוה בא"א ע"י שליח מברכין בלמ"ד אומרין לאכול מצה ולאכול מרור · וקשה לי מלשון הש"ס לקמן קט"ו מברך על אכילת מצה ואכיל ועל אכילת מרור ואכיל דמלשון ואכיל משמע שמה שאמר תחלה דמברך על אכילת מצה היינו נוסח הברכה מיהו בלשון הרא"ש שם מברך המצה ואכיל כו' מיהו לעיל בלשון הרא"ש כי מטי להזרת מברך על אכילת מרור ואכיל · וכן בש"ס ומברך עלי' על אכילת מרור ואכיל וצ"ע · ואולי נפרש דה"ק מברך ברכה הנהוגה על אכילת מרור והוא דוחק :

סימן כו

מה שהקשה בקושית המהרש"א פסחים (ד"ט) גבי אין חוששין שמא גררה חולדה דפריך טעמא דלא חזינא דשקיל הא חזינא צריך בדיקה והא גבי מדורות הכותים תנן דכל מקום שחזיר וברדלס מצויין א"צ בדיקה והקשה לפי שיטת התוס' והרמב"ם דאין מדוה"כ בחוץ לארץ לפי שהוא מדרבנן וא"כ דילמא היינו טעמא דמקילינן התם דהוה ספיקא דרבנן אבל הכא בחמץ לא ותוכן דבריו לפיר"י בתוד"ה כדי כו' דמתני' איירי בלא ביטלו דהוי דאו' · הנה לענ"ד אין מקום כלל לקו' דהא באמת אי יש שם נפל מת הוי ודאי טומאה דאורייתא כמש"כ רש"י דקברי עובדי כוכבים מטמאין באוהל אליבא דרבנן ולרשב"י דס"ל דאינו מטמא באוהל במו"מ מיהת לא איתמעיט *) וכן מוכח בהדי' בסו"פ דם הנדה (דנ"ז) דנאמנים כותים לומר קברנו את הנפלים או לא ופריך והא לי"ל לפני עור ומשני בחשוד שם ותרומה בידו ע"ש ואי ס"ד דלא הוי אלא טומאה דרבנן בשיטה דכותים לי"ל דרבנן ולא מהימני כדאמרינן התם לענין סכנות ופגעות דהוי דרבנן ע"ש והא דמדוה"כ הוי דרבנן הנה לפי

הגה"ה

ומיהו מש"כ רש"י דגם לר"ש יש לחוש במדורות הכותים משום טו"מ · הנה התוס' ביבמות (ס"א) ד"ה ממגע ומשא כתבו בשם ר"י דאין הלכה כר"ש דרשב"ג פליג עלי' באהלות (פי"ח מ"ט) ע"ש · והנה לא מצינו במשנה שם אלא הך דינא דמדורות הכותים ומבואר מדבריהם דס"ל דבמדורות הכותים ליכא אלא חששא דטומאת אוהל אבל למו"מ לא חיישינן כלל וא"כ הך משנה דמדוה"כ ע"כ דלא כר"ש · ולכאורה מסתבר כשיטת התוס' דהא אפי' בבית הפרס קיי"ל דמנפח אדם בית הפרס והולך · וע' סו"פ האשה ובתוס' שם ד"ה בודקין דמבואר הטעם משום דחשש אוהל ליכא התם · ולענין מו"מ שהכו אנפיהם וכ"ש הכא דלא הו"ל למיחש למו"מ כיון דהוא קבור לגמרי · ועוד יש להוכיח כן מפירוקא דר"ז דמשני הך רומיא דהזכרנו בפנים דבמדוה"כ תלינן דאכלוה' ולא בחמץ דבשר לא משיירא ולחם משיירא ואי חיישינן למו"מ הא קיי"ל בכ"ד דעלם כשעורה מטמא במו"מ וא"כ ע"כ מוכח דלא משיירא אפי' עלם כשעורה · ולכאורה פשוט דלחם בר אכילה טפי מעלמות וכדאמרינן במנחות (ס"פ) שאני עלמות דאקישי טפי וא"כ ע"כ כיון דאינה משיירת אפי' עלם כשעורה כ"ש דאינה משיירת כלל בלחם וע"כ דאין חוששין אלא לטומאת אוהל ובעי דווקא כזית בשר או אבר בנו"ע או רוב מנין ומש"ה כיון דבשר לא משיירא ליכא למיחש לאוהל ורוב מנין לא שכיח · וליישב קלת שיטת רש"י נראה עפ"י דברי התוס' בב"ק (ד"כ) דבאמת מבואר שם דבשר לחזיר הוה אכילה ע"י הדחק וכ' דהא דתלינן הכא בחזיר דאוכלו היינו משום דאיירי בנפלים דרכיכי וא"כ י"ל דבנפל גם העלמות רכיכי וחזי לאכילה טפי מלחם וכעין ההיא דרים כשיס"ר דעור הראש של עגל הרך חזי לאכילה ושפיר אר"ז דלא משיירא כלל אפי' עלם ולחם משיירא אבל מ"מ הוא דחוק ועוד דליבא דר"ז בשר לא משיירא משמע דלעלמות לא חיישינן כלל ואי הוה חיישינן למו"מ הוה לן לחוש גם לעלם כשעורה · ע"כ נראה כשיטת התוס' דלא חששו אלא לטומאת אוהל ומש"ה לא חיישינן על עלמות : ובזה יש לפרש הא דרבא משני שינויא אחרינא כנזכר בפנים ופליג אחילוקא דר"ז אף דוודאי הוא חילוק פשוט דהנה לחילוק ר"ז דלחם משיירא וא"כ כ"ש עלמות וכנ"ל אלא משום דלטומאת אוהל לא חיישינן על עלמות וכמש"כ יל"ד דלכאורה לפי מה שמבואר בחולין (קכ"ה) דכזית מות בעלם מבפנים טומאה בוקעת ועולה א"כ כיון דאינה אוכלת העלמות יש לחוש לכזית מות מבפנים דמטמא באוהל מיהו י"ל דבעלמות נפלים ל"ש כזית מות מבפנים · אבל אכתי למ"ד התם דמות מבפנים מעלה ארוכה מבחוץ מבואר שם דאפי' במשהו מות הוה אבר ומטמא באוהל אכתי יש לחוש כאן ודאי למשהו מות אי משיירא עלמות · וי"ל דר"ז ס"ל באמת כמ"ד התם דאין מעלה ארוכה ולא הוי אבר ואינו מטמא באוהל וליכא למיחש וא"כ י"ל דרבא ס"ל כמ"ד מעלה וע"כ צ"ל כן דהא אביי ס"ל התם מעלה וכן פסק הרמב"ם ואי רבא הוה ס"ל דאין מעלה א"כ הוה קיי"ל כאביי לבר מיע"ל קג"ם וע"כ דרבא ס"ל ג"כ דמעלה וא"כ אי הוה משיירא בעלמות הו"ל לחוש למשהו מות מבפנים וע"כ דגם עלמות לא משיירא וכ"ש לחם וע"כ מוכח דלא כר"ז · עוד אפשר דגם ר"ז ס"ל דמשהו מות מעלה ארוכה אלא דס"ל דמה שנשאר העלם אחר אכילת החזיר והברדלס הוה כשיפן דאמרינן התם דאינו מעלה וע"ש בתוס' ד"ה הכא במאי עסקינן דר"י סבר דאפי' שיפן מעלה וי"ל דרבא סבר כר"י ודו"ק :

והנה במל"מ הופ"ב דחמץ הקשה על הטור דגבי שני ליבורין של מצה ואחד של חמץ והא עכבר ונטל ולא ידעינן מאיזה נטל כ' הטור דבככר קטן דיכול העכבר לאוכלו מקילינן משום ס"ס שמא מצה נטל ואפי' חמץ שמא אכלו ולמה לא כתב כן בחשש דעכבר נכנס וככר בפיו ועכבר יוצא וככר בפיו דג"כ אם הככר קטן הוה ס"ס שמא זה שהכניסו לזה הוליאו ואפי' ואי' הוא אחר שמא אכלו ואי' דספק אכלתי' הוא ספק גרוע ובחשש דשני ליבורים של מצה דלא איתחזק הבית כלל בחזקת חיוב חמץ הוא דמהני אבל בעכבר נכנס דאיתחזק בחזקת חיוב ל"מ ע"ש · והנה סותר בזה דברי התוס' דכ' בר"ה ואת"ל דספק אכלתי' עדיף טפי משאר ס"ס ע"ש וראיתי מי שדחק ליישב דבריו דדווקא התם גבי מדוה"כ כ' דהוה ספק הרגיל יותר דהתם לענין טומאת אוהל בעי בשר גידים ועלמות ולענין מו"מ בעי כזית בשר אבל לענין חמץ יש לחוש לכ"ש ופשוט דהגה"ה יצאה מלפניו דפשוט בכל הש"ס דעלם כשעורה מטמא במו"מ והכי איתא בהדיא בחולין (קכ"ו) וא"כ לשיטת רש"י דחשש גם למו"מ ע"כ

דלא

לפי מסקנת רבא דאימר לא הוי א"ש בפשיטות דבאמת קיי"ל בכ"ד דלמיעוט נפלים לא חיישינן דמדאורייתא רוב נשים ולד מעלי' ילדן אלא דכבר כתבו התו' בחולין (די"ב) ובכ"ד דמיעוט נפלים הוי מיעוט המצוי וחשבו לו מדרבנן וה"נ כיון דאין קוברין שם אלא נפלים ליכא אלא חששת דנפלים מדרבנן אלא דהמקשה דלא אסיק אדעתי' אימור לא הוי באמת קשה להאורה הך תוספתא דתניא דהוי דרבנן והוחק לומר דלא ידע להך תו' ואפ"ל דס"ל דנהי דבעי דווקא חזיר וברדלס מצויין כדי לתלות באכלתי' הבל אין מצוים לא תלינן היינו מדרבנן אבל מדאורייתא גם באין מצויין יש לתלות ומש"ה לא הוי מדוה"כ אלא מדרבנן וכ"ז משום דתלינן דאכלתי' אבל אי אין חולין באכלתי' ודאי הוי דאו' וא"כ שפיר הוכיח לפי סברתו דעכ"פ במצויין אנו תולין דאכלתי' ואין מחמירין אפי' מדרבנן אף שהספק שפיר הוה בדאו' וז"ב :

וצריך לי עיון שם פירש"י גבי הא דמשיק ואין ספק מוליא מידי ודאי והתניא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות אפי' הן ב"י ה"ה בחזקת מתוקנין ומשני דודאי וודאי הוא כדר"ח תוחלה חזקה על חבר שאינו מוליא מת"י דבר שאינו מתוקן ואיבעית אימא ספק וספק דילמא עבד כר"א דמעשרים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כו' ופירש"י דאע"ג דמדרבנן אסור מיהו אכילת קבע בדרבנן סמכינן על חזקת חבר ומשמע דהך איבע"א אתי למימר דאפילו לא סמכינן אדר"ח בדאורייתא נמי ניחא וזה הימא דהא בעירובין (ל"ב) פליגי ר"י ור"ש אי סמכינן על חזקה שליח עושה שליחותו בדאו' ומייתי ממתניתא דחבר שנתן לו תאנים א"ל לעשר ודאי דילמא שאני התם כדר"ח ועכ"פ מוכח חזקה דחבר סמכינן לכו"ע אפי' בדאו' · ולענ"ד יש מקום לומר פי' האיבע"א עפ"י דברי התו' שם ד"ה ר"י דחזקה שע"ש היינו דוקא במקום שיודע שחבירו סומך עליו וה"נ י"ל בחזקה על חבר דמודה גם ר"י היינו נמי דווקא כשיודע שחבירו יסמוך עליו וא"כ זה שייך במת מתוך יבוש כדעת י"ל שיודע דחבירו סומך עליו אבל כשמת פתאום דמעיקרא לא הוי ידע דיסמכו עליו דלא ידע שימות וא"כ הא מת פתאום ולא הי' בידו לתקן וא"כ לא שייך כלל ובאמת הכר הכיא התו' בע"ג (דמ"א) מתוך הירושלמי דתפתר בשמת מתוך היבוש וי"ל דזהו האיבע"א דאפי' מת פתאום דליכא הך חזקה על חבר הכ"ל מותר דבדאו' הוה ספק וספק וקו' רש"י דמדרבנן אסור אפי' הכניסה במוץ שלה י"ל דבדרבנן אתי הפק ומוליא מידי ודאי וכן מוכיחין דברי התו' ד"ה כדי דכתבו דע"כ דאיסור דרבנן ספק מוליא מידי ודאי ולפירש"י דהכא הוי משום חזקה אינו מוכרח כלל וע"כ שפי' כדברינו ולא ניחא להו מטעם חזקה דא"כ אפי' בדאו' נמי וע"כ דהאיבע"א קאי אפי' בגוונא דליכא חזקה ומשום הספק מוליא מידי ודאי · ושי' רש"י צריך לעיין :

סימן כז

מה שכתב לדמות יבוש הרב המגיה במל"מ על קו' התו' בפסחים (דכ"א) ד"ה כ"מ דהקשו דלר"א יהא נהנה בחמץ בפסח בכרת דכתיב כי כל אוכל חמץ ונכרתה וכתב הרב המגיה ליישב על פי דברי התו' בחולין (ק"כ) דתניא דהמחהו וגמעו אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מלה אינו יוצא ידי חובתו ופריך בשלמא מלה אינו יוצא להם עוני כתיב אלא חמץ ענוש כרת הא אכילה כתיבא וא"ל נפש לרבות השותה ע"ש וכתבו התו' בד"ה אכילה כתיב אף דחמץ אסור בהנאה הנאה לית בי' כרת וא"כ לפי המסקנא דילפינן דענוש כרת בשמחהו מיתורא דנפש ע"כ מוכח מהך יתורא דהנאה לית בי' כרת דאי ל"ה לא אילטריך יתורא דל"ג מהנאה כדברי התו' ומר. כתב דלפי מאי דבעי ר"פ למימר בפסחים (ל"ה) דמש"ה עיסה שנילושה ביין אין חייבין על הימולה כרת משום דכל שאין יוצאין בה ידי מלה אין חייבין עליו משום חמץ ופריך עלי' מהא דתניא המחהו וגמעו כו' והא הכא דאינו יוצא ידי מלה וחייבין על אימולה כו' וא"כ עכ"פ אילטריך נפש דלא ניטעי כדר"פ ודברי התו' בחולין הוא לפי מה דלא אקשי התם בש"ס הא איתקיש למלה וא"כ ליכא אלא גריעותא דלא הוי אכילה והא כתבו שפיר דאף דלא גרע מהנאה הנאה אינו בכרת אבל באמת

הגה"ה

דלא מבירא אפי' עלה כשעורה ואף לפי דברינו מוכח הכי ע"כ למ"ד מעלה ארוכה וזהו סברת רבא וכנ"ל וא"כ מוכח ע"כ דלכשעורה עלה ל"ח וכ"ש לכשעורה לחם וכנ"ל ולפחות מכשעורה ל"ח גם גבי חמץ דהוה בכלל פירורין דממילא בטלי ולגזירת ביעור משום דילמא אתי למיכל י"ל דמשהו הנשאר מחולדה מאום לאכילה · ועוד י"ל דנאסר מבליעת רוק החולדה דודאי מגופה קאתי ועדיף מת"ר של המור דקיי"ל ברים בכורות לאיסור ואף דבשרלים קיי"ל דנותן טעם לפגם אבל הרוק מי יודע שהוא לפגם [ויש ליזהר בזה למעשה והארכתי במ"א] וא"כ הוה כחמץ של הקדש דלא חייב לבער כיון דבדיל מינה וע"כ צ"ל כן דאי ל"ה מאי פריך בסוגיא ממדוה"כ לחמץ לשי' הפוסקים דגם חצי שיעור חייב לבער גם לכו"ע לר"ש דה"ש למכות והאי חייב לבער וליטני דמתני' דהכא ר"ש היא וע"כ דבמדוה"כ ע"כ לא מבירא כלל אפי' עלה כשעורה ולכא גם בחמץ ליכא למיתב וכנ"ל ובמ"א הארכתי וא"כ כיון דאין לחלק ביניהן כלל דברי המל"מ נסתרין מדברי התוס' · ובעיקר הקו' כבר הקדימו הד"מ הובא במג"א סתל"ע (סק"ג) ע"ש שהי' דגבי עכבר נכנס כו' הספק שמא הוליאו והספק שמא אכלו הוה חד ספק פי' דהוה מש"ה דהרווי' אין הספק אלא שמא אין עכביו חמץ אבל בהא דע' ליבורין התם הספק הראשון שמא לא הי' חמץ מעולם [ועש"ך בכללי ס"ס אות י"א י"ב שהאריך לענין כמה ס"ס ולס"ס דהתם כלי עובד כוכבים למה לא הוה מש"א ולפי המבואר כאן א"ש והימה שלא הביאו כלל ודו"ק] · ומיהו לפי מה שביארנו בס"ד בסי' ד' דהיכי דמלטרף לרוב משני אפי' משם אחד ליתא להי' זה של הד"מ אבל באמת הד"מ לשיטתו דס"ל דאמרינן ס"ס אפי' במקום חזקת איסור עש"ך וט"ז יו"ד סק"י אבל כבר הסכימו כל האחרונים דלא אמרינן ס"ס במקום חזקת איסור וא"כ י"ל אדרבה דהכא אינן מש"א להצטרף לרוב וכן נראה דהא די הוליאו אי הדר אשכח לה עכבר בכל ירהב דהא דידי' היא אבל אי אכלו אין כאן איסור בעולם וכיון דהוה ס"ס ל"מ במקום חזקת איסור ודווקא גבי ט' ליבורין דלא איתחזק איסורא סמכינן להקל משום ס"ס ודו"ק :

באמת אפי' אי הנאה יש בו כרת לא ידעינן מיני' מהתם דיש בו לד לפטור בלא"ה משום דאיתקש לאכילת מלה · הנה כבר הקדימו בכל דבריו הרב שעה"מ בפ"א מחמץ אמנם כבר נתעורר דא"כ התם בש"ס דעביד צריכותא הא דאיצטריך לרבות שותה בחמץ וחלב ונבילה ע"ש ולימא דמש"ה איצטריך קרא בחמץ דלא נימא דאיתקש לאכילת מלה ע"ש · גם באמת צריך טעם למה לא פריך מעיקרא הא איתקש · ע"כ נלענ"ד דבאמת קו' הש"ס בפסחים שם לר"פ היינו דמוכיח מברייי' דע"כ לא דרשי' כלל הך הקישא לענין הא דבאמת מנ"ל לתנא דנפש מרבה שותה דאית בי' תרתי גריעותא חדא דאיתקים למלה ועוד דכתיב אכילה ובאמת במלה אינו משום דכתיב אכילה אלא דלא הוי לחם עוני כדאמרינן בחולין שם לחם עוני כתיב והטונה דלא הוי לחם כדאמרי' בברכות (דל"ח) לענין פירורין שאין בהן כזית דאי אינן באין מלחם גדול ולא ערסן לא הוי לחם ע"ש וא"כ אית בי' תרתי גריעותא ודילמא אינו מרבה אלא פירורין שאין בהו כזית כהסיא דברכות דלית בי' אלא גריעותא דאינן לחם ואינו יוצא ידי מלה והו"א דאיתקש אכילת חמץ לאכילת מלה אבל אכילה הוה או דמרבה סופגנין ומלה העשוי' באלפס והדביק ולבשיף כרתית דאמרינן בדל"ז דאינו יוצא בהם ידי מלה · ואין לומר דכל הני דמעיקרא הוי חייבין עליהן פשוט דהו לא נפקא ולא שייך בזה הקיש לאכילת מלה וכן סופגנין השוות בלק הוי קאי לאיסור חמץ כדמוכח בדמ"ח במתני' דבלק שבסדקי העריבה דשורין עלי' בבל יראה וע"כ משום דאף דאינו ראוי עתה לאכילה עיקרו קאי לאכילה דע"כ ז"א דא"כ מאי פריך גם מהמחהו והא הכא דאין יוצאין בו ידי מלה דילמא ש"ה דמעיקרא איחייב בהו ולא שייך איתקש למלה וליכא לפטור אלא משום אכילה ומרבינן מנפש אבל בעיסה הנילושה ביין דמעיקרא איכא למיפטרה משום היקישא לא מרבינן וע"כ דגם בהס"ג שייך איתקש וא"כ דילמא קרא לא מרבה אלא הני דאכילה הוי אלא דלא מיקרי לחם והוי ס"ד למעטינהו מהקישא ורבינהו קרא אבל המחהו דלא הוי אכילה כלל מנלן · ואין לומר דמשמעותא דנפש הוי כל דמייתבא דעתא וממילא איתרבי כל מילי דמייתבא דעתא דז"א דא"כ נרבה אפי' שלא כדרה נמי וא"כ למה לא אמר הכל מודים בחמץ בפסח דלוקה שלא כדרה כדאמר התם (דכ"ד) לענין כה"כ וע"כ דהך ריבויא דנפש הוי כשאר ריבויין דלא מרבינן אלא חד מילתא דמסתבר ואי שייך לדרוש הך הקישא דאכילת מ"מ לענין הא וצריך יתורא לרבינהו א"כ דילמא לא אתי קרא אלא לכך מילתא וכגון לפירורין שאין בהם כזית ולסופגנין וע"כ דס"ל לתנא דלענין זה לא צריך ריבוי כלל דלא דרשינן הקישא לענין הא וע"כ לא אתי הקישא אלא לרבות המחהו וזהו כוונת הש"ס בתיובתא דר"פ ומש"ה לא פריך נמי הא איתקש וכן בצריכותא לא אמר דבחמץ איצטריך קרא כי היכי דלא נימא דאיתקש דע"כ מוכח דהאי תנא לא איכפת לי' כלל להכי וכדהוכחנו וא"כ נתקיימו דברי הרב המגיה דהא כל גריעותא דהמחהו לפי המסקנא אינו אלא משום דאכילה כתיב בי' וא"ל דהוי הנאה וע"כ דהנאה לית בי' כרת וכדברי התו' וא"כ מכך יתורא מוכרת דהנאה אין בו כרת וז"ב :

אמנם בגוף קו' התו' דלא הקשו אלא לר"א ומשמע דלחזקי' דס"ל דווקא לא יאכל הוי איסור הנאה א"ש וזה תימא כיון דבחד דוכתא דלא יאכל הוי הנאה בכלל א"כ לפחות איתקש לאכילה ויהי' בו כרת וגדולה מזו הקשה התו' בשם הרשב"א בד"ה ד"ה דהא איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ דנילף מיני' דהשבתת שאור בכרת וכ"ש דיש לנו ללמוד על הנאה ואף דלפי זה נדחה באמת כל ראייתם דאין הנאה בכרת דהא כל הוכחתם מדלא אמר דהא איכא בין חזקי' לר"א והיינו לפי שי' דלחזקי' פשוט דאין בו כרת אבל לפ"ד י"ל דבאמת יש על הנאה כרת גם לחזקי' אבל באמת כבר נתברר לנו ראי' גדולה מיהו מסוגית הש"ס דע"כ סבר דאין כרת על הנאה מסוגי' דתולין דפריך והא אכילה כתיב בי' ות"ל דל"ג מהנאה וכדברי התו' וע"כ דהנאה ס"ל להש"ס דאין בו כרת ומיהו לפי שי' התו' דלחזקי' והאי אין כרת על הנאה אין להוכיח מהך סוגי' די"ל דפריך דתיקשי ברייי' לחזקי' אבל לפי מש"כ דגם לחזקי' י"ל דיש בו כרת וע"כ מדפריך בפשי' והא אכילה כתיבא דפשיטא לי' להש"ס משום מיעוטא דאין בו כרת וא"כ י"ל כן גם לר"א · והשתא לא יספיק לנו דברי הרב המגי' דנ"ל דאין בהנאה כרת מדאיצטריך יתורא דנפש אף שהיא הוכחה ברורה לפי מסקנת הש"ס דאיכא יתורא דנפש כמו שביארנו מ"מ לא יתיישב לפי זה דהמקשה דפריך על המחהו והא אכילה כתיבא ולא ס"ד מריבויא דנפש א"כ אדרבה הו"ל דגם בהנאה איכא כרת · ועוד בצריכותא דאצריך למ"ל נפש גבי חמץ הו"ל דאתי למעוטי הנאה ולפי שי' התו' הי' מקום ליישב דסוגי' זו אתיא אליבא דחזקי' דפשי' דליכא כרת בהנאה ולא צריך מיעוטא אבל לפי מה שהקשינו דגם לחזקי' איצטריך מיעוטא צ"ל ע"כ דילפינן דאין הנאה בכרת מקרא דנפש דתיקשי כל סוגי' זו וכנ"ל ופשוט דגם תי' התו' דכי כל אוכל דכתיב גבי כרת לא משמע הנאה ניחא לפי"ז דמ"מ נלמוד כרת מהקישא דאיתקש הנאה לאכילה בקרא דלא יאכל וכמו שהקשה הרשב"א על השבתת שאור וכנ"ל · ע"כ נראה דנהי דהוכחנו מסוגיא דפסחים (דל"ה) דלא דרשינן הך הקישא לענין עיסה שנילושה ביין ולענין המחהו מ"מ הך הקישא הלכתא הוא בכ"ד שם לענין אורז ודוחן ולענין טבל אליבא דר"ש בדל"ה ע"ש וברים אלו שורין (דמ"ג) לענין נשים וברים מכילתין לענין ליל ט"ו ע"ש ד"ה וא"כ י"ל דלענין הנאה הך הקישא קיים וממעטינן הנאה כמו שאינו יוצא ידי מלה בהנאה ה"נ אינו חייב כרת בחמץ על הנאה והא דדרשינן לי' לענין הנאה עפי מהמחהו קל לחלק ודוק · ובזה יתיישב קו' הרשב"א לענין השבתת שאור דיהא בו כרת דאיתקש לאכילת חמץ די"ל דאיתמעט מהך הקישא דאכילת מלה מק"ו מהנאה ודו"ק :

שוב ראיתי בתשובות רע"א (סק"ל) שכתב לדחות דברי הרב המגיה הנ"ל עפ"י מה שהוכיח בה השיעור איסורי הנאה הוה פרוטה מסוגיא דב"ק (מ"א) גבי שור הנסקל דאמר התם אי ס"ד לאיסור הנאה הוא דאתא לכתוב לא יהנה כו' והרי אי הוה כתיב לא יהנה הוה השיעור בפרוטה ולימא דמש"ה כתיב לא יאכל לומר שהשיעור בכזית וע"כ דהשתא נמי דכתיב לא יאכל הוה השיעור בפרוטה ע"ש · ולפי"ז איצטריך נפש אפי' אי הנאה נמי יש בה כרת דאי הוה מתורת הנאה הוה אמינא דשיעורו כהנאה בפרוטה ואיצטריך נפש דשיעורו בכזית כאכילה ע"ש · והנה לפי דבריו מליצו דהנאה חמורה מאכילה דהנאה אם יש בה פרוטה חייב אפי' אין בה כזית ובאכילה בעי לעולם דווקא כזית · ואין

להקשות

להקשות לפי"ז דא"כ מהיכי פשיטא להו להתו' עיקר קושיתם גבי המחהו דל"ג מהנאה והא חזינא דבפחות מכזית אכילה קילא מהנאה וא"כ י"ל דה"ה המחהו אם אינה אכילה גריעא ג"כ מהנאה די"ל דבשלמא לענין השיעור י"ל דאכילה פחותה מכזית אינה חשובה כלל ולא הוי אפילו הנאה אבל בהמחהו פשיטא להו דאף אם אינה אכילה ה"נ עכ"פ הנאה וזה נכון · והנה הא דפשיטא לי' דאי הוה כתיב לא יהנה הוה שיעורי' בפרוטה היינו מהקדש דקיי"ל דשיעורו בפרוטה וכן הנהנה מע"ג משמע בע"ג (די"ט) גבי הגיע להיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים שכרו מותר דאמרינן הא אימא מיתסר במכוש אחרון הכיא שעתא לית בה שוה פרוטה משמע דשיעורו בפרוטה · אלא דלכאורה יש להקשות דא"כ בב"מ (נ"ה) גבי חמש פרוטות דחשיב הנהנה מהקדש שוה פרוטה מעל ליחשיב כל א"ה בפרוטה · מיהו ע"ז יש לתרץ דחדא מינייהו חשיב · אבל נמי בגמרא דאמרינן דל"א הקדש דבהקדש לא קמיירי ואי כל א"ה הוה שיעורייהו הכי ליחשיב כל א"ה · ואין לומר דבלא"ה תיקשי ג"כ דהא נהנה מעבודת כוכבים ג"כ דהוה שיעורו בפרוטה וליחשב הא י"ל דבעבודת כוכבים נמי לא מיירי אבל כל א"ה והאי הו"ל למיחשב · מיהו לפי שי' הפו' דאין לוקין על הנאה א"ש דלי"ל מאי למיחשב [והא דנסתפק רע"א בשיעור ההנאה אף אי אין בו מלקות ולענין איסור בלא"ה חצי שיעור אסור מ"ה י"ל דמ"מ נ"מ לחומר האיסור אי הוה בי' השיעור · וכן כ' התו' כריתות אלו הן הלוקין דמש"ה איצטריך לאו בלשאב"מ ולאו הניתק לעשה לחומר איסור לאו · ובזה יישבתי מה שהקשו המפרשים בסוגי'. דריש ביצה לגבי לאו דבל יראה דפליגי ב"ש וב"ה אי שיעורו בכזית דמאי נ"מ דבלא"ה ליכא מלקות ולענין איסור גם ח"ש אסור מ"ה ע"ש דנ"מ לחומר איסור לאו וכדברי התו' · גם יש לעיין בהנאה אי שייך ח"ש אסור מ"ה ואי שייך בי' צירוף ומדברי התו' גיטין (נ"ג) ד"ה פחות משוה פרוטה דמוכח מדבריהם דבהקדש אסור גם פחות מפרוטה אין ראי' דבהקדש מרבינן בהדיא בב"מ (נ"ה) אף פחות מש"פ לחשבון ע"ש] אבל מדברי התו' בכ"ד ובפסחים (כ"ד) ד"ה ה"מ מוכח דלוקין על הנאה וא"כ תיקשי סוגיא דב"מ דליחשיב נמי כל א"ה וע"כ דבכל א"ה אין שיעורן בפרוטה · וגם יש להוכיח מדבריהם בפסחים (ל"ג) ד"ה ומינה לענין הא דיליף רבי מיתה בזיד במעילה מתרומה ואמר ומינה מה תרומה בכזית אף הקדש בכזית וכו' דאין לומר אוקי באתרה בדין מעילה דממון דהוא בפרוטה דאין מיתה בשאר נהנה כ"א באכילה כו' ואי דבכל א"ה שיעור ההנאה בפרוטה ואכילה בכזית לא שייך ע"ז באתרה דאין זה באתרה כלל ואי לא הוה מלקות על הנאה וא"ה לא הו' מוכח זה ג"כ דבשאר א"ה לא שייך לדמויי שיעור מלקות דאכילה לשיעור הנאה כיון דאין מלקות בהנאה וכעין שכתבו לענין מיתה של הקדש · אבל כ"כ דפי' התו' דיש מלקות בהנאה וא"כ ההוכחה חזקה מדבריהם דבכל א"ה שיעור ההנאה כשיעור האכילה בכזית [ומלשון התוספות מעילה דממון ולא כ' סתם מעילה דהנאה יש להסביר החילוק דהקדש משאר א"ה דמעילה שהוא מוציא מרשות אחר דהיינו מרשות גבוה הוה כשיעור ממון אחר דהיינו פרוטה ואף בכל ההנאות מהקדש דהוה ודאי נמי שיעור פרוטה כהיא דנעל אבן או קורה דאמרינן עד שידור תחתי' בשוה פרוטה הוה נמי בדין מוציא מרשות חבירו ולא שייך זה בכל א"ה ומש"ה הוה שיעורן בכזית ודו"ק] וראיית רע"א מב"ק לענ"ד יש לדחות בפשוט דאף לפי הקשי' דהש"ס דלא יאכל אתי לא"ה אכתי תיקשי בעל השור נקי למ"ל · וצריך לומר דבאמת גם להמקשה אתי ובעכבו"כ לשחטי' ומשילא משמע מיני' תרווי' בין אכילה והנאה אלא דמלישנא דתנא פריך דמשמע דאיתסר לי' לא יאכל ג"כ לשחטי' ופריך דילמא אתי להנאה היכי דסקלי' אבל עכ"פ אתי בעכבו"כ להנאה דשחטי' וא"כ ליכא גבי' לשון אכילה ואדרבה משמע בדין ממון דהוה שיעורו בפרוטה וא"כ אי סקלי' ודאי ל"ג והוה שיעורי' בפרוטה [והתו' כתבו דלפי המקשה אתי בעכבו"כ להנאת עורו ולפי"ז ג"כ דברינו נכונים דפשיטא דגם הנאת בשר הוה בכלל בעכבו"כ אלא בדבריהם צריך לי עיון דלכאורה המקשה אכתי לא ס"ד הנאת עורו דהא פריך בתר הכי והכי מאחר דנ"ל איסור אכילה והנאה מלא יאכל בעכבו"כ למ"ל ולא אסיק אדעתי' להנאת עורו וכ"ש לפי מה שכ' התו' בפסחים דהא דכתיב בשרו ואיצטריך לרבויי עורו משום דבשרו צריך אע"ג דעבדי' כעין בשר ע"ש וא"כ לפי הס"ד דלא צריך בשרו להכי לי"ל בעכבו"כ לה"ע דהקשה לא לכתוב בשרו ולא בעכבו"כ ע"כ פשוט יותר לכאורה כמש"כ] ותדע דע"כ צ"ל כן דאי נ"ה ל"י נמי דהא א"ה הוה שיעורן בפרוטה הכא דלא איצטריך אלא להנאה *) ואפקי' בלשון אכילה שפיר י"ל דלהכי אפקי' לומר דשיעורו של זה בכזית כעין שאמרו בחולין (קי"ד) להכי אפקה רחמנא לאכילה בלשון בישול כל היכי דלקי אבישול לקי אאכילה וע"כ דהכא פשיטא לי' בלא"ה דשיעורו בפרוטה ומהכיא דבעל השור נקי · ואין להקשות דמ"מ ליחשב נמי הך דהו"ל בפרוטה די"ל דס"ל דבעכבו"כ לשאר דרשי דתנאי דהתם וליכא למשמע מינה והוה כשאר א"ה דהוה בכזית וא"כ דהנאה ג"כ שיעורה בכזית שוב נתקיימו היטב דברי הרב המגיה ולא נדחה מפני זה :

הגה"ה

*) וזה צריכין אנו לומר ליישב סברת המל"מ בפרק ה' מיסודי התורה דאין לוקין על ההנאה לפי דלא כתיבא בהדיא וא"כ תיקשי לכאורה דלימא דמש"ה לא כתיב לא יהנה דא"כ הוה כתיבא בהדיא והוה לקי אלא דבאמת דגם השתא דכתיב לא יאכל ג"כ אינו דומה לשאר איסורין דאיצטריך לי' ג"כ אכיל' והנאה אינה אלא מכללא אבל כאן כיון דעל אכילה לא איצטריך אפי' כתיב לא יאכל הוה כהתיבא בהדיא ודו"ק :

אבל יש להתעורר דהנה באמת גוף קושית התו' דהא גם הנאה אסור בחמץ יש לעיין דהא גם בכה"ג בעי בע"ב מנ"ל לאסור משקין היוצא מהן אף שאסור בהנאה וכ"כ בע"ב ד"ה היכא דהא גרע טפי לפי שאין האיסור בעין ובלאו הך פירכא דאכילה ה"נ הוה מצי למיפרך מנלן ע"ש · וא"כ גוף קו' התו' ע"כ אינו אלא אלשון הש"ס דפריך משום אכילה אבל באמת גרע גם מהנאה וא"כ אי אף בהנאה איכא כרת שפיר צריך הכא ריבויא דנפש וליכא למידק מיני' דאין כרת על ההנאה · וגם לפי' הר"ש מודרון שם י"ל דגרע זה מהנאה וסברתו אינו אלא דלענין אי לא הוה כתיב לשון אכילה הוה א"ה ע"ש ודו"ק וקו' התוס' לפי שיטתו ג"כ אינו אלא אהא דמשמעות הש"ס דבלא אכילה ליכא כרת אבל לא דלשתמע המחהו מהנאה ודו"ק :

עומד אני כעת בתו' ע"ג (נ"ח) ד"ה א"ב דהאריכו דהך ליבנא דרב דכל שאינו עולה על שולחן מלכים אין בו משום בישולי ע"כ לא פליג על אידך ליבנא דרב דנאכל כמות שהוא חי אין בו משום ב"נ וקשה לי דלא הביאו ראי' ברורה משבת (דנ"א) דר"ג שתי מיא דאחים קפילא ארמאה ושמע ר"א ואיקפד ופריך משום מאי איקפד כרבותי' עביד דא"ר כל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום ב"נ והדחק לשנויי דסבר אדם חשוב שאני. ואי איכא ליבנא משמי' דרב דפליג עפי הו"ל לשנויי דסבר כאידך ליבנא וע"כ דבהא לא פליגי כלל והו ראי' ברורה לענ"ד · וה' יאיר עיני:

סימן כח

נזיר (די"ב) כי משוי איניש שליח במילתא דמצי למעבד השתא כו' ועי' בתו' דפי' דכל דלא מצי עביד השתא לא מצי למיעבד שליח השתא והקשו ממעשים בכל יום דאשה אומרת לחבירתה לושי לי קמח והפרישי חלה אף דלא מצי עביד השתא דקיי"ל המפריש חלתו קמח לא עשה כלום ותי' ר"ת דהתם יש בידה להביא עיסה שנתגלגלה ולהפריש על הקמח לכשיהי' נילוש דקיי"ל בקידושין (ס"ג) כל שבידו לאו כמחוסר מעשה ויכול לתרום פירות תלושין אפירות מחוברין לכשיתלשו וכתבו עוד דמיהו בהאי טעמא דבידה ללוש ולגלגל לא סגי לימא דמש"ה מצי נמי למשוי שליח כדמוכח בפ"ק ר"ג גבי כתוב גט לארוסתי לכשאכניסנה לגרשנה הוי גט דבידו לגרשה השתא ליבמתו מאי ומאי מיבעיא לי' הא בידו לבא עלי' ולגרשה וע"כ כיון דלא מצי לגרשה השתא לא מצי משוי שליח כיון דמחוסר מעשה לבא עלי' וה"נ אי לא מצי למפריש השתא מה שבידה ללוש ולגלגל הוי מחוסר מעשה · ולכאורה דבריהם תמוהין מאוד כיון דס"ל דיבמתו הוי בידו לבא עלי' וקיי"ל כל שבידו לאו כמחוסר מעשה וא"כ יהי' יכול לגרשה עכשיו כשיבא עלי' כמו התם לענין מחוברין לכשיתלשו ובהדי' הוכיחו התו' ביבמות שם דדוקא למ"ד אין אדם מקנה דבר שלב"ל כותב לאשה בעלמא לכשיכנסנה לא הוי גט אבל למ"ד אדם מקנה הכי היכי דאמרי' לרבי גבי שטר שיחרור לכשאקחך הרי את קנוי לעצמך דמהני ושטר שיחרור שוה לגט אשה בכ"ד ע"ש וא"כ כל שבידו דלא הוי דבר שלא בא לעולם כדאיתא התם בקידושין לכאורה אית לן למימר דיכול לגרשה לכשיבא עלי' וכיון דיכול לגרשה השתא לכאורה הוי ממש דומיא דחלה דכיון דיכול להפריש עתה לכשיהי' נילוש יכול לעשות שליח וה"נ יכול לגרשה השתא לכשיבא עלי' · שוב ראיתי שהרגיש בזה בתשובות רע"א סוף סקמ"א והניח בצ"ע ע"ש · אבל לכאורה גוף קו' התו' התם דמאי מיבעיא ביבמתו הא יכול לבא עלי' ולגרשה היא קו' חזקה דהא קיי"ל דקונה בביאה על כרחה וודאי הוי בידו · והנה לכאורה הי' מקום לומר לפי מה שהאריך הגאון ז"ל דהא אין היבמה רוצה להנשא אין מצוה ביבום או בחליצה ועי' כתובות (ס"ד) · וכיון דאין עלי' חיוב להזדקק לו אף שהוא בא עלי' בע"כ קנאה מ"מ לא מיקרי בידו כיון דאיכא דעת אחרת ומי יימר דיכול לבא עלי' ע"כ · אבל באמת ז"א דהא בקידושין שם פריך אהא דר"י כל שבידו לאו כמחוסר מעשה מהאומר לשפחתו הרי את מקודשת לי לאחר שאשחררך ה"נ דלר"י הוי קידושין והיינו משום דיכול לשחררה ע"כ אף דמשמע סוגי' דגיטין (די"ב) דאין כופין את העבד לקבל שיחרור כדאמרי' התם ערק ואזל לעלמא ע"ש וע"כ כיון דעל גוף הדבר אין מעכב עלי' מיקרי בידו וא"כ ביבמתו נמי בידו הוא ולמה לא יהי' יכול לגרשה:

ואחר העיון נראה לי בטעם הדבר דהשתא אינו יכול לגרשה אפי' לכשיבא עלי' היינו כמו דמסיק על הא דהמקדש שפחתו לאחר שאשחררך דאף שבידו לא הוי קידושין משום דמעיקרא בהמה והשתא דעת אחרת · ופי' הדברים נראה כמש"כ התו' בכ"ד אליבא דר"מ דבעי מיהו עבידי דאתי ומ"מ כשהגוף בעולם לא בעי אפי' עבידי דאתי עיין היטיב בדבריהם בב"ב (ע"ט) ד"ה אימור דשמעינן לר"מ וחזינן דכשהגוף בעולם אף שאינו ראוי לקנין עדיף טפי וה"נ לדידן בדבר שבידו י"ל דפירות מחוברין חשיב הגוף בעולם אבל שפחה אף דלר"מ לפי' התו' חשיב הגוף בעולם אבל לרבנן לענין דבר שבידו כיון דהשתא אינה כלל בדין קידושין והיא בהמה מיקרי אין הגוף בעולם ול"מ מה שבידו · ואף דהתו' כתבו שם דלפי מה דמסיק התם לענין האומר לאשתו הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשך דלא הוי קידושין אף שבידו לגרשה אין בידו לקדשה ע"ש י"ל כן גם במקדש שפחתו לאחר שאשחררה נהי דבידו לשחררה אין בידו לקדשה וא"ל להך טעמא דמעיקרא בהמה *) מ"מ לענין דינא לא מלינו דהדר בי' מהך סברא והפיר י"ל דקיימא לדינא דכל היכי דמחוסר מעשה כזה לא מהני בידו · ועפ"א שם דכתב דמש"ה המדפה תיבה לא בא לעולם אף שבידה לעשות מצו' דמחוסר מעשה גדול כזה ל"מ בידו וסברא זו קיימא ע"כ לפי המסקנא וה"נ י"ל בסברתנו לענין מעיקרא בהמה · ומ"מ עדיין אנו צריכין לבאר תכלית פי' בחילוק הש"ס דמעיקרא בהמה דלמה מחובר לענין תרומה חשיב טפי הגוף בעולם משפחה לענין קידושין ונראה דבאמת מחובר יש עלי' דין תרומה קודם אלא שהוא מחוסר תיקון ותדע דגדל בעציץ שאינו נקוב פטור מ"מ דהתחלת החיוב מעיקרא אלא משום דאינו נגמר תיקונו עד שיתלוש אבל שפחה לענין קידושין היא כבהמה בעלמא וכשנשתחררה אח"כ הוי כקטן שנולד ומש"ה נמי כדפריך הש"ס מנותן פרוטה לאשתו להתקדש לו לאחר שיגרשנה לא מצי לתרוצי מעיקרא בהמה דה"א יש עלי' דין קידושין אלא דאחרי' רביע עלה אבל שפחה אינה כלל בדין קידושין והוי כבהמה בעלמא ולא מיקרי הגוף בעולם לענין שיהא מהני משום שבידו לשחררה וכ"כ דאף דלר"מ דס"ל אדם מקנה ובעי שיהי' עבידא דאתי בהא לא בעי עבידא דאתי משום דחשיב לה הגוף בעולם מ"מ י"ל דלרבנן ל"א בהכ"ג הגוף בעולם דכמ"כ לענין הצדפה כתבו התום' בב"ב שם דלא בעי אליבא דר"י עבידא דאתי

הגה"ה

*) וראיתי בתו"ח שכתב שי"ל דגבי שיחרור לא רצו לתרץ בכך סברא דאין בידו לקדשה משום דמצי לשחררה על תנאי להתקדש לו ולהגב הורפי' ל"ד דא"כ גם בקידושין יכול לגרש' ע"ת שתתקדש לו דהא אפי' באומר היום אי את אשתי ולמחר את אשתי פסקינן בגיטין (פ"ד) כיון דפסקה פסקה כ"ש בדרך תנאי דעדיף טפי והנמ"ל אלא דבאמת דנהי דבידו דלגרשה ולשחררה ע"כ מ"מ אין בידו להטיל התנאי ולהביאה לידי קידושין על כרחה דהיא לא תרצה לקידושין ויהא גם הגט והשיחרור בטל וז"ב:

דאתי

דאתי משום דהידי' איתנהו בשלש ואפ"ה לרבנן ל"מ אף שבידו ול"א הכא כגוף בשלש מה שהידים בשלש וה"נ לענין שפחה י"ל דלרבנן לא השוו לה כגוף בשלש וכיון דל"ח כגוף בשלש ל"מ לרבנן מה שבידו כן נראה ברור בפי' הסוגיא דמעיקרא בהמה · וא"כ נראה לי לפי"ז דזה ודאי דכל אשה ישנה בתורת קידושין ואפי' א"א אבל לענין גירושין כל שאינה מקודשת לא שייך עלה כלל דין גירושין ותשובה לענין הא כבהמה בעלמא וכמו שאין כגוף כלל בשלש ול"מ נ"כ אפי' בידו לקדשה כמו שפחה שבידו לשחררה ואף דלמ"ד אדם מקנה ודאי מהני כמו דמהני בגט שיחרור כשהקנה הרי אתה קנוי לעצמך וה"נ גיטין דשיחרור שוה לגט מ"מ לרבנן לענין בידו ל"מ כמו מקדש שפחה לאחר שנשתחררה דלמ"ד אדם מקנה מהני ולרבנן אפי' בידו ל"מ וה"נ לענין גירושין דה"נ השתא היא כבהמה . והנה בזה כבר עלה בידינו ביאור הסוגיא דמשום הא דבידו לבא על יבמתו על כרחה ולקנותה שתהי' בת גירושין משום הא לחוד פשיטא לי' דל"מ דהשתא היא כבהמה אלא דמיבעי' לי' כיון דאגידא בי' אפשר דמיחשב קצת כזיקת אישות ומיקרי בת גירושין ואף דמתוספת תיקון לענין גירושין גמורין לענין הא מהני בידו או"ד כ"ז שאינה אשתו לא שייך כלל דין גירושין ולעולם כ"ז שאינה אשתו היא כבהמה ול"מ בידו כלל והוא מבואר:

אבל שיטת ר"ת עדיין צריך יישוב דהנה מלא כאן הוכחה לענין שליחות דל"מ כל שמחוסר מעשה דלכאורה לא איירי כאן כלל בדין שליחות אלא דעיקר כתיבת הגט כ"ז שאינה אשתו ל"מ ואף אם יכתוב בעצמו ל"מ והא דנקט אמר ללבלר ל"ד כמו האומר ללבלר כתוב לאיזה שתצא בפתח תחילה דר"פ כל הגט ע"ש · והנלענ"ד דהנה הקשו התוס' שם דהא דכתוב גט לארוסתי לכשאכניסנה אגרשנה דה"ז גט דהא בגיטין אמרו בהדי' דאינו גט גזירה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה ונדחקו שם דהכא איירי בכותב זמן שאחר הנישואין וי"ל דהכא ס"ל דהוא דוקא שיכתוב עתה זמן שאחר הנישואין אלא ס"ל דבאמת אין הבעי' כאן על עצם כתיבת הגט קודם נישואין דהא פשיטא דל"מ ואפי' בארוסה משום גיטה קודם לבנה ובעי' דהכא אינו אלא לענין מינוי השליחות שיכתוב אחר נישואין · ויש להמתיק יותר דתלי בגי' הש"ס דלכאורה אין לפרש כלל דאיבעי' לי' בעצם כתיבת גט דא"כ למה נקט בעי' באומר לאחר הו"ל למיבעי' בכותב בעצמו והול"ל כתב גט לארוסתו אלא דלפי גי' שלפנינו אמר ללבלר י"ל דהוא אורחי' דמילתא שהלבלר כותב גיטין כהך דריש כל הגט הנ"ל אבל התוס' בנזיר הביאו הגי' אמר לחבירו ובזה ודאי לא שייך אורחי' דמילתא וע"כ דאין הבעי' כלל על עצם כתיבת הגט דזה הו"ל למיבעי' בעצמו כתב גט כו' ע"כ מפרש דלענין כתיבת הגט עכשיו קודם הנישואין פשיטא להש"ס דל"מ כלל ואפי' ארוסתו משום גזירה דגיטה קודם לבנה כדאמרי' בגיטין וביבמתו מדינא ל"מ דהוי כבהמה בעלמא ולא שייך גירושין כלל ול"מ אפי' בידו אלא דלא איירי בכותב עכשיו כלל אלא שעשה עתה השליחות שיכתוב הגט כשיכניסנה ומש"ה בארוסה מהני דלא שייך לענין השליחות גזירה דגיטה קודם לבנה ומיושב שפיר קו' התו' שם בגיטין וה"נ גבי יבמה ס"ל דהך טעמא דבהמה לא שייך אלא על גוף כתיבת הגט דהשתא אינה בתורת גיטין ולא הוי לשם גירושין אבל לענין מינוי השליח ס"ל דל"ג משאר קנין בעלמא דבידו מהני וה"נ הו"ל לענין השליחות על הכתיבה כיון דיכתוב אח"כ הו"ל דליהני שפיר משום שבידו הוי היכי דקיי"ל בשאר קנין דעלמא. דבידו מהני וע"כ דלענין שליחות לא מהני כל שמחוסר מעשה בעלה כדבר אפי' בידו ואף דהתם מיבעי' לי' ולא נפשטה ומסוגית התו' נראה דנקטו זה לדבר פשוט · וע"כ צ"ל כן דהא אלה בזה"ז דרבנן והול"ל דספיקא לקולא י"ל דס"ל נ"כ כמש"כ לעיל דעיקר הבעי' ביבמה משום דאגידא בי' אבל משום דבידו פשוט דל"מ אלא דלענין כתיבת הגט עצמו. עכשיו הכרתו דפשיטא לי' להש"ס דאגידא ל"מ אלא דלענין מינוי השליחות הוא דמיבעיא לי' אי מהני כך טעמא דאגידא בי' והוכיחו שפיר דהא טעמא דבידו פשוט דל"מ וע"כ דכל שמחוסר מעשה ל"מ לענין שיהי' מלי משוי שליח ודו"ק:

והנה כ"ז שיטת ר"ת אבל המרדכי סו"פ האיש מקדש גבי מקדש אחותו דהביא שם הך דהמפריש חלתו קמח לא עשה כלום כתב דמ"מ יכול לעשות שליח להפריש חלה אפי' כ"ז שהוא קמח אע"ג דלא מלי עביד השתא דבידו ללוש ולגלגל ולהפריש חלה והכי ליתא הכא. הב"י ביו"ד (סשכ"ז) בשם הסמ"ג והתרומה והזיקן בהדיא דס"ל דאפי' מחוסר מעשה כיון דבידו מלי למשוי שליח · והנה י"ל דסברי בפי' סוגי' דיבמות דהבעי לענין עיקר כתיבת הגט קודם הנישואין ואמר ללבלר ל"ד כהך דריש כל הגט וכנ"ל ומש"ה ל"מ סברא דבידו ובעי דווקא משום דאגידא בי' וכנ"ל אבל לענין שליחות אדלקמי' כל שבידו ודאי מהני וא"כ ביבמתו דבידו יכול לעשות שליח על אחר הנשואין דבידו לבא עלי' אבל לענ"ד י"ל דלא נחלקו ביבמה גופה בבי' הש"ס · ואפשר דמפרשי שפיר . ג"כ כשיטת ר"ת דהיבעי' על השליחות אדלקמי' ובדידי' פשיטא לי' דלא מהני וכן נראה מדברי הפו' שהשמו בזה דל"מ אפי' שליחות אדלקמי' ולא הביאו כלל מחלוקת בזה והו"ל להום להחמיר כדעת הך רבוותא אלא דלענין דינא דשליחות ביבמה י"ל דמודו התם בפי' הבעי' דל"מ ואף דהוא בידו ולשמה ודאי לא שייך לענין שליחות מ"מ י"ל דיש להם פ"א בסוגי' דקידושין דמעיקרא בהמה והשתא דעת אחרת . וע"ז נוסדה איבעי' דיבמות והוא עם דברי התוס' שבת (דפ"ד) ד"ה שטמאים בזב דכתבו דכלי חרס המוקף צמיד פתיל מטמא בהיסט ולא חשיב לא בא לכלל מגע שהמו עומד להפתח ול"ד לקולית נבילה דאמר בחולין דמחוסר נקיבה כמחוסר מעשה דהתם השתא אינה עומדת להפתח ע"ש [וכבר ביארתי במ"א דיש להם גי' אחרת בסוגי' דחולין] והנה נראה דהא דמחוסר נקיבה בקולית הוי כמחוסר מעשה היינו משום דהשתא עומד שלא להפתח · ועל פי זה יש לפרש ג"כ בסוגי' דקידושין דאע"ג דמחוסר תלישה ס"ל לר"י דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה היינו דווקא פירות מחוברים דהשתא' עומדים לתלוש אבל שפחה דהשתא עומדת שלא להשתחרר דהמשחרר עבדו עובר בעשה משום מחשבתו לחוד לא אמרינן דאינו כמחוסר מעשה וזהו פי' דברי הש"ס מעיקרא בהמה דלא היתה עומדת לכך והא דלא מהני הכי גבי האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשך אע"ג דבריש זבחים אמרי' אשה שהשתא שלא לגירושין עומדת י"ל דדווקא גבי שפחה דאסור לשחררה והשתא עומדת שלא להשתחרר וכן קולית נביל' ודאי השתא עומד שלא להפתח דלמאי חזי לי' אבל אשה אף דאמר בש"ס השתא לאו לגירושין עומדת ודאי היינו שאינה עומדת לגירושין דווקא ולענין לשמה בעינן שיהי' מבורר לשמה אבל ודאי אפשר ג"כ שתתגרש ולכן השתא לאו לגירושין ל"ד וכה"ג פי' התוס' בב"ק (ל"ח) שלכו שורים

לאו

לאו לגבי מזבח קיימי פי' דסתמא לאו לגבי מזבח דווקא וה"נ כתמיי' לאו לגירושין אבל עומדת נ"כ לגירושין דאין איסור עלי' לגרשה אבל שפחה סתמא לאו לביאתור עומדת כן הוא כפי' שוגי' דקידושין וא"כ בבעי' דיבמות נמי י"ל דהוי לפי מסנה אחרונה דמצות חליצה קודמת וא"כ סתמא לאו ליבום עימדת ומש"ה אי לאו טעמא דאגידא בי' והוי כזיקת אישות פשיטא לי' דבידו ל"מ כיון דאינה עומדת להתייבם משום שבידו לא אמרי' דהוי כאינו מהוסר מעשה · ולפי"ז נ"כ י"ל דבגוף ההיבה פשיטא לי' דטעמא דאגידא בי' ל"מ ולא בעי אלא לענין שליחות אבל משום שבידו פשיטא לי' דל"מ כיון דסתמא אינה עומדת ליבום · ובזה י"ל מה דמסיק התם הש"ס או"ד כיון דלא עבד בה מאמר לא ונדחקו כל הראשונים דמה מהני מאמר דהוא מדרבנן ולפי"ז י"ל כיון דתלי בסתמא עומד לכך גם מאמר דרבנן מהני דליהוי סתמא עומד לכך וא"כ כל שבידו לאו כמחוסר מעשה · והנה ה"ז לענין יבום דסתמו אינו עומד לכך ל"מ בידו בכ"ד דהוי כדבר שלא בא לעולם אבל קמח ודאי סתמא ללוש עומד ומהני משום שבידו ומש"ה מהני נ"כ לענין שליחות ולא נחלק כלל בין שליחות לעלמא והוא נכון :

עוד י"ל בפי' דמודו לכל פי' ר"ת בסוגי' דיבמות ואפ"ה ס"ל בחלה דמהני דהנה להאורה י"ל דלמה לא מהני בשליחות מחוסר מעשה הא קיי"ל דזכי' מטעם שליחות וכל שאנו יודעין דמסתמא ניחא לי' הויין שלוחו ממילא וא"כ כאן אף דאינו נעשה שלוחו מדין שליחות כיון דגלי דעתי' דניחא לי' להוי מטעם זכי' כיון דג"ד דזכות הוא לו ומיהו לענין גיטין מלינו דל"מ ג"ד כדמוכח סוגי' דריש המדיר גבי המדיר את אשתו מלהנו' לו עד ל"י יעמיד פרנס ופריך והא שליחותי' עביד ומשני באומר כל השומע קולו יזון את אשתו ופריך הה"ג לאו שליחותי' עביד והא תנן המוליך גבור ואמר כל השומע קולו יכתוב גט לאשתו כו' ומשני דיכתוב הוי שליחות והתם באומר כל הזן אינו מפסיד וחזינן בהדי' דטעמא דמדהוי שליח לענין גט הוי נמי שליח לענין מודר הנאה ע"ש · והנה בסוגי' דנדרים (דל"ו) דבעי אי תורם משלו על של חבירו צריך דעת בעלים ובעי למיפשט מהא דתנן גבי מודר הנאה ותורם את תרומותיו וה"ד אי משל בעל הכרי ולדעתו דבעל הכרי הא עביד שליחותי' ומהני לי' אלא משלו כו' ודחי לעולם משל בעל הכרי ובאומר כל הרוצה לתרום יבא ויתרום כו' ומוכח בהדי' דאע"ג דגבי תרומה דבעי שליחות כל הרוצה לתרום כיון דגלי דעתי' דניחא לי' הוי שלוחו מ"מ לענין מודר הנאה לא מיתסר וע"ש בר"ן דכתב דאף דגבי כל השומע קולו יזון מסקינן בכתובות דאסור אף לענין מודר הנאה כל הרוצה יתרום לא הוי שליחות ע"ש היטיב ובכ"פ יש להוכיח דהא בכתובות מוכיח הש"ס דמדהוי שליחות לענין גט אסור גבי מודר הנאה וא"כ כל הרוצה דמסקינן הכא דלענין מודר לא הוי שליחות ע"כ דהנה גבי. גט ל"מ ואף דלענין תרומה מסקינן הכא בהדי' דמהני וע' בר"ן דכתב דכיון דגלי דעתי' דניחא לי' מהני וע"כ צ"ל דגט שאני דבעי שליחות גמור ולא הני גילוי דעתא וה"נ מוכח בגיטין (ס"ו) דמסיק התם דלר"י אפי' אומר אמרו לפלוני ויכתוב ולפלוני ויחתומו ל"מ משום דמילי לא מימסרי לשליח וא"ל כיון דגלי דעתא דניחא ליהוי כזכי' וע"כ צ"ל דדווקא בשאר זכות דהדבר נודע שהוא זכותו מהני אבל בדבר דלא הוי זכותו אלא משום ג"ד לא מהני כל שאינו נעשה שלוחו לגמרי וה"ז דווקא לענין גיטין אבל לענין. תרומה מסיק בהדי' דג"ד מהני ואה"נ דהא עיקר דין שליחות בתרומה לפי המסקנא ברהא"ת (דמ"א) יליף מגירושין וקדשים וא"כ היך נימא דעדיף מגירושין י"ל דבאמת אי לא הוי עיקר דין שליחות גבי גירושין לא הוי מהני אפי' בתרומה אבל כיון דילפינן דין שליחות מגיטין תו הדר דינא לסברא דתרומה דמסתמא הוא זכותו אלא דאמרי' דילמא ניחא לי' למיעבד מצוה בעצמו כל בג"ד הדר הוי זכי' ומהני אבל גירושין בעי שליחות גמור וכל דלא עשאו שליח ג"ד ל"מ וז"ב וא"כ א"ש בפשיטות דאף דלענין גט דמחוסר מעשה ל"מ אפי' בידו ולא מלי למהוי שליח מ"מ זה דווקא גבי גט דבעי שליחות גמור אבל חלה דהוי כתרומה ג"ד בעלמא סגי וכל שבידו מהני ג"ד מיהו אי לאו בידו אפשר דאף ג"ד ל"מ כיון דעתה הוא אינו בידו ומש"ה הולרתו לטעמא דבידו ללוש ולגלגל וכה"ג כתב הר"ן שם דכל התורם אינו מפסיד אפשר דגם גבי תרומה לא מהני אלא דווקא באומר יתרום דהוי לשון שליחות קצת אבל כל התורם לא מהני אף דלהלכה הא גלי דעתא בהדיא אלא דמ"מ גם בתרומה בעי' ג"ד כעין שליחות קצת וא"כ ה"נ ה"ז שהוא לבלי"מ הלל ל"מ הג"ד כלל ויש להסביר יותר דהיכי דלא בא לעולם כלל כי היכי דהל קנין ל"מ ה"נ הג"ד לא מידי הוא אבל בידו דגבי קנין מהני אלא דהיכי דלריך שליחות דווקא ס"ל להש"ס דהוא גוז"כ דשליחות ל"מ כ"ז שהוא מחוסר מעשה · אבל היכי דמהני ג"ד דידי' ודאי מהני כמו קנין דעלמא וכיון דגבי תרומה ג"ד מהני סגי השליחות דמחוסר מעשה מתורת ג"ד · ומיהו סברת הר"ן גבי כל התורם אינו מפסיד צ"ע דא"כ דנימא דכל התורם גם בתרומה לא מהני וע"כ צ"ל דכל התורם הוי לישנא גריעא טפי וא"כ תיקשי דלמה אוקי מתני' דהמדיר באומר כל הזן הא בסוגיא דנדרים מסקינן דאפי' כל הרוצה יזון או יתרום נמי שרי במודר הנאה והו"ל לאשמעינן רבותא טפי דאפי' כל הרוצה יזון שרי והאפשר דגבי ממון הך לישנא דאינו מפסיד עדיף טפי וצ"ע :

מיהו כל זה לפי' הר"ן בנדרים שם לחלק בין כל הרוצה לכל השומע קולו והן תי' שם בתו' בחד תי' · אבל פי' ר"י שם בתו'. דאין לחלק בין כל הרוצה לכל השומע קולו אלא דהכא מן הדין אינו אסור כלל תורם לו משלו דמצוה קעביד כמו מחזיר אבידה אלא דאיסורא דרבנן בעלמא הוא וכיון דלא מייחד שליחותו אינו אסור אבל בכך דהמדיר מהני לי' דמפרנס אשתו ואסור אפי' כל הרוצה יזון ולא שרי אלא כל הזן אינו מפסיד וא"כ אין אנו לריכין כלל לחלק בין תרומה לגיטין ואפשר דכל הרוצה יכתוב נמי שרי בגיטין כמו בתרומה כל הרוצה לתרום דכל הרוצה הוי מתם ככל השומע קולו וא"כ שפיר י"ל דכל דלא הוי שליחות גם בתרומה ל"מ והוא פי' ר"ת דמחוסר מעשה דלא הוי דין שליחות גם בחלה ל"מ והו"ק :

עוד הקשה הגרע"א שם לפי' ר"ת מהא דקיי"ל דמהני גבי כתבו ותנו גט לאשתי ועשו שלוחי' על ההולכה אף דמחוסר · כתיבה והנה בפשיטות הי' מקום לומר דבעלמא הכא גבי חלה דעל הליבה א"ל שליחות והתחלת השליחות הוי מהספקה הוי מחוסר מעשה אבל התם דעל הכתיבה גופה לריך שליחות א"כ התחלת השליחות מהכתיבה וי"ל דהוי כחד מעשה וגומרין כל השליחות · אלא דקשי' להאורה מהך דגיטין (דס"ג) דבעי רבא מר"נ התם לענין עשו שליחותן כתבו ותנו לשליח מהו אי נגמר השליחות בנתינה לשליח ופירש"י לשליח שמיניתי

כבר ובאמת נראה דאנו מוכרחין לפרש שהוא מינה שליח כבר ואין לפרש שהם יעשו שליח על ההולכה דהא מבואר בהכ"ע דרבא ס"ל כר"י דמילי לא מימסרי לשליח ומוכח בהדיא בדברי התוס' (דכ"ט) ד"ה משום בזיון דבעל דגם בהש"ג הוי מילי דכתב שם ולישנא דמשום בזיון דבעל · דאומר לשנים לכתוב וליתן גם הנתינה לא יתנו לאחר משום דהשיתן לאחר ירגיש שהבעל לא כתבו ויתבזה ומשמע דה"ה ללישנא דמילי לא מימסרי לשליח גם הנתינה לא יתנו לאחר מדלא אמר הא א"ב · ועה"ש שכ' שיש לפרש ללשון זה בענין אחר והארכתי בזה בחידושי בדרכים הרבה ואכמ"ל · ואף דבהש"ו מסקינן לשמואל דסבר כר"י ופליג באומר אמרו הוא דוחק דא"כ הו"ל למיפרך מעיקרא ארבא הכא ולשנויי ועוד דא"א כלל לפרש שימנו הם שליח דאי דהשתא איהו גופיי' הוי שלוחין על הכתיבה וגם על הנתינה וא"כ יעשו שליח מכחן על הנתינה א"כ ליכא למיבעי כלל אי עשו שליחותן דהא אי עושין שליח מכוחן ע"כ גם הם רשאין ליתן לה דאי ל"ה כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח ול"ד לעובדא דיתבי' לאבא בר מניומי בהכ"ע ע"ב דמסקנא דאיהו לא מצי יהיב לה דהתם הבעל עשאהו שליח לאבא בר מניומי על הנתינה כיון דהגט כבר נכתב שפיר מצי משוי שליח ועה"ש פרק האומר הכ"ו ובשפ"ב מה שהאריך לענין נתן הגט לש"ג שימסור לפלוני ישראל ול"ע ואכמ"ל אבל כאן ודאי אי איהו משוי לי' שליח מכוחן ע"כ דאיהו נמי יש להו כח זה ליתן ודוק · וכיון דהם שלוחין גם על הנתינה פשיטא דיוכלו לכתוב אחר השליח דעלמא על הכתיבה והנתינה דכי משום דהרשה אותם לעשות גם שליח אחר גרעי ואי דאין השליחות מכוחן אלא דעושה להם שלוחין על המינוי שימנו שליח והשתא הוי כעובדא דאבא בר מניומי א"כ פשוט דלא עדיף מעושה בעצמו שליח על הנתינה קודם הכתיבה ולפי' ר"ת הנ"ל דמחוסר מעשה אינו יכול לעשות שליח לאורה בהאי גוונא ודאי הוה מחוסר מעשה כיון דאין שליחותו מתחלת מהכתיבה וכ"ש לפי' רי"ף דמפרש הבעי' אי יכולין הן בעצמן להיות שלוחין על הנתינה ע"כ דשליחות הטוחן לא נעשה מכוחן והוא בעצמו עושה אותו שליח על הנתינה קודם הכתיבה ע"כ נראה דכתיבת הגט ונתינתו הוי חד מעשה לגמרי וכמו דריבתה תורה גבי גט דשליח עושה שליח ה"נ יכול הוא עצמו לעשות שני ב"א שלוחין והוי כאומר פלוני יכתוב ופלוני יחתום ולא שייך כאן מחוסר מעשה דחד שליחות הוא ושניהן נתפסין בשליחות על מעשה אחד ובשעת הכתיבה מתחלת שליחות שניהן ודו"ק :

סימן כט

מה שהעיר ידידי בדברי התו' יו"ט ריש דמאי הנה בעניותי עיקר שיטתו דהרב לא ידענא במש"כ דמש"ה מעשר עני דיו אפי' לרבנן בקריאת שם וא"צ להפריש דמ"ע אין בו אלא לאו כמש"כ הרמב"ם פ"ה ממ"א וכיון דרוב ע"ה מעשרין לא גזרו להפריש · הנה נראה מדבריו דבכל המעשרות ותרומה אסור עד שיפריש וז"א דהכדי' אמרינן בחולין (ד"ז) דהרי בדמאי נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר · ופי' התו' בגיטין (ל"א) ד"ה במחשבה דגם בטבל ודאי הני במחשבה וכן פי' רש"י שם עיין היטיב וקא דתני הכא א"צ להפריש משמע דבכ"ד צריך להפריש · כבר פירש"י במכות (י"ז) דכל מעשרות צריך להפריש מע"ר משום תרומת מעשר שהוא במיתה לזרים ומע"ש משום דצריך להעלותו לירושלים וע' פ"ה מ"ב דבאמת א"צ להפריש אלא . התרומת מעשר ואחר כך א"צ להפריש גוף המעשר כיון דמותר לזרים וכ"ש מ"ע דמותר הכל לזרים · ועיקר הדבר אי טבול למ"ע בלאו הנה כן כתב הרמב"ם והתו' יבמות (דפ"ו) ד"ה אי נתפקו בדבר עיי"ש והנה הר"ש פ"ד מ"ג הביא הירושלמי ר"ה בשם רב האוכל טבל למ"ע חייב מיתה ולכאורה הוא תמוה שפסקו היפוך הירושלמי ע"כ נראה דנכונים דברי המ"ע שכ' דהיא ש"ס ערוכה במכות דא"ר דטבל למ"ע לוקה והאחרוני' השיגו עליו דמדברי רב לא מוכח אלא שאסור אבל אי יש בו מיתה או לאו לא מוכח ונראה שהבינו דאף דר"א לוקה היינו דקאי אמתני' דאלו הן הלוקין דחשיב כל ח"מ למלקות ועיקר רבותא דרב דטבל למ"ע אסור · אבל נראה דסברת הרמב"ם אינו כן דסבר דא"כ הו"ל טבל למ"ע הוא כטבל ולמ"ל לאשמעינן לכך דינא דח"מ ישנן בכלל מלקו' דשמעינן לי' למתני' ע"כ ס"ל דאדרבה עיקר רבותא דרב דלוקה ואין בו אלא לאו · ומה שהוכיח דס"ל לר"מ דסבר מעשר ראשון אסור לזרים ולא לישתמיט בכ"ד דלישמעינן דלר"מ צריך להפריש מ"ר והיינו כיון דאינו אלא לאו בעלמא סמכינן ארוב ע"ה מעשרין אינו נוח לי דהא מע"ש קיי"ל דצריך להפריש אף דהוי לאו בעלמא חוץ לחומה ואפשר לדחוק דהתם מחמרינן אפי' בלאו משום דהוי דשיל"ת לאוכלו בירושלים אבל לפי"ז אינו מובן דמיונו להפרשת מ"ע דהא ההפרשה ודאי הוה כיל"מ כיון דא"צ אלא להפריש ומשכו לעלאו וביבמות (דפ"ב) אמרי' כל בדאורייתא לא שנא איסור לאו לא שנא איסור כרת ע"ש ואכמ"ל · ומה שהוכיח עוד דלא גזרו באונן כבר מבואר בירושלמי הביאו בעלמא (מ"ב) דהטעם משום דלא שכיחא ל"ג בה רבנן ומשמע לכאורה אדרבה דהא במילתא דשכיחא גזרו בכל דבר אפי' באיסור לאו ולע"ג :

ומה שהביא לענין תרומת מעשר דפי' התו' ביומא (ד"ט) דצריך ליתנה לכהן בחנם משום דדמי' מועטין תקינו רבנן ליתנה לו אף דמדינא היה שלו כשאר מעשרות דהמע"ה וכר"ש כתב או מוכר לו כו' · הנה הטור בס' (של"א) כתב בהדי' וימכרנה לכהן ע"ש · ומש"כ דהרמב"ם סבר כפי' התו' דכתב ונותנה לכהן · לענ"ד לא מוכח מידי דידוע שהרמב"ם נקט לשון הש"ס והוא לשון הברייתא דסוטה (דמ"ח) ונותנה לכהן ועכ"כ דהר"ש והטור יפרשו דל"ד בנתינה בחנם אלא דקמ"ל דאסורה לזרים וכן יתפרש לשון הרמב"ם · ולכאורה הי' נראה להביא ראי' לפי' התו' דצריך ליתנה בחנם משו"ש הזורע (דקל"ד) דחשיב גבי גר שנתגייר והי' לו בהמה או עיסה ספק משנתגייר נשחטה או נתגלגלה ספק עד שלא נתגייר וחשיב שמונה ספיקות ד' לחיוב וד' לפטור קרבן אשתו ותלה ובכור בהמה טהורה ובכור טמאה לחיוב המתנות ופדיון פטר חמור כו' לפטור הרי דחשיב בפטר חמור חיוב ופטור חיוב קודם שנפדה דהוא איסורא ופטור לאחר פדיון דהוא ממונא וא"ד דספק בחלה ותרומת מעשר ה"נ כשאר ממונא ומוכרה לכהנים בדמים ה"נ הו"ל למיתני חיוב ופטור חיוב קודם שהופרש ופטור לאחר שהופרש דה"ה שלו ונוטל דמי' וע"כ דהכי כיון דדמיהן מועטין תקינו ליתן לכהן והכל

לחיוב ואפ"ל עוד דהוא משום איסורא דגזרו דלא ליתי בה לידי תקלה ואף דיש לחלק דדווקא בספק גמור החמירו ליתן לכהן אבל דמאי רוב ע"ה מעשרין הן אינו נראה בזה כאן כיון דהוא משום גזירה אין לחלק ועי' בתו' דהקשו הכ"ג לענין מתנות למ"ד דהאוכל מבהמה שלא הורמו מתנותי' כאוכל טבלים וס"ל דא"כ ודאי צריך להפריש משום ספק איסורא אלא דא"כ היה שלו דמותרת לזרים והו"ל למתני חיוב ופטור והניחו בקושי' ולענ"ד זה יש ליישב דהא בדל"ז הקשו בגא"ה מהא דתניא גבי יחזקאל ולא בא בפי בשר פיגול שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותי' דלמ"ד כאילו אוכל טבלים מאי רבותי' דיחזקאל · ופי' דבריהם דהא ע"כ הא דלא אמר פיגול ממש משום דא"כ מאי רבותי' דלא אכל איסורא וא"כ הא כך נמי הוי טבל גמור · ותי' דבאמת הך דרשא ע"כ פליג ואיהו יסבור כמ"ד דדריש התם שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם וא"כ הא ע"כ הוי פלוגתא דתנאי ועוד דבלא"ה ע"כ הוי פלוגתא דהא התו' בדקל"ב ד"ה כאילו אוכל טבלים מפרשים טעמא משום דיליף נתינה נתינה מתרומה והוא כר"א ברים ראשית הגז דפוטר שותפין ממתנות דיליף נתינה נתינה מתרומה ומתני' ע"כ לי"ל דשותפות פטור דהא תנן בדקל"ב דשותפות כהנים ועובד כוכבים פוטר הא שותפות בעלמא חייב וע"כ דלי"ל הא ג"ש וא"כ לי"ל למילף דהוא טובל ומיהו י"ל דשפיר אית להו הך ג"ש אלא דבתרומה גופה מחייבו שותפות כרבי ורשב"ג שם ומיהו יש להוכיח דע"כ לי"ל ג"ש דהא לר"א דאית לי' ג"ש אמרינן דע"כ פטור בחוץ לארץ כתרומה ומתני' תנא בהדי' דהזרוע והלחיים והקיבה נוהגין בארץ וחו"ל ובתרומה ליכא למ"ד דנוהג בחו"ל וע"כ דמתני' לי"ל ג"ש וא"כ ודאי אינו כאוכל טבלים וה"ל סבר כך ברייתא ואיכו סבר כר"א דלדידי' ודאי אית לן למדרש דמה תרומה טובלת אף מתנות כי היכי דפריך התם לענין ראשית הגז ושני התם ממיעוטא וא"כ במתנות דליכא מיעוטא אית לן למימר דהוא טובל · ובזה א"ש תי' התו' בדל"ז דסבר כהך דרשא דהורה בה חכם ולענ"ד הוא תמוה להאורה דהא ר"כ דדריש שלא הורמו מתנותי' ע"כ פליג וא"כ מנ"ל למפלג עלי' והך דדריש מהורה בה חכם לא מוכח דפליג בהך דינא דהורמו מתנותי' · ולפי מש"כ ניחא דבאמת לא מתנא קמי' להו דהא לר"א ודאי אית לן למימר דפליג וסבר דטובל כי היכי דפריך בפשיטות לענין ראשית הגז · אלא דדרשא דקרא קמי' להו והכא תי' דסבר כאידך דרשא וז"ב וא"כ פשוט דלא קמי' מהך ברייתא דלא הני חיוב גבי מתנות דלא ס"ל דטבלי אלא כסתמא דמתני' דריש הזרוע אבל הא דלא תני פטורי · גבי חלה ע"כ מוכח כהי' התוספות דבאמת צריך ליתנה לכהן לגמרי ומיהו ע"כ צ"ל דזה אינו דהא בכור בבהמה טהורה לא חשיב נמי פטורי וע"כ דאינו חייב ליתנו לכהן דבהדי' הנן בטהרות ומייתי לה בב"מ (ד"ו) דספק בכורות בין טהורים ובין טמאים המע"ה וא"כ לכאורה הוי מלי למיתני פטורי וע"כ צ"ל כיון דמ"מ הוא גופי' איכא עלי' איסורא לעולם עד שיומם וכן חלה אינה ניתרת אלא לכהנים לא מיתני לי' לפטורי דהוי משמע דשרי' לי' לגמרי ובאמת אפשר דגם חלה אינה חייב ליתנה בחנם לכהן ואדרבה מסתברא דהוי כבכור דכ"ז שהוא תם אינו נאכל אלא לכהנים כהזה ובוק כדאיתא בבכורות (ל"ג) ואפ"ה ה"ה של בעלים מספיקא ואף דשייך בי' תקלה מפי דאסור בגיזה ועבודה וכ"ש חלה ותרומה מעשר ול"ע ומכ"פ בספק בכור תנן בהדי' דא"צ ליתן לכהן ותמוה לי דברי התו' בנדה (כ"ה) גבי שפיר דאמר התם דלא תני גבי בהמה דשפיר פוטר מבכורה משום דספיקא הוא וספק איסורא לחומרא והתבו בד"ה גבי בהמה דאע"ג דהוי קולא דמפקינן ממון ישראל משום דאי לא יהיב לי' לכהן אתי למישרי בגיזה ועבודה ומשמעות דבריהם דמספק צריך ליתן לכהן דלא לישרי בגיזה ועבודה. והא בהדי' תנן דהמע"ה ודוחק לומר דהתם הוי רוב לאיסורא וגזרינן טפי ול"ע ויותר תמוה דברי התו' בב"ב (פ"א) גבי שני אילנות מביא ואינו קורא ומפרש דספיקא הוא ופריך והא מפקע להו מתרו"מ ומשני דמפרים להו ופריך בשלמא תרומה יהיב לכהן אלא מעשר דלוי הוא והתבו אע"ג דדמאי א"ל ליתנו מספק ושיעתם בחד תירוצא דדוקא דמאי משום דהוי ספיקא מדרבנן א"ל לקיים מצות נתינה ומשמע הא ספק מעלי' חייב לקיים מצוה נתינה וזה תימא דהא בהדי' תנן דספק בכורות המע"ה וכן בהך דהו"פ הזרוע אמרינן דהך דממונא בספיקא פטור וא"ל לקיים מצוה נתינה וע' בר"ן נדרים (ד"ז) שהאריך ג"כ להשיג על הרמב"ן והרשב"א לענין ספק ממון עניים ע"ש ודו"ק :

סימן ל

מה שהקשה חביבי נ"י בדברי הר"ן נדרים (ל"ד) גבי הא דא"ר הי' לפניו ככר של הפקר ואמר ה"ז הקדש מקודשת דאיירי שהי' בתוך ד' אמותיו וקנה ד"א שלו להקדש כמו המגביה מציאה לחבירו ע"ש והקשה דהא רבא סבר בב"מ (ע') דדחי דיוקא דרב"א וסבר דל"ק ממל"ח · והנה אם שאינו מוכרח כ"כ כבר כתבו כן התו' ד"י ד"ה איתיבי' ע"ש דקבלה. רבא מר"כ דל"ק · והנה לפי שי' רש"י דתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים בעשאו שליח מהני לט"ע וע"כ דדוקא בלא דעתו ל"מ אבל מדעתו מהני שפיר י"ל דהקדש מהני שפיר בכ"ע דקיי"ל הקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי והכבר עשה כהורה שליח כל מי שיזכה עבור הקדש וא"כ הא כל טעם דממל"ח ל"ק אר"כ משום תופס לב"ח והתם גופי' בהקדש מהני דכמדעת דמי מיהו יש לעיין דקלא פו' כ' דגבי מציאה לא שייך שיעשהו שליח כיון דאין הממון שלו גם התו' הקשו על שי' רש"י · והנראה דהנה התו' בגיטין (י"ב) ד"ה אלא כ' דטעם דתופס לב"ח ל"מ משום דילפינן מפיאה דכתיב לא תלקט לעני כו' ע"ש · והנה ברים הא"ש מקדש לענין שליחות מנלן דבעי למילף מהקדש פריך מה להקדש שרוב מעשיהן על ידי שליח ע"ש הרי חזינן דבהקדש יש סברא טפי דיש שליח וא"כ י"ל דה"נ לענינו במקום שחב לאחרים י"ל דנהי דגלי קרא דבהדיוט הכ"ג אין שליח מ"מ בהקדש דאלימא טפי לא ילפינן מיני' דאין שליח ובלא"ה אמרינן בפסחים (מ"ה) דחולין מקדשים לא ילפינן להחמיר והכ"נ בכ"ד וה"ה איפכא קדשים מחולין להקל וא"כ גבי קדשים שפיר אמרינן דאפי' חב לאחרים הוי שליח וכ"ש מגבי' מציאה לחבירו · ומזה יש גם סעד גדול לדעת רש"י ז"ל דבעשאו שליח בפירוש מהני אפי' תופס לב"ח במקום שחב לאחרי' דהא כ' התוס' במנחות (נ"א) ד"ה מלינו כו' דאיצטריך תרי קראי גבי סמיכה למעט שליח דלא תימא כי הוי' שליח עדיף משלוחו של אדם כמותו ע"ש וא"כ ה"נ כיון דבעי מיעוטא למעט דבחב לאחרים אינו יכול לעשות שליח וליכא אלא חד קרא א"כ ממילא לא ידעינן מינה אלא בלא

עשה שליח אבל בעשאו שליח בפירוש לא ידעינן ודו"ק :

עומד אני כעת בנזיר (כ"ב) הריני נזיר ואת ואמרה אמן מיפר את שלה ושלו קיים ורמינהו שניהן אסורין ואם לאו שניהן מותרין מפני שתלה נדרו בנדרה כו' אר"י תני מיפר את שלה ושלו קיים אביי אמר אפי' תימא כדקתני ברייתא כגון דאמר לה הריני נזיר ואת דתלי נדרו בנדרה כו' ע' תוס' שתלוי בלשון אם אמר לשון שתלה או תנאי · והנה בתוספתא (פ"ג) תניא בהדיא תרתי דברישא תני אמרה אמן מיפר את שלה ושלו קיים ואם לאו היא מותרת והוא אסור ובסיפא תני שניהן אסורין ואם לאו שניהן מותרין וזה מוכח בהדיא כאביי דיש חילוק אי תולה נדרו בנדרה וסיפא קאי בדתלי ורישא ע"כ בלא תלי והכי תניא התם ג"כ לענין חבירו אמר אמן שניהם אסורין ואם לאו הוא אסור וחבירו מותר ובסיפא תני דשניהן מותרין וע"כ דה"ז כאביי וא"כ יש לעיין למה לא אייתי תניא כותי' ודוחק לומר משום דלא מיתני בי ר"ח ור"א כיון דאביי סבר הכי וצ"ע :

סימן לא

עוד לו מה שהקשה בהגיה דסוף נדרים גבי נטולה אני מן היהודים יפר חלקו ותהא נטולה מן היהודים פי' דאסורה להנשא אם תתגרש והקשו התוס' דהיכי חייל הנדר האיסור א"א ותי' דחל בכולל מגו דחייל על הבעל ע"ש והקשה דא"כ תקשה לר"ל בשבועות (כ"ד) דאית לי' דבאיסור הבא ע"י עצמו לא אמרינן איסור כולל היכי חל הנדר על איסור א"א יפה הקשה · והנלפענ"ד דבאמת למ"ד דהערה הוי הכנסת עטרה דווקא אבל נשיקה לא מיתסר מדאורייתא א"כ א"ש בפשיטות דנטולה אני מן היהודים ודאי משמע לגמרי שום הנאת הגוף וצ"ל דקו' התו' איהו אלא למ"ד אליבא דר"י ביבמות (נ"ה) דהערה זו נשיקה ולשמואל דאית לי' נמי ביבמות שם דהוא נשיקה ולדידהו שפיר מתרצו דבכולל חל דהכי ס"ל לר"י ושמואל בשבועות שם דאף באיסור הבא ע"י עצמו חל בכולל אבל לר"ל י"ל דס"ל דהערה ה"ע דווקא ושפיר חל הנדר כדביארנו והא דהקשו שם למ"ד הולי' פרקי' ר"י דלר"י לי"ל איסור כולל ולא ניחא להו דיסבור דהערה היינו ה"ע נראה לי דהיינו משום דמ"ד הולי' פירקי' ר"י היינו רבא וע' קדושין (ד"י) גבי בעיא דתחילת ביאה קונה או סוף ביאה דמסיק רבא כל הבועל דעתו על גמר ביאה והקשו התו' דביבמות שם אמרי' דאשה לבעלה נקנית בהערה ותי' ר"ת דבעיא דקדושין נמי היינו תחילת הערה או סוף הערה וע"כ צ"ל דלא הוי למ"ד דהערה זו ה"ע דווקא דא"כ לא שייך תחלה וסוף וע"כ דסוגי' ס"ל כמ"ד מנשיקה עד ה"ע זו הערה ואיכא תחלה וסוף · ומדא"ר דדעתו על גמר ביאה דהיינו ה"ע ש"מ דהא אי הוי דעתי' אמעיקרא הוי קונה מעיקרא בנשיקה ש"מ דס"ל דגם נשיקה הוי הערה ואסור בעריות וליתא הבירא דליחול עלי' הנדר ומקשי שפיר ודו"ק · שוי"ל באופן אחר עפ"י דברי התוס' ביבמות (ל"ג) ד"ה אמר רבי יוסי כו' דאיסור א"א חשיב קיל טפי משום דיש לה היתר בחיי האוסרה ע"ש וא"כ י"ל דאף דר"ל לי"ל איסור כולל בא' הבא ע"י עצמו מ"מ בא' א"א דקיל טפי שפיר חל עליו הנדר בכולל ואפשר דגם איסור א"א חשיב כאיסור הבא ע"י עצמו שאוסרה ע"י קידושיו ובהכ"ג יודה דחייל והא דהקשו מר"י דלי"ל כולל היינו כמש"כ ביבמות (ל"ב) ד"ה איסור כולל דמוכח דר"י לי"ל כולל מכך דא"א ונעשי' חמותו אף דהוי כולל דאוסר בשאר קריבות ע"ש וא"כ מוכח בהדיא דלר"י אף על איסור א"א דקיל לי"ל כולל למ"ד דלר"י לי"ל כולל ומקשו שפיר אבל לר"ל שפיר י"ל הך סברא ודו"ק :

קשה לי כעת דברי רש"י בשבועה (ל"ע) ד"ה כזאתו פסולה דכתב דבעינן כוונה לכזאה דכתיב והזה הטהור על הטמא שיהא מתכוין לו וא"כ ביומא (מ"ג) דפליגי ר"י ורבנן בהזאת קטן ע"ש ה"ל דפסול דלאו בר כוונה הוא כדאיתא בהדיא בחולין (י"ב) לענין שחיטה ע"ש · ואולי יש לפרש עפ"י דברי התו' בחולין שם דאחרים עומדין ע"ג ומלמדין אותו שיכוין שפיר הוה כוונה ודיוקא דהתם אינו אלא משום דמכשיר · קטן באחרים רואין אותו לאו דמשמע אף דאין מלמדין ע"ש וא"כ יש לפרש פלוגתייהו לענין הזאה במלמד אותו גדול שיכוין וצ"ע וע' תו' מגילה (ד"כ) סוד"ה ולא טובלין בקיבל הזאה מקטן ודו"ק היטב :

סימן לב

במה שנתקשה בריש האשה רבה (דפ"ח) גבי וקדשתו בע"כ שאם לא רצה דפנו כ"ד אי דלא ניסת לאחד מעידי' פשיטא [פירש"י דמ"ש מכל מצות שכופין כו'] אלא בניסת לאחד מעידים וקתני דפנו [וקשיא לרב שם דסבר דבא"א כה"ג אין כופין ע"ש] ומשני איסור כהונה שאני ומשמע דבאיסור כהונה כופין טפי אפי' בניסת לאחד מעידיה ובאמת הוא קשה לומר דכופין טפי בא' כהונה שהוא בלאו מא' א"א שחמורה · הנה אנכי אמרתי מכבר דיש לפרש איפכא דלעולם בלא ניסת לאחד מעידי' ודקשיא לך פשיטא איסורי כהונה שאני ומש"ה אילטריך קרא דגם הכא כופין · ואמרתי להסביר הדברים דהנה הרא"ש גבי ברהמ"ז כתב בפרק מי שמתו דאע"ג דקיי"ל דיצא מוציא אפ"ה אמרינן דאי נשים בברהמ"ז דרבנן אינן מוציאות את האנשים דהתם שאני דמוציא מדין ערבות אבל נשים אי לא מיחייבו כלל ליתנהו גם בדין ערבות והה"ג כ' התוס' פ' שלשה שאכלו (דמ"ח) ד"ה עד שיאכל כזית דגן גבי קטן [ורש"י כ' שם דקטן שאני דליכא עלי' חובה כלל אפי' דרבנן דחנוך על האב רמיא והוא תמוה דהא גבי נשים ג"כ אמרינן לעיל דאי מדרבנן אינן מוציאות את האנשים וצ"ע] וע"כ מוכח דכל שאינו מחויב בדבר אינו נכנס בערבות א"כ גם ישראל לא נתערבו על מצות כהנים כיון דאינן מחויבין וא"כ י"ל דהו"א דכפי' הוה משום ערבות וא"כ ב"ד של ישראל אינן מחויבין לכוף לכהנים כיון דאינן בערבות על מצות כהנים ואפשר דהו"א ג"כ כיון דב"ד של ישראל אין חייבין לכוף גם ב"ד של כהנים אינן כופין דלא נמסר כפי' אלא לכל ישראל ומש"ה אילטריך קרא דגם באיסורי כהונה כופין · ולכאורה הי' אפשר לומר. בסוגית הרא"ש דאשה אינה בכלל ערבות בכל ערבות דכל המצות וכמו שהוכיח רש"י בנדה (י"ג) דגרים אינן בכלל ערבות מדחשיב בסוטה ערבות של כל ישראל ולא חשיב דגרים ש"מ דגרים אינן בכלל ערבות וה"נ לא חשיב התם דנשים דהא חשיב ששים רבוא דזה מספר הגברים אבל לפי"ז גם הכהנים ולוים אינן בכלל מנין זה וע"כ צ"ל כפי' התו' שם דהך דלא ידע השבועה לא חשיב התם גש"ם ונשים כיון דלא נימנו לא ידיע חושבנייהו וכן שבט לוי אע"ג דנימנו כיון דלא הי' מניינם אלא מבן ל"י וכ"ה שנה והערבות מבן כ' כדמשמע סוגיא דחשיב מנין הערבות למנין בני עשרים מישראל והיינו כיון דערבות הינו אלא מדין של מעלה ודין של מעלה מבן כ' כדאמרינן בשבת דל כ' שני דלא מענשת עלייהו ע"ש וא"כ בני כ' מהלוים

לא ידיע הושבנייהו ומש"ה לא חשיב להו והוכחת רש"י מגרים היינו משום דהי' ידוע השבונם של ע"ר כמש"כ התוס' שם ובודאי גם נשים בכלל ערבות אלא דלענין ברהמ"ז קאמר משום דלא מיחייבו · ובן בתוס' (ד"כ) ד"ה נשים הקשו לפירש"י דאיבעיא אי נשים בברהמ"ז דאורייי' או דרבנן משום שלא נטלו חלק בארץ והקשו דגם כהנים לא נטלו חלק בארץ *) ומשמע דהו"ל לאיבעיא גם בכהנים להוליא רבים ידי חובתם וקשיא דבל"ס ת"ל משום ערבות וע"כ דאי לא מחייבו לא הוה בכלל ערבות ומיהו בלא"ה י"ל נ"מ לענין ספק ברך דאי דאו' חוזר ומברך והי היכי דאמרינן לענין ספק קרא ק"ש ע"ש ואכמ"ל :

עומד אני כעת בתו' כתובות (ד"ד) ד"ה ומי שאני לי' כו' וי"ל דאי לאו מילתא דר"י הוה מחלקינן בין שעת חופה לשלא בשעת. חופה דבשעת חופה יולדו תוקפו ואפי' בעל · ולענ"ד ע"כ נ"ל דעיקר חידושא דר"י דנדה כשבעל אשתו יסיגה עמו ומותר ביחוד אינו אלא לשעת חופה דבשאר נדה בעלמא תניא בבדיא בסוטה (ד"ז) רי"א בעלה נאמן עלי' מק"ו ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עלי' כו' ואין לדחוק דהאי מ"ד לא ידע הך ברייי' דמ"מ מאי פריך עלי' ולא קשי' לי' אברייתא גם מדלא אייתי הש"ס תנ"ה ע"כ דהכא הוה רבותא טפי ועי' סנהדרין (דל"ז) אמריתו נדה שרי ליחודי בהדה כו' מבואר בהדיא דזה פשוט דנדה שרי ביחוד וע"כ עיקר רבותא דהכא לשעת חופה ודוק :

סימן לג

מה שהאריך בקו' הוו' גיטין (ד"י) ד"ה כי קתני ט' דליתהוב בבני ג"ד דהוו גיפי נשים לשיהורי

מבדים זמן דתיקנו זמן גם בש"ע ע"ש לענ"ד י"ל בפשוט עפ"י סברת הראשונים לענין מוקדם דדעתם דאי ליכא נ"מ לענין טריפת לקוחות שלא כדין כשר בדיעבד · אבל אי טרפה לקוחות שלא כדין פסול בדיעבד ואפי' אם ניסת תלא יעוין בדבריהם באורך · והנה לענין ג"כ קיי"ל דאין בו זמן אם ניסת הולד כשר ולענין ש"ע ע' תו' לקמן (י"ז) ד"ה מפני מה תיקנו זמן בגיטין כו' דהאריכו למה תיקנו זמן בש"ע ומסיק ר"י דלפעמים אדם מוכר עבדו ואח"כ יתן לו שטר שיחרור בלא זמן והעבד יאמר ללוקח אייתי ראי' שמשטר מכר שלך קודם לשיחרור דהעבד מוחזק בעצמו ע"ש א"כ אפי' אין בו זמן כלל יטרוף לקוחות שלא כדין ואפי' דיעבד פסול כגון שפחה וניסת לישראל בשיחרורה זה פסול ותלא וה"נ בהמה גוונא דפסול בדיעבד וא"כ באמת לא שוה ג"כ וש"ע לענין אין בו זמן וזה פשוט :

ואבתוב לו מה שנתחדש לי כעת לפי' הרי"ף והרא"ש דהיכי דאיכא עידי התימה מודה ר"א דא"ל עידי מסירה והגט כשר ומפרש מתני' דהכתב בכתב ידו ואין עלי' עדים דאם ניסת הולד כשר היינו בליכא ע"מ ואפ"ה כת"י הוי כעידי חתימה דלכאורה תיקשי לפי' זו קו' התו' במגילה ט"ו כאשר אבדתי אבדתי כאשר אבדתי מבית אבא אבדתי ממך והקשו שם דהי' לו למרדכי לגרשה ולא תיאסר עלי' ותי' דכל מעשה הגט עפ"י עדים והי' ירא שמא יתוודע הדבר כו' ע"ש וזהו לפי שי' ר"ת דאף לר"מ דע"א כרתי ע"כ צריך עידי מסירה · אבל לפי' הרי"ף דבע"א א"ל לע"מ ובכת"י כשר ג"כ בדיעבד בלא ע"מ א"כ הי' לו לגרשה בגט שבכת"י דכשר בדיעבד · והנראה דבלא"ה קשה שמהרש"א אבא דאמר הכא עד עכשיו בתוגם ועכשיו

הגה"ה

*) **ואגב** אזכיר מה שכ' בתי' בביאור קו' דהנה המג"א (סקפ"ו) כ' ליישב קו' דכהנים חשיב נטלו חלק בארץ לפי שנטלו ערי מגרש וכ"כ המע"מ סי' י"ג ע"ש · אבל יש לתמוה שסמכינו עינם מדברי הגמ"א גם דפי' הקו' בהדיא איכא דר"מ דסבר בתוספתא גבי ביכורים דכהנים מביאין ולא קורין לפי שאין יכולין לומר על הארץ שנתת לנו ור"י פליג התם משום ערי מגרש אבל ר"מ לא ס"ל הך טעמא ואולי שמפרשים דדווקא גבי ביכורים דבעינן ארץ הראוי לפירות ואולי ר"מ ור"י לשי' דהנה ברים פרק כשם דרים ר"ע שם דכתיב גבי לוים מקיף העיר וחולה אלף אמה וכתיב ומדותם אלפים אמה דאלף אמה מגרש ואלפים אמה לתחום שבת · וריה"ג סבר דאלפים לשדות וכרמים ולר"ע שו"כ לא הי' להם כלל וכפירש"י ומגרש קיי"ל בשילהי ערכין דבערי הלוים לכו"ע אין עושין מגרש שדה · והנה בעירובין (נ"ה) מסקינן בהדיא דלר"מ תמ"ה ולר"י תחומין ני"ל אפי' עיקר בכל תורה וע"ש עוד גבי מקדרין בהרים וא"כ ר"מ דרים כר"ע וא"כ לא הי' להם שדות וכרמים כלל ואין יכולין להזכיר ארץ גבי ביכורים דבעינן ארץ הראוי לפירות · ור"י דסבר הד"ר ודרים כריה"ג דהי' להם שו"כ תש"ה סבר דיכולין להזכיר וכ"ז לענין ביכורים אבל גבי בה"מ אין ההזכרה אלא להודות טובות המקום עלינו כמו שמזכירין ברית ותורה וירושלים ולכו"ע יכולין להזכיר משום ערי מגרש · אבל יותר נראה דטעמו של ר"מ לשי' בסוף"ב דמכות דהרוצחים לא היו מעלים שכר לוים ומפורש שם בש"ס דאפי' בארבעים ובתים עיר אין מעלין לר"מ ובשם ערי מקלט הו"ע ל"פ דאין מעלים · וכיון דלר"מ בכל ערי המגרש אין מעלין ומשועבדים לרוצחים אם יבואו רוצחים הרבה אין יכולין לומר שנתת לנו כמו ירושלים למ"ד לא נתחלקה לשבטים דאמרינן ביומא (י"ב) דלא מיקרי אחוזה ע"ש ור"י יסבור כר"י שם דבמ"ב עיר מעלין ושפיר הוה שלהם ויכולין לומר שנתת לנו וא"כ תו אין לחלק בין קריאת ביכורים לבה"מ וזהו טעם הג"א · אלא שצריכין אנו להוסיף על דבריהם דלכאורה מאי קושי' דדילמא בעי ספי בנשים איבעיא דכו"ע מלמבעי' בכהנים דהיינו אלא איבעיא דר"מ דלא קיי"ל כוותי' · והנראה דיש להם הוכחה דליכא לספוקי כלל בכהנים ואפי' איבעיא דר"מ מהכיא דרים ערכין הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים ופריך פשיטא ודחיק לאתויי מאלי קדשים והו"א כיון דהפרה היא לא בעי בה"מ ע"ש ואי איתא ליתני כהנים איצטריכא לי' בכל גוונא ואליבא דר"מ והו"א כיון דלא נטלו חלק בארץ לא בעי לברוכי בה"מ קמ"ל דלא אמרינן הך סברא לפוטרו · וכה"ג מצי שם גבי הכל מעריכין דכהנים איצטריכא לי' ואליבא דבן בוכרי ע"ש ואי דבאמת ס"ל גבי נשים דפטורין מהך טעמא וכ"נ כהנים אליבא דר"מ כ"ש דאיצטריך פשיטא דאיצטריך לאפוקי מר"מ וע"כ דלא ס"ל כלל הך טעמא לפטור מחמת זה וגבי נשים נמי לאו מהך טעמא בעי ודו"ק :

ועכשיו ברצון דלקמן אמרינן שמא אתה דן על האונס ברצון ואף דלענין דינא יש ליישב דלענין על בעלה קרי לה רצון בהס"ג ואסורה לבעלה אף דהי' אנוסה משום כללות כל ישראל ואכמ"ל מ"מ לשון ברצון קשה והנראה דהנה הקשו המפרשים אמאי דיושבת בחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי דהא אסורה משום הכהנה ותי' דהי' משמשת במוך · והקשו דהא נתעברה בדריוש ותי' דאח"כ כשראתה שהי' עת צרה לישראל נתיראה יותר ונתרצית להתעבר ממנה ואח"כ עשה הוא מאותה מעשה כתחילה לשמש בלא מוך ואח"כ כבר נאסרה למרדכי משום הכהנה ואח"כ י"ל דעכשיו ברצון דקאמר היינו על פעם השניה שהי' ברצון דהיינו כדי שתתעבר ומש"ה אבדתי ממך משו' הכהנה ול"מ לזה מידי הא דיגרשנה ולק"מ ודו"ק :

סימן לד

מה שתמה בדברי התו"י עירובין (ע"ו) גבי הרי זה גיטך ע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות והקשו התו' דהא אם מת האב מותרת לילך כדתניא בנדרים · קונם לביתך שאני נכנס מת או שנפל הבית מותר לכנוס ותי' בתו"י דאע"ג דאם מת מותרת לכנוס שמא אפ"ה אין זה כריתות דעכשיו אינו יודע שימות אבי' קודם ע"ש ותמה דבהדיא א"ר בגיטין (דפ"ג) שלא תשתה יין כל ימי חיי פלוני ה"ז כריתות ע"ש · הנה הקו' התורה ולמומר הקו' נראה דהתו"י ג"כ לא שכ' כן לדינא אלא דברייתא י"ל דסברה הכי ולא תקשה לרבא די"ל דתליא בפלוגתא דהנה כל טעמא דרבא התם בסוגיא מבואר דלא חשיב אגידא בי' דדילמא מאית ע"ש · והנה בסוגיא דגיטין (כ"ח) מסיק אלא א"ר שמא ימות תנאי היא ור"מ ס"ל דשמא ימות נמי לא חיישינן כשמא מת דאיכא חזקת חיים ור"י ור"ש ס"ל דשמא מת לא חיישינן דזה הוה חזקת חיים אבל שמא ימות חיישינן דאדלקמי' ל"מ חזקה זו דהשתא לא מרע לחזקתא וה"נ מסיק רבא בדכ"ו שם דטעמי' דר"י ור"ש שם דחיישינן שמא יבקע הנוד ע"ש היטיב · ונראה סברא נכונה דהא דאמרינן דילמא מאית היינו למ"ד דשמא ימות חיישינן וליכא חזקה אדלקמי' · וי"ל דכמו די"ל דהיא תמות קודם ה"נ י"ל דאיהו מאית קודם ומש"ה לא חשיבה אגידא בבעלה כל ימי חיי' · אבל למ"ד דשמא ימות נמי לא חיישינן ומהני חזקה גם אדלקמי' א"כ גם הוא גם האשה אית להו חזקה שלא ימותו ובודאי אין להורע חזקת כ"א ולהקדים מותו לחבירו וע"כ מכח החזקה י"ל שימותו שניהם בזמן אחד וא"כ כל ימי חיי פלוני הוה ככל ימי חייכי ממש דחשיב אגידא בי' ולא הוה גיטא וא"כ א"ש בפשיטות דרבא ס"ל לדינא כר"י ור"ש דשמא ימות חיישינן ומש"ה כל ימי חיי פלוני לא חשיב אגידא בי' דדילמא מאית · אבל ברייתא י"ל דר"מ היא ומש"ה כיון דאינו יודע שהאב ימות קודם מכח החזקה י"ל דלא ימות קודם וחשיב אגידא בי' כל ימי חיי' ואין זה כריתות · אלא דלכאורה יש להקשות לפי סברא זו דלר"מ שלא תשתה יין כל ימי חיי פלוני אין זה כריתות וה"נ ודאי שלא תשתה יין כל ימי חיי הבעל דהא בס"ד שם בעי לומר דשלא תשתה כל ימי חיי הבעל גרע טפי ופריך דמ"ש ועכ"פ לא עדיף · והנה בסוגיא דיומא (די"ג) גבי אף אשה אחרת מתקינן לו דבעי למימר דלהדא יהיב לה גיטא ע"מ שתמותי ופריך והס"ג מי הוי גיטא והא"ר ע"מ שלא תשתי יין כל ימי חייכי אין זה כריתות הרי הזינן דע"מ שתמותי דמי לע"מ שלא תשתה יין כל ימי חייכי וא"כ כי היכי דע"מ שלא תשתה יין כל ימי חיי הבעל אין זה כריתות לר"מ ה"נ ע"מ שימות הבעל לר"מ הו"ל דלא הוה כריתות ובהדיא תנן בגיטין (ע"ד) גבי ה"ז גיטך אם מתי מה היא באותן הימים כו' ר"מ אומר בעילתה תלוי' ולכי מיית מיהו הוה גיטא · ונראה לענ"ד דקו' זו בלא"ה יש להקשות בסוגיא דגיטין (פ"ג) גם דהא מעיקרא אייתי התם ברייתא דכל ימי חייכי אין זה כריתות ואח"כ מייתי הא דרבא דחייכי אין זה כריתות חיי ותיי פלוני ה"ז כריתות וא"כ משמע בהדיא דעיקר רבותא דרבא אינו בחייכי דכבר תני לה בברייתא וע"כ דקמ"ל בחיי ותיי פלוני · וקשה טובא כיון דסברת הש"ס פשוטה ביומא דע"מ שתמותי כלא תשתה יין כ"י חייכי דאגידא בו א"כ מאי קמ"ל רבא מתני' בהדי' היא דאם מתי הוה גט וה"נ בלא תשתה כ"י חיי וע"כ צריך לומר דלא תשתה יין כ"י חייכי לא מצינן למילף מאם מתי ובאמת כן הסברא פשוטה דבשלמא שלא תשתה יין דצריכה ליזהר שלא לשתות יין כל ימי חיי' משום תנאו חשיב אגידא בי' אבל אם מתי הו תמותי סופה ודאי למות וכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי ומה הגידא בי' הוה ובסוגיא דיומא התם בלא"ה קאי ג"כ דתלי גם במיתת חברתה וא"כ כיון דאמרי' בחיי פלוני דילמא מאית ה"נ לכאורה כיון דבמיתת חברתה נמי מיגרשה הו"ל להיות גט ואף דתלוי במיתתה ג"כ אינו מובן לכאורה הגריעותא בזה וכבר הקשו כן התו' שם ותי' דמ"מ כיון דהזכיר התנאי גם במיתתה ואפשר שתתקיים במיתתה ל"ה גיטא ע"ש היטיב · ותוכן דבריהם · דהתם אין הפסול משום עצם התנאי דאגידא בי' אלא גט שהוזכר בו מיתתה אינו חשוב כריתות אבל בחיי פלוני ודאי מיתת פלוני לא מגרע מידי וכ"ז שאינה אגידא בי' מכח תנאו ודאי הוה גט וכן אם מתי לא אגידא בי' דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי אבל בשלא תשתה יין כל ימי חיי דאגידא בי' לא הוה שמעינן ממתני' ומש"ה הוצרך רבא לאשמעינן דאפילו אגידא בו מכח התנאי שלא תשתה יין כל ימי חייו חשיב כריתות דדילמא מיית הוא קודם וכ"ז אי חיישינן שמא ימות אבל לר"מ דלא חיישינן שמא ימות אם מתי דאינה אגידה בי' כלל מכח התנאי הוה גט אבל שלא תשתה יין כל ימי חיי דאגידא בי' כל ימי חייו ושמא ימות לא חיישינן ולא אמרינן דילמא מיית א"כ הוה כאגידא בו כל ימי חייה ולא הוה גט ודו"ק :

ודברי רש"י ר"פ הזורק ד"ה ת"ל ונתן מ"מ ודרשי לי' באפי נפשי' ומדלא כתיב בידה יתננו כו' הנה אורחי' דהש"ס למדרש הכי וה"נ מצינו ממש כי הכא בסו"פ כסוי הדם (דפ"ח) ת"ל והשבו ע"ש ברש"י באפי נפשי' מידרש מדלא כתיב בעפר יכסנו ופשוט :

סימן לה

מה דשאל בביאור הסוגיא דריש סוכה (ד"ז) הנה אנכי הקשיתי משם על הרמב"ם והש"ע ביו"ד (סרפ"ו) דפסקו בפשי' דבית עגול שיש בו לרבע ד' אמות על ד' אמות חייב במזוזה דהא מפרש אביי טעמא דאחרים דסוכה העשוי' ככבשן פסולה דבעי ד"ק' והנה רבנן דפליגי עלי' לא פליגי אלא משום דס"ל דסוכה לא בעי ד"ק · אבל בבית דודאי צריך ד"ק והאי לכו"ע לא הוה בית בית עגול ולמה פסקו דחייב במזוזה ובהדיא מצינו לעיל (ד"ג)

גבי מאן תנא להא דת"ר בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה כו' לימא רבי היא דבעי שם גם בסוכה ד"א אפי' תימא רבנן עד כאן לא אמרו רבנן אלא גבי סוכה דדירת ערא' בעינן אבל בית אפי' רבנן מודו כו' הרי בהדי' דמה דלרבי לא הוי סוכה לרבנן והאי לא הוה בית וא"כ ה"נ פשוט להורה לענין בית עגול וקשה טובא להורה שיטת הפוסקים · והנראה דמקור דברי הרמב"ם מסוגיא דב"ב (קמ"ד) בית עגול דיגון כו' אינו מטמא בנגעים כו' מנה"מ למעלה הוא אומר קיר קירות ולמטה הוא אומר קיר קירות הרי כאן ארבע כו' ומדנקט בברייתא עגול בהדי הכך דממעטינן מקיר קירות מנה"כ משמע ודאי דבית עגול ודאי נמי בית הוא אלא דאיתמעט מדצריך ד' דפנות דווקא וכל שהוא עגול אינו חשוב חילוק דפנות דאי לא הוה בית כלל פשיטא דאינו מטמא בנגעים דהא שאינו בית אינו מטמא בנגעים כדקיי"ל בהך דלעיל ובה"ד וע"כ צ"ל דבית עגול נמי הוי בית כשיטת הפוסקים · אלא דצריכין אנו ליישב לפי"ז סוגית הש"ס בסוכה · ועוד יש להקשות לפי סוגיית הש"ס בב"ב דמוכח דכיון דצריך חילוק ד"ד כל שהוא עגול לא מיקרי חילוק ד"ד א"כ היכי מוכח בסוכה דאחרים סברי דסוכה ד"ק בעינן דילמא ה"ט לפי שצריך חילוק דפנות דהא ילפינן ג"כ מקרא דצריך חילוק דפנות או ג' או ד' לכל חד כדאית לי' וכל שהוא עגול אין בו חילוק דפנות כדלעיל ועוד דתיקשי נמי לרבנן דפליגי ומכשרי סוכה עגולה ואמאי הא ליכא חלוק דפנות ואין לומר דבאמת ה"נ דפליגי בהך דב"ב וסברי דעגול הוי חילוק דפנו' ומטמא בנגעי' דא"כ בנדה (י"ט) דאייתי פלוגתא בנגעי בתים הו"ל לאתויי נמי הך פלוגתא לענין בית עגול · ומיהו י"ל דהך דרהב"ש דאייתי בנדה בלא"ה ודאי פליג אהך דב"ב דכיון דדרש הך דקיר קירות לקרן זוית א"כ ל"ל יתורא בלא"ה לר"ד דיליף מינה בב"ב מקירות ע"ש היטיב ומ"מ ודאי דוחק הוא · ע"כ נראה בפי' הסוגי' דתלי בפלוגתא דר"ש ורבנן לענין מנין דפנות דבאמת לרבנן דס"ל דמקרא לא משמע אלא ג"ד א"כ ליכא למילף מקרא דבעי דווקא חילוק דפנות דהא דכתיב מנין דפנות אדרבה לקולא הוא דסגי בג' אבל לר"ש דסבר דבקרא כתיב ד"ד אלא· דהלכתא גרעא לרביעית אבל קרא סתמא כתיב ד"ד ותיקשי למ"ל קרא להכי וע"כ דבעי דווקא חילוק דפנות וא"כ עגולה פסולה · והא דאמר אביי דאחרים סברי סוכה ד"ק בעינן לא דעגול אינה ד"ק דאפי' בית הוה כדמוכח הכא דב"ב אלא היינו כדאמר התם לר"ש דסבר דבעי ד"ד מוכח דסבר דסוכה בעי ד"ק וה"נ אחרים דממעטי עגולה דליכא חילוק דפנות וע"כ ס"ל דמנין דפנות דכתיב בקרא לא הוה משום קולא ומיותר למעט עגול וא"כ ע"כ סברי כר"ש דד"ד כתיב בקרא ומשו"ה מיותר למעט עגול וא"כ ע"כ סברי דסוכה ד"ק בעינן כר"ש ורבנן סברי כרבנן דר"ש דג"ד כתיב בקרא ואדרבה קולא הוא וליכא יתורא למעט עגול וכיון דקיי"ל דבית הוא ה"ה לענין סוכה ומש"ה מכשרי ודו"ק :

ובשולי מכתבי אכתוב לו מה שנראה לי ליישב מה שהקשה בספר לרב שבגולה בדכ"א שם מ"ש דר"י כו' וא"א מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה · והקשה מכאן לפי' הר"ש ברא"ש הלכות מקואות (סי"א) דאף דבעינן במקום הוייתה בטהרה לא איכפת לן אם המעמידין הם מדבר המקבל טומאה כיון דהוייתה הי' בטהרה וא"כ הכא גבי סוכה פסלינן גם מעמידין משום דבעינן הכך בדבר שאינו מ"ט ולענ"ד החילוק מבואר דהתם אין המעמידין מכלל המקוה ואפי' אם ינטלו המעמידין והפול תיכף מ"מ ברגע זו ה"ז שלא נפלה כשירה ואפי' נעקר גל שבים טובלין ברהטין כדאיתא בחולין (ל"א) אבל בסוכה המעמידין מכלל הסכך כדאמרינן לעיל גבי ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי"ח בפסח דפוסלין בנ"ע דמיפרכי ונפלי וע"ש בר"ן דמשמע דהוא פסולא דאו' וחזינן דכל שאין לו קיום לא מיקרי סכך וא"כ ע"כ המעמידין שהכשר הסכך דסכך שסופו לפול לאו סכך הוא ופסול אפי' בשעה שהוא עומד אבל במקוה כ"ז שהיא עומדת כשירה ואין המעמידין עושין אלא מעשה חוץ שתעמוד ולא תתפזר ודו"ק וביותר לר"י לפי' דסבר לקמן (כ"ג) בהדיא דבעי סוכה הראויה לכל שבעה וא"כ כ"ש שהוא מתנאי הסוכה ובעי שיהא בדבר שאינו מ"ט ודו"ק :

סימן לו

מה דרצה מר ידידי נ"י ליישב קושית הר"ן בר"ה דמ"ט ל"ג על מילה בשבת גזירה שמא יעביר תינוק או איזמל ד"א ברה"ר כי היכי דגזרינן בשופר ולולב וכ"ד ותי' דדווקא הני דאין דוחין את השבת אלא דבלא"ה הוה שרי בשבת משום דאין בהן חילול שבת גזרו רבנן שמא יעביר הכין אבל מילה דהיא גופה דחיא שבת אף דהעברת הכין יהי' איסור מ"מ ל"ג בה רבנן · הנה אף שסברא זו יש לה סעד בתוס' גיטין (ד"ז) ד"ה אע"ג כו' גבי ינוקא דאישתפוך חמימי' דה' דהתירו שם איסור דרבנן ע"י נכרי לצורך מילה ומ"מ אין ללמוד משם היתר להביא ספר ע"י עובד כוכבים בכרמלית בשבת דדווקא מילה דהיא גופה דחיא שבת התירו שפי ע"ש הרי דלא החמירו בגזירה במקום מילה משום הך טעמא דהיא גופה דחיא שבת וסעד לדבריו מ"מ בשאן סברא זו · ל"ע דגזירה זו דשמא ירבה בחילול שבת שלא לצורך מלינו דגזרו אפי' במקום דהיא גופה דחיא דמלינו בזבחים (דל"ג) גבי ביאה במקצת דפריך התם ואי סמיכת אשם מצורע דאורייתא ליעול וליסמוך דרחמנא אמר ומשני גזירה שמא ירבה בפסיעות ע"ש היטיב · הרי חזינן בהדיא דאע"ג דאי סמיכת אשם מצורע דאורייתא ע"כ התירה לו תורה לכנוס למקדש בטומאה והוה לי' איסור זה אפ"ה גזרו רבנן שמא ירבה בפסיעות שלא לצורך ויעשה איסורא וכאן עדיף טפי ממילה דכאן כל מצות סמיכתו דווקא בטומאה ובאיסור ביאה מקדש · ובאמת קשה מכאן גם לתי' הט"ז בסוף הלכות ר"ה דכתב לתרץ קו' הר"ן דכיון דכתבה התורה בפירוש ביום אפי' בשבת לא רצו חכמים לגזור ולעקור דבר מפורש בתורה ע"ש וכבר הארכתי בזה במ"א וקשה טובא מסמיכה דכאן דאי דאו' הרי התירה תורה בפירוש ואפ"ה גזרו חכמים ואפשר לדחוק דזה לא מיקרי מקרא מפורש מה דאתי מדרשא דלא מפרשא דהרי חזינן דבאמת הוא לאו דאו' · א"כ ע"כ אין כאן מקרא מפורש · עוד יש להקשות להורה לשיטת הט"ז מפסחים ר"פ כ"ל דכתבו התוס' ד"ה כגולשו קך פולמי דאע"ג דקיי"ל בחולין דכבדא עלוי בישרא אסור לכתחילה הכא גבי פסח נותן בני מעיו לתוכו ואף דגם הכבד בכלל דלא רצו לגזור כאן משום דכתיב בקרא על כרעיו ועל קרבו כו' ע"ש ולסברת הט"ז דלא רצו לעקור דבר שהתירה תורה בפירוש א"כ פשוט דגם במלתא לא הוי לכו לאסור כיון דהתורה התירה דבר זה בפירוש · ואפשר דה"נ לא מיקרי מפורש בתורה דאיכא לאוקמי קרא כמש"כ שם למ"ד דאסור בדיעבד דהתורה איירי

בנמלחו

בנמלתו קודם אף דבהמת דחיקא לי'. לכך מ"ד לאוקי ככי מ"מ לא איקרי התירה תורה בפירוש · עוד הקשוני הכ"א מב"ק (ע"ג) דלמ"ד מעשה שבת דרבנן אמרי' דדריש היא קודש ואין מעשי' קודש ע"ש הרי שהתירה תורה בפירוש ואפ"ה גזרו רבנן ע"ז ואסרו מע"ש מדרבנן וי"ל דגם זה לא מיקרי מפורש בתורה משום דמלינו דרבי יוחנן דריש לי' ביומא (פ"ה) לדרשא אחרינא דפ"נ דוחה שבת מקודש היא לכם היא מסורה בידכם ואין אתם מסורין בידה ע"ש וא"כ י"ל דאין הדרשא פשוטה להתיר מע"ש כמו הדרשא דביום גבי מילה אף דהתם נמי היכא למידרשי' לביום ולא בלילה ע"ש בשבת ודו"ק [וכזה א"ש ג"כ דלמ"ד מע"ש דאו' היא למאי אתי די"ל דדריש לי' כר"י ביומא כנ"ל ודו"ק] ומ"מ הוא דוחק בכ"ז וכבר דחקנו עליו הרבה סוגיות במ"א ולענ"ד י"ל בפשוט בישוב קו' הר"ן ז"ל עפ"י דברי הרי"ף ר"פ לולב וערבה דמש"ה גזרו בלולב אף דהוא דאו' משום דלא בקיאי בקביעא דירחא ע"ש והר"ן שהאריך לענין שופר וא"כ עיקר הגזירה שבכאן משום צירוף טעמא דלא בקיאי בקביעא דירחא וא"כ מתורץ הקו' בפשיטות דכאן במילה דלא תלי מידי בקביעא דירחא ובמילה ודאי זמנה בשבת מש"ה ל"ג כאן שמא יעביר הסכין · ואין להקשות לפי"ז בערב הפסח שחל להיות בשבת דקיי"ל בפשוט דשחיטת הפסח דוחה שבת ול"ג נמי שמא יעביר הסכין ואף דהתם תלי ודאי בקביעא דירחא דזה מלינו ג"כ בסוף פ"ק דשבת דגזרו שאין צולין סמוך לחשיכה אלא א"כ יכול לצלות מבעו"י כמאכל בן דרוסאי והתירו לצלות הפסח סמוך לחשיכה דבני חבורה זריזין הן ול"ג דילמא אתי לחתויי וה"נ י"ל דל"ג שמא יעביר הסכין בהס"ד והו"ק :

ובההוא עמיקא ל"ע לענ"ד דברי המ"א (סרע"ה סק"ה) דהקשה בשם המהרי"ל דכמו דהתירו גבי אור הנר לקרות שנים כאחד דמדכרו אהדדי ה"נ יהו מותרים שנים לרכוב ע"ג בהמה ולא נגזור דילמא אתי לחתוך זמורה והתי' שסמך עליו המג"א דהתם חיישינן שמא יחתוך זמורה קודם שישב לרכוב ע"ש ולענ"ד עדיין יש להקשות ע"ז מהאלונטית לפי דין המשנה בשבת (קמ"ז) דגזרו ביחיד דילמא אתי לידי סחיטה ולא התירו אלא בעשרה בני אדם כאחד אבל בשנים לא התירו אף דהתם לא שייך שיחתוך קודם · ובאמת צריכין אנו לבאר קו' המהרי"ל שרוצה להתיר בשנים היינו שהשני ישמרנו והוא עצמו לא ירכוב דאי ל"ה הא לא התירו באור הנר אלא שנים בענין אחד ולא שייך גבי רכיבה · ולפי"ז באמת יש להקשות בכ"ד בש"ס כגון גדישה לפני השומר דגזרו דילמא אתי למיכל לימא דבים מי שישמרנו יהי' מותר אבל לענ"ד בפשוט דלא התירו אלא באור הנר דדרך שיהי' רחוק הנר ממנו וגם לא חיישינן אלא במקום אחד אבל במדורה קיי"ל בש"ס דאסור לפי דזנבות האודים קרובים לכ"א א"א שחבירו ישמרנו בדבר שהוא בתוך ידו ובקרוב יעבור על האיסור וה"ה גבי אלונטית וגבי גדישה וכן לענין לרכוב ע"ג בהמה דגזרינן משום חתיכת זמורה בדרך שהיא שיהי' הזמורה קרוב אליו ועוד דאינו במקום אחד לא שייך שמירה כן נראה לענ"ד :

סימן לז

מה שכתב דתלמידי הר"י נסתפקו בתפלת ליל ר"ה שטעה אי שייך אין מקדשין את החודש בלילה ואינו חוזר · לענ"ד יש ללמוד מדברי הטו' סו"פ תפלת השחר ד"ה לפי שאין מקדשין את החודש בלילה דס"ל דביו"ט של ר"ה לא שייך זה דהנה לכאורה משמעות הש"ס בפרק אין עומדין (דל"ג) דתפלת ליל שבת ויו"ט הוה מדין קידוש אף שעכשיו שתיקנו גם בכוס ע"ש וא"כ נראה פשוט דלא שייך בהו תפלת ערבית רשות וא"כ מאי הקשו שם הטו' דלמ"ל אין מקדשין את החודש בלילה ת"ל דת"ע רשות והא ה"מ לענין תפלת ערבית של ר"ה דמשום ת"ע רשות לא שייך כאן דאיכא משו' קידוש כנ"ל ואפ"ה אינו חוזר משום דאין מקדשין אם החודש בלילה וע"כ דבתפלת ליל ר"ה לא שייך אין מקדשין את החודש בלילה דמשום יו"ט נוהג אף בלילה· מיהו בדברי הרא"ש פרק ת"ה (סי' ז') משמע בהדיא דס"ל דאף בליל שבת ויו"ט אמרינן ת"ע רשות ע"ש ול"ע · ומ"מ עדיין יש לדקדק דמ"מ ודאי היכא דאין לו כוס לקדש מבואר בהדיא בסוגיא דאין עומדין שם דהחיוב קידוש הוי בתפלה ע"ש היטיב ואי שייך בליל ר"ה אין מקדשין את החודש בלילה גם בהא שייך וא"כ הא י"ל דלהכי הוצרכו לסברא דאין מקדשין ומיהו אפשר לחלק דבכה"ג כו"ע מודו דלא שייך בו אין מקדשין את החודש בלילה דקידוש ודאי מילתא אחריתי הוא ול"ע :

תמוה לי כעת לשי' הפו' דק"ש דאורייתא מסוגיא דקידושין (ל"ד) דאמר דילפינן דמ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות דילפינן מתפילין ותפילין הוקש לת"ת והדר פריך ונקיש תפילין למזוזה כו' ע"ש הרי בפשוטו דס"ל להש"ס דהאי קרא דבשכבך ובקומך קאי אד"ת כדאמר שמואל שם ואין לדחוק דלכ"ע איירי האי קרא גם בת"ת וג"מ דרשינן מיני' גם ק"ש דא"כ למ"ל למימר דילפינן מתפילין דהוי מקרא אחרינא וגם פריך אח"כ ונקיש תפילין למזוזה עפי הו"ל דילפינן מק"ש דהוי מ"ע שהזמן גרמא כדאמרי' בהדיא בברכות (ד"כ) דנשים פטורות מק"ש דהוי מ"ע שהזמן גרמא ואיהי גופה הוי בחד קרא עם ת"ת ונילף עלה מת"ת וכל התורה נילף מק"ש ולא הוה מצי למפרך ונקיש למזוזה ואין לומר דלמעטי' מקריאה לא ילפינן להקל דהא פריך אח"כ ומ"ע שלא הז"ג נשים חייבות נילף מת"ת הרי דילפינן אפי' מקריאה להקל וע"כ דס"ל להש"ס דליכא כאן כלל מ"ע של ק"ש וע"כ דק"ש דרבנן ולע"ג :

סימן לח

מה ששאלני כבוד גאונו נ"י לעיין בדין ש"ש של שעורות שנאבד מקצת אי מפסיד כל השכר · הנה בתשובות ב"ד חו"מ ס"א השואל הביא ראי' מדאמרינן בב"מ גבי בני העיר ששלחו שקליהן דהוה הקדש דאינו נוהג בו ג"כ דין שמירה דבנגנבו מפסיד שכר כל ההולכה וה"נ מפסיד שכר כל התפלים והב"ד הקשה עליו דא"כ גבי השוכר את הפועל לשמור את הזרעים והפרה דאמרינן שכרו לשבת לחודש לשנה נותנין לו שכר שבת לפיכך אחריות שבת עליו היינו ג"כ להפסיד כל שכרו וא"כ מאי פריך רישא דתני שכרו לימים אין נותנין לו שכר שבת לפיכך אין אחריות שבת עליו היינו נמי להפסיד שכרו ומי אית לי' שכר שבת ליפסיד דאינו מפסיד שכר כל הימים וע"כ דגם בסיפא אינו מפסיד שכר כל הימים אבל מ"מ לענין הבלעת תפלים הביא ראי' מע"ז (ס"ס) דאמרינן דשכרו להעביר מאה חביות במאה פרוטות ויש ביניהן חבית יי"נ כל השכר אסור ופירש"י דכל כמה דלא עבדינהו לכולהו לא יהיב לי'

לי' מידי הרי שלריך לשלי' כל המלאכה ע"ש שהאריך ובסוף
התשובה העלה עפ"י הכלל דכל אונס במלך כפועל אי
לית לי' הנאה לבע"ה מידי מפסיד שכרו ואי איכא הנאה
במקלת משלם לו הנאתו ואונס במלך בעה"ב אפי' לית
הנאה לבע"ה כלל חייב לשלם ובשמירת שבועות ה'
דאי הוה אונס גמור השוה כאונס מלך בעה"ב ומש"ה
משלם לו שכרו אבל גו"א אף בפטרתו תורה בשבועות
שנתמעטו מדין שמירה מ"מ חשיב אונס מלך הפועל
ומש"ה בנגנבו כולן אין לו שכרו אבל נגנב מקלת כיון
דיש לו הנאה בשאר לריך ליתן לו שכרו על השאר ע"ש ·
והנה לא זכיתי להבין ד"ק בסותר עלמו מתחילת דבריו
ממש לסיפוך דמכח הראיות מב"מ ומע"ג ה' דבנאבד מקל'
מפסיד השכלי' כל השכר ומ"מ אינו מפסיד על כל הימי'
ואח"כ מסיק ממש לסיפך דעל שכר הימים מפסיד
לגמרי ובנאבד מקלת משלם לו שכרו על השאר · ובעניי
א"י כעת ליישב ד"ק · והנה לדון על פי ראיותיו הנה
הראי' מע"ג לענ"ד אינו מוכרח כלל דהתם ודאי מב"ה
רפ"י דכל כמה דלא עבידנהו לכולהו לא יהיב גי' מידי ·
הנה להאורה קיי"ל דפועל חוזר בו אפי' בחצי היום
ולענין עובד כוכבים נמי דיינינן נמי כדין תורה כדמוכח
לקמן שם (דע"א) וע"כ נ"ל דמ"מ כל כמה דלא הדר בי' אין
לשכירות חלא לבסוף אבל כשחוזר בו כ"כ התו' בב"מ (ס"ה)
ד"ה בשירות כו' דהויא שעתא הוה הסוף ע"ש וה"נ פשוט
בנאנס דה"כ הויא שעתא הוי הסוף וא"כ אין לו ענין כלל
לכאן ודוק · והנה לענין שכר כל הימים דרולה להוכיח דאינו
מפסיד אלא שכר שבת אחד השליחה מקודשת הורתו
אין לי ליור בשכלי להפסיד שכר שבת לבד דאם אינו
מפסיד על הקודם א"כ מאי שנא שכר שבת דמפסיד ה"נ
בכל השבת אין לו להפסיד אלא אותו הרגע שפשע
בשמירה ובטל לגמרי הא דאמר התם להפסיד שכרו ·
ועוד ראי' ברורה דמפסיד שכר כל הימים מהך דלעיל
דפריך מהך דבני העיר שבלאו שקליקן דנגנבו נשבעין
ומשני נשבעין לטול שכרן ופריך והא ש"ש בגו"א חייב
אגרייהו מיהו לפסיד כו' ואי דאינו מפסיד אלא שכר
אותו היום יכול לומר נשבעין לטול שכר שאר הימים ולריך
לשבע שאינו ברשותו ושלא שלח בה יד דבהנ"ג אין לו שכר
כלל וע"כ דפשוט דמפסיד לגמרי וז"ב · ומה שהקשה
דא"כ לימא בריםא דהשוכר את הפועל אין אחריות
שבת עליו להפסיד שכר שאר הימים · לענ"ד יש ליישב
בפשוט דזה אינו תלוי במה שאין נותנין לו שכר שבת
דאפי' נותנין לו אי הוה קילה באפי נפשי' אינו מפסיד
שכר שאר הימים · ועוי"ל דהנה יש לדקדק הך לישנא
דלפיכך למ"ל כדדייק לעיל כ"ע והנה לפי המסקנא דמוקי
לה כשקנו מידו ואחריות שבת היינו לגמרי י"ל דקמ"ל
בריםא דהוה אמינא נהי דאין נותנין לו שכר שבת ואינו
כש"ש ש"ח מיהו הוה כמו גמרתיו לקמן פ"א ע"ב קמ"ל
כאן כיון דאין עליו דין שמירה · מדיקא על מה שלא
קנו עליו אין לו דין שומר כלל ולא אמרינן דגם בזה
משתעבד מחמת הקנין והשתא קמ"ל דלא נימא כיון
דשכר שבת אינו נוטל אלא בהבלעה הו"א דהקנין לא קאי
עליו ואינו מתחייב בשמירת ש"ש אלא כשומר הקדש
דעלמא ודו"ק וא"כ י"ל דזה א"ב לפי המסקנא אף
לענין שכרו ס"ל להש"ס דלא שייך הני רבותות וקשיא
לפיכך למ"ל ומש"ה לא אוקי הכי ודוק · ולענין הבלעת
תפלים לענ"ד גם כן הוה כהבלעת ימים ומפסיד הכל
וראי' לדבר דאי ל"ה גבי בני העיר שבלאו שקליקן

דפריך דנגנבו למה נשבעין לטול שכרן דאגרייהו מיהו
לפסיד ליבני דנגנבו מקלת ונשבעין לטול שאר השכר
שעל הכל · ומתוך דבריו ראיתי שהרגיש בזה אלא שכ'
דנגנבו משמע שנגנב הכל אבל לענ"ד זה אינו דהא
בב"ק (ל"ט) מוקי הא דתנן פירות והרקיבו היינו הרקיבו
מקלתן דווקא עיי"ש · וגם דנאמר דזה שינוי' דחיקא מ"מ
והאי גם דנגנבו בלסטים מזוין הוא דוחק ועוד
דמגלי' לר"א התם לומר דשבועה זו תק"ח הוא ולהדב
תקנה הדבה דילמא איירי בכה"ג וע"כ דבאמת מפסיד
כל השכר וליכא לאשכוחי שבועה בכה"ג · ועוד יש לחזק
ראי' זו מהא דהניחו הת' בהימא בב"ק (ס"ג) ד"ה רעהו
כו' דלמ"ל קרא למעוטי הקדש מכפל בטוען טענת גנב
ת"ל דאין בהם שבועה ע"ש · והנה שבועה זו דנשבעין
לטול שכרן משמע בהדיא דהוה שבועה דאורייתא מדנקט
ר"א אח"כ שבועה זו תק"ח היא כו' משמע דמעיקרא הוה
שבועת התורה · ואין להקשות דהא תנן כל הנשבעין שבתורה
נשבעין ולא משלמין והכא הוי נשבע ונוטל דנראה ברור דהנה
להאורה על השכר הוה בעה"ב א"י אם נתחייבתי וקיי"ל דפטור
וא"כ אף בשבועה לא הו"ל ליטול וי"ל דהכא שאני
שהרי לכתחילה סומך עליו והוה כמו שבולא חבירו
לבולאת עליו דודאי א"י לומר א"כ דא"י אם נתחייבתי
ומ"מ כיון דכל שומר לריך שבועה ה"נ לא האמינו בלא
שבועה וא"כ הא דהוה כשבועה מדאו' הוה משו' קבלתו על זה
ומש"ה לא שייך למיתבעי' כמו דלא שייך לחשיב נאמן
אתם על השבועה דודאי הוה שבועת התורה ודוק ·
וא"כ שפיר איכא לאשכוחי שבועה בהקדש בכה"ג ·
וכמו שכ' בם לענין קרקע דמשכחת שבועה ע"י גלגול ע"ש
מיהו בנאנסו דיש להם השכר ל"ק דאין כפל אלא בטענת
גנב וגם בנגנבו כולן הרי מפסיד כל השכר וליכא לאשכוחי
מידי אבל בנגנבו מקלתן אי ה"ד דאינו מפסיד כל השכר
שפיר משכחת לה שבועה בכה"ג וע"כ דבנגנבו מקלתן מפסיד
כל השכר ולא שייך שבועה דהנגנב כל הנגנב מפסיד
השכר וזה ראי' נכונה · ולכאורה אפשר לדחוק דדוקא גבי
קרקע לענין גלגול ה' דהשבועה זו חייב כפל דהרי השבועה
משום זה התביעה ג"כ דאם אינו רולה לשבע לריך לשלם הכל
כמו שהביא הרא"ש סוף שבועות מהירושלמי ע"ש אבל
כאן אם אינו רולה נשבע משום השכר להאורה י"ל
דאינו חייב לשלם על ההקדש דאין תורת גלגול על הקדש
מ"מ ל"ע בסברא זו דמגלי' להר"י הך סברא ולהקשות
דילמא בכה"ג נמי חייב כפל ודווקא בקופץ מעלמו אמרי'
דפטו' ע"כ נראה כמש"כ דמפסיד הכל ולא שיי' שבועה ודו"ק:

תמוה לי כעת דברי התו' בב"ק (דע"ג) דהקשו
למ"ד מעשה שבת דאורייתא דהרים מה
קודש אסור אף מעשה שבת אסורין אי מה קודש
אסור בהנאה כו' ת"ל לכם והקשו דלא לכתוב לא קודש
ולא לכם והוי אסרינן מכל שתשבתי דתמשות דבריהם
דהאיסורין שוין · והנה כל שתשבתי הוי לאו שבכללות
כי היכי דלא תאכלו על הדם בסנהדרין (ס"ג) דאמרינן
על כולן אינו לוקה דהוי לאו שבכללות ע"ש והזיד
במשילה פליגי רבי ורבנן אי במיתה או באזהרה ושל"ש
מלקות איכא ועוד דבפסחים (ל"ג) מבואר דהנהנה
מהקדש להו"ע שיעורו בפרוטה אפי' באכילה וע"ש בתו'
וא"כ ס"ג דילפינן מהקדש להאורה ה"נ שיעורו בפרוטה
ובלא תאכל כל חומצה והאי הוי בכזית ככל האיסורין
ולע"ג ובקידושין (נ"ז) דבעי למימר למנין הה"כ פן תקדש
פן תהי' קודש פריך אי מה קודש תופס את דמיו

ויולא

וויל. לחולין והכא לא פריך הכי וצ"ל דכיון דאיתמעיט כהאי לא שייך הך סברא ולא ילפינן מיני' אלא איסורא ואפשר לייסב בזה גם קו' בדברי התו' משום דודאי לאו לגמרי דמי לה לקודם ודו"ק :

סימן לט

במה שהעיר כבוד גאונו נ"י בהך דיומא מאן דמישתעי ר"ל בהדי' בשוקא יהבי לי' עיסקא בלא סהדי כו' דלהפקיד בלא עדים שרי דאל"ה הא אפי' לר"א אסרו להלוות בלא עדים וע"כ דלהפקיד שרי והאריך בדברי התומים שהקשה דמאי מהני סהדי הא אכתי יטעין פרעתי ותי' דודאי אין חושדין לישראל שיכפור במזיד אלא דלא יהי' זכור ויטעון א"י ובא"י אם הלויתני קיי"ל דפטור אבל א"י אם פרעתיך קיי"ל דחייב ולפי"ז בפקדון לא שייך שיסכה דאסור לשלוח בו יד וה"נ עיסקא אסור לו להוציאם אלא לצורך העסק · הנה בעיקר הדין גם אנכי מצאתי ראי' נכונה מכתובות (פ"ה) גבי שב מרגליתא דהוה מיפקדין בי' ר' מיאשא בר ברי' דריב"ל שכיב ולא פקיד כו' ומדנחית הש"ס לאשמעינן דלא הי' כראוי שלא פקיד ה"נ הו"ל למנקט ולא הוה התם סהדי וע"כ דזה שכיח שמפקידין בלא עדים ואין זה שלא כראוי · ועוד נראה לי ראי' ברורה דהא אפי' בע"ה אמרי' סו"פ הנזקין דמפקידין אצל אוכלי שביעית ולא חיישינן שמא יחליף ומפקידין משמע לכתחילה הרי דאפי' ע"ה לא נחשד אפי' להחליף וכ"ש שלא יכפור · ועוד נלענ"ד דאפי' הוה חיישינן לשמא יכפור לא הוה שייך לפני עור בזה דהא תנן בפ"ג דדמאי ומייתי לה בגיטין שם דהנותן לפונדקית מעשר מה שהוא נותן לה ומה שהוא נוטל ממנה ופליג ר"י ואמר אין אנו אחראין לרמאין וע' הוי"ט שם דלפירש"י צ"פ אלא דת"ק סבר דמתכוונת לטובה ומש"ה חיים לתקנתה אבל ר"י סבר דאינה מתכוונת לטובה ומש"ה לא חיים מה שיעבור זה במזיד וה"נ אמרינן בב"ק (ס"ט) בד"א דשפין סימן לערלה ולכ"ר בשביעית אבל בשאר שני שבוע א"צ לעשות סימן דהלעיטהו לרשע וימות וע"כ דאין כאן אלא חשש שכחה ומש"ה חוששין לתקנה · אבל סברת התומים לענ"ד צריך תיקון דהא התם רב יהודה אמרה ואיהו ס"ל דא"י אם הלויתני נ"כ חייב וא"כ הוה כא"י אם פרעתיך · ולמה חשבו לי' גם גורם קללה לעצמו ל"י אם שייך כשחבירו יטעון א"י · ע"כ נראה לענ"ד דודאי החשש דמשום שיסכה יטעון ברי ויכפור לגמרי ואפ"ה חוששין לתקנה דהוה כאנוס וכדאמרינן בכ"ד דאמר בדדמי וכן גבי שכיר בזמנו נשבע ונוטל דבעה"ב טרוד בפועליו ואמר ברי בדדמי ומ"מ לענין פרעון צ"ל אף דאמרינן שיטעון ברי וליתא סברת התומים מ"מ ליכא למיחש שיסכה דהא אמרינן בכתובות גבי פוגם שטרו דפרע דייק והמיפרע לא דייק · הרי חזינן דהנותן משותיו זכור והנוטל לא דייק הו"ה וה"נ על הלואה יש לחוש שמא ישכח ויאמר בדדמי אבל על הפרעון אין לחוש שלא יפרע ויהא סבור שפרע דאם איתא דהוה פרע הוה זכור היטב ובזה לא יטעה · עוי"ל באופן אחר דהא לגישנא בתרא דר"ה אמרינן דדווקא טוען פרעתי תיקנו שבועת היסת אבל בלא לויתי כלל לא תיקנו הרי חזינן דעל הפרעון יותר מתקבל טענת המלוה מהמלוה דא"י להשביעו הלוה ומש"ה נמי אף דאיכא ר"ל ורב הוה קודם ר"ה ועדיין לא הי' שבועת היסת מ"מ לא חשבו שמא יכפור הפרעון דהוא יודע שטענת המלוה מקובלת יותר ולא תאמינו · והנה לגישנא קמא בשבועות (מ"א) דסבר רב יהודה דהכא דהמלוה חבירו בעדים צריך לפורעו בעדים ואפי' שמואל דפליג סבר דיכול לומר פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למה"י וע"ש בתו' ולזה ודאי צ"ל דירא שמא יתברר שקרו וא"כ מיושב היטב קו' התומים דמאי מהני עדים דהא לר"י לפי' ליכא למיחש כלל לפרעון · ובשמא א"ש הא דבאמת רבינא התם הצריך שטר דווקא משום דאיהו יסבור כדסבר רבא ורב"א (שם מ"ה) דא"צ לפורעו בעדים והדקיי"ל לדינא ומש"ה חיים לפרעון והוק · ומ"מ אנן המכינן אל"ב דר"י סבר דא"צ לפורעו בעדים כדקיי"ל לדינא וע"כ צ"ל דלדידן מחלקינן בין הלואה לפרעון וכמש"כ ורבינא ע"כ הומרא בעלמא למלוה מ"ה ודוק · ומ"מ לפי הנחה זו יש מקום עיון על הפו' די"ל דהשתא דרב ור"ל אינה אלא בימיהם דלא הי' שבועת היסת וספק ממונא אמר בדדמי · אבל ספק שבועה אמרי' בריש ב"מ דלא אמר בדדמי וא"כ אפשר דלדידן דאיכא ש"ה ליכא למיחש למידי · ומיהו י"ל דלדידן מיהו חיישינן לדברי התומים שיטען א"י וזה יהי' יכול לישבע באמת ודו"ק :

עומד אני כעת בדברי הגה"א סי"ג (סל"ט) ד"ה כתב ריב"ם כו' אבל מספקא לי אם יבואו קרובים בודאי בה"אי' אם לא מוליא מיד זה דלאו כל כמיני' לומר אחי הוא כו' והנה ע"כ איירי כשלא נודע לנו מפי שמת וא"כ מליט הספק כזה מפורש במכילתין (נ"ג) גבי דיקלא דקריבי' דר"א כו' דגי' ר"ח בתוד"ה לסיף כו' לסוף אייתי ר"א סהדי דאיהו קריב ולא גרים קריב טפי אלא דכיון דהוא הביא עדים שהוא קרוב והבוא גברא אין לו סהדי הוה ספק וודאי ואין הספק מוליא מידי ודאי ע"ש וזהו שי' ריב"א ג"כ בתו' לקמן שם (קנ"ח) ד"ה נפל הבית עליו ועל אמו כו' ע"כ נראה לר"י כשי' ריב"א דמיירי אפי' יש בנים להאם והא דקרי התם גבי יבם וספק בנכסי הבא להיבם ודאי היינו לפי שהוא יורש הסבא ודאי אבל הספק אינו ודאי אבל כאן שניהם שוין בחלק המגיע לבן כו' פי' דבריו דבנפל הבית עליו ועל אמו שניכן נודע לנו כאן אלא שנפל ספק בהמעשה אבל התם היבם נודע לנו כחו והספק אינו נודע לנו כחו ואין ספק מוליא מידי ודאי כהכית דדיקלא דר"א וכשי' ר"ח ומי' תוס' ריש ב"מ ודו"ק :

סימן מ

במה שהעיר ידידי הרב נ"י לדברי הט"ז יו"ד (סשפ"א) דמה שנהגו איסור רחילה לאבל כל ל' הוא משום גזירה דתספורת דדרך הרוחץ לגלח · וכ' עוד דאין להקפות מחול המועד דאסור בתספורת יהי' אסור ברחילה די"ל כיון דאיסור רבים הוא לא חיישינן דמדכרי אהדדי דא"כ בשלשים בתוך המג [כגון שישב שעה אחת קודם הרגל דהרגל מבטל שבעה ואינו מבטל שלשים] זה יהי' מותר לרחוץ כיון דבלא"ה לא חיישינן בהה"נ לתספורת משום דהוא איסור דרבים להאורה יפה הערה ויש ראי' לזו מדברי הרא"ש ריש כתובות גבי מת אביו של חתן כו' דהתירו לו להכניס המת לחדר והחתן לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש כו' והא תותן הימים הוא יתן בין האבלים כו' דאסרוהו ביחוד משום דאקילו בה רבנן וכ' שם דלמשנה אחרונה דבלא"ה אסרו

לבטול על דם בתולים לכ"א ובזה לא מיתשב יהוד א"כ גם כאן אינו אסור דבלא"ה ליכא למיחש לחשמים כיון דבלא"ה אסור משום דם בתולים והתם לא קילא לי' כדלא חייבינן בכ"ד ע"ש ועט"ז וכ"כ הסמ"ב ודו"ק וה"נ י"ל למיחש לתספורת כיון דבלא"ה אסור משום מועד ורבים מדברי אסדדי אלא דלכאורה יש להקשות מסוגיא דתענית י"ז גבי למ"ל מריש ירחא דניסן דכתי' במגלת תעני' דלא למיספד בה ריש ירחא גופי' ר"ח הוא ומשני לאסור יום שלפניו ור"ח דאו' אינו אסור יום שלפניו דד"ת א"ל היזוק אבל דברי סופרים צריכים חיזוק ע"ש · הרי אף דהתם איכא בלא"ה ר"ח דלא יעבור משום דברי תורה דא"ל חיזוק אפ"ה הוצרכו לעשות חיזוק לדרבנן ; שוב ראיתי שהכבר נדחק בזה בס"א בסוגיא דר"ה (י"ט) גבי בתלתא בתשרי אתבטלת אדכרתא משטריא ופריך וא"ל משום צום גדלי' ומשני דצום גדלי' אינו הוסר יום שלפניו דדברי קבלה א"ל חיזוק כשל תורה ונתקשה הס"א מסברא דלמה צריך התם חיזוק כיון דאיכא צ"ג ע"ש · אבל ביותר יש להקשות לדברי הרא"ש · ונלענ"ד דהתם אין החיזוק משום אותו היום גופי' דאף דאותו היום א"ל חיזוק מ"מ כל יו"ט דרבנן צריך שיהיו חזקים שיאסרו גם לפניהם ואי באותו יום לא יאסרו לפניהם יקילו גם בכל יו"ט דרבנן דהתם אינה משום גזירה · אלא משום חיזוק אבל לענין גזירה לא שייך למגזר כו"ה דאין גוזרין גזירה לגזירה (שוב מצאתי שהכבר כתב כעין זה הס"א עצמו בספרו גבו"א על תענית עיי"ש) ואין להאריך יותר וא"כ הי' מקום להקל אבל לענ"ד במנהג לא שייך סברא זו דבמנהג מלינו דגזרו במילתא דזמנין אתי לידי תקלה ואפשר דכאן דומה לכך דחיזוק דמג"ת ופוק חזי מה עמא דבר :

קשה לי כעת בדברי הט"ז (סשס"ד סק"ג) שכ' דלכאורה לפי' הפו' דתלום ולבסוף חברו אסור גבי מת אסור לסמוך על המצבה וא"כ כ' דלפי שעה ל"א ורא' מדברי הרשב"ם בב"ב (ק"א) גבי כוכין דכ' שם ד"ה הא קמיתדשי דלהילוך נושאי המטה על המערה ל"ת דהוה לפי שעה ע"ש · ולענ"ד ראי' זו איני מבין כלל דהא אנן קיימינן בתלום ולבסוף חברו דהוה איסורא אבל התם הכוכין בתוך המערה והוא קרקע עולם שאינו נאסר וקו' הש"ס אינה אלא משום בזיון המת ומש"ה לפי שעה ל"ת · וכן מוכח בדברי הרשב"ם דאינו איסורא דהרי כ' וכ"ת דר"ש לא חיים מה שמתדשי ע"ש ובודאי ל"פ ר"ש אאיסור הנאה דמת והיכי נימא דלא חייש ר"ש וע"כ דהתם ליכא תשש איסור לפי שהוא מחובר · ול"ת התם אלא משום כבוד המת ואפשר לומר דר"ש ל"ח ודו"ק · אבל למנ"ד יש ראי' ברורה מהך דברכות (י"ט) מדלגין היינו ע"ג ארונות וע"ש בש"ס דמוקי לה באיסור דרבנן והרי יש כאן איסור תורה דנהנה מן המת דלשי' הרבה פו' גם הארון מדאורייתא וע"כ דלפי שעה אין חוששין · ולכאורה חילוק זה תמוה באיסור הנאה מן התורה לחלק בין לפי שעה או לא ועוד יש לדקדק מהך דע"ג (ד"ג) ישראל שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהן את הדרכים אסורות כו' ומשמע והאי דאסירי לעבור כלל אפי' לפי שעה ויש לדחוק דהתם שאני משום דהוה קביעות לרבים · אבל יותר נראה דהך סברא אינה אלא במת דקיי"ל דאינו חופש אלא מה שהוא צריך לכבודו וה"נ י"ל דההלוך לפי שעה אין זה בזיון ואינו אוסר ודו"ק :

סימן מא

בביאור שיטת רש"י ריש ב"מ גבי אני ארגתי' דה"ל דאם זה אומר אני ארגתי' וזה אומר אני ארגתי' כיון דודאי איכא רמאי ולא שייך מורה התירא יהא מונח עד שיבא אליהו וכתו' והרא"ש הקשו משנים אדוקין בשטר דאמרינן יחלוקו אף דודאי איכא רמאי ע"ש היטיב בכל הסוגיא · והנה קו' זו ייסבתי בפשוט דהתם דאין אדוקין אלא בשטר והמעות ביד הלוה א"א לחייב הלוה להוציא מעותיו להניח עד שיבא אליהו וכיון דעל חלק הלוה אין פוסקין להניח גם חלק המלוה א"א להניח ות"ל שמלאתי כן בש"מ ע"ש · אבל לכאורה יש להקשות מירושלמי הביאו הש"מ בסוגיא דד"ע ע"ב אשה שרוכבת על החמור וחבילה עלי' ושני ב"א מהלכין לפני' אשה אומרת אלו שני עבדי ובהמה וחבילה שלי וכ"א משניהם אומרים זה עבדי וזו אשתי וזו בהמתי וזו חבילתי צריכה גט משניהם ומשחררת שניהם ושניהם משחררין זא"ז וחולקין בחבילה בהוה כו' והרי התם ודאי איכא רמאי ואפ"ה חולקין ולא אמרינן יהא מונח · ונראה דהנה הש"מ הביא ע"ז דברי הרמ"ך דדקדק למה לא שקלה האשה כתובתה לבד חלקה ושקלה דאם היא בקשה גט אינה נוטלת אלא הפחות אם השלים מחבילה פחות נוטלת השלים ואם הכתובה הפחות נוטלת הכתובה ואי יהבי לה איהו גט מ"מ הוה הכתובה טענו חיטין והודה לו בשעורים ע"ש · והנה הא דהוה טענו חיטין והודה לו בשעורים הוא פשוט בהו"מ (סס"ח) דטענו חפץ פקדון והודה לו מעות בהלואה הוה טענו היטין והודה לו בשעורים וכ"ש כאן דלפי דברי' אינן אפי' שומרין על החבילה אבל לענ"ד תימה שלא הזכיר הרמ"ך דסוגיא זו כלורתה הוא בש"ס דילן בקידושין (ס"ה) ואמרינן דצריכה ב' גיטין וגובה כתובתה מן החבילה הרי בהדיא דבאמת גובה כתובתה · אלא דצריך ליישב למה לא הוה באמת טענו חיטין והודה בשעורין וגם שלא יסתור הירושלמי · והנה פריך התם בש"ס ה"ד אי דקאי אית לי' סהדי וקאי אית לי' סהדי מי מליא אמרה אלו שני עבדי כו' אלא למיסרי' לעלמא דהו"ע ל"פ דהרי והכא הכי קאמר צריכה שני גיטין כדי לגבות כתובתה מן החבילה ור"מ היא דאמר מטלטלי משתעבדי לכתובה ע"ש · והנה לפי המסקנא קשה יותר דבברייתא להוד הי' אפשר דס"ל כר"נ דמחייב טענו חיטין והודה בשעורין [וע' תוס' סו"פ המניח (ל"כ) ד"ה לימא תהוי תיובתא דאפשר דגם ר"נ לא מחייב אלא שבועה על החיטין ומדמי שעורין פטור] אבל עכ"פ לפי המסקנא א"א דא"כ לימא נמי ר"נ היא ומוכרח יותר כשנעמוד בכוונת רש"י ד"ה ר"מ כלומר וכולה לא אשמועינן אלא הא כו' ונראה בכוונתו דהנה הר"ן בנדרים (כ"כ) נדחק דלר"מ מוכח דגובה אפי' מיתומים ממטלטלי ועדיף מב"ח ולרבנן מוכח בהך סוגיא דחבילה דאיירי במיני' ואפ"ה אמרינן דר"מ הוא דאי"ל דגובה ממטלטלי אבל לרבנן אפי' מיני' לא גבי ממטלטלי וגרע מב"ח וא"כ סברת ר"מ ורבנן הפוכות וע' בזה בתו' כתובות (פ"א) · וי"ל דזה כוונת רש"י והוא סבר דבאמת אפי' לרבנן מיני' ודאי גבי אלא דהך ברייתא הוא יתורא וקמ"ל ע"כ דאפי' מת אח"כ גובה מן החבילה אפי' מיתומים וא"כ ע"כ צ"ל דליכא מילתא אחריתי דאשמועינן בהך ברייתא אלא הך דר"מ וא"כ א"א לומר דאתיא כר"נ דוקא · ועוד הי' אפשר לומר בלא סוגית הש"ס דהך ברייתא קודם תקנת

בממון

במשון בן שטח דהי' הכתובה מונחת על השולחן וי"ל דהבעל אמר דהחבילה הוא אחריות כתובתה והוה כעין טענו שלא והודה בשכירות דקיי"ל שם דהוה הודאה ממין הטענה אבל הסוגיא אמרה בהדיא דר"מ היא דמטלטלי משתעבדי לכתובה :

ע"ב נראה שנדקדק בקו' הש"ס ס"ד אי דאית לי' סהדי להאי ולהאי מי מליא אמרה אלו שני עבדי כו' דלימא דלדידה נמי איכא סהדי ומש"ה מלית היא נמי לומר ע"כ נראה דזה גופה דקדק הש"ס מדלא תני התם שניהם צריכים שיחזור כדתני בהך דירושלמי ע"כ דלא איירי דאית לה נמי סהדי לדידה ומש"ה הוכרח לומר דאיירי בלא סהדי והא דהכי צריכה שני גיטין אינו לענין איסור אלא כדי לגבות כתובה מן החבילה וא"כ הך דירושלמי דתני באמת שניהם צריכים שיחזור באמת איירי דאיכא סהדי לכולהו · ובזה יתיישב הכל שפיר בעזה"י דהנה באמת הוה טענו חיטין והודה בשעורין אבל זה מהני אהך מילתא דאמר זו אשתי להוד· אבל בליכא סהדי וא"כ שניהם אינן יכולין לאוסרה כדאמרינן התם בקידושין בהדיא לעלמא כו"ע לא פליגי דשרי וא"כ אין כופין אותו לגרש וע"כ כשגירשו מעצמו וא"כ ל"ג מאמרה נתקדשתי והוא אומר לא קדשתיך דאמרינן התם בע"א דאם נתן גט כופין אותו ליתן כתובתה דשמא בנותן הגט מתחייב בכתובה וה"נ התם אף דההודאה לא הוה מחייבו מ"מ נתינת הגט מחייבו ומש"ה בסוגיא דילן תני דאית לה כתובה אבל הירושלמי דאיירי דאית להו סהדי א"כ על נתינת הגט כופין אותן כיון דתרי ותרי קיי"ל דהוה סד"ר וא"כ אסורה לדידהו ולכו"ע וע"כ כופין ב"ד לגרש וא"כ ליכא הודאה לא מדידהו ולא מדידה דנתינת הגט אינו מוכיח כלום והודאה שכ"א אמר זו אשתי עלם ההודאה הוה טענו חיטין והודה בשעורין כנ"ל ומש"ה הירו' לא אמר דאית לה כתובה · [ובאמת הי' מקום לומר בשבועות דמש"ה לא אמר בירושלמי דאית לה כתובה דאית לי' כרבנן דמטלטלי לא משתעבדי לכתובה אבל הרמ"ך ז"ל נראה דסבר דמיני' ודאי גבי לכו"ע וכמש"כ בשיטת רש"י ז"ל וע"כ משום דהוה טענו חיטין והודה בשעורין] וגם מדידה שמקבלת הגט לא הוה הודאה כיון דע"כ צריכה לקבל הגט דלא תיתסר לעלמא ומש"ה אית לה חולקא בחבילה כוותיי' ונתיישב היטיב בדין הכתובה דאינן סותרין · ובזה יתיישב גם שיטת רש"י בזה אומר אני הרגתי' דהנה באמת בש"ס דילן לא תני אלא דגובה כתובתה ולא תני דחולקין בשוה · והנה רש"י כ' שם ד"ה וגובה כתובתה מן החבילה והמותר מוטל בספק עד שיבא אלי' וזהו לפי ש' באני הרגתי' ובאמת מכאן הוכחה גדולה לפירש"י באני הרגתי' מדלא תני הכא חולקין כדתני בהך דירושלמי והא דבירו' באמת תני חולקין נראה דה"נ הוה לפי דאיירי באית להו סהדי ובזה יודה רש"י דבהה"ג חולקין דטעמא דיניה לפי שא"א לשבע כיון דודאי הוה רמאי ועוד דקנסוהו לרמאי כי היכי דלודי וא"כ כיון דאיכא עדי' דליכא שבועה לגבי עדים וגם הוה מילתא דלא שכיחא שיכחישו שתי כיתי עדים את עצמן בזו לא תיקנו שיהא מונח והניחוהו על עיקר הדין שחולקין ומש"ה בירושלמי תני חולקין דאיירי בשהדי ובש"ס דילן דאיירי בלא סהדי אמרינן דיהא מונח עד שיבא אליהו והוא הייעתא לשיטת רש"י · ולכאורה הי' ראי' ברורה לשי' רש"י מלקמן (כ"ח) שימנים ושימנים יניח ט' והכי התם הוה כמו מנה שליש דפקדון דאמרינן להמפקיד מוחזק מכח שניהם ומש"ה הוצרכו הת' גבי מנה ג' לומר הטעם שאין חולקין שם לפי שאין דרך להקנות מה שביד חבירו ולכאורה ה"נ המוציא חשיב מוחזק מכח שניהם וא"כ התם דלא שייך טעמא דאין דרך להקנות וא"כ הול"ל יחלוקו ולמה אמרו יניח וע"כ משום דודאי איכא רמאי · אלא דלפי מש"כ דבעדים גם רש"י מודה תקשה משיטת הפוסקים דכתבו דאפי' בעדים ועדים יניח ע"כ נראה דהתם טעמא אחרינא דכיון דהוא ביד מולא וחד מינייהו ע"כ משקר חיישינן שמא שניהם משקרים ויניח שמא יתברר שהוא של אחר לגמרי ומש"ה אפי' בעדים פסקינן התם יניח ולענין מנה שליש בפקדון נראה לענ"ד שאפשר דרש"י יודה ג"כ דאפי' בעדים ג"כ יניח כחילוק התו' לפי שי' דהתם אין ההלוקה יכולה להיות אמת דאין דרך להקנות מה שביד חבירו ודו"ק :

סימן מב

מה שהקשה התו' ב"ק (כ"ג) גבי הא דממעט שור פסוה"מ בבור מדכתיב והמת יהי' לו מי שהמת שלו וזה אסור בהנאה וכ' בד"ה לענין ע"כ כשנפדו איירי דאי לא נפדו הוה הקדש וגם קרן פטור דכתיב רעהו והקשו כיון דנפדו למה אין המת שלו הא יכול להאכילו לכלבים למ"ד פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ואפי' למ"ד אין פודין מוכח בפסחים דדוקא להאכילו לכלבים אבל להסיקו תחת תבשילו שרי כו' ומיהו זה דווקא לר"א שם אבל ר"י ע"כ פליג ואפשר דרבא דהכא כר"י ס"ל עכ"ל והקשה דא"כ לר"א ע"כ ליתא והא בד"י פריך בהדיא ר"א וליתני חומר בבור מבבור שהבור חייב בו שור פסוה"מ ובור פטור בו א"א בשלמא רבנן תני ושייר אלא א"א רבי יהודה מאי שייר דהאי שייר כו' הרי בהדיא דגם לר"א הוה אין המת שלו · הנה יפה הקשה והנכי הוספתי להקשות דהא עכ"פ איכא דמ"ד פודין לא תי' כלום וא"כ לדידי' ע"כ ליכא הך דרבא וא"כ מנ"ל לר"א להקשות א"א ר"י ליתני הך דפסה"מ דילמא ר"י סבר פודין ול"ל כלל הך דרבא · ובנלענ"ד דהנה לכאורה מה שהוכיחו דע"כ בשנפדו דאי לא נפדו הוה הקדש וגם שור פטור הא איכא לאוקמה בבכור בע"מ דא"ל פדיון ונאכל לכהנים ואינו הקדש וקיי"ל בכור שמת דיקבר ואין המת שלו · אבל התו' לשי' דפי' בד"ה שור ובופסה"מ דגם בכור בע"מ אף שניתן לכהנים לא מיקרי רעהו ועתוס' ד"ה ה"ג דמפורש יותר דהכי קא זכו משולחן גבוה קא זכו · והנה לעיל (י"ב) אמרינן דלריה"ג שלמים מיקרי רעהו וחייב ומ"מ בבכור בזה"ב מודה דמתנות כהונה משולחן גבוה קא זכו עיי"ש היטיב במסקנא ואפי' שלמים דווקא לבעלים מחיים מיקרי ממון בעלים אבל כהנים לאחר שחיטה בחלקן מודה דלא הוה ממון בעלים ג"כ מהך טעמא דמשולחן גבוה קא זכו ומש"ה מודה להא דתנן בקידושין (נ"ב) המקדש בחלקו אינה מקודשת והכי אמרינן בקידושין שם · והנה תניא בקידושין שם דר"י ס"ל מקודשת וא"ר"י דדריש רבי יהודה וזה יהי' לך מן הקדש לכל דבר ע"ש · וא"כ ר"י דס"ל בכל הקדשים לאח"ש דאף חלק הכהנים הוה ממון בעלים ה"ה בפשיטות דגם בכור בזה"ב אפי' מחיים הוה ממון כהנים דהא בהך קרא דזה יהי' לך גם בכור כתיב התם וכיון דחזינן הכא בסוגיא דמהמינן

דין

דין נזיקין לקידושין א"כ לר"י ה"ה בשר שניתן לכהנים חייב בנזקיו והא דפוטר ר"י נמי ואה"כ הקדים ע"כ אינו במתנות כהונה וה"ה שלמים אפי' חלק הבעלים דהסוגיא מוכח בהדיא דזה עדיף מת"כ ולדידי' לא איצטריך הך קרא דריה"ג ולפי"ז בכל הני חייב וע"כ איירי בעולה וחטאת ואה דאינן מתנות כהונה ג"כ דמיקני לבעלים להפרה ואפ"ה אינן ממון בעלים נ"כ כדאמרינן בסו"פ ב' דחולין סד"א כיון דמיקני לבעלים להפרה כדידי' דמי קמ"ל דלא כו' אבל בכור וק"ק חייב בנזקיהן וא"כ זה דווקא בכור אבל בכור קאי עלייהו מיעוטא דמי שהמת שלו ופטור וא"כ א"ש דפריך ר"א אליבא דר"י ליתני שור פסוה"מ והיינו בכל הני אבל התו' שם קאי בסוגיא אליבא דרבא וגי' התו' בדי"ב ד"ה והי איתא דגבי בכור שור דלא פריך לי' דאפי' בכור בע"מ לא הוה ממון בעלים גרסו אביי ורבא ולדידי' ע"כ צ"ל בהני ממון בעלים ומש"ה הוצרכו לתרץ דסבר כר"י ושי"ל דלא חי' כך דרבא נמי בהני דפסוה"מ משמע שהמה בכל הקדשים אבל ר"א י"ל דנקט ל"ד לישנא דרבא בכ"ד :

והנה כל דברינו אינו אלא לרב דסבר התם בקידושין דלא חזר בו ר"י אבל ר"י סבר התם דחזר בו ר"י ואמר אביי דכותי' דר"י מסתברא וא"כ ע"כ ליתא לכל דברינו ומ"מ אפשר לומר דר"א פריך התם אליבא דר"י ליתני כו' משום דהמה סתמי מוקמינן כריה"ג כהך דנכסים שאין בהם מעילה ובר"פ פרת חטאת מוקמינן התם מתני' כריה"ג- ואיירי ר"י בסיפא ע"ש ולדידי' איכא להוקמא מיעוטא בשלמים ובכור בזה"ז דמסיק שם בב"ק דהוה ממון בעלים לריה"ג ע"ש *)אבל רבא כבר כתבו התו' שם ד"ה ואם איתא הכ"ל דאתי כרבנן וליכא לאוקמה בהכי והוצרכו לומר דסבר כר"י או דניחא להו לאוקמי בכל הקדשי' וכנ"ל ודוק:

שוב ראיתי בח"ס חי"ד (סרי"ט) שהביא קו' זו בשם הגאון ר"מ וכ' להיפוך מדברינו דר"א קאי אליבא דרבנן וא"כ אי הוה כתיב רעהו בשור הוה ממעטינן כל קדשים וכיון דכתיב המת שלו בעי דווקא שיהא ראוי לו ואפי' ראוי לכלבים איתמעיט כדדרשינן בעלמא לו ולא לכלבו ולק"מ קו' התו' דהא ראוי לכלבי' אבל רבא סבר כריה"ג וא"כ מרעהו לא הוה ממעטינן ק"ק וא"כ י"ל דלו אינו ממעט אלא אינה ראויה גם לכלבו אבל מה שראוי לכלבים לא ממעט ·

הגה"ה

*) ועיי"ל שהקשה בדברי רש"י (דכ"ג) הנ"ל דפי' דבכור בע"מ לא מיקרי ממון בעלים שסותר עצמו בדנ"א ד"ה שור פסוה"מ דכ' דבכור בע"מ מיקרי מ"ב ע"ש ול"י מאי קשיא לי' דהכא כ' התו' (י"ב) ד"ה ואם איתא הכ"ל דאביי ורבא כרבנן ולריה"ג בכור בע"מ בזה"ז ודאי הוה מ"ב ובדנ"א פי' רש"י אליבא דהו"ע דלריה"ג דתנן כמה סתמי כוותי' איכא לאשכוחי בבכור בע"מ והיינו בזה"ז ולרבנן פירש שם כגון בפסוה"מ שנפדו ע"ש · וכאן בדכ"ג ס"ל לאביי ורבא כרבנן ודו"ק:

והנה לפי שי' לא הי' צריך לומר דהוה מצי למכתב רעהו אלא דמה דאיתמעיט בשור ממילא פטור גם בכור כמש"כ התוס' (ד"ז) ד"ה שור רעהו ע"ש אבל כל ד"ק ל"נ לענ"ד דה"כ דרבא כרבנן ס"ל כמש"כ התוס' (די"ב) ד"ה ואי איתא ומימרא דרבא גבי תודה הוה אליבא דריה"ג דאוקים שם מתני' כותי' וכ"כ התוס' שם ומש"כ דא"כ המת יהי' לו יתורא וממעט אפי' מה שאינו ראוי לכלבים · לענ"ד זה א"א הכא גבי שור דבלא"ה כל נבילה בשור הוה לכלבים · וע"כ אינו ממעט אלא מה שאינו ראוי לכלבים ודברינו מוכרחים דאדרבה קו' ר"א בד"י הוא משום דר"י כריה"ג וקאי מיעוטא אק"ק דפטור בשור וחייב בשור ופסוה"מ נקט משום רבותא והיינו בלא נפדו או בבכור דלאו בר פדיון · אבל לרבא צ"ל הכי דהכה"ג גם בשור פטור כנ"ל ודו"ק :

ובד"ב שם דאמר לימא ר"י ס"ל דר"ל נמי בשתי פרות דאמר בעטה מהלכת ברגלה פטורה משום דכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור כו' נראה לומר דקשיא לי' לומר דר"י ס"ל כל המשנה דהא אמר רבא הלכתא כותי' דר"י לגבי מחלה והי איתא הא איכא הך דכל המשנה ט' דהא לקמן (כ"ד) גבי המפסה כלבו של חבירו אית לי' לרבא בהדיא הך סברא ולא פליג אר"ל אלא משום דלבעשוי בי ס"ל רבותא אבל בלא"ה סבר כר"ל וע"כ דר"י נמי מודה בה ושבוע :

סימן מג

במה שכ' בשם הגאון רע"א בסוגיא דכתובות (ד"ל) דאמר לאביי אליבא דרנב"ה זר שאכל תרומה במזיד דחייב מיתה פטור מממון · ופריך מדר"א דגונב חלבו של חבירו ואכלו חייב שנתחייב בגניבה קודם שיבוא לאיסור חלב ה"נ מעידנא דאגבי' קני' והחיוב מיתה לא אתי עד שעת אכילה ומשני דתחב לו חבירו בבית הבליעה ופריך ה"ד אי דמצי לאהדורי' נהדרי' ואי דלא מצי לאהדורי' אמאי חייב כו' וכ' דלכ"ק לקמן דאמרינן דמודה ר"א בהך דהזורק חץ וקרע שיראין בהליכתו פטור לפי שא"א להנחה בלא עקירה · אבל הכא אפשר דנחין ואכיל וא"כ הכא נמי לא אפשר דלא תסי' התחלה במקום דמצי לאהדורי' וכיון דא"א מודה ר"א הנה לא זכיתי להבין דהא לפי פי' התו' דבמצי לאהדורי חייב תיכף כשלא הדרה א"כ ע"כ צ"ל לקמן בהסיא דנחין ואכיל דמ"ל להש"ס דאינו מתחייב קודם הבליעה כלל דאי ל"ה כיון דע"כ צריך להתחייב קודם א"כ נם כל הנבהה צורך אכילה וא"א לאכילה בלא הגבהה דזה אין נ"מ בין הגבהה גדולה או קטנה · והנה לשי' ר"י בד"ה ואי דלא מצי לאהדורי' נראה ברור דשיטתו דדוקא כשחבירו מניחו בפיו ומסלק ידו קונה אבל בלא"ה אינו קונה ומש"ה פי' לקמן בהסיא דנחין ואכיל שהיא ברשות הקונה ומש"ה אינו קונה עד דבלע לגמרי ובאין ממש כאחד ואפשר לאכילה בלא הגבהה וא"כ פשוט במו דמגביה בעצמו ואוכל חייב אפשר ה"נ בהותב לו חבירו ומניחה במקום דמצי לאהדורי חייב אפשר שהי' יכול שלא לסלק ידיו עד גמר בליעה וליכא קנין קודם חיוב וה"נ כ' לקמן בד"ה דאי בעי נחין ואכיל דהוי מצי לשנויי דאפשר לאכילה בלא הגבהה כגון שהותב לו חבירו והיינו כגון שאינו מסלק ידו עד גמר הבליעה [ולפ"ד ה"נ הוה מצי לשנויי בסוגיא דהכא כגון שנחין ואכיל דבהכוה גוונא. באין כאחד ממש ופוטרו המיתה] וע"כ צריך לחלק בין נחין ואכיל דהכא להסיא דנחין ואכיל במחובר דאמרינן בפרק רבי ישמעאל דאין דרך אכילה בכך ע"ש ודו"ק:

אבל שי' בריצב"א בהו' שם דאפי' מחוברת בידו של חבירו קונה ולדידי' ודאי ל"ע הסיא דנחין ואכיל דלקמן דלכאורה גם בהכוא גוונא קונה מעיקרא וא"כ

וא"כ ע"כ צריך הגבהה קודם אכילה ומאי משני · וזהו באמת כוונת התו"י דלשיטת הרשב"א לא יתיישב הסיא דלקמן דאי בעי גחין ואכיל כו' ולענ"ד נראה בכוונת רשב"א דהנה לכאורה ע"כ צ"ל דס"ל להרשב"א דאפי' אינה מונחת על תוך פיו ממש אלא באויר פיו ע"כ קונה דאי לא"ה הא קיי"ל דביה"ב מחזיק שני זיתים וכזית אחד יכול לכנוס בתוך האויר ואינו נוגע כלל וכ"כ בהדי' בתוס' נדה (מ"ב) גבי טומאת בה"ב דנבלת עו"ט דאפשר דליכא גם טומאת משא כגון שבית הבליעה רחב ואינו נוגע כלל ע"ש · ואי דבאויר אינו קונה משכחת לה דלא קנה קודם בהה"ג וע"כ דס"ל דכמו דאויר רשותו קונה לו ה"ה אויר פיו וא"כ א"ש פי' הש"ס גבי גחין ואכיל דהא אמרינן בגיטין (ע"ט) דדרך עלי' אין אויר קונה דמעיקרא לאו למינח קאי וע"ש בהו' דגרע טפי מאויר שאין סופו לנוח וא"כ ה"נ י"ל באויר פיו דכיון דגחין ואכיל א"כ הוה כאויר דרך עלי' ואויר דרך עלי' אינו קונה כלל וא"כ אדרבה לפי' רשב"א מתיישב יותר הך דגחין ואכיל דלפי' לא מצי לשנויי בתוחב לו חבירו כמש"כ התוס' דלפי' אי ברצונו מתחיל החיוב תיכף כשמניחו בפיו ואי באונס אינו חייב מיתה ואי בכגון שהגהו חבירו עד דלא מצי לאהדורי אלא ע"י הדחק דהכה"ג חייב מיתה וממון כאחד כיון דאינו ברצונו לא מיקרי אפשר ודו"ק ומיהו בסוגיא דהכא אליבא דאביי · גם להרשב"א שפיר הוה מצי לאשכוחי כגון בגחין ואכיל כנ"ל אבל מ"מ במצי לאהדורי גם להרשב"א מיקרי אפשר בלא קנין כגון בגחין ואכיל דלקמן ולק"מ ודו"ק היטב :

קשה לי כעת לשיטת הפוסקים דמקנה דבר שלא בא לעולם עם דבר שבא דמגו דמהני לענין בא לעולם מהני ללא בא מסוגיא דב"ב (קנ"ט) גבי בפיא דאיקני אי משתעבד · ומסיק דלר"מ דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם לא תיבעי לך כו' · הרי דמה דמהני בקנין · ה"ה דמהני בשיעבוד וא"כ היכי דאית לי' השתא נכסי להשתעבד לא מיבעי דמהני ג"כ להשתעבד אפי' דאיקני כמו דמהני בקנין בתורת מגו וא"כ היכי פשיט התם משטר קרקעות כילד כו' הרי התם אית לי' גוף השדה ג"כ ומהני ג"כ לענין השבח דהוה דאיקני מתורת מגו · ואולי דהך סברת דמגו לא שייך בשעבוד כיון דאינו קונה עכשיו וצ"ע :

סימן מד

מה שהקשה חביבי נ"י ביבמות (ל"ג) גבי זר שאכל מלוקה דקפץ ר"ח ונשבע העבודה כך אמר רבי חייב שתי' דלפי מש"כ התו' חולין (ל"ב) ד"ה ורמינהו דטריפה שנתנבלה חייב משום טריפה ומשום נבילה א"כ במלוקה לחודי' איכא תרווי' דמעיקרא נטרפה בנקיבת הושט וא"כ הוה נבילה בשחיטות וכ"ש למאן דפסל מחזיר סימנים ובעי דווקא שבירת השדרה נטרפה בפסיקת חוט השדרה והוה טריפה ונבילה וכאן דהוה נפסול ודאי לא שייך סברת רש"י דכל בדרך שחיטה אינה נטרפה עכ"ל · הנה בעיקר הדבר דבמלוקה איכא איסור טריפה ונבילה מוכח כן בהדיא במנחות (מ"ה) דאמרי' דאיצטריך קרא דנו"ט לא יאכלו הכהנים משום דהותרה מליקה גבייהו ע"ש ומשמע דבמליקה איכא תרווי' איסורא נבילה וטריפה והותרה תרווי' וע"ש בתו' · וכן מפורש יותר דבריש מנחות אמר דטריפה הותרה מכללה מליקה דחט"ע לכהנים · ובפרק הטוס"ר (דק"כ) אמרי' דנבלת עו"ט הותרה מכללה ג"כ לכהנים הרי דבמליקה איכא נו"ט · וזה הוא הוכחה גמורה לדברי התו' דנטרפה · וא"כ נתנבלה חייב משום נו"ט ובהך דר"ח י"ל בפשוט דהני תרתי דמליקה חשיב לי' בהדא כיון דלא נחית הכא אלא לאשמועינן דאיסור חל על איסור כדמפרש התם בסוגיא והה"נ כ' התו' בכ"ד · אך בדרך יותר מרווח י"ל עפ"י מה שהקשיתי בחי' לחולין (ד"כ) דאיהא הר"ח אף אנן נמי תנינא דנשברה מפרקת ורוב בשר נבילה דתנן מלק בסכין מטמא בגדים בבית הבליעה ואי איתא ההני לה סכין לטהרה מידי נבילה והוי התם חד אמר מפני שהוא מחליד וחד אמר מפני שהוא דורס מ"ד מפני שהוא מחליד מ"ט לא אמר דורס סבר מולק ומביא במליקה כשר ולא הוה דרסה ומ"ד דורס מ"ט לא אמר מחליד סבר חלדה ה"ד דמיכסיא הא מגלי' והקשיתי דלמ"ל להש"ס לעשות פלוגתא חדשה בדין חלדה הא לפי סוגיא דלעיל שם גבי מחזיר סימנים מוכח דמתני' דתנן נמצא כשר בשחיטה פסול במליקה כו' דממעט מחזיר סימנים או למעוטי מו"מ וכיון דהך מ"ד סבר דמו"מ פסול א"כ י"ל דמחזיר סימנים כשר ומש"ה לא הוה חלדה · והנה לכאורה הי' אפשר לומר דנקט הכי משום ר"ח דבעי למפשט מינה ולא ס"ל לא חלדה ולא דרסה וע"כ דסבר מו"מ כשר וא"כ מעוטא דמתני' ע"כ אתא למחזיר סימנים ואפ"ה לא הוה חלדה וע"כ הך סברא דחלדה דווקא מכסיא · אבל לאחר העיון יש לדחות די"ל דר"ח ס"ל כמ"ד לקמן (כ"ח) דאין שחיטה לעוף מן התורה וא"כ אינו פוסל לא חלדה ולא דרסה ולא בעי אלא הכשר בסימנים כמש"כ שם רש"י וכדפריך באמת מהא מתניתא לקמן שם למ"ד אין שחיטה ומש"ה ס"ל לר"ח דע"כ הוה טעמא משום שדרה ומפרקת וזה הוה נבילה אפי' למ"ד אין שחיטה לעוף מ"מ דבעי הכשר סימנים · אבל באמת יש ליישב בקו' זו דבאמת י"ל דהכרית הש"ס סברא זו דמיגלי' אליבא דרבי חייא דהכא דהקשה דהוה תרתי במליקה נו"ט · וזה אין לומר דגם ר"ח סבר אין שחיטה לעוף מ"מ וא"כ לא הוה נבילה אלא טריפה בפסיקת חוט השדרה וכמש"כ התו' במנחות (מ"ה) שם דלמ"ד אין שחי' כו' נבילה ל"ד אלא דנקט אגב טריפה · ובזה יתיישב קושיתו ג"כ דז"א דלקמן (פ"ה) משמע דר"ח סבר ג"כ יש שחיטה כו' אלא י"ל דר"ח לשי' דסבר בדע"ו דשחי' במחובר כשר וא"כ גם במליקה דהוה בציפורן הוה כשחיטה ויסבור דמו"מ כשר ולא הוה דרסה · ולפי"ז ע"כ דמשנה דמתני' אתי למעוטי מחזיר סימנים וא"כ אכתי הוה חלדה במליקה ומש"ה הכריח הש"ס דסבר דהכה"ג דמגליא לא הוה חלדה וא"כ הוה שחיטה כשירה במליקה אלא דכיון דמחזיר סימנים פסול א"כ ע"כ שובר חוט השדרה והוה טריפה קודם שחיטה וזהו שכ' התו' בדה"ת ד"ה רבי כו' דלי"ל מליקה היא כשחיטה דאי מחזיר סימנים כשר מו"מ פסול אף די"ל דס"ל דמחזיר סימנים פסול ואפ"ה לא הוה חלדה כנ"ל משום דמגליא אלא דהוגתם דמ"מ הוה טריפה בפסיקת חוט השדרה וא"כ לר"ח ליכא באמת במליקה אלא טריפה ואף דביבמות נקט הש"ס נבילה כ"כ הפו' דבמקום שאין נ"מ בין טריפה לנבילה לא דקדק הש"ס להחליף ומזה הוכיח הש"ס דאיכא מאן דפליג בכך סברא דחלדה וכיון דבלא"ה איכא פלוגתא נקט לה גם למ"ד דורס · אלא דדחוק לפי"ז דא"כ גם לפי המסקנא סבר ר"ח דליכא שחיטה פסולה במליקה אלא דהוי' טריפה וא"כ הקשי

הך מתני' דמלק בסכין פ"ב כו' דהא סברת ר"א משום מפרקת ורוב בשר לא קאי דהא תניא דחותך בלא רוב בשר ולקמן פריך בפשיטות למ"ד אין שהי' הכשר לי' הכין ולא ניחא לי' בהך סברא דמור"ב · וי"ל דר"א ע"כ ידחוק דאף דמו"מ כשר מ"מ מתני' קאי כשלא הוליך והביא. אלא דרס ולא איירי התם אלא בדין מליקה פסולה והש"ס הכא לא אייתי סייעתא אלא דבהך סברא מתיישב טפי והוא דחוק · אבל לפי פי' רש"י הכ' בטעם דהוה חלדה לפי שהסכין נעוץ תחת פרקי העלה וע"ש בתו' דלפי"ז בסכין רחבה דאינו נכנס לא הוה חלדה וא"כ ה"ה במליקה בגופו דאינו נכנס דלא הוה חלדה וא"כ שפיר י"ל דר"א יסבור כמ"ד דהוה חלדה ומש"ה מלק בסכין פ"ב ומ"מ זה אינו אלא בסכין אבל במליקה בגופו שפיר, הוה שחיטה כשירה וסבר דמו"מ כשר ומחזיר סימנים פסול ואין זה דוחק אף דהא בני ר"א סברי דכשר ופליגי אאבוהון דה"נ רבי ינאי דפליג עלייהו התם וסבר דפסול הוה תלמידי' דר"א כדאיתא ביבמות (נ"ג) ובר"פ השוכר את הפועלים ע"ש · אבל לפי פי' רש"י ז"ל צריך קושייתי דחולין ישוב בא"א דלפי"ז אין סברת דר"א יפלוג אהך סברא דחלדה ודו"ק:

וארווחנא בזה ליישב דברי הב"ח הובא בש"ך יו"ד (ס"ה סק"ט) דשוחט לשם קדשים אפי' שחיטה עולה בכשרו' ולאחר רוב סימנים גמר לש"ק פסולה וצריך ישוב מנ"ל · ונראה דהנה בש"ב פסק מתוך דברי הרשב"א דתורים קטנים ובני יונה גדולים אינו פסול בשחט לש"ק ומוכח מדבריו דהא בעופות כדינן אסור שוחט לש"ק · ולכאורה תמוה דמנ"ל דשייך בי' גזירה דהא קדשים דינן במליקה וחולין בשחיטה וא"כ לא מיחלף כלל · ע"כ נראה דסברת הרשב"א כך הוא כיון דבררנו דלר"א מליקה הוה מהם שחי' כשירה אלא דהוה כשוחט את הטריפה וס"ל להרשב"א דכל שם שחיטה עלה אף דהוה טריפה שייך למגזר ובהכ"ג כיון דהוה שחיטה וכשירה ג"כ בקדשים ודאי שייך ג"כ גזירה זו וכיון דלר"א שייך גזירה זו תו ודאי מיחלף גם לדידן וכיון דאיכא חדא שחיטה דאיכא למגזר תו ודאי אסרינן בכל השחי' · ובזה א"ש דלכאורה למה לא נקט הרשב"א דינו בפשיטות טפי דבחי' ליכא כך אי' דשוחט לשם קדשים דפסולה לכל הקרבנות וי"ל דהי' כיון דר"ל סבר בזבחים (ל"ד) דהקריב חיה אינו עובר בלא כלום תו מיחלף גם לדידן ודוק וא"כ טעם דברי הרשב"א אלו דהוכר כל שמו שחיטה שייך למגזר א"כ ה"ה לאחר שחי' הרוב שמה שחי' ושייך גזירה וזה סייעתא לשי' הב"ח ודו"ק :

עומד אני כעת בתוס' ב"ב (קנ"ח) ד"ה א"ר"ע מודה אני בזה כו' אין לפרש כפירש"י בב"מ דר"ע הוה מתלמידי ב"ש דהא הלכה כמותו מחבירו כו' הנה בקושיתם צריך להבין לכאורה דהא מלאו שא"א להיות הלכה כהוא תלמיד מב"ש דלא יצא ב"ק אלא דהלכה כב"ה והיינו היכא דניסנית פלוגתא דב"ש וב"ה אבל לא מצינו כללא אתלמידי ב"ש לעולם · ונראה דאזלי לשי' בנדה (ד"ז) גבי בחייו לא עבדי כר"א. דשמותי הוא דלא ניחא להו שם פירש"י דהיינו הכי' מגודה לפי שברכוהו דל"ג שיחירו לשון נגלי ופי' בשם הירושלמי דהוה מתלמידי ב"ש ע"ש וא"כ מוכח דלעולם אין פוסקין כתלמידי ב"ש אבל רש"י לשי' שם א"ש דאין לנו הוכחה כלל דאין הלכה לעולם כתלמידי ב"ש אבל בעיקר הדבר דר"ע תלמיד ב"ש צריך עיון לענ"ד דהא ר"ע תחילת למודו לפני ר"א כדאיתא באדר"נ ור"א תלמיד ריב"ז כדאיתא באבות חמשה תלמידים היו לו לריב"ז כו' ור"א כו' · וריב"ז הי' תלמיד הלל כדאיתא לעיל (קל"ד) שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן קטן שבכולם ריב"ז כו' הרי דר"א ור"ע הוויי' היו מתלמידי ב"ה אמנם התוס' בנדה שם הביאו מהירושלמי בהדיא דר"א מתלמידי ב"ש וא"כ גם ר"ע תלמידו ע"ש וצ"ע :

סימן מה

במה שהק' מר להקשות על דברי המל"מ פ"ב מביאת מקדש דדעתו שם דכה"ג אונן אסור להתחיל עבודה והקשה מהך דב"ק סו"פ הגוזל קמא דכה"ג אונן עושה שליח להקריב קרבנותיו ולא הוה כהן הדיוט אונן דאינו עושה שליח משום דאיהו לא מצי עביד לא מצי למשוי שליח אבל כה"ג אונן מותר בעבודה ועושה שליח ואי אסור להתחיל למה עושה שליח ותי' דכיון דאינו אסור אלא מדרבנן עושה שליח ע"ש והקשה עליו דהא התו' בנזיר (י"א) גבי הא דאיהו לא מצי עביד לא מצי למשוי שליח הקשו מהא דטוחנין קמח לאבשלאי לעשות עיסה ולהפריש חלה אף דקיי"ל המפריש חלתו קמח לא עשה ולא כלום והא קיי"ל דחלה בזה"ז דרבנן הרי דאף דלא מצי עביד מדרבנן אינו עושה שליח · הנה שותא דמר לא ידענא דהנה זה פשוט דהך דלא מצי עביד אינו אלא דווקא שגם אי עשה המעשה בטל ואינו חל אף שאינו איסור כלל, ואדרבה מה שאסור אינו מועיל לבטל השליחות אי הוה המעשה קיים אם עשה בעצמו והאי' לדבר דהא צריך קרא בריש האיש מקדש דאין שליח לד"ע ואמרינן טעמא שם משום דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ולא משום דלא מצי עביד ומוכרח בהדיא דהפי' דהמעשה בטל · והנה קיי"ל בר"פ ב"דזבחים דאונן שעבד חלל עבודה ושפיר כ' המל"מ דזה דווקא אי הוה אונן דאו' דמחלל עבודה ·אבל אי אין האנינות אלא מדרבנן דפשוט דאינו מחלל עבודה שפיר מיקרי מצי עביד ויכול לעשות שליח דאפי' הוה איסור דאורייתא כיון דהמעשה אינו בטל יכול לעשות שליח אבל בהך דהמפריש חלתו קמח אף שחלה בזה"ז דרבנן מ"מ הא קיי"ל דלא עשה ולא כלום דהמעשה בטל שפיר כ' התוס' דאינו יכול לעשות שליח דזה אינו תלוי כלל באיסור דאפי' בלא איסור כגון קידושי א"א דגזיר שם כיון דהמעשה בטל אף שאינו עובר כלום אינו עושה שליח וה"נ בהך דהמפריש חלתו קמח אף שאינו אלא דרבנן כיון דהמעשה בטל אינו עושה שליח וזה פשוט :

ובאותו ענין שמעתי מהבר בדברי הפלתי (סס"א סוסק"ז) דכתב על מה שהגבי' מעשה עשו שליח להוליכין לא"י לקנות עבורן בהמות ולאן כדי שיפרישו מהן שם מתנות כהונה זרוע ולחיים וקיבה וראשית הגז דקיי"ל לדין כר"א דאינו נוהג בחו"ל ופקפק ע"ז כיון דאיהו לא מצי עביד שרחוק ממנו הדרך לא מצי למשוי שליח וכ"כ דייקו התוס' בנזיר גבי הפרשת חלה · והנה ודאי אין טענת הגאון על מה שקונין עבורו ברחוק דזה פשוט בכ"ד דיכולין להקנות לאדם ברחוק כמו בקידושין (כ"ו) גבי מעשה דמדוני ובב"ב גבי איסור גיורא וע"כ טענתו על מה שקונין לכהן עבורו אבל גם זה א"י וכי משום שהוא רחוק א"י להקנות לכהן ממקומו והכהיא דר"ג וזקנים שהיו באין בספינה שהקנה לר"י ור"ע בחלק או חנ"ק פ' ב"מ (י"א) ובהדיא תנן. לענין גיטין השולח גט ממדינת הים והא לפי מה שביארתי במ"א דהתם אי הוה הגט

במקום

במקום שאינו ראוי לגירושין הוה מיקרי מחוסר הבאה למקום הראוי מחוסר מעשה והכא כיון דהבעלים בחו"ל אינן במקום הראוי למתנות מ"מ כיון דזה פשוט דאף שהבעלים בחו"ל כיון דהבהמות בא"י חייב דהא טעמא דר"א דיליף ראשית ראשית מתרומה וע"ש (קל"ו) דיליף נמי גדל בחיוב חייב גדל בפטור פטור והכא בתרומה לא איכפת לן אי הבעלים בחו"ל אלא אם גדל בארץ חייב ה"נ ברה"ג וא"כ גם להקנות להכהן יכולין בחו"ל בקנין אגב וכה"ג ושפיר מיקרי מאי עביד · ועוד דההקנאה להכהן ל"י כלל אם צריך שליחות ע"ז ואפי' שלחן ע"י ביד נכרי וקטן לכאורה שפיר מהני דא"ל אלא להרשות נו להכהן ליקח ואלו א"ל להכהן קח המתנות המונחים במקום פלוני וכי לא יצא ידי נתינה והא דצריך שליחות גבי תרומה וחלה היינו על ההפרשה וה"נ גבי ראשית הגז שצריך הפרשה וגם בזה יש לעיין דאין הפרשת רה"ג כהפרשת חלה דאינה להתיר השאר וגם אינה מתקדשת ואין כאן אלא נתינה להכהן וכן גבי קדושין דמבואר דצריך שליחות היינו האמירה הרי את מקודשת לי אבל בעשוקין באותו ענין וא"ל לקטן ליתן לה כסף נראה ודאי כיון דאף אי אמר לה לעצמה ליקח הכסף קיי"ל הרי דא"ל אמירה ה"נ מה שנתן לה הקטן לא גרע מלקחה בעצמה ודו"ק:

ובעין זה נראה לי בדברי הרמ"א (שם ס"ח) דאין האב יכול לפדות בנו ע"י שליח היינו השליח נותן משלו החמשה סלעים דזה צריך שליחות אבל אם הכסף משל האב על הנתינה להכהן א"צ שליחות · ובזה יתיישב קצת מה שתמהו עליו האחרונים דמ"ש מכל התורה דשלוחו של אדם כמותו ואנכי הוספתי להקשות מהכיא דקידושין (ד"ו) דקיי"ל דנתן לו ע"מ שיחזירהו לו גם בפדיון הבן בנו פדוי והתנאי קיים ואי ליתא ע"י שליח קיי"ל דמה דליתא ע"י שליח לא מצי למשוי תנאה · ובזה ניחא שפיר דכיון דאם נותן משלו שפיר אפשר ע"י שליח דבזה א"צ שליחו' ה"נ שפיר מיקרי מצי למשוי שליח ול"ב מתנאי בנזירות דה' כתוס' בנזיר (י"א) דאף דאין נזירות ע"י שליח שפיר מצי למשוי בי' תנאה משום דהבאת קרבנותיו אפשר ע"י שליח וה"ש בהה"ג דידן כיון דבממון שלו אפשר ע"י שליח שפיר מיקרי אפשר ע"י שליח · ואפשר שבזה יתיישב גם תמיהת האחרונים דבאמת אם השליח נותן משלו בא"ו להרבא הרים קידושין (ד"ז) דהילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין ע"כ ואמר שם וכן לענין ממונא ומביר לריטתא דבממון איתיהיב למחילה וקידושין דאתתא בכ"ד ניחא לה ואפשר דדוקא בהני ולא בעלמא וכמ"ש לפי מש"כ הגר"א בחו"מ (סקפ"ט ס"ג) דהרי"ף ס"ל דכן לענין ממון דווקא בא"ח ע"ש [שאומנם שאנכי תמהתי מהכר דבע"ג (ס"ג) מייתי דרבא בהדיא דאומר תן מנה לפלוני ויקנו לך נכסי הנה והיינו מהך דכן לענין ממונא ע"ש ואכמ"ל] וא"כ י"ל דלענין פדיון הבן שפיר ל"מ בהה"ג ואף דבתרומות וקרבנות יכול לפטור לחבירו ולענין מחילת השקל ג"כ מבואר דיכול לפטור לחבירו אפשר דיש לחלק ודו"ק:

סימן מו

מה שבנה יסוד על דברי ר"ת בתו' כתובות (כ"ד) ד"ה שלי חדש כו' דלא נחשדו ע"ה על שביעית ומע"ש והביא ראי' ממשנה דפ"ק עד כמה החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשר כו' מכאן דהשתא לא נחשדו והיינו במע"ש דהראשון ודאי כן חשודין ·

הנה לענ"ד באמת לכאורה ד"ק בזה תמוהין מאוד מהמה משנות וברייתות וסוגית הש"ס בכ"ד בפ"א דדמאי (מ"ב) ומחללין אותו למע"ש של דמאי כסף על כסף כו' ומובא בב"מ (נ"ה) ובפ"ה דדמאי (מ"א) הלוקח מן הנחתום כיצד הוא מעשר כו' ומע"ש בצפונו או בדרומו והתם בדמאי מדלא תני תרומה גדולה כדתני התם בסמוך במ"ב · ועוד מדהתירו לנחתום למכור שאינו מתוקן ובע"כ משום דהוא מוכר במדה גסה ולא הותר זה אלא בדמאי כדמוכח בפ"ב ע"ש · וע"כ דאיירי בדמאי *) ותני מע"ש · עוד תניא בהדיא בסוטה (מ"ח) בברייי' דתקנת דמאי ומ"ש מעלה ואוכלו בירושלים וביומא (ד"ט) גבי הנחתומים לא חייבו אותם חכמים להפריש אלא תרומ"מ והתם פריך בשלמא תרו"ג כו' אלא מע"ש ניפרשו וניסקו וניכלים בירושלים ע"ש ובב"מ (נ"ג) גבי מע"ש דבר שיל"מ פריך וגייתי דמאי הרי שיש מע"ש בדמאי ע"ש:

ולא מצאתי ישוב לד"ק עד שזכיתי למצוא בתוספתא דמע"ש (פ"ג) בה"א מפריש אדם מעשר ראשון של דמאי כו' ואינו צריך להפריש שני בש"א צריך להפריש שני כו' והלכה כב"ה ע"ש והמפרש פי' בפלוגתא דב"ש סבירא להו דעל המעשר ראשון גופיה צריך להפריש מע"ש משום דיש להסתפק שמא כבר ניטלה ממנו מע"ר ולא מע"ש וא"כ המע"ר חולין וצריך להפריש עליו מע"ש · והנה לא מצינו כן בכל הש"ס שיהא צריך להפריש בדמאי על המעשרות ואפי' מפריש מדמאי על דמאי אחר או על הודאי מבואר בסופ"ה דדמאי דהוה תרומה ויחזור ויתרום אבל א"צ להפריש עליו מעשרות ממ"א כמו דתני התם בסיפא ואפשר דמשום זה הניח והלכה כב"ה דא"ל וע"כ צ"ל דניסנית קודם ב"ק שהלכה כב"ה בב"מ ע' ר"פ א"ע והוא דחוק וגם תימא הוא לומר דלא אשמעינן בחד דוכתא דב"ש פליגי בהא · ועוד יש להוכיח קצת דגם ב"ש לא פליגי בהא מפ"א דדמאי (מ"ג) דתני התם החלה ושירי מנחות פטורין מן הדמאי שמן ערב ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין כו' וע' תוי"ט דטעם החלה ושירי מנחות לפי שניתנין להכהן ודמיא לכך דמן הדמאי של הדמאי דא"צ להוציא עליהם מעשרות וא"כ מדפליגי ב"ש בסיפא משמע דברישא מודו וא"כ אפי' מדמאי על דמאי אחר א"צ להפריש עליו ב"ש אותו דמאי גופי' · ע"כ נראה דר"ת מפרש שם וא"צ להפריש שני דמכל דמאי א"צ להפריש מעשר שני והחילוק בין ראשון לשני מבואר בפשיטות בתו' בכורות (ד"ל) ד"ה באחרי' כו' דנדחקו הרבה למה חשידי אמע"ש הא יכולין לחללו אשוה פרוטה כדין הקדש דקיי"ל הקדש שוה מנה שחללו על ש"פ מחולל וא"כ דמי להסיא דפ"ק דשבת דבתרומה כיון דאפשר למעבד בדשמולל דחטה אחת פוטרת את כל הכרי לא חשידי ותי' בדוחק דלפעמים אין לו פרוטה מזומנת לחלל עליה ע"ש וא"כ י"ל בפשוט דב"ה לא חייבי להכי דהוא מילתא דל"ש ומש"ה ס"ל באמת דלא חשידי אמע"ש וב"ש ס"ל

הגה"ה

*) ועי' תוי"ט ד"ה הרי זה בצד זה מעשר כו' דגבי תרומת מעשר תני זה בצד זה לקביעת מקום ולמה לא תני בצפונו או בדרומו כמו במע"ש בסמוך · ולענ"ד בפשוט דבתרומת מעשר צריך ע"כ לברר המקום בצמצום דהא אסור לזרים ויהא צריך להפרישו אח"כ ע"כ אבל גבי מע"ש דתני ומחולל על המעות וא"צ להפרישו כלל דיו בצפונו או בדרומו לקביעו' מקום בעלמא והו"ק:

ס"ל דאפ"ה חסידי והכי קיי"ל בכל הני מתניתין ומתניתא והיינו נמי דתניא והלכה כב"ש דטותי' קיי"ל בהא · והנה ר"ת לא בא להורות ממשנה דהתם לדינא אלא לענין שביעית דלא מצינו מי שחולק בזה אבל לענין מע"ש לא אתי מתני' דהתם אלא לב"ה אבל לדינא נקטינן הלא כב"ש דחסידי גם אמע"ש ודוק :

תמוה לי טעת דברי הגאון מהר"ל איגר בתשובות רע"א (סל"א) ד"ה האומנה כו' · גם איכא לאסתפוקי בחיוב הברכה בלשון ענה דהיינו לשון לע"ז ומ"מ יצא ידי ברכה דנאמרים בכל לשון והה"נ ליכא משום הוגה את השם באותיותיו כו' כדאיתא בחלק עכ"ל והוא הפלא ופלא דבחלק הם מבואר ברש"י להיפוך דאדרבה בלשון ענה הוא דאסור אבל בלה"ק אדרבה קל יותר הא חדא ועוד דבלשון ראשון פי' רש"י דהך דתנא בגבולין ובלשון ענה או או קאמר דאי בגבולין אסור אפי' בלשון הקודש ובלשון ענה אפי' במקדש · ופי' ענה לשון לע"ז כמו לעגי לשון ובל"ב כ' דפי' ענה כמו עוגה והיינו לשון שמדברין ב"א ובלשון זה הברת רש"י דדווקא תרתי ונראה דהא דתלי בפי' ענה היינו דלשון עוגה משמע תרתי חוץ למקדש ולשון חול · ופירושו בגבולין ובאותו לשון של הגבולין דהיינו ענה ומ"מ אף ללשון זה ב' דאיכא איסורא אף בלה"ק אלא דבהכ"ג לא אמרינן אין לו חלק לעוה"ב · והנה הר"ז לפירש"י שם דמפרש שם של מ"ב אבל התו' בע"ז (י"ח) הביאו לפרש דהיינו קורא שם הוי' בכתיבתו וזה אין ספק דאסור בכל לשון כדאמרינן בסו"פ אלו עוברין לא כשאני נכתב אני נקרא דאסור לקרותו בכתיבתו ומשמע דאסור בכ"ג לעולם ובודאי צריך לפרש הסוגיא דאו בגבולין או בלשון ענה קאמר וה"ק צריך נגר למפרקינהו :

סימן מז

מה שהאל בביאור דברי הרמ"א (שוברמ"ה) דמי שהוחזק רב בעיר אפי' בנו ובן בנו קודמין לאחר לעולם כ"ז שממלאין מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת · הנה בפשט מבואר ביו"ד (ס"א ס"ב) דאם אומר על איזה דבר שהי' מסתפק בו א"ל יותר ומ"מ משמע שם בט"ז בשם הב"ח דצריך שידע הדינין הרגילין בבירור ע"ש וה"ה לענין מורה · ובאמת צ"ע בסוף הוריות גבי עובדא דר"מ ור"נ דאמר ר"מ נימא לי' לרשב"ג גלי עוקצין דלא ידע ונימא לי' מי ימלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו ונעברי' ע"ש והרי רשב"ג כבר הוחזק בנשיאות מאבותיו כמה דורות מימות הלל ואפ"ה אי לא ידע עוקצין הוה מעברינן לי' וע"כ צ"ל דזה גרע מחכם קצת והנה י"ל דמקור דברי הרמ"א כ"כ בפו' שהם מסוגיא דרבי בכתובות (ק"ג) גבי אעפ"י ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא ומסיק משום דממלא מקום אבותיו בי"א ע"ש ויש ללמוד דכ"ש דקודם לאחר ואפשר דזה דווקא מימי רבי שבלא"ה כבר נתמעטו הלבבות שהרי הולך רבי להתיר לכתוב משנה משום שראה בימיו שנתמעטו הלבבות וכיון דגם הגדול לא עדיף כ"כ קודם הנשאר הממלא מקום אבותיו לפחות בי"א וחכם קצת אבל קודם לזה הי' צריך שיהי' דווקא הגדול אבל זה אינו דהא מצינו בשלהי מנחות גבי שמעון הצדיק שאמר גופי' דאמר דחוני בני ישמש תחתי ונתקנא בו שמעי אחיו שהי' גדול ממנו שתי שנים ומחצה וא"ל בא ואלמדך סדר עבודה כו' ועי"ש בתוס' דהקשו דהא אמרינן בהו"כ תחת אביו בזמן שממלא מקום אבותיו ותי' דבי"א הי' ממלא מקום אבותיו ע"כ הכי דאפי' בימי שמעון הצדיק שהי' קודם רשב"ג טובא אפ"ה היו מעמידין הבן קודם אף שאינו חכם כ"כ אף שיש גדולים ממנו דבודאי היו שם חכמים גדולים בין הכהנים והא דלא הוקים לשמעי אף שהי' חכם ממנו שא"ל ללמדו סדר העבודה וגם הי' גדול ממנו ב' שנים ומחצה אפשר דלא הי' ממלא מקום אבותיו בי"א כמו שהוכיח סופו שעבד עבודת כוכבים ע"ש אבל ודאי היו אחרים גדולים ממנו בחכמה וי"א כמו דמשמע התם דלא נסתפק להו בסדר העבודה והיו רוצים להורגו וע"כ דגם בזמניהם הי' הבן קודם אף שחכם קצת ואין נראה לומר דהכ"ג שאני מנשיא ובכה"ג די ממלא מקום אבותיו אף שאינו חכם דודאי צריך עכ"פ לידע דיני כהונה כמו נשיא בכל התורה · ומזה הוכחה ג"כ דלא נאמר דר"מ פליג בהא באמת וסבר דגדול קודם לבן ואנן קיי"ל כרבי דהא ר"מ ס"ל הכא בהדי' ג"כ הך דינא ובלא"ה א"א דהוי פלוגתא מדהוה פשיטא לי' לר"מ בהוריות שם דהוה ליתי לי' רבנן וע"כ דבהא כו"ע מודו דבהכ"ג לא מיקרי חכם קצת והדברינו ומ"מ בזמנינו יתמי דיתמי צ"ע בזה למעשה :

קשה לי טעת דברי התוס' ר"פ חזקת הבתים גבי שדה אילן כנס את תבואתו (פי' גפנים כדכתיב ותבואת הכרם) משך את זיתיו ה"ז חזקה והקשו התוס' בסדר הפירות ופי' בשם ר"ח כנס את תבואתו בתשרי משך את זיתיו בשבט כו' · ול"י דהא משנה שלימה שנינו ברפ"ח דפאה דזמן מסיקת זיתים המאוחר הוא משתרד רביעה שני' וע' תענית (ד"ו) דמייתי משנה זו דאפי' לר"י שמאחר זמן הגשמים הוה בכ"ג במרחשון ולמה איחרו זמנו דלא כמשנה מפורשת וצ"ע :

סימן מח

בישוב קושית הגרע"א בדברי התוס' גיטין (י"ג) ד"ה לא יתנו לאחר מיתה כו' דאצטריך לאשמעינן התם דאין גט לאח"מ אע"ג דבהדיא תנן במי שאחזו דאין גט לאח"מ דהו"א דהכא שהכשר מינה שליח בחייו שלוחו של אדם כמותו אף לאחר מותו והקשה דהא גדולה מזו שמענו ממשנה דהמ"א הבולא גט ממה"י אפי' הניחו זקן או חולה נותנין לה בחזקת שהוא קיים ושמענו דהא אי הוי חיישינן למיתה אף שהכשר מינה שליח והכשר נתן לו הגט ג"כ אפ"ה אין גט לאח"מ · הנה הקו' תמוהה ולייבא קצת דברי התוס' דלמנ"ד דהנה זה שכתבו התוס' דהו"א דבמינה שליח שלוחו של אדם כמותו אף לאחר מותו. הנה זה לא שייך אלא שיש לו כח הבעל אבל היכי דאינה זקוקה לאחר מותו מכחו כלל כיון דמיתת הבעל מתרת ופקע אגידות מה שייך גט אח"כ · ופשוט דע"כ סברת התוס' לא שייכה אלא היכי דזקוקה ליבם מכחו והכתי. אגידא ביה והו"א דהשליח הוא כמוהו ויכול לפטרנו מכחו אבל היכי דאינה זקוקה ליבם פשוט דלא שייך גט כלל לאח"מ אף אי מינה שליח ושלוחו של אדם כמותו · והנה אמרינן בר"פ האשה בתרא גבי אשה שהלך בעלה וצרתה למדינת הים דאינה חולצת ואינה מתייבמת לעולם שמא מעוברת היא צרתה ואמר בגמרא דאע"ג דלאחר תשעה חדשים יכולה לחלוץ מ"מ דאי הוי' לה ולד הרי נפטרה ואי לא יכולה לחלוץ ובשלמא בתוך ט"ח חיישינן שמא עדיין היא מעוברת ואילא

מעוברת

מעוברת לא שמה חליצה אבל לאחר ט' אי הוי מעוברת כבר ילדה ונפטרה לגמרי אפ"ה אינה חולצת דשמא יתוודע דילדה וחליצה לאו כלום הוא ושריא לכהן ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה ע"ש וא"כ י"ל דה"נ בכל אשה דעלמא שבעלה לה גט ממדינת הים אי הוי חיישינן למיתה לא היינו יכולין לאסור לה הגט דשמא מת והגט לאו כלום הוא ושריא לכהן ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה וא"כ ממתני' דהתם לא הוה ידעינן הך דינא דאף במינה שליח בחייו אין שלוחו כמותו לאחר מיתה דהו"א דהתם איירי כשאין שם יבם דאינה זקוקה מכחו כלל ואפ"ה אילטריך הך טעמא דהוא בחזקת קיים ובלא"ה לא הוה אמרינן ניהוב לה ממ"נ דאם מת הרי היא מותרת בלא"ה דשמא מת ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה כההיא דריש כתובה בתרא דאסרינן לה לחלוץ משו"ה ואף דיש לחלק דדוקא התם דחליצה מדרבנן כמבואר בתו' בכ"ד חיישינן דילמא אתי למישרי הא בגרושה דאו' ל"א מ"מ שפיר הוה איכא למיטעי בהכי דלא מחלקינן בהכי ובלא חזקת חיים אפשר דהוה אסרינן לה ומש"ה אילטריך לחזקת חיים וכ"ז כשאינה זקוקה מכחו כלל שפיר איכא למיחש שמא מת ואף שמינה שליח מ"מ הותרה במיתת הבעל ולא שייך גט כלל אבל היכא דזקוקה מכחו בהא הוה אמרינן שפיר דאף במת כיון שמינה שליח שלוחו של אדם כמותו ויכול לגרשה אף לאח"מ ושפיר אילטריך הך מתני' דדי"ג דממשנה יתירה שמעינן דאפי' זקוקה ליבם ל"מ ודוק׳ ואין להקשות דלפי"ז דהך מתני' דהמביא גט ממה"י אפשר דאיירי באינה זקוקה וחזקה דקיים לא אילטריך אלא משום חששא דגזירה בעלמא א"כ בגמרא הס דעביד צריכותא הא דתנא התם גט ותרומה וחטאת ואמר דאי אשמועינן גט דלא אפשר שפי הו"ל למימר דאי אשמעינן גט הו"א דוקא התם דליכא אלא גזירה בעלמא אבל תרומה דאיסורא אימא לא דע"כ צ"ל דלא חש בצריכותא אלא בסברא בעלמא דהא בצריכותא השני' דאמר דאי אשמעינן תרומה דזימנין דלא אפשר ודאי הומ"ל דאי אשמעינן תרומה הו"א תרומה בזה"ז דרבנן אבל חטאת דחולין בעזרה הוה דאו' כס"מ דסו"פ הא"מ אימא לא וע"כ דלא חש אלא צריכותא בסברא בעלמא ודו"ק:

קשה לי קצת דברי התוס' (פ"ד) גבי הרי את מגורשת ע"מ שתנשאי לפלוני ה"ז לא תנשא לו כו' ופריך הא לאחר תנשא והא בעי לקיומא לתנאה וכ"ת אפשר דמיגרשה ומקיימא לתנאה כו' בדידה קיימא לאגרושי והק' התוס' בד"ה הכא דהטעון מאים עלי ועוד דע"כ נכפנו לגרשה שאם לא כן היא אגלו באיסור א"א כו' ותי' דמ"מ יכול לדותה כו' והנה תי' איני מבין. דהא מ"מ שפיר י"ל דלאחר תנשא בתנאי שאם לא יגרשנה כשתרצה וידחנה יתבטלו הקידושין מעיקרא וליכא למיחש למידי אבל גוף הקו' א"י דהא כיון דצריך גירושין שהוא מעשה חיישינן שמא תמות קודם ולא הספיק להתגרש ולהנשא לו והיא באיסור א"א עליו וקיי"ל דשמא ימות חיישינן ומש"ה ל"מ ג"כ שתתנה שאם תמות קודם לא להוי קידושין דמ"מ לא קיימה התנאי של נשואין והיא באיסור א"א וע"כ דלשון הש"ס בדידה קיימא לאגרושי היינו שמא תמות קודם וממילא מתבטל התנאי וצ"ע:

סימן מט

אשר בקש כת"ר ליישב קו' מהרש"ל על כל הפו' בפרק ג"ה (נ"ו) דכ' התו' שם ד"ה מכלל להוציא מן הש"ס דכיון דסבר ר"מ דצריך הטיפה ע"כ פליג אתנא דסבר דמ"ה אינו אסור אלא מה שעל הכף בלבד דהיך דמחמיר טפי מדר"י בהטיפה אין סברא שיקיל בדאו' יותר מר"י דא"כ תיקשי לפי' כל הפו' דפסקו בהא דהטיפה כר"מ ופסקו כתנא דלא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד. הנה זיכני ה' בדרך קרוב דהנה ה' התו' שם ד"ה צריך שיטול את כולו לענין הטיפה שהם כר"מ דתני לי' בסתם ולענין נאמנות שהם לעיל כר"י דתנא לי' בלשון חכמים וחכ"א נאמנים וכוונתם דלעיל (נ"ג) מבואר בסוגיא שם דתליא אהדדי דלר"י דאינו טרחא כ"כ נאמנים ולר"מ דהוה טרחא מרובה אין נאמנים וא"כ הסת"מ דסתמה דצריך טרחא ואפ"ה נאמנים סותרים אהדדי. ולענ"ד נראה דזה כוונת ר"י שם דהרהב"א אר"י חזרו לומר נאמנים כו'. ולכאורה אין לו ביאור כיון דמתני' סתם ג"כ דנאמנים מאי חזרו לומר. ונראה דר"י קשיא לי' קו' הנו' ע"כ אמר חזרו לומר נאמנין פי' דבאמת הוה חזרה בש"מ דהכא ואף דמתני' דהכא הוה ריפתא כ"כ התו' בר"פ א"ע גבי שמא דאלו השירות ועריפות דכיון דחד נבא הוה לא שייך רישא וסיפא ע"ש וה"נ הוה כחד נבא כיון דתליא אהדדי. ולישנא בתרא פליג וסבר דאהדרה חזרו לומר דאין נאמנים פי'. דסיפא עיקר וכיון דצריך הטיפה א"כ אין נאמנים ע"ש היטיב. וי"ל דפלוגתייהו תלי בשני הי' התו' ר"פ א"ע הנ"ל ודוק. והנה אנן סברינן כל"ב דחזרו לומר אין נאמנים ומעיקרא הוו סברי כר"י ולבסוף כר"מ. וא"כ י"ל דחומרא השני' אינה מעיקר דין כגזירה אלא דהוי' חומרא אחרת ובהך הו"ע מודו. ול"ק כלל דאין סברא דאי נקיל כתנא דכף היכי נחמיר בהטיפה יותר מר"י דבאמת בגזירה השני' גם ר"י מודה ומעיקרא מעיקר הדין באמת לא היינו מחמירין יותר מר"י אבל אח"כ החמירו טפי איכא דס"ל לצריך הטיפה ואין כאן סתירה כלל. ובזה מיושב קו' התו' על שמואל ג"כ דהחמיר כר"מ ודריש על הכף ונדחקו דהליכא דתנא דמתני' דריש ע"ש ולדברינו הנ"ל א"ש ודו"ק:

וישוב דברי רש"י. סו"פ הזרוע ד"ה חלב. שע"ג הקיבה ותוך הקיבה חלב הקרוש והוגה חלב הקרוש. הנה המגיה הזה לא מצא שיהי' חלב בתוך הקיבה והגיה הקרוש ונראה כוונתו על כך דהו"פ כל הבשר דמירי לענין בשר בחלב הקיבה וע"ש בתו' שהזכירו חילוק בין קרוש לצלול. ומיהו נראה דאין דעתו גם בכאן לחלק בזה אלא דאורחא דמילתא נקט רש"י שדרכו להיות קרוש. אבל לענ"ד אין משמעות הסוגיא כאן בזה כלל ועיקר הגי' הישנה וגם כוונת רש"י לתרץ זה. ומה שיש עוד כאן לכאורה קו' גדולה דהכא אמר שחלב הקיבה הכהנים נהגו בו טובת עין ונתנוהו לבעלים ולעיל (מ"ט) אר"א דחלב שע"ג קיבה הכהנים נהגו בו היתר כר"י שאמר משום אבותיו כו' וע' פירש"י דהא דנקט הכהנים היינו שלהם ניתנה הקיבה מבואר שהיו נותנים להם החלב ואכלוהו ואי"ל דהך דהכא שנהגו בו טובת עין הוה אח"כ שהרי הוא מתוספתא דפ"ע ע"ש וגם אינו נראה שחזרו בהם דהכא משמע דתני לה כבר לדינא ודוק. והנה פלוגתא דר"י ור"ע שם בחלב הקיבה תלי אי בעי דווקא תותב קרוש ונקלף או דיו בקרום ונקלף לחוד ואמרינן התם דפליגי ליפני בפלוגתא דר"י ור"ע דל"ק סבר דאקפתא הו"ע ל"פ דאסור לפי שהוא גם תותב כי פליגי דאייתרא דהוא אינו אלא קרום. וע' רש"י דאקפתא קרי מה

בשחוט לשיגול והייתרת קרי לי' מה שבפנים ובוונת הש"ס דפרק מקום שנהגו הוה הכא לישנא קמא וא"כ מבואר ומיושב הכל. דהך דר"א נמי הוה הל"ק ומה שקורא הש"ס ע"ג קיבה ובתוך הקיבה היינו דהקפת ע"ג קיבה והייתרת בתוך הקיבה כמו שקורא רש"י שם חוץ ופנים ומה שנהגו בו טובת עין היינו ע"ג קיבה לחוד וכן הוא מפורש בתוספתא דקאי ע"ג קיבה לחוד ע"ש והא הוה איסורא לכו"ע וכן ע"ג קיבה דאמר שכהנים נהגו בו היתר היינו מה שקורא כאן שבתוך הקיבה והיינו דהייתרא וכמפורש שם בל"ק דהכי פלוגתא דר"י ור"ע. אלא שלא דקדק שם לפרש בתוך הקיבה עד לבסוף וזה שדקדק רש"י לפרש דשבתוך הקיבה היינו חלב הקרום היינו דלא נעשה לפרש בתוך הקיבה ממש אלא דפירושו חלב הקרום והיינו דהייתרא שהוא קרום לבד ואינו תותב והיינו פלוגתייהו דר"י ור"ע והכא אמרינן לעיל דכהנים נהגו בו היתר כר"י אבל שע"ג קיבה שנתנוהו לבעלים זה הוא איסורא לכו"ע. ואין להקשות דאי איסורא לכו"ע ואפ"ה מדינא הוא לכהן הא כ' רש"י לקמן (קל"ו ע"ב) דטריפה פטורה מן המתנות דכתיב ונתן לכהן ולא לכלבו והכי החלב הוא אסור וע"כ אינו לכהן ובשלמא ללישנא דהקפת פליגי י"ל דע"ג קיבה דהכא הוא לר"י דשרי אבל להך לישנא דהייתרא פליגי קשה לכאורה אבל באמת ז"א דהך מיעוטא לא קאי אלא אהא דשרי בשתא דהיכי דהאי איסורא כגון טריפה פטורה אבל מה שלעולם אסור מעיקרא לאו לאכילה קאי תדע דהא מרבינן גם למר שבראשי כבשים ושער שבזקן התישים דלא קיימי כלל לאכילה ודו"ק :

עומד אני כעת בדברי התו' (דקנ"ב) ד"ה לגבל שהקשו לפירש"י לענין ב"ד דחשיב ארבעה מילין לגבל ולתפלה ולגי' דלרש"י שפי' לתפלה להתפלל בערב ואינן מענין אחד דא"כ ליחשב נמי שלשים ריס דפרק לא יחפור דמדת המיל שבעה ומחצה ריס וע' בזה ברש"י יומא. (ס"ו) דחשבון זה אינו מוסכם אליבא דכו"ע ודברי ר"א הקליר אינו לפי חשבון זה ע"ש ועפי הו"ל להקשות מהך דסו"פ אלו מציאות גבי פריקה וטעינה ומדדה עמו עד פרסה דשיעור פרסה ודאי ארבעה מילין וכן דסוטה (מ"ו) דשיעור לוי' תלמיד לרב עד פרסה ובברכות (ד"ל) לענין ת"ה ומיהו בזה י"ל דלא חשיב אלא הני דצריך האדם לטרוח עד ארבעה מילין דלא שייך להך דברכות ע"ש ברש"י אבל מהך דלעיל קשה ודוחק לומר דלא חשיב אלא הני שיש בהן מעשה אח"כ דא"כ גם קו' התו' יש ליישב דלא חשיב. אלא הני דצריך לטרוח אחר המעשה ולא שצריך להרחיק המעשה ולע"ג :

סימן נ

מה שכתוב בשם המו"א להגיה בזבחים (קי"ט) גבי ר"ש אומר מנוחה זו ירושלים נחלה זו שילה כו' דע"כ ע"ס ר"ש דהא התם ר"ש הוא רשב"י וסבר בסמוך דזה וזה ירושלים. לענ"ד יש עוד הוכחה גדולה לזה דהא פריך התם למ"ד זו וזו שילה דתיקשי קרא דויקח מנוח ויעלה המנחה על הצור כו' ומשני הוראת שעה הי'. והנה קו' זו ודאי תקשה גם למ"ד דנחלה זו שילה ומנוחה זו ירושלים דהכי דלהך מ"ד אחר שילה הי' היתר מ"מ בשעת שילה הי' אסורה כדתני קרא היתר הבמות לפי שלא באו לשילה וא"כ הא מנוח הוה בשעת שילה דשילה לא חרבה עד שמת עלי כדאמר התם בסמוך מקודם ומשום קדים מוכח וע"כ דגם לדידי' מוכרח לומר דהוראת שעה הי' והנה לעיל (ק"ח) יליף ר"ש לחד לישנא דהוה הקרבה גם על הסלע מויקח מנוח ויעלה המנחה על הצור ור"י פליג דהתם הוראת שעה הי'. וא"כ אי ס"ד דלר"ש נחלה זו שילה וכבר נאסרו הבמות ובלא"ה צריך לומר דע"כ במנוח הוראת שעה הי' פשוט בכ"ד. דהוראות שעה לא ילפינן וע"כ דלא גרסינן התם כלל ר"ש ודו"ק :

ובקושית התו' שם (ד"מ) גבי הא דאיצטריך לכתוב בזאות גבי פר העלם דבר לעכב ואמרי' אין לו אלא מתן ז' מתן ד' מנין ומסיק דמתן ד' לא איכפל תנא דר"ש דלא כתיב בי' בגופי' ומש"ה איצטריך קרא אחרינא וע"ש בתו' דבלא קרא א"א ללמוד מעלתנו ממתן ז' דמתן ז' מעכב בכ"מ והקשו דהא אפי' לר"ש שתים כתיב בגופי' מיהו ובודאי מעכבות וא"כ הכתי נילף שתים האחרות מאותן שבהן עצמן וע"ש שנדחקו בזה ולענ"ד בפשיטות דלב"ש בריש פרקין דסברי דבכל חטאות שתים מעכב פשוט דאין ללמוד כאן אלא שנים מכן דהא לדידהו שתים מעכבות בכ"מ וא"כ י"ל דר"ש כב"ש ס"ל ומש"ה איצטריך קרא והא דלא אמר ר"ש אליבא דב"ש י"ל דסבר כר"ה בר"פ דטעמא דב"ה משום דסברי יש אם למסורת. וא"כ ר"ש דסבר בהדיא בריש סוכה גבי רביעית אפי' טפח דיש אם למקרא ע"כ דסבר כב"ש ולא איצטריך לי' למימר ובאמת הכי א"ר בהדיא בריש סנהדרין דר"ש כב"ש וכן מסקנת הש"ס שם. ע"ש ודו"ק :

עומד אני כעת בדברי התוס' שם (פ"ב) ד"ה דמה ולא בשרה דהקשו למ"ל למעט בשר הנכנס לפנים ת"ל דלכפר כתיב והניחו בקו'. ואני תמה שהרי מבואר כדבר ברש"י לקמן ר"פ ד"מ (דצ"ב) גבי בעיא דחטאת כשר שהכניס דמה בטומאה לפני' ומבעי' לי' אי טומאה הכ"ש דמיא או לנותר בבמה דמיא ופי' רש"י ד"ה או"ד דבנותר בבמה אם הכניסה לפנים משנשחטה והוציאה וקבל דמה בכ"ש לא מיפסלה דמדמה אמר רחמנא ולא שהכניסה עם בשרה הרי דמפרש רש"י הא דאמר בשר הנכנס לפנים היינו שהדם בתוך הבשר והא. ודאי איצטריך מיעוטא דשפיר הוה לכפר ודו"ק :

סימן נא

במה שנדחק במנחות (כ"ח) דלכולי הוקימתא דהתם לר"ש קרא דשמן דכתיב גבי מנחת חביתין הוא להוסיף לה שמן על מנחת נדבה ולת"ק שם אמר דאיצטריך לקבוע לה שמן דהל"א הוה אמינא דא"ל שמן כמנחת חוטא ולכאורה במאי פליגי ומ"ט דר"ש. ולענ"ד בפשוט דר"ש לפי' בכ"ד דדריש טעמא דקרא ובכ"מ שאין הטעם שייך ליכא דין התורה. והכי איתא דב"מ (קט"ו) דעשירה ממשכנין אותה דטעמא דקרא גבי אלמנה לפי שצריך להחזיר לה ואתה מבילה שם רע בשכנותיה אבל עשירה דא"צ להחזיר לה מותר למשכנה וה"נ מלינו דהכא דריש ר"ש טעמא דקרא דתניא לעיל (ד"ו) דאמר ר"ש בדין הוא שיהא מנחת חוטא טעונה נסכים כו'. אלא שלא יהא קרבנו מהודר. ע"ש וא"כ א"ש ג"כ הא דלא צריך במנחת חביתין קרא דאינה כמנחת חוטא דא"ל שמן דבלא קרא נמי הוה דרשינן טעמא דקרא וכיון דעיקר הטעם גבי מנחת חוטא שלא יהא קרבנו מהודר א"כ גבי מנחת חביתין דלא שייך הך טעמא פשוט בלא קרא דצריך שמן לפחות כמנחת נדבה וע"כ דהוה להוסיף לה שמן ודו"ק :

וכוונת

ובוונת התוס' בדל"ו גבי מנחת חביתין דכלל דר"ע כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת ובא"א לעשותה מע"ש דוחה את השבת וכו' התוס' דגבי מילה ופסח אמר ר"ע ג"כ הכי ופסיק ר"י כוותי' בתרווי' ועביד התם צריכותא וקאי אר"י ומש"ה לא פסק הכא ג"כ כוותי' דליכא צריכותא ור"ע איצטריך לאשמועינן מאי דדחי שבת נראה כוונתם דס"ל דבפסח ומילה יש סברא טפי דדחי שבת ורבותא דר"י דאפשר לעשותה אינה דוחה ומש"ה צריכותא דהתם על ר"י בש"ם שם הוא אהא דאפשר לעשותה אינה דוחה כדקאמר דאי אשמעינן פסח דלא נכרתה עלי' שלש עשרה בריתות כו' הרי דנקט סקולות והיינו דמש"ה אפשר לעשותה אינה דוחה ובזה פשוט דמנחת חביתין קיל טפי ואינה דוחה אבל ר"ע איצטריך לי' להשמעינן דאפי' מ"מ בא"א לעשותה דוחה את השבת ומיהו לענ"ד משמע דהא דאייתי מתני' כללא דר"ע היינו דאפשר לעשותה אינה דוחה ועו"ק לי מש"כ דליכא הכא צריכותא דהא קך צריכותא דפסחים הוה כעין צריכותא דריש יבמות (ד"ס) גבי עשה דוחה ל"ת שיש בה כרת ואמר דמפסח ומילה דדחו שבת ליכא למילף כעין צריכותא דהכא והתם איכא גם תמיד ואמר דמתמיד ליכא למילף שכן תדיר וה"נ מנחת חביתין ה"ה קריבה לעולם עם התמיד והויא תדיר כתמיד וא"כ אכתי לא הוה ילפינן מפסח ומילה דמכשירין שאפשר לעשותן אינו דוחה די"ל דמנ"ח שהיא תדיר דוחה טפי כי היכי דאמר ביבמו' שם לענין תמיד ע"כ נלענ"ד דבאמת איכא צריכותא גם במנ"ח ומשו"ה איצטריך לי' לר"ע לאשמעינן דלא דהי וגם הדא מתרתי איכא צריכותא דיבמות שם והו"ק והא דלא איצטריך לי' לר"י למפסק הכא כר"ע אליא בפלוגתא דהנה בד"ה יליף ר"י דמנ"ח דוחה שבת מתעשה אפי' בשבת תעשה אפי' בטומאה וע"ש בתוס' דהא דילפינן הכא שבת וטומאה מחד קרא דילפינן מפסח דאיכא קרא לתרווי' [ודבריהם שם מגומגמין ולענ"ד הם שני הי' ובתחלה ה' היינו משום דגלי קרא גבי פסח כו' וצריך להגיה ואיכא קרא אחרינא גבי טומאה כו' ואח"כ ה' תי' אחר וצריך להגיה ועוד נראה דהי מיגוי' מפקת דשקולין כן ול"ד לפסח ופי' דבריהם דגבי פסח דנפקא לן שבת מבמועדו לשון במועדו משמע טפי אשבת בחלי במועד ולא נפיק טומאה מיני' ומשו"ה איצטריך קרא אחרינא לטומאה אבל מתעשה משמע שפיר תרווי' כן נראה בפי' דבריהם ודברינו יהי' לתי' כראשון] ולפי"ז עיקר מנחת חביתין יליף מפסח וא"כ כיון דאשמעינן גבי פסח דאפשר לעשות מע"ש אינה דוחה לא איצטריך לאשמעינן בחביתין כיון דכל עיקר דחיית שבת בחביתין ילפינן מפסח כל שאינו דוחה בפסח כ"ש דאינו דוחה בחביתין אבל אביי ורבא ילפי התם בחביתין מקראי אחריני ובאמת יל"ד להורה היכי פליגי אר"י ומיהו אמרינן התם ת"כ דרבא וע"ש בתו' דגם כאביי תניא וצ"ע בזה · אבל לפי דברינו א"ש דמדאיצטריך ר"ע לאשמעינן גבי חביתין דאפשר לעשותן אינו דוחה אף דאשמעינן כבר גבי פסח ע"כ דלא ס"ל כר"י מדרשא דתעשה דיליף מפסח דא"כ מאי דאינו דוחה בפסח פשוט דאינו דוחה בחביתין ולמה איצטריך לאשמועינן אלא ע"כ דר"ע סבר כאביי ורבא דנ"ל מדרשא אחריתא ולא איצטריך למילף מפסח ומשו"ה איצטריך לי' להשמעינן גבי חביתין זימנא אחרינא אבל ר"י ישבור כר"י דנפיק מפסח ומשו"ה לא איצטריך לי' למפסק גבי חביתין כר"ע דממילא נפקא דלא עדיפא מפסח כנ"ל והו"ק :

וקושית התוס' בד"ה ד"ה מהלה אבד גבי כה"ג שהקריב מהלה בחרית ומת דכמהלה הגשאר אבד והקשו דלר"א דא"ל לקדש התחלה בכ"ש השני הגאין א"כ כמהלה הנשאר הפדה דה"ז שלא נתקדשה בכ"ש יש לה פדיון · לענ"ד יש ליישב בפשוט דבאמת ר"א ור"י אזלי לשי' דבאמת קו' התו' דתפדה היינו אי מותר חביתי כה"ג יקרבו השאר מותרות לנדבה א"כ כל שיש לה פדיון צריך לפדותה כדי להקריב הפדיון אבל ר"א הא סבר לקמן (דק"ח) דמותר חביתי כה"ג ירקבו א"כ למה נפדה כיון דגם הפדיון ירקב ואפשר עוד דלא אלים למתפס פדיונו כיון דלית קדושה דהוי' ומש"ה א"א בפדיון כלל ומשו"ה נמי ר"י דסבר בדק"ח שם דקריבה סבר באמת לעיל (ד"ח) דאינה קדושה לחלאין וצריך להקדישה כולה בכ"ש וכיון דנתקדשה בכ"ש אין לה פדיון והו"ק :

סימן נב

במה שאלל ישוב דברי רש"י בב"ב (ד"ע) גבי בעיא דמלורע בימי ספורו מנין שמטמא אדם ובעי למימר דמדמטמא בגדים. מטמא אדם ופריך דילמא טומאה בחיבורים שאני ודחי אלא דהיכא נבילה מנלן דמטמא אדם לאו מדמטמא בגדים ודחי לה והדר פריך משרץ מנלן דמטמא אדם לאו מדמטמא בגדים כו' · ופירש"י דמסיק נבילה אינו מטמא אלא בגדים שהוא לבוש והקשו עליו בתו' דבהו"כ מרבינן בהדיא לכל כלים ולא ממעט אלא אדם וכ"ת · ועוד הקשו דהאי לא מיירי אלא בבגדים שהוא לבוש מאי מייתי משרץ דלא שייך בגדים שהוא לבוש ע"כ דהו גי' זו דטומאה בחיבורין שאני וגרסו דילמא טומאת בגדים שאני ולא ילפינן טומאת אדם אפי' משאר בגדים וכו' דהכא במלורע בימי ספורו נמי לא מיבעיא לי' אלא באדם ולא בשאר בגדים · והנה לענ"ד הדרבה שי' התו' קשה טובא דהא והאי חילוק רש"י דבבגדים שהוא לבוש שאני הוא מפורש בהדיא בחולין (דע"א) גבי הנכנס לבית המנוגע ומשמותיו באלבשו כו' וע"ש בתוס' ד"ה למאי הילכתא דששן דרך לבישה אפי' ידו בחוץ טמאים בכדי אכילת פרס שמטמא בגדים אבל כשאינן דרך לבישה אפי' שהה בכא"פ אם ידו לחוץ טהורים וכיון דיש חילוק בין דרך לבישה או לא א"כ במלורע בימי ספורו דלא מלינו אלא כיבוס בגדים שהוא לבוש מנין לנו טומאת שאר בגדים · ואין לומר דאיכא שום ריבויא במטורע בימי ספורו לשאר בגדים דלא באמת איכא נ"ש אפי' לאדם ולמה צריך ריבויא לבגדים וע"כ דליכא שום יהודה להכי וע"כ דאין ה"נ הא דנקט אדם ל"ד ומיבעיא לי' אפי' בשאר בגדים וא"כ ע"כ צריך לגרוס טומאה בחיבורין שאני כיון דבאמת לא למדנו אלא בחיבורין וא"כ ע"כ נמי הא דאייתי מהיסט נבילה ושרץ נ"ל דהיינו נמי טומאה בחיבורין בגדים שהוא לבוש · והנה מהא דבשרץ לא שייך בגדים שהוא לבוש וכן מפורש בהדיא בחולין שם בכמה דא"ל שכי' בכיסמ"כ למאי הלכתא לכלים שע"ג וע"ש בתו' דלא שייך מלבוש לבהמה וה"נ גבי שרץ הנה כבר הרגיש רש"י וכו' דבאמת הוה מצי למפרך הכי ומה שהקשו מהיסט נבילה דבתו"כ מרבינן בהדיא אפי' שאר בגדים חוץ מאדם וכ"ת לענ"ד באמת יש להוכיח דש"ס דילן לא סבר הכי ע"כ דא"כ מצינו קולא בכ"ת משאר כלים גם לענין טמא נבילה וא"כ בב"ק (דכ"כ) דבעי למילף משן במת מק"ו משפין קטנים בטהורים

בטהורים בזב וטמאים במת מפני שטמא בזב אינו דין שטמא במת וע"ש בתוס' דדחיק לומר שכן קטנים טפי' טהור בכל טומאת הזב ואי בנושא נבילה ג"כ קל כ"ח מאהל כלים למ"ל למנקט שכן קטנים לנקוט התם כ"ח וליעביד כק"ו מנושא נבילה דמשא טמא בו וכ"ח טהור בכל טומאותיו דהא אינו מטמא כלים אלא בחיבורים כשהוא נושא הנבלה ואמרינן דכל כ"ח טהורין וע"כ דבאמת ס"ל להש"ס דגם כל הכלים טהורים ואינו מטמא אלא בגדי לבושו וליכא ק"ו מנושא נבילה· עוד יש להוכיח כן מנדה (ד"ה) דיליף משכבות במעל"ע שבנדה מק"ו מכ"ח המוקף צמיד פתיל הניצול באוהל המת אינו ניצול במעל"ע שבנדה משכבות שאין ניצולים באוה"מ אינו דין שאין ניצולים במעל"ע שבנדה וע"ש בתו' דאין הק"ו לגמרי כדין הוה"מ שהרי באוה"מ אינו מטמא לטמא אדם ובגדים אלא דהק"ו כמו דכ"ח המוקף צמיד פתיל דקל שניצול באוה"מ הרי הוא במעל"ע כנדה עצמה כ"ש משכבות ומושבות דחמירי טפי' במעל"ע כנדה עצמה [וצ"ל דלא שייך לומר הכי בב"ק (כ"ה) גבי משא במת דפריך דנימא דיו ע"ש וע' תו' פסחים (די"ח) ד"ה דיו ודוק] וא"כ הי' יכול לאמות קולא גם בכל כ"ח דקילא בנושא נבילה והם במעל"ע כנדה עצמה כ"ש משכבות ומושבות שיהיו כנדה עצמה וע"כ דליכא שום קולא בכ"ח לענין נושא נבילה אלא בכל הכלים טהורים ולא מטמא אלא בגדי לבושו והשיר הוכיח מינה לענין מצורע בימי ספורו דטומאה בחיבורין שאני כפירש"י וגירסתו והו"ק:

ושוב ראיתי שהרמב"ם פסק בהרבה מקומות כשי' התו' וכבר נתעורר הרב מל"מ בפ"א מאה"ט דהיינו לפי' רש"י אלא שהביא דהרמב"ן דחה ג"כ דברי רש"י ולא זכיתי ליישב כעת הסוגיות שהבאתי לפי שי'· גם בעיקר מש"כ לענין נכנס לבה"מ דידיו בהון כשאינם דרך לבישה טהור מצאתי במל"מ בפי"ז מטו"ל דכ"כ הר"ש בפ"ג דנגעים דכן הסברא אלא דבתוספתא איתא דטמאים מיד והוא ז"ל תמה עליו דהכבר קיי"ל דכללא הוא דכל המטמא בגדים מטמא כל הכלים בחיבורים וכיון דאינם דרך מלבוש אינם טפלים לו וטמאים מיד ע"ש· ותמיהני שלא הזכיר דשי' הר"ש כשי' רש"י דמטהר בכל מקום שאר כלים לבד מבגדים שהוא לבוש· גם מש"כ בטעם התוספתא לשי' הרמב"ם דכל כלים טמאים ומש"ה כאן הם טמאי' מיד לפי שאינן דרך מלבוש ואינם טפלים לו לענ"ד צ"ע בזה כיון דאתי מריבויא דבגדים לא עדיפי מבגדים והא דאמרינן בחולין דשלא בדרך לבישה טמאים מיד היינו כשנכנסו גם הכלים לבית וטמאין מכח עצמם אבל השתא טמאים מכח האדם ויליף מריבויא דבגדים ודאי לא עדיפי מבגדים וצ"ע· ולענ"ד דהתוספתא הוא מדרבנן כמו סיפא דהתם דתני פלוגתא דר"י ורבנן דמתני' דכ' התו' הנ"ל דהוא מדרבנן ע"ש· שוב ראיתי בדבריו שסעד לפירש"י דלשי' הפו' דכל הכלים טמאים כבגדים א"כ מנ"ל למדרש דשיעור שהי' קאי גם על הבגדים הנכנסים עמו לבית ודווקא בגדים דבטילי גבי' דילמא קאי אכל הכלים והבגדים בהון דאין עליהם אלא טומאה בחיבורים ואין טמאים עד שישהו כשיעור אבל בפנים אינו מציל כלל וע"כ כשי' רש"י דלא מצינו אלא טומאת בגדים· ולענ"ד גם לשי' רש"י יש להקשות דמנ"ל דאיירי בהבגדים בפנים ויש עליהם טומאת עצמם דילמא לא איירי אלא לענין בגדים שבחוץ כגון היו ידיו לחוץ וטבעותיו באצבעו דאין עליהם אלא תורת טומאת עצמו ומש"ה בשלא שהו טהורים אבל נכנסו הבגדים לבית דיש עליהם תורת טומאת עצמה לא הקיל כלל משום קולא דבטילי גבי' ע"כ נראה כמו דאמרי' בשבועות (י"ז) דהבא אל הבית משמע דרך ביאה ה"נ משמע לענין בגדים דהוה דרך ביאה שנכנס אדם כשהוא לבוש ואפ"ה לא טמא הכתוב את הבגדים אלא בשהה כשיעור שהי' וע"כ דאין עליהם טומאת עצמה דהאדם מציל· וה"נ לשי' הפו' דכל הכלים טמאים בחיבורים בביה"מ כ"כ דאין ה"נ דילפינן לכל הכלים דאין עליהם טומאה אלא בכשיעור שהי'· אבל מה שלמדנו עוד קולא אחרת דהבא אל הבית משמע בדרך ביאה כשהוא לבוש ואפ"ה אין עליהם טומאת עצמה אלא טומאת האדם בכשיעור שהי' קולא זו לא מצינו אלא בבגדים ואמרינן דדווקא בגדים דבטילי לגבי' אבל שאר כלים לא שייך קולא זו והו"ק:

קשה לי כעת דברי התו' נדה (ל"ג) ד"ה למעוטי אשה מלובן דהקשה ריב"ן דלמ"ל למעוטי אשה מלובן הא קיי"ל דארבעה דמים טמאין באשה ותו לא ממיעוטא דדמי' דמי'· ולענ"ד י"ל דהכא דדמי' לא ממעט אלא דין נדות אבל לובן לטומאת ערב לא הוה ממעטינן אשה מאיש כמו בכ"מ דאשה בכלל איש· ואין לומר דטומאת ערב בלא"ה ע"כ איכא כדאר"י לקמן (מ"א) דמקור שהזיע כשני טיפי מרגליות טמאה טומאת ערב והא דבעי תרתי אינו אלא משום דחדא אמרינן דילמא מעלמא אתי אבל אי ידעינן דממקור אתי הוה טמאה בכ"ש דז"א דהתם אינו אלא טומאת נגיעה משום דמקור מקומו טמא אבל מיעוטא דקרא הכא הוה דאינו דין טומאת קרי דלכו"ע רואה הוה לענין לסתור בזיבה ע' לקמן (מ"ב) ולענין שילות מתנות כמש"כ התו' (דכ"ב) ד"ה למימרא ע"ש והו"ק:

סימן נג

במה שהשיר ביחוד פי' רש"י בב"ב (קל"ה) אמר אביי הכי קאמר איזהו מתנות בריא שהיא כמתנת שכ"מ דלא קני אלא לאח"מ כל שכתוב בה מהיום ולאח"מ· ופי' רש"י דה"ה כמתנת בריא דאינו יכול לחזור בו וכתו' ד"ה כל הכתוב עליו דבב"מ גבי מתני' דדייק גבי מלא מתנות הא אמר תנו נותנין מוקי לה בשכ"מ דבר מיכדר בי' וליכא למיחש לקנוניא והא קתני התם מתנות והיינו מתנות בריא שהיא כמתנת שכ"מ שכתוב מהיום ולאח"מ· דל"ק אלא לאח"מ וש"מ דבהכ"ג נמי יכול לחזור בו· [וע' תו' ב"מ שם ד"ה והא אידי ואידי כו' דיש לו לרש"י שי' אחרת שם ודוק] ונראה לי בפשוט דהנה להאורה לפי פי' יש להקשות לשמואל לקמן (קנ"א) דקמ"ל שם דכל שלא עמד אחר תוך במתנתו אפי' לא עמד וס"ד שם דווקא לעצמו אבל לאחר לא ומסיק אפי' לאחר ומאי מספקא לי' בהא דהא מתני' היא דהל"ס תיקשי מתני' דב"מ שם דדייק הא אמר תנו נותנין והוא דיוקא פשיטא כדפריך שם (י"ח) ר"ז מ"ט לא אמר הרבה ותיקשי למה ל"ח לקנוניא וע"כ דבשכ"מ מלי למכדר בי' ומאי קמ"ל שמואל· ומיהו אי לאו האי ס"ד דשמואל דווקא לעצמו הוה א"ש דהא ממתני' לא מוכח אלא דלעצמו יכול לחזור בו וכיון דלעצמו יכול לחזור בו א"כ תו ליכא למיחש לקנוניא דלמה צריך לקנוניא כיון דלעצמו בלא"ה יכול לחזור בו והשמיענו שמואל דאפי' לאחר יכול לחזור בו אבל לס"ד דר"ס שם דשמואל דווקא לעצמו קשה טובא· אבל באמת לשי' רש"י ותו' גופיי' לק"מ דהא שי' רש"י דהא דאמר

אביי

אביי עדיו בחותמיו זכין לו היינו אפי' בשטרי מתנה ומו"מ דאם נכתב לאחד קודם אף שבינתים כתב ומסר לאחר קודם שמסר לזה אם מסר א"כ להראשון לזה שכתב לו קודם קונה • וע' רא"ש סופ"ק דב"מ גבי מלא שובר דפי' כרי"ף אינו כן אבל רש"י ס"ל דאף בזה אמרינן עדיו בחתומיו זכין לו וכבר כתבו התו' בב"מ שם דלאביי דעדיו בחתומיו זכין לו ליכא למיחש כלל לקטניא ובריו' דההם דלא יחזיר ע"כ איירי בבריא דלא מטי לידי' בחיי האב ולא שייך עדיו בחתומיו זכין לו וא"כ ליכא למידק ממתני' כלל דיכול לחזור בו ושפיר א"לצריכא לי' לשמואל לאשמעינן ובהכי א"ש הא דדחיק בסוגיא דב"מ (קי"ג) לאוקי שמואל כאביי וע' בזה בתו' כתובות (נ"ד) ד"ה כתב כו' ודוק ובהכי א"ש דמדאיצטריך לשמואל לאשמעינן דיכול לחזור בו וע"כ דלא שמעינן לה ממתני' דמלא מתנות וע"כ הא דלא חיישינן לקנוניא משום דס"ל כאביי דעדיו בחתומיו זכין לו וא"כ כ"ש הכא דבב"כ לאביי גופא הוא דאמר איזהו מתנת בריא שהיא כמתנת שכ"מ כו' ולדידי' א"ל כלל לומר דיכול לחזור בו דבלא"ה ליכא למיחש לקנוניא דעבחז"ל ודו"ק :

עומד אני כעת בתו' בס (ד"ז) ד"ה והוא דקרי לי' ב"כ כו' גבי הא דאמר התם דהאומר ב"כ אני מוכר לך אעפ"י שאין בו אלא מאה כניסו והוא דקרי לי' ב"כ דהקשו דנימא הדמים מודיעים כו' ותי' כגון דאוזיל גבי' ואינו נותן לו אפי' דמי מאה כו' ולפי"ז הא בנותן לו דמי ב"כ אינו יכול לומר לו שמא בעלמא זבינא לך והנה נ"ל אע"ג דאנן קיי"ל כרבנן דלית"ל הדמים מודיעין מ"מ דעתם דבהא"נ גם לרבנן אמרינן דהדמים ראי' כמו לקמן בר"פ המוכר פירות גבי מוכר שור לחבירו ונמצא נגחן דרובא לרדיא זבני פריך וגחזי אי דמי רדיא לרדיא וע"ש בתו' כיון דרוב וחזקה סותרין אהדדי לכו"ע יש להודעת דמים לסייע לאחד מהן וה"נ הרוב והאי מכווני לב"כ ממש וכוה כרובא לרדיא ודוק ומ"מ מבמשות כפו' בחו"מ הרי"א אינו כן ולא הזכירו כלל הך מילתא דאוזיל גבי' ובאמת תמוה לענ"ד מסוגיא דר"פ המקבל (דק"ד) גבי יבש כמעין מגכה לו מחבירו ופריך ונימא לי' שמא בעלמא זבינא לך מי לא תניא האומר לחבירו ב"כ עפר אני מוכר לך כו' והא התם קאי בבריא בגוונא דהדמים מודיעים וצריך לנכות לו והפ"ה פריך ונימא שמא בעלמא כו' ואין לומר דבמשהו כהאי לא שייך הודעת דמים דהא בהמפקיד (ד"מ) גבי לוג ומחלה שמרים למאה אמר התם ר"י לטעמי' דלי"ל מחילה דאמר הדמים מודיעים גבי לגד ובקר אלמא דאין לחלק בזה ואפי' במשהו שייך הודעת דמים והפ"ה אמרינן בפ' המקבל שם דיכול לומר שמא בעלמא זבינא ולע"ג :

סימן נד

לענין טריפה אינה יולדת הנה אם כבר נתעברה הלידה והאי יכול להיות אפי' בשהיא טריפה כדאמרי' בבדיא בסו"פ א"ע דלמ"ד טריפה אינה יולדת פלוגתיי' דר"א ור"י כשעיברה ולבסוף נטרפה הרי חזינן דהלידה יכול להיות כשהיא טריפה וה"נ אמרינן התם אליבי' דביעי דס"ע שיתא קמא מפסינן לי' אי כדר עיבה שרי אבל בהא דכטילה השיתא קמא אין ראי' כיון דכבר נתעברה יכולה להוליד • אבל העיבור לבד אי הוה ראי' דאינה טריפה או דבעי דווקא תרווי' עיבור ולידה • הנה ראיתי מי שהביא ראי' לזה מחולין (י"א) דבעי ראב"י למילף דאזלינן בתר רובא מפרה אדומה דל"א שמא היא טריפה ודילמא כהיאו פרה מעוברת אלא ע"כ דהעיבור לחוד אינו ראי' • ולענ"ד אין מכאן ראי' כלל הדא דפלוגתא הוא בריפ"ב דפרה אי פרה מעוברת כשירה ועוד דא"א לומר כן כלל דהא הקשו התו' בב"מ (ד"ל) ד"ה אף כו' דהיכי נכשיר פרה מעוברת הא עלה עליה זכר פסולה ותי' דאיירי שלא ידע בשעת עלית הזכר ולא ניחא לי' בהא ובעינן עובד דומיא דעבד ע"ם וא"כ אי לא תתכשר אלא במעוברת א"כ ע"כ יצא צריך לעלית הזכר ופסולה לכו"ע משום עול • וע' בר"ש רפ"ב דפרה שם דהביא תוספתא דלדעת בעלים אפי' לר"י במ"ד שם פסולה ונ"ל דפלוגתיי' בשתמא דבלא ניחא לי' והאי גם לרבנן כשירה כדמוכח סוגיא דב"מ וע"ש תוד"ס אף ודוק • אבל יש להוכיח מהא דפריך התם ור"מ היכא אכיל בישרא דילמא במקום שחיטה נקב הוה וכ"ת ה"נ פו"ק מאי איכא למימר כו' • והנה קיי"ל דברובא וחזקה לא חיים ר"מ וע' תו' זבחים (ס"ע) ד"ה אי טריפה כו' דהביאו הגי' בחולין רמ"א סימן לטריפה לי' ואף דאנן גרסינן רבי כ"כ השד לגי' התו' דבגדה (כ"ד) פליגי אמוראי אליבא דרבי אי טריפה חי' ע"ם וע"כ דל"ג הכא רבי: אלא ר"מ כגי' התו' • והנה אין להקשות דא"כ מאי פריך היכא אכיל בישרא הא י"ל דאכל אותה שחי' לי' דע"כ אינה טריפה לר"מ דכבר כ' התו' לדידן בי"ב חודש כה"ג גבי פ"א שם דזה אינה חזקה מבוררת דלא נתבררה מעולם דלאחר כזמן מתברר שמקודם יב"ח לא הי' טרי' אבל אפשר שנטרפה אח"כ בתוך הזמן אבל ע' בתוס' ע"ג (ד"ו) ד"ה אלא כו' דלמ"ד טריפה יולדת כ"ש שחי' א"כ לר"מ שאינה חי' כ"ש שאינה יולדת והנה אם נאמר דבעי דווקא תרתי עיבור ולידה א"כ בשעת העיבור עדיין אינו נודע לנו שהיא אינה טריפה אלא עד שעת הלידה וא"כ כשילדה שמברר דלא הי' טריפה בשעת העיבור מ"מ הכא אפשר דנטרפה קודם הלידה דלידה לחודא ודאי אפשר בטריפה כנ"ל וא"כ אפי' מעוברת הוה הזקה שלא נתבררה אבל אי עיבור לחוד א"א בטריפה א"כ העיבור מברר שאינה טריפה וא"כ אפשר דאכיל מעוברת ואף דזה גופה דאינה חי' לא הוה אלא רובא ור"מ חייש למיעוטא מ"מ בתרי רובא ל"א ר"מ ק"ו מרובא וחזקה וכ"ש תרי רובא דרוב עדיף מחזקה והיכא הכא תרי רובא רוב בהמות אינן טריפות ורוב טריפות אינן יולדות וא"כ אית לה חזקה מכח רובא ובכה"ג לא חיים ר"מ ומאי פריך היכא אכיל בישרא • ואין לומר דנפרש כדברי התוס' בדכ"ה ד"ה אתא דס"ק וכ"ת ה"נ דאכיל ע"י בדיקה פו"ק מאי איכא למימר ע"ב וה"נ נפרש לפי דרכנו וכ"ת ה"נ דאכיל מעוברת פו"ק מאי איכא למימר דפסח דדינו זכר בן שנה א"א במעוברת וכן יש קדשים כגון עולה דבעי זכר דז"א דכיון דהמעוברת הי' לה חזקה א"כ גם הולד הו יש לה חזקתה דהי' כשירה בשעה שנולדה דהא בן א' חי לכו"ע שרי במעי' אמו אפי' הוא טריפה ותו יש לנו להעמידו אחזקתו שהי' במעי אמו כמש"כ התוס' שם ד"ה לר"מ לענין ספק בכור דמעמידין אותו אחזקתו שהי' חולין במעי אמו ע"ם ולאי לכהם גופה לא הי' הזקת כשרות א"ש דא"כ כ"ש שהולד אין לו חזקת כשרות אבל אי כהם אית לה חזקת כשרות גם הולד אית לי' וא"כ גם מפו"ק לק"מ וע"כ דעיבור לחוד ל"מ והוי חזקה שלא נתבררה כנ"ל • ומיהו מהא דבעי למיפשט התם מרולה

ופ"ז דדילמא הוה הנראה או הרואה שריפה אין להוכיח דדילמא כשהרואה היה אשה מעוברת וכן הנראה דהא הפרשה כולה בלבון זכר נאמרה וכן מרבינן הורג קטן מאים כי יכה כל נפש אדם ואף דליתא בעיבור אבל מכל דר"מ ודאי מוכח שפיר ומ"מ אפשר לדחות דאף דהעיבור לתודי' מוכיח דאינו טריפה מיקרי חזקה שלא נתבררה כיון דרגע העיבור אינו נודע לנו ואח"כ כשהוכר העובר אפשר שכבר נטרפה אח"כ ומ"מ אינו דומה לסברת התוס' גבי טריפה אינה חי' דהתם אין גוף הבירור אלא מלאחר יב"ח אלפני יב"ח אבל כאן הבירור לשעתו אלא דאנן לא ידענו וצ"ע בזה :

וע' פלתי (הוספ"ו) דכתב להביא ראי' דגוף העיבור א"א בטריפה דאיל"ה בסו"פ א"ע שם דדחיק לאשכוחי פלוגתא דר"א ור"י גבי ולד טריפה למ"ד טריפה אינה יולדת בעיברה ולבסוף נטרפה ואי דהעיבור אפשר בטריפה אלא שא"א לה להוליד א"כ לימא דאיירי באמת שהאם מתה בשעת לידה ואח"כ ה' דאפשר דזה הוה כיוצא דופן שפסול להקרבה ולמה א"ר יקרב · ותמיהני שלא הזכיר סוגיא מפורשת דחולין (ל"ח) דמתה אמי' וסדר ילדתי' הוה יו"ד והפי' זה פירש למיתה וזה פירש לחיים פסול משום יאוש ע"ש וא"כ הכא אפשר דהכי קאמרינן דא"א כלל הא לא תמות תיכף ודו"ק :

סימן נה

במה שהאריך לענין תלמוד גדול הנה שי' רש"י בסופ"ק דב"ק דמשמעות המסקנא בברייתא דקידושין דאמר גדול תלמוד שמביא לידי מעשה מוכח דמעשה גדול דמי נתלה במי קטן נתלה בגדול והא מסיק בב"ק דלמגמר מעשה גדול ולאגמורי תלמוד גדול ושי' ר"ת שם דמסקנא דקידושין משמע דתלמוד לעולם גדול אפילו למגמר ופי' סוגיא דב"ק בשי' אחרת ע"ש (מיהו בהו' קידושין משמע דלפי המסקנא גם לשיטת ר"ת מעשה גדול וסוגיא דקידושין בלאגמורי ע"ש וצ"ע) · והנה לכאורה כהאי סוגיא מפורשת כשיטת רש"י מריש מגילה (ד"ג) משפחה ומשפחה להביא משפחות כהונה ולוי' שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה כו' מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת"ת לשמוע מקרא מגילה ק"ו מעבודה ומה עבודה חמורה מבטלין ת"ת לא כ"ש ועבודה חמורה מת"ת והא כתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו כו' א"ל אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם ת"ת א"ל על איזה מהן באת א"ל עתה באתי כו' ומסיק הא דיחיד הא דרבים דת"ת דיחיד עבודה גדולה ות"ת דרבים ת"ת גדולה והוא ממש כעין פירש"י · אבל אחר העיון בדיקדוק הסוגיא מוכח להדיא בהיפוך כשיטת ר"ת דלכאורה קשה טובא דלמה קבעה הש"ס סוגיא זו בכאן דאיירי בדיני מגילה ולא הביא כך דעבודה גדולה אלא אגב גררא ולא קבעה בקידושין דאיירי בעיקרא דמילתא אי תלמוד גדול או מעשה גדול ומסיק לפי פירש"י דמעשה גדול וליפרוך מהכא דאמרינן עתה באתי אלמא דתלמוד גדול · ע"כ נראה דבאמת לפי המסקנא דקידושין תלמוד גדול וליכא למפרך מינה אבל דעתה באתי דהתם נמי אמר דתלמוד גדול ולהיפוך נמי ליכא למיפרך מינה אכן דסמכו של בית רבי דהא התם מוכח דתלמוד גדול בכך דעתה באתי וליפרוך שפי מברייתא דקידושין מהפיך ממימרא דויהי בהיות יהושע ביריחו די"ל דהא הוה פשיטא לי' דתלמוד גדול ממעשה דיחיד וכן דסמכו של בית רבי דאמר עבודה חמורה התם הוה עבודה של קרבנות ציבור דהוה עבודה דרבים ובזה הוה ס"ל דעדיף מת"ת דיחיד ול"ק לי' מסוגיא דקידושין דהתם לא איירי אלא ממעשה דיחיד ובזה ודאי ת"ת עדיף אבל הכא במגילה הא איירי בעבודה דרבים ומש"ה עבודה עדיף ופריך מהך מימרא דעתה באתי דהוה נמי עבודה של רבים ואפ"ה ת"ת עדיף · ומשני דהתם התלמוד נמי דרבים וא"כ לפי המסקנא תלמוד דרבים עדיף ממעשה דרבים ותלמוד דיחיד עדיף ממעשה דיחיד ולעולם תלמוד גדול · עוד יש להוכיח כן ממ"ק (ד"ט) דרמו קראי אהדדי כתיב וכל חפציך לא ישוו בה הא חפצי שמים ישוו בה וכתיב וכל חפצים לא ישוו בה דאפי' חפצי שמים לא ישוו בה ומשני כאן במצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים כאן במצוה שא"א לעשות ע"י אחרים וע"כ צ"ל דגם לענין התורה איירי שגם האחרים אם לא יעשו המצוה ילמודו דאי ל"ה פשיטא שיקיים שניהם המצוה והתורה ולמ"ל קרא אפי' נימא דהמצוה גדולה מ"מ ודאי אם האחרים א"א להו ללמוד שפי עדיף שילמוד הוא כדי לקיים שניהם וע"כ דגם האחרים ילמודו וא"כ גם התורה אפשר לעשות ע"י אחרים כהמצוה ואפ"ה אמרינן דהאדם יברור לעצמו תורה הרי בהדיא דתלמוד גדול ואפשר לדחוק קצת דדווקא לענין זה תלמוד גדול וצ"ע :

עומד אני כעת בדברי התוי"ט (פ"ה) דמעשר שני (מ"ב) גבי התקנה דמע"ש שיהא נפדה סמוך לחומה ותנאי היה אימתי שיבנה המקדש יחזור הדבר לכמות שהי' הכ' שהוצרכו לתנאי דשמא לא יהי' אז ב"ד כגדול ולא יהיו יכולין לבטל תקנת ב"ד זה דאמרינן בירושלמי שבנין הבית יהי' קודם מלכות ב"ד וכ"ש קודם תחית המתים ואפשר שלא יהי' ב"ד כגדול · הנה בעיקר דבר זה דבנין קודם למלכות ב"ד מפורש בהדיא במגילה (י"ז) וכיון שנבנית ירושלים בא דוד כו' ע"ש ולתחית המתים יש הוכחה ברורה דהא כתבו התו' בר"פ השוכר דמש"ה אנן לא רמינן ציצית לתכריכי המת אף דאמר בש"ס היא שעתא ודאי רמינן להו דהתם קאי אליבא דשמואל דסבר מצות אינן בטילות לע"ל וא"כ הוא גנאי שיעמדו בלא ציצית אבל אנן קיי"ל כר"י דמצות בטילות לע"ל ע"ש וא"כ הא אמרינן בביצה (ד"ה) דאף מתקנת ריב"ז ביצה אסורה מ"ט מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו כו' וכן אמרו במנחות (ס"ח) ובסוכה לענין חדש ואי דהבנין יהי' אחר התחיה א"כ קיי"ל דהא יהי' מצות בטילות וע"כ שאפשר דהבנין יהי' קודם וא"כ אפשר דלא יהי' ב"ד כגדול · אבל מ"מ קשה טובא שהוצרכו לתקן תקנה בביטול אותו הזמן דהא אפי' כל הלכות השייכי לאחר הבנין פריך הלכתא למשיחא כ"ש שיתקנו עכשיו תקנה בביטול אותו הזמן ובשלמא שיתקנו עכשיו תקנה בביטול גזירה שאח"כ לא קשה מידי כיון דלאח"כ יהי' אסור לכל וכדאמרינן התם בביצה ע"ש אבל תקנה של אותו הזמן פשוט דלא עדיף מהלכתא למשיחא · וביותר קשה סוגיא דיומא (ד"ה) גבי היאך מלבישן לעתיד לבא ואמר לע"ל לכשיבא משה רבינו עמהם ע"ש ומשמע לכאורה פשטות לשון הסוגיא דס"ל דתחה"מ קודם הבנין ולא הוצרכו לסדר ההלבשה עד שיבא משה רבינו קודם ודוחק לומר דבעיא דההלבשה לא קאי אלא על אהרן ובניו דבהו כתיב קרא וא"כ גם הבעיא קאי אחר התחי' דוקא

דווקא ומש"ה הוא דפריך כשיבא משה רבינו עמהם · דע"כ ז"א דהא צריך להבין דהא ההלבשה הוה מדין מלואים ומנ"ל שיהי' אז דין מלואים מחדש ובגמרא אם נאמר דקאי הנביא לאחר הבנין השלישי ג"כ שפיר פשיטא לי' דיהי' דין מלואים כמו דאמרינן במנחות מלואים הקריבו בימי יחזקאל אבל לאהרן ובניו גופייה' לאחר התחי' מנ"ל · ועוד דהא כ"כ התוס' דקיי"ל דמצות בטילות לאחר התחי' ולא שייך כלל דין ההלבשה וכ"ש דהקשה הבאת סוגיא זו ואפשר לומר דכוונת הש"ס להביא משה רבינו אינו אלא להפלגה בעלמא כמו עד עמוד הכהן לאורי' ותומי' דפירש"י בכתובות (כ"ד) דהוה הפלגה וכוונתו כשיבא מתים וה"נ כוונת הש"ס כאן ועיקר הפירכא דהוה הלכתא למשיחא וכן משמע בתוי"ט (די"ג) ד"ה הלכה כר"י ע"ש אבל מ"מ קשה המשנה דמע"ש דה"ש שלא היו צריכין לעשות הקנה בשביל אותו הזמן וצ"ע · וה' יראנו נפלאותיו :

אמר הכתוב ועתה חזק זרובבל וגו' וחזק כל עם הארץ נאום ה' ועשו כי אני אתכם וגו' (חגי ב' ד') שהקב"ה עוזר האדם לאחר ההתחלה · וכבר אמר החכם ההתחלה עושה מחצה · ואמרו רז"ל בסנהדרין (ל"ח) אדם נברא בע"ש כדי שיכנס למצוה מיד שמתוך שיתחיל במצוה יעזרהו המקום לגמור כל ימיו במצות : ע"כ ראיתי להתחיל כאן ספרי על יו"ד ולסדר כאן חידושי כל הסימן הראשון · וה' יזכני להוציאו כולו לאור בקרוב וינחני בדרך אמת :

יורה דעה הלכות שחיטה

סימן א ס"א הכל שוחטים אפי' נשים כו' התוספות הביאו דברי הלכות א"י דנשים לא ישחטו לכתחלה והתו' דחו דבריהם מריש כל הפסולים ששחטו דדייק דעבד אין לכתחי' לא כו' ומשני משום דתני טמאים כו' ולא משני משום נשים דהני מעיקרא · וראיתי שהאחרונים תמהו להעמיד דברי' · ולענ"ד יש ליישב בפשוט דודאי הוי ידע גם המקשה דנשים דיעבד דווקא אלא דהוי קשה לי' דהא תני התם ארבע פסולין זרים נשים ועבדים וטמאים ולמ"ל למתני תלתא אטו חדא וכה"ג פריך בריש קידושין גבי האשה נקנית בג"ד ותני תרתי אטו חדא וכה"ג בכ"ד · ומשני דגם טמאים דיעבד דווקא והוי תרתי אטו תרתי ותני טפי לבון דיעבד דזה חשיב לי' רבותא טפי הא דבהני דיעבד דווקא וכה"ג מצינו בכ"ד ודו"ק : ·

בהג"ה וי"א דאין לסמוך על החזקה אלא בדיעבד · עט"ז סק"ג דהביא דהקשו האחרונים על פי' זו דרוב מצוין אצ"ש מ"ה דיעבד דווקא דא"כ לוקי מתני' דהכל שוחטין בהכי · ולענ"ד י"ל בזה ג"כ בפשוט דהא אינן באמת לפי המסקנא דאוקי מתני' באוקימתא אחרינא ולא מצינו שום משנה דאשמעינן הך דינא דרוב מצוין אצ"ש מ"ה · וע' תו' מנחות (דמ"ג) ד"ה תפילין יש להם בדיקה הכתב גבי המוצא תפילין דסמכינן אר"מ אצל תפילין מו"ה · וכ"כ הראב"ד הביאו הרא"ש פג"ה ה"ע גבי מי שניקר והלך לו דסמכינן דר"מ אצל ניקור מו"ה ולא אשמעינן בשום דוכתא הא דינא וע"כ דזה סברא פשוטה וא"כ י"ל ה"נ דמש"ה לא אוקי מתני' בהכי דה"ל דרוב מאשמ"ה הוא פשיטא וליכא לאוקמי מתני' בהכי כלל · ומתניתא דדי"ב דהרי שמצא תרנגולת שחוטה בשוק או שאמר לשלוחו לא שחוט והלך ומצא שחוט חזקתו שחוט י"ל דלא איצטריכא משום רוב מאשמ"ה אלא דרישא קמ"ל אף שמצא בשוק מותרת לאפוקי מר"י ע"ש בתד"ה כי פליגי ושיפא דאמר לשלוחו כ"כ התו' שם דקמ"ל אף שהשליח מצא שחוט א"כ ע"כ השוחט שחט בלא דעת הבעלי' אפ"ה שחיטתו כשירה אבל הך דרו"מ שפיר י"ל דהוא פשיטא אף דרבינא לא ס"ל מ"מ לדידהו הוה מילתא דפשיטא וליכא לאוקמי בהכי וא"ש בפשוט · ומהתוספתא שהביאו שם התוס' מנחו' דלקח מאינו מומחה צריך בדיקה והיינו שאין אנו יודעין שהוא מומחה דהא באמת בבדיקת ג' איתא התם דהכא הוחזק למומחה ואפ"ה לכתחילה לא סמכינן ארובא א"כ יש ללמוד בפשוט דכ"ש הכא דאיכא חזקת איסור · ואולי י"ל דשאני בדיקת אבירות ויתירות דתקיפי ואינו נראה · ומש"כ הרב דלדידן דרגילים לטול קבלה לפני חכם א"צ בדיקה כלל דכל המצוין א"ש כבר נטלו קבלה ביותר בד"מ דבכה"ג כו"ע מודו דלא בעיא כלל ע"ש · ונראה לי דעיקר הטעם אף דגם בהאי רובא דרוב מצוין א"ש מ"ה כ' הרא"ש בשע"ז · בשם ר"ת דהוי מיעוטא דל"ש מ"מ התם אפשר לו להשתמש דגמר ושכח וכהשיא דשבת (דק"כ) אבל כאן רגיל הדבר להתברר ויתפס בשקר ולא חליף איניש כו"ה וע' כתובות (כ"ד) גבי מעלין מנשיאות כפים ליוחסין ודוק :

ש"ך סק"ה הביא פי' הראב"ן דהא דאמר בש"ס אליבא דרבינא דליתא קטן אסור היינו דווקא במצין למטרח ולמרדף אבתרי' וכ' דהוא דוחק · ולענ"ד יש סעד גדול לפי' באוקימתא דרבה ב"ע דאוקי הכל שוחטין אפי' טמא בחולין כו' ובמוקדשין לא ישחוט ואם שחט ואמר ברי לי שלא נגעתי שחיטתו כשירה כו' ואם שחטו ואחרים רואין אותו שחיטתו כשירה כו' דליתא קטן כו' וכ' התו' אע"ג דעזרה רה"ר והוי' לגו לטהר מספק רוב פעמים אינו יכול לזכור מלינע ע"ש · ויש תימה שלא הקדימו דבריהם מעיקרא אהא דבעי ברי לי ולפי דבריהם א"ש דצריך דווקא ברי לי כיון דרוב פעמים אינו יכול לזכור · אבל בנדה (ד"ה) ד"ה ואם א"א אלא א"כ נגע כו' כ' אהך דברי לי דהכא דברי ל"ד דעזרה רה"ר וספיקא טהור ולכאורה הם כחולקין אדבריהם כאן ואם באנו להשוותם י"ל בדוחק דהך סוגתם שם דבתחי' כ' שם אהא דאמר התם מי שהי' עסוק בגניתו ומומאות וטהרות בצידו ספק נגע טהור ואם אי אפשר אא"כ נגע טמא דא"א ל"ד דא"כ פשיטא וכ' שכן בחולין

הכא

הכא דס"ל דעיקר הטעם דבעי ברי היינו משום דרוב פעמים אינו יכול לזהר כמש"כ הכא וא"כ הוא נריך דווקא ברי אלא דאם אמר ספי' זהיר הרבה עד שאי' אפשר יותר דלא נגע הני · אבל כ"ז דוחק · גם גוף הסברא קשה והוא חידוש גדול כאן כיון דאיירי בשבין ארוכה אבל א"ש בפשיטות עפ"י מה דאמרי' בש"ג (דל"ב) דרבי ינאי כי אתא לקמי' ספק טומאה ברה"ר הוי אמר להו דנהרא קמייהו זילו טבילו דלא מעברינן משפיקא כל היכי דאפשר לאהדורי אודאי טהרה והכי נמי אמרי' בנדה ר"פ הרואה דבועין להחמיר ע"ש דכל היכי דאפשר לברורי מבררינן וא"כ ה"נ נריך לכתחי' לבחלו והיינו מש"כ בנדה דברי ל"ד אלא העיקר דקמ"ל דנריך לבחלו כיון דאפשר וכך ליתא קמן היינו נמי דאפשר למטרח ולמרדף אבתרי' וכיון דהוי אפשר נברר אפי' ע"י טורח הי' נריך לברר ומש"ה בעי אחרים ר"ל דנא נבעי למטרח וה"נ נפרש כן בדרבינא ודו"ק :

ש"ך (סק"ה) לענין בודק בגמלא בא"י דהם לא נטל קבלה אסרינן למפרע ותיגק דנ"ד נבהמה בגמלאת טריפה דמוקמינן לה אהוקתה שהי' לה מעיקרא מכח רובא דרוב בהמות כשירין וה"נ רמא"ם מ"ה דבהגי הכא דיותר יש לתלות שלא למד מלמד ושכח ע"ש · ונראה לי סעד לדבריו מהא דיומא (די"ח) גבי כה"ג שמא בכחת או שמא לא למדת ולכאורה למה הוצרכו לומר כלל לא למדת דבגמרא פריך מי מוקמינן כי ס"ג והולך לומר ששבו שלא כדין ע"ש ובשבת (דק"כ) אמרינן למ"ל למימר לא גמר כלל הו"ל למימר גמירנא ובהתנא אלמא דהוא יותר בזיון שלא למד כלל וה"נ למה לגו לאחלובי דעתי' דכה"ג בהגם דהא קפדינן התם בכמה דברים שלא יחלים דעתו ע"ש וע"כ משום דבאמת הם א"י אגו הולין יותר דלא למד דבכהם לא שכיחא אלא כי היכי דנא נחלבי' לדעתי' מקדמינן תחילה שמא שכחת אבל עיקר הדבר אנו תולין שלא למד והו"ק :

ומה שהקשה כע"ז להעדיף אף בנטל קבלה מדברי המרדכי · פרק מש"מ גבי מלמד דאם נמלא לבסוף ביודע מחזקינן דידע מעיקרא וה"נ נימא איפכא ואין לומר דבהאי הכא בהגו יודעין שבתחילה ידע דהא התם נמי בתחילה ע"כ לא ידע כשנולד עכ"ד · לענ"ד התם מה שלא ידע כשנולד אינה ריעותא כלל כיון דגם כל היודעים אינם יודעים כשנולדים משא"כ כאן ודוק : ומה דמסיק הש"ך לענין אם נמלא חבוד דלא אסרינן כלל למפרע · לענ"ד מוכח כן בהדיא לקמן (ס"ד ס"ב) גבי שחטה וא"כ חיבב עלי' דאסרינן משפק חותה שחיטה משום דהוכיה סופו על תחילתו הבל מעיקרא לא אסרינן כלל והוק:

ס"ג ומי שמוחזק להתעלף ושחט ואמר ברי לי שבשעתי יפה נאמן כו' וכו' הש"ך סקי"ג דברי ל"ד אלא אפי' שתק כיון דיודע הלכות שחיטה אי שהה או דרס הי' אומר לנו ע"ש · והנה דברי הרב משמע דדוקא ברי אבל דברי הש"ך כן עפ"י הב"י דכ' בטעמא דרבינא בל"ב דאינו מוחזק שלא יתעלף לא ישחוט שלא בפניגו אף דסבר דרמב"ם והוא עצמו ג"כ מומחה דהייבי' דהוא בעצמו אינו מבחין כ"כ על עצמו ובמא נתעלף ובהם וסבר שלא הי' השיעור ובאמת הי' שיעור שהי' ואמוראי דפליגי עלי' סברי דל"ח להכי ואפשר דאפי' ברגיל להתעלף נ"ת להכי וא"כ הוי כשאר מומחה ובודק לכתחילה ומותר א"כ גם בלא ברי לי ע"ש · והנה קשה

לי דאי טעמא דרבינא · משום הך חששא להוד לאוסרה אפי' בדיעבד משום הך חששא אינו מובן למה מהני ברי לי ואי חייבי' לטעה גם ברי לא ליהני ואי נ"ח נהכי גם בשיקתו למה לא הוי כברי כיון דמומחה דעלמא סמכינן דאם הי' אוסרה הי' אומר לנו ועוד דגוף הסברא הוא דחוק גם פלוגתא דאמוראי משמע דאינה אלא משום דלעלופי נ"ח · ע"כ נראה דהנה השוחט מומחה והלך לו דמותר יש בזה סברות הדא דכיון דהוא מומחה שחט שפיר אבל משום זה לחודא לא הייגו מתירין דהא קיי"ל דנריך לבדוק הסימנים והייגי' דילמא לא נשחטו רובן ואם לא בדק אסורה ולפי מה שביאר הרשב"א דהטעם דהוי רוב דתלוי במעשה א"כ י"ל דה"ה דרסה והגרמה וכל הלכות שחיטה דמה שנריך לדקדק לשוחט בהכשר השיב מעשה הלא דלענין שבדיקה לא הוזכרו הני דדרסה והגרמה דלא שייך בדיקה ע"ז דזה רואה לשניו ועכ"פ לא סמכינן אהך סברא דרוב שחיטות כשירות הן ומ"מ והאי דרובא הוי כמש"כ הטו' בד"ע וכן מוכח מדברי הרשב"א גבי שחיטת מומר דעיקר הטעם שם להקל דכיון דהם מומחים מסתמא שוחטין שפיר ויתבאר בזה לפנינו הלא דמ"מ אהך רובא לחוד לא סמכינן וסמכינן אהא דאם הי' הוסרה הי' אומר לנו כמש"כ הש"ך וז"ב · והמיכני על הגרע"א בס"ב סק"ב דהביא דברי הרשב"א גבי מומר לתיאבון בודק סכין ונותן לו ומותר לאכול משחיטתו והקשה הא לא סמכינן ארוב שחיטות כשירות ובעי בדיקת סימנים ואם לא בדק אסור והי' דחזקה על כל המומחין שבודקין סימנים וגם המומר יבדוק בתוך שיעור שהי' ואם ימצא שלא שחט הרוב יגמור היכף וכו' הגרע"א דלכאורה לדידן דשכבין לאסור שהי' מששו ליכא תי' זה והדר קושי' לדוכתא דילמא לא שחט הרוב וליכא תקנה והי' דמומר ודאי לא איכפת לו לנבנג זה וגומר שחיטתו וליכא חשש דאורייתא ומשום חשש שהי' מששו לא מחמרינן בספק וכו' דלפי"ז בישראל דודאי לא יגמור השחיטה הוי ספק דאורי' וא"כ אינו מותר לדידן במלא גדייו שחוטין אלא ברואה שרוב הסימנים שחוטין ע"ש והוא תימא דבהדיא מבואר בש"ס ס"ב גבי שחט וליתא קמן למיבדקי' דדווקא לכתחילה היכא דאפשר נריך לבדוק הסימנים אבל בדיעבד ליכא איסור כלל ובאמת דהרשב"א לא הולרך לזה אלא במומר לתיאבון דעל עדותו לא סמכינן אלא דעפ"י הרוב מומחה שוחט יפה ומש"ה קשי' לי' מבדיקת סימנים דל"מ בזה הרוב אבל בישראל אין נריכין לזה אלא דאם הי' אסורה הי' אומר לנו וכמש"כ הש"ך ותדע דהא אין אנו מתירין אלא בשוק שאינו עשוי להטיל נבילות דאנו רואין שמחזיקה לכשירה וגם בשי"ת סק"ג הקשה בדרך זה לשי' הרמב"ן דלר"ה אפי' נאבד הסכין אסור היקפי בריי' דמלא גדייו שחוטין למה מותר דניחוש דילמא מלא הסכין פגום ובווגתו ג"כ דכיון דהכיתר ברמב"ם דמסתמא מומחה ישחוט יפה אבל על הפגימה השכין דהזין דלא סמכינן על הרוב שלא נפגמו דהא בלא בדק אסור וא"כ גם אנו ניחוש דילמא מלאה פגומה וכ"ז לק"מ דסמכינן דאם הי' חבורה הי' מטליכה במקום נבילות וכיון דלא מלאה במקום נבילות והאי כשירה היא וכ"ז ברור :

ומכל מקום לפי דברי הרשב"א גבי מומר דסמכינן בבדיקת סימנים דודאי יבדוק ויגמור הסימנים מוכח ע"כ דהא שאר הלכות שחיטה דאין להם תקנה ע"כ לא

לא חיישי' להו כלל דודאי מומחה אינו מקלקל שחיטתו · בכך דאי לאו הכי היכי מתירין שחיטת מומר דהא אם אסרה בזו בשחיטה לא יאמר להו וע"כ דלא חיישינן להו כלל וצ"ל דלא חשיב הני רוב התלוי במעשה ואפשר דדווקא ברוב סימנים אינו אלא כא דרוב שחיטות כשירות כרוב דעלמא וכיון דתלוי במעשה לא סמכינן עלי' אבל הני עדיפי מרוב דעלמא ומש"ה מהני אפי' בתלוי במעשה וליכא למיחש להו כלל ואין להאריך:

והנה אף שביארנו דעיקר ההיתר לדידן בחשש רוב סימנים אינו אלא משום דאי הי' אסורה הי' אוסרה לנו מ"מ יש לומר דזה דווקא לפי דמדינא דהו' אין אנו חוששין לזה דהא רוב שחיטות כשירות כן וכמש"כ התוס' בד"ע וה"ם לענין שאר חששות דהוכחנו מדברי הרשב"א דל"ח כלל אבל אי הוי חיישינן לספק נתקלקלה מדינא אפשר דאין אנו סומכין על כך הסברא לחוד דאם הי' אסורה הי' אוסרה לנו ואע"ג דלענין אותו ואת בנו קיי"ל לקמן (סע"ז ס"ו) דאם לא הודיעו המוכר הולך השוחט ואינו נמנע וה"ה בכל איסורין התם שאני שהוא נותנה לנו לפנינו אבל כאן שאינו לפנינו חייבי' וא"כ א"ש טעמא דרבינא בשחיטות דדווקא לדידן סמכינן דאם הי' אסורה הי' אוסרה לנו דקיי"ל דרוב שחיטות כשירות ולעלופי ל"ח וליכא אלא חששא דמיעוטא בעלמא מש"ה סמכינן שפיר אהך סברא דהי' אוסרה לנו אבל רבינא דחייש לעלופי והוי ספק מעליא לא סמך אהך סברא דהי' אוסרה לנו ומש"ה בעי דווקא ברי לי דהעיד לפניו דהיא כשירה וא"ש בשחיטות הא דאין מוסרין לו אליבא דרבינא לכתחילה כלל כיון דבעי בדיעבד ברי דווקא חיישינן דילמא איסתלי וכמש"כ התוס' לענין מומר דאין מוסרין לו לכתחלה על סמך שיבדוק הסכין אח"כ דדילמא ישכח וה"ה כן ואנן דס"ל דלעלופי ל"ח מש"ה לא בעי ברי שלו כלל וסמכינן דאם הי' אסורה הי' אוסרה לנו כיון דבלא"ה אין כאן אלא חששא בעלמא ומש"ה שפיר מוסרין לו לכתחילה כיון דא"ל ברי שלו כלל הוי כמומחה דעלמא וא"כ פשוט דכיון דכל הפלוגתא על רבינא הוא לפי דלעלופי ל"ח וא"כ ברגיל להתעלף דהוי ספק גמור א"כ בהך סברא לא חזינן דפליגי עלי' ובודאי בעי ברי דווקא בדיעבד וכיון שכן אין מוסרין לו לכתחלה וכמש"כ בשם התו' ואפשר שזה שי' הרב · אבל י"ל דהנה באמת הוא דוחק הא דלא נסמך כאן אפי' בספק גמור אהך סברא דהי' אוסרה לנו דסמכינן עלה בכל איסורין שבתורה ע"כ י"ל דרבינא לא קאי אלא באין אנו יודעין שהוא מומחה בפירוש אלא דסמכינן ארובא וכדפי' בריש הכל שוחטין מוחזקין אעפ"י שאין מומחין וזהו כל רבותא דרישא לדידי' וכיון דבלא"ה איכא מיעוטא דאין מומחין וגם אפי' הוא מומחה יש חשש דהמא נתקלקלה מיהו השחיטה בפעם זה ואף דהוא מומחה הי' איזה סיבה שלא הודיע לנו והוי תרי מיעוטא דסמכי אהדדי וחוששין להם ומש"ה בעי דווקא ברי ואפ"ה לדידן דל"ח לעלופי להאי מיעוטא דשמא נתקלקלה ל"ח כלל אפי' לצרף למיעוטא שאין מומחין ובגוונא דרגיל להתעלף אף דביארנו דבהא לא פליגי ארבינא וא"כ איכא נמי סמכי מיעוט דשחיטה מקולקלת גם אצל מומחה למיעוט דאין מומחין ובעי דווקא ברי גם לדידן מ"מ כל זה אינו אלא דאינו נודע לנו שהוא מומחה אלא מכח הרוב אבל ביודעין שהוא מומחה דליכא אלא כך חששא דדלמא נתקלקלה שחיטה סמכינן לכו"ע אהך סברא דהי' אוסרה לנו כדקיי"ל בכל איסורין שבתורה ולא בעי ברי וא"כ מוסרין להם גם לכתחלה וצ"ע לדינא :

שם מי שיודעין בו שאינו יודע הלכות שחיטה יכולין ליתן לו לשחוט לכתחלה אם אחר עומד על גביו כו' ויש אוסרים והנה זה שי' הנ"א מהא"ז בשם ר"ב ולמד זה מאוקימתא דרבינא דמוקי וכולן ששחטו ואחרים שאי' בשירה באינו מומחה וליתא קמן ואפ"ה דווקא אם שחט דיעבד מהני אחרים עע"ג אבל לכתחילה לא · והנה התו' בריש מגילתא ד"ה שמא יקלקלו כ' בקו' על רש"י דהש"ו אסור לכתחילה בעע"ג ידעינן מוכולן ולי"ל דוכולן קאי אגמא במוקדשין או אשאין מומחין דהא לרבא לא קאי וכולן אלא אחש"ו ע"ש עכ"פ למדנו מדבריהם דאפשר לפרש דיעבד אחדא וא"כ יש לדחות ראיית ר"ב דעכ"פ לרבינא י"ל דדיעבד קאי אחש"ו לחוד אבל אינו מומחה לכתחלה נמי · אבל באמת יש להקשות על מה שהוכחנו מדברי התו' די"ל דדיעבד מבו' חדא דהא באוקימתא דאביי ורבא בכותי פריך וכולן ששחטו אבייא כו' אלא אכותי והא אמרת כשישראל עומד ע"ג אפי' לכתחילה נמי שחיט ע"ש וש"מ דלא ניחא לי' לשנויי דדיעבד משום חדא דהיינו חש"ו לחוד · והנראה בישוב הדבר דהוא מבואר בדברי התוס' לקמן (דמ"ו) ד"ה גור וקנה דכ' דאע"ג דברים כל הפסולין ניחא לי' להש"ס דנקט דיעבד בכל הני דתני התם משום טמא היינו דהתם שייך למתני כל הפסולין לעבודה ביחד אבל גבי גור וקנה למ"ל למתני פסולין לכתחלה עם כשירים וכ' דברים פרק חבית תני דיעבד בחמי טבריא משום מי מערה משום דאשמעינן חידוש בח"ע ע"ש וה"נ ודאי י"ל דכולל כל הני דאיירי בהו ברישא בוכולן אף ע"ג דל"ד בלכתחילה מיהו זה שייך אי יש שום חידוש בהא דתני להו הכי בוכולן אבל אי אין שום חידוש אין לשנות הפסולין לכתחילה עם הכשירין · ולפי"ז מיושב שפיר הא דהקשה הש"ס גבי כותי והאמרת לכתחילה נמי שהיט דאין לומר דתני דיעבד משום חש"ו דהא אין כאן חידוש כלל דזה דכשר באחרים עע"ג כבר תני ברישא · וכן הא דצריך דווקא עע"ג ידעינן ממתניתא דבעי דווקא כזית בשר [מיהו מהא איכא למידחי דדווקא בלכתחילה דאפשר לבדוק ואיסורא לא הוי אלא בלא אכלו דהוא ריעותא אבל בלא"ה הוא פשוט בכ"ד דאין נאמנות לכותי והדפריך בשחיטות בסו"פ דם הנדה והא לי"ל לפני עור לא תתן מכשול ע"ש] וכיון דליכא שום חידוש אין לו לשנות ביחד פסולין לכתחילה עם כשירים ופריך שפיר אבל כתו' כ' שפיר דאפשר דקאי אטמא במוקדשין או אאין מומחין דכיון דאיכא חידוש בתרוויי' טמא במוקדשין דבעי דווקא אחרים ר"א וכן אין מומחין דכשר דווקא דיעבד ובחש"ו דכשר בא"ר"א שפיר י"ל דלא קאי דיעבד אחש"ו ואפ"ה שפיר שייך למיתני כשירים לכתחילה עם פסולין דכלל כל הני דתני ברישא בוכולן וכיון דאיכא חידוש בכולהו שייך לכללינהו · וא"כ גם ראית ר"ב לענין אין מומחין א"ש דהא"ז לשי' דס"ל כה"א דלדידן דקיי"ל רוב מא"ש מ"ה אינו שוחט לכתחילה אבל שחט א"צ בדיקה כלל ואפ"ה א"א לאוקמי דיעבד דמתני' בהכ"ג דאם שחט משמע דצריך בדיקה כמש"כ הט"ז בסק"ג ע"ש ואי הכשר בדיעבד א"צ בדיקה כלל וא"כ רבינא דאוקי מתני' בהכי ידעינן הכשר דאסור בדיעבד מאם שחט שחיטתו כשירה דע"כ משמעות המשנה דצריך בדיקה ואי הכשר דיעבד א"צ בדיקה והשיטת הא"ז דלדידן דדיעבד כשר אם שחט א"צ בדיקה כלל וכיון דהכשר ידעינן דאסור אפי' דיעבד א"כ הא דתני סיפא וכולן משום א"מ ליכא חידוש כלל דהא דצריך דווקא א"ר"א הכשר ידעינן מואם שחט הנ"ל

וכא דכשר בא"ח ודאי הוי פסי' כדאמר לקמן (י"ב) אי דלא ידע דלא גמיר פסי' דכשר בא"ח ע"ש וא"כ לא הוי חידוש כלל בהולן דתני סיפא וא"כ אין לו לשנות פסולין לכתחלה עם הכשירין וכה"ל וע"כ דהוי דיעבד דווקא אהולהו גם בא"מ והיינו חידושא דסיפא ג"כ וראייתו מוכרח' · ובזה א"ש דלכאורה לפי דקדוק ר"ב זה היקשי דהא ה"נ יש לדקדק באידך ליסנא דרבינא דהכל מוחזקין כו' אעפ"י שאין מומחין ומשיק דוהלן קאי אשאין מוחזקין וליתא קמן דנשאלי' וא"כ ה"נ נדקדק דאפי' א"ח דיעבד דווקא וזה לא משתבר כלל דמשמע שלפנינו שחיט שפיר אעפ"י שאינו מוחזק ועוד דמעיקרא במאי יתחזק ודוחק לומר בבהמה טמאה דווקא או להשליך לכלבים אבל לפי דברינו א"ש דדווקא אאין מומחה דיקדק ר"ב משום דאי ל"ה פשיטא למה תניא כלל. וכדביארנו אבל לכך ליסנא בשאין מוחזקין שפיר הוי רבותא הא דכשר בא"ח דאפשר דהו"א דאחרים אין יכולים להבחין היטיב בעילופו ואף דאפי' בהש"ו הכי הו"א דקאי דווקא במוחזקין כמו רישא דהכל שוחטין וא"כ כיון דהוי רבותא דכשר שפיר י"ל דאפילו לכתחלה ודיעבד נקט משום אידך וניחא לי' לכלול כל הני דאיירי בהו ברישא בוהלן וכמש"כ התוס' (דע"ו) שכבאנו ואין כאן דיקדוק כלל והו"ק · ואין להקשות לפ"ד שיטת ר"ב דהאי והולן קמ"ל דדיעבד דווקא וזה הוי רבותא א"כ הא דפריך לקמן (די"ב) א"ר"נ דאמר אם ראוהו מתחילה ועד סוף מותר לאכול משחיטתו ואם לאו אסור ופריך אי דידע דלא גמיר פסי' וליתני כא קמ"ל דאפי' ראוהו דווקא דיעבד דבלא"ה קשה דליתני כדתני התם אדשמואל דאמר כל טבח שא"י הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו דקמ"ל אפי' שחט קמן תרי ותלתא זימנא ושחיט שפיר מהו דתימא מדשא שחיט שפיר הא נמי שחיט שפיר וע"כ צ"ל דהתם קשיא לי' הא דאמר מתחילה ועד סוף דמשמע דזה הוי חידוש דצריך מהוע"ס והא הוי קשיא לי' פשי' ומשני דאין ה"נ דהוי רבותא דהוי ס"ד דבשחט חד סימן קמן שפיר מדשא שחיט שפיר אידך נמי שחיט שפיר קמ"ל ע"ש והוא מוכרח ומיושב הכל · ובמ"ח כתרכנו לייסב דברי ר"ב עפ"י דקדוק דבריו שכ' מדאמר אי שאין מומחין בשוהקין אותו שני ולא אמר לכתחילה נמי שחיט ע"ש דמשמע דדיקדק מקו' הש"ס ולא משתקנא וכאן אין מקום להאריך · וראיתי בתי' הגרע"א שכ' די"ל דזה דווקא בלא ידע דגמיר לרבינא דלי"ל רמתשמ"ה דאיכא למיחש דילמא אתי למסמך עלי' אבל בידע דל"נ לדידן י"ל דשוחט לכתחילה דלא אתי למסמך עלי' · ואין זה מוכרח דכמו דלרבינא דלי"ל רמתשמ"ה חיישינן דילמא אתי למיטעי בהא ה"נ לדידן בידע דלא גמיר יש לחוש דילמא אתי למיטעי בדר"נ דכשירתו דשחיט חד סימן שפיר יסברו מדשא שחיט שפיר הא נמי שחט שפיר והגן קיי"ל דבעי א"ח מתוע"ס · ומיהו לפי מש"כ לעיל בש"ך סק"ה לחזק שיטת הריב"ן דגם לרבינא לא מיתסר דווקא באפשר למרדף אבתרי' י"ל דדווקא בכה"ג חיישינן דאתי למיטעי דלא מיתסר בדיעבד ומש"ה דווקא אסור לכתחילה אבל בפסול גמור ל"ח ול"ע · ועבג"א פ"ק סי' כע"ו שכ' בהדיא אסכיא דלעיל דאוקמה בהדיא בידע דלא גמיר דמשמע דווקא דיעבד ודו"ק :

ש"ך סקי"ז כ' דהולכין אחר רוב המצוים אפי' רוב השוק והעיר להיפוך ואם מצויין שוין הולכין אחר רוב השוק אפי' רוב העיר להיפוך ואם שוין בשוק הולכין אחר רוב העיר וכו' שכן משמעות כל הפו' והנה בעניותי ראיתי שצריך לבאר כל דבריו · הנה מש"כ דאם המצויין הוא להיפוך מרוב השוק והעיר הולכין אחר רוב המצויין נראה דהיינו טעמא כיון דאנו רואין שכאן מצוים רוב עובדי כוכבים כדומה אין לנו לילך כלל אחר רוב העיר והשוק דזה הוי כיושבת בין שכרים דמסקינן בכ"ב (כ"ג) דלא אזלינן בתר רובא דעלמא והיינו דאנו יודעין דלא שכיחי התם אינשי דעלמא וכן כל כיוצא בזה וכדאמרינן התם בסוגיא גבי זיקי דאשתכחו בי קופאי אף דרוב עוברי דרכים עובדי כוכבים רובא דשפוכאי ישראל ולא אזלינן אלא בתר רובא דשפוכאי כיון דאנו יודעין דע"כ משם נפל וכן גבי בשר מבושל תנן בפ"ב דמכשירין דהלך אחר רוב אוכלי בשר אף שרוב העיר להיפוך · וכ"כ התוס' בופ"ק דיבמות גבי עו"ג שקידש בזה"ז חוששין לקידושיו חיישינן שמא מעשרת השבטים ומשיק בדוכתא דקביעי ופי' דאפי' אזיל איהו לגבה דאמרינן מרובא פריש בדוכתיי' איהו הוי רובא ע"ם והיינו נמי טעמא דלא אזלינן שם בתר רובא דעלמא משום דאנו יודעין דבדוכתיי' איכו שכיחי טפי מרובא דעלמא וה"ל הוי כיושבת בין שכרים וז"ב · ומש"כ דהולכין אחר רוב השוק אפי' נגד רוב העיר ע"כ נ"ל דאנו יודעין דלא שכיחי רוב העיר התם כגון שהיכה בפ"ע וזה שכ' לעיין בסי' קכ"ע סי"א היינו דין שהיכה בפ"ע ע"ם וה"כ כתו' בב"מ (כ"ד) ד"ה בעמון ולא בעי לאוקמה במקום שאין הרבים מצוים שם מדמפליג בין רוב העיר עו"ג או ישראל משמע שאלא במקום שרוב העיר מצוים שם דאי מצא במקום שאין רבים מצוים לא הו"ל למנקט רוב העיר אלא אם רוב עו"ג או ישראל שכיחי במקום שמצא שם ע"ם היטיב והוק · אבל זה שכ' דאם המצוין שוין הולכין אחר רוב השוק ואם שוין בשוק הולכין אחר רוב העיר אם נפרש דאנו יודעין שהן שוין צ"ע דלכאורה כמו שאנו יודעין רובן אין הולכין אחר רוב העיר והשוק אפי' הוא להיפך ה"נ כיודעין שהן שוין · והכי תניא בהדיא בתוספתא פ"ד דדמאי רבו במדינה ולא רבו בעיר במדינה מותר בעיר אסור ע"ב והיינו כשאנו יודעין דהעיר שוין. אין הולכין אחר רוב המדינה כיון דאנו רואין דכאן הן שוין וה"נ כשאנו יודעין. דכאן מצוין שוין מה לנו לרוב השוק וה"נ כששוין בשוק כיון דבני העיר לא שכיחי הכא מה לנו לרוב העיר · ע"כ נראה דצריך לפרש ששוין היינו דאינו נודע לנו מאי הוי רובן ע"כ תלינן בסתמא בתר רוב השוק · וכן כשאין אנו יודעין רוב השוק אזלינן בסתמא דרוב העיר מסתמא הוי רוב השוק ול"ע לדינא והרב ש"ך קיצר בזה במקום שצריך אלינו לבאר וה' יאיר עיני :

סקי"ט כ' דגנבו הולכין אחר רוב גנבי אפי' רוב העיר להיפך והוא מבואר כבר בדבריו בסקי"ז דבכה"ג אין הולכין אחר רוב העיר וכמו ברובא דשפוכאי ישראל וכן גבי בשר מבושל דהולכין אחר רוב אוכלי בשר אף שרוב העיר להיפוך וכן הוא בהדיא בסקכ"ע סי"א ע"ש ולמנין רוב השוק אם הוא להיפוך מרוב גנבי הנה אם הגנבים שכיחים בשוק פשוט דזה הוי ממש כרוב העיר דכאן אין אנו דנין אלא על הגנבים ולא איכפת לנו ברוב שאר אינשי · אבל אם הגנבים אינם שכיחים שם א"כ רוב השוק בותר רוב גנבי צ"ע לכאורה · וראיתי בפלתי שכ' ללמוד זה מהא דאזלינן בתר רוב המקום שנמצא שם אף דרוב העיר להיפוך ואינו מובן לי כלל דהתם כיון דאנו רואין שכאן אין שכיחים רוב העיר בודאי אינו שוחר לנו כלל רוב העיר וכן ברוב השוק כבר ביארנו דהיינו דלא שכיחי התם בני העיר · אבל כאן כיון דגנבו ע"כ אית לן למיזל

בתר רוב הגנבים ואם אין הגנבים שכיחים בשוק הוי תרי רובא דסתרי ואין לומר דרוב השוק מברר דהוא ממיעוט הגנבים דמאי חזית דאזלת בתר רוב השוק ניזול איפכא דרוב הגנבים מברר דהוא ממיעוט השוק ופשוט דהוי תרי רובא דסתרי אהדדי · ונראה דיש לדון בזה לקיים שניהם דהא כ' הש"ך בב"מ (כ"ז) דמש"ה מהני סימנים במציאה ול"א דילמא מכרה לאחר דאוקמה אחזקה ע"ש וא"כ כאן דממקום הגניבה יש לדון בך משום רוב וממקום המציאה יש לדון להיפוך ג"כ מכח רוב וכיון דקיי"ל דרוב וחזקה רובא עדיף וא"כ פשוט דכדי לקיים שני הרוב י"ל דאפקינן לה מחזקה ואמרי' דלקחו רוב הגנבים ומשום לרוב השוק ושני הרוב קיימים · וא"כ לדון בזה לדינא הנה יש להסתפק אלו מי נעשה השחיטה אי אלו הראשון או השני ובודאי נוקמה בחזקת חי ונעשה אלו השני ועוד יש חזקה שאינה זבוחה וזה הוי חזקה · בהאלע דשחיטה העובד כוכבים דשחיטתו נבילה בין אם הוא ראשון או שני · וא"כ כשהראשון רוב עובדי כוכבים הוי תרי חזקה דסתרי והוי ספק נבילה וכששני רוב עובדי כוכבים שני החזקות מעידין דנעשה אלו השני והוי נבילה ודאית ויש להקל גם לענין אותו ואת בנו לשחוט הנה אחרי' אף שיודע שנשחטה בו ביום וצ"ע ישוב לדינא · והנה כ"ז בדליכא רוב עבדי ישראל אבל ברוב עבדי ישראל פשוט דשרי אף ברוב גנבי עובדי כוכבים *) כמו דמשיק בפרק א"מ דשרי אף ברוב עובדי ע"ג כיון דרוב עבדי ישראל והכא נמי אף ברוב גנבי עו"ג ומש"כ הרא"ש שם דהגנבו בעי רוב גנבי ישראל קאי ע"כ לפי ס"ד דהתם דאיירי ברוב ישראל ממש והטבחים לא הוו רוב מישראל וא"כ אי הוי רוב גנבי עובדי כוכבים לא אזלינן בתר רוב העיר כנ"ל ומש"ה בעי רוב גנבי ישראל אבל ברוב ע"י לא איכפת לן כלל דהא ברי אף בשר הנמצא ביד עובדי כוכבים והא דכתב הרא"ש לפי הס"ד אף דמסקנא לא קאי הכי התם ואוקי ברוב עבודת כוכבים ורוב ע"י משום דמ"מ דין זה אמת בכה"ג דרוב ישראל · וכ"ה בפ"ק דחולין סי"ז הבין דברי הרא"ש לפי המסקנא ותמה עליו דלמ"ל רוב גנבי ישראל · ולפי עג"ד נראה כמש"כ · ומש"כ שם הרב ליישב סברת הרא"ש דבעי אפי' ברע"י ג"כ רוב גנבי ישראל דאי לא"ה כיון דהי' ביד עובד כוכבים לא סמכינן אשחיטה דאינה סימן להתיר ע"ש ולא הבנתי כלל דהא ג"כ במציאה ברוב עובדי כוכבים תלינן דהי' ביד עובד כוכבים אלא דשרי משום דהעובד כוכבים נמי גבי טבחי אזיל ואין ההיתר כלל משום סימן השחיטה דאדרבה בלא רוב ע"י אסור ולא סמכינן על סימן השחיטה אלא משום דרובא אזלי גבי טבחי ובעוף דדרך לשחוט בעצמו הביא הש"ך סקי"ה דאסור ע"ש · אלא מה שיש לדון בזה דאפשר דגנב מירתת ליזיל לגבי טבחי וכה"ג אמרינן בר"פ ג"פ כל דמזייף לאו לגבי ספרא אזיל ע"ש וצ"ע · והנה לענ"ד היתר זה דרוב עובדי כוכבים ורוב טבחי ישראל דווקא בדידהו דלא היו מוכרין נבילות לעובדי כוכבים אלא אם היו מכריזין וא"כ ה"נ ג"כ אף אם נתקלקלה בשמה בשחיטה אלו עובד כוכבים היו מכריזין דלא לזבוני מיני' ומש"ה שרי אבל לדידן דאין מכריזין כלל ובשר הנמצא ביד עובד כוכבים אסור כמבואר לקמן (סס"ג ש"ך סק"י) ע"ש ואף דהתם הוא משום חשש טריפה ומתקנת חכמים מ"מ כאן לענין השחיטה יש לחוש מדינא שמא נתקלקלה בשחיטתה וכ"כ דלא סמכינן אדמא"ש מ"ש

*) כ"ז אינו למעשה בזמנינו

אלא היכי דנמצא במקום מוחזק להיתר דאם הי' מקולקלת הי' הוכרה לנו אבל בלא"ה לא וא"כ כאן במקום שאין מכריזין אין ביד העובד כוכבים בחזקת היתר ודו"ק :

ש"ך (סקכ"ה) העלה בשם האחרונים דלכתחילה אינו שוחט קטן אפי' אר"א דווקא במוחזק לנו שיודע לאמן ידיו לשחוט ויודע הלכות שחיטה ע"ש א"כ איכא תרי גווני דאסור לכתחי' והיכא דיעבד באינו מוחזק שיודע לאמן ידיו או אינו מוחזק שיודע הלכות שחיטה · ויש ליישב בזה הי' רש"י גבי הא דדייק רבא שמא קלקלו לא קתני אלא שמא יקלקלו זאת אומרת אין מוסרין להם חולין לכתחי' ופירש"י אפי' אר"א והקשו עליו התו' ריש מכילתין ד"ה שמא יקלקלו דהא ידעינן מסיפא וכולן ששחטו דמשמע דיעבד דווקא ע"ש · ולפי"ז י"ל דאיצטריך משנה יתורא לאידך גוונא וי"ל דחד מינייהו הוי מסתבר טפי לאיסורא ומחד מתני' לא הוה מוקמינן לי' אלא בחדא ואצטריך יתורא לאשמעינן אידך ואף דרבא נקט שמא ז"א אין מוסרין כו' י"ל משום דלא מסיימו מתני' איזו מישעתא קאי אהאי ואיזה אאידך והיינו דאמר שמא ז"א מיהו בחד גוונא וכיון דאיכא נמי דיעבד דסיפא אשמעי' כולהו גווני ולק"מ וא"כ הא דנקטו התו' בפשי' לאסור אפי' להשליך לכלבים והוא מפי' ר"א ליישב קו' דרבא לפי"ז אין לו הכרח וצ"ע :

ט"ז (סקט"ו) הביא דעת הטור דקטן מומחה והומן ביד כשר בדיעבד אפי' בלא אר"א והקשה דהא אין נאמנות לקטן בדאורייתא וכמו דקיי"ל לענין טבילת כלים ותי' דכאן איכא מתורת נאמנות אלא כיון דהוא מומחה מסתמא שוחט שפיר ע"ש · והנה סברא זו צריכה ראי' והאיתי בפלתי שכ' ראי' דהא שרינן אפי' בנמצא בשוק אף שאין כאן מעיד לפנינו שהיא כשירה וע"כ משום דרוב מומחין שוחטין שפיר עיי"ש וכ"כ דהתם ההיתר מכח דנמצא במקום מוחזק להיתר ואי הי' הטורפה הי' הוכרה לנו וכיון דרוב מצויין אצמ"כ הם המעידים עלי' דכשירה היא וא"כ כאן גבי קטן הדר לא שייך זה דאין סומכין על עדותו · אבל יש ללמוד להוראה מאומר לתיאבון דבודק סכין ונותן לו ואי הוי חיישינן לקלקול שחיטה לא הוי מהני מידי עדות מומר וע"כ דרוב מומחין אין מקלקלין וה"ה לענין קטן וכבר הבאנו דברי הרשב"א לענין בדיקת סימנים אף דקיי"ל דצריך לבדוק ולא סמכינן דאינו מקלקל ע"ש · ולענין קטן י"ל בזה בלא"ה כיון דבדיקת סימנים מדרבנן כמש"כ הפו' בד"ע דרוב שחיטות כשירות א"כ הדר הוי דרבנן דקיי"ל דנאמן גם קטן בדבר שבידו כדאיתא בריש פסחים גבי בדיקת חמץ דסימנוהו רבנן בדרבנן ומ"מ אין זה הכרח לדין הטור דהא י"ל דדוקא מומר לתיאבון דכמידי דלי"ל טירחא סמכינן עלי' דלא שביק התירא ואכיל איסורא והוי כעד גמור עכ"פ דלכתחילה מיכוין לשחוט בהכשר והדר סמכינן כיון דהוא מומחה מסתמא לא יקלקל כשרוצה לשחוט יפה אבל קטן י"ל דכשתירה דמי לי' ואינו מקפיד כלל לשחוט יפה ואפשר דאינו כלל ברוב מומחין אין מקלקלין · ונראה לי סעד גדול לדין הטור מסוגי' דסוכה (מ"ב) דקטן היודע הלכות שחיטה אוכלין משחיטתו ואר"ה והוא שגדול עומד ע"ג · ופי' כל הפו' דאיירי לכתחי' ע"ש · והנה ר"כ דאיצטריך לאשמעינן דבעי גדול ע"ג אף דכבר תנן במתני' דחולין דדווקא אר"א נ"ל דאתי לאשמעינן דאפי' יודע הלכות שחיטה צריך גדול ע"ג · אבל עדיין יש להקשות דמאי קמ"ל פשיטא דאין נאמנות לקטן וכדפריך בריש פסחים הנו אמירה דהני מגשה אית בהו וכדתנן בסופ"ב דכתובות

(כ"ה)

(כ"ח) דאפי' על התוס שבת אינו נאמן אלא להעיד בגודלו מה שראה בקטנו וכן פסוק בכ"ד והמתני' דריש חולין י"ל בדוחק דקמ"ל דאפי' אר"א דיעבד דווקא אבל אכך דר"ה דע"כ קמ"ל דבעי דוקא אר"א קשה כנ"ל וע"כ צ"ל דהכא א"נ עדות אלא דחזקה אבל מומחה כיון דהוא מומחה משחמא אינו מקלקל ושפיר סמכינן אקטן ומש"ה איצטריך לאשמעינן דבעי דווקא אר"א וכיון דשי' כשו' בשי' סוגיא דסוכה דקאי אלכתחי' א"כ כיון דר"ה איצטריך לאשמעינן אפי' אלכתחילה דאין סומכין עליו מכח רוב דהו"א להכשירו אפי' לכתחילה א"כ אין לנו לפוסלו מדר"ה אלא לכתחי' דווקא וכהסיא דרמא"מ"ה דלא סמכינן עלי' בלכתחילה אבל בדיעבד שפיר אית לן למימר דסמכינן ארובא להכשי' וכ"ש לשי' הטור דהב"י מדקדק מדבריו דאפי' בחדא או מומחה או יודע לשחוט מהני ואיירי בהו סוגי' דסוכה י"ל דבדיעבד מיהו מהני מומחה ומוחזק אעפ"י שאין אר"א והשתא אשמעי' שפיר מתני' דריש חולין דעכ"פ באינו ידוע לנו למומחה ומוחזק אסור בדיעבד באין אר"א ולא סמכינן אשחיטתן דבהש"ו לא אמרינן רוב מצוין אצל ש"ם מ"ס · ואין להקשות לפי"ז דכל החילוק בין גדול לקטן דבקטן לא אמרינן בשמא רוב מצוין כו' א"כ לרבינא דגם בגדול לא אמרי' רוב מאשמ"ה מאי נ"מ בין גדול לקטן דלק"מ דהא פליגי בדרבינא תרי לישני ועכ"פ לתרווי' בחדא מינייהו מהני בגדול בשמא או מומחה אעפ"י שאינו מוחזק או מוחזק אעפ"י שאינו מומחה ובקטן בתרווי' ל"מ בשמא ובעי דווקא נודע למוחזק ומומחה ובהכי א"ש עפי הא דקאמר בתרווייהו לישנא אעפ"י בלישנא קמא אעפ"י שאינו מוחזק ובלישנא בתרא אעפ"י שאינו מומחה · וי"ל משום דבלא"ה פשיטא ובשתא א"צ לזה אלא משום דאי לא"ה מאי בין קטן לגדול וגם זה סעד לדעת הטור לדינא ודו"ק ·

ס"ז השומע ואינו מדבר אם הוא מומחה שוחט אפי' לכתחי' כו' · עש"ך סק"ל שהאריך הא דנקט כאן אם הוא מומחה ובס"ו גבי מדבר ואינו שומע לא נקט אם הוא מומחה · ולענ"ד יש לפרש עפ"י מש"כ הב"י בא"ע סק"כ דמסתבר דאף דשומע ואינו מדבר צריך בדיקה לגיטין אבל מדבר ואינו שומע א"צ בדיקה דכיון דמדבר חזינן שהוא פקח ע"ש · וה"נ אפשר לפרש אם הוא מומחה היינו שאנו יודעין שהוא בר דעת דהא ודאי אף לשחיטה צריך בדיקה דהא אף למקח וממכר צריך בדיקה ואם לא בדקוהו שחיטתו אסורה אפי' דיעבד ואם הוא בר דעת אפשר דא"צ בדיקה אם הוא מומחה בהלכות שחיטה והוי כשאר כ"א לכל שי' · אבל בס"ו דמדבר ואינו שומע כיון דהוא מדבר א"צ בדיקה אם הוא ב"ד כמש"כ הב"י שם · וכן נראה מדלא הזכיר כלל שבודקין אותו כמו שהזכירו בגיטין ומו"מ ע"ש ומ"מ צ"ע דבתו"מ הרל"ה לא כתב כן ע"ש ·

שם אם אחר מברך ובהג"א נסתפק אם יכולין לצאת אלם כיון דא"י לברך ע"ש והסיקו אפי' מברך האחר על שחיטת עצמו ג"כ ע"ש · ונראה טעמו דאע"ג דקיי"ל בסוכה ל"ח דשומע כעונה מ"מ אינו בודאי כאומר ממש דהא אמרי' התם גופא דמצוה לענות וע"ש בתו' ובודאי לא עדיף עכ"פ מהרהר בלבו ולא הוציא בשפתיו וקיי"ל דצריך להוציא בשפתיו ועיקר הדבר מבואר הש"ס בכ"ד דהוי מתורת שליחות אלא דבדבר שבגופו לא שייך שליחות וכל הנשמה תהלל יה כתיב ע"כ בעי שמיעה מיהו ועל הדיבור יוצא בשליחות וכן משמע בכ"ד ומש"ה נסתפקו בהג"א כיון דהוא מתורת שליחות קיי"ל כל היכי דאיהו לא מצי עביד לא מצי למהוי שליח וכי היכי דאמרי' בב"ק (ק"י) גבי זקן והולך לענין עבודה כיון דאיהו לא מצי עביד לא מהוי שליח ע"ש · וה"נ אלם כיון דא"י לדבר א"י לעשות שליח על הדיבור · ול"ד להא דקיי"ל סופר מברך והוא יוצא דהוא לא מיקרי לא מצי עביד דבידו ללמוד ולברך · אבל אלם הוי א"י לדבר ובודאי לא מצי עביד מיקרי ושפיר יש להסתפק אי גם בשליחות זה שייך הך דינא דלא מצי עביד לא מצי למהוי שליח ודוק ובמ"א האריכו בזה :

ועט"ז בכ' לחלק הא דגבי תרומה משמע במתני' דלא יכול לברך אחר ומ"מ ברכת שחיטה יכול לברך אחר משום דבשחיטה דאין מצוה לשחוט הברכה הוא שבח להקב"ה על עיקר הצווי אבל בתרומה דמצוה בהפרשה וצריך להפריש אפי' אינו רוצה לאכול הוא הברכה על גוף ההפרשה · וע' תו' רע"א שכ' דלא מצינו כן שיהי' חייב להפריש אף שאינו רוצה לאכול · ואחי הרב מו"ה אברהם יעקב נ"י הוסיף להקשות מדברי רש"י גיטין (מ"ז) ד"ה מדאורייתא כו' דמעשר כו' ולאו מצוה דרמיא עלי' אלא א"כ אוכלן או מוכרן דמשתרשי לי' כו' והוא בהדיא להאורה דלא כדברי הט"ז · ולענ"ד דכוונת הט"ז על סוגיא דנדה (ד"ו) דאייתי מתני' דעולה ספק טומאה דמגלגלה תעשה בטהרה ופריך חולין הטבולין לחלה כחלה דמי וע"ש רש"י דאסור מדאוריי' משום משמרת תרומותי כו' ע"ש א"כ אף שבאמת עיקר מצות תרומה לא רמי' עליו מ"מ כיון דהקפידה תורה שלא לאבדה ולשומרה שתבא לידי הפרשה א"כ ההפרשה מצוה היא ול"ד לשחיטה שהיא רשות · וע' תו' שבת (כ"ו) ד"ה אין מדליקין בטבל ממה פירש"י כ"ש טהור ול"נ דלא הוה כ"ש דמהיכי תיתי כו' · ולפי"ז נראה דשפיר כ' רש"י כ"ש משום דאפי' כילוי בעלמא בלא הנאה אסור כ"ש ליהנות בהנאה של כילוי · ונראה מדבריהם דס"ל דהא דחולין הטבולין לחלה כחלה דמי הוא מדרבנן בעלמא והם קאי אקרא ומשו"ה כ' מהיכי תיתי ומ"מ דברי הט"ז נכונים דהא גם על מצוה דרבנן מברכין · ועי"ל דהא ודאי איכא בתרומה מצות נתינה כמבואר בחולין (קל"ד) תרומה נמי נתינה כתיב בה ע"ש ובכ"ד וכמו לענין ביעור חמץ מברכין משעת הבדיקה דהוא הכשר לבעור ה"נ שהפרשה הוא הכשר מצוה למצות נתינה *) ויש לעיין גם זה בדברי הט"ז · אמנם עיקר שי' דגבי שחיטה קאי המצוה על ההפרשה ונ"ד לבאר ברכת המצות צ"ע לענ"ד דאי יש לחלק בין ברכה זו לשאר ברכת המצות תיקשי סוגיא דריש פסחים גבי פלוגתא דעל ביעור דפריך למ"ד לבער דווקא מכח דבשחיטה מברך על השחיטה ואי איתא לא פריך מידי דשאני התם דאין הברכה על שחיטה זו גופה ודאי שייך לבוא על השחיטה ודוחק לומר דהיינו דמשני לא שני דלא שחיט ונפרש דה"ק דא"כ אין הברכה על השחיטה זו גופה אלא על הצווי ולמש"כ הט"ז · דאין לפרש כן גבי מילה התם דפריך נ"כ מינה מעיקרא

הגה"ה

*) ובזה ישבתי קושית הפ"ד לשיטת הפו' דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא מדרבנן דתיקשי מסוגיא דיומא (פ"ג) גבי מסוכן דמאכילין אותו הקל הקל ופליגי תנאי בטבל ותרומה איזה תמו' ואמרינן היכי דאפשר בחולין כו"ע ל"פ כי פליגי היכי דלא אפשר כו' וא"כ הא לעולם יכול לתרום ולתקן הטבל ואחר כך יבטלנה ברוב דלא נעבד אלא איסור דרבנן ולמה נאכילנו איסור דאורייתא · והנה בפשוטו הי' אפשר לפרש דכוונת הש"ס לא אפשר היינו שאין הבעלים של הטבל כאן וא"א להפריש

לספרים תרומ' שלא בעלי' ומאי דהני דאיכא תרומה לא מה שיפרישו עכשיו אלא שיש כאן תרומה אחרת אלא דמלשון הב"י לא מוכח כן ע"ש · מיהו גם לפי"ז יש לדחוק דה"א לערב כגון שניכרי' הפירו' וצריכים להיות בעין דוקא אבל הוא דחוק· אבל נרא' דבתרומה כיון דאיכא מצות נתינ' א"כ כשמבטל' לא עדיף ממכלה אותה דעכ"פ מבטל מצות נתינה וא"כ בזה כו"ע מודו דאסור לבטל מדאורייתא ואפי' לכהן בעצמו אסור ג"כ דאסור מדאורייתא לבטלה כמו שאסור להפסידה משום משמרת תרומותי כמש"כ התוס' פסחים (די"ג) ע"ש וה"נ הביטול מבטלה מדין תרומה ודו"ק :

מעיקרא ומשני נמי לא שני דלאו איהו מחיל ע"ש · ע"כ סברא זו שיברך אחר על שחי' אלא אף שאינו שוחט לעצמו מכח טעמא צ"ע לענ"ד :

סי"א אם הטילו קהל חרם שלא ישחוט אלא טבח ידוע ושחט אחר י"א דשחיטתו אסורה · וכ' הטעם דהוי כחשוד לאותו דבר ומשמעות דבריהם דל"ד לחשוד אשאר איסורים דקיי"ל דאינו חשוד על השחיטה משום דהכא בשחיטה גופה עושה האיסור ובשעה שעושה האיסור גופא אין לו נאמנות כלל · וקשה לי דהא בגנבו גדייו ומלאן שחוטין כ' הפו' דאף דחשוד על הגניבה אינו חשוד על השחיטה והא אמרי' בב"ק דס"ח דמפני מה חייב גנב שטבח דו"ה מפני שנעשה בחטא ע"ש וא"כ התם נמי השחיטה עצמה היא איסור ואפ"ה נאמן על השחיטה וע' ס"ב ש"ך סקי"ח דהקשה מזה על הרמב"ם דחשוד על שאר דברים חשוד על השחיטה והביא הרבה תי' ולא יתיישבו כולן על דין זה ואם נאמר שבכאן נמי אינו אלא כמומר לתיאבון על השחיטה י"ל כתי' אביו של הש"ך על הרמב"ם דהביא דגנבו י"ל דהליק שנתן לאחר לשחוט · אבל לפי"ז הכא נ"כ בבודק הסכין ונותן לו הדין מומר לתיאבון ולא משמע כן מסתימת הפו' וצ"ע ומ"מ השוחט לפני עדים כשר ודאי לפי טעם זה ועש"ך :

סעי"ב השוחט לפני עדים ואח"כ אמר לא שחטתי א"כ עש"ך סקל"ט דדוקא כשעומד בדיבורו שלא נשחט כלל אבל בלא"ה מתרצינן דיבורו דלא שחט כהוגן קאמר ומשמע דאנן בעצמנו מתרצין דבריו · אבל מדברי הט"ז מבואר דדוקא בשבועת עצמו מתרץ דבריו ע"ש וה"נ בזה הפ"מ · ונראה לענ"ד דאי' ברורה ומפורשת דהתו' סברי כשי' הט"ז דבשבועות (דמ"א) ד"ה כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי הקשו בההיא דכתובות אמר לנו אבא לא לויתי כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי ונתרץ דבריו כי ההיא דכריתות דמפרשינן לא נטמאתי לא עמדתי בטומאתי אלא טבלתי ה"נ נתרץ לא עמדתי בהלואתי אלא פרעתי ותי' דדוקא בשבועת עצמו מתרץ דבריו אבל אנן לא טענינן ליתמא מילתא דל"ש ע"ש · הרי בהדיא דלא מתרצינן דיבורו אלא בשבועת עצמו מתרץ כן אפי' ליתומים דקיי"ל דטוענין ליתומים כ"ש בעלמא ודוחק נחלק בין תי' דלא עמדתי בטומאתי לתי' דבלא שחטתי כהוגן דהכא דכל שלא שחט כהוגן מיקרי שפיר ממילא לא שחטתי וע' לשון התו' ריש האשה רבה (דפ"ח) ד"ה ומה אם ירצה לומר מזיד הייתי ודו"ק :

סעי"ד שוחט שהעיד עליו ע"א שלא שחט כהוגן כו' והעד עצמו מותר לאכול מכאן ולהבא כו' והפ"ת הביא דלדברי העד נעשה חשוד וא"נ על השחיטה וע' תו"מ (סע"ה ס"ח) דטוען גזלתני יכול להשביעו היסת אף דלפי טענתו בעצמו הוא חשוד ופסול לשבועה וביארתי שם דעיקר הטעם דחשוד אינו פסול אלא מספק דהורע חזקתו ובודאי אם הרהר תשובה בלבו כבר הוחזר לכשרותו אלא דהורע חזקתו וכל שלא הורע חזקתו לפני עדים דהאמינם תורה לפוסלו לא הורע חזקתו ואף לפני האחר הרואה אינו נפסל כלל וה"נ י"ל כאן דאינו נפסל אפי' לענין נאמנות על איסורין דלא הורע חזקתו כשלא נפסל לפני עדים ודו"ק :

בחי' הגרע"א בהשמטות הטור דלשי' רי"ו דפסק כר"י דסומא פטור מכל המצות כו' א"כ סומא לאו בר זביחה הוא ושחיטתו אסורה ע"ש שמסיק דגם לר"י על לאוין מצוה והנה בעיקר הדבר אי מצווה על ל"ת האריכתי במ"א · אבל לענין עיקר היסוד דכיון דאינו מצוה על שחיטה לא הוי בר זביחה · לענ"ד אינו מוכרח דודאי אין דרשא זו דוזבחת כדרשא דוקברתם וכתבתם מי שמצוה על הקבורה כו' בגיטין (מ"ה) דא"כ נמעט נמי מומר לתיאבון ג"כ כהתם והכא אמרי' בהדיא דהכא אלא דהתם הוי הקישא להכי אבל כאן אין המיעוט אלא ממשמעותא דקרא דלא נתנה תורה לזבוח אלא לישראל דהוא הוי בכלל וזבחת שנאמר לישראל אבל לא נאמר לעובדי כוכבים וכן מומר להכעיס הוי כעובד כוכבים וכמש"כ הר"ן ע"ש אבל סומא ודאי הוי בכלל ישראל אף שלא נצטווה על שחיטה וגם הש"ך בסקכ"ז והט"ז גם לא דברו אלא לענין קטן דאינו בכל דבר שצריך דעת ולא איירי בי' קרא בכל דוכתא ונ"ל דצווי דוזבחת לא קאי עליו אבל סומא לא פטרתו תורה מן המצות אלא נקל עליו אבל להכשר זביחה ל"ג מכל אדם ודו"ק :

(אמרתי · עם סיום ספרי להעיר כאן מחידושי (לאו"ח) דבר הצריך זהירות למעשה) ·

ה"ת (סל"ב סל"ט) שבהם מרובעים ואחר זמן נתקלקל ריבועם יש מי שאומר שצריך לתקן · והנה לא נתפרש לנו שיעור הקלקול עד כמה פוסל · והנה זה ודאי שאינו פוסל במשהו כהגירה לפורן · כעין שהוכיח הט"ז (סתרמ"ה) גבי נחלק התיומת שבלולב דאינו נפסל בכ"ש מדלא חשיב בחולין גבי ג"פ בכ"ש ע"ש · וה"נ יל"ד לעניננו מדלא חשיב ריבוע תפלין כעין דחשיב פגימת מזבח שם אבל עד כמה שיעורו לא נתבאר · והנה מסיק בחולין שם דחשיב פגימת מזבח בכ"ש והתניא טפח ל"ק הא בלבנה הא בסידא דהלבנים שבעינן שלימות פוסל בכ"ש אבל בסיד דלא קאי עליו שלימות אינו פוסל עד טפח והא דפסול טפח ע' בתו' סוכה (מ"ט) דילפינן מדכתיב רבוע יהי' במזבח וחזינן דבמזבח עד טפח מיקרי רבוע · אבל מ"מ לא זכיתי לכוין השיעור כאן לענין תפלין דאין לומר לפי החשבון דהא התם נקט סתמא מזבח ומשמע בין מזבח של משה שהי' ה' אמות ובין מזבח של בית שני דהי' ל"ב אמות ונראה דהלכה היא במזבח דאין פוסל עד טפח ואין להקשות דא"כ בנדה (כ"ו) דחשיב חמשה שיעורן טפח ליחשיב הא נמי דשיעורן טפח ואם נאמר לפי חשבון א"ש דלא שייך למיחשב טפח דזה אינו דהא מסיק התם דפלוגתא לא קא מיירי והכא פליג ראב"י וסבר דהוה בגזית ועוד י"ל דהפגימה לא איירי כדאמר התם בטפח על טפח לא מיירי ע"ש ע"כ אין לנו ראי' מכאן לתפלין :

והנה לפירש"י בחולין גם דפגימה פוסל במזבח כדילפינן בזבחים וזבחת עליו כו' כשהוא שלם ולא כשהוא חסר כו' משמע דלא קשי' כתו' דמרבוע לא הוה פסלינן פגימה אלא דילפינן לה מקרא במזבח וא"כ בתפילין דליכא קרא יש להקל יותר דאינו פוסל פגימה אבל מ"מ ודאי יש שיעור לדבר · ועוד בגוף פירושו צ"ע מאוד דהא עיקר הדרשא בזבחים גם לא איירי התם אלא דהקדשים הנשחטים בשעה שהי' המזבח פגום נפסלו ול"ד נקט חסר אלא ה"ה כל הני דפוסלין במזבח כגון קרן וכבש ויסוד וריבוע דאמרינן גם (ס"ג) דמעכבין ויליף לה מעליו כשהוא בכשרותו וחזקתו כדפירש"י גופי ואין כאן דרשא לפסול חסר וע"כ נפיק מרבוע כפי' כתו' ואפשר לדחוק בלשון רש"י וצ"ע :

והנה אמרינן בר"פ כ"ה (פ"ג) דקדשי מזבח א"א בכיסוי הדם דהיכי ליעביד ליתיב ולבעלה קא מוסיף אבנין ועי"ש בתו' דפי' ר"ת דעיקר הטעם דבעינן היכא מרובע ע"ש והקשו ליעביד בפחות מטפח דודאי א"צ טפח לכיסוי דם עוף וע"כ צ"ל דלכתחילה בעינן מן התורה היכא מרובע בשווי גמור וכן יש לומר בודאי לענין תפילין ומ"מ אפ"ל דהתם הוה גזירה מדרבנן דילמא אתי למיעבד טפי מטפח וכדאמרינן בזבחים (נ"ג) דהקפידו בחיכת אבנים מליגע אפי' אי הוה דאו' גזירה שמא ירבה בפגימות וכן אמרינן ביבמות (י"ע) גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שני' וכתו' קידושין (ל"ח) ד"ה אקרוב בשם הירושלמי דלא אכלו מצה מחדש גזירה כזית ראשון אטו כזית שני ע"ש מיהו מלשון הש"ס קא מוסיף אבנין משמע דהוה מדאורייתא וצ"ע · וה' יאיר עינינו בתורתו וידבק לבנו במצותיו :

השמטות

בסי' ע' (במה שהבאתי דלר"ע א"א חלל אלא מבעולה לכה"ג) ובזה יתיישב קו' המל"מ בפי"ח מא"ב (ה"ב) · בסוגיא דר"פ א"נ גבי הא דמסיק דליכא ביניי' דמאן דדרים אשה הראויה לקיימה למ"ד יש בה הוי' אליבא דר"ע בבעולה לכה"ג ופיר"ח דהיינו בכה"ג שאינה בתולה גמורה דהוה בעולת עצמו דקיי"ל דמ"ה לא יבא לכתחילה והביאה אינה ראויה לקיימה והקשה דא"כ מאי פריך עלה גם ומ"ש דמודה ר"ע דיש בה הוי' הא קיי"ל דבדיעבד אם נשא הוי אפי' לדידן אף דודאי בכל ח"ע יוציא וא"כ מה"ט ודאי מודה ר"ע דיש בה הוי' ע"ש · ולפ"ד א"ש דודאי הא דפיר"ח בבעולת עצמו היינו התם דאיירי לענין קנס דע"כ איירי דהי' בתולה אבל לשון הש"ס התמא בבעולה לכה"ג משמע דבכל בעולה לכה"ג מודה ר"ע דיש בה הוי' והא דנקט הש"ס הכי היינו דע"כ מוכח הכי לר"ע דאיל"ה תיפוק ליה כדברינו ומש"ה נקט סתם בעולה והכא פריך שפיר ומ"ש ודו"ק · ועוי"ל דע"כ מוכח דמודה ר"ע בכל בעולה לפי המסקנא דסוגיא דקידושין (ס"ח) דקרא דכי תהיין לאיש שתי נשים כו' אלא שנואה בנשואיה וא"ר כי תהיין כו' דלר"ע ע"כ קאי אבעולה וי"ל דבבעולת עצמו כיון דבדיעבד אם נשא נשוי לא מיקרי שנואה בנשואי' ועי"ש בתוס' ד"ה וכי כו' דבשביל רשעה לא הי' צריך לומר לא יוכל לבכר דבשביל שהיא רשעה יפסיד בנה וה"נ י"ל דבבעולת עצמו כיון דהא נשא נשוי לא שייך להפסיד הבן שהוא נולד בכשרות וע"כ דאיירי קרא בכל בעולה דעלמא ולפ"ה א"ר כי תהיין ודו"ק :

בסי' ע"ו (במש"כ דהוצרך לומר גבי פ"פ דנאמן משום חזקה דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה משום דאית לה מגו דמוכת עץ ואף דהוה לבוליא מ"מ כיון דיש לה שער כתובה עם שער אמרינן מגו לבוליא ומיהו בכל הנשים דהספק שמא לא נתחייב כלל ל"מ שער כמש"כ הש"ך אבל בפחותה מבת ג' דודאי נתחייב מפני השער והוה אמרינן מגו לבוליא ומש"ה צריך חזקה) ובזה יתיישב תמיהת התוס' שם דתינח בהא כהן ובפחותה מבת ג' דמיתסרא עלי' אבל בכל הנשים בעלמא למ"ד כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה הוה מקח טעות ואינה אשתו כלל ומש"ה מפסיד הסעודה אבל למ"ד יש לה כתובה מנה א"כ אינו מפסיד הסעודה כלל ע"ש ולפ"ד א"ש דהא הא דהוצרך לחזקה אינו אלא בפחותה מבת ג' דודאי נתחייב והוה מפני השער עם המגו לבוליא ומש"ה הוצרך לחזקה אבל בכל הנשים דאפשר שלא נתחייב כלל תו ל"מ השער וא"כ ל"מ מגו לבוליא ובלא"ה נאמן וא"צ לחזקה כלל ודו"ק :

בסי' כ"ה בהג"ה ד"ה וראיתי לאו"ח (במש"כ דאפשר שיגרשנה ע"ת שתתקדש לו אח"כ וה"ד מהך דהיום אי את אשתי ולמחר את אשתי דקיי"ל כיון דפסקה פסקה) הנה לעיקר הדין כ' גם הפני' דלהמסקנא היא מגורשת לעולם אלא דכוונתי כמו דאמרינן התם דבאומר היום אי את אשתי פסקה בזה וה"נ כיון דיגרשנה לגמרי אף שיתנה שלאח"ז קרוב תתקדש לו מ"מ על תוך אותו הזמן הוי' כריתות גמור והקידושין שאח"ז לא מגרעי מידי והתם דקיי"ל סתמא דלאחר שאגרשך לא הוי קידושין משמע אפי' אומר לזמן גדול לאחר שאגרשך והיינו מפני דאין בידו לקדשה ודו"ק ומ"מ אם יתנה שתתקדש תיכף אחר גירושין כהארכתי במ"א אי מיקרי כריתות וצ"ע :

בסי' ס"ז (במש"כ וא"ל בערה"פ שחל להיות בשבת דקיי"ל המתענה בפסח דוחה שבת) האיר עיני במכתב אלוף נעורי אדמו"ר הגאון בעהמ"ח ר"מ רבתא דוואלאזין דזה טעות דהתם קאי במקדש דידעי בקביעא דירחא · אבל דברי קל"ים גם כדרכי אבל הדברים מוכרחים בגי' הירושלמי ר"פ א"ד פיסקא אבל לגייהו כו' וגם הבאתו חוץ לתחום שבות כו' ומאי פריך והא חוץ לתחום לא התירו בשופר כמבואר בר"פ יו"ט של ר"ה וכן בכ"ד וע"כ כמש"כ ועי"ש במפ' ורמזתי ע"ז בס"ג אות ד' שהארכתי בזה הרבה במ"א · וגם כאן אל"מ להאריך :

ער לי״י

יבואו

בו

ספר

ברוך מרדכי

חדושים ובאורים

על

מסכת ברכות

בהלכות ואגדות

אשר בעה״י חדשתי ובארתי אני הק׳ מרדכי בהגאון
מהר״ם פריד זצוקל״ל חונה פה ק״ק אסאנפא
והגליל יע״א :

חלק ראשון

נדפוס של ה״ה מו״ה אברהם ניסן זים סג״ל

לעמברג

בשנת כי מרדכי היהודי דורש טוב לעמו לפ״ק

Baruch Mordehai

Druck u. Verlag von A. N. Süss

Lemberg 1874

מודעה רבה

הנני מודיעים שבכל מקום שנמצא בספר הזה שם גוי עכו"ם או כותי הכוונה על האומות הקדמונים מאמיני כוכבים ומזלות ז את ה' לא ידעו הכחישו בבריאת עולם אמנם לא כן האומות אשר בצלם אנו חוסים מחוייבים אנחנו להתפלל בשלום המלך והשרים וחיילותיו ובשלום המדינה ויושביה כי המה מטיבים עמנו ונותנים לנו מחיה שם ושארית בארץ. הטיבה ה' לטובים ומטיבים אמן כן יהי רצון:

הסכמת הגאונים

א. הרב האי גאון אמיתי ומפורסם רשכבה"ג מורינו ורבינו קדוש שמו מו"ה יוסף שאול הלוי נאטינזאהן נ"י האבד"ק לעמבערג והגליל:

כן בקדם היתי בספרו של הרב המאה"ג וכו' בנש"ק מו"ה מרדכי פריד נ"י האבד"ק **אסאנפא** והגליל. בהגאון מהר"ם פריד ז"ל מגאלקאוויץ ובקש ממני לתת הסכמתי עליו ומה מצאתי בו. והנה אין הזמן מסכים עמדי לעיין בכל פרט ופרט; אך יען כי על הסכמה מראש הבטחתו ע"כ עיינתי באיזה עלים אשר באו לנגדי. ומצאתי כי הולך ישר הנהו דורש בפלפול וסברא ולמען תת לו אות כי עיינתי בדבריו אמרתי לציין מה שבא לנגדי תיכף בתחלת המשקפה. במ"ש מה שאמרו המלך הקדוש פירש"י וכו' המלך המשפט מפרש רש"י כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון וע"ז הקשה מדוע לא מפרש רש"י המלך הקדוש כמו מלך הקדוש ותמהני שבמשבצות סימן קי"ח באו"ח הקשה ג"כ כן וכבר קדמו בקושיא זו בשו"ת בית יעקב סימן פ"ו וגם באפיקי יהודה חלק א' דרוש מים קדושים בערבי נחל אות ד' הרגיש בזה וכתב ג"כ כתבית יעקב ע"ש. ואני מצאתי בספר חפץ למטמונים הנדפס בברלין תרע"ו שם מועתק איזה שו"ת מרש"י ובאות ד' כתב שם בזה הלשון והמלך המשפט שהקשה שהיה לנו לומר מלך המשפט גם אני הקשיתי בזה שנים רבות כן ואומר לי לבי שהגירסא לפי מרוצתה שנו להרגיל בהמלך הקדוש עם המלך המשפט אך שלא לשנות מנהג הראשונים יש לנו לסמוך על כמה מקראות שדברו בלשון זה בספר יהושע ויהי בנסוע העם מאהליהם והארון הברית ואין לנו לומר שהארון עצמו ברית אלא הלוחות שבו כמו שקראוהו בכמה מקראות ארון הברית ארון העדות ובספר מלכים וכו' המסגרות המכונות ובספר ירמיה כל העמק הפגרים והדשן כמו עמק הפגרים וכו' ואת המזבח הנחושת וכו' והספר המקנה וכו' עכ"ל עיי"ש והנה בכאן הרחיב רש"י מש"כ בברכות שם. אבל לא הרגיש על המלך הקדוש וע"כ כמש"כ תבית יעקב ואפיקי יהודה זה מה שראיתי בהעברה בעלמא ולא נתנני העת לתת עין ולב ובאי"ם הולך ככוחו בכל הספר יתן ד' ויהי' לחן בעיני רואיו ויאמרו הכל ברוך מרדכי היהודי.

דברי הכותב וחותם יום כ"ד תשרי לפרט כי לה' המלוכה ומושל בגוים לפ"ק. כן יהי רצון:

כעתירת הצעיר **יוסף שאול הלוי נאטינזאהן** האבד"ק לבוב והגליל:

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם ע"ה פ"ה קדוש שמו מו"ה **יואל רעבניטץ** נ"י אב"ד ור"מ דק"ק פאקש והגליל יע"א:

שמח לבי ותגל נפשי בראותי כי יש בן לחבירנו הגאון המנוח מו"ה מאיר פריד מגאלקאוויטץ זצ"ל הממלא מקומו בתורה ובחסידות הוא נירו הרב המאה"ג החריף ובקי משנתו זך ונקי יורד בעומק עיונו בים התלמוד והפוסקים לפסוק שמעתא אליבא דהלכתא כש"ת מו"ה **מרדכי פריד** נ"י אב"ד דק"ק אסאנפא יע"א. אשר לבו ראה הרבה חכמה ודעת וחידש חידושים נפלאים ונפשו אותה להפיץ חכמתו ורבים ישתו ממעין הישועה אשר חנן ה' אותו ולהדפיס חידושיו למסכת ברכות בהלכה ואגדה וגם למלא רצון אביו הגאון זצ"ל להדפיס איזה חדושים מאביו הגאון זצ"ל ולחוק בעט ברזל ועופרת ושפתותיו ידובבו בקבר. מצוה גדולה לסעדו להגדיל התורה ולהאדירה וזכות אביו הצדיק זצ"ל יעמוד לו לבצע מעשהו רצונו של אדם כבודו להסכים עליו ועל מעשיהו והן ת"י פה פאקש כ' מנחם אב תר"ל לפ"ק:

סק' **יואל אונגאר רעבניטץ** אב"ד דק"ק פאקש והגליל יע"א.

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם ע"ה פ"ה קדוש שמו מו"ה **חיים צבי מאנהיימער** נ"י אב"ד ור"מ דק"ק אונגוואר והגליל יע"א:

אם אמנם כי אין דרכי להשמיע קולי חוצות ובפרט לעמוד במקום גדולים להסכים על ספרים חדשים אולם לכבוד הנוכחי הרב המאה"ג חריף ובקי בנן של קדושים כמו"ה **מרדכי פריד** נ"י אב"ד בק"ק אסאנפא בן להאי גברא רבא הגאון המנוח כמו"ה מאיר זצ"ל אשר רצה להדפיס חדושיו על מסכת ברכות וגם איזה חדושים נפלאים מכבוד אביו הגאון זצ"ל אמרתי דין הכין לי בראותי כי למד תורה לשמה וזכה לדברים הרבה ואחריתו ישגה מאוד ואף כי לא עיינתי בחדושיו מ"מ אוקי גברא אחזקתו שלא הוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו וגם אנכי בלי"נ אקח אחד לאחר שדפסה במחיר אשר יושת עליו וממני ילמדו ומצוה לסייע לדבר מצוה כדי להגדיל התורה ולהאדירה: כ"ד הכותב וחותם באהבה רבה המתגורר פה עיר פעסט יום ו' עש"ק פ' עקב תר"ל לפ"ק:

סק' **חיים צבי הירש מאנהיימער** אב"ד ק"ק ווערביץ והגליל יע"א. ולעת עתה אב"ד ור"מ דק"ק אונגוואר יע"א.

הסכמת הגאונים

מאת הרב הגאון הגדול המפורסם ע"ס פ"ה קדוש שמו מוה' **אהרן דו**
דק"ק יארמוט יע"א :

בתנן פה במושב זקנים ונכבדי ישראל להעתיק עלה בכוללה מדינתינו יע"א ין
המאה"ג חריף ושנון מוה' **מרדכי פריד** נ"י אב"ד דק"ק אסאכפא והגליל ו
ושיו על מסכת ברכות בהלכה ואגדה וגם בהדי ספרו לקיים מילי דאבוהו להדפיס איזה קונ..
הגאון זצוק"ל . והנה אביו המנוח הגאון המפורסם הצדיק מוה' מאיר פריד מבאסקווין זללה"ה ידעתי גם יו
שהוא וחביב מאוד לרבינו הגדול בעל חת"ם סופר זללה"ה גם ידעתי לדקתו כי תורתו נקנית לו באף אף כי זוטרי ע"כי
ומגו דזכי לאבוהו זכי נמי לדידיה להדפיס חדושיו וידעתי כי מרדכי מן התורה כי לבבו לב חריף וידיו רב לו בפלפול
ובסברא וכבר קדמוני גאוני הזמן ה' עליהם יחיה ורצונו של אדם הוא כבודו. והנני למלאות רצון בנן של קדושים
והעוזרו ומסייעו יברכהו שוכן סנה . דברי אלה פה עיר פעסט יום ג' כ' מנחם אב תר"ל לפ"ק .

הק' **אהרן דוד** בהרב מוהרא"א ז"ל דייטש .

הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם קדוש שמו מוה' **יצחק נתן** ליפשיץ זצ"ל אב"ד דק"ק סאטמאר
והגליל יע"א :

אנכי בדרך פה עיר פעסט וביקר קדמוני ה"ה הרב המאה"ג חריף ובקי כש"ת מוה' **מרדכי פריד** נ"י אב"ד דק"ק
אסאכפא והראה לפני ספרו אשר חיבר חדושי הלכות ואגדות במסכת ברכות וגם על כמה סוגיי הש"ס
ואם אמנם מגודל טרדותי לא היה בידי לעיין הדק היטב רק בעיון מעט ראיתי כי הוא דייק וגרס ע"פ דרכי התורה
בסברא ישרה וגם היה לי קצת שעשוע עמו בדבר הלכה וראיתי שהוא מופלג בתורה וידיו רב לו לעמוד על דברי חכמינו
וחדשם לאמיתה של תורה ונוסף לזה כי רצונו לעלות על מכבש הדפוס בהדי ספרו גם איזה חדושים מכבוד אביו
הגאון זצ"ל אשר כבוד תפארתו ע"פ הכל נגלה ע"כ נעתרתי למבוקשו להסכים עמו להדפיס חיבורו. וגם עלי בל"כ ליקח
ספר אחד כאשר יצא ממכבש הדפוס במקח אשר יושת עליו. דברי הבעה"ח למען אהבת כבוד התורה ולומדיה ולהגדילה
ולהאדירה פה עיר פעסט יום א' לסדר ראה מנחם אב תר"ל לפ"ק: **יצחק נתן** ליפשיץ חבק"ק סאטמאר והגליל
יע"א :

ל לפניו אשא רנה
שזכני במדה הגונה
.. התמימה ככה למדתי
..רי והורי הגאונים ועל דלתות
ובישיבות אבותי ורבותי הלכתי.
..ולקי מיושבי האהל בתורה הקדושה
..כהיר ולדרוש ותמיד לשמים כפי נשאתי בדרך
..כר ידרך אותי ויתן לי לב להבין ללמוד וללמד ולהשיג דעת קדושים פנימה ושמע ה' בקול תחנונותי עד הנה עזרוני ה' לעמוד על משמר התורה וזכני בחדושים רבים ויקרים בש"ס ופוסקים בחבורים נאים מתוקנים ואל העשני ה' אלקינו לנצח ולא ימוש התורה מפינו לדור דור. ולהכין ליום החשבון שיהיה מיליי בספר הזכרון כתבתי חדושי בכפי בקיון אולי אזכה להוציא לאור יומם חדושי תורתי תהי זאת לפני ה' מנחתי וככה בלבי בלי סדר הן להלכה והן לאגדה נדבה לה' חשבתי.
ובעזרת אל רחומים עתה באתי להקריב מנחתי:

ואמרתי ברכות לי"ה לדפים חדושי על מסכת ברכות ראשונה אשר חדשתי בגמרא רש"י ותוס' ראשונים וגם אחרונים. מלא וגדוש וגם לרבות נתתי עיוני בעיון גדול בספר היקר ביאור מרדכי ודבריו הקדושים עמוקים וטהורים מזוקק שבעתים של רבינו המרדכי למסכת ברכות. ובאתי אני מרדכי הקטן אחריהם לבאר ולהרחיב ולחדש ואחרי קדושים באתי ללקוט שושנים ולעשות כוונים ובזכות הקדוש יעמוד לי כל הימים בזכרי לטובה גם שמי מרדכי לעולמים וגם לרבות חדושי אגדה אשר חדשתי ורביתי במסכת זו ואגב גררא מענין לענין באמרתי כמה וכמה מדרשים ופסוקים דבר בעתו למועדים במוסר השכל לעשות חיל כדי לערב דברי אגדה תוך דברי הלכה כאשר במסכת זו יחדיו כלמדים ועיין בפתיחה לכתב סופר שהובא שם גמרא שבת דף ל"א ע"ד אגדה שערב רב אשי בתוך ההלכות מפני שהם לצורך ההלכות שמושכים ליראת שמים ולאהבת התורה. ובכן גם אנכי בחרתי דרך טובים לחיבור ראשון להדפיס בעה"י על מסכת ברכות אשר אגדה והלכה בו כאמרים וגם הוא מקור חיינו קבלת עול מלכות שמים וברכות והודאות לאל חי וקים ואתחיל בברוך כן יעזרנו השם יתברך:

אך בלבי אמרתי ונבהלתי מרבה רבים יורה זיקים להתעולל עלילות בשיחות בטילות לשום דופי בכל הדברים לאמר מי הוא זה ואיזה הוא אשר חובר חיבור ויקח לבו לעשית כוונים ולבו בושת הפנים ובפרט הלא אתה עוד אינכו זקן בא בימים. ועוד יוסיפו דברים ויאמרו מה לנו להוסיף ספרים די לנו בראשונים וגם אחרונים והלואי שיתמידו בהם לילות כימים. וכמעט שפך לבי ובלב אחור ימיני אבל אחרי שובי נחמתי ואמרתי זו הוא עלת שללכים המוכיחים שלימות ועוב מבני אדם טוב להביא בכורי עוד בימי חרפי אגורה באהלך עולמים ויזכור אותי לאריכת ימים בנחת ישמעו דברי חכמים אם זקן אם לצ"ר לשנים. ואב הרחמים השוכן במרומים לפניו גלוי וידוע יגיעתי בכל כחי בתורתו הקדושה הוא יעמוד בעדי ויזכני שיעלה חדושי לריח ניחוח ויחזקנו ויאמצנו ויתן ליעף כח. ואם ראשית מצער עוד ישגה אחריתנו ואצפה שהחיבור הזה יעלה לרצון בעיני הלומדי תורה לשמה ויאמרו ברוך מרדכי אשר למד תורה ביגיעה רבה וברבות הימים יעמוד החיבור הזה תוך שאר חבורים לדור דורים ועוד יחדש ה' ימינו כמקדם ויהי' בתי מדרשות מלאים זיו ומפיקים נגה כאה זיום בלומדי התורה בכל העולם וגם חבורי יעלה ויבוא לפניהם ואם ימצא בו דבר המתקבל ב"ל המחבר ובפרט אבקש ואצפה שיהי' חבורי שמור לזרעי וזרע זרעי לדור דורים ובזה בן יכבד אב בנים ובני בנים אם יהגה בחבורי ויאמרו הלכה ששמעי במקהלות עם או על שאחכם ילמדו מוסר השכל לילך ישר בכל הדרכים טובים ומתוקנים ויקבע עתים לתורה ומה מאור. אם אזכה שיתמידו בתורת ה' לילות כימים ובפרט אם יהיה חבורי פתוח לפניהם וילמדו בו בשבתות ומועדים טובים וישיבו לב בנים על אבות ואז יעלה ברכת אב על ראשם ברוך מרדכי ברב ברכות והשלום שלו ישים עליהם ברכה ושלום וגם לעומת זה השבתי אף אם קדמו לנו אלף אלפי חבורים ה' הכין מקום להתגדר לאחרונים מה שהניחו הראשונים אין קץ לתורתנו הקדושה ועיין במקנה בפתיחה שכל אחד ימצא חלקו שה' הטוב מגיד לישראל משפטו וחקו לכל אחד ואחד מנת חלקו לעמוד ולשנות פרקו וכן אמרו בזהר פרשת שלח באפרקסתא דעניא משתכח מרגלתא לתרולי' סיגי' ולערוק מתכיתא כמשחל מחלבא בניתא. ה' חפץ למען צדקו מידי יום ביום יגדל התורה ונדרשת לכמה אופנים ואופן לאופן וחידוש לחידוש אלו ואלו דברי אלקים חיים רק יכוון לבו לשמים ע"כ לא מנעתי לחוות עניית דעתי אשר מלאתי בעה"י כי יגעתי:

ויעיין בספרי מגדים בפתיחה שכתב המערערים מעטים הם ודבריהם בטלים ויותר הועילו המחברים ספרים מהמלעיגים וכתב ואני דומה לעני אשר נתן לו רשות מאת המלכים ושרים לילך בחצריהם וכו' ומתוך הורגלו שם מכיר ברמיזתם וכו' וגם לוקח מהם בגדים וכו' חתיכות קטנות ועושה לו בגד ושם ומתפאר בגוכין הרבה כן אני במיליי והוא בגד לנפשי במה אשכב אם לא במעט שחנני ה' עיין שם וכתב ובפרט בעת ובעונה הזאת יישר כוחם של המדפיסים כי בעו"ה בלוק העיתים הללו לולא הדפוס נשתכח תורה בישראל ועיין מה שכתב אשרי מי שמדפיס ספריו בחייו וכו' אם כן עשה מה שביכלתך וה' יתברך יעזור לך עיי"ש עכ"ל:

ובדאיתא בזוהר בזמן שביהמ"ק קיים וכו' כשאדם כותב בספר חדושי תורה עולה לו במקום קרבן ועיין בספר שם חיים שזה שאמר איוב מי יתן אפוא ויכתבון מיליי: גם בספר חסידים סי' תק"ל איתא כמה שים שנגזר עליו שעושה ספר א' או ב' או ג' וכל מי שגילה לו הקב"ה לדבר ויוכל לכתוב ואינו כותבה ה"ז גוזל מי שגילה לו כי לא גילה לו אלא שיכתוב דכתיב סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם וכתיב יפוצו מעינותך חוצה ועיין בעקידה שאין זה כי אם קנאת סופרים לא כן הגברים והזריזים עט סופר בידם להעלות לספר חדושם וה' יריב ריבם:

ולעומת זה נתעוררתי בעה"י למיגדר חדושי בצלמא למען אגורה באהל ה' בשתי עולמות ויכתבון מיליי בספר הזכרונות ובה' מבטחי עוד יבוא מלריקי' ויברכו מעשה ידי ולכף זכות ידונו בפעלי ויאמרו אשרי מי שבא והלמודו בידו היינו שכתב חדושיו בידו וישלח דברו בישראל. וקראתי זה הספר בשם **ברוך מרדכי** יען שהוא על מסכת ברכות ולכן שם ברוך נאה לו ושמי מרדכי יזכר לטובה ולברכ"ה לצרף לברוך ובכן קראתי בשם ברוך מרדכי ואזכה שיעלה משמי השמים ברוך מרדכי גם ברוך יהיה לעולמים:

וגם בן יכבד אב בכל הטוב אין טוב אלא תורה ואם דברי מרדכי יהיה רצוי לרוב אחיו ישמח האב בגן עדן ביוצא חלציו ה"ה אאמו"ר אשר תהלתו מלאה הארץ הרב הגאון האמיתי ומפורסם קדוש עליון וגדול בישראל צדיק יסוד עולם קדוש שמו מוה' **מאיר פריד** מנאסקוויץ זצוק"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק יב"ק ומאז היותי מיום לדתי ותורתו השפיע עלי ויט עלי חסדו באהבה להדריכנו דרך האמת על ברכי גדלני ברחמי אב כחני ובימין צדקו סמכני. אך חלפה ואבדה שמחתי עוד בימי שנים לא הגיע לקח אותו אלקים בשנת תרי"ט נפל עטרת ראשי חבל על דאבדין. אבא ה' זכור לצדיק הזה אשר

גמל

הקדמה

גמל עמי באהבה אב ורב טובות גדולות . כרחם אב על בנים פעל למעני לילות כימים . ומי יתן ואזכה לזכות נשמתו הטהורה והנני למלאות רצונו רצון צדיק יעשה ובאתי לדפוס בעה"י בחבורי איזה סוגיות מחדושי אדוני אבי מ"ו הגאון זצוקל"ל אשר טרחתי ביגיעה רבה להעתיק מתוך כתב יען כוון להזכיר בשמו מהני מילי מעליותא דבי מדרשו ויתעדן בדשן נשמתו הטהורה לזכר עולם יהיה צדיק ויהיה ישיבתו ומנוחתו במנוחת עליונים קדושים וטהורים וזכותו הקדוש יגן עלינו ועל זרעינו לעולמים :

ולטוב יזכר אמי מורתי החשובה אשת יראת ה' היא תתהלל אשת חיל המחכמת הרבנית מ' הענלה תחיה גם היא פעל בפרי ידיה לגדל לתורה ולעבודה יוצאי חלציה והרבה עלי טובות האם לשמור אותי בבית מדרשי הביאתני אל בית הספר ובאשר הלכתי לישיבה הביאה אחרי מימי צמרי ופשתי וכלכל אותי באהבה יתירה גמולה טוב ברעה : אתה ה' הרחמים תאריך ימיה ושנותיה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ועבודה ברווחה וברכה לדור דורים ותזכה לראות בשמחתם וגם היא תחיה ברווחה בלי יגון ואנחה בחיים טובים וארוכים ושכרה הטוב וקרן קיימת ליום שכולו טוב ומנוחה לחיי עולמים :

ונשים במאי זכיין דנטרי לגבריהן בבית מדרשא : כן תבורך אשתי אשת חיל אשה יראת ה' מרת **רחל** תחיה לאי"ט בעת בא לב בעלה וקבלה עמי באהבה דרכה של תורה פת במלח וכו' רחוק מפנינים מכרה כל כבודה פנימה לשמוע קול תורה יתן לה ה' מפרי ידיה ותזכה לראות עמי בנים ובני בנים דור שלישים ורביעים עוסקים בתורה והלכה בברכה והרווחה ותרחיב גבולינו כי בעל הרחמים אתה ה' וידך לא תקצר להרחיב מצלר ותקבל גם היא שכרה אם איש או אשה יעמוד זכות התורה ובעולם הזה ובעולם הבא ברכת ה' תעלה על ראשה :

ועתה אבוא לפניך ה' צורי וגואלי במנחתי מנחה קטן ודל מה אני ומה חיי הנני עני ממעש כרעש ונפחד מפחד יום האחרון אשר יאמרו המושלים בוא לחשבון מה אשיב שולחי דבר מה אומר ומה אדבר לבי בקרבי נשבר ובמה אקדם פני יוצרי וקדושי . חנון לך נשאתי עיני טובך קויתי ה' יה חדושי לפניך יערב ככליל אשר במזבח נקרב יעלה נא חבורי על מזבחך כעולה וכקרבן חדושי אשר כתבתי בנקיון כפים יהי' לרצון לפניך כשה אחת מן הצאן מן המאתים שנה ממכון שבתך ופתח לי דלתיך ומרק ברחמיך הרבים מה שחטאתי לפניך כי אין בלתך ותקבל ברחמים וברצון את עמלי בתורתך יערב לפניך מנחתי חדושי תורתי עם כי אלך בדרך כל אדם יזכרו אותי היך אבותי הקדושים ותוך קהל קדושים וגאונים אשר טרחתי להבין שיחתם ושעשעתי בדבריהם לפרש ולחדש כיד ה' הטובה עלינו עמהם תהיה חלקי וגורלי :

ואליך ה' נפשי אשא משגבי ומפלטי לי אליו פי קראתי ורומם תחת לשוני חיים ארוכים וחסד וזבד טוב יזבדני ועל בנותי יעמידני יאריך ה' ימי ושנותי גם עד זקנה ושיבה טובה ויוסף כחי ואוני חנון חי חנני הדריכני באמיתך ולמדני ונתיב מצותך ידענו והגבר בינתי להבין בנועם תורתך רזיה וטעמיה הבינני ממתק היה גלה לי חמדת גנוזה ואזכה ללמוד וללמד בהרחבה בגבול בתלמידים רבים ולחדש עוד חדושים יקרים ואזכה להוציא לאור עולם כל חבורי על מסכת ברכות וכל שאר חדושי היקרים אשר סדרתי וחדשתי בעה"י וזכות אבותי הקדושים מדור דור יעמוד לי שלא אכשל בדבר הלכה ואזכה אלף פעמים ככה לראות בנים ובני בנים לדור דורים עוסקים בתורה ויראה כל הימים וברכה והצלחה יעלה על ראשם ולכל יוצאי חלצי יברך ה' ממקור הברכה בחיים טובים וארוכים מעתה ועד עולם ונזכה ונחיה ונירש טובה המשיח ולחיי עולם הבא .

ובכל אלה לא אשכח מלברך את שם אהללה אלקי כי גבר עלי חסדו מיו' עד היום הזה ועל כן אברים שפלגת בי ולשון שמת בפי הן הם יודו ויברכו ברוך אתה ה' למדני חוקיך וברוך ה' לעולם אמן ואמן ואתה ה' מעתי וחילי היה לא עזר לי : ואבא בקידה ובהשתחויה לפני כל גאוני וצדיקי עולם ולפני כל שלומדי תורה לשמה ואתפלל כדת כראוי וכנכון שכל מי שיראה בחבורי ידין אותי לכף זכות ויהפוך בחדושי פעם ופעמים ואז אצפה שימצא דבר המתקיים ועוד אזכה שברך יברכני ברוך מרדכי גם ברוך יהיה :

הק' מרדכי בהגאון מהר"ם פריד זצוקל"ל חונה פה ק"ק אקאנפא והגליל יע"א .

וטוב שם משמן הטוב הוא אהובי ורב חביבי הקצי' ונגיד המפורסים לטוב צדיק וישר פעלו הרבני המשכיל בתורה כש"ת מו"ה **שמעון פשקו** נ"י רם ונשא מחושבי סביבותי לאוואוד יע"א

אשר הוא הגבר שפשט ידו להושיע והוא היה המתחיל בישועתו לספרי ברוך מרדכי בעה"י להדפיס ומלבד זה כאמן לפני פעל עמי עד הנה טובות רבות על כן אדבר בו נכבדות אשרי לו ואשרי לגורלו שזכה ה' אותו בעושר וגם ברכה . ובלב טוב ונפש טובה לרחם ולהושיע בסבר פנים יפות והנני בתודה רבה ממקירת לבבי ותפלתי שגורה בפי ה' הרחמים המיטב לטובים גם אותו להרבות ולהיטב יאריך ימיו ושנותיו גם עד זקנה ושיבה טובה וחיים וברכה ישובבוהו עם אשתו היקרה הצדקת מרת **אסתר** תחיה ועם כל יוצאי חלציו לפעול עוד צדקות רבות בישראל וביתו פתוח לרוחה לא ימוש לעולם ויאכל מפרי מעלליו בעולם הזה והקרן יהיה קיימת ושמור ליום שכולו טוב ומנוחה לחיי עולמים :

ולטוב יזכר אהובי ש"ב ממשפחתינו היקרה מרומים לברכה ולתהלה ישר ותמים גבר חכם בעת האלוף הקצין כבוד כ"ה **לייב פריד** נ"י מחושבי עיר וויען יע"א :

אשר עמד בעזרתו לסייע להדפיס ספרי בעה"י ומלבד זה פעל עמנו ועם בית אבותי טובות הרבה איש מהולל לרב טוב על פי פעלו אוהב תורה ולומדים מחבב המצות בשתי ידים זך ונקי כפים אנא ה' תאריך ימיו ושנותיו עד זקנה ושיבה טובה בנעימים בעושר וגם כבוד באהבת התורה ויראת שמים וימלא ה' משאלות לבבו השמים לדור דורים ויזכר ויפקד בזכרון טוב ליום שכולו טוב ומנוחה לחיי עולמים :

יברך ה' אהובי גיסי היקר ירא ה' הקצין כ"ה **לעמעל וויים** נ"י עם זוגתו היקרה המחכמת יראת ה' מרת **בריינדל** תחיה מחושבי כאשוואד יע"א .

אשר עמד בעדי בסיוע לספרי להדפיס בעה"י וגם מלבד זה גמלו טובות עמנו ישלם ה' פעלם ומשכורתם שלימה גם עד זקנה ושיבה טובה בעושר וגם כבוד לעשות צדקות בישראל ויזכרו ויפקדו לטוב לעולמים :

וברכתי תעלה לראש בני קהילותי ושכינותי היקרים אשר בעה"י תוך עמי אני יושב פה תוך קהל עדת ישורון על התורה ועל העבודה ה' יברך אותם הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם בברכה ופרנסה טובה . וביראת ה' הטהורה גם עד זקנה ושיבה טובה לעולמים :

וכל מי שעמד בעדי לסיוע לספרי ברוך מרדכי להדפיס בעה"י הן ממשפחתי והן מבני קהילתינו הנני בתודה ומשכורתם שלימה מעם ה' :

והזכיר

הקדמה

.בד ירא
עם חמותי
..גלו עמי טוב
..גזורת יעמוד לחם
. בלרור החיים אמן .
כהזכיר לשבח אחובי האלוף
..חורכי בתורה וירחה כשית כית
חד מיקירי וכבדי קהילתי כופה אשר גם
מן המושיעים בכדבתו לספרי ברוך ומרדכי הכני
..ים ממיטב לבבי ובעל הגמול יגמול פעלו ומשכורתו
שלימה יגבור חילו ויברך ה׳ אותו ואת כל אשר לו .

בברכה מרובה ושלימה בתורה וביראה וימלא משאלות לבבו לטובה כל הימים :

אבקש ואתפלל לפני כל לומדי תורה לשמה אם ימלא איזה חידוש בתוך ספרי אשר כבר הוא כתוב במגלת ספר מאחד מקדמונים אל ישים בי אשם בודאי לא ראיתי ולא היה ספר הזה בביתי ואם כוונתי ברוך ה׳ הרחמים החונן דעה ובינה וברוך שמו כי ישר הלכתי ואף אם אני אביא אותו ספר בספרי לפעמים רק לאיזה ימים היה בשאלה בביתו מקלתי׳ ראיתי׳ ואת כולם לא ראיתי וכל הדן אותי לכף זכות גם מן השמים ישפטו בזכותו .

לוח הטעות

דף	עמוד	שורה	טעות	תיקון
א)	ב	כו	מתהלך	מתהפך
ב)	ב	יא	ועיון	עיון
	ד	כו	חסר	מהך מתכיתן דנקט רים פ׳ שבת
ג)	ב	ה	חסר	בדבר מלוה כי ים
ד)	א	מה	ערבין	תרומתן
	ג	מו	ואענה וכו׳	ואני מרדכי הקטן על הגדול בטענה
	ג	כה	מספק לילה וכו׳	מספיק לילה ערב זה הוא לילה
	ד	מה	שהי הלכתו וכו׳	שישר הלכתי בכל עיוני
ה)	ג	מד	ואפיק	לאפיק
	ד	לד	בעזרי	בעזרו
ו)	ג	כד	עומר	לומר
		מח	גמרא ברכות	רשב״א ברכות
ח)	ב	לב	כי קשה	כי קאי
יד)	ב	יט	כעלמה	ואעלה
נח)	ג	ד	דדוקא היכא דהתחיל לאכול באיסור בשעת הק״ש לא יאמר עוד אבל התחיל בהיתר קודם זמן ק״ם הרבה	
נח)	א	כד	והיתה אללי קרוי	והייתי קרוי אללו
יח)	א	כב	בארץ	בארבו
כ)	א	כו	חכרתי	חכיתי
כח)	א	ג	היטב	הטוב
		יט	להתירו	להתירא
		לז	דרכיכו וכו׳	דרכם וכל עמלים
		לח	דרכיכו	דרכים
בו)	א	יט	לדקתו וכו׳	לדקתך ועכותכותך
		לו	ולרוס	וליוס
		כא	ממתיק	ממתין
לג)	ב	ס	חסר בקיום פכ״ל הרמב״א :	להדליק בש״מ אף בחול : וכבר תירץ הש״י : לריך עוד לומר ולהכ״ל מאוד כעלה ג״כ לתרץ לרב הא ע״כ אסור להדליק בשמני׳ ש״ם דמתוך דמלוה לבערו חיישינן שמא יטה כר שמדליק מהר ולהכ״ל מאוד כעלה ע״כ איירי דכותן בתוכו רק שיעור מלומלם וע״כ זהיר בה״ג דלא יטה דאי יטה משום שמלוה לבערו עדיין יהרם מלות כר חנוכה דאם יטה הרבה א״כ לא דולק כשיעור דכותן בתוכו רק שיעור מלומלם איירי וע״כ לא יטה ולית חשש. ואח״ז יצא ובהיות כן יהיה כדחה תירץ הגאון ר׳ ברוך פרענקעל
לג)	א	ם	כבתה אין זקוקי׳	כבתה זקוק לה
	מב	יט	דהוא	דלא בטוח
	מג	ז	הריאה	הראוי
	עד	לז	כש״ת	דש״ת
צח)	ד	כ	הילכתא	הלכתי
:)	א	לז	דלא יברך	דיברך
:)	א	ית	וחייב	חייב
:)	א	לז	בטעמא	במטעמת
ו)	ג	לט	אילו	אליו

ולא אשכח מלהזכיר לשבח את בני קהלה היקרים ק"ק טעלליקר יע"א. אשר דרשו סמוכים לתורה ובאו וסמכו תחת דגלותי וקבלו אותי בכבוד לרב ומורה, אב"ד עליהם יען המקום טעלליקר היא סמוך לקהלתי ק"ק אקאפא כמעט שעה אחת וקרובים אלינו פה. ושמה מהמקרבין אל התורה ישלם ה' פעלם אשר באו לחסות תחת... כנ"ל. ושלימה הם ונשיהם ובנ. וכל השייך לקהלתם באריכות ה' כל הימים ואל שדי יעמוד תורה, ויראה גם עד זקנה ועד שיבה ג. גורלי והוא מנת חלקינו :

ואסיים דבר אחד שחדשתי בעה"י להקדמה ליחד ברוך הבא בשם ה'

הנה התחלת המסכת **מ**אימתי **קורין את שמע** ראשי תיבות וסופי תיבות במספר קטן **כן** והוא מספר שם הוי"ה ב"ה שהוא ג"כ במספר כ"ו והיינו מתחיל התנא בד' תיבות הראשונות כנגד ד' אותיות של הוי"ה ברוך הוא והמה במספרם בראשי תיבות וסופי תיבות **כן** כמספר שם הוי"ה ברוך הוא ומתחיל התנא בשם ה' ולהורות כמי כל מי שמתחיל ללמוד מראשי תיבות עד סופי תיבות ילמוד בשם ה' ובכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתי"ך ותנן מתחיל בשם ה' מסכת ברכות:

ובזה נראה לע"ד לתרץ מדוע נקט במתני' מאימתי המ"ם ראשונה אינו מן הצורך הו"ל רק לומר אימתי בלא מ"ם השימוש ועיי' באחרונים שהקשו כן עיי' בצל"ח וכו'. ולע"ד לכן כתב גם זה המ"ם כדי שיהיה בד' תיבות הראשונות בראשי תיבות וסופי תיבות כמספר שם הוי"ה ברוך הוא מספר כ"ו ולהתחיל בשם ה' ובזה מתורץ נמי קושית הגאון ר' אליהו ווילנא שהקשה מדוע נקט מתניתן קורין בלשון רבים הו"ל למיתני בלשון יחיד כמו במתניתין בשחר מברך שתים וכו' ולהנ"ל נעלה מאוד דלכן נקט קורין בלשון רבים כדי שיהיה קורין בנון ואז שפיר המספר כ"ו משא"כ אם היה נקט קורא באל"ף בסופי אז לא היה המספר בראשי וסופי תיבות כ"ו והבן :

והנה אמרתי כן קיים המתניתין במסכת ברכות ר' נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה' ובפשיטות אני אומר הנה קיים המתניתין בשם ה' לעשות לה' והוא שם הוי"ה ברוך הוא כאשר כתב לפנינו בתח"ה וקיים ג"כ המתניתין בשם ה' ומתחיל בשם ה'. עוד יותר יש לומר כי גם ע"ה לעשו"ת ל"ה וכאשר כתוב בתח"ה שם הוי"ה ברוך הוא סוף בזה הוא ג"כ במספר קטן ראשי תיבות וסופי תיבות מספר כו כשם הוי"ה ברוך הוא ובפשיטות כאשר באו"רנו שקיים בשם ה'.

ובזה באתי לתרץ דקדוק אחד שדקדקתי לקמן סוף מתניתין שנקט במתניתין התקינו שיהיה אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר ה' עמך גבור חיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך ודקדקתי הא ז הפסוק אל תבוז כי זקנה אמך אמר שלמה ועת לעשות לה' אמר דוד א"כ הו"ל תחלה להביא מה שאמר דוד ואח"כ מה שאמר בנו שלמה ולמה מקדים בן לאב ולהנ"ל יש לומר אולי רבינו הקדוש בכיון היפך הסדר למען לסיים ברב נתן שאמר הפרו תורתך משום עת לעשות לה' לקיים המתניתין בשם ה' והבן :

ובזה אמרתי לפרש הדרן עלך הרואה ושליקא לה מס' ברכות כי לכאורה קשה מדוע מתחיל המסכת מאימתי דהו"ל רק להתחיל אימתי בלא מ"ם השימוש וגם קשה למה נקט קורין בלשון רבים אבל הדרן עלך פרק הרואה ותקשה לך המתניתין פרק הרואה מדוע היפך הסדר מה שאמר דוד באחרונה ומה שאמר בנו שלמה בראשונה אלא ע"כ כאשר באו"רנו בכיון התנא הסדר משום דרוצה לקיים המתני' בשם ה' ובזה שליקא לה מסכת ברכות דגם מתני' הראשונה רוצה התנא להתחיל בשם ה' כמו שרוצה לקיים כן רוצה בהתחלה וא"כ לכן מתחיל מאימתי במ"ם וגם קורין בלשון רבים כדי שיהיה בד' תיבות הראשונות בראשי תיבות וסופי תיבות מספר כ"ו כמספר שם הוי"ה ברוך הוא שהוא כמו מספר כ"ו ולהתחיל בשם ה' וחשוב במספר קטן ראשי תיבות וסופי תיבות של **מ**אימתי **קורין את שמע** שעולה יפה לחשבון כ"ו ונכון ונעלה : ועוד דברים כאלה ובחלק שני אבאר בעה"י. ויתן ה' אלקינו ממנו לעשר לבנינו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים :

בעזה"י פתיחה למסכת ברכות

למה קראו בשמה מסכת ראשונה ברכות נראה ע"פ מדרש רבה לפ' בראשית דרש רבי יודא בן פזי במעשה בראשית למה נברא העולם בבית ולא באלף שלא יהיה פתחון פה למינים איך יעמוד העולם באלף שהוא לשון ארורה אלא אמר הקב"ה הנה אני בורא אותו בבית שהוא לשון ברכה והלואי יעמוד וראינו שתחלת התורה שנכתב בכיון הוא בבית בלשון ברכה לכן התחיל רבינו הקדוש ראש המסכתות ברכות להתחיל בבית בברכה ולתורה תיכף לתלמיד חכם ברכה מיד והלואי שיתמיד ויעמוד הברכה :

אך באלה עדיין לא יצאנו ידי חובת ביאור אלא ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ורבו ההלכות ומדוע בוחר בק"ש יותר משאר ברכות הקדומין והמרובין. והנראה בביאורו ע"פ שבארתי מדרש הזה בחדושי אגדה שלי לפ' בראשית למה נברא העולם בבית וכו' ע"פ גמרא נדה דף ל"א דרש ר' יוסי מאי דכתיב אודך ד' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמיני במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שיצאו לסחורה ישב לו קוץ ברגלו לאחד מהם התחיל מחרף ומגדף לימים שמע שטבעה ספינתו בים התחיל מודה ומשבח לכך נאמר ישוב אפך ותנחמיני ופירש רש"י כי אנפת בי מפני שכעסת עלי אני מודה לך שלטובתי היה :

והנה דבר הלמד מכלל זה הוא כלל כל דבר שכל ברכה יוכל להיות סופה קללה שאותו ברכה אשר ישמח לב האדם ולברכה יחשב לו זה גופא היא ההתחלה לקללה אשר סופה מגיע וזה יש עושר שמור לבעלים לרע. וכן לאיפך גם הקללה אשר לפעמים יכה את האדם לבו וראשו לארץ וכל גופו יתמרמר היא היא ההתחלה מיד להיות סופה לברכה ולכן באה למען יתהפך לברכה. וכמבואר גמ' הנ"ל שזה שישב לו קוץ היה התחלה לשמור אותו מכל רע למען שלא יטבע בים וחבירו אשר חישב לברכה הוא טבע בים :

והנה אבן הבוחן אם אנו הולכין בתורת ד' ובאהבה רבה אל אבינו שבשמים אז יצו ד' את ברכתו השלימה אשר יעמוד חי וקים לעולמים בלי להתהפך ולזך ונקי כפים אדרבה יוסף ברכה על ברכתו בכפלים ואם גם בוא יבוא חושך בגבולינו ואנו הולכין אף בגי צלמות לא אירא' לנו רע כי המה גופ' שובבים ומסבבים הברכה לבסוף מקים מעפר דל ויקיר יגון ואנחה ומהקללה גופ' יצמיח ברכה. ובזה יובן מאמר חז"ל תני בשם ר' שמעון בן יוחאי הככר והמקל יורדים כרוכים מן השמים אמר להם אם שמרתם את התורה הרי ככר לאכול ואם לאו הרי מקל ללקות בו היכן ת"י משמעו של דבר אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאוכלו. והמאמר אומר דורשני. ולהנ"ל ככה יובן כי כל ברכה יוכל להפך לקללה וכל קללה יוכל להיות סופה ברכה אך בזו קשור ובזו תדע אם דרכי איש רצוי' לפניו אזי ברכתו ברכה וגם קללה לברכה יתהפך אבל חלילה אם אנו בועטין בתורת ויראת ד' אזי יתהפך וזה הכוונה הככר והמקל ירדו כרוכים מן השמים היינו כרוכים בהדדי בהדי ככר ג"כ טמון בתוכו שמקל בכל ברכה טמון גם בתוכה הקללה ויוכל בקל להתהפך למקל אמר אם שמרתם את התורה הרי ככר לאכול היינו הוא הככר לברכה לאכול לשובע נפשך ואם לאו הרי מקל דייק' הככר גופ' שבזה שתחשוב למלאות רעבון נפשך זה גופ' המקל ללקות בו הברכה גופ' יתהפך לקללה למקל ללקות בו ולהאבידך. והיכן הוא משמעות אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו אז תקבל הטובה לטוב לאכול ולשובע נפשו ואם לאו חרב תאוכלו דייק' זה הטוב הארץ הוא יהיה לך לחרב להאבידך זה הברכה גופ' יתהפך לקללה :

ובארתי בזה פסוקי תורה ביעקב אבינו שאמר קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות. ופרשתי על דרך הנ"ל תחלה עבר במקל כי המקל והככר ירדו כרוכים והוא הבין רק מקל זה ללקותו הוא ועברתי תחילה במקלי את הירדן ועתה הייתי לשני מחנות דייק' מזה המקל גופ' אשר התגוררתי ובאתי במקלי לאחוד זה הוא הסיבה המסבב אותי להיות לשני מחנות. כך מתהפך לטוב ולברכה אחריתם לצדיק'ם שלהם ככה. ובזה מבואר דרוש שהתחלנו שהקב"ה ברא העולם בב' בלשון ברכה דייק' הקב"ה רק חפץ בקו הברכה ולכן נברא העולם בבית אבל האלף שהיא ארורה נבלע בב' שהיא טמון בתוכה כי בברכה גופא טמון הקללה והוי כמו אלף בית בהתחלה רק מתחיל בבית והאלף ג"כ בתוכו ואמר הקב"ה הרי אני בורא אותו בלשון ברכה והלואי יעמוד דייק' שהברכה יעמוד לעולמים לבל יתהפך לטמון בתוכו לאלף לארור כי בקל יתהפך ויבוא גלגל המסבב לרע חלילה כי הברכה והקללה ירדו כרוכים מן השמים אבל הקב"ה מבקש והלואי יעמוד שיעמוד הברכה לעולמים. וללאות אמרתי מה שקורא לקלין האלוף הקלין להודיע ברמז לבל יתגאה עושר בעשרו ויזיד בזדון גאות לבו אני ולא אחר להודיע לו ברמז כי גם האלף בתוכו טמון שהיא ארורה וידאוג ליום מחר אולי יתהפך הגלגל ולכן אמרו האלף הקלי' גם האלף עיר בקלין וישכיל ויבין וידבק בתורה ובמעשים טובים שמה מגינים בפני הפרעניות והברכה יעמוד לדורות :

ובזה אמרתי בחי' אגדה שלי לקשר סוף התורה לתחילתה כאשר בארנו פה לכן מתחיל התורה בב' שנבלע הברכה והקללה יחדיו והקב"ה רק חפץ בברכה הנה גם האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל מה ילמדו ויבינו ושם באה להורות בלב ישראל כי הכל מתהפך בקל. והככר והמקל ירדו כרוכים מן השמים כמבואר במדרש הדן עלמ' דמיא להדין גלגלין ואנטיכון דמלא מתרוקן דמתרוקן מתמלא וישראל שהי' בדיוטא התחתונה עבדים לפרעה יוצאים ביד רמה בטהרת לב לקבל תורה הקדושה ולטובתם הי' לצרף אותם ולהכניסם תחת כנפי סתירה והיראה להאמין בד' ובמשה עבדו ופרעה שמלך רם ונשא יושב על כסא מלכותו ברמה בשבח מגדול עוז נתהפך לו לקללה כי ע"י גאון וזדון לבו שרוצה לקיים דברו ומאמרו לעשות נקמה בישראל וירדוף אחריהם טבע בים ולא השאיר שריד ופליט. וזה שכתב לכל האותות והמופתים שעשה משה לעיני כל ישראל ביציאת מצרים מוכח כי הברכה מתהפך לקללה והקללה לטוב ולברכה ובכן שפיר דהתחיל התורה בבראשית בבית מפני שהיא לשון ברכה ואלף טמון בתוכו כהנ"ל והככר והמקל יורדים כרוכין מן השמים רק אם תאבו ושמעתם אז טוב הארץ מגיע לכם ואם לאו חרב. טוב הארץ היא היא החרב אבל הלואי יעמוד הברכה לקיימים :

ובזה בארתי מה שסיים הש"ס במס' עוקלין והתחלת הש"ס בברכות והקשה בעל סמיכת חכמים למה מסיים בעוקלין שמשמע מורה על הרע והכרחה הוי לי' לסיים בטוב כמבואר בבלעם כתיב מברכך ברוך ואורריך ארור מתחיל בברכה וסיים בקללה וגבי ברכת יצחק הוא להיפך אורריך ארור ומברכך ברוך לפי שהצדיקים תחילתן יסורין וסופם שלוה והרשעים בהיפך ומעתה למה התחיל התנא בברכה וסיים בעוקלין ומתרץ להורות שגם תורה שבעל פה אין לה סוף וקץ וצריכה להחזיר חלילה להתחיל בתחילה ולזה הוכרח התנא שסיים ברע ותקשה לך האיך סיים ברע וע"כ ירגיש כל אדם כי אין סוף גם לתורה שבעל פה וחוזרין לתחלת הענין למס' ברכות ושפיר הוי עוקלין קודם ברכה כחוזר חלילה עכ"ל. ולפי דברינו יש להמתיק ביותר ולומר שבכל ברכות העוקלין בתוכם וגם בכל העוקלין גם הברכות בתוכם לכן כולל התחלה וסוף בברכה ועוקלין כמו שנברא העולם שבכל

פתיחה למסכת ברכות

יכלל יחד הברכה והקללה הבכר והמקל והבן זאת. ובזה הבנתי סוף הש"ס מאמר רשב"ל לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא שלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. והנה כבר בארנו הברכה קיימת אם אנו מחזיקים בתורה ובמעשים טובים ומבואר גמ' ברכות פדה בשלום נפשי זה שעוסק בדברי שלום דהיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום וכן גמילות חסד כמי שלום הוא שמתוך שגומל חסד בגופו לחבירו מכיר שהוא אוהבו ובא לידי אחוה ושלום ועיי"ש רש"י. ובאלשיך מפרש כמו שתיבת שלום מורה על החיים הנצחי לפי שהמיתה הוא היפך השלום שהגוף והנפש אינם יכולים להיות בחיבור אחד שהם מתנגדים זה גשמי גדול וזה רוחני גדול וע"י מריבה מתפרדים זה מזה וכולד מיתה אבל כשהם זכים ומקיימים התורה אז גם הגוף כנעשה רוחני ע"י התורה ונעשה שלום ביניהם לכן שם שלום הוא כינוי לחיים להיות שלום בין גוף לנפש עיי"ש כולם רומזים שהוא חיי עולם הבא ע"כ. והנה כבר בארנו ע"י פעולות הטובות בתורה ויראה שאנו עוסקין ופועלים מחזיקים הברכה לקרן קיימת וזה שאמר לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל דייק' מחזיק הברכה בחוזק ובחיזוק בלי להתהפך ויהי' מחזיק בה בברכה תמיד לקרן קיימת אלא השלום כאשר בארנו. השלום זו התורה זו הגמ"ח שאנו עוסקין בהו השלום בין גוף ונשמה הכל דבקים יחדיו לעבוד שם הגדול והנורא אז מחזיק הברכה לקרן עולמים שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו דייק' אז מיקרי ברכה לעמו בשלום אם שלום לנו שלום ממנו וביראת ה' העטרת שלום ותמים אז הברכה ברכה לעמו. והבן:

וזה מורה לנו סוף הש"ס הוא מורה לנו גם התחלתה וכבר מבואר פרשת ק"ש היא המצוה שכל תורה תלוי בה קבלת עול מלכות שמים באהבה בכל לבבו ובכל מאודו ובכל נפשו לעבוד את ה'. ומבואר ג"כ בגלי"ח שפ"י הק"ש הוא עמוד השלום וכן יעקב ערש מיטתו ע"י שבני' אמרו שמע ישראל וכו' ידע שמטתו שלמה ולכן פתח התנא בק"ש ובברכות. ברכות לקרוא המסכת שכן רצון ה' בברכה שברכה יעמוד בישראל א"כ בתנאי אם יקרא ק"ש ואנו בכל לבבנו מקבלים עלינו מלכות שמים זה וזה אז ברכות יעמוד לעולמים וברכות לראש לדיק התחלת המס' בברכות וק"ש להורות ולהבין ברכה ויראת ה' לדקו יחדיו וכן מורה סוף הש"ס וכן תחילת הש"ס והבן:

ובכן אמנם התנא ג"כ משעה שהכהנים נכנסים. דהנה הכהנים המה במצות עשה לברך את ישראל בברכת השלום וגם המה אוהבי ורודפי שלום תלמידי של אהרן והמה ע"י שמשפיעים שלום מסייעים לכלי שיחזיק הברכה שיעמוד לעולמים ע"י השלום והן עיליך בכהנים אוהבי השלום ותקרא ק"ש בלב שלם שהוא עמוד השלום וזה שהתחיל המס' ברכות ע"י השלום יעמוד הברכה וברכה ושלום יחדיו ידבקו ישמחו לדיקים בה' והודו לזכר קדשו. ישפוע אל נלדק ותמים באחוכתו אחרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו אז בשלום ינוח על משכבו:

ועוד רגע אדבר ונראה לבאר שהתחיל בערבין ואח"כ בשחרית להודיע תכלית החכמה. באשר מלמד לנו התנא בפרק אבות כל המקיים תורה מעוני סופה לקיימה מעושר וזה העני גופ' מתהלך ויואל לברכה ואם גם ראשיתו מלער אחריתו ישגה. רע רע יאמר הקונה ואזל לו אז יתהלל ותשועת לדיקים מה' ויעזרם ה' ויושיעם כי חסו בו וידוע שערב מרמז ללרות וכמו החשך ובקר ויום להצלחה מלא ברכה והיינו התחיל בק"ש של ערבית אם אנו מקבלין עלינו עול מלכות שמים בערבי' בעת העוני בטוח יהי' סופה לקרותה בשחרית בעת ההצלחה בעשרו ובגדלו ולזה אמר ערבית שחרית ויהי ערב ויהי בקר יום אחד דייק' ביום אחד יתהפך הערב ויבא בקר ולכן ערבית תחילת ואח"כ בקר כן דרך הלדיקים תחילתם יסורים וסופם שלום:

ובני הנחמד יקר לי הרבני המופלג בתורה כעים ותמים כבוד מוה' **שלמה ליב פריד** נ"י הוסיף נופך מדילי' ואמר שזה יש לרמז בגמרא מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהעני' נכנס לאכול פתו במלח דייק' נכנס לאכול פתו במלח כך הוא דרכה של תורה פת במלח תאכל גם אז ילמוד תורה ואז אם ככה יקיים יהי' זוכה עד שיבוא זה השעה שעת ברכה שעומד לפטור מתוך סעודתו שיפטור מסעודת עני הזה פת במלח ויזכה לרוחה וקופה הצלחה. ויפה כיון בני הנחמד נ"י:

וזה ג"כ מרמז בק"ש עלמה בשכבך אם אתה תקרא ק"ש בשכבך שדומה לירידה בשעת שכיבה שאתה בדיוטא התחתונה תזכה ג"כ לקרוא ק"ש בקומך שתעמוד בקומה הגדולה בברכה והצלחה ובכן מתחיל התנא בערבית וק"ש בשחרית לרמז כל המקיים תורה מעוני סופה לקיימה מעושר. ראה וחקור כי דרכי ה' ישר:

שוב מצאתי ג"כ בפתיחת חכמים שכוונתי לדעתו דעת הגדול שאמר לכן מתחיל התנא בברכות שכן גם הקב"ה ברא עולם בבי"ת בברכה ותו לא ומקום הניחו לי מן השמים להוסיף בכפלים וגם דברי קדשו לקיים:

ומלבד אל תסיר ואלה לפניך למוסר וידאוג האדם בכל עת ועונה להיות קשור בקונו ואל יבאל לרב הונו. וכה דיבר השל"ה הקדוש אל יתהדר אדם בעיר כי אחרי דרכי' תביר אדם עלב אל תהנה כי אחרי מלאי יבוא התנה רק מקומך אל תנח ובזכותך ה' תרום קרננו ויהי נועם ה' עלינו דיכונן מעשה ידינו עשה חסד עם עבדך ותוסיף למדני גם עד זקנה ועד שיבה אל תעזבני ללמוד וללמד בתורתך הקדושה הנסתרות והנגלות לשר ולזכינו ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

אנא הק' **מרדכי** בהגאון מהר"ם פריד זצוק"ל חונה פה ק"ק אקאכפא והגליל יע"א:

ג ה' מתורתך תלמדני · ראה על עבדיך וחכמני : דרך פקודיך הבינני . כחסדך חייני . יהי נא חסדך לנחמני. שמע אלי אזנך והושיעני. וממקור **הברכות** תברכיני :

דף ב ע"א מתני' מאימתי וכו'. רש"י ד"ה כהנים שנטמאו והגיע עתה לאכול בתרומה שפה יתר מילת עתה ונראה דרש"י. כיון כאשר תירץ מהרש"א לקמן ע"ב בתוס' ד"ה משעה שעני נכנס לאכול דהקשה התוס' עני גופי' מתי יתפלל ועיי' מהרש"א שפירש אבל אמתני' לא קשה היך יאכלו הכהנים הא אסור להתחיל. בזמן ק"ש לאכול די"ל משעה שהכהנים היינו שמותרין לאכול בתרומתן ואין להם טומאה עוד ומיהו ודאי דאסור להתחיל בסעודה מכוס זמן ק"ש (די"ל משעה) אבל משעני נכנס משמע שדרכו לאכול וכו' ועיי' והנה יש לומר זה שכיון רש"י שנקט והגיע עתה דייק' רק העת הגיע לאכול בתרומה אבל עוד לא אכלו · אבל גם איפכא יש לומר בכוונת רש"י ואפשר לומר דרש"י כיון לפרש והגיע עתה לאכול בתרומה היינו לאכול ממש ואם אמת ככה מדויק ממתני' שנקט משעה שהכהנים נכנסי' לאכול בתרומתן ולא נקט משעה שהכהנים מותרין לאכול בתרומתן אלא נכנסי' לאכול ממש ועל זה ציין רש"י ובזה הלאתי בבאור מרדכי שתירץ קושית מהרש"א שקאמר מלשון התוס' דנקט לקמן דף ד' מכאן משמע דמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל וכו' וכתב מתוס' הנ"ל משמע דלא כהה"ד שאוסר גם טעימה ותוס' רק אכילת סעודה אסרו אבל טעימה שרי ולפ"ז כתב לתרץ קושית מהרש"א על מתני' לא קשה דבמתני' לא הזכיר פת ואלי איירי לאכול בתרומתן תרומות פירות ודזית' וענבי' דהוי' דאורייתא וס"ל רק טעימה משא"כ בברייתא שנקט שנכנס לאכול פתו שפיר מקשה התוס' :

והנה הביאור מרדכי דייק כן מדנקט התוס' לאכול סעודה משמע דוקא סעודה אבל כגון פירות מותר ואעפ"כ קלת איכו מחוור הלשון במתני' שנקט משעה שהכהנים נכנסי' לאכול משמע לאכול ולא טעימה שוב נראה לבאורה ראיות הה"ד ראיה ברורה הוא דנקט לקמן לא יאמר אוכל קמעה משמע דאפי' קמעה כמי אסור והוא אפילו טעימה ועיי' מג"א סי' רל"ה ס"ק ד' אבל לענ"ד מסוף הברייתא משמע להדיא כבאור מרדכי דכונת התוס' דוקא פת אסר דנקט' ושייס וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך משמע דוקא פתו אינו רשאי לאכול רק אחר ק"ש אבל פירות מותר גם קודם ק"ש ואפשר וזה דייק התוס' מדנקט ואוכל פתו ומברך ולמה לא נקט סתם ואוכל ומברך משמע דוקא סעודה שייך בפתו אבל בלא סעודה פירות וכדומה מותר · שוב נראה לי עוד לדייק דנקט ואוכל פתו ומברך למה נקט ומברך פשיטא מי שאוכל פתו דמברך שוב דקדקתי מדוע לא קאמר מברך קודם ואוכל אלא קודם אכילת פתו צריך לברך המוציא לחם · וסו"ל לומר ומברך ואוכל פתו אלא ע"כ דפת קמ"ל דוקא אכילה שקבוע עליו סעודה שצריך לברך אחריו ברכת המזון דאכל לכל הפחות כזית פת זה אוסר קודם ק"ש אבל פחות מכזית אף דצריך לברך לפניה' אבל כיון דלא מברך אחריו ברכת המזון כגון פחות מכשיעור זה מותר קודם ק"ש ולכן נקט קורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך דייק' אז מותר לאכול פתו דמברך אחריו והנה ועיי' תוס' לקמן כ"ח ל"ט ד"ה בליר לי' שעורי' דעל פחות מכשיעור אפי' בורא נפשות רבות לא מברך ועיי' לקמן ל"ז בסוגי' אבאר דלכאורה סתרי רישא וסיפא אהדדי רישא נקט אוכל קמעא' וסיפ' דוקא פתו עיי' לקמן · ולפ"ז יש לי לומר לא צריך לאסיק דמתניתי' איירי בפירות אלא דאיכי' גונא אפילו בפת רק בפחות מכשיעור דלא צריך לברך אחריו וזה מותר משא"כ משנכנס עני לאכול פתו במלח שם כל סעודה משמע ושפיר הקשה התוס' לקמן · שוב לאחר כתבי זאת מצאתי בספר הנחמד דרוש רבי

עקיבא' איגר שמתרץ כן הא דקתני במתני' לאכול בתרומתן היינו אכילה מועטת ושכהנים אוכלים היינו אכילה מועטת ומתרץ בזה קושית מהרש"א כנ"ל · אך ראה ראיתי בתשו' רע"א על הגמרא לקמן והא קמ"ל דכפרה לא מעכבי קשה לפ"ז דיותר הו"ל לגמרא לקמן לתרץ דקמ"ל אף כשהגיע זמן ק"ש דמותר לאכול אכילה מועטת דהיינו טעימה דע"כ לטעימה כיון דאל"כ אסור לכהנים לאכול בזמן ק"ש וזה עדיף יותר לומר דאשמעינן במידי דעסיק בי' דהיינו בדיני ק"ש גופי' וגם דלא צריך דאגב אורחי' קמ"ל דהא קמ"ל מידי דעדיין לא נשנית בשום מקום דטעימה שרי הנה על גוף דברי קדשו צ"ע לי ועיין שקאמר דלא נשנת עודי' הא גם זה נשנית בערב שמשו אוכל בתרומה וע"כ קשה הא אז זמן ק"ש הוא וע"כ צריך לומר ג"כ טעימה מותר · אבל קושיתו ע"כ היא בחתק דהו"ל לתרץ מענין ק"ש עצמ' דטעימ' שרי א"כ גם אלה קשה לבאור מרדכי דכתב ג"כ טעמ' דמתני' דטעימ' שרי אף בזמן ק"ש וכתב הגאון הנ"ל אולם מדלא משני הכי דבאמת לא ניחא לגמרא לומר דטעימ' שרי והוא דמלשון הברייתא כדי וכו' ואומר אוכל קמע' משמע דאפילו אכילה מועטת נמי אסור עיי' : ולענ"ד נראה עדיין להצדיק השיטה ולומר דטעימה שרי ומה שנראה לתרץ קושית הגאון הנ"ל דהגמרא רוצה לפ"ד ביותר טוב לתרץ משום דכפרה לא מעכבי דאל"כ יהי' קשה קושי' אחריתא מדוע לא ליתני במתני' בקדשים שכהנים וישראלים שוין משעה שנכנסו לאכול קדשים והיא קושית הצל"ח ובקדשים דלאו בני כפרה נינהו וע"כ לפי תירוץ הגמרא שפיר דקמ"ל כפרה לא מעכב משא"כ בקדשים אשר המה בני כפרה באמת מעכב וא"כ שפיר ונכון דלא מתרץ הגמרא דבמתני' רוצה לאשמעינן דטעימה מותר הא גם זה יוכל לאשמעינן בקדשים דטעימה מותר מדוע נקט דוקא תרומה אלא ע"כ דרוצה לאשמעינן דכפרה לא מעכב ובכן ביותר בחרו בזה התירוץ דכפרה לא מעכבי' דאף גם מתורץ מדוע לא נקט מתניתין קדשים. ועדיין יש לומר דטעימה מותר ונכון :

ומה שנראה לפ"ד לתרץ קושית מהרש"א הנ"ל מדוע לא הקשה התוס' כן על מתני' כהנים האיך אכלו בזמן ק"ש הוא דבר נלאה בע"ה. והרלתי ע"פ מה שדקדקתי במתני' שנקט כהנים לשון רבים ומדוע לא נקט לשון יחיד בשעה שהכהן וכמו בברייתא משעה שעני והנלענ"ד ע"פ מה דמבואר סימן רמ"ה באו"ח ובמג"א שם אין קורין לאור הנר בשבת וכו' ודוקא אחד אבל שנים מותר ביחד אם בא האחד לטעות יזכירנו חבירו וכן מבואר באסיפת זקנים סימן תל"ח נראה בנ"ל י"ד וכו' ועכ"פ נראה לי שאם אחד אמר לחבירו שיזכירנו הבדיקה כשהחשך מותר לו ללמוד כמו שהתירו חכמים ללמוד ליל שבת אבל הנרות והנה הכא מוכח שכיון שתרווייהו עסקין בענין אחד כל אחד יזכיר את חבירו ועיין פרי מגדים משמע מטו"ז דנקט אין פולין משום כל אחד מעיין בדידי' משמע בשנים מהני אף ברשות · ובזה יפה עולה לענ"ד דנקט במתני' לשון רבים כהנים מותרין לאכול אף בזמן ק"ש כי אחד יזכיר לחבירו אבל כהן לחוד לא וכבר הבאתי לעיל שיטת התוס' לקמן דף ד' דכל הטעם הוא דאסור לאכול קודם ק"ש דשמא ישכח ויפשע מלומר ק"ש וכן הוא שיטת הרשב"א והרא"ש עיי' בבאור מרדכי ושפיר בכהנים ברבים מותר לאכול משא"כ לקמן בברייתא דנקט משעה שעני נכנס לאכול משמע עני יחיד שפיר מקשה התוס' מתי יתפלל · ובזה נראה לי תבלין כאה בדברי התוס' די"ש לדקדק דנקטו ועני גופי' מתי יתפלל מלת גופו הוא מיותר ולהנ"ל מאוד נעלה באמת ברבים מותר כאשר באמרנו אך תוס' מקשה ועני גופי' כונתו בלאו"ה

מתי

מתי יתפלל. וראיתי בצל"ח שהוא תמה על התוס' למה להקשות מהך דאסור להתחיל בסעודה הא אפי' אי רשאי היינו דוקא ביוכל אח"כ לקרות ק"ש אבל אם יעבור הזמן אפילו התחיל פוסק והרי באכילתו נמשך הוא זמן ק"ש ולא נשאר לו לאחר אכילתו שום זמן. ולענ"ד עד ועד בכלל עד שעה שעומד לפטור מתוך סעודתו משמע כל שעה הזאת שעומד לפטור מותר לקרו' ק"ש והיינו לאחר אכילתו יש כל כך זמן לומר ק"ש כמו עד סוף אשמורה ראשונה ובסוף אשמורה כמי מוהר ובדור : ובזה שאמרנו מדוקדק כמי לשון הגמרא לקמן דף ב' אדם בא מן השדה אדם בלשון יחיד פה גזרו אבל לא ברבים והבן :

ובדבר הזה אמרתי חידוד בדברי הגמרא שהקשה אמר מר וכו' משעה שהכהני' וכו' מכדי כהנים אימת קא אכלו וכו' ולכאורה שפה יתר לחזור עוד הפעם מלת כהנים הו"ל לומר מכדי אימת קא אכלו בתרומה. ולהנ"ל נראה כי הקשתי על הגמרא ותוכן הוא קושית הצל"ח אבל אכתי הקשתי בדרך הזה מאי מקשה הגמרא ליתני משעת צאת הכוכבים דילמא באמת כהנים אכלו בצ"ה אך קשה מתי יאמרו ק"ש וצריך לומר כתירוץ תוס' לקמן על עני דעד שהכינו לו סעודתו והיינו משעה שנכנס ועדיין לא אוכל וזה קצת קודם צאת הכוכבים ומנ"ל לגמרא להקשות דילמא הכי הפירוש במתני' ועי' בצל"ח שהקשה דע"כ לתירוץ הגמ' לקמן עני וכהן חד שעור' הוא ע"כ גם הכהן קצת קודם צ"ה . ולדידי הקושיא עוד ביותר חזקה דוק ותבין : דילמא הפירש במתניתין הכי הוא קצת קודם צ"ה ולהנ"ל נעלה דע"כ באמרו הכהנים דנקט רבים דאין באמת לאכול אף בזמן ק"ש בשעת צאת הכוכבים ממש וע"כ מדנקט כהנים ולא כהן משמע להדיא דאוכלים בשעת צ"ה ממש ובהיות כן זה שחזר הגמרא מכדי כהנים דייק' בלשון רבים אימת קא אכלו · ע"כ בשעת צאת הכוכבים ממש ואכילת תרומה כיון דהוא ברבים מותר וא"כ קשה ליתני משעת צאת הכוכבים ומתורץ קושית הצל"ח וקושייתי' דמלשון כהנים מדויק דאיירי בצ"ה ממש וא"כ למסקנא דאסקינן לא עני וכהן חד שעור הוא ויש לומר שהכהנים בשעת צ"ה ממש ועני סעודתו מאוחר מצאת הכוכבים ועד שמכינו לו הוא צאת הכוכבים וחדא נינהו ודו"ק היטב :

ובזה באמרנו לתרץ היטב תמיהת הטו"ז סי' רל"ה שתמה איך בניו של ר"ג עברו על דברי חכמים ואכלו בזמן ק"ש הא אינו רשאי לאכול ולהנ"ל נעלה דהמה היו רבים וברבים מותר ובסעודה אחת בודאי מותר. ובהיות כן יש ליישב מה שלכאורה קשה על דברי אם אמת דטעמי' דמתניתי' הוא משום דהמה רבים כהנים ולכן מותר לאכול אף בזמן ק"ש ממש א"כ עדיין קשה מאי מקשה הגמרא ליתני משעת צ"ה דילמא הא קמ"ל ברישא בכהנים ברבים מותרים לאכול אף בזמן ק"ש ועוד קמ"ל ולהנ"ל נעלה דזה מקיפא כבר אשמעינן ממעשה בבניו של ר"ג דבית משתה · וע"כ טעמי' לכן אכלו משום דהיו רבים ורבים מותר. ובהיות כן יש לי לתרץ קושית הגאון רע"א דהקשה אם אמת דטעימה מותר א"כ קשה מאי מקשה הגמרא ליתני משעת צאת הכוכבים דלמא הא קמ"ל טעימ' מותר ולהנ"ל מאוד נעלה א"כ קשה למה נקט כהנים בלשון רבים גם יחיד כהן מותר לטעום בזמן ק"ש ובזה עוד הפעם לומר זה שדייק' אמר מר כו' מכדי כהנים לשון רבים ע"כ דאיירי באכילה ממש ודו"ק היטב :

ולקמן א"ה עוד אדבר לבאר ענין הזה בכפלים · אך כעת אני עומד על דין הזה לברר אם אמת הדבר דברבים מותר לאכול אף בזמן ק"ש · ולכאורה פלאתי לי או על דברי אלה שבארתי פה ברבים מותרים וקצת צ"ע מגמ' שבת י"א ואם התחילו אין מפסיקין מפסיקין לקרות ק"ש האתני' לרישא אין מפסיקין סיפא אתיא מפסיקין לד"ת דתני' חבירים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואמר ר"י כגון רשב"י וחביריו מפסיקין לק"ש ולא לתפלה אלמא אף דהמה רבים מ"מ מפסיקין לק"ש והוא תמיה' נגד הך דין בשנים דמותר בשבת ללמוד לאור הנר ויש ליישב ולומר הכא איירי כל אחד ואחד עוסק בפני עצמו לא דעוסקין בהדדי ורק נקט על כל הכלל חבירי' כגון רשב"י וחביריו דייק' וחביריו כדומה לו והכי שהם דהיה תורתן אומנתן ואם המה יחידים צריכי' להפסיק וג"כ יוכל לומר כל אחד עוסקין בענין אחר · ואדרבה נראה לי ראיה ברורה מרש"י שם ברבים מותר דהגמרא הקשה כשם וכו' כך אין מפסיקין לק"ש ומתרץ כי תני' ההיא בעיבור שנה דאמר ראב"א וכן תנן וכו' כשהיינו עוסקין בעיבור שנה ביבנה לא היינו מפסיקין לא לק"ש ולא לתפלה ומפרש רש"י שהיה עולים שבעה לעלי' וכוס' וכות' אם שנה צריכי' להתעבר וכו' ולכאורה יפלא מדוע לא פי' רש"י טעמ' דאין מפסיקין בה"ג ולהנ"ל נראה בזה דמפרש רש"י שהיה עולים שבעה וכוונת רש"י כיון דהיה רבים ביחד וגם עוסקין בענין אחד בה"ג לא חיישינן דיעבורו זמן תפילה ברבים מותר וזה שמפרש רש"י כמה היה ולכאורה למה ולהנ"ל נעלה זה הוא טעמו תרוצו של הגמרא לכן לא יפסיקו משום דרבים היה ועוסקין בענין אחד וכוון · ולפ"ז גם פה ברכות ריש מתני' דמפרש רש"י והגיע עתם לאכול ממש כוונת רש"י לאכול ממש כיון דרבים המה וזה שחזר רש"י כל המימרא כהנים שטבלו וברבים איירי ודו"ק היטב · ועיי' רש"י פסחים דף פ"ט ע"א בד"ה זריזין הן שמפרש רש"י שיש רבים ומזרזים זה את זה מלהוציא משמע להדיא דרש"י סובר דרבים לא שייך גזירה ושכחה וכוון :

אבל עדיין יש מתנגד לדין זה מהך מתני' דנקט ולא לדין הא לדין צריך ג' דאין דנין פחות מג' אבל לזה יש לתרץ הא ביחיד מומחה נ"כ דנין וא"כ איירי מתני' ולא לדין ביחיד מומחה ולכאורה ככה משמע דנקט לא ישב אדם לפני הספר וכו' לא יכנוס אדם וכו' ולא לדין ונקט מילת אדם להורות יחידי אסור אבל ברבים מותר דמילת אדם מיותר והבן · אבל אעפ"כ ראיתי הלכה מתנגד בחושן משפט סימן ה' סק"ד אין יושבין בדין מתחילת שעה ד' אפילו לגמור דין עד שיתפללו ת'מנחה וכו' והכא משמע להדיא אפי' הרבה ביחד דנקט יושבין ועיי' בסמ"ע שמפרש שמא יראו הדיינים טעם חדש בטענות' ויחזרו מדעתן ויהיו תחילת דין וישכחו מלהתפלל מנחה הרי להדיא אפי' בדיינים רבים יחדיו אעפ"כ חיישינן שישכחו מלהתפלל ול"ע הרי בשבת לאור הנר בשנים מותר : ועל המתני' הזה נראה לומר כי תניא ברכות ל"א ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך ד"ה אלא מתוך ה"פ וכו' עיי' רש"י הלכה פסוקה שאינו צ"ע שלא יהי' מהרהר בה בתפילתו וא"כ מתני' דנקט ולא לדין יש לומר היינו טעמ' דאין מתפלל לא מתוך דין דיתבלבל דעתו בדין ולא מצד טעמי' דישכח מלהתפלל · וא"כ אפי' ביותר מחד אסור וכאשר ביאר הסמ"ע שמא יראו הדיינים טעם חדש בטענתן ויהי' בודאי מתוך דין כי יהי' טרודין בטעמו להרהר · ואפשר יש לומר בח"מ דנקט אין יושבין בדין אפילו לגמור דין היינו טעמ' דאין מתפללין מתוך דין אבל הסמ"ע מפרש משום שכחה וכן משמע סתימת לשון המחבר. ובאלה יהי' כדאו התומים סימן ה' ס"ק י"ב אפילו לגמור הדין שכתב באו"ח רל"ב הרמ"א עכשיו נוהגין לקרות ע"י שמש · נוהגים לישב בסעודה אפי' בסמוך למנחה קטנה ע"ש וא"כ ה"ה לדין דמ"ש וזה רשאי וכן נוהגין ב"ד שקובעים סמוך למנחה וכו'. ולהנ"ל קשה בשלמא לאכול שפיר דסמכו דלא יפשע לפי שיש קריאת שמש אבל לדין הא תניא אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ומשמע אפי' גמר דין · משום דיהרהר בתפילתו כנ"ל ול"ע ובאמת גם המ"א שם רל"ב ס"ק י"ד כתב בתחילת דין סומכין על קריאת שמש ולהנ"ל קשה הא אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ברייתא מפורשת הוא ול"ע :

ואם יש לקיים ולומר דברים אלו שבארנו ברבים בזמן ק"ש מותר לאכול דאחד יזכיר את חברו יש לומר אחר העיון ולישב בזה ע"פ שמבואר שם במג"א שהקשה בשם מהרש"ל א"כ יהיו שכים מותרים לרכוב ע"ג בהמה דאם בא אחד לאחוך זמורה יזכירנו שאחר ולפי מ"ש הב"ח דוקא בקריאת התורה אבל במילי דרשות לא וא"כ לפ"ז ניחא כמי הכא בתרומה לכל השטות לא מיקרי מילי דרשות דתרומה מלוה הוא לאכול והצל"ח רולה לומר דמלוה הוא ומיקרי אפילו עבודה ודוחה ק"ש בזמנה כמבואר בפסחים בר' טרפון וע"י ולדידי אף דלא מיקרי עבודה לדחות ק"ש בזמנה אבל עכ"פ מלוה מיקרי ובכן ברבים מותר לכן נקט כהנים ובזה ניחא כמי בכיו של ר"ג בבית המשתה בודאי בשמחה של מלוה הוא ובמלוה שהוא ברבים שפיר דמי וכנון :

וראיתי בצל"ח שמפרש אולי הכהנים מותרין לאכול בתרומתן אז אפילו בזמן ק"ש כיון שאכילת תרומה מלוה הוה כעבודה בבית המקדש והרי ר' טרפון ביטל זמן בית המדרש בשביל אכילת תרומה כמבואר פסחים דף ע"ב ולכך לא הקשה על המתכית' וא"כ גם לצל"ח הכווכ' לאכול בתרומ' ממש אבל ראיתי שהצל"ח מקשה לפ"ז מאי מקשה הגמרא ליתכי השעת לאת הכוכבים דילמא שי' גופה וקמ"ל דכהנים בשעת זמן ק"ש רשאי לאכול משום תרומה דה"י כעבודה ותירוץ של צל"ח דחוק מאוד וכאשר אכי בארתי דקמ"ל דמלוה הוא לאכול בתרומה ומותר ברבים לאכול אף בזמן ק"ש ליכ' קושיא כהכ"ל דילמא הא גופא קמ"ל זה כבר אשמעינן בסיפא דמתכית' דנקט מעשה בבכיו ועי"כ לריך לפרש דמלוה הוא וברבים לכן מותר · משא"כ להצל"ח דרולה לאשמעינן משום תרומה דמיקרי עבודה לכן שרי בזמן ק"ש זה לא מוכח ממעשה ובאו בכיו. אך כאחר העיון אמרתי אעפ"כ מתורץ כמי קושית הצל"ח גם לדעת הצל"ח דע"כ לפ"ז קשה על הסיפא קושית טו"ז היך הלכו לבית המשתה בכיו של ר"ג בזמן ק"ש ולריך לתרץ כתירוץ הטו"ז דאיירי בהתחיל בהיתר ובה"ג מותר וא"כ גם מרישא איכו מדויק לומר דלכן נקט ותולה בתרומה להשמיעיכו דרשאי לאכול בזמן ק"ש דיש לומר גם הרישא איירי בהתחיל בהיתר הייכו חולין דרשאי לאכול אף בטומאה ומשכו סעודתן עד הלילה דמותר אז לאכול בתרומה ולא לריך להפסיק :

ובזה כיחא לי כמי לתרץ קושית הגאון רבי עקיבא איגר מדוע לא מתרץ הגמרא לכן נקט ותולה בכהן בתרומה להשמיעיכו דטעימה בזמן ק"ש מותר את זה לא משמע דלכאורה קשה על סיפא במעשה ובאו בכיו מבית המשתה וע"כ לריך לתרץ כתירן הטו"ז בהתחיל בהיתר שרי וא"כ גם מרישא ליכא למשמע מיכ' דטעימה שרי דילמא איירי בהתחיל בהיתר והאיך מוכח דטעימה שרי ואי תימה דזה גופ' קמ"ל דהתחיל בהיתר מותר זה כבר מסיפא אשמעיכן וגם זה לא שייך לומר דילמ' טעימ' שרי ומתורץ קושית הב' הכ"ל הדק היטב · ולאמת יוכל לתרץ קושית מהרש"א גם בזה האופן דתוס' רק מקשה מסעודת עכי ומרישא דמתכית' לא מקשה התוס' דיש לומר דאיירי בהתחיל בהיתר בחולין ואז אכלו תרומה משא"כ בברייתא בסעודת עכי דאיירי בעת הזה ככנסו לסעודתן והתחיל באיסור וכנון :

אך מוזר אכי על הראשוכות להקשות כאשר אכי בארתי לכן מותר ברישא משום דרבים המה ולכן נקט כהנים משום דהמה רבים עדיין נשאר הקושיא בחזקה מאי מקשה הגמרא ליתכי משעת לאת הכוכבים דילמא הא קמ"ל ברבים ודבר מלוה שרי או פשע ברבים דשרי וא"ת זה כבר אשמעיכן ממעשה בבכיו של ר"ג דילמא שם איירי בהתחיל בהיתר משא"כ רישא לא איירי בהתחיל בהיתר דא"כ קשה למה נקט כהנים לשון רבים הא יחיד כמי שרי בהתחיל בהיתר ומדנקט כהנים אשמעיכן אפי' התחיל באיסור רשאין לאכול כיון דרבים כינהו וזה עוד לא המיכלא בסעריב שמשו דהא שם נקט לשון יחיד ויש לפרש שם דאיירי בהתחיל בהיתר או טעימה בעלמא אבל פה נקט מדנקט כהנים · לאשמעיכן אתיא ברבים מותר אפי' בזמן ק"ש ממש :

והנראה לע"ד לפי מה אשר בארתי לאחד תירוץ של המג"א דדוקא בשכים מותר בדבר מלוה יש שכי תירולים במג"א לאחד תירוץ דוקא בדבר מלוה ולאחד תירוץ אף לדבר רשות מותר בשכים עיי' והכה לזה התירוץ דדוקא בדבר מלוה מותר בשכים יש לומר בסברתו אף שאמריכן דכפרה לא מעכבא אבל עכ"פ הו"א כיון דעדיין מחוסר כפרה הוא מלוה ליכא לאכול בתרומה עד שיעבול ויבא קרבן שיטהר לגמרי אז שייך מלוה בטהרה לגמרי ותמ"א אף בשכים אסר דלא מיקרי מחוסר כפרה מלוה ובכן יש לומר דאשמעיכן דכפרה לא מעכב ואפי' מלוה איכא או אף לדבר הרשות מותר בשכים כאידך תירוץ של מג"א ויש לומר זה כוכת הגמרא מלתא אגב אורחי' קמ"ל כהכים רבים מטעת לאת הכוכבים והא קמ"ל דכפרה לא מעכב דהו"א דכפרה עכ"פ מעכב דאיכו מלוה לאכול וכיון דאיכו מלוה אפי' ברבים אסיר לכן אשמעיכן דכפרה לא מעכב ואפי' מלוה איכא ומותר ברבים · ומתורץ קושית התוס' דהקשה הא כבר אשמעיכן ממתכי' דהערל הטריב שמשו אוכל בתרומה שם נקט לשון יחיד ע"כ איכו מוכח כהכ"ל ולריך לתרץ כאשר בארתי או דהתחיל בהיתר או טעימה או דקאי רק על זמן הכשר משא"כ פה דנקט כהכים רבים מותר מוכח דהא קמ"ל ברבים מותר · אך לפי אלה יהי' קשה עדיין הו"ל לגמרא שתם לומר הא קמ"ל כהכים אימת קא אכלי בתרומ' בשעת לת"כ ממש בזמן ק"ש ולמה להו לומר כלל דכפר' לא מעכב · אבל אחרי כל אלה בחקירה ובדרישה באנו לבאר ביותר טוב וביותר מרווח לתרץ מדוע לא מתרץ דרולה לאשמעיכן ברבים מותר כאשר הבאתי לעיל לתרץ קושית הגאון רע"א מטעימה דא"כ קשה מדוע לא נקט המתכית' מעשה שהכהכי' וישראלי' נכנסו לאכול בקדשים ואיירי מהכי דלאו בני כפרה כינהו ושייך בין בכהנים ובין בישראלים בשלמים ותודה כקושית הצל"ח ובה"ג ג"כ שפיר יוכל לאשמעיכן ברבים מותרים דג"כ היה יוכל לומר לשון רבים לכן ביותר טוב מתרץ הגמרא דמתכית' איירי בהכי דבני כפרה כינהו וע"כ לא יוכלו למיתכי קדשים כי בקדשים כפרתן מעכבתן מלאכול ובכן מאיר כעלם דמתכית' פה קמ"ל דכפרה לא מעכב' כבארתי לעיל . דהו"א דליכא מלוה לאכול בתרומה אם עדיין מחוסר קרבן וקמ"ל בה"ג כפרה לא מעכב' ואף בה"ג שרי אם רבים המה או דמיקרי עכ"פ מלוה או גם בדבר הרשות מותר ברבים ועובא קמ"ל : ובהיות כן מתורץ קושית התוס' דהקשה הא כבר שמעיכן דכפרה לא מעכב הא הכא דבר אחר קמ"ל אגב אורחי' דכפרה לא מעכב ומותר ברבים לאכול בתרומה בזמן ק"ש ממש מדנקט כהכים לשון רבים ודוק ובפשיטות אמרתי לתרץ קושית התוס' הזה על פי דברי הצלא שמתרץ דלכן לא מקשה התוס' ממתכיתי אף שאכלו בזמן ק"ש משום שתרומה מלוה היא והוי כמו עבודה דדוחה זמן ק"ש אך הקשה א"כ מאי מקשה הגמרא ליתכי משעת לאת הכוכבים דילמא הא קמ"ל דתרומת מלוה מותר לאכול בזמן ק"ש ממש : ואמרתי לתרץ דא"כ הו"ל למכקט במתכית' קדשים דגם אכילת קדשים מלוה היא ושפיר אשמעיכן גם בקדשים כיון דמלוה היא מותר לאכול בזמן ק"ש ממש כאשר הקשה הצלא לעיל מיכ' אלא ע"כ לריך לומר דמתכית' איירי בה"ג בהכי דבני כפרה כינהו ובה"ג ליכא למיתכי קדשים וע"כ בחר הגמרא זה התירוץ דכפרה לא מעכב' וזה רק שייך בכהכים בתרומה וכנון : ובהיות כן מתורץ קושית התוס' מערל הטריב שמשו . ויש לומר הכא עובא קמ"ל מילת' אגב אורחי' כהכים בזמן ק"ש שלמו רשאין לאכול בתרומה כהכים אימת קא אכלו בתרומה משעת לאת הכוכבים ממש משום דתרומה מלוה היא דדוחה ק"ש : וא"ת דהו"ל

 זאת

זאת . לאשמעינן לגבי קדשים דנמי מצוה ולמה נקט במשנית' דוקא תרומה אבל הא קמ"ל דכפרה לא מעכב' דייק' דהו"א היכא איכא מצוה בלא מחוסר כפורים דדמיא לעבודה אבל מחוסר כפורים דאסר בעבודה אף דרשאי אז לאכול בתרומה אבל אינו מצוה לאכול משום דמחוסר כפרי' הוא וא"כ בה"ג בזמן ק"ש אינו רשאי לאכול דלא מיקרי אכילת תרומה עבודה ומצוה קמ"ל דכפרה לא מעכב' גם לענין הזה ואעפ"כ אכילת תרומה מצוה הוא ומותר לאכול בזמן ק"ש ממש ומתורץ קושית תוס' ועכשיו שפיר ממשנה יתירה דייק' זאת משום דנקט הערב שמשו אוכל בתרומה ליכא למידק דיש לומר בהתחיל בהיתר או דרק קאי על הזמן דמוכשר הוא אבל באמת לא אכל אבל פה ע"כ מדנקט וקאמר במתנית' תרומה ולא קדשים דקדשים שייך בין בכהני' ובין בישראלי' ונקט רק תרומה ע"כ בא לאשמעינן בזמן ק"ש גופ' רשאי לאכול בתרומה ואין לומר לכך נקט תרומה ולא קדשים לאשמעינן דכפרה לא מעכב זה כבר ממתנית' הערב שמשו מוכח אלא ע"כ כשנ"ל פה אשמעינן מילת' חדשה גם בה"ג מותר בזמן ק"ש ממש לאכול בתרומה אף דמחוסר כפרה הוא מ"מ מצוה היא והוי כעבודה דדוחה ודו"ק היטב · ולאחר באורנו כל אלה ופלפלנו כיד ה' הטובה עלינו עדיין דין הזה אינו מבורר לאמיתו אם ברבים רשאי לאכול בזמן ק"ש או לא. וכתתי פנים לכאן ולכאן ורוחב לבב ירחיב וה' יורנו נפלאות מתורתו הקדושה :

והנה כל אלה אשר באורנו ליישב מילת כהנים דברבים מותר וגם רש"י אולי לזה כיון וזה אבל רק לדעת הרא"ם והרשב"א ודעת התוס' שבארנו משום חשש שמא יפשע אינו רשאי לאכול בזמן ק"ש אבל לפירוש רבינו יונה דמפרש דלכתחילה חיוב לקרותה מיד בהתחלת זמן זה בצאת הכוכבים ואפי' אינו רוצה לעסוק בשום מלאכה או לימוד או אכילה החיוב אז עליו לקרותה ככה לכתחילה מצוה מן המובחר ועי' בבאור מרדכי ריש פרק זה שהבאו והבין כן שיטת רבינו יונה וא"כ לרבינו יונה לא שייך לומר פה ברבים מותר דאינו טעמ' משום שמא ישכח אלא ככה מצותה לקרות משתחשך וקשה כהנים איך אכלו בזמן ק"ש · וראיתי בבאור מרדכי להך טעמא דככה זמנו הוא מצאת הכוכבים אם ישים לו מצוה אחרת לעשות לא שבקינן מצוה עבור זה וא"כ יש לומר כדעת הלל"א דתרומה מצוה היא ובכן רשאי הכהן לאכול משא"כ לאידך טעמ' דשמא יפשע אפי' מצוה כמי אסר לעשות בזמן ק"ש דחיישינן שמא יפשיע וברור :

ובפשיטות יש לומר רבינו יונה מפרש דקאי רק על היתר זמן אכילה ובאמת לא אוכלין בזמן ק"ש שהרי נקט בלשונו הרי שזמן אכילת תרומה הוא מציאת אור השמש ואילך ונקט בלשונו רק זמן אכילת תרומה וכונתו רק אזמן · ואולי גם רש"י כיון כן כאשר התחלתי והגיע עתים רק השתא בא היינו זמן אכילת תרומה כרבינו יונה אבל לאחר העיון אמרתי דדעת רש"י אולי נוטה לשיטת רבינו יונה דלכתחילה בכל אופן אף בלי שום מניעה צריך לקרות ק"ש בצאת הכוכבים עיי' רש"י עד סוף אשמורה ראשונה ומקמי הכי לאו זמן שכיבה הוא לפיכך הקורא קודם לכן לא יצא א"כ למה קורין אותו וכו' וקשה כיון דכבר אמר רש"י לפיכך וכו' קודם לכן לא יצא למה חזר ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך ואם באמת חובה עלינו למה יצא בעל מיעתו. ולפענ"ל כיונת דכוונת רש"י דלכתחילה חובה מיד לקרותה בצ"ה ואפי' אינו רוצה לעשות שום עסק וזה שחזר עוד הפעם ומפרש ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך היינו לכתחילה בכל אופן זה החיוב עליו וזה מפירושו לעיל לא שמענו דנקט הקורא קודם לכן לא יצא והו"א דעד סוף אשמורה ראשונה אם לא רצה לאכול או לעשות. עסק איכ' פנאי אפי' לכתחילה להמתין עד סוף אשמורה ע"ז מפרש עוד הפעם לפיכך כאשר בארנו דהחיוב מיד משתחשך וסיים רש"י ובקריאת פרשה ראשונה היינו בדיעבד יצא אבל לא לכתחילה וכנין ואף כה"ג צריך לומר והגיע עתים כפירש רבינו יונה על הזמן · וראיתי בכסף משנה פ"א מהלכות ק"ש הלכה ט' וכתב וז"ל ורבינו כדי להרחיק אדם מן הפשיעה דפשיעה הוא לאכול ולשתות קודם ק"ש וכו' והנה מכסף משנה הנ"ל משמע דכל האיסור הוא חשש שמא יפשע ובכן כמו נקט לשון יחיד כדי להרחיק אדם מן העבירה וכן פה במתנית' והיוצא מכל אלה לדעת הני שיטות ביחיד בודאי אסור בזמן ק"ש לאכול וברבים ספק הוא אללינו · ולדעת רבינו יונה אפי' לא רוצה לאכול כשהגיע זמן ק"ש החיוב עליו מוטל לקרותה משתחשך בזמנה אפי' ברבים · ועיי' בבאור מרדכי שמברר שיטות הללו כל אחד על מקומו בשלום :

וראיתי בבאור מרדכי שהקשה לשיטת רבינו יונה דמתנית' י"ל לכתחילה חייב לקרותו מיד מאי פריך הגמרא לקמן דר"א אדר"א דהא י"ל דר"א דברייתא קאמר דמתחילין לקרות ור"ל דשרי לקרות משעה שקידש היום בע"ש אבל מ"מ אין חיוב לאלתר משעה שמקדש היום ורשאי להמתין עד צאת הכוכבים ובמתנית' מאימתי קורין קאמר שהחיוב היא לקרותו מיד ולא לאחרו עוד עיי' · והנראה לע"ד כדברי ס"א הובא בשם שדי יהושע ועיי' לקמן ותמצא דהוכיח דמאימתי קאי על אתחלתא ואף אם מתנית' ר"א היא כמו כיח' לרבינו יונה דזה היא עומד בפני עצמה דקיפא רק בדיעבד מתיר ורישא לכתחילה איירי וא"כ משמע מלשון מאימתי דקאי מאימתי מתחילין לקרות ק"ש וא"כ ה"ה דלא קודם כן וה"ה דלא לאחר לכתחילה ודוק היטב ועיי' בשמח ותבוא לנכון :

מתני' תרומתן עיי' תוי"ע שכתב וכן הוא לשון חכמים בברייתא בגמרא ות"ק אומר משעה שבני אדם נכנסי' לאכול פתן בע"ש והקשה התוי"ע מדוע לא נקט תרומה ובגמרא משעה שבני אדם נכנס' לאכול פת וקאמר דנקט פתן פתו לומר המוכן להם ואינן חסרים כלום וכן בתרומתן שהוא מוכנת לפניה' וכלום חסר כי אם לאכול ואפשר לומר דתוי"ע כיון בזאת ג"כ לתרץ קושית התוס' עני גופ' וכו' יש לומר טרם אכילתו אז הוא זמן ק"ש וכו' פתן היינו אז שכבר מוכן הוא לאכול ואז הוא זמן ק"ש · וראיתי בפרי מגדים ג"כ ליישב מילת תרומתן סי' רל"ה במ"ז סק"א בד"ה והוי יודע דלענין דאמר ק"ש זמנה מצ"ה הא קודם לכן לא אם ספק לו אם קרא בזמנו ויודע שקרא בבהכנ"ס אם חוזר וקורא או לא ובחדושינו ברכות נסתפקנו בזה די"ל בק"ש לאו ספק אלא ודאי דלא יצא דלאו זמן שכיבה הוא ומש"ה אמר משעה שהכהני' וכו' בתרומתן כי י"ל התם בין השמשות לאו ספק הוא וטהר יומא שיטהר הרקיע מאור השמש ואפשר להעמים בתרומתן הידוע בקרא ד"ת דספק כודאי רק דאין לוקין כמ"ש בתש"א וזה ה"ה ק"ש אין בו ספק וחוזר וקורא עיי' בפרי מגדים וא"כ לפרי מגדים לכן נקט תרומתן להורות תרומתן הידוע מדאורייתא דדוקא ודאי לילה לאחר הכוכבים וטהר היינו שיטהר לגמרי מאור השמש והיינו ל"ה אבל ספיקא לא יאכל בתרומה וא"כ ה"ה ק"ש כן כונת לשונו ימו"ש:

ובהיות כן הקשתי קושי' עצומה א"כ מאי הקשה הגמרא אמר מר וליתני משעת צאת הכוכבים אם ככה תני הייתי אומר אף אם ספק קרא בצ"ה או לא כגון בין השמשות יצא דאמרינן דגם אז מיקרי זמן שכיבה אף בספיקא אבל אם נקט להדיא משעה שהכהני' אוכל בתרומתן בה"ג ע"כ מוכח כפרי מגדים תרומתן הידוע מן התורה בספק בין השמשות או צאת הכוכבים בה"ג לא יצא דומיא דכהן בה"ג לא יאכל בתרומה ולזה נקט משעה שהכהנים אוכל בתרומתן ובפרט אית' שם שנה בגמרא הלכה כר' יוסי לענין אכילת הרומה ועיי'

ומאוד

זמאוד צריך עיון · והיה נראה לע"ד להוכיח דק"ש דאורייתא ולא שייך לומר לאשמעינן גם ספק אסור דספק דאורייתא ולא שייך לומר לאשמעינן גם ספק אסר דספק דאורייתי בלאו הכי לחומרא · והיה נראה לומר כי ראיתי בקובץ לשון הירושלמי ז"ל נראה מהירושלמי דגרסינן התם הקורא קודם לכן לא יצא וכו' ואפילו קרא אותו תוך בין השמשות שהוא ספק יום וכו' חוזר וקורא משום דהו"ל כספק קרא שחזר וקורא ותו הכי בירושלמי מהך דהכא מדויק מדקתני בברייתא הקורא קודם לכן לא יצא וקודם לכן לאו ספק הוא פירוש דהא עכ"פ בין השמשות אמאי לא יצא אלא ע"כ ספק קרא וכו' חוזר וקורא. וכתב הקובץ ידוע דמהך משמע סתמא דתלמוד' סובר ק"ש דאורייתא מ"מ מוכרח ליישב למ"ד ספק קרא אינו חוזר וקורא הך ברייתא דתני הקורא קודם וכו' להירושלמי ע"כ הא בהא תליא וכו' וכתב וז"ל ולע"ד נראה מ"ד דס"ל ספק קרא אינו חוזר ס"ל דאינו קורא בברכות משום דספק דרבנן להקל ולא רשאי לברך משום לא תשא וכו' מש"ה הפרשיות צריך לקרותן דהוי ספק דרבנן באיקב' אינו ודמי לספק איסור דרבנן באיקב' אסורו דכתב הש"ך ביו"ד סי' ק"י לחומרא גם מדרבנן וכו' והך ברייתא' דנקט הקורא קודם לא יצא מוקי לה דלא יצא וחייב מיהו לקרות פרש' של ק"ש אבל בלא ברכות ומ"ד דסבר חוזר וקורא פירש אפי' בברכות דס"ל ק"ש מה"ת וכתב עוד ואפי' את"ל דמ"ד אינו חוזר וקורא קאי אפרשיות איכא למימר הגם דחיובא ודאי רמיא עליי מ"מ ספק זה דקרא ג"כ מחשב כודאי חזקה דעשה כרגילתו דרגיל הוא בכל יום לקרות ק"ש שחרית וערבית ודמי קצת למ"ש הטו"ז ביו"ד סי' ק"ע באשה ששכחה אם עשתה הדחה וכ"ז שיש בספק אם קרא אזי אמרינן מסתמא עשה כרגילתו אבל בקרא קודם לה בה"ש דספיק' דממילא הוא ואתחזק חיובא אין ספק מוציא מידי ודאי ובלא ברכות חייב לקרות מספיקא וכו' ולפ"ז יש לי לתרץ ולומר אף אם ק"ש דרבנן שפיר מקשה הגמרא ולא שייך דרוצה לאשמעינן בין השמשות דחוזר וקורא הא בארנו גם אם ספק דרבנן אבל אתחזק חיוב' הוא אין ספק מוציא מידי ודאי אבל גם לדעת הקובץ קשה דעדיין קורא רק בלא ברכות אבל אם אמרינן כפרי מגדים אפי' בברכה ולכן תולה בכהנים תרומתן ואמאי מקשה הגמרא ול"ע · והנה מדברי הירושלמי להדיא משמע דלא כפרי מגדים דתליא זה בזה בקורא קודם לכן בין השמשות דלא יצא בשאר ספק ק"ש אם קרא ולפרי מגדים חילוק רב יש והבן כי קצרתי.

ובלאו פרי מגדים כמי יש לי להקשות דהא ידוע דתרומה בין השמשות אסור לכהנים לאכול דהוי ספק דאורייתי וא"כ דילמא משום זה תולה בכהנים לאשמעינן בין השמשות דחזר וקורא ויהי' מזה מוכח דק"ש דאורייתא ואז לא צריך זאת לאשמעינן כבארנו בלאו הכי ספיק' דאורייתי' לחומרא מש"ה אם ק"ש דרבנן צ"ע כל אלה · ומה שנראה לע"ד ליישב מילת ערבין ולהביא מטעמים לדברי הצל"ח שמפרש במתניתי' אולי הכהנים מותרין לאכול בתרומתן אפי' בזמן ק"ש כיון שאכילת תרומה תלוה הוי כעבודה בבית המקדש והרי ר' טרפון ביטל זמן בית המדרש בשביל אכילת תרומה כמבואר פסחים ואמרתי שהיכא בתרומה דאורייתא זה מיקרי כעבודה ורבי טרפון דביטל רק ביטל משום תרומה דאוריית' אבל בתרומה דרבנן בודאי לא שייך דהוי כעבודה דידחה ק"ש בזמנה וא"כ יש לומר לכן נקט תרומתן דקאי על הפסוק תרומתן אידוע לאם מקרא או כי קרא נקט כי לחמו הוא וכתירוץ תוי"ט רק פשט צריך להבין מדוע בחר במתניתי' זה לשון קרא והרבה מקומות כשנה רק תרומה ולהכי"ל לרמז בזה בשעה שאכלו תרומתן הייכו תרומה מן התורה אבל סתם תרומה שהוא כמי משמע תרומה דרבנן באמת אסור לאכלו בזמן ק"ש ורק תרומה מן התורה מותר · אבל ראיתי בגמרא דדין דלא גרס תרומתן אלא אמר מר וכו' ככנסין לאכול בתרומה ולקמן ע"ב גרסינן אמר מר בתרומתן

ואמרתי בזה קצת חידוד והמבין יבין ודעת לנבון נקל. יש לי ספק בספק קרא ק"ש בזמנה או לא והייט שקרא ביה"ש אם מותר אז לאכול קודם ק"ש דסדין דצריך לחזור ולקרות אם מותר אז לאכול קודם ק"ש זה · אם כימא בה"ג מותר מחמת ס"ס חדא דילמא כבר אמר ק"ש ואם גם לא אמר דילמא לא ישכח ולא יפשע אז מלומר ק"ש ול"ע וא"כ לע"ד עדיין איכ' כפ"מ גם אם ק"ש דאורייתא וקרא בין השמשות דאז עכ"פ איכא ספק ואף מלד ספיקא צריך לחזור ולקרות אבל עדיין יש לומר אם אמרינן תרומתן כפרי מגדים דאסור לכהנים לאכול בזמן בין השמשות תרומה והוי כודאי איסור אז אסיר לאכול קודם בזה הק"ש שצריך לחזור ולקרות דלא הוי כספק ספיקא ועדיין צ"ע מאי מקשה הגמרא אף לפי מאי דאמרינן ק"ש דאורייתא וצ"ע:

שבתי וראיתי בשאגת אריה סימן ב' בענין ספק קרא ק"ש אם ק"ש דאורייתא דצריך לחזור ולקרות קושי' אחד אשר הוא מתמה וז"ל. כתב התוס' בשם ר"ת דק"ש בבהכ"נ הוא עיקר ומשום דקי"ל כר"י דאמר בפרק ת"ה בזמן תפיל' המנחה עד פלג המנחה ות"ד שכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית ומה שאנו מתפללין לפעמים מנחה אחר פלג המנחה סמוך לערב כרבנן דפליגי אר' יהוד' משום דאמר לקמן השתא דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואני תמה דהרי הא דקאמר השתא דלא איתמר הלכתא דעבד כמר עבד משום דכיון דתפלה דרבנן אזלינן בספיקא לקולא אבל ק"ש דהוא מן התורה כיון דמספק' לן מספיקא אית לנו למיזל לחומרא דקי"ל ספיקי דאו' לחומרא וכדאמרינן בפרק מ"ש לקמן דף כ' ספק קרא ק"ש דר"א אומר חוזר וקורא מ"ט ק"ש דאורייתא ופסקו הפוסקים כר"א · וה"נ בפלוגתי' דר"י ורבנן דקאמר הגמרא דלא איתמר הלכת' לא כמר וכו' והו"ל ספיקא לגבי ק"ש אית לן למיזל לחומרא ואין יוצא ידי חובת ק"ש עד צאת הכוכבים דילמא הלכת כרבנן דזמן מנחה עד הערב ואין זמן ערבית מתחיל אלא משעת צ"ה ואילך והנה דוגמא לזה הסבר' המליץ השאגת אריה דאם ק"ש דאורייתי בספיק' אם קרא בזמנו חוזר וקורא ותירץ הוא דתוס' לטעמי' אזיל כאשר ביאר דק"ש דרבנן ור"ת ג"כ הכי סביר' לי' עכ"ל · ולע"ד גלל זה עוד לא צריך לומר דר"ת סובר ק"ש דרבנן · ויש לומר לעולם סביר' לי' ק"ש מן התורה אך כאשר המליץ בעל ש"א בסימן ב' בסיום דבריו שם והשתא נקטינן להלכה דפרשה ראשונה הוי דאורייתא אבל לא שאר פרשיות וכן יש לומר סובר הר"ת רק פרשה ראשונה דאורייתא ולפ"ז יש לי לומר דהכה התוס' הקשה לרש"י אף ב' פרשיות הו"ל לקרות ועוד הקשה דצריך לברך שתים לפני' ולאחרי' בערבית ולהכי"ל יש לומר דעל ספק דרבנן שפיר קאמרי' דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והנה לענין ב' פרשיות שאחרונות של ק"ש יוצא כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה ולמכין דרבנן אמרינן ספיקא לקולא וגם לענין הברכות דדרבנן המה יוצא בזה הברכות שאמר אחר פלג המנחה בספיק' דרבנן לקולא ורק לענין פרשה ראשונה שהיא דאורייתא לא שייך להקל דהיא דאורייתא ובפרשה ראשונה יוצא במה שקרא על מיטתו ושפיר שני בזה במה שקורין על מיטתו אף שהיא רק פרשה ראשונה כי בזה לא יצא מחמת הספק דעבד כמר וכו' אבל לענין שאר פרשיות דהמה רק דרבנן בזה יצא מחמת דעבד כמר:

ובזה מתורץ כמי קושית התוס' הי' צריך לברך שתים לפניה' גם ברכות המה דרבנן ושפיר יצא במה שקורא בבהכ"נ משום דעבד כמר וכן מתורץ כמי קושית התוס' דתפלת ערב צריך סמיכת גאולה לתפלה גם זה הוא מדרבנן כיון דכל התפלה הוא מדרבנן וגם אלה מדרבנן ושפיר יצא במה שסמך בבהכ"נ בתפילתו בק"ש גאולה לתפילה דהוי דרבנן ולקולא · ולענין

פרשה

פרשה ראשונה דאורייתא יוצא במה שקורא על מיטתו אלא דלא משמע קצת מלשון התוס' כן דאמר ר"ת אלא נראה ק"ש של בהכנ"ס הוא העיקר ויש לומר באמת הוא העיקר מאחר דשם כל הג' פרשיות אנו אומרין ובק"ש על מיטתו רק פרשה ראשונה וכל כהנ"ל יבוא לנכון דע"כ על ק"ש של בהכנ"ס אנו סומכין בשאר פרשיות דרבנן וגם לענין סמיכת גאולה לתפילה וגם לענין הברכות דכולו דרבנן :

שוב ראיתי בהרשב"א שג"כ כתב רק פרשה ראשונה דאורייתא שכתב ומה שאנו אין קורין על מיטותינו בברכותהן משום שאין הברכות מעכבות כדמוכח בהדיא בירושלמי וכו' ומה שאנו אין קורין אלא פרשה ראשונה מפני שהיא של תורה אבל של דבריהם כיון שקראו בבית הכנסת לא חייבוהו לחזור ולקרות ומהגמ' ודאי נראה שהוא התפילה בידינו ובא מאבות ראשונים והיינו מה שאמרו בירושלמי עיי"ש שגם הרשב"א מסכים לאותו ענין ולהנ"ל מילתי' בטעמי' הוא דלענין שאר פרשיות שהמה דרבנן אמרינן דעבד כמר עבד ומספיקא לקולא וכן גם לענין ברכות די במה שאמרינן בבית הכנסת ורק פרשה ראשונה שהיא דאורייתא בזה שפיר יוצא במה שקורין על מיטתו ודוק :

ובדברי אלה יש לתרץ כל קושית התוס' שהקשה מ"מ קשיא דהוי כתרי קולא דסתרין אהדדי וראיתי בפ"ת שכתב דתוס' שפיר (הקשה) ואסיק' דעתי' דלענין תפלה לא אכפת לן בבי קולא דסתרי בתפלה הקילו כמו שכתב הרא"ש והטעם כ"ל כיון דבתפלה דרבנן הקילו משום טורח הציבור וכו' אלא דעיקר קושייהם הוא לענין ק"ש דאורייתא דשם לא שייך להקל ולסמוך אדר"י כיון דלרבנן איהו ודאי לא הוה זמן ק"ש : ולהנ"ל כאשר בררתי גם ק"ש מדרבנן ורק פרשה ראשונה דאורייתא ולא דרבנן שפיר יש להקל גם בשני קולא דסתרי' אהדדי כמוכח בפ"י לענין תפלה וברא"ש ועל פרשה ראשונה שפיר בק"ש על מיטתו יצא גם דברי הרשב"א עולין בזה שפיר בדרבנן גם הקילו בתרי קולא דסתרי' ועיי' גם בלל"ח שסיים כן כיון דתפלה מדרבנן אף שהיא חובה לא משגיחי' דסתרי אהדדי ולאלה שפיר הכל על מקומו וכנון :

וראיתי בביאור מרדכי שכתב בתוס' מקשים עוד דלרש"י מנהגינו כריב"ל דסבר תפילות באמצע תיקנו ואכן קי"ל כר' יוחנן אי' בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית וכתב הביאור מרדכי דבריהם ל"ב דמאי קושיא הא כל טעמא דר"י דפליג אדריב"ל משום דבעינן דמסמך גאולה לתפילה של ערבית והרי לרש"י קורין ק"ש עם הברכות ביום ושפיר איכא סמיכת גאולה לתפלה :

ולע"ד לא זכיתי להבין דעת קדשו ואעני' מרדכי הקטן אטעון על הגדול הא תמיין בגמרא לקמן דף ד' ע"ב בפלוגתי' דר"י דצריך ס"ג לתפלה של ערבית ע"כ כוונתו בלילה ולא מבעוד יום בלילה צריך סמיכת גאולה דקאמר א"ב אימא סברא ואב"א קרא א"ב אימי סברא דר' יוחנן סבר גאול' מאורת' כמי הוי וא"כ ע"כ זה סברת ר' יוחנן דלכן צריך לסמוך גאולה לתפילה גם בשל מעריב משום דגאולי מאורת' כמי הוה וגאולי' מאורתי' ע"כ רק מתחיל בלילה כמוכח גמרא לקמן אמר ר"א הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא מבערב שנאמר הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה הרי מוכח להדיא מספק לילה זה הוא ערב לילה וכן מוכח נמי שם הכ"ה וכו' וכי בלילה יצאו וכו' אלא מלמד שהתחלת גאולה מבערב · וקאי אלילה שהתחיל הגאולה מבלילה ושנה לפ"ז בלילה סמיכת גאולה לתפילה בעי' וגם לאב"א

קרא דכתיב בשכבך ובקומך בודאי מקשה התוס' שפיר כמוכח בדברי ביאור מרדכי עצמו ול"ע. וע"כ רק סמיכת גאולה לתפלה בערב הייכו לילה ולא יצאו מבעי"י בסמיכת גאולה לתפילה שצריך לשיות בלילה · וכאשר אכי תרצתי' גם זה ככון דלהקל קיימינן ומפל"ג המנחה ואילך מיקרי כבר לילה וככון וישר :

שוב כראה להתבונן על פי' רש"י שנקט אם כן למה קורין אותו בבית הכנסת כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה והכי תניא בברייתא ירושלמי וא"כ י"ל דכונת רש"י היא כמו שפירש ר"ת שהיה רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם ולפ"ז אם ככה הוא ע"כ לא צריך לקרות עם ברכותיה' וגם לא סמך גאולה להפלה וא"כ לפ"ז בודאי מקשה קוש' התוס' הא בברכותי' צריך לקרות וגם צריך לסמיכת גאולה דע"כ אם טעמ' הוא רק מלד כדי שיעמוד בתפלה מתוך ד"ת די בפרשיות ק"ש בלא ברכותי' כלל. ולע"ד לזה הוקדם התוס' בקוש' והכי איתא בירושלמי אסקרא קודם לכן לא יצא וא"כ למה אנו מתפללין ק"ש בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ולאחר זה הקדמה מוכח דע"כ לא צריך להתפלל בבהכ"נס הברכות אלא לקרות ק"ש בלבד ולפ"ז שפיר מקשה התוס' וראיתי בהרא"ש הובא כשהפקתי ששאלו מרב האי ז"ל לענין ציבור שמתפלל ערבית וקורין שמע קודם לאת הכוכבים ולא מלי איכם לעכביכהו איזהו עדיף כאללוי בהדייהו ולשנות ק"ש עד לה"כ . וע"כ כוונת ספק הזה הוא דרך ללוות תפלה שמנה עשרה של מעריב עם הציבור ואח"כ לקרות ק"ש בברכותיה או לעכב עד לה"כ וללוי ביחיד גם תפלת שמ"ע ולסמוך גאולה לתפל' והושב בארץ ישראל עושין כן ומתפללין של ערבית ואח"כ קורין את שמע בזמנה ולא איכפת לן למסמך גאולה לתפלה של ערבית :

ולע"ד גם רש"י כיון להנ"ל דלפיכך חובה עלינו וכו' היינו ק"ש עם ברכותיה משתחשך אז לומר ולהתפלל תפלת מעריב עם הציבור ועדיף תפלת ציבור מלהסמיך גאולה לתפלה ועיי' היטב בכל אלה אבל כתי' מה עמ' דבר הלא מנהגינו לקרות ק"ש עם ברכותי' כל תפלת מעריב מבעוד יום :

שבתי וראיתי במגן גיבורים סי' רל"ה שהי"ל כונתי' לדעתו הגדול שג"כ רולה בתירוץ זה בשיגנון אחר לתרץ קושית התוס' דק"ש פרשה ראשונה רק דאורייתא ושאר פרשיותי' ספיקא לקולא וקאמר ידי ק"ש עם הברכות כבר קיים קודם התפלה ורק מה שהם' מת"ת לא יצא אז עיי' היטב. וג"כ מתמה שם על רש"י אם כל עיקר ק"ש נתקנה מבעוד יום כדי לעמוד מתוך ד"ת א"כ אמאי קורא אותו עם ברכותיה ומפסיק בברכותי' בין ק"ש לתפלה ולמה הברכות אלא בק"ש של מיטתו יהי' עם הברכות עיי' היטב שם וברוך ה' שישר הלכתו בכל עיונו בזה ומגן הוא לכל החוסים בו :

בערבין וכו' הקשה הלל"ח למה זה מילת ערבין פשיטא כיון דאמר משעה שהכהנים נכנסי' לאכול וכו' ק"ש של ערבית הוא ותירץ וז"ל ונראה דלהך אב"ע רישא לאו ר"א היא הולרך לומר בערבין שלא תטעה לומר דעל שחרית קאי משעה שהכהנים היינו כפי' ה"א לקמן דהאי ובא השמש וטהר היינו באמת וטהר גברא ובעלות השחר קרב התמיד ומביא כפרתו ומשיכיר בין תכלת כבר רשאי לאכול בתרומה והוא זמן ק"ש לכן הולרך לומר בערבין וכונתו דלויה אי מתניתי' לאו ר"א היא דאי מתניתי' ר"א היא עדיין מוכח בסיפא דע"כ ק"ש של ערבית היא דקתני עד סוף אשמורה ראשונה וקאי אשלפניו דחד תנא הוא אבל אי מתניתי' לאו ר"א היא זה הסיפא מילתא באנפי נפשיה הוא ורישא כמי מילתא באנפשא

באנפא כפשי' ויכול לאיירי מק"ש של שחרית וסיפא בשל ערבית כן כוונתו עיי"ש. ואף מי אנכי לדבר נגד דעת קדשו של הצל"ח אשר רכב על דבר אמת. אבל באמת גוף הקושי' אינו חזק כל כך דדרך התנא לפרש ככה ולא לאמר חלי דבר טוב בתרוצא שמתרץ אי רישא לאו ר"א הייתי אומר דרישא קאי אשחרית וסיפא הכונה על ערב גם זה מאוד קשה וכי ככה דרך המתניתא תחילה לאיירי משחרית ומיד עד מתי הזמן קאי על ערב כל אלה דוחק לע"ד במחילת כבוד קדשו : אך אעפ"כ גדול דיבר ושמענו לדברי קדשו ובדבריו אמרתי חידוד נאה לתרץ קושית התוס' על גמרא דהקשה הגמרא מ"ש דתני ערבין ברישא ליתני דשחרית ברישא והקשה התוס' מכ"ל זה ומפרש משום דקאמר בתמיד בקר תחילה עיי"ש:

ולע"ד נראה לתרץ דהנה הצל"ח הביא דלכן רבינו התחיל בק"ש לעשות נחת רוח למשה רבינו והתחיל תורה שבע"פ במסכת ר"א כמוכח מתנית' ר' אליעזר אומר עד סוף. אמורה ראשונה דאיתא במדרש ילקוט חקת בשעה שעלה משה למרום שמע שהקב"ה אמר אליעזר בני אומר פרה בת שתים והתפלל משה רבינו יהי רצון שיהי' מחלצי אמר לו הקב"ה חייך שילא מחלציך ולכן נתכוון רבינו הקדוש להתחיל התורה שבעל פה במסכת דר"א שילא מחלציו של משה ועיי'. ואמרתי התינח אי אמרינן דרישא ר"א היא אבל לאב"א דרישא לאו ר"א היא קשה מדוע התחיל בק"ש אבל לזה יש עוד לתרץ ולומר עכ"פ הסיפא עד אמורה ראשונה ר"א היא ולכן התחיל בק"ש דעכ"פ מיד בסיפא יבוא דברי ר"א אבל אמרתי לפי אלה בדין דהוי לי' להקדים בשל שחרית תחילה מליתני ערבין ברישא דאז הו"ל מיד למיתני ברישא מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת לכרתי דברי ר"א כמבואר בצל"ח גופ' דכן הוה לי למיתני ר"א תחילה ואף במתנית' לקמן נקט ר"א בשני' אבל היה יוכל ללמוד תחילה ובה"ג בודאי ביותר טוב לע"ד להתחיל בשל שחרית תחילה מליתני ערבין ברישא דע"כ התחלת המתנית' לאו כ"א היא בערבין ורק הסיפא והנא ע"כ קפיד להתחיל במסכת דר"א שהוא חלוץ משה וא"כ הו"ל להקדים של שחרית ואז הוה מיד ברישא ר"א ויוכל ללמוד ברישא מיד ר"א. ואל תשיבני אם כן הדבר דמתנית' אתי' כר"א אלא דלא נקט ערבין דאז הייתי אומר וטועה דמתנית' לאו ר"א היא זה אינו הא יוכל בה"ג למנקט מאימתי קורין את שמע ר"א אומר משעה שהכהנים נכנסים לאכול עד סוף וכו' אלא ע"כ מתנית' לאו ר"א היא וזה נכונה קושית הגמרא מ"ש דתני ערבין ברישא דייק' באמת קשה מ"ש דתני ערבין למה לי כלל מילת ערבין וע"כ צריך לומר כתירוץ הצל"ח דנקט לאשמעינן דאיירי בערב דהיה יוכל למטעי ולומר דקאי על שחרית כהנ"ל ומתנית' ע"כ רישא לאו ר"א היא כאשר הקדמנו ובכן יוכל למטעי ואם כן הוא קשה כיון דרישא לאו ר"א היא הו"ל למיתני שחרית ברישא דשם יוכל למיתני ביד ברישא הדין של ר"א והנא אמסכת דר"א קפיד כהנ"ל והו"ל להקדים שחרית ומ"ש דתני ערבין ברישא כוונתו אם גם דתני ערבין אך מדוע ברישא כן נראה לחדודי :

ועוד ביותר יש לחדד ולומר ולתרץ כמי אידך קושי' אשר הקשה המפרשים מילת ותו משמע דקושיא זו משולב בקושי' ראשונה והיא קושי' בפני עצמה ולהנ"ל יש לומר דשייכי אהדדי כי אם אמרינן דתנא מאיזה ענין קא סליק דקאי בחובת ק"ש אז ליכא קושיא מ"ש דתני ערב' ברישא דיש לומר כקושית התוס' מדוע זאת ברישא דילמא דוקא ערבין ברישא ותירץ התוס' דחוק כמבואר בצל"ח שם קאי על חד יום בתמיד לכן ביום אחד ע"כ הבוקר קודם לערב אבל לילה ויום מאן יימר דשחרית קדים וכו' ותרוצינו לא צריך לומר דמשום מסכת דר"א קפיד כיון דקאי על איזה ענין דמשם סליק לכן מתחיל בק"ש: אבל אי התנא לא קאי על שום קרא או על שום ענין דסליק מחובת ק"ש ומדעתא דנפשי' פתח בק"ש וצריך לומר מדוע בחר בק"ש תחילה וע"כ צריך לתרץ כתירוץ הצל"ח דרוצה לעשות נחת רוח למשה רבינו במסכת דר"א ובה"ג קשה. ותו ליתני דשחרית ברישא דשם יוכל ללמוד מיד ברישא ר"א וזה שייכת הקושיא תנא היכא קאי דקתני מאימתי וא"ת באמת לא קאי אשום דבר אלא התחיל במצות ק"ש וכולל מיד מאימתי קורין ולכן התחיל במצות ק"ש משום מסכת דר"א תו קשה מ"ש דתני ערבין ברישא והו"ל להקדים בשל שחרית דשם מיד ברישא יוכל למיתני ר"א אומר :

ומתרץ הגמרא תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ונקט ערבין ברישא כדרך שכתב בקרא ובפרט כיון דאקרא קאי ולכן מתחיל בק"ש ולא צריך לומר דקפיד על מסכת דר"א ואף דקפיד נקט ליסנא דקרא ערבין ברישא וכל אלה לחדודי וגוף דברי הצל"ח כבר שקדמתי מאוד קשה לע"ד לסולמו ואיני יוכל לבנות עליו בנין (וא"כ עדיין קשה למה נקט מילת ערבין) ועדיין לנו לישב כי גדול הקשה. והנראה לע"ד לתרץ מילת ערבין דהנה ראיתי בספר סמיכת חכמים דהובא בשם ס' שדי יהושע וז"ל כתב גאון מהר"ם ס' י"ת' מ' ראשונה אינו עיקר כמו מתי אבוא ואראה פני אלקים פי' לפרש כי הלשון מאימתי אינו נופל רק אהתחלה כמו מאימתי מתחיל לקרות ק"ש ובאמת מתני' מסדר לפרש התחלה וסוף מאימתי מתחילין ועד מתי ושפיר נופל לשון מתי שכולל כל הזמן התחלה והגמר וכוון הוא שהגאון הנזכר מבין דמשעה וכו' עד סוף דברי אומד א' הוא ולכך אומר שפירש מתי שכולל התחלה וסוף אבל אינו כן אלא דברי שני אומדים הם כדאיתי' בגמרא עכ"ל : והנראה לע"ד יפה כיון דקאי רק אהתחלה וכן כתב בתשובת רבי מנחם בן עזרי' וכן נראה לי להוכיח מלשון המשניות דתני בערבית ובשחרית ולא תני בערב ובשחר לשון קצר כמו דתני מיד במשניות שלאחריהן בש"א בערב וכו' אלא דלשון ערב הוה כולל כל הזמן וכן שחר משא"כ לשון ערבית או ערבין פרוש' התחלת ערב שמתחיל להעריב וכן שחרית גם הב' אינו מדוקדק דהו"ל ערבית אלא בהתחלת ערבית קאמר עכ"ל סמיכת חכמים עיין ובוא ונסמך של דברי חכמים דמוכח באמת שקאי רק אהתחלה וב' אומדין הן ורישא לאו ר"א היא דאי קאי על התחלה וסוף ומיד קאמר דברי ר"א ע"כ יהיה מוכח דרישא ר"א היא כמו שבארנו בכל הנ"ל. ובכן נראה לע"ד לומר לכן נקט במתני' ערבין דאי היה נקט סתם מאימתי קורין את שמע הייתי אומר כגאון הנ"ל דמי' ראשונה אינו עיקר ומתנית' מסדר לפרש אהתחלה וסוף ורישא בע"כ ר"א היא ובאמת זה אינו כמוכח בגמרא דרישא לאו ר"א היא וכאשר באור פה סמיכת חכמים דלכן ע"כ פרושא דקאי רק אהתחלה ומ' ראשונה עיקר הוא מדנקט בערבין ולא נקט בערב או סתם ערבית משמע להדיא דפרוש' הוא אהתחלה דוקא ורישא לאו ר"א היא ושני אומדים הם וזה שרוצה התנא דנקט ערבית לאשמעינן דרישא לאו ר"א היא וסבר תנא דמתנית' כאב"ע דרישא לאו ר"א היא וקאי רק אהתחלה ודו"ק. ובהיות כן יש לומר כדברי לעיל בדברי הצל"ח דלכך נקט פה משום מסכת דר"א נקט ק"ש ובכן מקשה היטב התינח אם רישא ר"א היא הא שמקשה מ"ש דתני ערבית ברישא ליתני דשחרית ברישא דייק' מ"ש דתני בערב' עם הב' הו"ל למנקט בלא ב' או לא למיתני כלל ערבין וע"כ צריך לפרש דקאי רק אהתחלה ורישא לאו ר"א היא וא"כ כיון דרישא לאו ר"א היא בדין דהו"ל להקדים בשל שחרית תחילה דאז מיד יוכל להתחיל ברישא במסכת דר"א ודו"ק לחדודי :

ובדרך הזה עוד יותר לחדד ולומר פשט בגמרא וגם דברי רש"י לדקדק שנקט ומשם למד

חובת הקריאה מה לי אם משם או לא : והנראה דהנה גם הרמב"ם חקר למה התחיל בק"ש תחילה ת"ם משאר מצות וברכות וכבר בארנו תירוץ הצל"ח משום משנת דר"א דהוא אלוף משה וכבר בארתי כל אלה אם רישא ר"א היא . ואף אם רישא לאו ר"א היא עכ"פ הסיפא. אבל זו קשה מ"מ דתני ערבי' ברישא כהנ"ל :

והנה על קושית הגמרא יש לתרץ כי ידוע דרך התנא ללמוד בדרך קצרה ונקט בתורת שאלה מאימתי וממילא ידעינן כמי שחייב בק"ש . ותו דאי סמך על איזה מדרש או פרק . אלא דלגמרי' זה גופי' קשה למה פתח בק"ש תחילה הלא יש כמה ברכות להתחיל וכאשר הקשה הצל"ח על הרמב"ם תפלה הו"ל להקדים ותפרש המשנה בשחר מברך כי מוכח ברש"א דאין לברכות שייכי בק"ש ושם קדמו תחילה קודם ק"ש ותפלה ועיי' בצל"ח . ולענ"ד זה היה יוכל להיות בכונת קושית הגמרא כמי למה נקט תחילה ק"ש וא"ת דנקט משום זה ק"ש משום דהוי משנת דר"א והוי אלוף משה לזה קשה תני' היכא קאי דקתני מאימתי הרי הלשון מאימתי דתהדר רק אהתחלה ולא אסוף כמבואר דלשון מאימתי נופל רק אהתחלה ולא אסוף וע"כ מדנקט מאימתי מוכח דרישא לאו ר"א היא ושני אומרים הם כאשר בארנו וא"כ כיון דרישא לאו ר"א היא עדיין קושי' למה מתחיל בק"ש הלא לא קאי על שום ענין שלפניו דשייך לק"ש זה אולי בכונת רש"י היכא קא סליק דתני בי' חובת ק"ש וא"כ הו"ל להקדים שאר ברכות וזה בלשונו שנקט שהתחיל בק"ש תחילה קשה על התחלה בק"ש ולא בשאר ברכות ואי תימא דילמא לעולם הפירוש על כל זמן הקריאה על התחלה וסוף וכהגאון מהר"ם דכתב מ' ראשונה אינו עיקר והוי כמו מתי ורישא וסיפא אומר א' הוא ור"א הוא ולכן מתחיל בק"ש משום משנת דר"א אבל א"כ קשה מ"מ דתני ערבית ברישא וכבר בארנו למה כלל פרכין הו"ל למינקט סתם או בלא ב' או דהו"ל למנקט בערב ומכל אלה מדויק דתנא רק אהתחלה קאי בהתחלת ערבית כאשר בארנו בשם ס"ח וכוונתו דרישא ע"כ לאו ר"א היא וצ"ל קושיא לראשונה בחזקה למה ק"ש ברישא ועוד ביותר קשה למה ערבית ברישא הו"ל להתחיל בשחרית דשם יוכל למיתני מיד ברישא ר"א והוי כמו שני קושית למה ערבין ולמה ערבין ברישא : על זה משני הגמרא תנא אקרא קאי דכתב בשכבך ובקומך ומפרש רש"י ומשם למד חובת הקריאה דייק' דק"ש דאורייתא הוא והיינו לא אסמכתא' אלא משם למד וממילא ליכא קושיא למה פתח תחילה בק"ש כיון דק"ש דאורייתא בדין להקדים דאורייתא לדרבנן וכמבואר בצל"ח דצריך לומר ק"ש דאורייתא וזה תירוץ הגמרא וממילא אין קושיא דהו"ל להקדים של שחרית כיון דעכשיו לא צריך ואסיק משום משנת דר"א קפדינן ומתורץ ממילא כמי קושיא שניה וכל אלה רק לחדודי. ואגב דאיירי פה ממדרש הזה ילקוט והוא ג"כ מדרש רבה פרשה חקת [וזה לשונו] אמרתי לפרש זה המדרש ופרשת חקת וזה לשונו רב אחא בשם רב חנינא אמר בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים אמר לפניו רבון העולמים יהי רצון שיהיה מחלצי אמר לו חייך שיהיה מחלציך הדא הוא דכתיב ושם האחד אליעזר שם אותו המיוחד ואמרתי לפרש כידוע יען כי בושש משה לבוא חטא ישראל בעגל ועיי' רש"י בתורה שאמרו איש משה לא ידענו מה היה לו ולכן עשו את העגל ובכן יען שמשה הלך למרום זה היה הגורם בישראל שעשו את העגל וידוע הפרה באה לכפר על עון העגל וא"כ זה מוכח המדרש כשעלה משה למרום א"כ מיד בעלות משה למרום ראה הקב"ה שיגרום עי' זה עשית העגל מיד שמע קולו של הקב"ה שהוקדם הקב"ה רפואה קודם למכה כפרה לעגל שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה דייק כיון שעלה משה למרום גרם מיד דיעשה העגל לכן מיד התחיל הקב"ה לעסוק בפרשת פרה שהיא כפרה לעגל ובכן ראה משה זה שהוא גורם ופרה תקנה לזה לכן ביקש כי אליעזר שאומר פרה בת שתים שיהי' מחלצי יען אני גרמתי קלה לעון העגל וא"כ גם העוסק בפרשה כאלו הקריב פרה ואליעזר יהיה עוסק בפרשת פרה ויאמר פרה בת שתים אמר יהי רצון שיהי' זה מחלצי ולגרום גם התיקון והבן :

ובהדי כתבי' זאת אמרתי עוד דבר דידוע כל העוסק בתורת העולה כאלו הקריב עולה וזה שכיון הפסוק זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמור דייק' גם באמירה באמירת פרשת פרה כאלו הקריב פרה . ובזה נראה לבאר מדרש רבה שם שאמר זאת חוקת התורה שה"ד אמרות ה' אמרות טהורות ולהנ"ל נראה כי הפרה היה מטהר טמאים ומטמא טהורים. אבל העוסק בפרשת פרה כאלו הקריב פרה רק לטהר אמירת פרשת פרה ע"כ אינו מטמא ורק כאלו הקריב פרה לטהר ולקדש וכולו טהור והיינו בפרה עצמה יש ג"כ שהיה מטמא אבל באמירת פרשת פרה כולו טהור. וזה שכתב זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמור היינו באמירה שה"ד אמרות ה' היינו אם באמרות לפני ה' ורק באמירה אז אמרות טהורות דייק' באמירה יש עוד יותר דכולו טהור באמירה לא שייך טומאה אלא אמרות ה' מה שאמר בשביל ה' בפרשת פרה אמרות טהורות ולא מטמאים כלל והבן . ובהאי לעלמי בארתי דלכן מתחיל במשנת דר"א למוסר השכל ידוע לכל העוסק בתורה מה שאמרו ה"מ לחדודי אבל לאוקמ' גירס' סייעת' דשמיא פירש"י שיזכיר מה שלמד ורי"ף מפרש שיכוון הלכה לאמיתה בעי סייעתא דשמיא וידוע אליעזר לכן קראו אליעזר שאמר משה אלהי אבי בעזרי וכן צריך לכל הלומד תורה ורוצה לכוון הלכה לאמיתה וגם להיות זוכר במשנתו סייעתא דשמיא אלקי אבינו בעזרתינו צריך להיות ולכן נקט מיד במתני' הראשונה ומתחיל במשנה זו שנאמר בו רבי אליעזר להורות ברמז המתחיל ללמוד צריך להיות לו סייעתא דשמיא ולסמוך על אבינו שבשמים והוא יהיה בעזרתינו וכל הלומד תורה צריך אליעזר אלקי אבי בעזרי והבן : עוד הפעם נראה לענ"ד לתרץ למה נקט תחילה ערבין ע"פ מה שמבואר בתוס' חדשים למה נקט ערבין בלשון רבים דזה יתכן לפי' ר"ת שיש לשמש ב' ערבין שקיעת התחלת שקיעה וסופה שהיא צאת הכוכבים והוא זמן ק"ש וכל אחת מהנה יקרא בשם ערב והשתא שפיר קאמר ערבין דכבר עברו ב' ערבין ולענ"ד נראה לזה נקט ערבין דהיינו זה באמת ידעו ק"ש זמן שכיבה הוא דנקט בשכבך רק לא ידעו באיזה ערב עיקרי זמן שכיבה אי בערבית התחלת שקיעת החמה או בערב צאת הכוכבים זה שנקט בלשונו מאימתי קורין את שמע בערבין באיזה ערב קורין את שמע :

תוס' ד"ה מאימתי השתא דלא אמר הלכתא לא כמר ולא כמר וכו' מ"מ קשיא דהוי כתרי קולא דסתרי אהדדי וכו' ועיין תוס' לקמן דף כ"ז ע"ב בד"ה אבעי' להו שם מפרש התוס' דלא הוי קולא אם יש הורחב זמן לתפלה שקאמר שם תוס' דהוי כמי חומרא אם אמרינן עד ועד בכלל דאז אף אם עבר ולא התפלל צריך עוד להתפלל ולא אמרינן עבר זמנו בטל קרבנו ועיי' . ולפ"ז לא שייך פה לומר דהוי כתרי קולא הא במה דאנו מתפללין מנחה עוד אף שכבר כלה זמן מנחה זה גופי' חומרא הוא דלא אמרינן עבר זמנו בטל קרבנו ול"ע אף גם הרי חומרא לא שייך דהוי אז ככסיל בחושך הולך אבל עכ"פ הלשון של תוס' אינו מדוקדק ול"ע . עיי' מהרש"א בד"ה מ"מ קשיא דהוי כתרי קולא דסתרי אהדדי וכו' עכ"ל ולא תיקשי להו הכא אתמוהא דאמר לקמן דעבד כמר וכו' דה"פ לא איפסק הילכתא לא כרי יהודה ולא כרבנן מי שירצה לעשות הכל כרבנן או הכל כר"י ולא שיתפוס שני קולא עכ"ל הרא"ש וכו'

כמהרש"א

שמהרש"א. ולא ידעתי ובער אנכי ולא אבין מה בפי המהרש"א בזה שהביא לנו הרא"ש והתחילה עלה במחשבי לומר דהוא מפרש כוונת התוס' דאל תטעה לומר כיון שתוס' הביא תחילה השתא דלא אתמר הלכת' לא כמר וכו' ואז מיד הקשה התוס' מ"מ קשיא סו"א שקושיא התוס' הזה קאי כמי על הגמרא באמת מ"מ קשיא כוונת התוס' להקשות כן על הגמרא וכן פירש המהרש"א ולא היקשי לחו הכי אתלמודא דתוס' לא מקשה כלל על תלמודי כי תוס' סבר בודאי כתירוץ הרא"ש אבל גם זה לעניות דעתי לא לריך לומר המהרש"א כי ראינו תוס' בסיומי הקוש' מפרש רק הקושי' על מנהגינו שהרי מאיזה טעם אנו מתפללין ערבית וכו' אף שיש קלת ליישב :

והנראה בכוונת המהרש"א דרולה לפרש מדוע לא מקשה התוס' כמו הרא"ש ומפרש מדוע לא מקשה התוס' אגמרא לקמן יש לומר בכונתינו כי באמת משמע כן מלשון הגמרא דהרי קולא דסתרי אהדדי לא שייך לעשות כי ראינו לשון הגמרא דנקט דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד למה מחלק הגמרא בזה הו"ל לכייל בחדא דעבד כמר ודעבד כמר עבד למה אמר תרי פעמים דעבד אלא ע"כ להכי נקט ולחלק יצא אי כמר לעשות הכל כמר או כמר לעשות הכל כמר אבל מזה ומזה לעשות לא וזה בארוכה לשון הגמרא מובן דעבד כמר עבד.ודעבד כמר עבד ובהיות כן זה שרולה המהרש"א שתוס' לא לריך לפרש כן כי ע"כ הכי פרוש' בגמרא בלשון הגמרא וזה שאמר דה"פ הכי היינו ע"כ הפירוש של הגמרא כך הוא כעלה בלשון הגמרא דלולא זה לא יבינו לשון הגמרא וע"כ הכי פרוש' הוא ולא לריך שתוס' לפרש והבן :

תוס' ד"ה מאימתי וגם ראיה דרב היה מללי של שבת בערב שבת ומסתמא גם הוי' קרא ק"ש והקשה המהרש"א דזו הראיה אינו מוכרעת כלל דהא לפירש"י דעיקר ק"ש הוא על מיטתו מ"מ תפילת ערבית הוא מבעוד יום ועיי' : ולענ"ד נראה דהנה ראינו בבאור מרדכי שכתב כלפענ"ד דמ"ש התוס' מסתמא קרא ק"ש ועיקר הוכחתם מהא דגרסינן לקמן כ"ב ב' רב מללי של שבת בע"ש אומר קדושה על הכוס או אינו אומר ת"ש דאר"כ א"ש וכו' ומתפלל וכו' ע"ש ובודאי לשמואל דס"ל בפסחים ק"א אין קידוש אלא במקום סעודה לאלתר ע"כ דאכל גם מבעוד יום דאל"כ אין מועיל הקידוש אם אין רולה לאכול לאלתר כמבואר בש"ע רע"ג סעיף ב' בהג"ה א"כ דאכל גם מיד ומשמע מרב דללי ואכל ג"כ מיד דאיירי ג"כ דעשה קדוש וא"כ קשה בזה כמו שהקשה בב"י בשם רש"ז על מ"ש מהרי"א שיוכל לקבל שבת ולאכול מיד וז"ל וא"ת מ"מ איכא למיסר לאכול קודם שיקרא ק"ש וי"ל דכיון דאיכא רבותא דפסקינן דמפלג המנחה ואילך הוה זמן ק"ש וכו' ע"ש וא"כ היינו דהוכיח התוס' דמסתמא קרא ק"ש ולכאורה דבריו תמוהים ג"כ הא מוכח שם בב"י רש"ז על הקושיא האיך יוכל לאכול קודם שבת הא אסור לאכול קודם ק"ש ותירץ וי"ל דכיון דאיכא רבותא דפסקי' דמפלג המנחה הוי זמן ק"ש וכהרא"ש בריש ברכות אע"ג דמשום דאיכא מאן דסבירא לי' דזמנה דוקא משעה ל"ה חזר לקרותה משתחשך מ"מ לא מיקרי אוכל קודם ק"ש עכ"ל. והנה כן מוכח כמי מטו"ז סימן רל"ה ס"ק ג' וכ"ל דדין זה אינו שייך אלא לזמן שהוא עיקר ק"ש במה שקורא לחיוב ללאת דהיינו שקורא עם ברכותיה אבל במה שקורא לרווחא דמילתא בהגיע זמן שקורא ק"ש בלא ברכותיה בזה אין איסור כלל לאכול קודם דהא אמרו בזה כדי שלא יהי' עובר על דברי חכמים וכל העובר חייב מיתה ובזה ודאי דאינו עובר על דברי חכמים דהא כבר קרא ומתפלל עם הליבור וח"ו שיפי' חשש לומר על הליבור שחייבים מיתה במה שהם עושים בכל יום לכהתילה אלא שזה בא לחוש ביותר.

והנה לפ"ז דברי באור מרדכי לכאורה ג"כ תמוהים שא יוכל לאיירי דרב קרא ק"ש מבעוד יום וגם בלילה אמר ק"ש כמו שרולה הרא"ש דאמר ק"ש בלילה ובה"ג רשאי לאכול קודם ק"ש ועדיין מאי ראיה איכא והנראה לפ"ד דתוס' חולק על זה הסברא לומר אם גם ק"ש של בהכנ"ס אינו עיקר ורק העיקר הוא ק"ש על מיטתו כפירש"י בה"ג כיון דאינו עיקר כלל ואינו שום מ"ד דיקרא אז ק"ש בה"ג בודאי אין רשאי לאכול קודם ק"ש של הלילה אלא אם ק"ש של בהכנ"ס הוא העיקר אף דלרווחא דמילתא קורין בלילה ג"כ ק"ש בה"ג רשאי לאכול קודם ק"ש וא"כ לפ"ז שפיר דייק התוס' דע"כ מדללי רב קרא ג"כ ק"ש אז והוא העיקר דאז רשאי לאכול אח"כ ויוכל לעשות קידוש אבל אם אינו עיקר אז פשט דאינו רשאי לאכול לדעת התוס' : ובהיות כן מתורץ קושית מהרש"א הא גם לרש"י מתפללין קודם לילה ערבית וככה מהגינו להתפלל בבהכנ"ס מבע"י אף אי ק"ש על המטה הוא העיקר ולהכ"ל כעלה מאוד דע"כ רב דללי איירי דאכל קודם לילה וע"כ קרא אז ק"ש והוא העיקר דאל"כ אינו רשאי לאכול ודוק היטב. אך לפ"ז לפירש"י דק"ש של בהכנ"ס אינו עיקר ויולא בק"ש שעל המטה בה"ג כראה לענ"ד דרשאי לאכול קודם ק"ש שעל המטה דכל טעמא דיאמר דחשש דיאכל מעט ואשתה מעט וחטפי' שינה הא ככה רגיל בשכיבתו תמיד לומר ק"ש שעל המטה וזה אינו שוכח דכך הוא מנהגינו לאחר אכילה ושתיה בלילה קורין ק"ש על המטה וזה בודאי לא ישכח וא"כ עדיין קשה לפירש"י דק"ש שעל המטה הוא העיקר א"כ ע"כ יולא בזה הק"ש ויוכל לאכול קודם גם רב דבזה על המטה לא ישכח. ועדיין ל"ע ואפשר לומר לרש"י כיון דק"ש על המטה הוא העיקר בה"ג גם אינו רשאי לאכול בלילה כי אם קודם מעריב קודם ק"ש של בהכנ"ס. ובלילה אינו רשאי לאכול דלמא איעפי' שינה וכיון דהוא העיקר אינו רשאי לאכול ויהי' מיושב קושית מהרש"א ודעת לנבון נקל:

רש"י ד"ה והקטר חלבים דקתני הכי לא אמרו בו חכמים וכו' אלא נקט לאו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה והכי נמי תנן פרק שני דמגלה כל הלילה כשר לקלירת עומר ולהקטיר חלבים וקשה לענ"ד לפירוש רש"י הנ"ל דרולה לנקוט פה כמו במתנית' קלירת עומר מאחר דרולה לאשמעינן כל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה ואי תימא דתנא ושייר א"כ מאי מקשה הגמרא לקמן דף ע' ואלו אכילת פסחים לא קתני הא להכ"ל תני ושייר אלא ע"כ דוקא נקט וא"כ קשה למה לא נקט קלירת עומר דהרי רש"י בעלמו הביא ממתנית' מגילה כל הלילה כשר לקלירת עומר ולהקטר וא"כ קשה למה לא נקט נמי קלירת עומר וע"כ לריך לתרץ דמתנית' דפה סובר כמתנית' סתמא דמנחות דף ע"א דקתני נקלר ביום כשר בדיעבד וא"כ לא יוכל למנקט דמלות' עד הלילה הא גם נקלר ביום כשר :

ובהיות כן כיחא לי מה דקשה על רש"י דמתרץ פה דהקטר חלבים דקתני הכי לא אמרו בו חכמים עד חלות אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה והביא בעלמו הרי נמי תנן פרק המגילה וא"כ קשה לענ"ד כמו שמקשה התוס' לענ"ד למה למיתני פה הקטר חלבים וכו' חלות' עד שיעלה עמוד השחר הא תניא חדא זימנא במס' מגילה כמו שהביא רש"י על עלמו תוס' שפיר מתרץ דרגילי' של משניות לאשמעינן בקלור אף למה שמפורש כבר והנה זה דוקא בקלור אבל כל תדין לאתויי כסדרן למה לנו הא הניחא וכאשר בארכו יובן אולי כוונת המתניתין פה להכריע בין תרי סתמא דבסתמא חדא במס' מגילה קתני כל הלילה כשר לקלע משמע אבל ביום לא במו דומיא דהקטר חלבים ותניא חדא זימנא סתמא דמנחות נקלר ביום כשר ואשמעינן פה שמתנית' ברכות דוקא שקטר חלבים דמלות' עד שיעלה

עמוד השחר אבל ק"ע לא הביא משמע דקצירת עומר מצותו גם ביום שלאחריו וזה דקמ"ל מתני' פה כהאי סתמא דוקא חלבים וכו' אבל לא ק"ע דכשר גם ביום ואפשר כוונת רש"י בזה דהביא ממתני' דמגילה פה למה זאת להביא. על זה הביא רש"י שם דתנן כל הלילה כשר לקצירת עומר ופה רק אשמעינן הקטר חלבים כשר כל הלילה אבל קצירת עומר אף ביום ובאמת קשה זאת לדייק בלישנא דרש"י אבל אעפ"כ אולי יוכל לכוון באלה ובפרט מאוד צריך לדקדק לדברי רש"י דנקט והכ"ת פ"ב דמגילה הא לא הוי כמו הכא כי שם נקט נמי קצירת עומר ופה השמיט וע"כ צריך לומר דה"נ תנן קא' על חלבים ואברי' ואף מתוס' מגילה ומנחות מ"ב משמע דסתמא דמגילה הוא שעיקר דגם ק"ע אינו כשרים הלילה. ולפ"ד משמע דפה סתמא דברכות אתיא כסתמא דמנחות דבלאו הכי מחולק פה סתמא דברכות על סתמא דמגילה דאכילת פסחים לא קתני דאתיא כר"א ב"ע דדוקא עד חצות וגם במגילה נקט כל הכשר בלילה לאתויי אכילת פסחים דלא כר"א ב"ע ובזה נמי יש לתרץ מדוע הביא פה הקטר חלבים הא גם כבר קתני אלא פה רוצה לאשמעינן דאכילת פסחים לא . ובזה הענין היה לי שעשועים במכתב ידידות עם כבוד הרב הגאון הצדיק מוה' דוד ביסטריצר זצוק"ל שהיה אב"ד דק"ק מיליכדארף וכתבתי לו אלה הדברים על רש"י פ"ה ואמרתי זכר צדיק לברכה להזכיר פה מה שהשיב בקצירת עומר וזה לשונו הטהור החיים והשלום להולך תמים הה"ה המופלא ומופלג בתורה חרוץ ובעל פיפיות קופת הרוכלים וערוגת הבושם ובר אבוהן כש"ת מוה' מרדכי פריד נ"י רב ואב"ד דק"ק אשאנפא :

מה שבדק לן מר בהערה אחת לדקדק דלא חשיב במתני' בריש ברכות ג"כ קצירת עומר והב לן מעכ"ת נ"י דס"ל כסתמא דמנחות דנקצר ביום כשר הנה דבריו נכונים לסייע להרמב"ם פ"ד דתמידין דפסק כסתמא דמנחות ועיי' בלח"מ ובש"ך בסי' רש"ב מה שתמה עליו אבל לא תכריע נגד דעת רבותינו בעלי תוס' ז"ל דמלבד דתוס' מנחות כתב שאר הכרח' וכתבו תוס' במגילה דסתמא דמגילה עדיפא דקתני לה גבי הלכת' פסיק' ולי"ש לן בין תרי סתמא לחודא עיי' בע"ז דף ז' ובתוס' שבת פ"א ע"ב מה שדרשו למקרא והוא אסמכתא ברכות בריש' ואח"כ הוי מס' מגילה סתמא בתרא דעדיפ'. והנה ידעתי שרק מעט דברי ואין רצון לשאן חולא בכל זה הוספתי למען הראותו שהבינין דברי תורתו עלי ובעת אין רצוני להעריך בענינים אחרים אשר אנו עוסקין בהן כי יראתי אולי יהי' לטרח' כמאמר רבא במטות' ויתענג על רב שלום. דברי מכבדו וידידו הסר למשמעתו לשרתו בכל עת בלו"כ הק' דוד ביסטריצר רב ומורה דק"ק הנ"ל והגליל יע"א :

ומה שהשבתי להגאון הנ"ל הוא ועיי' הדרת גאונו גמ' ברכות דף ט' בד"ה ורמינהו שם מוכח דאנו לא יודעין הי' סתמא בהרייתא בין הסתמות ועיי' היטב וכאשר אני באתי לכן הקדמתי דמתניתין ברכות יהי' כמכריע בין שני המשניות כי לולא זה ללא צורך הוא ואפשר לומר כהנ"ל ובפרט דתוס' בעצמו פסק כראב"ע דאכילת פסחים רק עד חצות ואף ממתני' דמגילה משמע שלא כראב"ע אלמא אף דהיא במגילה אבל הלכת' פסיקת' מ"מ לא פסקינן כן :

והיה עלה בלבבי לאמור דהרמב"ם פסק בפ' ד' מה' מעשה קרבנות הקטר חלבים ואיב' עד חצות וכתב הכסף משנה דמשנה היא בברכות ועיי' בתוי"ט שתמה לפי דברי רש"י ליתא דלא שמעינן זאת ממתני' פה ולע"ד נראה דהרמב"ם דייק זאת מדלא נקט פה קצירת עומר וע"כ צריך לומר הכא נקט רק הני דעשו סייג ובקצירת עומר לא עשו סייג לכן לא חשיב אותם

אבל זה ליתא דהרמב"ם פסק בק"ע דנקצר ביום כשר ואיך יחשוב ק"ע ול"ע ולפי דמשמע מתוס' דסתמא דמגילה עדיף וא"כ נקצר ביום פסול וקשה לפ"ז על מתניתא דהכא מדוע לא נקט נמי ק"ע אבל יש לומר תוס' לשיטתו בפרק ע"פ דף ק"ב ע"ב בד"ה אמר רבא שם נקט תוס' אבל הא דאמרינן הקטר חלבים עד חצות כדאמרינן ריש ברכות לא הוה אלא מדרבנן ומשמע מתוס' להדיא דסובר דלא כרש"י בזה דהקטר חלבים נמי עד חצות ולכן לא נקט במתני' ק"ע כי בק"ע לא עשו סייג ורק בה"ג דנקט במתני' עשו סייג וכל טעמא הוא משום דקדשים שלא יבוא לידי פסול לידי נותר וכוון תוס' לשיטתו:

גמרא תנא היכא קאי דקתני מאימתי ועיי' בצל"ח ושאר מפרשים מה שיש לדקדק בקושית הגמרא ובמתני' כבר בארתי בדרך חידוד ובעת נראה לפ"ד בפשיטות לומר דהנה כבר הקשה הפ"י הא התנא ע"כ ידע מפסיק בשכבך ובקומך את פסוקי תורה כינהו כל פרשת ק"ש ונראה דקשה לו אם קאי על פסוקי תורה בשכבך א"כ למה מקשה בלשון שאלה מאימתי קורין הא ידעינן בשכבך ובקומך היא העת להתחיל בק"ש וא"ת דכוונת המתני' הוא לשאול על כל הזמן מתי להתחיל ועד מתי הוא הזמן ועיקר בקושי' עד מתי הזמן וממילא שואל על כל הזמן א"כ קשה דקתני מאימתי דמשמע דוקא אהתחלה קאי כאשר הבאתי בשם השובת מכחש ב"ע דלשון מאימתי קאי אהתחלה ולא אסוף וע"כ לא קאי על פסוק בשכבך דא"כ לא מקשה מתי נתחיל זמן הק"ש. וא"כ נמי קשה מדוע ערבין בריש' בשלמא אי קאי על בשכבך גם שם שכיבה קודם ומשני הגמרא תנא אקרא קאי והכי קתני זמן ק"ש דשכיבה אימת דייק' בלי מם השימוש וכוונת התנא על כל זמן ק"ש ומתרץ באמת זה המם השימוש אינו מן העיקר והוי כמו אימת. ועיי' בפרוש' על מתני' שם הבאתי בשם שדי יהושע שהמ"ם ראשונה אינו מן העיקר. וזה ידעינן זמן התחלה מזמן שכיבה אבל התנא משאל על כל זמן השכיבה ודו"ק כי קצרתי :

תוס' ד"ה ליתני דשחרית ברישא כדאשכחן גבי תמיד ודברי תוס' צ"ע אם המקשה ידע מקרא בתמיד ג"כ ידע מקרא בשכבך ובקומך וגם ויהי ערב. ומה ראה זה יותר מזה שם ערב תחלה ומצאתי בספר סמיכת חכמים שהקשה כן והוא ברוב גדלותו ובקיאותו מתרץ ע"פ מדרש ילקוט וגם בספרי בפ' ואתחנן שנתן לנו הקב"ה ק"ש שחרית וערבית כנגד הקרבת תמידין בכל יום לפי שצפה הקב"ה שעתיד ביהמ"ק להחריב ויבוטל התמיד נתן לנו הקב"ה ק"ש כנגד תמידין ואמר לנו אומתי' אי' למקשין לדמות לקרא דתמיד יותר משאר קרבנות דהא ק"ש כנגד תמידין תיקנו ובכן אמר שפיר דמתרץ בשכבך ובקומך משם למד חובת הקריאה וגם ויהי ערב ויהי בוקר יותר טוב ללמוד כי שם איכא גזירה שוה ושפיר ערב תחילה :

ולפי דברי קדשו שפיר לפ"ד הפשט בגמרא עולה כהוגן דהדא קושי' בחברת' שייך כי יש לנו כעת ללמוד ק"ש או מקרא בשכבך או דקאי על תמיד על זה הילקוט דק"ש כנגד תמידין תיקנו והנה אם מקרא בשכבך אז ליכא להקשות מתי יקרא הרי מפורש בשכבך ובקומך אבל אז כעלה דנקט ערבית תחילה גם בקרא בשכבך תחילה אבל אי לאו מקרא הנ"ל מוכח ק"ש אלא דקאי על הילקוט דק"ש כנגד תמידין תיקנו אז שפיר הקשה מאימתי זה הזמן ק"ש כי לא מוכח מתי יהי' הזמן הזה אם בשעת התמיד ממש או מאוחר או מוקדם כי רק השלמת קרבן הוא ושפיר שאל מאימתי אבל אז עדיין הקושי' כיון דכנגד תמיד הוא הי"ל למיתני בקר תחילה זה כוונת הגמרא תני הכי קאי דקתני וכו' אי על בשכבך למה שאל מאימתי ואי על הילקוט א"כ קשה למה פרכין ברישא וע"ז משני הגמרא תנא אקרא קאי וקושי' הוא על זמן

שכיבה

שכינה נופ' מתי הוא ואין זה ביאור ובכן כיון דמשם למד בודאי שפיר דהוקדם ערב לבקר וזה שכיוונו זמן ק"ש דשכיבה אימה והבן כי קלרה ועשיתי סמך לסמיכת חכמים: וגם יש לומר לכוון אג"א דלהכי מקדים ערבין מפסוק ויהי ערב כמבואר בש"ח דאחד אחד לגזירה שוה אתיא נמי לגבי ק"ש דכתיב אחד ש"ך להקדים ערב לבקר וכמו שפירש"י התם שמורה על אחדות שהקב"ה אחד יחיד בעולם וזה נ"כ ק"ש שמיחדין שמו ויותר ש"ך להדמות ק"ש לבריאת עולם ולדמות לתמיד וא"כ ממילא מתורץ קושי' ראשונה הנא היכא קאי דקתני מאימתי יש לומר דק"ש כנגד תמידין תיקנו והנא קאי על תילקים ואעפ"כ לא נקט שחר תחילה מאחר בקרא ויהי ערב לגזירה שוה להתחיל בערב תחילה והכל על מקומו בשלום:

ויעיי' בפ"י שקיים ק"ש גופי' אפשר מסה תיקן להם וידעו אותו תלמידי כנסת הגדולה ושפיר ש"ך לשון מאימתי דקאי על זה ולענ"ד ביותר טוב לומר דקאי על תילקים. ומעתה דע מה שאנו קוראין ת"ו ק"ש פ' שנים ברוחינו וזכינו למלות ה' בכפלים ראשון מקיימן הדאורייתא לרוב שיפות דק"ש דאורייתא וגם היום בעונותינו שאין לנו לא קרבן ולא זבח ולא זיבח ובי"על התמיד כהן לנו הקב"ה מתנה טובה כמבואר ילקוט לזכות אותנו באמירת ק"ש כאלו הקרבנו תמיד במועדו את הכבש האחד כאלו הקרבנו בבקר באמירת ק"ש של שחרית ואת הכבש השני כאלו הקרבנו בין הערבים באמירת ק"ש ערבית וגדול מלות ק"ש לקיים שתמלות הי"א פי שנים:

ובאלה אמרתי דרוש נאה להבין כוונת תפילתנו שתקנו לנו כנה"ג וזה שאנו אומרים אשרינו שאנו משכימים ומעריבים ערב ובקר ואומרים פעמים בכל יום שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ולקדוקים רבו כמו רבו תחילה כפל הלשון כיון שאומרים משכימים ומעריבים למה עוד הפעם ערב ובוקר ובפרט מ"לת פעמים מיותר לגמרי ומלבד אלה הקשה לי ידידי הקלין התורני כ"ה זלמן ערכשט כ"י את בק"ש פתח התנא בערבית תחילה ולמה שינה בתפילתינו הסדר ונקט משכימים ומעריבים תחילה בקר ואח"כ ערבית ואנכי עוד ביותר דקדקתי בגופ' שהר הסדר תחילה נקט משכימים ומעריבים בקר תחילה ומיד נקט ערב ובקר ערב תחילה ואח"כ בקר:

ולהקדמתינו הכל יבואר היטב ע"פ מה שבארנו בקריאת שמע פי' שנים בגורלינו חד היא דאורייתא ליחד שמו ערב ובוקר באמירת ק"ש וגם הוא ק"ש כנגד קרבן התמיד. והנה אם ק"ש היא לתשלום התמיד אז הסדר בקר תחילה כמבואר בתוס' בתמיד בקר תחילה אבל אם מלד הדאורייתא אז בשכבך ובקומך והסדר ככתבו תחילה ערב ואח"כ בוקר וזה כוונת העולה בתפילתינו אשרינו שאנו שאשרי לנו שיש כפלים עמנו באמירת ק"ש שאנחנו משכימים ומעריבים זה כנגד קרבן תמיד תחילה בקר ואח"כ ערב לראה שהוא לתשלום התמיד גם שם כאמר תחילה בקר ואח"כ ערב ואז אמרו ערב ובוקר זה כנגד הדאורייתא היינו לראה שיש עוד בק"ש הדאורייתא ליחד שמו ואז ערב תחילה ואח"כ בקר ואומרים פעמים בכל יום דייק' בכל פ"עם שאנו אומרים פעמים הוא פי שנים ברוחינו פי' שנים באמירתינו חד משום דאורייתא וחד משום הקרבן פעמים שמע ישראל דייק' זה שמע ישראל שאנו אומרים פעמים באמירתינו הרי מלות משולבות הדאורייתא ליחד שמו בק"ש וגם הוא תמורת קרבן התמיד והבן כי נעלה:

ובזה אמרתי להבין קדושה דמוסף שבת קודם ראה זה כי חדש בזה שאנו מתפללין ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון עם המיחדים שמו ערב ובקר בכל יום תמיד פעמים באהבה שמע אומרים וגם פה הי"נה לדקדק מלת תמיד הוא מיותר שכבר נאמר ערב ובקר בכל יום וגם מלת פעמים מיותר ככה הו"ל לומר המיחדים שמו

ערב ובקר בכל יום באהבה שמע אומרים. ולפי אשר בארתי מדוקדק היטב הנה כבר בארנו בק"ש בתים בכללה חד ליחד שמו בק"ש שהוא דאורייתא וחד כנד הקרבן תמיד כילקוט. וזה התפילה ממקומו וכו' ויחון עם המיחדים שמו ערב ובקר היינו יחוד שמו שהוא הדאורייתא ושפיר ערב ובקר וערב תחילה ואח"כ בקר זה הוא הדאורייתא לקרוא ק"ש בזמנה ואז אמרי' בכל יום תמיד בכל יום גם באמירת ק"ש הוא התמיד כאלו מקריב התמיד וזה שמורה מלת תמיד שק"ש בכל יום הוא התמיד ותמורת תמידין תיקנו כמוכח בילקוט. לכן פעמים באהבה שמע אומרים תמיד אם אנו אומרים שמע פעמים אומרים פעם לשם מלות ה' לקרוא ק"ש מן התורה ופעם לשם קרבן תמיד ובק"ש פי שנים בפינו וזהו טוב חלקנו: והבן כי נעים:

תוס' ד"ה ליתני דשחרית ברישא כדאשכחן בתמיד דכתיב בקר תחילה ובפשטות יש לתרץ קושית התוס' ע"פ מה דקאמר ר"ש פסחים דנקט אור לי"ד משום הנא לשון נקיה נקט וכו' א"כ ברים משנה תהדר אחר לשון נקיה א"כ הו"ל להתחיל בשל שחרית דהוה לשון נקיה יותר מערבית ובאלה יש קלת לכוון פשט בגמרא ואין להאריך ורוחב לבב ירחיב:

תוס' ד"ה ומברך ב' לפניה וז' ברכות הוא כנד שבע ביום הללתיך וכבר הקשה הללי"ח ובספר סמיכת חכמים למה מפרש התוס' זאת פה ומה שייכות זה לקושית התוס' ותירץ דאיתא בירושלמי הובא בתשובת לבנ"א כמי ב' טעמים ר' סימא בשם ר' שמואל בר נחמי' על שם והגית בו יומם ולילה שתהיה הגית יום ולילה שוין וכו' ר' יוסי בן אבין וכו' על שם שנ"ב ביום הללתיך ר' סימ' אית לי' כבני מערב' שאין קורין בערב אלא שתי פרשיות ובבקר שלש לפיכך בבקר שלש ברכות ושלש פרשיות הרי כאן שש ובערב שאין כאן אלא שתים פרשיות הוסיפו ברכה רביעית כדי להגות יום ולילה להשות ושיהיה גם בלילה שש ור' יוסי סבר כבני מדי ואפי' בערב קורין פרשת ליצית א"כ למה הוסיפה בערב כדי שתהיה בין כל הברכות של שחר ושל ערב שבע על שם שבע ביום הללתיך ולא תיכנס ר' יוסי פרשיות במנין אלא הברכות ואמר הללי"ח לפי טעמא הראשון על שם והגית בו יומם ולילה כשהר כאן קושית הגמרא דכיון דכתיב בקרא יום תחילה הקדים שם גם התנא יום ללילה לברכות ולכן כתבו התוס' השעם שבע ברכות הללו הוא על שבע ביום שחרית וגם ערבית וכוונתו שתלמידו הדין דהקשה סובר משבע ביום הללתיך לכן ערבית ברישא הו"ל ללמוד ועיי'.

ולענ"ד אחור קשה הא לפי הטעם והגית בו יומם ולילה ע"כ גם פרשת ק"ש במנין וא"כ אם גם ק"ש במשמע קשה למה קתני גבי ק"ש ערבית תחילה הא עכשיו קיימינן דיליף מברייתו של עולם וע"כ משמע קרא דבשכבך לאו לק"ש אתיא והכא כיון אפי' אי לאו קרא ובשכבך מפסוק ויהי ערב שם מוכח בכל דבר ערב תחילה א"כ קשה גם הכי כמי אם גם מהגית יומם ולילה ע"כ קיימינן דאנו הולכין אחר ברי' עולם לענין ק"ש ואעפ"כ דכס"ב יומם ולילם ק"ש עם ברכותיה בחשבון ושם נקט יום תחילה מ"מ יליף מברייתו של עולם א"כ מ"ש מברכות אף גם מסם ראה וגם מספר יום כלילה ויום תחילה הו"ל כמו לגבי ק"ש דע"כ מרומז בזה הקרא והגית בו יומם וכו' מ"מ ערב תחילה א"כ גם פה דברי הללי"ח לא זכיתי להבין:

ולענ"ד היה נראה לומר אדרבה זה כוונת הגמרא בהאי הכי דמקשה כיון דס"ל סדר תיפנ וגם יש לומר בכוונת התוס' ותו ליתני דשחרית ברישא מדוש שחרית ברישא כי יש לומר באמת מרומז ק"ש עם ברכותיה בוהגית יומם ולילם וא"כ סו"ל להקדים גבל שחרית כמו שכתב יומם ולילם תחילה יום ולא צריך לדחוק

מתמיד

מתמיד וע"ז משני הגמרא מקרא דבשכבך ופירש"י משם למד חובת הקריאה וא"כ שם נקט להדיא שכיבה תחילה הרי ביותר למנקט ממילתא דמבואר להדיא בק"ש מדברי קבלה נראה ובכן כעת אין להקשות מדוע נקט בשחר תחילה הכי בשחר לענין ברכות דרק מרומז מוהב"ת יומם ולילה שפיר דנקט שחרית ברישא משא"כ לענין ק"ש דכתיב להדיא בשכבך שפיר נקט ערבית תחילה אבל לאחר דמשני הגמרא ואב"א יליף מבריאתו ש"מ ע"כ משמע לעולם בשכבך לא אתיא לק"ש אלא בדברי תורה איירי כאשר סובר זה הת"ד דסובר ק"ש דרבנן ורק מתרץ דלכך נקט ערב תחילה משום שכן הוא בברייתו של עולם א"כ קשה בשחר מברך שתים ליתני דשחרית ברישא ואי תימא משום דברכת השחר הוא מרומז בו והגית בו יומם ושם יום תחילה זה אינו הא גם ק"ש במכין הזה הקרא כמו הברכות ואעפ"כ ערבין ברישא משום הקרא ויהי ערב א"כ גם לענין ברכות יהי' כן ושפיר מקשה הגמרא. וצריך עיון לפ"ז התוס' מדוע בחרו לפרש דוקא משבע ביום הללתיך הלא גם הקושי' אם כמי מקרא והגית בו יומם ולילה. ועכשיו שבאנו לעיין בדבר הזה אמרתי עוד הפעם לפרש סדר הגמרא והנה זה הוא מדרש תהילים וככה הסדר כאשר הובא בהרשב"א שגיון לדוד וכו' זה שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך אמר ריב"ל אלו שבע מצות שבק"ש יוצר אור ואהבה רבה שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב גאל ישראל ולפי שאין מצות לילית ערבית מוסיף פורס סוכת שלום עכ"ל ועיי"ש:

ואמרתי בהיות כן רמז לק"ש מצאנו לאומרה משבע ביום הללתיך וא"כ מתר אנו לאמר הקדמנו תחילה אם מבשכבך אזי לא שייך לשאול מתי זמן הקריאה הרי מפורש אבל אז ניחא דערבין תחילה אבל אי קאי על קרא שבע ביום הללתיך אז שפיר דשואל מתי זמן הקריאה כי לא מפורש מאימתי אבל אז הקושיא א"כ הו"ל להתחיל בשל שחרית וא"ת דשייך על כל הזמן ולעולם קאי על בשכבך וקושית הגמרא על כל הזמן הוא. א"כ לא שייך מאימתי בתם השימוש דמשמע רק אהתחלה ותירץ הגמרא אף לעולם דקאי על בשכבך ואעפ"כ שפיר שואל הגמרא מאימתי או דשואל על כל הזמן ומה דאשוכה אינו עיקר וכשדי יושע. והכי קאמר זמן ק"ש דשכיבה אימת בלי תם שימוש או דתירץ הגמרא הוא על זמן שכיבה גופי' צריך לשאול מתי זמן השכיבה זמן ק"ש דשכיבה אימת היינו אף שהתורה אמרה בשכבך אבל מתי זה הזמן השכיבה. ולפ"ז גם אב"א ניחא כיון דיליף מבריאתו של עולם לעולם יוכל לומר ק"ש ידענו מפסוקי תהילים שבע ביום והא דלא נקט שחרית ברישא גם שם יום תחילה דנק' משבע ביום משום בריאתו של עולם גם שם נקט ערב תחילה ועל בריאת עולם קפיד הכא ולפ"ז שפיר דמקשה אי"ה בשלמא אי מבשכבך הוי"א דוקא בק"ש קפיד קרא ערב תחילה. אבל עכשיו דיליף ויהי ערב משמע אכל מילי קפיד למנקט ערב תחילה א"כ מתני' בשחר הו"ל להקדים כמי ערב ודוק כי קצרתי וה' הרחמים יורנו נפלאות מתורתו הקדושה:

ועתה באתי לבאר מה שהנחתי בצ"ע על תוס' למה מניא ז' ברכות המה כנגד שבע ביום הללתיך ותירוץ צל"ח וסמ"כת חכמים כבר כתבתי דלא זכיתי להבין והנראה לע"ד לבוא למכון בעה"י דהנה ראיתי בהרשב"א שבע ביום הללתיך קאי על שחרית לחודא היינו כל הברכות והפרשיות המה ז' וכמו כן בלילה עם ק"ש המה ז' וכן מפסוק והגית בו יומם ולילה כמי השנינן פרשת ק"ש שחרית למכין שבע וע"כ למ"ד לסה"ל מאוד קשה א"כ מאי מתרץ הגמרא תנא פתח בערבית וסדר תנא שחרית עד דקאי וכו' פריש מילי דשחרית וא"כ היכא דקאי שם מפרש על אותו הדבר כולם א"כ קשה מדוע לא מיד כשפתח בערבית מדוע לא מפרש מיד מילי דערבית וי"ל מיד למיתני בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה דשייך לערבית ולא לפרש שחרית ומילי דשחרית מיד לאחר ק"ש של שחרית ומיד למיתני ובשחר מברך שתים וכו' וא"כ הקושיא ליתני מיד ערבית ברישא ובהדדי במילי דערבית כולו מילת' דערבית ועכשיו בא"א קיימינן דאפי' ק"ש לאו דאורייתא ומערב ובקר דצריך ערב תחילה ולי"ע:

אבל כל אלה אם אמרינן ק"ש מן המכין שבע ביום הללתיך קאי על שחרית גופי' או מקרא והגית בו יומם וכו' ולא שפיר שייך למיתני ברכת שחרית לגבי ק"ש של שחרית וברכת דמעריב לגבי ק"ש של מעריב אבל אם אמרינן דזה הפסוקים על ז' ברכות דשחרית ודערבית א"כ אין להם שום שייכות לק"ש וכפי' אם אין להם לק"ש או ברכות אין מעכבות ותנן. ובכן לא יוכל למנקט בהדי ק"ש כי אין להם שייכות בהדדי לכן שפיר משני הגמרא פתח בערבין מק"ש ולא ג"כ ק"ש בשחרית כי לא יוכל ללמוד מיד בהדדי גם הברכות כי לא יטעה ויאמר דשייכים הם עם ק"ש בהדדי ועליהם אמר הכתוב שבע ביום לכן מפריד ונקט בנתיי' ק"ש של שחרית לאירות דהברכות אינ' שייכים לק"ש והברכות במכין בפני עצמם עומדים מאחר דברכות שחרית וגם ערבית שייכ' להדדי והמה מפסוק שבע ביום הללתיך ועליהו' קאי אקרא ולכן מפרש התוס' ח' הברכות המה כנגד שבע ביום הללתיך ולא יובן כהכ"ל ולא קשה מידי ומובן תירוץ הגמרא לנכון ודוק היטב:

הנה הקשתי על תירוץ הגמרא עד דקאי בשחרית וכו' הלא לא כן הוא. הא נקט בנתיים מילי דערבית ב"ש אומרים בערב כל אדם יטה וכו' וצל"ח לקמן הרגיש בזה אבל תירוץ לא מצאתי: ולע"ד אפשר לומר דקאי אמשנה שלפניו ב"ש אומרים בערב יטה ובבקר יעמוד וקיים בבקר וכן נשנה שני אדם וכו' ובשעה שבני אדם עומדין וקיים עומדים והוא שחרית לכן פתח אז בשחרית ואל תקשה כיון דקיים במשנה שלפניו בשחרית מדוע פתח בערבית יש לומר שם קאי על בשכבך ובקומך ונקט במתני' דומיא דקרא כן צריך לומר לאומר המילתא ואפשר יוכל לומר כיון דכבר איירי מענין ק"ש הסברא לקיים בק"ש עצמה ולא פתח במה דקיים בשחרית במשנה שלפניו וגם לאחריו אלא כל זה דחוק והקושיא במקומה מדוע מפסיק בנתיים בק"ש של ערבית ולי"ע:

שבתי וראיתי בתוי"ט במשנה ב' בשחר מברך הכא איירי בברכות דלא כתב בקרא ניחא לי' למנקט ברישא כדאשכח' בתמיד דכתיב בקר תחילה אבל ברים פרקין דמיירי בק"ש דקאי אקרא נקט ברישא דערבית כמ"ש שם ולא זכיתי להבין מה בעי התוי"ט בזאת הדברים הלא לא אסקינן כן בגמרא שא בגמרא תירץ תנא פתח בערבית וסדר פריש מילי דשחרית וכו'. אבל לא משום תמיד ומדוע לא רצה התוי"ט בתירוץ הגמרא שלפנינו אף די"ל לומר התוי"ט נקט כתירוץ הראשון שהביא דק"ש דאורייתא מקרא בשכבך וא"כ הרי חזינא מגמרא באמר דקיימ' על בשכבך לית קושי' כי התורה רק על ק"ש קפיד ומה בעי התוי"ט דצריך להיות דומיא דתמיד ובפרט מאוד קשה הרי למסקנא ע"כ ידע מקרא ויהי ערב ויהי בקר ומה חזית ללמוד יותר מתמיד מאשר הובא בקרא ויהי ערב דערב תחילה ולי"ע מדוע כייד התוי"ט מתירוץ הגמרא תנא פתח בשחרית ולי"ע:

רש"י בד"ה צאת הכוכבים שהוא גמר ביאת השמש כדיליף לקמן ע"ב הנה צריך עיון מה בעי רש"י בזה שה להורות אדרבה ביאת השמש לידע הוא הסימן לי"ם ועל ביאת השמש הו"ל לרש"י לפרש זה הוא בשעת. לי"ם והנראה לע"ד דהנה מאוד צריך עיון על גמרא להבין דקאמר מילתא אגב אורחא קמ"ל כהנים אימת קא אכלו בתרומה

בתרומה משעת לאת הכוכבים היאך מוכח זאת במתני' דהוא אז שעה ל"ה עת שיאכלו הכהנים ורא"תי בהרשב"א בד"ה הא קמ"ל שכתב מ"מ זמן יציאת הכוכבים לאכילת קדשים לא ממתני' ילפינן דאדרבה ק"ם איכא למילף מאכילת קדשים אלא דאכילת קדשים זמנו מצאת הכוכבים מובא השמש וטהר ילפינן וכדמשמע בסמוך דאקשינן על הא ממאי דהאי ובא השמש וכו' עיי' היטב בהרשב"א . ולע"ד נראה דממתני' פה קמ"ל דיציאת הכוכבים היא דהא בהא תליא אם נשמע דכפרה לא מעכבא ממילא שמעינן דע"כ יציאת הכוכבים הוא שעת אכילת תרומה ולפירש"י יבואר היטב דרש"י מפרש בקושי' דהאי ובא השמש ממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש וכו' דילמא ביאת אור' הוא שיאיר השמש עד יום השמיני ובא השמש זריחה שמש הוא וטהר עי"ז גברא ביום השמיני ובכן קמ"ל דכפרה לא מעכבי וא"כ כיון דכפרה לא מעכב ע"כ מוכח דהאי ובא השמש ביאת השמש וטהר עהר יומא וא"כ שפיר מוכח דהיא גמר ביאת שמש וטהר יומא שייך על גמר ביאת שמש וא"כ שפיר מוכח ממילא משעת לאת הכוכבים לילה לענין אכילת קדשים דכתיב בי' וטהר יומא ושפיר קאמר הגמרא מילתא אגב אורחא קמ"ל כהנים וכו' והא קמ"ל דכפרה לא מעכבא דייקא כיון דאשמעינן דכפרה לא מעכב ממילא מוכח וטהר ע"כ הפירש וטהר יומא והיינו גמר ביאת שמש דעל תחילת שקיעת השמש לא שייך לומר וטהר יומא ונכון וזה שמפרש רש"י הכוונה לאבין פירש הגמרא לאת הכוכבים שהוא גמר ביאת שמש דייקא אז הוא לאת הכוכבים וכיון דכן ע"כ מוכח ממתני' כהנים אוכלו מלאת הכוכבים כיון דכפרה לא מעכב ע"כ וטהר עהר יומא שייך רק בגמר ביאת שמש ואז הוא לאת הכוכבים וזה בכוונת רש"י פה לע"ד הקלושה ודוק היטב :

אך על אלה יש לפקפק ולומר דילמא באמת עדיין הקושיא במקומה מנ"ל ביאת השמש לגמרי דילמא כדעת התוס' תחילת שקיעת השמש ומהר הייכו טהר גברא זה איכו עולה לדעת רש"י מכמה טעמים ראשון קשה לרש"י קושית הצל"ח שהקשה א"כ למה כתב כלל ומהר אם וטהר יהיה לענין דמותר לאכול בתרומה הא כתב להדיא אח"כ נקרא ואחר יאכל וא"כ ע"כ ומהר לרש"י ע"כ רק על היום קאי ושפיר כהנ"ל אך עדין לריך עיון מנ"ל זאת לידע וטהר טהר יומא הייכו ביאת שמש לגמרי דילמא כדעת התוס' תחילת שקיעת השמש כבר עבר היום וכוונת וטהר יומא כמי בתחילת שקיעת השמש כבר עבר היום וקודם ל"ה כמי לילה הוא הרי שמעי' איכא כמבואר תוס' ומנ"ל לרש"י לפרש וטהר טהר יומא דהוא גמר ביאת שמש דילמא תחילת שקיעת החמה והוא מתחילת הכנסה ברקיע והרי חזינן דגמרא מסיפק אם עד לאת הכוכבים דוקא או קודם כבר כלה היום ואמר לקמן רק זכר לדבר איכא ועדיין מנ"ל הגמרא לומר כהנים אימת וכו' משעת ל"ה היאך מוכח זאת דילמא תחילת שקיעה ושייך שפיר לומר וטהר יומא דכבר עבר ממש כל היום. והנראה לע"ד גם אלה יבואר היטב ע"פ מה שהובא שם ת"ל ורחץ בשרו במים ובא השמש מה ביאת השמש בפעם אחד אף רחילה בפעם אחת ופי' בעל קרבן אהרן כי כמו סוף שקיעת השמש הוא ברגע אלא כך לריך שתהיה הטבילה בפעם אחת כי ממילא ורחץ הוה משמע אבר אבר אף לא בפעם אחת וא"כ מביא הנ"ל דכתב דביאת שמשו מותר לאכול בתרומה וכתב בעל שמיכת חכמים דלכך שינה הכתוב ואמר הלשון וטהר בני שמש דלכאורה איכו כופל לשון טהרה על פנית השמש אלא ובא השמש ופנה אלא ודאי וטהר מרומז שטהרת אדם יהיה כמו ביאת שמש בפעם אחד הייכו סוף השקיעה ולא תטעה לומר אבר אבר כהנ"ל ומהיקש דבא השמש לחוד אפשר לא נוכל ללמוד דלגופי' אתיא דביאת השמש

מותר לאכול בתרומה לכן לשון וטהר מהר יומא שטהרת יהיה כמו שקיעת השמש ולאקשוי' אתיא ככ"ל ואמר לא שתיכה אם אמרינן סוף השקיעה סוף הרגע הוי בפעם אחת אבל אי הפירש תחילת שקיעה ועד סופה זמן רב הוא אז אין ללמוד ההיקש ועיי' היטב ודעת ברור לו :

ובהיות כן יש לי לומר דע"כ מוכרח דביאת השמש לגמרי מיירי דכבר כלה השמש בעת אזריכא דכיון דלדעת רש"י ע"כ דכפרה לא מעכבא ישאר טהר יומא וקשה א"כ למה כקט הקרא בלשון ומהר הילי"ל ופנה אלא ע"כ דהא קמ"ל דרחילה לא יהיה אבר אבר אלא בפעם אחת כמו סוף השקיעה וע"כ מוכרח ומהר יומא על סוף השקיעה מוכח דאל"כ למה לי' לכתוב ומהר ובכן שפיר פירש"י ל"ה הוא גמר ביאת שמש ממילא מוכח זאת שפיר במתני' כהנים משעה ל"ה אכלו בתרומה דע"כ כיון דמוכח וקמ"ל כפרה לא מעכב וא"כ ע"כ ומהר טהר יומא וכיון ומהר יומא ע"כ הכוונה גמר ביאת השמש וגמר ביאת השמש הייכו לאת הכוכבים :

ובאלה אמרתי לתרץ תמיהת הצל"ח על התוס' דהני שקיעות איכא היכא מוכח דמתניתא איירי בבני כפרה וקמ"ל כפרה לא מעכב מנ"ל זאת דילמא מתניתי' איירי בהכי דלאו בני כפרה נינהו וקמ"ל גמר ביאת שמש כמו שרולה התוס' ולהנ"ל ניחא היכא מוכח זאת או ממתניתי' במה דנקט משעה שהכהנים דאיירי בגמר ביאת שמש דילמא אוכלין בתחילת שקיעת שמש ומנא ידעינן זאת בשלמא אם איירי בהני דבני כפרה נינהו יש לומר דמתניתי' איירי שפה בכל כהנים ותילא מוכח ע"כ דכפרה לא מעכב מדקתני בערבין ובע"כ כהנים בערב אכלו וגם ממילא אז מוכח כאשר בארנו לאת הכוכבים וכנון ויושר :

ולאחר העיון אמרתי לדברי שמיכת חכמים דרולה לדייק מלשון וטהר מדלא נקט ופנה ע"כ להיקש אתיא דאל"כ למה נקט לשון ומהר ולע"ד ע"כ לריך למנקט לשון וטהר כי קשה זאת כמו על מגע טמא ושמת לגמרי שהורים וקאי כמי על טמא ניף ובזה טהר טהר יומא לכן נקט וטהר מילתא דשוי' לתרווייהו משמע הם שהורים והייכו וטהר כי פנה יום מותר לאכול ואח"כ לריך לפרש כמו שרולה הח"כ בשמע"ת מבא השמש ילפינן מהיקש דטבילה לריך להיות בבת אחת וע"כ כיוונו לזה בא ההיקש ע"כ מיירי ביאת השמש לגמרי כהנ"ל וגם על זה עוד לפקפק ולדחות והמשכיל יבין מה שיש ליישב ויעיי' היטב ולקמן עוד אבאר בענין הזה והחונן לאדם דעת יעזריכו והכיכני :

גמרא (כהנים) מכדי כהנים וכו' ליתני משעת ל"ה והקשתי הא מבואר תוס' ריש פסחים דף ב' בד"ה והא יש לומר דאנן אין בקיאין בלאת הכוכבים כדאמר התם במה מדליקין דף ל"ה לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים הנראי' בלילה אלא כוכבים בינונים וכן מבואר בתוס' מגילה דף כ' ע"ב והא קמ"ל יעיי' דאף בשעת לאת הכוכבים יש חילוק שיש כוכבים נראים ביום וא"כ ביותר טוב ליתן סימן בכהנים אוכלי תרומה ואף שאמת כמי אכלו בשעת ל"ה אבל כהנים בני דיעה כינהו זריזים ובקיאים וא"כ ביותר ט"ב ליתן הסימן בכהנים ובפרט ביום המעונן דלא בקיאין אנן וסמכינן על הכהנים בעת שאכלו תרומה . לאחר הקשתי זאת מלאתי בפ"י לקמן הקשה כזה על גמרא לא עני וכאן חד שעור' וקאמר ואי היקשי ליתני משעת לאת הכוכבים דאפשר דהאי שעור' עד"ף לי' מפי משעור' דלאת הכוכבים דבזה איכא למטעי ביום המעונן ועוד שאין הכל בקיאים בין כוכבים גדולים או קטנים ומש"ה כקט שעור' דעני דהוא שעורא ידוע וקיים והא דלעיל דתני משעה שהכהנים עלמ' אין להם שיעור ידוע אלא בל"ה ועיי' וברוך שכונתי לדעתו כי גם אני הילכתי כל אלה :

ולע"ד

ולע"ד עדיין קשה כאשר הבאתי לעיל הא כהנים זריזי' הם בני דעת נינהו והם ידעו ביותר לשער צאת הכוכבים מאיש המוני ולכן תלוי' בכהנים ובנראה לארץ דמתניתי' ע"כ איירי דכהנים לא אכלו אותם כמוכח במהרש"א רק בשעת היתר אכילתן ובמתניתי' לא יוכל לפרש כאשר מפרש התוס' על עני פורח' קודם במשניתי' לא שייך הכנה כלל כי בכהנים אז ליכא שיעורא קבוע אלא שעד הנה לא היו מותרין לאכלו בתרומה וע"כ שכוונה רק זמן היא מוכשר שמותר לאכול בתרומה ובכן שפיר מקשה הגמרא לעיל א"כ מה סימן בכהנים יותר מכוכבים הא לא ראינו אז אוכלין כהנים אלא דמותרין וע"כ כל הסימן הוא בשעת צאת הכוכבים והבן:

וכאשר הראתי לעיל ושאר תירוצי' על זה בטעימה כביאור מרדכי או בצל"ח לאיית' תרומה היא עבודה ומותר לאכול פה הקושיא במקומה ביותר טוב נקט טעמא משום כהנים בהם ליתן עליי' ישראל מתי שהמה אוכלים ול"ע ועוד לדבר בזה לחדד ולהשכיל והנחתי למעיין:

ע"ב בפירוש רש"י ד"ה דילמא ביאת אורו הוא וכו' הצל"ח תמה בתמיהה רבה על פירש"י הא בקרא כתיב טמא אף טמא מגע וטמא מגע ע"כ אינו מחוסר כפורים ואיך שייך לומר וטהר גברא עד יום השמיני הרי טמא מגע וטמא גוף עלה קאמר התורה דבא השמש וטהר ואיך יעלה על דעתינו לומר דטמא מגע וטהר עד יום השמיני הרי אין מחוסר קרבן ועיין בצל"ח שתמה על כל המפרשים מדוע לא עמדו בזה:

והנראה לע"ד ליישב כי צריך להבין בפשיטות איך לומר וכאשר מסקינן במסקנא וטהר טהר יומא וא"כ ע"כ במחוסר כפורים שייך לומר וטהר יומא אבל זה פרק טמא מגע ע"כ צריך לומר וטהר לגמרי שנגבר טהר לגמרי ומותר לעבוד עבודה אלא ע"כ כאשר באמרתי לעיל וטהר לכן תני ליישנא דמשמע על טמא מגע מטהר לגמרי לאחר ביאת שמש ועל טמא גוף וטהר מפירש וטהר יומא לכן נכתב בזה הלשון שסובל שני הפירושים ובהיות כן יש לי לומר כמי זה ובא השמש משמע ביאת השמש שקיעת השמש ובא השמש כמי דמשמע זריחת השמש וחזינן תחילה לומר הגמרא ובא השמש ביאת שמשו אלמא דככה פירש וע"כ מגמרא משמע וראינו ובא השמש ביאת אור של יום השמיני והכי הכי הפירוש שני פרושים במשמע בלישנא ובא השמש ובכן יש לומר בקושיא זה הגמרא סובר ג"כ וטהר משמע שהוא טהר לגמרי וג"כ יוכל לומר וטהר שיטהר ליום השמיני דהרי אזילא דהגמרא רוצה לומר כן תחילה מפרש טהר טהר יומא וא"כ רוצה שיטהר הגבר עד יום השמיני ובפשיטות יוכל לומר וטהר לגמרי טהר גם היום או שיאמר כמי במשמע וטהר שיטהר ליום המחר כן צריך לומר ובכן נקט מילתא דמשמע תרווייהו משום דנקט טמא מגע וטמא גוף ועל טמא מגע שייך ובא השמש בשעת ביאת שמשו שקיעת השמש וטהר הוא טהר לגמרי ועל טמא גוף יש לומר בזה הלשון ובא השמש ביאת אורו וטהר שיטהר ליום השמיני ונעלה מאוד:

ובהיות כן אדרבה ראיה לדברינו הנ"ל בזה מאוד מתורץ קושית התוס' שהקשה דאי איירי בזריחה הוי' ליה למכתב בקרא זרח השמש או ויצא השמש וכאשר באור בעל ק"א מדוקשה התוס' בלשון שלילה וכו' פירש דהתוס' סוברין במילה ובא יש לפרש פעמים הן אזריחה והן אשקיעה ואותו ובא דכתיב גבי זרח ע"כ קאי על השקיעה משא"כ כשאינו כתוב שום לשון זריחה בגוי' אז יש לפרש או על זריחה או על שקיעה לזה מקשים התוס' בלשון שלילה למה לי קרא לרמז אזריחה במלת ובא שקאי ג"כ על השקיעה רק היה לו לומר זרח כך לשון בהסבר התוס' וכן צריך לומר ועיי':

ולפי אשר באמרתי אמור מתורץ דע"כ כבר באמרנו דלכך למלקט לשון דמשמע תרווייהו משום דנקט כמי טמא מגע ואי היה נקט זרח או ויצא השמש איך שייך לומר על טמא מגע שהא מסור הוא בביאת שמש דאינו מחוסר כפרה לכן נקט ביותר טוב ובא השמש דמשמע תרווייהו ביאת השמש וזריחת השמש כאשר באמרנו ובכן שפיר על כל חדא קאי הקרא והלשון תרווייהו סובל ושלכו שניהם יחדיו ודוק היטב:

ועי"ן משני הגמרא היטב א"כ לימא קרא ויטהר כתבו דלשון וטהר ע"כ אינו משמע תרווייהו רק משמע וטהר גברא לגמרי וטהר יומא אבל דיטהר ביום השמיני זה אינו במשמע כלל וא"כ איך שייך גם על זה קאי הקרא אם אינו במשמע אבל וטהר יומא שפיר במשמע כדאמרי אינשי זה במשמע כן דרך בני אדם לומר וכוונת תירוץ הגמרא בשום אופן אל תוכל לומר בלשון וטהר דיטהר ביום השמיני הו"ל למכתב ויטהר כך צריך למתקן על יום השמיני אבל זה וטהר גברא לגמרי וגם וטהר יומא שפיר במשמעו כדאמרי אינשי ע"כ ראינו וטהר יומא במשמע ודוק:

ולאחר העיון אמרתי גם אידך קושית תוס' מתורץ מדוע לא תפשוט מהך ברייתא דערב שבת שמשו אוכל בתרומה לפירש"י באמת ג"כ יש לומר דיוכל עדיין לטעות ואף שפסיק קשה לימא קרא ויטהר היינו ליום אבל אעפ"כ יש לטעות בשקיעה גופא שמי אם תחילת שקיעה או סוף שקיעה ואף וטהר טהר יומא אבל אם אמת כדברי תוס' גם זה יש לנו ספק דילמא וטהר טהר גברא על זה היום גופי' או לולא תוס' ע"כ יש לנו ספק אם על תחילת שקיעה כמי שייך וטהר היינו היום כבר הלך דילמא גם אהתחלת שקיעה כבר כלה היום ומיקרי לילה ומתניתי' דהכא מהדר ליתן זמן קבוע לק"ש וכאשר באמרתי לעיל מיכה אגב אורחא קמ"ל כהנים אימתי קא אכלו בשעת לי"ה וזה ע"כ לפי הנ"ל אינו מדויק ממתני' דערב שמשו דסוף לא"כ דילמא כקושית התוס' תחילת שקיעה ועל ס"ש כמי שייך וטהר יום לכן צריך להביא מברייתא שקתני להדיא סימן לדבר צאת הכוכבים ודוק היטב:

רש"י ד"ה מברייתא דקתני לקמן וכו' משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומה וראיה לדבר צאת הכוכבים ש"מ אין כפרתן מעכבת וכבר הקשה בעל המאור לפי' רש"י מדוע לא קפשטו ממתניתי' דהכא מאימתי קורין וכו' לאכול בתרומה ואם איתא דכפרה מעכבת הא בערבין בשחרית הוא ואי מתוקמא בהכך דלאו בני כפרה נינהו ברייתא נמי הכי אפשר לאוקמי' ולא תיפשוט מינה כלל וכלל ועיי'. ולע"ד עוד ביותר יש לדקדק לפי מאי דפירש"י א"כ למה הביא הגמרא מברייתא מדקתני סימן לדבר צאת הכוכבים ש"מ ביאת שמשו הוא וטהר טהר יומא למה זאת למפשט מסימן לדבר הלא ממילא מוכח זאת כיון דנקט מאימתי קורין את שמע בערבין ועלה קאי משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומה ע"כ בערבין ולא בשחרית ושפיר מדויק דכפרתן אינו מעכב וכמו שהקשה בעל המאור דממתני' מוכח כך מדנקט בערבין וע"כ אינו בשחר וא"כ למה להביא פה לדייק מסימן לדבר לי"ה וגם דקדקתי ברש"י שכתב כל הברייתא בלשונו דקתני לקמן משעה שהכהנים וכו' הא ע"כ אינה דקיימא על אותו הברייתא לכן כלאה לע"ד בדברינו לעיל מאוד נעלם כי הקשתי לעיל האיך שייך להקשות ליתני משעת לי"ה הא אכן אין בקיאין היטב וכמו שהקשה אביי וביותר טוב ליתן הסימן בכהנים מתי הכהן אוכל תרומה וכן הסברא הזאת מוחלט הפי' על עני דיותר טוב ליתן הסימן במני אחשר כימנך בצאת הכוכבים דאכן אין בקיאין ואף שהכהן כמי תלוי' שעורי' בל"ה אבל כבר באמרתי לעיל כהנים בני דעת נינהו חריפים ויודעים להבחין:

אבל

אבל אמרתי לתרץ ע״פ מהרש״א לעיל דע״כ אינו הכוונה בשעה שאוכלים אלא בשעת היתר אכילת תרומתן ובאמת אינו אוכלן ממש וא״כ עדיין הסימן בכהן הוא כמי ל״ה דאכילה ממש לא ראינו ואינו יוכל לראות הסימן בכהן עצמו והבן והנה כל אלה דהוא הכרח לפרש כפי׳ מהרש״א דכוונת היתר אכילתו משום דקשה כהנים גופי׳ מתי קורין ק״ש הא אסור לאכול קודם ק״ש וא״כ ע״כ לא יוכל לאיירי דאוכל ממש :

והנה אמרתי לכאורה יוכל לפרש המתני׳ משעה שהכהנים כמו שמפרש הללי״א דתרומה עבודה ויכולים הכהנים לאכול ממש בשעת ק״ש ולפ״ז בה״ג עדיין קשה מאי מקשה הגמרא וליתני מל״ה הא אכן לא בקיאין ויותר טוב ליתן הסימן בכהנים ואיירי באמת דכהן אוכל ממש בשעת ק״ש וא״כ לא מוכח ממתני׳ דנוילתא אגב אורחא קמ״ל. דילמא איירי מתני׳ מהכי דלאו בני כפרה נינהו ואי תימא א״כ מאי קמ״ל הסימן בכהנים ולא נקט משעת ל״ה יש לומר כהנ״ל ביותר טוב ליתן הסימן בכהן סימן מובהק ביותר עין בעין יראה מתי יאכל הכהן אבל לעולם יש לומר הכי דבני כפרה נינהו כפרה מעכב ומתני׳ איירי בלאו בני כפרה נינהו:

אבל מברייתא ע״כ מוכח דאיירי בהכי דבני כפרה נינהו וקמ״ל דכפרה לא מעכב דברייתא נקט משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן וע״כ משמע מזה הלשון נופא דזכאין רק לאכול אבל באמת אינו אוכלין ובפרט דנקט להדיא סימן לדבר ל״ה וא״כ קשה למה לברייתי׳ כלל לתלות בכהן את הסימן בל״ה בשלמא אם הסימן בכהן עצמו מתי הוא אוכל ניחא כנ״ל. אבל כיון דנותן סימן בל״ה א״כ דזה הסימן ולמה נקט כלל כהן בברייתא ובכן מדויק דלכך נקט כהן מילתא אגב אורחא דכפרה לא מעכב לאשמעינן בא ואיירי בהכי דבני כפרה נינהו וקמ״ל זאת ודוק היטב . וזה כוונת רש״י דנקט משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומה סימן לדבר ל״ה וס״מ אין כפרתן מעכב כי קשה לרש״י אם דכהן בהדי׳ הסימן בל״ה א״כ למה להביא כלל כהן ובפרט בברייתא דנקט זכאין משמע להדיא דאינו אוכלין אבל אם גם היה נקט נכנסי׳ ג״כ היה מדויק מדנקט ל״ה הסימן ולמה כלל כהן אלא ע״כ מדויק דהא קמ״ל דכפרה לא מעכב והנה לפ״ז הייני דהביא כמי סימן לדבר ל״ה דאף ממילת זכאין כמי משמע דלא אוכלין ממש אבל אעפ״כ הייתי אומר בדוחק זכאין כמי הכוונה באכילה ממש ואז ליכא למידק כהנ״ל לכן הביא רש״י סימן לדבר ל״ה ומה הדק היטב מוכח מילתא אגב אורחא קמ״ל כהנ״ל כאשר בארנו ברוחב ודוק היטב . ובהיות כן וומתכית׳ פה לא יוכל למידק די״ל לומר פה איירי בהכי דלאו בני כפרה נינהו והא איירי הייני לאכול ממש בתרומה דהוא עבודה ולכן ביותר טוב בחר ליתן הסימן בכהן בעצמו כהנ״ל ואינו מדויק כלל ולכן דייק מברייתא דנקט בפירוש סימן לדבר ל״ה וע״כ זה עיקר הסימן וזכאין לאכול רק במשמע זכאין דאינו אוכלין ממש וא״כ למה כלל למנקט כהן ע״כ קמ״ל דכפרה לא מעכב ודוק :

ובכן יש לומר דרש״י משני מלשון הברייתא בברייתא נקט זכאין ורש״י נקט שנכנסי׳ לאכול עיי׳ והנראה דרש״י רוצה לפרש דכיון שמילת זכאין הוה כמו שנקט מילת נכנסי׳ וחד לשון הוא במשמע וא״כ ה״א דהיה יוכל לפרש הברייתא זכאין לאכול ממש ובכן לריך להביא מסימן לדבר ל״ה ולמסקנא כיון דע״כ בארנו מפה זכאין הייני הכוונה רק זכאין ולא אוכלין ממש דע״כ לריך ליתן הסימן בל״ה ממילא גם במתכית׳ נכנסי׳ כמי הכי הפירוש והנ״ב עתי׳ דייק׳ רק ההכשר העת אשר מותר לאכול בוא יבוא וגם לעיל שפיר מקשה הגמרא כי ככה הפירוש ודוק :

וראיתי בחדושי דרוש רבי עקיבא איגר שמתרץ קושיא זה על רש״י שכתב וז״ל וביותר יש לתמוה בזה על פירש״י דמקשה דמנ״ל דכפרה לא מעכבא דילמא ביאת אור׳ הייני שיאור היום השמיני ויעשר הא״ם בהבאת קרבנות ואחר יאכל ויקשה אמאי הולרכי׳ לבני מערבא לפשוט מברייתא הא ממתכית׳ יש לפשוט וכו׳ והא פשיטא דא״א לומר דיחול זמן ק״ש של ערבית אחר שיאור היום וע״כ תולה זמן ק״ם דערבית באכילת תרומה ואי דדילמא ממתכית׳ בלא מחסרי כפרה גם בברייתא י״ל הכא וכהב ובגליון המשכיות כתבתי לשעמיד פירש״י והוא דקשה על גמרא מאי קאמר דמתכית׳ קמ״ל כפרה לא מעכבא קשה דיותר הו״ל למימר דקמ״ל דאף כשהגיע זמן ק״ם מותר לאכול אכילה מועטת דהייני טעימה דכיון דתולה זמן ק״ם באכילת כהנים ואיך אכלו הכהנים הא הגיע זמן ק״ם וע״כ דאכילה מועטה שרי והכהנים אוכלים אכילה מועטת וכו׳ ואולם מדלא משני הכי משמע באמת לא ניחא לי׳ לגמרא לומר דטעימה שרי והוא דתלשון הברייתא דף ד׳ כדי שלא יהיה אדם בא מן השדה ואומר אוכל קימע׳ ואח״כ אקרא ק״ש משמע דאפילו קימעא דהייני אכילה מועטת אסורה והאי לאכול לריך לומר כפי׳ מהרש״א דהייני שאין עוד שום טומאה וכוונתי׳ רשאי לאכול וכו׳ וכיון שכן ניחא דבמערב׳ לא פשטו ממתכית׳ משום דממתכי׳ לחוד ליכא למפשט כלל די״ל דלא קתני להדיא משעת ל״ה ומתכית׳ מיירי בהכי דלאו מחוסרי כפרה נינהו אלא דאתי לאשמעינן דטעימה מותר בזמן ק״ם דפשט׳ לישנא לאכול הייני דבאמת אוכלין דטעימת שרי והיה מוכרח לכרף לזה הברייתא דאל יאמר אוכל קימעה דמינה מוכח בטעימה אסור ונכנסי׳ לאכול הייני רק רשאין א״כ היה לריך למפשט ממתכית׳ וברייתא אהדדי לזה ניחא להו יותר למפשט מברייתא לחודא דקתני סימן לדבר לאת הכוכבים דבזה ליכא למימר דמיירי בלא מחוסרי כפרה דא״כ ליתני מזמן יליאת הכוכבים לחוד ולמה תלי׳ זמן ק״ם בהיתר אכילת כהן דודאי לא אפשר דאתי לאשמעינן דטעימה מותר דהא מלשון הברייתא זכאין לאכול ליכא למשמע מינה הא דטעימה שרי דהא לא קתני אוכלין רק זכאין אע״כ דאתיא לאשמעינן דכפרה לא מעכבא ע״ל תוס׳ רבי עקיבא איגר עיי׳ היטב :

ולע״ד תמה אקרא על דברי קדשו אם כדבריו הקדושים דכל הראיה מברייתא כשען על זה שנקט זכאין ומילת זכאין ע״כ אינו משמע דאוכל ממש זכאין משמע רק היתר אכילה . א״כ למה הביא הגמרא והדר פשטו להו מברייתא דקתני סימן לדבר לאת הכוכבים מזה עוד לא מוכח די״ל לכן נקט כהנים משום דטעימה מותר וע״כ העיקר ראיה הוא ממלת זכאין הו״ל לגמרא להביא והדר פשטו להו דנקט משעה שהכהנים זכאין לאכול וכו׳ וסימן לדבר וכו׳ . והן אמת ראיתי שם בחדושי רע״א כאשר התחיל ככה הביא והנה ברים מסכת בגמרא במערב׳ בעי להו מבעי׳ והדר פשטו להו מברייתא דקתני משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן וסימן לדבר ל״ה הוא . הביא באמת כמי רישא משעת שהכהנים זכאין . וכאשר הוא הביא ניחא אבל לא כן הגירסא בתלמודי׳ שלפנינו רק הגירסא דקתני סימן לדבר ל״ה . . הן שכית קשה לי על דבריו היקרים הרי הגאון רבי עקיבא איגר עכשיו שיטת רש״י רוצה ליישב דככה הקשה ביותר יש לתמוה על זה על פירש״י דפירש ורוצה ליישב שיטת הרש״י ועיי׳. ולרש״י לע״ד לא מתרץ כלום ועיי׳ ברש״י וז״ל מברייתא דקתני לקמן בשמעתי׳ משעת שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן וראיה לדבר ל״ה הרי רש״י גורס בברייתא נכנסי׳ ולא זכאין וא״כ הוא אות לאות כמו במתכית׳ משעה שהכהנים נכנסי׳ ועיקר תירוץ הגאון הנ״ל הוא רק סובב על מילת זכאין וזה מוכח מברייתא

שנקט סימן לדבר צ"ה מדוע לא מפרש הגמרא ג' כוכבים אף בזה דמפרש צאת הכוכבים עדיין לא ידענו היטב תוכן הענין אי בב' כוכבים ועדיין הוא בין השמשות או ג' כוכבים ולילה ממש קאמר וצ"ע :

ובזה שבארתי שישבתי פה קושית התוס' דעכ"פ איכא רק זכר לדבר פה דעדיין איכא ספק בכוכבים אי ב' או ג' והנה בזה יש לתרץ קושית התוס' במגילה דף כ' ע"ב דשם רוצה הגמרא ללמוד משעלה עמוד השחר הוא יממא ולבסוף מסיק הגמרא אלא אמר ר' זירא מהכא ואנחנו עושים במלאכה וכו' ה"ר והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה ועיי' רש"י ש"מ שכל זמן שעוסקין במלאכה קרוי יום . ועיין תוס' שם והיה לנו הלילה למשמר והקשה התוס' מדוע בברכות לא היה ראיה גמורה ורק זכר לדבר ופה במגילה הוא ראיה גמורה ולהנ"ל מאוד נעלם שם במגילה רק רוצה למילף דמעמוד השחר הוא יממא וזה ראיה גמורה דכתב ואנחנו עושים במלאכה מעמוד השחר וכתב והיום למלאכה ע"כ מעמוד השחר הוא יום וראיה גמורה איכא אבל בצאת הכוכבים דהוא לילה אינו ראיה גמורה דעדיין לא ידענו אם ג' כוכבים או רק ב' כוכבים כאשר בארנו ודוק היטב :

גמרא משעה שעני נכנס לאכול פתו וכו' ולולא דמסתפינא הייתי אומר פירש חדש בדברי גמרא שעני היינו פועל יום אשר בזיעת אפו מבקש לחמו אצל בעל הבית בעבודתו מבקר עד ערב ולא יאכל סעודת ערב עד הלילה ועושר כבר כלה סעודתו בשעה שעני הולך לאכול וכמבואר גמרא בבא מציעא דף פ"ג ע"ב ריש העמוד פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית שנאמר תזרח השמש יאספון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב ומפרש רש"י שם עד שתחשך וזה הוא עני לענ"ד אשר כל היום בעבודתו והולך רק לביתו בעת שתחשך ובזה נראה לענ"ד לתרץ קושית התוס' דהקשה עני גופא מתי יתפלל ולענ"ד לא בזמן אכילתו קאמר אלא בשעה שעני נכנס לאכול היינו שנכנס לביתו ומשעה שנכנס כבר הוא זמן ק"ש דהוא ע"כ צריך להיות אצל בעל הבית עד שתחשך ואז רשאי לילך משם וא"כ שפיר בשעת שהולך אומר ק"ש ועד שמיסב לסעודתו ולדידן הסימן בשעה שהוא הולך מב"ה שקודם שתחשך אינו רשאי לילך וק"ש קורין אז בלכתך בדרך וזה בלשונו שנכנס שנקט. אבל לכאורה יהיה קשה א"כ למה להביא כלל סעודתו הו"ל לומר משעה שעני הולך ממלאכתו ערב אבל בזה יש לומר שנקט סעודתו כדי לאשמעינן עד שעה שעומד לפטור ותבין. ובאלה הדברים אמרתי תבלין כלה כי דקדקתי למה זה אלא נכנס הו"ל לומר משעה שעני אוכל פתו במלח ולהנ"ל נעלם כי שם בברייתא נקט פועל בכניסתו משלו ופי' התוס' שמשמע כן לשון הכנסה מפרש התם כניסה לביתו ועיי' שם תוס' לכן נקט הכי משעה שעני נכנס לאכול היינו כניסה לביתו כאשר בארנו ומורה דעל זה קאי על כניסת הפועל לביתו וראיה לפי' התוס' שם :

ובהיות כן אמרתי לתרץ קושית התוס' שם ד"ה פועל שהקשה למה מזכיר בפועל כניסה שהוא סוף היום קודם יציאה בדבר ועיי' ולהנ"ל יש לומר כיון דזה תולה והוא כמו סימן לומר ק"ש של ערבית בשעה שהפועל נכנס לביתו והנה בק"ש תמיד דרכינו ערבין ברישא כמוכח פה ריש מתני' מתחיל בערבין . לכן כיון שכבר תולה ק"ש של ערבית בזה הסימן לכן פתח גם שם בערבין תחילה ונכון :

רש"י ד"ה שאין ראיה לדבר זכר לדבר שהיום כלה בצ"ה ופירש"י מאוד צ"ע דקשה מאוד קושית תוס' מס' מגילה פרק ב' דף כ' ע"ב ד"ה והיה לנו הלילה למשמר והקשה התוס' הא דאמרינן בברכות רק זכר לדבר וכו' דעדיין לא ידעינן מזה הקרא אם הוא בעת הזה זמן שכיבה אבל שכלה בצאת היום זה ראיה גמורה ועיי' תוס'. ובהיות כן מאוד קשה לפי' רש"י פה שהיום כלה בצ"ה א"כ קשה קושית התוס' שם במגילה הא חזינן להדיא דראיה לדבר ועיי' שם גמרא ותוס' וגם תוס' פה ברכות לענין ק"ש מפרש שאין ראיה . והנראה לענ"ד לתרץ כל קושית התוס' ובמגילה שפיר תירץ רב זירא וע"כ אין ראיה ברורה דמשעלה עמוד השחר איכא למימר יממא ופה ברכות רק שפיר זכר לדבר דמצאת הכוכבים כלה היום דהנה ראינו שם תירץ רבא תחילה אמר רבא דאמר קרא ויקרא אלקים לאור יום למאיר ובא קראו יום משיעמוד השחר ע"כ יממא איכא על זה מקשה שם הגמרא אלא מעתה ולחושך קרא לילה ולמחשיך ובא קראו לילה והא קי"ל דעד צ"ה לאו לילה הוא ע"ז תירץ רב זירא מהכא ואנחנו עושים במלאכה והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה והנה זה דהקשה הגמרא והא קי"ל עד צ"ה לאו לילה הוא לא ידעינן מזה הקרא והקשה מהתם גמרא ברכות דאי ידעו מזה הקרא ע"כ אינו מקשה כלום כקושית מהרש"א פה על תוס' ד"ה והא קמ"ל עיי' והנה אמרתי התם במגילה ע"כ רוצה הגמרא רק לילף בעמוד השחר שהוא יממא ולכאורה מוכח מזה הקרא לאור יום למאיר ובא קראו יום אלא ע"כ קשה ולחושך קרא לילה והא קי"ל עד צ"ה לאו לילה הוא ואם אמרינן דגם קודם צ"ה מיקרי לילה שפיר יוכל למילף מזה הקרא למאיר ובא קראו יום ובאמת כמו לחושך ובא קראו לילה וזה שהשיב לו התרצן ממ"כ איכא למידק מעלות השחר הוא יממא דהנה מהיכא מוכח דמשעת צ"ה לילה ע"כ התרצן השיב לו דמוכח מקרא והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה כדמוכח בברכות זכר לדבר איכא אבל אם אמרינן מזה הקרא לא מוכח אלא באמת דאיכא רק זכר לדבר ונקט אגב בלשונו יומם ולילה יום למלאכה ולילה למשמרת על רוב יום ועל רוב לילה ובאמת ליכא למידק דמעמוד השחר יממא א"כ ה"ה דליכא למידק משעת צאת הכוכבים לילה ומקמי זה נמי איכא למימר דיש לילה וכיון דקודם זה נמי לילה ע"כ שפיר איכא למידק למאיר ובא קראו יום דמעמוד השחר יממא הוא ולא שייך להקשות א"כ ולחושך קרא לילה למחשיך ובא קראו לילה באמת כן הוא דגם זה לילה הוא ואי דעד צ"ה לאו לילה הוא זה אינו דזה רק זכר לדבר אבל אינו מוכח דהוא לילה וכוונת התרצן ממ"כ מדויק מעמוד השחר הוא יממא אם זה הפסוק הוא דוקא ואינו רק זכר וילפינן דצאת הכוכבים לילה א"כ שפיר נמי דמדויק דמעמוד השחר הוא יממא כיון דזה הוא דוקא מעלות השחר עד צאת הכוכבים וא"ת דאינו מדויק לראיה ברורה ורק זכר לדבר איכא דיוכל לומר מעמוד השחר לאו יממא ומכי ערבי שמשי לילה הוא והא דנקט היום למלאכה רק משום רוב היום וגם הלילה שנקט למשמר משום רוב הלילה א"כ אינו מוכח נמי דמשעת צאת הכוכבים לילה הוא וע"כ יוכל לומר מכי ערבא שמשי לילה הוא וא"כ שפיר מדויק דמעלות השחר הוא יום מקרא ולאור יום למאיר ובא קראו יום ובאמת גם לחושך ובא קראו לילה וממ"כ מדויק דמעמוד השחר הוא יממא ומתורץ קושית התוס' היטב פה בברכות רק רוצה למילף ולהביא דמצאת הכוכבים לילה שפיר קאמר הגמרא דרק זכר לדבר דילמא באמת אינו ראיה גמורה אבל במגילה שפיר הביא לראיה ברורה מצד ממ"כ דמעלות השחר היא יממא כאשר בארנו ודוק היטב :

ובזה יתרתי נמי לתרץ דקדק אחד שדקדקתי פה בגמרא דהגמרא רק רוצה להביא על צ"ה דהוא לילה הביא הגמרא רק וכי תימא מכי ערבי שמשא לילה אבל זה לא הביא הגמרא פה משיעלה עמוד השחר

שחר לאו יממא דהא רק קאי על שנין הלילה א״כ גם התם במגילה הו״ל רק להביא וכי תימא משיעלה עמוד השחר לאו יממא הוא דעל זה קאי שם ולמה הגמרא במגילה להביא מכי ערבא שמש׳ לילה זה ללא צורך הוא כי היכא דלא הביא פה בברכות משיעלה עמוד השחר ולהנ״ל אחוד נעלה דע״כ התרצן במגילה רוצה לו לרמז כל זה דאמרינן ל״ה לילה הוא מפסוק זה ואם עמוד השחר לאו יממא ה״ה כמו צה״כ לאו לילה דוקא ולמען לתרץ לו דממ״נ מוכח דמעמוד השחר הוא יממא דאי נמא תליא אם מפה איכו מוכח יממא ה״נ איכו מוכח דוקא עד צאת הכוכבים לילה ושפיר ילפינן מלאור יום כהנ״ל ואם מפה ע״כ מוכח כמו דמעמוד השחר הוא יום מהיום למלאכה וכנון וברור ודוק היטב:

ושפיר מיושב הרש״י דנקט זכר לדבר על שכלה היום משעה ליה וקושית תוס׳ כאשר בארנו מתורץ היטב ובריש מס׳ פסחים שם הקשה הגמרא והא קמ״ל דעד צאת הכוכבים יממא הוא ומפרש רש״י והא קי״ל במשנה קמייתא דברכות ולכאורה צ״ע הא לפי פירש רש״י פה פרק זכר לדבר איכא מאי מקשה הגמרא שם בפסחים הא איכו ראיה גמורה ואיכו מוכח וצריך לומר דגירסא משם גמרא פה מקשה דמשמע כן וראיתי תוס׳ מפרש שם בפסחים והא קי״ל במגילה ותמיה לע״ד על תוס׳ מדוע שבק התוס׳ מס׳ ברכות ריש מסכת ומפרש דעל מגילה קאי וע״כ צריך לומר שם במגילה מוכח ראיה ברורה הוא לכן פירש התוס׳ ממגילה וכאשר תירץ התוס׳ שם במגילה דעל ק״ש רק זכר לדבר אבל לילה הוא ראיה ברורה וע״כ הביא התוס׳ רק הראיה ממגילה ודוק בכל אלה ול״ע ואין עוד להאריך:

רש״י ד״ה קס״ד רוב בני אדם היינו עניים וראיתי בהגה״ה ר״א זוילנא שגרס פה אינם עניים ומה בעי בזה והנראה כאשר פרשתי לעיל ברש״י ד״ה עני כל לילותיו מה בעי רש״י בזה וגם כהן טמא לאכול בתרומה ופרשתי כיון דעני וכהן חד שיעורא הוא וא״כ קשה ברייתא מדוע לא נקט כמו כהן ויש לתרץ ולומר כהן טמא איכו מצוי בכל יום אבל עני כל לילותיו א״כ סימן בעני יותר מצוי הוא וזה שפירש״י עני כל לילותיו ולכן ביותר נקט הסימן בעני מכהן. אך א״כ קשה על מתנית׳ מדוע לא נקט הסימן בעני שהוא יותר מצוי מכהן יש לומר דנקט כהן כמוכח דרוצה לאשמעינן דכפרת׳ איכו מעכב כהן טמא אף שעדיין טמא דלא הביא עוד כפרת׳ אבל אעפ״כ טהור הוא לענין תרומה ולא מעכב וזה שרוצה רש״י ובכל אופן טעמא רבה איכא בסימן . וזה כמו פה כוונת רש״י אם נקט כמו עני זה ביומות החול משא״כ בערבי שבתות רק בערב שבת וא״כ ביותר טוב ליתן מכל ימי החול הסימן מליתן הסימן בערב שבת אבל יוכל לומר הברייתא שבחר הסימן בערב שבת מאחר שרוב בני אדם אינם עניים והוי הסימן רק במועט משא״כ בבני אדם בערב שבת בכולהו בני אדם הסימן והבן:

ואחר העיון אמרתי להבין כוונת הגאון הנ״ל ע״פ מה שמפרש רש״י ד״ה נכנסין להסב א״ת דאמרי ביומות החול וא״ת דאמרי בשבתות והנראה דלכאורה קשה איך שייך לומר קאי סלקא דעתא דעני ובני אדם חד שיעורא הוא דא״כ קשה לקמן דקתני רבי חנינא משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח ורב אחי אומר משעה שרוב בני אדם נכנסים להסב וא״כ אם הפשט הוא בשבתות א״כ רב חנינא היינו רב אחי דקא אמרת פה דעני ובני אדם חדא נינהו לכן מפרש רש״י פה א״ת דאמרי ביומות החול וא״כ שפיר יוכל לומר ביומות החול בשאר בני אדם שאינם עניים דאכלו מאוחר מן מפני אשר אין לו נר להדליק וא״כ שפיר רב חנינא ורב אחי מחולקים שני זמנו מוקדם משאר בני אדם אבל נפ״ז צריך לומר דרוב בני אדם אינם עניים דנקט משעה שרוב בני אדם נכנסים להסב ואם רוב בני אדם עניים היינו רב חנינא דנקט כמו משעה שעני נכנס לאכול ואי דקאי על ערב שבת עדיין היינו רב חנינא דנקט פ״ז דעני ובני אדם חד שיעורא הוא לכן מפרש רש״י בסלקא דעתא דרוב בני אדם אינם עניים ויש לומר כעת עניים ביומות החול ובני אדם בערב שבת חד שיעורא הוא והא דנקט לקמן משעה שרוב בני אדם נכנסים להסב איירי ביומות החול ורב חנינא איירי בעני הנכנס לאכול פתו ורב אחי איירי בשאר בני אדם ביומות החול שאינם עניים וע״כ צריך לומר רוב בני אדם אינם עניים ודוק כי נכון מאוד ואליהו זכור לטוב:

ולאחר דכבר מסקינן דעני ובני אדם לאו חד שיעורא הוא יש לומר רוב בני אדם דקאמר רב אחי היינו בשבתות ואינו רב חנינא דלאו חד שיעורא הוא עם עני או שיש לומר דקאי באמת על שאר בני אדם דאינם עניים ובכן למסקנא שפיר מפרש רש״י א״ת דאמרי ביומות החול וא״ת דאמרי בערבי שבתות והכל על מקומו בשלום:

תוס׳ ד״ה משעה שהעני נכנס לאכול פתו תימא עני גופא וכו׳ וכיון שבא זמן וכו׳ כדתניא לקמן דף ד׳ ולכאורה דקדקתי מדוע הביא תוס׳ מברייתא דלקמן הרי יש משנה מפורשת בזמן ק״ש אסור להתחיל לאכול דקתני שבת דף ט׳ ע״ב לא ישב אדם לפני הספר וכו׳ ולא לאכול וכו׳ מפסיקין לקרות ק״ש ואין מפסיקין לתפלה וא״כ קתני להדיא דאפי׳ מפסיקין לק״ש אפילו בהתחיל לאכול מכ״ש דאסור לאכול בזמן ק״ש וכן דקדקתי לקמן בתוס׳ דף ד׳ ע״ב וקורא ק״ש ומתפלל שכתב תוס׳ מכאן משמע משעה שהגיע זמן ק״ש של לילה שאין לו לאכול. וכי הא משנה מפורשת היא בשבת מפסיקין לקרות ק״ש ולמה קאמר תוס׳ מכאן משמע ואפשר יש לומר דכוונת תוס׳ לקמן על תפילת מעריב זה לא מוכח משבת דשם רק נקט תפלת מנחה ולא תפלת ערבית דהוא רשות ופה סיים תוס׳ ויתפלל ערבית משמע גם לפני ערבית איכו רשאי לאכול וכנון . אבל עוד נראה לע״ד לומר ממתנית׳ שבת יש לומר גם טעימה אסור אכילת עראי נמי אסור אבל מפה ברכות דנקט ואוכל פתו ומברך וכבר הוכחתי לעיל ואוכל פתו ומברך היינו ברכת המזון לאח״כ ע״כ אכל סעודה ופת ומפה מוכח דרק סעודה אסור אבל טעימה מותר וזה שמפרש התוס׳ מכאן משמע משעה שהגיע זמן ק״ש של לילה שאין לו לאכול סעודה דוקא סעודה אין לו לאכול אבל טעימה מותר וזה רק מפה משמע וזה שרוצה התוס׳ לקולא להבין ואפשר שזה שמרמז תוס׳ פה וכיון שבא זמן ק״ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל דייקא דוקא בסעודה אבל טעימה מותר ובזה רוצה התוס׳ ליישב דלא הקשה על מתנית׳ דבמתנית׳ יש לומר דשם רק טעימה כאשר תירצו הצל״ח והגאון בעל מרדכי והגאון רבי עקיבא איגר משא״כ פה בעני איירי בסעודה ובזה רק הביא תוס׳ הברייתא דלקמן והבן. (ובאלה שבארתי לעיל ברבים מותר במתנית׳ ג״כ מרמז התוס׳ במילת גופא והבן):

גמרא אמר רב יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו תמהתי על זה הלשון שנקט זה נכנס הא יוצא תחילה יוצא היום ואח״כ נכנס הלילה א״כ הו״ל ככה למימר זה יוצא וזה נכנס וכו׳ . ועיין רש״י מס׳ שבת דף ל״ד ע״ב בד״ה זה נכנס וזה יוצא מפרש רש״י הלילה נכנס והיום יוצא יציאת זה עם כניסת זה כשהם מתפרשין קרי בין השמשות וכו׳ וראיתי דרש״י מיד בהיפך מפרש יציאת זה עם כניסת זה יציאה תחילה. ולא כן איירי הגמרא שלא תחילה הכניסה ול״ע:

ולע״ד נראה דזה שרוצה רש״י בשבת פ״ש שמפרש שיציאת זה עם כניסת זה וכו׳ מה בעי רש״י בזה ולע״ד נכנס שכוונת ברי׳ ר׳ יוסי אומר בין השמשות

שמשמשות כהרף עין ומה הוא . זה נכנס ואנחנו חושבין שכבר נכנס הלילה זה יוצא אז רק יוצא היום. ועדיין עוד אינו לילה ולכן אי אפשר לעמוד עליו בהרף עין שאנו חושבין שכבר הוא הכניסה לילה עדיינו הוא יציאת היום והבן . וזה שרוצה רש"י ליישב הלשון רש"י מפרש זה נכנס הלילה נכנס והיום יוצא וא"כ קשה כהנ"ל להפך הסדר על זה מפרש רש"י יציאה זה הוא עם כניסת זה שאתה תחשוב שכבר נכנסה הלילה היינו יציאת היום ובשעה שנכנס הלילה אז יוצא היום ועדיין אינו לילה לכן הקדים הכניסה ליציאה והבן :

עיין בהבונה שמפרש יורה גדולתו ותפארתו יתברך שהוא לבדו יודע נקודת סוף היום ותחילת הלילה ובכן אומרים בתפילת מעריב ומעביר יום ומביא לילה ומבדיל בין יום ובין לילה ה' צבאות שמו דייקא כוונת הבונה להבדיל באותו נקודה רק ה' צבאות שמו . ואעפ"כ נראה לע"ד גם לנו נתן הקב"ה סימן טוב להבחין בין יום ובין לילה את הכוכבים ואף שהנקודה האמיתי רק ה' יבחין אבל אעפ"כ להבחין בין יום ובין לילה המה הכוכבים ולדעתי אולי זה כוונת הפסוק את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים ולכאורה נכה הו"ל למ"מר ואת המאור הקטן ואת הכוכבים לממשלת הלילה אלא להנ"ל יש לומר הכוכבים לא לבד שהמה לממשלת הלילה המה כמו לסימן להבחין מתי יום ומתי לילה וזה ואת הכוכבים הכוונה המה כיתנו להבחין וזה שקאמר הקרא אח"כ ויתן אותם אלקים וכו' ולמשול ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החושך והיינו למשול ביום ובלילה המאור הגדול והמאור הקטן ולהבדיל בין האור ובין החושך קאי על הכוכבים והבן :

ואפשר לפרש איפכא בכוונת ר' יוסי דנקט זה נכנס וזה יוצא כיון על היום שהוא נכנס בלשון כניסה למקומה ועל הלילה שהוא יציאה יוצא ובא עלינו ונקט מילת יציאה מפני שהסימן של הלילה היא שניכר משעת צאת הכוכבים זה לשון יציאה אז הוא הלילה מיציאת הכוכבים ולכן נקט יציאה אחר כניסה :

דף ג גמרא שלש משמרות וכו' ובש"ע או"ח סימן א' ס"ב אות א' המשכים להתחנן יכוון לאותו משמרות וכתב מג"א ס"ק ז' ולתירוץ ראשון דיהיב סימנא וכו' משמע דעת רצון הוא וראיתי בגליון שהוא מתמה אף שהפוסקים ראשונים אין להם עם הזוהר אבל מ"מ הרי ראיה מפורש דחצות לילה הוא עת רצון ביבמות דף ע"ב ע"א דקאמר הא קמ"ל דעת רצון מילתא הוא ובזה היה נראה לע"ד לפרש כוונת הקרא שאמר דוד ואני תפילתי לך ה' עת רצון אלקים ברב חסדך ענני באמת ישעך דראיתי בספר שמירת חכמים שקאמר דידוע בעו"ה דבגלות כביכול עמנו בצרה ואינו יוכל להשפיע מדת חסדו הגדול מפני שמתגבר כח הדין וע"י ועי"י שירת המלאכים שמשבחין לקב"ה נעשה עת רצון ומתגבר חסדו הגדול ומשפיע מדת החסד לישראל עכ"ל הטהור :

וזה לע"ד שאמר דוד דדרכו היה לעמוד בחצות לילה להתפלל וא"כ כיון דדוד בחצות לילה היה עומד שהוא עת רצון לכן אמר ואני תפילתי לך ד' עת רצון היינו אני שאקום בחצות לילה להתפלל בעת רצון אני מתפלל ויוכל הש"י להשפיע חסדו עלינו כמבואר א"ש אלקים ברב חסדך בחסדך הגדול ענני באמת ישעך אעפ"כ אזכה למדת החסד בעת רצון הזה :

אך יש לתמוה לפי הנ"ל א"כ מאי יליף הגמרא לקמן אימת עת רצון בשעה שהציבור מתפללין מהך ואני תפילתי ומפרש רש"י אלמא דיש שעה שהיא של רצון ודילמא כוונת דוד על חצות הלילה דמבואר להדיא בגמרא יבמות ע"ב שאז הוא עת רצון ודוד אמר חצות לילה אקום וכו' בשלמא לרב אחא בר ביזני וכו' דאמר כיון שהגיע חצות לילה מיד היה עוסק בתורה א"כ ראינו דדוד עוסק בתורה ולא בתפלה אז אבל לרב אשי שמפרש עד חצות לילה היה דוד עסק בתורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות א"כ האיך יליף הגמרא נכה דילמא כוונת דוד על חצות לילה ול"ע :

גמרא תינוק יונק משדי אמו בספר שמירת חכמים וגם בגליון מקשים למה פה תרי שמנים ונראה לתרץ ולאשון באחי בקלת אגדה להתלבש במלבוש של מוסר ממנו אל יסיר . ויגבור כח הנפש על הגשר כי מבואר כי כן יבורך גבר ירא ה' שירגיז תמיד יצר הטוב על יצר הרע כלתו מוטב ואם לאו. יקרא ק"ש ראינו היכא דיצרו מתגבר יקרא ק"ש והנה מבואר אל תרבה שיחה עם אשה ומי שמרבה גורם רע וכו' ויצר הרע מתגבר בו וגם מבואר בגמרא קדושין הבן מכבד אמו יותר מאביו כי אמו משדלתו בדברים דייקא בענין עולם הזה מאכילהו וכו' ומתירא יותר מאביו שאב לומדו תורה ויראה ומביאו לחיי עולם הבא והנה עי שיונק משדי אמו זה רמז לחיי עולם הזה שיונק רק משדי אמו ולא משדי אביו תורה וחכמה וגם כל המרבה שיחה עם אשה יצרו מתגבר וע"כ דרך הראשון כדי לבטל יצר הרע הוא יעסוק בתורה אבל מי שאינו יודע לעסוק בתורה בודאי יקרא ק"ש ויבטל יצרו ע"י זה :

והנה מבואר כי נר מצוה ותורה אור . זה לרמז בגמרא מי שנכנו בבית אפל מי שאינו לו אור היינו שאינו יודע לעסוק בתורה זה גנו בבית אפל . כי התורה אור ולא ידע זמן ק"ש אימת מתי צריך לעורר ע"י ק"ש כיון דאשה מספרת עם בעלה דייקא שעובר על אל תרבה שיחה עם אשה וגם תינוק יונק משדי אמו דייקא שהוא יונק רק משדי אמו חיי עולם הזה ועוסק רק בעולם ההבל ליקום וליקרי ק"ש דייקא ע"י ק"ש יקום ויתגבר ויעמוד בתוקף ליראת ה' זה שמרה בעת שהיא בתינוק יונק ואשה מספרת בודאי צריך אדם לקום ולקרות ק"ש וק"ש של שחרית סמוכה לזה הסימן והסימן לנו ולבנינו להחזיק ביראת ה' לנינו :

ובדרך אחר אמרתי לתרץ קושייתם ולפרש הגמרא דהנה מבואר בפירוש על פרקי אבות עיי ברטנורה זה דקאמר אל תרבה שיחה וכו' היינו דוקא באשתו נדה אסור לספר עמה אבל אשתו טהורה מותר : ולפ"ז יש לתרץ למה נקט תרי שמנים ולהנ"ל יש לומר כי זה דאסור לספר אם אשתו בנדה אבל לא בטהורה וכלל בדין מניקת בחזקת מסולקת דמים היא וטהורה ובכן נקט ואשה מספרת עם בעלה וקמ"ל מיד לכאורה היאך רשאי דאסור לספר עם אשתו וקאמר ותינוק יונק משדי אמו דהיא טהורה אם אז מותר לספר עם אשתו אז מותר אשה עם בעלה לספר הא אשתו נדה . אסור לבעלה לספר עמה ומילתא אגב אורחא קמ"ל תרי מילי להדדי ובזה ניחא כי לכאורה איך שייך ליתן סימן במה דאסור הא אסור לספר עם אשתו אל תרבה שיחה וכו' אלא ע"כ כהנ"ל באשתו טהורה רשאי לספר וק"ל :

רש"י ד"ה משמר ראשונה שמני' למה לי אורת' היא ופירש רש"י צאת הכוכבים ולע"ד לפירוש רש"י קשה מה שהקשתי לעיל וגם התפ"י מקשה כן לעיל הלא אנן אין בקיאין בצאת הכוכבים וכמבואר בירושלמי וא"כ ביותר טוב ליתן סימן מובהק מתי מתחיל משמרת ראשונה גם לקרות ק"ש של ערבית. ועל זה יש לומר שלא יש שם סימן מובהק בכהנים לענין ק"ש . שכית הקשתי היאך קא מחליט רש"י אורת' הוא לצאת הכוכבים . הלא רבי אליעזר בפ"י סובר בברייתא משעה שקידש היום בערבי שבתות והוא מעט קודם ל"ח דאין לומר דזה עם כהנים חד שעורא הוא דא"כ ר"א היינו ר' יהושע והאיך מחליט רש"י לצאת הכוכבים שהיכה אם מהכינ' אתיא כר"א אבל הרי הנאי אליבא דר"א ול"ע :

גמרא תנא אמר ר' יוסי וכו' ונראה לע"ד גם ביום איכא שלש משמרות כמו בלילה ורק היום למלאכה והלילה למשמר לתורה ולעבודה כמבואר בשל"ה הקדוש מס' חולין בענין ק"ש אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה וגרסינן בערבין אמר ר' לקיש לא איברי הלילה אלא לגרסא הנה שלש משמרות על כל משמר יושב ושואג כארי דייקא מבקש מאתנו להיות גבור כארי בלילה לתורה ולעבודה ממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוהו השכינה בתורה וקדושה בעו"ה ובלילה מצער על התורה כי חסרנו וביום לפ"ד ג"כ ג' משמרות ביום שואג על צער הגוף פרנסה וכלכלה שמחילה מבדיל בינינו כמבואר בפירש הקדושים על השירה וצריך אני לבקש הפרנסה ע"י ממוצע מבשר ודם והנה מבואר היונה אומרת שירה יהיה מזונותי וכו' ומתחת ידך ולא יהי' מתוק מדבש ומסור ביד בשר ודם אמרה מה קול שמעה שמעתי קול כיונה דייקא מצער על פרנסתינו שמחילה מבדיל בינינו ולא משפיע קדושה אלא ע"י ממוצע בשר ודם. וקיים אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם דייקא שאינו הפרנסה בשפע ברכה משלחן גבוה משלחן אביו כי אם ע"י בשר ודם והבן :

וזה שאמר לו אליהו שהיה לך להתפלל תפלה קצרה בענין הדומה כיונה כתפילת שירה שאמרה היונה כי תפלה קצרה היא הושע השם וכו' ויהי' כל צרכיהם לפניך זה ממש לכוונת היונה לפניך ולא מתחת בשר ודם והבן :

גמרא אשרי לאב שמקלסין אותו בביתו כך ובארתי עכשיו אין השם במלא במלואו ורק במקדשינו והנה אנו עונין אמן יהא שמיה רבא מברך דהיינו שהשם יהי' במלואו" ואמר אשרי האב שמקלסין אותו בביתו כך אז השם במלואו ואין מחסור לשם הקדוש והבן:

ובדרוש בין המצרים מזלינו וקרבנינו ירום לראות בנין מקדשינו מרום הרים עמוד הכהן לתומים ולאורים בארתי זה הגמרא על דרך דרוש אגדה להבין ולהשכיל דידוע באבידת מקדשינו אבדנו שתים ולקינו בכפלים הנוגע לגוף ולחיים והנוגע לתורה ולקדושה ולאספת ה' לראות שמים חסרנו מקרבנות העולים לגורלינו כהן גדול לצדק לכפר על כל חטאתינו עולה זבח ומנחה ונסכים עומדים צפופים ומשתחוים בבית ה' רואים תורה וקדושה חסד ואמת היה מלא על כל גדותיו אבות עם בנים רבנים עם תלמידיהם עוסים בתורת ה' פלאות כל פלך ופלך בקול תורה משמיעים קול בבתי מדרשות בתורה ויראת שדי מלא וגדוש זו ועוד זו איש איש תחת גפנו ותחת תאנתו יושב בברכה על שלחני ארץ זבת חלב ודבש בגנות ופרדסים בבגדי כבוד במלבושי טובים בעשר ידות מכל מיני מעדנים. והנה מ' שרק מצער על רב טוב בענין עולם הזה בתאות הגופניות זה רק מצער על דבר שאין בו ממש הלא ימינו ככל עובר ולהון ולכחת הגוף יש קץ וסוף יברח ככל ולא יעמוד. אבל העיקר היא אצלינו תחת ישים אל לבינו הנוגע לחי עולמים לעולם שכולו טוב שתורה והכהן והקרבן הקדושה ועבודה שהיה לנו ועל דא ודאי קא בכינא והקב"ה שומע לקול בכיותינו: ולזה הכוונה לדעתי אמר המשורר תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי ירושלים על ראש שמחתי דייקא אל תאמין שאנכי המעורר ירושלים ואזכור ומתפלל על העתיד לבנותה הוא משום שנחסר לצרכי הגוף אלא אזכור ירושלים על ראש שמחתי אם גם שמחתי יעלה עד לראש מלא על כל גדותיו אעפ"כ אזכור את ירושלים ומתאונן אני על הקדושה והתורה המגיע לחיי הנצחיות :

והנה בארתי שירת היונה שאמרה יהיה מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך ולא יהיה מתוק מדבש ומסורים ביד בשר ודם ובארתי הכוונה ביותר טוב שיהיו מזונותי מרורים כזית ויחסיר מנוחה ושלות עולם הזה רק שיהיו מסורים בידך שיהיו רק מסור ביד ה' לעבוד אותו באמונה שלימה ואל יהיו מתוק מדבש וישבע ע"י רוב כל ויהי' מסור בידי בשר ודם דייקא רק לאהבות בשר ודם לתאות הגוף ויהי' מסור ביד הגוף שיגבור הבשר ודם על הקדושה ויעשה תמיד רק לאהבות בשר ודם לתאות בשר ודם והבן. וזה כוונת מאמר פעם אחת נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל דייקא ר' יוסי הלך בדעתו לחורבה אחת מחורבי ירושלים להתפלל דייקא להתפלל לחרבת ירושלים שהקב"ה במהרה יבנה עיר מקדשינו על מכונו ושמר לי אליהו על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפלתי דייקא המתין לידע תכלית התפלה ואמר בני מפני מה נכנסת לחורבה זו דייקא הנה שתים זו שחסרנו ענין הגוף וענין הנפש ומפני מה נכנסת לחרבה זו דייקא על צרכי גוף התפללת או על צרכי הנפש הקדושה ואמר לי שהם להתפלל ולא רוצה לעשות עצמו כצדיק ואמר לו בני מה קול שמעת בחרבה זו אם הקול קול יעקב הוא על הקדושה ועל התורה אם ככה הקול על חרבת מקדשינו או רק הקולות אל יחדלון על ענין הגוף שמוטרד מפחד ומפורד באין מחיה ופרנסה ומוכה מפגעי הזמן. אמר שמעתי בת קול שמנהמת כיונה דייקא הקול קול יעקב ומנהמת כיונה דייקא רק התפלל להיות מסור ביד הקב"ה ומבקש תורה ועבודה ומה שנוגע להנפש המשכלת ונשמה טהורה עולם הבא שכולו טוב וכיונה שגם היא אמרה מוטב הזית תמרור רק ביד הקב"ה לעשות רצון קונו וגם פה שמעתי קול הזה לא דואג על אבידת חסרון גוף אלא שמעתי אוי ששרפתי את ביתי והגליתי את בני לבין האומות דייקא רק עבור הקדושה שנחסר בית הקדושה ואמר לא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסי' לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומצערין עצמן וזוכרין כאשר היה מקדש בתי הכנסיות ובתי מדרשות בקדושה ובטהרה בתורה ויראה רבה בכל פלך ופלך בתי מדרשות שואגים בקול תורה רבנים ותלמידים ותלמידי תלמידיהון והיום בעו"ה במתי מספר הבתי מדרשות וגם בית קדושה בתי כנסיות אשר עמדו ברום עולם גם היום במתי מספר ואם גם יש בתי כנסיות אין דמיון לראשונים חסרנו הרבה ועיקר התכלית מעיקר הקדושה מקומות הרבה חרבו והדור פרוץ בעו"ה כל אחד בונה במה לעצמו ואומר כך הוא דרכה של תורה עושים מלחמות ומבקשים חדשות והתורה נעדרת סגור ומסוגרת ואף בעה"י כי לא אלמן ישראל עוד יש צדיקים טובים וישרים לוחמים מלחמת ה' וידיהם כידי משה רבינו כלפי מעלה להרים ולהחזיק קרן התורה והיראה אבל מי יתן ויהי' כל עם ה' טהורים ותמימים באגודה אחת בלב ונפש לעשות רצון קונם ועונין אמן יהא שמיה רבא מבורך דייקא מתפללין ועונין אמיש"ר מבורך שיהי' שם הגדול מבורך כאשר ויבנה מקדשינו לאורך ימינו כקדם לברך שמו הגדול ברב עם ולהיות בתי כנסיות ובתי מדרשות על מכונם וגבולם כדת וכתורה וכהלכה תקונים ומתוקנים באין צוחה באין פרץ כאשר היה עם אבותינו הקדושים מקדם חבירים כל ישראל כולם קדושים אז הקב"ה מנענע בראשו ומסבים ומצער עמנו ואמר אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם והבן כל שלחן שהיא של תורה זה השלחן לפני ה' אבל בעו"ה חסרנו משלחן הזה גלו הבנים מעל שלחן הזה שלחן ה' תורה והלכה. אנא ה' רחם עלינו להשיב שביתינו לראות כל בניך למודי ה' שביב "לשלחן ערוך" לתורה ולהלכה ויהי' כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה ור' יוסי נכנס לקול הזה כיונה דואג עבור הנצחיות למען שמו הגדול. ואולי נכנס לחורבה ממש כדי לעורר על חרבת ירושלים. וע"י בעין יעקב שמפרש קצת כן בחריב' אבל לא כאשר אנכי בארתי ובין הבין מה שנאמר טעמו ובדרוש הארכתי :

גמרא למדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה.

ושמעתי

ושמעתי לפרש פסוקי תהילים. ענה בדרך כחי קצר ימי ע"פ הגמרא כל המאריך בתפלה מאריכין לו ימיו ושנותיו וא"כ לפי גמרא פה שהמתפלל בדרך יתפלל תפלה קצרה ע"כ דלא שייך אריכת ימיו וזה ענה בדרך כחי קצר ימי דייקא. כיון שאני בדרך צריך אני להתקצר בתפלתי וממילא קצר ימי:

שבתי וראיתי ברמב"ם פ"ה מהלכות תפלה הלכה ו' שכתב סתם ואין מתפללין בחורבה ועיי' שם בלחם משנה שכתב מדברי הרמב"ם משמע דוקא לתפלה הלא גם בלא תפלה אין נכנסים לחורבה וכתוב דלרבותא דאע"פ שהוא בדרך וירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים כהאי עובדא דר"י. וס"א דיכנס לחורבה קמ"ל דלא יכנס ובודאי בלא תפלה נמי אין רשאי לכנוס וכנה משמע לע"ד מסתמא הגמרא שקאמר למדתי שאין נכנסי' לחורבה והיינו משה כ"ש אם לתפלה אין נכנסים מכ"ש בסתם דאין נכנסי' אבל יש לומר גם לאידך גיסא לתפלה בודאי אין נכנסים כי בחורבה שכיח המזיקין וא"כ הוי כמקום סכנה ובודאי אל יתפלל רק תפלה קצרה כי במקום סכנה רק תפלה קצרה מתפלל. וביותר טוב להתפלל בדרך שם באין סכנה יוכל להתפלל תפלת הביננו ובמקום סכנה אפי' תפלת הביננו לא התפלל אלא תפלה קצרה כמוכח מגמרא ותוס' לקמן דף כ"ט ע"ב וא"כ בחורבה צריך להתפלל תפלה קצרה אבל לע"ד הכל חדא אסורא אם דאיכא סכנה מה לי לתפלה או לכנוס סתם לחורבה הרי במקום סכנה אסור להתפלל וגם אסור לילך ואיידי דאיירי הרמב"ם בתפלה נקט שם דינו וממילא יובן גם שם דינו בשלא בתפלה דאסור לכנוס כי אין לחלק לע"ד:

תוס' ד"ה היה לך להתפלל וכו' לכאורה משמע שאין זה הביננו ואי תפלה אחריתא קשה דלקמן אמרינן שאין לומר תפלת של צרכי עמך אלא במקום סכנה יעיי' פני יהושע שרוצה לומר דקאי זה שקאמר היה לך להתפלל תפלה קצרה על החורבה דהיה בחורבה להתפלל תפלה קצרה כי שם הוא מקום סכנה ולע"ד יש לומר מדוע לא קאמר לו אליהו מיד היה לך להתפלל בדרך משמע בדרך מתפללין תפלה כסדרן רק אחר שאמר מתירא אני שמא יפסיקו בי עוברי דרכים אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה וא"כ לכאורה קשה איך נלמד בסתם המתפלל בדרך יתפלל תפלה קצרה זה דוקא אם מתירא מעוברי דרכים אבל בלאו הכי לא ואף בדרך צריך להתפלל כדבעי אלא ע"כ נראה לפרש דתחילה אמר לו אליהו היה לך להתפלל וכוונתו על תפילת הביננו. אבל אח"כ הושב לו שמא יפסיקו בי עוברי דרכים אז אפי' תפילת הביננו א"א להתפלל לכן נכנס לחורבה ועי"ז השיב לו היה לך להתפלל תפלה קצרה אפי' תפלת הביננו לא היה צריך להתפלל אלא תפלה קצרה ולזה לא שייך דיפסיקו עוברי דרכים דקצרה מאוד. ולפי"ז עכ"פ למד ממנו שמתפלל בדרך רשות לו להתפלל תפלה קצרה ואפי' הביננו לא צריך להתפלל וזה שלמד ממנו אפי' שלא במקום סכנה יוכל להתפלל תפלה קצרה ולולא דברי פני יהושע יש לי לומר אם מתירא מעוברי הדרכים אז יוכל להתפלל תפלה קצרה אף שלא במקום סכנה ודוקא דמתירא מעוברי דרכים ולזה שפיר עולה הכל כהוגן דוק ותבין ומתורץ קושית התוס' לכנוס במקום סכנה וע"כ במקום אשר בטח יבוא עוברי דרכים שיפסיקו אותו בודאי יתפלל תפלה קצרה ודוק:

גמרא בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח ויש עוד גירסא והמתין אבל זה הוא מוסבר ולע"ד נראה כי הכא איירי בחורבה חדש כמוכח בפ"י וליכא למיחש למפולת ורק איכא משום חשד וגם משום מזיקין לכן בא אליהו ושמר על הפתח דייקא מילה ושמר שהיה שמר אותו בלתי שיזיקו אותו המזיקין ובתרי אף במקומו חיישינן אבל עכ"פ אין למזיקין שליטה כמו בחד ומלת שמר כמו שמר הנשים במגילת אסתר ב' ח' וכתב איוב ישמר כל ארחתי ל"ג (ובתרי אף במקומן חיישינן) ובתרי ליכא למיחש לחשדא ולכן עמד על הפתח ולא לפני הפתח דהוי כמו שהיה בתוך החורבה ואף בתרי ופריצי איכא חשד אבל כיון שאחד היה אליהו בשר ליכא חשדא דאליהו בשר וזכור לטוב ולא לרע ומ"כ ליכא חשד וזה שנקט בלשונו בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח. כיון דזכור לטוב ממילא ליכא חשד בתרי וגם שמר לי דהיה לשמירה גדולה בפני המזיקין ובזה מאוד נעלה מילת לי מיותר הו"ל למימר ובא אליהו ושמר על הפתח ולמה לומר ושמר לי אלא ע"כ הפירש שהיה לי לשמירה לבל יזיקו אותי המזיקין ושבן כי נעלה מאוד. ועיי' רש"י בתורה פרשת חיי שרה כ"ד פסוק ז' ואשר דבר לי פיי' רש"י דבר לי לצרכי והבן מילת לי באשר נאמר:

ע"ב רש"י ד"ה בתרי ופריצי פירש"י דאמרינן התם לא שנו אלא בכשרים ויש לומר כוונת רש"י בזה דהנה קשה כיון דהם פרוצים כבר המה נחשדים. ומה איכפת להו משום חשד. אבל יש לומר כוונת הגמרא דחיישינן אף בתרי לחשד דלעולם יחשדו אותם לפרוצים וע"ז תירץ הגמרא דידעינן בבירור שהם תרי כשרים וזה שכיון רש"י לא שנו אלא בכשרים דוקא שמוחזקים לכשרים אבל אי אינו מוחזקים לכשרים אף כמי שאינו מוחזקים לפסולים אעפ"כ אינו רשאי והבן. במקומן חיישינן פירש"י במקום שהן מלוין הדיר חיישינן אפי' בתרי ותוס' פירש שידוע שרגילין שם המזיקין. ורש"י לא פירש שידוע וע"כ קשה קושית התוס'. והנראה לע"ד דרש"י יפה כיון דסכנה דגם לעיל לגבי תרי דמשני הגמרא בתרי לא שייך מזיקין לא משני הגמרא בפירוש דלא שייך מזיקין. אלא דהגמרא בפשטות קא מתרץ בתרי ופריצי. וביותר טוב טעמא דחשד מטעמא דמזיקין כיון דבתרי יש נוכח דלא שייך מזיקין כגון במקום שאין רגילין ואף בה"ג בחורבה רגילין שם וחיישינן אפי' בתרי אבל אינו ודאי שהם מזיקין והחשש רחוק הוא וביותר טוב אם יש טעם אחר לומר והכא חשד בודאי איכא וביותר טוב טעמא דחשדא והקשה אז ותיפוק לי משום חשד ומזיקין דע"כ מזיקין נמי שייך רק שלא דקאמרינן דלא שייך בתרי היינו דהחשש רחוק הוא וטעמו דחשד ביותר קרוב אבל בצירוף טעמא דחשד באמת גם החשש דמזיקין נשאר ולמה טעמא דמפולת ועל זה משני הגמרא בתרי וכשרי א"כ טעמא דחשד ליכא ואף דנשאר טעמא דמזיקין אבל הוא חשש רחוק ביותר ובזה יש ליישב קושית מהרש"א שהבאתי שהניח בצ"ע ליישב והבן ואחר זה מקשה הגמרא ותיפוק לי' משום חשד ומפולת ומשני בחדתי' ובתרי וכשרי והקשה הגמרא בתרי ומזיקין נמי ליכא וע"ז מתרץ לא דלא שייך כלל כי אם במקומן חיישינן דייקא חשש איכא ופירש"י במקומן חיישינן שהן מלוין הדיר אפי' בתרי איכא חשש אלא אם יש לנו טעם משום חשד או מפולת ביותר טוב לתלות דאמיר ביותר דזה בודאי שייך אבל אי ליכא שום טעם אף משום מזיקין עכ"פ חוששין ודו"ק:

גמרא תנו רבנן וכו' ר' נתן סבר לה כרי יהושע הקשתי לפי פירש בעל המלחמות שהקשו למה אין רשאין לומר ק"ש של ערבית עד שלש משמרות שכן דרך בני מלכים עוד לישן ומתרץ דנעורים הם במשתן ולפי"ז הקשתי מאי מקשה הגמרא לר' נתן קרא אחרדי הרי מוכח דבני מלכים טרם עמדו שני שעות נעורים הם במשתן דכך אמר דוד שלש שעות הם עומדין תחילת שעה שלישית כמבואר רש"י ובאמת נעורים הם מעמוד השחר לכן לא רשאי לנו לאמור ק"ש של ערבית לאחר ע"ה וכיון דהם נעורים שני שעות ואעפ"כ שוכבים שני שעות על מיטתן א"כ קשה מאי מקשה קרא אחרדי דילמא דוד נמי עשה כמלך שוכב על המטה שני שעות שקודם כבר נעור הוא טרם עמוד א"כ שפיר קאמר

קדמו

קדמו עיני אשמורות דייקא שלא ישנתי אשמורות מחמת שנות' דילמא יחטוף שינה אבל הקימה היה רק חצות. אבל אמרתי זאת היא בכוונת התרצן שמתרץ ר' נתן כר"י סבר לי' עד שלש שעות בית דלילה ותרתי דיממא הוה באשמורות והוה ממ"נ אם אמרינן דכבר בני מלכים כמי נעורים הם אז רק שוכבים על מטתו א"כ ממילא הוה עדיין גם המלכים כישן דמי זה הב' שעות ביום וא"כ עדיין קידם דוד אשמורת ובזה מתורץ תלונת מג"א על בעל מלחמות דדייקא דע"כ המה לאו נעורים דא"כ איך קאמר דוד קדמו עיני אשמורות משמע שעיני קדמו כמבואר במחצית השקל שתלה שבח בעינים דאי המלכים נעורים במטותיהן הו"ל לתלות השבח בקימתיהן : ולהנ"ל מאוד נעלה באמת השבח היה בעינים שגם הוא קדמו אשמורות שני שעות קודם חצות כבר היה ג"כ נעור במיטתו כך עשו המלכים וכן עשה דוד ורק הוא קודם זה שני שעות קודם חצות ובחצות אקום לגמרי רק הגמרא ממ"נ תירץ אם בזה אין מעלה במה שהן נעורין במיטתן בלי קימה עיד אז עדיין קידם דוד להם שני אשמורות ודוק. ובהיות כן גם לקמן יש לומר ליכא ראיה כנגד המלחמות שנקט כל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ואני חצות לילה אקום להודות לך לקמן איירי דקאמר לא חסיד אני ומחשב לפועל טוב ע"כ זה השני שעות שנעור במיטתו יושב ובטל כישן דמי לא נחשב. ולכן רק מחצות לילה אמר שם ישב ועמד להודות לה' ושפיר קאמר כל מלכי' מ"מ ישנים עד ג' שעות. ובזה מתורץ מדוע לא קאמר דוד קדמו עיני אשמורות ולהנ"ל ניחא ממ"נ דגם המלכים המה נעורים ודוק היטב :

אבל אי קשיא הא קשיא וכולם עונים ומקשים למה למימר דסובר כר"י דילמא גם שם סובר כר"א דמלכים קיימי' שלש וכי במציאות יחלוקו והנראה דכבר הקשה לר"א דסבר עם הנץ החמה אבל בני מלכים דשוכבים עד ג' שעות כבר עבר זמן ק"ש והנראה מבואר במלחמות להנ"ל מדוע לא אמרינן ק"ש של לילה עד ג' שעות שדרך בני מלכים ששוכבין עד ג' שעות. ותירץ דנעורים הם אלא דאין רצו לעמוד עוד ובכן יש לומר כיון דנעורים הם משו ידיהו ואמרו ק"ש ואם כן מאי רבותא דדוד כיון שאמרו ק"ש מה לי שוכבין ומה לי עומדין לכן מפרש הגמרא כר"י סבירא לי' דהוא סובר עד ד' שעות זמן ק"ש והמלכים רק אמרו ק"ש בשעה ג' וא"כ זה השני שעות שעדיין לא קיבלו עליהם מלכות שמים הוה כישן ממש :

עוד נראה לע"ד לומר דלכן אמר דסובר כר"י דא"כ קשה איך שייך דדוד יתלה לקימת מלכים ולא כנגד שאר אינשי דעלמא דרבים נינהו והנראה ע"פ גמרא תענית דף ט' דמתרץ שם שאני משה כיון דהולך לרבים כרבים דמי וא"כ ממילא כמי מלך דינו כרבים. ולכן תלי זמן ק"ש בקימת מלכים דהוה כרבים :

ובזה שמעתי מפי אאמ"ו הרב הגאון הקדוש עליון מוה' מאיר זכר צדיק לברכה שאמר מפי תלמיד חכם אחד לפרש לקמן בגמרא ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין ולהנ"ל ניחא יובן דוד מלך היה ודינו כרבים ושפיר קאמר ואני תפלתי היינו אני שאני מלך הוא עת רצון דהוי כתפילת רבים. ובכן נראה לע"ד לולא דמיסתפינא לתרץ קושית מג"א מדוע לא תלינן גם זמן ק"ש של לילה עד קימת מלכים דעד שעה הזה המה ישנים יש לומר כל אלה דתלינן במלכים משום דדינ' כרבים והיינו משום דהולך לרבים כרבים משא"כ בישן אז אינו הולך לרבים בשעת שינה לא יעשה מידי ולא תלינן בו. אבל זה רק לולא דמיסתפינא כי באמת כיון דהלך המלך ביום גם בלילה חשוב הולך לרבים גם בעת ישן הולך לרבים מיקרי :

תוס' ד"ה אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת וראיתי בספר ס"ח דמתמה על התוס' למ"מ מרש"מ' כל הבבא דלא היה לרשום רק ראשי פרקים אין אומרין בפני המת. והנראה לע"ד בהשכל ודעת צריך פה לרשום כל הבבא דהנה ראיתי במעדני מלך וגם בספר הלל"ח שמתמה על רב זריק' דנקט מה דנקט בברייתא לקמן הניחא לא יהלך אדם בבית הקברות וקורא וכו' ומכ"ש בפני המת עצמו ומתרץ המע"מ דרב זרי' איירי חוץ לד' אמות וקמ"ל דאפי' הכי אסור שלא בדברי מת והכא מחזי כמשוי' מלאטפל בו והלכך אפי' חוץ לד"א אסור וסיים אבל התוס' שפיר' לר' זריקא דוקא בתוך ד' אמות מדסתם ולא פירש ודאי שתמא כפי' לעיל אברייתא דוקא בתוך ד"א צריך לומר דס"ל דהא קמ"ל ר' זריקא דבריו של מת שכיון בתוך ד"א בדברי תורה ועיי"ש :

ובהיות כן נראה לי לומר זה שהוקדם התוס' וליין על כל הבבא דאי רק היה נקט שאין אומרים בפני המת היה קשה זה כבר אשמעינן בברייתא וע"כ צ"ל כתירוץ מע"מ דר"ז רק הוסיף אפילו חוץ לד"א אסור אבל תוס' כיון לא זה קמ"ל אלא הסיפא קמ"ל דדבריו של מת מותר לומר וממילא כיון דהא קמ"ל רב זריקא א"כ שפיר דוקא תוך ד' אמות אסור והוא קמ"ל דדבריו של מת מותר ובכן שפיר סיים התוס' דוקא תוך ד' אמות ויפה דאי לאו הכי הייתי אומר חוץ לד' אמות כמי אסור דאל"כ מה בעי ר' זריקא. ועכשיו ליין התוס' כל המימרא לרמז אבל דבריו של מת מותר אפי' בדברי תורה והא קמ"ל וא"כ ממילא יוכל לאיירי תוך ד' אמות וביותר נראה לי המשך התוס' דיש לומר דעדיין אינו צ"ל הא קמ"ל דמותר דבריו של מת ללישנא בתרא דאפילו מילי דעלמא כמי אסור ושפיר להנ"ל דוקא תוך ד' אמות אסור ועיי' לל"ח אבל אם פסקינן כלישנא קמא ע"כ מוכרח מילי דעלמא לית לן בה זה כמי מברייתא מוכח דדוקא דברי תורה וע"כ קשה מאי קמ"ל וצריך לומר חוץ לד' אמות כמי אסור אם לא שאמרינן דקמ"ל ההיתר דדבריו של מת מותר ובכן אז שפיר יוכל לומר דוקא תוך ד"א אסור וזה שנראה שהביא התוס' עד סופו אלא דבריו של מת וא"כ הביא פסק של רב אלפס כלישנא קמא וע"כ כמי דוקא תוך ד"א אסור וא"כ בע"כ הוא כיון דר"ז הא קמ"ל דדבריו של מת מותר כיון דכלישנא קמא פסקינן ע"כ מילי דעלמא מותר ולא קמ"ל מידי וגם תוך ד"א דוקא אסור וע"כ קמ"ל דדברי' של מת מותר וזה שליין התוס' אין וכו' אלא דבריו של מת דייקא כל המימרא שייך אהדדי וזה קמ"ל דדבריו של מת מותר וממילא פסקינן כלישנא קמא וגם תוך ד' אמות דוקא ומאוד נעלה בעה"י :

ועוד ביותר יש להמתיק דעדיין קשה למה לתוס' עוד לסיים כל דברי הברייתא הנ"ל רק לליין אין אומרים בפני המת אלא דבריו וכבר היה די אבל הנראה כי גם זאת המילתא מה צריך לליין וראיתי בשמיכת חכמים לדקדק על הברייתא מדוע נקט דבריו של מת הו"ל לקצר ולומר אין אומרין בפני המת אלא דבריו ומתרץ בטוב טעם דהוא סובר זה הוא כבוד המת והנאה למת כיון דקי"ל כל האומר דבר בשם אומרו בשם המת שפתיו דובבות בקבר אם כן הכי הפירוש אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת מה שהמת עצמו מדבר עכשיו לאחר מותו ששפתיו דובבות מה שאמרה שמעת' דהמת חמת בעצמו נעשה אחריו לכן לא יוכל לקצר עיין היטב :

והנה אף שבארנו דע"כ להתוס' הא קמ"ל היתר דבריו של מת מותר. אבל כאשר הקשה ע"ז מעדני מלך דמשמע מלשונו של רב זריקא דאסורא בא לאשמעינן ולא היתרא ולהנ"ל מאוד נעלה דאסורא אתי לאשמעינן דהנה אם אמרינן דכוונת ר' זריקא היה דדבריו של מת מותר לדבר מפני ששפתיו דובבות בקבר וע"כ זה דוקא מותר בפני המת עצמו פה אבל בבית הקברות ע"כ אף דבריו של מת אסור דשם קבורים מתים הרבה ובשאר מתים

מתים איכא לועג לרש ושפיר אסורה בה לאשמעינן דדוקא בפני המת שלא בבה"ק אבל בבה"ק אסור אף דבריו של מת ושייך לומר תוך ד' אמות אסור והא קמ"ל דדבריו של מת דוקא מותר בפני המת יחיד אבל לא בפני מתים הרבה לכן לייכו התוס' על כל הדיבור וגם לדבריו של מת ועי"כ מוכח דטעמא הוא משום שפתיו דובבות ועי"כ דוקא בפני המת עצמו אבל לא בבית הקברות כהנ"ל וא"כ שפיר פסק הרי"ף כלישנא קמא וגם תוך ד' אמות דוקא אסור והא קמ"ל כמו שבארנו ודוק :

ולפ"ז יש לי לומר דברי טעם דהכא אם אמרינן הטעם הוא משום היסח הדעת א"כ בודאי אף מילי דעלמא אסור אבל אם אמרינן דטעמא משום לועג לרש מילי דעלמא מותר וא"כ יש לומר הלשון הראשון עם לשון הב' בזה המה מחולקים דהלשון הראשון סבר דטעמא הוא משום היסח הדעת א"כ שפיר בודאי אף מילי דעלמא אסור ואף שהדרך תמיד לפסוק הילכתא כלישנא בתרא ומדוע פסק פה הרי"ף כלישנא קמא על זה יש לומר דפה כלישנא קמא מדקאמר רב זריקא אין אומרים בפה"מ אלא דבריו של מת ונקט מילתא באכפא כפשיהו כל הדין אחר אין אומרין בפני המת וזה כבר בברייתא אשמעינן ולמה לא נקט דיכו על הברייתא ולומר אבל דבריו של מת מותר בבה"ק לכן ע"כ מוכח דכוונתו הוא לאשמעינן דדוקא דבריו של מת בפני עצמו מותר דשייך שפתיו דובבת אבל לא בבה"ק דאיכא מתים טובי' שייך לועג לרש וא"כ ע"כ מוכח דטעמא משום לועג לרש וא"כ שפיר פסק כלישנא קמא דמילי דעלמא לית לן בה ושפיר פסק הרי"ף דרא"ה מהלשון וזה מרמז שהביא דברי ר"ז לקמן בברייתא פרק מי שמתו אחר דהביא הברייתא לא יהלך וכו' עד גמירא הביא דברי רב זריקא וקשה לי לכאורה למה לרב זריקא לומר אין אומרים בפני המת אלא רק על זה הברייתא למנקט אמר רב זריקא אבל דבריו של מת מותר לאמור אף בבה"ק ולמה לי למיתני מילתא באכפא כפשיהו ולחזור גם זה דאין אומרין אלא בודאי כיונו דהא דאמרינן דבריו של מת דוקא במת בלבד אם המת הוא ביחיד שם מותר כהנ"ל אבל בבה"ק אפי' דברי המת אסור כהנ"ל. ובכן לא יוכל לומר מיד בברייתא שם איירי בבה"ק שם אפי' דבריו של מת אסור לכן צריך לציין בפני עצמה כל הדין אין אומרים בפני המת דייקא אבל דבריו של מת בפני מת עצמו מותר והא קמ"ל. ובהיות כן מוכח דע"כ טעמא הוא משום לועג לרש דאי טעמא משום היסח הדעת בבה"ק ג"כ מותר דבריו של מת דלא יסיח דעתו מלקוברו אלא ע"כ טעמא משום לועג לרש ושפיר בה"ג פסק כלישנא קמא דמילתא דעלמא לית לן בה דלא שייך לועג לרש. וכיון שבאנו לדבר הזה אמרתי דבר נאה בדברי הרי"ף אשר דקדקתי דקדוק עצום בדבריו שהביא שתי הלשונות לאחר זה כתב וכתב רבינו האי גאון משמיה דקמאי כלישנא קמא עבדינן דאין אומרין דברי תורה אלא דבריו של מת בלבד אבל מילתא דעלמא אמרינן וצריך אני לדקדק זה שנקט בלשונו דאין אומרין דברי תורה אלא דבריו של מת בלבד הא זה גם הלישנא קמא ולישנא בתרא מודה בדבריו של מת מותר ולמה הביא זה לא שייך כלל אלא הוה לי למנקט דכלישנא קמא עבדינן דאין אומרין דברי תורה לפני המת אבל מילי דעלמא אמרינן ולמה חזר גם זה אלא דבריו של מת עוד דקדקתי בדברי הרי"ף למה נקט דבריו של מת בלבד מילת בלבד לגמרי מיותר מדוע לא נקט כמו בגמרא אלא דבריו של מת והרא"ש הביא זה רבינו האי גאון דלא הביא מילת בלבד ול"ע. ולהנ"ל מדוקדק היטב דכל מה דמייתי הרי"ף דפסקינן כלישנא קמא היינו משום דהיה לו להביא רב זריקא על זה הברייתא מיד ולמה חזר עוד הפעם ע"כ הא דדוקא בפני המת עצמו מותר אבל לא בבה"ק וע"כ טעמו הוא משום לועג לרש וממילא כלישנא קמא עבדינן וזה שאחר בסוף משם מדבריו. ושהביא שני הלשונות ולכאורה הו"ל לפסוק כלישנא בתרא ע"ז כתב דבריו של מת דייקא כיון דנקט דבריו של מת מותר וקשה למה לחזור כל וכל הו"ל רק על הברייתא לומר אלא ע"כ כוונתו דדוקא דבריו של מת בלבד מותר דייקא ככה כוונת ר' זריקא לפני המת בלבד אם המת מושל לבד שם דבריו של מת מותר. אבל אם לא בפני המת בלבד אלא בבה"ק אף דבריו של מת אסור כבארנו מפני לועג לרש של אחריכא. ועי"כ טעמא הוא משום לועג לרש וא"כ אבל מילי דעלמא מותר בזה לא שייך לועג לרש. ודוק כי חריף הוא :

ולאחר העיון היה נראה בפשיטות לומר דהא דאמרינן דדבריו של מת מותר אף בלא פירוש שמיעת חכמים הפשט הוא משום כבודו של מת דברי הספד מותר וזה נראה לע"ד דוקא מותר בפני המת עצמו אבל לא בבה"ק אף שכבוד לזה המת אבל הוא לועג לרש לאחריכא וזה קמ"ל רב זריקא כהנ"ל דדוקא בפני המת עצמו מותר דבריו של מת אבל לא בבה"ק שם גם דברי של מת אסור ובזה מיושב כל הנ"ל וגם הרי"ף מיושב במילת בלבד היטב ודוק :

אבל לזה נלאתי לי און ממה שראיתי בש"ע שנקט כמוקי' יוסף בשם הרמ"ה גבי וכבוד עשה לו במותו שהושיב ישיבה על קברו דלכבוד שכינה הוא דעביד שזה אפי' תוך ד' אמות וכתב מהרי"א שעל זה סמכו לומר הפסוקים בבה"ק ודרשה למתים וקיים שאין זה לועג לרש לשאר המתים כיון דככה עבד לכבוד מת. ניחא לכולהו ומשמע מפה כיון שעושה לכבוד מת אחד ניחא לכולהו ובאמת לע"ד מהך דהושיב ישיבה על קברו לא מוכח דיש לומר קבורה הוה חוץ ד' אמות של שאר מתים ולא שייך לועג לרש. ובפרט בדרשה למתים יש לומר דמותר כי זה כל אדם מת לאחו שמין כן כך היה המנהג וא"כ בודאי ניחא לכולהו אבל כאשר פרשתי בשם שמיעת חכמים משום שפתיו דובבת דיאמר הלכה שהוא שלו זה בודאי לפני שאר המתים אסור דיאמר שמעתא דחד וגוף דומי' ולהנ"ל שפיר פרשנו דברינו והרי"ף סובר כשמיעת חכמים בסברתו וסמיכה לו ודוק היטב :

רש"י ד"ה אלא לדבר הלכה ועי' שהכל חייבין לספר בהן והמת דומם והוי לי' לועג לרש. מה בעי רש"י בזה הכל חייבי' לספר בהן מדוע לא מפרש כמו שפירש לקמן על הברייתא לא ילך אדם ומפרש רש"י משום דהוי לועג לרש ובארתי ואין להאריך ה' ימינו יאריך חיים טובים לנו ולכל ישראל אמן :

דוד סימני' הוה לי' והקשתי דעדיין קשה קושית התוס' לימא משה בחצות כמו שאמרו לו. אין הטעם דהא אמה אמרו לו ויש לומר דלא היה רוצה לומר דבר שלא היה יוכל להראות ולהוכיח אם ישאלו. ולע"ד מאוד קשה מדוע לא נתן כמו משה סימן כזה כמו דוד וכי שייך משה לא ידע לעשות סימן כזה מה שעושה דוד הא הגמרא עכשיו קאמר דמשה יותר ידע מדוד. ועדיין קושית התוס' במקומה הא יוכל לעשות סימן כמו דוד ולהוכיח אם ישאלו. ונראה לע"ד דבר נאה דהנה איתא בגמרא יבמות דף ע"ב ת"ר כל אותן מ' שנה לא היה יום שלא היה נשבה בו רוח צפונית בחצות לילה שנאמר ויהי בחצות לילה וה' הכה כל בכור מאי תלמודא הא קמ"ל דעת רצון מילתא הוא ומפרש רש"י. וכיון דחצות לילה הוה עת רצון למכות בכורים הוה כמו עת רצון לרוח צפונית ואין לך יום שרוח צפונית לא מנשבת בו בחצי הלילה וזה היה סימן לדוד. והנה ראינו פה לספיא שלא נשבה עת רצון במכות בכורות בחצות הלילה מאותו זמן ואילך הלך מידי לילה בלילה בחצות הלילה הרוח צפונית וא"כ משה רבינו מדין קודם מכות בכורות היה אומר למחר ע"כ עוד לא ידע הרוח צפונית ובכן דמשה לא

ידע

ידע הסימן ודוד מידע ידע ודוק היטב. ואפשר לזה כיון רש"י ביבמות שם שקאמר רש"י אה היה סימן לדוד דייק' רק לדוד היה הסימן ולא למשה כי משה עוד לא ידע מרוח צפונית טרם הלילה של מכות בכורות לא היה מנשבת בחצי הלילה . . ובזה אמרתי קצת אגדה למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו דייקא ע"י שהכה מצרים בבכוריהם והיה אז בחצות לילה עת רצון ומאז והלאה נעשה עת רצון לכל עולם עד היום הזה ורוח צפונית מנשבת וזה הוא טובה לעולם וע"י גמרא סנהדרין באותו ענין וזה כי לעולם חסדו החסד נשאר לעולם וכוונתם בכוח צפונית והבן :

גמרא כיון דעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו עמך ישראל צריכים פרנסה שמשך גמרא הנ"ל נראה לע"ד דהנה לכאורה הקשתי לנ"ל דהקשה שגמרא פסוקי אהדדי קדמו עיני אשמורות חצות לילה דקאמר דוד אליבא דר' נתן הא יש לתרץ בפשיטות קדמו עיני דייקא כבר עיני היה מקדם במיטתי כנור ב' שעות קודם חצות אבל חצות לילה אקום להודות לך. דייקא עיקר הקימה היה רק בחצות. וכן ראיתי קצת מכוון בס"ח אבל הרצתי ע"פ דברי ר' זירא דדוד הוה ידע מתי חצות לילה ורק הכינור היה צריך לדוד להתעורר משנתו וא"כ להנ"ל אם כבר קידם שני שעות קודם חצות אז לא היה הכינור צריך להתעורר וא"כ כיון דכינור היה מעורר אותו משנתו ע"כ משמע דהיה ישן עד חצות וג"כ לא היה מקילא דיעבור חצות הא היה הכינור המעורר . וא"כ ע"כ לפי הנ"ל צריך להבין ולתרץ גמרא דרב כהן סבר לה כר' יהושע דתנן ר' יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך מלכים לעמוד וכבר בארנו למה תולה בזמן מלכים דמשום דמעוטא נינהו ועי"כ בארנו דה"ע משום דמלך דינו כרבים כמבואר תענית שאני משה כיון דהוצרך לרבים כרבים דמי ותלוי ברבים וא"כ ע"כ מהך דהיה לדוד כינור תלוי במיטתו ורוח צפונית מנשבת לעורר משנתו א"כ קשה למה אמר דוד אשמורות אלא כבארנו דתליא במלכים כר"י וגמה תלי במלכים דמעוט נינהו ע"כ צריך לתרץ מלך דינו כרבים וא"כ שם בתענית דף ט' איתא פרנסה בשביל רבים ופרנסה היא משום משה דדינו כרבים וא"כ גם המלך דדינו כרבים א"כ יוכל לנענע בשביל המלך לפרנסה טובה לכן לאחר זה שראה שכינור היה מעורר דוד משנתו ע"כ מוכח כהנ"ל דמלך דינו כרבים לכן מיד ביקשו רבינו עמך ישראל צריכין פרנסה וכוונתם דיתפללו עבורם וישמע ה' בזכותו דרבים הוא דאצרך לרבים כרבים דמי ופרנסה בשביל רבים והקב"ה ישמע לנו ויפתח אוצר הפרנסה טובה וברכה ודוק היטב מאוד :

ובדרוש לשבת חנוכה בארתי זה הגמרא כינור היה תלוי במיטתו של דוד ויתי' פה כתוב בספר לזכרון וה' יגלה לנו בתורה הקדושה פלאות ויעשה עמנו תמיד ישועות ונפלאות . כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד :

איתא פרשה וישלח ויעבר יעקב את כל אשר לו ויותר יעקב לבדו פירש"י שכח פכים קטנים. איתא במדרש והובא בספר מנחת יעקב פי' על רש"י בתורה אמר הקב"ה ליעקב אתה מסרת נפשך על פך קטן בשבילי וגם אני בשלמי אשלם לבניך בפך קטן לבני חשמונאי שנעשה נס על פך קטן ומפרשים מסירת נפש יעקב בפך קאי על פך ששכח יעקב ומסר נפשו על זה. ופה רבים שאלו וכן תמהו מה מסירת נפש שייך בפכים קטנים ולמה מסר נפשו בשביל פך קטן ומה הוא המדה כנגד המדה ששילם הקב"ה בימי חשמונאי בפך קטן. ומהרש"ל פי' בפך של יעקב היה בו לנסך שמן לה' :

ובארתי וחקרתי דבר מוקשה הוא שסמוכה והשקעה שם דברים נאותים וצריכים לקנין שלימות

ושאושר והשגתם ותאות האדם מוטרד ומורדף מן הצרות ומפגעי הזמן כמו כן הוא מעיק ומזיק גדול ומטריד לבלתי יוכל להשיג שלימתו ואושרו וכבר נודע שזה הטעם כתב הרב המורה נבוכים בזכירת היעודים הגופנים בתורה שאומר בזה כשהי' לצדיקי ה' יתברך וה' יתן להם מנוחה והשקט וסיפק כל צרכי הגוף באופן שהי' מוכנים ומזומנים בלי שום מעיק ומזיק לעבדו וידע מה שהוא אומר על גם נבואה לא מצאו חזון הייכו מה' להיות מורדפים ומוטרדים בצרות מן הרדיפות הגופניות וכמה שבחו חז"ל הזמן הפנוי מן הצרות ולהשיג השלימות והנביא כשלא היה שכלו פנוי מן הטרדות היה מלוה להביא לפנין כלי מכלי המנגן להפנות מחשבתו מן הרדיפות הגופניות ואמר שכל מה שהוא מעלה ומועיל לצדיקי ה' להשגת אושרם מזיק לרשעים בהיותם בוטעים מרב כל וכמו שאמר וישמן ישורון ויבעט ונאמר וכסף הרבתי להם והזהב עשו לבעל וכן ביאר בעל כתר שם טוב לזה מכוון שלמה בחכמתו באמרו שמחה לאיש עשות משפט דייקא לאיש לצדיק השמחה אך משפט הוא כי הוא ביותר הולך למדרגה טובה ובשלמה ומחתה לפועלי און דייקא קאי על השמחה שהיא מחתה לפועלי און וישמן ישורון וכו' :

והנה אם כן הדבר כאשר בארנו וכאשר אמת וצדק הוא לאיש צדיק השמחה והטובה אך משפט א"כ מדוע נקנית התורה ע"י יסורים דוקא כמוכח גמרא ברכות ג' דברים נקנה ע"י יסורין תורה ועולם הבא וארץ ישראל וכו' ומפני מה דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' לזה יש לנו להשיב שתי תשובות בדבר. ראשון אם יהי' תמיד בצידה טובה בברכה והצלחה מיום שנולד יוכל אז להיות ע"י רב הטובה יבעט וכאשר כבר ביעטו ועזבו דרך ה' ע"י השרירות ושמחות. ותחילה צריך עמוד הנסיון שעוני ויקיים תורה מעוני ואם ככה יקיים אז יוכל ליתן לו רוח והצלה מלא על כל גדותיו ולא יבעט כי בזכרונו מעמד העוני ובעת אשר כבר עבר יפקד ויזכר ואז יצר הטוב על יצר הרע יגבור ולא ישוב לכסלה להיות בועט ויכיר בוראו לעשות נחת רוח מתוכו ויתמיד בתורה ומתירא כי יחזור הגלגל ובכן גם בעושר רק גבורות ה' ימלל ועוד כיון שעניות לא היה מטריד אותו ואעפ"כ עומד תוקף בהתמדת התורה ג"כ עשירות לא יקלקל אותו ומדרגת השמחה אך משפט לו וילמוד כפל כפלים ויעבוד מרב כל את אבינו שבשמים :

שנית יש טעם נכון להיות התורה נקנה ע"י יסורין למען לא יאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה לכן תחיל הצער ועוני לידע כי אינו ביכולת הבן אדם התשועה כי אין לו תשועה כי אם פועל ידו או חכמתו פעל אלא מדוע בא באחרונה ולא ידע להושיע בראשונה בימים הראשונים אשר מחסיר וצער יחדיו היה נלמדים ועי"כ יודה ויבין בדיעה ובשכלו כי רק ברכתו אשר בירך אותו ה' הוא וכל מעשה הצלחתו מעשה ה' הוא שהוא אמר ויהי ולא פועל ידינו כי ה' הרחמים בכל דרכינו והוא המושל בכל מעשה ידינו . ובכן אל ימהר הרבה לאסוף הון וקבוע עתים לתורה ולתפלה . ויודע כל העוסק בתורה ילו ה' ברכה :

ובזה בארנו מה שראיתי בתשובת חתם סופר לאורח חיים סי' קל"ב שמרור נקרא תמכא וקאמר חתם סופר ראשי תיבות תמיד מספרים כבוד אל ולהנ"ל נראה לי להמתיק המרור מדוע של המרור קאמר זאת ונראה כאשר בארנו כי ע"י שג"כ רע ומר לפעמים ע"י זה מבינן אנחנו כי לא כחינו ועוצם ידינו יוכל לפעול שום פעולה כי רק ה' הרחמים הוא יגמור בעדינו והוא מקור כל פעולתינו וזה הרמז של מרור ע"י שג"כ מרור לנו מבינן אנחנו ומספרים תמיד כבוד אל רק אתה פועל הישועות ולא אנחנו במעשה ידינו והבן. ורק נכבד אל ושכל מה' הרחמים :

ובזה בארנו פסוקי תורה פרשת ויצא ככתוב ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ויפגע במקום וילן שם ויקח מאבני המקום וכו' וישכב במקום ההוא ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו וה' נצב עליו ויאמר הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך וכו' ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים וכו' ויקח יעקב את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותו מצבה ויצק שמן על ראשה וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים וכו' ונתן לי לחם לאכול וכו' ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלקים והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. ונראה דהנה ידוע דיעקב היה מקיים תורה מעוני בבית המדרש של שם ועבר וזה שכתב וילן שם וישכב במקום ההוא הייני מי שאין דרכו לישן על הארץ לא יוכל לשכוב אם יקח אבן מראשותיו אבל יעקב אבינו העיד הפסוק וישכב במקום ההוא. כבר היה סובל את אלה שאפי' לישן ידע על מקום ההוא ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה דייקא אם הסולם יהיה גבוה אזי צריך חזקה טובה בארץ והיינו כמו כן הבן אדם אשר רוצה לעלות במעלות הרמה בתורה וחכמה צריך להיות לו עמידה טובה בארץ כמו שבארנו בהקדמתינו מתוך שמחה שלום וברכה ישיג כפלים מאשר ביגון ואנחה. וזה שרמז לו החלום הסולם אם מוצב ארצה דייקא אם יש לסולם העמדה טובה בכאן אזי וראשו מגיע השמימה אז יוכל לילך הראש עד השמים בלתי לנפול. וכמו כן גבר איש אם יש לו העמדה טובה בארץ אז ראשו מגיע השמימה בתורה ועבודה אם יש לו כל צרכי גופו די אז ראשו מגיע לחדש חדושים ולעשות פלאים עד רום השמים. ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו דייקא פעמים המלאך על האדם ופעמים האדם יותר מהמלאך אם יוכל לגבור על יצרו ולעשות אך טוב: אז הבן אדם יגבור עליו. והנה ע"י המנוחה והשמחה ושלום ושלוה פעמים שלטוב לנו כאשר בארנו אך פעמים עוד רע לנו כי ע"י זה מבעטין. וזה ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו כזה המנוחה ועשירות שלבן אדם ע"י מלאכי אלקים עולים שלפעמים ע"י"ז מבעט האדם ויגדל המלאך עליו ולפעמים אדרבה עוד ביותר זכה הבן אדם ע"י המנוחה לעלות לתורה בכפלים אז יעים שמלאכים ואנחנו עליהם והבן. אך כבר בארנו מי שכבר קיים תורה מעוני וקיים פת במלח ועל הארץ תישן לזה אז לא מזיק לו רב שפע כי יחזיק במעוזו גם אז בתורה ועבודה. וזה שכתב וה' נצב עליו ויאמר הארץ אשר אתה שוכב עליה דייקא אשר אתה שכבת עליה וקיימת על הארץ תישן מפני שאתה קיימת את אלה לך אתננה דייקא אני נותן לך ובטוח אני בך שתשמור תורתי גם מעושר והבטיח לו הקב"ה שיטב לו מאוד ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה דייקא בה"ג במקום הזה שהבטיח לו הקב"ה עכשיו שיטב לו ושיהיה לו כל טוב בה"ג יש ה' בזה האופן יוכל לעבוד בוראו וקונו עוד ביותר כפלים מאשר בעוני כי אין השכינה שרוי אלא במקום שמחה ואנכי לא ידעתי אנכי חשבתי רק בעוני יוכל לקיים תורת ה' אבל עכשיו בחלומי ראיתי והבנתי אכן כי יש ה' במקום הזה. ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אעפ"כ צריך להיות מורא גדול ממקום הזה מאופן הצלחה וחלילה בקל יוכל הבן אדם מרב טובו לבעט ולשכוח בה' ואמר אין זה תכלית הראשון שיהיה בגדר העוני כי אם בית אלקים הייני בית נכון לעבודת אלקים שבטוח בדרך הזה אל יבעט. אבל וזה הייני מה שראיתי עכשיו בחלומי בדר הצלחה ורווחה הוא שער השמים זה שהבטחתי לעושר הוא שער השמים יגיע האדם אז עד שערי השמים מקור השכינה בשמחה:

והתחכם יעקב למען יוכל לקבל רוב הברכה ואף אעפ"כ לשמור את נפשו בלתי לבעט ויקח יעקב את האבן אשר שם מראשותיו אשר היה בעוני שמו שישן על זה האבן בלי כר וכסת וישם אותה מצבה דייקא זאת היה לו למצבה לזכר עולם למען יהיה לו לעולם כילב מעמד העוני נגד עינו וישם אותו למצבת עולם לזכר עולם שיהיה זה נגד עינו לבל יבעט כי יזכור בעת הדוחק והצרות ובודאי יתן שבח והודיה לה' אשר זכה אותו להרחיב גבולו זו ושוד שכית עשה ותיקן חכמת שלמה שאמר בכל עת יהיו בגדיך וכו' ושמן על ראשך אל יחסר. והנה השמן ג"כ מוסר השכל לבלתי שכוח בה' כמו שמבואר מדרש תנחומא פ' אמור אמרתי לכם ויקחו וכו' שמן זית זך למה להעלות נר תמיד וכי אור משלכם אני צריך אלא בשביל לשמור את נפשותיכם שנמשלה הנפש בנר שנאמר נר ה' נשמת אדם וכו': ח"ש ויצק שמן על ראשה גם שמן יהיה לו על מצבה זה בב' דברים אלו באבן הזה ובשמן הטוב יחזיק יעקב בעת בעבודת ה' וז"ש וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי הייני יען שכבר עשיתי לי גדרים טובים בלתי לבעט ובכן אשאל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ואיך יהיה לי שום מחסור והיה ה' לי לאלקים תמיד יהיה ה' לי לאלקים והוא יהיה בכל דרכי ולא אומר חלילה פועל ידי כוחי וגבורתי עשה לי את החיל הזה אלא זוכר אני תמיד בגבורות ה' במידת טובו וחסדו. ואמר והאבן אשר שמתי מצבה הוא יהיה לי בית אלקים. זה יהיה עמוד אמת מצבה חזקה לבית אלקים לשמור אותי לבית אלקים לבל יבעט. וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך עוד ביותר עשר פעמים אחי' טוב מאשר הייתי בעוני בברכה עוד ביותר אעבוד שמך הגדול ודי:

ובזה בארתי פסוקי פרשת ויגש ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם וידברו אליו כל דברי יוסף אשר דיבר להם עיי' רש"י סימן מסר להם פרשת עגלה ערופה וירא את העגלות אשר שלח יוסף ותחי רוח יעקב אביהם ולהנ"ל בזה יובן שאמרו ליעקב עוד יוסף חי הוא צדיק כמו שהיה וחי מיקרי צדיק ורשע מיקרי מת על זה אמרו יוסף חי שהוא צדיק וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים דייקא אף שהוא מושל בכל ארץ מצרים וכל טוב והרווחה וגדולה מלך על ראשו אעפ"כ לא ביעט בה' ועמד על מעמדו והיינו ויפג לבו בלתי להאמין זה לא היה רוצה להאמין שעוד יוסף חי בצדקתו והוא מושל וגם יש לו גדולה ואל יבעט אלא אם חי והוא צדיק אינו מושל ואם מושל אינו חי בצדקתו ע"ז ויספרו לו את כל דברי יוסף הייני תורה וחכמה פרשת עגלה ערופה אשר מסר להם וגם וירא את העגלות שראה לו הגדולה ואז ראה תרווייהו תורה וגדולה ותחי רוח יעקב אביהם בשמחה ונחת כי עודנו עומד יוסף בצדקתו וגם גדולה וכבוד לו:

ולדרכינו עוד יותר בארתי כאשר אמרנו אם יש לצדיק סיפוק כל צרכו וגדולה ועושר על ראשו אז ביתר שאת יעלה מעלה מעלה עד השמימה ולע"ד הוי"ל לכתוב יוסף חי עוד. וזה עוד יוסף חי הוי כמתהפך הסדר ולהנ"ל יובן שאמרו לו עוד יוסף חי דייקא יש לך עוד יוסף כמו שני יוסף יש לך עכשיו כי פי שנים ברוחו עוד ביותר גדול בצדקתו ותורתו בגדולתו ורב כבודו:

והנה בארתי בגמרא שבת אין השכינה שרויה אלא מתוך שמחה של מצוה ואמר רב יהודה וכן לדבר הלכה כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתתא ובארתי דהנה הקדמתי אם הלב טרוד ומוטרד מפגעי הזמן לא יוכל להגות בתורת ה' כדבעי שמעתתא בעי צלותא

כיומא

ובזה נלאתי. כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה היינו מי שאינו לומד תורה או שלא לשמה בודאי סייג לחכמה שתיקה וברוב דברים לא יחדל פשע. אבל כל הלומד תורה לשמה אז כל דבריו טובים וישרים אדרבה ידבר הרבה בחכמתו ותורתו והכל חכמה וטוב. וזה זוכה לדברים הרבה שהוא יוכל לדבר הרבה ולא יחטא אלא אדרבה יזכה לדברים הרבה ולו נאה לדבר להרחיב ולפרש והבן. וא"ש בעל הגדה הן אמת דרך חכמים לספר בקצרה ולא להיות מרבים בדברים אבל ביצי"מ אין זה מעלה אלא אדרבה צריך לספר הרבה ואף ואפילו כולנו חכמים והוא מן החכמה הס"ג לחכמה שתיקה אעפ"כ מצוה עלינו לספר ביצי"מ והיא מן החכמה לקצר בדברים כדרך החכם פה אבל אדרבה כל המרבה לספר ביצי"מ ה"ז משובח אף בכל מקום ברוב דברים אינו משובח אבל פה אדרבה כל המרבה לספר ביצי"מ ה"ז משובח והבן:

דף ד' גמרא אני אמלוך מפי בושת רבי והקשה בפרשת דרכים היאך שייך לקרות מפי בושת הא אסור לקרות רבו בשמו כמבואר סימן רמ"ב ס"ק כ"ו וגם גחזי נענש שקרא לאלישע בשמו: והנראה לענ"ד דנ"כ הקשתי על הגמרא פסחים דף נ"ו ע"א שהיה בניו של יעקב אומרים טרם מת אביהם שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ומפרש רש"י לאביהם היה אומרים כן והיינו מפני שיעקב ישראל שמו ואמרו שמע ישראל. והקשתי הא אסור לקרות אביו בשמו ותרצתי ע"פ תוס' חולין דף ל"ח ע"א ד"ה איצטרי ליה פירש בקונטרס דשמואל הוי קרי הכא לרב מפני כבוד וכו' וסיים התוס' שם מיהו על רב התכונא קשה דאמר בפרק יוה"כ סי' קי"א אזיל אבא למיקטל גברא וקשה שהיה תלמידו וקורא בשמו ואמר בחלק מפני מה היה נענש גחזי מפני שקורא לרבו בשמו ולפי' הקונטרס דאבא לשון חשיבות ניחא עיי"ש ראינו להדיא מתוס' הנ"ל היכא דהוי השם חשיבות שרי לקרות בשמו ולפ"ז גם פה ניחא שזה השם ישראל הוא כבוד ליעקב כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל ובה"ג היכא דהשם הוא כבוד לו רשאי לקרוא בשמו. ולפ"ז יש לי לומר פה הוא מפי בושת שמו משום שהיה מבייש פני דוד בהלכה שהראה לדוד דרך הישר וידע אפי' לדוד לבייש בהלכה ולהורות הלכה לאמיתה ובכן זה השם כבוד לו ומזה השם גופי' מוכח שהוא רבו לכן רשאי לקרות מפי בושת ולית חששות:

ובזה נראה לענ"ד לתרץ גם אידך קושיא הובא בצל"ח למה הביא הגמרא פה לא מפי בושת שמו שלא שייך כלל לכאן אלא להנ"ל ניחא דהגמרא רק רוצה להביא דדוד היה כמלך ברבו ולמה להביא כל אלה ולהנ"ל בעלה דהגמרא רוצה לתרץ דנקט שאמר מפי בושת רבו היאך רשאי לקרות את רבו בשמו בגלל זה מיד נקט הגמרא הנה לא מפי בושת שמו אל תטעה שהיה דוד קראו בשמו אלא לא מפי בושת שמו אלא שהיה מבייש פני דוד בהלכה ולפיכך נתנו לו זה השם והוא כבוד לו זה השם ומשום כבוד חלקו לו זה השם ולפיכך קראו אותו ורשאי לקרוא בשם הזה שהוא כבוד לו וזה דהכא לא מפי בושת בא רק לתרץ אלא היאך קראו בשמו ונכון. ובשבת קודש פרשת שמות שנת תרכ"ז כשאמרתי אצל כבוד אמ"ו עטרת ראשינו הגאון קדוש ישראל קדוש שמו מוה' אברהם שמואל בנימין סופר זצוק"ל אב"ד בק"ק פרעסבורג והיה קרוי אצלי לג' סעודות וכיבד אותי לאמור מהני מילי דבי מדרשי והעלתי תוך שאר חדושי גם דבר זה לפני אוזן צדיק זה ויתפלא מאוד ומצא חן בעיניו הקדושים זכותו יגן עלינו ועל זרעינו:

גמרא חכמים כמאן סבירא לי וכו' לעולם כר' גמליאל סבירא להו והא דקאמר עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה והנה באמת חכמים כר"ג ס"ל דמשמע לי' בשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים ויש בכלל הזה כל הלילה אלא דרבנן עשו סייג והרחקה דוקא עד חצות ומדאורייתא השיעור כל הלילה אלא דהם גזרו ועיי' ברבינו יונה שמפרש בפי' אחר דר"ג מחולק עם החכמים בסייג לר"ג לא עבדו הרחקה כלל ולרבנן עבד וי"מ דלרבנן עבדו הרחקה אם לא קרא שוב לא יקרא עוד [דיש כח ביד] די"ש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ור"ג מחולק בזה דאף שהוא מודה דעבד הרחקה עד חצות אבל באמת הוא מחולק לאחר חצות אם לא אמר דיאמר עוד עד עלות השחר ובזה תירץ הצ"ח הרמב"ם פרק א' מהלכות ק"ש הלכה ט' דפסק ונקט איזה זמן ק"ש בלילה מצותה וכו' עד חצי הלילה ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה השחר יצא י"ח שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה ותמהו הנ"י עליו הלא בגמרא דף ח' פסק רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג ורק לא עשו סייג כלל רק להחכמים ולמאי פסק הרמב"ם כהחכמים דמצותה לכתחילה עד חצות. ולפי הנ"ל מתורץ דגם ר"ג מודה דעשו הרחקה עד חצות אלא דפלוגתא של ר' גמליאל הוא רק אחר חצות לרבנן אם לא קרא שוב לא יקרא ולרב גמליאל גם אז יקרא ושפיר פסק הרמב"ם לענין לכתחילה כר"ג דגם ר"ג מודה לעשות הרחקה עד חצות וראיתי במשנה אחרים שהוא תירץ כן בשמו וראיתי שהובא כן בשם הצ"ח שכן לנכון מתורץ הרמב"ם ועיי' בקובץ שהובא כן בשם הצ"ח [ספר הצ"ח אינני בביתי] אך לפ"ז קשה לי מאוד מאי קאמר הגמרא לקמן דף ט' אמר להו רבנן כוותי סבירא לי וחייבין אתם והא דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה וא"כ מהך משמע דר"ג והחכמים סוברים גם לאחר חצות רשאי לאמר דהסייג רק הוא עד חצות ועבדו הרחקה ור"ג מחולק ולא עבד הרחקה כלל אבל בזה מודה החכמים לאחר חצות דרשאי עוד לאמר דאל"כ גם החכמים לאחר חצות אמרו אם לא קראו שוב לא יקרא א"כ עדיין מה השיב להן שחייבים לאמור הא הם אמרו דע"כ צריך לעשות כרבנן דיחיד ורבים הלכה כרבים וא"כ כיון דהחכמים אמרו אם לא קרא עד חצות שוב לא יקרא ע"כ הלכה כהחכמים בזה וא"כ מה זה שהשיבו להן רבנן כוותי סבירא לי וחייבין אתם הלא רבנן לאו כותי' סבירא לי דלרבנן אם לא קרא שוב לא יקרא עוד ולר"ג יוכל לקרות עד עלות השחר דיחיד ורבים הלכה כרבים וצריך לפסוק כהחכמים ואינו חייבין לקרות וע"כ רק זה הפירוש הוא העיקר דר"ג סובר דלא עשו הרחקה כלל ולרבנן עשו הרחקה עד חצות אבל אם לא קרא עד חצות יוכל לרבנן לקרות עד עלות השחר ואז שפיר דהשיב להו רבנן כותי סבירא לי וחייבין אתם גם לרבנן אלא דרבנן רק עד חצות עשו הרחקה וא"כ עדיין הרמב"ם קשה מאוד דליכא למימר דר"ג רק מחולק בלאחר חצות הא מוכח לאחר חצות גם רבנן מודו דיוכל לאמרו:

ושבתי וראיתי לקמן בפי' שמפרש דמספקי' להו דקא מספקי' לי' אי בעיקר דינו דאורייתא פליגן וממילא דהלכה כרבים או דילמא רבנן כוותי' ס"ל לענין דינו דאורייתא ולא פליגי אלא לענין סייג והרחקה ובזה לא היה חוששין לפסוק כהחכמים כיון דעיקר פלוגתייהו במילתא דרבנן הוא וכדי הוא ר"ג לסמוך עליו והיינו דקא מהדר להו ר"ג בעיקר הדין תורה רבנן כוותי' ס"ל ועיי'. והנה לפי דברי פי' הנ"ל בסברה הזאת שפיר מתורץ בהך הרחקה דהוא רק מדרבנן בזה לא שייך לומר הלכה כרבים ולענ"ד סברא זו קשה מאוד וכי משום דרבנן הוא לא שייך בזה הכלל דהלכה כרבים ובפרט שגם הוא סיים ולפי מה שכתבתי לעיל דלענין עיקר ק"ש חכמים גופי' מודה כ"ש דאתי' שפיר משמע גם לפי' דוחק זה הסברא:

והיה עלה בדעתי עוד לחלק ולומר אף דהחכמים אמרו לאחר חצות אם לא קרא שוב לא

יקרא

יקרא ועשו הרחקה היינו דוקא היכא דהיה פושע מתחילה
אבל היכא דאיתנס שנעשה לו ע"פ אונס דלא היה יוכל
לאמרו או דהיה שוגג בה"ג לא אמרו דלא יקרא עוד
דוקא היכא דהתחיל לאכול באיסור בשעת זמן הק"ש ולא
אמר עוד קודם זמן ק"ש הרבה ואיתנס אז מטרדות הסעודה
ולא אמר ק"ש בזה גם רבנן מודים דיוכל לאמר גם לאחר
חצות ק"ש והנה בניו של ר"ג בודאי בשהתחיל בהיתר
איירי כאשר ביאר הטו"ז ובה"ג הוי כאונס וחייבין לקרות
ק"ש וזה לשונו שאמרו והא דקאמרי עד חצות ושוב לא
יקרא הוא רק כדי להרחיק אדם מן העבירה דייקא במזיד
מן העבירה שיעשה עבירה ויפשע ולא יאמר בזמנו ויאחר
אז שלא לאמר כלל שהוא יהא פושע אבל באונס באמת
גם החכמים מודה ועדיין יוכל לקיים פירש רבינו יונה
הזה דהחכמים סבירא לי' אם לא יאמר עד חצות שוב
לא יקרא וזה שנראה לע"ד בפירש רש"י לקמן דף ע' בד"ה
או דילמא כותי' ס"ל ומשמע להו וכו' ומיהו היכא דאתנים
ולא קרא קודם חצות עדיין זמן חיובא וחזיר רש"י בלשונו
דנקט היכא דאיתנס ולא קרא ומדוע לא נקט סתם ומיהו
היכא דלא קרא אלא ע"כ אם לא קרא במזיד בלא
אונס והתחיל לאכול באיסור ואמר שעוד זמן ק"ש בה"ג
גזרו גם לאחר חצות שלא יאמר עוד וא"כ רק באופן הזה
דשאי עוד לאמר היכא דאיתנס וכמו של ר"ג באונס דמיא
דאיירי בהתחיל בהיתר ואז שכח מלומר ק"ש והוי כאונס
תדע דכה משמע לישנא הגמרא דנקט פה והא דקאמרי
עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה כדתניא חכמים
עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהיה אדם בא מן השדה
בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קמעא ואשתה קמעא ואישן
ואח"כ אקרא ק"ש וזה מזיד גמור הוא שמיד חושב בק"ש
להניח לאחר כך וע"כ יוכל לבוא שלא יאמר כלל ובה"ג
בזריכן גם אחר חצות דלא יאמר עוד ק"ש כלל כי מאחר
שהוא זכר בק"ש ואמר שיאכל תחילה ואח"כ יקרא :

ובזה ניחא לי מאוד דברי הקובץ שמפרש דע"כ זה
הפירוש הוא הנכון שהחכמים גזרו גם אם
לא יקרא עד חצות לשוב לא יקרא עוד מפשטי דברייתא
שנקט חכמים עשו סייג לדבריהם דמילת דבריהם למ"ד
ק"ש מן התורה קשה ולפ"ד י"ת ניחא דעשו סייג להרחקה
דזהו אפי' לבטל המצוה דהיינו שלא לאמר אז לאחר חצות
כלל ק"ש ועיי' שדבריו דברי טעם ולהנ"ל יובן דכיון דזה
סייג לדבריהם הפירוש אפי' לבטל המצוה לכן מפרש
הגמרא זה אבל דוקא באופן הזה דהוא פושע ואינו אונס
והיינו כדי שלא יהיה אדם בא ואומר ואח"כ אקרא ק"ש
והוא במזיד לא קרא ק"ש מתחילה בה"ג עשו סייג לדבריהם
דאפי' לבטל המצוה ודוק. וא"כ עדיין יש לקיים תירוץ
הצ"ח וליישב הרמב"ם באופן הזה דגם ר"ג מודה מתחילה
הרחקה עד חצות ומחולק רק על החכמים אם לא קרא
דלר"ג גם אז יקרא ולהחכמים לא יקרא עוד כיון דעד
חצות לא קרא לא יקרא עוד ק"ש וא"ת א"כ לקמן איך
קאמר ר"ג לבניו שאמר דצריך לעשות כרבים כהחכמים
דהחכמים כותי' סבירא לי' וחייבין אתם לקרות הא להחכמים
אין רשאין לקרות אבל יש לומר כנ"ל שם שהם אונסין
דהתחילו בהיתר ורק אז שגגו ולא אמרו בה"ג גם רבנן
מודי' דחייבין לקרות ק"ש ודוק :

ולכאורה מצאתי לי און מפי דברי הב"י שכתב
בשם הרשב"א דק"ש ערבית אחר שעלה
עמוד השחר לא יצא אלא ע"כ אנוס וכתב הב"י אבל מי שעבר
במזיד ונשתהה לא ואפי' בפושע נמי ואפי' תיכף לאחר ע"ה
אסור וכמעשה דר"ג דאמר לבניו אם לא עלה עמוד השחר
חייבין אתם לקרות הא אם עלה לא ואיכתו ודאי משמע
דלא היה שוגגין גמורין אלא פושעים לפי שנמשך אחר
הענין שמחה עכ"ל וא"כ משמע דלא היו אונסים אלא
פושעים ובה"ג באמת גם רבנן מודי דגם לאחר חצות לא
יאמרו אלא דראיתי בטו"ז סי' רל"ה ס"ק ד' שכתב על

ב"י זה ודאי פושעים דקאמר לאו דוקא פושעים : ממש
ח"ו דהא תלמידי חכמים היה אלא היפך דשוגגין גמירא
קאמר דהוי שוגג קרוב למזיד במה שהמשיכו כל הלילה
ולא קרא ופתאום בא עמוד השחר והא דאיתא בגמרא
האי זוגא דרבנן דאשתכר וכו' וכדאי הוא ר"ש לסמוך
עליו ולא אמרינן דלא היה שוגגין כיון שנמשכו אחר
ענין המשתה כבניו של ר"ג [ולא אמרינן דלא היה שוגגים]
כ"ל דבניו של ר"ג לא היו שכורים רק שהוא במשתה
והנהו רבנן היה שכורים בהתחלת הזמן ק"ש דאל"כ לא
היה אנוסים כיון דבאיסור נמשכו אחר המשתה וזה ידוע
אלא ודאי קודם זמן ק"ש נשתכרו בהיתר שאם נשתכר
אדם אחר זמן ק"ש לא מיקרי אנוס והנה מדברי טו"ז
עכ"פ נשמע שלא היה מזידים גמורים דיוכל לקרות אח"כ
ומרש"י שהבאתי ומיהו היכא דאתנים ע"כ משמע דלא
כב"י דבניו של ר"ג מיקרי כאונס ואמת כיון דהתחיל
בהיתר מיקרי לע"ד כאונס אלא אונס גמור לא מיקרי
דיקרא גם לאחר עמוד השחר ומהנ"ל רה"ם גמורה לחלק
בין אונס לפושע ושפיר תולה חילוק שלו והכל על נכון
ודוק היטב: אבל לר"ג אפי' אם עבר במזיד ולא קרא
ק"ש עד חצות אעפ"כ יוכל אז לקרות וזה לשון נקט הרמב"ם
ואם עבר ואיחר אפי' במזיד וראיתי בהקובץ שהוא מתרץ
גם הרמב"ם אף לפי פירוש הזה שמפרש דגם חכמים
מודים לאחר חצות דיוכל עוד לאמר אלא דהם עשו הרחקה
לכתחילה ולר"ג אפי' לכתחילה לא עשו הרחקה וקאמר
דלמ"ד ק"ש דרבנן מסתבר טעמא דר"ג ולמ"ד ק"ש מן
התורה שורת הדין נותן למיעבד הרחקה לר"ת ומסתבר
טעמייהו דרבנן וא"כ ר"י א"ש דאמר הלכה כר"ג
אזיל לשיטתו לפי מה דגרס הרי"ף והרא"ש בברכות דף
כ"א אר"י אמר שמואל ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא
משום דס"ל ק"ש דרבנן משו"ה פסק כר"ג משא"כ הרמב"ם
דפסק ק"ש דאורייתא וא"כ משו"ה שבק דברי ר"י אמר
שמואל ופסק כהחכמים דלמ"ד ק"ש מן התורה מסתבר
כהחכמים וקאמר אבל עיקר נראה לי כהצ"ח דלישנא
דברייתא משמע דנקט סייג לדבריהם למ"ד ק"ש מן התורה
קשה מילת דבריהם ועיי' ובאמת נראה לי כמו ליישב
דפסקינן סי' תרפ"ז בקריאת המגילה של לילה זמנה כל
הלילה ותמה המג"א מדוע ק"ש דוקא עד חצות ולהנ"ל
ניחא מגילה דרבנן לא עשו סייג :

ולפע"ד נראה גם זה לקיים ע"פ דברי פ"י שביאר
שהחכמים עשו סייג והרחקה ואסרו לאכול
קודם ק"ש ותפלה וכמו שאפרש בסמוך וממילא מלינו
לתימר כמי דמהכי תקנתא דרבנן דעד חצות לענין אף
אם התחיל לאכול בהיתר קודם זמן ק"ש אפ"ה משיגיע
חצות צריך להפסיק להחכמים ולדידהו כליכא שהות דמי
ולפ"ז שנראה לי בלשון לדבריהם שאמרו עד חצות עשו
עוד סייג אבל אם התחיל בהיתר שצריך להפסיק אז בחצות
ולאמר ק"ש וזה נמי מובן שהם עשו סייג שקודם ק"ש
אסור לאכול ג"כ עשו עוד סייג לזה ואמרו עד חצות דעד
חצות אפי' אם התחיל בהיתר צריך להפסיק ודוק היטב :

ולפי דברי פ"י הזה יש לתרץ הרמב"ם שכ"ל בפשיטות
ויש לומר נ"כ ר"ג מודה דלכתחילה לעשות
הרחקה עד חצות ואל יתחיל לאכול בתחילת הלילה ורק
עד חצות השיעור לאמר ק"ש ורק על זה מחולק עם החכמים
דהחכמים עשו סייג אף אם התחיל בהיתר וחצות צריך
להפסיק לק"ש ולר"ג מצותה עד שיעלה עמוד השחר ולא
צריך להפסיק בחצות ובזה קי"ל הלכה כר"ג אבל לזה גם
ר"ג מודה דלכתחילה לעשות סייג עד חצות ושפיר פסק
הרמב"ם לכתחילה עד חצות ודוק היטב :

ע"ב תוס' ד"ה וקורא ק"ש ומתפלל וכו' שאין לו לאכול
סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית והנה לפי'
תוס' הנ"ל משמע דוקא משעה שהגיע זמן ק"ש מאותו זמן
דוקא אבל חצי שעה קודם מותר אבל לימוד גם בזמן ק"ש
מותר

כיומא דאיסתני' אבל פרשנו הצדיק באמונתו יחיה ומצפה
לסוף היינו אם ראשית מצער אחרית ישגה. וזה שהסוף
יהיה בטובה מיד מתחילה כאן לו תקוה לעמוד בעת
לקיים תורה מעוני ועניות אל יבלבל אותו הרבה וזה
מקמא דפתחו רבנן אמרי מילתא דבדיחותא וזה הוא
לדעתי דאמר להם דברים טובים שיעלה לכבוד וגדולה
לבני מעיים אשר סוף הכבוד לבוא וזה היה מגדה לבם
להיות להם לכוח ואמר אל תיראו ואל תדאגו אם עכשיו
תלמדו תורה מעוני וכו' עוד ישגה אחרית' מרום הרים
וזה אמר להם למען לא יבלבל להם העניות ויצפה לתקוה
ואחרית טובה וזה יחזיק לבם לתורה ובדחו רבנן לסוף
דייקא זה מילה לסוף קאי אשלפניו אבדחו רבנן לזה
הסוף בדמו דמשמחים בזכרו הסוף שאחרית' ישגה מאוד
ובדחו רבנן לסוף שסופו יהיה מתוק וטוב ועי"כ יתבו
באימתא היינו עי"כ היה בשמחה והשכינה עמהם והבן.
ובזה הבנתי פה גמרא ברכות ידוע הרוצה שיעשיר יצפין
מצמו עיי' גמרא ב"ב הרוצה שיחכם ידרים עצמו והרוצה
שיעשר יצפין עצמו והנה ידוע מגמרא פה שבת דאין
השכינה שרוי' אלא מתוך שמחה של מצוה ואמרו וכן לדבר
הלכה' כי הא דרבא מקמי דפתחא להו רבנן אמר מילתא
דבדיחותא וא"כ מקמי הלמודא צריך דבר המשמח לב וזה
כוונת דוד דהיה כנור תלוי ובא רוח צפונית ומנשבת בו
היינו כל המקיים תורה מעוני סופו לקיימ' מעושר וחצות
לילה מרומז לתוקף הצרות עיי' בצל"ח על פסוק חצות
לילה אקום וכו' ואעפ"כ בחצות בא רוח צפונית ומנגן
בכנור והכנור היה מנגן מאליו וזה הרמז שבכל הלילה
בחצות הלילה רוח צפונית מנשבת היינו לאחר חצות הלילה
אף שהצרות המה בתוקף אעפ"כ מיד זה בא רוח צפונית
זה רוח הטובה ורוח עשירות שמצפה לו. ובזה מגדה לב
התלומד תורה והיה לו לשמח הלב ומיד היה עומד ועוסק
בתורה מתוך שמחה שעוד יבוא הטוב אם ראשית מצער.
ואיכם דוד בכינור לשמח הלב כמו שאיכם רבא במילתא
דבדיחותא ובטוח לבו ובדח לבסוף שאחרית ישגה רם ונשא.
ובזה חזרנו לבאר מדרש שהתחלנו דהנה בארנו יעקב
אבינו עשה מאבני המקום מצבה ולדעתי נעשו לו פכים
קטנים מזה האבנים אשר היה תחת ראשו ויצק שמן בתוכ'
כאשר מבואר במהרש"ל שהיה בזה הפכים שמן לנסך בזבח.
וזה הפכים קטנים היה ליעקב לראיה ולסגולה למען לא
יבעט בעשרו ובשלותו כאשר באמת אמר יעקב לעשו
קח נא את מנחתי כי חנני אלקים. וזכר בטוב כי לה' החסד
וחלילה להזכיר כוחו ועוצם ידו עשה לו את החיל :

והנה הכא הפסוק אומר לדעתי ויעבר יעקב את כל
אשר לו דייקא יעקב היה מעביר את כל
אשר לו כי שלו הכל בלי הזכרת שמה' הוא ויותר יעקב
לבדו דייקא שהוא לבדו כי הוא המושל באלה שכוחו
ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה. ואף שחלילה להרהר על
צדיק יעקב אבינו שהיה במדריגה הזה אבל אעפ"כ יעקב
עצמו שמתירא מפני החטא חושב לנפשו כי הוא יבוא
במדריגה הזה שיחשוב שהכל שלו ויותר לבדו שהוא יותר
לבדו ולא יזכר בה' כך חישב יעקב בלבו שהוא ככה יהיה
ואמר רש"י מדוע מתירא יעקב עכשיו שיבוא למדריגה
הזה ע"ז פירש רש"י שכח פכים קטנים דייקא ששכח בזה
הפך שמן מאבני המקום אשר עשה מצבה שיהיה לו לראיה
להודות שם ה' ובכן מתירא מאחר שזה הפכים אינכו עמו
ושכח מעבר לים שיהי' במדריגה הזה שיעבור כל אשר לו
ויותר לבדו בלי לזכור בה' שה' נתן הכל מאחר שפכים הללו
לא יהי' עמו לזכרון ומיד חזר עליהם למען יהיה השמן עם
הפך תמיד עמו לראיה לשם ה' כהנ"ל והבן :

וזה כוונת המדרש אמר הקב"ה ליעקב אתה מסרת נפשך
בפך קטן בשבילי רק בשבילי להיות זוכר בי דייקא
זה הפך קטן הוא שמור למעני לבלתי שאתה לא תבעט
ועכשיו שנשאר מעבר לנהר מסרת נפשך להביא לידך זה
הפך למען זכור בי לעבוד אותי תמיד חייך שגם אני
שהיד לשלם מדה כנגד מדה לבניך גם בפך קטן לבית
חשמונאי שנשאר גם שם פך קטן בחותם של כהן גדול
לראיה לפני ה' תמיד כמבואר כי השמן למוסר להבין
האדם מה השמן בא עת שיכבה עת שכלה השמן לא
דולק השלהבת כך הבן אדם עת תצא נפשו ישוב ערום
לאדמתו וכבה נרו וכמו שהשמן עליון כך כשמחך תמיד
יהי' עליון על הגוף ולא הגוף עליון על הנשמה ולכן
שילם ה' ג"כ בפך קטן להאיר לנו השמן למוסר השכל
לעבוד שמו הגדול כי המה רוצים לכבות השמן לבלתי
יהיה לעינינו מוסר ונעשה לנו נס אור עולם לנו ולבנינו
ואל יחסר שמן על ראשינו לפנות לה' הרחמים תמיד
לבינו :

ובארתי בזה כוונת הפסוק ביעקב ויאבק איש עמו
פירש"י שהיה מעלה עפר ברגליהם ופרשתי
יעקב אבינו מסר נפשו עבור פך קטן להיות בידו למוסר
השכל לבלתי נטות ימין או שמאל. והראה לו המלאך
למה זה לך והלא כאשר בארנו הפסוק לקמן תצא רוחו
ישוב לאדמתו היינו אל תבטחו בנדיבים בבן אדם דייקא
לפום הבטחתו בבן אדם שאין לו תשועה כי התשועה
אינו לו כי רק לה' הישועה כי בן אדם בעצמו לא יוכל
להושיע כי תצא רוחו ישוב לאדמתו. והנה אם יכיר
האדם בזה עת תצא רוחו ישוב לאדמתו אז מיד יתעורר
ואל יתגאה וזה שהראה לו המלאך שמעלה עפר ברגלו
הראה לו מעפר אתה ואל עפר תשוב ודי לך באלה
למוסר השכל :

וכן הנרות של חנוכה שלהבת עולה למעלה ועפר נשאר
למטה כך הוא סופו של אדם ואם בגבורה שמונים
ואעפ"כ לעפר תשוב ודברתי בזה מוסר הרבה וגם בארנו
אם ראשית מצער אחרית ישגה ככה הנרות של חנוכה
כב"ה להלכה קיימא תחילה אחד וסוף שמנה כך הבן אדם
לתורה ולקדושה יעלה ראשית מצער ולבסוף יתעלה באור
תורה בשלהבת גדולה תלמידי חכמים בזמן שמזקינין דעתן
מתיישבת עליהן אור תורה תמיד מאיר ביותר מנר קטן
יעלה אור גדול רע רע יאמר הקונה ואוזל לו אז יתהלל
לכן קבעו שמונה ימי חנוכה להודות ולהלל. וזה שבארנו
כנור היה תלוי על מטתו של דוד בחצות הלילה להאיר
ולנגן זה הזמר אשר בעל בטחון יזמר אחר חצות הלילה
עוד גדולה יעלה והבן :

ובדרוש לשבת הגדול בארתי זה הגמרא כנור היה
תלוי על אופן אחר כאשר חקרנו ואמרנו
דיציאת מצרים הוא עמוד היראה עת אשר אנו זוכרין
ביציאת מצרים נסים ונפלאות שעשה הקב"ה עמנו הוא
עמוד היראה המחזיק לנו מצות הרבה ורבות שבת קודש
הוא זכר ליציאת מצרים כמוכח וזכרת כי עבד היית בארץ
מצרים בכורים זכר ליציאת מצרים מצות סוכות כי בסוכות
הושבתי אתכם בצאתי ממצרים ציצית וראיתם אותו
וזכרתם אני ה' אשר הוצאתי מא"מ ק"ש ערב ובוקר
תפילין וכו' הוא יציאת מצרים וכו' וכדומה :

והנה החיוב עלינו אם אנחנו מקיימים התורה והמצות
כתקונן כסדרן וכהלכתן אז הרבה זכר למו
ביציאת מצרים בכל השנה לא בחג הפסח בלבד אשר מצוה
עלינו לספר. ובזה בארתי כוונת בעל הגדה שאמר אפי'
כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים וכו' מצוה עלינו
לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח
ואמרתי הן אמת החיוב עלינו בזמן הפסח כאשר ליומי
לספר בעתו ובזמנו ביציאת מצרים ודבר בעתו מה טוב:
אבל לא בעת הללו דוקא כי גם בכל השנה מחוייבים
לספר ביציאת מצרים כל השנה וכל היום התפילין שאנו
מניחים בתוכו יצי"מ שבת שנאמר יציאת מצרים וכדומה
והנה מי שיעשה ויחזיק התורה והמצות כל השנה זה סיפר
כל השנה הרבה פעמים יציאת מצרים אבל בעו"ה מי שלא

שומר שבת קודש או מי שלא יקרא ק״ש מידי יום - או מי שלא יחזיק במצות תפילין וציצית זה בכל שנה לא יספר ביציאת מצרים אבל ששונ לנו ולבנינו בכל השנה תורה ומצות לקיים ועל ידיהם לספר בכל השנה ביציאת מ״ם ואפי׳ כולנו חכמים וכולנו נבונים מצוה עלינו לספר ביצ״מ היינו בעתו ובזמנו אבל כל המרבה לספר ביצי״מ דייקא שמספר בכל שנה ביצי״מ בכל יום ויום זה בודאי קיים התורה והמצות ושומר שבת קודש תפילין וציצית וכדומה ה״ז משובח זה הוא משובח ביותר והבן כי ע״י שמצות שמר סופר וזוכר כל השנה ביצ״מ ומשובח הוא:

וזהו כוונת דוד בכנור כי ידוע גמרא יבמות כבר הבאתי לעיל דף ע״ב ת״ר כל אותן מ׳ ימים שהיו ישראל במדבר לא היה מנשבות בו רוח לפונית. וכו׳ וקמ״ל דעת רלון מילתא היא - ועיי׳ רש״י שרוח לפונית מחלות לילה ואילך שהיה מכות בכורים וה׳ הל״ל אותנו והיה עת רלון הוא כמו עת רלון שהרוח לפונית נושבת ומזמן הזה בכל הלילות בחלות לילה מסודר לטוב לנו כידוע. והנה זה רוח לפונית הוא זכר ליציאת מצרים כי ע״י עת רלון מיציאת מצרים שה׳ הכה בחלות לילה כל בכור ע״י כן היה הרוח לפונית מנשבת עיי׳ : והנה דוד שהיה רולה לעמוד ולעסוק בתורה להחזיק עלמו כגיבור חיל כאשר לעבודת ה׳ כתן סמכא בכינור בחלות לילה שאז הרוח לפונית היה מנשבת ועי״ז היה מנגן הכנור אחר ע״י רוח לפונית ביציאת מצרים ועי״כ מיד היה עומד ועוסק בתורה זה הוא מחזיק אותו לעבודת ה׳ כי זכר ביציאת מצרים והבן. כי יציאת מצרים הוא עמוד החזק להחזיק אדם על התורה ועבודה. ודע שגם האמונה תולה הקב״ה ביציאת מצרים במה שאמר אנכי ה׳ אלהיך אשר הולאתיך מארץ מצרים וכו׳:

ובזה חקירה ביאר ידידי ורב חביבי מגיד מופלג הרב המאה״ג חריף ובקי לדיק תווים כש״ת מוה׳ יעקב שניידערס נ״י אב״ד ק״ק שומרי חדש ראאב יע״א. דברי חכם במה שהוא אומר חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים וכו׳ ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן וביאר ידידי הרב הנ״ל ע״פ הכוזרי שהשיב החבר לכוזרי כששאלו על אמונתו והשיבו אנחנו מאמינים באלקי אברהם המוליא בני ישראל מארץ מצרים באותות ומופתים וחכם אפו עליו המלך הכוזרי שהיה לו להשיבו כי הוא המאמין בבורא העולם שמים וארץ והשיב לו יציאת מצרים היה לעינינו ואין פה להכחיש ולא להשיב אבל בבריאת שמים וארץ יש אפיקורסים להשיב וכו׳ וכו׳ :

ואמר הרב הנ״ל זה שהשיב לחכם שהוא אומר מה העדות וכו׳ והכם על כל שאלת החכם רק השיב לו כהלכות הפסח יציאת מצרים אשר היה לעינינו ובזה מספיק כל התירוצים ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אם את זאת השבת שהוא ה׳ אשר הוליא בני ישראל מאמ״ל לא לריך עוד שום דבר ושום טעם להמתיק לאמונתינו ובזה די הכל. וזה מספיק הוא לכל השאלות שאנו מאמינים בבורא אשר הולאתנו ממצרים ואחר זה אין לורך שום טעם ודבר כי זה הוא גדול על כולם והבן והרב הנ״ל האריך עוד במתק לשונו ודברי פי חכם חן יותר להסביר מאשר אכני בכתב פה :

ואיב להנ״ל בודאי טוב עשה דוד בחלות לילה בכינור להזכיר ביצי״מ להאמין בה׳ באמונה שלימה ומיד היה עומד ועוסק בתורה אשר ליוה ה׳ לטוב לנו כל הימים:

ובארתי בזה עוד הטעם ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה מלוה עלינו לספר ביצי״מ וכל המרבה לספר ביצי״מ ה״ז משובח שיינו כבר בארנו בשם החבר שכלל כל אמונת ישראל לאלות ביצי״מ שהכלל גדול ובזה מופת די לכל התורה לשמור

ולא לריך שום טעם וחקירה לאמונתינו כי אם לאמר אנו מאמינים בה׳ שהוליא את אבותינו ממצרים שהיה לעינינו. וזה הפירוש אפי׳ כולנו חכמים וכו׳ כולנו יודעים את התורה היינו אפי׳ יש לנו חכמה ובינה להשיב שולמו דבר על פי חקירה ותבונה ולהביא אות ומופת לתורה הקדושה אעפ״כ ביותר טוב להלות כל התורה וכל האמונה ביצי״מ אעפ״כ מלוה עלינו לספר ביצי״מ היינו כל התורה לספר ביצי״מ לומר אנו מאמינים ומקיימים התורה שליוה ה׳ המוליא בני״י ממצרים וכל המרבה לספר ביצי״מ שיהא שתולה הכל ומספר כל המלות ביצי״מ ה״ז הוא משובח כי על זה אין פה להשיב ולא שלא להרים ראש והבן :

ובזה בארתי גמרא ברכות דף י״ב ע״ב תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכו׳ מזכירין יצ״מ לימות המשיח והלא כבר נאמר הנה ימים באים נאום ה׳ ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את בנ״י מא״מ כי אם חי ה׳ אשר הביא את זרע בית ישראל מארץ לפונה ומכל הארצות אשר הדחתי שם אמרו לו לא שתעקר יצ״מ ממקומה אלא שתהי׳ שעבוד מלכות עיקר ויצ״מ טפל לו: ולהנ״ל ככה יובן כי לכאורה יש מקום לטעות שלעתיד שיאמר ויתלה האמונה אשר הביא את ישראל מארץ לפונה ומכל ארצות וינעו לומר לכן לא תזכיר עוד יצ״מ כי זה מופת אמת הוא מארץ לפונה ועל יצ״מ יש להשיב דבר ובכן מזכירין לעתיד רק אשר הביא מארץ לפונה אבל זה ליתא כי יצ״מ הוא אות ומופת לעינינו אשר אין פה להשיב ולא יוכל לזוז מינה אפי׳ שום מקלא מן המקלא. וזה שקאמר אמרו לו לא שתעקר יצ״מ ממקומה דייקא אל תחשוב שיוכל לעקור יצ״מ ממקומה היינו על זה שמורה לנו להאמין בה׳ חלילה להזכיר שיוכל לעקור ממקומה ולהשיב ולדחות חלילה בודאי זה לא יוכל לעקור כי יצ״מ אות ומופת גמור הוא לאמונתינו להאמין בה׳ אלא שתהיה שעבוד מלכות עיקר דייקא מה תראה עוד יותר פלאים ויצ״מ טפל לו אבל חלילה שתעקור קלת מיצ״מ ולומר שזה אינו די ליתן מופת על אמונתינו אלא זה בודאי לקיים בתוקף גם זה הוא עמוד החזק לעולמים והבן :

ואגב דאיירי פה מכין זה אמרתי כל המרבה לספר ביצי״מ ה״ז משובח ואמרתי עוד השעם לנאר דברי בעל הגדה אפי׳ כולנו חכמים וכו׳ ה״ז משובח . ובארתי ע״ד שבארו אאמ״ו הרב הגאון לדיק וחסיד קדוש עליון מוה׳ מאיר פריד זלוק״ל פסוק מלכים י׳ ומלכות שבא שמעת את שמע שלמה ובאת לנסות בחידות וכו׳ ותאמר אל המלך אמת היה הדבר אשר שמעתי בארלי על דבריך ועל חכמתך ולא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הוגד לי חלי הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי ודקדק אאמ״ו הנ״ל התחיל בשתים וסיים באחד ולא האמנתי לדברים :

וביאר ואמר הנה כבר אמר התנא בפרקי אבות ס״ב לחכמה שתיקה וזה דרכו של איש חכם שדבריו מעטים והנה זה המלכה שבא שומעת את שמע שלמה שהוא היה מדבר הרבה מפלגים על כל עץ ועץ כמבואר וגם שומעת שהוא חכם גדול עד למאוד וחכם זה לא רלה להאמין שיהיה חכם ומדבר הרבה אם הוא חכם דברי חכם מעוטים המה וא״כ כיון דמדבר הרבה אינו חכם ואם חכם אינו מדבר הרבה . וזה שאמרה אמת שמעתי בארלי על חכמתך ועל דבריך שמעתי שאתה מדבר הרבה וגם שמעתי שאתה חכם ולא האמנתי לדברים דייקא הדברים לא האמנתי זה לא יכלתי להאמין שהחכם ידבר הרבה עד אשר באתי הנה ותראינה עיני שאתה חכם גדול וגם תדבר הרבה וכל דבריך טובים וישרים לך כאת לדבר הרבה הוספת חכמה וטוב וכו׳ . עכ״ד אאמ״ו הגאון יזכר לטוב :

מותר דהכא משמע מגמרא שנקט אלא אדם בא לביתו אם רגל לקרות קורא משמע קורא מותר אבל לא לאכול ויעיי' בפרי מגדים וגם מוכח מסו"ז זה דוקא אם לא קרא מבעוד יום ק"ש בבית הכנסת :

גמרא כדי שלא יהיה אדם בא מן השדה וכו' ואוכל קימפא ושתה קימעא ועיי' בחדושי רבי ע"א מערכה א' במס' ברכות מלשון דלא יאמר אוכל קימעא משמע דאפי' טעימה אסור ועיי' שהוא עמד על פי' רש"י פה שמפרש מסייע לי' לר"י דאמר ערבית כמי ק"ש ואח"כ תפלה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ודלא כריב"ל דאמר תפלה ואח"כ ק"ש וכתב הגאון הנ"ל מאריכי' הלשון זה משמע דלא הוה סיוע ממש דבעי שיסמוך גאולה לתפלה דלא נזכר זה בברייתא אלא דהוי לאפוקי דריב"ל דס"ל תפילות באמצע תיקנו והקשה על רש"י אם איתא דרש"י ס"ל דמלשון אל יאמר אוכל קימעה משמע דאפי' טעימה אסורה והרי הטעם דטעימה אסורה משום דק"ש דאורייתא כמוכח במג"א סי' רל"ה א"כ הו"ל לרש"י לפרש ברווחא דהרי אמרינן מדקתני אל יאכל קימעה וכו' וקורא ק"ש ומתפלל דמשמע דאסור באכילת קימעא עד אחר התפלה ואמאי כהי דקודם ק"ש אסור בטעימה דהוא דאורייתא מ"מ בין ק"ש ותפלה יהיה מותר בטעימה אע"כ דצריך לסמוך גאולה לתפלה ואיכו רשאי להפסיק ולטעום והוי סייעתא ממש לר"י וסוגיא כפשטן עי' היטב :

ולע"ד נראה דלדקו רש"י גם בזה בפרוש' דמפרש דלא הוה סייעתא ממש כי כבר הבאתי לעיל בחדושי ופה לא אמנע מלהסביר היטב דהנה יש לפנינו בברייתא הזה סתירה מניה וב' תחילה פתח הברייתא כדי שלא יהיה אדם בא מן השדה וכו' ואוכל קימעא ומזה משמע דאף טעימה אסור כמו שדייק התה"ד דנקט קימעא והוא טעימה וקשה לי הרי מסוף הברייתא שנקט ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך משמע דוקא פתו שהוא סעודה וכאשר חקרתי לעיל דנקט פתו ומברך משמע להדיא דמברך אח"כ בברכת המזון ובודאי אכל כשיעור סעודה דצריך לברך אחריו וא"כ משמע להדיא דוקא אז מותר לאכול פתו אבל קודם לכן רק פתו פת שהוא סעודה אסור לאכול אבל טעימה שרי מדלא נקט סתם וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל. ולמה שנקט פתו ומברך אלא ע"כ דהא קמ"ל דאז מותר לאכול פתו אשר מברך אחריו כאשר הסברתי לעיל וא"כ משמע דוקא סעודה אסור אבל טעימה מותר. לכן נראה לע"ד למלוא לב השוה להשוות רישא עם סיפא וכוונת הברייתא כמו שהמליא ככוכה הגאון רבי עקיבא איגר בק"ש שהוא דאורייתא אז באמת אפי' טעימה אסור משא"כ בתפלה שהוא דרבנן אז טעימה מותר ורק סעודה אסור ולפ"ז בהתחלת הברייתא ברישא דאיירי רק לענין ק"ש קודם ק"ש שלא יאמר אוכל קימעא ואח"כ אקרא ק"ש בה"ג אפי' טעימה אסור ואמת לשון קימעא משמע אפי' טעימה אסור אך אח"כ סיים הברייתא ואם רגיל לשנות וכו' וקורא ק"ש ומתפלל דאיירי מתפלה כמי שם סיים ואוכל פתו ומברך דקאי כמי על תפלה בה"ג רק סעודה אסור אבל באמת קודם תפלה יהיה לכל הפחות טעימה מותר ולכן נקט על זה שנקט וקורא ק"ש ומתפלל כמי היינו שיתפלל תחילה ולכן יתפלל תחילה כדי שיוכל אז לאכול אפי' פתו ומברך שצריך לברך אחריו ברכת המזון סעודה גמורה וזה רק רשאי אחר התפלה כי סעודה גם קודם תפלה אסור. וכבר כתבתי לעיל לכן נקט ואוכל פתו ומברך ולמה לא נקט ומברך ואוכל פתו אלא דהברייתא הברכות איכו רולה לאשמעינן אלא ואוכל פתו ומברך אז יוכל לאכול אפי' פתו דצריך לברך אחריו ברכת המזון היינו סעודה. ואמת בין ק"ש לתפלה יש לומר טעימה מותר וברייתא דנקט וקורא ק"ש ומתפלל קאי על זה שנקט אז מותר לאכול פתו ולברך ובזה לאשמעינן

דסעודה קודם תפלה כמי אסור אף שתפלה רק דרבנן ועדיין ליכא סיעתא היטב לכן מפרש רש"י רק על זה יש סיוע דק"ש קודם תפלה :

אך לפ"ז יהיה קשה לי דאיפכא מוכח מזה הברייתא דע"כ לא צריך להסמיך גאולה לתפלה דאל"כ יהיה קשה עדיין למה נקט הברייתא בסיומא דוקא פתו ומברך דזה אז מותר משמע הא קודם עכ"פ טעימה מותר הא טעימה ע"כ כמי קודם תפלה אסור משום דצריך להסמיך גאולה לתפלה וא"כ למכ"מ אמרה הברייתא דוקא פתו מותר אז הא קודם דוקא פתו אסור אבל טעימה שרי למכ"מ קמ"ל זאת הא קודם ק"ש גם טעימה אסור ולאחר ק"ש מגילא טעימה אסור משום דצריך להסמיך גאולה לתפלה ועדיין הו"ל לברייתא רק לסיים ואוכל סתם דאז יוכל לטעום משא"כ קודם לכן אפי' טעימה אי אפשר ולמכ"מ קמ"ל ואי תימא אעפ"כ הברייתא עיקר דיכא קמ"ל דקודם תפלה רק סעודה אסור אבל טעימה מותר למכ"מ קמ"ל זאת בתפלת מעריב פה הא איכו גוכא דיוכל לטעום קודם תפלה הא קודם ק"ש אסור טעימה ממילא לא יוכל לטעום בין ק"ש לתפלה משום דצריך להסמיך גאולה לתפלה ואי דרולה לאשמעינן הדין על מנחה זה לא שייך ללמוד בתפילת מעריב :

אבל אכני אעפ"כ אמינא דאיכו ראיה דצריך להסמיך גאולה לתפלה דיש לומר ברייתא עיקר דיכו קמ"ל דקודם תפילת מעריב רק סעודה אסור אבל טעימה מותר וכ"מ איכא במי ששכח להתפלל תפלת מנחה דמתפלל ערבית שתים ותפלה ערבית שנית הוא לתשלומין מנחה: וא"כ בה"ג לאחר תפלה ראשונה יהיה טעימה מותר וסעודה אסור קודם תפלה שנית שמתפלל לשם תשלומין ופה לא שייך להסמיך גאולה לתפלה ועליו רמיא החיוב לחזור ולהתפלל שנית לתשלומין ואסור לו לאכול סעודה ושפיר איכא כ"מ בה"ג וברייתא עיקר הדין רולה לאשמעינן. ולדיכא ג"כ שפיר כעלה ומיושב הברייתא כסדרן וכהלכתן דאכן פסקינן כר' יוחנן גם בערבית להסמיך גאולה לתפלה ואעפ"כ שפיר אף דטעימה קודם תפילת מעריב מותר מ"מ צריך הברייתא למנקט וקורא ק"ש ומתפלל משום דצריך להסמיך ואעפ"כ אז נקט ואוכל פתו ומברך דקמ"ל הא קודם תפלה דוקא פתו סעודה אסור. אבל טעימה מותר וא"ת למכ"מ הא כבר בארכו הכפ"מ בהתפלל לשם תשלומין ודוק היטב. ויהיה עכשיו לדיכא דין התה"ד אמת טעימה קודם ק"ש אסור אבל קודם תפלה טעימה מותר וכן קי"ל דגם במנחה טעימה מותר ובזה מיושב סתירת לשון הברייתא כאשר בארכו והמבין יבין : ולהכ"ל בפשיטות בלא אריכת כלל יש לומר דע"כ מוכח עכשיו מהך דפה דק"ש דאורייתא דכל טעמא דטעימה קודם ק"ש אסור וקודם תפלה מותר משום דק"ש דאורייתא ותפלה דרבנן ומברייתא פה ע"כ מוכח לחלק בין ק"ש לתפלה כי לק"ש נקט אפי' טעימה אסור ולתפלה בארכו ע"כ טעימה מותר ורק סעודה אסור דאל"כ יהי' הברייתא סותר מני' ובי'. אך לפ"ז יהי' קשה על מ"ד דסבר דק"ש דרבנן וא"כ אין חילוק בין ק"ש לתפלה וכמו שטעימה קודם ק"ש אסור ה"ה לתפלה יהיה קשה דברייתא פה סותר מני' ובי' ואין לומר בסוף קאי על תפלה הא אין חילוק בין ק"ש לתפלה. ואף למ"ד ק"ש דרבנן אמרתי לאחר העיון ליישב כאשר ישבתי לקמן דף כ"ח קושית ש"א דהקשה למ"ד ק"ש דרבנן קשה מתכית' שבת דף ג' לא ישב אדם וכו' מפסיקין לקרות ק"ש ואין מפסיקין לתפלה וקשה הא ע"כ דהייכו טעמא דמפסיקין לק"ש הוא משום שק"ש דאורייתא ותפלה דרבנן ולמ"ד ק"ש דרבנן מ"ט מפסיקין לק"ש ולא לתפלה עיי'. ותרלתי לפי מאי דקי"ל דתפלת מנחה וגם שאר תפלות יש להן תשלומין אם שכח מלהתפלל שחרית יש תשלומין בתפלת מנחה שמתפלל שתים וכן בשאר תפלות וכו' ולענין ק"ש פסקינן

רוב השיטות דאף תשלומין. וא"כ שפיר מפסיקין לק"ש דאם שוכח ק"ש אין תשלומין משא"כ לענין תפלה אין מפסיקין דאף אם ישכח יש לו תשלומין. ועיין לקמן בחדושי שהארכתי קצת:

וא"כ גם פת יש לומר כן אף דק"ש דרבנן מ"מ כיון דאין תשלומין א"כ שפיר אף טעימה אסור דחששו שפי' משא"כ לענין תפלה די"ש תשלומין שפיר טעימה מותר. ובכן שפיר מיושב הברייתא כמי אליבא דמ"ד ק"ש דרבנן ואין סתירה כאשר בארנו: אך לפ"ז יש"י כשאר קושיא שהבאתי למג"א עדיין אמר הברייתא אוכל פתו ומברך ואי דרוצה לאשמעינן הא טעימה קודם תפלה מותר הא זה אינו ניחא דטעימה אחר ק"ש וקודם תפלת מעריב יהי' מותר הא צריך להסמיך גאולה לתפלה וע"כ תירץ דברייתא עיקר דינו רוצה לאשמעינן דקודם תפילת מעריב טעימה מותר (ואי משום מנחה כבר בארתי לעיל הו"ל בתפלת מנחה להשמיענו ולא בתפלת מעריב) ואי"ת הא במעריב אינו ניחא הא שפיר בארתי די"ש ניחא דאם שכח מלהתפלל מנחה דמתפלל ערבית שתים ובתפלה שניה שהיא לשם תשלומין לא שייך סמיכת גאולה לתפלה בה"ג טעימה שרי וסעודה אסור:

ולהנ"ל עדיין קשה למ"ד ק"ש דרבנן וע"כ צריך ליישב ולומר דהיינו טעמא דטעימה אסור קודם ק"ש משום דק"ש אין תשלומין אבל תפלה יש תשלומין ומותר טעימה וא"כ להנ"ל עדיין קשה הא למג"א אמר הברייתא פה אוכל פתו ומברך וא"ת דרוצה עיקר דינו לאשמעינן דטעימה מותר קודם תפלה קשה הא זה לא שייך דצריך להסמיך גאולה לתפלה גם במעריב ואי דתירצנו דעיקר הדין לאשמעינן בעי טעימה מותר וכפ"מ בשכח תפלת מנחה ומתפלל שתי פעמים מעריב ואחרונה לשם תשלומין בזה טעימה קודם מותר. הא זה ליתא להנ"ל מ"כ בארנו דטעימה לכן מותר קודם תפלת מעריב. או מנחה משום די"ש תשלומין. גם אם שכח הא פה למג"א איירי בשכח פעם אחת מנחה ומתפלל עכשיו לתשלומין וא"כ בה"ג מבואר בדין אם עבר שני תפילות ולא התפלל אין לו תקנה וא"כ בזה התפלה שהוא מתפלל עכשיו לשם תשלומין עדיין גם טעימה אסור דאם ישכח עכשיו להתפלל לשם תשלומין מנחה כבר אין לו עוד תקנה ומ"ש מק"ש ועדיין קשה על הברייתא למג"א אמרו אוכל פתו ומברך ותיחדד שכלך כי קשה להנ"ל. וע"כ צריך לומר זה נ"י דלקמן דסובר ק"ש דרבנן סובר כריב"ל דלא צריך להסמיך גאולה לתפלה בשל מעריב וא"כ שפיר מיושב הברייתא דאשמעינן לענין טעימה אסור משום דאין תשלומין ולענין תפילה טעימה מותר וא"כ בין ק"ש לתפלה טעימה מותר. ודוקא פת אסור לאכול וזה שנקט הברייתא ואוכל פתו ומברך לאשמעינן דייקא הא קודם תפלה רק לאכול פתו אסור אבל טעימה מותר כי לתפלה יש תשלומין וכוון הברייתא:

ולפ"ז יש ליישב הרי"ף דפסק ק"ש דאורייתא ותמהו עליו האחרונים למה לא פסק כרב יהודה דהוא רבו של ר' אלעזר ולהנ"ל מיושב היטב דהרי"ף דפסק וכן פסקינן להלכתא דצריך גם בערבית לסמוך גאולה לתפלה ע"כ מוכח מהך ברייתא פה דק"ש דאורייתא ובזה מיושב סתירת לשון הברייתא ושפיר יש לחלק לק"ש דטעימה אסור שהוא דאורייתא משא"כ קודם התפלה וכוונת הברייתא כאשר בארנו ואין לומר כאשר בארנו דילמא ק"ש דרבנן ואעפ"כ יש לחלק בין ק"ש לתפלה משום דק"ש אין לו תשלומין כהנ"ל עדיין קשה לרי"ף דפסק דצריך להסמיך גאולה לתפלה למג"א אמר הברייתא כו' הא אינו ניחא במעריב דיטעום בין ק"ש לתפלה דצריך לסמוך גאולה לתפלה וא"ת דכפ"מ גם במעריב בשכח מלהתפלל מנחה בה"ג טעימה קודם תפלה שניה מותר [illegible] בה"ג אז אין לו עוד תשלומין גם טעימה אסור ולכן להרי"ף ע"כ מדויק דק"ש דאורייתא היא והיינו טעמא בק"ש טעימה אסור משום שהוא דאורייתא משא"כ בתפלה שהוא דרבנן והברייתא בהכי מתוקם וכפ"מ לדינא איכא בשכח מלהתפלל מנחה כאשר בארנו לעיל ודוק היטב. אך עדיין יש להעמיד חילוק אחר בין ק"ש לערבית כי אם גם ק"ש דרבנן יש לומר עכ"פ חובה אבל תפילת ערבית רשות אבל יש לומר כיון דקיבלו עליו כבר הוא חובה עלינו. וגם בזה יש לחדד ולומר אם החילוק בין ק"ש של ערבית לתפלת ערבית מצד דתפלת ערבית רשות ולכן טעימה מותר קודם תפלת ערבית ע"כ. עדיין קשה איך איכא ניחא הא צריך להסמיך גאולה לתפלה וע"כ צריך לתרץ דאיכא כפ"מ בשכח להתפלל מנחה דמתפלל ערבית שתים וא"כ בהדי זה דמתפלל עוד הפעם לפני זה טעימה מותר. הא להנ"ל גם זה קשה הא תפלה שניה שהוא מתפלל לשם מנחה ע"כ חובה היא ועדיין אינו יוכל לומר דטעימה מותר וחזור בה והפוך בה. וע"כ צריך עדיין לאסיק ולחלק ולומר בין ק"ש דאורייתא לדרבנן ושפיר הרי"ף פסק ק"ש דאורייתא והבן כי נכון מאוד: וה' יורנו נפלאות מתורתו הקדושה:

גמרא אמר מר וכו' הקשה הצל"ח מאי ראיה ומאי סייעתא איכא לר"י דלא נזכר בזה הברייתא שום סמך גאולה לתפלה ועיי' וכבר הבאתי גם הגאון רע"א כיון לזה ותפרש באמת רק דראיה הוא דתחלה ק"ש ואח"כ תפלה ולענ"ד נראה בפשיטות לומר דהמעיין ברש"י יראה שרש"י מפרש וסמיכת גאולה לתפלה דוד רמזה דכתיב ה' צורי וגואלי וסמך ליה יענך ה' ביום צרה וגם הובא ירושלמי משל למלך שאוהבו דפקו בפתחו של מלך מלא שהופלג אף הוא הופלג עיי' והנה הסברא חילוקה היא דע"כ צריך לסמוך גאולה לתפלה מאחר דדוד רמזה ומוכח בירושלמי רק אם אמרינן דהחכמים תפלה באמצע תיקנום אז ע"כ מוכח דתקנת חכמים היא כנגד זה וע"כ מוכח דלא צריך להסמיך וצריך לעשות כת"ת אבל אם תניא להדיא בברייתא קורא ק"ש ומתפלל כיון דחזינן דק"ש קודם תפלה בה"ג בודאי איכא סיוע לר' יוחנן דכשאר על סברה חילוקה דצריך להסמיך גאולה לתפלה כי כך רמזה דוד וכך היא הסברא המובאת בירושלמי וזה דופק על לבנו להסמיך גאולה לתפלתינו. ובזה מיושב קושית סמיכת חכמים למה הביא רש"י פה זה הירושלמי דלא לצורך ולהנ"ל המעיין סידר רש"י יראה דיפה כיון רש"י הראיה היא רק דצריך להתפלל אחר ק"ש והיינו שפירש רש"י ודלא כריב"ל ואז מפרש רש"י וממילא איכא סייעתא דכשאר על סברא גדולה שמפורשת בירושלמי ועל פסוק ה' צורי וגואלי וכוון כאשר בארתי:

עוד הפעם נראה לבאר למה הביא רש"י זה הירושלמי והנראה שרש"י רוצה לתרץ קושית הגאון רבי אליעזר הובא בצל"ח במה שאמרו כל הסומך גאולה לתפלה והרי גאולה קודמת לתפלה הו"ל לומר כל הסומך תפלה לגאולה עיי' שתירץ הצל"ח רק עולה יפה לתפילת שחרית ולא לתפלת ערבית. והנראה לענ"ד ע"פ דברי הירושלמי שאמר מלא שהופלג אף הוא הופלג אלא אם רצה שתהיה תפלתו מקובל יתקרב אליו בשירות ותשבחות של גאולת מצרים ואז מיד יתפלל והנה יש קשר וסמיכה לתפלתינו וזה הוא סמך שיש לנו לסמוך שיקובל תפלתינו ע"י הגאולה שאנו מקרבין לגאולה וא"כ הגאולה הוא הסעד והוא הסמך לתפלתינו שאנו מצפין שיקבלו ברצון. וזה מבואר בלישנא הסומך גאולה לתפלה דייקא תפלתינו יסמך ע"י גאולה וזה שפיר נקט סומך גאולה לתפלה הגאולה היא סמיכת לתפלתינו וזה שרוצה רש"י דקשה לרש"י איפכא הו"ל לומר סומך תפלה לגאולה על זה הביא הירושלמי וביאר וסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד והובא הירושלמי על זה דעוד קרב

אז תפלותינו מקובל ומילא ע"כ הגאולה היא סמיכה לתפלתינו ובזה נראה לומר מדוע לא קאמר הגמרא כל המקרב גאולה לתפלה ולמה נקט סומך אלא היינו הך בלישנא הזה מובן תרווייהו גאולה היא סמיכה לתפלתינו והפשט נמי מובן דצריך לסמוך ולקרב מיד בלי הפסק להתפלל ודא ודא מובן והבן זאת . ועיין לקמן דף כ"ו הקשתי על ר' יוחנן דאמר מעוות לא יוכל לתקן וכו' זה שביטל ק"ש של שחרית וק"ש של ערבית ולהנ"ל קשה דר' יוחנן דסבר דצריך לסמוך גאולה גם במעריב א"כ בתשלומין ליכא סמיכת גאולה לתפל' ק"ש כבר אמר בלילה ששכח נקט שביטל ק"ש ואח"כ אמר או שביטל תפלה והוי הפסד גמור ואפשר לומר מיד שמסיים שמנה עשרה מתחיל להשלמת מעריב והוי כתפילה אריכתא וסמך על גאולת שחרית. או י"ל לומר כיון שסיים יהי' לרצון כו' צורי וגואלי ומיד הוא חוזר גואלי מיקרי גאולה והוי עדיין סמיכת גאולה לתפלה ואפשר בגלל זה תיקן ר"י לומר בס"פ ה' צורי וגואלי שאם יזדמן ששכח ויתפלל עוד הפעם להשלים שיהי' סמיכת גאולה לתפלה :

גמרא אמר רבי אלעזר וכו' גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאלו בגבריאל וכו' תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים עיי' פה של"ה ותמלא כחה שמורה לנו דרך החיים להשיב בתשובה שלימה לקונו באחת ובדרכיו הלכתי לבאר ולחקר ולהבין לאזן שומעת תוכחת חיים תשובה מאהבה לקיים באחת ולא בשתים כן דברתי בדרשה לשבת תשובה בעזרת האל היושב בשמים :

איתא בפרשת נצבים פרשת התשובה והיו כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך בכל הגוים וכו' אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך וכו' ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך . ובארתי פסוקי אלה בלי צורך הדקדוקים . הנה התשובה שאנו עושים להשיב ליוצרינו הוא בשני דרכים הראשון היא משובחת ויעלה לריח ניחוח באחת. והיא תשובה מאהבה שאנו שבין אל אבינו שבשמים ומכירין רוממת הבורא ומכירן בחיי עולם הנצחיות גדולת הבורא שהוא אל חי וקים שמטיב ומשפיע חסדו גבר עלינו וזוכר בעולם הבא שכולו טוב וחיי נצחיות לנצח עולמים זה הוא התשובה מאהבה אשר אהב לאבינו שבשמים באהבה גדולה וזוכר בבורא יחיד ומיוחד לאהוב אותו בכל לבבו ובכל נפשו מאהבה גמורה :

ויש עוד תשובה פחותה מדרגה אחת ורואה לארץ ולא לשמים ולכן תשובתו איננו באחת כי אם בשתים והיינו תשובה מיראה זה הוא או מאימת המות אם יזכיר לו יום המיתה ויזכיר לו ממדת הדין אשר מתוחה ובעוה"ר הרבה שלוחים למקום למנוע הטוב ולהביא משחית ושחת לכן בוחר בטוב ומואס ברע ונקדים פה דברי השל"ה וזה לשונו ואני אומר לפי שמצינו שני מיני תשובה דהיינו תשובה מאהבה ותשובה מיראה והפרש ביניהם שבזה זדונות נעשה כזכיות וזה שזדונות נעשה כשגגות ואמנם בדרשות תוכחת מוסר אשר לנו בארץ שגם ע"י תשובה מיראה שנעשה שגגות היינו תיכף אחר התשובה כשחוזר אחר כך ועושה שנית תשובה טוב הרי היא מאהבה ונעשו זכיות ונאמרו בזה הפסוקים שובה ישראל וכו' כי כשלת בעונך . והיינו שנאמר שוגג וכמו שדרשו רבז"ל ואמר אח"כ הנביא קחו עמכם דברים ושובו אמרו אלי' כל תשא עון וקח טוב דהיינו בשובו שנית ישא כל העון שלא ישאר ממנו לגמרי וקח טוב דהיינו שנהפך לטוב ולזכות. נמצא מה שזוכה בתשובה מאהבה בפעם ראשון צריך בתשובה מיראה לכפול שני פעמים וידוע שע"י העון וכו' :

וסיים ישעי' שחטא ושב בתשובה מאהבה הודיע כי מה שצריך השב מיראה לעשות בשני פעמים שעל הנביא בפעם אחת וסר העון גם החטא שהוא שוגג תיכף יכופר ואמר מיכאל מורה על אהבה וגבריאל מורה על מדת הדין על גבורת הבורא שבידו לעשות גיבור אל. וזה תשובה מיראה וקאמר מיכאל באחת תיכף הוא עף למעלה ומתדבק בבוראו דהוי תשובה מאהבה וגבריאל בשתים כתיב מועף ביעף דהיינו בשתים שצריך להכפיל תשובתו שני פעמים עכ"ל השל"ה עיי"ש :

ובארתי באלה גדולת תשובה שמגעת עד כסא הכבוד דייקא אז הוא התשובה במדריגה גדולה אם מגעת עד כסא הכבוד היינו ששב מגדולת ורוממת הבורא מכבוד ה' וקדושתו דזה הוא כבודו רוממתו וגדולתו . ובזה ביאר השלה העדותי בכם שמים וארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים דייקא קאי על התשובה התשובה יהיה של דרך ברכה על דרך החיים . ולהכי באר'תי יותר מי ששב מאהבה רואה לשמים משם התשובה היינו תשובה ברום המעלות אבל מי ששב מיראה רואה על הארץ מעפר אתה ואל עפר תשוב ורואה הארץ היינו המיתה וזה כוונת המקרא העדותי בכם בתשובה שמים וארץ תוכל להשיב תשובה ע"י שמים אחת בכסא כבוד. או ע"י ארץ כי תשוב לאדמה ותזכיר יום המיתה החיים והמות נתתי לפניך דייקא תוכל להשיב אם תראה בחיים חיי נצחיות וזה מאהבה או מיראת המות ובחרת בחיים אנכי אחפוץ שתשיב ע"י החיים ותראה לחיי הנצחיות ולא ע"י מיתה וזה תשובה מאהבה :

ובארתי בזה כוונת הפסוק בבראשית ויהי מקץ ימים וכו' ויבא קין מנחה מפרי האדמה לה' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל קין ואל מנחתו וכו' אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ ובארתי קין רק זוכר בה' היינו מקץ ימים קין זוכר שיהי' כימים שלו קץ שימות ורואה ומסתכל באדמה ובגלל זה הביא מנחה לה' והיינו לכן הביא מן האדמה יען שהאדמה היה מה שהזכירה לקין לשוב אל ה' והבל הביא גם הוא אבל מבכורות צאנו דייקא בעת לידת צאנו רואה בחיים ולא במות וזה היא תשובה מאהבה . לכן צריך קין עוד להשיב פעם אחת כי תשובה מיראה ביאר בשם השל"ה צריך עוד הפעם תשובה וזה שאמר הקב"ה אם תטיב שאת דייקא אם אחר זה עוד הפעם תטיב שאת אז יכופר הכל ואם לאו לפתח חטאת רובץ החטא השוגג נשאר והבן כאשר ביאר השל"ה בתשובה מיראה השוגג נשאר. וכיון דקין רק עשה תשובה מיראה גרם שהרג את הבל דאלו היה במדרגה מאהבה בודאי לא היה חוזר לעשות רע להרוג את הבל אחיו אבל יען שזכרו בה' היה רק מיראה רק מאחר שנסתכל באדמה לכן בקל החזיר לחטא ח"ו אח"כ קול דמי אחיך צועקים עלי מן האדמה דייקא יען שאתה רק זכרת בי מאדמה רק מיראה ולא מאהבה :

ובזה בארתי מתניתי' ר"ה דף כ"ט והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכי ידיו של משה עושות מלחמות או שוברות מלחמות אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים היה גוברין ואם לאו היה נופלין ובארתי בזה פסוקי תורה והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק וכבר ידוע דמלחמת עמלק וכל מחלה אשר הביא ה' על ישראל היה באופן לסורות להם להשיב אל ה' ולפרוש ממדות אינו טובות ולקבל עליהם מדה טובה וברכת ליראה ה' כל הימים :

והנה היה בישראל ששב אל ה' מיראת עמלק אבל לא זו דרך המובחר הדרך המובחר הוא להסתכל בכבוד שמים ולהשיב אל ה' מתוך האהבה רבה חיים והיה כאשר ירים משה ידו דייקא משה היה מגביה

ידו

ידו והראה להם להסתכל בשמים משם יהיה התשובה אחוז בכסא כבוד לראות בחיי נצחי ולא מתאוות מות אז גבר ישראל במעלה העליונה כיאות לאיש אשר שמו ישראל והיה כאשר יניח ידו הייני כאשר היד נוטה לארץ לכל ספחות ליראת ה' להתירא מן העמלק ומן האדמה: וגבר עמלק דייקא בזמת שב כל ישראל בתשובה ומתעוררין אבל וגבר עמלק הייני תשובת' היה רק מכח עמלק מיראה עמלק ולא מאהבה והבן. והה שנקטו במתנית' וכי ידו של משה עושים מלחמות אלא לכן הנביא משם ידו כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה דייקא בתשובת כלפי מעלה לרוממת הבורא ועושין תשובה מאהבה ומשעבדים לבם לאביהם שבשמים בזה אופן עושין תשובה שרואין לאביהם שבשמים מסתכלין כלפי מעלה אז גוברין ואם לאו נופלין אף שהוא תשובה אבל מיראה ולריך להם תמיד להסתכל שסופ' נופלין. וזה היא מדה אינו משובחת שיהיה תמיד הבן אדם בעלבות או הפירוש כפשוטו ואם לאו נופלין דזה אינו תשובה גמורה:

ובזה באורתי פסוקי יחזקאל ל"ג הנה כן אמרתם לאמר הנה פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה וכו' אמר וכו' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחי' שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל ופרשתי שהמה אומרים שכל כך הפשעים גברו שאינו יוכל להשיב מאהבה אלא כל תשובתם היא מיראה והיינו פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים כל כך נמקים ולא יכלו להשיב אלא בזכרם ואיך נחיה שלא יוכלו לתחיות ומתיראין מפני שמות על זה השיב ה' לא אחפוץ אני במות המת או במות הרשע אם מלד זה שב מלד שזוכר במות כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה דייקא בזה האופן אם שב ורואה אל החיים חי נצחיות מאהבה גמורה בלי זכירת המות אלא ומי מסתכל בחיים אעפ"כ ישיב ואמר לכן יען שאתם עושים תשובה מלד המות ואיך נחיה והוה רק תשובה מיראה לכן לריך עוד הפעם להשיב ואז הוי תשובה גמורה כנאור הלל"ח. וז"ש אח"כ שובו שובו מדרכיכם הרעים דייקא אתם לריכים ב' פעמים להשיב אל ה' ואמר ולמה תמותו בית ישראל למה יחשוב בית ישראל שימותו ולמה זכירה במות ואז להשיב ולמה יזכיר שבית ישראל ימות בית ישראל לא ימות לעולם כמוכח גמרא יעקב אבינו לא מת מה זרעו בחיים אף הוא בחיים אלא בית כשר בישראל לא ימוע לעולם גם במיתתן קרויים חיים והבן:

ובארתי ג"כ טעמא של שבת קודם בין עשרת ימי תשובה שקראו בשמו שבת תשובה ואף הפשע הוא מפני שהוא חד מימי תשובה קראו אותו שבת תשובה ולדעתי עוד רמז אחר בתוך שם השם הזה ובו יבואר מדרש רבה פרשה בראשית ויצא קין מלפני ה' להיכן יצא רב הונא בר יצחק אמר יצא שמח וכו' פגע בו אדם הראשון אמר ליה מה נעשה בדינך אמר ליה עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדם מטפח על פניו ואומר כך היא כחה של התשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת. הרבה כבר ראוהו וכן תמהו על המדרש הזה מה ענין שבת אלל התשובה וגם מילה ונתפשרתי מה היא הפתרון ובארתי ע"פ מה דמבואר רים הלכות שבת בטו"ז סי' רמ"ב ח"ל בטור הביא גמרא דכל כתבי כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עע"ז כאנוש מוחלין לו איכא למידק אי לא עשה תשובה שבת מאי מהני ואי עשה תשובה שבת ל"ל ונראה דמיירי שעשו תשובה אלא דתשובה לא מהני שיהיי' מוחלין לו כדאית' בפרק יוה"כ עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת וקמ"ל כאן דאם עשו תשובה ושומר שבת כהלכתו מהני תשובה שיהיה נמחול לו עכ"ל הטו"ז שם. והנה קין חטא חטא מיתת ב"ד דהרגו את הבל אחיו ועל זה תשובה תולה ומיתה ממרקת וזה כוונתו שאמר עשיתי תשובה ונתפשרתי דייקא שעשו בי פשרה אלי מיד נמחל ועוד לריך להמתין עד מיתה שממרקת והיינו תשובה תולה ומיתה ממרקת ואמר אדם אח"כ כך היא כחה של תשובה מיד אמר מזמור שיר ליום השבת דייקא בשמירת שבת תלא נקי גם ממיתה ולא לריך להמתין על מיתה שתהא ממרקת אלא שיכפר כולה דתשובה תולה בשמירת שבת קודם כהלכתו מהני בהדדי עם תשובה שיהיה נמחול לו לגמרי ופלא טובה לו קמ"ל לשמור שבת כהלכתו ואז נמחול העון לגמרי לכן נתיחד שבת לתשובה ואמר מזמור שיר ליום השבת שעי"ז נמחול העון לגמרי והבן והמדרש הזה הזהב שביב לו וראיה לטו"ז היטב:

ובזה באורתי לכן קראו שבת של עשרת ימי תשובה שבת תשובה להורות שבת עם תשובה יחדיו לדקו ובהם תרווייהו נימחול העון מיתת ב"ד לגמרי וכולה מכופר בהדי שבת ותשובה תשובה ושבת שני אחים יחדיו ולדקי להדדי והבן. ועל דרך זה אשר אנחנו פה בחקירה ודרישה אמרתי ליישב מדרש הזה ולתרץ קושית הטו"ז שהקשה אי לא עשה תשובה שבת מאי מהני ואי עשה תשובה שבת ל"ל ויש לומר בעושים תשובה מיראה שע"כ לריך עוד הפעם להשיב שיהיה נמחק גם השוגג כי בתשובה מיראה נשאר שוגג ולדעתי אם שומר שבת כהלכתו אז מוחלין לו לגמרי גם השוגג ודי בתשובה פעם אחת ושומר שבת כהלכתו ולכן שמו נאה לו כמו שקראו שבת תשובה כי בשבת ותשובה די בשובה אחת ושבת קודם לנחת כי ימחוק גם השוגג בזכות שמירת שבת קודם. וזה כוונת המדרש עשיתי תשובה ונפשרתי הייני שעושה עמי פשרה כי עוד נשאר השוגג ועי"ז אמר מזמור שיר ליום השבת בלירוף שבת קודם נמחק גם העון ומכופר כולו עד גמירא וזדונות נעשה לו כזכיות בזכות שבת קודם גם הוא יקרא עסור וקודם:

ובזה מובן פירש הפסוק שהתחלנו שמורה לנו להשיב תשובה מאהבה לראות לחיים חי נלחיות והנה מי שרק ירא ה' מיראה ולא מאהבה זה בודאי לא מקיים בכל נפשך כמוכח בגמרא שהפירוש אפי' נוטל נפשך כי הוא רק ירא מפני המות ורולה החיים ואם ימסור נפשו מיד למיתה הלא אז אין לו יותר כלל כי כל היראה שלו הוא בהזכר יום המיתה ובודאי אינו רולה למסור נפשו למיתה והבן אבל מי ששב מאהבה ולא מיראת המות ומכיר גדולת ה' זה מוסר נפשו למען ה' ולמען תורתו: וזה שקיים הפסוק ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך וככה תשוב אל ה' בכל נפשך מאהבה אפי' נוטל את נפשך ולא מיראת המות: וזה שקיים ע"כ התשובה הוא למען חייך שאתה תראה החיים מלך חי וקים חי עולמים חיי נלחיות והבן כי טוב:

ומגמרא פה למדנו מיכאל באחת מי כאל התשובה באחת וגבריאל בשתים נבור אל בשתים להורות תשובה מאהבה מכסה כל פשעים ויעבור כל חטאים וזכור אלה בידך לקיים כמיכאל באחת ולא כגבריאל בשתים ושבת ותשובה ג"כ לדקו יחדיו ראם כי בזה האדם חדש ובזה האדם יתקדש וכנשר נעורו יתחדש להשתחוות לה' בהדרת קודש עשה תשובה מאהבה ואינה ונחת ואז התשובה הטובה באחת והיא משובחת:

דף ה' אמר ר' לוי בר חמא לעולם ירגיז וכו' אם נלחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם פה לא פירש רש"י היכא משמע אמרו בלבבכם דקאי על עסק התורה דלעיל לגבי מימרא דריש"ל אמר ר' יוסי מאי קרא' רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם מפרש רש"י דקאי על ק"ש שפירש אמרו מה שכתב על לבבך. וראיתי בספר סמיכת חכמים שמפרש על לבבך קאי על תלמוד תורה כדאיתא בפרק קמא דקדושין אל תיקרי ושנתם אלא ושלשתם לעולם ישלים אדם שנותיו וכו' והיו הדברים האלה על לבבך ושננתם לבניך וקאי על

על לבבך עם ושננתם לבניך ובגמרא הזה דקאי על לבבך כשמע תורה נראה לענ"ד לומר קצת באור לדברי ר"נ דקאמר ר"נ אם תלמיד חכם הוא אין צריך ולכאורה לדברי ר' יוסי דקאמר דמצוה לקרות על מטתו הוא מפסוק רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם אמרו מה שכתב על לבבך וא"כ איך משמע מזה דפטור הוא ת"ח ולהנ"ל נראה לענ"ד גם ר"נ ידע לכוון המקרא ואמר אמרו בלבבכם דקאי על עסק התורה היינו אם עסקו בתורה על משכבכם ודומו סלה בשינה אחרי כן מי שעוסק בתורה עד שינה או סמוך לשינה לא צריך שוב עוד ודומו סלה יוכל לישן ודוק :

ועי"ל מרב נחמן דעל לבבכם קאי על לימוד התורה ולענ"ד נראה תרווייהו משמע מאמרו בלבבכם כמבואר ברש"י אמרו מה שכתב על לבבך על משכבכם זה ק"ש ולענ"ד נראה דזה המאמר אר"ל ב"ח לעולם ירגיז תלוי בזה המאמר הראשון שהקשו כי קשה לכאורה איך משמע על משכבכם ק"ש ולהנ"ל מאוד נעלה דאם דרשינן כר' יוסי מאי קרא רגזו דקאי דמצוה לקרות ק"ש על מטתו וע"ז אמרו בלבבכם ק"ש כפירש רש"י אמרו מה שכתב בלבבך על משכבכם וזה ק"ש דאז המצוה הנה לרב נחמן דקאמר ואם ת"ח הוא אינו צריך ע"כ ואל תחטאו ומעתה קאמר ר' לוי מש"ה לעולם ירגיז אי כרב נחמן אז יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם כמבואר דקאי על לימוד התורה נצחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם פירש אילו אמרו בלבבכם לא קאי על תורה ורק קאי על טרם משכבו בשעת שינה יקרא ק"ש את אמרו בלבבכם כפירש רש"י דקאי על ק"ש א"כ יקרא ק"ש ושפיר נקט על משכבכם מעל משכבכם מוכח דעל לבבכם קאי על ק"ש א"כ יקרא ק"ש ובין כך ובין כך כילול מחמת ואי דאמרו בלבבכם קאי על לימוד התורה יעסוק בתורה ואם כל אלה לא מהני יזכיר לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה וגם זה לא מתנגד לפשט של ר' יוסי דמפרש דומו סלה על השינה כי שינה אחד מס' במיתה וטרם שינה יקרא ק"ש ובפרט טרם מותו וכיון שיזכיר לו יום המיתה בודאי יקבל עליו עול מלכות שמים באהבה :

ובדברי לעיל דאמרו בלבבכם משמע לימוד התורה ממאמר קדושין ושננתם אל תיקרי ושננתם אלא ושלשתם נראה לענ"ד לומר זה סמיכת הגמרא אסמיכתא מאי דכתיב ואתנה לך וגו' תורה זו מקרא והמצוה זו משנה להורותם זו גמרא וכולן ניתנו למשה מסיני וא"כ בודאי ראוי הוא שישלש אדם שנותיו בזה במקרא ומשנה וגמרא ואין לאחד קדימה כי כולם ניתנו למשה מסיני וזה קאי אמאמר שלפניו דע"כ אמרו בלבבכם יעסוק בתורה ומהיכא ידעו שיעסוק בתורה הוא באמרו בלבבכם ע"כ מדסמך ושננתם ושננתם הוא לימוד התורה והיינו ושלשתם שלים במקרא ושלים במשנה וגמרא ע"ז הביא זה המאמר דמקרא ומשנה וגמרא כולי צריכה לימוד כי הלכה למשה מסיני הם ונכון ומעתה לפי פירוש הזה את דקאמר ואם לאו יעסוק בתורה ע"כ הפירוש ג' צריכים מקרא משנה וגמרא כיון דקאי על ושננתם והיינו ושלשתם וזה אמרו בלבבכם ע"כ ב' צריכים להרגיז יצר הטוב על יצר הרע ובזה שבארתי דרב נחמן דקאמר אם תלמיד חכם הוא אין צריך בארתי ר"נ נמי כיון לזה הפסוק אמרו בלבבכם הוא תורה כמבואר גמרא פה א"כ נמי צריך לומר כל הני בכלל כי אמרו בלבבכם קאי על ושננתם ושלשתם ונראה בפשיטות כך הוא דרכה של תלמידי חכמים לשלש שנותם :

ולזה מתקו לי לפרש פירש"י שמפרש ואם תלמיד חכם הוא שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד די בכך וזה קשה יתר מאוד בדברי רש"י שנקט לחזור על משנתו הו"ל לנקוט ואם תלמיד חכם שרגיל במשנתו תמיד למה זו לחזור על גרסתו ולהנ"ל מאוד נעלה כי רש"י מפרש שם בקדושין ועיי' אלא ליומא מפרש רש"י שישלש האדם לימי שבוע שני ימים מקרא ושני ימים משנה ושני ימים גמרא ולפי אלה קשה איך קאמר רב נחמן ואם תלמיד חכם הוא אין צריך מדנקט אמרו בלבבכם את עוסק בתורה ה' אמרו בלבבכם קאי על הני שלשה מקרא ומשנה וגמרא וזה שפיר אמרו בלבבכם כל הני אז על משכבכם אבל לאו בכל יומא קורא הת"ח כל הני ב' דשני ימים מקרא ושני ימים וכו' וא"כ איך שייך אמרו בלבבכם אבל כיוצא שהת"ח אף שלומד היום משנה אבל הוא חוזר תמיד מה שלמד אתמול וכל השבוע אחר ותמיד חוזר מה שכבר למד בזה השבוע וכיון שחוזר הרי תמיד ושלשתם יחד וזה שפירש רש"י שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד בכל עת הוא כמי חוזר מה שלמד וממילא לדקו יחדיו :

ועוד יש לומר רב נחמן סובר כאידך דרש של הגמרא ושננתם שיהיו מחודדים בפיך ולא דרש ושלשתם ודי במשנה וגמרא לחוד רק שיהיו מחודדים בפיך ומפרש רש"י חוזר עליהם ובודק בעומקא ועיי' וא"כ שפיר קאי של לבבך על ושננתם ומי שהוא ת"ח דברי התורה מחודדים בפיו ושפיר מגן ולא צריך ק"ש ובזה נראה מתוך פירש"י שמפרש ואם ת"ח הוא שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו ומה לו לרש"י בזה לחזור של גרסתו ולהנ"ל יובן שע"כ אמרו בלבבכם הוא לימוד תורה ועל כרחך צריך לומר היכא משמע להו וצריך לומר מושננתם הסמיכות וע"כ צריך להיות כמו ושננתם ובארנו דהפירש הוא שיהיו מחודדים בפיו וכבר פי' רש"י שם בקדושין מחודד בפיו אחר עליהם כלומר מי שיחזור על משנתו זה הוא מחודד ולזה מפרש רש"י פה שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד והוא שפיר מחודד בפיו וזה אמרו בלבבכם ושננתם מחודד ודוק כי מחודד הוא :

ראיתי דבר נאה בסמיכת חכמים שקאמר ע"פ דברים אלה דדרשינן אמרו בלבבכם על ת"ח שיעסוק בתורה יהי' פשט' דקרא הכי כי אמרינן בעלמא כל הכועס כקנה חוטא באין ת"ח משא"כ בת"ח אף שכועס איננו כקנה חוטא כדאמרינן לקמן ת"ח דרתח אורייתא הוא דמרתחא ליה וזה פירש רגזו ואל תחטאו פירש אף שרגזו יהיה בזה האופן שלא תחטא והיינו אמרו בלבבכם פירש עסקו בתורה ואז אינו כקנה חוטא ויפה כיון. וגם אנכי אמינא מילתא לפרש רמז טוב בדבר הזה פסוקי התורה תלוה ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחושן המשפט על לבו בבואו אל הקודש לזכרון לפני ה' תמיד ובארתי כי לכאורה הוא סתירה בגמרא תענית דף ד' אמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח ובדף כ' שם תניא לעולם יהי' אדם רך כקנה ואל יהי' כארז וכו'. והתירוץ הוא הא במילי דעלמא כגון בזה המעשה יהיה רך כקנה אבל הא במילי דשמיא בזה יהיה הת"ח קשה כברזל ולא יוכל לכפות אפי' והכעס אז בחיק חכמים ינוח. ח"ש ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחושן המשפט על לבו דייקא קשה כחושן וכברזל לעולם יהיה הכהן קשה כברזל אבל ביאר הכתוב רק בבואו אל הקודש דייקא בתורה ובקדושה שם יהי' קשה לזכרון לפני ה' תמיד דייקא מה שנוגע לפני ה' אבל במילי דעלמא רך כקנה :

ובדברי סמיכת חכמים אמרתי לבאר גמרא סוף ברכות א"ר א"ר ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרא בניך אלא בוניך שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול. ונראה ע"פ גמרא קדושין דף ל' את והב בסופה אפי' אב ובנו רב ותלמידו שעוסקים בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה ואין זזין משם עד שנעשים אוהבים זה את זה והיינו מי שכועס עבור התורה ופלפול לאחר זה מיד נעשה שלום ומבואר גמרא תענית דף ד' שאמר ת"ח צריך להיות קשה כברזל דכתיב ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרא אבניה

אלא בוניה את שאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך שלום הרבה היכא ואמר וכו' אלא בוניך ובוניך הנה שקשה כברזל כהנ"ל ואף שקשה כברזל מ"מ סופו שלום שלום רב לאוהבי תורתך אף שתראה באוהבי תורה פלפול עצום וקשה כל אחד כברזל שלא הניח מדעתו אעפ"כ סופו שלום ואין למו מכשול בכעס ואורייתא הוא דמרתחא ואמר אח"כ יהי שלום בחילך דייקא כמבואר גמרא שם בתענית אמר רבינא אעפ"כ מבעי' לאינש למילף נפשי' בניחות' שנאמר והסר כעס מלבך והיינו לזה אמר עלה טובה יהי שלום בחילך היינו בחילך של תורה טוב למילף נפשי' בניחות' שנאמר והסר כעס מלבך ושלוה בארמנותיך גם בתורה טוב שלום וטוב שלוה . ויותר יש להמתיק ולומר הגמרא שם והסר כעס מלבך דכאשר בארנו פה בשם שגיכת חכמים דרגזו ואל תחטאו בה"ג היינו חוטא בכעס אמרו בלבבכם אם הוא בלימוד תורה את שאמר בגמרא אף בלבבכם שהוא התורה הכעס שרי אעפ"כ גם בתורה טוב להסיר הכעס והיינו הסר הכעס "מלבך" אף שזה לבך : או בלבבכם מורה דשרי לכעוס אעפ"כ הסר הכעס מלבך גם מלבך היינו התורה והבן :

רש"י ד"ה ודומו סלה יום דומי' וכו' הוא יום המות שהיא דומי' עולמית ואחוד תמהתי וכי שייך לומר דומי' עולמית ואי תחיית המתים אשר אנו מאמינים באמונה שלימה ובפרט רש"י איוב ז' פסוק ז' זכור כי רוח חיים לא תשוב עיני לראות טוב פירש"י לאחר המיתה וכאן כפר איוב בתחית המתים אלמא משום דאמר לא תשוב עיני לראות טוב ואיך יפרש רש"י כאן דומי' עולמית לכן נראה לע"ד איש רע בודאי לא יקום בתחיית המתים כמבואר גמרא כתובות בטל אורות טליך אור תורה מחיהו וזאת ישים אל לבו שיום המיתה יהי' לו דומי' עולמית אם לא ירגיז יצר הטוב על יצר הרע אבל אם ירגיז אז לא יהיה דומי' עולמית הנה לתחיית המתים וזוכה ונחיה ונירש טובה וברכה :

אמר ר' יצחק כל הקורא ק"ש וכו' כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע וכו' מרישא דענין דכתיב יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתיב בתרי' רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם :

עיין במדרש רבה וזאת הברכה אמר רב שמואל בר נחמן וכי ימים הם מתים אלא אלו הצדיקים אע"פ כשהן מתין ימיהן בטלין לעולם אבל הם עצמם קיימים וכו' אלא רשע בחייו קרוי מת מפני שרואה חמה זורחת ואינו מברך יוצר אור שוקעה ואינו מברך מעריב ערבים אוכל ושותה ואינו מברך עליהם אבל הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר ולא בחייהן בלבד אלא אפי' במיתתן מברכין ומודין לפני הקב"ה שנאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם עיי' במדרש רבה שמפרש דקאי על המיתה . ובהדי הספדא של אמ"ו הגאון דק"ק פ"ב בארתי זה הפסוק רוממות אל בגרונם על דרך המדרש שקאי על המיתה . ואגב גררא אעתיק פה לזכרון לצדיק זה איזה מילי דהספדי' שהספדתי על רבינו אמ"ו הרב שהי' גאון אמיתי ומפורסם צדיק יסוד עולם עטרת תפארת ישראל קדוש וטהור עמוד הזמן פאר הדור נר ישראל גדול בשערי בת רבים קדוש שמו מוה' אברהם שמואל בנימין סופר זלוק"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק פרעשבורג יע"א :

כתיב בתורה ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל . איתא גמרא יומא אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנאמר ואברהם זקן בא בימים. והנראה לע"ד כי הגמרא דייק זאת מדנקט כפל הלשון כיון דנקט זקן למה נקט בא בימים או כיון דנקט בא בימים למה נקט זקן אלא דדייק הגמרא זקן יש פירוש אחר לא זקנה בימים אלא זקן שיושב בישיבה היה וקנה תורה וחכמה זה זקן ובא בימים שג"כ היה לו זקנה: והנה רבינו הקדוש הגאון מוה' אבש"ב גם שמו שראשון אברהם הוא דומה למדת אברהם ואף שהוא לא היה בא בימים כי אוי לנו כי חטאנו שלקח מאתנו עוד טרם שהגיע לשיבה אבל זקן ויושב בישיבה היה. בישיבה גדולה והעמיד תלמידים הרבה ועליו יוכל לאמר ואברהם זקן בא בימים זקן ויושב בישיבה היה הנה בארתי עוד מילת בא בימים ועל פי גמרא מועד קטן דף כ"ו ע"ב כי כה נפשי' דרבינא פתח עלי' האי ספדנא תמרים הניעו ראשם על צדיק כתמר נשים לילות כימים על משים לילות כימים ופירש"י שעשים לילות כימים בתורה :

והנה בארתי כל אדם יש לו יום וגם לילה אבל תלמיד חכם כמו הא דרבינא שעשו רוב הלילה בתורה זה הביא כל הימים היינו הביא רק ימים ולא לילות כי גם לילה שם ליום ואור לו בתורה הקדושה זה שנאמר הכתוב ואברהם זקן בא בימים דייקא שהוא הביא רק ימים ולא היה לו לילות כלל כי אור לו בתורה. וגם רבינו הקדוש והגאון היה בו מדה אברהם אבינו שעליו יאמר ואברהם בא בימים שלילה כיום יאיר לו בתורה הוא הביא עמו רק יום ולא לילה תשובות רבות אשר השיב רבינו הגאון לשואלו דבר כתב ונחתם בלילה שהיה הלילה לו למשמר לתורה ולהלכה אשרי העם שהיה להם ככה אך כעת חסר מאתנו על זה דוה לבינו חושך בעדינו אוי לנו כי פנה יום :

איתא גמרא סנהדרין דף י"א תנו רבנן משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל וכו' שוב פעם אחת היו מסובי' וכו' ונתנה וכו' בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאי נתנו חכמים עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו מתלמידו של הלל :

ובארתי בקיצור דברים אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה אבל לא מתוך עצבות והנה לא היה יוכל שתשרה השכינה על שמואל מאחר שאין דורו זכאי והיה שמואל תמיד בצער מחמת הדור שאין זכאי והיה דואג על הדור ומצער עצמו תמיד וא"כ לא היה יוכל שתשרה השכינה כי הוא היה מלא צער והשכינה אינו שורה אלא מתוך שמחה . וכן רבינו הקדוש תמיד היה לו צער מדור תמיד מתאנח על השמועות שבאת לו שנספרדו חבילות זה בוכה במה לעצמו וזה בוכה במה לעצמו והתורה והיראה הלוך וחסור בעוה"ר ובכל יום ויום היה לו צער גדול והיה דואג בלב נשבר על דורו אוי לנו ואבוי רבינו הגדול אשר היה ראוי שתשרה עליו שכינה פנה מדורו עד הנה הוא היה מתאנח עבור דורו (שתשרה עליו) ועכשיו בעוה"ר גדול כים שברינו כל הדור מתאנח עבורו על השמועה כי באה כי לקח ארון אלקים ובודאי ראוי להתאנח במר נפשינו על פטירת צדיק זה כי חסרנו הרבה מי יעמוד במדינו נפלה עטרת ראשינו אוי לנו כי חטאנו :

ועליו יש לומר כמו על שמואל הקטן הי חסיד הי עניו וחסיד קראו שמו כאשר בארתי הפסוק יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם ואמרתי חסיד הוא זה דעושה חסד עם אחרינא וטוב לכל וגומל טוב עם בני אדם :

והנה יש שני מיני לומדי תורת ה' מי שלומד לעצמו ולא לזולתו רק משים נפשו בכפו ויגע בתורה עד כי גדל מאוד ויש עוד מי שלומד לזולתו ולומד עם תלמידים רבים ומחדש חדושים יקרים וכותב ומישב לשלחו דבר וגם כותב חדושי תורתו למשמרת והנה זה שרק לומד בפני עצמו ולא לזולתו. זה משמת כאבד מאתנו בעו"ה והתם קאי וקיים אבל עוד ביותר יש להתאנח ולבכות מי שלומד עם אחרינא והעמיד תלמידים הרבה

והשיב

זהשיב שלחו דבר זה גם בעת מיתתו עוד שפתיו דובבת בקבר יגדיל שמו ויאדיר גם בעלמא דקשוט הולך מחיל אל חיל ע"י חדושיו ותלמידו ותלמידי תלמידיהון :

ויש הפסוק יעלזו חסידים בכבוד היינו בכבוד ה' ותורתו ירננו על משכבותם כאשר ביאר המדרש שהבאתי פה שקאי על שכיבת הקבר גם לעת הזה ירננו חסידים אנשי המעשה אשר עושים חסד עם בני אדם עם הדור והנה מי שלומד בפני עצמו זה לא צריך ללמוד בקול גדול ולקרוא בגרון אלא ידבר וילמוד בנחת אבל מי שלומד עם אחרים ורבים באים לשמוע ממנו תורת ה' צריך קול והגרון כמו שאמר הש"י לישעי' קרא בגרון ואל תחשוך כשופר הרם קולך והנה מי שלומד עם תלמידים זה בודאי רוממת אל בגרונו היינו בגרון בקול לכן ירננו על משכבותם דייקא כי הרבה היה מעריכים בגרונם לכן גם על משכבותם בקבר ירננו גם שם ילכו מחיל אל חיל ע"י התלמידים וחרב פיפיות בידם שהיה כתבו חדושי תורה בידם וזה להם למשמרת גם בעלמא דקשוט וחרב בידם גם בעלמא דקשוט כגבור חיל אגור בחרבו כך הם המה גבורים בתורה וגם בקבר שלהם אורה. וז"ש דוד יגיע כפיך כי תאכל מה שיגעת בכפיך לכתוב חדושי תורה אשריך וטוב לך טוב לך גם בעולם הבא כי נשאר חדושיו פה ויאמר הלכה בשמו :

הנה גם על רבינו הקדוש רבי הגאון זאת יאמר רוממת אל בגרונו היה מטריח עצמו בישיבה גדולה לאלקים לדבר וללמוד בקול כאשר אנכי בעיני ראיתי וזכרתי ג"כ להיות מתלמידיו לשמוע קול תורה מפיו הקדוש ושאבתי מבארו מים חיים ראיתי מה שהוא היה מטריח עצמו וסובל הכל למען ללמוד לתלמידיו וגם חרב פיפיות בידו שהיה כותב חדושיו כאשר הניח אחריו ברכה אמתחת מלא ספרים מזוקקים שבעתים אוי ואבוי כי נאבד מאתנו לקח אותו אלקים ואותנו עזב לאנחות תלמידי רובי רבנים גדולים ורובי כמו רובי עשו והלליאו פרי קודש אוי לנו רבינו הגדול אשר ערה ולמד עמנו עזב אותנו לן יאות למבכות לן יאות למספד כי גדול כים שברינו :

איתא גמרא בבא מציעא דף פ"ה רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה נפקי' אביי ורבא וכולהו רבנן לאסוקי בי' לא הוה ידעו דוכתי' אזלו לאגמי' חזי הכי צפורי דמטללי וקיימו אמרי ש"מ התם הוא ונראה לבאר ע"ד שאיתא במדרש כשמת משה רבינו ע"ה בכו מלאכי מעלה ואמרו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל והקב"ה אמר מי יקום לי עם מריעים ומי יתיצב לי עם פועלי און :

והנה כן נאמר אף שראינו איש צדיק זקן ושבע ימים בתורה ובכל מילי דמיטב והלך לעלמא דקשוט מלא תורה ומעשים טובים למה לנו לבכות על פטירתו שלא הוא הלך למנוחתו ושם ירננו על משכבותם ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ומה לנו לצער. אבל דע כי לן יאות למבכות ולצעוק מרה על מנהיגנו דנאבד אם גם לו לנפשו אין מחסור אבל אוי לעולם שאבד מנהיגו ועוד יש לבכות ולהתאונן על איש גדול ורם מנהיג העולם כי עמד בגדר כי ימלאו קהילה קלה כמות שהיא אשר דרכים כשל למו מורים את מוריהם ויכעיסם בהבליהם כי יעמוד ש"ץ שאינו הגון או מכל מילי קלות ורולים לזות ממנהיגנו הקדושים המה עמדו בפרץ וגדרו גדר להחזיר למוטב ועמדו כנגד פועלי און על איש צדיק הזה בודאי ראוי' לקונן ולבכות במר נפשינו :

והנה מבואר ברש"י בתורה פי' מצורע לכן צריך להביא צפורי לקרבן בעל לשון הרע דומה לציפורי דמלפלפים בקול ובכן באתנו פה לשון יובן על פי דרוש רב' ב"נ נתבקש בישיבה של מעלה דייקא במעלה זה עליה היה בישיבה של מעלה ולו אין מחסור כלום כי השלים נפשו עד דנתבקש להורות בישיבה של מעלה ולא ידעו דוכתי' דייקא לא ידעו הטעם על מי ועל מה להתאבל עליו כי צדיק רבי נחמי' שמת יושב בעטרה תפארת בראשו ונהנה מזיו השכינה ועלה בעליה גדולה באין מחסור כלום אבל הלכה לאגמי' דייקא לעלמא לראות בהמון העם חזי הכי ציפורי דייקא הני בעלי לשון הרע המדברים על מוריהם ומלעיגים על החכמים ומלפלפין בקול נעימה כציפור לגנוב את לבן של התמימים להדריך העם לפי העת ולפי הזמן לעשות מהם אנשי לשון בכל מדינה ומדינה ועושים הטפל לעיקר ועיקר התורה הדרושה לטפל ואפי' לטפל לא בעו"ה וד' אמות של הלכה כשארו באחרונה באמרים גם זאת לא יבצר אבל בדרך צר וקצר וזה שמטללי וקיימי' היינו מטללי' שעושים לעולם חושך בכנפיהון שמה רוצים ליקח העולם תחת כנפיהון אשר עולם חושך בעדם וקיימו לזה האנשים יהיה קרוי' ולא יהי' מי שידבר נגדם ויריב ריב התורה ויעמוד נגד פועלי און ללחום עמהם לעמוד בגדר ולעמוד בפרץ זה האנשים הגדולים הלכו ושבקו מאתנו ואותנו עזבו לאנחות אמרו ש"מ התם הוא שהם הדוכתי' להתאונן ולקונן במר נפשינו ולצעוק בקול תורה תורה חגרו שק וכו' מי יעמוד לי עם מריעים ומי יתיצב לי נגד פועלי און וכו' :

וגם אנחנו אחים ובנותי לכאורה מה לנו לבכות על מיתת צדיק רבינו הגדול הזה אשר השלים נפשו ועשה לילות כימים לא פסק פומא מתורה הקדושה ומרת צדקתו וקדושתו אין לשער העמיד תלמידים רבים אשר גם היום עשו פרי קודש והלליאו ישבו על כסא הוראות בתורה ועבודה. חידש חדושים יקרים עמוקים וטובים ידו הלך למרחוק להשיב שלחו דבר בשאלות קשות ורבות אין לשער כמה רחבה תורתו הקדושה אשר הניח אחריו ברכה לצדיק כזה בודאי ינוח במנוחת עליונים ומה לנו לבכות אבל לן יאות למבכות ולספוד במר נפשינו כי רבינו הגדול הזה עמד נגד פועלי און נגד הני ציפורי דמטללי המלפלפים ללכוד העם תחת כנפיהון והוא עמד נגדם כודר מביתו לבית וועד תלמידי חכמים לבקש עזר ותרופה לתורה הקדושה למען ילמדו ולמען ישמעו תורת אלקים חיים וישמחו האבות לגדל הבנים סביב לשלחן הערוך להיות תלמידי חכמים וד' אמות של הלכה והיה בכל קהילה וקהילה לרווחה הוא היה עמנו לראש באסיפת רבנים גאונים ומאורות גדולים לחקור ולתקן ביראת ה' הטהורה תקנות קבועות להרים קרן התורה ליסר העם להוליכם דרך החיים וגם באסיפת בית הוועד לאנשי המדינה היה יושב שם בקרוב ועל כל משמר ומשמר היה צופה ורואה ודואג מתפלל ומדבר ללב ישראל ומופר ומוכה למען להחזיק האמונה בישראל ולהדביק במדות טובות ותקנות ישרות וגם בפעם השלישי אשר אסף אנשי המשמר העומדים לגדור גדר לעשות לנו תקנות טובות רמות ונשגבות שבכל קהל עדת ישראל יעשו אוסר אשר עם משפטי ה' צדקו יחדיו גם אז היה רבינו הקדוש עמנו זריז וזהיר בחכמתו הגדולה בוחן ובודק בחכמה ובתבונה עמו עצה ותושיה להדריך עמו בתורת ה' במנהיגנו הקדושים אשר אחד מהמה לא יחסיר ויגביר הנפש על הגשר והיה לנו לאור גדול לילך בעקבות רגליו הקדושים והטהורים אוי לנו כי חטאנו נחשכו מאורינו סוגרו שעריה שערי התורה שערי החכמה אשר היה נפתח לנו שעריו בחכמה ובקדושה אוי לנו כי חטאנו כי לקח אותו אלקים לן יאות למבכות לן יאות למספד מי יקום לנו עם מריעים מי יתיצב לנו עם פועלי און איך נפלו הגיבורים ואבדו כלי המלחמה והארכתי הרבה בהספדו לבאר פסוקי ומדרשי ואין כאן מקומו רק מעט מזעיר כתבתי לזכר עולם חבות מורינו ורבינו גאון עוזינו גדול דורינו יעמוד לנו ויגן עלינו :

ובסיומא

ובסיומא אמרתי באלה הפסוקי' פה חסידים בלשון רבים המה יעלזו בכבוד דייקא חסידים רבים מדור דור ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם היינו שהמה תלמידי חכמים וחרב פיפיות בידם שגם יש להם זכות אבות גם אבות קדושים אז בטוח ירננו על משכבותם כי לא פסקו עוד התורה מדור דור לעולמים וזה חרב פיפיות כפלים והבן. וגם פה ברבינו הקדוש והטהור הוא גדול וקדוש והוא בן לאותו גאון וקדוש ישראל רבינו חתם סופר וגם עכשיו ת"ל שהניח אחריו ברכה בנים צדיקים תלמידי חכמים ובן גדול וגאון ממלא מקום אביו בתורה ובקדושה והישיבה הגדולה בעזרת האל לא פסק' מבית החכמים והסופרים הקדושים וגאונים. ויונק' עדינו תורה וחכמה וזה נחמתינו שכן יהי' מדור לדור ויגדיל התורה בתלמידי' ותלמידי תלמידיהון אתה ה' עמוד עמנו וינחם לבינו וירפא פצוע' לבבינו וינחם אותנו בכפלים ויאיר התורה כמקדם ה' הוא יושיענו ובצדקתך חיינו. להשיב שבותינו וירים קרן התורה והיראה בישראל. ובארתי זה הגמרא כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שני פיות בידו. היינו ידוע כל העוסק בתורה יסורים בדילי' מיניה ותורה מגינה ומצלו. והנה ידוע בק"ש ג"כ הוא עוסק בתורה ובזה מקיים עוסק בתורה וג"כ ק"ש בפני עצמו יחוד שמו שגדול היא מגין עלינו וא"כ תורתו בק"ש וזה כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שני פיות בידו שיש בידו ג"כ זכות תורה וזכות ק"ש וזה רוממות אל בגרונם שהוא ק"ש שהוא רוממות של אל וגם חרב פיפיות בידם בזה הק"ש המה בכפלים ג"כ זכות התורה עמהם והבן :

גמרא אמר רבי שמעון כל העוסק בתורה יסורים בדילי' מיניה ובארתי ע"ד ששמעתי לבאר הגמרא לקמן מפי אמ"ו הרב הגאון אמיתי ומפורסם קדוש עליון קדוש שמו מוה' יחזקאל בנעט זלוק"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק נייטרע יע"א. והיינו הגמרא שקאמר אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי הגבר וכו' ויאמר. אמ"ו שכ"ל כי הקב"ה משלם מדה כנגד מדה במה שחוטא בזה ייסר אותו אם חטא בידו אזי יבוא מכאוב על ידו וכו' וזה שקאמרו אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו במה שהוא חוטא יסתכל היטב כי יסורים שלו המה מדה כנגד מדה פשפש ולא מצא באותו אבר אשר היסורים עליו שהיה חוטא באותו אבר יתלה בביטול תורה ובתורה כל שלמותיו תאמרנה ובלימוד התורה כל האיברים בכלל ובביטול התורה כל אבר ואבר בכלל וא"כ בכל מקום שהם היסורין המה מדה כנגד מדה עכ"ל הקדוש. ובזה נראה לענ"ד לפרש פה אם רואה אדם שיסורים באים עליו ואם רוצה לרפאותו למצוא מידו רפואה לאותו אבר שהיסורים עליו אז ילמוד תורה בזה כל האיברים בכלל בכל מקום שהמה היסורים רפואה שלימה להם ולכל אבריו ולכל בשרו מרפא וזה כל שעוסק בתורה יסורין בדילי' מיניה כי כל האיברים בכלל לימוד התורה הוא מרקחת טובה בכל מקום שהמה היסורין לרפואה שלימה והבן :

עוד נראה דבר לדבר בענין אגדה המושכת לב האדם למען לשוות לנגדינו ליראה ה' כל ימינו ולהבין ולהשכיל מלב ומעמד הגוף שלא ידוע גם ב"ש וגם ב"ה נמנו וגמרו טוב שלא נברא משנברא ועתה ונמצא וכמוקו. אם בדברים הנוגע לשמים לעיקר תכליתינו רחוקים מן השכל וקרוב להפסד כי יצר לב אדם רע ומי יוכל להמלט מחטא ופשע ותמיד צריך ללחום גבור כארי לעשות רצון אבינו שבשמים וגם בענין העולם הזה הנוגע לקיום הגוף מי יאמר לי שהם שהצלחה בסביבותיו בלי צער נגע ופגע אחר שמחה תוגה ואחר שלוה בהלה ואחר גילה רעדה כן יעברו ימי של אדם בדאגה רבה וקוץ ודרדר סביביו ופגעי הזמן מד' רוחות עולם סביבותיו וגם העשיר אשר מילא אסמותיו ברכה לא הניח עינו לישן מפחד לילה מרוב דאגות אולי יאבדו פירותיו ותמיד אין לו די ורוח שמותרות בקרבו רודף ומבקש בימים ובשרות בהרים ובגבעות. וכבר באתי בדרשה לחג שבועות מה שאנו מתפללים בכל יום ברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת הוא יפתח לבינו בתורתו וישים בלבנו אהבתו וכו' למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה דייקא באתי ע"י תורה הקדושה כל היסורין בדילין אין פגע ואין נגע כתוב לצער כי חיינו ואורך ימינו הוא התורה הקדושה ובהתורה ישמח לבנו וע"י תורתינו הקדושה מתקו לנו חיים כי הוא הנותן חיים לכל עושיהם וזה יפתח לבנו בתורתו לולא זה רק לבהלה נברא ולריק יגענו וזה למען שלא נלד לבהלה כי בלאו זה העולם הזה בהלה ולצער איכא. ובזה באתי מדרש רבה פ' וירא ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק מה ראה ענן קשור על ההר אמר ליצחק בני אתה רואה מה שאני רואה אמר יצחק הן אמר לשני נעריו אתם רואים מה שאני רואה אמרו לו לא אמר להם אתם דומין לחמור שאינו רואה שבו לכם פה עם החמור ובארתי כי ידוע כאשר בארנו לדקת אדם הוא אם רואה ומבין את אלה הא' עלמא עולם בהלה ועולם ההבל הוא ולא נחשב לו לעיקר אלא ידע שהוא רק בפרוזדור לעבוד קונו ובוראו לקנות עולמו שכולו טוב ולהשיג חיי הנצחיות וזה הוא אמונת אברהם אבינו ולדקתו שראה את כל אלה עולם הזה אין בו ממש ורק שש ושמח ויגל לעשות רצון ה' ולכן בחר להקריב בנו יחידו כי כל כוונתו היה ותשמח בבנו למען לעבוד ה' שיהי' בנו עובד ה' ואם ה' ביקש ורצה להקריב אותו הרי מיד נעשה רצון ה' ובכן באהבה קרב בנו אל המזבח וגם יצחק הוא הגבר אשר שם נפשו בכפו והבין גם הוא עלמא הדין עולם שקר הוא ואם ישלים נפשו בשעה אחת בודאי טוב הוא ובכן הוא גם הוא פושט את צוארו ומאס בחיי עולם הזה כי היה מבין שבעולם הזה כולו כעסים אף ברוב נכסים כולו שקרים אף אם ימלא כסף וזהב כל החדרים רק העיקר לעבוד ה' ולזה יפה שעה אחת וכו' ואם מיד השלים נפשו בעבודת ה' בודאי באהבה רבה עשה כן. ופשט את צוארו לעשות רצון קונו ובוא והבן בחידות חז"ל שביום השלישי פקח אברהם את עיניו וראה בחכמתו שעיתים וזמנים של עולם הזה כולו סובבים תחת דאגות ובהלות והנה ההר הוא העולם אשר אנו עומדים עליו כל עולם כדמו לו כהר אשר לעלות עליו הוא קשה וגם תמיד האדם הולך כאיש אשר הולך על ההר שתמיד יבוא מעלה מעלה כן חומד ומבקש האדם תמיד גבוה גבוה אבל ראה הענן זה החושך ולחץ ודחק כי זה הוא סביבות ההר שהוא קשר על ההר תמיד חושך ופגעי הזמן סובבים ההר היינו העולם הזה אשר דומה להר כי כן מרגלא בפומא דאינשי עוד הר אחד יש לפני אם אלך בשלום את ההר ואז אם כבר עבר זה ההר עדיין יעמוד לו הר אחר ואמר עוד זה ההר אם אלך עליו בשלום אז יהיה טוב וכו' זאת ראה בלבבו שעולם הזה מסובך בצרות ומהומות רבות והבל הבלים. והיינו שענן קשור על ההר החושך והצרות קשור על העולם הזה והבין בצדקתו אין לאדם כי אם לעבוד ה'. ובזה ימתוק אמר שענן הקשור על ההר והתורה היא האורה ובאהבה רבה עשה ליום ה' לילך לשחוט בנו יחידו כי עולם הזה לא נחשב לו לכלום ושאל את בנו יצחק אם גם הוא ראה כאלה שעולם הזה עולם ההבל אין בו ממש שענן קשור על ההר ורובו דרובו לא מתוק כי מר. והשיב לו יצחק גם אני רואה מה שאתה רואה כל העולם כולו שקרים וענן סביבותיו ואין לאדם כי אם מה שיעבוד את ה' ובכן פשט צוארו ברצון שטוב בלב ונפש חפיצה אמר לשני נעריו רואים אתם מה שאני רואה אמרו לו לא זה הנער לא ראה זאת לא

ידעו

ידעו ולא יבינו כי בחשיכה יתהלכו להבחין בין טוב לרע וחשבו המה עולם הזה הוא עיקר לנחת ולשמחה לאכול ולשתות ולילך אחר תענוגי הזמן אמר להם אתם דומין לחמור שגם החמור אינו רואה העתיד ואינו מתירא מפגעי הזמן ואין לו שום מעלה לילך במעלה כי אם לאכול ולשתות ולמלאות בטנו כך אתם לא תבינו העיקר ותכלית של האדם וטועים אתם ודומין לחמור שבו לכם פה עם החמור דייקא רק פה בעולם הזה בעולם הבא אין לכם שום ישיבה ורק פה תשבו ומפה ואילך אין לכם כלום לכן הש' יחדיו עם החמור והבן :

ובזה בארתי לדרשה לחג השבועות פסוקי התורה ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר על דרך זה שהראה הקב"ה באלה איך דומה העולם הזה להר מלא קולות וברקים וענן כבד על ההר קשור על ההר על העולם מלא בשלות וכאשר בארנו פה ובארתי וירא העם וינועו היינו שנע ונד לאם העולם . והרבה הארכתי באלה. ומשם תדרשו . ובזה בארתי פסוקי עקידה מה שאמר היום בהר ה' יראה גם מ"ש מעקידת יצחק היום שראה ענן קשור על ההר ומורה לכל אלה שבארנו גם בהר ה' יראה עין בעין יראה גם זאת בהר ה' אשר בו נותן הקב"ה התורה גם שם הקולות וברקים וענן כבד על ההר וכל אלה להורות עוה"ז אין בו ממש כי אם תורה הקדושה לכן למורשה ותבין זאת כמו מעקידת יצחק ומאברהם אבינו ברוך אלקינו שבראנו לכבודו הוא יפתח לבנו בתורתו . וזה שכיון פה רשב"ל כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו דייקא מי שאינו עוסק בתורה תמיד מסובב מפגעי הזמן וענן כבד על ההר אבל מי שעוסק בתורה המר מתוק והחושך אור וכל היסורין בדילין הימנו כל היסורין ופגעי הזמן לא חש בהם ולא שם על לבו ולא נחשב לכלום כי שם מבטחו בה' וצדיק באמונתו יחיה ובתורת ה' היא שיחתו את שמחתו ועוסק בתורה אף אם חש בראשו ובזה ירפא כל פצועי לבבו ויסורין בדילין הימנו והבן:

ע"ב רש"י דהוה כי בניס ומהו הוה לי יסורין של אהבה שאבילות מכפר על עונות ודברי רש"י קשה אלא לעיל פירש פשפש ולא מצא בידוע דיסורין של אהבה הם ומפרש רש"י לעיל הקב"ה מיסרו בעולם הזה בלי שום עון ואיך מפרש רש"י פה יסורים של אהבה באים לכפר על העון ומצאתי בספר סמיכת חכמים שתמה כן על רש"י ולאחר שעיון אמרתי דזה דמפרש רש"י לעיל יסורים אהבה המה בלי עון היינו אליבא דרבא שאמר אם רואה וכו' תולה ולא מצא בידוע של אהבה אבל מבואר לעיל פליגי בה רב אחא בר יעקב ור"א ב"ח וכו' וע"ז אמר נמי ר' יוחנן אלו ואלו של אהבה הם שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח וקיים והיינו דריב"ל כי אף ברית שאמור ביסורין ממרקין כל עונות של אדם ולפי"ז לר"י ע"כ מוכח דיסורין של אהבה הם שממרקין עונות ושפיר גם פה אליבא דר' יוחנן מפרש רש"י אבילות מכפרת והוי יסורין של אהבה לכפר העון והבן :

גמרא ר' אלעזר חלש על לגבי ר' יוחנן וכו' ובדרוש הספד שהספדתי על פטירת אדוני אבי מ"ו הרב הגאון הגדול אמיתי ומפורסם צדיק יסוד עולם קדוש וטהור מוה' מאיר מבאסקוויץ פריד זצוקל"ל אמרתי ובארתי זה הגמרא על פי מה שבארתי גמרא פרק אלו מגלחין כי נח נפשי' דרבינא פתח עלי' האי הספדא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר יפרח בשים לילות כימים על מי שמשים לילות כימים ובארתי לצדיק אף שרע ומר לו בעולם הזה ופגעי הזמן פגעו בו הן בגופו הן בשאר ענינו אעפ"כ יש להתאונן על מיתתו אף שהיה חי בדוחק כי כל היסורין בדילין הימנו באהבת התורה כאשר בארנו לעיל בגמרא כל העוסק בתורה יסורי' כו' וזה כוונת הגמרא לילה דומה לצרות כמוכח בל"ח חצות לילה אקום וכו' ויום לתרופה ולהצלחה וזה שהספדו עלי' דרבינא שמשים לילות כימים שמשים לילות הצרות והיגונות כיום יאיר לו כל היגונות היה לו כשמש הצלחה וברכה כל אלה שרין לפניו שמשים צרות והפדות וכל רע טוב וחסד היה לו למען ה' וקבל הכל באהבת התורה ואין לו שום רע ובודאי יש להתאונן עליו ובזה נראה לי נמי להמתיק שם הרש"י ולמה שמפרש שם רש"י שמשים לילות כימים בתורה . ולענ"ד יש לומר שמשים לילות הרע והמר דדומה ללילה כימים דדומה לטוב ולברכה כל אלה קיבל כטוב בתורה דייקא עבור התורה ע"י התורה היה לו הלילות כימים הרע ומר כאשר טוב לו בכל והבן רק עבור התורה שיוכל ללמוד תורה ולקיים מצות ה' לא מרגיש הרע והבן. ובזה נראה לפרש כמו גמרא יומא ואברהם זקן בא בימים מפרש הגמרא זקן ויושב בישיבה היה ולהנ"ל נראה שאברהם זקן בא בימים תמיד היה לו יום גם הוא משים לילות כימים הרע ומר של עולם הזה לא הרגיש אברהם ותמיד היה לו יום ובא רק בימים היינו בטוב לו מאוד. ומפרש הגמרא מדוע משום שזקן ויושב בישיבה היה וכל מגמתו היה בתורה ועבודה ותמיד יושב בישיבה לכן היה לו רק יום רק טוב ולא מרגיש הרע והבן . וגם ר' יוחנן פה שאל לו בה"ג אם משום שאין לו תורות או שאין לו בנים היינו שיש לו צער גדול בעוה"ז והנה על זה אמר ר' אלעזר אם ר' אלעזר היה דואג עבור צרות העולם ההבל הזה היה לו לשמוח באליו שיצא העת לפטור מכל דאגות העולם ומה לו לדאוג על המיתה כי יצא אבל ר' אלעזר צדיק גדול היה ולא נחשב כלום כל הרע של עולם הזה כי רצונו לעבוד את ה' ויפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז ולכן אדרבה מצטער על מיתתו וזה שהשיב לו על האי שופרא היינו המע"ט יקרא בשם שופרא שלא יוכל עוד לעשות מע"ט בתורה וכדומה דבלי בעפרא קא בכינא והיסורים אני סובל באהבה רק אחיה ולא אמות. והשיב לו מעלין ששאל כי הוא אינו דואג על זה אדרבה מקבל באהבה ומבקש חיים מאל חי ושפיר השיב ר' יוחנן על דא ודאי קא בכינא שאתה בקשת להרוס גופך ולהקים לתורה ולעבודה ובכו תרווייהו ואוקמי' :

ובכן אמרתי כאלה על האי גברא קדישא אאמ"ו הצדיק מוה' מאיר זצוקל"ל שהיה חי בחיי צער ביסורים בגוף כשבר מלא יסורים אעפ"כ היה מבקש תמיד אריכת ימיו ועשה לילות כימים למען יוכל לעבוד קונו אף מתוך יסורים כל אלה לא אכפת לו כי היה דרכו תמיד לסגף סגוף בתענית ובחיי עולם הזה מעט מעט נהנה רק כדי צרכו ורק חפצו בתפלה ובתורה כל ימיו אבל בעוה"ז לא הגיע לימי זקנה וכבן חמשים ותשעה שנה לקח אותו אלקים חבל על דאבדין אוי לנו כי חטאנו צדיק ה' נלכד בעונינו ועמי גמל חסד הרבה הביאני אל בית הספר למדני מתורתו וקדושתו ופרישתו וגמל עמי טובות הרבה למען לגדל אותי לתורה אוי לנו כי נפלו עטרת ראשינו. ולזכר צדיק וקדוש הזה אמרתי להביא עוד פה מילי דהספדא. זהוא עוד גרגר אחד בתפלתינו בתפלת יוה"כ קטן שאנו מתפללין בהיות תנאי ומקדשי על מכונו וגבולו היה מכפרים עלינו שעירים העולים לגורלו ועתה בעונותינו וכו' לא לקח מידינו עולה ומנחה ובארתי ע"ד שבארתי הפסוק פרשת שמיני וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ואמרתי בקרבנות אשר מן הצאן ומן הבקר המה שמה יד הכהן באמצע לשחוט ולזרוק וגם ידי בעלים לסמכו וזה אשר אמרנו בידינו מביאים קרבן לשם ה' אבל יש עוד קרבן גם הצדיק הוא קרבן העם לפעמים בעו"ה נתפס בעון הדור לכפר והוא הקרבן עולה ונח לה' אבל זה הקרבן לא מידינו הוא אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו לוקח זה הצדיק מאתנו בלי סיועת ידינו ובלי ממוצע הכהן והנה בודאי ביותר טוב ונעים לנו אם הקרבן הוא ע"י הכהן וידינו בסמיכה מאשר לקח ה'

הקרבן והצדיק הוא הקרבן וזה אינו ע"י הכהן אז נשאי נושא אם ה' לוקח צדיק אז חסרנו צדיק יסוד עולם ונאבד צדיק בעונינו וזה כוונת הפסוק שאחר שאמר תחילה ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך ובעד העם וכו' כאשר צוה ה'. והיינו שה' צוה ע"י אהרן והיינו ע"י כהנים שהמה יקריבו זה הקרבן לרצון. והיינו שכתב אח"כ וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם דייקא שהוא ישא להם את ידיו הראה להם ידיו שהקרבנות יעשה ע"י ידיו ככה ביקש שידיו יהיה אל העם לשמש בקרבנותיהן וממילא בזה ויברכם בזה הוא ברכה לעם שיד כהן יבוא הקרבן ולא ע"י שהקב"ה לוקח צדיק שה' בעצמו לקח אותו וביותר יש לומר לאחר שירד אהרן מלעשות חטאתו וכו' וישא ידיו אל העם דייקא הראה להם שידיו מוכנים הם לעשות תמיד קרבן העם וזה תפלו ורצונו ועי"ז ויברכם זה גופא ברכה להם שלא נוטל הקב"ה בעצמו הקרבן. ורש"י מפרש על פסוק זה וירא משה וכו' ויברכו את העם יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם ג"כ על דרך הנ"ל ויש לבאר אם לוקח הקב"ה הצדיק לקרבן אז גם הקב"ה בצער ומתאבל על מיתת צדיק כמובא במיתת משה ואין השכינה שרויה אלא בשמחה אבל אם הקרבן הוא ע"י הכהן אז שורה השכינה בהבאת קרבן וזה הוא ברכתו שתמיד יהיה הקרבן ע"י מעשה ידינו ותשרה השכינה במעשה ידיכם. וזה בתפלינו בהיות מזבחי ומקדשי על מכונו וגבולו היו מכפרים עלינו שעירים העולים לגורלו אבל עתה בחטאתינו אין לנו קרבן לא זובח ולא זבח רק מיתת צדיקים המה קרבנות אבל בזאת אין שמחה לפני ה'. וזה שסיימנו לא לקח מידינו עולה ומנחה עכשיו גם כן איכא קרבן זה שנוטל הקב"ה הצדיק אבל מידינו אינו הקרבן כי אם הקב"ה לוקח את הצדיק וזה רע ומר לנו ואיך נרים פנינו להתרצות לפני ה' בקרבן הזה אשר אנחנו גרמנו למיתת צדיק בעונינו ועוד הארכתי במדרשים ופסוקים לבאר במילי דהספידא. ולקצר אני צריך וה' ירפא פלעי לבבנו ויהי נועם ה' עלינו ויכפר על כל חטאתינו וכתבתי זה איזה דברי הספד פה לזכרון בספר שיהיה זכר לצדיק וקדוש אאמו"ר הרב הגאון מוה' מאיר לברכה לעולמים ינוח צדיק זה במנוחת קדושים ועליונים וזכותו הקדוש יגן עלינו ועל זרעינו לדור דורים:

גמרא הא דהוה ליה הא דלא הוה ליה כלל זה אינו יסורין של אהבה ועיין רש"י האבילות לא מכפר ומדוע לא מפרש בפשיטות היכא דיש ביטול תורה לא הוא יסורין של אהבה והנה הכא מבוטל מצות עשה פרו ורבו ע"פ דברי רב הונא ביבמות דף ס"ב ע"א דאמר היה לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים פרו ורבו ולפ"ז שפיר לחלק בלא היה לו בנים אז מבוטל ממצות פ"ו וכיון דהפקיד המצוה לא היה יסורין של אהבה אבל בהיה לו אז כבר קיים המצוה אף שמתו אבל אמרתי שם מבואר בשם ר' יוחנן דאם היה לו בנים ומתו לא קיים פ"ו וא"כ ר' יוחנן לשיטתו פה שפיר מפרש רש"י טעם אחר אך קשה איך שייך שיהי' זה יסורין של אהבה לר' יוחנן בהוי ליה ומתו בה"ג סובר ר' יוחנן כמי לא קיים מ"ע פ"ו א"כ מבטל אותו ממ"ע ובה"ג היאך שייך האהבה וצ"ע:

גמרא תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער וכו' והקשה בב"י דמשמע דאסורא נמי איכא וכו' משום כבוד השכינה והיאך אמר דאמר רב"ח דמשמע משום בנים זכרים. הוא דעבד ועיין ב"י סי' ג'. והנלע"ד ליישב באמת היה מצטער משום דהשכינה במערב ונאי הוא לישן שם בין מזרח ומערב דאיכא השכינה וככה משמע מלישנא שנקט כל ימי הייתי מצטער משמע כל ימיו אף בלא אשה דשוכב לבדו ומייתי ראיה מדאמר רב הנותן מטתו בין צפון ודרום הויין לו בנים זכרים וע"כ טעמו ונימוקו עמו משום בין מזרח ומערב הוא השכינה ונאי הוא לשכוב עם אשתו. וכן הוא אסור אף בעצמו כל ימיו לישן שם משום כבוד השכינה:

דף ו גמרא מנין שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה וכו'. אחד לא מכתב מיל'. ובארתי דלכאורה קשה דהול"ל ומנין שאנשים שיושבים ועוסקין וכו' שמילייהו נכתבין בספר זכרונות דהשכינה עמו זה ידעינן מקו"ח והנראה דיש לומר דיותר מסתבר שהשכינה עם אחד שעוסק בתורה כי זה בודאי לשמה הוא כי אין מי שיחזיק לו טובה ואין מי שיפרסם שמו ואין מי שיאמר ממנו הלכה להגדיל ערכו משא"כ הלומד תורה ברבים כבוד רב יגיע על ראשו בקראו אותו רבו אלופו ומפרסם שמו בכל מיני גדולה יקר וערך וזה. לכוון בגמרא ובכל מקום אשר אזכיר את שמי היינו רק לשמי מפרש רש"י על מלותי ועל דברי שאתה רק עוסק בתורה על דברי לשם ה' אז אבוא אליך וברכתיך פשיטא ודאי אבוא אליך. ומעתה ביותר מסתבר שהשכינה עם אחד אז כולו לשם שמים משא"כ שנים דמחדדין זה בזה בהלכה זה מספר בשבחו של זה אז אינו כל כך לש"ש וזה שאפשר לכוון בגמרא הרי מכתבי מילייהו בספר הזכרונות היינו שיש זכרון לתורתו כי חבר' חבר' אית לי' אבל אחד לא מכתבי מילי' בספר הזכרונות אין אחד יודע ממנו ולדבריו אין זכרון בודאי השכינה עמו ולפ"ז בה"ג איכא יותר סברא דשכינה עם אחד מתרווייהו ויש נמי סברא נוטה בתרי דתלמוד ביותר טוב וא"כ צריך לאשמעינן תרווייהו. אבל זה רק לולא דמיסתפינא אמרתי והגמרא אינו יוצא מידי פשיטא שהכוונה שהקב"ה כותב מילייהו בספר זכרון בתרווייהו: ועיי' רש"י שמפרש כדכתיב ויכתב בספר זכרון לפניו. וזה אמת תמהתי מדוע לא הביא הגמרא כדכתיב ויכתב ספר זכרון לפניו. ובפרקי אבות הובא זה הפסוק ויכתב עיי'. מיד על זה שהשכינה עמו שנאמר אז נדברו עד גמירא. ועוד יש דברים לדבר ואין להאריך:

ואגב גררא מתך דפה מוכח שהלומד ילמוד לשמה בארתי פירוש המשנה קדושין דף פ"ב רבי נהוראי אמר מניח אני כל אומנות ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל וכו' ושאר כל האומנות אינו כן אלא כשאדם בא לידי חולה הרי הוא מת ברעב והתורה אינו כן אלא משמרתו וכו' ונותן לו אחרית ותקוה בזקנותו ובארתי שלא יעשה מהתורה אומנות קרדום לחתוך בה כדי שע"י התורה יפרנס אלא כולו לשם ה' וז"ש רב נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם דייקא גם בתורה בלימוד התורה מניח אני כל אומנות ואיני מלמד בני אלא תורה דייקא כוונתו רק ללמוד בנו תורה לשמה ולא לעשות מהתורה אומנות וכל האומנות קאי נמי על התורה אפי' אומנות מהתורה אין אני רוצה ואיני מלמד אלא תורה דייקא רק תורה. נכוונתו דאם הוא כולו לשמה אז אדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ושאר כל האומנות אינו כן קאי נמי על התורה לעשות מהתורה אומנות אם נעשה מהתורה אומנות אז כשהיה חולה וכו' אבל התורה דייקא מי שלמד רק תורה בלי שום פניה אינו כן אלא משמרתו ואחריתו שמור לעוה"ב. וזה שכיון דוד בתפילתו אלקים למדתני מנעורי ועד הנה אגיד נפלאותיך וגם עד זקנה ושיבה אל תעזבני דייקא אלקים למדתני אתה אלקים לבדך אתה היית בכוונת למודי עד הנה רק לקיים תורה לשמה ולא היה בדעתי לעשות שום אומנות מהתורה רק אגיד נפלאותיך להודיע לבני אדם גבורותך וכבר מבואר מתני' פה נותנין לו אחרית ותקוה גם בימי זקנה וכן התפלל גם עד זקנה ועד שיבה אל תעזבני ליתן לי עוז וסעד לכל דור יבוא גבורותיך וזהו:

ע"ב גמרא אמר ר' יוחנן בשעה שבא הקב"ה לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנא' מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה

ומפרש רש"י ואין עונה שיעור שיוכל לענות קדושה ועיין מהרש"ל דבר נאה ג"כ סמך לדבר. שמעתי אי"ש הוא נוטריקון אמן יהא שמיה דהיינו עשרה :

גמרא אמר רב חלבו כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו שמעתי לפרש הגמרא הזה מפי ידידי וחביבי רעי הנאמן הרב המאה"ג סיני ועוקר הרים המופלג בהפלגת חכמים צדיק תמים ומגיד מישרים כש"ת מוה' אליהו א"ם נ"י אב"ד דק"ק דערעטשקע יע"א שקאי על מדות הסתפקות דאדם צריך לתת גבול וקץ למבוקשו והיינו כל הקובע מקום לתפלתו שלא יבקש היום יותר מאשר ביקש ומתפלל אתמול אלקי אברהם בעזרו באברהם כתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם דייקא לא מבקש יותר אלא שם עוד כאשר עמד מאתמול בתפלתו גם היום בבקשתו ובזה ביאר עוד ידידי הרב הנ"ל גמרא לקמן אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך שנא' ממעמקים קראתיך ה' והנה לחקירתינו ע"כ צריך האדם לעמוד בתפילתו היום כאשר ביקש אתמול ולא רשאי להתפלל יותר ולבקש יותר וא"כ יחשוב הבן אדם מיד בתחילת בקשתו יתחיל לבקש הרבה מאוד כי מחר לא רשאי לבקש יותר ומיד בתחלת בקשתו יבקש הרבה מאוד ואז יעמוד במבוקשו לכן בא ללמדינו גם זה שהוא מדה מגונה לבקש יותר מכדי שיעור. וקאמר הגמרא אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל שיעמוד מיד גבוה גבוה ויתפלל ויבקש הרבה מאוד. לזה אל יעמוד אלא במקום נמוך ממעמקים קראתיך ה' דייקא רק מעט כדי צרכו עכ"ל ואליהו זכור לטוב :

ולע"ד בארתי באלה חקירה כוונת המשנה בפרקי אבות שקאמר מה בין תלמידי של בלעם הרשע לתלמידי של א"א תלמידי של א"א אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב שנאמר להנחיל לאוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידי של בלעם הרשע יורשים גהינם ויורדין לבאר שחת שנאמר אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך והנה כל יודעי בינה יבינו כי החותם כל הברכות הוא מדות הסתפקות איש אשר שמח בחלקו ואין בקשתו למותרות ומברך ה' יום יום זה הוא נהנה מעוה"ז ואוכל לשובע נפשו וגם ישתדל ויעשה צדקה בממונו ויקח חלקו השמור לעוה"ב ולא יבלה כל ימיו לקבוץ הון אלא קובע עתים לתורה ולעבודה אבל לאיש אשר רודף אחר מותרות גם יום גם לילה לא ישבות גם קור גם חום לא ימנע אל ההרים ואל הגבעות יעלה עלי ימים ועל נהרות יבוא למען רדוף אחר ההון אוהב את הכסף בעצם לצבור עוד כסף זה יגע יגיעה אחר יגיעה לא נח ולא שקט. ויגע לגופו אשר יעבור כלל ולא יעמוד ולא לנפשו מנוחה יש לו מנה מבקש מאתים אם ירבה עשרו ירבה לו הדאגה בכפלים ואין חצי תאותו בידו וימיו אינם במלואים כי תמיד מחסור לו יותר ממה שיש לו וימיו אינם בנחת אלא מלא רעדה ופחד והבן :

ובזה הבנתי גמרא תענית עשר תעשר בשביל שתתעשר וכו' ובחנוני בזאת אם לא אתן לכם והרקותי לכם ברכה עד בלי די מאי עד בלי די עד שיבלה שפתותיכם מלומר די. והנה חקרנו אם אנו עושין רצונו של מקום אז יברך ה' אותנו במדות הסתפקות לשמוח בחלקינו והנה בארתי כוונת שלמה טוב פת חריבה ושלוה בה בפת הזה שלום ושמח בחלקו בפת הזה מבית מלא זבחי ריב מאיש אשר ביתו מלא מכל טוב ותמיד זבחי ריב תמיד הוא בריב עצום להריב בתאותו ומבוקשו לבקש יותר מאשר לו והנה לעני אשר משמח בחלקו מוצלח גורלו יותר מאיש עשיר גדול ואין לו די במה שחננו ה'. והנה אם אנו שומעין לקול ה' ותורתו עשה הקב"ה עמנו תרתי לטובתינו אף שגם שיש לנו מדות הסתפקות גם במעט אבל יברך אותנו בהרחבה גבול בעושר וגם כבוד מרוב כל ליתן לנו ארץ זבת חלב ודבש ובודאי זה ג"כ נותן לנו מדות הסתפקות זה כוונת הגמרא והריקותי לכם ברכה עד בלי די דייקא בעצם והיה הברכה ברכה ממש וגם עד שיבלה שפתותיכם מלומר די היינו גם אתם תאמרו די ואל תבקשו למותרות ואכלתם לשובע לנחת ולשלות :

ובזה בארתי כוונת דוד בתהילים לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט וכו' ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך והבנתי לפרש ע"פ בינה לעתים דרוש מ"ה עת דודים שכתב תורה הקדושה נמשל לדבש כי שיא תזדמן לו כל הסברה שיהי' מזונותיו מתוקנים בלי צער וגם העמידהו אל הנאות כדבש שלא להרבות במעדנים אלא שיסתפק במה שצריך בצימצום כי אכול הרבה דבש לא טוב ודבש מצאת אכול דיך הרי ראינו בדבש הנמשל למדות הסתפקות וזה כוונת הפסוק לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו אז ויאכילהו מחלב חטה דייקא כל הטוב אתן לכם מחלביהן ברכה עד בלי די ומצור "דבש אשביעך דייקא גם מדות הסתפקות יתן להם היינו מדבש אשביעך כמו לגבי דבש שיש לך די במעט כמו כן אשביעך לגבי כל ברכותיך אשר אתן לך שיהי' מצור דבש שתספיק במה שיש לך ולא תבקש יותר והבן :

עוד בארתי ע"פ של"ה הקדוש דחטה מיקרי תורה היינו התורה יקרא בשם חטה כ"ע צריכין למרי' דחטה ולא ניתן התורה אלא לאוכלי המן דיש להם מדות הסתפקות בלי לדאוג על עולם הזה וזה ויאכילהו מחלב חטה היינו מהתורה ומצור דבש אשביעך אם שיהי' לך מדות הסתפקות היינו שיהי' לך ג"כ מדות הסתפקות ואז תבין יראת ה' ללמוד. וא"ש ג"כ הפסוק השם גבולך שלום דייקא שלום בלי ביקש מותרות אז חלב חטים ישביעך אז תוכל ללמוד תורה :

ובאתי בזה פסוקי התורה פרשת בשלח במן באריכות ופה הקיצור ויאמר משה הוא הלחם אשר נתן ה' לאכלה דייקא רק לאכלה ולא לסחורה ואז שפיר הממעיט לא יחסיר והמרבה לא העדיף כי על יום יום לכל אחד היה די ולמחר ירים תולעים. והיינו איש לפי אכלו לקטו דייקא רק לפי אכלו ויותר לא היה צריך לו ת"ש וקיים וטעמו כצפיחת בדבש דייקא טעמו וכמוקו היה כמו הדבש אכול הרבה לא טוב ויש לו בדבש מדות הסתפקות זה היה טעם המן שהיה להם מדות הסתפקות והבן :

והנה זה כוונת המשנה הנה מבואר פה גמרא כל שקובע מקום לתפלתו כאשר בארתי בשם הרב המאה"ג מוה' אליהו זכור לטוב דקאי על מדות הסתפקות אז אלקי אברהם בעזרו וא"כ מי שהוא מתלמידו של א"א יש לו מדות הסתפקות כאשר היה לא"א אל המקום אשר עמד שם. וא"ש פה מה בין תלמידיו של בלעם הרשע לתלמידיו של א"א תלמידיו של א"א אוכלין בעוה"ז דייקא שמחין בחלקיהן ואכלו לשובע נפשם בנחת ובשלות בלי ביקש מותרות וממילא נוחלין לעוה"ב כי אין מבלין ימיהן ברדיפות אחר ההון ועשו צדקה וחסד בממונם שנאמר להנחיל לאוהבי יש דייקא מילת יש מרמז שזה בלבבם שיש להם נאין מחסור כי בלבם יש ואוצרותיהם אמלא גם זאת לא יבצר ברכה רב. ואין מחסור אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורדין לבאר שחת יגעו ביגיעה אחר יגיעה מסכנה לסכנה וכל ימיהם רודפים להשיג ואין משיגים די וכו' וקיים אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם דייקא כל ימיהם אין להם חצי מהם. כי אין אדם מת וחצי תאותו בידו והיינו אין חצי תאותו בידם ולא יחצו ימיהם ובארתי כמו הגמרא אין אדם מת אם האדם אינו זוכר במות שהוא מת ולא יחשוב שמת אז רק חצי תאותו בידו ויבקש הרבה אבל אדם מת היינו שזוכר במות אז די לו הכל. ובזה בארתי פסוקי תורה פרשת משפטים ועבדת את ה' אלקיך וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך וכו' את מספר ימיך אמלא. ולהנ"ל ככה

יתן ועבדת את ה' אז וברך את לחמך תקבל ברכה ברב טוב והסירותי מחלה מקרבך דייקא שמחלה אשר בקרב האדם לבקש מותרות זה מחלה בעולם וכמו שבארנו ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה דייקא עצב לבקש מותרות כן פה והסירותי מחלה מקרבך וקיים אז לא תהיה כשאר בני אדם אשר לא יחצו ימיהם וחצי תאותם אינם בידם אלא את מספר ימיך אמלא דייקא כולם במלוי יחדיו עלא וגרוש במספר הכל :

ובזה באתי הפסוק לסדר חיי שרה ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל וכאשר בארנו לאברהם אבינו היה מדות ההסתפקות לא היה לו מחסור כלום א"כ לא היה ימיו בחצי אלא מלא על כל גדותיהם וזה ואברהם זקן בא בימים דייקא בכל הימים במלואי ואמר מדוע מפני שה' בירך את אברהם בכל דייקא תמיד היה לו הכל ובכל ולא בחסר לו כלום עוד לבקש ושכן והארכתי קצת בזה המדה הטובה מדות ההסתפקות כי היא מדה מובחרת לכל אדם רק בזה תהולל לתפארת וימיו ושנותיו במלואים מתוקנים וכהנה בשני עולמים כאברהם אבינו שזקן ובא בימים :

ובדרוש שלי זה מקדם המרמי עוד הפעם לבאר גמרא הזה כל הקובע מקום לתפלתו הכוונה שכל תכלית תפלתינו צריך להיות עבור ה' חיים וברכה שאנו מבקשים כדי שיהי' לנו כח לעשות חיל בתורה ועבודה ולא לדשן הגוף כי אם כל הכאתו לשם שמים לנחת רוח לפני בוראנו לעבדו באמת ובלבב שלם וזה הפירוש כל הקובע מקום שידוע מקום זה הקב"ה כמבואר בפי חכמינו ועיקר תפלתינו עבור המקום ב"ה למענו ולא למעננו אלקי אברהם בעזרו שנאמר וישכם אברהם אל המקום אשר עמד שם תמיד כאשר עמד אל המקום פונה תפלתו רק העיקר עבור הוי' . ובזה המקירם אמרתי להביא פה אגב גררא מה שפרשתי במכלת פרק החובל דף צ"ב ע"א אמר לי' רבא בר מרי מנא הא מילתא דאמרי רבנן כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה א"ל דכתיב וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא ויתפלל אברהם אל אלקים וירפא אלקים את אבימלך ואשתו וכו' וכתב וה' פקד את שרה כאשר אמר אברהם אל אבימלך ומלבד שיש להקדק מה שמבואר שאם רבא ידע ראיה זו מאברהם עם אבימלך איך שאל מנא הא מילתא עוד קשה איך הוכיח רבא בר מרי . ענין זה מהאי דאיוב כי הנה אמר ה' לאליפז חרה אפי בך ובשלושת רעיך כי לא דברתי עלי נכונה ואיוב עבדי יתפלל בעדיכם כי אם פניו אשא וכיון שכן הוא איך יוכיח מכאן שכל המתפלל בעד חבירו והוא צריך לאותו דבר שהי' איוב לא היה צריך לאותו דבר כי הוא לא דיבר שלא נכונה וגם המה לא צריכים מה שאיוב צריך וגם מילתא דאמר את מהתם ואנא מהכא מאי כולי האי ועיין בינה לעיתים דרוש מ"ב שהקדק כן ולפמ"ש יש לומר כי מבואר דהקב"ה עיקרי בשם רעהו או חבר כמבואר בינה לעיתים דרוש פ' משפטים ודעלך סני לחברך לא תעביד קאי על הקב"ה כמבואר בש"י רעיך ורעי אביך אל תעזוב זה הקב"ה וכן מבואר בראשית חכמה שער האהבה כמה גדולה אהבת הקב"ה לישראל עד שנקרא הקב"ה לישראל אח וריע לכל אחד ואחד והכא יוכל לומר פשט בהאי דרבנן הנ"ל דאמרו המתפלל עליו ועל חבירו שכל תפלתו הוא על חבירו היינו עבור ה' דמבקש לרכי' אבל כוונתו ועל חבירו דייקא עיקר מבוקשו הוא על חבירו על הקב"ה והוא צריך לאותו דבר דייקא אף שהוא צריך לאותו דבר כגון לרכי הגוף לאכול ולשתות אבל כוונתו כדי לקיים הגוף לעבוד את ה' בכח וגבורה בלי מניעה הוא נענה תחילה דייקא מיד ממלא הקב"ה לרכי הגוף ותפלתו ימלא ה' ביחד שאת לטוב לו והקב"ה יעשה זאת למען האדם כי אם תלדק מה תפעל לו את הוא נענה תחילה והוא פירוש אחד שיוכל לומר בדברי רבנן . אבל יש עוד פירוש בדרך הפשוט היינו המתפלל עליו ועל חבירו דהוא מבקש גם על עוונות חבירו בשר ודם וגם הוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה עבור שמתפלל לטובת רעהו והנה רבנן אמרו סתם דבריהם המתפלל עליו ועל חבירו ובזה היה מסופק רבא בכוונת הרבנן אם כוונתיהם על חבירו בשר ודם קאי שאם מתפלל בעד רעהו בשר ודם דנענה תחילה. או יש לומר בכוונת רבנן הוא על חבירו וקאי על הקב"ה כאשר פרשתי פירש הראשון אם כל תפילתו הוא למען ה' וכו'. ובכן עמד רבא וחקר מנא הא מילתא לידע מקור הדבר וממקורו אולי יבין למוצא דבריהם שאמיתי אי קאי על בשר ודם או על הקב"ה דמיקרי כמו רעהו :

והשיב לו א"ל דכתיב וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו דייקא להנ"ל כמה כיון משום זה השיב ה' לאיוב הכל והיינו בהתפלל בעד רעהו דייקא עבור הקב"ה דמיקרי רעהו כל תפילתו ומבוקשו לרפאות גופו ולהושיבו על כנו ומעמדו בעד רעהו היינו בעד הקב"ה הוא למען יוכל לעבוד שמו הגדול . והנה מהכא מוכח דקאי על הקב"ה כאשר בארנו בקושית בינה לעיתים דעל כרחך על בשר ודם לא קאי כי הם לא היו צריכים לאותו דבר וגם לא מוכח שם דאיוב היה מתפלל בעבורם אבל לזה שפיר שייך והוא צריך לאותו דבר לבריאת גופו כי היה יסורין גוברין עליו וביקש רק עבור ה' ובאמת מיד נענה כאשר העיד הכתוב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה דייקא מילתא למשנה מה שצריך לגופו לעמוד חי בריא ואולם ובברכה והצלחה וגם לעבוד את ה' בנפש חפילה בלי עיכוב היסורין והצרות ומתורץ דייקי של בינה לעיתים. והנה מילתא מהתם הוא רחוק מדרך הפשט אשר לפנינו ומילת מהכא היינו דרך הפשט אשר לפנינו התם שהשיב לו את אמרת מהתם דייקא אמרת מוכח רבנן מהתם חוץ מדרך הפשט שלא קאי על אשר לפנינו על בשר ודם אלא על קב"ה היושב בשמים ואנא אמור מהכא בכוונת רבנן מני' וביי' אשר לפנינו דקאי על ב"ו זה כוונת חבירו היינו חבירו ממש ב"ו והיינו ויתפלל אברהם אל אלקים וירפא אבימלך וכתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר אברהם אל אבימלך וזה מפורש להדיא דקאי על ב"ו דאברהם היה מתפלל על אותו דבר עבור אבימלך והוא נענה ולאולה שה' פקד את שרה והבן :

והנה היולא מזה אלו ואלו דברי אלקים חיים בתרווייהו אופנים יעשה רלון אבינו שבשמים ובדברי רבנן פי' שנים ותרווייהו משמע בדברי רבנן וכקטו שתם בדבריהם מילתא דשוי' לתרווייהו להביא חידותם ואמריהם כי עמוקים ומסורים ובכוונת תפלתינו יהי' עבור המקום קב"ה כאשר בארנו וגם תפלתינו יהיה כוללת עבור הכלל עבור חבירו ואז שתפלל תפלה שלימה וגם אברהם אבינו קיים תרווייהו ויתפלל אברהם עבור אבימלך בעד חבירו ב"ו. וגם וישכם אברהם בבוקר דיעמוד אל המקום וקובע מקום לתפלתו רק עבור המקום ב"ה וזה כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו ה' ינחנו במעגלי צדק למען שמו . ואלה הדי' פשט לא ילא לן כל הקובע מקום הכוונה היא שצריך לקבוע מקום קבוע לתפילתו וככה מבואר בדין תפלה שי"ל ס"ק י"ט יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא ללורך ואין די במה שיקבע לו ב"ה להתפלל אלא גם בב"ה צריך שיהי' לו שם מקום קבוע להתפלל והלל"ח מפרש דעיקר טעמו של קביעות מקום שלפי שהמקום ההוא כיון שהתפלל שם קנה המקום קדושה וטוב כשהתפלל שם פעם שנית קדושת המקום מסייע לו שהקובל תפלתו :

ולע"ד לפ"ז יוכל להתפלל על מקום חבירו באשר התפלל שם חבירו אתמול כי גם קנה קדושה

מתפלת חבירו והאמת איכו כן כי על פי דין הנ"ל מוכח שלריך לכל אדם להיות לו מקום קבוע להתפלל וראיה גדולה מהזוהר פ' בא דף י"ח ע"ב וילא ילחק לשוח בשדה וכי לא היה לו בית להתפלל אלא אותו השדה היה אשר אברהם קנה סמוך למערה דכתיב וכו' ובשעת' דהוי ילחק אעל בגו' קמא שכינתא וכו' ואברהם אמאי לא מללי תמן משום דקביעותא דאחרי' הוי לי' בקדמיתא וכו' עכ"ל עיי' ברי"ף ולהכ"ל כאיכו אף דילחק קבע מקום בשדה זו להתפלל וא"כ היה לי' לאברהם להתפלל שכבר נתקדשה בקדושה מתפלת ילחק שם אלא ע"כ זה ליתא דאעפ"כ אל ישנה אדם את מקומו הרגיל להתפלל ודברי לל"ח ל"ע :

גמרא אמר רב חלבו אמר רב הונא היולא מבהכ"כ אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי ולא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מלוה למרהט שנאמר וכו' והקשה בספר שיטת חכמים וגם בפ"י, מה חידש אביי בזה ועי' מהרש"א חדושי אגדה וע"פ דברי הלל"ח יש בפשיטות ליישב שאמר לרוץ הוא יותר מפסיעה גסה וא"כ אביי קמ"ל למיעל מלוה אפי' לרוץ ורב הונא רק אשמעינן למיעל יעשה פסיעה גסה ומהרש"א בחדושי אגדה מפרש לא אמרן אלא היולא מביהכ"כ ע"מ למיפק דהייכו לעשות לרכו מבחוץ אבל היולא מבהכ"ם כדי למיעל לבה"מ לקיים מ"ש ילכו מחיל אל חיל ודאי מלוה למרהט גם מביהכ"כ שנאמר נרדפה לדעת את ה' דהייכו ללמוד תורה בביה"מ. ולפ"ז כרחה לע"ד לומר שייכת דברי ר' זירא דאמר לעולם ירון לדברי הלכה אפי' בשבת היאך שייך זאת לענין לפניו הא איירי מתפלה ולהכ"ל כיחא הא אביי כמי בכ וכתו מבית הכנסת לבה"מ ללמוד תורה שרי לרון ועי"ז שפיר שייך לעולם ירון לדבר הלכה אפי' בשבת ולא הוה כמחלל שבת לדבר הלכה מותר הוא משום דהוא מלוה רבה ומכ"ם דרשאי לרהוט מבהכ"כ לביה"מ והבן :

והיה כראה לע"ד לומר אולי זה כוונת ריב"ל שאמר לעולם ירון אדם לדבר הלכה אפי' בשבת וא"כ למה מילת לעולם ולהכ"ל לעולם בא לרבות לעולם ירון אדם הייכו אפי' מביהכ"כ דהו"א דאסור משום היולא מביהכ"כ אל יפסיע פסיעה גסה קמ"ל לעולם ירון לדבר הלכה ולרבות אפי' מביהכ"כ ג"כ ירון לדבר הלכה . ובהדי זה כראה לע"ד לומר ג"כ עוד כפ"ת דמותר לרון מביהכ"כ כגון אם ילך לקראת מלכי ישראל או לקראת מלכי או"ה דקאמר ר' יוחנן לעולם ישתדל אדם לרון לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם אף בה"ג מלוה לרון ובזה כראה לומר כוונת ר' יוחנן דקאמר לעולם ישתדל לרון לעולם לרבות אפי' מביהכ"כ. הו יש לי ספק אם מותר אפי' בשבת לרון לקראת מלכים וזה יהיה במילת לעולם וכוונתו לעולם אפי' בשבת ולכאורה הו"ל לפרושי בהדיא כמו דריב"ל דמפרש להדיא לעולם אפי' בשבת ובפרט יש ספק לפי דעת מגן אברהם דרק התירו לדלגי על ארונות וכו' לכבוד מלכי ישראל אבל לא לכבוד מלכי אוה"ע לא התירו האיסור א"כ היאך הדין אם מותר בשבת לרון לקראת מלכי אוה"ע ועוד אבאר אי"ה ואין כאן מקומו . ואמת הובא במג"א סי' ל' ס"ק ב' בשם של"ה מבהכ"ם לבה"מ מלוה לרון ועיי' ולהכ"ל ראיה גמורה כאשר פירש מהרש"א בדברי אביי ע"כ ככה כיון ודוק. ובזה בארתי גמרא סוף ברכות אמר רבי אלעזר ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב שנאמר ילכו מחיל אל חיל וכו' והנה כל בן אדם אף שהוא מהיר במלאכתו ולא הניח עלמו במנוחה מ"מ יש לו מנוחה כאשר ילך מבהכ"ם אז לריך לילך לאט ואסור לפסוע פסיעה גסה ובכל הליכה כמי אסור לפסוע פסיעה גסה ושפיר יש להם מנוחה בהליכתם לאט לאט. אבל הת"ח דילך מבהכ"כ לביה"מ אז ג"כ לריך לרהוט אף בלאתו מביהכ"כ לריך לרהוט כי הולך לדבר הלכה והייכו ת"ח אין להם מנוחה כי אפי' בשעת הליכתן מביהכ"נ מלוה לרהוט והולכין מחיל אל חיל מבהכ"ם לבה"מ שנא' ילכו וכו' :

וראיתי בפ"י שרולה להחליט דהיולא מביהכ"כ אסור לפסיע פסיעה גסה אפי' כשהולך לביה"מ ולע"ד לא הבנתי אם בשבת דאסור לרון משום חילול שבת אעפ"כ אמרינן לעולם ירון לדבר הלכה וא"כ לא יהיה החסר דהוי עליו כמשא חמור דמשום זה לא ירון לדבר הלכה ול"ע . ולע"ד כראה לפרש דברי אביי ע"פ דברי המג"א סי' ל' ס"ק כ"ו שמפרש אבל אם יולא מביהכ"ם על מנת לחזור מלוה לרון כדי שתחזור מהר ולע"ד אפשר בזה כיון אביי לא אמרן אלא למיפק וכוונתו למיפק בלי לחזור אבל למיעל אם דעתו בעת שהוא יולא לחזור תיד ולמיעל לביהכ"ם בה"ג מלוה לרון וכמוכח במג"א ודוק היטב . ולאחר העיון עמדתי בקושית הפ"י שהקשה על רב הונא מאי איריה ביהכ"כ הא בלא"ה אסור לפסוע פסיעה גסה כדאיתא בשבת דף קי"ג ע"ב דבעי מיכי רבי מרי ישמעאל בר' יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת אמר לי' וכי בחול מי הותרה שנוטלת אחד ממאור עיניו של אדם . והכלע"ד דהכה מאוד לריך הבנה והשכלה שם שנמרא שבת דף קי"ג הנ"ל דשיים שם הגמרא על הא דקתני שלא יהי' הלוכך בשבת כהלוכך בחול שיים כדבעי מיני' מר' שמואל בר' יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת והשיב לו וכי בחול מי הותרה שאני אומר פסיעה גסה כוטלת וכו' וא"כ כשאר הקושיא לפע"ד למסקנא דמקשה לו דבחול כמי אסור פסיעה גסה משום דכוטלת מאור עינו לתאי כפ"מ אמר שלא יהיה הלוכך בשבת כהלוכך בחול ופ"כ לריך לומר רבי דבעי מר' ישמעאל מהו לפסוע הוא סובר דבחול מותר וגם זה דחוק ואיך יחלוק במליאות כיון דטעמא משום דכוטלת מאור עיני אדם והא אמירא סככתא ולחומר המילתא אמרתי כיון דבזה יש תקנה דנקט שם ומהדר לי' בקדוש' דבי שמשא השותה יין של קידוש בלילי שבתות אז מהדר ושב ורפא וא"כ אפשר לומר בחול מה"ט מותר פסיעה גסה כיון דאיכא תקנה ע"י יין של קידוש דמהדר לי' ויש לומר רב דבעי דוקא מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת סבר ע"כ בחול מותר וי"ל זה טעמא כיון דיש תקנה ביין קדוש ואפשר לומר זה שרולה הגמרא שם בשבת דנקט מיד ומהדר לי' בקדוש' דבי' שמש' הייכו זה הוא התירון על אשר אמר לי' וכי בחול מי הותרה וכו' וזה מתרץ כפשו משום סככה מותר דיוכל לתקן ע"י קדוש דבי שמש' ובחול מותר משום דיש תקנה ודוקא בשבת אסור. ועוד ביותר יש לומר לחדודי שזה שנקט ומהדר לי' הייכו הוא היה מהדר לי' מתרן כפש' בקדוש' דבי' שמשי דייקא בחול מותר משום דיש תקנה בקדוש' דבי שמשי וזה הלשון ומהדר לי' הייכו והוא השיב לו ותרווייהו במשמע ובפשיטות כמי כיחא ומהדר לי בקדוש' וכו' וכיון דאיכא תקנה א"כ יש לומר ממילא בחול מותר וככון. וראיה גדולה דע"כ לריך לומר כן דהא ברכות דף מ"ג ע"ב גרסיכן ת"ר ששה דברים בגאי' לת"ח וכו' וסיים ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה גסה וקשה מדוע כקט זאת בשם ויש אומרים הא סביא דאמר תר פסיעה גסה כוטלת וכו' ואין כאן פלוגתא בדבר הזה . וע"כ לריך לומר באמת יש חולק וכאשר בארתי פה מאחר דיש תקנה. ולכן נקט רק שהם בשם יש אומרים כיון דאיכא תקנה יש מ"ד דסובר דמותר וכאשר בארתי גמרא שבת הנ"ל וכבי דבעי מר' ישמעאל הוא סובר בחול מותר . ועי"ז כראה לע"ד לבאר מה שדקדקתי שם בברכות על הגמרא דנקט לאחר דנקט ויש אומרים אף אל יפסיע פסיעה גסה מאי תקנת' לסדר בקדוש' דבי' שמשי' הא שם רק רולה להביא דאסור לת"ח לפסוע פסיעה גסה ולמה הביא התקנה ולהכ"ל יש לומר כי לכאורה קשה מדוע אמר בשם ויש אומרים . לכן הביא מיד מאי תקנתא לסדר וכו' וא"כ כיון דיש תקנה ע"כ יש לד להתיר בחול.

דהא באמת מעמא דרבי בשבת דבעי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת וכו' דבחול מותר ובכון ורק יש אומרים דאל יפסיע פסיעה גסה. ולפ"ז קושית פ"י מתורץ דיש לומר בחול בלא בהכנ"ס רשאי מאחר דיש תקנה להדר' בקדוש' דבי' שמשי ויש מ"ד דסובר כן משום ה"ע מותר בחול. ואף דיש לומר אעפ"כ יש טעם לאסור כמי בחול כי דילמא לא ישתה יין או שאין זה תקנה מבוררת לכל אדם ואעפ"כ לכל חולה לא. אבל אעפ"כ בחול יש להתיר אם יש לו כמון משא ומתן שצריך לרוץ דיוכל אז לסמוך על קדוש' דבי' שמשי ובכון :

גמרא לעולם ירוץ אפי' בשבת ולדידי יש לי קצת ספק אף בשבת אם מותר לרוץ אם הולך מבהככ"ס לבהמ"ד אף שבשבת מותר לרוץ לדבר שלכה הייכו איכא רק חד אסורא דחילול שבת אבל אם גם איכא חששא דהולך מבית הכנסת אשר גם בלא שבת ההולך מביהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה וא"כ בשבת דאיכא תרתי' וספא אם בה"ג מותר ולע"ד כיון לדבר הלכה מותר בשבת ה"ס כמי מביהכ"נ לביאת"ד מותר בשבת. ואפשר היה יוכל לפרש שם הגמרא שבת שלא יהיה הלוכך בחול כמו בשבת בה"ג בחול מותר מביהכ"נ לביה"מ ובשבת בה"ג אסור דאיכא הרתי' גוכא לאסורא אבל קשה להבין שם ככה בגמרא וה' יורכו כפלאות מתורתו הקדושה :

אבל ראיתי בספר הללי"ח שהקשה על הגמרא דהא דקאמר לעיל אביי למיעל מלוה למרהט מדוע לא קאמר אפי' בשבת כמוכח בגמרא לעולם ירוץ וכו' ותירץ הללי"ח דאביי לעיל איירי אפי' אין זמכו בחול שיוכל לבוא לבהכ"נ אפי' לא ירוץ יגיע שם קודם שיתחילו להתפלל אפ"ה מלוה לרוץ להראות חשקו וזה דוקא בחול מותר אבל בשבת אינו מותר כי אם כשמוכרח לרוץ מחמת שיעבור הזמן והכי דקרעטי לפרק' בשבת מיירי שזמכו בחול שאם לא ירלו לא יבוא בתחילת הדרשה עכ"ל הללי"ח ועיי': ולפ"ז הקשתי מאי מקשה הגמרא בשבת וכי בחול מי הותרה שאכי אומר פסיעה גסה הא לתכ"ל שפיר בחול מותר לרוץ בביהכ"נ אפי' אין זמכו בחול אבל בשבת אסור דאיכו מותר בה"ג אף לדבר מלוה אם הולך כיון שאין זמכו בחול אסור והייכו שלא יהיה הלוכך בשבת כמו הלוכך בחול ול"ע. ואפשר לומר לע"ד בזה ליישב שם הגמרא כי הוא שפיר השיב לו בחול מי הותרה כי הוא רק בעי מוכ' מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת ולא בעי דוקא לדבר מלוה אלא סתם בעי' מיכי על זה השיב לו שפיר וכי בחול מי הותרה כי משמע מאבעיי' שלו שלא בעי על דבר מלוה רק סתם על דבר רשות והשיב לו שפיר אבל באמת לפ"ז יש לתרץ קושית גמרא דאיכא כפ"מ גדולה בחול בה"ג אם גם איכו זמכו בחול אעפ"כ רשאי למרדף לבהכ"נ אבל בשבת כיון שאין זמכו בחול לא רשאי ושפיר איכא כפ"מ שלא יהיה הלוכך וכו' כבחול בה"ג והגמרא רק היה מעורר דכפ"מ בפסיעה גסה ולכן הביא זה האבעיי' ותמילא יובן הכפ"מ או כאשר אכי בארתי לעיל בשבת מבהכ"נ לבה"מ אסור לרוץ וכמי מיושב בהכ"ל : ומעתה לפי דברי הללי"ח יש לי כסתפקת חדשה הן הובא במג"א בשם של"ה הקדוש וכאשר אכי הוכחתי מביה"כ לביה"מ מותר לרוץ אף שהולך מביהכ"נ ואמרתי אם אין זמכו בחול לילך לביה"מ ועדיין יוכל לבוא להתחלת הלימוד או דלומר בפ"ע בביה"מ ואין זמכו בחול בה"ב אם רשאי לרוץ מבהכ"נ כמו שמפרש הללי"ח בביה"מ בדבר הלכה בשבת אם אין זמכו בחול אסור לפסוע גסה א"כ פה כימר משום כבוד ביהכ"נ לא ידעתי אם רשאי לרוץ ול"ע. ולפי דברי הללי"ח ע"כ מוכח דאביי איירי בביהכ"נ אפי' אין זמכו בחול דאל"כ הו"ל לומר אפי' בשבת וכאשר אכי בארתי דכוונת אביי אבל למיעל לביה"מ א"כ יהיי' בה"ג מותר לרוץ אפי' לביה"מ אף באין זמכו בחול אבל לע"ד להכ"ל בלאו הכי יש לתרץ קושית הללי"ח בשבת אעשר בה"ג דהולך מביהכ"נ לביה"מ דאיכא תרתי חששא לאסורא אפשר בשבת לא רשאי לרוץ ולכן לא הביא אביי אפי' בשבת וכאשר בארתי לעיל עיי' היטב :

עוד יש לי ספק בדבר הזה אם הוא כבר היה התפלל תפלתו בביהכ"נ ורק לאחר שהתפלל בא חבירו שילך עמו לביהכ"נ להשלים עשרה כדי שחבירו יוכל להתפלל במכין אם בה"ג רשאי לו לרוץ כיון דהוא כבר התפלל ורק לזכות את חבירו ויהי' חטא בפסיעה גסה בשביל לזכות את חבירו [ובפרט יש לומר לו אין זמכו בחול כי אם לחבירו] ויש לומר בחול אעפ"כ מותר ובשבת בה"ג אסור ומתורץ קושית הללי"ח מדוע לא נקט אפי' בשבת כי יש כפ"מ בה"ג וגם בלאה יש לפרש שם הגמרא בשבת בה"ג לא יהיה הלוכך כמו בחול ודוק כי קלרתי :

גמרא מאי כרום זולת לבני אדם וכו' ופירש"י כגון תפלה שעולה למעלה ור"י ור"א אמרו תרווייהו וכו' ומפרש רש"י הוא ז"ל בעיכייהו ופניו משתנה ככרום והכראה לע"ד תרתי מימרא שייכי אהדדי שביב רשעים יתהלכון דייקא מי שמזלזל בתפלה סופה שילטרך לבריות ופניו משתנה ככרום ולא בא לו השפע מאת קב"ה אלא ילטרך לבריות וכן ביאר בעל שמיכת חכמים כיון שאין לו זכות עיון תפלה בא לידי עניות. ובזה בארתי כוונת התפלה קלרה לקמן במתכית' דף כ"ח ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קלרה ואומר הושע השם את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יהי' לרכיהם לפניך וכראה כי במקום סכנה ע"כ לא יוכל לסתפלל כיאות וכהוגן ולריך לזלזל בתפלה ועוכש המגיע הוא שילטרך לבריות לכן תיקנו מיד בתפלה הזה לבקש מאת ה' שיהי' לרכיהם לפניך דייקא מידך ולא מתחת בו"ד :

ובזה יש לפרש גמרא לעיל דף ג' תניא אמר ר' יוסי פעם אחת נכנסתי לחורבה וכו' ור' יוסי השיב מתירא אני שמא יפסיקו בי עוברי דרכים והנה גם שמע קול שמנהמת כיונה שגם היה מתאוכן על מתנה בו"ד ורק רלון היונה שיהי' מוכותה מסורה תחת ידי הקב"ה קול זה מאוד נכנס לר' יוסי ובודאי זירז עלמו להתפלל תפלה שלימה בלי להגיע לידי עונש זה להחיות מב"ו והבן:

גמרא רב אחא ורב אסי דאמרו תרווייהו כאלו כידון בשני דינים אש ומים שנאמר הרכבת וכו' ומבואר מאלה מי שזילזל בבית התפלה כהני רשעים דכתיב יתהלכון ע"כ כלטרך לבריות וכדון באש ובמים ובזה יש לפרש פסוקי משלי ליכים ופחים בדרך עקש הייכו הליכים ופחים הכדון באש ובמים שייכו דרך עקש מי שמהלך בדרך עקש שביב רשעים יתהלכון והולך להתפלל בדרך עקש אחורי ביהכ"נ שומר כפשו ירחק מהם אלא ילך בדרך טובים להתפלל בביהכ"נ :

ובזה יש קלת לבאר גמרא לקמן דף ח' אמר לי' ר"י איכא סבי בבבל וכו' מקדמי' ומחשכי' לבי ככשתא הייכו דאהכי להו והכה מבואר פה מי שזילזל בתפלה והיכו הולך לביהכ"נ כלטרך לבריות ומבואר גמרא חולין דף מ"ד ר' אלעזר וכו' דכתיב שוכא מתנות יחיה דהייכו זה יחיה זה שסוכא מתנות והיכו לריכי' לקבלו ומי שהולך לביהכ"נ היכו כלטרך לבריות וחי יחיה בחיים ארוכים והייכו דאהכי להו באריכת ימים :

גמרא אמר ר' חלבו אמר רב הוכא לעולם יהיה אדם זהיר בתפילת מנחה וכו' ולריך מאוד השכלת וכי שייך לומר דיהיה זהיר בתפלת מנחה דוקא ולא תפלת שחרית ומעריב ועוד קשה על מה שנקט ור' יוחנן אמר אף בתפלת ערבית ורב כחמן אמר אף בתפלת שחרית וכי שייך לרב הוכא שלא יהיה זהיר בכל התפלות ולאחר העיון אמרתי דבר כאה ומתקבל לפרש כי הכה מבואר במג"א דעיקר תפלת המנחה היא משעת ט' ומחלה ולא במנחה גדולה משש ומחלה מהקרבות תמיד ויעיי' מג"א סי' רל"ב וז"ל תימא אמאי קרי לי' מנחה אי משום שהקריב

שהקריב מנחה אלא גם בשחרית הקריב מנחה וצ"ל משום דעיקר עת רצון הוא בשעת הקרבת מנחה עכ"ל התוס' וא"כ מוכח דעיקר התפלה במנחה קטנה כמ"ש סי' רל"ג דאז הוא זמן הקרבת המנחה אחר הקרבת התמיד אבל בשש ומחצה היה זמן שחיטת התמיד וראיתי בתוס' פ' ערבי פסחים ק"ז ע"א בד"ה סמוך למנחה תמי' אמאי קרי מנחה ועוד דאמרינן בפרק קמא דברכות הוי זהיר בתפלת מנחה אף אליהו וכו' ושמע מיני' בשעת הקרבת המנחה נענה ולכן קרי לי' תפלת מנחה שאז היה שעת רצון ומבואר במחצית השקל שכך היה בקבלה בחכמי התלמוד שאליהו אז בזמן הקרבת מנחה נענה. ומעתה לא רחוקה היא ממני להבין פה מה שקאמר ר' חלבו וכו' לעולם יהיה אדם זהיר בתפלת מנחה דייקא אז להתפלל במנחה קטנה בשעת הקרבת מנחה וכוונתו רצויה בזה יהיה אדם זהיר בתפלת מנחה למה קראו תפלת מנחה הלא גם בבקר נקרא מנחה אלא ע"כ בזה הלשון תפלת מנחה כוונתו בשעת הקרבת מנחה בט' ומחצה במנחה קטנה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה דייקא בתפלתו אז בשעת הקרבת מנחה וכל מה שאמר שיהיה זהיר כוונתו למנחה קטנה לט' ומחצה וזה מוכח מלשון תפלת מנחה כאשר בארתי ודוק:

וגם יש לפרש דברי רב חלבו כהנ"ל דיהא זהיר בתפלת מנחה רק להתפלל במנחה קטנה והלשון מנחה הוא כמבואר אליהו רבה ופרי מגדים לרוח היום מיכה היום שמיוסהוא לערב וגם להנ"ל היטב לפרש דברי רב חלבו וכו' אבל לעולם שאר תפלות בודאי נמי צריך לזהר והבן: ולפ"ז נראה לי לומר ולפרש דברי ר' יוחנן שאמר אף בתפלת מעריב ר"ל נמי כיון להתפלל תפלת ערבית עוד קצת מבעוד יום לאחר שסיים תפלת מנחה בשעת הקרבת מנחה יעלה גם תפלת מעריב לטובה כי בעת הזה עת רצון כמבואר שאליהו נענה. והיינו אף בתפלת ערבית יהי' זהיר להתחיל תפלתו עוד מבעוד יום כדי שיהיה גם בזמן המנחה שמקובל ומרוצה וזה אפשר בכוונת הקרא תיכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב ונקט "מנחת ערב" לשון מנחה ולשון ערב וזה כוונתו להתפלל ערב קצת מבעוד יום ויהי' נכלל במנחה בהקרבת מנחה והוא שעת הרצון וזה קצת ראיה וסמך למנהגינו שמתפללין תפלת מעריב מיד לאחר תפלת מנחה ועיין לקמן תוס' דף כ"ו בד"ה ויעקב שם דייקא התוס' מיעקב מוכח דתפלת ערבית ביום וקיים יפה מנהג שלנו להתפלל מבעוד יום ולהנ"ל איכא סמך למנהג הזה ודוק. ואפשר לדייק בלשון תפלת ערבית ולא קאמרינן תפלת לילה אלא ע"כ כהנ"ל כיש ערבית אבל עוד לא לילה ממש יתפלל תפלת מעריב והבן. אך עדיין נשאר לבאר מה בעי רב נחמן בר יצחק בתפלת שחרית ויש לומר דהוא רוצה לפרש דלא תימא דהמה כיוונו דלא יהי' זהיר בתפלת שחרית אלא דיהי' זהיר וכוונתם רק היה כאשר בארנו. אבל יש לומר פירש אחר כדבריו הייני הוי זהיר אף בתפלת שחרית מיד בעלות השחר נענה בתפלתו כמה שנאמר ה' בקר תשמע קולי ולא צריך להמתין בשחרית עד זמן הקרבת הקרבן אלא בשחרית מיד נענה והבן:

גמרא אמר רב חלבו אמר רב הונא כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות שנאמר קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות ובדרוש לימי החתונה בארתי זה הפסוק וגם הגמרא פה כל הנהנה וכו': ותחילה אמרתי לבאר מדרש רבה שמות פרשה כ"ה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הוא מרומים ישכון הדא הוא דכתיב כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה וכו' אל שלחן שהוא ערוך בתוך הגן שנאמר אתהלך לפני ה' בארצות החיים וכביכול מיסב בראש והאבות וכל הצדיקים יושבין לרגלו וכו' וקב"ה מביא לפניהם כל מיני פירות מגן עדן ומאכילם מעץ החיים ואח"כ מברכין לבעל הסעודה ותבל חולקין כבוד להקב"ה שהוא ליתן לברך והקב"ה אומר למיכאל ברך ומיכאל לגבריאל וגבריאל לאבות העולם ואבות העולם חולקין כבוד לדוד ואומרים המלך שנכינו הוא יברך למלכו של עולם ונותנין את הכוס לפניו ונוטל את הכוס ואומר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא:

ובארתי לבאר ע"פ שכבר ביאר בעל בינה לעיתים ההבדל בין שמחת התענוגים לשמחת הנפש הוא ההבדל במה שהשמחה הגשמיות אינו אלא לכל המרבה בעוד התענוג מושג בזמן האכילה והשתיה אמנם אחר כן לא תשאר אצלו שום שמחה משום שכבר עבר לו מהתענוג אדרבה יולד לו עצב מלא חרטות כמ"ש הרשעים מלאים חרטות. משא"כ בשמחה של מצות גם אחרי עבר השמחה עוד ישוב לשמוח ולשוש על מה שהיה לו מהתענוג והשמחה ושמח בעבור שמחה הקודמת כי עוד תוסף שלימות את הפירש והצדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה עכ"ל הנ"ל:

ונקדים דברי אוהל יעקב על פסוק זכור את יום השבת לקדשו דהיינו כל המצוה אשר אנו עושים בעצם לכבוד שמים כגון הנחת תפילין אף אי ליכא כוונה יתירה ממעשה המצוה מוכח שהוא לכבוד השמים דאל"כ למה אני עושה משא"כ מצות אכילה ושתיה כגון ושמחת בחגך או בסעודת שבת אם אנו אינו זוכרין תמיד לשם שמים בקל ישכח כי האוכל לגוף יונעם ולהחיך ימתוק ויש בו הנאת גופני' וישמח הגוף ובקל ישכח למה זה בא על כן אמר זכור את יום השבת לקדשו פה צריך זכירה יתירה לכן זכרהו על היין דייקא על היין שם בודאי לגוף יונעם ולע"ד צריך זכירה בפה מלא לומר זו לכבוד השבת:

והנה בארנו אם אכלנו לשם ה' למען שמחה של מצוה אם גם לאחר שאכלנו וכבר כלה השמחה עוד בנו שמחה גדולה כי זכינו לשמוח בשמחת של מצוה וקיימנו דבר ה' בשלימות וזה הכוונה של המדרש הנ"ל וכוונת הפסוק הנני ממטיר לכם לחם מן השמים דייקא לחם להנאת הגוף אבל מן השמים דייקא שהנאתך יהיה רק עבור השמים כי על כן נותן המן הוא מרומים ישכון על כל הנאתך ואכילתך צריך ה' לשכון מרום שנא' אתהלך לפני ה' בארצות החיים תמיד לפני ה' וכביכול הקב"ה מיסב בראש על כולם הוא בראש הקב"ה בכל הנאות הגופניות הוא צריך להיות בראש למענו הכל והמה לרגליו הייני שיש הנאות גופניות רק לרגליו לטפל והקב"ה מביא לפניהם כל מיני פירות ומאכילן מעץ החיים והיינו בכל הנאות רק הקב"ה הביא להם בזכרונו. והיינו שאמר המדרש ואחר כך מברכין לבעל הסעודה הייני אחר כך שכבר אכלו מברכין לבעל הסעודי' כי בשמח' של מצוה לאחר שאכלנו עדינו השמח' כאשר היה ומברכין אף לאחר הסעודה ותבין ותבל חולקין כבוד להקב"ה ואז בא הכוס ליד דוד והוא אמר בפה מלא כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא אני אקח תמיד את כוס הישועה והנאה והשמחה של תאות הגופניות אשר מעורבים בשמחה של מצות ובשם ה' אקרא בפה מלא לשם ה' דייקא בכוס ישועות על היין זכרהו אני אקרא בפה מלא שהוא בשם ה' וגם בשמחה לא אשכח שם ה' ואף בידי כוס הישועות עם כל זה לא אשכח בשם ה' ובפה מלא אקרא לשם ה' שהוא לכבודו וכאשר בארנו שכל המדרש מיוסד ליחד כל השמחות וכל הנאות לשם ה' אחד:

והנה אם אנו משמחין בשמחת החתן וכלה אז צריכין אנחנו לשמוח חתן עם הכלה לאחר שאנחנו נהנין לאחר הסעודה אז צריך לשמח ולברך את הבעל הסעודה אם הוא כולה לשם שמים וזה ביאורו. אמר רב הונא הנהנה מסעודת חתן הוא נהנה ואינו משמחו והוא אינו משמח אז החתן ואינו מברך אותו לאחר הסעוד ה

זה בודאי לא היה לשם ה' כי אז לאמר שמחה חוגה זה עובר בה' קולות כי כל הקולות צריכים אז לאמר קול אומרים הודו את ה' צבאות היינו כיון שהיא שמחה גופניות צריך לאמר בפה מלא הודו את ה' צבאות שיהי' לשם ה' ועי"כ הוא שלא שמח אז החתן אז עבר בה' קולות וכל הקולות יענו יחדיו הודו את ה' צבאות העושה תמיד שתנו כפלאות ולהי' ברכות והודאות יאכלו וישבעו ענוים ויהללו שם ה' לעולם :

עוד הפעם בארתי גמרא הזה על דרך אחר למוסר השכל החתן וגם הכלה ישכילו ויבינו כי מה' יבוא עזרתם ויבטחו בשם ה' הוא ימלא משאלתם :

ובארתי הנה יום החתונה הנקרא בשם שמחת לבבו ראוי ונכון לכל המבינין בשמחת חתן לשמוח החתן עם הכלה ולכאורה איך ישמח החתן ואיך ישמח הכלה ביום הזה הלא מבואר קשה מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף והאיש לקח רחיים על צוארו ומחויב הבעל לפרנס את אשתו בכל ניכי דמיטב ולכל צרכי הבית הוא הגבר לישא עול על שכמו להכין ולפרנס ואם כן ידאוג ליום המחר מאין יבוא עזרו והיום הוא היום אשר קידש והכניס את אשתו לביתו והכניס עצמו לכל אלה החיובים המוטלים עליו להיות בעל מפרנס הבית וכי אפשר לשמוח הלא ידאוג על כל אלה אם יבוא לו בשפע וברכה והצלחה :

אבל בארתי כל אדם יוכל לשמוח בזה היום ומי שאינו משמח הוא רק מקטני אמנה כמבואר סוף מתני' קדושין ר"ש ב"א אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להן אומנת והן מתפרנסין שלא בצער והמה לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי . ובזה הבנתי פסוקי תורה בראשית ויברך אותם אלקים ויאמר אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ והנה זה הוא הברכה המובן בתוכו יען שהקב"ה בירך אותם פרו ורבו וא"כ ידאגו אם יפרו וירבו יהי' המזונות מחסר להם ויהי' קשה לפרנס' וע"ז אמר ורדו בדגת הים ובכל חיה וע"כ תדין קו"ח המה נבראו לשמשך והמה מתפרנסין שלא בצער מכ"ש אתה שנברא לשמש את קונך והבן זאת :

ובזה בארתי הגמרא ת"ר אשר בנה אשר נטע אשר ארש למדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואחר כך ישא אשה ואף שלמה בחכמתו אמר הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זה כרם אחר ובנית ביתך זה אשה ד"א הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא וכו' ד"א הכן בחוץ וכו' זה מקרא ומשנה ועתדה בשדה לך זה גמרא אחר ובנית ביתך אלו מעשים טובים . ר' אליעזר וכו' הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא משנה וגמרא ועתדה בשדה לך אלו מע"ט אחר ובנית ביתך דרוש וקבל שכר: והנלענ"ד כי הנה הרבנן למדו לנו דרך ארץ למען שלא ידאוג החתן מאין יבוא עזרו בפרנסה ויהי' מוכן פרנסה לו בעת שלוקח אשתו למען יוכל לפרנס אשתו כדבעי לכן אמרו אשר בנה שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה כדי שיהיה לאם אז הפרנסה מוכן וכן שלמה אמר בחכמתו הכן בחוץ על אופן הנ"ל. אבל הבין הגמרא עוד דרך אחר יש לנו הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ועתדה בשדה לך ובנית ביתך זו גמרא היינו לא צריך שום השתדלות לפרנסתו אלא תהיה זריז וזהיר ביראת ה' ללמוד תורה וכבר יהי' ביתך בנוי' בפרנסה ותוכל לישא אשה בלא דאגה וביותר טוב ביאור אח"כ הכן בחוץ וכו' זה מקרא ומשנה ועתד' בשדה זה גמרא אחר ובנית ביתך זו מעשים טובים דייקא ובזה יוכל לבנות ביתך במעשים טובים אם את ה' ירא ומצותיו שמור הרי מבואר במתני' שקו"ח שתפרנס את עצמך וביתו ע"י אשתו תוכל ליקח אשה אם יש בידך מעשים טובים ואז בטוח יפרנס ה' אותך ותרווייהו במשמע בזה ובנית ביתך מעשים טובים ואז ממילא ובנית ביתך זו אשתו והבן :

וגם ר' אליעזר קיים בטוב הכן בחוץ וכו' זה מקרא ומשנה וגמרא ועתדה וכו' אלו מע"ט אחר ובנית ביתך דרוש וקבל שכר דייקא אחר זו תוכל לבנות ביתך זו אשתו יען דרוש לומד לשם ה' וקבל שכר וככה' שלך מצליחין ולא צריכין לדאוג למזונות כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין ודרוש וקבל שכר והבן :

ולהדודי אמרתי דברי שלמה בחכמתו אני מקיים הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ועתדה בשדה לך זה משנה אחר ובנית ביתך יש לומר כפשוטו זו אשה וכוונתו נראה כי תחילה צריך ללמוד מקרא ואז יגיע למשנה ונראה כי לבחורה לא רוצה ליקח אשה וידאוג הרבה מאין יבוא הפרנסה אבל ילמוד משנה ויהי' בקי במשניות וידע לו המשנה סוף קדושין שהבאתי ר' שמעון בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף וכו' ואתם נבראת לשמש את קונך אינו דין שאפרנס שלא בצער אלא שהרעותי וכו' ואם ילמוד זה המשנה ידע הדרך שיהי' לו פרנסה בריוח אלא שלא להרעות את מעשיו ולהיות זריז וזהיר ביראת ה' זה הכוונה הכן בחוץ זה מקרא ועתדה בשדה לך זה משנה אז תבוא למשנה תחילה מקרא ואז משנה ואם תדע המשנה אחר ובנית את ביתך תוכל ליקח אשה ולא תדאוג כלל ותדע בי ה' יפרנס אותך בנחת ולא בצער ותעשה כסידור המשנה לפניך להיות טוב וישר בעיני ה' ותרווייהו במשמע ובנית ביתך אף אם גמרא סוף כל סוף כמו במשמע כפשוטו ליקח אשה והבן . ולפ"ז יש לומר כמו פשט בקרא התורה רמזה לנו רמז זה אשר בנה אשר נטע אשר ארש אשר בנה זה מקרא אשר נטע זה משנה כמו ועתדה בשדה לך אשר ארש זו כפשוטו זו אשה והיינו אשר נטע זו המשנה אז אשר ארש תוכל ליקח אשה ולא תדאוג למזונתך ולפרנסה כי המשנה לפניך כשתעשה כן שלא להרעות מעשך ותהי' זריז ביראתך ותפרנס שלא בצער כדג במים בברכה וחיים :

ולע"ד כנראה זה המתניתי סוף קדושין ראית מימיך שחיה ועוף וכו' והוא סוף סדר נשים כתובות וקדושין בכל אלה המסכת מבואר ליקח אשה ולומד לנו המסכת בסוף כל אלה שאל ידאוג הנן אדם ליקח אשה אי"ה יבוא הפרנסה אלא לבטוח בשם ה' כמו שמפרנס חיה ועוף מכ"ש אותך ותבין :

ובזה בארתי פסוקי שיר השירים נרמז בעלמא למוסר השכל שאמר הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה ואיכה תרביץ בצהרים שלמה אהי' כעוטיה על עדרי חביריך. ואם לא תדעי היפה בנשים לאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים. ובארתי כהנ"ל דייקא הגידה מי שאהבה נפשי שאוהב את הנפש ולא את הגוף ונעשה רק כחה רוח ליוצרו רק עוסק בתורה ובמע"ט איכה תרעה ואיכה תרביץ בצהרים היינו הצהרים דומה לעולם הזה לצרכי עולם הזה כי עיקר אכילה הוא בעת הצהרים היינו לחם הזה איך יבא הפרנסה ואי תימא באמת כן הוא מי שלומד אי יחיה בחיי צער ונדוחק במעט מעט . על זה אמר שלמה אהי' כעוטי' מתמוטט ונדוחק ובחיי צער על עדרי חביריך מי שהוא בעדר חבירים בתורה ועבודה ומדוע לא יהיה להם ריוח כמאמר גמרא אטו שכי' לי צדיק תרי עלמא. ואמר אח"כ אם לא תדעי לך היפה בנשים דייקא גם זאת לא תדעי מה היא היפה בנשים ליקח אשה . וכן מבואר בגמרא מצא אשה מצא טוב ומה היא היפה ליקח רחיים על צוארו ואיך ילמוד אז תורה אם יהיה לו דאגות פרנסה על זה השיב על כל אלה יש לך להשיב בלי לדאוג כלל ותוכל להיות צדיק בדרכיך ותוכל ליקח גם אשה רק לאי לך בעקבי הצאן כמאמר המשנה הנ"ל ראה והסתכל

בחיה

בחיה ועוף שהקב"ה זן ומפרנס אותם ולכל צאן וצאן יצמיח לו עשב השדה על אחת כמה וכמה לך שאתה נברא לשמש את קונך רק על משכנות הרועים אם שצאן הולך אחר הרועה כן אנחנו אם אנו הולכים אחר ה' אלקינו רועינו אז בטוח שמלאכתינו יתברך משמי שמים וברכה והצלחה במעשה ידינו כפל כפלים ויוכל לאהוב את השם וליקח על צוארו רחיים והבן :

ובזה מבואר גמרא הנ"ל כי מבואר ג"כ בקרא זה הכוונה קול חתן וקול כלה וכו' קול אומרים הודו ה' צבאות דייק רק לה' ליתן תודה ובו לבטוח הוא הזן הוא המפרנס לכל ורק לעשות נ"ר ליוצרינו וזה קול אומרים החתן וגם הכלה ובזה יבנה ביתם לרוחה ולברכה בהודו את ה' צבאות תמיד ליתן שבח והודיה לה' ולעבדו בלבב שלם. וזה שקאמר הגמרא כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו ואינו יודע לשמחו מפני הדאגה על המחיה ועל הכלכלה כאשר בארנו זה עובר בה' קולות יקח רק אל לבו וידבר בקול ואומרים הודו ה' צבאות שהוא הנותן לחם לכל בשר ורק להודות שם ה' עליון ולשמוע בקולו ולילך אחר מצותיו. אז יהי' מלוי בריות המזונות. ולרמז הטוב אמרתי מה שמבואר פה גמרא לעיל וניכ' אגרא דבי הלולי "מילי, פירש"י לשמחו במילי ביום החתונה ודרשתי נוטריקן מיל"י ר"ת "מזונתי "יתן "לכם "י', היינו השם יתן לכם מזונות וזה לשמחו החתן והכלה במילי זה יאמרו להם מזונתכם יתן לכם ה' והתם אל תדאגו. כי אם בטחו בשם ה' ולעבדו בלבב שלם. ועי"ז שפיר השי"ב ואם משמחו מה שכרו. אריב"ל זוכה לתורה וכו' והיינו הך אם משמחו ואינו דואג למזונות. אלא שם מבטחו בה' בודאי ג"כ יעסוק בתורה ואל ידאג למזונות ויבטח בשם ה' שמלאכתו יהי' נעשית ומתברכת ותורתו משתמרת והבן :

דף ז. מאי מצלי א"ר. זוטרא יהי"ר מלפני שיכבשו וכו' ובארתי פירש התפלה ולסמוך סמוכים על זה שאמר ושמחתם בבית תפלתי כאשר בארתי בדרוש לר"ה דברי הפייטן היום הרת עולם וכו' ובארתי הקב"ה גבר עלינו חסדו לעולם בכל. נוכח לעונתינו להקל מעלינו פשעינו פעמים כבנים ופעמים כעבדים וידוע לענין הרחמנות לרחם ביותר טוב לרחם על הבנים מאשר ירחמו על עבדים ואם לדון על פשעינו טוב יותר לחשוב כעבדים כי עבד שמרד באדוניו אין. חטא גדול כל כך כבן שמרד באביו ובארתי גמ' ב"ב דף י'. אנו נקראין עבדים ונקראין בנים. בזמן שעושין רצש"מ בנים ואם אין עושים רצש"מ אז עבדים עיי"ש. והנה אם אנחנו אין עושים רצון ה' אז טוב לנו אם נקראין עבדים אז אין החטא גדול כל כך ואם אנו עושין רצש"מ אזי מיקרי בנים לאהבתינו ולרחמנו כאב לבנים :

וזה שתיקנו בתפלתנו היום וכו'. היום יעמיד במשפט וכו'. אם כבנים אם כעבדים דייקא האב הרחמן יעמוד היום אותנו בשני אופנים. ורק אם כבנים תעשה אותנו לענין הרחמנות רחמינו כרחם אב על בנים. דלענין הרחמנות ביותר טוב ומעלה גדולה. אם אנו כבנים. ואם כעבדים היינו דוקא בזה האופן רוצה להיות כעבדים עד שתוציא לאור משפטנו דהיינו לענין פסק הדין אז ביותר טוב לנו אם כעבדים דאז החטא ועונש אינו גדול כל כך ותוכל להצדיק במשפטינו איום וקדוש :

ועי"ל אמר להנ"ל לכוונה הזאת מאי מצלי היכא מצלי הקב"ה באמת הוא אינו רוצה שיהי' לו לעבדים ה' חפץ אותנו להיות בנים רק כל אלה טוב אם אין מכעיסין אותו. אבל אם מכעיסים אותו אז רע לנו אם כבנים וזה שמצלי הקב"ה שיכבשו רחמי את כעסי שהרחמנות שארחם את בני יהי' כל כך גדול שיכבוש את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני. במדת הרחמים. דייקא אני רוצה להתנהג עמהם בשם בני ובמדת הרחמים כרחם אב על בנים ואי דיהי' אז גרוע יותר אם יבוא לדין ומשפט אם יהי' לי לבנים אז המשפט יותר גרוע לאם על זה מתפלל ואכנס להם לפנים משורת הדין אף גם שחטא דיותר גרוע בבנים מעבדים לא יזיק להם כי אכנס לפנים משורת הדין והבן זאת למליצה :

וזה פירש הגמרא תניא א"ר ישמעאל וכו' אמר לי' ישמעאל בני ברכני והנה קרא לישמעאל בני והבין ר' ישמעאל כי זה ודאי חיבה יתירה וטובה אם הקב"ה קרא אותו בשם בני אבל יש פחד גדול אם יכעוס שמו הגדול ויהי' בנו חטא ופשע ורשע אז יהי' גרוע ביותר אם בנים יחטאו כנגד אב ועל זה אמר יהי"ר שיכבשו. רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך דייקא על המדה שצריך אתה לכעוס יותר על בניך מעבדיך אבל הרחמנות שתרחם יגבור על זה ותתנהג עם "בניך, דייקא לפי שקראנו בשם בניך במדת הרחמים כיאות לרחם אב על בנים ובכן אם יבוא לדין ומשפט אז יהיה רע בשם בנים. אבל תכנוס להם לפנים משורת הדין אז גם תוכל להטיב עמנו בשם בנים ואם בדין רע אבל תכנוס לפנים משורת הדין וטוב לנו גם אז וזה הברכה שצריך להקב"ה כי בזה חפץ ה' אם אנחנו לו כבנים והוא אבינו רוענו :

גמרא שנאמר הודיעני נא את דרכך וכו' בקש להודיע דרכיו. רש"י ד"ה להודיע דרכיו מכתב מדת משפטיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו רשע ורע לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו דברי הרש"י הללו מעורבין ולא נקטו כסדר שנקט בגמרא איתא מפני מה צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו ורש"י נקט מפני מה צדיק וטוב לו. רשע ורע לו שוב יש לדקדק מה בעי רש"י בזה הלא מפורש כן להדיא בגמרא. והנלע"ד דרש"י כיון למה שמפרש המסיכת חכמים דלכאורה קשה בשאלות משה שאל למה הצריך לשאול הכפל הלא על צדיק וטוב. לו רשע ורע לו לא קשה מידי כי כן היושר והאמת לפי דעתו והיה לו להקשות בקיצור מדוע יש צדיק ורע לו ורשע וטוב לו ותירץ לפי שגם משה ידע מריעין לצדיק בעוה"ז כדי לקבל שכרו משלם בעוה"ב ולרשע בהיפך וא"כ על צדיק וטוב לו גופא הוא הקושיא ועל רשע ורע לו כמו ואז איכא עוד קושיא הרי באמת אינם שוים יש צדיק וטוב לו יש צדיק ורע לו ויש רשע ורע לו ויש רשע וטוב לו :

וזה שכיון רש"י מכתב. מדת משפטיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו רשע ורע לו דייקא זה גופא קשה למשה הלא לצדיק צריך להיות פה רע כדי לקבל שכרו משלם בעוה"ב ולרשע למה רע לו בעוה"ז הלא עוד מעט זכיותיו שיאכל בעוה"ז ויבוא לעוה"ב בחסר כל ולא מפרש רש"י אח"כ עוד קשה צדיק ורע לו רשע וטוב לו בשלמא אם לכל צדיק רע בעוה"ז הייתי אומר היינו טעמא משום דיהיה שמור שכרו לעוה"ב ולכל הרשע אם היה טוב הייתי אומר למען יבוא שמה בחסר כל אבל כיון דאיכא צדיק וטוב לו רשע ורע לו א"כ מדוע שינה לזה רע ולזה טוב וגם ברשע זה הקושיא והבן. ותפרש הקושיא דהו"ל לצדיק להטיב בשני עולמות עולם הזה ועולם הבא ולרשע להרע גם לשני עולמות כיון דכבר מצינו לצדיק וטוב ולרשע ורע והבן :

גמרא צדיק וטוב לו זה צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור ובארתי בכל דרכך דעהו ובאמת הכא הוא אם טוב לו בעוה"ז אז מנכין לו מזכיותיו לעוה"ב אבל אמרתי אם שצדיק רק אוכל לשובע נפשו רק למען נפשו ורק עי"ש נ"ר ליוצרו אם ה' יזכה אותו בעושר פיזר נתן לאביונים ועושה בעשרו צדקות רבות ולא נהנה לגופו אפי' הנאה קטנה אלא כל מעשיו לש"ש וכמו שרבי. זקף עשר אצבעותיו למעלה אף שהי' גדול ורם ועושר שלא נהנה מעוה"ז אפי' באצבע קטנה בה"ג לא שייך לומר שינכה ה' לו מצדקותיו זה הטוב

אשר

אשר היה לו בעוה"ז הלא לתכליתו היה כוונה מכל הטוב אלא כל דרכיו היו לש"ש. ורק מה שכוונה כוונה לשם ה' לעשות חיל בתורה ויראה ובזה הישב גופא עובד ה' לזה הצדיק בודאי לא ינכה לו מזכיותיו כלום. וזה היא צדיק גמור שהוא במדרגה הזה נהנה תאות העולם כוונ' לש"ש בלי מחשבת פיגול והנאת הגוף ולכן לצדיק גמור טוב לו כי אינו צריך לאחרונ שינכה לו וגם באמת לא ינכה אותו כלל. וצדיק שאינו גמור שאינו יוכל לכבוש כל כך להנות הכל לשם ה' אם יעלה לו רוב הצלחתו ועשרו ויהנה גם הגוף ויהי' לו ג"כ מחשבת פיגול הנאת שעוה"ז לזה אינו טוב לו שאינו גמור לכן אינו טוב לו בעוה"ז כדי שלא ינכה לו את מזכיותו והבן היטב. וכן רשע גמור רשע ורע לו שלא היה פה שום זכות גם המצוה עשה למען הנאת עצמו במחשבת פיגול וע"כ אין לתהיות שיהי' לו שם איזה דבר לבקש. ולכן גם רע בעוה"ז ולרשע שאינו גמור שיש לו עכ"פ קצת מצות לזה טוב לו כדי שינכה לו מזכיותיו בעוה"ז והבן. ובזה באורתי לדרוש השכל פסוקי תהילים. א' על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד ויש לפרש על פירש הנ"ל דהנה באמת רשע וטוב לו הייתו טעמא דמשלם על פניו להאבידו מאבילין לו מעט זכיותיו בעוה"ז כדי לנכות לו לעוה"ב ואח"כ ישאל הרשע הלא יש צדיק וטוב לו בעוה"ז ואעפ"כ לא ינכה לו מזכיותיו כלל וכלל ויקבל שכרו משלם בעוה"ב הלא גם לו היה טוב בעוה"ז ולמה לא ינכה לו משכרו בעוה"ב ולי מה שקבלתי היטב בעוה"ז יעשה לי חשבון וינכה אותו מעוה"ב. אבל כבר באורנו צדיק גמור הוא שגבר אשר שם נפשו בכפו ולא נהנה מעוה"ז כלום וכל הנאותיו אשר אכל רק לש"ש היה לזה ע"כ אינו מנכין לו משא"כ הרשע דנהנה להנאת עצמו לדשן גוף עצם ובשר ובכל הטוב אסף רק תאות הבל לזה בודאי מנכין לו וז"ש הפסוק על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים שאמה יבואו למשפט בעדת צדיקים כמו לצדיק גמור שאין מנכין לו מזכיותיו גם לנו המצות שעשינו לא ינכה לנו ולעונם אנחנו פה ריק מכל וכל. ועל זה אמר כי יודע ה' דרך צדיקים שכל דרכינו וכל עמלינו יודע ה' לשם ה' היה כולו קודם וה' יודע דרכינו באיזה דרך היה שכולו לש"ש ובכל הטוב עוד ביותר עבדו את ה' אבל דרך רשעים תאבד דייקא מאבד כל המצות שהמה הולכים דרכים להנות את גופם ולא יזכרו כוונת ה' לשם ה' את תאבד ומאבד להם חיי עוה"ב. ובזה באורתי אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו דייקא גם בדרכיו הוא ירא ה' שכל מעשיו לשם ה' אז אשריך בעוה"ז ואשריך בעוה"ב דייקא מה שטוב לו בעוה"ז לא ינכה לו לעוה"ב אלא אשרי לו בעוה"ב והבן:

גמרא אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי וכו' לא חזר בו. וראיתי בספר סמיכת חכמים בשם אביו דרוש נחמד פירש הפסוק ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו ופירש"י ע"מ אשר תשמעו ופירש שמשה אמר להן לישראל ראה אנכי נותן לפניכם היום על תנאי אלו נתן לכם הקב"ה ברכות וקללות לא הייתם מתיראים אף שנותן לכם הברכות על תנאי כי אינו חוזר לרעה מה שאינו כן כשאני נותן שפיר שייך על מנת אשר תשמעו ואם לא תשמעו יהיה קללה חלילה עכ"ל:

ואף שאין משיבין על הדרוש מכל מקום לא יוכל לומר כן כי גוף הדבר צריך חקירה כאשר הקשה הצל"ח שהרי אפי' הבטחה מוחלטת בלי שום תנאי מתבטלת ע"י עבירה ויעקב אבינו הבטיחו הקב"ה והנה אנכי עמך ושמרתיך וכו' ואעפ"כ נתירא שמא יגרם החטא. וכדלעיל דף ד' אבל כבר תירץ הצל"ח דעד כאן לא אמרו שהבטחת הקב"ה אפי' על תנאי אינו חוזר אלא היכא שבמניעת קיום התנאי אין שם עבירה ועון כמו בהבטחה משה שמה שלא קיים משה רבינו התנאי לא היה בו שום עבירה אדרבה מצוה רבה עשה להתפלל על ישראל אבל היכא שבביטול התנאי הוא עבירה בזה לא אמרו ההבטחה אינו חוזר כי עבירה מבטל ההבטחה אף אם הקב"ה בעצמו דיבר ועיי' רמב"ם בפרק י' מהלכות יסודי התורה ובהקדמתו לפירש המשנה כתב איפכא מזה שרולה בש"ס אדרבה כתב שמה שהבטיח הקב"ה ע"י נביא לעולם אינו חוזר ואי אפשר להחטא לבטל הבטחת טובה. זו ומה שאמרו ביעקב הייתו ממה שהבטיח הקב"ה לנביא על עצמו שם שפיר יוכל לחזור ושפיר דמתירא יעקב מפני החטא אבל נביא המתנבא על אחרים לטובה אין החטא מבטל ההבטחה:

ובזה באורתי פסוקי התורה ומדרש רבה פ' משפטים הנה אנכי שולח מלאך אמר הקב"ה לישראל אלו זכיתם אני בעצמי נעשה לכם שליח כדרך שעשיתי לכם במדבר שנא' וה' הולך לפניהם יומם ועכשיו שלא זכיתם הריני מוסר אתכם לשליח שנא' הנה אנכי שולח מלאך ובארתי ע"פ הנ"ל אם אנו חוטאים ביותר טוב לנו אם הקב"ה בעצמו לא הבטיח אלא ע"י שליח דאז אף אם אנו חוטאים יקיים שבטחתו אבל אם הקב"ה בעצמו הבטיח יוכל לחזור מהבטחתו ע"י החטא אם אנו חוטאין. וז"ש הנני שולח מלאך לפניך אמר הקב"ה לישראל אם זכיתם אני בעצמי נעשה לכם שליח לבשר הטוב דייקא אם זכיתם שאני לא צריך להתירא שתגרום בכם החטא דצריך אני לחזור מהבטחתי אז בודאי אני בעצמי הייתי השליח ולהיות בקרבכם ועכשיו שלא זכיתם דייקא וצריך אני להתירא שיעכב החטא וצריך אני לחזור מכל רצוני הטוב להטיב עמכם הריני מוסר אתכם לשליח שנא' הנני שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך דייקא להיות לך לשמירה ולהביאך אל המקום דייקא כי המלאך אינו יוכל לחזור אפי' אם חוטאין אתם יען שבישר לכם שיביא אתכם אל הארץ הטובה:

וזה שמפרש רש"י שם הנני שולח מלאך כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך דייקא כיון שהקב"ה שולח מלאך בודאי עתידין לחטוא אז מתירא הקב"ה שיחזור הבטחתו לכן לטובתינו ישלח מלאך דאז לא יוכל לחזור. אך כבר ביאר הרמב"ם טעמו ונימוקו מדוע ע"י נביא לא חזר הבטחתו אף אם חוטאין מפני שזה הוא אות לבחון אם הנביא אמת או שקר ובה"ב אם יגרום דהבטחת הנביא יחזור אז יאמרו דהנביא הוא שקר ויכתוב בנביא קלות ולא יאמינו לעולם ואמרתי זה כוונת הפסוק אח"כ באמרו השמר מפניו דייקא לפני זה שמלאך או נביא ושמע בקולו אל תמר בו היינו כל זה דע"י הנביא או שליח בטוח שהבטחת ה' יקיים תמיד מפני שאתה שומע בקולו ולבל יכתב בו קלות לכן צריך שדבריו שרירין וקיימין אבל אם גם היום אתם תכתוב בו קלות ותמר בו אז בודאי יגרום לך החטא גם ע"י מלאך לחזור. וז"ש השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו היינו אז תלך בטח אבל אם אתם תמר בו אז כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו ואנכי בכל עת ועונה חזר חלילה יען שאתה בלאו הכי תמר בנביא ולא הואלתי בתקנתי והבן:

ע"ב גמרא ואב"א שעה משחקת לו שאני והקשה בספרים הלא תירץ הזה כבר נאמר לעיל מיני' הא ברשע שהשעה משחקת הא ברשע שאין השעה משחקת. והנלע"ד לומר די"ל לומר הרשע שהשעה משחקה אסור להתגרה בו והיינו דוקא זה האדם אשר אין לו משחקת השעה ולרשע משחקת השעה אז שפיר הרשע גובר אבל אם גם לצדיק משחקת השעה אז מותר להתגרה ברשע אף שהשעה משחקת לו חה כיון באב"א דקאי על דברי רב הונא אלא צדיק גמור אינו בולע. על

זה

זה מתרץ ולנ"ל שעה משחקת לו שאני כוונתו אם לצדיק משחקת השעה שאני והא והא ברשע ששעה משחקת רק שחילוק אם גם לצדיק השעה משחקת אז אינו בולע אלדיק והרשע אינו גובר והא דקתני שהרשע גובר הייכו באינו השעה משחקת לצדיק ולרשע השעה משחקת ודוק כי נכון הוא :

דף ח' מאי דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין רש"י מפרש אלמא יש שעה שהיא של רצון וכוונתו דחוקה מאוד וע"כ כוונתי איך יליף מהאי פסוק ואני תפילתי תפלת רבים וע"כ רק מפרש רש"י הכה חזינא דים שעה של רצון ובודאי אלא הסברא הוא בשעת שרבים מתפללין וע"כ כוונת הראיה הכי הוא שדוד אמר ואני תפילתי אף שאני מתפלל ביחידות מ"מ בעת רצון אנכי מתפלל הייכו בעת שרבים מתפללין וזה הוא על מה שסיים ולימא לי מר בעידכי דמצלי לצורא ליתי ולודעי' למר משמע אף שמתפלל ביחידות בביתו מ"מ עת רצון בשעה שהציבור מתפללין. וכבר באמרתי לעיל בשם אחד ששמעתי לפרש ואני תפילתי לך ה' עת רצון דוד היה מלך ומבואר גמרא תענית לגבי משה דהולך לרבים כרבים דמי ושפיר קאמר דוד ואני תפילתי דייקא אני שאני מלך לך ה' עת רצון שהיכו כרבים ובזה מתורץ מה שקשה לי לעיל הא יש עת רצון בחצות לילה כמבואר גמרא יבמות ועיין לעיל דף ג' ולהכ"ל ניחא דחזינא דדוד קרא לעת שזה שהציבור מתפללין עת רצון וא"כ לריך להתפלל בעת הזה אבל לפי' רש"י קשה דמפרש אלמא יש שעה שהיא עת רצון הלא יש שעה של רצון חוץ תפלת הציבור כמו כגון תלות לילה או במנחה בשעת הקרבת מנחה ועיין תוס' מרבי פסחים שהבאתי לעיל דף ד' שקאמר אותו שעה הוא עת רצון ול"ע :

רש"י ד"ה פדה בשלום נפשי זה שעוסק בתורה הייכו שלום וכל נתיבותיה שלום וכן גמילת חסדים כמי שלום ותמהתי מדוע לא פירש רש"י כמי של מתפלל עם הציבור היכא עיקרי ביאת שלום דרש"י רולה לפרש פדה בשלום כפשי שתורה וגמ"ח מובן מתוך לשון שלום אבל הגמרא קאמר כמי ומתפללין עם הציבור וכלע"ד זה לומד ממקרא שאחר כן כי ברבים היה עמדי והפירש פדה בשלום נפשי ובגמ"ח וגם כי ברבים המה עמדי וזה מתפלל עם הציבור ולי נראה גם מתפלל עם הציבור נקרא שלום כי באים יחדיו באגודה אחת להתפלל:

אמר ר"ל כל מי שיש לו בהכנ"ס בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע ושמעתי ללאות מפי אאמ"ו הגאון שקדוש מוה' מאיר זלוק"ל כי רבו המון העם שנכנסו לביהכ"נ אבל אינם נזהרים להתפלל יפה אלא וקרא זה אל זה בדברים בטלים ומספרים זה עם זה וזה הוא שכן רע כי גם חבירו שעומד עמהם שם גם לזה מרבים שיחות בטילות ומחמת שיחת ההבל מתבטלו מתפלתו וז"ש כל מי שיש לו ביהכנ"ס בעירו ואינו נכנס שם להתפלל פירש להתפלל אינו נכנס אבל לשיח בדברים בטלים נכנס לשם זה נקרא שכן רע שגם לחבירו יזיק שגם הוא לא יוכל להתפלל :

א"ל וכו' איכא שני בבבל כיון דאמרי ל"י מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר הייכו דאהני לי' ויעיי' רש"י מקדמי שחרית מחשכי ערבית כלומר מאריכין בביהכנ"ס דברי רש"י הללו לריכים ביאור מה זה שביקש דמאריכין בבית הכנסת הלא רש"י מפרש שחרית וערבית זה הפירש מקדמי ומחשכי וגם מה זה שמפרש שחרית וערבית :

והנראה ע"פ ששמעתי מפי אאמ"ו הגאון הגדול קדוש וטהור מוה' מאיר זלוק"ל לפרש דברי הגמרא הנ"ל שאמר פעמים יעשה אדם דבר בזריזות ומהירות מאוד וירון לדבר ה' אבל לא מפני חיבה ואהבה אלא מפני שהוא לעול עליו ולמשא וירון מהר כדי לפטור ממלאכה זו אך פעמים כנן ירוץ וימהר עצמו מאחר שמחשב הדבר בעלם לעשותה וחירוץ המלוה הוא כוונתו . ופירש בזה אאמ"ו הנ"ל פסוקי התורה תולדות כ"ד פסוק כ' ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצוא בני ויאמר כי הקרה ה' וכו' ופירש דיוכל להיות דממהר ונחוד להביא לו מטעמים משום דעליו זה לעול גדול ורצה לפטור העת ומיהר לעשותו. או מצד אהבה וחיבה לאביו מיהר לעשות כ"ר לו וזה שאלתו מה זה מהרת למצוא בני הייכו על מי ועל מה מהרת אי משום שעול ומשא עליך הדבר ורולה מהר לפטור או משום אהבה וחיבה . ואמר כי הקרה ה' מאת ה' היתה זאת ולא החזיק טובה לעצמו :

והנה יש שני מיני ההולכים בבית ה' בהשכמה אחד שהוא לו לעול וממהרים לבוא להקל מהר עליהם העול ולילך מהר למסחר מלעבוד ה' אבל יש מובחרין בעם הולכין בהשכמה מחמת חיבוב התפלה וזריזין מקדימין לעבודת ה' והנה האות ומופת הוא מי שבא בהקדם לביהכ"נ וגם מאחר הרבה בה זה ע"כ רק עושה מחמת חיבה ואהבה והבן כי אז דמאחר גם לאחר התפלה ע"כ חזינן דאין עליו שום עול. וז"ש כיון דאמרי' לי' מחשכי ומקדמי דייקא שמקדימין הרבה בביהכנ"ס וגם מאחרין הרבה שמע ע"כ מופת ח"תך מאהבה ויראה עשו זאת והייכו דאהני' להו וחן חן לדברי אאמ"ו הגאון הנ"ל . ואחר כתבי זאת מצאתי בשל"ה הקדוש בענין תפלה בהג"ה שם שהובא בענין אקדומי ואחשכי פרוש' שחרית וערבית ובמנורת המאור דף ל"ו משמע שהוא מפרש אקדומי' ואחשיכ' ככנס ראשון ויולא אחרון ואמר מרש"י לא משמע ככה עיי':

ולע"ד באתי אדרבה בזה הרש"י שזה הוא כוונת רש"י דלמה לא נקט הגמרא שחרית וערבית בלשון ולמה אמר הגמרא מקדמי ומחשכי לזה ביאר רש"י הן אמת יש לומר מקדמי שחרית וערבית הוא מחשכי אבל לכן נקט בלשון הנ"ל מקדמי ומחשכי שיהיה מובן כמו בתוכו כלומר מאריכין בביהכ"נ כדברי מנורת המאור וכדברי אאמ"ו הגאון זלוק"ל הולך ראשון ויולא אחרון ולכן נקט הלשון דשוי' לתרוייהו דכוונתו הוא דהולכין שחרית וערבית וגם הכוונה שמאחרין הרבה הולכין ראשון ויולא אחרון וזה הלשון מקדמי ומחשכי תרוייהו במשמע וזה שפירש רש"י כלומר מאריכין בביהכ"נ דלכן נקט לשון מקדמי ומחשכי אבל תרוייהו במשמע דלולא זה קשה הרש"י הנ"ל בתחילת דבריו מפרש שחרית וערבית ואחר זה סיים כלומר שמאריכין בביהכנ"ס משמע דהפירש יולא אחרון ונכנס ראשון ולהנ"ל תרוייהו במשמע שחרית וגם ערבית וגם תמיד מאריכין ודוק :

הנה ראיתי קושיא בהג"ה שם בשל"ה הק' בענין שתפלה שהקשו מאי תירץ הלא קושית' היא על האדמה דמשמע בארץ דוקא ומאי זה שתירץ הייכו דאהני להו עדיין קשה הא על האדמה כתיב ומתרץ בשית משם ע"פ מה שמבואר עתידין כל בתי כנסיות שבחו"ל לקבוץ בא"י א"כ מי שמעמיד בביהכנ"ס כמו שהעמיד בא"י ומזה בודאי נכון אף ביחידות אם מתפלל לכל הפחות בביהכ"נ כי סופה לעמוד בארץ הקדושה וזכות היא לו :

ולע"ד נראה לתרץ על פי מה דמבואר לעיל פדה בשלום נפשי אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאלו פדאו לי ולבני מבין האומות העולם ומפרש רש"י פדה בשלום זה שעסק בדברי שלום הייכו תורה וכן גמ"ח ומשמע מרש"י או זה או זה קאמר וא"כ אם הולך לביהכ"נ ומתפלל עם הציבור הרי כאלו פדאו מבין האומות והוי ממילא כאלו עומד בארץ ישראל והייכו דאהני להו :

רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצוא זה מיתה ובארתי לנו"ד זה כל המפסיק על זאת יתפלל אליך כל חסיד לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא

יגיע ובארתי ע"פ שבארתי מדרש רבה פרשת פקודי אלה פקודי המשכן מהו אלא בשעה שנתן הקב"ה התורה לישראל לא היה ראויים שישלוט בהן מלאך המות שנאמר חרות וכו' ר' נחמיה אומר חרות ממלאך המות וכשחטאו העביר הקב"ה כל אותו הטוב :

ותמהתי על מדרש הזה הלא נקוב הוא משמת ימי בראשית וכמבואר גמרא ריש פרק כתובות ומקרה אחד לצדיק ולרשע ומיד נקנסה מיתה על אדה"ר ואיך שייך בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל לא היה ראויים שישלוט בהן מלאך המות. אבל אמרתי יש שני מיני מיתות אחת היא מיתה בנשיקה ועיי' גמרא ב"ב דף י"ז מיתת האבות היה ע"י נשיקה אשר הקב"ה בכבודו ובעצמו מנשק נשמתו לחזרה ויש עוד מיתה שהיא ע"י מלאך המות והנה בודאי אם זכים אנחנו וצדיקים אז מיתה בנשיקה אבל אם חוטאים אז הוא המיתה ע"י מלאך המות ומה טוב לנפש הזה אשר בא ע"י מ' נשיקה לחזרה ולא ראה פני מלאך המות : וזה שכתב המדרש בשעה שנתן וכו' לא היו ראויים שישלוט בהן המלאך המות דייקא להמית ע"י מלאך אלא אף שנגזרה גזירת מיתה אבל היה ע"י נשיקה. אבל כיון שחוטאין העביר הקב"ה כל אותו הטוב מיתת נשיקה והיא ע"י מלאך המות :

ובזה פרשתי לקמן הגמרא דוד אמר שירה כשנסתכל ביום המיתה שנאמר ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאוד הוד והדר לבשת מאי משמע דעל יום המיתה כדאמר אמר רבי בר רב שילא מסיפא דכתיב תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון ונראה לפרש כי מבואר מפה המדרש שהבאתי שכיון שקבלו ישראל התורה הלבישם הקב"ה מזיו הדרו ואז לא היה יוכל לשלוט המלאך המות אבל כיון שחטאו שלט בהן המלאך המות והנה מי שנהג עצמו בלבוש ה' כל ימיו בתורה בודאי גם היום מת ע"י נשיקה והנה החילוק בין מיתת נשיקה למיתת ע"י מלאך ידוע כי במיתת הנשיקה אין בהלה ואין פחד אדרבה פניו שוחקת בעת שרואה פני שכינה משא"כ ע"י מלאך המות הוא המבהיל הוא המפחיד הוא המשחנה פניו של העומד למות ועיי' רש"י ב"ב דף י"ז ע"א ע"י מלאך המות פניו מוריקן וכו' וכו'. דוד נסתכל ביום המיתה ואמר שירה גם ביום ההוא יוכל לשמוח בשמחה מי שיזכה למות ע"י נשיקה ומי הוא זה שכ' ברכי נפשי את ה' כו' גדלת הוד והדר לבשת זה הוא התורה מי שהוא לבש בה זה מת ע"י נשיקה וטוב לו מאוד וזה שסיים תסתיר פניך דייקא בעת המיתה ושלוח המלאך המות יבהלון שם איכא בהלה ופחד אבל תוסף רוחם דייקא אם אתה תוסף רוחם בכבודך ובעצמך ע"י נשיקה יגועון דייקא רק גויעה בעלמא החיים כנעדר אבל בלא פחד ושבר כי אם בטיב טעם ובפנים מסבירי' :

והנה מבואר ביורה דעה סי' שלי"ט בדין מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת ומפרש הש"ך וטו"ז הטעם שמלאך המות מטיל במים טפה דם המות. והנה מי שמת ע"י נשיקה בודאי בזה לא צריך שישפוך מים בשכונה דלא היה כאן מלאך המות וזה הפירש על זאת יתפלל אליך כל חסיד לעת מצוא הייכו בעת מיתה דייקא הכוונה שיהי' מיתתו ע"י נשיקה ולשטף מים רבים אליו לא יגיעו דייקא שלא צריך לשפוך אז המים בשכונה מלכך התפלל לשטף מים רבים אליו לא יגיעו ואמת אף אנו אין מבחין וצריך לשפוך בכל אדם בשכונתו אם גובה ארזים אבל מ"מ לזאת יתפלל אליו לא יגיע דיהי' ללא צורך והבן זאת :

וזה לע"ד פרוש' בגמרא מכי' ובי' שאמרי' הכי' כמי הכא תשע מאות ושלש וכו' ניחא שבכולן נשיקה וגם שסיים הגמרא נשיקה דמיא כמי שחל וכו' והייכו דכיון להא דלעיל שהחסיד יתפלל שיהיה מיתתו בנשיקה ולכן מפרש מיד לאחריו הנשיקה מה היא להבין כי הנשיקה היא מתוקה :

ואלך מדרוש לדרוש ממקום למקום לבאר כמו פה הגמרא אמר רבי בר שילא הייכו דאמרי אינשי לבעי' איניש רחמי' עד זבולא בתרייתא שלמא פי' רש"י שהיה לו שלום כל ימי חייו ואף ביום קבורתו עד השלכת עפר אחרונה שנכיסו קבורתו ומרש"י הנ"ל משמע עד זבולא בתרייתא מיקרי עוד ימי חייו ובארתי הגמרא הזה על דרך טוב כאשר בארתי דרוש נחמד בעת אסיפת החברא קדישא דברים המתקבלים על לב גומלי חסדים למוסר השכל כל ימינו עד ימי אחריתנו :

הנה שלמה אמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר ואמרתי שלמה רמז לשלשה דברים אשר בהם זוכים הצדיקים והתמימים בעת פטירתם לזכות אחריתם. לצדיקים המובחרים בעם יזכו בעת פטירתם לשלשה דברים אשר המה מפז יקרים ראשון זוכה הצדיק שמיתתו ע"י נשיקה כאשר בארנו לעיל וכמבואר גמרא ב"ב דף י"ז ע"א תנו רבנן ששה לא שלט בהן מלאך המות ואלו הן אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים דכתיב בהו על פי ה' ועיי' רש"י שמתו בנשיקה ע"פ שכינה :

שנית הצדיקים יזכו בעת פרידתם שיקבלו אותם בשלום כמבואר גמרא כתובות דף ק"ד אמר ר' יוסי בן שאול בשעה שהצדיק נפטר מן העולם אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע צדיק פלוני בא אומר להם יבואו צדיקים ויצאו לקראתו ואומרים לו יבוא שלום ינוחו על משכבותם הא שנית שזכות לצדיקים שיבואו בשלום שיצאו לקראתו כת הצדיקים ואומרים יבוא בשלום :

שלישית הוא ג"כ לצדיקים ברכה לנוח במנוחה נכונה אמת ואמונה טובה ומתוקה בקבריהם ועי' רש"י כתובות שם יבואו צדיקים ויצאו לקראתו ויבוא בשלום ואח"כ ינוחו צדיקים על משכבותם ומנוחה מתוקה הזה אין לשער ערכה ואלקים הבין דרכה גם יש באלה שהמה במנוחה שוכבים שרמה ותולעה לא ישלוט בהן ובמנוחה ישכון אין מי שיבלבל אותם כמבואר גמרא שם ב"ב תנו רבנן שבעה לא שלט בהן רמה ותולעה ואלו הן אברהם וכו' ובנימין בן יעקב דכתיב ולבנימן אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו והייכו ישכון לבטח בלי רמה ותולעה :

ובארתי בזה גמרא כתובות דף ק"ד באמרו בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהנתי אפי' באצבע קטנה ומפרש רש"י שלא נהנתי בעוה"ז אפי' לפי טורח שיגעתי באצבע קטנה יהר"מ שיהי' שלום במנוחתי יצתה בת קול ואמרה יבוא שלום ינוחו על משכבותם :

ובארתי על דרך גמרא שהבאתי לקמן בשעה שהצדיק נפטר יצאו לקראתו כת צדיקים ואומרים לו יבוא בשלום והנה רבי ידע זאת כי בלתי ספק בשעת פטירתו אשר ילך לבית עולמו ג"כ בודאי יבואו הצדיקים לקראתו ויאמרו לו יבוא בשלום והנה ידוע כאשר הבאתי פה גמרא ברכות הרש"י כל זמן שלא כיסו זבולתא בתרייתא עוד הגוף קצת קיים ועוד מעורב בעולם השפל הזה ועוד לא כלה ממש מעוה"ז אלא עד זבולתא בתרייתא ונקבר כהוגן וכיאות אז נפרד לגמרי מעוה"ז ואיתא בעלמא דקשוט. ועיי' שכן מבואר לעיל ברש"י ובגמרא פה לבעי איניש רחמי עד זבולתא וכו' עיי' רש"י שמפרש שיהי' לו שלום כל ימי חייו ואף ביום קבורתו עד השלכת עפר אחרונה וכו' והייכו דזה מיקרי עוד ימי חייו עד השלכת עפר אחרונה עיי' :

והנה רבי אשר כל ימיו לא היה נהנה מעוה"ז ועיי' בתוס' שהובא המדרש שעד שיתפלל אדם שיכנס תורה וכו' ועי"כ מוכח דרבי לא היה נהנה מעוה"ז כלל וכלל

ורק

ורק נש"ם בחדי הכלה עובד את ה'. והנה מתירא רבי עכשיו בשעת פטירתו שיבואו הצדיקים לקראתו בשעת הליכתו לקברו ויאמרו לו יבוא בשלום וזה לא רצה שיעשה לו כבוד הזה כי הוא עדיין נרגע הזה בעוה"ז והוא לא נהנה מעוה"ז אפי' באצבע קטנה וא"כ גם היום בעת פרידתו כל זמן שלא יושלך עפר אחרונה עדיין הגוף מעורב בעוה"ז ועדיין מיקרי נהנה מעוה"ז ובה"ג לא יוכל הכלה לפנות לעבוד ה' כיון בעת הזה כבר חפשי מהמלות ולכן אמר רבש"ע גלוי וכו' ולא נהנתי מעוה"ז אפי' באצבע קטנה א"כ גם עכשיו בשעת פטירתי יהר"מ שיהי' שלום במנוחתי היינו אז יהי' השלום שיאמרו לי שלום ויקבלו אותי בשלום אם כבר אהי' במנוחתי אז כבר כלה הגוף מעוה"ז אבל לא יבאו לקראתי בשעת הליכתי לקבר שיאמרו לי אז שלום כי אז עוד קלה הגוף מעורב בעוה"ז ואין אני רוצה להנות מעוה"ז ורק אם אהי' כבר במנוחה לגמרי אז יהי' השלום ושמה יוכנס עלי כל הכבוד זה כבר קורת רוח של עולם הבא והבן :

על זה יצתה בת קול יבוא שלום דייקא לא כאשר בקשתי ברוב צדקתו וענותנותו אלא יבוא בשלום שאתה צריך לבוא בשלום ביאתך לקבר צריך להיות בבת הצדיקים אשר יצאו לקראתך ויאמרו לך יבוא שלום אלקים יבין דרכה שכבר אז הוא עלמא דקשוט ולא מיקרי נהנה מעוה"ז אבל ינוחו על משכבותם על משכבך אז לא שייך שלום שיבוא שמה במנוחתך באמירת שלום אז כבר מנוחה אז ינוחו הצדיקים על משכבותם זה הוא דבר מתוק אחר מנוחה המתוקה ועל משכבך צריך מנוחה. זה כבר ענין אחר הוא וכנה צריך להיות ואף שקאי על שאר צדיקים זה יבוא שלום ינוחו על משכבותם מ"מ מוכח דאז צריך מנוחה והבן. ואף שהלכתי מדרך הפשט בדברי רבי אבל דרוש וקבל שכר ונדרשת לכמה אופנים וככה תבין כמי ברבי הצדיק . ובזה אמרתי רמז דוד באמרו שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום היינו היה אתה תם וישר ואז תזכה להיות איש איש כגבורתו שאחרית שלום היינו באחריתך יקבלו בשלום כמוכח גמרא הנ"ל :

ובארתי בזה לכבוד החברא קדישא להטיב מעשנו ולרום אחריתנו להכין עצמנו במדות טובות ולדקות רבות ובארתי פסוק יתרו י"ז והזהרתם את החוקים ואת התורות והודעת להם את הדרך ילכו בה וכו' אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלקים ויכלת עמוד וגם כל העם על מקומו יבוא בשלום. ומבואר גמרא ב"ק תני ר' יוסף והודעת להם זה בית חייהם פירש"י זה ת"ת את הדרך זו גמ"ח ילכו זה ביקור חולים בה זה קבורה ואת המעשה זה הדין אשר יעשון זה לפנים משורת הדין. והנה בארתי אם אנו מחזיקין עצמן בדרך חסד הזה כל ימינו בת"ת ובגמ"ח כמובן פה בפסוק והודעת להם אז בעת אם בוא יבא יום האחרון אשר אנו מחזירין הפקדון לאל אדון יבואו הצדיקים לקראתנו בשלום לקבלנו כדרך כתות הצדיקים שיצאו לקראת צדיק כאמרו יבוא בשלום וזה שסיים אם ככה תעש' וישמעו כל המוסר בפסוק והודעת להם אז כל איש על מקומו דייקא על מקומו אשר באנו מעפר ושבנו אל עפר זה הוא מקומנו זה הוא מתחיק לנו מקום כל אדם לאחר פטירתו יבוא בשלום דייקא אז בעת מיתתו שנשוב למקומו יבאו לקראתינו הצדיקים ויקבלו בשלום. והנה זה שרמז שלמה בחכמתו בראשי תיבות יחדיו משולבות באמרות טהורות בכל עת יהי' בגדיך לבנים שתהי' לבן בלי שום שמץ אלא מלי תורה ומעש"ט וכשלב ילבישו מעשיך הטובים ושמ"ן על ראשך לא יחסר היינו שלום מנוחה נשיקה וזה בר"ת שמ"ן ועל ראשך יהי' מוכתרים כאשר באמרנו הצדיק בעת מיתתו יזכה לג' דברים מנוחה נשיקה שלום והיינו בעת לאחר השמ"ן על ראשך לא יחסר או שיש לומר אם תמיד בגדיך לבנים ואתה זכה וברה אז השמ"ן שלום מנוחה נשיקה על ראשך לא יחסר בעת אשר הנפש יפרד מעל בשר. וזה פירוש הגמרא שקאמר רב' בר שילא היינו דאמרי אינשי ליבעי' רחמי אפי' עד זבולתא בתרייתא שאז כבר במנוחה אבל עד זבולתא בתרייתא אם טוב הוא ילכו עמו צדיקים ויקראו בקריאה של חיבה יבוא בשלום ולזה יבקש אדם רחמי והבן. ודברתי לבני החברא למוסר השמן על ראשנו לא יהיה חסר וה' יסיר מאתנו לב בשר ויתן לנו לב טהור לעבדו באמת ובלבב שלם ולקיים בשני ידים מה שלמדו לנו חכמנו בפסוק והודעת להם. נדבות פי רצה נא ה' ומשפטך למדני אני אל אלקים אקרא וה' יושיעני :

גמרא אמר לי' רבא לרפרם בר פפא וכו'. מה הקשו בספרים הוא אמר דיאמר מילי מעליותא מבי' כנישתא והוא השיב לו מבית המדרש ועיי' כמי בעין יעקב ובאר כיד ה' הטובה עלי ותחילה באתי לתרץ קושית אחרונים שהקשו כולם קול אחד הא בתי מדרשות כמי בתי הלכה המה ואיך שייך שאוהב ה' שערי המצויינים בהלכה יותר מבתי מדרשות ועיי' בצל"ח ובעין יעקב ובחדושי אגדה למהרש"א :

ולע"ד נראה ע"פ גמרא סוף הוריות וסוף ברכות רב יוסף סיני ורבה עוקר הרים ופירש"י לפי שהיה משניות וברייתא סדורים לו כנתינתן מהר סיני אבל לא היה מפולפל כרבה ורבה עוקר הרים פירש"י דחריף ומפולפל בתורה שלחו להו סיני עדיף דאמר מר הכל צריכין למרא דחיטא שמשנה וברייתא סדורין לו מפי השמועה כנתינתן מהר סיני דמשנה וברייתא אבוהן דהילכתא הוא ועיי' סוף הוריות ור"ל היינו בעל הלכה אשר הלכה שגורה בפיו טוב מאשר דורש ומחדש בטובו ומפולפל הרבה. וזה שכיון פה הגמרא אוהב ה' שערי המצויינים בהלכה היינו שהלכה שגורה בפיהם והיינו סיני יותר מכל בתי מדרשות היינו עוקר הרים שדורשים ומחדשים דהכל צריכים להלכה ברורה ובתי מדרשות המה מכוונים נגד עוקר הרים ושערי הלכה מכוון לסיני להלכה ברורה ת"ש. אביי מיום שחרב וכו' ונתמעט השגה בודאי רק ד' אמות של הלכה זה שיש לקב"ה בעולמו יותר חביב מבתי מדרשות אשר דורשים ומחדשים וכוון :

אך לפי אלה יהיה קשה לי קלא אם הענין דהכא ככה משמע כאשר בארתי א"כ קשה לי הא פה מסיק אביי כמו דאין לקב"ה אלא ד' אמות של הלכה וכאשר בארתי רק דמסיק אליבא דהילכתא א"כ סוף הוריות שאמר לי' לאביי כחמי' פתח אבעי' לאו רב זירא ורבה בר מתני' הי מנייהו עדיף רב זירא חריף ומקשה ופירש"י מתוך פלפל יתירה דהוה לי' הוה מקשה ומתרץ ורב בר מתנא מתון ומסיק פירש"י לא הוי חריף כל כך מעיין יפה יפה ומסיק אליבא דהילכתא וקיים בתקו הא לפי הנ"ל מפה ע"כ מוכח דאוהב ה' אליבא דהלכה יותר מבתי מדרשות ואביי מודה לזה וא"כ מדוע בעי שם אבל גם בלאו הכי גם שם קשה הא כבר מסיק הגמרא סיני עדיף ג"כ גם רב בר מתני' דיפה מסיק אליבא דהלכתא הו"ל כמי לומר דהוא עדיף ויש ליישב :

ובזה נראה לומר לדרוש זה שאמר דוד לו עמי שומע לי וכו' ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך יש לומר כאשר מבואר גמרא פה דמשנה וברייתא והלכה ברורה נקרא בשם חטה דהכל צריכין למרא דחטה והוא הסיני ועוקר הרים הוא המחודד הרבה ויש לומר אשרי מי שזכה שהוא סיני ועוקר הרים ודב"ש ר"ת "דעת "בינה "שכל והיינו ויאכילהו מחלב חט"ה דיהי' להם הלכה סדורה מרי' דחטה ומצור דב"ש "דעת "בינה "שכל לחדש ולפלפל אשביעך והבן. או שיש לומר דבעי להורות תחילה צריך להיות לו משנה וברייתא סדורים ואז רשאי לחדש ללמוד והדר לסבור וזה ויאכילהו מחלב חטה מנופה של תורת שבע ודשן שיהי' הכל סדורים לו ואז מצור דב"ש היינו דעה בינה שכל אשביעך רשאי אז לחדש ולפלפל ופירוש

שפני בזכרוני ראיתי בכתבי קודש של רבינו מאור הגולה חתם סופר זצוק"ל :

והנה אמתיק פה בסוגיא הזה אוהב ה' שערי המצויינ' בהלכה בכתב יושר אשר חדשתי ועיינתי בעזה"י לכתב סופר רבינו הגדול בתשובה כתב סופר סימן י"ח והוא סוגיא דמגילה ח' ע"ב ומתכית' ר"פ בני העיר עיי' תשובה כתב סופר י"ח ח"ל מה שחכני ה' בדין לעשות מבית הכנסת בהמ"ד וכו' הנה שורש דין זה פתוח עלי ים התלמוד ומקורו ברוך בש"ס מגילה כ"ו ע"ב דאמר רב פפי משמי' דרבא מבי כנשתא לבי' רבנן שרי מבי' רבנן לבי כנשתא אסור ורב פפא משמי' דרבא אמר איפכא וכו' ועיין בדבריו הקדושים שאמר וכשאני לעצמי כ"ל להביא ראיה מהימנא דהלכה כריב"ל מבהכנ"ס מותר לעשות בית המדרש מש"ס ברכות ח' ע"א דא"ר מה דכתיב אוהב ה' שערי ציון וכו' אוהב ה' שערי המצוינ' בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות והיינו דאמר וכו' מיום שחרב ביהמ"ק אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד וכו' ואביי לא מצלי אלא היכא דגרס ור"א ור"א אע"ג דהוי לי' וכו' לא הוי מצלי אלא היכא דהוי גרס כראה דס"ל דקדושת בית המדרש עדיף מקדושת ביהכנ"ס עיין היטב עכ"ל :

ולע"ד לא זכיתי להבין פה דברי רבינו ומאוד קשה את מוכח פה בסוגיא וכאמרה ובשנה בפי חכמים להקשות מה זה דקאמר אוהב ה' שערי המצויינ' בהלכה יותר מבתי מדרשות שערי הלכה היינו בתי מדרשות ועיי' בל"ח ובמהרש"א חדושי אגדה ובעין יעקב כל אחד מהרן מהרש"א תירץ שערי המצויינ' בהלכה היינו שילא משם הלכה פסוקה ולא בתי מדרשות שהיה לומדין שם מקרא וים לומדין שם משנה ולא עלתה בידם הלכה שיולאין מן התלמוד ושערי המצויינ' בהלכה היינו בתלמוד המביאה לידי הלכה פסוקה והרי"ף בעין יעקב אמר וז"ל ועדיין קשה מ"ש יותר מבתי מדרשות ומה בין שערי המצוינ' בהלכה לבתי מדרשות ואין לומר דבתי מדרשות הוא בתי מקרא דהא בית המדרש כולל על התורה ועל התלמוד ונלע"ד שבא לשבח לביהכ"נ שלומדין בו הלכה וכו' לכך אמר כאן אוהב ה' שערי ביהכנ"ס המצויינ' בהלכה שלומדים הלכה בבית הכנסת חביבים יותר מכל שאר בתי כנסיות שאין לומדי' בהם ומכל בתי מדרשות שלומדין ואין מתפללין בהן דים ב' מעלות שמתפללין בהן וגם לומדים וה"נ שערים המצויינ' בהלכה וזה ממילא מעליותא דבי' כנשתא שגדול הלומד בה יותר מלומד בבית אחר עכ"ל :

ולפי"ז היאך הביא הכתב סופר ראיה דקדושת בית המדרש יותר חביב מהך גמרא פה רק כאמר שערי המצויינ' בהלכה זה יותר חביב אבל לא סתם בית המדרש אדרבה פה שוי' שכאמר שחביב שערי המצויינ' בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות הרי דהשוה לאדדי בתי כנסיות עם בתי מדרשות. ולפירוש הרי"ף זה חביב יותר בית המדרש אשר בו לומדין וגם מתפללין אבל בית המדרש סתם מנא ידעו מסוגיא הזה דחביב יותר מביהכ"נ ושם במגילה איירי מבהמ"ד ולא משערי המצויינ' בהלכה וגם לפי דברי מהרש"א כמי לא ידענו להביא ראיה לסתם בית המדרש הוא רק מפרש שיולא הלכה פסוקה וזה שערי הלכה אבל בתי מדרש שלומדין מקרא ומשנה וגמרא מנא ידעי ול"ע :

ולפי דברי הרי"ף בודאי מוכח דשם במגילה לא איירי מבית המדרש כזה שהוא ג"כ מתפללין בתוכו דקאמר שם מבי' רבנן לבי' כנשתא אסור ואי איירי מבי' רבנן בשערי המצוינ' בהלכה שהיה לומדין בביהכ"נ בזה בודאי פשיטא דשרי אטו משום דלא ילמדו עוד בתוכו יהי' אסור להתפלל הלא הוא ביהכ"נ והיה מתפללין בה תמיד אלא ע"כ איירי מבי' רבנן דלא היה מתפללים בו כלל עוד רק לומדין תורה בתוכו וא"כ איך הביא הכתב

סופר ראיה מהך דברכות דשם איירי בהלכה דהיה לומדין בביהכ"נ זה חביב יותר ול"ע. וגם לחדושי מהרש"א הכא רק איירי ריב"ל בבית המדרש ושם בברכות בשערי המצויינ' בהלכה שיולא הלכה פסוקה בין כך ובין כך קשה הכתב סופר איך הוא זאת ראיה מהימנא. ולדידי נראה לומר לעשות מביהכ"נ שערי המצויינ' בהלכה בודאי מותר וגם רב פפא משמי' דרבא לא חולק על זה גמרא ברכות אוהב ה' שערי המצויינ' בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות וע"כ חביב יותר ובמגילה רק הפלוגתא בבית המדרש ול"ע :

ובזה נראה לע"ד לתרץ קושי' אחד אשר קשה לי דהנה פה בגמרא ברכות איתא אמרו לי' רבא לרבא בר פפא ליתא לן מר מהכי מילי מעליותא במילי דבי' כנשתא אמר לי' הכא אמר רב חסדא אוהב ה' שערי וכו' מכל בתי מדרשות וא"כ נראה מהך דרבא קיבל דבריו ולא חלק עליו כלל דאל"כ הו"ל לרבא לומר מאי מעליותא כמ"ש רבא סוגי' דקלילה שבועות דף מ"ח על רמי בר חמא ועיי'. וא"כ קשה רבא אדרבא הא במגילה אמר רב פפא משמי' דרבא איפכא מבי' רבנן לבי' כנישתא שרי אלמא דסובר קדושת ביהכנ"ס יותר חביבה מביהמ"ד ופה סובר אוהב ה' שערי המצוי' בהלכה יותר מבתי כנסיות אלא ע"כ כדאמרן דשני ושני פה בברכות רק רבא שתיק ומודה למעליותא לשערי המצויינ' בהלכה דשמה חביבים יותר גם מבתי מדרשות. אבל בית המדרש עדיין יש לומר גרע קדושתו מביהכ"נ וא"כ עדיין הוכחתי כנגד דעת רבינו כתב סופר במחילת כבוד קדושתו ותורתו :

והיה רלוני ליישב כתב סופר דמסיק דבריו נראה שרלה דבריו אמת הרי הוא קיים שם בתשובה ליישב זה קושית מהרש"א. וקאמר לחלק בין בתי מדרשות לשערי המצויינ' בהלכה בתי מדרשות היינו של יחיד ושערי הלכה היינו דרבים א"כ שפיר דהביא ראיה לדבריו שהוא קיים באמת ריב"ל ג"כ סובר בהמ"ד של יחיד שוה עם ביהכנ"ם של רבים ותא דאסור לעשות מבית המדרש ביהכ"נ היינו מבית המדרש דרבים וא"כ שפיר לזה איכא ראיה מהימנא דשערי הלכה התם מיקרי רבים וזה חביבים יותר ואסור לשנות ואין ראיה. אלא לפכ"ל עדיין לא הביא ראיה מהך דאביי הא אביי איירי מבהמ"ד של יחיד וכל אלה אעפ"כ קשה לשעמיד בכוונת כתב סופר דאם שמתחלה שייך דוקא אסוף דבריו אמאי עשה רוח בכתיים ולא הזכיר כלל ברים דבריו מזה. וגם לאחר העיון מאוד קשה גם על מה שכיים והוא קושיא גדולה לע"ד דהא ע"כ משמע דרבא מודה לזה הדין מאחר דרבא אמר דלימא לי' מהכי מילי מעליותא ושתק א"כ לזה ע"כ דניחא לי' לרבא כאשר הזכרתי לעיל וא"כ מודה רבא עכ"פ בביהמ"ד דרבים קדושתו יותר מבהכ"ם וא"כ קשה איך קאמר רב פפא משמי' דרבא במגילה איפכא מבי' רבנן שרי לעשות ביהכ"נ הלא בי' רבנן מובא משמע כמוכח בכתב סופר עלמו שם וא"כ משמע אף מבית המדרש של רבים ג"כ ביהכנ"ס יותר קדוש ול"ע :

ועל גוף הקושיא בסוגיא הנ"ל דרבא ביקש ממנו שיאמר לו מעליותא דבי' כנישתא והוא אמר לו השיפך מעליותא דשערי' המלויני' בהלכה יותר מבתי כנסיות והוא קושית הרי"ף ומהרש"א ועיי'. ולע"ד תמה אקרא אנכי הקטן ודל לגבי קדושים האלה כחול פה אנכי כאינו יודע לשאול הלא כד דייקא היטב לשון ומימרא דרבא לא קשה כלל וכלל הנה רבא נקט ככה בלשונו ליתא לן מר מהכי מילי מעליותא דאמרה משמי' דרב חסדא במילי דבי כנישתא והלא הוא לא ביקש לומר לו מעליותא דבי' כנישתא זה אפי' תנוקות של בית רבן יודעין מה טובו אוהלך יעקב וכו' טובא הוי מילי מעליותא דבי כנישתא היינו דאמכי לשו דקדמי ומתמכי לבי' כנישתא וכו' ושי': אלא ע"כ היה לא שאל על זה כלל אלא הוא שאל דיספר

לו דברי אגדה מהני מילי מעליותא משמי' דרב חסדא ומעליותא קאי ארב חסדא מה שאמר רב חסדא איזה דרוש טוב בענין דבי' כנישתא הייכו באותו ענין רוצה לשמוע מרב חסדא דבר טוב כמ"ש גמרא עש' שבת מ"ט דיאמר לי' מילתא חדתא משמי' דרב והביא לי תרי ב' דחורא והוא באמת השיב לי ממילי טבא דרב חסדא בענין דבי' כנישתא אוהב ה' שערי המצוינים בהלכה יותר וכו' והוא באמת דבר טוב כי לזה כולם: הסכימו אחריו :

והא הראיה אם היה כוונת רבא שביקש מרפר' דיאמר לו מהכי מילתא מעליותא דבי' כנישתא מה שיש למעליותא לבי' כנישתא משמי' דרב חסדא ככה הו"ל לומר לימא לן מר מהכי מילי' מעליותא במילי דבי' כנישתא דאמרת משמי' דרב חסדא והוה שפיר קאי מילי מעליותא על בי' כנישתא אבל עכשיו יש פירוד בין הדבקים דהוא אמר לי' לימא לן מר מהכי מילי מעליותא דאמרת משמי' דרב חסדא במילי דב"כ ומדבק מילי מעליותא לרב חסדא וקאי זה מילי מעליותא על רב חסדא מה שהוא דרש מדברים טובים של רב חסדא בענין דבי' כנישתא מאותו ענין יאמר לו דבר טוב משמי' דרב חסדא והבן :

והנה מלאכו ורבינו בחדושי כתב סופר באותו תשובה שהביא הכתב סופר הגמרא שלא כסדרן לא כאשר לפנינו פתחו לי שערי צדק וכו' בש"ס ברכות אמר רבא לרפרם בר פפא אמור לי מהכי מילי מעליותא בבי' כנישתא דאמר ר"ח אמר לי' הכי אמר ר"ח וכו' ורבים תמהו רבא ביקש ממנו שיאמר לו מעליותא דבי' כנישתא ואמר לי' מעליותא דשערי' המצוינ' בהלכה ועיין בלשונו הטהור והנה הוא גרס אמר לי' מהכי מילי מעליותא בבי' כנישתא שם שפיר משמע דיאמר לו מהכי מילי מעליותא דבי' כנישתא דאמר ר"ח. אבל לא כן הגירסא בגמרא שלפנינו אלא הכי לימא לן מר מהכי מילי מעליותא דאמרת משמי' דרב חסדא מעליותא מחובר לאמרי' משמי' דרב חסדא וקאי מעליותא ארב חסדא מה שהוא דרש מעליותא בענין בי' כנשתא ויהי' מהמעליותא דרב חסדא ולא ממעליותא דבי כנישתא והבן כי נכון . והנה כל שמעיין יעיין שרבינו כתב סופר שלא כסדרן הביא הגמרא ואפשר רבינו בכתבו תשובה הזאת מזכרון כתב זה ובדעתו היה בודאי כן צריך להיות הגירסא בגמרא לולא זה לא יוכל להקשות הרי"ף והיה בדעתו ובשכלו הקדוש בודאי ככה הגירסא נכונה ולכן הביא רבים תמהו על זה . אבל כאשר לפנינו הגירסא היא נכונה וישרה ולע"ד לית כאן קושיא כלל והדבר נכון כאשר כתבתי ובמחילת כבוד הגאונים דמקשה ולע"ד לא זכיתי להבין :

הנה מה שנוגע לגוף הדבר בספק של מג"א ריש סימן קנ"ב מה שהביא בהמ"ד של יחיד אם גרוע מביהכ"נ של רבים או שוה לו או עדיף ממנו ואם מותר לעשות מבית הכנסת בית המדרש של יחיד ויש לי לומר בודאי אינו רשאי כי קדושת בית הכנסת ברבים בודאי קדוש יותר מבית המדרש של יחיד כי בביהכ"נ עשרה קדמה שכינה ואתיא ובבית המדרש של יחיד דוקא עד דיתיב וגרס כמוכח פה דף ו' . והנה רבינו כתב סופר שהאריך בבהמ"ד של יחיד שוה עם בהכנ"ס של רבים ובית המדרש של רבים עדיף מביהכ"נ ולשיטת דסוברים שוה מותר לעשות מבהכנ"ס בהמ"ד של יחיד וה"ה מבהמ"ד של יחיד בית הכנסת וכ"ש דמותר לעשות מבהכ"נ בהמ"ד של רבים: והנה אם מותר לעשות מבית המדרש של רבים בית המדרש של יחיד לכאורה יהי' אסור לרבינו דשוה בית המדרש של יחיד לביהכ"נ וא"כ כיון דאסור לעשות מבהמ"ד של רבים בהכנ"ס ה"ה יהי' אסור נמי לעשות מזה בהמ"ד של יחיד ורבינו כתב סופר לא מביא דין זה אף שאחר לכל הצדדים ולע"ד לאחר העיון נראה דאין הדעת סובל לומר כן אם בבית המדרש הזה היה רבים לומדין בתוכו תורה ואם יבוא אח"כ יחיד ללמוד בו תורה דאינו רשאי הא לא שייך בזה דהוריד מקדושה דעדיין מוכן הוא ג"כ לרבים ללמוד בתוכו וכי משום דרבים היה לומדים בו תורה לא רשאי אז לקבוע בו יחיד ללמוד. ונראה ברורה איכא דככה הוא לדעת כתב סופר דקאמר מבי' רבנן היינו רבים לבי' כנשתא אסור מדוע לא מחלק בבית המדרש גופי' הל"ל מבי' רבנן לבהמ"ד של יחיד אסור אלא ע"כ דמותר. אבל קשה לי לכתב סופר למה אמר רב פפא מבי' כנישתא לבי' רבנן שרי משמע דוקא לבי' רבנן שרי לבית המדרש של רבים שרי הא לפי דעת כתב סופר אפי' לבית המדרש של יחיד שרי ותו יש לדקדק דסתרי דיוקא אהדדי דנקט מבי' כנישתא לבי' רבנן שרי דוקא לבי' רבנן שרי אבל לבית המדרש של יחיד אסור דקדושת בהכנ"ס יותר מבית המדרש דיחיד ולקמן אמר מבי' רבנן לבי' כנישתא אסור משמע דוקא מבית המדרש של רבים אסור אבל מבית המדרש של יחיד מותר לבי' כנישתא וקשה לכתב סופר דקאמר רבא דנקט בי' רבנן היינו של רבים דוקא א"כ אם מבי' רבנן של רבים דוקא איך יפרנס הרישא דנקט מבי' כנישתא לבי' רבנן שרי משמע דוקא לבי' רבנן שרי לרבים שרי אבל לא בהמ"ד של יחיד וצ"ע .

וגוף הדבר צריך לי עיון מה מיקרי בית המדרש של יחיד ומה מיקרי רבים אם גם תרתי מיקרי רבים או רק שלשה מיקרי רבים או דוקא עשרה והן אמת מוכח גמרא דף ו' ברכות גם תרתי קדוש יותר מחד כמוכח שם תרי מכתבי מילייהו בספר זכרונות חד לא מכתב מילי' וא"כ עדיין יש לי ספק אם מבהמ"ד של שלשה דוקא אינו רשאי לעשות בהכנ"ס אבל מבהמ"ד של שנים מותר דמיקרי רק יחיד או דילמא בית המדרש של תרתי ג"כ חמור יותר מבית הכנסת. ולכאורה מדברי כתב סופר יש' מוכח גם תרתי מיקרי בית המדרש של רבים דראיות כתב סופר הוא דנקט בי' רבנן וחד לא מיקרי בי' רבנן אבל לע"ד תרתי כבר מיקרי בי' רבנן :

והן מוכח גמרא גיטין דף מ"ו דרק ג' מיקרי רבים ר' נחמן אמר ג' ימים ב רבים ג' וכן מוכח בתמיד דף כ"ז ריש שני נזירים עיי' וא"כ יש לומר בית המדרש של רבים דוקא שלשה שוב יש לי עיון הרי מוכח מכתב סופר מבהכנ"ס רשאי לעשות בהמ"ד ועדיין צריך אני לדון מה זה בית המדרש של רבים אם בשלשה ובשלשה מיקרי רבים וכן הוא א"כ איך שייך מבהכנ"ס של רבים לעשות בית המדרש של רבים והיינו בשלשה כבר מיקרי ביהמ"ד של רבים ותא בבית המדרש בשלשה אינו השכינה אלא עד דיתבי ובבית הכנסת של עשרה קדמה שכינה ואתיא וא"כ איך שייך דבית המדרש יותר חמור ויותר קדוש מבית הכנסת. וא"כ א"כ איך שייך בגמרא לומר אוהב ה' שערי המצוינ' וכו' יותר מבתי כנסיות הלא בית הכנסת קדמו שכינה אלמא דחביב יותר לזה יש לומר שערי המצוינ' בהלכה שם איכא בטוח תמיד עשרה ובת"ב ג"כ קדמו שכינה אתיא כמו לתפלה גם לתורה ונכון :

שוב יש לי נסתפקת לפי מאי דהחליט כתב סופר מבית המדרש של יחיד מותר לעשות ביהכ"נ דחד קדושה להם. יש לי ספק אם מותר לעשות מזה בהכנ"ס של רבים היינו שמתפללין בה תמיד שלשה שלשה ולא עובא כבר מיקרי בזה רבים או דילמא בהכנ"ס כיון דלא יוכל לומר קדיש וקדושה בפחות מעשרה מיקרי כיחיד. וגם אם זה ברור דנקרא בס"ב כיחיד יש לי ספק אם יש בבהכנ"ס דהיה רק תמיד בה עשרה בצירוף קטן אם גם מיקרי רבים וקדושות בהכנ"ס לאן או דילמא משום דאין בה עשרה גדולים לא מיקרי קדושת בהכ"נ. ולרבי יצחק דסובר בגיטין שם דוקא עשרה זה מיקרי רבים עדיין הספק לר' יצחק אם רשאי מבהמ"ד של בי' לעשות בית הכנסת והן לדינא אין זה ספק כי אנחנו פסקינן בג' מיקרי רבים וה"ה לבית המדרש וצריך עיון

כל אלה וה' יורנו נפלאות מתורתו הקדושה להבין דעת קדושים ולהציל אותנו משגיאות ולברר לנו הספיקות :

ואגב דאיירי פה מאותו תשובה י"ח וה' יזכור לנו ה' בזכות כתב הסופר אמרתי להעתיק לזכרון בספר בכתב יושר מה שכרלה בעש"י לחדש ולבאר בדברי רבינו כתב סופר באותו תשובה :

ונ"ל ונקדים תחלה אקדמ' מילי מעלייתא בדין מעלין בקודש מתני' ר"פ בני העיר במתניתא זו קשה מובא הרבינו אפרים והר"ן דלאו סיפא רישא דסתרי דיוקי אהדדי דברישא קתני מכרו רחוב יקנו בהכנ"ס משמע דוקא מעלין אבל שוה לא ובסיפא קתני מכרו בהכנ"ס לא יקחו רחוב וכו' משמע דוקא להוריד אסור אבל שוה מותר והוכיח הכתב סופר דרישא עיקר דוקא מעלין מדנקט דוקא דיעבד הלא אפי' לכתחילה מותר להעלות בקודש למכור אלא רוצה לאשמעינן דיוקא דשוה בשוה נמי אסור ולכן נקט דיעבד לאשמעינן דשוה בשוה אפי' דיעבד אסור. ומיישב א"כ הא דנקט בסיפא אין מורידין דוקא וקאמר מרש"י דייקא דקתני וכן במותריהון וז"ל מכרו ספרים ולקחו ממקצת דמים תורה לא יקחו בן המותר דבר שקדושה פחותה ומפרש מה רצה רש"י באריכות זה ומה שנקט דוקא שקדושתו פחותה ולא קאמר שוה בשוה עיי' וכתב וכלפענ"ד דס"ל לרש"י הא דמעלין דוקא כדיוקא דרישא ה"ע משום דמכירה עצמ' יש בה לזל שעושה מסחר מדבר שבקדושה וקיים אבל המותר אחר בכבר קנו והעלו בקדושה אלא שקנו בזול והותר מן המעות הגם דאסור לשנות המעות הנותר להוציא לחולין או להוריד לקדושה קלה אבל אין צריך להעלות הנותר יתירה משום זלזל המכירה דהא הרוית טובא. לכן בדין שיהי' הנותר מותר בשוה והוא דין חדש וקיים ולפ"ז יש לי לומר דלהכי קתני בסיפא דאין מורידין משום דרצה לומר וכן במותריה' דדוקא אין מורידין אבל בשוה מותר ובעיקר הדין דצריך להעלות בדמים סמך ארישא דקתני מעלין ומוכח בתוכו דדוקא הוא כמ"ש לעיל [והיינו כוונתו מדנקט דיעבד] עיי' היטב בכתב סופר :

ועתה באתי תחילה להוסיף נופך מדלי תבלין כאה לדברי כתב סופר הן אמת שרש"י כן כיון והוא דין חדש במותר מותר בשוי' ולענ"ד יצא לרש"י דין הזה דע"כ מוכח דין הזה במותר מותר בשוה ממתני' הזה דלרש"י קשה למה המתין המתני' וכן במותרתיהון לומר דוקא בם פא לאחר שסיים ומבית הכנסת לא יקח רחוב מדוע לא קאמר תיכף סוף הרישא בספרים לוקח' ספר תורה מדוע לא קאמר שם וכן במותרתהן דגם שם שייך זה הדין ולחזור נמי בסיפא מדוע שבק מיד ברישא דין הזה שם מקומו של הדין הזה אלא ע"כ להנ"ל ברישא לא יוכל לומר וכן במותרתיהון דע"כ רישא דוקא הוא להעלות לקדושה אבל שוה בשוה אסור ולכן לא יוכל לומר וכן במותרו' דע"כ במותרת' דוקא להוריד אסור אבל שוה בשוה מותר. ושפיר דייק רש"י דע"כ במותרתיהון רק להוריד אסור ושוה בשוה מותר דאל"כ הוה לי' מיד ברישא לומר וכן במותריהון ונכון דכן דוגמא בכל מקום אם יש כזה הדין מיד ברישא נקט . ובהיות כן יוכל נמי לדייק מחדש מזה גופא מוכח דרישא דוקא מעלין דאי ברישא לאו דוקא מעלין אלא ה"ה שוה בשוה נמי מותר ונקט רק משום סיפא ככתוב ברבינו אפרים א"כ קשה למה לא נקט מיד וכן במותרתיהון ברישא ואי במותרי' שוה בשוה מותר הא בכל רישא שוה בשוה מותר אלא ע"כ מדויק דרישא דוקא מעלין אבל שוה בשוה אסור ובמותרתיהון שוה בשוה מותר לכן לא הובא מיד ברישא וכן במותרתיהון ונכון :

אך מה שיש לי לטעון לכאורה על כתב סופר דהוא מתרץ דלכן נקט בסיפא דאין מורידין משום דרוצה למנקט וכן במותרתיהון דשוה בשוה מותר. לכן נקט אין מורידין אבל באמת גם בסיפא הכוונה שוה בשוה אסור והשיות כן קשה לי על גמרא לקמן כ"ז דאבעי' לאו מה למכור ספר תורה ישן ליקח בו חדש כיון דלא מעלי אסור או דילמא כיון דליכא עלוי' אחריכא שפיר דמי ת"ש אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים הוא דלא הא תורה בתורה שפיר דמי לרבינו כתב סופר היאך יוכל את לדייק הא שפיר איכא להשיב באמת תורה בתורה נמי אסור והא דנקט לא יקחו ספרים דדוקא להוריד אסור משום דרוצה למנקט בסיפא וכן במותריהון דדוקא מורידין אסור אבל שוה בשוה מותר נקט נמי פה לישנא דאין מורידין אבל שוה בשוה אסור :

אבל לאחר העיון ראיתי כי צריך לדייק היטב בטעם כתב סופר אשר בתוכו הרבה שמור כי כנים דברי קדשו ועיי' במה שאמר לכן נקט בסיפא דאין מורידין משום דרצה למנקט וכן במותרתיהם וקאמר אז ובעיקר הדין דצריך להעלות בדמים סמך ארישא דקתני מעלין ומוכח בתוכו דדוקא הוא כמ"ש לעיל והיינו מדנקט ברישא לשון דיעבד עיי'. והנה כוונתו דלכאורה קשה איך שייך משום וכן במותרתיהן יטעו אז בעיקר הדין במעות גופא ויאמר דשוה בשוה מותר על זה פירש כתב סופר ובעיקר הדין דצריך להעלות בדמים מוכח מרישא דדוקא מעלין ומוכח בתוכו :

ולפ"ז יש לי לומר דהגמרא שפיר מיישב דמוכח דע"כ בספר תורה שוה בשוה מותר מדנקט אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים הוא דלא הא שוה בשוה מותר ואין לומר דילמא לעולם שוה בשוה נמי אסור רק לכן נקט אין מורידין משום וכן במותרתיהן וזה" קשה איך שייך משום וכן במותרתיהן יטעו אז בעיקר הדין הא יוכל לטעות ולומר דגם בגוף הדמים דשוה בשוה מותר מדנקט דוקא לא יקחו ספרים וא"ת דזה כבר מוכח ברישא זה אינו מרישא רק מוכח בשאר מטפחות וכדומה אבל ספר תורה מרישא לא מוכח באבעי' שהגמרא דדוקא בק"ב שוה בשוה אסור דיוכל לתעלות ביותר אבל ספר תורה דליכא להעלות ביותר גם שוה בשוה מותר וזה לא מוכח מרישא וא"כ איך שייך אם יחשוב גם בספר תורה שוה בשוה אסור דינקוט משום וכן במותרתיהן לישנא דאין מורידין הא יוכל לטעות בעיקר הדין ולומר דשוה בשוה מותר בספר התורה ופה עיקר הדין לא מוכח מרישא דתורה לא קתני ברישא ברישא דוקא קתני הני דיוכל להעלות לקדושה יותר אבל זה שלא יוכל להעלות לקדושה יותר יש לומר שוה בשוה מותר ובכן לא שייך דינקוט משום זה אין מורידין משום וכן במותרתיהן אם יוכל לטעות בעיקר הדין אלא ע"כ דאמת כן הוא בספר שוה בשוה מותר ושפיר דייק הגמרא . ובהיות כן מתורץ נמי מה שמעורר הר"ן היאך שייך דגמרא יפשוט מזה ממכרו תורה דלא יקחו ספרים דשוי' בשוי' מותר הרי משמע מגמרא גופא שזה פשיטא לגמרא דרק כיון דליכא עלוי' אחריכא אבל היכא דאיכא עלוי' אחריכא אסור שוי בשוי' א"כ קשה הסיפא מה שנקט ספרים לא יקחו מטפחות משמע שוה בשוה נמי מותר ופה מסכים הגמרא דאסור ולדברי כתב סופר אתי נעלה על זה שפיר יש להשיב דנקט לישנא דאין מורידין משום וכן במותרתיהון וא"ת דיטעו בגוף הדין במצות שלמה זה לא יוכל לטעות זה מרישא מדויק דדוקא מעלין ושוה בשוה אסור וסמך על רישא ככתב סופר הנ"ל . אבל בסך מכרו תורה לא יקחו ספרים שפיר דייק אם שוה בשוה אסור לא הו"ל למיתני' לישנא דאין מורידין דמשמע שוה בשוה מותר וא"ת דנקט משום וכן במותרתיהון זה לא שייך לומר בגונא דיוכל לטעות בגוף הדין וזה לא מוכח ברישא ברישא דוקא נקט בגונא דיוכל להעלות בקודש משא"כ ספר תורה לא מוכח וע"כ מוכח דשוי' בשוי' מותר והשאר שפיר דנקט משום וכן במותרתיהון ודוק היטב בלשון כתב סופר כי דברי שו נכון וישר :

ויען

ויען שאין שמעתא בלא חידוש אענה גם אני את חלקי שהורנו מן השמים לייסב דיוקי המתניתי דלא סתרי אהדדי ונראה לי סברא נכונה הא דאסור בריסא שוה בשוה היינו דוקא ע"י מכירה משום דאיכא זלזול מכירה אבל להחליף שוי' בשוי' בודאי לע"ד מותר. וכן מצאתי בכתב סופר תשובה זו להחליף בהמ"ד לביהכ"נ היכא דהם שוין בקדושה כיון שאין בזיון בגוף החילוף מודה גם ר"א וגם ר"ן דמותר דדוקא ע"י מכירה איכא זלזול ואוסר כמי שוי' בשוי' ולפ"ז יש לי לומר רישא וסיפא כל חד איירי בכל גונא ואשמעינן רבותא בריסא דלוקחין בדמיו בית הכנסת לפי' ליקח מותר קדושה יתירה ודיוקי' ממילא הא שוי' בשוי' אסור אבל היינו ליקח היינו ע"י מכירה כאשר איירי הרישא דלוקחין בדמיו וע"כ משמע ע"י מכירה ממש כמי שרי וע"ז קאי הדיוק הא שוי' בשוי' ע"י לקיחה אסור. ומסיפא דייקינן דע"כ צריך אני לדקדק כל הסיפא אך למותר כיון דנקט בריסא דוקא מעלין ידעינן בודאי בספרים לא יקחו מטפחות הרי אפי' שוה בשוה אסור וא"כ למה כלל הסיפא אלא ממשנה יתירה למדנו סיפא בא לאשמעינן אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים קמ"ל אפי' בחליפין רישא רק אשמעינן ע"י מכירה אסור כי רישא אשמעינן רבותא קדושה יותר מותר אפי' למכור אפי' אם מכר מותר להעלות לקדושה יתירה ומרישא רק אשמעינן הדיוק להוריד או שוי' בשוי' דוקא ע"י מכירה אסור והו"א לחלוף דליכא בזיון מכירה אפי' פחות מקדושה כמי לכן נקט סיפא מכרו תורה לא יקחו ספרים משמע ממשנה יתירה דלא יקחו ספרים ואיירי דכל גונא דלא יקחו ספרים אפי' בחליפין אם מכר תורה עבור ספרים ג"כ אסור לחלוף להוריד מקדושתן (ואפשר משום זה משני בלשון ונקט לא יקחו) וע"ז קאי הדיוק הא שוה בשוה מותר היינו דוקא ע"י חליפין שם מותר שוה בשוה ורישא וסיפא חדא כיניהו ואין כאן סתירה : ובהיות כן מדויק היטב בחליפין שוה בשוה מותר כי ככה מדויק מסיפא ואז אין סתירה מרישא לסיפא ודוק היטב. ונראה לסברת כתב סופר כי אמת ונכון כיון בחליפין שוה בשוה מותר מאחר שאין כאן זלזול מכירה :

ובהיות כן יש לי לומר שפיר דנקט רש"י וכן במותרת' דוקא מורידין אסור אבל שוה בשוה מותר דרש"י דייק זאת מסיפא דככה כוונתו דע"כ שוה בשוה בחליפין מותר משום דלא שייך זלזול מכירה א"כ ה"ה במותרתיה' שפם כמי ליכא זלזול מכירה כי לקח מזה המעות קדושה יותר וא"כ מה שהותר דכבר אזלא זלזול מכירה ע"כ מוכח אז דשוה בשוה מותר וזה שנקט במתני' וכן במותרתיהן כמי הדין הכא שוה בשוה מותר ורק מגוף המעות לא יקח אפי' שוה בשוה אם לא בחליפין דמותר. אך לכאורה מצאתי לי און דקשה לפי אלה מאי קאמר הגמרא לקמן כ"ז אבעי' להו מהו למכור ספר תורה ישן ליקח בו חדש כיון דלא מעלי' ליה אסור או דילמא כיון דליכא לעלוי' אחריכא שפיר דמי ת"ש אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים הוא דלא הא תורה בתורה שפיר דמי ולהנ"ל היאך יוכל לפשוט מזה הא יש לומר הדיוק הוא דוקא בחליפין תורה בתורה שפיר דמי אבל במכירה אפי' שוה בשוה אסור והגמרא בעי מהו למכור ספר תורה וליקח באותו דמים ספר אחר וא"כ היאך כפשיט להנ"ל ומאוד קשה וע"כ צריך לומר דהגמרא סובר דלא כדעת כתב סופר דאין חילוק בין חליפין למכירה אבל לאמת מצד הסברא קשה הא שפיר שני ושני ומאי פשט הגמרא: ואמרתי דהן אמת דהגמרא היה יוכל לדחות בקלה אבל לזה צריך להאריך הרבה והגמרא ביותר מתרץ אף אם אמת כאשר פשט דכן כוונת המתניתי' אעפ"כ לא כפשיט דמתניתי' רק דעביד קאמר ואכא לכתחילה קא מבעיא כן נ"ל לאומר המילתא ועדיכו צ"ע וכל אלה רק אגב גררא כתבנו פה וה' ינחנו בדרך אמת להבין דעת קדושים

נחזור לענין הברכות אשר בדף לפנינו הנה כאשר באר כנו פה מוסכם בפי ראשונים וגם אחרונים מבית הכנסת בית המדרש רשאי לעשות ובהדי זה אמרתי לתרץ דהקשה מאי מעליותא דבי' כנישתא הא הוא חשיב לו ממעליותא דבית המדרש ולהנ"ל יפה מתורץ כאשר הקדמתי מעלין בקודש ולזה באר כנו פה מביהכ"נ ביהמ"ד רשאי לעשות משום דמעלין בקודש ובית מדרש חשיב וקדוש יותר וא"כ יוכל לעשות מביהכ"נ ביהמ"ד וא"כ אז יהיה לזה בית המדרש תרתי קדושות קדושת ביהכנ"ס אשר היה לו מקדם כי מבואר בגל"ח כל הקובע מקום לתפלתו היינו טעמא משום שאם מתפלל שם כבר מסייע קדושה זו שהתפלל אתמול שם וקבע שם מקום קדושה לתפלתו. ולפ"ז בודאי אם יעשה מביהכ"נ ביהמ"ד אז תרתי קדושה איכא קדושת ביהכנ"ס וקדושת בהמ"ד וא"כ הייכו מעליותא דבי' כנישתא דיוכל אז לעשות ממנו בית המדרש ויעלה בבית אחד קדושות תרתי ח"ש אוהב ה' שערי המצויני' יותר מבתי כנסיות והמה במעלה יתירה מבתי כנסיות ומעלין בקודש ולפ"ז זה הוא המעליותא דיוכל לעשות מביהכ"נ ביהמ"ד וזה טוב מאוד משא"כ מבית המדרש לא יוכל לעשות ביהכ"נ ותמיד רק חד קדושה ותבן :

אבל עדיין נשאר הקושיא שהיה פה בגמרא שקאמר המצויני' בהלכה ולא בתי מדרשות א"כ גם מבתי מדרשות יוכל להעלות לקדושה יותר לשערי המצוינ' בהלכה אבל לע"ד זה אעפ"כ חדא קדושה היא. וכל אלה צריך קלת עיון ורוחב לבב ירחב :

תוס' ד"ה מהדר אפי' וגרס וא"ת וכו' ויש לומר התם איירי בקול רם כדי שלא יבטלו קריאת התורה והכא איירי בנחת ולכאורה קשה לי הלא מפסוק אשר ילמד זה משמע ועמדו שתיקה שלא דיבר כלל כמבואר שם אסור לספר אפי' בדבר הלכה שנאמר עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד ומשם משמע דלא דיבר כלל והאיך שייך לומר בנחת מותר ויש לומר אליבא דר' זירא דאמר משום דכתיב ואזני כל העם אל ספר התורה שם משמע בלחש מותר מאחר שיוכל אז לשמוע אל קול התורה אבל על כל הגמרא הנ"ל צ"ע הכא נקט ואין עמידה אלא שתיקה ולעיל דף ה' נקט ואין עמידה אלא תפלה שנאמר וישכם אברהם וכו' אל שמקום אשר עמד שם ונאמר ויעמוד פנחס ויפלל אין עמידה אלא תפלה וא"כ קשה הא עמידה כמי שתיקה וגם פה קשה היאך שייך דאלא שתיקה הא עמידה איכא כמי תפלה ולע"ד נראה היינו שתיקה היינו תפלה דמוכח לקמן פרק אין עומדין דחסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפלה ושעה אחת לאחר התפלה כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים ואז מתפללין לבם לאביהם וא"כ שעה אחת קודם התפלה היה שותקין וזה הפירוש ויעמוד פנחס דייקא תחלה עמד היינו שתיקה שתק ומכוון לבו לאב שבשמים ואח ויפלל וזה כמי וישכם אברהם וכו' אשר עמד שם שם עמד היינו שתק לכוון לבו לתפלה ואח"כ מתפלל וא"כ שפיר אין עמידה אלא תפלה וזה כמי בפירש בפתחו עמדו כל העם היינו שתיקה לשמוע היטב אל התורה לקול הקורא:

ותמהתי על הטו"ז סי' קמ"ו באורח חיים שמתמה וז"ל לכאורה קשה על מה שנאמר מהר"ס והלא מפרש בגמרא אין עמידה אלא שתיקה ואני בעניי לא הבנתי דברי רב של שלום דודאי העמידה הוא כפשיטו אלא דאותו עמידה צריכה להיות בשתיקה דאל"כ קשה מה דאמרינן בפ' שבועות העדות ועמדו שני האנשים בשעת גמר דין צריכין ב"ד להיות מעומד ה"כ כימא דלא צריך להיות מעומד אלא בשתיקה עכ"ל הטו"ז ולע"ד קשה מדוע לא מקשה מגמרא ויעמד אברהם בבקר דעמידה זו תפלה וא"כ איך שייך לומר פה עמידה ממש אי

שמידה זו שתיקה הרי חזינא דעמידה נמי קרי תפלה ומכ"ש דג"כ לא יוצא מידי פשיט' דעמידה שעמד ממש ומחורש' דמשמע ככה ומשמע ככה :

עוד נראה לע"ד להשוות תרי מימרא הנ"ל כמבואר מדרש וגמרא לקמן כל המשמיע קולו בשעת תפלתו הרי זה מקטני אמנה ומבואר מדרש ואתחנן הלכה אדם מישראל שהיה עומד ומתפלל יכול ישמע קולו כבר פרשה חנה וחנה היא מדברת על לבה אלמא תפלה בלחש בעי וכן מוכח בגמרא לקמן דף ל"א יכול ישמיע קולו וכו' כבר מפורש ע"י חנה שנאמר וקולה לא ישמע ובכן שפיר נקט אין עמידה אלא שתיקה ואין עמידה אלא תפלה והיינו בשתיקה להתפלל בלחש ולא בקול וזה שפיר ויעמוד פנחס ויפלל היינו שהיה מתפלל בלחש וכן באברהם והבן . ובזה נראה לי ראיה לתירוץ תוס' הנ"ל ד"ה רב ששת שהתחלנו דשפיר עול' הרולם הכא איירי בנחת בלחש בה"ג רשאי ושם איירי בקול וראיה ברורה דזה ויעמוד שקאמר שתיקה ע"כ הכוונה בלחש דאל"כ הכוונה הוא שישתוק לגמרי א"כ קשה איך שייך ויעמוד פנחס ויפלל או באברהם דקאמר אין עמידה אלא תפלה אלא ע"כ כהנ"ל ששתיקה הוא בלחש ושפיר לדקו יחדיו עמידה הוא בלחש וגם תפלה צריך בלחש וראיה דתפלה צריך בלחש מהך אין עמידה אלא תפלה :

ומעתה נראה לי איפכא למאן דסובר דאסור לספר מהך אין עמידה אלא שתיקה ע"כ צריך לומר בלחש רשאי רק להשמיע קול אסור. אבל למאן דסובר שם דטעמא הוא משום ואזני כל העם אל הספר אז בודאי אפי' בנחת בלחש נמי אינו רשאי דע"כ היה צריך לכוון לשמוע אות לאות ואם הוא בפני עצמו מתפלל איך יכוון אזנו לתורה ובזה נראה לע"ד הרמב"ם פרק י"ב מהלכות תפלה הלכה ט' הובא ואזני כל העם אל התורה. ולע"ד לכן הביא הרמב"ם זה הקרא מאחר דהרמב"ם נקט לאדיא אסור לספר אפי' בדבר הלכה אלא הכל שומעין ושותקין וע"כ צריך להביא הקרא ואזני כל העם וכו' דכוונת הרמב"ם שישתוק לגמרי דנקט ומשימין אל לבם וא"כ מעילא כיון דכן סובר הרמב"ם ע"כ צריך להביא בסוטה ומי שהוא עוסק בתורה ותורתו אומנתו מותר כיון בלא"ה לתרץ קושית התוס' מעל רב ששת דלהרמב"ם לא שייך לומר בלחש ובנחת כתירוץ הראשון דהרמב"ם דסובר אף בה"ג אסור כאשר בארתי לכן הביא בתורתו אומנתו שאני ורב ששת תורתו אומנתו היה :

ע"ב גמרא גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים ונראה לבאר ע"פ מה שמבואר בהתקנה תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא ופירש המקנה מי שכל דרכיו ומעשיו לשם ה' מזה גופא שאכל בעוה"ז מזה גופא נוחל לעוה"ב כי כל מעשיו עבור ה' והבן . ובזה בארתי גמרא בילה רים פרק י"ט אמרו עליו על שמאי שהיה אוכל כל ימיו לכבוד השבת מלא בהמה נאה אומר זו לכבוד שבת מלא נאה הימנה אוכל הראשונה ומניח השניה אבל הילל מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לש"ש שאמר ברוך ה' יום יום והנה הנראה מאכילת שבת אף בהגוף נמי נהנה אעפ"כ שכרו שמור לעוה"ב כי אכילת שבת הוא אכילה של מלוה . וא"כ שמאי שכל אכילתו בימי שבוע רולה שיהיה לש"ש שמזה אכילה גופא ילמיח לו ג"כ עולם הבא לכן היכם שמאי לאכול כל ימי השבוע לכבוד שבת ואז הוי כל אכילתו לש"ש לשם שבת קודש ואוכל אז בעוה"ז ומזה גופא ילמיח לו חלק ונחלה לעוה"ב אבל באמת לא צריך לאכול דוקא לכבוד שבת מי שכל מעשיו לש"ש וכל חפצו לעשות רלון קונו וכל מה שאוכל רק אוכל לשובע נפשו, שיהיה כח לנפש לעשות חיל היינו לנשמה מה שנפשו חפץ זה לא צריך לאכול דוקא לכבוד שבת אלא כל מה שאוכל הוא לשם ה' ובכל אכילתו ילמיח לו מזה אכילה גופא חלק לעוה"ב ח"ש אח"כ אבל הלל מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לש"ם שאמר ברוך ה' יום יום שבכל יום ויום הוא עומד לברך שמו הגדול ולא' יברך יום יום בכל מה דאוכל ומחזיק הגוף כל אלה רק לברך ה' ולעבוד אותו בלב ובנפש וא"כ לא צריך דוקא מאכילת שבת לנחול עוה"ב אלא מכל אכילתו בכל ימות החול נמי נוחל עוה"ב כי כל מעשיו וכל דרכיו וכל אכילתו לשם ה' הוא והבן כי טוב הוא. זה דרך בית אל להיות כהלל בכל מעשינו לש"ם :

ובזה ניחא לי לפרש הפסוק אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו הייכו אף שהוא הולך בדרכיו בדרכו של אדם בענין הגוף שלו באכילתו בשתיתו אם גם שם הוא ירא ה' וכל מעשיו לש"ם אז יגיע כפיך כי תאכל אף שאוכל בעוה"ז מיגיע כפו אעפ"כ אשרך וטוב אשרך בעוה"ז שאוכל ונֵיגיע כפו באין מחסור וטוב לך לעוה"ב הייכו מזה גופא שאשרך בעוה"ז זה גופא יהיה ג"כ טוב לך לעוה"ב כי מהנאת עוה"ז שתאכל ותשתה מזה גופא כלמח לך קרן עוה"ב יען שכולו לש"ם והבן . וזה פירש הגמרא גדול הנהנה מיגיעו דייקא אשר נהנה מיגיעו לשם ה' יותר מירא שמים דייקא דקירא שמים אבל בשעת שנהנה לא ידע ליתכות לשם ה' ולא יוכל לעלור תאוותו בשעת אכילה ולחום חושו שיהי' כולו לש"ם זה לריך לשנף ולמלאם הנאתו ולא יוכל להנות כדבעי'. אבל גדול הנהנה מיגיעו וידע להנאה לכוון לשם ה' כי פה וטוב לך לא נאמר כי באמת מי שנהנה בעניני עוה"ז רק לעוה"ז בזה אינו טוב לעוה"ב הייכו בזה הנאה שנהנה בעוה"ז ע"כ אינו טוב לו לעוה"ב אדרבה מנכין לו והבן :

ע"ב רש"י ד"ה מעלה עליו הכתוב והכי קאמר הכינו את עלמיכם בתשעה לאחרם לעינוי המחרת וסרי הוא בעיני כעינוי היום דברי הרש"י אזה קשה מה מחדש יותר מאשר לפנינו בגמרא . וראיתי בספר הלל"ח שמדקדק על הגמרא מה זה דנקט תשיעי ועשירי למה זה ועשירי הא בלאו הכי מתענה והו"ל רק לומר כאלו מתענה תשיעי ורולה הלל"ח לומר דהוה כשני ימים רלופים אבל מרש"י פה לא משמע כן דרש"י רק מפרש דהוי כעינוי היום לכן נראה לע"ד דרש"י בעי זה לומר דלא כהלל"ח דע"כ דייק מדנקט בלשון תשיעי ועשירי ורש"י לא כן דימה אלא לשון עינוי מפרש רש"י הכינו עלמיכם בתשעה לאחרם לעינוי ליום המחרת ובזה במה שאנו מרבין באכילה היום משום שבלבבנו למחר לענות נפשנו וא"כ בזה המחשבה הוה כאלו ענוי היום ודייקא רק כהיום ולא כהדדי שני ימים רלופים. ואה דנקט תשיעי ועשירי באכילה של תשיעי בלבו כמי תענית של עשירי ודוק :

א"ל האי סבא תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר ולפ"ז קשה לי למה ליי' כלל לאמר דלכן לא ישלים פרשיות' במעל' דיומא דכפורא משום ועניתם את נפשותיכם הו"ל לומר ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר וא"כ במעל' יומא דכפורא הוי מאוחר הרבה אבל יש לומר באמת היה יוכל להשיב כן אבל הוא נאה מדרלה בערב יוה"כ להשלים פרשיות ע"כ גם זה לא ידע לו דמלוה בערב יוה"כ לאכול הרבה דנחשב כעינוי ולכן אמר לו בזה האופן כדי שילמוד נמי זה הדין דבערב יוה"כ מלוה לאכול . ובזה אמרתי מדוקדק מדוע נקט בשם תני' לי חייי' ולא נקט אמרי לי חייי' אלא באמת היה יכול להשיב לו ובלבד שלא יאחר אלא דהוא תנא לי הייכו דהוא רולה ללמוד לו גם זה הדין במעל' יומא דכפורא דמלוה לאכול וזה שנקט תנא לי לא שהשיב על דבריו אלא תנא לי דין זה והבן :

גמרא אל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהליבור מתפללין מסייע ליי' לריב"ל דאמר ריב"ל אסור לו לאדם שיעבור אחורי ביהכ"נ בשעה שהליבור מתפללין אסור לעבור פירש"י שנראה כמבריח עלמו מפתח ביהכ"נ שבמזרח ולקמן דף ס"א גם שם איתא זה הדין ושם מפרש רש"י אסור לעבור כיון שאינו נכנס נראה כפורק

עול ומבזה בהכ"נ ועיי' היטב פה מפרש רש"י משום חשד דנראה כמבריח ולקמן מפרש רש"י דבר אחר דהוה כמבזה בית ביהכ"נ וכפורק עול הלא דבר הוא:

שוב דקדקתי בגמרא פה קאמר לימא מסייע לי' לריב"ל ולקמן דף ס"א לא אמר לימא מסייע לי' לריב"ל דגם לקמן אמר רב יוחנן אל תעבור וכו' ומדוע לא קאמר גם שם מסייע לי' לריב"ל. והנראה לע"ד פשט כאן ובזה ג"כ יתרנו לתרץ קושית הב"י הנה בהלכות חנוכה סי' תרע"א הקשו הב"י מ"ש בשני רוחות בחנוכה אמרינן חצר שיש לה שני פתחים דצריך להדליק בכל אחד דאמרינן מדלא אדליק בהאי בהאי נמי לא אדליק. ומ"ש משני פתחים בבית הכנסת דמותר ולגבי בהכנ"ס אמרינן ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחריתא וכו':

והנראה לבאר ובזה אבאר דברי מג"א שם ס"ק י"ב שהוא הביא קושית הב"י ככה בסי' צ' אמרינן אם יש שני פתחים לית לן בה וכו' וצ"ל דלא קשה מידי דהתם אין הטעם משום חשד אלא משום מבזה ביהכ"נ וא"כ כיון דאיכא פתחא אחריתא לית לן בה דוק ברש"י ברכות דף ס"א ותמצא כדברי עכ"ל מג"א. והנה המעיין ברש"י ברכות דף ס"א באמת ימצא כן דמפרש שם רש"י נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת אבל המעיין פה ברכות משמע מרש"י דטעמא הוא משום חשדא שמפרש דנראה כמבריח עצמו מפתח שבמזרח גלל כן נראה לומר דבר חדש לתרץ קושית ב"י דהוא הקשה על הגמרא משבת דף כ"ג אמר רבא לא אמרן וכו' אבל משני רוחות כי היכא דלא אדליק בהאי לא אדליק בהאי והקשה מגמרא ברכות ח' וס"א דשם אמרינן אי איכא פתחא אחריתא שפיר דמי. והנראה לע"ד דרבא דאמר פה לבניו אל תעברו אחורי ביהכ"נ בשעה שהציבור מתפללין סובר דאין חילוק בין פתח אחד לשני פתחים כי רבא לטעמו סובר ומחליט גם בה"ג אסור משום חשד ויאמרו כי היכא דלא עייל בהא בהא נמי לא עייל ורוצה להבריח כמו שפירש רש"י. וראיה לדברי שכן הוא דרבא ע"כ סובר גם בשני פתחים איכא חשד מדציוה לבניו סתם ואל תעברו אחורי בהכנ"ס ולא מחלק להו אבל אי איכא שני פתחים בהאי אלא ע"כ דהוא חולק על זה ודלא כאביי וסובר לחלוטין אסור וציוה לבניו סתם והבן כי נכון ומר"י לקמן רק מוכח בפתח אחד אסור והוא ציוה אפי' בשני פתחים אסור דאף דתניא להדיא לקמן אסור לעבור אחורי ביהכ"נ ולכאורה קשה למה ציוה זאת רבא מה דתניא להדיא דאסור אלא רבא ציוה סתם אפי' בשני פתחים אסור ולא מחלק לבניו כלל וציוה סתם דאסור בכל אופן:

והנה גם ריב"ל הוא דאמר סתם אסור לו לאדם לעבור אחורי ביהכ"נ ולא חילק בין פתח אחד לשני פתחים ושפיר כיון לזה הגמרא מסייע לי' לריב"ל שגם הוא אמר סתם ואוסר ולא חילק בין פתח א' או שנים ולזה מסייע לי' לריב"ל שגם רבא ציוה סתם בכל אופן אסור ועל זה שפיר פירש רש"י כמבריח עצמו דרש"י ע"כ ראה פה אליבא דרבא ע"כ הטעם הוא משום חשד. ורק אח"כ אמר אביי ולא אמרן כדרך אביי שחולק על רבא. ואף שריב"ל נמי אמר סתם ולמה ציוה רבא לבניו ויש לומר דרבא ציוה כדי שלא יעשה כאביי או כר' יוחנן דהותר' בשני פתחים. ואף שאביי חולק הו"ל לומר אביי. אמר זה אינו דקדק כל כך מצינו ליישב אלא. תדע דהכי הוא מדוע לא הביא הגמרא מיד דברי אביי ולא אמרן ואז הו"ל מסתיים דריב"ל ולמה מפסיק בנתיים אלא ודאי רק זה מסתיים כיון לרבא מסתיים דבכל גונא אסור אף בשני פתחים לכן הביא מיד מסתיים לרבא קודם אביי אבל לקמן דף ס"א שם ר' יוחנן דאמר אסור לעבור אחורי ביהכ"נ ובעצמו סיים ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחריתא לפ"ז שם לא יוכל לומר מסתיים דריב"ל הא ריב"ל לא מחלק כלל בין פתח אחד או לשני פתחים הוא סתם אמר אסור לעבור ולא שייך מסתיים. ולפ"ז שם על ר' יוחנן דמתיר בשני פתחים מפרש רש"י פי' אחר דטעמא דר' יוחנן הוא משום בזוי בית הכנסת לכן בב' פתחים שרי וכדברי מג"א אבל לרבא דאסר בכל גונא שפיר מפרש רש"י משום חשד ותעיין היטב במג"א שם ותבין דברי כי נכונים מאוד:

ולפ"ז יפה מתורץ קושית הב"י מהך גמרא שבת הא שם איתא אמר רבא ולא אמרן אלא מרוח אחד אבל משני רוחות אסור ורבא הוא דהבין ככה בדברי רב הונא דמש"ה צריך להדליק בשני פתחים משום חשד ולא משום עיקר הדין דצריך פירסום בשני צדדין אלא משום חשד ורבא לשיטתו שפיר מפרש כן דהוא סובר גם בבית הכנסת אפי' בשני פתחים שייך חשד דציוה לבניו סתם אל תעברו אחורי בהכנ"ס ולא חילק להן בין פתח אחד לב' פתחים ודוק. אבל לדידא עדיין קשה קושית ב"י דאנן פסקינן סימן צ' דאם יש פתח אחר מותר והכא גבי חנוכה פסקינן דצריך להדליק מב' רוחות והקושיא לדידא נשאר בחזקה:

ובזה יובן בטוב טעם דברי מג"א שם שהבאתי שהובא קושית ב"י מסימן צ' מהילכתא והמג"א שינה מאשר בב"י לפנינו הב"י רק הקשה מגמרא ברכות ושבת דסתרי ומג"א הביא הקושיא מהילכתא ולהנ"ל מאוד נעלה המג"א הבין דכל קושית הב"י כיון רק להקשות להלכה כי מגמרא לא קשה דרבא לשיטתו סובר נמי בבהכנ"ס אף בשני פתחים אסור לעבור ורק הילכתא אהילכתא קשה ודוק היטב. ובעת אשר היינו יחדיו להמתיק סוד ליראת ה' כל ימינו באסיפת יקירי ערך ובאסיפת גאונים וקדושים כ"י בעיר פעסט אמרתי דבר זה לפני מר הרב הגאון אמיתי קדוש וטהור מוה' חיים לבי מאכהייער כ"י אב"ד ור"מ דק"ק אונגוואר והוטב בעיניו הקדושים. והיה גם שם אצל הגאון הזה חד מאבני שהם דק"ק כייטרע ידידי הרב החריף וגדול בתורה כש"ת מוה' עקיבא קליין כ"י והיה מעורר ידידי סנ"ל על זה להקשות א"כ אם רבא סובר ומחליט לדידא אי איכא שני פתחים בביהכ"נ דג"כ אסור א"כ למה פסקינן בדין צ' כאביי אי איכא שני פתחים דמותר והא אביי ורבא הלכה כרבא וההלכה קשה ואמרתי ליישב ולומר משום דר' יוחנן נמי סובר כאביי פסקינן בזה כאביי היינו כר' יוחנן בזה ואף דריב"ל כרבא אבל זאת רק מכללא וכן רבא מכללא וכיוצא:

ובהיות כן אמרתי טוב טעם לתרץ קושית פ"ח שהקשו לתירוץ הב"י שמתרץ שאני גבי חנוכה דאיכא חסרון ממון בו ביותר איכא חשד משא"כ לענין תפלה פסקינן כר' יוחנן דלא חשדינן והקשה הפרי חדש מגמרא קדושין דף ל"ג וזה לשונו ויש לדקדק על זה מהאי דאמרינן פ"ק דקדושין אין ת"ח רשאי להעמיד מפניו אלא שחרית וערבית וכתבו בתוס' דדוקא תלמידי הדרין בבית הרב אבל תלמידי אחרים שחייבין לעמוד אפי' ק' פעמים שמא יראה אחר ויחשדם אלמא דחיישינן לחשד אפי' דליכא חסרון כיס ולהנ"ל מאוד נעלה הא כבר באמרנו דרבא ע"כ סובר נמי חשד אפי' בתפלה ורק אנן פסקינן כרב יוחנן לענין תפלה דלא חיישינן באין חסרון ממון אבל רבא צוה סתם אף בשני פתחים אסור. והנה יעיין שם היטב בקדושין בדברי התוס' דהקשה התוס' א"כ אם אינו רשאי לעמוד למה איקפד רבא לעיל. הנה כל קושית התוס' הי' שם על רבא ועל רבא שפיר תירץ התוס' משום שמא יראה אחר ויחשדם דרבא לשיטתו בכל ענין סובר חשד אף בליכא חסרון ממון אבל לדידן דקי"ל רק חשד בחסרון ממון באמת לדידא לא הוצא המחבר חילוק התוס' שם ודוק היטב:

באלה יש לי לומר חידוד לחדד להבין היטב שם בקדושין מיד שסיים התוס' איכא תוס' אחריתא בזה הלשון ותימא וכי כל הני דלעיל בלא קמא

שחרית

שחרית וערבית איירי ותמוה הא כבר תירץ התוס' לעיל שכי' דטעמא משום חשד הוא ועיי' מהרש"א שם . ולהנ"ל יש לומר על רבא לשיטתו שפיר תירץ התוס' משום חשד ולעיל הוא קושית התוס' למה הקפיד רבא אבל בגמרא לעיל הוא גם רב פפא דאיקפד ולדידי' לא מוכח דסובר חשד גם בה"ג אלא סברא חילוקה במקום שאין חסרון כיס אין חשדא כן פסקינן. והנה לרב פפא קושית התוס' במקומה וזה שהקשה א"כ וכי כל הני דלעיל הייכו הא לעיל גם רב פפא ולרב פפא לא שייך זה התירוץ כמו לרבא לרבא לשיטתו שפיר תירץ דרבא סובר חשדא אף בליכא חסרון כיס. לכן ביותר טוב תירץ תוס' תירוץ אחר שהיי' ניחא גם למ"ד דסוברים בשני פתחים בביהכ"נ דמותר וע"כ דלא חיים לחשד בליכא חסרון ממון לתירוץ ב"י אבל לרבא דסובר גם חשד בליכא חסרון ממון בודאי תירוץ תוס' הראשון מאוד נעלה ודוק כי נכון הוא :

ולפ"ן צריך לומר בכל הני פרטי שאמר ר' יוחנן הנ"מ דליכא דרי טוכא וכו' רבא סובר בכל הני דאסר דחיים לחשדא ואעפ"כ אסור והא ליוה סתם לבכיו. ואגב דאיירי בי' אמרתי עוד הפעם מה שנראה לע"ד לתרץ שיטת הב"י דהקשה ואקדים מה שצריך לי עיון מאוד בסוגיא הזה על רבא שם דבעי רבא בשבת דף כ"ג ע"ב נר חנוכה וקדוש היום מהו הי מנייהו עדיף ולהנ"ל קשה לי אם בשני פתחים צריך להדליק משום חשדא כן סובר רבא שם מה תבעי רבא הא אם לא ידליק נ"ח ומי דחליף בהאי ולא רואה נר חנוכה דולק יחשוד אותו ברשע ופשע ויבוא עצמו לידי חשד לכן ביותר טוב דידחה קדוש היום ואז לא יבוא לידי חשד הא ע"כ כיון דתבעי שניהם שקולין לך או זה או זה ויש טעם ולד לזה וטעם ולד לזה. א"כ הו"ל לדחות קדוש היום דאז ליכא חשדא משא"כ אם לא ידליק יחשדו אותו לאיש רשע ופשע דלא מדליק. ואף דעל נר ביתו ונ"ח נמי יוכל להקשות למה ידחה נ"ח דמביא עצמו לידי חשד על זה יש לומר עדיין שלום ביתו עדיף וידחה גם אם יבוא לידי חשד מ"מ צריך להיות לו שלום ביתו כמבואר רש"י שהוא מכתובים ותזכח משלום נפשי וחנוכה וקדוש רק דרבנן אבל על קדוש היום ונר חנוכה קשה כהנ"ל. והנראה לע"ד לומר באמת זה כוונת רבא דאמר קדוש היום קודם דתדיר או דילמא נ"ח משום פרסומא ניסא וכוונתו כיון דצריך לעשות פירסום נס ולהדליק מבחוץ שייך שפיר הרואה יחשוד אותו דלא הדליק במעל ולכן הדין דידחה קדוש היום לגמרי אף דתדיר כיון דפה שייך חשדא דאיכא פירסם נס וצריך להדליק מבחוץ וא"כ פשיטא הרואה יחשוד אותו ולכן ביותר דידחה קדוש היום מלהביא עצמו לידי חשד והדר באמת פשטא דנ"ח קודם משום פירסם נס דייקא ושייך חשדא ודוק :

ועוד ביותר יש להסביר כי בזה היה נראה לע"ד לתרץ שיטת הב"י מהך דשני פתחים בבהכ"נ דמותר דיש לומר שאני נר חנוכה משום פירסם הנס בה"ג חיישינן לחשדא דכל בר ישראל מחויב לפרסם הנס ובודאי יזהר שלא יבוא לידי חשד אף בביהכ"נ לא חיישינן פ"ה כיון דחמור על כל בר ישראל לפרסם הנס צריך לחוש אף לחשש רחוק דלא די שלא יפרסם ניסא אלא יבזהו ויאמרו עליו דלא הדליק כלל ואחד מן אלף אם יאמר כן עליו צריך לחוש כי מצות פירסם הנס הוא עיקר להודיע לזולתו לכל יושבי שער עירו והמצוה תלוי באחרים לכן בודאי צריך לחוש לדעת אחרים והבן . וכן מוכח בגמרא ר"ה דף י"ח ע"ב אלא אמר רב יוסף שאני חנוכה דמפרסם ניסא ומפרש רש"י כבר היה גלוי לכל ישראל על ידי שנהגו בו המצות להחזיקו כשל תורה ולא נכון לבטלו: והנה בשלמא בבהכ"נ במה דהוא הולך לבהכ"נ להתפלל לא שייך המצוה כי אם לו ולנפשו שפיר איכא ב' פנוחים לא חיישינן אבל פה כל מצות חנוכה הוא להראות לזולתו לכל תדרוך כף רגלו בעיר הזה לפני אליו ולפני פתחו לפרסם הנס והמצוה תלוי בדעת אחרים לכן צריך ביותר שאת לחוש לדעת אחרים דאולי יחשדו אותו ויקלקל המצוה להיפוך לא די שלא יפרסם אלא על ידו יבזה הנס דיאמרו דלא הדליק כלל ולא חס כלל על הנס ודוק היטב . ובהיות כן שפיר נקט רבא בלישנא דספק או דילמא שאני נ"ח משום פירסום הנס וכוונתו בה"ג חיישינן לחשדא כיון דכל עיקר מצוה הוא הפירסם וזה שפשט א"כ נ"ח קודם משום פירסום הנס וצריך לחוש לחשד והבן :

ובאלה אמרתי לתרץ קושית פ"י שהקשה שם בשבת איך שייך לומר נ"ח וקדוש היום הי מנייהו עדיף הא ע"כ נ"ח ושלום ביתו שלום ביתו עדיף וע"כ צריך להיות לו נר ביתו וא"כ קשה אמאי נדחה קדוש היום מפני נ"ח ואמאי לא סגי לי' באותו נר ביתו שיש לו שיוצא ג"כ עי"י נ"ח כדאיתא לעיל בשעת הסכנה מניח על שלחנו ודיו בשלמא לעיל על נ"ח ונר שבת לא יוכל למידק כאלם דאפשר דה"ק דנר ביתו עדיף משום שלום ביתו אע"פ שאינו עושה מצות חנוכה מן המובחר שצריך להניח מבחוץ משא"כ הכא דנ"ח קדים ודחה קדוש היום קשה זה לשונו של פ"י עיי'. ולהנ"ל מתורץ כיון דמדליק בפנים עדיין איכא חשדא ובחנוכה חיישינן לחשדא כאשר בארנו וכאשר מוכח ולכן ביותר טוב לדחות קדוש היום לגמרי מלהביא עלמו לידי חשדא ודוק היטב. בשלמא בשעת הסכנה שם שפיר קאמר רבא די אם מניח על שלחנו כי שם ליכא חשד דכל אחד יודע דשעת סכנה הוא וגם לו הנר בשלחנו אבל פה לכל אדם איכא הנר מבחוץ שפיר דחיישינן לחשדא . ועוד יש לומר לע"ד גם על שלום ביתו דלא יהיה קשה דידחה נ"ח ולמה ידחה הלא איכא חשד כי עוד קשה מלבד אלה מה שהקשתי זה מקודם על רבא למה קאמר נר ביתו עדיף וידחה נ"ח הא יוכל בביתו להדליק נ"ח ויוצא ידי תרווייהו ואף שתירצתי דיש לומר בכוונת רבא נר ביתו דהייכו שצריך להדליק נר בביתו ולא מבחוץ כן משמע כמי הכא :

ולויישב כל אלה נראה לבחור בתירוץ מה שתירץ לי בני חביבי הרבני המופלג חרוץ משכיל בתורה כש"ת מוה' שלמה נ"י פריד נ"י ואמר לפי דעת המחבר בהלכות שבת סימן רס"ד אם יש נר אחד יפה יוכל להדליק אף שאר הנרות הפסולים ואף אם דלק מבחוץ זה הנר היפה או מבפנים בשאר חדרו. לפי הנ"ל יש שפיר כפ"מ דאיירי פה יש לו נר אחד יפה ונר אחד משמנים הפסולים אחד להדליק לנר שבת ואחד להדליק לנ"ח מבחוץ וקבעי עכשיו מה קדים דזה כלל בידינו אם יש נר אחד יפה שרי גם להדליק לשבת משמנים הפסולים ואין חשש שמא יטה אלא כל החשש הוא שמא יכבה ואין יוכל להדליק עוד והנה אם לו נר אחר בודאי מה"ט רשאי להדליק אם לא דצריך לחוש לשמא יטה והנה לשמא יטה ליכא חשש בה"ג כיון דאיכא נר אחד יפה ובעי רבא ואמר אם ידליק לנר של שבת משמן הפסול זה הנר שיש לו ומבחוץ דהוי נר הכשר ואי דיכבה ביותר טוב דיכבה נר של שבת מיכבה נ"ח או דילמא דידלק משמן הפסול לנ"ח מבחוץ ולנר היפה לנר שבת מבפנים דאם יכבה הפסול יכבה הנר חנוכה ולא יכבה נר של שבת ואמר דפשיטא לי' דנר ביתו עדיף להדליק משמן הטוב דילמא יכבה ויבטל שלום ביתו ולנ"ח ידליק משמן הפסול בודאי אם רק נר אחד לו בודאי יוכל לקיים נ"ח ונר שבת בהדדי מבפנים אבל פה בה"ג מסופק אם לא טוב שידלק לנ"ח משמן הפסול מבחוץ בה"ג אנו רשאי להדליק מבפנים כי עיקר המצוה מבחוץ ויש לו עכ"פ שמן הפסול ונכון ומושכל ויפה כיוון בני הנחמד נ"י :

ובהיות כן מתורץ נמי מה שהקשתי הא איכא חשד מבחוץ ולמה לא חיישינן לחשדא ולהנ"ל מאוד נעלה כיון דמבחוץ דולק עכ"פ משמן הפסול ליכא חשדא

חדא

חדא דילמא לא מחלפא בהאי ואי דמחלפא דילמא לא יכבה ואם גם יכבה עכ״פ סברת קרבן נתנאל יעמוד עם המנורה כאשר אבאר ואבאר לקמן ואינו חסר בה״ג עיי׳:

ובהיות כן שפיר מתורץ קושית פני יהושע שהקשה הא ע״כ נר ביתו קודם מכולם וא״כ מדוע לא יולא בנר ביתו לנ״ח ולא ידליק מבחוץ כלל נ״ח וכו׳ ויקח יין לקדוש. ולהנ״ל מאוד נעלה דכל אלה דנר ביתו קודם בנוגא אשר אמרנו אם גם דולק מבחוץ לכה״פ נ״ח מנר פסול אז ליכא חשד ודי. משא״כ הפ״י הקשה למה להדליק מבחוץ כלל יקח בעבור זה יין לקדוש זה לא יוכל אם לא ידליק מבחוץ כלל איכא חשדא רבה דיחשדו אותו לאיש פשע ובודאי מה״ט נ״ח קדים ודוחה קדוש היום ודוק. אבל גם כל אלה לא יספיק לנו לומר זה הוא כוונת רבא ועדיין לעיקר הדין אנו חוזרין כי עכשיו יש לנו להקים ספק חדש אם אין לו רק נר אחד הכשר בה״ג אמרינן דידלק אותו לנר ביתו ויהי׳ כמי נ״ח או דילמא כיון דלא ידליק מבחוץ יחשדו אותו לאיש פשע ולמה להביא עצמו לידי חשד ורבא דקאמר סתם נר ביתו קודם לא ידענו הפשט. אבל הפשוט לומר דודאי נר ביתו קודם דידליק כמי בזה נ״ח ואיכא כמי שלום ביתו דהוא מפסוק והזכה משלום כפשי משא״כ נ״ח הוא רק מדרבנן. משא״כ לקדוש היום דגם זה דרבנן בודאי נ״ח קודם להדליק מבחוץ משום חשדא כאשר בארנו ודוק:

באופן השני כלע״ד לתרץ קושיא שהקשתי מאי בעי רבא הי מינייהו עדיף קדוש היום או נ״ח פשיטא דנ״ח עדיף דחיישינן לחשדא. והנלע״ד ע״פ מה שתרלתי בסוגיא דכבתה קושית פ״י הנ״ל שהזכרנו פה מדוע לא יולא בנ״ח לנר ביתו ויקנה יין לקדוש כי יש לומר דרב סובר פתילות ושמנים שאסור להדליק בשבת מותר להדליק בחנוכה בשבת שפיר איכא גונא דאיכא נ״ח ואין לו נר שבת אף דאמר כן נ״ח ונר ביתו נר ביתו עדיף לרב איכא שפיר גונא אם אין לו ואין מלוי לו רק שמן משמנים הפסולים אז לנר שבת אסור להדליק דחיישינן לשמא יטה משא״כ לנר חנוכה מותר להדליק דאסור להשתמש לאורה ואיכא לרב שפיר גונא דנ״ח יש לו ונר שבת אין לו ואין לומר תמיד אם אין לו אלא נר אחד דנר ביתו קודם הא בשמנים הפסולים שפיר נ״ח קודם כי לנ״ח מותר ולנר ביתו אסור. משא״כ לרבא ולרב הונא דסוברים דפתילות שאסרו בשבת אסרו כמי בחנוכה א״כ שפיר תמיד נר ביתו קודם דאי בשמנים הפסולים ע״כ גם בחנוכה אסור להדליק כמו בשבת וע״כ איירי רק בנר יפה ובנר יפה נר ביתו קודם. ח״ש רבא פשיטא לי נר ביתו ונ״ח נר ביתו קודם ומלת לי לכאורה ללא לורך הוא ולהנ״ל הכי פרושא לי פשיטא רק לי דרבא סובר כרב הונא א״כ פשיטא דתמיד נר ביתו קודם. משא״כ לרב שפיר איכא גונא בשמנים הפסולים דנ״ח קודם כהנ״ל דלנר שבת אסורים ודוק. ובהיות כן יש לומר רבא אבעי׳ בעת אליבא דרב דיוכל לאיירי דיש לו שמנים פסולים להדליק זה מלוי ליקח ואינו מלוי שמן אחר וא״כ שפיר אבעי׳ הי מינייהו קודם אם יקנה שמן הפסול לנ״ח או דקדוש היום קודם ומתורץ קושית פ״י דהקשה ע״כ לריך להיות נר ביתו זה אינו בה״ג ע״כ אינו שלום ביתו דשמן הפסול אסור בשבת ומותר לחנוכה ודוק היטב. ובהיות כן גם קושיתו ראשונה מתורץ דהנה הקרבן נתנאל הקשה איך שייך חשד דיאמרו דלא הדליק נ״ח בהאי פתחא כמי כיון דאמרינן כבתה אין זקוק לה א״כ מהיכא תיתי יחשדו אותו יאמרו דהיה דלוק רק כבתה וכבתה אין זקוק לה. ותירץ דמימרא דרב הונא ורבא הוא אליבא שיש לו שני פתחים ורב הונא ורבא סוברים בסוגיא דכבתה דכבתה זקוק לה ושפיר איכא חשד וכנון:

ובהיות כן נגה מאוד נעלה ומתורץ דהנה בארנו דע״כ כל ספיקא דרבא הוא אליבא דרב ועכ״כ באלרכו דאיירי דאין לו נר ביתו רק נ״ח משמנים הפסולים דאין לו שמן אחר ליקח דהיינו דאינו מלוי: ורב לשיטתו סובר כבתה אין זקוק לה וא״כ לא שייך חשד כקושית קרבן נתנאל דיתלם דכבתה ולא דלא היה מדליק כלל ולא שייך חשדא ושפיר קא מבעיא ודוק כי חרוץ הוא:

אבל עדיין החיוב עלינו לעיין ולברר קושית קרבן נתנאל לדינא דהקשה הקושיא לדינא הא אנן פסקינן כבתה אז״ל וגם פסקינן בב׳ פתחים דלריך להדליק ולהנ״ל ליכא חשד דיתלה דכבה וכבתה אין זקוק לה ותרולו שמתרץ קרבן נתנאל דחוק הוא דמתרץ דא״כ בשבת לריך להיות שם נרות שכבה אם היה דלוק וזה לא יהיה ועדיין החשש ובחול משום לתא דשבת. ואמת לדינא יש לומר אנו מחמרינן. אבל קושיא פה ליכא כי יש לומר רבא ורב הונא רק משום זה חוששין משום דסוברים כבתה זקוק לה ולרב ליתא וליכא חשד ודוק היטב:

הנה מה שיש לי לטעון על תירוץ קרבן נתנאל אנוא פה לעיין ולהשכיל הנה הקרבן נתנאל הקשה אם אמרינן כבתה אין זקוק לה וכן קי״ל לדינא א״כ קשה מדוע לריך בשני פתחים להדליק הא לא יחשדו אותו דיאמרו דכבתה נ״ח ולעולם היה מדליק ותירץ ונראה לייסב דבשבת היה דרכן להניח על פתח החלר אפי׳ לאחר שכבה וכמבואר מש׳ שבת דף מ״ה ומשום ליתא דשבת כשחלף להאי פתחא דלא הדליק ויחשוב כיון שלא מלא נר כלל אפי׳ אחר שכבה ודאי שלא הדליק כלל משא״כ בחול י״ל שהדליק ואחר שכבה לקח הנר לביתו משא״כ בשבת אסור ליקח משום מוקלה וגזרינן משום לתא דשבת עכ״ל:

ולע״ד נראה לתרץ קושית קרבן נתנאל דהוא תירץ משום לתא דשבת אבל לא מטעמא כי מבואר סי׳ תרע״ג כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת אז אמרינן כבתה זקוק לה אף שרמ״א רק כתב יש להחמיר אבל עיי׳ טו״ז שכן פסקינן לדינא וא״כ שפיר יש גזירה וחשד אם ילכו שם קלת קודם קבלת שבת לפני האי פתחא ויראה דלא ידליק אז לא שייך לומר דכבתה דבה״ג כבתה זקוק לה וע״כ יבוא בעת הזה לידי חשד. אבל עדיין התמיה קיימו על הבית יוסף דהובא במחבר פה וזלר״ש לו ש״פ לריך להדליק מפני החשד והמחבר הובא להדיא סי׳ תרע״ג ואפי׳ כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה וא״כ המחבר סותר את תירוליו והבן. ולפ״ז נראה כמי לע״ד תירוץ קרבן נתנאל דהוא תירץ משום לתא דשבת ע״כ דרכן להניח על פתח החלר אף לאחר שכבה דאסור לטלטל בשבת כהנ״ל ולפי דברי קשה הא עדיין יוכל לומר לעולם שהיה מדליק רק משום דכבתה אין זקוק לה וכבה עוד קודם קבלת שבת ואז ג״כ אינו לריך להדליק עוד הפעם וקודם קבלת שבת יוכל לטלטל עוד וליקח לביתו ועדיין לריך מה פעל לב״י עדיין קשה הא ליכא חשד ואי משום שבת הא יוכל להיות דכבת קודם קבלת שבת ואינו זקוק להדליק ואז מותר עוד ליקח הנר לביתו ול״ע. והנראה לחומר המילתא כי יש כמי לדקדק על אידך גיסא היאך פסקינן כבתה אין זקוק לה הא איכא חשד דיחלף לפני פתחו ויאמר דלא הדליק כלל ומ״ש משני פתחים דחיישינן דלא דלק כלל ולא תלינן דילמא כבתה א״כ ה״ה בכבתה למה לא חיישינן דלא דלק כלל. והיה נראה לומר בחול אפ״ה שכבה ואין לריך להדליק עוד הפעם אבל עכ״פ לריך להיות שם הנר או המנורה שדלק בה עד לאחר השיעור וא״כ ליכא חשד הרואה יראה דכבה הנר ולפ״ז בשני פתחים דבאמת בחד לא מדליק כלל וליכא אפי׳ נר שכבה לראות בודאי יחשדו אותו דלא היה מדליק כלל ואי דכבתה הא לריך עכ״פ שם להיות נר שכבה וכמו שרולה קרבן נתנאל בפרושא דרי בה״כ הזה וא״כ אם לא היה מדליק כלל ע״כ ליכא לראות אפי׳ נר שכבה ואיכא חשש ודוק:

ואית

ואית א"כ די דיתן בלב אחד רק נר שכבה ויעמוד שם כאשר דקדקתי על הקרבן נתנאל. יש לומר כיון דכבר צריך לעשות דבר היכר למראית עין לעמוד שם שכ"פ המנורה מהיות טוב תיקנו דיעשה על צד היותר טוב וידליק כמו שם ואז בודאי יסי' כדבעי ובפרט נראה דאסור לגנוב דעת הבריות אם יתן שמה הנר דיחשבו הרואה דהיה דולק הרי גונב דעת הבריות דבאמת לא דלק כלל ואי דהוא יעשה למען דלא יחשדו אותו אבל אעפ"כ מדבר שקר תרחק וגונב דעת בריות בזה ולא נכון לעשות כן ובפרט דלמיחש בעי דילמא ירא' הרואה כאשר יניח שם הנר ולא מדליק ויחש' בודאי חשש ולכן ביותר טוב להדליק גם שם וכנון:

וכיון שבאנו לדבר הזה אמרתי מילתא בטעמא אולי זה הטעם של רב הונא דסובר כבתה זקוק לה משום חשד הרואה יאמר דלא היה מדליק כלל ואף אם יאמר כבתה אין זקוק לה למיחש מיהו בעי דהרואה יאמר דלא היה דולק כלל לכן סובר רב הונא כבתה זקוק לה להוציא עצמו מידי החשד כמו שבאמת סובר לקמן בשני פתחים חשד וא"ת הא עכ"פ צריך להיות פה הנר שכבה שהא סובר דלזה יש לחוש בקל דיקח הנר לביתו לאחר שכבה כי לא יעמוד שם לעולם ולאחר שכבה מיד יקח לביתו ולדעתי יש לומר בודאי איכא חשד לזה כי רב הונא סובר שמא יפשע ועיי' פי' שמפרש שהוא יטעה דכבתה אין זקוק לה ולע"ד נראה מילתא בטעמא ובזה אכי בא ליישב מה שקשה לי לפי תשובת הונא כמו' בר"ן ולפי דברי המחבר שזה בזה תליא אם הדלקה עושה מצוה ע"כ כבתה אין זקוק לה ועיי' סי' תרע"ג במחבר שנקט להדיא שהדלקה עושה מצוה לפיכך כבתה אין זקוק לה א"כ קשה לי איך סובר רב הונא ורבא פה כבתה זקוק לה הא הגמרא בשבת שם בדף אחריכא פשט ע"כ דהדלקה עושה מצוה מדקא מברכינן להדליק נר של חנוכה וכיון דזה מוכח איך סברו כבתה זקוק לה. ולהנ"ל מאוד נעלה באמת מעיקר הדין כבתה אין זקוק לה ורק מפני החשש הרואה דיאמר דלא היה מדליק כלל חייש רב הונא לחשדא וסובר כבתה זקוק לה למען לא לחשדו. ולפ"ז שפיר שייך כמו דשמא יפשע דהוא יטעה ויאמר דכבתה אין זקוק לה כעיקר הדין. וא"כ שפיר חייש רב הונא לכל נר חנוכה דכבתה זקוק לה כיון דאם ישאל על גוף הדין ויאמר כבתה אין זקוק לה בודאי לאחר שכבה יקח גם המנורה לביתו או הנר שדלוק למה לו להניח שם כיון דבדעתו כבר עשה המצוה. ולכן גזרו ואמרו כבתה זקוק לה ואי תימא עדיין יאמרו רק דצריך להניח שם הנר והמנורה עד כלה השיעור לזה איכא חשש דלא יעשה כן דבשאר לילות אם דלק כשיעור יקח מיד הנר לביתו וא"כ הורגל הוא לאחר שכבה ליקח הנר לביתו ובקל יבוא לטעות לכן אמרו כבתה זקוק לה ובפרט כיון דכבר צריך לעשות תקנה שיניחו שם הנר והמנורה אף לאחר שכבה ביותר טוב לתקנה תקנה מעולה ביותר דכבתה זקוק לה ולכל הפחות זה הוא מצוה מן המובחר ובודאי תיקנו בש"ב וכנון וברור. ואם כנים דברי אשר דברתי עד הנה מה מתקו לי אז נתרץ קושית התוס' שהקשו התוס' מנ"ל לרבא לומר דמותר להשתמש לאורה הרי די במ"ש כבתה זקוק לה א"כ מתילא בשבת לא יוכל להדליק ולהנ"ל מאוד נעלה הא מצד הדין כבתה אין זקוק לה רק ה"ט דכבתה זקוק לה מצד גזירה וחשש דהרואה יאמר דלא היה מדליק כלל וא"ת דאיכא היכר בנר ובמנורה שיעמוד שם כמוכח בקרבן נתנאל. הא כבר באתרנו גם לזה חיישינן דיקח הנר לביתו לאחר שכבה כאשר הרגיל בכל יום ליקח הנר לביתו לאחר שכבה וכאשר באתרנו לעיל. וא"כ המניח בחול אבל בשבת דאסור ליקח נר שכבה כמוכח בקרבן נתנאל וע"כ צריך להניח שם גם אחר שכבה גם עד לאחר השבת משום מוקצה וא"כ שפיר בשבת יוכל לומר כבתה אין זקוק לה כעיקר הדין ולא דיחשדו אותו דלא היה מדליק כלל הא איכא שם במקומו הנר שכבה ובשבת ע"כ אסור ליקח ממקומה וליכא גזירה ובש"ב ישאר על עיקר הדין דכבתה אין זקוק לה וצריך לומר הטעם משום דמותר להשתמש לאורה ודוק כי נכון הוא:

אך על זה עדיין קשה מה שהקשתי על קרבן נתנאל הא עדיין איכא למיחש דכבתה קודם קבלת שבת וא"כ בש"ב זקוק עוד הפעם להדליק כי בעת הזה יוכל ליקח גם הנר לביתו ועדיין איכא חשד וכן צריך עיון וצריך ליישב ולומר על שעתא פורתא כזה לא חיישינן דודאי סמוך לקבלת שבת הוא מדליק וא"כ על שעתא פורתא לא חיישינן אם גם יכבה דיקח מיד הנר לביתו בשעתא פורתא כזה ותקור באלה ובירר היטב:

אבל על קרבן נתנאל זה קשה מאוד כי שמה עכ"פ יוכל לתלות ולומר דכבתה אין זקוק לה וכבה קודם קבלת שבת והוא היה לוקח אז גם הנר בביתו אבל לזה כמו יש לומר על שעתא פורתא כזה לא חיישינן דיכבה כן צריך לומר לאומר המילתא וגם אם יכבה באותו רגע או רגעים לא יקח הנר לביתו. ולאחר שעיון נראה לע"ד במחילת כבוד ק"נ לא כדברי קרבן נתנאל הנ"ל דהוא אומר כיון דרואה נר עומד שם לא חיישינן דלא הדליק דראה הנר שכבה רק בשבת חיישינן. ולע"ד נראה דלא תלה בנר כלל אלא כיון דרואה יחליף באי' פתחא ולא ראה נר דולק לא יבים היטב על מקום כולו אי קאי שם נר דדלק אי דקאי שם מנורה הוא חליף בעיסקא ועבידא ורק מרחוק יראה דחושך שם ובודאי יחשוד אותו דלא הדליק כ"ה ומי דמחליף והולך בעסקו או מסר לביתו לא יסתכל שמה היטב אם יש מנורה או לא ורק זה רואה כי חושך בשערו ולא דלק כן נראה לאחר העיון במחילת כבוד קרבן נתנאל. ואעפ"כ אמינא מילתא בטעמא דזה טעמא של רב הונא דסובר כבתה זקוק לה האמת מעיקר הדין כבתה אין זקוק לה כאשר באתרתי לעיל אם הדלקה עושה מצוה אז כבתה אין זקוק לה ורק רב הונא סובר מפני הרואה דיחשדו אותו דלא הדליק לכן צריך עוד הפעם להדליק ולכן סובר כבתה זקוק לה ולפ"ז יש לי לומר דשפיר חייש בפתילה ושמנים בחול בהכי דאין רשאי להדליק בשבת בחול בחנוכה אין מדליקין דחיישינן שמא יפשע ולא ידליק וכאשר ביאר פ"י דיסבור כבתה אין זקוק לה ולהנ"ל מילתא בטעמא הוא כיון דמעיקר הדין כבתה אין זקוק לה בקל יפשע ויבוא לידי חשד וכנון: או בקל יפשע ולא ידליק ובאמת משום חשד אמרו דע"כ צריך להדליק עוד הפעם דזקוק לה:

ובאלה יש לי לתרץ התפ"ד סי' ק"ב דהעלה כ"ה שכבתה בע"ש קודם קבלת שבת אינו זקוק לחזור ולהדליק מדמתיר רב כ"ה בשבת בפתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת ולא חייש שמא יכבה לאחר קבלת שבת שאסור לחזור ולהדליק ש"מ דכבתה אין זקוק לה כשכבתה אחר קבלת שבת ה"ה כשכבתה קודם קבלת שבת וכבר הקשה על התפ"ד למה מביא ראיה דכבתה אין זקוק מדלא חייש רב שמא תכבה אחר קבלת שבת ודן מזה לקודם קבלת שבת ולא מביא מדלא חייש רב שמא תכבה קודם קבלת שבת. ולהנ"ל מאוד נעלה דיש לומר קודם קבלת שבת עיקר הדין הוא דכבתה זקוק לה כיון דלא הדליק במלואו כלל פה לא שייך דחיישינן שמא יפשע פה לא יטעה כלל פה עיקר הדין דכבתה זקוק לה ולכן ביאור דבריו מכבתה אחר קבלת שבת דהדליק כבר במלואו ע"כ מוכח דכבתה אין זקוק לה ולא חיישינן לחשש כלל וכלל דאל"כ למה ידלק הא צריך לחוש דכבתה בשבת ואין יוכל להדליק וכנון ויפה:

שוב לאחר העיון יש לי לתרץ קושיא הנ"ל שהקשתי היאך שייך לומר כבתה אין זקוק לה הא יש חשד להרואה דיאמר דלא הדליק כלל כי זה לא שכיח שוא

דיכבה כ"ח קודם השיעור דבודאי נתן בו שמן כשיעור הרואה ועל זה שכיח לא גזרו בה רבנן משא"כ בחצר שיש לו שני פתחים שכיח הרבה בתים ככה דיש להם שני פתחים ושכיחא דיחלוף שם בני אדם בה"ג גזרו רבנן וחששו לחשדא ובזה מתורץ קושית קרבן נתנאל דיתלה בשני פתחים דכבתה וכבתה אין זקוק לה ולהנ"ל ג"כ נעלה הא גם בכבתה אין זקוק לה יש חשש הרואה דיאמר דלא הדליק כלל אלא בה"ג לא חיישינן דהוא לא שכיח משא"כ בשני פתחים דשכיח שפיר גזרו וחיישינן לחשדא:

ובהיות כן יש לי לומר דבר חדש הא דסובר רב הונא פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בחנוכה משום כבתה זקוק לה יש לומר דוקא בפתילות ושמנים הפסולות בשבת דדרכן לכבות בה"ג סובר רב הונא כבתה זקוק לה מאחר דשכיח שיכבה ובה"ג גזרו חכמים לחשד הרואה דיאמרו דלא הדליק כלל וסובר רב הונא דוקא בשמנים הפסולים כבתה זקוק לה. ובהיות כן מתורץ נמי הקושיא שהקשתי הא פסקינן הדלקה עושה מצוה וע"כ כבתה אין זקוק לה ולהנ"ל ניחא דהתם ס"ל רב הונא כבתה אין זקוק לה רק בפתילות ושמנים הפסולים דשכיח שיכבה בה"ג סובר כבתה זקוק לה מפני חשדא הרואה דיאמרו דלא הדליק כלל ודוק היטב. ועוד יש בזה ליישב ולעיין:

ואגב דאיירי בזה הענין אביא פה גרגר אחד מאאמ"ו הרב הגאון הגדול צדיק יסוד עולם קדוש ועשור כש"ת מוה' מאיר פריד זצוקל"ל בדברי קרבן נתנאל הזה שהבאתי תירוץ אאמ"ו קושית מג"א ס"י תרע"ב ס"ק י"ב תירץ סתירת הב"י דהא באמת כמה פעמים שהוא טרוד בעסקיו ואין צריך לילך לבהכ"נ אלא הטעם משום ביזוי בהכ"נ ואי איכא תרי פתחא ליכא ביזוי וקיים והב"י תירץ שאני כ"ח דאיכא חסרון ממון בה"ג חיישינן ביותר והקשה המג"א אטו בהכנ"ס מי לית חסרון כיס דאדהכי והכי בטל מעסוקים כדאמרינן בב"מ פ"ב ועיי"ש. ותירץ אאמ"ו הגאון הנ"ל ע"פ דברי קרבן נתנאל שהבאתי דמתרץ משום לתא דשבת גזרינן נמי בחול בשבת לא יתן אפי' המנורה שם ועי'. ולפ"ז מתורץ בצירוף קושית מג"א שהקשה מתחילה איך שייך חשד דהא באמת כמה פעמים טרוד בעסקיו ואין צריך לילך לבהכ"נ ולפי הנ"ל יש לתרץ משום לתא דשבת הגזירה בשבת לא שייך טרוד בעסקיו ולפ"ז לא קשה קושית מג"א על בית יוסף דהא לגבי בהכ"נ איכא נמי חסרון ממון דבטל עסוקי' הא כל גזירה הוא משום לתא דשבת ובשבת לא שייך ביטול עסוקים עכ"ד ומן חן לו זכר צדיק לברכה:

וכדברי אאמ"ו הקדושים אמרתי לתרץ כל קושית וסתירת ב"י דהנה על קושית ק"נ יש לומר דאעפ"כ חיישינן אף דכבתה אין זקוק לה אעפ"כ חיישינן להכי דמחלפא בשעת הדלקה ומאוחר ויראה דלא הדליק כלל משא"כ בביהכ"נ שם רק כל גזירה הוא משום לתא דשבת וא"כ אי איכא שני פתחים שרי דהגזירה איכו חמור כל כך בימות החול דלא שייך כקושית מג"א דילמא יש לו עסק מו"מ וע"כ צריך לומר משום לתא דשבת ודי בפתח אחד לגזור אטו שבת אבל לא בשני פתחים וגם בימות החול בשני פתחים שרי גם בשבת שרי משום לא פלוג ונכון:

ואגב דבאנו לסוגיא הזה אליע עוד קלח מתה שחנני ה' בסוגיא דכבתה זקוק לה:

שבת דף כ"ב תוס' ד"ה ומותר להשתמש לאורה וא"ת מנ"ל לרבא דמותר להשתמש לאורה וכו' ונלענ"ד לתרץ דהנה הט"ז הקשה בשלמא כולי שמנים ופתילות דאסרו בשבת משום שמא יטה לפי שאין דולקין יפה שייך בחול לאסור בחנוכה. אלא בשמן שריפה דלא מיתסר אלא משום דמצוה לבערו וחיישינן שמא יטה כדלקמן א"כ אין שום טעם לאסור בחנוכה וקאמר באמת בירושלמי פליגי דאסור להדליק בחול בשמן שריפה וקיים הט"ז טעמא הוא דאיירי בישראל שמדליק שלא ברשות הכהן דאע"ג שמן של ישראל שנפלו לו תבית אבי אמו הכהן אפ"ה אסור בהנאה לישראל אלא כיון דמצוה לבערו ומצות לאו ליהנות ניתנו וק"ל דכ"ח אסור בהנאה מש"ה שפיר דשרי והשתא אתיא שפיר דלרב הונא דמותר להשתמש אסור להדליק בשמן שריפה עכ"ל:

ובהיות כן מתורץ קושית התוס' דע"כ מדויק דמדליקין בהן בחול כיון דקסבר מותר להשתמש לאורה א"כ אסור להדליק בשמן שריפה אף בחול אבל כבר תירץ הפ"י לרב חסדא מדליקין אפי' בשבת בשמן שריפה ולכן לדידי' לא איירי פה כלל משמן שריפה ונכון ובזה ניחא לי דקדוק אחד שדקדקתי אם הטעם הוא כאשר אנו מבינין דלכן נקט מותר להשתמש לאורה משום שבת כמו שפירש רש"י א"כ קשה לי הא רב הונא נקט תחילה שבת ואח"כ חול אין מדליקין בהן בין בשבת ובין בחול הו"ל למנקט ולומר מ"ט תחילה משום שבת מותר להשתמש לאורה ואח"כ משום חול וקסבר כבתה זקוק לה וכמו שנקט לקמן בשאר מ"ד דרב חסדא מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין זקוק לה ומ"ט דחול ואח"כ טעמא דשבת וכמו כן ברבה ולמה פה היפך הסדר. ולהנ"ל אתי שפיר כעלה זה שנקט מותר להשתמש לאורה ע"כ קאי על של חול דאין מדליקין אפי' בשמן שריפה ומ"ט כבארנו משום דמותר להשתמש לאורה ושמן שריפה אסור בהנאה א"כ שפיר דנקט כסדרן הטעם כאשר הוא נקט ודוק היטב:

ועל פי הנ"ל תמהתי הרבה מדוע לא הקשה על רב דקאמר פתילות ושמנים שאמרו וכו' מדליקין בהן בחנוכה בין בחול ובין בשבת וקשה לי שמן שריפה איך שייך שיהיה מותר בשבת חנוכה הא בשמן שריפה הטעם מתוך שמצוה לבערו חיישינן שמא יטה וא"כ שפיר גם בשבת חנוכה יש חשש דשמא יטה כדי שידלק מהר שמצוה לבערו. ואמרתי מזה להביא ראיה להרשב"א דקאמר לרב דנקט ואמר מדליקין בהן בשבת מ"ט דאסור להשתמש לאורה ע"כ צריך לאיירי דנתן בתוכו רק שיעור מצומצם על חצי שעה דאל"כ דנתן בתוכו הרבה עדיין אסור להדליק בשבת דחיישינן שמא יטה דכל זה דאסור להשתמש לאורה היינו בתוך השיעור אבל לאחר השיעור מותר להשתמש לאורה וא"כ עדיין קשה וליחוש לשמא יטה אחר השיעור ולכן איירי דוקא בשיעור מצומצם עכ"ל הרשב"א:

ובהיות כן יהיה נדחה תירוץ הגאון ר' ברוך פרענקעל שמתרץ בחול לא"כ של גמ' שקאמר לשמורה ע"כ נותן בתוכו רק כשיעור חצי שעה ולכן אסור להדליק בשמן שריפה לרב הונא מתוך דמצוה לבערו יטה ויבער קודם השיעור ולא הדליק כשיעור עכ"ל ואם לפי דברי ע"כ מוכרח דלא יטה מהיכא תיתי יטה להבעיר לקיים מצות הביעור ויהרס מצות כ"ח בודאי להוש הוא לקיים מצות כ"ח כשיעור והבן:

אבל אמרתי אעפ"כ יש להדליק וברוך יהיה דחיישינן הוא ישכח לגמרי שהוא כ"ח וסובר דלכך היה מדליק אותו משום שמן שריפה ויטה ואמרתי כל אלה לרב הונא דסובר מותר להשתמש לאורה משא"כ לרב לקמן דסובר דאסור להשתמש לאורה ע"כ יש היכר גדול דהיינו כ"ח מדאסור להשתמש לאורה וא"כ בה"ג בודאי לא יטה כדי שיקיים מצות חנוכה כדבעי משא"כ רב הונא דסובר מותר להשתמש לאורה ואין לו היכר כלל דהוא כ"ח שפיר חיישינן לשמא יטה אף בחול ובהיות כן מתורץ קושית התוס' דע"כ מדויק דמותר להשתמש לאורה מדלא מדליקין בשמן שריפה בחול וע"כ משום דשמא יטה ויבער מהר וע"כ טעמא משום דמותר להשתמש לאורה דהכא שהוא נר חנוכה ודוק. ובזה מתורץ נמי הדקדוק מדוע נתן טעם לשבת תחילה ולהנ"ל לחול שייך טעם זה כפי דמותר להשתמש לאורה ובכן חיישי' בשמן שריפה לשמא יטה:

אבל

אבל עוד צריך עיון דברי זה הרי יש עוד היכר לב"ה ובפרט אם מדליק מפתח ביתו בחוץ ע"כ איכא היכרא דהוא נר חנוכה אבל אעפ"כ יש לומר כיון דמותר להשתמש לאורה וישתמש בו מתוך שימוש שוכח שהוא נר של חנוכה ויודע שהוא שמן שריפה ובקל יבוא שיטה וימהר הדלקתו ויש ליישב :

ובני הנחמד היקר לי הרבני המופלג ואוהב בתורה כש"ת מוה' שלמה ליב פריד נ"י כתב מטעמים לדבר הזה והוא היה ג"כ מורה באצבע מלשון הטור הרע"ב שכתב כל השמנים והפתילות כשרים לה בין בחול בין בשבת ואף הפסולים לנר של שבת מפני שאין אורן יפה ושאין השמן נמשך אחר הפתילה כשרים לה משמע להדיא אע"ג מהטור הנ"ל דוקא הני כשירים משום דפסלו משום שאין אורן יפה ושאין השמן נמשך אחר הפתילה אבל שמן שריפה דרק אסור משום שמצוה לבערו חיישינן שמא יטה וג"כ בשבת חנוכה לכ"ע אסור ועל זה תמה בני הנחמד נ"י הא הבית יוסף כתב דהטור פסק כרב ובגמרא משמע סתם מדברי רב כל הפתילות ושמנים אף שמן שריפה נמי מותר וכבר הקשתי לרב כאשר בארנו מדוע שמן שריפה מותר בשבת חנוכה. וביאר ע"פ דברי פה משום שאסור להשתמש לאורה גלל זה לא יבוא אפי' לידי הטיה זו משום שמצוה לבערו מאחר שהוא מרוחק מזה הנר ולא יבוא לקרב להסתכל בו והוי כאילו לא דולק כלל בביתו משא"כ אם מותר להשתמש לאורה אז גם שמן שריפה אסור כיון דמותר להשתמש יהי' קרוב לזה הנר חנוכה ובקל יטעה ויטה כדי שיבער מהר ובזה מתורץ קושית התוס' בע"כ צריך טעמא דמותר להשתמש לאורה כדי שיהא אסור להדליק בשמן שריפה בחול ובשבת אבל על הטור עדיין קשה הא הוא אמר דאסור להשתמש לאורה מדוע יהיה בשבת אסור בשמן שריפה הא הוא רחוק מזה כיון דלא ישתמש בו לא יסתכל בו ואיך חיים לשמא יטה וגם תירץ של פ"י שמתרץ בחול לכן אסור דמצות לאו ליהנות ניתנו ורשאי ישראל להדליק דקי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו וכ"ה אסור בהנאה ואמר לפ"ז לרב הונא דמותר להשתמש לאורה אסור להדליק בחול בשמן שריפה עיי' ולהטור הנ"ל קשה הא הוא פירש דאסור להשתמש לאורה ואעפ"כ משמע מדבריו בשמן שריפה אסור להדליק בשבת חנוכה וקשה מדוע יהיה אסור ועל כל אלה היה מעורר אותי בני חביבי המשכיל מוה' שלמה ליב נ"י ויפה כיוון :

ואפשר לאחר העיון יש לומר כתירוץ פ"י דלכן אסור להדליק בשמן שריפה משום דאסור להביא לידי פסול או להפסידו וכיון דקי"ל מותר השמן שבנ"ח עושין לו מדורה אז בא לידי פסול והנה כבר כתב הגאון ר' ברוך פרענקל על זה דוקא אם אמרינן אסור להשתמש לאורה אז עושין לו מדורה אבל במותר להשתמש לא שייך תירוץ זה א"כ לכל הפחות לרב דסובר אסור להשתמש שפיר נעלה תירוץ זה דמביא לידי פסול וגם לטור שפיר שייך תירוץ זה ולרב הונא דסובר מותר להשתמש תירוץ ראשון של פ"י נעלה מאוד ולאומר המילתא ליישב את אלה דברתי עד הנה :

והנה דברי הרשב"א שהבאתי פה שע"כ איירי בשיעור מלומלם זה במחילת קדושת הרשב"א לא זכיתי להבין וקשה לפרש כן בדברי רב ובפרט דאי אפשר לצמצם כל כך ואדרבה מזה ראיה ברורה כשיטה דסובר גם לאחר השיעור אסור והוא שיטת המהרש"ל. ובזה מבואר נמי דברי רש"י פה בסוגיא שמפרש אסור להשתמש לאורה בדי שיהיה ניכר שהוא נר של מצוה מדוע לא מפרש רש"י משום ביזוי מצוה :

והנלע"ד דהנה מבואר במחבר סי' תרע"ב לאחר שכבה השיעור מותר הנרות של חנוכה והובא בטו"ז בשם מהרש"ל שהמהרש"ל אוסר בעוד שהנר דולק מפני הרואה ומפרש הטו"ז דהרואה יחשב ויאמר דמותר להשתמש לאורה אף בתוך השיעור והנה אמרתי להביא ראיה לדברי מהרש"ל. כל זמן שנר דולק אסור להשתמש לאורה אף לאחר השיעור ע"פ הגמרא פה אמר רב הונא פתילות וכו' שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת וכו' אמר רבא וכו' כבתה זקוק ומותר להשתמש . ור' זירא אמר רב מדליקין בהן בשבת ובחול קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה. והנה קשה אף שאסור להשתמש לאורה ע"כ רק אסור בשיעור אבל לאחר השיעור מותר וא"כ עדיין איכא למיחש שמא יטה אחר השיעור אלא ע"כ מדויק היטב כל זמן שדולק אסור אף לאחר השיעור ושפיר מותר להדליק בשבת ויוכל ליתן בתוכו כמה שרוצה למהרש"ל דכל כמה שדולק אסור להשתמש בו. וביותר מרווח לנו המשמעות לדברי מהרש"ל וראיה ברורה לשיטת המהרש"ל דהנה תוס' הקשה על הא דאמר רבא מכ"ל וכו' ותירצו דמשמע להן מדנקט בין בחול ובין בשבת וכו' ולרב ניחא דאם היה נקט סתם מדליקין הייתי אומר דוקא בחול אבל לא בשבת דמסתמא לא ימנע שום אדם לאסור להשתמש לאורה ועיי' והקשה המהרש"א א"כ רב חסדא למה לא נקט סתם מדליקין וגם לרב הונא קשה דכתן טעם דמותר להשתמש לאורה למה לו לומר הא מילתא דפשיטא הוא ועיי' . והנראה לע"ד כוונת התו' דהא דקאמר דמסתמא לא ימנע שום אדם וכו' והייתי אומר דמותר להשתמש לאורה כיון התוס' לאחר שדלק השיעור ע"כ מותר להשתמש לאורה מדינא כיון דלית כאן מצוה [ובאמת מדין מותר ואסור רק מצד גזירה] והנה כיון דהייתי אומר דמותר לאחר השיעור להשתמש לאורה שפיר הייתי אומר דבשבת אין מדליקין אף שאסור להשתמש לאורה אבל לאחר השיעור ע"כ מותר כדברי מחבר הרע"ב וחיישינן אז לשמא יטה אם לא שדולק בצימצום כהרשב"א אבל רבא ע"כ רוצה לאשמעינן דסבר אסור להשתמש לאורה אף לאחר שדלק כבר השיעור ואמת יש טעם נכון כמו שפירש מהרש"ל מפני הרואה ולדעתי בזה מדויק לשון התוס' דלכאורה דקדקתי אמאי נקט התוס' בארוכות הו"ל לומר אבל בשבת אין מדליקין דהייתי אומר דמותר להשתמש לאורה ולמה להאריך שום אדם לא ימנע וכו' . ולהנ"ל לזה כיון התוס' באמת זה ודאי ידעינן בשעת המצוה ותוך השיעור אסור להשתמש כמו שאמר רב לקמן אסיר להרצות מעות כנגד נ"ח ולכאורה זה צ"ע על התוס' איך שייך שיטעה אם רב להדיא סובר דאסור צ"ל ולהנ"ל מאוד נעלה זה ידעינן בודאי דאסור בתוך השיעור כמו בעלי סוכה אבל זה לא הייתי אומר לגזור גזירה לאסור עוד לאחר השיעור לאסור מפני הרואה וזה שכיוונו שום אדם אל יחמיר חומרא לגזור עוד לאחר השיעור לאסור וכו' לאסור להשתמש לאורה בודאי לא יגזור עוד שגם לאחר השיעור יהיה אסורא זה לא אמרינן ולכן סתם לא יוכל למנקט דמותר להשתמש לאורה בשעת השיעור ע"כ אסורא ודוק :

ובהיות כן לרב חסדא לא יוכל להקשות לנקוט סתם וממילא ידעינן דמותר להשתמש לאורה הא כל זה דוקא לאחר השיעור ורב חסדא רוצה לאשמעינן אפי' בשמן מצומצם נמי אסור להדליק שגם בשעת השיעור מותר להשתמש לאורו קמ"ל והיינו מדנקט מדליקין בחול אבל לא בשבת משמע דומיא דחול כי היכא דמדליקין בין בצימצום בין יותר משיעור כן נמי בשבת אסור להדליק ונכון. וכמו כן מתורץ לרב הונא דנקט נמי לאשמעינן דומיא דחול כי היכא דאין מדליקין בצימצום ה"ה כמו כן בשבת אפי' בצימצום אסור ומכ"ל משום דמותר להשתמש לאורה ואפי' בשעת השיעור מותר. ומתורץ קושית מהרש"א. ובאלה מיושב נמי הרש"י כי כוונת רש"י פה גם לאחר השיעור לאסור להשתמש לרב כאשר בארנו ולאחר השיעור

ע"כ

ע"כ ליכא ביזוי מצוה לכן מפרש רש"י טעמא מפני הרואה שיהיה ניכר שהיא נר של מצוה וזה שייך נמי לאחר השיעור דאם ישתמש יסבור הרואה דמותר להשתמש לאורה ודוק. ובסוגיא דכבתה האככתי עוד ואין כאן מקומו :

גמרא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג. עיין לעיל דף ד' מה שבארתי שם ליישב הרמב"ם דקשה דהוא לא פסק כן דהוא רק פסק בדיעבד יצא עד שיעלה עמוד השחר וכו' ולר"ג אפי' לכתחילה ולמה פסק הרמב"ם נגד ר"ג עיי' :

ואגב סוגיא הזה אזכיר כמי בעה"י דברי ידידות במכתב בסוגיא הזה :

ברכות לרוב לידידי ורב חביבי קנה תורה וקנה שם טוב הנגיד המפורסם הרבני המשכיל לדיק אוהב לדקות כש"ת מוה' **שמעון פשקש** נ"י פאר והוד מתושבי סביבותי ראוואזד יע"א :

הנה למען כבודו באתי בקל"רה אומר להשיב על מה שהקשה לפני סוגיא דכבתה בפי' רש"י ד"ה כבתה נר חנוכה וכו' שילכך לריך לכתחילה לעשות יפה דילמא פושע ולא מתקן לה והקשה מעלתו שלא מבין פי' רש"י הא כיון דלריך להדליק עוד הפעם בודאי לא יפשע במזיד אלא ידליק עוד כי אם לא היה רולה לקיים מצות נר חנוכה למה היה מדליק כלל אלא ע"כ כיון דרולה ולקיים המצוה איך שייך לשון שיפשע דהייכו דבמזיד לא ידליק בודאי יקיים המצוה וידליק עוד הפעם. הנה יפה כיון אהובי מעלתו נ"י לעורר בזאת :

ובתחילה עלה בלבבי לאמר כאשר הרלתי קושית התוס' ד"ה מותר להשתמש לאורה למה כו' די' בכבתה זקוק לה. והנלע"ד כי מבואר בתשובת הרשב"א דכבתה זקוק לה תלוי באם הדלקה עושה מצוה או הנחה אם הדלקה עושה מצוה אז כבתה אין זקוק לה דכבר נעשה המצוה ואם הנחה עושה מצוה אז כל זמן השיעור הוא המצוה ולריך להדליק עוד הפעם . ולפע"ד הייתי אומר דזה ג"כ תלוי אם הדלקה עושה מצוה אז מותר להשתמש לאורה דכבר נעשה המצוה בהדלקה ולאחר הדלקה כבר נעשה עיקר המצוה ולכן מותר להשתמש לאורה משא"כ אם הנחה עושה המצוה אז כל זמן שהוא דולק בתוך השיעור הוא המצוה וא"כ בשעת המצוה אסור להשתמש לאורה :

ובהיות כן אני אומר אם אמרינן אסור להשתמש לאורה בודאי אל יפשע במזיד להדליק עוד הפעם כי אם אמרינן אסור להשתמש לאורה יודע הוא היטב דהנחה עושה מצוה וכיון דהנחה עושה מצוה אז בע"כ לריך להדליק כל זמן השיעור ובודאי ידליק עוד הפעם אבל אם אמרינן מותר להשתמש לאורה אז סובר דכבר נעשה המצוה בהדלקה ולכן מותר להשתמש לאורה ולכן יפשע ולא ידליק עוד כי יאמר די בהדלקה משום דהנחה עושה מצוה ולכן מפרש רבא מותר להשתמש לאורה וקאי על חול ליתן טעם ומתורץ קושית התוס' ונכון :

ובזה כעלה הרש"י שהזכרנו להבין דהא לכן יפשע ולא ידליק במזיד כי הוא סובר מילתא בטעמא דרק הדלקה עושה מליה וכבר נעשה מצוה בהדלקה מאחר דאמרינן מותר להשתמש לאורה ונכון :

שוב מלאתי בפי' שכתב על פי' רש"י דיטעם דכבתה אין זקוק לה: ולהנ"ל כאשר בארתי יש להסביר הדבר לכן יטעו משום דמותר להשתמש לאורה יאמר דכבר נעשה המצוה בהדלקה ואין לריך להדליק עוד . אך לפ"ז קשה לי על רב חסדא היאך מוכח דסבר מותר להשתמש לאורה דילמא רק קסבר כבתה אין זקיק לה ובכן אסור בשבת להדליק ובחול מותר דסבר אסור להשתמש לאורה וכיון דאסור להשתמש לאורה מתילא לא יפשע

דידע היטב דהנחה עושה מצוה ולריך עוד הפעם להדליק כי לא די בהדלקה לחודא ול"ע :

לכן לאחר העיון אמרתי לפרש דברי הרש"י הנ"ל כי המעיין בדברי רש"י היטב יבין כי רש"י האריך הרבה בדברים שנקט שילכך לריך לכתחילה לעשות יפה דילמא פשע ולא מתקן לה. למה זה שילכך לריך לכתחילה הו"ל רק לומר דילמא פשע ולא מתקן לה. ומדוע לא מפרש רש"י ככה על מותר להשתמש לאורה שם רק מפרש שמא יעה לצורך תשמיש. לכן כלע"ד בודאי אם רק הוא שמא ישכח הוא לתקן ויהיה שוגג גמור בה"ג בודאי לית לן בה כמבואר פ"י ועיי'. ורק החשש הוא דהוא יהיה מזיד ויעבור ולא יתקן. והנה לכן מפרש רש"י באמת פה קרוב למזיד הוא אף שישכח אז מלתקן והן אמת בודאי על זה לא חיישינן דהוא יהיה מזיד ולא ידליק עוד הפעם כקושית מעלתו נ"י בודאי כיון שמדליק לשם מצוה בודאי ידליק עוד הפעם אבל העיקר החשש הוא דהוא ישכח מלתקן ואעפ"כ מזיד מיקרי משום דהוא פושע מתחילה שלא עשה הנ"ח יפה ולמה בתחילה היה מדליק מהכי פתילות וכו' דהוא בטוח שלא יכבה וא"כ אף דאז בסוף שוגג יהיה וישכח מלהדליק מ"מ מיקרי מזיד ועונו נראשו מדלא עשה לכתחילה יפה :

וזה שמפרש רש"י באריכות לשונו הטהור שילכך לריך לכתחילה לעשות יפה דילמא פשע ולא מתקן לה הייכו כוונת רש"י שישכח מלתקן ואעפ"כ מיקרי פשע. פשע יהיה לו מאחר שלא עשה לכתחילה יפה סוף סוף הוא הפושע כמזיד והבן מאוד כעלה . ובחדושי האככתי הרבה בעה"י . ולקלר אכי לריך ה' ימיו יאריך ויתענג בכל הטוב כאות נפש או"כ החותם באהבת הק' מרדכי בהגאון מהר"ס פריד זלה"ל חונה פה ק"ק אשאכפא והגליל יע"א :

בעה"י בימי חנוכה תרי"ל לפ"ק פה אשאכפא יע"א .

מי שעשה נסים לאבותינו הוא יעשה נסים ונפלאות לטובה אות לאהובי ידידי ורב חביבי הרב המופלג בהפלגת חכמים כעים ותמים מורג חרוץ בעל פיפיות מלא ברכות ותהלות כש"ת מוה' **אהרן ווייס** סג"ל נ"י מתושבי ק"ק סורלאן יע"א :

קבלתי מכתבו היקר ושמחתי בשלומו ושלום תורתו אשר כבדוכי במה שעלה לפניו לתרן סתירת הב"י הלכות חנוכה שהקשה הב"י מהך דשני פתחים בחנוכה דחיישינן ובביהכ"כ לא חיישינן וכו'. וכתב מעלתו דלכאורה יש לדקדק על לשון הש"ס לפכין מאי כתב דמחלפי' בהאי ולא מחלפי' בהאי הו"ל רק לתרן בקילור דחלפי בהאי וכו' וכתב דיש לחלק בסברא כי אמרינן דחיישינן לחשדא ולהוליא בר ישראל מחזקתו מחזקת כשרות שלו דוקא היכא דבזה חשד לא מוליאין אותו מכל חזקת כשרות שלו בזה המצוה דהייכו לחשוד אותו שלא קיים זה המצוה כלל זה לא חשדינן. אלא אכו חושדין שלא קיים כהוגן אבל לגמרי להוליא שלא קיים לא חושדין אותו ישראל כשירים הם והרי הם בחזקת הטוב . ובזה מחלק בשלמא בביהכ"כ אי חושדין אותו מוליאין אותו שלא עייל כלל זה לא אמרינן אבל בנ"ח הלא המצוה עיקר שיהיה על פתח ביתו בחלרו וחושדין אותו שלא דלק במקום המצוה אבל באמת בפנים היה מדליק וא"כ לא מוליאין אותו לגמרי ממצוה זו ובה"ג שייך חשד עכת"ד ביתר ביאור ואככי קלרתי ומיושב קושית ב"י ולשון הגמרא :

והנה אהובי סברא הזה איכי מחזקת כשיעור לפע"ד הא כלל בידיכו לא שבק התירא ואכל אסורא אם לא ירוויח. וא"כ בודאי משום טוב בודאי איכי רע

א"כ מה יתר לו אם ידליק בפנים כיון שהוא קיים מצות חנוכה והיה מדליק בודאי מדליק במקום העיקר המצוה אלא ע"כ דלא הדליק כלל אבל בזה אנו אין חוששין אותו שדלק מבפנים למה לי לעשות כזה כיון דמדליק בודאי מדליק כהלכתה וכמצותה אלא בזה אנו חוששין דהוא לא מדליק כלל: אך לאחר העיון אמרתי להפך בזכותו נלומר עילתא בטעמא אם אמרינן מותר להשתמש לאורה לא חשדינן בה"ג כי אמרינן דלא הדליק במקום הרואה אלא מבפנים כי הוא צריך להשתמש בנר בביתו לכן שדליק מבפנים לצרכו ובכן חשדינן דלא עשה המצוה כהלכתה. ובזה יש לומר שפיר רב הונא ורבא לשיטתו דסבירא דמותר להשתמש לאורה א"כ שפיר דחשדינן בה"ג. אבל עדיין קשה לדינא אנן פסקינן דאסור להשתמש לאורה וגם פסקינן בביהכ"נ בשני פתחים לא חשדינן ובחנוכה בשני פתחים חיישינן ועדיין הקושיא וסתירה במקומה. וליישב גם אלה להלכות אמרתי לע"ד סברא אחרת והיא ככונה דהנה מבואר שבת כ"ג בכ"ח אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך וכו' מכאן ואילך מדליק מברך שתים ורואה מברך אחת ועיי' תוס' סוכה מ"ו ד"ה הרואה נר וכו' בשאר מצות לא תקנו לברך לרואה רק לגבי נר חנוכה משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה לכן תקנו גם ברכה לרואה וכוונת התוס' שגם הוא יקיים המצוה לכל הפחות לברך על נס חנוכה והנה ראינו אף מי שלא מדליק כלל יוכל לקיים המצוה בברכותיה דמברך יום ראשון שהחיינו ולאחר זה שעשה נסים וכו':

ובהיות כן יש לי לומר סברא פה כיון דיוכל לברך ולקיים המצוה להודות לה' על הנס שזה אף אם לא מדליק חשדינן אותו דלא מדליק ואמרינן שהוא יאמר ברואים בעלמא שני ויברך על הראיה ויקיים המצוה וחשדינן לי בכך דלא דלק כלל משא"כ לגבי תפלה שיחשוד אותו שלא הלך כלל לביהכ"נ לזה לא חשדינן אותו להוציא אותו לגמרי מחזקתו שלא קיים המצוה כלל ובכן. ולדינא נמי ניחא דאנן פסקינן הרואה מברך וכו':

ובזה נראה לי שבלין נאה לתרץ דקדוק אחר שדקדקתי על הגמרא שם שבת שנקט אמר רב הונא חצר שיש לה שני פתחים ולעיל דף כ"א איתא נמי אמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים וכו' אין מדליקין בחנוכה ולמה לא סמך הרי מימרא דרב הונא אהדדי בדיני חנוכה פה כאשר דרך הש"ס כמו שהובא שבת דף כ"ב אמר רב כהנא נר של חנוכה צריך להניח' וכו' ומיד סמך לזה ואמר רב כהנא וכו' הבור ריק דלא שייך פה אלא משום דגם זה מימרא דרב כהנא ול"ע. למה לא סמך הרי מימרא דרב הונא אהדדי. ולהנ"ל אתיא כעלה דכל טעמא דרב הונא דחיישינן בשני פתחים הוא משום דאמרינן בנר חנוכה גם הרואה מברך ובכן חשדינן דלא ידליק ויאמר ברואה שני. לכן הביא תחילה דברי ר' ירמיה הרואה מברך ומיד אח"כ סמך ואמר רב הונא חצר שיש לה שני פתחים דחיישינן כי שני מאמרים הללו שייכי אהדדי כיון דגם הרואה מברך ממילא איכא חשד כהנ"ל וע"כ לא שייכא הרי מימרא דרב הונא אהדדי כי צריך להקדים דברי ר' ירמיה ורב יהודה ואז להביא דברי רב הונא בחצר ודוק. ואין לומר דהו"ל רב הונא הראשון בפתילות ושמני' להביא אחר רב הונא בחצר שיש לה וכו' זה בשום אופן לא יוכל כי רב הונא קאי לעיל אמימרא כ"א על הגמרא פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת וסמך לזה צריך ללמוד רב הונא הראשון ודוק היטב:

ולאחר העיון אמרתי לחפש אחר האמת וראיתי כי הסברא איכא עולה כהוגן לקיום כי מבואר שם כ"ג אחר דאמר רב הונא דוקי' בשני פתחים דצריך להדליק וכו' אמר שם ומנא תימרא דחיישינן לחשד דתניא אמר רב שמעון בשביל ד' דברים וכו' ומפני החשד שלא יהיו עוברין ושבין אומרים שלא הניח פיאה בשדהו אלמא מהך דפיאה שהוא מקור הלימוד לחשד חשדינן אותו דיעקור כל מצות פיאה אלמא אף בה"ג חיישינן ול"ע:

ובחדושי אמרתי להביא בזה הגמרא ראיה לחזק בית יוסף דמתרץ בחד תירוץ שאני בית דאיכא הפסד ממון בה"ג חוששין לחשד דרוצה לוותר ממון משא"כ בביהכ"נ ואמרתי לכאורה דקדקתי על הגמרא שקאמר שם ומנא תימרא דחיישינן לחשדא ולכאורה למה זאת הלא סברא הוא והייתם נקיים וכו' ובודאי אסור להביא לידי חשד ולמה לומר ומנא תימרא:

אבל אמרתי דהגמרא רוצה להראות דוקא שם חיישינן לחשדא כמו בפיאה דשם איכא הפסד ממון וכתירוץ ב"י ובה"ג חוששין דלא הניח פיאה ומותר הממון. אבל היכא דליכא הפסד ממון לא חושדין ובאמת אז מתורץ מהך בביהכ"נ בב' פתחים דלא חושדין שם ליכא הפסד ממון את שרוצה הגמרא כדי לתרץ מהך דביהכ"נ דחושדין לכן הביא ומנא תימרא וע"כ מוכח מפיאה דחיישי' לחשד. ומשם רק היכא דאיכא הפסד ממון וממילא מתורץ מהך דביהכ"נ ונכון וראיה לשיטת ותירוץ ב"י השני ודוק:

אבל לאחר העיון אמרתי אעפ"כ ליישב סברתינו ולומר דלא חושדין אותו היכא דצריך לחשוד דלא יקיים כל המצות כלל וכלל. וגם בפיאה יש לומר רק החשד שלא הניח הפיאה בשדהו לעניים דעלמא אלא מיד היה שם קרובי עני ונתן לזה העני. אח כמי איכו רשאי לעשות והכוונה שלא הניח הפיאה בשדהו היינו כשיעור הנחה כדי שיוכלו לבוא עניים אבל לעולם מצות פיאה קיים אבל שלא כהלכתו ודוק היטב:

אבל בזולת עדיין לא יהיה מוכח דאיכא פה דוקא הפסד ממון וי"ח יר. ממון הא בין כך ובין כך נתן פיאה וא"כ ראינו דחושדין אותו אף באין הפסד ממון. ויש"י זה כנגד תירוץ ב"י השני אשר הבאתי. אבל המרכשי עוד דב"י תירץ שני תרוצים ופניתי לומר שמ"כ חד תירוץ עולה כהוגן לכן אמר זה השני תרוצים ובסדר דברינו פה המשכיל יבין אולי יוכל לומר כן ואין להאריך עוד אוס"כ כש"ת ומבקש הללאחו החותם בהסכת הק' מרדכי בהגאון מהר"ם פריד זלוק"ל חונה פה ק"ק אמשכפה והגליל יע"א:

תוס' ד"ה לעולם לילה הוא תימא א"כ לימא רבותא טפי שפעמים יש אדם קורא לאחר שיעלה עמוד השחר שני פעמים וכו' ותירץ תוס' לעולם לילה הוא בשאר מצות. אבל גבי ק"ש לא הואיל ואיכא אינשי דקיימי' בשאי שעתא לאו זמן שכיבה הוא ולע"ד דברי תוס' הללו מאוד צריכי עיון הלא מפרש לכן לא יוצא בשל לילה משום דאיכא אינשי דקאי גנו בה"ש וצריך לומר כיון דאיכא עכ"פ אינשי דקאי קיימא בה"ש יוצא בשל שחרית א"כ נמי בק"ש של לילה יוצא כיון דאיכא אינשי דקאי גנו בה"ש וכן קשה לקמן על תוס' ד"ה לעולם יממא הוא דמתרץ הואיל ואיכא אינשי דקאי גני בה"ש וכו' א"כ קשה איך יוצא ידי ק"ש של לילה כיון דאיכא אינשי דקאי קיימא בה"ש ול"ע ועיי' ברשב"א. והנלע"ד ליישב קושית התוס' דע"כ צריך לומר בו באותו אדם עצמו תליא מצות הק"ש היאך הוא מתנהג בשכבו ובקומו יש ב"א שקמו כבר בזמן הזה ובו תליא מילתא אם דרכו לשכוב תמיד בזמן הזה אז לילה מיקרי ואם דרכו לקום אז יום הוא: ובהיות כן יש לומר דע"כ לאחר שיעלה עמוד השחר שני פעמים לא יוכל לצאת דממ"נ אם דרכו אז לשכוב אזי איכו יוצא בשל יום ואם דרכו לקום אזי איכו יוצא בשל לילה ורק קודם שיעלה עמוד השחר שפיר יוכל לומר אז דרכו עוד לשכוב ולכן יוצא בשל לילה ולאחר שעלה עמוד השחר אז דרכו לקום ובכן שפיר יוצא בשל יום דבו תליא

תליא מילתא ושפיר בזה השני דרכים יוצא בשל יום ובשל לילה :

ואפשר זה לכוון בכוונת התוס' אבל גבי ק"ש לא הוא"ל ואיכא איכפ' דקיימא בה"ש ועי"כ צריך לתלות רק בו וכיון דבו תליא מילתא לא יוכל בזמן אחד בשל לילה ושל יום לצאת מע"כ כאשר באתנו ועי"כ דוקא לחלק בין קודם עמוד השחר לאחר עמוד השחר ונכון וכן צריך לתרץ על קושית התוס' לקמן ד"ה לעולם יממי הוא וכן יש לפרש בכוונת התוס' לקמן ואפשר לומר בשכבך ובקומך ככה הפירוש בשכבך דתליא בכל אדם בשכבו ובקומו היאך הוא יתחשב ובו קריא יומם ולילה :

שבתי וראיתי ג"כ בהרא"ם שהקשו קושית התוס' אך הרא"ם הקשה באופן אחר לע"ד הוא לא הקשה דליתני אדם יוצא שני פעמים לאחר עמוד השחר כאשר הקשה התוס' אלא הוא הקשה לאשמעינן רבותא טפי דיוצא בק"ש של ערבית אחר עמוד השחר ולא דילמוד דיוצא שני פעמים כי הרא"ם סבירא לי' מ"מ בשני קולות דסתרי אהדדי דמי המה אם בזמן אחד לאחר עמוד השחר יהי' רוצה בשל שחרית ושל ערבית ולכן הקשה תני באמת בשל שחרית יהי' יוצא לאחר מיכן ולא יאמר מ"מ של שחרית אלא רק לאחר הנץ החמה אלא דלתני רק זה חדא דיוצא בק"ש של ערבית לאחר עמוד השחר ותו לא מידי תני על זה מתרץ הרא"ם הן אמת הדבר דהוא לא רצה למיתני כן משום דה"נ לא יוכל למנקט כן דיאמר שני ק"ש סמוכין אהדדי דלאחר עמוד השחר שני ק"ש סמוכין לשם שחרית ולשם מעריב לא מסתבר רק של ערבית לבדה יכולה לקרות וא"כ רק לבדה היה יוכל למיתני ולכן ביותר רבותא לאשמעינן דשני ק"ש סמוכין אחת קודם ע"ה ואחת לאחר ע"ה דיוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה ושכן בכוונת הרא"ם כן . אבל התוס' לא רצו בסברת הרא"ם שכ"ל דהוי תרי קולא דסתרי אהדדי והקשה דליתני שני פעמים אחר עמוד השחר ולא מתרץ כן דהוי תרי קולא דסתרי והנלע"ד דתוס' סובר דעדיין איכא נוכא דיוכל ללמוד דלאחר עמוד השחר יוצא בשני ק"ש אחת של לילה ואחת של יום והיינו כאשר ביאר התוס' בסוף דבריו והא דנקט לאחר שעלה עמוד השחר לאו דוקא מ"ד הוא דהא צריך להמתין לכל השעות השעורי' דמתניתי' עד שיכיר בין תכלת ללבן והנה להנ"ל יש עדיין נוכא לאחר עמוד השחר אחת קודם שיכיר בין תכלת לכרתי ואחת לאחר שיכיר בין תכלת לכרתי ויוצא בשל יום ובכה"ג לא הוה בזמן אחד דסתרי הא לא הוי בזמן אחד ולכן שפיר דהקשה התוס' ליתני שני פעמים וכו' :

ובזה נראה לע"ד זה שסיים התוס' פה והא דנקט לאחר שעלה עמוד השחר לכאורה הא לא שייך פה. ולהנ"ל נעלה כי תוס' הקשה ומתרץ דלא שייך ק"ש של לילה לאחר עמוד השחר ועי"כ מכח קושי' דיוק הזאת דאל"כ הו"ל למיתני לאחר עמוד השחר יוצא שני פעמים ולכאורה קשה למה צריך לכל אלה ולא מתרץ בפשיטות דהוי בזמן אחד תרי קולא דסתרי אהדדי לכן סיים התוס' והאי דנקט לאחר שיעלה עמוד השחר לאו דוקא דצריך להמתין עד שיכיר בין תכלת לכרתי וא"כ קושית התוס' בחזקה דלא שייך בזמן אחד שני קולות דהוי כשני זמנים קודם שיכיר ולאחר שיכיר ושפיר דע"כ צריך לומר כאשר סיים דלאחר עמוד השחר לא שייך לקרות של לילה ודוק היטב. לאחר כתבי זאת מצאתי כן בצל"ח וברוך שכוונתי :

ולפ"ז יהיה נראה חילוק גדול בין תוס' לרא"ם וכמבואר להדיא להרא"ם בשל מעריב להדיא יוצא אף לאחר ע"ה ולתוס' לא יצא בשל מעריב לחודא כמו מאחר דאז זמן קימה היא כבר כאשר ביאר התוס' והרא"ם דמתרץ מצד תרי קולא סתרי ע"כ צריך לומר סובר באמת לאחר עמוד השחר מ"ד יוכל לקרות היינו ובדיעבד יוצא אף שלא המתין עד שיכיר בין תכלת לכרתי ומתניתין לקמן רק מלכתחילה איירי ותוס' לעיל סובר אף בדיעבד אינו יוצא אם קרא קודם שיכיר בין תכלת לכרתי ודוק:

שוב האיר ה' את עיני ומצאתי בביאור מרדכי שמתמה על הרא"ם שהוא נקט בסיפא דהא דר"ע אמר קורא של שחרית לאחר הנץ החמה דוקא היינו היכא דלא אנוס וכוונתי לתרץ מדוע לא נקט אפי' קודם הנץ החמה דיוצא בשל שחרית כמי ולכן מפרש קודם הנץ דוקא באונס אבל לאחר הנץ אפי' שלא באונס והקשה עליו מדוע לא קמתרץ הרא"ם בסיפא כמו שמתרץ ברישא דהוי תרתי דסתרי אהדדי בזמן אחד ותירץ הב"מ משום דאכתי הוקשה לו דהו"ל לר"ע לומר פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ קודם הנה"ח אחת קודם שיכיר בין תכלת לכרתי והוא בשל לילה ואחת לאחר שיכיר בין תכלת לכרתי והוא בשל יום ובה"ג לא הוה תרתי דסתרי אהדדי משא"כ ברישא מתרץ הרא"ם שפיר ולא קשה כהנ"ל דאכתי הו"ל לחלק בין שיכיר לתכלת לכרתי דאינו דקמ"ל דיצא בשל יום מ"ד אחר עה"ש אפי' קודם שיכיר בין תכלת לכרתי דהא דבעינן משיכיר היינו רק לכתחילה כמ"ש הרשב"א אבל הא דיוצא של יום אחר שיכיר ב"ת לכרתי הוי רבותא טפי מאחר הנץ החמה וא"כ שפיר דלא מתרץ כן עיי"ש :

והנה ראינו מדבריו אם בדיעבד יוצא בשל יום קודם שמכיר ב"ת לכרתי וא"כ י"ל תוס' סבר דאפילו בדיעבד לא יוצא ושוב יש לומר דתוס' סבר אם העיקר הוא דברייתא רוצה לאשמעינן דיצא בשל יום בדיעבד הא תוס' מפרש דזה הברייתא איירי לכתחילה ככל הדבר מצינו ראיה לדברינו בדברי התוס' לפרש כן ולתרץ שיטת התוס' ודוק היטב :

וראיתי שוב ג"כ במגן גבורים סימן כ"ח ס"ק ו' שהובא כן בשם מנחת הכהן דבין תכלת לכרתי שיכיר ובין שאינו יכיר בזה לא שייך תרתי דסתרי אהדדי ופירש ג"כ לכוונת התוס' דמקשה הוא אף שהוא ב' קולות דסתרי אהדדי עי"כ כוונת התוס' היא דיש חלוק בין קודם שיכיר לתכלת ובין לאחר שיכיר ב"ת לכרתי וראיתי כי ישר הלכתו וברוך ה' שכוונתי לדעת גדולים בין כך ובין כך בודאי כוונת התוס' שהביא סוף דבריו שם והא דיצא בשל יום היינו לאחר שיעור כאשר באתי ודוק היטב :

שבתי וראיתי במגן גבורים שמפרש כוונת התוס' בד"ה לעולם שהקשו על איך דרשב"י לימא שתי פעמים קודם הנץ החמה ותירצו משום דבא לאשמעינן דאינו יוצא בשל לילה לאחר הנץ והדבר יפלא דמשכ"ת לומר דיוצא בשל לילה אחר הנץ עד שיאי' צריך לאשמעינן בהדיא שאינו יוצא אמנם א"ש דלכאורה אין מקום לקושית התוס' בשתי הלשונות דרשב"י וכמ"ש הרא"ם דהא הוי תרתי דסתרי אהדדי אמנם ע"כ צריך לומר דעיקר הקושיא היא דליתני ב' פעמים קודם הנץ היינו א' קודם שיכיר בין תכלת ללבן ואחד לאחר שיכיר כמ"ש הרב מנחת כהן דאז איכא הפסק רב בנתיים וגם ללישנא קמא הקושיא הוא בכה"ג לע"ד שפיר תירצו דאשמעינן רבותא דאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ וסו"א כקושית רמב"ן כיון דמלכים עוד ישנים אז הו"ל לקרות ק"ש של לילה לכך אשמעינן דוקא אחד קודם הנץ ואחד לאחר הנץ דאיכא זמן מוגבל ביניהם אבל לאחר הנץ דאיכא זמן מוגבל רק זמן א' לא יצא ולכך אינו יוצא בשל לילה אחר הנץ ובזה תירץ קושית מהרש"א עיי' היטב שם :

ולע"ד דבריו הקדושים צריכים עיון עדיין הקושיא במקומה דהו"ל למנקט אדם יוצא קודם הנץ שני פעמים בק"ש אחת קודם שיכיר וכו' של לילה ואחת לאחר שיכיר וכו' לשל יום וא"כ ממילא ידעינן

מדקדק זמן מופלג ביציאה קודם שיכיר ב"ת לכרתי ועי"כ משמע להדיא אבל לאחר שיכיר ב"ת לכרתי לא יוצא בשל לילה משום דהוה סתרי אהדדי וא"כ ממילא ידעינן לאחר שהנץ החמה בודאי לא אמרינן ק"ש של לילה דהוי סתרי אהדדי בודאי ואם משיכיר בין תכלת לכרתי שוב לא יצא בשל לילה מכ"ש לאחר שהנץ החמה דלא יצא ועדיין קושיא במקומה עומד ליתני כבה קודם הנץ החמה יוצא תרווייהו ולחלק בין שיכיר לתכלת לכרתי ודוקא יוצא בשל לילה קודם שיכיר ב"ת לכרתי וא"כ ממילא ידעינן לאחר שהנץ החמה דלא יוצא בשל לילה ואם קודם הנץ קרא של שחרית פשיטא דלא יוכל לקרות אז של לילה דכבר עשה יום ולא שייך לילה ועדיין הקושיא במקומה וצדיק מה פעל :

וגם על התוס' צריך עיון דהו"ל לפרש ולנקוט כבה לחלק בין קודם שיכיר לאחר שיכיר ב"ת לכרתי וממילא ידעינן כמו לאחר שהנץ החמה דע"כ לא יוצא בשל לילה. לכן נראה לע"ד יותר נכון ונראין דברי מגן גבורים מה שאמר ס"י ז' שם דהוא תמה על הרא"ש מדוע מתרץ בשיפא בלישנא בתרא דרשב"י כתירוץ תוס' דאשמעינן דאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ ולמה לא מתרץ ג"כ דהוא בזמן אחד תרי קולי דסתרי וכתב והנראה לנו בזה באמת לכאורה צריך ביאור דהאיך שייך בזה תרתי דסתרי אהדדי הרי באמת הוא לילה וכו' וזמן ק"ש אינו תלוי ביום ולילה אלא בזמן שכיבה וקימה וא"כ אין כאן סתירה אמנם ביאור הדבר דהרי הרשב"א הקשה היאך קאמר לילה הוא הא לכל המצות שמצותן ביום מעה"ש יום עיקר כדיליף במגילה אמנם ע"כ צריך לומר דלענין ק"ש כיון בשכיבה תליא מילתא וכל שעדיין שוכבין ממילא לילה עיקר ומעתה שפיר הוה תרתי דסתרי דהאיך אפשר שיהיה קורא לילה משום דרובא גבי בה"ש ונקרא של שחרית משום דרובי' קמו בה"ש דבלא זה מהנץ החמה ולהלן עיקר זמנה כמו בכל המצות וא"כ לא הוה כתרתי דסתרי אהדדי כלל דכיון דכל מצות מצותן ביום א"כ אין צריך לומר הטעם משום בזמן קימה הוא להיות סותר טעם קריאה של לילה משום זמן שכיבה משא"כ בשני פעמים לאחר עמוד השחר דע"כ צריכי אנו לטעמא דרובא קמו בה"ש וכו' עיין היטב בדבריו היקרים :

ובהיות כן יש לי לומר א"כ שפיר קושית התוס' הוא אפי' בלא לחלק בין תכלת לכרתי הוה יוכל למנקוט כבה ובה"ג לא שייך תרתי דסתרי וא"כ ממילא גם לאחר הנץ החמה לא שייך תרתי דסתרי ושפיר קמ"ל דאינו יוצא בשל לילה ולא מטעמא דהוי תרתי דסתרי אלא כמו שביאר בעל ביאור מרדכי וכתירוץ הרמב"ן דמלכים אף ששוכבין במטתן אבל נעורים הם ודוק :

ובהיות כן לע"ד בפשיטות מתורץ קושית מהרש"א מדוע לא משני התוס' לעיל ג"כ דרוצה לאשמעינן רבותא דקודם עמוד השחר לא יוצא בשל יום זה פשיטא הוא כיון דר"כ אמר והלכה כר"ג ק"ש ערבית עד שיעלה עמוד השחר א"כ פשיטא דלא ש"ך דיוצא' ק"ש של שחרית ג"כ בעת הזה דהוי אז תרי קולי דסתרי בזמן אחד ודוק היטב. הן בעל ביאור מרדכי משני בדרך הזה המהרש"א אבל הוא מטעמא דליכא דקיימי' באותו שעה כי אם מעוטא דמעוטא ולע"ד מטעם אחריכא דאז הוי כתרי קולי דסתרי וזה בודאי לא עבדינן ובכל ק"ש של לילה אין זמן מוגבל ביציאה והבן :

ושבתי וראיתי והשכלתי לומר דתוס' דמיאן בתירוץ של הרא"ש ולא מתרץ דהוי תרתי דסתרי והרא"ש דמתרץ כן כל אחד לשיטתם אזיל דתוס' סובר דברייתא איירי לכתחילה כמשמע מתרוצו והתוס' רוצה לאוקמא דברייתא דיוצא בשל לילה ושל יום אחת קודם ע"ה ואחת לאחר ע"ה היינו אפילו לכתחילה וא"כ שפיר דהקשה התוס' ועיין בביאור מרדכי בד"ה ודע בב"ק ע"ו שכתב התוס' שמפרשים דלעולם לילה הוא כ"ש לענין שאר מצות שאין יוצא לכתחילה אז לפ"ז מיירי הברייתא מלכתחילה דאי דיעבד גם לענין ק"ש של לילה יוצא אחר עמוד השחר והנה גם בקושיא היה סובר התוס' דברייתא איירי לכתחילה וכיון דלכתחילה איירי שפיר מקשה התוס' ליתני יותר רבותא דפעמים שאדם יוצא שני פעמים וכוונת התוס' שיש דהיה לו לחלק בין קודם שיכיר ב"ת לכרתי ובין לאחר שיכיר וכו'. כי לכתחילה צריך להמתין עד שיכיר ב"ת לכרתי בק"ש של שחרית ושפיר איכא רבותא ויפה מקשה התוס' משא"כ הרא"ש סובר דברייתא איירי ע"כ דיעבד שכתב לפי מרוב אונס לא יוכל לקרות ואמר להדיא כל דיוקא דוקא דיעבד ושפיר תירץ הרא"ש דהוי תרתי דסתרי אהדדי ולא שייך לחלק בין היכא דמכיר ב"ת לכרתי ויפה נקט בברייתא קודם הנץ לחלק בק"ש של שחרית יוצא לאחר שיכיר ב"ת לכרתי זה אינו הא בורכי' היא הא בק"ש של שחרית בדיעבד יוצא אפי' קודם שיכיר בין תכלת וכו' דכל אלה דצריך שיכיר היינו דוקא לכתחילה ואם הברייתא איירי רק דיעבד כאשר הקדים הרא"ש ע"כ לא שייך למיתני ולחלק בין היכא דיכיר ללא יכיר דק"ש של שחרית יוצא לאחר שיכיר ב"ת לכרתי הא הברייתא לא ינקוט הדין שאינו של אמת הא באמת הדין בק"ש של שחרית יוצא כמי אף היכא דלא מכיר ודוק :

שוב האיר ה' את עיני וראיתי בספר מנחת הכהן שמפרש מה שלא אמר רשב"י שפעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים אחר עלות השחר ויוצא בה של יום ושל לילה כגון שקרא של ערבית קודם שיבוא זמן קריאה של יום וכוונתו על קודם שיכיר ב"ת. ושל שחרית אחר שהגיע זמנה הוא מפני שאם שהיה אומר כן היינו חושבים שאינו יוצאים בשל לילה אם קרא אחר שהגיע זמן ק"ש של שחרית אפילו אינו קורא של יום עד שאחר הנץ החמה וכן שאינו יוצא בשל יום קודם שיכיר ב"ת לכרתי אפי' לא יקרא אז ק"ש של לילה לכן כתב רשב"י אלו הברייתא אחת משמי' דנפשי' ואחת משמי' דר"ע ומשמע מהן שיוצאים ידי חובת קריאה של יום ושל לילה לאחר שעלה עמוד השחר עד הנץ החמה וזה בשני בני אדם או בזמני' מתחלפים אבל לא בזמן אחד ובאדם אחד אלא אם כן קרא של ערבית מיד בעלות השחר ושל שחרית איחר זמנה עד שיגיע זמנה וכמו שכתבנו ועיי' היטב:

ודבריו דברי טעם ונראה גם דהאיך שייך שילמדו דאדם יוצא שני פעמים אחת קודם שיכיר ואחת לאחר שיכיר ומשמע בק"ש של ערבית רק יוצא קודם שיכיר ב"ת הא זה ליתא בק"ש של ערבית יוצא גם לאחר שיכיר ב"ת אך לכאורה דבריו צריכים ביאור יותר. הא עדיין הקושיא לכן לא תני בה"ג כי יוכל לטעות ולומר אף בק"ש של ערבית לחודא אם רוצה לומר אחר כך בנץ החמה ק"ש של ערבית ג"כ אינו רשאי ובאמת רשאי. הא אם בה"ג יוכל לטעות עוד ביותר יוכל לטעות עכשיו דנקט קודם עמוד השחר ויטעה לומר אבל לאחר עמוד השחר אפי' קודם שיכיר בין תכלת לכרתי לא רשאי לומר ק"ש של ערבית וע"כ צריך לומר דהוא שמך לכן נקט תרי ברייתא וא"כ מה שהניח פה אשמעינן באידך ברייתא וא"כ לאידך ברייתא מוכח להדיא לאחר עמוד השחר יוצא בשל מעריב ולפיכך לא נקט לדיוקא לאחר שיכיר ב"ת שחרית דאז הו"א בשל לילה בשום אופן לא רשאי לקרות לאחר שיכיר ב"ת לכרתי אף שלא יקרא ק"ש בעת ההיא ולא הוה תרתי דסתרי אעפ"כ אינו רשאי וזה בורכא הוא ושפיר דלא נקט כן ודוק היטב :

ובדבריו הטובים והישרים שקאמר לכן כתב רשב"י אלו שתי ברייתא דמשמע מהן שיוצאין ידי חובת קריאה של יום ושל לילה לאחר עמוד השחר אמרתי בפשיטות לתרץ קושית התוס' דהקשה תימא אם כן ליתא יותר רבותא שפעמים יש אדם קורא ק"ש לאחר שיעלה

עמוד

עמוד השחר שני פעמים ויולא בו משום שחרית וערבית והיינו לאשמעינן רבותא, דיולאין אף לאחר עמוד השחר בשל לילה זה ע"כ מוכח מברייתא אידך דרשב"י שנקט פעמים שקורא ק"ש לאחר הנץ וקודם הנץ וא"כ משם מוכח לתרץ קושית התוס' השני שהקשה לעולם יימא והקשה התוס' ליתני שני פעמים קודם הנץ החמה והוה רבותא עפי דאפי' קודם הנץ הוה זמן ק"ש של שחרית על זה יש לתרץ זה כבר מוכח מרשב"י הראשון שנקט לאחר עמוד השחר יולא בק"ש של שחרית וא"כ מהך תרתי תרווייהו מוכח ונקט שפיר בשבירת לשונו תמיד הרי ק"ש דסמיכ' קודם עמוד השחר ולאחר עמוד השחר וקודם הנץ ולאחר הנץ ודוק היטב :

אך קושית התוס' השני נראה לע"ד דנשאר על מקומה שהקשה בד"ה לעולם יימא ליתני רבותא קודם הנץ שני פעמים פה הקושיא כשנגה וגם עמדה כי פה אמר משום ר"ע ועל ר"ע קשה מדוע לא קמ"ל רבותא קודם דקודם הנץ החמה זמן דקריאת שמע של שחרית ור"ע לא שנו ברייתא דקודמ' בשלמא רשב"י סמך על ברייתא דלאחריו דגם זה תני בשם רשב"י משום ר"ע אבל ר"ע לא תני ברייתא ראשונה הו"ל לאשמעינן רבותא יותר ויש לומר בזה לייטב הרא"ם אשר הבאתי לעיל שהקשה כן במגן גבורים וגם בביאור מרדכי מדוע לא קא מתרץ כמי על קושיא השני של אידך ברייתא דהוי תרתי דסתרי אהדדי ורק על קושיא ראשונה של לשון הראשון רבים שמהו כן ולע"ד נראה כי לכאורה לית קושיא על ברייתא ראשונה כאשר הבאתי דרשב"י למד שני ברייתא זה אחר זה וא"כ מה שתניא בראשונה יובן בשניה ובשניה כבר מוכח דלאחר עמוד השחר יוכל לומר ק"ש של ערבית אלא דהרא"ם הקשה גם בברייתא הראשונה וכוונתו יש לומר דלאשמעינן רבותא יותר דתרי פעמים יולא בזמן אחד ולמה לומר ולחלק בין לאחר ע"ה ובין קודם ע"ה הא כיון דהוא לילה כמי לאחר ע"ה ותליא בשכיבה ובקימה א"כ לאשמעינן רבותא יותר אפי' לאחר ע"ה בזמן אחד יוכל לומר שני פעמים ק"ש של לילה ושל יום הא זה רבותא יותר בזמן אחד משאר אמר דיולא בשני זמנים מוגבלים לכן תירץ הרא"ם בשמת בה"ג איכו. הדין כן דדוקא הדין בזמן מוגבל ביניהם אבל בה"ג לא יוכל ללמוד שמוכים בה"ג לא שייך לומר כן דאיכו מסתברא כיון שעושין אותו העת לילה בק"ש ש"ע שוב איכו יוכל לעשותה יום דהוי תרתי דסתרי ולפ"ז לא שייך להקשות על הרא"ם ולומר דעדיין יוכל ללמוד רבותא לאחר עמוד השחר אלא דאיך לחלק בין קודם שיכיר ל"ת וכו' הא לפי אשר בארנו זה איכו קושיא כלל כיון דגם זה הוא זמן מוגבל ביניהם בין קודם שיכיר לאחר שיכיר וזמן מוגבל ביניהם כבר אשמעינן בין קודם עמוד השחר לאחר עמוד השחר דא ודא אחת היא וע"כ אז רק הכוונה דאשמעינן רבותא יותר דאפי' לאחר עמוד השחר יולא בשל מעריב זה כבר בארנו איכו קושיא לרשב"י דסמך על ברייתא אחריכא שם למד בהדיא דיולא קודם הנץ בק"ש של ערבית. וכ"ל קושית הרא"ם היא לאשמעינן רבותא אפי' באיכו זמן מוגבל כמי יוכל לומר שני ק"ש ולעשות לילה ואז יום על זה שפיר משני דהוי סתרי אהדדי ולא מסתבר לומר כן ודוק :

ובהיות כן באידך ברייתא דאמר משום ר"ע שם הקושיא בשמת הוא לאשמעינן רבותא יותר אפי' קודם הנץ כמי יוכל לומר ק"ש של שחרית ואי דזה אשמעינן כבר מברייתא קמייתא הי' פה ר"ע ועל ר"ע קשה מדוע הוא לא קמ"ל אפי' בה"ג ולא יוכל לתרץ פה הרא"ם משום דהוי תרתי דסתרי דעדיין הקושיא הו"ל למנקט בה"ג בין קודם שיכיר לשכ' ובין לאחר שיכיר והוה זמן מוגבל ביניהם ואעפ"כ שפיר אשמעינן דגם קודם הנץ יולא בשל ק"ש של שחרית. ופה הקושיא דאשמעינן רבותא דקודם הנץ יולא בשל שחרית ודוק היטב כי קלרתי ועל המעיין שמכתי כי יברר ויבחן הטוב :

ולקמן במתכית' וגמרא מאימתי קורין את שמע בשחרית דשם מתרץ הרא"ם כן דהוי תרתי דסתרי יש לומר כמו שבאמת אמר הביאור מרדכי דלקמן הקושיא דהו"ל למנקט קודם הנה"ח משום דלמיעבד כוסיקין שפיר תי' הרא"ם דהוי תרתי דסתרי ושם לק"ש למיעבד כותיקין כשם שאין לאחרו עד אחר הנהח"מ משום שמיבת גאולה לתפלה בשעת הנהח"מ כן אין להקדים לקרות מיד אחר שיכיר בתכלת לכרתי דאז לריך להרחיק גאולה מתפלה קודם הנהח"מ דהתנא רולה למנקט או קודם או לאחריו וזה לא שייך בה"ג עיי' :

ולאחר העיון ראיתי כי אלה קשה להעמיד כן בדברי הרא"ם שהקשה בקושיא ראשונה רק דהו"ל לאשמעינן רבותא יותר דאפי' לאחר ע"ה יולא בשל מעריב ולאמת כאשר בארתי זה איכו קושיא דסמך על ברייתא שלאחריו. ואפשר לומר בכוונת הרא"ם באמת דלית' תרווייהו אבל קשה להעמיד כן והמבין יבין וירחיב וה' הרחמים יורכו נפלאות מתורתו הקדושה :

ומה שנראה לע"ד לומר בפשיטות לייטב הרא"ם שנ"ל דיש לומר פה רשב"י שנקט ואמר פעמים שאדם קורא ק"ש וכו' ואחת לאחר שעלה עמוד השחר הוא מחולק על מתכית' וסובר דלא לריך להמתין כלל עד שיכיר בין תכלת לכרתי אלא זה זמנה של ק"ש מיד כשיעלה עמוד השחר ואפי' לכתחילה והא דלא נקט לקמן בגמרא תוך שאר מ"ד כאשר הביא ר"ת אומר משיכיר וכו' יש לומר דהגמרא סמך על גמרא פה שכבר תנא אחת לאחר שיעלה עמוד השחר ומשמע מיד לאחר שעלה עמוד השחר הזמן ולפ"ז שפיר כיון דמחולק וסובר דשחרית מיד מותר א"כ לא שייך לומר ולמיתני שתי פעמים דהוי תרתי דסתרי ולדידי' יוכל לקרות של שחרית קודם שיכיר וע"כ לא יוכל לנקוט דין שאיכו של אמת לחלק בין קודם שיכיר לאחר שיכיר. ובפרט דיש לומר דרולה לאשמעינן דבשל שחרית מותר מיד אפי' קודם שיכיר בין תכלת לכרתי דזה דין חדש הוא דמחולק על מתכית' לקמן משא"כ לקמן בברייתא אחריכא שם לא יוכל הרא"ם לתרץ מלבד סתרי אהדדי דשם יש להקשות הו"ל לאשמעינן בבוקא דלילה מותר קודם שיכיר בין חמור לערוד וביום לאחר שיכיר בין חמור לערוד וזה הברייתא הוא משמי' דר"ע ור"ע לשיטתו סובר בין חמור לערוד אז מותר לקרות ק"ש של שחרית וא"כ לר"ע שפיר דיוכל להקשות כן לכן לא מתרץ הרא"ם שם בה"ג ודוק היטב אבל זה ג"כ דחוק לומר דתנא דפה מחולק :

המהרש"א הקשה לפי מאי דתירץ התו' פה בד"ה לעולם יימא דלעולם קודם הנץ אלא משום דבעי לאשמעינן שאיכו יולא בשל לילה לאחר הנץ מדוע לא מתרץ התוס' לעיל כמי כן בד"ה לעולם לילה דהקשה דהו"ל למנקט יותר רבותא לאחר שיעלה עמוד השחר הו"ל לתרץ דרולה לאשמעינן קודם שיעלה עמוד השחר איכו יולא בשל יום ועיי' :

והנלע"ד לייטב דיש לומר קושית התוס' לעיל בד"ה לעולם לילה היא. הוא בחזקה מאוד והקושיא היא דלאשמעינן אף לאחר שיעלה ע"ה יולא בשל לילה תו יש לתבין בקושית התוס' ולומר הנה באמת זאת רבותא היא וכאשר רולה הרא"ם דאשמעינן דשני ק"ש סמוכין זה לזה עד שסיים. בתך יאמר האחריכא ויולא במתך בשל לילה ואחד של יום . וא"כ קושית התוס' היא פה גדולה דאם ינקוט אחת קודם שיעלה ע"ה ואחת לאחר שיעלה ע"ה איכו רבותא כל כך דשני ק"ש איכו סמוכין כי לאחר עמוד השחר מיד לא רשאי לאמר כי לריך להמתין עד שיכיר בין תכלת לכרתי וע"כ יש זמן מרובה בנתיים תחילה עמוד השחר וא"כ עד שיכיר ב"ת לכרתי משא"כ אם היה נקט שני פעמים לאחר שיעלה עמוד השחר יוכל לקיים סמוכים לגמרי . זה קודם שיכיר ב"ת

לכרתי ועד שקיים יוכל להיות שיכיר ב"ת לכרתי שמוך לגמרי יוכל לומר ק"ש השני וא"כ הקושיא בחזקה דיוכל לומר יותר רבותא דאפי' לאחר שיעלה עמוד השחר יאמר ק"ש של ערבית ושכיח דלאחר עמוד השחר יותר רבותא דיותר סמוכין זל"ז לגמרי ויוצא בחד של לילה וחד של יום:

ובהיות כן מתורץ קושית מהרש"א דהו"ל לתוס' פה לתרץ משום דרוצה לאשמעינן דקודם ע"ה לא יצא בשל שחרית זה אינו עולה יפה פה הא בה"ג אם בא לאשמעינן לאחר עמוד השחר תרתי אז איכא רבותא בכפלים רבותא דשל לילה לאחר עמוד השחר יוצא ורבותא דהכי סמוכין לגמרי אעפ"כ יוצא בחד של לילה וחד של יום משא"כ אם אשמעינן קודם לעלות השחר אז רק איכא חדא רבותא דאינו יוצא בשל יום קודם ע"ה אבל הרי סמוכין לא אשמעינן כי צריך להרחיק עד שיכיר ב"ת לכרתי לכן בודאי ביותר טוב לאשמעינן באידך גיסא דיוצא בשל לילה לאחר ע"ה ובזה כמי איכא רבותא דשכי סמוכין לגמרי. משא"כ לקמן בברייתא דנקט בברייתא חדא קודם הנץ וחדא לאחר הנץ המה סמוכין לגמרי דשל לילה יוצא מעט קודם הנץ ושל יום מיד לאחר הנץ וא"כ גם בה"ג אשמעינן שכי סמוכין לגמרי רק הקושיא דהו"ל לאשמעינן דשל שחר יוצא אף קודם הנץ על זה שפיר משני התוס' עכשיו כמי שפיר אשמעינן לאחר הנץ אינו יוצא בשל לילה מ"ש זה לאשמעינן מזה ושכי סמוכין גם היום אשמעינן ודוק היטב כי טוב:

ובהיות כן זה שרולה התוס' לעיל בפרושא שנקט מה שסוא שלא במקומה והאי דנקט לאחר עמוד השחר לאו דוקא מיד דהא לריך להמתין לכל הפחות עד שיכיר וכו' ולע"ד זה רולה התוס' כי לכאורה יוכל לומר ולתרץ קושית התוס' בפשיטו' ולא לריך לאסיק לתירוץ התו' כאשר הקשה מהרש"א דילמא רולה לאשמעינן בשל יום. דזה אינו רבותא כל כך יותר טוב לאשמעינן בשל לילה יוצא אחר עמוד השחר דאז יוכל לאשמעינן הרי סמיכי לגמרי דבה"ג דנקט לאחר שיעלה ע"ה ע"כ אינו סמוכין לגמרי דלריך להמתין עד שיכיר ב"ת . וע"כ לריך לאסיק לתירוץ התוס' פה. וזה שרולה התוס' בזה דנקט והאי דנקט לאחר ע"ה וכו' לריך להמתין עד שיכיר והבן כי טוב:

וכיון שבאנו בעה"י לדבר הזה אמרתי עוד ביותר להסביר דברי תוס' כי לעיל בארתי דקושית התוס' פה בברייתא קמייתא אינו קשה דליתני רבותא יותר לאחר שיעלה ע"ה יוצא בשל לילה ותרלתי ואמרתי דזה כבר מוכח מאידך דשב"י בשם ר"ע דלכאורה יש לומר דהוה לי' למיתני בחדא דאשון זה הוא חזר היה מתני' ר"ע ולא רולה למיתני דברי ר"ע בשם עלמו דזה דיוצא בשל לילה כבר אשמעינן משם ר"ע. ולהכ"ל יש לומר דשוא היה לאשמעינן דילא בשכי ק"ש סמוכין יותר לאחר ע"ה סמוכין הרבה זה סיים וזה מתחיל אבל קודם ע"ה ע"כ יש הפסק ביניהם עד שיכיר ב"ת זה היה קושית התוס' דע"כ המה רולה לאשמעינן הרי דסמיכי קודם הנץ החמה ור"ע אשמעינן הרי דסמיכי קודם הנץ ולאחר הנץ ושוא אשמעינן הרי דסמיכי אפי' קודם הנץ א"כ ביותר הו"ל לאשמעינן לאחר עמוד השחר אז סמיכי' לגמרי כהנ"ל ודוק היטב .

וזה שרולה התוס' במה שהניא וה"ה לאחר שעלה ע"ה לריך להמתין עד שיכיר ב"ת דלולא זה לא היה מקשה התוס' מידי כי יש לומר דהוא סמך על ר"ש ברייתא אחריכא שהובא בשם ר"ע שם כאמר בשל לילה יולא לאחר עמוד השחר וע"כ לריך להקשות קושית תוס' כאשר בארנו פה וזה דוקא אם לריך להמתין בין שיכיר לתכלת לכרתי ודוק היטב:

ובהיות כן בפשיטות לתרן קושית מהרש"א הנ"ל כיון דכל עיקר הרבותא דאשמעינן פה הוא

פעמים שאדם קורא שני פעמים סמוכים זה ראינו דהוא עיקר דרולה לאשמעינן וא"כ שפיר מקשה התוס' הנ"ל לאשמעינן בה"ג וא"ת דרולה לאשמעינן בשל יום אינו יולא קודם ע"ה אם זה רולה לאשמעינן למה נקט פעמים שאדם דעיקר רבותא דסמוכים רולה לאשמעינן פה משא"כ לקמן שפיר תירץ התוס' כי גם באם נקט קודם הכן ולאחר הכן ג"כ רבותא דסמוכים ממש משמעינן ודוק היטב:

הנה המרדכי הובא הכי כולה הילכתא כיכהו בתרי לשוכו דרשב"י דתנן ק"ש דלילה עד שיעלה עמוד השחר כר"ג וכלישנא קמא דרשב"י ומעש"ש עד הכן החמה זמן ק"ש דלילה ודיום דלילה ע"י הדחק ודיום לכתחילה ואם קרא ק"ש דיום קודם ע"ה וק"ש דלילה לאחר ע"ה לא יצא: עיי' בביאור מרדכי שמפרש כן לכן הבין שמרדכי ככה דלילה רק ע"י הדחק דבא ליישב הסתירה דרשב"י דברייתא קמייתא אמר דשל לילה קודם ע"ה משמע אבל אחר ע"ה לא כאשר באמת תירץ התוס' דלא דא"ל"כ הל"ל פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ אחר עה"ש אלא ע"כ דאחר עה"ש אינו קורא וע"כ דרשב"י קמייתא קאי לכתחילה או שלא בשעת הדחק. ואידך דרשב"י איירי בשעת הדחק עיי' היטב כן הסכים דזה כוונת המרדכי:

ואמרתי בזה תבלין כלה מור ובשמים לדבריהם הקדושים ברא"ה ברורה . ואנכי מרדכי הקטן בחוט המשולש באתי להוסיף על דבריהם העמוקים דזה כוונת הגמרא דקאמר בסוף הענין כי אתיא ר' יצחק בר יוסף אמר הא דרב אחא ב"ח לאו בפירש איתמר אלא מכללא דהאי זוגא דרבנן וכו' אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ולכאורה מאוד תמוה למה אמר כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק הלא ר"ש ב"י כמי כדאי לסמוך עליו שלא בשעת הדחק הלא תנא הוא ומדוע לא סמכינן עליו כמו על רשב"ג:

ולהנ"ל מאוד נעלה דעי"כ קשה כי זה שני הברייתא סותרין זה את זה כמבואר פה בביאור מרדכי בברייתא הראשונה תניא בשם ר"ש ב"י דקודם עמוד השחר יולא בשל לילה משמע אבל לאחר עמוד השחר אינו יולא בשל לילה ובברייתא אחריכא תניא אף לאחר עה"ש יולא בשל לילה וע"כ לריך לתרן כאשר מבואר במרדכי ברייתא תניכא איירי בשעת הדחק בה"ג יולא קודם הכן החמה בק"ש של לילה וא"כ בע"כ לריך לאסיק דזה דיולא בשל לילה איירי בשעת הדחק וא"כ זה שהשיב ריב"ל לשני זוגי דרבנן דאשתכרו וישנו וכרדמו עד לאחר עלות השחר ואמר להם כדי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק דיולא לאחר עמוד השחר בשל לילה ודוקא בשעת הדחק כי ריב"ל סובר דע"כ מוכח דר"ש רק אמר הדין בשעת הדחק דיולא בשל לילה לאחר עמוד השחר דאל"כ יהיה סותר רשב"י עלמו וע"כ לריך לאסיק כזה ושפיר שאמר כדי הוא בשעת הדחק ודוק היטב

וזה שפירש רש"י אבל שלא בשעת הדחק לא מה בעי רש"י בזה הא מפורש להדיא בגמרא דוקא בשעת הדחק ולהכ"ל ככה יובן דרש"י אשמיכן דר"ש גופא לא סובר כן שלא בשעת הדחק שם לא קאמר דיכו וככון :

ובהיות כן כראה לע"ד דבר כלה אשר מאוד קשה לע"ד הא הוא קאמר פה הא דרב אחא בר חוכא אמר ריב"ל לאו בפירש אתמר אלא מכללא אתמר והכה הא מוכח מגמרא לעיל דקאמר ואיכא דמתני להא דר"א ב"ח אהא דתכיא ר' שמעון אומר וע"כ משמע זה ר"א ב"ח רק פעם אחת מתני' איכא דמתני על לישנא קמא ואיכא דמתני על לישנא בתרייתא וא"כ קשה לי' לדבריו שקאמר הא וכו' דריב"ל לא בפירוש איתמר אלא מכללא דהאי זוגא וא"כ האי זוגא איירי דכשתכר וכרדמו עד לאחר עמוד השחר וא"כ מהאי מכללא מוכח דהלכה כר' שמעון ב"י והייכו דיולאין לאחר עמוד השחר בק"ש של לילה וא"כ היאך שייך אם מסך שמעיכן הא דר"א ב"ח דהלכה

איך

איך שייך ללמוד הא דרב אחא ב"ח על ליסנא קמא דר"ש ב"י שם לא איירי כלל דיאמר ק"ש של לילה אחר עה"ש אלא בק"ש של לילה קודם עמוד השחר ובק"ש של יום לאחר עה"ש וא"כ איך שייך למיתבי על ברייתא קמייתא הא דר"א ב"ח ומאוד צריך עיון :

ולהנ"ל מאוד נעלם כיון דהוא אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ולמה אמר דוקא בשעת הדחק אלא ע"כ דהוא רוצה לתרץ גם רשב"י קמייתא דגם זה אמת ויוכל להיות הלכה גם בקמייתא ושם איירי בלכתחילה ושלא בשעת הדחק אז דוקא ק"ש של לילה קודם עמוד השחר ופה בשעת הדחק אז ק"ש של לילה כמי לאחר עמוד השחר וא"כ מוכח גם מזה שהלכה כר' שמעון קמייתא מדקאמר דוקא בשעת הדחק משמע שלא בשעת הדחק לא וע"כ כר"ש דרולה לומר פשט בדברי ר"ש מדוע פה יולא בשל לילה ופה איכו יולא בשל לילה וע"כ סבר כותי' הן לעיל והן פה מדקא מתרץ וא"כ גם לעיל מוכח דהלכה ודוק היטב :

שבתי וראיתי לענין פסק הלכה מבואר בסמב"ס הקורא את שמע של ערבית קודם הכן החמה לאחר שיעלה עה"ש לא יצא ידי חובתו אלא א"כ היה אנוס או שיכור או חולה וביוצא בהן וכן מוכח באורח חיים סי' רל"ה ס"ק ד' הקורא את שמע של ערבית אחר שעלה עמוד השחר קודם הכן החמה לא יצא ידי חובתו אלא א"כ היה אנוס (ובאונס כדי הוא ר"ש לסמוך עליו) :

ועיין בב"י שכתב בשם הרשב"א ז"ל ואפילו סמוך להכן החמה מטעם הואיל ואיכא אנשי דגנו אבל מי שעבר במזיד ונשתהה לא ואפי' בפושע כמי ואפילו תיכף לאחר ע"ה אסרו במעשה דר"ג דאמר לבניו אם לא עלה ע"ה חייבים וכו' הא אם עלה לא ואיכהו ודאי משמע דלא היה שוגגין גמורין אלא פושעים לפי שנמשכו אחר עכי' משתה ועיי' ויעיי' טו"ז שהקשה איך שייך לומר על בניו של ר"ג דפושעים ועיי' דדחק בתרוצו והנלענ"ד לתרץ קושית טו"ז הנ"ל כי עוד הקשתי לפי הנ"ל דאם היה אנוס בה"ג אף לאחר שעלה עמוד השחר מותר לקרות כן מוכח פה להדיא כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק :

ובהיות כן מאוד קשה לי דברי רש"י דף ט' בד"ה או דילמא רבנן כותיך סבירא לי' ומיהו היכא דאיתכים וע"כ סובר רש"י דמעשה דבניו של ר"ג הוי כאונס וא"כ קשה אם הוי כאונס מדוע אמר אם לא עלה עמוד השחר אף לאחר שעלה עמוד השחר רק הוא קודם הכן החמה יצא ודוחק לומר לרש"י ר"ג מחולק לגמרי וסובר אף באונס איכו רשאי לאמר אחר ע"ה א"כ יקשה קשה הילכתא אהילכתא שלכה כר"ג ואמרינן הלכה כר"ש ב"י שאמר משום ר"ע אלא ע"כ באונס גם ר"ג מודה כריב"י בתרייתא וצריך עיון :

והנלענ"ד ליישב כי באמת צריך לי עיון מה זה ששואלים את ר"ג אם חייבים לקרות ק"ש אלא בין כך ובין כך יוכל לאומרו כאמרו בגמרא הקורא מכאן ואילך לא הפסיד והוי כקורא בתורה ומדוע לא יאמרו בלא שאלה אבל יש לומר המה שפיר שאלו אם יאמרו כמי השכיבנו אם רק הוא מלד דלא הפסיד אבל זמן שכיבה ליכא א"כ ליכא למימר השכיבנו כמוכח פה קודם הכן החמה ובלבד שלא יאמר השכיבנו ולפ"ז שפיר דשואלים אם המה מחוייבים לומר ק"ש יאמרו כמי השכיבנו ולפ"ז שפיר יוכל רש"י לפרש לעולם דהוי כאונס ושפיר קאמר אם לא עלה עמוד השחר דוקא חייבים אתם לקרות וכוונתו דאז יאמרו כמי השכיבנו אבל לאחר שעלה עמוד השחר קודם הכן אף דאמת שיקרא אז ג"כ ק"ש של לילה אבל השכיבנו אעפ"כ לא יאמר כמוכח בגמרא. וא"כ שפיר דוקא קודם ע"ה והחילוק הוא בהשכיבנו :

אבל עדיין הרש"י איכו מיושב דרש"י מפרש פה ובלבד שלא יאמר השכיבנו הקורא ק"ש של לילה שחרית סמוך לעמוד השחר לא יאמר השכיבנו שאין עוד תחילת זמן שכיבה אלא סוף זמן שכיבה א"כ לרש"י גם קודם עמוד השחר לא יאמרו השכיבנו וא"כ עדיין הקושיא במקומה הו"ל לומר כמי אם עלה עמוד השחר שחייבים לקרות כיון דאיירי באונס ול"ע. והן תוס' מפרש קודם שיעלה עמוד השחר בודאי יאמר השכיבנו ורק קאי אקודם הכן החמה כיון שכבר עלה עמוד השחר לא שייך לומר השכיבנו ועיי' תוס' ד"ה ובלבד שלא יאמר השכיבנו :

ולפ"ז יש לי לתרץ קושית הטו"ז שהבאתי באמת יש לומר דלא היה מזידין רק שוגגין והא דאמר דוקא קודם עמוד השחר חייבין הייכו שג"כ יוכל לומר השכיבנו ולאחר עה"ש לא אומרין השכיבנו וכבר בארתי דכל שאלה שלהם היה רק על השכיבנו אם כמי יאמרו מאחר דק"ש עם ברכותיה בלאו הכי יוכל לאומרה וכיון דר"ג אמר חייבין אתם לקרות ע"כ הכוכה דרך חיוב ממש וע"כ דיאמרו כמי השכיבנו ודוק היטב . וראיה מאלה לשיטת התוס' דקודם עמוד השחר יאמרו השכיבנו ועל פירש רש"י ל"ע וכן באמת גם הרמב"ס פסק כתוס' דדוקא בה"ג אם אנוס לאחר עמוד השחר קודם הכן לא יאמר השכיבנו כי ראיה ברורה כאשר בארתי לפירוש התוס' דקאי רק אלשון השני משום ר"ע בה"ג לא יאמר השכיבנו ודוק היטב :

ובזה יש ליישב הרמב"ס פרק א' הלכה ט' שפסק כהחכמים ודלא כר"ג כאשר הבאתי לעיל כמה פעמים ויש לומר החכמים רק אמרו לאחר חצות מפסיד השכיבנו ועל זה יש בידם להפסיד דרק דרבנן. ור"ג סובר ומודה הרחקה עד חצות רק הוא סובר בדיעבד גם לאחר חצות יאמר גם השכיבנו ובזה הלכה כר"ג ומיושב הרמב"ס וקצרתי :

ופסק הלכה דיוכל לומר ק"ש של לילה ביום קודם הכן החמה ע"י אונס ומותר לומר ג"כ בזמן הזה ק"ש של יום רק דצריך היכר בכתיים הייכו או לחלק בין קודם הכן לאחר הכן או לחלק בין קודם שיכיר בין תכלת לכרתי לאחר שיכיר אבל בזמן אחד לאדם אחד אסור ללאת ידי ק"ש לשניהם אבל לשני בני אדם מותר וגם לאדם אחד בשני ימים מותר. ואמת זה קלת ספק אללי אם לאדם אחד מותר היום לאמר ק"ש של לילה לאחר עמוד השחר ולמחר אם מותר לו לאמר ק"ש של שחרית בעת הזה אם כיון דהוא לאדם אחד מיקרי כשני קולות דסתרי או דילמא כיון דהוא יום אחריכא רשאי ורק באותו יום לא רשאי לעשות כן בשני קולות וספק הוא אללי ועיין במנחת כהן במבוא השמש היטב וספק שלי לא נתברר שם :

ואפשר לומר דהוא קיים ככה תה בשני ב"א או בזמני' מתחלפים הייכו יולא בשל יום ובשל לילה בהכך תרי מימרא דרשב"י אבל לא בזמן אחד ובאדם אחד משמע אבל באדם אחד בשני זמני' מותר ויש לומר הכוונה בשני זמנים כאשר הובא אלא אם כן קרא של ערבית מיד בעלות השחר ושל שחרית אחר שיגיע זמנה אבל עדיין ספק שלי כשאר קיים לאדם אחד היום יאמר ק"ש של ערבית לאחר עמוד השחר אם רשאי לו לאמר למחר ק"ש של שחרית מיד לאחר עמוד השחר אם לא הוה לאדם אחד כתרי קולא דסתרי היום יעשה מזה הזמן לילה ולמחר יעשה יום ול"ע :

(דף ט') **גמרא** מעשה שבאו בניו או דילמא רבנן כותי' סבירא לי' ועיי' רש"י ומיהו בהא פליג ארבי אליעזר דאלו ר' אליעזר ס"ל זמן עסק שכיבה איכו אלא עד אשמורה ראשונה ולרבנן עד חלות עיי' ולכאורה מאוד תמוה שלא מגמרא לעיל דף ד' ע"א וע"ב דהקשה הגמרא חכמים כמאן סבירא לי' אי כרבי אליעזר לימרי כר' אליעזר ופירש רש"י שם דאמר עד סוף אשמורה

אשמורה ראשונה דודאי כל שדעתו לישן כבר שכב וישן וא״כ ע״כ לא שייך לחלק לר׳ אליעזר ולומר עד חצות וע״כ מוכח דהחכמים כר״ג סבירא לי׳ ויעיי׳ פני יהושע לעיל שהקשה כן שם עיי׳ שם היטב:

גמרא ולא זו בלבד וכו׳ ור״ג מי קאמר עד חצות דקתני ולא זו בלבד אמרו הכי קאמר להו ר״ג לבניו אפילו לרבנן הגמרא פה צריך השכלה והבנה שלא מני׳ קא מסיים דאמר ר״ג רבנן כוותי ס״ל וחייבין אתם והא דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה א״כ שפיר דשייך ע״ז ולא זו בלבד אמרו עד חצות ולהרחיק אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר וכדי להרחיק אדם מן העבירה: ומאי מקשה הגמרא אף דר״ג לא אמר עד חצות אבל פה איירי מהחכמים דאמרו עד חצות וכן סיים הגמרא ומאי מקשה עוד הפעם :

והנלע״ד דהמקשה הי׳ מבין דזה ולא זו בלבד אמרו סתם מתניתי׳ אמר וא״כ קשה וכי ר״ג קאמר עד חצות הנא זה קאי רק על החכמים לעיל ולמה נקט המתניתי׳ פה זה ולא זו בלבד אמרו מיד לעיל הו״ל למיתני מיד שאמרו חכמים עד חצות ולא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר וכדי להרחיק רק אמרו עד חצות . ותפרש דפה הו״ל למנקט ולא זו בלבד אמרו החכמים כיון דמסיים מר״ג ור״ג לא אמר עד חצות ע״כ דלא קאי אר״ג זה אמרו אלא רק על החכמים הו״ל למנקט ולא זו בלבד אמרו החכמים ולמה נקט סתם ולא זו בלבד אמרו דמשמע דקאי אשלפניו ור״ג לא אמר כלל עד חצות ומשני הגמרא הכי קאמר להו ר״ג לבניו דייקא גם זה ולא זו בלבד קאמר ר״ג לבניו לא שסתם מתניתי׳ אמר זאת אלא זה ולא זו בלבד הכי קאמר ר״ג לבניו גם זה אמר ר״ג אפילו לרבנן דקאמרו עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר ושפיר קאמר ר״ג לבניו ולא זו בלבד אמרו דקאי כעת על החכמים דאמרו עד חצות . ושפיר רבנן פה ולא מקודם וסידרה המשנה כהוגן והבן דלולא זה הסדר שלא כהוגן ולאומר המילתא דחקתי באלה :

גמרא הקטר חלבים וכו׳ ואילו אכילת פסחים לא קתני וכו׳ עיי׳ במרדכי ערבי פסחים דכתב מחלוקת ואילך הו״ל נותר מן הנא אמר ר׳ יוסף ר׳ אליעזר ב״ע הוא והקשה שמרדכי אפ״ת כר״ע דמחצות הו״ל נותר כדי להרחיק מן העבירה כדאיתא בברכות. והקשה הביאור מרדכי שם בערבי פסחים בברכות איכו מפורש עפי׳ הו״ל לאתוי הא דקאמר הש״ס בזבחים כ״ז ע״ב דילמא דרבנן ולהרחיק מן העבירה וכתב דאפשר דראיות המרדכי מדהקשה פה ואלו אכילת פסחים לא קתני וכו׳ ומאי קושיא דילמא משום דלא קחשב הנא דמתניתא אלא הני דעשו בהו סייג אע״כ גם בפסח עשו סייג עיי׳ :

ולע״ד לפ״ז מאוד קשה דברי הרשב״א פה שהחליט כן דע״כ הברייתא סובר כן מדלא נקט והחכמים אמרו עד חצות כדי להרחיק מן העבירה ע״כ הברייתא סובר אפי׳ החכמים סוברים עד עלות השחר וא״כ קשה לשי ההחלט הזאת מאי מקשה הגמרא דלמא לכן לא נקט במתניתי׳ אכילת פסחים משום דלא שייך הרחקה ומתניתי׳ רק חשב הני דשייך בהם הרחקה וראיתי בצל״ח שהקשה כן ותירץ לפירש״י ניחא דמפרש בהקטר חלבים ואברי׳ כמי לא שייך הרחקה ונקט רק משום דבר הכשר כל הלילה אך מקשה על הרמב״ם דלהרמב״ם גם בהקטר חלבים ואברי׳ עד חצות א״כ אם נימא בפסח לא עשו סייג קשה מאי מרפי מתניתא וברייתא אהדדי עיי׳ וקאמר זה רק לפירש״י דלא עשו סייג באכילת פסחים משום דרש״י מפרש דהא דעשו סייג בשאר אכילת קדשים היינו משום דקדשים כגון תודה נאכלת לכל אדם וחששו לפשיעה ולכך החמירו גם בקדשי קדשים ולכוון לע״ד באמת בהקטר חלבים לא עשו סייג דכהנים זריזין המה אבל פסח איכו נאכל אלא לבני חבורה ובני חבורה זריזין הן וכשם שלא עשו סייג בהקטר חלבים משום דכהנים זריזין הן ה״ה נמי לא עשו סייג בפסח עכ״ל עיי׳ בצל״ח:

ובאלה נראה לע״ד לתרץ קושית מהרש״א ריש ברכות בתוס׳ ד״ה משעה שעני דהקשה התנא עני גופא מתי יתפלל. והקשה המהרש״א מדוע לא מקשה תוס׳ מיד על מתניתי׳ שנקט משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן כהנים גופא מתי אומרין ק״ש והנה להנ״ל יש לומר שלא כל הדבר לרוב השיטות דאסור לאכול קודם ק״ש או בזמן ק״ש משום דשמא יפשע ולא יאמר ק״ש כמוכח גמרא דף ד׳ שלא יאמר אדם אוכל קמעא וכו׳ ועיין תוס׳ שם ולפ״ז יש לי לומר כהנים זריזין הן ורשאי לכהנים לאכול בזמן ק״ש אבל משעני נכנס לאכול שפיר מקשה התוס׳ עני גופא מתי יתפלל (ובזה יש ליישב קושית הצל״ח מדוע לא נקט במתניתי׳ קדשים בשעה שמותר לאכול קדשים שייך גם בישראלים. בישראלים הו לא מצי למנקט כי בזמן ק״ש אסור לאכול ודוקא נקט בכהנים משום דזריזין) וראיה לדברי גם הביאור מרדכי הוכיח כן הפירש ברש״י בהקטר חלבים דלא עשו סייג משום דכהנים זריזין הם ודוק :

אך לפל״כ לפי פירש הצל״ח דלכן לפי פירש רש״י שפיר מקשה הגמרא פה כיון הקטר חלבים לא שייך הרחקה ה״ה נמי דלא שייך הרחקה לגבי אכילת פסח משום דבני חבורה זריזין הם והפסח איכו נאכל אלא לבני חבורה א״כ ק זה לע״ד מאי מקשה הגמרא שם זבחים דילמא רבנן ולהרחיק מן העבירה הא בה״ג לא שייך הרחקה כלל כיון דבני חבורה זריזין המה והן אמת הרשב״א מקשה כאלה ומתרץ דהגמרא באמת הי׳ יוכל לתרץ כן אלא ביותר טוב מתרץ ועיי׳ ברשב״א ובצל״ח :

ולע״ד לומר מילתא חדתא דזה שתיבות שמתניתי׳ בזבחים שנקט בהדיא ואיכו נאכל אלא עד חצות ואיכו נאכל אלא למנויו ויש לומר זה איכו נאכל אלא למנויו מפרש הרישא הא דקתני איכו נאכל אלא עד חצות ע״כ הוא מדאורייתא ולא משום הרחקה וזה איכו נאכל אלא למנויו ע״כ לא שייך כי אם בבני חבורה ובני חבורה זריזין הן ולא שייך הרחקה וע״כ מדאורייתא הוא דדוקא עד חצות :

ולפ״ז נראה לי לתרץ דקדוק אחד שדקדקתי והוא עלום למה לא נקט במתניתי׳ זבחים כסדר הפסוק ככתוב בתורה ראשון נקט בתורה שצריך לאכול למנויו דמחך תכיסו על השה מוכח דצריך לאכול למנויו עיי׳ רש״י במתניתי׳ זבחים וא״כ למנויו הוא תחילה ואז בצלית ואז שפיר דאתי עד חצות ואח״כ נקט בתורה ולכן אם וא״כ תחילה הו״ל למיתני במתניתי׳ למנויו ואח״כ בצלית ואח״כ חצות ואח״כ צלי ולמה נקט אחר חצות למנויו במתניתי׳ :

ולהנ״ל מאוד נעלה כיון זה למנויו אתיא לפרש הרישא עד חצות לכן נקט בהדדי ולפרש מיד עד חצות הוא דאורייתא והיינו משום דאיכו נאכל אלא למנויו וע״כ בני חבורה זריזין המה ולכן נקט בהדדי משום דשייכים להדדי ודוק היטב :

ובזה נראה לי לומר דבר חידוד אולי יש לכוון כאלה בגמרא במה שמתרץ כי התם מה התם דאורייתא אף הכי נמי וכבר פירש התוס׳ שם והב״ח גיס לפרש מדלא קתני עד חצות לבסוף ותוס׳ מפירש ככה הוא הע״כ זה איכו דיוק מדאידך דאורייתא הא כמי דאורייתא זה איכו הא ע״כ במתניתי׳ קודמת בתודה וא״ל מ״מ וגם במתניתי׳ זבחי שלמי ציבור וגם במתניתי׳ חטאת הציבור גם שם יחשב ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה עד חצות והנה שם דאיכו אף שאר שנקטו במתניתי׳ המה דאורייתא אעפ״כ עד חצות הוא דרבנן כמוכח וכמו כן

כן בתודה וכו׳ וא״כ ה״ת הכא ליכא למידק לכן מפרש התוס׳ שם נקט הייכו לעיל בכולהו נותכית׳ עד חלות לבסוף משום דהוא דרבנן והוה כמילתא באנפ׳ נפשי׳ ולא בנתיים לערב ומשא״כ פה במתכית׳ הפסח איכו נאכל אלא עד חלות הכי זאת בתוך ולא בסוף והבן פירש התוס׳ כי כנה:

ולע״ד בפשיטות יש לומר פה רק הדיוק דומיא מדנקט עד חלות עם · איכו נאכל למכויו בהדדי הא לא הוה כסדר התורה כאשר באר׳תי ע״כ בא רק לתורות מה התם דאורייתא אף הכא דאורייתא וטעמא דבא לפרש הרישא דנקט עד חלות ע״כ הוה דאורייתא ומפני שאיכו נאכל אלא למכויו וע״כ בני חבורה זריזין הם ולא שייך הרחקה ולא גזרו בהו וע״כ דאורייתא הוא דאיכו נאכל אלא למכויו ודוק כי נכון הוא :

ובהיות כן מתורץ קושית הרשב״א מדוע לא משני הגמרא בזבחים בפסח לא עבדו הרחקה ולע״ד באמת זה כוונת תירץ הגמרא מדנקט למכויו עם חלות בהדדי ע״כ דבא להראות דאיכו נאכל עד חלות הוא דאוריית׳ ולא עבדו הרחקה וביותר טוב טעם תירוץ של הגמרא וזה נכלל בתוכו דה״ע דלא עבדו הרחקה בפסח משום דבני חבורה זריזין הם ולכן נקט דומיא וכוונת הגמרא מדלא נקט כסדר התורה ע״כ דדומיא כהנ״ל ודוק היטב . ויעיי׳ רש״י בפסחים דף פ״ה ע״א סוף העמוד זריזין הן מפרש רש״י בני תורה זריזין הן שיש רבים ומזרזים זה את זה מלהותיא עיי׳ היטב וגם תוס׳ שם מפרש במידי דשייך בפסח אמריכן בני חבורה זריזין הן וזריזין יותר מן הכהנים ועיי׳ היטב :

והנה כבר הבאתי הרשב״א שקאמר הא ברייתא אפי׳ מדרבנן קאמר מדלא קתני בברייתא ולמה אמרו חכמים עד חלות וכו׳ ומדאוקמ׳ פלוגתייהו כרב״ע ורבי עקיבא משמע לר״ע אפי׳ מדרבנן אכילתו עד שיעלה עמוד השחר ובהיות כן נראה לע״ד ע״פ רשב״א הנ״ל דע״כ ר״ע לא סבירא לי׳ הרחקה כלל כי בק״ש ג״כ לא סבירא לי׳ הרחקה כי גם ק״ש נקט בברייתא וע״כ צריך לומר דהוא לא סבר הרחקה כלל ולפ״ז לא הבנתי דברי רש״י במתכית׳ ריש ברכות דקא מפרש והקטר חלבים דקתני שכל דבר הכוהג בלילה וכו׳ וכן כמי תכן בפ״ב דמגילה דף כ״ב כל הלילה כשר לקצירת עומר ולהקטר חלבים עיי׳ ועיי׳ תוי״ט שמפרש דכאיות רש״י דע״כ מדקתני מגילה וז״ל וכלומר בשום דוכתא לא איסתמט׳ למיתכי עד חלות אלמא כיון דשם לא קתני עד חלות ע״כ אפי׳ מדרבנן לא עשו הרחקה דאל״כ הוה שם במגילה למיתכי כמו הכא כדי להרחיק מן עבירה אלא ע״כ בהקטר חלבים לא עשו הרחקה ולפי הנ״ל ע״כ מוכח דר״ע סובר דלא עשו הרחקה אפי׳ בק״ש ובהלל כהרשב״א הנ״ל וא״כ מתם מתכית׳ מגילה ליכא שום ראיה דהא מתכיתא מגילה אתיא כר״ע כמוכח בגמ׳ זה הכלל לאתויי מאי לאתויי אכילת פסחים דמלותה כל הלילה וע״כ כר״ע אתיא ור״ע סובר דלא עשו הרחקה כלל וא״כ שפיר נקט במתכית׳ מלותה כל הלילה אליבא דר״ע אבל פה אליבא דהחכמים בודאי יוכל לומר הקטר חלבים עשו סיג והרחקה :

ועל גוף קושית הרשב״א שהקשה דע״כ מוכח מר״ע דסובר דלא עבדו הרחקה כלל וקשה לפ״ז א״כ איך רולה הגמרא בזבח״ס לומר דילמא מדרבנן הוא עיי׳ ולע״ד אפשר לומר כמו שרולם התוי״ט לדחות דברי רש״י דליכא ראיה מדלא נקט במגילה ולמה אמרו עד חלות דדילמא מר״ג שמעכו לרבנן דקאמרו הכי וכיון שסידר רביכו הקדוש דברי ר״ג בכאן שוב סמך על עדותו ולא הולרך לפרש ולשכות דברי חכמים בהדיא וכן יש לומר כמו פה בהך בברייתא דסמך על מתכית׳ הנ״ל בברכות בדברי ר״ג שבכל מקום כן הוא דברי חכמים עד חלות ולא הולרך למיתכי בהדיא ומסולק הכל אך בהיות כן רש״י מ״מ קשה אם יאמר זה התירוץ וע״כ יש לומר ר״ג כמו

סובר הרחקה א״כ ע״כ מוכח דיש לומר רביכו הקדוש סומך על מתכית׳ ברכות וכדברי תוי״ט וליכא ראיה ממגילה דהקטר חלבים איכו עד חלות ואם תמ״ל דלא כתוי״ט אלא דאין דרך לסמוך ולריך בכל מקום לפרש ברייתא ומדלא פירש בהדיא במגילה . ע״כ סובר שם הקטר חלבים כל הלילה בלי הרחקה אבל ע״כ גם דברי הרשב״א מוכח׳ היטב דע״כ ר״ע סובר דלא עשו אפי׳ מדרבכן הרחקה דאל״כ הוי לי׳ למיתכי כהדיא דאין דרך לסמוך וכקיימא השתא וא״כ מוכח דע״כ ר״ע סובר דלא עבדו הרחקה ודוק ובכן בודאי הדין עם הרמב״ם דמפרש להדיא בהקטר חלבים כמי עבדו הרחקה והא דלא נקט שם הרחקה יש לומר משום דאתיא כר״ע אבל אכן קי״ל כהחכמים בזה דכל דבר עד חלות משום הרחקה וכנון : וכשאני כעלמי הקשתי מדוע לא מקשה הגמרא על ברייתא גופא מדוע לא קא חשב בברייתא הקטר חלבים וכו׳ ומדוע חשב ק״ש והלל וא״ת דלא חשב מה דכבר תניא במתכית׳ א״כ למה נקט ק״ש וע״כ לריך לומר עדיין כדעת רש״י בהקטר חלבים וכו׳ לא עשו סיג והרחקה וברייתא רק דומיא דק״ש חשוב בק״ש עשו סיג וגם בזה עשו סיג ובזה מתורץ קושית הצל״ח דהקשה מאי מקשה מברייתא דילמא ברייתא איירי בהכי דלא עבדו הרחקה הא להנ״ל ע״כ מוכח דאיירי בהכי דעבדו בהו הרחקה דאל״כ קשה למה לא נקט הקטר חלבים ולפי דעת רשב״א שהוכיח דברייתא איירי וסובר דלא עשו הרחקה כלל קשה למה לא נקט הקטר חלבים כמי כמו שנקט ק״ש ול״ע :

ק״ש ערבית והלל וכו׳ והקשה בצל״ח מדוע לא מקשה כמי מהלל ואולי הלל לא קתני ומתרץ דקריאת הלל שייך לאכילת פסח ולראב״ע גם קריאת הלל עד חלות ולע״ד ראיה ברורה לראב״ע דסובר עד חלות ה״ה הלל כמי עד חלות דאל״כ קשה לי גמרא שם מגילה דבר זה שמלותה כל הלילה לאתויי מאי ומדוע לא משני הלל וע״כ מוכח הלל כמי תולה בפסח ורק עד חלות והנלע״ד לתרץ קושיתו מהלל כי על קושית רשב״א דאיך משמע מהך ברייתא דלא עבדו הרחקה כלל מדלא נקטו . כלע״ד לתרץ דלעולם עד חלות רק הרחקה ובאכילת פסח עשו הרחקה והא דלא נקט הכא ולמה אמרו חכמים עד חלות משום הלל דנקט פה ועל הלל באמת יש לומר דלא עבדו הרחקה כמבואר בהרמב״ם דעל אכילת מלה לא עבדו הרחקה ואף דעל אכילת פסחים עבדו הרחקה וכבר ביאר הצל״ח משום חביבה מלוה בשעתה רק באכילת פסחים דיבוא לידי כותר לידי איסור כרת שם עשו הרחקה ולגבי ק״ש דאית בהו קבלת עול מלכות שמים ובכן בודאי בהלל לא עשו הרחקה וראיה מהרמב״ם בהלכות קרבן פסח סוף פרק׳ שאין הפסח נאכל אלא עד חלות כדי להרחיק אדם מן העבירה. ובאכילת מלה פסק הרמב״ם פרק י׳ מהלכות חמץ ומלה דאכילת מלה כל הלילה ובודאי גם אמירת הלל כל הלילה ולכן לא נקט פה הרחקה אבל באכילת פסחים יש לומר עבדו הרחקה ובהיות כן נראה לי לתרץ קושית אחרוכים ומדוע לא מקשה הגמרא כמי על ההלל ולע״ד יש לתרץ לכן לא נקט משום דעל אמירת הלל לא עבדו הרחקה ומתכית׳ רק חשב דעבדו הרחקה ומה עדיין ראיה להרמב״ם ולשיטת התוס׳ בהקטר חלבים עבדו כמי הרחקה ובזה תירלתי לעיל במתכית׳ מדוע לא קא חשב קצירת עומר משום בקל״ע לא עבדו הרחקה ובזה כסתר מה שרלה הצל״ח לתרץ מדוע שבק מלה בברייתא ותירץ דברייתא רק חשב הכי דעבדו בהן הרחקה ולהנ״ל קשה א״כ מדוע חשב הלל אם במלה לא עבדו הרחקה פשיטא דגם בהלל לא עבדו הרחקה ול״ע :

דקדקתי בדברי הרמב״ם בהלכות קרבן פסח פ״ח הלכה י״ד שנקט שאין הפסח נאכל אלא עד חלות כדי להרחיק אדם מן העבירה הא מבואר גמרא זבחים.

זבחים דף כ"ז ע"ב ומתאי דרב"ע דילמא רבנן וכדי להרחיק ותירץ שנמרא א"כ מאי אלא עד חלות ובהיות כן קשה הרמב"ם דכקט בלשונו אלא עד חלות הא להרמב"ם כל טעמא הוא משום הרחקה ול"ע וכאשר פירש רש"י אלא עד חלות א"כ מאי אלא דהו"ל למיתני בכולהו וכאכל עד חלות יש ליישב ודבן :

גמרא דבר נא באזני העם אמר לו הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו לדיק וכו' והנה רש"י בתורה פרשה י"א לסדר בא מפרש ככה דבר נא אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהיר אותם על כך שלא יאמר אותו לדיק וכו' עיי' רש"י משני מלשון הגמרא . ובדרוש לשבת הגדול אמרתי לפרש גמרא ורש"י הנ"ל למוסר השכל למען יבין קטן כגדול מה פעל אל :

והנה פה הקושיא מפורסמי' וכי שייך שהקב"ה מתירא מאברהם אבינו מש"כ אם זכאין אנחנו אזי בלי אברהם יתהן לנו ואם לא מה פעל לנו אבינו אם לא בא בדין לנו :

והנראה כבר מבואר בבינה לעתים ובני ישראל פרו וישרצו וכו' כשהלכו למצרים נעדר מהם מצות הצדקה ויראה הטהורה על כן באה עליהם שיעבוד וגלות לצרף אותם להדריכם דרך ישרה ליראה ה' כל הימים וגם מזה הלואה. יקח הבן אדם מוסר איך לעשות טוב עם חבירו ולגמול חסד חד עם אחריכא וידך תהיה לעני ואביון במתנה ובהלואה בסבר פנים יפות כי צריך כל אדם להיות לו פחד ומורא מעת אשר יוכל לבוא ימים שאינו של חפץ ויהיי משובך ברע ויהיי לו שמחה אם יקבלו ממנו להושיע מצרות נפשו ורואינו מפרעה אבור גדול לישראל ואעפ"כ בא עת הגאלה אליו ועל כל מצרים אשר רק שמחו ושפו שישאלו מהם כלי כסף וכלי זהב ובשמחה נתן לישראל כי חשבו להציל נפשם במתן תללו כן אתם בני אדם השומעים לקול אלקים ותורתו אל תמנעו ידיכם מלהושיע עני ואביון ביתכם יהיה פתוח לרווחה ותעשו חסד ולדקה כי צריך להיות מורא על ראשיכם כי עוד יוכל לבוא ימים אשר תשמחו אם רק תוכלו להושיע ע"י ממון ויקדים הבן אדם טרם יחשיך השמש ויעריב וזה אפשר בכוונת רש"י דבר נא באזני העם אין נא אלא לשון בקשה הזהירם אותם על כך דייקא הזהיר אותם להזהיר בני ישראל על כך הייכו על המדה הזאת לשאול מי שבא ומבקש ולריך לו ואל ידך לעשות אל תומנע טוב מבעליו ולעשות חסד ולדקה בישראל תלמדם על המדה הזאת וכאשר באתי פסוקי התורה ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ואחרי כן ילאו ברכוש גדול וכבר מבואר אחרי הוא מופלג אחרי כן הוא מופלג ביותר ולדעתי מרמז ליום האחרון וכבר מבואר אים אשר יתן לכהן לו יהיה מה שיתן לכהן זה יהיה לו ולעצמו זה הוא אשר ילך עמו בעת פרידתו מהאי עלמא דשקרא לעלמא דקשוט . והנה מי שעושה לדקה וחסד גם בעת פרידתו יקח עמו עשירות אבל מי שרק גומל לגופו מתענג בתענוגים לשמוח לגוף ויקפוץ ידו מאחיו האביון ערום ישוב ביום האחרון רק עשיר עד יום האחרון כל ימי חייו וזה שאמר ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה דייקא ע"י כן ילרפו לטוב בכל מילי דמיטב וילמדו אז לעשות לדקה וגמ"ח ואז אחרי כן ילאו ברכוש גדול דייקא כאשר באתי דמרמז ליום האחרון אז ילא ברכוש גדול ילא עם רכוש גדול לעלמא דקשוט כי כל מעשיו ולדקותיו ילכו עמו וזה הוא עשירות גדול ליום האחרון אלקים יבין דרכה כי לפון לטוב חלקו . וזה שכיון רש"י הזהירם על כך שיהיי גומלי חסדים שיהיה בהם מדה הזאת בעלי גומלי חסדים טובים שלא יאמר אותו הלדיק שלא מבקש רק לדקות ואחרי כן ילאו ברכוש גדול לא קיים בהם הייכו שלא יהיה להם רכוש גדול אחרי כן הייכו ביום האחרון כעת כל זאת ילך לדרכו דרך קשוט ואמת ולא יקחו מאומה בידם אם אינם זהירים במדה הזאת לכן הזהיר אותם על כך. ולכן באה ההלואה למוסר לראות כי בא יבא עת שכל אחר ואשר ישמח עוד אם יקח ממנו רכושו ויוכל להציל נפשו :

ובגמרא קלא מכוון בה"ג לך אמור להם לישראל בבקשה מכם דייקא אנכי אבקש מכם המדה הזאת של גומלי חסד כאשר ראיתם שמצרים נתנו בשמחה כן תלמדו גם אתם המדה הזאת ודבן :

ובזה הבנתי לפרש כוונת הנא דבי אליהו שקאמר כשילאו ישראל ממצרים כרתו ברית לגמול חסד זה עם זה וכי יבא זה הברית ליליאת מלרים שאלו המפרשים ולהנ"ל אתי שפיר כשילאו הרי הזהירם על מדה הזאת כאשר באתי הזהירם על כך וכן קיימו וקבלו עליהם וכרתו ברית לגמול חסד זה עם זה וכבון :

עוד הפעם יש לי לפרש גמרא הנ"ל דהנה הקב"ה אמר שישאלו ולכאורה בזה אין קיום הבטחתו בשאלה לא שייך רכוש גדול כי הרכוש הוא מה שהוא שלו ולא לריך לשאול אבל אעפ"כ כן גזר הקב"ה ואלקים יבין דרכה לפי שעה הזה היה ככה לריך להיות בתורת שאלה ואעפ"כ לא מתירא הקב"ה מאותו לדיק אברהם שידבר ויהרהר על הש"י שלא קיים הבטחתו וזה דבר נא בבקשה שישאלו וזה יהיה להם לפי העת הזה די כי כל הבטחתו שילכו ברכוש גדול היה לאברהם ואליו דיבר ולכן שפיר אמר שלא יאמר אותו לדיק הייכו בטוח אני שלא יאמר אותו לדיק ועבדום ועינו קיים וכו' ואח"כ ילא וכו' לא קיים לדיק כזה בודאי לא יאמר כן וטוב לו ג"כ ההלואה וא"כ שפיר דישאלו ובכוונתי' ודבן :

עוד נראה לפרש גמרא הנ"ל כי כל זמן שישראל היו במצרים טרם שיעבדו לפרעה היה נעדר מאתם מדות ההסתפקות כמבואר בינה לעתים במאוד מאוד שהיה להם תאות ממון בלי אומר די . אבל לאחר שעבדו בהם עבודת הפרך אז באה להם מדות ההסתפקות להסתפק במה שחונן ה' וענו ואמרו רק לתוליא השיעבוד נפשם ולא ביקשו למותרות אלא לחפשיות ולתכות במתנת גורליהם כי השיעבוד לרפו אותם ללמדם חוקי חיים . והנה זה שכתב ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה אז בטוח יהיה להם קץ וגבול ויהיה להם די במה שיש להם הייכו לאחר השיעבוד הזאת בטוח ילרפו וילמדו תועים בינה להסתפק במה שה' כותן אם רב אם מעט אז בטוח ילא ברכוש גדול דייקא כל מה שיהיה להם יהיה רכוש גדול וכמאמר התנא פרקי אבות איזהו עשיר השמח בחלקו וישמחו מאוד בחלקיהם ויהיה להם ממילא עשירות גדול :

ובזה באתי כוונת בעל הגדה ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא שחישב את הקץ לעשות דייקא הקב"ה חישב לעשות קץ ולומר די כי עד עת אשר לא היה שיעבוד גלות בכל מה שהיה להם לא היה להם די לא היה ידעו לתת קץ וגבול כי לא ישבע כסף אבל הקב"ה חישב את הקץ לעשות לעשות קץ וגבול לתאותם לכן אמר ידוע תדע וילאו ברכוש גדול כאשר באתי אז הכל די לאם:

וזה פירש הגמרא אמר להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממלרים כלי כסף וכלי זהב דייקא הקב"ה הראה למשה איך היה לישראל מעלה גדולה והיא לתפארת וכעת לישראל מדות הסתפקות ולא משגיחים לרבות כסף וזהב יען שלריך לבקש מישראל שישאלו בבקשה לבקש מישראל שיעשו כן ולכאורה מי גבר לא ירוץ אחר הכסף ולא ירוץ לזהב ולהרבות כסף וזהב בודאי יעשה פשיעה גסה והכסף איכו עליו למשא ואעפ"כ לריך אתה זאת לבקש מהם בבקשה גמורה לולא זאת לא יקחו עמהם הכסף כי כבר עלה ישראל למדרגה נפלאה ורק לבם לשמים ולא לאסוף כסף וזהב במתי ידים . ע"כ לריך בקשה לבקש מכם

מהם שיעשו כן וזה הוא הכוונה לך אמור להם בבקשה דייקא. אנכי מבקש זאת ידעתי וגם ידעתי אתם בעצמכם לא תבקשו היום לא כסף ולא זהב כי די לכם במה שהלא בן חורין לעבוד את ה' כדי שלא יאמר אותו צדיק היינו אם אתם בעצמיכם תבקשו ותרדפו אחר ההון אז לא קיים רכוש גדול בהם כי אין להם מדות הסתפקות לכן אמור להם בבקשה מכם אני מבקש זאת מכם וא"כ לכם לעשות רצון ה' גם בזה ותשאלו ואף שאינו אתם מבקשים :

ועי"ז באמת השיבו והלואי שכלא בעצמינו אנו אין מבקשין לא כסף ולא זהב כי הכל די לנו אלא רק שכלא בעצמינו וזה די לנו. וזה פירש הגמרא אחר כך וישאלו איכא דאמרי בע"כ דמצרים וא"ד בעל כרח' דישראל מ"ד בעל כרח' דישראל משום משוי ולע"ד זה הוא המשוי מאחר שכבר די להם במה שלהם וכבר יש להם מדות הסתפקות והנה המותרות למשא להם. ואדרבה לא היה מבקשים ממון רב כי מתירא עדיין לעונות הראשונים אשר בהם נכשלו ומרוב שרירות לבם היו מבעטים בה' על כן בא השיעבוד. והנה כעת מבקשים לעבוד את ה' בלי שיתגרה בהם יצר הרע לכן לא היו מבקשים לרוב ממון ולרוב כסף כי מתירא מוישמן ישורון ויבעט ודי. ובזה אמרתי לדרוש נוטריקון משום משוי היינו לכן לא ביקשו רוב הממון משום "מה "שכתב "וישמן "ישורון וכו' היינו מזה הטעם לא רצו משום וישמן ישורון וכתיב בה ויבעט. או יש לומר משום משו"י "מרוב "שפע "וברכה "יבעטו והבן :

גמרא וינצלו את מצרים מלמד שעשו כמצודה שאין בה דגן ופירש"י מכל ממונם וכבר תמה הצל"ח מסיכא בא ביזוי הים דהיה רב יותר מביזוי מצרים ולע"ד נראה לפרש ע"פ מה ששמעתי מפי אאמ"ו הרב הגאון הגדול קדוש עליון מוה' מאיר זצוק"ל לפרש פסוקי תהלים ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם דהנה מבואר בשאלה בשלחה תריבנו אם יש לאומה שום זכות עוד אז אין נפרעין ממנה. והנה בודאי עשה פרעה חסד עם ישראל בשנת הרעבון שכלכלו אותם גם פרעה [גם שרים] גם אנשי מצרים כלכלו לבני ישראל אבל כבר נתמלא במה שעבדו בהם עבודה רבה ובכן כיון שנתמלא מיד בא עת הגאולה והנה בשעה שאמר הקב"ה למשה שישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב עדיין יש לפחוד שיהיה לאנשי מצרים זכות מחדש שיתנו להם הלואה והלואה הוא חד מגמילת חסדים טובים וכיון דיהיה להם זכות מחדש עדיין לא יוכל לפרוע מהן ומעכב עדיין לצאת וזה שאמרו והלואי שכלא בעצמינו דייקא המה פחדו פחד אם ישאלו ממצרים יהיה למצרים זכות מחדש ויתעכבו גאולתם ולכן ביקשו והלואי שכלא בעצמינו אבל זה ליתא כי באמת אין להם שום זכות מזה הלואה כי לא ברצון הטוב נתנו רק מחמת מורא ופחד כי אמרו כולנו מתים ובכן אין להם שום זכות מזה וזה פירש הפסוק ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל דייקא שיהי' נכשלים בזה הלואה כי עדיין יהיה למצרים זכוה הלואה זו בכסף וזהב לזה אמר שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם דייקא רק מחמת פחד היה משאילם ואין לנס שום זכות כי בעל כרח' היה עכ"ל הטהור וחן חן לנשמתו :

ואנכי באתי בזה הסמיכות פה בגמרא רב אמר וישאלו בעל כרח' השאילו א"ד בעל כרח' דמצרים וא"ד בעל כרח' דישראל. ולהכ"ל ככה יובן א"ד בע"כ דמצרים דהמה באמת מלד רצונם הטוב לא היה נותנים אלא רק מחמת פחד ובהלה ובע"כ היה וא"כ אם המצרים היה נותנים בעל כרח' אז בישראל לא היה בע"כ דלא היה צריכים להתירא דיהי' למצרים זכות מחדש כי בע"כ היה ובע"כ אין שום זכות אבל אם לא היה בע"כ דמצרים והמצרים נתנו בלב שלם אז היה בע"כ דישראל דהמה לא יבקשו כלל וכלל למען לא יהיה נחשב לחסד למצרים ולא רצו בזה ולא ביקשו וא"כ אם יתן לי דבר שאינו מבקש ושאינו לורך לי עדיין ליכא חסד והיינו א"ד בע"כ דישראל אם לא היה בע"כ דמצרים אז היה בע"כ דישראל והבן. ואז שפיר קאמר רב וינצלו את מצרים כמצודה שאין בה דגן דייקא דקאמר דקאי על הזכות שהישראל היה מכלל מצרים מכל הזכות אשר היה להם ולא נשאר להם זכות אף בהלואה זה כי היה בעל כרח' או במצרים או בישראל לכן מיד פירש רב ואמר וינצלו את מצרים כמצולה שאין בה דגן בלי שום זכות הושארו והבן :

עוד פרשתי שלא יאמר אותו צדיק היינו אברהם יאמר רק ועבדום וענו קיים אבל ד' מאות שנה לא קיים כי קשוי השיעבוד היה משלים וא"כ בדין הוא דלא קיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כי זה רק הקב"ה מבטיח אם יעבדו כל הזמן והבן אז המשל שדומה לכמשל וקלרתי ודי למבין :

מתניתי' מאימתי קורין את שמע בשחרית שכן דרך בני מלכים לעמוד וראיתי בתוי"ט שכתב הרב וכן כתב הרמב"ם שכן הלכה ואע"ג בסוף פרק י"ד וריש פרק י"ח דשבת פסקו דלא כמ"ד כל בני ישראל בני מלכים הם ועיי"ש. ולע"ד הא כבר באתי לעיל ע"פ גמרא תענית דאמר שם שאני משה כיון דהולרך לרבים כרבים דמי וא"כ גם מלכים דהולרך לרבים כרבים למי' ותולין זמן ק"ש בהו דרבים ניכהו ואף דבני ישראל לאו בני מנכים הם והבן :

תוס' ד"ה כל הסומך גאולה לתפלה וא"ת והלא כל העולם סומכין גאולה לתפלה ומאי רבותא דרב ברוכא והקשתי על התוס' מדוע לייך על כל הסומך הו"ל לליין דלא פסק חוכא וכן הקשה בספר סמיכת חכמים בשם רליף האהבה וגם הקשה מדוע לא מקשה למה נקט זימנא חדא סמך דמשמע תו לא. והנראה לע"ד דכוונת התוס' בקושיא כיון דכבר העיד משום קהל קדישא כל הסומך גאולה וכו' אינו ניזוק כל היום כולו א"כ מאי רבותא במלוה הזו הא מתן שכרה בלידה וא"כ לעולם אימ' לך דלא שמח במלוה אלא משום דבטוח דבאותו יום אינו ניזוק לכן שמח בה' :

ואפשר זה אולי כוונת התוס' כל הסומך גאולה וכו' וא"ת והלא כל העולם סומכין גאולה לתפלה אם כן הדבר שבאותו יום אינו ניזוק א"כ לא רק רב ברוכא אלא כל העולם יזהר במלוה הזה על זה תירץ התוס' וי"ל לומר דהכי קאמר כל הסומך גאולה לתפלה כותיקין שקורין ק"ש קודם הנך ותפלה לאחר הנך בה"ג אינו ניזוק כל היום כולו אבל אם מתפלל כדרך שאנו מתפללין וסומך גאולה לתפלה בה"ג לא נאמר דאינו ניזוק ואף שיש לו שכר סמיכת גאולה לתפלה ועיי' בסמיכת חכמים שכתב ג"כ דוקא בה"ג אינו ניזוק והנה יש לומר דרב ברוכא תמיד היה מתפלל כותיקין וסומך גאולה לתפלה כותיקין ועל זה לא שמח כלל כי מתן שכרה בלידה אבל פעם אחת יש לומר דאיחר עלמו מאיזה סיבה מלקרות ק"ש כותיקין והיה מתפלל כדרך כל אדם במאוחר וסמך אז גאולה לתפלה אעפ"כ לא פסק חוכא מפומא כולי יומא דאז אינו מתן שכרה בלידה דאינו ניזוק אעפ"כ שש ושמח במלוה עלמה וזה בכוונה דאדם גדול היה ושמח במלות דייקא רק משמח במלות ולא במתן שכרם וכנון :

דף י אמר לי' האי לדוקי לרבי אבוהו וכו' למה כתמכה וכו' אנו דורשין סמוכין לא קשיא לו דאמר ר' יוחנן סמוכין מן התורה מנין וכו' למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג מגוג וכו' אלא הכי קמי הוה והקשה בספר סמיכת חכמים דעדיין לא נתרץ

קושית הלבוש ולענ"ד לא הבנתי דשפיר מתורץ דע"כ פרשה למה רגשו גוים הוא פרשת גוג וא"כ שפיר דצריך לסמוך פרשת אבשלום לפרשת למה רגשו גוים וא"ת א"כ הו"ל להתחיל ספר תהלים במזמור לדוד בברחו מפני אבשלום ואז פרשת גוג ואז פרשת אשרי האיש והיה זה תחלה וגם מסמיך זה אינו דדוד רוצה להתחיל ספר תהלים באשרי דחביבי עלי דדוד ולכן צריך לסיים באשרי וצריך להתחיל אשרי האיש ג"כ מיד להביא למה רגשו גוים כדי לסיים באשרי ואז פרשת גוג וכוון כדי להסמיך ובזה מאוד יובן פירש רש"י שפירש הכי נמי הוה סופה להיות יפה פירש דסופה להיות דזה הפרשה למה רגשו גוים לפי דעת רש"י לעתיד על משיח לכן מפרש סופה להיות ודוק :

שוב ראיתי בלב"ח למה נסמכה פרשת אבשלום שהובא כן והא דלא הקדים פרשת דבברחו מפני אבשלום גם לפרשת גוג כלענ"ד שרצה דוד שיהי' פתיחת ספר תהלים באשרי וסופו באשרי בפרשה זה וברוך שכוונתי ובודאי לכוון הפירש בתירוץ הגמרא הנ"ל בלי פיקפק לפקפק :

גמרא ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה והקשה בלב"ח איך אמר דוד שירה על מפלתן הרי מפורש במס' מגילה דף י' ע"ב כשטבעו מצרים בים לא הניח הקב"ה למלאכים לומר שירה שאמר להם הקב"ה מעשה ידי טבעו בים ואתם רוצים לומר שירה וכתב הלב"ח וראיתי למהרש"א בח"א לעיל דאמרינן שלא אמר דוד הלולי' עד שראה במפלתן של רשעים שכתב מכאן קשה למה שכתבו אחרונים בשם המדרש שאין אומרין הלל ביום אחרון של פסח משום שאמר הקב"ה מע"י טובעים וכו' והרי כאן כאמר בהיפוך דוקא במפלתן אמר דוד שירה עכ"ל מהרש"א . והקשה בלב"ח ולא ידע איך נעלם ממאור עיני מהרש"א שהיא גמרא ערוכה ממס' מגילה . ולענ"ד משם לא קשה כי מבואר שם וא"ר יוחנן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקב"ה מע"י טובעים בים א"ר אלעזר הוא אינו שש אבל אחרים משיש ומפרש רש"י כשנתחייבו כליה בימי המן היו אויביהם שמחו להן והכראה הקב"ה אינו משמח אבל הבן אדם שש והנה מלאכים שרוצים לשמח הקב"ה והקב"ה ע"כ אינו שש. א"כ ממילא המלאכים לא יוכלו לומר שירה אבל הבן אדם משיש ועוד לבן אדם אם נאבד הרשע שלא יקלקל חבירו . לכן לא תקשה ממגילה שם איירי במלאכי ה' אבל דוד שפיר יוכל לומר שירה לכן תקשה ממנהג דגם אנחנו לא אומרים שירה הלל ביום אחרון של פסח ודוק היטב :

ולאחר העיון אמרתי גם גוף הקושיא יוכל לתרץ דהנה ראינו ג"כ משה רבינו שר שירה לה' אז ישיר משה עת מפלתן של רשעים של מצרים וא"כ ראינו בעת הזה ע"כ יוכל לומר שירה אבל הדבר כן הוא לענ"ד בשעת מפלתן בעת הזה ברגע שימות הרשע ונאבד מן העולם אז בודאי אל יאמרו שירה כי ברגע הזה לצער לפני קב"ה וכמו דוגמא אל תרצה חבירך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו אבל אם כבר מת הרשע ונאבד מן העולם ועבר שעתו אז שפיר יוכל לומר שירה שכבר איננו פה אתנו וזה פירש הגמרא ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה היינו בעת הזה אשר היו טובעין בים אמר הקב"ה מעשה ידי טובעים היינו שעכשיו טובעים בעת הזה שטובעים איך יאמר שירה אבל לאחר כך שכבר נאבדו יוכל לומר שירה וזה ויושע ה' וכו' וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וכבר היה מת ועבר מפלתן אשר עשה ה' במצרים אז ישיר משה את השירה הזאת :

ובזה נראה לענ"ד כוונת דוד והגמרא פה שאמר ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה והנה הכוונה כך הוא שראה במפלתן וכבר עבר העת יתמו חטאים מן הארץ שכבר תמו ורשעים עוד אינם שכבר איננו וכבר נאבדו מן העולם אז ברכי נפשי את ה' הללויה דייקא אז יוכל לומר שירה לאחר שכבר נאבדו:

ובזה ניחא לי דקדוק אחד אשר דקדקתי בכל שאר שירות אמר ברכי נפשי מעיקרא דר במעי אמו אמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי תחילה ברכי נפשי אח"כ כל קרבי שמורה על בטן אמו יצא לאויר העולם וכו' ברכי נפשי פתח מ"ד בברכי נפשי יונק משדי אמו אמר ברכי נפשי ואל תשכחי כל גמוליו וכן הסתכל ביום המיתה התחיל ברכי נפשי ואז אמר תסתיר פניך. ולמה במפלתן של רשעים אמר תחילה יתמו חטאים ורשעים עוד אינם ואז אמר ברכי נפשי באחרונה . ולפי הנ"ל מאוד נעלה כי אם ככה היה אומר תחילה ברכי נפשי ואח"כ יתמו חטאים הייתי אומר דהוא אומר ברכי נפשי בשעת מפלתן ממש לכן החליף ואמר ככה יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם אם כבר עברו ואינכו אז ברכי נפשי את ה' לאחר מפלתן אני אומר שירה ודוק היטב. ובזה ניחא לי ג"כ דברור' אמרי' דלא יתפלל דיתמו ואיך אמר דוד שירה ולהנ"ל ניחא דוד רק אמר אם כבר עברו ואינכו ובזה ניחא לי גם לעיל דלא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים דייקא עד שראה היינו שכבר היה מפלתן ולא עד בכלל אלא לאחר שראה מפלתן אמר שירה.

ולפי אלה יפה הקשו מהרש"א דוקא מסך מדרש ומנהג דגם היום אנו אין אומרין הלל ביום אחרון של פסח והרי כבר עבר מפלתן ואפשר לומר משום דמלאכים ביקשו אז לומר שירה בשעת מפלתן והקב"ה לא הניח להם כיון שנדחה אינו חוזר ונראה אבל אעפ"כ מנהגינו היום דאמרינן הלל ביום אחרון של פסח וזה מאוד נעלה כאשר באמרנו שכבר עבר מפלתן יוכל לומר שירה. ועיין בתשובת חות יאיר סי' רכ"ה דפסק לאמר ביום ז' של פסח והחיות ובזה ניחא לי עוד קושיא אחד שהרגיש המהרש"א בסנהדרין פרק א' דיני ממונות שאיתא במדרש שביקשו מלאכי שרת לומר שירה בים אמר הקב"ה עדיין לא אמרו ישראל משמע שלא דחה אותם לגמרי מלומר שירה ואיתא בתשובת חות יאיר וכתב הרבה קהילות באשכנז נוהגים שלא לאמר האופן וחיות ישוררו בז' של פסח לפי הגמרא מגילה שלא יאמרו מעשה ידי טבעו בים וכו'. וכתב בסוף דבריו לפי המבואר במדרש אמרו המלאכים שירה לאחר שאמרו ישראל וכיון למדרש הזה שאמר הקב"ה עדיין לא אמרו ישראל עיי"ש. ולכאורה דברי חות יאיר תמוהין כי אין לסמוך על מדרש אם המדרש חולק על הגמרא ולהנ"ל מאוד נעלה בגמרא רק קאמר בעת שראה מפלתן בשעת המפלה ממש בודאי אין לומר שירה ולכן שפיר המדרש שהקב"ה אמר לאחר שאמרו ישראל שירה אז יוכלו לומר גם המלאכים כי הישראל רק אמרו כשכבר ראו מצרים מת על שפת הים ואם כבר עבר אז יוכל לומר שירה ואז גם המלאכים יאמרו ולפ"ז שפיר פסק החות יאיר בז' של פסח דיאמרו החיות שהיום הכל עבר ויוכל לשמוח שעוד איננו וכוון לפסוק כן באבוד רשעים רנה אם כבר עבר הזעם והחימה השמחה והשירה אינו מן התימה אלא הוא כהלכתה וכתקונה :

תוס' ד"ה כל פרשה שהיתה חביבה על דוד וכו' וא"ת מאי כל הפרשיות והא לא אשכחן שום פרשה אחרת שמתחלת באשרי ומסיימת באשרי ולענ"ד נראה דכונת התנא שנקט כל פרשה שהיתה חביבה וכו' פתח וסיים באשרי היינו שיש בפרשה זאת שני פעמים אשרי וזה חביב עליו בפרשה אחת שני פעמים אשרי ולאו דוקא דקאי על פתיחה וסיומא ולפ"ז יש עוד שסיים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו וגם שם סוף פסוק הוא שסיים באשרי ופתח באשרי בסוף הפסוק ונראה וגם אשרי תמימי דרך אשרי נוצרי

כולרי עדותיו גם שם שני פעמים אשרי. ולכאורה אמרתי ראיה לדברי כי לפי פירש התוס' שזה הוא חביבות שקיים במה דפתח קשה לי גמרא לעיל דף ד' ע"ב אמר רב אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן עולם הבא והקשה הגמרא מ"ט משום דאית באלף בית וא"כ לפי פירש התוס' מדוע לא קאמר משום דאית למעליותא דזה המזמור פתח במה דקיים פתח בתהלה וקיים בתהלה והו"ל לומר משום דאית ב' תרתי ואף שהככת מזון ופתח במה דקיים לא יוכל לתרץ כי גם הלל הגדול איכא פתיחה מעין סיומא פתח בהודו וקיים בהודו וגם איכא הככת מזון אבל זאת יוכל לתרץ כי יש באלף בית וגם קיים במה דפתח. ולאחר כתבי זאת מצאתי בפ"י שם בגמרא שהקשה כן [ולכאורה הוה נראה לומר דבר נאה כי בלאו הכי עוד הקשתי על הגמרא שם דמתרץ דאית ב' תרתי הככת מזון וגם באלף בית הא איכא עוד וגם איכא הככת מזון אבל זאת יוכל לתרץ כי יש באלף בית וגם קיים במה דפתח ולאחר כתבי זאת מצאתי שם בפ"י שהקשה כן] :

ולאחר העיון אמרתי ראיה ברורה לתוס' כיון דקאמר פה שכל פרשה שהיא חביבה על דוד פתח באשרי וקיים באשרי ולדידי כאשר בארתי תרי פעמים אשרי חביב א"כ קשה מדוע לא פתח בתהלה לדוד באשרי וקיים באשרי מאחר שזה הפרשה הוא יקר מאוד דאמרה הוא בן עולם הבא אלא ע"כ ראיה דחביבה' הוא דפתח במה דקיים וזה שפיר ג"כ תהלה לדוד כן ובזה תבין תירץ של פ"י שתירץ דלכן לא אמר פה זה המעליותא משום דיש לומר זה גופא לכן פתח במה דקיים משום דחביבה ות"ע דחביבה זה הפרשה משום דיש בה תרתי הככת מזון ואיתא באלף ובית ולפ"ז ראיה לתירוץ התוס' דזה הוא חביבות אם יתחיל וקיים בחדא וגם לדידי כראה מאחר דיש לתרץ ג"כ דחביבא הו"ל להזכיר תרי פעמים אשרי לכן באמת תקנו לנו אנשי כה"ג טרם תהלה לדוד לפתוח באשרי :

ע"ב אמר רב יוחנן משום וכו' כל התולה בזכות עצמו וכו' והקשה בספר נחלת יעקב הא רש"י מפרש פרשת ואתחנן אע"פ שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם והקשה מגמרא פה משמע מר"י דע"כ אין לתלות לצדיקים בזכות עצמן וכו' ולע"ד נראה פי' אחר בדברי רש"י שהרי ידוע למה ביקש משה לבוא לארץ וכי לאכול מפריה הוא צריך אלא רוצה לקיים מצות אשר רק המה בארץ והנה כל בקשת משה היה רק לעשות מעשים טובים בארץ הקדושה וא"כ היה לתלות משה בקשתו ולומר שהוא רק מבקש עבור מעשים הטובים שיעשה בארץ ולא להנאתו הוא מבקש אלא רק עבור ה' אעפ"כ גם בזה לא היה מבקש והוא מבקש מה' כאלו כוונו רק להנאתו וכאשר הוא רק מתנת חנם לו דלא שייך מזה לקב"ה כלום כי אם תצדק מה תפעל לו וזה אע"פ שיוכלו הצדיקים לתלות במעשיהם הטובים שהמה בדין יבקשו ויאמרו אנו רק מבקשין כל בקשתינו לעשות נחת רוח לה' אעפ"כ רק מבקשים מתנת חנם כאלו רק לתועלת עצמן ולא יעבדו בזה הקב"ה והבן :

ועוד בארתי כי בפשיטות גם על מעשים הטובים אין לבקש שום זכות וגמול כי גם למעשיהם הטובים הקב"ה עוזרו כמבואר לולא הקב"ה עוזר אין אדם יכול מיצר הרע וא"כ גם מעשה הטוב שאדם עושה הוא בעזרת האל יתברך ואיך יבקש שכר אבל אמרתי עדיין יוכל הבן אדם לבקש שכר עבור התחלה כי הבא לטהר מסייעים לו אבל הבן אדם צריך לפתוח וכו' והקב"ה עוזר לגמור וא"כ היה משה יוכל לבקש על התחלת המצוה אבל גם זה לא ביקש ואמר הקרא טעמו וכמוקו והיינו ואתחנן מתנת חנם רק מבקש ואע"פ שיש לתלות במעשיהם הטובים גם לזה לא מבקשים כי הקב"ה המסייע ואם תאמר דיבקשו

עכ"פ על התחלת המצוה על זה אמר משה אתה התלות להראות וכו' דייקא גם ההתחלה שלך הוא וגם ה"ית מסייע לכן רק מתנת חנם אני אבקש והבן :

מתניתי' ב"ש אומרים וכו' עיין לעיל דף ב' שם בארתי השייך לזה והקשתי לתירץ עד דקאי בשחרית פרש מילי דשחרית הא יש בכתיים משנה הזאת עיין לעיל :

דף י"א רש"י ד"ה בשחר מברך וכו' כדאמר בברכות בירושלמי שבע ברכות הללו על שם שבע ביום הללתיך ולריך עיון על רש"י הנ"ל שמפרש דוקא פסוק הזה הלא בירושלמי עוד מן דאמר והוא ר' קימ' בשם רשב"ג על שם והגית בו יומם ולילה שתהיה תעת יומם ולילה שוין ועוד נראה לדקדק על רש"י אם טעמא הוא מלד שבע ביום א"כ הו"ל ודאי לקרות ערבית עוד מבעוד יום אז הוה שבע ביום משא"כ אם קורין בלילה א"כ לא הוה שבע ביום אלא שבע ביום ובלילה ואפשר לדחוק ולומר יום ולילה נקרא יום כולה. לכן נראה לע"ד באמת זה המ"ד בירושלמי בזה מחולקין זה סובר כמבואר תוס' לעיל מבעוד יום הוא תפלת ערבית ועיקר הוא התפלה של ביהכ"נ לכן סובר על שבע ביום הללתיך דאז הוי ביום שבע אבל אידך המ"ד בירושלמי סובר בלילה לריך להתפלל ערבית וא"כ לא הוי שבע ביום לכן מפרש והגית בו יומם ולילה וככון מאוד :

אך לפ"ז רש"י דמפרש לעיל במתניתי' ריש מס' לפיכך חובה עלינו לקרות משתחשך א"כ ע"כ הו"ל לפרש כאידך מ"ד דטעמא הוא משום והגית בו אבל הנראה רש"י לדקו ובזה מתורץ קושית תוס' לעיל שהקשו על רש"י דקאמר וקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא הקשה התוס' הא לריך לברך בערבית שתים לפניה ושתים לאחריה. ולהנ"ל מאוד נעלה בודאי בזה הברכות יצא במה שהתפלל בביהכ"נ בעוד יום בערב כי מבואר לרש"י דנקט מלד טעמא שבע ביום הללתיך ואז בודאי נכון להתפלל כל השבע ברכות בעוד יום וא"י דלריך לעיקרי ק"ש זה יצא בק"ש שעל מטתו אבל עיקר התפלה אין שייכות כלל לק"ש כמבואר בתשובה רשב"א וכיון שאנו נוהגין להתפלל מעריב עוד מבעוד יום בודאי על שם שבע ביום הללתיך לכן הביא רש"י שבע ביום ודוק היטב :

ע"ב גמרא אלא אמר רבא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום וכו' ודקדקתי בדברי רבא מדוע לא מפרש תחילה אמאי דקא מקשה הגמרא הלא כל הקושיא היא מדוע קאמרינן יוצר אור ובורא חושך ולא אמרינן לישנא מעליא והו"ל לתרץ כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה ללא לורך הוא ואם גם אנב גררא הביא הו"ל להביא באחרונה וכבר הקשה כתי' ברבינו יונה וזה לשונו ויש שואלין למה לריך כלל לומר מדת יום בלילה שלא די כשיאמר מדת יום ביום ומדת לילה בלילה ועיי' :

ובדרוש אגדה שלי אמרתי להבין חידות חכמינו והוא כמו שביאר שלל"ה דף ד' ע"ב כל האומר תהלה לדוד שכתב דוד רמזה ורלה להזכיר ולהזהיר התדוכה בעוני ויסורים שלא יהיה סוכה בה' וגם שמקבל הטוב שלא יתגאה בטובו ולא יבעט במשרו ועיין שם :

והן אמת פקח עיניך וראה כי יש שני דרכים מסוכנים אשר גורמים להרבות פשעים ולהביא דרך החיים וירא' שמים הראשון הוא אם זוכה הבן אדם לעושר וגדולה ויתענג מכופת לוף מתוק מגדי הארץ ופריו וירב טובו על כל גדותיו אז וישמן ישורן ויבעט מבעט מרוב כל ישכח את יולרו ולא יזכר אל עליון וכונב ישופט אשר בראשו ישתקעו בטיט החומר ובמלוכלות שתאות המגונות וכמאמר חכמינו אין ארי כותם וכו' אלא מתוך קופה של בשר ותו היא חדא אשר בקל יפול. הנופל הדרך השני אשר יסגור לב האדם מלהשכיל בירא' ה' אם פגמי הזמן

פנמו בו ויגון ואנחה ישובבוהו ודרכי הצלח' ממנו נעדרים זאך רע עליו ישכון ובביתו אין כל ובזיעת אפו יאכל לחמו את עניות מעבירו על דעת קונו ושוכח בה' הרחמים ועיניו עם מלאות השמימה להבין בדעתו ובשכלו לחבב התורה ועבודה ועכן החושך גם דרכי ה' יסתירו ממנו ותופש מה שלבו חפץ. אבל יבין הבן אדם קרוץ מחומר מה מועילו גם בזה השני דרכים לעמוד תוקף ולעלות במסילה אל דרך הקודש ולהסתכל תמיד כלפי מעלה ויזכה לקיים המצות והתורה ולהיות על ראשו כזר הפארה בירא' ה' הטהורה בכל עת ועונה אף אם יושיבהו ה' במחשכי החושך ייחן בטח ושאנן ויאמין על ישועת ה' להטיב לו באחריתו ויסיר שבט אפו ובכפלים יכחתו ערב ילין בכי ולבקר רנה קול להלה ושמחה ויבין כי לא לכלה ישכח ה' את האדם ולא לעולם שבר על שבר ידבקו והכל יתהפך בגלגל החוזר שב ומהר מקים מעפר דל ולהרים מרום הרים. ובכן לא יקע האדם הנכאה מאהבתו השזה ממלותיו הישרים והטובים ויתן תקותו ובטחונו בה' אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו. וגם למי אשר השעה מצלחת וכל אשר פונה יצליח יחשוב אף אם עלה על גבהי ורום המעלות והגיע בהרי הצלחות עד ראש הגבעה אף משם יורידהו השם עד עומקי התהום ואבדון קשת גבורים חתו וכו' ובכן גם המתברך ברב טוב אל יתגאה ויעמוד על קו היראה תמיד וישא עין ויביט ויתענג משלחן ה' ולא ינתקו ממנו מוסרות האהבה עזה אל ה' ותורתו וידוע הצלחה מכונה בשם יום כי אז שמש זרח לו ולצרות מכונה בשם לילה כי אז חושך בגבולו וא"ש רבא כדי להזכיר מדת יום בלילה דייקא אם שבא לו לילה עת מכאוב ודאגה יזכיר במדת יום כי תקותו גדול כיום ועוד יזרח לו שמש הצלחה ואחר לילה יבוא יום ויסיר יגון ואנחה ולא יסגור ממנו מעין הברכה וישפיע ה' רב טובו עלי ראשו ואל יערוד סרבה ואל ידאוג הרבה ויהי' לבו בטוח ונכון בה' ואל ישכח מלעבדו בלבב שלם ולהיות הולך תמים ומדת לילה ביום ובעת שהוא יום לו ופתוח לפניו ארובות השמים המשפיעים שפע וברכה בכל גבולו אל יבעט ואל יתגאה ויזכור עוד במדת לילה אחר יום יוכל לבוא לילה ויתהפך הגלגל ממעלה למטה וילך מטה מטה ותחת ברכה יגון ואנחה ואבירי לב יצעקו מכאב לב בגלגל החוזר בקל ומהר ידבק שבר על שבר וכל הטוב בהרף עין יעבור וזה שאנו מתפללין כל יום כדי להזכיר תמיד במדות הללו ולהזהיר באלה ויהי' לבו לעינים כמען להתענג בדשן נפשינו ויחזיק התורה והאמונה בלבנו וזה הפירש גולל אור מפני חושך דייקא אף שהוא חושך גולל אור ויבוא אור וחושך מפני אור אף שהוא אור יבוא חושך אחר תוגה שמחה ואחר שמחה תוגה להבין ולהשכיל כי ישרים דרכי ה' לדיקים ילכו בה בין יום ובין לילה בין בהצלחה ובין באנחה ה' לבאות שמו ועליו להשליך יהבינו והוא יעמוד בעדנו לעבוד אותו באמונה שלימה :

ובזה באתי לנכון יובן כל דברי רבא כי גם דקדקתי מלשון אלא. אמר רבא משמע שחזר מכל התרולים

והא זה התירוץ משום לישנא מעליא עוד צריך לומר ולהנ"ל יש לומר כי מבואר באלשיך שלום מיקרי שים שלום בין גוף נשמה והיינו אם הבן אדם הולך בדרך היראה אז יש לו שלום בין גוף לנשמה עי' בפתיחה שם. והנה בזה שהקב"ה ברא האור וגם החושך בזה עושה שלום בין גוף לנשמה בלי לבעט אחר ההבל ולהיות אך ירא ה'. וזה כוונת הפסוק לדעתי עושה שלום דייקא בזה עושה שלום ובורא את הכל יען שבורא הכל האור וגם החושך הטוב והרע זה הוא השלום וכוונת הגמרא ברע בלחודא לא היה שלום תמיד רע בלי טוב אין הבן אדם יוכל לסבול והיה מעביר אותו על דעת קונו אבל יען שבורא הכל הרע וגם הטוב אז יעמוד האדם על מכונו ובגבולו בגבול יראת ה' הטהורה גם טוב לאוד לא היה טוב כי היה מבעט ורע לחודא ג"כ לא היה יוכל לעמוד. לכן בורא ה' הכל וזה יעשה השלום בין גוף ונשמה וא"ש רבא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום ובחד לחודא להזכיר מדת לילה ביום עוד לא היה די אלא תרווייהו צריכא גם בלילה להזכיר שיבוא עוד יום והטוב ואז שפיר הפסוק עושה שלום ובורא הכל כהנ"ל מתורץ ולא צריך לאסיק ללישנא מעליא והבן. ובכן שפיר דמפרש רבא כמי תחילה להזכיר מדת יום בלילה כי רבא גם רוצה לתרץ מדוע כתב ובורא את הכל הו"ל למכתב ובורא רע ובכן לכן כתב הכל גם הרע גם הטוב כדי להזכיר מדת יום בלילה גם בעת רע עוד יוכל לבוא אחר הרע הטוב וזה ובורא הכל כאשר בארנו :

תוס' ד"ה שכבר נפטר באהבה רבה עד הילכך נימרינהו לכולהו ותמה הצל"ח למה ליין התוס' על נימרינהו לכולהו הא בכל התוס' הזה לא מצינו שידבר מזה עיי"ש. ולפ"ד נראה לפרש ולבאר ע"פ מה שראיתי בספרי מגדים בא"א אברהם סי' מ"ז ס"ק ל' שכתב קשי' לי דרב יהודה דאמר ב"ה אהבה רבה פוטרתם לשיטתו דברכת התורה קצרה שאין חותמת בברוך ופוטרת אהבה רבה ברכת התורה שהיא כמי קצרה משא"כ שמחבר דפוסק ואומר והערב משמע מדיכא א"כ לכאורה זיכה שערו לבי תרי דכל המסכה מארוכה לקצרה לא יצא ותירץ ומיהו י"ל אכן קי"ל אהבה רבה סמוכה הוי כמ"ש בסימן ס' ס"א דסמוכה הוא א"כ ארוכה מיקרי וכברכה אחד דמיא אבל בחדושי רשב"א משמע דאהבה רבה אין סמוכה ולפ"ז אין פוטרת לדידן : ובהיות כן זה שרוצה התוס' לבאר פה שרי"י דקאמר שכבר נפטר באהבה רבה יש לומר לכאורה דוקא לר"י דסובר דכל ברכת התורה הי"א אשר קדשנו לעסוק בדברי תורה והוי קצרה כספרי מגדים הנ"ל ושפיר דיוצא בברכת אהבה רבה משא"כ אם פסקינן דנימרינהו לכולהו וא"כ גם והערב כא צריך לומר והו"א כאשר רוצה הפמ"ג אהבה רבה אינו מועיל דכל המסכה מארוכה לקצרה לא יצא לכן קאמר התוס' שכבר נפטר באהבה רבה עד הילכך נימרינהו לכולהו גם אם אמרינן דנאמר לכולהו ג"כ פוטר באהבה רבה ואמת הטעם שי"א דאהבה רבה הוי ברכה הסמוכה והבן

עוד יש לומר דבר כזה והוא מחודד דיש לומר במסקנא ג"כ אם אמרינן דצריך לברך ג"כ והערב עכ"פ שייך גם להרשב"א דלא הוי סמוכה לחברתה לומר ברכת אהבה רבה פוטרת לכל הפחות ברכה אחת לעסוק בדברי תורה דזה ברכה בפני עצמה ושפיר פוטרת אבל יש לומר כל אלה דיוכל לפטור סוף ברכה אחת כזה והשאר צריך עוד לאמר (וכמו שמבואר סי' קל"ט ס"ט מי שקראו לתורה קודם ב"ה נפטר מברכה אשר בחר בנו אבל לעסוק וגם והערב צריך לומר) וא"כ יש לומר כמי לענין זה הברכה פוטר אהבה רבה אבל אמרתי התינח אם למסקנא דקי"ל דג' ברכות הן וגרסינן הערב בלא ו' א"כ שפיר יוכל לומר אהבה רבה פוטרת ברכה לעסוק בדברי תורה אבל אם גרסינן והערב בו' א"כ לא יוכל לפטור סוף ברכה ברכה אשר קדשנו לעסוק מתחיל בברוך וסיים בברוך דגם והערב שייך לזה א"כ הוא ארוכה ולא יוכל לפטור באהבה רבה וגם זה הברכה אשר בחר בנו גם זה הי"א ארוכה דמתחיל בברוך וסיים בברוך אתה ה' נותן התורה וא"כ לא יוכל לפטור סוף ברכה והאיך שייך למסקנא דיפטור ועי"כ צריך לומר באמת ג' ברכות הם ולא גרסינן והערב בוי"ו אלא הערב בלא וי"ו וא"כ שפיר יוכל לפטור לכל הפחות זה ברכה אשר קדשנו לעסוק בדברי תורה :

והנה מבואר ברא"ש לר"ת שגורס והערב לא הוי רק ב' ברכות ולמי שגרס הערב לא הוי ג' ברכות וקאמר הרא"ש ע"כ לר"ת צריך לגרוס אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו כי רק שני ברכות איכא משא"כ אם ג' ברכות שמה אז שפיר הגירסא הילכך נימרינהו לכולהו

לכולהו והכא כבר בארנו אם הברכות הנה ג' אז שפיר יוכל אהבה רבה לפטור לכל הפחות ברכה אחת דלא איכא ברכת לעסוק בתורה קצרה משא"כ אם רק ב' ברכות אז ליכא למימר דיפטור אהבה רבה כי אין שום ברכה דקצרה כהנ"ל ולכן מפרש התוס' שפיר שכבר נפטר באהבה רבה גם למסקנא ולכאורה קשה איך יוכל לפטור אהבה רבה הרי היא קצרה ואינו פוטר ארוכה ועל זה מפרש התוס' עד שילך כימריכהו לכולהו ככה הגירסא וא"כ איכא ג' ברכות ולא גרסינן כימריכהו לתרווייהו וא"כ גם במסקנא שפיר שייך אהבה רבה פוטר לכל הפחות ברכה אחת כאשר בארנו ונכון ומושכל :

ולדעת הפרי מגדים בארנו גם דעת התוס' דפוטר הכל אף באהבה רבה אף למסקנא דכימריכהו לכולהו דגם האהבה רבה מיקרי ארוכה דסמוכה היא והמבין יקרב את אשר יבחר :

ועוד בפשיטות יש לפרש דברי התוס' הנ"ל דיש לומר הא דקיים פה הגמרא שכבר נפטר באהבה רבה יש לומר כמה דאפסיק הילכך כימריכהו לכולהו אבל לאחר דאפסיק הילכך כימריכהו לכולהו דאינו להדיא אף אם מברך ואמר לעסוק בדברי תורה דילא אעפ"כ אמרינן דיאמר כולהו. ועוד ביותר יש להסביר ולומר דאשר בחר בנו מכל העמים הוי מעולה שבברכות א"כ הו"א כיון דמעולה שבברכות היא אף שנפטר באהבה רבה אעפ"כ לאמרה ולברך ברכה המעולה אשר אינו בתוך אהבה רבה לכן קמ"ל התוס' פה אף לאחר דמסיק הילכך כימריכהו לכולהו אעפ"כ ברכת אהבה רבה פוטרת לכל הברכות וכוונת התוס' שכבר נפטר באהבה רבה עד שילך כימריכהו לכולהו דייקא הכוונה עד שילך היינו אף למסקנא דאמרינן הילכך כימריכהו לכולהו אהבה רבה פוטרת ג"כ ובכלל אהבה רבה הוא. וגם עד זה פוטר אהבה רבה ואף שהלא הלשון קשה בתוס' להבין כך עם כל אלא לחומר המילתא בארנו ואפשר לכוון באלה וטעמא כי אהבה רבה קיים הבוחר בעמו ישראל באהבה וזה ג"כ בכלל אשר בחר בנו והבן. והאהבה זו תורה כמבואר במס' סוטה דף כ"א דבר אחר עבירה מכבה אהבה עיי' רש"י שם שמפרש אהבה זו תורה והבן :

איתא בדין סי' מ"ז נשים מברכין ברכת התורה עיי' טו"ז ומג"א שרוצים לומר תחילה משום שגם נשים חייבין ללמוד תורה שבכתב וגם הדינים שייכים להם ובפרט סיימו דפרשת קרבנות גם המה חייבין לאמרו וצריכים לברך ברכת התורה משום פרשת קרבנות ובלימוד כמי חייבים כמוכח ביו"ד רמ"ו סי' י"ב בהג"ה מ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה . ועל זה נראה לי קצת עיון דהא מוכח פה סימן מ"ז ס"ק ב' שמהרהר בדברי תורה אין צריך לברך וה"ה דיוכל לפסוק דין בלא כתיבת טעם וא"כ עדיין לא שייך דאשה צריך לברך משום דצריכה ללמוד דינים השייכים לה הא יכולה ללמוד דינים שלה בלא כתיבת טעם ואפשר לומר אם ילמדה בלא כתיבת טעם בקל ישכח מלבה ובכן מצוה ללמוד עם כתיבת הטעם. עוד יש לי עיון הא מוכח שם ביורה דעה אבל תורה שבכתב לא ילמוד אותה לכתחילה וא"כ כיון דלכתחילה לא ילמדה ממילא היא בודאי אינו מחייבת ואיך שייך ברכה אשר קדשנו ול"ע דברי הטו"ז שכתב תורה שבכתב חייבין נשים ללמוד ולענ"ד מחוורתא דאשה צריך לברך ברכת התורה משום פרשת קרבנות דגם היא צריכה לאמרה ולפענ"ד נראה לומר כיון שאשה אינה חייבת בוהגית בו יומם וכו' וא"כ שייך גם היסח הדעת ואם האשה ילמוד תורה ביום לאחר ברכת התורה בשחרית כגון באמצע היום הו"א דמברכה ועיי' ללי"ש שלידר לומר כן ולענ"ד לא מברכה כי היא אינו מחויבת בלימוד תורה והא דמברכה בשחרית משום פרשת קרבנות. ובזה נראה לענ"ד אם האשה רוצה ללמוד תורה קודם ברכת השחר וברכת התורה לא צריכה לברך ויכולה ללמוד בלא ברכה כי היא אינו מצוה ללמוד :

ובזה נראה לי דרוש אחד לדרוש מה שאמר שלמה בחכמתו על אשת חיל פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה ולהנ"ל נראה חכמה זה תורה כמבואר רש"י סוטה אני חכמה שכנתי . והנה אנשים לא יכלו לפתוח בחכמה היינו בתורה כי צריכים לברך תחילה ברכת התורה אבל פיה פתחה בחכמה מיד יוכל לפתוח בתורה בלא ברכה ואמר טעמא שתורת חסד על לשונה כי היא אינה מצווה ועושה בלימוד התורה ורק התורה היא חסד על לשונה חסד היא ממנה אם למדה תורה והבן. אבל דינים השייכים לה זה צריכה ללמוד ועל זה אם ילמוד בודאי צריכה לברך כמוכח בטו"ז ומג"א דינים השייכים להם צריכים ללמוד . ואפשר לרמז בזה חכמת נשים בנתה ביתה היינו לכאורה ע"כ אינו רשאי לאשה ללמוד כמוכח בדין תורה שבכתב לא ילמוד אותה לכתחילה וא"כ איך שייך חכמה בנשים אם אינם רשאי ללמוד אבל דינים השייכים לה רשאי ללמוד וא"כ עדיין שייך חכמה וזה חכמת נשים היינו שייך חכמת בנשים היינו משום בנתה ביתה שייך לביתה במה שהיא צריכה לבנות ביתה דינים השייכים לה זה צריכה ללמוד וזה היא חכמת נשים שבנתה ביתה שייכים לבנות ביתה דינים השייכים לה והבן :

דף י"ב מקום שאמרו להאריך פשיטא וכו' רש"י ד"ה פתח בברכת תחילה שברכה אומר ע"מ שהכל וכיון שהגיע למלך עולם נזכר שהוא יין שמהתי על רש"י שמפרש כיון שהגיע למלך העולם אף אם היה אומר מלך העולם כמי אדעתא דשכרא ג"כ היה יוצא ולמה מחלק רש"י במלך עולם נזכר וכן בפתח אדעתא דחמרא גם שם מפרש רש"י כשהגיע למלך העולם נזכר אבל יציין בתוס' להדיא מפרש פתח ואמר ברא"ה מלך עולם והוא סבר שהוא יין וגם במחבר ראיתי שגורס כן דמלך עולם שייך לעיקר הברכה ותמהתי על רש"י ואת בעי בזה ככה לפרש ול"ע :

הרמב"ם הלכות ברכות פ"ח הלכה י"א פסק לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר פרי הגפן אין מחזירין אותו וקיים מפני שבשעה שהזכיר את השם והמלכות שהן עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראוי לאותו מין ואע"פ שטעה בסיפא יצא ואין מחזירין אותו . ובהלכות ק"ש פ"א הלכה ח' פסק בשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא שכל הברכות הולכין אחר חתימתן וא"כ הוא סותר את עצמו פה פסק כיון שלא היה בעיקר הברכה טעות אע"פ שטעה בסופה יצא ובק"ש פסק דהולכין אחר חתימתן ועיין בכסף משנה שהאריך מאוד לתרץ . ואפשר לפרש הרמב"ם דהא דנקט פתח ביוצר אור רק משמע לי דפתח רק בברוך אתה ה' אבל כיון שהגיע למלך עולם כבר סיים בטעות ואמר כדבעי וא"כ הסיף היה בטעות ותחילה מלך עולם ומצרפין זה תחילתה לסופה והוי שם ומלכות בטעות והבן :

ולרש"י מאוד ל"ע דרש"י מפרש כאשר הבאתי דעד שהגיע למלך עולם היה הטעות א"כ מלך עולם גם בברכת שחרית בטעות אמר וגם הסיום היה בטעות א"כ מאי מקשה הגמרא אלא לר' יוחנן דיש לומר גם לר' יוחנן ניחא דמצרפין מלך העולם בפתיחה שכבר היה בטעות עד הסיום דמסיים בברוך אתה והוי כבר ברכה בשם ומלכות בטעות משא"כ לגבי חמרא ושכרא אף שאמר במלך עולם מכבר אבל אעפ"כ כיון דהסיום לא היה בטעות לא מועיל כלל כיון שנחסר מעיקר הברכה היינו השם ורש"י מפרש באמת דהגמרא רק בתח"ג מתוקף כיון שהגיע למלך עולם מכבר ול"ע מאוד :

שבתי ורא"י בענין גבורים ס' רי"ע שהוא מתרץ הרמב"ם

הרמב"ם הנ"ל ואומר בודאי גם רבינו מודה אם לא יאמר אח"כ ג"כ שהכל נהיה בדברו בודאי לא יצא דהא עדיין לא בירך כלל והאיך אפשר שיצא בכונה לבד כיון שאמירה שיש הפסקות אבל כוונת רבינו ז"ל הוא דאם סיים בפה"ג אין צריך להתחיל ולומר הברכה שנית כתיקונה ויש לו תקנה לסיים שהנ"ב ולא איכפת לן מה שאמר בורא פרי הגפן כיון שגם גוף הברכה בשם ומלכות היתה בכוונה הראוי לברך וטעות זה שאמר באמצע בפה"ג אינו מגרע הברכה וכמו שהוא באמת לדעת הרי"ף והרא"ש עיי' ואמר שע"כ ככה כיון מדנקט הלשון אין מחזירין אותו וכוונתו רק אין מחזירין אותו לתחלת הברכה אבל אעפ"כ צריך מיד לאמר תוך כדי דיבור שהכל עיי' :

ולע"ד אף המה הגבורים אבל עדיין קיימ' התמיה במה שסיים הרמב"ם סוף דבריו אע"פ שטעה בסופו יצא ואין מחזירין אותו וקאי על כל דבריו הראשונים א"כ נקט בהדיא יצא ואין מחזירין אותו משמע דיצא לגמרי בלי תקון תוך כדי דיבור ודוחק לומר דיצא קאי על תבשיל של דגן ואין מחזירין אותו קאי על כוס של שכר כאשר ביאר ולא זכיתי להבין ואפשר אעפ"כ אמינא ראיה לדברי מגן גבורים דלכאורה קשה על הרמב"ם למה נקט כפל הלשון יצא ואין מחזירין אותו כיון דאמר יצא די אלא דהוא קאי אשלפניו וע"כ בארכו בשכר ובורא פרי האדמה שייך לשון אין מחזירין אותו ועל תבשיל של דגן שייך הלשון יצא והרמב"ם שקאי כעת על כל הני לכן נקט תרווייהו יצא ואין מחזירין אותו יצא קאי על תבשיל של דגן ואין מחזירין אותו קאי על שכר ודוק. אך גם זה קשה לפרש בדברי הרמב"ם דעיקר חסר מן הענין והו"ל לפרש כן להדיא ול"ע :

הרשב"א הקשה הא דאמרינן לאתויי תמרא וקסבר דנהמא א"כ למה לא משנה לאותו דנקט כסא דחמרא בידו וקסבר דשכרא הוא דדא ודא חד טעמא הוא. והנלע"ד בטוב טעם לתרץ דהנה ראיתי קושיא בשם הריב"ל על רש"י ד"ה היינו בעיין דהא ברכת תמרים על העץ ועל פרי עץ אינו עולה לברכת לחם מדוע הביא רש"י ברכה אחרונה ולא מפרש על ברכה ראשונה והן כבר השיב השואל דע"כ רש"י ניחא לפרש ככה דמגמרא משמע כן להדיא דנקט כגון דאכל תמרא וקסבר נהמא הרי דאיירי דכבר אכל וצריך להבין על הגמרא מדוע מפרש דוקא על ברכה אחרונה והנלע"ד דהגמרא רוצה פה לאשמעינן אפי' לאחר אכילה דברכה מעין שלש הוא דאורייתא לכמה שיטות דסוברים ברכה מעין שלש דאורייתא והנה בברכה ראשונה דרבנן ודאי אמרינן כן ופה רוצה לאשמעינן לרבות מזה הכל הולך אחר החתום אף בברכה דאורייתא . ובהיות כן מתורץ קושית הרשב"א שהקשה דהו"ל למנקט דנקט כסא דחמרא וקסבר דשכרא הא זה לא רוצה לאשמעינן דברכה ראשונה רק דרבנן הוא והנה רוצה לאשמעינן אפי' בברכה אחרונה מעין שלש דהיא דאורייתא וע"כ בברכה אחרונה אם פתח בדשכרא לא יצא בחמרא מאחר שלא שייך אפי' אם סיים בדשכרא יצא זה אינו הדין כן פה לא שייך על כולם אם אמר בורא נפשות יצא בברכה מעין שלש על היין צריך ולא יצא בבורא נפשות וכן מוכח להדיא בדין ולכן נקט דוקא בתמרי ונהמי דשייך נמי על ברכה דאורייתא ודוק. ובזה מתורץ נמי קושית הצל"ח מדוע לא נקט פרי עץ ופרי אדמה:

תוס' ד"ה לאתויי נהמא וכו' הקשה הר"ר יעקב וכו' והיה אומר הר"י היינו בשומע תפלה ולא נתכוון לצאת אבל היכא דנתכוון לצאת לברך על היין ונמצא שכר לא מהני עכ"ל. וצריך לי עיון לתוס' הזה א"כ מה פשיטא לי' לגמרא היכא דקא נקט כסא דחמרא וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא דילא אי נמי אמר שהכל יצא. יש לומר כל הנה דאמרינן על כולם אם אמר שהכל יצא אם נתכוון לאותו דבר לברך דידע שם שיש לפניו דלפניו היין והוא ידע דיין הוא ורוצה לברך על היין ומברך שהכל בה"ג יצא דגם על היין יוכל ככה לברך אבל היכא דנתכוון לברך על השכר וסוף נמצא יין בה"ג הוי ברכתו שלא בכוונה דהוא מכוון רק לשכר ונמצא יין ולפי' תוס' הנ"ל בה"ג צריך כוונה כי תוס' החליט בנתכוון לברך על היין ונמצא שכר לא מהני דגם זה שאמר ברוך אתה ה' הוא ברכה ופתיחה שייך לכל מילי אעפ"כ אמר תוס' אם לא נתכוין מיד לשכר אף שייך זה הפתיחה לשכר מ"מ הוא רק ליין כיון א"כ גם פה אף שהכל שייך לכל הברכה אבל הוא כיון רק לשכר ולא ליין לברך ולמה מהני והא דתנן על כולם אם אמר שהכל מהני היינו דוקא אם כיון לאותו דבר שמברך עליו כגון שהיה לפניו יין וכיון לברך על היין ברכת שהכל יצא אבל אם כוונתו היה לברך על המים וסוף נמצא יין לא ידענו אם מהני ברכתו כי הוא לא כיוון ליין ולע"ג :

שוב יש לי להתבונן מאי ראיה הביא הגמרא מהך דקתני ועל כולם אם אמר שהכל יצא דילמא שם איירי מתניתי' דהפתיחה היה כהוגן ברוך אתה ה' באמר כיוון על הברכה הראוי כגון ביין על היין לברך ואח"כ נשבשה לסיום אמר שהכל יצא בה"ג כיון שהפתיחה היה בטוב וגם הסיום אין שקר כי שהכל שייך על הכל בה"ג יצא אבל באמת אם גם הפתיחה בברוך אתה כיוון לברכת שהכל דגם הפתיחה לא היה מענין הברכה הראוי בה"ג אפשר דלא יצא והא דנקט לקמן במתנית' באמת רק נקט סוף הברכה ולא אמר תחילת הברכה רק שאמר שהכל נהי' בדברו משמע שהטעות היה רק בסוף הברכה ול"ע :

ובעיוני בדבר הזה אמרתי להביא ראיה לשיטת הרמב"ם שנקט לקח כוס של שכר וכו' וכן אם היה לפניו פירות הארץ והתחיל בברכה על מנת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר בורא פרי העץ אין מחזירין אותו הואיל ולא היה בעיקר ברכה טעות ולכאורה אמינא אנא ראיה להרמב"ם ככה משמע להדיא לקמן במתנית' בפרק כיצד מברכין דף מ' ע"א דנקט ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא והקשה הגמרא שם פשיטא ושני שם רב נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא לרב יהודה וכו' עיי'. ומדוע לא משני בפשיטות כלל וכלל מאי פשיטא איכא דילמא אשמעינן מתניתין אף שברוך אתה ה' מלך עולם אמר בכוונתו על פירות הארץ רק בסיום אומר פרי העץ ולא היה חתימה בטוב לא יצא ואשמעינן אפילו היה הפתיחה בשם ומלכות בטוב בלי טעות אדעתא דפירות ארץ אעפ"כ כיון דסיים בורא פרי העץ לא יצא וטובא קמ"ל אגב גררא דבתר חתימה אזלינן ולזה רק נקט ועל פירות הארץ בורא פרי העץ ולא מזכיר במתנית' תחילת הברכה כלל. אלא ע"כ דייק הרמב"ם בה"ג באמת יצא כיון דעיקר ברכה בשם ומלכות היה בטוב יצא וראיה להרמב"ם. אך עדיין נשאר להקשות על הגמרא פה כאשר הקשתי דילמא שם בברכת שהכל איירי שהפתיחה היה כהוגן ולכן יצא ול"ע. ואפשר לומר כיון דמגמרא לקמן דמקשה פשיטא וגם רב נחמן ב"י דאמר לא נצרכה אלא לר"י מזה הגמרא ע"כ מוכח דסובר דמתנית' דנקט על פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא איירי דכל הברכה הוא שלא כהוגן דאל"כ יוכל בפשיטות לתרץ או דלא להקשות כלל פשיטא דאיירי דהתחלת הברכה היה כהוגן ואשמעינן אעפ"כ בתר חתימה אזלינן כהנ"ל אלא ע"כ מדלא מתרץ בהכי ומקשה פשיטא מוכח דגמרא סובר כיון דנקט סתם במתנית' ע"כ איירי בגונא דכל הברכה היא שלא כהוגן מרישא עד סיפא וא"כ ע"כ מתניתי' בחדא מחת' איירי גם בסיפא דנקט ועל כולם אם אמר שהכל יצא איירי בה"ג שכל הברכה היה שלא כהוגן גם תחילתו וסופו :

ובזה מתורץ לי מה שאני תמה פה על הגמרא דמתחיל פשיטא היכא דקא נקט וכו' אם באמת פשיטא הוא למה צריך כלל להזכיר הלא בהדיא תניא ועל כולם

אמר

שאמר שהכל יצא. ואף שכן דרך ששים אעפ"כ בכל מקום אם יוכל למצוא טעם הדבר הוא טוב. ולהכ"ל יש לומר דאשמעינן דבר כזה דהו"א דאינו פשיטא דיש לומר זה. ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא איירי דוקא דפתיחה היה בטוב וגם הסיום אינו משקר כל כך כי שהכל שייך על כל דבר בה"ג יצא אבל אם בעיקר הברכה שם ומלכות לא מכוון לאותו דבר לברכה הראוי גם בברכת שהכל איכה יוצא לכן אשמעינן פה דזה פשיטא דע"כ מתני' איירי בה"ג אף כל הברכה היה על דעת שהכל אעפ"כ יצא וכאשר בארנו וזה אינו כל כך מוכרח ונראה פה אשמעינן דזה פשיטא הוא דככה איירי מתני' לקמן ודוק. ועוד להאריך באלה הדברים בגמרא פה. וסמכתי על המעיין ורוחב לבב ירחיב (וגם קושית ביאור מרדכי יש לתרץ בזה דהקשה מכללו של דבר משיפא מכ"ל עיי"):

הנה ראיתי בסמיכת חכמים שמתרץ קושית הריב"ל שהקשה מדוע קאמר הגמרא פה בכהני' וכו' דקאי לאחר אכילה ותירץ היכא יוכל לאוקמא קודם אכילה הא עדיין מונח הכהני' או התמרא לפניו ותיאך אפשר למטעי וכו' בשלמא חמרא ושכרא אף קודם השתיה שייך למטעי כי פעמים שאין אדם נותן עינו בכוס עיי"ש. ולע"ד לכאורה יש לתמוה עליו מגמרא ע"ז דף כ"ח שם הקשה הגמרא על יין והא קא חזינא ומשני הגמרא בלילה ואז הקשה הגמרא הא קא מריחא ליה משמע אפי' בריח מכיר את היין ובפרט ביום מכיר. ואפשר לומר דאעפ"כ דלא ראה בכוס ולא היה קרוב לגמרי לפניו ועדיין צ"ע:

ובסוגיא הזה יש ליספק אם בשני פעמים הן במעריב והן בשחרית אמר ברוך אתה ה' שלא כהוגן בתחילה ברוך אתה לשם מעריב היינו בשחרית וסיים בטוב ביוצר אור וגם בסוף בברוך אתה יוצר המאורות ג"כ בטעות שאמר ברוך אתה היה דעתו על מעריב רק הסיום היה בטוב היכא הדין כוונה אם אנו הולכין בתר שני פעמים ברוך אתה שאמר שלא כהוגן ולא יצא או דילמא אעפ"כ בתר חתימה אזלינן וא"כ עדיין קשה לי על הגמרא שקאמר דילמא שאני הכא דאמר ברוך יוצר המאורות א"כ קשה מדוע נקט סתם שחרית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא הא איכא נוכח בשחרית אף אם סיים ביוצר אור דלא יצא אם בסוף בברוך אתה היה כוונתו על מעריב אלא מדלא מפרש כן משמע בכל ענין שכיון שמסיים יוצר המאורות יצא וכן בערבית איכא נמי ספק זה בה"ג וגם להרמב"ם יש לי ספק זה מלשון הרמב"ם לא יוכל לפשוט לא לכאן ולא לכאן וגם המחבר לא הזכיר מזה וספק אצלי וצ"ע:

ואפשר בזאת ליישב קושית הרשב"א שהקשה לפי מאי דמסיק הגמרא הטעם הוא משום מדת יום בלילה למה לי כללו של דבר וכו' אפשר לומר בה"ג צריך אם גם בסוף ברוך אתה יוצר המאורות אומר ברוך אתה לשם מעריב ושם כבר לא צריך להזכיר מדת יום בלילה הסיום רק של יום ביום של לילה בלילה ואשמעינן אף בה"ג הולך אחר החיתום כיון שהחתימה היה בטוב. ואעפ"כ אינו יוכל לפשוט מהכא דשאני הכא דעכ"פ התחלה היה בטוב דשם שפיר מדת יום בלילה ואתרווייהו קאי וצ"ע:

גמרא אמר רב בר חיננא כל שלא אמר אמת ויציב וכו' עיין לקמן במנוכית' מזכירין יציאת מצרים שם בארתי לנכון:

ע"ב המלך הקדוש פירש"י לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם המלך המשפט מפרש רש"י כמו מלך משפט כמו נושאי ארון וקשה לי מדוע לא מפרש רש"י ג"כ על המלך הקדוש דהוי כמו מלך הקדוש למה ניחא לרש"י פה הלשון בלי שום ביאור. ונראה לפי שבכל השנה לא אמרינן מלך אלא האל ועכשיו אמרינן מלך ולפיכך שפיר דנקט המלך הקדוש ומעורר זה שה"א המלך כעת הוא המלך וכאשר מפרש רש"י לפי שבימים הללו מראה מלכותו שפיר המלך משא"כ לקמן שבכל השנה אומרים מלך אוהב וכו' ורק עכשיו אמרינן המלך המשפט א"כ לא הו"ל למנקט המלך אלא מלך המשפט שהוא כענין רק בעל משפט לאודה שופט צדק לשפטו מי זכאי ומי חייב וא"כ הו"ל למנקט רק מלך המשפט ולכן מפרש רש"י דהוי כמו מלך המשפט וזה רק שגירת הלשון כן:

גמרא פרשת ציצית מפני מה קבעוה וכו' עול מצות עיין רש"י עול מצות ועשיתם את כל מצותי וצריך הבנה לע"ד מדוע לא מפרש רש"י זה הפסוק אשר הובא בגמרא דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות וצ"ע:

ועל הגמרא צ"ע מדוע לא קא חשב אותם כסדר אשר הם כתובים בתורה תחילה הוא ועשו להם ציצית זה מצות ציצית ואחר זה וראיתם וזכרתם זה הוא עול מצות ואחר זה ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות אחרי עיניכם זה הרהור עבירה אתם זונים זה הרהור ע"ז אשר הוצאתי זה יציאת מצרים והכי הו"ל לחשוב וא"כ למה נקט יצ"מ שהיא באחרונה לאחר מצות ציצית מיד וצ"ע:

והנראה לע"ד להביא בזה מטעמים לסמיכת חכמים שהוא מתרץ קושית מהרש"א שהקשה התחיל בחמשה וקא חשב ששה ותירץ הס"ח דהרהור עבירה והרהור ע"ז בחד חשיב מדנקט והרהור ע"ז עיי"ש. שוב אמר דגם למהרש"א ראיה מדנקט ודעת מינים בוי"ו משמע דמוסיף על ענין ראשון ואמר דעת מינים ועול מצות חדא נינהו וכן נמי הרהור עבירה והרהור ע"ז חדא. וא"כ ליכא רק ד' ואמר הסמיכת חכמים חמשה הוא הסימן כמו גבי כוס של ברכה דאמר ארבעה שהן חמש"ת והוא הסימן ת"מ צ"א שטיפה הדחה ר"ת של חמשה. וא"כ פה הסימן חמש"ה חוטין מצרים שאר מצות הרהור עכ"ל הקדוש:

ויפה דיבר הקדוש הזה בזאת טוב טעם מתורץ דקדוק שלי מדוע נקט מצרים מיד לאחר מצות ציצית הלא בתורה הוא מצרים באחרונה ולהכ"ל נראה כי סדרם על סדר הסימן חמש"ה ותחילה הח"ית הוא חוטין זה הוא ציצית ואז יבוא המ"ם הוא מצרים וא"כ בסימן המ"ם אחר הח"ית לכן נקט מצרים אחר חוטין כסדר הסימן חמשה והכל כסדר הסימן נקט ודוק היטב:

וביותר טוב יש להסביר את לכאורה יוכל לטעות ולהקשות על הגמרא הא איכא רק ד' ואיך נקט חמשה לכן מהפך הסדר ונקט מצרים אחר ציצית ויהי' קשה למה לא נקט מצרים באחרונה אלא ע"כ להבין שפשט בגמרא זה חמשה שנקט הוא רק הסימן ושמה ד' במספר ודברי הגמרא בלי שגיאה ואם חמשה הסימן אז שפיר דנקט מצרים אחר ציצית כדרך הסימן ככה נקט והבן ושמחתי להביא ראיה לדעת סמיכת חכמים זי"ע לפולמים. ודוגמא לזה הרגלתי להיתן בחבורי הרמב"ם בפרק י' מהלכות ברכות בהנך ד' צריכים להודות דהרמב"ם לא חשיב לא סדר הקרא ולא כסדר הגמרא ועיין שם ואמרתי לפי הסימן חיי"ם שהובא בב"י נקט הרמב"ם עיי"ש כי כנ"ס דברי בעה"י. ועיין סי' פ"ז בסמ"ע בחו"מ שם נמי נקט כי האי סימן ד' חלוקים בין שבועה דאורייתא לדרבנן וחמש"ה הסימן עיי"ש:

ולאחר העיון נראה לי טעם מרווח מפני מה קבעו מצות ציצית בפרשת ק"ש נראה מפני שמבואר גמרא מנחות מ"ג ראה מצוה זו שבה תלוי מצוה אחרת ואיזה זה ק"ש כדתניא עד שיכיר בין תכלת ללבן תכלת לכרתי או בין תכלת ללבן שבה וכאשר מפרש התוס' לעיל דף ט' בד"ה אלא כיון תכלת שבה בציצית שהיה קבוע בו תכלת וגם שני חוטין ועיי"ש. וא"כ כיון שזה המצות ק"ש תלוי במצות ציצית לכן קבעו בק"ש וטעם נכון הוא לע"ד דק"ש וציצית שייכים אהדדי. ולע"ד אפשר לומר לזה מרמז הפסוק וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' היינו

אם

אם אנו אומרין ק"ש ומקבלין עלינו בפרשה ראשונה עול מלכות שמים ובפרשה שניה עול מצות וזה שנקבע וראיתם אותו היינו בשעה שאנו רואין ומכירין הציצית בין תכלת ללבן אז תזכרתם את כל מצות ה' היינו השעה לומר ק"ש ולזכור בכל מצות ה' והבן:

ולאחר שעיון הייתי אומר לתרץ קושית מהרש"א אשר הבאתי לעיל דהקשה דהמה שמה. ולע"ד נראה דעול מצות ומצות ציצית חדא נינהו כמבואר גמרא במנחות מ"ג ע"ב וראיתם אותו כיון שנתחייב אדם במצוה זו נתחייב בכל המצות כולן וא"כ הוה עול מצות בכלל מצות ציצית. או יש לומר כאידך תנא שם וראיתם וזכרתם זכירה מביאה לידי עשיה מנה ראיה בציצית יבוא לכל המצות ועדיין הוא עול מצות בכלל:

קשה לי לפי הגמרא פה שקאמר שיש בו חמשה דברים א"כ מה שאמר לקמן ריש פרק היה קורא למה קדמ' והיה אם שמוע לויאמר מפני שוהי' אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום וא"כ הכא מבואר בפרשה ויאמר איכא חוץ זכירת מצרים עוד ד' דברים דהמה ג"כ נוהג ביום כמו בלילה וא"כ לע"ד הו"ל להקדים ויאמר דאיכא טובא בתוכו דנוהג ביום ובלילה וצ"ע:

מתניתין מזכירין יציאת מצרים בלילות עיי' רש"י פרשת ציצית בק"ש ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראי' תם אותו אומרים אותו בלילה מפני יצ"מ שבה לכאורה תמוה רש"י הזה הלא מבואר גמרא לעיל מיני' משום חמשה דברים קבעו פרשת ציצית בק"ש וזה כולהו נוהגין גם בלילה אף שהכי תרתי יצ"מ וציצית אינו נוהגת בלילה אבל אידך שאר נוהגין ועיין בלחם משנה ריש פרק הלכות ק"ש שהקשה קצת דוגמא לזה אבל אמרתי ליישב דרש"י כיון דע"כ מדויק דחיוב הוא שאומר יצ"מ בלילות דאל"ה דהחיוב הוא משום שאר דברים די אם מזכיר ביום ואינו החיוב להזכיר בלילה עוד הפעם וא"כ כיון דפרשת ציצית אינו נוהגת בלילה למה לאומרה כולה הו"ל לתקן שלא לאומרה ע"כ מפרש רש"י משום יצ"מ דזה חובה לאומרה בלילה ואף שציצית אינו נוהג והשאר רשות תיקנו משום יצ"מ לומר בלילה וע"כ מוכח שחובה היא לאומרה ועל זה שפיר קאמר ראב"ע ולא זכיתי שתאמר יצ"מ בלילות דיהי' חובה להזכיר בלילה עד שדרשה בן זומא. אך עדיין אני חוזר להקשות אם גם יצ"מ היא חובה להזכיר בלילה א"כ ויאמר נמי נוהג בין ביום ובין בלילה לענין יציאת מצרים וא"כ למה מקדים פרשת והיה אם שמוע לויאמר אבל אמרתי דהחכמים ע"כ מחולקים ואמרו רק ימי חייך קאי על עוה"ז וכל להביא ימות המשיח ולפ"ז אין החיוב לקרותה בלילה וא"כ להחכמים שפיר צריך לומר והיה א"ש קודם שזה נוהג בין ביום ובין בלילה כי הזכרת יצ"מ יש לומר די ביום ולא צריך לילה ובן זומא יוכל ללמוד כר' שמעון ב"י שמתרץ באופן אחר עיי':

ולפ"ז אתמה מדוע פירש רש"י לכן אמרינן פרשת ציצית בלילה מפני יציאת מצרים הלא בודאי דהלכה כהחכמים והחכמים חולקים וסוברים בלילה לא צריך להזכיר והוא כנגד הלכה. ונלע"ד לומר דדקדקתי במתנית' על ראב"ע שאמר לא זכיתי וכו' עד שדרשה בן זומא הלא בן זומא מחולק עם החכמים והחכמים סברי דלא יאמרו בלילות מה לו לראב"ע סיוע מבן זומא עם החכמים מחולקים לכן נראה לע"ד ראב"ע סובר הוא בעצמו שאמרינן יצ"מ בלילות רק הלכה אינו כדבריו מפני שהחכמים חולקים וא"כ שפיר דאמר ולא זכיתי שתאמר דהיינו שתתקיים דברי להלכה עד שדרשה בן זומא וא"כ ראב"ע ובן זומא הוי כמו רבים ושפיר יוכל לפסוק כמותם ובכן שפיר פי' רש"י לכן מזכירין מפני יצ"מ נמי בלילות ועיי' בברטנור' שמפרש ולא זכיתי לא נצחתי להחכמים דלא היה עוד יוכל לנצח החכמים כאשר פרשתי כי הוא היה רוצה שתאמר וכו' עד שדרשה בן זומא כהנ"ל ודוק. ויעיי' תוי"ט שמפרש שבודאי ידע ראב"ע ושמע מאמר חכמים דאל"כ אין כאן ניצוח והביא שהרמב"ם פסק כבן זומא בפ"א מהלכות ק"ש ולהנ"ל יפה פסק הרמב"ם כי גם ראב"ע כותי':

שוב ראיתי בכ"מ שהוא הביא כן דעת ברטנורי' דהחכמים חולקים אבל לא כן דעת הרמב"ם בפירוש המשנה שמפרש זכיתי לשון זכיה שלא זכה לדעת הרמ"ה וקיים בדבריו שגם החכמים מודים דמזכירין בלילות וראיתי בהרשב"א שמפרש בשם הראב"ד אף מן שסבר שלא היה מזכירין בלילות אבל מדרבנן מודה ולא זכיתי שקאמר היינו מן התורה למצוה דרש ולפ"ז יש לומר גם לשחכמים מזכירין בלילות אלא להחכמים היא מדרבנן ולר"א ב"ע ולבן זומא היא מדאורייתא ומתמה הרשב"א והיא במשמעות לשונו של הרשב"א אם מדרבנן יאמר איך שייך דלא זכיתי שתאמר הא יאמר וראיתי שהקובץ ג"כ הובא בשם הרשב"א קושיא הזאת וז"ל והוא תמה דאיך יפרנס לדבריו מה דאמר ראב"ע לא זכיתי שתאמר מאי כ"מ לן בזה כיון דעכ"פ מזכירין יצ"מ מדרבנן ותירץ הקובץ לענין הלכה שיש בדברי רבנן יוכל לסמוך על ר"י דאמר מפלג המנחה כבר הוא לילה אבל בתורה צריך לומר בלילה ממש וכרבנן דאמרו דעד צאת הכוכבים יום הוא וא"כ ביצ"מ לרבנן דאינו מחויב כ"א מדרבנן רשאי לקרות לאחר פלג המנחה כדרך שמתפללין ערבית אבל כיון דבן זומא דרש דהוא מן התורה א"כ אינו רשאי לקרות כי אם בלילה ממש והמתפלל ערבית ביום צריך לקרות יצ"מ בלילה ושפיר אמר ראב"ע ומדויק בלשונו ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות:

ולע"ד לא ידעתי כל הצורך בזאת הלא בפשיטות יש לתרץ דמוכח לקמן דף כ"א ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר מ"ט אמת ויציב דאורייתא ומפרש רש"י שמזכירין בה יציאת מצרים דחיוב' דאורייתא היא ויעיי' שם תוס' שהספק נמי על ויאמר וא"כ בפשיטות יש לומר אם אמת ואמונה דאורייתא שגם יצ"מ להזכיר בלילה יהי' דאורייתא אזי מספק צריך לחזור עוד הפעם וכ"מ גדולה איכא ובזה נראה לע"ד לומר מדוע לקמן דוקא ספק גמרא הוא אמת ויציב אבל הנראה דר"י לקמן סובר כהחכמים פה וא"כ גם זה ספק דרבנן הוא ולכן נקטו בלשונו דוקא אמת ויציב שוב מצאתי קצת מזה בכ"מ לקמן אבל פה יש שפיר לתרץ החולק הנ"ל בספק אם אמר אמת ואמונה. וכוונתו שלא תאמר יצ"מ בדאורייתא:

ובדרוש אגדה לשבת הגדול בארתי מדוע קפיד ראב"ע שזכיה הוא שתאמר יצ"מ בלילות ובארתי למוסר השכל הנה מה שאנו נותנין שבח והודיה ומספרין ביצ"מ היא בכפלים מה שנוגע לגוף ומה שנוגע לנשמה ליראת שמים על הגוף אנו נותנין תודה אשר הרחיב ממצר מיגון לשמחה ומשעבוד לגאולה ועל הנפש אנו ניתנין תודה שיצא בן חורין לעבוד את ה' באמונה ועזבנו את ארץ מצרים מקום טומאה וגלולי ע"ז מלמד שהמקום גורם ומקלקל השורה ובשום אופן לא יוכל להיות שם לבני ישראל יראה טהורה שמושרש היה מקום מצרים במ"ט שערי טומאה חושך ולא אורה אין חכמה ואין תורה ולא יוכלו עוד להתמהמה עוד רגע. והנה היה יוכל להיות שה' היה מראה לנו גדולותיו להיות אנחנו במצרים תחת כל טוב ומצרים יהיה לנו לעבדים ויעבדו שם לנו אבל זה לא רצה הקב"ה החפץ בצדקותינו לטהר לבבנו ועזבנו ארץ מצרים בחפזון למען לא לדבוק בנו טומאתן ולהיות זכים וטהורים מוכנים לקבל קדושה ומהרה יראה ותורה ולכן הוציא ה' אותנו ממ"צ למען תורתו הקדושה למען האמונה ויראה הרוממה לנו ולבנינו

לספר

לטהר אותנו מכל שמן לעבדו בלבב שלם ונפש חפצה:

ובארתי בזאת כוונת הפסוק יתרו אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים דייקא כוחי ועוצם ידי א"כ היה בודאי ביכלתי להוציא אתכם לא בחפזון ולא מחוסר צידה אשר גם צידה לא עשו להם ולמה הוצאתי אתכם בחפזון והיינו ואשא אתכם על כנפי נשרים דייקא אעפ"כ הייתי מוציא אתכם על כנפי נשרים בחפזון כאשר יעוף הנשר ע"כ כל כוונתי למען לעזוב הטומאה ולקרב אל הקדושה להיות קרובים אל ה' וזה ע"כ כוונתי ואביא אתכם אלי דייקא להיות קרובים לי אל התורה ואל הקדושה:

ובזה בארתי כוונת בעל הגדה עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה וכו' ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים ואפי' כולנו חכמים כולנו וכו' וכוונתו באמור אלו לא הוציא הקב"ה אבותינו ממצרים דייקא אף שהיה מושיע אותנו מתחת סבלות מצרים וקול צהלה בגבולינו וברכה וטוב ישובבנו רק לא הוציא אותנו ממצרים הרי אנו וכו' משועבדים היינו לפרעה במצרים דייקא לטומאת מצרים ולא היה בכוחנו לבוא לקדושה לערות רוח חכמה ותורה ממרומים מאחר במצרים היינו מלוכלך בטיט החומר ע"ז גלולי מצרים וכל שערי השמים מסוגרים להשפיע עלינו רוח קודש ממרום להתענג בדשן נפשותינו. ובכן מצוה עלינו לספר ביצ"מ דייקא שעזבנו ארץ הטומאה מלא תועבת מצרים ויצאנו משם לבוא אל הקדושה והתורה והנה איש אשר מחשבותיו טהורות וזכות ובנפשו ואבריו יחדיו יעבוד ה' אלקיו ומסתכל תמיד כלפי שמים וידיו ולבו אמונה לאל נורא ואיום זה נותן עיקר שבח ותודה על זה שיצאנו ממצרים ולא עזב ה' אותנו בארץ גלולי ע"ז באוצרות רשע מלא פשע וקרבנו לפני הר סיני להיות לו עם קרובו. וז"ש ואפי' כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביצ"מ אל תאמר בלבבך שלום יהיה לי גם במצרים כי חכם ונבון אני יודע אני גם התורה במצרים לקיים סגול הוא לא ירצה כי במקום טומאה מחזה שדי לא יחזה ובכן אפי' כולנו חכמים וכו' מצוה לספר ביצ"מ שיצאנו משם וכל המרבה לספר ביצ"מ ה"ז משובח והכוונה יובן כאשר בארנו לאיש אשר בוחר בחיי עוה"ז וחמדת עולם חמד לו וקשר בקשר של קיימא אל האדמה ולא תרגיש עדן אחר רק עונג הגוף והנאות הגשם ותשוקתיו רק למלאות בטנו שבע ודשן ולהתענג גופו בחבילי התאוות הזמניות בעושר וגם כבוד בכסף וזהב בשדות וכרמים זה רק יתן תודה דהוציא ה' אותו מעבדות לחירות והגוף ינוח ומצאה מנוח להשיג מחמדי עולם בלי מניעה וגם אם אלה יגיע לו במצרים גם שם יונעם לו אם היה נשאר במצרים לאדון ולמושל וליקח טוב הארץ תחת ידו לשאוף שם חיל רב ולרוות נפשו בכל מחמדי ארץ וטוב מצרים גם שם מתוק לו ובאהבה יקבע דירתו דירת קבע גם במצרים כי אוות' רק חיי עונג עוה"ז ישמחו ולא תרגיש מאומה ממתק מגד שמים מעל. אבל איש נלבב וברי לבב לב טהור המשמח בתורה ועמו דעת ותבונה ורואה שהטוב האמיתי אשר ישפע ה' לאוהביו ולהוציאו הוא טוב רוחני אשר לא תמוט לנצח והמה ברכת שדי לקרב אל הקודש בהדרת קודש לעטר עטרת התורה לראשינו ולהתדבק ביוצרו וקונו ולשכון באור האמונה זה מוסיף ומספר שלא נשאר שמה לקבוע ביתו במצרים על חירות הגוף ג"כ לא ישכח מליתן תודה כי לעולם חסדו אבל מוסיף לספר בפי מלא תהילות על צאתו ממצרים מקום הרשע ופשע ומתלהב לבבו בתשוקה חזקה לשורר ולהלל בכפלים שהנפש יעלה רמה ונשגבה לקבל תורה ואמונה בשתי ידים וברוך יאמר שלא נשאר במצרים וזה כל המרבה לספר דייקא מי שמרבה לספר לא מספר רק על חירות הגוף אלא הוא מרבה לספר גם ביצ"מ שיצא ממצרים ועזב ארץ גלולי ע"ז אוצרות רשע ופשע ומספר ומהלל לגאולת הנפש שעומד מוכן ומזומן לקבל תורה וטהרה ה"ז משובח איש משובח הוא כראוי לגבר בגוברין המבקש לקרב למלך עולמים:

ובאלה ג"כ אזהרה בתורה פרשת ראה למען תזכר את יום צאתך מא"מ כל ימי חייך דייקא זה יהיה בזכרונך והעיקר אצלך בזכרון טוב להזכיר שיצאת מא"מ ולא נשארת שם במצרים גלולי ע"ז ותוכל לעבוד את ה' ברמה ולהתענג בדשן נפש ונשמה מלא ונדוש בלב טהור וקדוש והרי זה משובח:

והנה מבואר בגמרא סוטה לא איברא הלילה אלא לגירסא והיום למלאכה והלילה למשמר לתורה ולעבודה וכמבואר של"ה הקדוש מס' חולין בענין ק"ש אין רנה של תורה אלא בלילה והלילה מסוגל לתורה ולעבודה וליראה הטהורה להתבודד מכל ענייני עוה"ז ולחשוב מחשבות טהורות ורמות איך לדבק באור פני מלך לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כבוד אומר כולו. וזה אם אנו אומרין יצ"מ רק ביום הוא הכוונה שאנו רק בתודה על מדת היום למלאכה ויצאנו בן חורין מעבודה קשה אשר השביע נפשינו במרורים ולחירות עולם יצאנו ואושר העולם ברחבת ידים לפנינו אבל אם אנו אומרין יצ"מ בלילות אז הוא התודה והשבח על מדת הלילה שהוא מדה טהורה רם ונשגבה שהלילה מסוגל לתורה להבין בחכמה עליונה לדעת דרכי ה' לעדן הנפש בלב טהור לעבודתו אשר לזה הלילה מסוגל ועומד לנו למשמר. ואנו נותנין תודה בנפש חפצה על אשר עזבנו ארץ הטומאה וקרבנו אל התורה ואמונה לדעת את ה' ולאחוז באמונתו ואם ככה מספרין זה זכיה לנו אשר בחרנו הטוב האמיתי להבין ולהשכיל זה חיינו ואורך ימינו ישועת הנפש אשר לא תברח לנצח וז"ש ראב"ע ולא זכיתי שתאמר יצ"מ בלילות זה שהוא רוצה שתאמר יצ"מ בלילות אודות מדת הלילה אשר זכינו מאז יצאנו ממצרים הלילה לנו לאורה לראות באור פני ה' באמונה ותורה ובאנו כולם בברית יחד להיות לה' לעם סגולה אשר לזה הלילה לנו למשמר לתורה ולקדושה ולא זכיתי לאלה עד שדרשה בן זומא למען תזכר יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך דייקא ארץ מצרים יהי' בזכרונך שיצאת משם וע"כ זה הוא עבור רוממות הנפש להיות זכים וזוכים לקבל התורה אשר נתן ה' לנו במתנה בחבה יתירה ולכן בודאי לקבוע הלילה למשמר כי הלילה מסוגל לכל אלה כאשר בארנו וזה ימי חייך הימים כל ימי חייך לרבות הלילות דייקא הימים המה עבודת הגוף וישועת הגוף ברכות ארצי' בטוב עולם העובר והלילות המה ישועת הנפש לשאוב רוח חיים בתורה ואמונה והבן שתאמר יציאת מצרים בלילות ובזכרונך יעלה ארץ מצרים גם הארץ אשר יצאת משם ממקום רשע וטומאה זכית לקבל התורה הקדושה ואור בגבולך ובתורת ה' אלקך ובכן זה גופא קושט דברי אמת ירבה לך להורות לך לספר יציאת מצרים בלילות על כל הטובות ישועות ונחמות והעיקר שהאיר עלינו אור החיים באור התורה המאירה עינים לזה ישאו כולם קול אחד בשיר חדש לקרב אל ה' אחד ושמו אחד והבן:

ובזה עוד הפעם בארנו להבין כל המרבה לספר ביצ"מ היינו איש בעל עולם הזה רק מספר ביצ"מ ביום כאשר בארנו אבל ברי לב מרבה לספר כמו בלילות על התורה ועל אמונה שזכינו לקבל בשתי ידים והרי זה משובח והבן:

ובארתי בזאת פסוקי התורה לסדר בא ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדרתם וכפל הלשון יש פה ולהנ"ל ככה יובן לכן עיקר הגאולה היה בחצות לילה להודע ולהגלות הלילה הוא העיקר הגורם שגאל הקב"ה אותנו מחמת מדת הלילה שהיא הלילה למשמר לתורה ולאמונה

לאמונה וכאשר באמת הרבה נסים היה בלילה כאשר סדר אותם הפייטן אז רוב נסים וכו' ומעתה חקור וראה ללמוד מזה הלילה על כל הלילות שיהיה שמורים לה' להתבודד במחשבה זכה וטהורה לחזות בנועם ה' ולשעשע בתורתו ולהאיר הלילה באור תורה כמ"ש דוד חצות לילה אקום להודות לך ה'. כי הלילה מסוגל להתעטר בחכמת התורה וזה כוונת הפסוק ליל שמרים הוא לה' היינו לילה הזה לשמור לה' הלילה הזה כי בו היה כח הגאולה להוציאם שאמ"ל לחוג חג לה'. ואמר הפסוק עוד הפעם הוא הלילה הזה לה' ללמדך באה זה הלילה בא להורות על כל הלילות הוא הלילה תהיה תמיד לה' לתורה לא איברא הלילה אלא לגירסא הלילה מיוחד לכך ומסוגל ללומדי התורה ועובדי ה' באמונה להודות שמו להללו ולשבחו ואמר הפסוק שמרים לכל בני ישראל לדרתם לדור דורות תשמרו בתורה ובעבודה הלילות לעשות ביראת ה' נפלאות והוא הלילה הזה לרמז על כל הלילות באו שיהיה לה' להיות לנו הלילות באור התורה ואמונה וביראה תמימה לעסוק בתורה הקדושה והבן :

ובזה מבואר הפסוק להגיד בבקר חסדך היינו בבקר תודה עבור החסד שעשה ה' עמנו ובכל יום ויום נבר עלינו חסדו אבל אמונתך בלילות דייקא עיקר האמונה להסתכל ולהביט השמימה בחכמה עליונה בתורה ועבודה הלילות לזה הלילה מסוגל. ובזה מבואר הגמרא כל שלא אמר אמת ויציב שחרית וכו' והבן. ובאלה נראה לבאר מאמר חכמינו לדיק שעשה עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה שמא עשה תשובה וכו' שמא וכו' אלא שודאי עשה תשובה וכוונה להנ"ל אם גם ביום חטא שהוא למלאכה ובקל ישכח מטרדות היום אבל בלילה שנתן למשמר להתבודד על התורה ואמונה בוודאי הצדיק עשה תשובה כי הלילה למשמר להצדיק והבן. ובארתי בזה כוונת הגמרא ברכות לעיל דף ג' כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ומנשבת בו מיד היה עומד ועוסק בתורה ובארתי על פירש הזה כי מבואר גמרא יבמות ע"ב ת"ר כל אותן מ' שנה לא היה יום שלא היה מנשבת בו רוח צפונית בחצות לילה וכו' הא קמ"ל דעת רצון מילתא הוא ומפרש רש"י כיון דחצות לילה הוא עת רצון למכות בכורות שוה כמי עת רצון ברוח צפונית מאותו לילה והלאה תמיד בחצות לילה מנשבת רוח צפונית עיי' ולפ"ז יש לי לומר אם דאיכו בחצות לילה הרוח צפונית מנשבת הוא זכר לגאולה דבלילה בעת הזה היה הגאולה והוא העת הרצון דמשעת עת רצון הזה מההלך תמיד רוח צפונית בחצות לילה ובכן לכן עשה דוד סימן ברוח צפונית שזה הוא המעורר ומזכיר חסדי ה' באותו לילה ליל שמרים והוא הלילה לה' כאשר בארנו שיהיה שמור כל הלילות לה' לתורה ולעבודה וע"י רוח צפונית היה הלילה ליל שמרים לנגד עינו ועל כן נ"ד ידע מה שכתוב הוא הלילה לה' ובכן מיד עמד ועוסק בתורה כאשר יאות לעשות בלילה ללמוד ולשמור הלילה לשם ה' והבן ובזה תעלה מעלה לקדש בתורה הלילה ובי"ר המעלות וכו' העומדים בבית ה' בלילות. וזה דרכם של תלמידי חכמים עושים לילות כימים וכך עשה דוד משיח כדקנו הוא חיינו ואורך ימינו :

הרמב"ם פסק כנן זואת פ"י מק"ש הלכה ג' וכתב אע"פ שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קורין אותו בלילה מפני שיש בה זכרון יצ"מ ומצוה להזכיר יצ"מ ביום ובלילה וכו' ותמהתי פה על המתכית' שנקט מזכירין וכו' מדוע לא נקט מתכית' כמי שחיוב ביום להזכירו. ולענ"ד נראה זה שרולה הרמ"י בלשונו הטהור ליישב כי רמ"י מפרש מזכירין וכו' פרשת ציצית בק"ש ואע"פ שאין לילה זמן ציצית אומרים אותו בלילה מפני יצ"מ שנה ולזה בא המתכית' להורות. ומתילא לענ"ד ניחא דלא נקט ביום דעל יום דצריך להזכיר לא צריך למנקט כי ביום נלאו הכי בפרשה ויאמר ממילא יש בו זכירת יצ"מ וכיון דקתני החיוב בק"ש בב' פרשיות ממילא מוכח יצ"מ ביום וע"כ אמרנו אבל בלילה הו"א דפרשת ציצית לא יאמר כלל מחמת ציצית אין החיוב בלילה וגם יצ"מ אין החיוב בלילה לכן אמרו גם בלילה בפ' ציצית מזכירין יצ"מ בלילות והרמב"ם דנקט להזכיר יצ"מ ביום אפשר לומר דהרמב"ם פסק מצות לריכות כוונה לכן ביאר זאת כדי לקיים ביום בכוונה והבן :

גמרא אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב וכו' ראיתי בספר ס"ח דלכן לא נעקר שם יעקב כי יעקב הוא על שם הגלות והגלות היה בהכרח לטובת ישראל דעבדי לי עבדי לי' ואמרתי סמך לדבריו הקדושים דכנה נקט בלשון הפסוק ויאמר אלקי' לישראל במראות הלילה יעקב יעקב וכו' וידוע הגלות מכונה בשם לילה כפירש"י על הפסוק שומר מה מלילה. והנה זה פרושו ויאמר אלקי' לישראל באמת היה שמו ישראל אבל במראות הלילה שהוא מראה הגלות. ויאמר יעקב יעקב כי יעקב מורה על הגלות כמוכח ס"ח. ובזה אמרתי לתרץ מה שדקדקתי למה הביא הגמרא הפסוק ויאמר אלקי ישראל הלא מקדם זה וליכו דאהדרא קרא בפי' וישלח ויבא יעקב מלבנה ויקרא יעקב ראיכו גם לאחר זה אהדרא קרא. ובאלה מתורץ דהנה באמת הקושיא מנ"ל למה באמת רשאי יעקב עי"ד לקרות ובאברהם לא רשאי. ונתירץ ס"ח שהבאתי ניחא דלכן קראו שמו על שם גלות. ולפ"ז ניחא שהובא הגמרא פסוק זה ויאמר וכו' במראות הלילה דייקא במראה הגלות אמר יעקב כי בזה כמי מתורץ כל הקושיא מנ"ל דלא קפידא ונכון :

ולענ"ד נראה טעם הגון לומר מדוע אהדרא קרא דקראו יעקב וראיתי בספר תשובת מהרי"א תשובה י' שכתב ועוד מילין לאלקי' והיינו מפני שגם אברהם מיקרי ישראל וגם יצחק מיקרי ישראל כמוכח שם. וכיון דכל ג' אבות נכלל בשם ישראל ע"כ יעקב שם פרטי שלו נשאר קיים דאילו שם ישראל לבד הוא שם הכולל גם לאברהם גם ליצחק עיי' :

ולענ"ד נראה לומר הנה אנחנו נקראים בשם ישראל בשם בנ"י ועיין מדרש תנחומא על פסוק קדושים תהיו וכו' וז"ל אמר הקב"ה לישראל וכו' עד שבא יעקב שנקרא ישראל ונקרא כנסת ישראל על שמו באותו שעה קידש הקב"ה את ישראל על שמו שנאמר ישראל אשר בך אתפאר וכו' עיי' והנה להנ"ל היאך היה מיחדים שמו של יעקב ע"כ יעקב שם פרטי שלו נשאר קיים דאלו ישראל הוא השם הכולל לכל האומה ישראל והבן. ובזה ניחא לי הקושיא לתרץ שהובא שם בתשובת מהרי"א מדוע לא אמרינן בתפלתינו אלקי ישראל. ולהנ"ל ניחא דאז הו"א דקאי על כלל כל ישראל אבל אנו בתפלתינו רוצים ליחד שם האבות לכן אמרינן אלקי יעקב :

ולענ"ד נראה להביא ראיה מהא דקרא שע"כ לא רצה הקב"ה ששם יעקב נעקר לגמרי פה קיים הפסוק בפ' וישלח ויאמר לו אלקים שמך יעקב לא יקרא עוד שמך וכו' כי אם ישראל יהיה שמך. וקיים הפסוק עוד הפעם ויקרא את שמו ישראל ולמה הכפל הלא כבר אמר כי אם ישראל יהיה שמך והרי באברהם לא כן נאמר אלא כבה בפרשה לך לך ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם. והנראה כוונת הפסוק ויאמר לו אלקים שמך יעקב דייקא נשאר שמך יעקב אלא לא יקרא עוד שמך יעקב היינו לחודא כי אם ישראל יהיה שמך דייקא ישראל יהיה כמי שמך והיינו אם ישראל יהיה שמך אז כמי יוכל לקרות יעקב. וידוע כל מקום שנאמר את בא לרבות וזה שסיים הפסוק להורות לנו הענין ויקרא את שמו ישראל דייקא את לרבות בא על שמו הראשון גם יעקב יקרא ואת לרבות על שמו יעקב גם ישראל יקרא ורצה קראו ישראל

משא"כ

משא"כ באברהם דרוצה הקב"ה ששם אברהם לחוד יהיה ולא יקרא עוד אברם כלל וכלל. מיד התחיל הקב"ה ולא יקרא עוד שמך אברם ושם נקט כמי ולא יקרא עוד את שמך אברם גם שם את בא לרבות והיינו אפי' את שמך אברם לרבות על שם הראשון אברהם אברם גם זה לא יקרא והיה שמך אברהם לחודא והבן :

ולסיומא דפרקא אמרתי דבר. יען שפה איירי משם ישראל ואבינו יעקב נקרא ישראל והבאתי המדרש שבני ישראל מיקרי על שם אבינו ישראל. אמרתי דהנה ידוע שק"ש זכו ישראל ע"י יעקב אבינו כמבואר מדרש רבה פ' ואתחנן על הפסוק שמע ישראל וז"ל מהיכן זכו ישראל לקריאת שמע משעה שנטה יעקב למות קרא לכל השבטים וכו' אמרו לו שמע ישראל ה' אלקינו וכו'. ועיין גמרא פסחים דף נ"ו ע"א. ויקרא יעקב אל בניו וכו' אמרו שמע ישראל עיי' רש"י לאביהם היו אומרים וכו' וכמ"ש ר' לוי הובא במדרש אמר ר' לוי ומה ישראל אומר עכשיו שמע אבינו ישראל אותו שדבר שליותנו כותב בנו ה' אלקינו ה' אחד והנה מוכח מכל אלה שק"ש אנו אומרים לאבינו ישראל שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד והנה תורה שבכתב קיים לעיני כל ישראל ושם ישראל נצמח לנו מאבינו יעקב ולישראל אבינו אנו אומרים גם היום שמע ובכן מתחיל התנא מאימתי קורין את שמע כי שמע שייך לישראל כי אנו אומרים לאבינו ישראל שמע ישראל ה' אלקינו וכו' וא"כ התורה שקיים ישראל התחיל התנא מאימתי קורין שמע לישראל ושייכ' לאהדדי תורה שבכתב קיים ישראל והתנא מתחיל לשאול על שמע ושייך שמע ישראל בהדדי והבן. ובזה נראה לי לתרץ קושית המפרשים מדוע מתחיל התנא דוקא בק"ש הא יש ברכות הקודמין וכו' ולענ"ד כיון דרצה לומר ולחבר תורה שבכתב לבעל פה שמע לישראל לכן מתחיל שמע והבן. ובזה יש לחדד ולפרש לעיל קושית הגמרא תנא היכא קאי וגם ותו מ"ש דתנא וכו' והמבין ירחיב ויזכיר אותי לטובה

כליק חרושי פרק הראשון . אודה ה' כצדקו ואזמרה שם ה' עליון :

ואתה ה' אל תבישני . כצדקתך חייני . ותורתך חנני . גם בפרק השני :

פרק שני

מתניתי' רש"י ד"ה היה קורא בתורה פרשת ק"ש והנה רש"י בעי פה לתורות דלא תימא דמתניתי' אתיא כשמואל דק"ש דרבנן ובשכבך ובקומך בדברי תורה כתיב וממילא אם יאמר פסוקי התורה בכל מקום שהיא יוצא אם מכוון לקיים מצות בשכבך ובקומך ולכאורה היה יוכל לומר פשט המתניתי' דנקט שהם היה קורא בתורה משמע בכל מקום שהיה קורא בתורה והגיע זמן המקרא דייקא זמן ק"ש אשר צריך לקיים בשכבך ובקומך לקרות פסוק אחד לכל הפחות ולכן נקט רק זמן המקרא ולא נקט זמן ק"ש יצא ולא צריך עוד לאמר ק"ש כי יצא בכל פסוקי תורה בכל מקום שהיא וכאשר ביאור חתם סופר ושאגת אריה לשמואל באמת גם ק"ש דאורייתא אלא לאו דוקא פרשת שמע אלא בכל מקום בתורה קיים המצוה :

אבל ע"כ זה ליתא כמוכח לקמן שתם מתניתי' סובר ק"ש דאורייתא פרשת ק"ש היא דאורייתא וזה שרוצה רש"י היה קורא בתורה פרשת ק"ש ואז יצא דוקא אם קראו פרשת ק"ש ולענ"ד בודאי מזה מוכח דרק פרשה ראשונה דאורייתא כי בתורה אינו כתוב ומסודר ג' פרשיות בהדדי ואם קרא בתורה ע"כ לא קרא כל הג' פרשיות בהדדי אם לא בהפסק רב בנתיים ובאמת ראיתי בצל"ח שרק פסוק ראשון הוא דאורייתא כי צריך לומר ברוך שם כבוד וכו' אחר פרשה ראשונה :

תוס' ד"ה היה קורא :

רש"י ד"ה ויאמר אינו נוהג אלא ביום דמשמעי בלילית שאינו נוהגת אלא ביום דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה שבת דף כ"ז. והנה מכאן ראיה ברורה לשיטת הרמב"ם שפסק דכסות המיוחד ליום אף שלבשו בלילה פטור מן המצות ולהרמב"ם בתר כסיה אזלינן ואף כסות המיוחד ללילה אם לבשו ביום חייב בציצית ולפ"ז בלילה אף אם לבשו כסות המיוחד ליום פטור מן הציצית ובכן ויאמר אינה נוהג אלא ביום אבל בלילה בשום אופן אינה מצות ציצית :

אבל לשיטת הרא"ש דקאמר כסות המיוחד ליום אף אם לבשו בלילה חייב בציצית א"כ קשה הא גם ויאמר נוהג בלילה אם לובש כסות המיוחד ליום גם בלילה חייב בציצית . ובאמת כבר הקשה הרא"ש בעצמו היאך שייך שציצית הוא מצות עשה שהזמן גרמא הא כסות המיוחד ליום אם לבשו בלילה חייב בציצית ותירץ כיון דעכ"פ כסות המיוחד ללילה פטור וא"כ שפיר מיקרי זמן גרמא דהא הזמן גורם החיוב דהיינו לענין יחוד דבעי שיהיה מיוחד ליום :

ובכן גם פה צריך לדחוק לדעת הרא"ש ולומר כיון דלענין יחוד דבעי שיהיה מיוחד ליום ולא ללילה אף שלובש בלילה נמי חייב אבל כיון דעיקר חיובא רק משום יום נצמח ולא מלילה הו"ל דבר הבא מחיוב משום יום ולא משום לילה והיה אם שמוע נוהג בין ביום ובלילה החיוב בעצמה ג"כ בלילה נצמח כמו ביום כן צריך לומר וזה שנקט הרא"ש פה משום דציצית מצות עשה שהזמן גרמא ולכאורה מה בעי פה במצות עשה שהזמן גרמא הו"ל פשוט משום דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה אבל בזה עדיין לא היה עולה יפה דאז יהיה קשה הא כסות המיוחד ליום אף לובש בלילה חייב לשיטת הרא"ש. א"כ עדיין נוהג ויאמר אף בלילה לכן הביא הרא"ש טעמי' דמתניתי' הוא משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ולכאורה קשה הא עדיין בלילה איכא חיוב ציצית בכסות יום כמו שהקשה הרא"ש וע"כ צריך לומר כתירוצו' כיון דעיקר החיוב רק מיום נצמח שפיר מיקרי זמן גרמא וא"כ גם פה ראוי להקדים והיה אם שמוע כיון דהחיוב של לימוד התורה נצמח בלילה כמו ביום משא"כ החיוב של הציצית נצמח רק מביום והבן :

אך לפי אלה הלשון של המתניתי' אינו מכוון קצת דאמר ויאמר אינו נוהג אלא ביום זה אינו הא באמת נוהג אף בלילה בכסות המיוחד ליום אלא הייני טעמא משום דהחיוב נצמח מביום והו"ל לומר משום ויאמר אינה החיוב אלא מביום. אבל לפי פירש הרמב"ם שמפרש בלילה בכל אופן פטור מציצית אף בכסות המיוחד ביום ג"כ פטור בלילה שפיר מדויק הלשון ויאמר אינו נוהג אלא ביום ובלילה בשום אופן אינו מצות הציצית ובדין הוא להקדים ונכון מאוד :

ומה מאוד מתקו לי לפרש הלשון של פירש משניות להרמב"ם שנקט ענין דברו אינה נוהג אלא ביום כי המצוה האמורה בפרשת ויאמר והוא מצות ציצית אינו מחוייבת אלא ביום עכ"ל. וכוונתו לתכ"ל ענין דברו אינו נוהג שנקט משמע להדיא דלא כהרא"ש והיא מצות ציצית אינו מחוייבת אלא ביום דייקא אפי' כסות המיוחד ליום

ליום ג"כ פטור אם לבשו בלילה ואיני שום אופן דיהיה חייב בלילה במצות ציצית. ובכן נכון והרמב"ם לשיטתו אזיל בעלמא :

ועתה נראה לענ"ד דרש"י כיון לדעת הרמב"ם דבלילה אין שום חיוב ציצית ואפי' לובש כסות המיוחד ליום ובכן שפיר מפרש מפסוק וראיתם אותו פרט לכסות לילה ועיי' על גמרא שבת ולא על גמרא מנחות ולא צריך לגמרא מנחות דטעמא משום מצות עשה שהז"ג אלא משום דאינו נוהג אלא ביום וראיתם אותו פרט לכסות לילה היינו ללובשו בלילה ובשבת רק מזה איירי והבן. וזה הוא דעת הב"י שכתב באורח חיים סי' י"ח שדעת רש"י כהרמב"ם:

אבל עדיין דברי רש"י קשה קצת הא להנ"ל כאשר בארנו פה ע"כ כוונת רש"י כהרמב"ם דאינו נוהגת אלא ביום וגם ליהנא דנוהג זהיר רש"י ודי בזה דמעט כסות לילה ועיין רש"י שבת שם בד"ה לכסות לילה מפרש רש"י כסות המיוחד ללילות דלא לחייב ומשמע כפירש הרא"ש אבל כסות המיוחד ליום אף שלובשו בלילה חייב דאל"כ הו"ל לרש"י לפרש כסות שלובשם בלילות פטור והו"ל לפ"ז במסכת פה לציין על מנחות לבוין שהיא מצות עשהז"ג ועיקרי פטורה בלילה ורש"י פה נקט שאינו נוהגת אלא ביום משמע כפירש הרמב"ם ובשבת כפירש הרא"ש עי"ש וצ"ע ויש ליישב. ויעיי' שער המלך הלכות ציצית פ"ג הלכה ז' שהובא הוא ג"כ שם דרש"י סתר את עצמו והב"י נקט דרש"י כדעת הרמב"ם והביא מרש"י מנחות תנאים ושבת דקותרין ועיי'. ולענ"ד גם מרש"י פה משמע כדעת הרמב"ם והשער המלך לא הזכיר מרש"י פה ועיי' שער המלך :

ושבתי וראיתי הרמב"ם בחבורו לא הזכיר בכלל טעמי' מדוע מקדים והי' אם שמוע לויאמר אלא לא הזכיר בכלל הטעם ועיי' רמב"ם פ"א מהלכות ק"ש הלכה ב' ומה היה קורא וכו' ואחריה והיה אם שמוע שיש בה ציוה על זכירת שאר מצות ויעיי' שם בכ"מ שרוצה לומר תחילה לא גרס זכירת אלא בפ' ציצית ובדין הוא להקדים לזכירת המצות עשיית המצות תלויות על המעשה תלויות על הזכירה ויעיי' שמפרש לדעת רבינו זה הפירש במתניתי' למה קדמה וכו' וכו' וזה לענ"ד לרקו יחדיו עם הפירש משניות ולשונו מדוקדק היטב שנקט ענין דברו אינו נוהג אלא ביום דייקא היינו ענין דברו שהענין שאונן מהנו שמזכירין כל המצות ע"י מצות ציצית אינו נוהג אלא ביום וזה פירש הכסף משנה וזכירת המצות שנזכר בויאמר אינו נוהג אלא ביום דלונו המזכיר שהוא הציצית אינו אלא ביום ועיי'. וזה שכיון בפירש המשנה ענין דברו רצונו הענין דברי המזכיר על כל המצות הוא ציצית ואינו נוהג אלא ביום ועיי' והוא מתוק :

אבל ראיתי בלחם משנה שהוא מתרץ דלא נתן רבינו טעם כלל לקדימה והיה אם שמוע לויאמר שזה איני קושיא כלל שהרי בתורה כתובה פרשה והיה אם שמוע אחר פרשה שמע ושמע אחר פרשה ויאמר ואם כן אם נקדים ויאמר לוהי' אם שמוע אין כאן שום סדר מהכתוב בתורה אבל עתה יש סדר קצת והי' אם שמוע אחר שמע ככתוב בתורה בלי שום הפסק ויאמר בנתיים :

ובמתניתי' פה ראינו ע"כ צריך ליתן טעם והנראה לומר כי יש לומר ריב"ק פה סובר ק"ש דרבנן ולכן אף שפרשה ויאמר מצד הדין מאוחר מפני שהיא אז על הסדר אבל עדיין קשה כיון ויאמר הוא דאורייתא מצות זכירת מצרים ולמען תזכור כמוכח ברש"י לקמן א"כ בדין הוא להקדים ויאמר ולא אכפת לנו הסדר לכן צריך טעם במתניתי' אבל הרמב"ם לשיטתו פוסק ק"ש דאורייתא וכל ב' פרשיות להרמב"ם הוא דאורייתא מאחר דפסק ספק קרא ק"ש חוזר וקורא וקאי על הפרשיות וא"כ כיון דגם והיה אם שמוע דאורייתא אין שום סברא להקדים ויאמר כמוכח בלחם משנה דאז ביותר טוב שיהיה על הסדר כהנ"ל :

אבל הביאור מרדכי פה על הגמרא ש"מ מצות צריכות כוונה מפרש דהרמב"ם סובר מצות צריכות כוונה ולכן צריך בפסוק ראשון לכוון וק"ש נאמר דהרמב"ם סובר רק במצות דאורייתא בעי כוונה וק"ש רק פסוק ראשון הוא דאורייתא להרמב"ם וא"כ הוא כבר דברינו פה ועיין לקמן מה שתמהה אני על הביאור מרדכי ומשם תדרשו. וגם פירש זה מתנגד לפי' רש"י שמפרש ק"ש דפרשתי' שהם מתניתי' ע"כ סובר ק"ש דאורייתא אבל יש לומר דרש"י סובר רק פרשה ראשונה דאורייתא וזה סובר ג"כ ריב"ק והכל על מקומו בשלום :

כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים וכו' ובארתי כאשר ראיתי דבר נחמד בספר דברי פני אריה בדרשה ד' שהובא שם מדרש רבה פ' ואתחנן על הפסוק שמע ישראל ת"ל שמע ישראל מהיכא זכו ישראל לקריאת שמע משעה שנטה יעקב למות קרא לכל השבטים ואמר לאן שמא משאני נפטר מן העולם וכו' אמרו לו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד והוא אמר בלחישה בשכמל"ו א"ר לוי ומה ישראל אומרים עכשיו שמע אבינו ישראל אותו הדבר שצויתנו נוהג בנו ה' אלקינו ה' אחד ויעיי' דבריו שכלל הכלל הזה ללמד באה לקיים התורה והמצות על פי קבלה ולא על פי חקירה כי החקירה יטעה עיני חכמים לרוב פעמים ועיין שכלו עם מלראות. והובא בשם חכם אחד שכתב וז"ל ראה אנכי נותן לפניכם היום אותות גדולים ומופתים חזקים מן השכליות על תורתינו הקדושה שהוא מן השמים מ"מ ראוי לכל ישר לבב להאמין בתורה ע"פ קבלה אבותינו הקדושים ולא כתבתי ולא ערכתי להביא ראיות ומופתים רק להשיב פה שמקטרגים ואפיקורסים וכו' אבל לטובים ולישרים בלבותם טוב להם להחזיק במדה טובה על פי הקבלה שקבלנו מאבותינו הקדושים עכ"ל עיי' :

ובאור בזה תמיהת המדרש כי אמר מילת קריאת נופל על דבר הפשוט ואין צריך עיון כקורא באגרת או קורא בתורה כי בימיהם למדו מקרא על פי קבלת חז"ל אבל אם אדם רוצה לעיין בדבר על זה אינו נופל לשון קריאה אלא לשון ליעוד וזה תמיהת המדרש מהיכא זכו ישראל לק"ש כלומר כיון שהדבר הזה שצריך להאמין בה' אחד צריך התבוננות ועיון רבה בחקירה ושקידה להשיג והיכא נופל לשון קריאה שאנו אומרים דבר זה כדבר הפשוט לנו. לזה מתרץ כשנטה יעקב למות אז מסור לבניו אמתיות הקבלה שה' אלקינו ה' אחד ומטעם זה אין אנו צריכין לחקירה והוא אצלינו דבר פשוט להאמין שה' אלקינו ה' אחד לכן נופל רק לשון קריאה על קבלת עול מלכות שמים לשון קריאת שמע אבל עדיין יש לתמוה דהוי רק להתחיל מה' אלקינו ה' אחד הו"ל א"א כן ליעקב אבינו שמע ישראל אבינו אותו הדבר שצויתנו עדיין נוהג בנו רצה לומר ע"פ הקבלה שקבלנו ממך אנו מקבלין עול מלכות שמים בכל יום באמירה בעלמא בלי חקירה רק כקורא כי אנו מאמינים זאת ע"פ הקבלה מאבותינו והבן ע"כ דברי פני אריה :

והנה גם אנחנו אחרי רבינו הקדוש הזה נפרוש הנכון שזה לכלל לנקוט בידינו כל התורה והמצות לעשות ולקיים על פי הקבלה והאמונה כאשר צוה ה' אלקינו וכאשר צוה לאבותינו כן אנחנו מאמינים ומקיימים התורה כי ברוב חקירה לא יחדל פשע כי חכמת התורה אשר יצאה מפי ה' עליון החמדה היקרה הכלולה מאור העליון איכה ישיג יקר ערכה איכה ישיג עומק אמרותיה וטעמים איכה ישיג עומק חכמתה בתבונה החלושה המהולה בשיני החומר וקשורה בעבותי הגשם ובקל יפול עין הגשמי בטעות הרבה עד שילכוד ברשת היצר הרע לילך בדרך לא טוב ויחקור ויפול ואפי' טעמא של המצות אנו אין צריכים לידע כי ראינו שני המצות אשר גילה לנו התורה טעמים לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים הוכשל שלמה

שלמה החכם כידוע: ושמעתי לפרש מפי אחוני תלמיד חכם מופלג גדול בתורה הרבני מוה' אבא חיים הירש נ"י מתושבי ק"ק שארגא שמפרש בזה רש"י בתורה פ' ואתחנן ד' פסוק ו' ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם וכו' ומפרש רש"י ושמרתם זו משנה ועשיתם כמשמעו ואמר הרבני הנ"ל ושמרתם זו משנה היינו הלכה פסוקה שילא מהמשנה ועשיתם כמשמעו דייקא בלי לחקור אחר טעם רק כאשר שמעו בלי שום טעם ואז אינו מקלקל התורה ותקיימו בנעם ויפה כיוון :

וכן דרכי תמיד למוסר השכל לפתוח פי בהלכה לומר אם יפלא בעיניך איזה מצוה מדוע יעשה ככה ומה טעם יש בה ומדוע אינו בדרך אחר היותר נכון אזי השיב בקיצור אומר במעט דברים אשר יחדל פשע אנו עושין המצות אשר ציוה ה' ה' ציוה ויעמוד ולוית ה' עלינו לקיים בלי לחקור אחריהם ולהאמין באמונה שלימה בכל התורה שהיא נתונה למשה רבינו וכו' וכו' וקבלה אשר קבלה אבותינו גם לנו ולזרעינו עד עולם :

ובזה באורתי פסוקי תורה פרשת חקת וידבר ה' אל משה ואהרן לאמר זאת חקת התורה אשר ציוה ה' לאמר ויקחו פרה אדומה וכו' והנה פה כתיב תרי פעמים לאמר הלא ייתר הוא ולע"ד כאן מודעה רבה לאורייתא עיי' ברש"י שם וכאשר אנכי באורתי זה הרש"י זאת חקת התורה פירש"י לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה והמובן בפשוט דרק על פרה אדומה מפרש רש"י ככה ולע"ד הוא כלל על כל התורה כולה בלי לומר בזה ולחקור טעמא של המצות כאשר באורנו אפי' שמע ישראל ע"פ קבלה ואמונה וזה כוונת רש"י מונה את ישראל מה המצוה הזאת דייקא שמה ובקשו על כל המצות לשאול מה המצוה הזאת ומה טעם בה לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה וקאי על כל מצות התורה וזה שרולה רש"י שנקט וזאת חקת התורה קשה לרש"י למה נקט זאת חקת התורה הו"ל למנקט זאת חקת הפרה וכו' ולהנ"ל יובן זאת חקת התורה דייקא זאת היא חקת כל התורה שכל התורה תהי' בעיניך כחקה וכאשר כלאו כל חכמי לב ולא יוכלו להבין טעמא של הפרה אדומה אשר שלמה החכם אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני כך כל המצות המה רק חוקים ואי אתה מבין יסודם וטעמם עין הגשמי אשר מעפר יסודו רחוק הרבה לידע ולהבין עומק טעמי מצות ה' ואין לך לחקור אחריהם ורק עשה רצון ה' בחפץ עלום והאמין בה' ויחשב לך לצדקה ותבין זאת ומיני אל תזוע :

ובאלה אמרתי מבואר הפסוק תרי פעמים לאמר וזה הכוונה זאת חקת התורה היינו בזה אני מודיע לך חקת כל התורה אם ישאלו לך האומות מה המצוה הזאת או אם אתה בעצמך תהיה השואל רק זאת תשיב ויהי' רגיל על לשונך להשיב ולאמר אשר ציוה ה' דייקא על כל המצות הזאת רק זאת תשיב אשר ציוה ה' לכן אני נוקיים ועושה המצוה הזאת יען ה' ציוה הוא ציוה ויעמוד ואין לי לידע שום טעם וסברה רק אני מאמין שה' ציוה ובאמונה השלימה אנכי אקיים המצות: וזה אשר ציוה ה' לאמר, זאת לאמר אשר ציוה ה' היינו אשר ציוה ה' שה' ציוה לאמר, זאת לאמר ולהשיב כמו המצות של פרה אדומה שאין אתה מבין טעמה ויסודה כן תחזיק ותקיים כל התורה ולא תעלה מעלה על במתי החכמה והתבונה לחקור אחריהם כי אלקים הבין דרכה ולא אתה :

ובדרשה לשבת הגדול באורתי באלה דברי חכם שאמר חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן מילה ואף אתה אמור לו קשה מאוד להבין כי מי אמר לו כבר התשובה על שאלתו שנקט ואף אתה הו"ל לומר ואתה אמור לו שוב כבר מורגל להקשות מה החילוק בין שאלת החכם לשאלת הרשע גם הוא אמר מה העבודה זאת לכם :

ובחקירה הזה שבארנו באנו על נכון והחכם שואל והחכם משיב כאשר בארנו כל המצות העדות וגם החוקים גם המשפטים לדקו יחדיו ועומדים ממעל לנו אנושי כח וקצרי דעת להבין ולהשכיל יסודותיה רק כה יאמרו בית יעקב ותדברו בני ישראל אשר ציוה ה' לכן אנו מקיימים רק עבור שה' ציוה וכאשר בארנו פה אשר ציוה ה' לאמר, וכולנו יחדיו ככה יאמרו אשר ציוה ה' לכן אנחנו ברוב אהבה וחיבה ותשוקה עזה רודפים ומבקשים לקיים תורה הקדושה בכל משפטיה וחוקותיה ובזה נסתם פה האפיקורסים ובאלה אנו הולכין בנחת לבלתי הטות ימין או שמאל :

ודי"ש החכם אשר עינו בראשו ויבין כי אין לחקור אחר מצות ה' ליתן טעם ומטעמים רק דרך המלך נלכו ותורת ה' תמימה ומתוקים מדבש ונפת צופים ורק אשר ציוה ה' לנו לקיים ח"ס את העדות והחוקים והמשפטים זה הוא השאלה שלו מה המה ומה הטעם ומיד השיב אשר ציוה ה' לא על פי חקירה ולא על פי חכמת להבין אלא רק אשר ציוה ה' אלקינו אתכם כיון שה' ציוה בודאי טוב לנו לקיים בלי חקירה ובלי הבנה תחילה. וזה הוא חכמתו הגדולה שמבין ומביע להמשיך בני אדם במסילה ישרה במעגלי צדק לאמונת ה' אל עולם על פי אמונה וקבלה מאבותינו ורק אשר ציוה ה', וזה הוא שואל והוא מיד משיב אשר ציוה ה' אלקינו אתכם והנה החכם בחכמתו יפה השיב אבל אף אתה אמור לו כהלכות הפסח דייקא יען שבמצות הפסח בזה המצוה לסרבות בסיפור ביציאת מצרים גם אתה מעכין הפסח תוכל להשיב לו טעם וסברה מדוע אנו מקיימים הפסח בכל הלכותיה אבל אחר הפסח אין מפטירין אפיקומן בשאר המצות אין לחקור רק לקיים כאשר ציוה ה' והבן

ועתה הלכתי קלה למ"ל ואשיב לאשר לפנינו הנה בארנו בשם דברי פני אריה כי בשמע ישראל אשר שניה לנו אבינו יעקב ע"כ זה מורה לנו הדרך אשר נלכו בה לעשות מצות ק"ש על פי קבלה לכן מיקרי קריאת שמע כקורא אגרת בלי חקירה והבנה רק על פי קבלה והנה בארתי כן צריכים אנחנו לעשות כל המצות וזה הפירש מתכ"ה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה והנה בזה יבין אם אומר שמע ישראל ע"כ הכוונה ככה כאשר ביאר ר' לוי אנו אומרין כן לישראל אבינו שאנחנו מקיימים בקבלה אשר מסר לנו אבינו שה' אחד ואחר כך יקבל עליו עול מצות אחר זה דייקא כמו זה שקבלת עול מלכות שמים ע"פ הקבלה באופן הזה יקבל עליו עול מצות על פי הקבלה ולא על פי חקירה והבן :

וזה מתוק בלשון המשנה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים דייקא שיקבל ע"פ קבלה מלשון קבלה כתובה בשמע ישראל ואח"כ מקבל עליו עול מצות גם המצות אחר כך כמו זה יקבל ע"פ הקבלה ולא ע"פ חקירה והבן:

ומה מתקו לי לפרש על פי הנ"ל הפייטן לשבת כתבו באהבה שאמר שאר יעקב לך אקוב דת אם אשר כאן לך ושמע תורת שמע אשר כאלו בני איתן מצותם לקרותה לבוחלי בן הביתן. והנה בארנו כבר פה לקבל כל התורה על פי הקבלה ואמונה בלי חקירה. ובזה אנו הולכין בנחת בלי להטות מדרך ישר וכבר ביאר דברי פני אריה ק"ש בירושה ובקבלה מיעקב אבינו וק"ש אצלינו כדבר פשוט כקורא אגרת לכן קריאת שמע רק בקריאה בעלמא שבלי חקירה והבנה שענין כלל והנה אנכי בארתי פה והוספתי מדלי לפרש בדרך הזה שאנו מקבלין עלינו עול מלכות שמים היינו ק"ש על פי הקבלה ויראה בלי חקור

אחר

אחר זה. זה יהיה לנו למורה דרך החיים על כל המצות אחר כך יקבל עליו עול מצות ע"פ הקבלה כמו ק"ש על פי הקבלה כן כל המצות :

וז"ש הפייטן שאר יעקב לך אקוב דת אל אשר כהן הייכו לך אקוב כל הדת כל התורה אחר"ך אקוב אחר יעקב ואקיים כמו שאתה מסרת לבניך ק"ש בתורת ירושה וקבלה גם באופן הזה כל הדת לך אקוב גם ע"פ הקבלה והייכו אשר כהן רק אקיים אשר כהן לנו בקבלה בלי חקירה ואמר לך ושמע הורת שמע הייכו שמעו כה הורת שמע כאשר היא התורה של שמע כמו תורת שמע כן תקיים כל הדת ואמר והבן באיזה אופן הוא תורת שמע אשר נחלו בני איתן דייקא רק מצד שנחלו מצד הירושה וקבלה שמסר לנו אבינו מה טוב חלקנו ומה יפה ירושתנו ואמר והוא הראיה דע"כ רק מצד הירושה וקבלה היא ולא צריך לחקור מצותה *לקרותה הייכו רק לקרותה כאשר קורא אגרת ככה מצותה רק לקרות שמע כדבר פשוט דנופל לשון קריאה וע"כ דלא לחקור כלל וזה הוא לנוחלי גן הזיתן הייכו בה"ג תלכו בעת לנחול גן עדן אם כל התורה תקיימו ע"פ הקבלה אשר ליוה ה' לנו וכאשר ירושה בידינו מאבותינו ואם ככה אתה נתעטר במדת אמונה וקבלה אז תתהלך בעת ונעימות בימינך כלה. והבן כי נעים. ושמיתי מטעמים לאמ"ו הגאון בעל דברי פני אריה זכור לטוב ולברכה :

ומדי דברי בו עוד זכר אזכרנו לבאר מאמר מעשה בהגדה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו' והיו מספרים ביצ"מ כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית . ולהעבין הכ"ל כאשר בארנו שאלת ותשובת החכם בארנו גם להמתיק המעשה כי בארנו שהחכם רק מש"ב המ"ד אשר ליוה ה' לעשות ובזה כמלא דבר דבר על אופנו ולא שלטה בו יד מחבל ומשחית שרולה להשחית דבר ה' בשאלות והוא באתת אשר ליוה ה' משתיק וסותם כל פה דוברי שקר ואמר להורה הקדושה אין חקר :

אך בארתי ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח הייכו בעבין הלכות הפסח שם המצוה לספר בטעם וסברא כי כל המרבה לספר משובח ואם כן עבין הפסח הוא בטעם וסברא אבל אחר הפסח חדול מחקירה . וכבר בארנו שקריאת שמע מורה על דרך ישרה בלי לחקור רק קורא בקריאה בעלמא סגי ורק בקבלה ואמונה . והנה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו' היו מספרים ביצ"מ כל אותו לילה ובודאי בנועם דבריהם האריכו לבאר ולחקור בחכמה ובדעת לספר ביצ"מ בטיב טעם להאיר בחכמה יתירה כל עבין יצ"מ כי כל הלילה לספר בודאי האריכו בסברה וחקר להבין הענין כאור הבקר. ואמרו אח"כ התלמידים שכבר האריכו הרבה בחקירה וסברה טוב יהי' לנו לחזור אל דרך הישרה לאחוז במדת הקבלה ואמרו רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית הייכו כבר הוא הזמן לחזור לקריאת שמע ולומר קריאת שמע הייכו לקבל עול מלכות שמים בו אנו לוודין הכל על פי אמונה וקבלה ובכן גם אנחנו כלנו בעת אחר הטעם והחקירה עדיין רק לאחוז במדה הטובה אשר הוא מקור הברכה ולאחוז במדת הקבלה וכבר היה הרבה טעם וסברא בכל הלילה והגיע זמן קריאת שמע לבלתי שכוח כי עיקר אללינו אשר ליוה ה' לאבותינו והבן כי ישר. סיג לחכמה שתיקה ואל תחקור . וזאת היא מדה נכונה רק לאחוז בקבלה ובאמונה. ואף שהלכנו מדרך הפשוט שהמה היה מעוררים לבלתי שכוח בק"ש אבל אעפ"כ בתוך מתק דבריהם יובן גם זה בתוכו :

פה אכתוב בעזה"י חדושי שחנני ה' במצות לריכות כוונה לחדש חדשות בגמרא והלכות ות' יושב הכבאות יורנו מתורתו הקדושה נפלאות :

גמרא ש"מ מצות לריכות כוונה עיין רש"י והקשה לרבא וכבר המה מגן הגבורים בסי' ס' סא איכא עוד מ"ד טובא דסוברים מצות אין לריכות כוונה ומדוע דוקא מפרש רש"י דהקשה לרבא עיי' . ואמרתי ליישב הנה רש"י הקשה מאי מקשה הגמרא פה ברכות ש"מ מצות לריכות כוונה וקשה על רבא תיפוק לי' בלאו הכי מוקמינן הא מילתא דמצות לריכות כוונה בפרק ע"פ כתנאי ור' יוסי סבר אפי' מרור דרבנן לריך כוונה וכ"ש בדאורייתא א"כ ע"כ רבא דאמר התוקע לשיר יצא ע"כ לא סבר כר' יוסי אלא כאידך תנאי וא"כ שפיר מצי רבא לאוקמא מתנית' דפה כר' יוסי עכ"ל ועיי' :

ולע"ד מאוד תמהתי על פ"י וכי נעלם מעינו קדשו התוס' שם מ' ראש השנה דף כ"ח בד"ה אמר רבא דהקשה התוס' שם מדוע לריך רבא כהביא מכפאו ואכל מלה הוה לי' לתביא מברייתא דערבי פסחים דקתני אכלו שלא במתכוון יצא דקתני בהדיא ומשני דהתם הו"א הייכו בירקות דרבנן ומה שמקשה עליו מברייתא דלקמן ולא פריך מר' יוסי' דהתם דהוי מצי לדחויי דלעולם מלוה משום הכירא והנה ראינו מתוס' הנ"ל שקאמר ומדוע לא מקשה מר' יוסי' ארבא ולמה לא מתרץ התוס' דרבא סובר כשאר מ"ד דסוברים שם מצות אין לריכות כוונה אבל ע"כ כוונה התוס' כאשר הקדים כי זה אינו מכריע דיש מ"ד דסובר בדאורייתא מצות אין לריכות כיונה דשם רק בדרבנן סובר אין לריכות כוונה אבל בדאורייתא מן יימר לנו ולזה הקדים התוס' דע"כ ככה מוכח מדלא הביא רבא מברייתא שם אכלו שלא במתכוון דמוכח דאין לריך כוונה ע"כ ס"בר שאני ירקות דהוא דרבנן ומיני' לא נשמע על דאורייתא וא"כ שפיר דלא מליכו שום תנא מפורש בהדיא בדאורייתא דאין לריך כוונה וע"כ לא יוכל לומר דרבא סובר כתנאי דסובר אין לריך כוונה דלא מליכו בדאורייתא דאין לריך כוונה ולכן שפיר מקשה התוס' הא מר' יוסי' מוכח אפי' בדרבנן לריך כוונה מכ"ש בדאורייתא וא"כ מדוע לא מקשה מר' יוסי עיי' היטב:

וא"כ . לפ"ז לא הבנתי מה רולה רש"י לומר דרבא מצי לאוקמי' מתניתי' פה היה קורא כר' יוסי דא"כ עדיין קשה רבא כמאן דסובר הלא לא מליכי תנא דסובר בדאורייתא מצ"ה אין לריכות כוונה וכן משמע מתוס' מר' יוסי' אפי' להקשות על רבא ומאוד ל"ע על הפ"י:

ובהיות כן נראה לי לומר דהנה מבואר בהם פוסקים דלא סבירא לי' לחלק בין דאורייתא לדרבנן ועיי' בפר"ח סימן תפ"ע מדהקשה הב"י על הטור והרא"ש ש"מ דלא ס"ל לחלק בין דאורייתא לדרבנן וגם מהרי"ף משמע דפסק מצות לריכות כוונה והשמיט בברייתא אכלו שלא במתכוון ע"כ משמע דליכא לחלק בין דאורייתא לדרבנן והאמת הסברא כבר מבואר במגן גבורים סימן ס' דרולה לומר כיון דבזמן דאיכא פסח מרור דאורייתא א"כ אף בליכא פסח כמי מרור כמו דאורייתא ובעי כוונה אלא דהוא אומר דע"כ אינו כן דהא התוס' בר"ה כ"ח ע"א כתבו דהא דהולרך רבא לדקדק מכאן ולא הביא מברייתא דהתם דקתני בהדיא משום דהו"א דירקות דרבנן אבל מצות דאורייתא בעי כוונה ע"ש דאין לחלק במרור משום דהמה דאורייתא וא"כ יש לומר כל אלה מוכח שפיר דאין לחלק ולומר משום מרור דהיה מדאורייתא הוי כדאורייתא כמי עכשיו דא"כ מדוע לא הביא מברייתא ראיה ע"כ לרבא שפיר יש לומר דמרור רק דרבנן מש"ה לע"ד לשאר מ"ד דסיבר מצות אין לריכות כוונה המה סברו מדנקט בברייתא אכלו שלא במתכוון יצא מוכח כן ואף דמרור דרבנן אבל המה סברו דאין לחלק מאחר דהיה ויהיה דאורייתא הוי כדאורייתא וכאשר הב"י סיבר לדעת הפ"ח וא"כ כיון דאמרו במרור מצות אל"כ ה"ה בדאורייתא וא"כ שפיר כיון רש"י דמפרש דוקא הקושיא לרבא לשאר מ"ד ליכא להקשות

להקשות דיש לומר המה סברו כברייתא אכלו שלא במתכוון דמצות אין צ"כ והמה סברו דאין לחלק במרור שהוא דרבנן זה אינו כיון דהיה דאורייתא ויהיה דאורייתא הוי עכשיו כמי כדאורייתא ומתניתי' דהיה קורא מהוקם כר' יוסי דסובר מצות צריכות כוונה משא"כ לרבא דהוא סובר זה הברייתא אכלו שלא במתכוון ע"כ איירי רק בדרבנן ואין להביא ראיה של דאורייתא כמוכח מתניתין דא"כ למה לא דייק מברייתא הזה ושפיר תקשה הגמרא כהנ"ל שרוצה רש"י דדוקא לרבא מקשה ודוק היטב :

שבתי וראיתי בכתב סופר סי' ק"ז שהקשה לפ"ז דיש לחלק בין דאורייתא לדרבנן ולכן לא הביא ראיה מהך דאכלו שלא במתכוון דילא משום דשם איירי במרור דרבנן והקשה הכתב סופר א"כ איך הביא ראיה מהך דשלח' לי' לאבוה דשמואל דהתוקע לשיר יצא דילמא סבירא לי' הך דשלח' כרשב"י דסובר מצה בזמן הזה דרבנן ולכן יצא משא"כ התוקע לשיר תקיעות דאורייתא וצריך כוונה ודוחק דידע רבא דשלחי לי' סבירא לי' מצה בזמן הזה דאורייתא הו"ל לפרש עכ"ל הטהור ועיי' :

וכתב עוד הכתב סופר ויש אתי מקום לתרץ ידעכפ"ז עד"פ לפי שיטת הרא"ש דדייק מדשלחי לי' כפאו ואכל מצה ולא אמר אכל שלא במתכוון שאינו יודע שהוא מצה ופסח ש"מ דכה"ג באמת לא יצא וטעמא דהו"ל כמתעסק דלא יצא כמ"ש הטו"א והנה החק יעקב סי' תע"ה כתב בדרבנן א"צ כוונה ומסתבר לי' גם מתעסק יצא וי"ל דרבא ס"ל הכי ומדשלח לי כפאו ואכל מצה ולא אמרינן אכלו שלא במתכוון ש"מ דאי לא ידע שהוא מצה לא יצא דמתעסק לא יצא ואי ס"ל רק בדרבנן אין צ"כ א"כ מתעסק נמי יצא אלא ע"כ ס"ל דאין צ"כ אפי' בדאורייתא ומצה בזה"ז דאורייתא וקיים אלא דקשה עדיין מדמקשה על רבא פשיטא הלא רבא טובא קמ"ל דלא תימא דשלחו לי' ס"ל מצה בזמן הזה דרבנן ובדרבנן דוקא ס"ל מצות אין צ"כ קמ"ל זאת אומרת דאי ס"ל דוקא בדרבנן גם מתעסק יצא וכ"ז אינו פשוט וצריך להשמיענו עיי' היטב בכתב סופר שהאריך בל"ע :

ולענ"ד נראה אחר העיון היטב ליישב קושית כתב סופר כאשר רבינו מורה לנו הדרך אך לא מטעמא אלא כאשר יגעתי ומצאתי בסברא ישרה הנה גם אנכי אקיים ואבחר שיטת הרא"ש ולית שום פקפוק באופן אחר לדייק וככה מדויק היטב מדשלח' לי' כפאו ואכל מצה ולא שלח' לי' אכלו שלא במתכוון ש"מ דכה"ג באמת לא יצא דאכלו שלא במתכוון כלל הוי מתעסק ומתעסק לא יצא וכן נכון ואף זאת דיש שיטת רבינו ירוחם דרוצה בכוונה אחרת להבין אבל אנכי אפרש בשיטת הרא"ש וככה מדויק היטב ובו קיימו הגמרא לענ"ד :

והנה לפ"ז לכאורה קשה לענ"ד להני דשלחי' לי' דוקא כפאו ואכל אבל שלא במתכוון לא יצא קשה הברייתא בערבי פסחים דקתני להדיא אכלו שלא במתכוון יצא דזה שלחי' לי' ע"כ אמורי' נינהו כידוע. וקשה להם הברייתא דנקט אכלו שלא במתכוון יצא דאפי' מתעסק יצא וכמאן סבירא לי' וע"כ כר' יוסי דשם דסובר מצות צריכות כוונה לא סבירא לי' דא"כ אפי' כפאו ואכל מצה לא יצא לר"י בה"ג לא יצא כמוכח במתניתי' במטבל בחזרת ועיי' בב"י סימן תע"ה שכתב שנהגו אתיא שפיר שכתב שאם אנסוהו גוים לאכול מצה יצא ולא כתב שאם אכלו בלא מתכוון יצא דבלא מתכוון בכל גונא דלא מתכוון משמע ויהיה משמע אפי' בלא ידע שהוא פסח וזה לא יצא: וא"כ לפי הנ"ל בברייתא דנקט שהם אכלו שלא במתכוון דיצא בכל גונא דלא מתכוון משמע דיצא וא"כ קשה. לענ"ד להני דשלחי' לי' לאבוה דשמואל מהברייתא הזה אלא ע"כ צריך לומר דהמה סבירי' להו זה הברייתא ע"כ סבר בדאורייתא מצות אין צ"כ וסבירא להו בדרבנן רק נחות דרגא דרבא אחד מדרבנן קיל מדאורייתא אם בדאורייתא אין צ"כ אז בדרבנן אפי' מתעסק יצא אפי' שלא במתכוון כלל כגון דלא ידע כלל שהוא מרור ואם בדאורייתא מצות צריכות כוונה אף בדרבנן אמרו דמצות אין צ"כ אבל שלא במתכוון כלל במתעסק אז בדרבנן נמי אסיר כי שדרבנן רק נחות דרגא בדרגא אחת קיל אבל זה אין סברא לומר דקיל בדרבנן אפי' בתרי דרגא והבן :

ובהיות כן המה סבירא שפיר כהך ברייתא דאכלו שלא במתכוון דיצא והיינו בדרבנן אפי' במתעסק יצא ואכלו שלא במתכוון בכל גונא דלא מתכוון משמע כמוכח בב"י והמה סבירא מצה בזמן הזה דאורייתא וא"כ נחות דרגא חד דרגא קיל הדרבנן מדאורייתא בדאורייתא אין צריך כוונה אבל מתעסק בדאורייתא לא יצא ובדרבנן אז אפי' מתעסק יצא וא"כ שפיר בדאורייתא דחד דרגא חמור אז דוקא כפאו ואכל מצה יצא אבל שלא במתכוון כלל בדאורייתא לא יצא ובדרבנן הוא דיצא ובאמת מצות אין צ"כ :

ובהיות כן מתורץ קושית כתב סופר דילמא שלחו לי' סבירא מצה בזמן הזה דרבנן : ולהנ"ל כאשר בארנו ניחא אם כן סברי קשה להם הברייתא דנקט אכלו שלא במתכוון יצא דמשמע אפי' במתעסק יצא ולמה יצא להם דוקא כפאו ואכל מצה משמע אבל שלא במתכוון לא יצא. אלא ע"כ סבירא להו מצה בזמן הזה דאורייתא ובדאורייתא אין צריך כוונה ולפ"ז בדרבנן אפי' מתעסק יצא ורק בתורה מתעסק לא יצא ובכן ניחא. זה הברייתא ערבי פסחים בדרבנן אז אפי' מתעסק יצא והבן. ולפ"ז שפיר קאמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא דע"כ מוכח מזה מדאורייתא מצות אין צ"כ דאי בדאורייתא צ"כ א"כ קשה אף דאבוה דשמואל בדרבנן איירי אבל למה לא יצא אפי' במתעסק הא להדיא קתני בברייתא אכלו שלא במתכוון יצא ויהיה קשה הברייתא וע"כ צריך לפרש כהנ"ל בדאורייתא אין צ"כ ובכן בדרבנן אפי' מתעסק יצא היינו מתעסק דע"כ תוקע או אכל והבן. וא"כ שפיר מוכח דשלח' לי לאבוה דאיירי במצה דאורייתא ושלא בכוונה דוקא יצא אבל לא שלא במתכוון כלל ודוק היטב :

ובאלה מתורץ נמי קושיא אחריתא של הכתב סופר שהקשה מאי מקשה הגמרא פשיטא לתרץ דדי כאשר ביאר . ולפי כאשר אני הראתי לא קשה כי שיטת הרז"ה מדויק היטב מלשון דכפאו ואכל ולמה לא נקט אפי' שלא במתכוון יצא אלא ע"כ דהם סבירא להו דמצה בזה"ז דאורייתא ולכן דוקא שלא בכוונה מותר אבל מתעסק לא יצא כהנ"ל ועדיין פשיטא כי ככה מדויק מהך דשלח' לי' בלי פיקפוק לשיטת הרא"ש דאפי' לסו"א ליכא לפרש כרבינו ירוחם כי לשיטת הרא"ש פשיטא הוא דככה מדויק ודוק היטב אם לא שיש עדיין לפקפק דילמא עדיין הפשט כרבינו ירוחם וצריך לאשמעינן דלא כרבינו ירוחם היינו דלא לטעי בפשט כרבינו ירוחם . אבל לשיטת הרא"ש לענ"ד זה פשיטא ואכן כעת בארנו לשיטת הרא"ש ודו"ק :

ולפ"ז יש לי לומר ולהבין היטב תירוץ תוס' דהקשה התוס' מדוע לא הביא מברייתא דאכלו שלא במתכוון דיצא ע"כ מוכח משם מצות אין צ"כ ותירץ התוס' מהך ברייתא לא מוכח ויש לומר בכוונת התוס' דיש לומר ולטעות כסברת החק יעקב אם בדרבנן אין צ"כ ה"ה נמי אפי' שלא במתכוון כלל נמי יצא אבל לעולם מדאורייתא צ"כ וברייתא זה אינו מפורש להדיא ולכן הביא רבא ביותר טוב מהך דכפאו ואכל דע"כ מוכח להדיא בדאורייתא אין צ"כ ושם ליכא למימר דילמא גם מצה בזה"ז דרבנן סבירא להו א"כ קשה למה לא יצא אפי' שלא במתכוון ולמה נקטו דוקא כפאו ואכל אלא ע"כ דהמה מחולקים בסברא ישרה זה הברייתא דאכלו שלא במתכוון סובר גם בדאורייתא אין צריך כוונה. ומצה בזה"ז דאורייתא

דאתי׳ יתא וכן בדרבנן כמות דרבא אחת דלא אפי׳ בדרבנן שלא במתכוין כלל יצא ודוק היטב אבל אם בדאורייתא צריך כוונה אז בדרבנן רק באינו כוונה יוצא אבל לא שלא במתכוין כלל וכוון:

ולפ״ז נראה לי להוכיח דלא כמה״ר יעקב במחילת כבודו הקדוש שכתב סי׳ תע״ה אם בדרבנן אין צ״כ ש״ה אפי׳ מתעסק יצא ולפי אלה זה היינו אם באמת מדאורייתא צריך כוונה אז רק בדרבנן כמות דרבא אחת ולא שתים אז רק בדרבנן לא צריך כוונה אבל לא שלא במתכוין כלל וככה מוכח מכל הנ״ל ודוק:

ומעתה צריכא יש לנו לקיים שיטת המג״א שהובא בשם הרא״ב״ד אם גם בדאורייתא מצות צריכות כוונה אבל בדרבנן מצות אין צ״כ ועיי׳ בכתב סופר סי׳ י״ד שהוכיח ע״כ לא כן שכתב דהב״י סי׳ תע״ה הקשה על הרא״ש דהעתיק הברייתא דפסחים אכלו שלא במתכוין יצא והא הרא״ש ס״ל להלכה מצות צריכות כוונה וכן קשה על הטור שכתב הך דאכלה שלא במתכוין לא ואח״כ מביא פלוגתא למכין מצה אי מצות צ״כ או לא וכתב הפ״ח סי׳ תפ״ט מדהקשה הב״י סי׳ תע״ה על הרא״ש והטור ש״מ דלא ס״ל לחלק בין דאורייתא לדרבנן וכתב הכ״ם ובאמת תוס׳ ר״ה לא כתב רק דהיה מקום לומר כן לכן הביא רבא ראיה שפי מדשלחי ליה אבל לאמת נראה דלא ס״ל חילוק זה ובפסחים תירצו תירוץ אחר ש״מ לאמת לא ס״ל כן לכן נראה דהרי״ף לא ס״ל חילוק זה דהא שבק לברייתא דאכלו ש״ב יצא משום דפסק מצות צריכות כוונה ש״מ בדרבנן נמי ס״ל מצות צריכות כוונה וכן נראה שהוא שיטת הרא״ש דס״ל מצות אין צ״כ מדס״ל כרבנן דר׳ יוסי אכלו שלא במתכוין יצא ואי ס״ל לחלק בין דאורייתא לדרבנן אז רבנן דברייתא לא מכריע דבדאורייתא אין צ״כ נדילמא דוקא משום שהוא בדרבנן עכ״ל עיין היטב בכתב סופר:

ולהנ״ל יש לי עדיין לקיים דין של המרדכ״ז הוא אמת ולדק כאשר הובא במגן אברהם בדרבנן אין צ״כ אף אי מדאורייתא צריך כוונה יש לחלק בין דאורייתא לדרבנן אלא כאשר בארנו דהסברא רק לחלק בחדא דרבא ולא בשתים אם בדאורייתא צריך כוונה אז בדרבנן לא צריך כוונה אבל שלא במתכוין כלל גם בדרבנן לא יצא וכאשר הוכחתי מהך דאבוה דשמואל בכפאו וכו׳ וא״כ יש לומר הב״י שפיר הקשה על הרא״ש דהעתיק זה הברייתא אכלו שלא במתכוין מה בכל ביכא משמע אפי׳ לא מתכוין כלל והא הרא״ש ס״ל בדאורייתא מצות צריכות כוונה וא״כ הוה רק בדרבנן חד דרבא להקל דאין צ״כ אבל שלא במתכוין ע״כ לא יצא ושפיר מקשה: ובזה יתורץ כן מתורץ קושית הפ״ח שכתב מדהקשה הב״י על הרא״ש והטור ש״מ דלא ס״ל לחלק בין דאורייתא לדרבנן: ולפע״ד הב״י רק אינו סובר לחלק בש״ב ולומר דסוברים מצות צריכות כוונה בדאורייתא ואפ״ה בדרבנן אף שלא במתכוין כלל יהיה יצא זה לא ניחא לי לב״י לחלק דהב״י סובר כאשר בארנו בגמרא וסברא בדרבנן רק לחלק בחד דרבא ואם בדאורייתא מצות צ״כ אז בדרבנן שלא במתכוין כלל נמי לא יצא אבל למקשה אכלו שלא במתכוין יצא דמשמע בכל גוונא דלא מתכוין דיצא זה לא יוכל למקשה וזה שקשה לב״י אבל באמת בדרבא אחת יש לחלק בין דאורייתא לדרבנן ודוק:

ולפ״ז יש לי לתרץ תוס׳ בר״ה במה שאמר ומשמע שלא דלא לקיים דנקט דהיה כך מקום לומר דרבא לכן לא הביא מברייתא דאכלו שלא במתכוין דהם יש לומר ה״מ דהוא דרבנן ותוס׳ רק כתבו דהיה מקום לומר כן. יש לומר לפע״ד זה רק מקום לומר כן: היינו דיאמר בדרבנן אפי׳ שלא במתכוין כלל נמי מותר ולפ״ב מצות צ״כ מדאורייתא זה רק מקום לומר כן אבל למסקנא ע״כ אינו כן דהא לא ס״ל להקל בדרבנן בתרי דרבא ולומר

אפי׳ שלא במתכוין כלל דאעפ״כ דיצא. אלא בש״ג אם מתעסק לא יצא אבל למסקנא באמת לחלק בחד דרבא בין תורה לדרבנן אם בדאורייתא צריך כוונה אבל בדרבנן אין צריך כוונה אבל בלא מתכוין כלל דלא ידע כלל שהוא מרור או פסח לא יצא ועדיין לקיים שיטת המג״א לחלק בין דאורייתא לדרבנן לענין כוונה בחד דרבא וכוון:

ובהיות כן נראה לי כמו לכן השמיט הרי״ף הברייתא דאכלה שלא במתכוין יצא משום דהרי״ף פסק מצות צריכות כוונה וא״כ רק בדרבנן לחלק בחד דרבא דלא בעי כוונה אבל דאפי׳ בלא ידע דהוא מרור או פסח במתעסק בש״ג כי ככה איירי הברייתא אכלו שלא במתכוין דמשמע דבכל גוונא משמע אפי׳ מתעסק דיצא זה לא סבירא ליה להרי״ף מאחר דסובר מצות צריכות כוונה א״כ בדרבנן רק בחד דרבא מקילין באין כוונה דיוצא אבל שלא במתכוין כלל לא יצא ודוק:

ולפ״ז מוכח נמי שיטת הרא״ש דס״ל מצות אין צ״כ בדאורייתא מדס״ל כרבנן דר״י אכלו שלא במתכוין דיצא ומה הכתב סופר אם לחלק בין דאורייתא לדרבנן הרי לא מכריע זה הברייתא בדאורייתא דאין צריך כוונה דילמא רק בירקות דרבנן ולהנ״ל יש לומר דע״כ מכריע מדקאמר בברייתא שלא במתכוין יצא. ובארנו אפי׳ שלא במתכוין כלל ולא ידע כלל שהוא מרור אעפ״כ יצא וכן מוכח בב״י דככה משמע מקשה הלשון שנקט אכלו שלא במתכוין א״כ ש״מ בדאורייתא לא צריך כוונה כלל דאי בדאורייתא צריך כוונה א״כ לא שייך בדרבנן להקל בתרי דרבא תפסת מרובה לא תפסת וא״כ יהיה בלא מתכוין כלל גם לרבנן לא יצא. אלא ע״כ מוכח בדאורייתא מצות אין צריכות כוונה וא״כ שפיר בדרבנן בחד דרבא להקל אפי׳ שלא במתכוין כלל והרא״ש לשיטתו בודאי ניחא כי יסודו בהך מימרא דפה כפאו ואכל מצה שדקדק כן וכל כהנ״ל שבארנו לשיטת הרא״ש והבן כי טוב וישר הוא. ואף לפי אלה עדיין יש לומר בחד דרבא תמיד יש לחלק בין דאורייתא לדרבנן ואם גם למאן דסבר בדאורייתא מצות צריכות כוונה בדרבנן אין צריך כוונה אבל במתעסק כגון דלא ידע שהוא מרור בש״ג לא יצא ודברי מגן אברהם עדיין קיימין ודוק היטב. ובאתי בכתב יושר לאמ״ו הגאון הקדוש כתב סופר ומי יכחנו בדרך אמת לברר השיטות בלי שגיאה ולהבין דעת קדושים שכינם:

ומעתה: אחר כל אלה יצא לנו כמו לאמר שם בר״ה שפיר מקשה התוס׳ מדוע לא מקשה רבא מהך דר״י. גם להנ״ל יש להסביר מדוע לא מקשה מר׳ יוסי דסובר מצות צ״כ ואין לומר כקושית ס״י רבא סובר כברייתא דאכלו שלא במתכוין דמצות אין צריכות כוונה הא ע״כ רבא סובר מהך ברייתא לא מדויק ככה דא״כ הו״ל לאתויי מברייתא ורבא סובר אעפ״כ יש לטעות ולומר אפי׳ מתעסק יצא בדרבנן אף שמדאורייתא צריכות כוונה ושפיר דמקשה התוס׳ א״כ רבא כמאן ורבא רק דייק ככה מהא דאבוה דשמואל כאשר בארנו. ובזה יש מקום כן יש לי לומר אבל שאר מ״ד דסוברים מצות אין צ״כ סוברים דככה מוכח מברייתא דאכלו שלא במתכוין דאל״כ לא הוה ליה להקל בדרבנן בתרי דרבא. וא״כ שפיר דמפרש רש״י פה פרק הקורא אליבא דרבא מקשה אבל שאר מ״ד יוכל לתרץ דמחוקם מתניתא כר׳ יוסי דסובר מצות צריכות כוונה ושמה סברי כברייתא אכלו שלא במתכוין דיצא בשלא מתכוין בכל גונא וע״כ מוכח בדאורייתא מצות אין צ״כ סברי הרבנן ושמה כהך ברייתא סברי ולרבא אינו מכריע זה הברייתא דסובר בדאורייתא מצות אין צריכות כוונה כאשר בארנו ומיושב פרש״י דדוקא מפרש אליבא דרבא ודוק:

הנה תוס׳ פסחים דף קי״ד בד״ה מתקיף לה תירץ תירוץ אחר על הקושיא מדוע לא הביא רבא מברייתא דאכלו שלא במתכוין יצא שם קיים התוס׳ וליש

כילכסם

הילכתא כאבוה דשמואל דאית ליה מצות אין צריכות כוונה דקאמר כפאו ואכל מצה יצא ומוקי לה בכפאו פרסיים והתם לא מייתי מאכלו שלא במתכוון משום דלגבי אכילה לא בעינן כוונה כולי האי כמו בתפלה וכמו בתקיעה ומשום הכי לא מייתי הכא ברייתא דהתם דבעי כוונה דגבי תפלה ותקיעה בעי כוונה טפי כדפרישית עכ"ל התוס'. והקשה המהרש"א ז"ל ול"ע לחלק בהכי התם דהא רבא מייתי התם מכפאו ואכל מצה אתקיעה ועיי' שם בתוס' תירץ אחר בזה עכ"ל המהרש"א וקושית מהרש"א מאוד קשה. וראיתי בביאור מרדכי בערבי פסחים שם בסוגיא הנ"ל דמתרץ קושית מהרש"א ז"ל ובסוגין קשה הנ"ל דרש לקיש דמצות צריכות כוונה דילמא לעולם אין צריכה כוונה ואפ"ה אינו יוצא כאן בטבול שני דמיירי במתכוון שלא לצאת וכבר כתב הרי"ף בברכות י"ב ע"ש הרשב"ם דהיכא דמתכוון שלא לצאת אף למ"ד מצות אין צריכות כוונה לא יצא ומובא בטור סי' תרנ"א. וכ"כ הרא"ש בסוכה מ"ג והתוס' שם ל"ט והר"ן שם ובר"ה כ"ג ב' ונראה דעד כאן לא מחלק הרשב"א בכך אלא דוקא התם בברכה היכא דנקט כוס דחמרא בידו וכיון לברך על השכר שהיא איכה כוונה בשעת עשיית המצוה שהיא הברכה שצריך לברך בזה ס"ל לרשב"ם בכוונה הפכיות גרע מלא כיון כלל וכן בתקי"ש ונטילת לולב דבשעת עשיית המצוה כיון שלא לצאת גרע מלא כיון כלל אבל כאן דמיירי דאכילה הוא כבר כתב התוס' לקמן בסוף ד"ה מתקיף דלגבי אכילה לא בעינן כוונה כולי האי. ע"ש בזה יש לומר דלמ"ד בעלמא מצות אין צ"כ ממילא במידי דאכילה עדיף דרבא שאפי' יש לו כוונה הפכית יצא וכ"מ בסי' תע"ה ס"ד ע"ש במג"א וכתב ובזה אתי שפיר מה שהקשה מהרש"א על תוס' הנ"ל וכו' די"ל לומר דבכפאו הו"ל כוונה הפכית ואפ"ה יצא וזה מייתי רבא דעכ"פ בעלמא כיוצא דמצות אין צ"כ מפורשת דהא ס"ל לחלק שאר מצות ממצות אכילה בתרי דרגא ולמימר דבשאר מצות צריכה כוונה מפורשה ובמצוה דאכילה יצא אפי' כוונה הפכית עכ"ל ביאור מרדכי עיין היטב:

והנה אם אמת דברי ביאור מרדכי בפני עצמו המה טובים וישרים אעפ"כ אני מרדכי הקטן תמה וקרא על דבריו הקדושים אם ככה הפירוש בר"ה א"כ קשה לי מאי מקשה הגמרא שם פשיטא היינו הך הא לסכ"ל א"כ איכה פשיטא ולא שייך לומר היינו הך דכפאו ואכל מצה דאיירי ממידי דאכילה ורבא רוצה אתה ללמוד על תקיעה שאינו מידי דאכילה וע"כ אינו דמיון עולה יפה לומר היינו הך כי יש חילוק גדול בין מידי דאכילה לבין מידי דאינה אכילה כגון תקיעה ותפלה וכמוכח מתוס' הנ"ל ורק רבא לומד זאת מסברא דנפשי' דלא ס"ל לחלק שאר מצות ממצות אכילה בתרי דרגא ולמימר בשאר מצות צריכות כוונה מפורשת ודאכילה יצא אפי' בכוונה הפכית את הסברא חידש לנו רבא וע"כ לאו היינו הך וטובא קמ"ל ול"ע:

גלע"ד ליישב קושית מהרש"א הנ"ל שהקשה אם יש לחלק בין מידי דאכילה לתקיעה א"כ איך [...]יא רבא מכפאו ואכל מצה על תקיעה שאני כפאו [...]וי מידי דאכילה. והנראה ליישב דהנה מבואר בשמחבר [...]"ח סי' ר"ד בהג"ה שם אם אנסוהו לאכול או לשתות [...]"ג דאית הנאה ממנו אינו מברך עליו הואיל והנאה על [...] ועיי' במג"א שם ס"ק כ' דא"כ קשה מדוע פסקינן [...]"ה אנסוהו ואכל מצה יצא והרב"י שם בשם המ"מ [...]"ן הטעם דאמרינן המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן [...]נה ע"ש וא"כ ש"מ דחשב הנאה וא"כ למה לא יברך [...]יו ומשמע להדיא ממג"א הנ"ל אף דינו של הג"ה [...] אנסוהו לאכול או לשתות דאינו מברך עליו ה"ה [...]פאו לאכול מצה לא הנאה מיקרי דהא אנוס הוא:

אך יש לי לומר ליישב דברי התוס' להגי"ה הזה דהנה כל טעמא דלגבי אכילה לא בעי כל כך כוונה כבר מבואר כמ"ש במחצית השקל שם סי' תע"ה על מג"א ס"ד דטעמא הוא דהוי כמתעסק בחלבים ועריות דמיקרי הנאה וא"כ יש לומר התינח אם אכל ברצונו אלא דלא מברכינן סוף כל סוף מיקרי הנאה אבל באונס לאכול דהוי תחילה באונס וע"כ לא מיקרי הנאה כמוכח הג"ה הנ"ל דאינו מברך עליו הואיל והנאה על כך ולא מיקרי הנאה כיון שבא לו באונס ובאמת מה"ט נמי בכפאו לאכול מצה לאו הנאה מיקרי כיון שהוא באונס ע"כ זה לא שייך לומר דמידי דאכילה לא בעי כוונה כולי האי ויש לומר ע"כ טעמא משום מתעסק בעלמא בחלבי' ועריות עכ"פ הנאה מיקרי והנאה הוא משא"כ בכפאו ואכל מצה לא שייך הסברא במידי דאכילה לא צ"כ כי כיון דכפאו לאכול לא מיקרי הנאה כלל ורק אם אמרינן מצות אין צ"כ יצא אעפ"כ וא"כ שפיר תירץ התוס' ז"ל ול"ת הילכתא כאבוה דשמואל דקאמר כפאו ואכל מצה יצא ומוקי לה בכפאו פרסיים והתם לא מייתי מאכלו שלא מתכוון משום דלגבי אכילה לא בעי כוונה כולי האי. והנה כוונת התוס' דלגבי אכילה אשר הוא אינו אונס שם שפיר שייך דלא בעי כוונה כ"כ דמתעסק עכ"פ מיקרי הנאה והיינו באכלו שלא באונס ולכן לא יוכל להביא מהך דאכלו שלא במתכוון אבל מהך דכפאו ואכל מצה שפיר הביא רבא שם איירי דכפאו פרסיים והנה באונס ובאונס לא מיקרי הנאה כלל אלא צ"כ מוכח מצות אין צ"כ ויצא. ולא שייך לומר שם דהוי מידי דאכילה כיון דהוי באונס לא שייך מידי דאכילה לומר באונס לא מיקרי הנאה וכהך הג"ה פה שהבאתי דאין מברך על אכילת אונס דאנוס לא מיקרי הנאה ושפיר דייק רבא מצות אין צריכות כוונה ודוק היטב:

אך עדיין קשה גם לפי אלה הדברים מאי מקשה הגמרא על רבא היינו הך הא שפיר יש לחלק די"ל לומר דוקא באבוה דשמואל משום דהוי מידי דאכילה ויוכל לטעות באמת כאידך שיטת דסוברים אף באונס שייך שכן הנאה קמ"ל דלא שייך הנאה כיון דאונס הוא וטעמא הוא משום דמצות אין צ"כ ול"ע. ובפשיטות אין להקשות אם אמת דלא מיקרי הנאה משום דהוי באונס א"כ איך שייך לומר דיצא ידי אכילה מצה הא לא מיקרי הנאה כלל ולא מיקרי אכילה על זה יש לומר באמת עכ"פ מיקרי אכילה אך לזה הסברא דמידי דאכילה קל ביותר ואין צריך כל כך כוונה זה הסברא מדחה זאת כיון דבאונס הוא לא שייך לומר דלא צריך כל כך כוונה כיון דהוא מידי דאכילה הא באונס אכל והוי כלא הוי מידי דאכילה דכל כך הנאה לא מיקרי כיון דהוי באונס והבן:

אך זה עדיין קשה מאי מקשה הגמרא על רבא היינו הך הא שפיר יש לחלק ולומר דוקא באבוה דשמואל משום דהוי מידי דאכילה ויוכל לטעות כאידך שיטות אף באונס מיקרי הנאה וקמ"ל רבא דלא שייך שכן הנאה כיון דאונס הוא וטעמא משום דמצות אין צריכות כוונה ול"ע:

ותלונה זו לא על דידי בלבד קשה גם על מג"א קשה זאת מאוד ועיי' במג"א ס"ק י"ד סי' תע"ה שכתב אע"ג דמצות צריכות כוונה במידי דאכילה שאני שהרי אכל ונהנה בכך עכ"ל. ולפי הנ"ל קשה איך למד רבא מהך דכפאו ואכל מצה ש"מ התוקע לשיר יצא הא יש חילוק גדול כפאו ואכל מצה הוי מידי דאכילה לכן יצא כמבואר במג"א הזה אבל בעלמא באמת מצות צריכות כוונה ולע"ג. ואף שיש לומר דרבא סבירא ליה דלא מיקרי הנאה באונס ובאונס לא שייך זה הסברא מידי דאכילה כאשר בארנו אבל עכ"פ קשה מאי מקשה הגמרא היינו הך טובא קמ"ל דהוי"א בכפאו ואכל מצה היינו טעמא משום דמידי דאכילה הוא ומיקרי הנאה קמ"ל רבא כיון דאונס הוא לא מיקרי הנאה וטעמא הוא משום דמצות אין צ"כ ול"ע:

והנראה לייש"ב כל אלה בעה"י דהנה טעמא ומקור דין הזה נ"ה אכל באונס דלא מברך הובא בב"י בשם א"ח בשם הרא"ה דמדמה לה לאשה שנאנסה אף שסופה ברצון מותרת דחשבינן לה לאונס והקשה הפר"ח בלקוטיו מאי דאמרינן בר"ה דכפאו פרסיים יצא אלמא דחשבינן לה אכילה אף שנאנס. וראיתי במגן גבורים שם סימן הנ"ל דבר נאה ומתקיים שמתרץ קושית הפר"ח אבוה דשמואל לשיטתו דס"ל בכתובות דף נ"א ע"ב דאשת ישראל שנאנסה אסור לבעלה דחיישינן שמא תחילה באונס וסופה ברצון וא"כ לשמואל סופה ברצון רצון גמור מיקרי ולכך אף אכילה ע"י כפייה כמי חשוב אכילה מיי' עכ"ל ולפ"ז בודאי קשה מאי מקשה על רבא פשיטא היינו הך הא יוכל לטעות אליבא דאבוה דשמואל בודאי ולומר שאני מידי דאכילה שכן נהנה. ומה שנראה לומר הפר"ח הקשה היטב דהנה הכפות תמרים דקדק בדברי גמרא שנקט שלאי' כפאו ואכל מצה מדוע לא נקט כפאו לאכול מצה. ולעניות דעתי נראה שזה קמ"ל דפה איירי אף שאינו סופה ברצון כל זמן אכילתו כפאו מתחילתה עד סופה כפאו אותו והיינו שנפשו קצה מלאכול מצה ועל כן לזה נקט כפאו ואכל מצה היינו כל זמן אכילתו עד שאכלו כולה היה בכפיה ולפ"ז הוי גם סופה באונס ועל כן לא מיקרי נהנה וא"כ גם לאבוה דשמואל דסובר סופה ברצון מיקרי רצון גמור בה"ג דגם סופה הוה באונס ע"כ לא מיקרי נהנה ואעפ"כ יצא כיון דמצות אין צריכות כוונה מ"מ מצה אכל אף שלא ברצונו ולא נהנה ולכן לא שלחו לי כפאו לאכול מצה זה פשיטא לאבוה דשמואל אם רק בתחילת אכילתו כפאו וסופה ברצון מיקרי ודאי נהנה ומידי דאכילה הוא ואין צריך כוונה כל כך. רק תמה שלחו כפאו ואכל מצה היינו כבארנו בה"ג דעד סופה הוה בכפיה לא שייך מידי דאכילה ונהנה ואעפ"כ יצא ומזה דייק רבא דע"כ טעמא הוא משום דמצות אין צריכות כוונה ועי"ז שפיר מקשה הגמרא פשיטא כי אמת זה הטעם לשיטה דסובר דאף באונס מברך ומיקרי נהנה כל טעמא הוא כיון דסופה ברצון הוא לענין אכילה מיקרי נהנה אבל אם גם בסופה הוה בכפיה בה"ג לית מאן דסובר דמיקרי נהנה ושפיר שייך פשיטא היינו הך:

והמג"א שפיר הביא סימן תע"ה שם הובא במחבר כגון שאנסוהו עכו"ם או ליסטים לאכול היינו רק כפאו לאכול בתחילה וא"כ שפיר קאמר המג"א מידי דאכילה שאני דודאי היה סופה ברצון ונהנה מיקרי ורק תחילת אכילתו היה בכפיה בה"ג מיקרי נהנה משא"כ רבא פה קאי על דשלחו לי' כפאו ואכל מצה היינו מתחילתה עד סופה הוא בכפיה בה"ג בודאי לא מיקרי נהנה ודוק היטב:

ובאמת יש לחלק ולומר כאשר חילק הכתב סופר בסי' י' בתשובה הנ"ל דבתשובת רשב"א לא כתב טעם לחלק בין תחילתה באונס וסופה ברצון לאם דאנסוהו לאכול וכתב ונראה דרשב"א לא חש לתשיב דפשט ליה דלא דמיא דטעמא דרבא בתחילי' באונס וסופה ברצון דנגרר הסוף בתר תחילתו באונס דהרי אמר רבא התם אפי' הלך לו ושוכרתו מותרת דילמא הוא דאלבשי' והיינו כיון שכך אלבשי' יצרא וכו' ילפא מגדר מעלה מעל אבל ודאי הנאה הי"א לה אלא אנוסה היתה מתחילה עד שבאת לידי כך ואין בה מעל אבל לענין ברכה כיון שסוף כל סוף נהנה הגם ונתחילתה לא רצה להנות כיון שנסיף נהנה אסור להנות בלא ברכה והכא כמי לענין אכילת מצה וכו' עיי"ש:

ולפ"ז פה ברבא ובאבוה דשמואל דאיירי כפאו ואכל מצה דעד סופה הוא בכפיה בה"ג בודאי לא מיקרי נהנה וכאשר בארתי וע"כ טעמא מצד מצות אין צריכות כוונה ושפיר דייק רבא וגמרא שפיר מקשה פשיטא. אך על זה אני מסופק אם בכפאו עד סופה כבארנו פה והיינו שנפשו קצה מלאכול ע"כ מצה וא"כ אם לא הוה שלא כדרך הנאתן האם יוצא בה"ג באכילת מצה דהוי כאכילת גסה ויתי' כפשוט ספק של משנה למלך שמסופק בשלא כדרך הנאתן אם יצא ידי מצה ולהנ"ל יהיה מוכח אף שלא כדרך הנאתן יצא ידי מצה ול"ע:

הנה הובא שם בסי' ר"ד במג"א והובא קושיא מסך שיטה דפסק הרמ"א כפאוהו לאכול אינו מברך ופה איתא ופסקינן בסי' תע"ה בכפאו ואכל מצה דיצא ידי חובתו. ובכתב סופר עוד ביותר מתמה איך שתק הרמ"א פה תע"ה בהא דכפאו ואכל מצה ולא אמר דלא יצא לשיטתו לעיל בהג"ה דלא מברך ועיי' בכתב סופר:

והנלע"ד כל אלה לייש"ב ובזה אבוא כמו לייש"ב הדק היטב מה שהקשה בכתב סופר שם סי' י' על המחבר שפסק בכפאו ואכל מצה דיצא כשהוא יודע שהוא מצה הא לא ידע לא יצא כשיטת הרא"ה וצריך לומר דאי לא ידע הו"ל כמתעסק ולא אמרינן דהוי כמתעסק בחלבים ועריות שכן נהנה והיינו מידי דאכילה שאני ע"כ דס"ל כשיטת הרא"ה כיון דעי' אונס בא לו הנאה לאו הנאה מיקרי אבל כשידוע לו פסק המחבר שיצא הגם שבכל מקום פסק מצות צריכות כוונה מ"מ במצה פסק דיצא כמוכח במג"א מידי דאכילה שאני שכן נהנה וכמ"ש הר"ן מפני שנהנה ודמיא למתעסק בחלבים ועריות ואם ס"ל שכ"כ שכן נהנה דמחשבים במקום כונה ללאו דהוי כמו כוונה מכ"ש שלא יהיה כמתעסק בעלמא מפני שנהנה בשלא ידע שהוא מצה ויותר מסתבר שלא יהי' כמתעסק מפני שנהנה מלומר דאין צריך כוונה מפני שנהנה וקשה על המחבר איך אחז החבל בשני ראשין דכשאינו יודע אינו יוצא דס"ל מתעסק וע"כ צריך לומר מפני שאנוס לא מיקרי נהנה ופסק בידע שהוא מצה דיצא מפני שאני מצה שהוא נהנה תיכף אם אכל מעצמו אבל כפאו ואכל ועיי' מג"א סי' תר"ד שכתב דהמחבר לית ליה כהרא"ה מדפסק בכפאו ואכל מצה דיצא א"כ קשה לאם בלא ידע דהוא מצה לא יצא ולע"ג עכ"ל הכתב סופר ועיין היטב:

והנלע"ד כל אלה טוב טעם לייש"ב ואמרתי מילתא בטעמא בדבר הזה ע"פ סברת הרמב"ם המורגלא בפינו מה שאמר על גט מעושה שכשר בישרא וסברא בכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ואמר הרמב"ם דידוע כל בר ישראל יש לו לב טוב מגזע קדושה לקיים התור והמצות ולבו ער למעשים טובים אלא מי מעכב שא שבעיסה יצר הרע גבר ומקטין אותו לעבור ולכך כשכופין אותו הלך תשוקתו ויצרו ע"י כפיה ואז נשאר על לבב הטוב כאשר מבטן אמו רצונו לעשות מצות השם ולקיי תורתו הקדושה ולכן שפיר כופין אותו עד שיאמר רו אני עיין זה תוכן סברת הרמב"ם:

ולפ"ז יש לי לומר הרא"ה סובר כיון דעי' אונס בא ל הנאה לא מיקרי הנאה דרצונו מבטל ההנא סוף כל סוף אונס הוא ולא מיקרי תחילה באונס וסופ ברצון כי גם סופה לא היה ברצון כל דבר שבא לו ע אונס והוא לא רצה בזה וע"כ נפשו קצה מלאכול עכש ולא רוצה בשום אופן לאכול גם הסוף מיקרי באונס ו שייך לברך אף שהחיך נהנה לא מיקרי הנאה מאחר ש אינו רוצה ורצונו מבטל הנאה. וכד דייקת בלשון הב' סימן ר"ד תבין כי כנים דברי וככה מבואר הדק הי שנקט אם אנסוהו לאכול או לשתות אע"ג דהחיך נה ממנו אינו מברך עליו הואיל ונאנס על כך דייקא שאי מבטל ההנאה כיון דהוא נאנס על כך אין בו רצון כל ולכן באמת גם באשה שתחילתה באונס וסופה בר מיקרי רק באונס כיון דהיא ע"כ לא רצה בזה ומ"כ רצונה בזה רצונה מבטל:

ועתה אמרתי בסברתי אם כפאו לאכול מצה בנ"ל פ וכי שייך לכפאו לבר ישראל לאכול מ

מדוע

מדוע לא רלה לקיים מלות אכילת מלה בפסח וע"כ לריך לומר דילרו אנסו' והוא אינו רולה לקיים המלוה ולא חפץ במלות המלה ולכן נראה לע"ד אבל אם כפאו ואכל מלה הוי ככופין אותו עד שיאמר רולה אני דסוף כל סוף כיון שכופין הלך ממנו ילרו כמבואר ברמב"ם ונשאר לבבו הטוב שחפץ במלות ה' ובטוח שסופו הוא ברלון ככה דרכה של בר ישראל לאחר הכפיה נשאר על לבבו הטוב וחפץ לעבוד את ה' דכופין אותו עד שיאמר רולה אני והבן :

ולפ"ז יש לי לתרץ ולומר בכפאו ואכל מלה בה"ג ילא משום דהוי מידי דאכילה עכ"פ מיקרי הנאה ואונס איכי' מדחה פה הנאה בודאי בסוף הוא ברלון שרלה לקיים מלות הפסח כי לאחר כפיה נשאר על לבבו ורלונו הטוב ובודאי רולה לקיים אכילת מלה. ומיקרי הנאה וכיון דהנאה לא בעי כוונה ושפיר משום דאכילה הוא וגם מלוה הוא הוי סופה ברלון והנאה מיקרי ולא בעי כוונה. משא"כ לגבי ברכה באכילת רשות אם לא רלה לאכול גם בסופה לא רלה ואף שהנאה מ"מ כיון דאונס הוא והוא ע"כ אינו רולה בכך מדחה רלונו ההנאה ולא מברך ודוק היטב. ושפיר הרמ"א דלא הגיה כאן באכילת מלה בכפאו דלא ילא שכי ושכי כאשר באר בא מצוה באכילת מלה מלוה ע"כ סופה ברלון הוא לאחר שכפאו נשאר רלונו הטוב של כל בר ישראל. ולפ"ז יש לי לומר כל אלה דסוף הוא ברלון לענין אכילת מלה היינו אם הוא יודע שהלילה פסח שהוא חייב באכילת מלה אז שפיר שייך דע"כ סופה ברלון הוא כי לבבו הטוב מגזע ישראל ע"כ רולה סוף כל סוף בקיום המלוה לאכול מלה למלות בפסח. כי ע"י הכפיה הלך ילרו ורולה בקיומו של המלוה ושפיר מיקרי הנאה במידי דאכילה דסוף כל סוף הנאה ואי דהוא אונס הא סוף הוא נשאר ברלונו הע"ב דרולה בקיום המלוה ולפ"ז שפיר קאמר המחבר ילא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מלה אז שייך לומר סברת הר"ן דהוי כמתעסק בחלבים ועריות דמיקרי הנאה וא"ת הא אונס הוא יש לומר הא סופה ע"כ רלון דרלונו לקיים המלוה ולכן שפיר כתב אבל אם היה סובר שהוא חול או שאין זה מלה לא ילא פה לא שייך לומר סוף כל סוף מידי דאכילה ומיקרי הנאה זה אינו הא אונס הוא דכפאו וכיון שאונס הוא ואינו רולה לאכול דוחה האונס הנאה שלו כמו באלה תחילה באונס אף שסוף ברלון מ"מ לא מיקרי הנאה כאשר באר וכמו דלענין ברכה דלא מברכין כיון דהוא אינם לא מחשב אף בסוף הנאתו להנאה. ופה לא שייך לומר כיון דמלוה הוא ע"כ סוף הוא כרלונו הא כיון דלא ידע דהוא פסח ולא ידע דהוא מלה ע"כ לא שייך אלא ונשאר אונס גמור ולא מיקרי הנאה כשיטת הרא"ה ודוק היטב :

ומיושב קושית כתב סופר מעל המחבר דאוחז החבל וכו' דשפיר יש לחלק בידוע שהוא פסח אז סופה של אכילה רלון מיקרי ומיקרי הנאה במידי דאכילה ולא בעי כוונה משא"כ בלא ידע אז סוף כל סוף אונס מיקרי כאשר באר ודוק. וא"ת א"כ כיון מלד המלוה סופה ברלין מיקרי א"כ עדיין מיקרי כמי כוונה. זה אינו סוף כל סוף כל אכילתו מתחילתה עד סופה היה שלא בכוונה וגם בסוף אינה כוונה הראוי שיכוון לשם מלוה בכיון גמור אלא דלא מיקרי לו אונס דלא איכפת לי' לאכול מלה בפסח כיון דישראל הוא רולה בקיומי' אבל סוף כל סוף כוונה הראוי איננו ורק מלות אין לריכות כוונה. או במידי דאכילה לא בעי כוונה כל כך והבן כי טוב בעה"י:

ועיין במג"א שם שמפרש ומה"ט אפי' ידע שהוא מלה וכאנס וכו' ועיין במחלית השקל. מאי אפי' שייך ולע"ד לריך לגרוס ומה"ט בידוע שהוא מלה וכאנס ילא וכנון. ולפ"ז יש לי לומר גם לדברי לעיל לא מתנגד דפרשתי באבות דשמואל בכפאו ואכל מלה דסיינו בכפאו

כר

מתחילה עד סופה הא לפי הנ"ל כיון שהוא מלוה ע"כ סוף ברלון הוא. אבל יש לומר שמואל איירי שהוא לא ידע שהוא מלה וכאשר ביאר בעל כפות תמרים דגם זה בכלישנא כפאו ואכל מלה ולא נקט כפאו לאכול ע"כ דלא ידע ורא'תי כן הובא בכתב סופר ועיי' ולפ"ז היה עד סופה באונס כאשר גם אני הוכחתי מלשון ותרווייהו במשמע דוק:

ובאלה בודאי כעלה התוס' בפסחים שמפרש ומידי דאכילה אין לריך כל כך כוונה ולא קשה לע"ד לפי הנ"ל קושית מהרש"א איך הביא מאבותו וכו' הא בכה הוי מידי דאכילה ולהנ"ל כעלה שם הוי באונס ובאונס לא שייך שכן הנאה כמוכח מכל אלה ובפרט דבארנו אבות דשמואל איירי מאונס מתחילה עד סוף ואפי' לא ידע דהוא מלה ובה"ג לכ"ע אונס לא מיקרי הנאה ויהיה ראיה לשיטת רבינו ירוחס :

אך לשיטת הרא"ה שביאר לאבות דשמואל איירי דוקא בידע דהוא מלה ושהוא פסח ולפ"ז לכאורה קשה הא הוה סופה ברלון ויש לומר הרא"ה סובר כתירוץ שאר מפרשים אף דלא מברך מ"מ לענין מלה מיקרי אכילה ואף לשיטת הרא"ה שהוא מפרש כפאו ואכל מלה איירי דוקא בידע דיש מלה ופסח ולפ"ז לפי סברתו לא שייך לומר אונס כי סופה ברלון לקיים המלוה וא"כ קשה לפי' התוס' מאי ראיה הביא ממידי דאכילה וקושית מהרש"א במקומה אבל עדיין יש ליישב ולומר הרא"ה לא סבירא לי' זה והוא סובר גם בה"ג במידי דאכילה אם מלות לריכות כוונה ג"כ לריך כוונה והרא"ה סובר כתירוץ התוס' ר"ה דלכן לא מקשה מברייתא אכלו שלא במתכוון משום דהוא מדרבנן ואי דקשה עליו קושית כתב סופר א"כ מאי מקשה הגמרא פשיטא ומאי ראיה סביא ממידי דאכילה דילמא סובר אבות דשמואל מלה בזמן הזה דרבנן הרי להרא"ה לשיטתו שפיר ישבנו זאת על נכון ותירך התוס' בר"ה כעלה לנכון אלא לרבינו ירוחס לא שייך תירוץ תוס' כי קשה עליו קושית כתב סופר א"כ מא' דייק רבא וכו' כהנ"ל ולרבינו ירוחס לא שייך תירולי שתרלתי לעיל ועיי' היטב אבל לרבינו ירוחס לא לריך לומר כתירוץ התוס' בר"ה אלא יוכל לומר כתירוץ התוס' בפסחים דמידי דאכילה שאני ובכפאו ואכל מלה אונס הוא ואונס גמור מיקרי דלרבינו ירוחס ע"כ איירי וכן דייק מלשון דלא ידע שהוא מלה ושפיר שייך תירוץ התוס' בפסחים ונכון וישר ועיין בהתחלת דברינו היטב מה שחדשתי שם ופה מה שחדשתי שייכי להדדי לעיין בהם לקיים השיטות וליישב הסתירות וה' הרחמים ילילנו משגיאות :

עיין בכתב סופר שכתב ליישב הרי"ף דפסק מלות ל"כ דקשה עליו מסך גמרא דסוכה מ"ב ע"א דמקשה שתמא דש"ס מדאגבה' נפקא בי' והא שם איכו מכוון ללאת וס"ל לסתמא דש"ס דילא ש"מ דהלכתא מלות אין לריכות כוונה וקשה על הרי"ף ובפרט קשה דמביא הרי"ף בסוכה שם הקושי' ותירולי' דאביי ורבא ולפי שיטת הרי"ף אין לריך כל זה דהוא פסק מלות לריכות כוונה ול"ע:

וכתב הכתב סופר אחרי העיון מילתא חדתא לחלק בין מלות למלות ותוכן דברי קדשו אשר מתוך מעשיו איכו ניכר שהיא למלות כגון אכילת מלה שיש גם של רשות וכדומה: משא"כ לקיחת ד' מינים יחד וכ"ש אם אגד' ליכא כה"ג נטילה של רשות דאין בו הנאה ותועלת של רשות ליקח ד' מינים אלו יחד וליכא כמו לקיחה זו רק למלות ומיוחד מעשה זה למלוה כ"ע מודים דאין לריך כוונה דסתמא דלקיחה זו לשמה קיימו לשם מלוה וממילא מיושב הרי"ף אף ב"ג מלות לריכות כוונה בלולב מודם דאין ל"כ וגם מתורץ בזה על אביי דהקשה לרבא כמה קושית להוכיח דמלות לריכות כוונה ובסוכה מתרן כשתפכו ונדחק ועיין כן. ולהנ"ל לא קשה מידי בלולב. גם אביי מודה דמלות אין לריכות כוונה ועיין מה שמישב בכל אלה

סוף

סוף דברי קדשו ש״ס ובדבריהו אלו יש ליישב נכון לפי׳ י״מ ברשב״א דמפרש כשהפכו נוטל אתרוג בימין ולולב בשמאל והקשה הרשב״א הא בדיעבד יצא בשלקחם בדרך זה. ולפמ״ש ניחא אמת דגם הי״מ סבירא לי׳ בדיעבד יצא אבל לכתחילה יקח הלולב בימין ואתרוג בשמאל וכך מצות׳ וסתמא מי שהיפך דרך זה לקיחתו לאו לשמה קיימא ולמ״ד מצות צריכות כוונה לא יצא ככל מצות ושפיר מתורץ בשהפכו הגם בדיעבד יצא מ״מ אין דרך לקיחה למצוה כך הי׳ ממילא צריך כוונה וכיון שלא כיון לא יצא משום חסרון הכוונה ואתי שפיר עכ״ל :

ואם אמנם מורי ורבי הוא מ״מ תורה הי׳ וללמוד אני צריך לא זכיתי להבין דעת קדשו בזה הרי כל טעמא הוא שלקיחת ד׳ מינים אין צריך כוונה משום דבה״ג אין לקיחה של רשות וליכא כמו לקיחה זו רק למצוה ומיוחד מעשה זה למצוה כ״ע מודי דא״צ כוונה דסתמא לקיחה זו לשמה לשם מצוה קיימא ולפ״ז ש״ס בהיפך באתרוג בימין מסתמא לאו לשמה קיימא וא״כ לכאורה אף דהכא נמי אין נטילה של רשות בה״ג כי גם לרשות לא יקח אף בה״ג וע״כ עדיין מוכח מילתא לשם מצות לולב הוא דגם אם אתרוג הוא בימין ולולב בשמאל עדיין אין נטילת רשות בה״ג ויוכל לומר ע״כ למצוה קיימא אעפ״כ חושב רבינו כתב סופר דמוכח דלאו לשמה נקט בידיו דאם בשמה הו״ל למנקט כסדר וא״כ קשה לי על מעיקרא הסברא הא גם פה נקט הלולב שהוא רוצה לילך ללמוד אצל בקי ועדיין אינו מוכח אף אם לקח כסדר הטוב דסתמא לשמה קיימא הא כיון דהולך ברשות הרבים ע״כ כוונתו ללמוד אצל בקי ובודאי בה״ג לקיחה לאו לשמה קיימא לשם מצוה כי אם ללמוד כי למה ילך ברשות הרבים ועיין ברא״ש וכמו שביאר הכתב סופר משום דנקט האתרוג בידו דימין דסתמא לאו לשמה נקט שוב נמי מוכח מדלא בירך תחילה ע״כ מוכח דלאו לשמה קיימי כמו דלכתחילה צריך למנקט אתרוג בידו דשמאל כן לכתחילה צריך לברך ואף בדיעבד יצא בלא ברכה אבל כיון דלא בירך ע״כ מוכח דסתמא לאו לשמה קיימו וא״ת אף דכא לשמה מ״מ בהאי מצוה לא צריך כלל לשמה כיון דלקיחה בלא לא הוי בדבר רשות די בלקיחה א״כ לא מתרץ נמי על חך דלקח בהיפך בה״ג לא יצא דלקיחה לאו לשמה קיימי הא בהא מצוה לא צריך כלל לשמה מאחר שגופה של המצוה מוכח דלא שייך בנטילת רשות אלא ע״כ כוונת רבינו רק כיון דאין נטילה של רשות בה״ג מסתמא לשמה הוא ולא צריכה כוונה מיוחדת וא״כ בהיפך ע״כ אינו מסתמא לשמה א״ב ה״ה נמי אם מוציא ברשות הרבים ע״כ סתמא אינו כוונה לשמה כי לקיחה זו הוא ללמוד אצל בקי. וגם כיון דלא בירך ע״כ לא הוה סתמא לשמה כי אם כדרך המצוה צריך שיברך והו״ל לעשות כדרך מצותו בשלמא הטורי אבן שפיר מפרש בפסח לכ״ע לא בעי כוונה כיון שהקדשו תחילה ואינו נאכל אלא למצויו סתמא לשמה נכנס אבל פה דע״כ סתמא לאו לשמה נכנס מדלא בירך ומדהולך ללמוד. ויעויי׳ תוס׳ ד״ה אמר אביי כשהפכו שכתב מדאצטריך לשנויי הכי משמע דסבירא לאו דמצות אין צ״כ דהא קאי אמוציא לרשות הרבים והתם אין שייך מתכוון לצאת כל כמה דלא בירך ועוד דאיירי בהולך אצל בקי ללמוד הרי מתוס׳ הנ״ל מפורש בעין רואה כל דברי שאמרתי עד הנה ותוס׳ כיון לאלה דלא תימא כסברת רבינו כתב סופר דפה לא צריך כוונה כי מאחר שלקיחה של רשות בה״ג ליכא בד׳ מינים א״כ הסברא ע״כ דפה סתמא לשמה קיימא על זה מתרץ התוס׳ הא קאי אמוציא לרשות הרבים והתם לא שייך מתכוון לצאת כל כמה דלא בירך דייקא דע״כ סתמא לאו לשמה מדלא עשה כמצותה ובירך ומדוע לא בירך ועוד דאיירי בהולך אצל בקי ללמוד וא״כ ע״כ סתמא לאו לשמה אף דליכא בה״ג נטילה של רשות מ״מ סתמא לאו לשמה הוא דהוא מפני שרוצה לילך אצל בקי ללמוד לכן נקט בידו וא״כ ע״כ סתמא לאו לשמה הוא ומוכח דמצות אין צריכות כוונה ול״ע :

ועדיין יש לי לקיים סברת רבינו כתב סופר אבל לא מטעמי׳ כי אם יוכל להסביר הדבר אם אמרינן בזה המצוה דהוא כמו לקיחת ד׳ מינים שאינם שייך בשל רשות בזה המצוה לא צריך כוונה כלל ולא משום דמסתמא הי׳ לשמה אלא בזה המצוה לא צריך לשמה דלקיחת ד׳ מינים בידינו כבר הוא מוכח מעשה לה׳ הוא ודי באלה בשלמא בשאר המצות כגון אכילת מצה הא גם איכא אכילת רשות וע״כ צריך כוונה להיכר שהיא של מצוה והכוונה היא המחלקת בין רשות למצוה אבל בלולב דלקיחת ד׳ מינים ברשות ליתא בזה כ״ע מודי דלא צריך כוונה והכל מיושב באלה וגם הרי״ף ורק זה הקושיא שרוצה רבינו כתב סופר ליישב קושית רשב״א על ש״ס בשהפכו נוטל אתרוג בימין וכו׳ אינו מיושב בזה דבה״ג סתמא לאו לשמה מדהיפך זה לא איכפת לנו אף דשלא לשמה מ״מ כיון בדיעבד יצא מצותה נעשה ולא צריך פה כוונה מעיקרא דדינא מאחר שלקיחת ד׳ מינים לא שייך בנטילת רשות ורבינו כתב סופר בדבריו הקדושים שפיר מתרץ הרבה אבל לפי דברי עיקר תרוצי על הרשב״א לא מובן ממילא גם זה לא מובן מה שרצה כתב סופר לומר בד״ה ולפמ״ש יש מש״ס סוכה וכו׳ עיי׳. ול״ע כל אלה להבין דעת קדשו: הנה הר״ז הלוי הקשה על הרי״ף דהרי״ף פסק כר״י דאמר לשמעי׳ אכוין ותקע לי וכתב הר״ז הלוי בשם אחיו ע״כ לא קאמר כוונת מצוה אלא כוונת משמיע לשם תקיעה ולא לשם מצוה והקשה הר״ז הלוי עליו דהא הש״ס קאמר התם דר״ז כר״י דתקיעה ור׳ יוסי בודאי סובר כוונת מצוה דהא קאמר פסחים קי״ד בסוגי׳ דמטבל בחזרת מצוה להביא חזרת עיין שם :

והנראה לע״ד לתרץ דהנה לכאורה הקשתי על ריש לקיש היאך דייק ממתנ׳ הין דמטבל בחזרת דמצות צריכות כוונה דא״כ למה לך תרי טבולי. הא תוס׳ הקשה שם ד״ה אין חרוסת מצוה הא אתיא חרוסת דרשות ומטבל בי׳ למרור דמצוה ותירץ התוס׳ כיון דעיקר לא תקנו אלא ע״י קפא לא שייך דיבטל והקשתי לפי שמבואר תוס׳ לעיל מינה דטיבול הראשון לא הי׳ מצוה אלא רשות ושני בחומץ או במים לפ״ז קשה הא ע״כ צריך תרי טבולי ולא יוכל לצאת במרור הראשון הא אתיא טיבול דרשות ומבטל לי׳ למרור דמצוה משא״כ טיבול שני דהי׳ בחרוסת שייך שפיר תירוץ תוס׳ דכל עיקר לא נתקנה אלא בשביל קפא. וצריך לומר ריש לקיש דדייק אליבא דת״ק דסבר טעמא משום קפא וחרוסת אינו מצוה וצריך רק חרוסת משום סכנה דקפא סובר דאפי׳ בטיבול הא׳ כיון שאוכל מרור צריך להיות חרוסת דוקא משום סכנה דמרור משום קפא וכיון דטעם הוא משום קפא לא מבטלי כתירוץ התוס׳ הנ״ל ורא״ה להני פוסקים דטיבול הראשון נמי צריך להיות בחרוסת ודלא כהרא״ש שפירש לת״ק אין סכנה רק במקום מצוה :

אבל אמרתי להקשות ר״ל ע״כ סובר כר׳ יוסי מדאמר הכא׳ הוא א״כ קשה מאי דייק הגמרא מר׳ יוסי דסבר מצות צריכות כוונה משום דקאמר מצוה להביא עוד הפעם הא ר׳ יוסי בפירוש סובר מצוה להביא חרוסת ע״כ סבר דחרוסת מצוה ולא משום קפא א״כ חזרה הקו׳ למקומה דילמא בטיבול הא׳ לכן לא יצא דאתיא חומץ ומים דרשות ומבטל מרור דמצוה ור׳ יוסי סובר טיבול הראשון הי׳ בחומץ או במים דלר״י ע״כ חרוסת רק משום מצוה ולפ״ז בטיבול הראשון לא צריך חרוסת דסכנה ליכא גם בטיבול השני לר׳ יוסי וכיון דהוי בחומץ או במים אתיא טיבול הרשות ומבטל לי׳ למרור דמצות משא״כ טיבול השני דהוי בחרוסת דהוא מצוה ומצוה לא מבטל מצוה. וע״כ צריך לומר ר״ל דדייק סבר מדנקט

סתם

הסם מטבל בחזרת משמע אפי' בחרוסת כמי יוכל להטביל בטיבול הראשון וכיון דטיבול הראשון הוי בחרוסת הוי מצוה במצוה ואין מבטל המרור ואי דלא כיון לשם חרוסת הא אין צריך כוונה ואף דלא כיון לשם חרוסת ולא לשם מרור אפי' הכי יצא בלא כוונה אלא ע"כ מצ"כ :

ובהיות כן מתורץ קושית התוס' בד"ה דהקשה מדוע לא הקשה על רבא מר' יוסי פסחים דע"כ מוכח דמצ"כ לפי הנ"ל לא מיכח מידי די"ל דרבא סובר טיבול הראשון הוי בחומץ או במים וכהנ"ל ואתיא טיבול דרשות ומבטל לי' למרור דמצוה אבל לעולם מצות אין צריכות כוונה ודוק . ולפ"ז לדידן דנוהגין טיבול הראשון חומץ או מים שפיר פסק הרי"ף מצות אין צריכות כוונה ומר' יוסי לא מוכח דע"כ בטיבול הראשון אתיא טיבול הרשות ומבטל לי' למרור דמצוה ודוק :

וכיון שבאנו לזה אמרנו ג"כ לתרץ הרמב"ם דהרמב"ם פסק דטיבול הראשון כמו הוה בחרוסת ע"כ פסק כר' יוסי מצות צריכות כוונה כיון דטיבול הראשון הוי בחרוסת מוכח מר"י דמצות צריכות כוונה כהנ"ל דאז קשה למה לך תרי טבולי ואי דטיבול הראשון מבטל הא להרמב"ם דטיבול הראשון הוי בחרוסת ע"כ לא מבטל כהנ"ל ודוק.
עיי' רמב"ם פרק ח' מהלכות חו"מ הלכה ב' :

באופן אחר פניתי ליישב כל אלה דהנה תוס' הקשה כאשר כבר הזכרתי הא איכא חרוסת דרשות ומבטל לי' למרור דרבנן והנראה לתרץ קושית התוס' הא מרור צריך כזית וחרוסת סגי בכל שהוא וכל שהיא ע"כ לא מבטל הכזית בשלמא מצה ומרור דקאמר הגמרא דמבטלו כל אחד כזית הוא. אבל חרוסת רק כל שהוא ואיך יבטל למרור דאורייתא דאיתא בכזית ועיי' תוס' שם פסחים בד"ה אתיא מרור דרבנן וכו' שכתב דאין מן הבשמים כי אם דבר מועט אלמא המועט לא מבטל המרובה וא"כ הכ"כ חרוסת סגי בכל שהוא ומרור צריך כזית ולא ונבטל הכל שהוא את הכזית. אך אמרתי לכאורה תוס' שפיר הקשה דהקשה על מ"ד דס"בר אע"פ שאין חרוסת מצוה וטעמא משום קפא לרב פפא שם דקאמר דצריך לשקיעיה כולי' בחרוסת וא"כ הוה חרוסת טובא דאי משום סכנה צריך לשקועיה כולה בחרוסת וקשה לרב פפא . ובהיות כן מתורץ קושית מהרש"א לרא"ב"ל דסובר מצוה מדוע לא הקשה התוס' הא איכא חרוסת דמצוה ומבטל לי' למרור דאורייתא הא לא קשה לרא"ב"ל דלא הוי משום סכנה אלא מצוה ע"כ די בחרוסת רק כל שהוא ולא אתיא כל שהוא ומבטל לי' הכזית ודוק · אבל סוף כל סוף קושית התוס' לגמרי מתורץ כי הגמרא פסחים אסיק שם לא צריך לשקועיה כולה וקפא מריח' מיית וא"כ הוה חרוסת די בכל שהוא ולא מבטל לי' למרור דהוי כזית ודוק :

אך לפ"ז קשה לי איך דייק ר"ל ממתני' מטבל בחזרת דמצות צריכות כוונה דילמא אין ל"כ ורק בטיביל הראשון דע"כ לא צריך כזית מרור אלא בכל שהוא סגי לא שייך דילא דאתיא טיבול הרשות ומבטל לי' למרור דהמרור כמי הוי רק כל שהוא ושפיר אף שהטיבול כמי כל שהוא מ"מ מבטל לי' למרור :

והנה ראיתי הובא בכתב סופר שהיא קושית הצ"ח אך בדרך אחר שהצ"ח הקשה לשיטת דסוברים דיוצא בטיבול הראשון בלי שיעור מכ"ל דמצות צ"כ דילמא מהכיתן בשאכל בלי שיעור ועיי' אכילת מרור לא יצא בבלי שיעור אבל לזה הקושיא כתב הכתב סופר וז"ל ולפע"ד לפמ"ש הרא"ש דלא היה צריך לאכול כזית מרור דלאו אכילה כתיב ביה אלא מדצריך לברך לאכול ואין אכילה פחות מכזית לפ"ז אם אכל בלי שיעור ולא בירך כבר יצא ידי חובת מרור ואם בירך הוא דובר שקרים כנגד ה' אבל ידי מצוה יצא וכן ס"ל להג"א לשיטת הרא"ש ס"י ק' ושא"ם דאמר ר"ל ש"מ מצ"כ דגם אם מתני' בשלא

אכל רק בלי שיעור מ"מ כבר יצא ידי מצות מרור דלא בעי כזית רק כדי שיוכל לברך ולאכול ואתיא שפיר עכ"ל הכתב סופר . ולפי כאשר אני הקשתי עדיין הקושיא במקומה הא ע"כ כיון דהיא רק בלי שיעור המרור ע"כ אתיא חרוסת דרשות ומבטל לי' למרור והוה כלא היה מרור כלל וכלל ואף גם אם יצא בבלי שיעור הא הכא מבטל לי' החרוסת וליע. וכאשר באתי לעיל אפשר גם פה לתרץ דר"ל ס"בר טעמא משום קפא א"כ שייך תירוץ תוס' כיון דכל עיקר משום קפא לא מבטל לי' וכן ברישא בטיבול הראשון כמי חרוסת צריך משום קפא ולא מבטל לי'. אבל עדיין הקושיא ר"ל ע"כ סובר כר' יוסי' וא"כ קשה מאי דייק מר' יוסי' דסובר מצ"כ הא ר' יוסי' סובר חרוסת מצוה ולא משום קפא וא"כ בטיבול הראשון לא צריך חרוסת ודי בחומץ ובמים וא"כ אתיא טיבול דרשות ומבטל לי' למרור דמצוה משא"כ טיבול השני בחרוסת דהוי מצוה לא מבטל זה את זה וע"כ צריך לומר כל אלה כאשר באתי באופן הראשון וגם באלה יפה מתורץ קושית התוס' ר"ה וגם הרי"ף לדידן דנוהגין טיבול הראשון בחומץ ובמים וכל כאשר באתי לעיל . ובאלה עוד יתרנו לתרץ הרמב"ם פרק ח' מהלכות חו"מ הלכה ח' דפסק דמטבל מצה בחרוסת והקשה עליו הא אתיא חרוסת הדרבנן ומבטל למצה דאורייתא ולהנ"ל אתיא כעלה חרוסת רק כל שהוא ומצה כזית ואין כל שהוא מבטל לי' הכזית ודוק ·
עיי' בביאור מרדכי שמתמה על תירוץ התוס' בזבחים דמתרץ דחזק המרירות הוא דמבטל טעם מצה אבל אורת לא מבטל טעם דגן והקשה הא ע"כ מוכח מגמרא לקמן פסחים דמסקינן מברך על אכילת מצה ואכל והדר מברך על מרור ואכל ופי' התוס' שם ואם היה אוכל מצה בלא מרור תחילה כשהיה כורכין אח"כ אתיא מצה דרשות ומבטל למרור דרבנן ע"ש הרי מפורש בש"ס שגם מצה שאין לה מרירות מבטל מרירות המרור ואפשר לדחות כיון דבמרור טעם בעינן חיישינן לביטול כל דהוא שיתבטל מקצת מרירות וממילא מתיע ג"כ שפיר הקשה התוס' והר"ן שיתבטל החרוסת למרור אפי' לתירון קמא דהתם ולפ"ז קושיא לא מכח הא דקאמר ר"ת בריי' דר"כ דאתיא מרור דרבנן ומבטל ליה למצה דאורייתא דהאה שפיר יש לומר כהנ"ל דוקא מרור יש לו כח לבטל כתי' תוס' קמא בזבחים אלא עיקר קושית מהא דמסיק הש"ס דלא סגי לי' שיאכל מצה בלא מרור תחילה כשהם כורכין אח"כ אתיא מצה דרשות ומבטלה למרור דרבנן מזה מוכח דגם עיי' מצה שייך ביטול עכ"פ למרירות המרור דבעינן טעם מרירות במור ע"ז הקשה מחרוסת שיבטל המרור עיי' ועיין מה שתירץ קושית מהרש"א משום דגם ראיתי ממסקנא לקמן בכה"ג דחזינן מצה דרשות מבטלא למרור דרבנן ה"כ כ"מ דאתיא חרוסת דרשות ומבטלא מרור דרבנן אבל שיבטל חרוסת דרבנן למרור דרבנן לא בעי לאקשויי דילמא המצה אין מבטל טעם המרור ולא קאמרינן הכא אלא כשהוא מצה דרשות עכ"ל : ודבריו הקדושים לא זכיתי להבין את עכשיו קיימינן לרא"ב"ל דסובר חרוסת מצוה ויבטל בזמן שבה"ק קיים מרור דאורייתא וכמו דחזינן דרשות מבטל למצוה ה"ה כחות דרבנן רבנן מבטל לי' לדאורייתא ומה חילוק יש הא קיימינן להקשות למ"ד מצות מבטלי' זו את זו ואם חזינן דמצה דרשות מבטל לי' למרור דרבנן ה"ה חרוסת דרבנן למרור דרבנן ולע"ג :

ולע"ד נראה דבר יקר לומר ולתרץ קושית מהרש"א הנ"ל לרא"ב"ל לדברי ביאור מרדכי הזה אבל לא מטעמי' אלא מה שנראה לע"ד כי יש לומר כל דיוקא הוא מהך דקאמר מברך תחילה על אכילת מצה ואז מברך על אכילת מרור ולאחר זה יכרוך מצה עם מרור וה"ט דלא יוכל לכרוך אחר אכילת מצה מצה ומרור דאתיא מצה דרשות ומבטל לי' למרור הרי מוכח דגם מצה יוכל לבטל מרור . ולפע"ד נראה כל אלם מדויק אליבא דת"ק

דסובר

דשובר חרוסת איכו מלוה. אבל לראב"ל דשובר חרוסת מלוה דרבנן יש לומר לעולם אף אי קיימינן כתירוץ התוס' זבחים דחוזק המרירות דוקא מבטל אבל עדיין נראה בסברתי ויש לומר בודאי טעם מרור חזק הוא ובקל מבטל את הטעם של מלה אבל הסברה כמי בחזקה לומר איפכא אין כל דבר דיוכל לבטל המרור דחוזק המרירות קשה מאוד ותמיד נשאר טעם מרור והסברא נכונה מאחר שהמרור בקל יתבטל דבר אחר מחמת חוזק המרירות א"כ גם דבר אחר לא יוכל לבטל המרור דחזק הוא טעם המרור וכח מרירות לא יבטל בקל וסוף כל סוף נשאר טעם מרור. ואי תימא הא ע"כ מוכח מהך כאשר בארנו דאחר מלה ראשונה לא יוכל לכרוך הדדי מלה ומרור דאתיא מלה דרשות ומבטל לי' למרור אלמא דמלה יוכל לבטל גם מרור אף שיש למרור חוזק מרירות. אבל לראב"ל לא מוכח כאלה דהא ראב"ל סבר חרוסה מלוה וא"כ יוכל לומר דלכן לא יכרוך הדדי מלה עם מרור ויאכל תיד אחר אכילת מלה הראשונה דא"כ שיאך יקיים מלות החרוסה דלטבול תחילה מלה בחרוסת אי אפשר דאתי חרוסת דרבנן ומבטל לי' למלה דאורייתא ואי דיטבול א"כ זה מלה ומרור שיאכל בהדדי בכריכה בחרוסת אז אתיא ומלה דרשות כיון דכבר אכל מלת החובה אז הוא מלה רשות ומבטל לי' לחרוסת דמלוה ומלה לחרוסת יוכל לבטל וא"כ לעולם מלה לא יוכל לבטל מרור דחוזק המרירות לא יתבטל והא דלא לכרוך מלה עם מרור משום דאתיא מלה דרשות ומבטל לי' לחרוסת דמלוה וא"כ שפיר דלא מקשה התוס' על ראב"ל דיבוא חרוסת דמלוה ויבטל למרור דאורייתא חרוסת אין יוכל לבטל מרור מפני חוזק המרירות כאשר בארנו. מרור יוכל לבטל דבר אחר מפני חוזק המרירות כאשר בארנו אבל מלה יוכל לבטל החרוסת ובכן יוכל לבוא מלה דרשות ומבטל לי' לחרוסת דמלוה כאשר בארנו. ואל תשיבנו בחרוסת רק הטיבול המלוה ולא שייך שיבטל החרוסת. זה איכו מגמרא פסחים שהקשה מאי מלוה זכר לתפוח וכו' ע"כ משמע משום דמלוה לאכול בחרוסת והבן: ותוס' רק מקשה לרבנן דקאמרי חרוסת רשות וא"כ ע"כ מוכח מדוע לא עשה כריכה בהדדי מלה ומרור ע"כ מוכח דיבוא מלה דרשות ויבטל למרור אף למרור ולא אמרינן משום חוזק המרירות לא יתבטל וגם לא יוכל לומר דמלה רשות יבטל החרוסת הא לרבנן חרוסת כמי רשות הוא משא"כ לראב"ל לא מדויק כלל דיוכל מלה לבטל המרור ודוק היטב מאוד:

גמרא ש"מ מלות לי"כ והקשתי אם זאת רולה לאשמעינן מדוע לא נקט הקורא את שמע לריך שיכוון את לבו או הקורא את שמע אם כיון לבו יצא. והנראה לייסב כי הנה עוד דקדקתי דנקט ושגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא זה פשיטא דיצא וע"כ רק רולה לאשמעינן אם לא כיון דלא יצא הו"ל למנקט אם לא כיון לבו לא יצא. שוב יש לדקדק לע"ד מה זה דנקט לשון דיעבד הקורא בתורה והגיע וכו' דמשמע דוקא דיעבד יצא הו"ל לכתחילה יוכל לומר כן אם הגיע זמן המקרא יוכל לכוין לידי ק"ש ויקרא. והנלע"ד ע"פ תוס' ד"ה היה קורא אם כיון לבו יצא בירושלמי אמרינן ברכות אין מעכבות דאע"פ שלא אמר שתים לפניו ושתים לאחריו יצא דאל"כ תקשי מאי מתני אם כיון לבו הא לא בירך תחילה. ולהנ"ל יש לי לומר זה שרולה לאשמעינן דרק בדיעבד יצא דברכות ע"כ מעכבות עכ"פ לכתחילה וזה שנקט לישנא דיעבד משום לכתחילה הברכות מעכבות. ולפ"ז מתורץ נמי למה לא נקט אם לא כיון לבו לא יצא אז הו"א הא אם כיון לבו אפי' לכתחילה מותר לעשות כן והברכות אין מעכבות אפי' לכתחילה לכן שפיר דנקט אם כיון לבו רק בדיעבד יצא: ולפ"ז מתורץ מה שהתחלנו להקשות למה נקט היה קורא בתורה הו"ל למנקט הקורא את שמע לריך שיכוון. ולהנ"ל מתורץ בזה הלישנא בקורא בתורה רולה לאשמעינן דברכות אין מעכבות ואף אם קורא בתורה דע"כ לא מברך יצא ומילתא אגב אורחא קמ"ל ודוק. וכן מבואר בהרשב"א ואשמעינן מהבא תרתי חדא דאין הברכות מעכבות וכו' ובודאי כנים דברי:

הפ"י הקשה על רבינו יונה שכתב לעיל בפרקא קמא גבי פסח בדאמרא כתב הר"י דאע"ג דקי"ל מלות אין לי"כ היינו כשעושה מעשה המלוה כגון נטילת לולב וכו' משא"כ במלוה שאינו אלא באמירה כגון ברכת המזון וברכת המלות בה"ג לריך כוונה ולפ"ז קשה סוגיא דשבת דמקשה מק"ש אתוקע לשיר ולפי שיטתו לא קשה מידי דהא ק"ש נמי הוה מלוה שתלוי באמירה בה"ג לריך כוונה עיי"י. והנלע"ד ע"פ דברי פ"י שהקשה עוד מאי קאמר הגמרא ש"מ דילמא שאני ק"ש דבעי כוונה משום דכתיב על לבבך כדאיתא בסמוך לאדיא בברייתא אשר אנכי וכו' ויש לייסב דהא דילפינן ונעל לבבך דלריך כוונה היינו שלריך לכוון פי' המלות ללאת ידי חובת המלות וא"כ למאי דס"ד השתא דהא דקהכי ואם לאו לא יצא היינו משום שלא נתכוון ללאת אע"פ שמתכוון פי' המלות דהא קתני היה קורא בתורה ומסקינן לקמן דדברי תורה בנסכת והייכו שמכוון היטב פי' הדברים ואפ"ה כיון שלא נתכוון ללאת לא יצא א"כ מקשה שפיר ש"מ מלות לי"כ ולפ"ז נראה לי לתרץ התמיה על רבינו יונה והנראה בסברתי הן אמת שרבינו יונה אמר כיון שאין מתכוון באמירה ואיכו עושה מעשה כלל כמי שלא עשה שום דבר מהמלות וזה דוקא אם לא מתכוון כלל אפי' פירוש המלות לא מכוון אלא אמר סתם אבל היכא שמכוון פי' המלות זה כבר עושה מעשה כמו מעשה לולב בלא כוונה גם הוא עושה לכל הפחות מלוה שיכוון פי' המלות ורק שלא מכוון לשם ק"ש לשם מלות ק"ש אבל פי' המילות מכוין בה"ג אם אמרינן מלות אין לי"כ די בזה משא"כ באמירה בעלמא בה"ג בודאי ל"כ ובאמת ראיכו לכוון פי' המלות מילתא הוא דדוקא גבי ק"ש לריך לכוון משום על לבבך ושפיר מקשה הגמרא בהו"א דאפ"ה אם לא מתכוון ללאת לא יצא אף שפי' המילות מכוון וע"כ מוכח דמלות לי"כ:

ובזה נראה לי יפה עולה תירץ הגמרא שמתרץ באמת כן מאי אם כיון לבו לקרות דייקא באמת אין לי"כ רק באמירה בעלמא בשום אופן לא יולא כסברת רבינו יונה. וכיון לבו פה לקרות היינו דמכוון פי' המילות וכיון דזה לכל הפחות כיון כבר יצא ע"ז הקשה הגמרא והא קא קרי ומתרץ בקורא להגיה ופירש"י שאין מתכוון לקרות ואז אפי' פי' המילות לא כיון ובה"ג הוי רק אמירה בעלמא ובזה בודאי לא יצא כדעת רבינו יונה. ובהיות כן מתורץ קושית התוס' ד"ה בקורא להגיה שהקשה התוס' הא אכתי קא קרי ולהנ"ל מאוד נפלא כיון דרק קורא לסגיה ואפי' פי' המילות לא מכוון בה"ג בודאי לא יצא רק אמירה בעלמא ובאמירה לא יצא כדעת רבינו יונה ואדרבא ראיה לדבריו ודוק היטב. שוב מלאתי שיגשר הילכתא בתירוץ על קושית התוס' שכוונתי לדעת הגלי"ח וברוך שכוונתי אבל מקום הניחו לי לתרץ באלה הרבינו יונה ונעלה מאוד בעה"י:

ע"ב גמרא ואמר רב יוסף פרקדן לא יקרא ק"ש פירש"י פרקדן וכו' לייט מאן דגני שמא יתקשה אבר תוך שינתו ונראה לרבים ותוא גנאי ועי' תוס' כדה ד"ה לייט [illegible] ומתקשה לא נראה דבבית סגור או אפל מאי איכא למימר אבל לרש"י גם שם מפרש שבגנות הוא וע"כ לריך לומר באמת בבית אפל מותר מלד הינ' ורק באינו אבל אסור אבל רש"י גם שם נדה מפרש עוד טעם אחר ועוד שידו מונחת לו על איברו ומתחמם ולזה הטעם אפי' בבית אפל נמי אסור וקשה לי פה ברכות מדוע הביא רש"י
כאי

האי טעמא משום דבנות הוא לו הא לה"ע בבית אפל מותר וא"כ מאי מקשה הגמרא מיקרי' כו' הא מיגני' שפיר דמי דילמא הא קמ"ל אפי' בבית אפל מיקרי' לא קרי דלא שייך ה"ט דבנות אבל אעפ"כ ק"ש לא רשאי לקרות שמקבל עליו דרך שררה וע"כ צריך לומר טעם אידך משום חימוס ובה"ג אפי' בבית אפל אסור והו"ל לרש"י פה לפרש הטעם משום חימוס ול"ע :

גמרא משיב מחמת מאי וכו' אימא סיפא הקשה המהרש"א ק"ק דאימא בסיפא כמי משיב שלום לכל אדם והא פליגי על ר"י וים לייסב עיי' . והנלע"ד אולי כיון בזים לייסב דא"כ מאי קמ"ל ר"מ בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב וכוונתו שלום לכל אדם השתא באמצע כמי ומשיב שלום לכל אדם בין הפרקים מבעי' והכי הו"ל למנקט בין הפרקים שואל מפני הכבוד ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב וקאי אכולה ומשיב שלום לכל אדם ולמה לומר הרי פעמים ומשיב: עוד הפעם כלע"ד לתרץ דא"כ אי סובר ר"מ ומשיב שלום לכל אדם אף באמצע ובהא פליג על ר"י א"כ אמאי לא קתני בפירוש לגבי ר"מ ומשיב שלום לכל אדם דיוכל למטעות ולומר דמשיב רק מפני הכבוד בשלמא מפני הכבוד דמשיב לא צריך לפרש בהדיא דזה הדיוק מכח קושיא דע"כ הפירוש משיב מפני הכבוד דהשתא שואל אהדורי' מבעיא אבל עכשיו יוכל למטעות והו"ל לפרש דבריו אלא ע"כ רק משיב מפני הכבוד כחות דרבא וזה לא צריך לפרש וא"ת דמוכח מר"י זה לא שייך לומר דר"מ סומך אדר"י ועיין לל"ח והבן :

ולאחר העיון היה רצוני לאמר לתרץ קושית מהרש"א שהקשה דילמא בסיפא הפירוש ומשיב שלום לכל אדם ובזה מחולק על ר"י והנראה דהנה התוי"ט הקשה במתנית' דנקט בפרקים שואל וכו' וז"ל וביש"בה הקשתי דאמאי לא נקט התנא הכא שואל בשלום ומשיב שלום כדתנן בסוף המסכה ומשיב שלום לכל אדם והשיב בכו בטור יו"ד סימן רמ"ב אתיא דהשואל בשלום רבו אומר לו שלום רבי וכשמשיבו אומר רבי ומורי וא"כ כ"ש דמפני היראה כמי שמוסיף ואומר מורי ולא רצה התנא להאריך אבל בכל אדם שאין צריך להוסיף קתני שלום וכדי לאשמעינן מילתא אגב אורחא דבכל אדם אין מוסיפין ומפני הכבוד והיראה מוסיפין ומעתה נראה לומר שתיכה אם הפירוש ברישא ובסיפא שמשיב מפני הכבוד ומשיב מפני היראה אז שייך שפיר דמיסיפין ושפיר דנקט ומשיב בלא שלום אבל אם הכוונה כמו שאמר במהרש"א שגם בסיפא הכוונה ומשיב שלום לכל אדם א"כ על כרחך על כל אדם קאי והו"ל למנקט ומשיב שלום כמו שנקט בסיפא ו ושית התוי"ט אז במקומה ודוק היטב. אך לפי"ז עדיין הקושיא על הגמרא דהתחיל להקשות בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם א"כ לפי"ז הקושיא למה נקט ומשיב סתם הו"ל למנקט כמו בסיפא ומשיב שלום לכל אדם ותירוץ תוי"ט לא שייך דהא קאי ומשיב שלום לכל אדם ומאוד ל"ע . אבל יש לומר באמת גם זה קשה לגמרא וע"כ להקשות את זה ג"כ צריך להקשות אימא סיפא למה נקט בסיפא ומשיב שלום לכל אדם שם מזכיר שלום וברישא לא מזכיר שלום וכיון דצריך להביא הסיפא ע"כ ביותר טוב מקשה הגמרא מסיפא שייכו ר' יהודה והבן.. ואפשר לומר גם זה בכוונת קושית הגמרא דהקשה שייכו ר' יהודה וא"כ ממילא קשה מדוע נקט ר' יהודה בלשונו ומשיב שלום לכל אדם ור"מ לא מזכיר מלת שלום אלא סתם ומשיב. ולמה הא הייכו ר' יהודה ר"מ כמי קאי ומשיב שלום לכל אדם ונכון. בין כך ובין כך מתורץ קושית מהרש"א דלא יוכל לומר הכוונה ברישא בר"מ ומשיב שלום לכל אדם דאז קשה א"כ הו"ל למיתני מלת שלום כהנ"ל ומשיב שלום ודוק :

אך לאחר העיון אמרתי ע"כ לפירש רש"י שמפרש במתנית' מפני היראה אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגנו א"כ לפירש רש"י לא שייך תירוץ תוי"ט וכי ש"ך לומר רבי ומורי לאדם אלים ועדיין נשאר הקושיא מדוע לא נקט ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב שלום . ונראה לפי' רש"י לבחור תירוץ של אלחם שתים שאחדם מה שנקט שלום לכל אדם הייכו דוקא אחת שלום אף שהדין כופל אבל בק"ש רק משיב ולא כופל משא"כ מפני הכבוד והיראה כופלין השלום עיין וגם אמר שאשמעינן משיב שלום רק מלת שלום לאודא ולא שלום עליך לכל אדם כי היכא דיוכל לקצר מקצרינן : ואמרתי בזה כמי מתורץ קושית המהרש"א דאם ברישא כמי איירי בשלום לכל אדם א"כ קשה מדוע לא נקט כמי ומשיב שלום כמו בסיפא ודוק. והגמרא כמי דמקשה הוא כאשר בארנו דע"כ צריך להקשות מסיפא וכיון דצריך להביא הסיפא ביותר טוב מקשה שהייכו ר"י וכל כהנ"ל :

ובדבר הזה אמרתי לפרש טוב טעם הרש"י שהביא חסורא מחסרא והוי לי' למיתני בתרווייהו ואין צריך לומר ותו ליכא למקשי מידי . זה קשה להבין פשיטא לאחר דתירץ הגמרא ליכא למקשי מידי ולהכ"ל כלע"ד לתרץ דהנה לכאורה קשה מדוע צריך הגמרא לשנות גם בפרקי' שואל מפני הכבוד ומשיב מפני כבוד ואמאי לא תשני בפשיטות ומשיב שלום לכל אדם ורק בסיפא מחולק ואומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה ושם חסורא מחסרא ואין צריך לומר שמשיב :

ולהנ"ל אמרתי מאוד נפלא כיון דאם מתוקם ברישא דכוונת המתנית' ומשיב שלום לכל אדם קשה קושית התוס' י"ט הכ"ל ולמה לא נקט שלום ומשיב שלום ואף שזה הוא רק קושית הלשון שינוי הלשון ואיכא קושיא כל כך אבל ובכן ביותר טוב מתרץ דאיירי בתרווייהו חסורא מחסרא וגם ברישא הכוונה ומשיב דוקא מפני הכבוד ושפיר שייך ומשיב סתם וזה שנקט רש"י חסורא מחסרא דהוה לי' למיתני בתרווייהו בין ברישא ובין בסיפא אין צריך לומר ותו ליכא להקשות מידי אז כלל וכלל ליכא להקשות גם זה הקושיא שפיר מתורץ מדוע נקט ומשיב ולא נקט ומשיב שלום ושייך שפיר תירוץ לחם שתים אליבא דרש"י משיב במשיב מפני הכבוד כופלין השלום ודוק . שוב בהתבוננתי היטב בדברי תוי"ט שהבאתי אמרתי להקשות לדבריו מאי מקשה הגמרא בפרקים שואל ומשיב משיב מחמת מאי אי מפני הכבוד השתא שואל אהדורי' מבעיא דילמא הא קמ"ל כמו שמבואר בתוי"ט במשיב צריך לומר רבי ומורי ובשואל רק שלום רבי תה מובן משתם ומשיב ולא נקט ומשיב שלום וא"כ טובא קמ"ל דקאמר רבי ומורי במשיב וצריך להפסיק יותר וא"כ הו"א אף דמשיב מפני הכבוד אבל רק תיבה אחת כדרך שאלה. וקמ"ל דמשיב כיאות רבי ומורי ומדנקט סתם ומשיב זאת משמע דיוכל להשיב מה שצריך להשיב מפני הכבוד וכן כמי קשה לפי תירוץ לחם שתים שהבאתי ול"ע. אבל למלוא לאלה ישוב אמרתי כמו שביאר הפ"י לקמן בגמרא חסורא מחסרא דהקשה מדוע לא קמשני בפשיטות זו ואין צריך לומר זו ותירץ הא' בנא דמשיב לא זו בלבד דאתיא בק"ו משואל אלא דאתיא כמי בק"ו שבין הפרקים דמשיב כיון דאפילו באמצע משיב וכוונתו כמו שבאמצע משיב על מה שהוא שואל פשיטא כמי דמשיב מפני הכבוד ברישא על מה שהוא שואל ועיי' היטב בדבריו וא"כ הכא כמי אם נס אמרינן דקמ"ל דמשיב כיאות רבי ומורי או ללחם שמים דכופלין השלום עדיין הקושיא למה לי' למיתנא שבין הפרקים משיב כיאות כיון דאפי' באמצע משיב רבי ומורי דגם שם סתם נקט ומשיב יהי' כ"ש כמי בין הפרקים ועדיין הקושיא במקומה ובכן הנכון חסורא מחסרא זו ואין צריך לומר זו שהוא משיב וכדברי הפ"י וראיה גדולה לדברי פ"י דא"כ קשה קושיא הנ"ל בחזקה :

ובדברי הפ"י אמרתי עוד הפעם לתרץ היטב דברי הרש"י אשר הבאתי דהנה באמת קשה קושית הפ"י מאי מתרץ הגמרא השורה משרה מדוע לא מתרץ כדרך בכל הש"ס זו ואין צריך לומר זו וצריך לומר כתירוץ פ"י דלא זו בלבד שאינה בק"ו משואל אלא דאשיה נמי בק"ו מבין הפרקים דמשיב כיון דאפילו באמצע משיב משו"ה הוצרך לאוקמא כולי מתניתי' בשורה משרה דהא ודאי הכך הרי בבא דמשיב בחד גוונא מתוקמי' וכן משמע בירושלמי שהכ"ל פ"י וכוונתו עדיין לכאורה קשה דלמא מתרץ דשורה משרה בתרווייהו דילמא רק שורה משרה בבין הפרקים שם שייך לומר ואין צריך לומר דמשיב אבל באמצע שפיר זו ואין צריך לומר זו ולמה דוקא בתרווייהו אבל על זה מתרץ כיון דחדא מתוקם בשורה משרה הוצרך כולי' מתניתי' לאוקמא בהכי ואז ליכא להקשות מידי. וזה שכיון רש"י בתרווייהו הוי לי' למיתני אין צריך לומר ואז ליכא להקשות מידי ודוק:

ראיתי בצל"ח שמתרץ קושית מהרש"א הנ"ל דא"כ הו"ל לר"י למימר אלא באמצע מפני היראה ומשיב מפני כבוד ולמה אמר דין בין הפרקים ע"ז לא פליג ר"י ולענ"ד לא הבנתי תרוצו דהא המהרש"א רק הקשו מאי מקשה הגמרא אימא סיפא מסיפא לא קשה מידי ואם כתירוץ הצל"ח למה מקשה מסיפא כלל הו"ל רק להקשות מרישא ולא להביא הקושיא מסיפא וצ"ע.

עיין פה ביאור מרדכי שדיבר דבר יקר שכתב יש לתמוה על רש"י שפירש מפני הכבוד ר"ל אדם נכבד ומפני היראה ר"ל אדם שירא ממנו שלא יהרגנו א"כ הא דהביא לקמן דף י"ד א' הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול וכו' איכי בא לפרושי' לא הך דמפני היראה ולא הך דמפני הכבוד דהרי מפני הכבוד גם אדם נכבד בכלל וע"ק כיון דמפרש רש"י מפני היראה אדם שיראה מפניו א"כ מכ"ל לפרש ומפה"כ אדם נכבד דהרי יש מדרגות רבות ביראה כגון אביו או רבו או אדם גדול ממנו ועיין היטב מה שתירץ כל דבריו מתוקים הם:

ולענ"ד בתר כל דבריו עדיין קשה לי הרי הוא בעצמו החליט לעיל מיני' דגם הרשב"א מודה גם לשאר אדם נכבד אף שאינו גדול ממנו בחכמה מיקרי מפני הכבוד והביא ראיה מהך דהקשה הגמרא מרב שבא איקלע לבי דרבינא ולא פסיק ליה והקשה הא גם בימים שאין היחיד גומר את ההלל דפוסק שוא דוקא מפני הכבוד כמ"ש הרא"ש והר"י וא"כ הרי רב"ש לא היה גדול מרבינא אע"כ דמודה הרשב"א שגם אדם נכבד בכלל מפה"כ ומפני הש"ס שאני דב"ש דלא חשיב עלי' דרבינא ופי' הרשב"א דלא היה אפי' גדול כמותו ור"ל דגדול לקטן ממנו גרע משאר אדם נכבד עיי"ש:

ולפ"ז יש לענ"ד להקשות שלא מכאן מוכח חילוק גדול בין שהוא שוין זה מיקרי אדם נכבד ואם הוא גדול לקטן זה לא עיקרי אדם נכבד אבל עכ"פ יש חילוק בין אדם שהוא נכבד לאינשי אחריני עכ"פ אף ממנו הוא קטן אבל עכ"פ נכבד הוא ולפ"ז יש לי להקשות מאי פריך הגמרא ר"י היינו דר"מ יש לומר כמי מפני הכבוד אבל אף לא בשוין אלא דהוא אדם נכבד אף שהוא קטן ממנו והוא גדול כנגדו אבל עכ"פ הוא אדם נכבד בה"ג משיב אבל שואל דוקא בשוין בז"ג שואל מפני הכבוד ומשיב אף באינו שוין והוא גדול ממנו אבל עכ"פ הוא נכבד בה"ג משיב ור"י פליגי וסבר בין הפרקים משיב שלום לכל אדם אף שאינו נכבד כלל ובאמצע יש לומר שואל מפני היראה לפירש"י לאדם שמתירא שיהרגנו ומשיב דוקא לגדול הימנו ואפי' לשוין לא משיב אלא דוקא לגדול הימנו ור"י פליגי דבין הפרקים משיב שלום לכל אדם משיב מפני הכבוד היינו בשוין דלפ"ז מפני הכבוד דר"י ומפני הכבוד דר"מ שוין וקושיא כשגגה היא לפ"ד. ופה לא שייך לומר דגדול הימנו וגם שוין הישים שוין בחדא מחת' מי שהוא גדול הימנו ומי שאינו גדול הימנו הישים שוין פה לא שייך לומר כן שהוא כנגד הסברא ומאוד צריך עיון עיין היטב בביאור מרדכי בדבריו ומאוד צ"ע. וע"כ הנלענ"ד לומר זה שכיון רש"י בפרושו' שמפרש מפני הכבוד שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום וזה שראוי להקדים לו שלום הוא מיותר כיון שאמר בשלום אדם נכבד אבל הנראה לענ"ד דרש"י כיון אם רק שוין הן בה"ג לא שייך דהוא ישאל בשלומו בתוך התפלה מדוע לא ישאל חבירו בשלומו שחבירו לא מתפלל ועל חבירו בודאי מוטל לדרוש ולהקדים בשלום מאחר שהוא איכו מתפלל וחבירו מתפלל ולענין קדימת השלום ע"כ שוין הן ובה"ג בודאי מי שמתפלל אל ישאל בשלומו אלא ע"כ צריך לפרש מפני הכבוד מי שהוא גדול ממנו שראוי להקדים לו שלום בה"ג אף שחבירו איכו מתפלל אעפ"כ עליו החיוב להקדים לו שלום שהוא גדול ממנו בה"ג גם בתפלה בפרקים שואל וזה שכיון רש"י בפרושו שמפרש כמי שראוי להקדים לו שלום. ולכאורה הו"ל לרש"י לומר שראוי ליתן לו שלום אלא ע"כ כוונת רש"י שראוי להקדים וזה ע"כ גדול הוא ממנו ולא בשוין ורש"י רוצה בזה לפרש כדי שלא יהיה קשה מה שהקשתי ולפ"ז לנכון הגמרא לקמן שהקשה ודברי ביאור מרדכי ככוכים וישרים וטרחתי להצדיק את הצדיק ודוק היטב. אך עדיין לפ"ז קשה לי על דבריו שהוא מפרש על המרדכי שבאמת נקט כמי לשון רש"י שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום וכתב והרשב"א כתב דמפני הכבוד הייכו לאדם גדול ממנו בחכמה וכמ"ש מג"א בשמו וכתב הביאור מרדכי וכ"ל דהרשב"א איכו חולק בזה על רש"י דגם לשאר אדם נכבד מיקרי מפני הכבוד אלא דאתיא לאשמעינן דאדם גדול ממנו בחכמה איכו בכלל דמפני היראה אלא הוא בכלל מפני הכבוד אבל לעולם דגם אדם נכבד בכלל. ולהכ"ל ע"כ מדויק דדוקא אדם גדול ממנו בחכמה בה"ג שואל מפני הכבוד ואפי' בשוין לא שייך דישאל בין הפרקים מכ"ל דהוא שואל ישאל חבירו וחבירו בודאי לא יעשה עולה כמוכח במג"א דמותר לשאול בשלום חבירו הקורא לכתחילה אע"פ שיודע שיצטרך להושיבו וא"כ מכ"ל דהוא ישאל. ישאל חבירו שלא יתפלל כאשר באתי וע"כ כוונת רש"י דישאול מפני הכבוד דוקא באדם גדול ממנו שראוי להקדים לו שלום שכך מלותו שהקטן יקדים שלום לגדול ובר"י מכח קושית שהקשתי ע"כ מדויק דשואל מפני הכבוד ע"כ איירי בגדול ממנו וכאשר באתי וצ"ע: וגם להרשב"א ע"כ צריך לפרש כן דוקא דמפני הכבוד הוא לאדם גדול ממנו דאל"כ קשה כהכ"ל מאי מקשה הגמרא דילמא שואל מפני הכבוד הייכו בשוין ומשיב הייכו אפי' הוא גדול ממנו ורק דגם הוא אדם נכבד זה שהשואל אותו הוא אדם נכבד ואף שהוא גדול ממנו כיון שכבוד הוא משיב לו ור"י מחולק וסובר אפי' איכו אדם נכבד כלל אלא משיב שלום לכל אדם ובאמצע שואל מפני היראה הייכו מפני אביו או רבו ומשיב מפני הכבוד דוקא לגדול הימנו ואפי' בשוין לא משיב ור"י מחולק וסובר דמשיב באמצע אפי' בשוין משיב וא"כ שפיר משיב מפני הכבוד דר"י ושואל מפני הכבוד דר"מ שוין הם אלא ע"כ צריך לומר הרשב"א דוקא כיון מפני הכבוד הייכו לאדם גדול ממנו בחכמה שם שואל לר"מ וכאשר אמרתי נסתרתי לקיים ואז הכל ניחא:

גמרא ה"כ תמעיה איכו מעוכב ברכה הכה גם הרמב"ם פסק כן פרק א' מהלכות ברכות הלכה ב' מטעמת א"כ צריכה ברכה לפניה ולא לאחריה עד רביעית. ויעיין רמב"ם פרק ג' מהלכות ברכות הלכה י"ב שם פסק אבל פחות מכזית ושותה פחות מרביעית מברך בתחילה ברכה הראוי לאותו מין ולבסוף אינו מברך כלל אבל מתחילה מברך ברכה אף לפחות מכשיעור.

ופה כתב מטעמת איכו מברך כלל וע"כ לריך לחלק בין מטעמת לאוכל מטעמת כיון שאיכו כוונתו לאכילה פחות מכשיעור לא יברך אבל אוכל כיון שכוונתו לאכול אף פחות מכשיעור לריך לברך וכן מבואר בכסף משנה שמפרש משום דכתיב ואכלת וברכת שיהיה לו כוונת אכילה משמע ורביעית אע"פ שמטעמת כוונת אכילה יש לה וכן פסק המחבר באורח חיים סימן ר"י :

והנה מה שנראה לי לפלפל ולתמה בזה הענין הוא דהנה הכסף משנה מפרש שם פרק ג' על אכל פחות מכזית הטעם מפני מה מברך ברכה לפניה כיון שאיכו מברך לבסוף לא הוה לברך לפניו וקיים שלכך אמרו בתחילה יברך אפי' על כל שהוא שמא ימלוך ויאכל כשיעור וכמלא שהיה לריך ברכה לפניו ואין בידו לתקן אבל לאחריו אוקמא אדיכא שאם אכל כשיעור יברך ואם לאו אוקמא אדיכא. ולפ"ז קשה לי אם זה הוא הטעם קשה ג"כ מטעמת פחות יהיה חייב ברכה לפניה אף שלא היה לו כוונת אכילה וחייב על רביעית ברכה וא"כ למה פסק במטעמת פחות מרביעית דלא חייב בברכה וכשאכי לעלמי הייתי אומר הא דאמרינן מטעמת איכו טעונה ברכה לפניה היינו כשיטות התוס' דאיירי בחוזר ופולט וכן כתב הרי"ף בתעניות וא"כ שפיר איכא סברא לחלק בין אוכל לטועם אוכל פחות מכשיעור חייב משום דבלוע ושייך סברת כ"ת דימלך ויאכל עוד ויצרף משא"כ טועם הייכו דחוזר ופולט ופה לא שייך דיטעום עוד ויצרף דלא שייך שיצרף דכבר פלט הראשון אלא פה עדיין יש לחוש דילמא ימלך ויבלע אף שכעת רק חושב לפלוט וא"כ יהיה לריך ברכה אבל גם זה כעלה אם מתחילה רק טועם פחות מרביעית ועל דעת לפלוט וא"כ אם יבלע גם זה עדיין לא לריך ברכה מדיכא דפחות מרביעית הוא ורק החשש דימלוך ויטעום עוד בה"ג איכא שני חששות חדא דילמא יבלע ואז דילמא יטעום עוד ויצרף ותרי חששות לע"ד לא חיישינן. אבל אם אמרינן כסברת כסף משנה דהרמב"ם סובר מדנקט סתם לגבי ברכה שאפילו בולע כמי פטור ולהכ"ל קשה איך יפרנס לדעתו הא הוא מפרש דטעמא דהרמב"ם הוא דפחות מכשיעור אכילה דלא יברך דילמא יאכל עוד ויצרף א"כ בטעמא פחות מכשיעור כמי יחייב מה"ט דילמא יטעום עוד ויצרף ואפשר לדחוק ולומר במטעמת כיון שבשעה שהוא טועם היה כוונתו רק על פחות מרביעית ואף שאז ימלוך ויטעום עד רביעית מ"מ לא מיקרי בזה אכילה כיון דבאמת כוונתו רק לטעום ולא לאכול אבל אם מתחילה כוונתו מיד לטעום רביעית אף על שמטעמת כוונת אכילה יש לה כן יש לדחוק. אבל לפ"ז כדחה דברי הגלי"ח במחילת כבודו ריש פרק כילד מברכין דקאמר שם הגמרא מכאן אמר ר"ע אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיברך וכתב בסברתו הוא גזירה שמא יאכל כשיעור וגזירה זו שייך בברכה לפניה וכתב כן מלא בכסף משנה פ"ג מהלכות ברכות כאשר הבאתי לעיל ולע"ד לפי הכ"ל בטעימה ע"כ לא שייך לגזור דהא ראיכו דהרמב"ם פסק בטעיונה פחות מכשיעור דלא לברך וכבר באַרכו דטעמא הוא דבתר כוונתו אזליכן כיון דחושב רק לטעום פחות מרביעית לא מצרפין אז אף אי טועם יותר כסברת הכ"ל שבארכו יתי' איך שיהיה הגלי"ח הביא ראיה מכסף משנה ובמחילת כבודו לא זכיתי להבין דע"כ מכסף משנה איכו ראיה הוא מפרש דוקא כן על הרמב"ם אם אוכל פחות מרביעית שם פסק הרמב"ם דחייב אבל לא בטועם פחות מכשיעור שם פסק הרמב"ם להדיא דלא מברך ור' עקיבא איירי מטעימה דאמר אסור לאדם שיטעום כלום ולי"ע . בשלמא לשיטת ר"ת דקאמר דוקא טועם ופולט איכו לריך ברכה וא"כ יש לחלק כאשר אמרתי בטועם ופולט ליכא למגזר דיצרף עוד ור"ע יש לומר איירי הכא בטועם ובולע בה"ג שייך סברא שיצרף . ובגוף דברי ר"ע אככי מסופק אי בכוונתו אם כוונתו טועם ובולע הוא דלריך לברך או כוונתו אפי' טועם ופולט ובזה יש קלת ראיה לשיטת ר"ת דמטעמת איירי בטועם ופולט דאז ר"ע שפיר דלא מחולק על הסברייתא דיש לומר ר"ע איירי בטועם ובולע אבל להכי שיטות דאיירי בטועם ובולע א"כ הו"ל להבית בריית' דלא כר"ע כדרך הש"ס ומדבריו שנקט אסור לאדם שיטעום כלום משמע דאפי' פחות מכשיעור וכל אלה לריך עיון . ולפי דעת הכ"ע פרק א' מהלכות ברכות דאפי' טועם ובולע פטור מברכה ע"כ ר"ע מחולק על הברייתא הזאת ולע"ד טעמא של הכסף משנה משום דהרמב"ם סתם דבריו כראה שאפילו בולע כמי פטור מברכה ואמר טעם וסמך לזה כי מלד הסברא החילוק כיון שהוא בולע ומיקרי הנאה לחייב בברכה אבל כאן טעם לדבר דטעמא משום דכתיב ואכלת ושבעת וברכת שיהיה לו כוונת אכילה במשמע. ובתר כוונה אזליכן לאפוקי מטעמת דלא היה לו כוונת אכילה ליכא למיחש לצירוף כהכ"ל כאשר באַרתי :

ובזה כראה לע"ד לומר לכן באמת כדחק לקמן פרק ג' בסברא זו דטעמא דהרמב"ם הוא משום הכי חייב משום דיצרף ולא מפרש כפשוט' דברכה תליא בהנאה וכיון דפחות מכשיעור עכ"פ הנאה יש לו חייב לברך מלד אסור להנות בלא ברכה אבל אי ככה מפרש דעל הנאה לריך לברך א"כ קשה מדוע פסק הרמב"ם דבריו לענין טעימה דפטור ונקט סתם ומשמע דאפי' בולע כמי פטור וטועם ובולע מיקרי הנאה כמוכח מדברי הרמב"ם הלכות תעניות דוקא כשחוזר ופולט אבל בולע מיקרי הנאה לענין תענית וא"כ גם פה מיקרי הנאה ומדוע לא יברך לכן מפרש על הנאה לחוד אי לא מיקרי אכילה לא מברך כי סמך על קרא ואכלת וברכת לאפוקי חצי שיעור דלא מיקרי אכילה ורק באוכל חצי שיעור הטעם משום חשש דשמא יצרף וזה לא שייך פה בטעימה כיון דבתר כוונתו אזליכן וכוונתו רק לטעום ולא לאכול ואף דאם ימלך ויטעום עוד אבל עכ"פ כוונתו בבת אחת לא היה על שיעור לטעום ולא מיקרי אכילה כהכ"ל משא"כ באכילה כיון דמתחילה מיד היה הכוונה לאכול אלא דהוא חצי שיעור אז כיון דאם מיד תוך אכילה' שרם אוכל עוד שפיר דמצרף והבן :

גמרא אמר רב כל הכותן שלום וכו' שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא עיי' רש"י כשים לכם לעסוק בכבוד המקום אל תעסקו בכבוד אדם וראיתי רש"י בישעי' מפרש הפסוק שם על דרך אחר שמפרש שלא לשמוע לאותן המתעים אתכם מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו אשר נשמה באפו אשר כל חיותו וכוחו תלוי בנשמה אפו שהוא רוח פורח היום ישנה בו ומחר תלא ממנו וכו' :

ובדרוש אגדה באַרתי שדברי רש"י מכוונים להדדי וכאשר באַרתי ודרשתי בדרוש לשבת תשובה מה שאכו מתפללין מלוך על כל העולם כולו בכבודך וכו' ויבין כל יצור כי אתה יצרתו וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' מלך ומלכותו בכל משלה. ובאַרתי הכה יסוד גדול לאדם קרון מחומר לשמרו מכל אבני כגף שלא יפול במלודת היל"ר וירומם ויכשא באהבת ה' ובתורתו ויום יום יוס"ף אומן לקרב אל הקודש אם רוממת אל בגרוכו והשרים האמיכה היקרה בלבו שמה' הרחמים כל מלעדי גבר ועליו אין להוסיף וממכו אין לגרוע ה' מכת חלקיכו הוא תומך גורליכו ואף איש איש מפרי מעללו יאכל ובזיעת אפו יבקש לחמו ואיש את רעהו יעזור אלו חורשים ואלו זורעים אלו טוחכים ואלו אופים אלו אורגים ואלו טווים אלו צוררים ואלו דורכים אלו מוכרים ואלו קוכים ודרכו של אדם יחפש עם כל אלה מבין ומבים ה' הוא הכותן כח לעשות חיל ועל כל מעשה בכי אדם ופעולתיו דבר ה' יקום לעולם סוא אמר ויהי הוא ליום

ויעמוד

ויעמוד באלקים, כעושה חיל והוא בכל מפעלינו והוא מנהיג ומושל במעשה ידינו כי מה אנחנו מה כחנו ומה גבורתנו וכל הגבורים כאין לפניך. אם זאת הכה שורש בלב אדם אזי עינו למטה ולבו תמיד למעלה ומכיר בוראו וקונו אשר בכל יום ויום משפיע עלינו חסדו ויתאמץ לעשות רצון קונו ויכבוש יצרו וירוה נפשו מבאר מים חיים וכל מעשיו כולם לשם שמים. וכתיב בתורה להזהיר אותנו על מדה הטובה הזה ולהודיע לנו אם יחלה הבן אדם בו הכח והגבורה ויאמר כחי ומעשה ידי עשה לי את החיל אז בטוח ילך אחורנית ויעזוב הטוב וידבק ברע ויפשוט בגדי הקודש וילבש בגדי החול והדמה וכמאמר הכתוב פרשת עקב השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמור מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום ואמר אח"כ ומדוע ישכח ואמר הטעם פן תאכל ושבעת וכו' ובקרך וצאנך ירבון וכו' ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ובארתי כי משמע פה בלשון אם והיינו וזכרת את ה' אלקיך באיזה אופן תזכור אותו תמיד בה' כי הוא היינו אם הוא הנותן לך כח לעשות חיל. אם זאת תאמין באמונה שהוא הנותן לך כח לעשות חיל אז תמיד תזכור בה' כאשר חקרנו ובארנו והבן:

ובזה בארתי פסוקי התורה והיה כי תבא אל הארץ וכו' ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלקיך נותן לך וכו' ובאת אל הכהן וכו'. ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלקיך וכו'. והיינו פה בקל יוכל לומר כחי ועוצם ידי כי ז' שנים חלקוהו וז' שנים כבשוהו ועיין רש"י וירשתה וישבת מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו הארץ וחלקוהו וא"כ בארתי בה"ג בקל יוכל לומר כחי ועוצם ידי יען שכבשו הארץ בגבורתם וטעו ואמרו גבורתינו פעל כל אלה לכן ציוה התורה להביא בכורים אל ה' ולהבין ולומר בפה מלא שה' הוא הנותן היינו להודות לה' על אשר נתן חם וירשת וישבת בה היינו בפועל מעשה ידך אז תחויב ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך היינו תביא מארצך אעפ"כ תבין אשר ה' אלקיך נותן לך דייקא ה' הוא הנותן ולא בכח ידך עשית זאת ושמת בטנא וכו' ככתוב ואז ולקח הכהן הטנא "מידך, היינו הכהן ילמוד לך ויאיר לך באוזן שומעת תוכחת חיים מוסר השכל הזה כי בידך אין כח לעשות שום דבר אם לא שה' הוא בעזרתך והיינו שיקח הכהן הטנא "מידך, הוא ילקח מידך הטנא לא בידך פעלת זאת והניחו לפני מזבח ה' אלקיך שמה הניחו לפני ה' היינו ה' הוא הנותן לך כח לעשות ח"ל והבן כי נעים. ועל זה שפיר מפרש רש"י וירשת וישבת מגיד שלא נתחייב בבכורים עד שכבשו הארץ וחלקוה היינו לאחר זה שכבר כבשו ויצשו חיל בפועל ידם וחלקוה אז בקל ישכח בה' ויאמרו כחנו וגבורתינו פעל לכל אלה אחר זה יביא בכורים אשר ה' נתן והבן:

ולהבין ולהשכיל כי כן הוא ובשום אופן לא יוכל להטות בקול דברים לאמר כחי ועוצם ידי. כי איך יחשוב קורץ מחומר אשר נשמת שדי בקרבו שמעשה ידיו פעל לו כל המעשים. הלא תדעו כי כל זמן שיש בך הרוח בקרבך בעודך זרוח אבל עת תצא הנפש כשאר טיט ורפש וכל זמן שנשמת אלקים יאיר בו אזי ידיו לא אסורות ורגליו לא ימוטו לילך ולפעול פעולותיו מעשיו ותחבולותיו אבל תצא רוחו ישוב לאדמתו וביום ההוא אבדו כל עשתונותיו ובזאת ישים אל לבו יבין בדעו ובשכלו כי ה' הוא מקור הכל כי אם יקח נשמת אפו באותו רגע אבדו עשתונותיו ויאבד כל גבורותיו וערום ישוב שמה: וז"ש דוד אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה אל תבטחו שהתשועה יבוא לך ע"י הנדיב בבן אדם שאין לו תשועה שאינו בידו התשועה וגם לו לעצמו לא יוכל להושיע כי תצא רוחו ישוב לאדמתו והכל נאבד. אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' תמיד כאן שברו ובטחונו בה' והבן:

וזה כוונת תפלתינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך ויבין כל יצור כי אתה יצרתו דייקא רק אתה ויבין כל פעול כי אתה פעלתו שאף שבן אדם יגע הרבה במעשה ידיו אעפ"כ יבין כי אתה פעלתו אתה מקור הפעולה ויאמר כל אשר נשמה באפו מחמת שהנשמה באפו ממילא יבין ויאמר מלך מלכותו בכל משלה דייקא בכל הכל ממך הוא ואתה מקור הפעולה כי אם תחזור הפקדון אל אדון אזי יצר לעדיך וחדלה ממעשה ידיך:

ובזה הבנתי מדרש פרשת בראשית אשר בדרוש לחנוכת הבית דרשתי למוסר השכל בזה המדרש הבונה בית חדש צריך לריך שיברך כך שנו רבותינו מברך שהחיינו כדי שיעשה נחת רוח ליוצרו ובארתי על דרך הזה כי כאשר חקרנו בזה יבוא הבן אדם לתכלית הגדלה ויבין כי הכל מאת ה' בא לו וה' הוא מקור הברכה יען שהנשמה אשר באפו החיים אשר עודנו עוד חי הוא מאת השמים ומזה יבין אז לעשות נחת רוח ליוצרו כאשר בארנו בארוכות. והנה גם התורה נתן אזהרה ובתים טובים בנית ורם לבבך וכו' ובכן צריך להזהיר בשעה שאדם בונה בית חדש שירום לבבו ויאמר כחי ועוצם ידי וכו' ובכן צריך לזכור כי ה' הוא הנותן כח לעשות חיל ובמה יכיר כאשר בארנו שה' הוא שחונן חיים לכל חי וש"י הוא שהחיינו וקימנו בכח וגבורה לגמור מפעלינו ומזה יבין כי ה' הוא מקור כל הפעולה וזה כוונת המדרש הבונה בית חדש צריך לריך שיברך היינו צריך יברך להזכיר תמיד בשם ה' ובלתי רום לבבו כך שנו רבותינו יברך שהחיינו דייקא זאת ישים אל לבו ויברך ויאמר שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה דכל חיות שלו אשר עודנו חי מאת ה' הוא ולולא זה אבדו כל עשתונותיו והאיך היה יוכל לבנות בית אם לא ה' הוא הנותן לו חיים לזמן הזה לגמור ביתו וממילא יודה ויבין שכל הבית אף שהוא בונה בפועל ידיו מ"מ הוא שמקור הבית ואם זאת ישים אל לבו אז ממילא יעשה נחת רוח ליוצרו כאשר בארנו והיינו כדי שיעשה נחת רוח ליוצרו לדור בבית החדש הזה ולעשות בבית הזה נחת רוח לה' שיהיה ביתו פתוח לרווחה ויהיו עניים בני ביתך יעשה בבית בית המדרש ללומדי התורה ויתנה כל הנאות בבית הזה לשם ה' לעשות נחת רוח ליוצרו מרב תודה כי גבר עליו חסדו מאת ה' ונתן לו חיים כח לבנות בית הזה והבן:

ובארתי בזה מה שאמר דוד אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו והיינו כאשר בארנו ע"כ צריך שישים אל לבו אף לאחר שהוא היה בונה הבית מיגיע כפו יבין כי לא כחו אלא ה' הוא מקור הבית הוא הבונה והוא הנותן ובכן אז ישמח הבעל הבית בשמחה לעשות רצון ה' בבית הזה ויהי' בשם ה' וזה הכוונה אם ה' לא יבנה בית אם אין בשכלך ובדעתך שה' בונה הבית שהוא הוא מקור ביתך וכל אשר לך אלא תחשוב כחי ועוצם ידי אז שוא עמלו בוניו בו היינו אז רק לשוא הוא הבית ולשוא היה בונה הבית כי בבית הזה אשר בעל הבית יאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל שם בבית הזה נשכח יראה ונשכח התורה ורק יתענג הגוף וזה לשוא הוא כי בזה אין בו ממש אלא הבונה בית יבין שה' הבונה ולה' הבית לעשות נחת רוח ליוצרו לעבדו בלבב שלם והבן:

וזה פירש הפסוק פה חדלו לכם מן האדם דייקא לומר שבאדם יש תשועה שהוא בכחו יעשה דבר ויבטחו בו מזה חדלו לכם כי לאדם אין לו תשועה אשר נשמה באפו דייקא שכל חיים שלו בנשמתו כל זמן שהוא באפו ומזה תדע כי במה נחשב "הוא, דייקא הבן אדם אינו נחשב בשום דבר להיות "הוא, הנחשב בפעולותיו אלא ה' הוא מקור כל פעולתינו ועליו נשליך יהבינו:

ובזה

ובזה יש לכוון דברי רש"י פה כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תעסקו בכבוד אדם דייקא שם שצריך אתה ליתן שבח לה' שהוא מקור הכל אל תתן כבודו לבו"ד שהוא הפועל וזה יש לומר אסור ליתן שלום לחבירו קודם שיתפלל כי צריך אתה תמיד לעסוק תחילה בכבוד המקום ואז גם בכבוד האדם וכוונת רש"י נמי על כל מילי להורות כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום כמו פה גבי תפלה אסור לעסוק בכבוד אדם והבן. ויש לומר נמי כל הנותן שלום לחבירו דייקא שסומך שלומו על חבירו ונתן הבטחתו ושלומו בבשר ודם טרם שיתפלל הדבר מאת ה' ואף שחבירו הוא השליח לתשועתו וכן יוסד אבינו שבשמים לעשות חסד בכל מקום שיוכל להיות לעזר ולסעד איש לאחיו יעזורו ויסעדו אבל תחילה צריך לבקש מאת ה' וגם אם יעלה לו תשועה יבין שה' נתן כח בבן אדם להיות לו לתשועה והבן:

והנה זה הרמז שאסור ליתן שלום לחבירו קודם שיתפלל היינו הדין האמת טרם תפלה אסור ליתן שלום כי צריך להקדים שלום קב"ה משלומך ושלום בן אדם. ויהיה ג"כ בין הבין ברמז ע"כ דלא יתן בטחונך בבן אדם אלא תקדים תפלתך לאל שבשמים שהוא הנותן ברכה וחיים ואז ואהבת לרעך בכיבוד שלום לקיים:

גמרא אמר ר"י ב"א אסור לו לאדם לעשות חפציו וכו'. ובענין הזה אביא פה בעה"י תשובה קטנה לבני הנחמד נ"י:

החיים והשלום להולך תמים אהובי בני יקר לי הרבני המשכיל ומופלג בתורה מוכתר במעלות רמות כש"ת מוה' **שלמה ליב פריד** נ"י בישוב קורטאקעז יע"א:

אהובי בני מכתבך הנעים קבלתי ושמחתי בשלומך ושלום כל ביתך ת"ל ומה מאוד שמחתי בשלום תורתך כן יוסף ה' לך ברכה וחיים בתורה ויראת שמים לעולמים:

ועל שאלתך אשר שאלת ובחכמה פלפלת הנני אהובי בני להשיב בקצרה. הנה שאלתך הוא לפי שמבואר בדין סימן פ"ט בא"ח ס"ק ג' אסור להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל. וכן הוא גמרא ברכות דף י"ד אמר ר"י ב"א אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל וכו'. ושאלת אם נשים ג"כ באיסור מלאכה קודם תפלה כי מאחר למבואר דהמה חייבים בתפלה או דילמא כאשר מבואר במג"א סימן ק"ו ס"ק ב' דנהגו רוב נשים שאין מתפללין בתמידות משום דאמרו מיד בבקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה ואפשר שגם חכמים לא חייבו יותר ואם כן הספק אם גם אסורה במלאכתה קודם בקשה שמתפללין אם גם בזה הקילו על נשים דרשאי לעשות מלאכתם:

שוב היה לך ספק אם נשים חייבים בתפלת מוסף מאחר דמצות עשה שהזמן גרמא הוא ופה לא שייך רחמי כיון דתפלת מוסף כנגד קרבן מוסף תקנו:

אהובי בני בענין תפלת מוסף בזה כוונת לדעת הצל"ח וכבר מבואר באורך בצל"ח ריש פרק ד' ברכות דאינו נוהג בנשים משום דהוי מצות עשה שהז"ג. ורחמי לא שייך בתפלת מוסף אבל עיין במגן גבורים בסימן ק"ו ס"ק ד' באלף המגן שהוא האליע דחייבין במוסף והביא ראיה מירושלמי ברכות ותענית עיי"ש:

ועל שאלתך הראשונה לא ידעתי שום ספק בזה בודאי גם נשים אסורים במלאכתם קודם תפלה כמוכח בפסוק צדק לפניו יהלך ואז וישם לדרך פעמיו ובאמת ככה משמע בהדיא בלישנא דר"י א"ר זירא דאמר כל העושה חפציו קודם שיתפלל כאלו בונה במה וא"כ מלשון כל משמע אף נשים בכלל:

אבל אהובי בני אם פשיטא לי דגם נשים אסורים במלאכה קודם תפלה או בקשתם מ"מ כאשר ספק לי בעשיית חפצים שהמה אינ' מלאכה גמורה אם בזה נשים אסורות או מותרות. ודע אהובי בני שהרי"ף והרא"ש גרסי אסור לו לאדם לצאת לדרך קודם שיתפללו ולפי גרסתו לא הוזכר איסור מלאכה כלל אלא לצאת לדרך ועיי' בצל"ח שגם הרמב"ם פ"ו מהלכות תפלה הלכה ד' כשהזכיר איסור הטעימה קודם התפלה הזכיר השכמה לפתחו לשאלת שלום ויציאה לדרך אבל עשיית חפצים לא הזכיר כלל ואמנם הזכיר עשיית מלאכה דאסור אבל לא למד זה מדברי אשיאן רק מדברי אבא בנימן לעיל בפרק קמא דף ה' ע"ב שתהי' תפלתו סמוך למטתו וגם הרא"ש כתב שם פירוש שלא יעשה מלאכה וכו' וסיים הצל"ח לכן איסור עשיית חפציו אף שהוזכר בטור וש"ע בלי חולק לדעתי שלשה עמודי עולם לא הסכימו לזה דלדידהו איכא למימר דוקא על מלאכה קפיד אבא בנימן שהוא דבר של טרחה ואיכא לאסוקי אבל שאר חפצים ליכא קפידא וכתב ואעפ"כ לדינא יש להחמיר כפי הפסק ש"ע עיין היטב. ולפ"ז יש לומר בעשיית חפצים שאינ' טרחא יתירה בנשים אפשר להתיר ובזה בודאי לסמוך על שלשה עמודי עולם דמתירין אפי' בעשיית חפצים באיש ורק כיון דמלינו בש"ע האיסור בפירוש אף בעשיית חפצים כבר מבואר בצל"ח דאין לזוז: אבל באשה לא מוכח להדיא לאיסור עדיין יש לצדד ולהקל ולומר באשה בעשיית חפצים מותר. אבל כאשר הגירסא לפנינו בגמרא הוא ג"כ אסור עשיית חפצים ואין לחלק ובפרט מלישנא כל העושה משמע אף נשים בכלל ובכן אין לנו להקל. בודאי מה שנהגו להתפלל יתפללו ואל יעשו שום מלאכה או מלאכה קלה קודם תפלה:

ודע אהובי בני לפי דברי אגדה שלי שבארתי הגמרא ברכות כל הנותן שלום לחבירו וגם הפסוק חדלו לכם מן האדם דבארתי דקאי להורות דאל יסמוך אבן אדם וידע תמיד כי מה' הישועה וה' בכל מפעלינו ולא כח ועוצם ידינו. בארתי כמו זה הגמרא פה במה שאמר רב אב"א אר"י כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו והיינו כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך מבין שה' הוא מקור הפעולה מאחר שמבקש ומתפלל תחילה מאת ה' וזה ה' עושה לו חפציו היינו לאיש הזה ע"כ אינו בלבבו שכחו ועוצם ידו עשה לו את החיל אלא הי' בלבבו שה' יעשה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך דייקא שמתפלל תחילה מאת ה' וישם לדרך פעמיו אז ה' ישים דרכו וה' במחשבותיו שהוא הכל ומידו הכל ובאמת כיון שזה מאמין מאת ה' לו חפציו כי רצון יראיו יעשה:

ובזה יש לכוון ג"כ הדין שלא לעשות מלאכתו טרם תפלתו כי להורות שמלאכתו רק אז תצליח אם ה' יכונן דרכו ותחילה מבקש מה' ואז ישים לדרך פעמיו:

שוב בארתי למוסר השכל צדק לפניו יהלך היינו בעת משא ומתן שאדם יוצא לדרכו יזהר מאוד הבן אדם שיהי' בצדק הן שלך הן וכו' איפה שלמה וצדק יהיה לך אבן שלימה וצדק יהיה לך וישא ויתן באמונה ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה ותחילת דין של אדם שואלין אותו נשאת ונתת באמונה. והרבה תלוי בענין משא ומתן. וכאשר רגיל בלשונו לפרש בתפלת הפרנסה שאנו מתפללין בנחת ולא בצער בהיתר ולא באיסור היינו בנחת הוא ולא בצער אם הוא בהיתר ולא באיסור אז הוא הפרנסה בנחת. אבל חלילה אם יש רק קצת נדנוד איסור בו אז אינו בנחת. וזה העיקר הנחת אם הפרנסה הוא בהיתר והבן. ואם כן טרם שילך אדם לחפצו ולדרכו לפרנס את עצמו מאוד מאוד יתן הצדק על לבו להתבונן היטב בדרכו שיהיה אך בצדק ולא יהיה עולתה בו אז בטוח יצליח ויהיה בנחת ולא בצער. וזה הכוונה צדק לפניו יהלך טרם הליכתך יהי' לפניך הצדק תתבונן היטב בענין הצדק

הצדק מה שמותר לך ומה שאסור לך וחשוב לעשות מעשיך בצדק משא ומתן שלך בצדק וביושר ואז ישים לדרך פעמיו אז תלך למשא ומתן שלך בטח בשם ה' וה' יעשה לך חפציך לברכה והצלחה והבן. ובזה אלא בכל חותמי ברכות. ה' יברך אותך בכל דרכך ותזכה לתורה ולגדולה שלחן מלא ברכה ושלחן לפני ה' בתורה והלכה כאות נפש אביך דש"ת וחותם באהבה רבה הק' **מרדכי** בהגאון מהר"ש פריד זצוק"ל חונה פה ק"ק אשאכפא וסגליל יע"א:

ע"ב גמרא למה קדמה וכו' הפ"י הקשה לאכי שיטות דפרשה ראשונה דאורייתא א"כ קשה מאי מקשה הגמרא הא הקדימה לפרשה ראשונה מפני שהיא דאורייתא והנראה לע"ד ליישב ויש לומר כי הקושיא כמו על פרשת המלך שמבואר במס' סוטה דף מ"א במתני' שם וקרא מתחילת הדברים עד שמע ושמע והיה אם שמוע ושם כל הפרשיות היינו הראשון והשני דאורייתא דפרשת המלך הוא דאורייתא לקרות ועיי' מס' מגילה דף י"ז בתוס' ד"ה כל התורה וקיים התוס' וכל הכי השנוין בפרק אלו נאמרין המה דאורייתא ועיי'. וא"ת כיון דקאמר בתורה תחילה ושם לא שייך תירוץ תוס' ויאמר דשם לא קרא ויאמר אבל יש לומר גם שם הוא כמו קורא מאוחר ומוקדם כי תחילה קורא כי תכלה לעשר ואז פרשת המלך ואחר למפרע לפרשת המלך ועיי' שם וע"כ אין מוקדם ומאוחר בתורה וכל הקושיא היא כאשר תירץ התוס' והיא מדברת בלשון רבים והוא לי' להקדים וקושית הגמרא כמו על פרשת המלך בזה ובה"ג כל השני פרשיות דאורייתא ושפיר תירץ כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה ודוק. ואף שקלא דחוק לפרש מתני' דקאי על פרשת המלך יש לומר באמת קאי על תרווייהו אבל לא יוכל לומר משום שהוא דאורייתא דאז עדיין לא מתורץ פרשת המלך לכן בתר שמתני' ביותר טוב לומר משום דיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה דאז ניחא כמו פרשת המלך ודוק:

ובהיות כן אמרתי טוב טעם לתרץ קושית מהרש"א שהקשה לתירוץ התוס' דאין מוקדם ומאוחר בתורה א"כ מאי הקשה הגמרא למה קדמ' והיה אם שמוע לויאמר מש"ע יקדים ויאמר כיון שאינו מוקדם ומאוחר וכוונתו גם ויאמר היא מדברת בלשון רבים ואין חילוק. ולע"ד נעלה מאוד ויאמר דע"כ היא דאורייתא דזכירת מצרים היא דאורייתא וכן מוכח בצל"ח במתני' דויאמר היא דאורייתא וא"ת א"כ למה מקשה על שמע א"כ בדין שיקדים שמע שהיא ג"כ דאורייתא אבל כבר בארתי דעל שמע הקושיא בפרשת המלך שם ג"כ והיה אם שמוע דאורייתא ודוק היטב:

עוד הפעם נראה ליישב קושית מהרש"א הנ"ל ע"פ דברי הצל"ח שהצל"ח מדקדק למה נקט בפרשת שמע ואמר לכאורה לא שייך להקשות הא בפרשת שמע לכ"ע דאורייתא והיי' אם שמוע דרבנן וראוי להקדים אבל אמר כאשר מוכח בב"י סוף סימן ס"ג גם בשמע רק הפסוק הראשון הוא דאורייתא וא"כ עדיין קשה אם גם שיקדים פסוק ראשון אבל לא כל הפרשה ואי משום דמפסיק הלא בלאו הכי מפסיק בפסוק בשכ"מ וא"כ בדין דהיה להקדים והיה אם שמוע בלשון רבים עיי':

ובהיות כן מתורץ קושית מהרש"א שכה פרשת ויאמר הוא דאורייתא מפני יציאת מצרים שבה וכן מוכח בצל"ח ויאמר הוא דאורייתא ולפ"ז שפיר מקשה הגמרא למה קדמה פרשת והיה אם שמוע לויאמר והיינו מפני ויאמר היא דאורייתא והיה אם וכו' רק דרבנן וכן מוכח מלשון דהקשה למה קדמה פרשת שמע והיינו רק מפרשת שמע הקשה מפסוק שמע לא קשה דזה דאורייתא כנגד והיה אם שמוע אבל הקושיא על כל הפרשה שהוא ג"כ דרבנן אבל ויאמר היא דאורייתא לכן שפיר הקשה למה קדמה והיה אם שמוע לויאמר ונכון:

דף ט"ו מתני' הקורא את שמע וכו' מ"ע דרי יוסי' ור"י תרתי ש"מ ועיין רש"י כי דרשת כמו שמע בכל לשון שאתה שומע ש"מ כמו דצריך להשמיע לאזנו ועיין רשב"א שמפרש רש"י דהכי קאמר כיון דרשת מיני' בכל לשון שאתה שומע ממילא שמעת מינה דהוא צריך להשמיע לאזנו דאי לא צ"ל דאצטריך למישרי בכל לשון שהוא שומע פשיטא דשרי שרי אפי' בהרהור יצא אם אינו צריך להשמיע לאזנו ובהרהור לא שייך לשון. ש"מ דצריך להשמיע לאזנו ואפשר דר"י דסבר יצא משום דסבירא לי' דאפ"ה באין צריך להשמיע לאזנו יצא מ"מ צריך להוציא בשפתים ולא בהרהור בלבד ומש"ה אצטריך רחמנא למישרי בכל לשון עכ"ל הרשב"א:

ובזה נראה לע"ד מתורץ היטב קושית הרשב"א לעיל ריש פרק היה קורא אי"ר ק"ש ככתבה ורבנן סברי כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא והקשה הרשב"א וז"ל תמיה לי אמאי לא אמר סבר לה כר' מאיר דאמר אין צריך להשמיע לאזנו אפי' לכתחילה ולפי הנ"ל הדק היטב מתורץ דאי סבר כר"מ ע"כ ר' מאיר אתיא מעל לבבך אחר כוונת הלב א"כ אפי' בהרהור יוצא דאחר כוונת הלב הולכין א"כ קשה למה צריך פסוק שמע בכל לשון שאתה שומע לחכמים הא פשיטא כיון בהרהור יוצא ועל זה לא שייך לשון ולמה להחכמים לומר מפסוק שמע ולמה זה הפסוק הא מעל לבבך מוכח דיוצא בכוונת הלב ובכן ע"כ מפרש הגמרא דסבר לא השמיע לאזנו יצא כר' יהודה ויש לומר חדא כיון דלכתחילה צריך להשמיע לאזנו שפיר צריך גזירת הכתוב דשמע על לכתחילה דמותר בכל לשון או יש לומר כיון דלא סובר כר"מ אלא כאידך מ"ד אף שיצא בלא השמיע לאזנו אבל עכ"פ צריך להוציא בשפתיו כאשר באמת ביאר הרשב"א אליבא דר"י פה ושפיר צריך שמע בכל לשון שאתה שומע ודוק:

אך לפ"ז מאוד קשה לי דברי הרשב"א לקמן בסוף הסוגיא דקאמר ובשמע ישראל כמו פליגי דר"י דרש מיני' שמיעת האוזן ולכתחילה ולר"מ מוקי לה לכל לשון שאתה שומע אבל השמעת אזן לא צריך כלל דכתיב על לבבך אחר כוונת הלב הדברים אמורים עכ"ל ולפי דברי רשב"א הנ"ל מאוד קשה הרשב"א הזה שם לר"מ כיון דסובר בהרהור יוצא ממילא מוכח דיוצא בכל לשון כדברי הרשב"א ולא צריך פסוק שמע כלל ולמה פסוק שמע בכל לשון שאתה שומע והן לדידי בלאו הכי קשה לי לר"מ למה לי פסוק שמע מאי דרש בי' כיון דסובר דיוצא בהרהור למה לי שמע בכל לשון שאתה שומע. והנראה לע"ד לקיים דברי רשב"א ולר"מ באמת שמע לא אתיא כלל לדרוש אלא כפשוטו שמע ישראל ובכן בודאי דברי הרשב"א בסוף הסוגיא צריך עיון אבל כיש דברי הרשב"א שרירין וקיימין:

ובדברי הרשב"א הנ"ל תרצתי טוב טעם קושית הצל"ח שהקשה על תוס' להודיעך כחו דר"י וא"ת לאשמעינן כח דהיתירא ותירץ התוס' כיון דרב יהודה לא דרש השמע לאזנך אין כאן שום חידוש ופשיטא דלכתחילה והקשה הצל"ח וז"ל דבריהם אלו צריך עיון דא"כ הדרא קושיא לדוכתא ליתני גבי ק"ש פלוגתא דלכתחילה וכיון דר' יוסי' דאסר לכתחילה ע"כ דרש השמע לאזנך ע"כ ממילא שאוסר אף דיעבד דאי שרי דיעבד מהיכא תיתי נאסר לכתחילה כסברת התוס' ועיי'. ולהנ"ל נראה לע"ד לתרץ היטב הא מוכח בגמרא דר' יוסי' תרתי ש"מ וע"כ פירש רשב"א ר"י סובר אם לא צריך להשמיע לאזנו אז אפי' בהרהור יוצא וא"כ למה לנו הפסוק שמע בכל לשון. משא"כ רב יהודה סובר דוקא צריך להוציא בשפתיו ולע"ד ראיה גמורה דלר"י ע"כ בהרהור לא יוצא דאל"כ למה למנקט לא יצא וכח דהתירא עדיף לאשמעינן אפי' בהרהור יוצא לר"י ופה לא שייך הסברא דאין לחלק ועיי' פ"י שע"כ החליט מה הנ"ל

הנ״ל כן ועיי׳. וע״כ מוכח מר׳ יהודה דבהרהור לא יצא ושפיר לר״י לא שייך לומר תרתי ש״מ דצריך שמע בכל לשון דצריך להוציא בשפתיו וע״כ מוכח דר״י לא סבר תרתי ש״מ אבל ר׳ יוסי ע״כ תירץ תרתי ש״מ וכקדים דברי שאגת אריה אף אם אמרינן תרתי ש״מ יש לומר בדיעבד אין צריך להשמיע לאזניו וכיון דלכתחילה צריך להשמיע לאזנו שפיר שייך פסוק שמע בכל לשון על לכתחילה ובה״ג אמר שיש שפיר סברא לחלק בין לכתחילה לדיעבד אף שאין לחלק בדין תורה לכתחילה לדיעבד אבל בה״ג דעיקר קרא גם לשמע בכל לשון שאתה שומע ורק משמע זה כמי דצריך להשמיע לאזנו י״ל בה״ג כיון דאין עיקר קרא לזה ע״כ רק ילפינן לכתחילה ודיעבד מותר וסברא נכונה היא דבשלמא אם התורה גלי וכתיב קרא אמרינן דיעבד כמי משמע משא״כ אם הכתו׳ בא לדבר אחר ואנו לומדין עוד דבר ממשמעות בה״ג יש לחלק בין לכתחילה לדיעבד :

ובהיות כן מתורץ קושית הצל״ח אם היה נקט לר׳ יוסי רק ליתנא לכתחילה לא יצא הוה אמרינן ר׳ יוסי דע״כ סובר תרתי ש״מ והא אמרינן רק לכתחילה אבל לא דיעבד ור׳ יוסי כמי סבר דעיקר קרא בא לשמע בכל לשון שאתה שומע וע״כ ממילא מוכח דצריך להשמיע לאזנו דאם לאו אפי׳ בהרהור יוצא סובר ר׳ יוסי וע״כ מוכח רק לכתחילה צריך להשמיע לאזנו ושפיר בה״ג אם סברי ש״מ יש לחלק בין לכתחילה לדיעבד כשנ״ל והו״א דר׳ יוסי סובר אפי׳ בדיעבד אסור וצריך להשמיע לאזנו ותרתי ש״מ דורש דצריך להשמיע לאזנו ואפי׳ בדיעבד לא משא״כ לר״י שפיר אמר התוס׳ דאל״כ אין סברא לחלק כיון דר״י סובר ע״כ בהרהור איכו יוצא וצריך להוציא בשפתיו וע״כ לא שייך תרתי ש״מ דאיכו מוכח תרתי וא״כ אין לחלק בין לכתחילה לדיעבד וככון וישר :

שוב לאחר זמן רב שחדשתי זאת זכיתי לספר ביאור מרדכי לאות בביתי וראיתי כי כוונתי בעה״י לדעת הגאון ביאור מרדכי בזה. רק הוא מחדש ביותר דר׳ יהודה לשיטתו סובר לקמן במתני׳ בעל קרי דהרהור לאו כדיבור דמי ודייק מדף כ׳ ע״ב דדייק רב חסדא ממתני׳ דבעל קרי מהרהר הרהור לאו כדיבור דמי דאי ס״ד כדיבור דמי יוצא בשפתיו ובע״כ צריך לומר דגם רב יהודה דפליג התם אסיפא ומכלל דמודי׳ ברישא וס״ל הרהור לאו כדיבור דמי ועיי׳ בדבריו היקרים שכתב לפי׳ הרשב״א מרווח לן לפרש התוס׳ להודיעך והוא כיון לסברת השאגת אריה והביא ראיה מתוס׳ בה״ג יש לחלק בין לכתחילה לדיעבד אם עיקר קרא להתיר בכל לשון אתיא עיין היטב ועיין שהחליט ר׳ יהודה לשיטתו סובר דהרהור לאו כדיבור דמי :

הן אמת מתוי״ט במתני׳ בעל קרי שמהרהר בלבו לא משמע כן דר״י מודה דהרהור לאו כדיבור דמי עיי׳ וגם לדידי ספק גדול הוא אבל חזי׳ מן גברא רבא דקאמר זאת. ולדבריו הקדושים שהחליט דר׳ יהודה לשיטתו סובר הרהור לאו כדיבור דמי אמרתי טוב טעם לתרץ קושית התוס׳ מס׳ סוטה דף כ״ב ע״ב דהקשה על הגמרא לעיל ריש פרק הקורא תנו רבנן ק״ש ככתבה דברי רבי. וחכמים אומרים בכל לשון מ״ט דרבי אמר קרא והיו בהויתן יהיה ורבנן אמר קרא שמע בכל לשון ולרבי וכו׳ האי מבעיא לי׳ השמע לאזנך וכו׳ ורבנן סבירא להו כמ״ד לא השמיע לאזנו יצא והקשה התוס׳ בסוטה מדוע לא קאמר כמי פה ורבנן תרתי ש״מ ולהנ״ל יש לומר הלא כל אלה דתרתי ש״מ לפירש הרשב״א הנ״ל הייכו משום דאמריכן דאי לא צריך להשמיע לאזנו ממילא יוצא כמי בהרהור וא״כ למה לי קרא שמע בכל לשון כיון בהרהור יוצא וע״כ מוכח דצריך להשמיע לאזנו מדגלי קרא דבכל לשון סגי ומעתה קשה האיך קאמר ר׳ יהודה שמע בכל לשון ואעפ״כ סובר דלא צריך להשמיע לאזנו אלא ר״י שפיר כיון דהוא סובר הרהור לאו כדיבור דמי ע״כ צריך עכ״פ להוציא בשפתיו :

ובהיות כן יש לומר היאך שייך לעיל לתרץ תרתי ש״מ א״כ קשה על רבי כיון דקרא נקט והיו בהווייתן יהיה למה לי פסוק כלל השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך ע״כ מוכח זאת דאל״ה היה יוצא בהרהור וא״כ לא שייך והיו בהווייתן יהיה ע״כ מוכח דצריך להשמיע לאזנו וא״כ שמע דכתב רחמנא למה לי וע״כ צריך לומר דרבי סובר הרהור לאו כדיבור דמי ואעפ״כ אף אי איכו צריך להשמיע לאזנו צריך להוציא בשפתיו עכ״פ ושפיר קאמר והיו בהווייתן יהי׳ וצריך אז פסוק דצריך להשמיע לאזנו וא״כ רבנן דסוברי׳ תרתי ש״מ סוברים הרהור כדיבור דמי ויהיה פה פלוגתא חדשה לפרש ולרבי דסבר הרהור לאו כדיבור דמי לכן ביותר טוב מפרש רבנן סברי כמ״ד לא השמיע לאזנו יצא. משא״כ פה שפיר קאמר לר׳ יוסי תרתי ש״מ דזה סברא חילוכה באמת היא אם לא השמיע לאזנו יצא ממילא דיוצא כמי בהרהור ואין לומר א״כ מ״ט דרבי יהודה הא לר׳ יהודי׳ ע״כ מפורש להדיא לקמן דסובר הרהור לאו כדיבור דמי כביאור מרדכי הנ״ל וא״כ ממילא ניחא לר׳ יהודה ושפיר מפרש תרתי ש״מ דלא קשה לר׳ יהודה ממילא מתורץ דידוע דהוא סובר הרהור לאו כדיבור דמי ושפיר מתרץ פה ולא צריך לחדש מידי פלוגתא חדשה. משא״כ לעיל היה צריך לפרש דרבי סובר הרהור לאו כדיבור דמי הא לא שמענו עוד ולמה חדשות בפלוגתא ביותר טוב מתרץ הגמרא ורבנן סבירא להו יצא ודוק היטב:

ובדברי ביאור מרדכי הנ״ל אמרתי חדק היטב להסביר עוד ביותר דברי הגמרא דכל אלה דשייך לומר לר׳ יהודה כתירוץ התוס׳ כיון דר״י לא דרש שמע ממילא מוכח דאפילו לכתחילה מותר אי שרי דיעבד הי״ה לכתחילה דוקא לר״י דס״ל הרהור לאו כדיבור דמי וליכא למילף תרתי מקרא דשמע ע״כ שפיר מש״כ כתירוץ התוס׳ אי לא דרשינן משמע ממילא דלכתחילה מותר אבל לר׳ יוסי דס״ל כדיבור דמי לפי׳ הרשב״א הנ״ל שפיר יש לומר דרק לכתחילה לא אבל בדיעבד שפיר דמי ומשום דיליף מן שמע תרתי ש״מ ובכל לשון ממילא שמעת השמעת אזן וכיון דעיקר קרא לכל לשון אתיא יש לחלק בין לכתחילה לדיעבד כן אמרינן והסברנו בשם שאגת אריה ובשם ביאור מרדכי ולפ״ז שפיר דהולך לאשמעינן להודיעך כחו דר׳ יוסי וא״כ שפיר יוכל לומר ר׳ יהודה אפי׳ לכתחילה והא דנקט הקורא להודיעך כחו דר׳ יוסי :

וזה לע״ד תבלין כאם שקאמר רב חסדא פה הא מני ר׳ יוסי הוא כי רב חסדא לשיטתו סובר ודייק לקמן ממתני׳ דבעל קרי דהרהור לאו כדיבור דמי ורב חסדא לשיטתו ע״כ סובר דר׳ יהודה הרהור לאו כדיבור דמי וכיון דכן סובר ר׳ יהודה ממילא לא מדויק מהקורא דר׳ יהודה דוקא דיעבד אדרבא הסברא אפי׳ לכתחילה מכשיר כיון בדיעבד מכשיר כסברת התוס׳ ע״כ לכתחילה כמי מכשיר וע״כ תרתי ש״מ לא יוכל לומר לר״י דהוא סובר הרהור לאו כדיבור דמי וזה רב חסדא לשיטתו משא״כ רבינא לקמן אדרבא דייקא הרהור כדיבור דמי ורב חסדא מאוד נעלה ודוק היטב :

ובזה כלע״ד חדק היטב לפרש גירסא בגמרא שנקט תדע דנקט הקורא דיעבד אין לכתחילה לא אמרי׳ האי דקתני הקורא להודיעך כחו דר׳ יוסי דאמר דיעבד כמי לא דאי ר׳ יהודה אפי׳ לכתחילה כמי יצא ויש פה גרסא אחריכא דגרס מאי דר׳ יוסי דאי ר״י אפי׳ וע״כ צריך לפום הטעם לגרוס הכי כידוע לכל יודעי הלכה דקשה מאוד סידור הגמרא כאשר לפניכו למה חזר עוד הפעם דאי ר׳ יהודה זה לא שייך כלל ולמה חזר בזה ללא צורך. ולהנ״ל מאוד נעלה דע״כ כל מילתא דרב חסדא על זה בנויה כיון דר׳ יהודה סובר הרהור לאו כדיבור דמי

דמי ע"כ מוכח מינה דהוא סובר אפי' לכתחילה מותר בלא השמיע לאזנו ואיכו לריך כסברת התוס' דאי שרי דיעבד מהיכא תיתי לכתחילה וא"כ לכאורה קשה מאי מקשה הגמרא כלל וממאי דר' יוסי היא דילמא ר' יהודה ואמר גבי ק"ש כמי דיעבד אין לכתחילה לא הלא לא יוכל לפרש כן בשום אופן דלר' יהודה מתיר בדיעבד ולכתחילה אוסר הלא זה פשיטא הוא כסברת התוס' מהיכא תיתי לאוסרה אי שרי דיעבד ה"ה לכתחילה כיון דלא דרש שמע וא"כ מאי מקשה הגמרא כלל ושפיר קאמר רב חסדא הא מני ר' יוסי הוא אבל יש לומר הגמרא הקשה מכח תדע דע"כ מוכח כן במתכית' והיי הטעם איך ש היה ע"כ מפורש לסדיא דר' יהודה רק בדיעבד מתיר וזה סמך להקושיא תדע דקתני הקורא דיעבד אין דייקא אף שמלד הסברא ע"כ ליכא למימר כן כאשר באר נו פשיטא הוא כיון דמת"כ דיעבד ע"כ לכתחילה נמי אבל אעפ"כ מדויק דסובר רק בדיעבד והוי מפורש בהדיא תדע דנקט הקורא דיעבד אין ולכתחילה לא וכל קושית הגמרא מהך תדע ודוק. על זה משני הגמרא היטב במוב טעם הא דקתני הקורא להודיעך כחו דר' יוסי דאמר דיעבד נמי לא ואז מפרש הגמרא בטוב. וא"ת אף אי ליכא מדויק מלשון הקורא אבל אעפ"כ יוכל למימר כן דר"י רק דיעבד מתיר אבל לזה מפרש הגמרא דאי רב יהודה אפי' לכתחילה נמי ילא דייקא זה הוא עוד דיוק גמור להכא דמסייע לרב חסדא אי רב יהודה אפי' לכתחילה נמי ילא במתכית' דע"כ כיון דמתיר דיעבד ע"כ לכתחילה נמי ילא מהיכא תיתי לחלק בין לכתחילה לדיעבד וכיון הגמרא לסברא הנ"ל כיון דלא דרש שמע ע"כ רב יהודה לכתחילה נמי מכשיר וזה הוא עיקר סברתו דאי רב יהודה אפי' לכתחילה נמי דאין לחלק וכיון הגמרא לסברת התוס' אות לאות בקילור לשוכו הטהור והמבין יבין. וזה הוא עיקר טעמא דרב חסדא דע"כ לא שייך לאוקמא כר' יהודה כיון דרב סובר הרהור לאו כדיבור דמי ע"כ אי שרי דיעבד ה"ה לכתחילה נמי שרי ודוק כי חרוץ הוא. ובזה כראה לי נמי לייסב דקדוק אחד שדקדקתי מדוע לקמן בקושית רב מתנא שאמר במגילה הא נמי ר' יוסי הוא דהקשה הגמרא דילמא רב יהודה ולכתחילה הוא דלא ולא קאמר תדע אלא דהכי והכי לעיל קאי על רב חסדא ויוכל לומר על ר"י תרתי ש"מ ודוק היטב. וכיון שבאנו לדבר הזה טוב יש לי לומר דבר חידוד בגרס' דאי ר' יהודה הכא התוס' בד"ה דילמא רב יהודה היא הקשה והלא אין נזכר ר' יהודה ברישא וי"ל דפשיטא מדסיפא רב יהודה רישא נמי רב יהודה ועיי' פ"י שמתמה מאוד על תוס' הנ"ל שכתב דבריהם תמוהים אדרבה בכמה סוגי' הש"ס משמע לאיפוך מדסיפא ר"י רישא לאו ר"י היא עיי' בפ"י :

והנה גם בתירץ פ"י בסו"א ע"כ לא מוכח מיד בפשיטות דמתכית' ת"ק ר' יהודה הוא ויוכל לומר ג"כ ר"מ היא. ולהכ"ל יש לומר כיון דבכל אלה דלא יוכל לומר תרתי ש"מ לרב יהודה דוקא כאשר באר נו פה דהוא סובר הרהור לאו כדיבור דמי בפירוש במתכית' לקמן אבל אי הגירסא כר' מאיר אז לא מדויק מידי דלא יוכל לומר תרתי ש"מ ובאמת יוכל לומר תרתי ש"מ ודוקא דיעבד וקרא אתיא בכל לשון שאתה שומע וממילא יוכל לחלק בין לכתחילה לדיעבד אבל אי הגירסא ר' יהודה היא אז ע"כ אי שרי דיעבד אפי' לכתחילה מותר דלדידי' ליכא למימר תרתי ש"מ דהרהור לאו כדיבור דמי כן סובר ר' יהודה וכיון דלא יוכל לומר תרתי ש"מ ממילא כיון דשרי דיעבד גם לכתחילה מותר כהכ"ל ובפרט רב חסדא ככה היה לו הגירסא דנקט דתנן הקורא וכו' דברי רבי יהודה וגם הגמרא נקט דילמא ר"י הוא וא"כ שפיר כיון דהיה לו הגירסא ר' יהודה שפיר דמוקי כר' יוסי ולא ככב יהודה דבדיעבד דוקא כסברת התוס' דע"כ ליכא לחלק לרב יהודה בין לכתחילה לדיעבד וזה שנקט הגמרא דאי רב יהודה אם באמת הגירסא במתכיתא רבי יהודה כאשר נקט פה רב חסדא וגמרא. א"כ אפי' לכתחילה נמי ילא דר' יהודה סובר הרהור לאו כדיבור דמי ע"כ מדויק היטב דאפי' לכתחילה נמי ילא כסברת התוס' אבל מה שאיכ' כן אי לא היה הגירסא כרבי יהודה הייתי יוכל לחלק בין לכתחילה לדיעבד או אי היה הגירסא כשאר תנאי גם רב מאיר לא לריך לגרום כי באמת לר"מ דדרש על לבבך נמי היה קשה כמוכח בגמרא אלא דהגמרא רק כיון אי רבי יהודה אי הגירסא רבי יהודה ע"כ מוכח דלכתחילה נמי ילא ודוק כי חרוץ הוא :

והנה גם הגאון הצל"ח מפרש פה התוס' בדרך כזה ומחודד והוא מפרש דע"כ מדויק מרבי יהודה דסובר דלריך דוקא להוליא בשפתיו ולא ילא בהרהור מאחר שנקט במתכית' קרא ולא דקדק באותיות רבי יהודה אומר לא ילא א"כ ע"כ מוכח דבהרהור לא ילא דא"ל"כ לא יהיה גרע קרא ולא דקדק מהרהור דג"כ יולא עיי' היטב:

והנה אף שבארתי לעיל דאין זה מכרעת דר' יהודה לקמן במתכית' בעל קרי סובר הרהור לאו כדיבור דמי וכפירש תוי"ט לקמן דגם ר' יהודה ברישא מחולק. אבל יש לומר כל דברי הזה ללל"ח דג"כ מוכח דר' יהודה סובר בהרהור בשום אופן לא ילא ממתכיתין פה ולריך דוקא להוליא בשפתיו ועדיין רבי יהודה לשיטתו הכל כעלה כאשר באר נו וממילא לא לריך לדברי ללי"ח שהאריך. אלא כביאור מרדכי הכ"ל וכאשר אנכי באר תי בה"ג כיון דמוכח ממתכיתין מר' יהודה גופא דסוב' הרהור לאו כדיבור דמי מסדקרא ולא דקדק באותיו' דאף דיולא בלא השמיע לאזנו אבל עכ"פ לריך להוליא בשפתיו ובכל אלה כיאה כל דברי שבארתי עד הנה גם הגירסא דאי רבי יהודה הכל ככון מאוד אות לאות כאשר דברנו עד הנה והבן כי נעים. והיה רלוני לאמר בזה לתרץ קושית התוס' דהקשה בד"ה דילמא רבי יהודה והלא אין נזכר ר' יהודה ברישא. ולהכ"ל יש לומר דהגמרא דייק דע"כ רבי יהודה היא ברישא מאחר דשקלא וטריא וקיים ור' יוסי תרתי ש"מ ולסברת הרשב"א קשה א"כ מ"ט דת"ק דלא אמר תרתי ש"מ ע"כ לריך לומר דת"ק סובר דלריך עכ"פ להוליא בשפתיו וע"כ הסברא דזה הוא רבי יהודה הת"ק ולא לריך לפרש כלל דבריו ולומר ות"ק סובר דלריך עכ"פ להוליא בשפתיו כיון דזה הוא רבי יהודה הת"ק ורבי יהודה בפירוש סובר בסיפא קרא ולא דקדק באותיות ר' יהודה אומר לא ילא ע"כ רישא ר' יהודה הוא זה ולריך להוליא בשפתיו וממילא לא שייך תרתי ש"מ ולכן הסברא דזה הת"ק הוא רבי יהודה ודוק :

ובהיות כן כעלה לי מאוד לתרץ דקדק שדקדקתי הכה האמת הגמרא לקמן נקט ודילמא רבי יהודה וכן רב חסדא היה לו ככה הגירסא דנקט דתכן ור' יהודה אומר ואם כתירוץ התוס' ע"כ דייק מסיפא רבי יהודה רישא נמי רבי יהודה א"כ קשה לי מדוע נקט בתחילת הסוגיא שהקשה מ"מ דר' יוסי ות"ק סבר שמע בכל לשון א"כ קשה אם היה מוחלט בגמרא פה הגירסא רבי יהודה או מפני דסיפא ר"י רישא נמי ר' יהודה מדוע נקט פה ות"ק והו"ל לגמרא לומר ורבי יהודה סובר שמע בכל לשון ולמה נקט שם ות"ק. ולהכ"ל מאוד כעלה דבכל אלה דדייק הגמרא דמסתבר דת"ק ר' יהודה הוא היינו לאחר דתירץ הגמרא ור' יוסי תרתי ש"מ וא"כ קשה א"כ מ"ט דת"ק דלא דרש תרתי וע"כ אז לריך לומר ת"ק ע"כ רבי יהודה היא דסובר להדיא בסיפא קרא ולא דקדק באותי' לא ילא וע"כ לריך להוליא בספתיו וע"כ ברישא הוא רבי יהודה ושפיר לר' יהודה לא שייך תרתי ש"מ ולא לריך לפרש כלל כי ממילא מובן כיון דהוא רבי יהודה ע"כ סובר דלריך לפרש בשפתיו. והכם כל אלה לאחר דתירץ הגמרא תרתי ש"מ אבל קודם

תירץ

הירוץ זה עדיין לא מוכח לומר רבי יהודה הוא וא״כ קודם הירוץ זה שפיר נקט הגמרא בשם הכא קאי דעדיין לא מוכח דר׳ יהודה הוא והבן :

וגם לביאור מרדכי יוכל לפרש ולתרץ ככה וכאשר הראתי לעיל קושית התוס׳ שוטה בדברי קדשו דפה שייך דלא צריך לפרש דזה הוא רבי יהודה דמפרש להדיא לקמן הרהור לאו כדיבור דמי וממילא יש לומר מה״ט קאמר רבי יהודה ברישא דמסתבר דכן מתרץ הגמרא תרתי ש״מ וכל אלה לאחר שתירץ תרתי ש״מ אבל קודם לכן שפיר קאמר בשם ת״ק. ולאחר העיון יש לומר יש לנו שני טעמים דרב יהודה סובר הרהור לאו כדיבור דמי הן מצד שביאר הגלי״ח או מצד שביאר ביאור מרדכי ודוק והפך בה וה׳ יורנו נפלאות מתורתו הקדושה :

ובפשיטות פרשתי זה הגירסא דאי רבי יהודה ע״פ התוס׳ הנ״ל דתוס׳ הקשה מדוע לא קאמר כחו דהתירא ותירץ התוס׳ לר׳ יהודה פשיטא אי דיעבד מותר ה״ה אפי׳ לכתחילה נמי וזה שרצה הגמרא לאחר שסיים אמרו הא דקתני הקורא להודיע כחו דר׳ יוסי אז קשה קושית התוס׳ מדוע לא קאמר כחו דהתירא על זה קאמר הגמרא דאי רבי יהודה אפי׳ לכתחילה נמי יצא דהייני פשיטא לר׳ יהודה דלכתחילה יצא ולא צריך לאשמעינן כסברת התוס׳ ודוק היטב :

הנה הרמב״ם פסק הרהור כדיבור דמי כמוכח מהלכות ברכות פ״א הלכה ז׳ כל הברכות כולן צריך שישמע לאזנו ואם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו ופ״ק מהלכות ק״ש פסק הרמב״ם לגבי ק״ש וצריך שישמיע לאזנו כשהוא קורא ועיין כסף משנה בשם הר״ר מנוח להשמיע לאזנו שיחתוך בשפתיו לא שיקרא בלבו וראיתי במגן גבורים דכתב טעמא הוא משום דכתיב ודברת בם ובעינן דיבור גמור וכתב להביא ראיה דבפ״ק בעי ע״כ חיתוך שפתים ע״פ הרשב״א דכתב לפרש תרתי ש״מ דהייני דאי בהרהור לא שייך לשון ור׳ יהודה ס״ל דאין צריך להשמיע לאזנו אבל צריך חיתוך שפתים ולכך צריך קרא לכל לשון הרי דבעי חיתוך שפתים לר״י דקי״ל כותי׳ והקשה לפ״ז יהיה קשה לרבינא דאמר דף כ׳ ע״ב הרהור כדבור דמי א״כ אתיא דלא כמאן דלר״י צריך להשמיע לאזנו ואף לר״י עכ״פ חתוך שפתים בעי וגם לרבינא למה לי קרא דשמע בכל לשון שאתה שומע את בהרהור לבד שני עיי׳ בשלטי גבורים :

ולע״ד הרי ביותר יוכל להקשות הרי אליבא דרבינא דאמר ממתנית׳ בעל קרי מדויק הרהור כדבור דמי וא״כ רבי יהודה דמחלק בסיפא במזון מברך לפניה ולאחריה משמע להדיא לדינא דרישא מודה רבי יהודה וכן החליט בעל ביאור מרדכי כאשר הבאתי וא״כ ע״כ ר׳ יהודה מודה לרישא דהרהור כדבור דמי וא״כ יהיה ר׳ יהודה עלמו מכי׳ וכי׳ במתנית׳ סובר דבעי עכ״פ חיתוך שפתים . והנראה לענ״ד באמת למסקנא דאסיק הגמרא רבי יהודה כרבנא סבירא לי׳ יש לומר מן התורה צריך להשמיע לאזנו רק לכתחילה אבל לא דיעבד והנה כיון דאיכן מרבי דיוכל ללמוד מן התורה ולחלק בין לכתחילה ודיעבד ויש לומר גם לר״י תרתי ש״מ אעפ״כ לא צריך להוציא בשפתיו ויוצא בהרהור בדיעבד אפי׳ בהרהור אבל באמת יש לומר דפסוק אתיא כיון דלכתחילה צריך להשמיע לאזנו וצריך להוציא בשפתיו שפיר בא הכתוב על זה דלכתחילה דצריך להוציא בשפתיו בכל לשון שאתה שומע יוכל להוציא בשפתיו ועכ״פ נשמע מזה הפסוק דכתב שמע בכל לשון שאתה שומע דלכתחילה צריך להשמיע לאזנו דאל״כ אפי׳ לכתחילה דלא צריך א״כ למה פסוק שמע בכל לשון אלא ע״כ עכ״פ לכתחילה צריך להשמיע לאזנו ובא אז הכתוב לומר שלא צריך דוקא בלשון הקודש אלא בכל לשון וא״כ שפיר יוכל לומר לרבי יהודה הרהור כדיבור דמי ויוצא בדיעבד כמו בהרהור רק

לכתחילה צריך להשמיע לאזנו ובכן שמע בכל לשון שפיר אתיא. ובכן יש לומר כיון דרק תרתי ש״מ והפסוק שמע לא בא רק להורות דצריך להשמיע לאזנו וע״כ שמע בכל לשון שאתה שומע יש לחלק בה״ג בין לכתחילה לדיעבד . וא״כ יש לומר חדשות הא דרבינא סובר הרהור כדבור דמי יש לומר רק דיעבד הרהור בדיעבד כדבור דמי וכגון בעל קרי דהוא דיעבד אבל לכתחילה גם רבינא מודה דצריך להוציא בשפתיו . ובאלה היה נראה לענ״ד לתרץ בגמרא דף כ׳ על רבינא דבעי אי נשים בבהמ״ז דאורייתא או דרבנן כ״מ להוציא רבים ידי חובתן והקשה הגאון רבי עקיבא איגר קשה לי׳ לרבינא לשיטתו דסובר דהרהור כדבור דמי אף אם אשה בהמ״ז דרבנן מ״מ יהיה יוצאים אנשים בברכתן דכיון ששומע לא גרע מהרהור ואף דנראה גם לרבינא עכ״פ מדרבנן צריך להוציא בשפתיו ע״ז שפיר אתיא דרבנן ומפיק דרבנן עכ״ל עיי׳ :

ולע״ד נראה כאשר באתי גם מדאורייתא לרבינא צריך להוציא בשפתיו וא״כ שפיר דבעי גמרא כ״מ להוציא רבים לכתחילה ואף שהרהור כדבור דמי דוקא דיעבד כגון בבעל קרי. אבל לכתחילה שיוכלו נשים להוציא אנשים בברכת המזון. לא דכל אחד יברך לעצמו ברכת המזון ואי דלא גרע מהרהור זה רק דיעבד אבל לכתחילה לא ולחלק מדאורייתא בין לכתחילה לדיעבד ע״כ מוכח פה מרבו של ר״י דיש לחלק בה״ג בין לכתחילה לדיעבד וכמוכח בסברת הפוסקים . ובפרט יש לי לומר דבר חדש הנה ראיתי בטו״ז הלכות מגילה רפ״ע ס״ק א׳ שרוצה ליישב הרמב״ם דהרמב״ם פסק במגילה חרש דיעבד נמי לא ובק״ש פסק לא השמיע לאזנו בדיעבד יצא עיי׳ שס״ס בסוף דקאמר כר״י אליבא דראב״ע דאמר צריך שישמיע לאזנו שנאמר שמע וקשה בדבריו דמלשון צריך משמע לכתחילה כדפירש רש״י ואח״כ מביא הפסוק דמשמע אפי׳ דיעבד דהא קרא לא זכר לכתחילה אלא ע״כ הפסוק משמע אפי׳ דיעבד היכא דאי׳ בר שמיעה לגמרי דהייני חרש . אבל שראוי לשמוע אין השמיעה מעכבת בו ע״כ אין שם רק אזהרה בעלמא לכתחילה עיי׳ ולפ״ז יש לנו לומר בק״ש דצריך לשמוע באזנו ע״כ הוא רק לכתחילה וכתוב לחרש אתיא וא״כ ממילא בדיעבד יוצא בהרהור אבל לא לכתחילה . ויש לומר הא דרבינא סובר בק״ש יוצא בהרהור אבל רק בדיעבד כגון בעל קרי דלא יוכל לקרות וגם רב יהודה מודה לזה :

אך על זה צריך חקירה פה בק״ש אם הוא בעל קרי אם הוא כחרש ויהיה בילה מעכבת בו בה״ג לא יהיה הרהור כדיבור דמי או לומר דראוי לבילה מיקרי ורק קרי דרמיי׳ עליו אבל זה דחוק ובודאי בטעם הזה אינו ראוי לבילה מיקרי ויהיה קשה לטו״ז הנ״ל ולי״ע :

אך בדבר הזה גופא צריכים אנחנו לדון אם דלכתחילה צריך להשמיע לאזנו רק בדיעבד יצא מה הדין בהרהור אם הוא תמיד כלכתחילה דעדיין לא עשה ולא כלום דה״ה רק מהרהר ודיעבד שייך רק במעשה או דבור כמי הוי כמעשה אבל הרהור הוי תמיד כלכתחילה ושייך רק דיעבד בבעל קרי. או יש לומר לענין שבת דהרהור אסור או לענין דמהרהר בבהכ״ס שם אסור דהרהור כדבור דמי ויש כפ״מ טובא ולענ״ד נראה כל הרהור הוי רק כלכתחילה היכא דיוכל להתפלל לא יהרהר ולא מהני ההרהור דהוי כלכתחילה ולפ״ז נראה לי ליישב תמיהת הביאור מרדכי שתמהה אהר״י והרא״ש דאמרו לקמן בסוגיא בספקו אם קי״ל דהרהור כדבור דמי אם לאו אמאי לא מייתי ראיה מהך מתניתא דמגילה וגם מהא דתנן בר״ה כ״ט זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים י״ח ואמאי הא לא גרע שמיעה מפי אחרים מאלו הרהור בעצמו למ״ד הרהור כדבור דמי אלא ע״כ דקי״ל בפשיטות הרהור לאו כדבור דמי עכ״ל . ולענ״ד יש לומר לעולם הרהור כדבור דמי אך זה רק דיעבד היכא דלא
אפשר

אפשר בענין אחר וכבר בארנו דהרהור הוי תמיד כלכתחילה ובודאי הרהור לאו כדבור דמי כאשר בארנו פה ע"כ לרב חסדא והנסתפקתי' שוא רק אם בדיעבד הרהור כדבור דמי או לא הא אינו מוכח מהך דכל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים כי הכי אחרים הוי תמיד כלכתחילה כי הם עוד לא עשו כלל ותבן :

ועוד יש לי ספק בזה הענין כאשר הוכחתי דהרהור כדבור רק דיעבד והנה אם גם בארנו דהרהור הוי תמיד כלכתחילה ובזה תרלכו תמיהת הגאון רבי עקיבא איגר ותמיהת הגאון ביאור מרדכי · אך בכל אלה יש לי עוד ספק אם התחיל ואומר ברוך אתה ה' או שאמר שמע ישראל ה' ותו לא מידי והשאר גומר בהרהור וא"כ שהה הרבה עד שלא יוכל לצרף אם בה"ג צריך עוד הפעם לקרות או לברך יאמר בה"ג שזה מיקרי כבר דיעבד כיון שכבר קרא חצי או לכל הפחות דקרא השם כבר בה"ג מיקרי כדיעבד שלא להוציא עוד הפעם לבטלה. ואפשר לומר בה"ג מיקרי כדיעבד ואיכא כ"פ בהרהור כדיבור דמי בדיעבד היינו בה"ג יוצא ובכל אלה הפוך ורוחב לבב ירחיב . עוד הפעם נראה לתרץ קושית הגאון רע"א ע"פ המגן הגבורים המה ללכו במים אדירים שהירלו על קושיתם דקשה לרבינא למה לי קרא שמע בכל לשון שאתה שומע הא בהרהור לבד סגי וכתבו שגם אליהו רבה הרגיש בזה . וכתבו אמנם נראה ודאי גם רבינא מודה בק"ש עכ"פ חיתוך שפתיו בעי וכר' יהודה דקי"ל כוותי' אך בזה שפיר קאמר אעפ"כ זאת אומרת הרהור כדבור דאל"כ למה מהרהר היינו דודאי בק"ש בעי חיתוך שפתים וכוונתו משום דצריך פסוק שמע בכל לשון ורק בעלמא אמר דע"כ הרהור כדבור דמי. ויוצא בכל המצות בהרהור ולכך שפיר ב"ק כיהו דאינו יוכל לקיים מצות ודברת בם אבל עכ"פ מועיל לו הרהור שמהרהר במצות כמו שמיעת הרהור בשאר מצות אף ללאת בו אבל אם כימא אף בשאר כל מצות דלא כתיב בהו דיבור ג"כ אינו יוצא בהרהור א"כ מאי תקנה לב"ק להרהור ולמה מהרהר וע"כ דבעלמא הרהור כדבור דמי. ועיי' עוד מה שסיימו שם. מכל הנ"ל נשמע לע"ד באמת בק"ש דיבור בעי ולא מהני הרהור יען בק"ש כתיב קרא מיותר שמע בכל לשון שאתה שומע וע"כ מדויק לע"ד מק"ש כאשר הוא בעצמו הביא דע"כ צריך חיתוך שפתים ואעפ"כ שפיר קאמר בעל קרי מהרהר דעכ"פ יש מצוה אבל לא כהלכותיה ובעלמא באמת הרהור כדבור דמי עיי' :

ובהיות כן יש לי לומר ע"פ סברת שאגת אריה שקאמר לפי' רשב"א הנ"ל שהבאתי למסקנא דקאמר הגמרא ר"י כרבא ס"ל דמוקי' לברייתא דלא יברך אדם בהמ"ז בלבו כר' יהודה לא משום דמדמי ברכת המזון לק"ש דהא ודאי היכא דגלי גלי היכא דלא גלי לא גלי אלא היק כיון דרבי ור"י דרשינן מדכתב רחמנא שמע ובכל לשון דדרשינן פרק ז' דסוטה דף ל"ב מקרא דאכלת ושבעת וברכת בכל לשון שאתה מברך ממילא שמעת מיני' דצריך להשמיע לאזנו דאי אין צריך הא בהרהור סגי לי א"כ למה לכו קרא פשיטא הא בהרהור לא שייך לשון והא דקיים הרשב"א אפשר דר"י ס"ל צריך להוציא בשפתיו היינו למאי דס"ד דלר"י אפי' לכתחילה אבל למאי דמסיק יש לומר חדא עיין היטב :

ואנכי אמרתי דמתורץ בזאת גם בהוי"א קושית התוס' ד"ה אי ר' יוסי דיעבד נמי לא וא"ת לעולם אימא לך ר' יוסי היא וברכת המזון שאני דלא כתיב בי' שמע ואמרתי לר' יוסי שפיר דאמר תרתי ש"מ כסברת הרשב"א כיון דדרש שמע בכל לשון ממילא מוכח דצריך להשמיע לאזנו דאם יוצא אפי' בהרהור למה פסוק שמע. ואמרתי ר' יוסי דע"כ ככה סובר ע"כ מיד כמי בני ברכת המזון אפי' דיעבד לא דבברכת המזון נמי איכא פסוק ואכלת ושבעת וברכת דבכל לשון שאתה מברך וא"כ ממילא מדויק ככה דע"כ לא השמיע לאזנו לא יצא דאי יצא אפי' בהרהור יצא ולמה הפסוק לרבות בכל לשון. וא"כ ברכת המזון דומה שפיר לק"ש גם בברכת המזון איכא פסוק לרבות בכל לשון ומתורץ קושית התוס' ודוק:

ובהיות כן למסקנא יש לומר אף שרבינא סובר הרהור כדבור דמי אבל כבר החליט המגן גבורים בק"ש ע"כ מודה דצריך חיתוך שפתיו לדבר דא"כ למה בא הפסוק שמע בכל לשון. וא"כ ה"ה נמי בברכת המזון לא שייך הרהור כדבור דמי דגם בב"ה מצריך הגמרא פסוק לרבות שמע בכל לשון וא"כ ע"כ מדויק דצריך עכ"פ חיתוך שפתיו ולא יוצא בהרהור לבד והכא שפיר רבינא דבעי נשים בברכת המזון וכו' שפיר מבעיא אי דרבנן לא מפיק אנשים דמחוייב מדאורייתא וא"ת דיצא עכ"פ בהרהור. הא להנ"ל ע"כ בברכת המזון הרהור אינו כדבור דמי וצריך להוציא בשפתיו דוקא כאשר בארתי ודומה לק"ש כהנ"ל ורק אי יכולה להוציא והמה מדאורייתא אז הוי שומע כעונה והוי כדיבור ממש אבל אי לא יוכל להוציא אלא רק מטעם הרהור בה"ג עכ"פ צריך בברכת המזון חיתוך שפתים כבארנו ודוק היטב :

אופן הג' נראה לתרץ קושית רבי עקיבא איגר ע"פ דברי מגן גבורים פה ריש הסימן ויוכל לקרותה בכל לשון כתב המג"א דוקא כשמבין הלשון וה"ה בתפלה ובברכת המזון אבל קדוש וכו' יוצא אף שאינו מבין תוס' ריש פ"ז דסוטה וכתב המגן גבורים ובאמת שהתוס' דף ל"ב שם ד"ה ק"ש כתבו כן ואזלו לשיטתי' דגרסי' ואלו נאמרים בלשונם והיינו כל אדם בלשון שמבין שהוא שומע לאפוקי מדי שאינו אומר בלשון פרש אבל בכל לשון משמע בין שומע ובין אינו שומע ובגמרא לא משמע כן וכתב ודבריו תמוהים שהרי בכל הספרים בכולם, הגירסא בכל לשון וגם יקשה לדבריו מה שאמרו שם ותב"א בכל לשון לדבריהם הו"ל בכל לשונם ולפי הנראה גם התוס' הרגישו במ"ש שבגמרא לא ומשמע כן ויש עוד ראיה להחכמים יוצא בכל לשון בין שומע ובין אינו שומע בזה מתורץ קושית התוס' דהקשה מדוע לא מתרץ גם שם הגמרא ורבנן תרתי ש"מ ולהנ"ל כעלה דהא דקאמרי רבנן בכל לשון היינו אף אם אינו מבין לפי' הרשב"א בברכות דמוכח ממילא דצריך להשמיע לאזנו דאי אף בהרהור יוצא היאך שייך בהרהור לשון הא אחר כוונת הלב הוא וע"כ דבעינן דבור ע"ש וכיון שכן א"א לשנויי תרתי ש"מ משום דיש לומר באמת סגי בהרהור אמנם אינו יוצא בהרהור כי אם כשמבין בכוונת הלב אבל אם אינו מבין דא"א בהרהור אז בעי דבור ויוצא אף שאינו מבין. והא דקאמר הש"ס שם תרתי ש"מ בדברי הת"ק דס"ל בכל לשון שאתה שומע וא"כ כיון דמצריך בדביר אף שמבין שפיר מוכח תרתי ש"מ דאל"כ לא שייך לשון כיון שצריך למבין בהרהור סגי משא"כ כאן דאמרו שהם בכל לשון ומשמע אף שאינו מבין עכ"ל שטהור עיי'. וראיה לדבריו הקדושים מפירש"י פה שכיון אולי כמי לפי' הרשב"א בד"ה תרתי ש"מ שחזר רש"י כל דבריו כי דרשה כמי שמע בכל לשון שאתה שומע ש"מ כמי דצריך להשמיע לאזנו כוונת רש"י על כי דרשת בכל לשון שאתה שומע כיון דדרש שצריך עכ"פ לשמוע בה"ג שפיר תרתי ש"מ לאפוקי אם רק דרש שמע בכל לשון לא שייך תרתי ש"מ ונכון . ובזה נראה לע"ד ממילא מתורץ קושית מגן גבורים לקמן על רבינא דסובר הכד"י שמע למה לי' לדרוש בכל לשון יש לומר דהוא סובר שמע בכל לשון אף שאינו מבין אז סגי בדבור אבל בהרהור באמת באינו מבין לא יוצא ורק דיוצא בהרהור דמבין מה שמהרהר ודוק : ובהיות כן מתורץ קושית הגאון רע"א הא יש כ"פ בה"ג אם אשה מברכת בלשון ששומע אינו מבין הלשון וא"כ אם הוא מדאורייתא דיוכל להוציא דהוי כאשר דבור. בה"ג יוצא אף באינו מבין אבל אם רק מכח הרהור כיון שהיא אינו

אינו מבין לא מהני הרהור כנ"ל ודוק היטב:

ולפ"ז שפיר יש לתרץ נמי לר"מ דסובר דיוצא בהרהור שמע בכל לשון למה לי ולהנ"ל יש לומר אף שאמר ר"מ דיוצא בהרהור אבל בכוונת הלב הלב צריך עכ"פ להבין אבל אם אינו מבין מה שמהרהר בודאי אינו יוצא ואשמעינן לר"מ שמע בכל לשון משא"כ אם מדבר ואומר בה"ג לא צריך להבין מה שמדבר אלא בכל לשון שאתה מדבר בפירוש יוצא ובהרהור דוקא צריך שיבין מה שמהרהר. אבל להלכה אינו כן כי כאשר סיים השלטי גבורים שם הא דאמרינן שמע בכל לשון שאתה שומע על כל פנים צריך להבין זה הלשון אף אם גרסינן שמע בכל לשון מכים צריך להבין הלשון מה שאומר וכן הוכיח המג"א דוקא שמבין :

אף זה לנו ספק בלשון הקודש אם הוא אומר אי צריך להבין מה שאומר או לא ועיין בשלטי גבורים עני' שאמר בלשון הקודש שמוציא הרבים ידי חובתן והיינו בברכת אברהם חלק ע' סי' רפ"ז כתב דאפילו למאן דמצריך שיבין אף בלשון הקודש דהנה דעת רש"י דיוצא בשמיעה אף שאינו מבין והטור כתב סי' קל"ג אם אחד יודע והשני אינו יודע מברך היודע והשני יוצא והוא שמבין לשון הקודש אלא שאינו יודע לברך וכתב אמנם לפע"ד נראה דאף לשיטתם אין צריך להבין דהנה בברכת אברהם שם כתב דאפילו למאן דצריך שיבין אף בלשון הקודש היינו דוקא ביחיד המוציא יחיד אבל יחיד המוציא את הרבים אינו צריך שיבין הלשון ע"ש ועיין בשכה"ג ובא"ר סי' קל"ט וא"כ יש לומר דגם הרא"ש והטור לא כתבו רק בשנים שא' יודע והשני אינו יודע אבל באחד שמוציא רבים ידי חובתן יצאו אף שאינם מבינים יצאו הרבים אף שאינו מבין בלשון הקודש והנה מוכח מכל אלה מה שתירץ נמי ראיות רש"י כרחה מהך דמגלה דף י"ח הלועז ששמע אשורית יצא משום דשם דמוציא רבים ידי חובתן יוצא ודוקא ברבים שמוציא אז יצאו אף שאינו מבין אבל יחיד שמוציא יחיד צריך להבין בלשון הקודש זה היחיד ששומע עיין היטב בכל דבריו ולהלכה יחיד בעצמו יוצא מה שאמר בלשון הקודש אבל לא יחיד שמוציא יחיד אבל רבים יוכל להוציא אף שאינו מבין בלשון הקודש :

והנה בזה עלתה לי עוד הפעם ואחרון חביב לתרץ קושית הגאון רבי עקיבא איגר שהבאתי פה כמה פעמים ואמרתי בסברתי אף דאמרינן יחיד האומר בלשון הקודש יוצא היינו אף אם אינו מבין היינו דוקא אם אומר אף בהרהר אף בלשון הקודש אינו יוצא אם אינו מבין דאז לא אמר ולא מבין אבל עכ"פ אם אומר בלשון הקודש וקול מבשר ואומר אף אם אינו מבין עכ"פ כיון דלשון הקודש יש בו סגולה נפלאה דיוצא אף באינו מבין אבל עכ"פ דבור בעי אבל בהרהר ובאינו מבין אף בלשון הקודש אינו יוצא. והנה אף דאמרינן הרהר כדבור דמי היינו דוקא אם מבין מה שאומר לאפוקי אם אינו מבין אף בלשון הקודש אינו יוצא :

ולפ"ז יש לי נפקא מינה גדולה בנשים בברכת המזון דאורייתא יוכל להוציא אבל אם דרבנן אינו יוכל להוציא היינו אם הם ברכו ברכת המזון אף בלשון הקודש כאשר הוא הנהוג ולא שייך דיוצא עכ"פ בהרהר יש לומר המה יוכלו להוציאם אי דאורייתא רק אי זה שמע אינו מבין הלשון רק כיון דשומע הוי כעונה הוי כדיבור ממש כאשר דבור ובדבור יוצא בלשון הקודש אף באינו מבין אבל אם רק מצד הרהר בהרהר ובאינו מבין בה"ג אינו יוצא בהרהר ולפיכך אי בברכת המזון בנשים רק דרבנן לא יוכלו להוציא מחובא דאורייתא ואי דעכ"פ דהמה מהרהרים בה"ג בהם אינו מבינים הנפ"מ דאינו יוכל להוציא בה"ג לא מהני הרהור ורק בה"ג אם יוכל להוציא דהוי כדבור ממש :

ובהיות כן מה מתקו לי לפרש מה שהם שנים רבות קשה לי על גמרא לקמן דף כ' ע"ב דאביא רבינא לרבא נשים בבהמ"ז וכו' למ"כ לאפוקי רבים ידי חובתן דקדקתי מה זה דנקט רבים הלא הו"ל לומר לאפוקי אחר ידי חובתו מה זה מילת רבים · שוב מצאתי שעלה לדפוס ספר הנחמד כתב סופר בתשובה כ"ח שדקדק כן :

ולהנ"ל מאוד נעלה כי אמרנו כל הנפ"מ הוא באם זה שמוציא אינו מכיר בלשון הקודש ואינו מבין דאז מצד הרהר אינו יוצא וע"כ באמרנו דצריך לאיירי דזה שמוציא אינו מבין לשון הקודש דאל"כ תיפוק לי' רבינא לשיטתו דיוצא מצד הרהר וע"כ באמרנו דאיירי באינו מבין זה שמוציא והנה מצד הרהור אינו יוצא אם דאורייתא שפיר יוכל להוציא והנה כל אלה דיוכל להוציא כבר באמרנו בשם הגאונים רבים יוכלו להוציא אף באינו מבין אבל יחיד אינו מוציא את היחיד אלא דוקא כשהיחיד מבין גם בלשון הקודש כן וא"כ שפיר דקאמר הגמרא הנפ"מ לאפוקי רבים אז שפיר איכא נפ"מ ולא שייך לומר כקושית רבי עקיבא איגר דבהרהר יוצא הא איירי באינו מבין משא"כ אם דאורייתא ומוציא אותו כדין וכהלכה שפיר אף שאינו מבין כיון דרבים המה רבים יוכלו להוציא אף שאינו מבינים משא"כ אם היה נקט לאפוקי אחר ידי חובתו בה"ג אינו נפ"מ כי ממ"נ אם איירי דזה שאינו מבין לשון הקודש אז אפי' אי דאורייתא איכא יכולה להוציא כי יחיד לא יוכל להוציא אלא דוקא במבין ואי איירי דזה האיש מבין עדיין אפי' הוא דרבנן יוכלו להוציא כיון דעכ"פ מהרהר ויוצא בהרהר אי מבין. ולכן דוקא נקט הנפ"מ ברבים ובה"ג שפיר אי דאורייתא מוציא אותו אף באינו מבין אבל לא מצד הרהר בה"ג באינו מבין אף בלה"ק אינו יוצא בהרהר וזה הוא סברא ישרה וכן הסכים המגן גבורים בהרהר רק יוצא במבין דאל"כ באינו מבין אז ליכא כוונה וליכא דבור והאיך שייך דיוצא ונכון וברור. אך לפ"ז יהיה עדיין קשה לקושית הגאון רבי עקיבא איגר מה פעלנו בתרוצינו הלא עדיין קשה מאי קא פשט הגמרא מהך באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה שם איירי ביחיד וע"כ צריך לומר דהמה מבינים בלשון הקודש וא"כ בלאו הכי לרבינא מצד הרהר יוצא וצ"ע :

ולאחר כתבי זאת מצאתי מציאה שיש בו ממש כי לא קשה אלה מאי קא פשט הגמרא להנ"ל והנני בכתב יושר כי ראיתי בכתב סופר סימן כ"ח שם כתב נמי לתרץ קושית הנ"ל לענין זימון ומתרץ נמי הלשון רבים. והקשה ג"כ א"כ אלא דקשה לכאורה מדאמר ת"ש מבן ואשה הא יש לומר ע"י הרהר כהנ"ל ומתרץ הכתב סופר ויש לומר דסתמא דש"ס קאמר ת"ש למאן דאמר הרהר לאו כדיבור דמי ואתי שפיר ביותר לפמ"ש הרא"ש ראיה מסוגיא דשבת דקי"ל הרהור לאו כדבור דמי ולמעיין שם יראה דרבא שקל וטרי' שם דס"ל לאו כדבור דמי ואתי שפיר דרבינא מבעיא לי' לרבא ואמר רבא ת"ש ולשיטתו אזיל דס"ל הרהור לאו כדבור דמי ועיין היטב בכתב סופר שם. וא"כ לדידי נמי הכל מתורץ ונעלה בעה"י ודוק היטב : עיין בדברי ביאור מרדכי שרוצה לתרץ קושית התוס' ע"ב ד"ה דילמא דהקשה התוס' דאין זה בשום מקום דקאמר חסורא מחסרא וכו' ומתרץ כתי' הרמב"ם וסיים אולם לפ"ז לכאורה יש להקשות לס"ד דש"ס דמוקי למתניתין דמגילה כר' יוסי ולא כרב יהודה וכתב הרשב"א שם ע"ש הראב"ד והא דלא פליג ר' יהודה בסיפא דמכשיר בקטן והו"ל דר"י מכשיר בחרש וקטן הי"נ משום דסמך אהא שמתיר כאן בקי"ש ולהנ"ל די"ש לומר חרש גרע מקי"ש משום דא"ר לשמיעה אין מקום לומר בחרש אפי' דיעבד לא יצא בחרש וכו' וסיים א"כ הדר הו"ל סתם ר' יהודה מכשיר בחרש וקטן ועיי' וסיים בזה לתרץ התוס':

התוס' והירושלמי עיי' כל דבריו היטב. ולע"ד ימחולי כבוד קדושתו הא דרשב"א אשר לפנינו לא כן כתוב דכתב דה"ט משום דסמך אהא שמתיר כאן בק"ש אלא הרשב"א כתב והא דלא פליג כמי בחרש היינו משום דסמך וסבירא לי' לרב מתנה חרש חד טעמא וקטן חד טעמא ובחרש הא פליגא בדוכתא אחריתא דהיינו הא דר"י ברי' דר' שמעון בן פזי משום הכי לא פליג הכי אלא בקטן וא"כ הרשב"א בפירוש מפרש דסמך על מה שנקט בהדיא בחרש ולא על מה דסמך במתני' דק"ש אלא על חרש גופא סמך וא"כ אין מקום כלל לדברי ביאור מרדכי ול"ע :

ולאחר העיון אמרתי עדיין לתרץ קושית תוס' הנ"ל בד"ה דילמא רב יהודה וכו' תימא דאין זה בשום מקום וכו' והיינו בדבריו הקדושים אשר הביאור מרדכי מעורר והראה לנו דרך אשר נלכה בה ואבאר בעה"י דהנה בפשיטות נראה לנו לתרץ ע"פ דעת הראב"ד ורשב"א שמפרש דבריו הא דלא פליג רב יהודה בחרש בסיפא כיון דלדעת הראב"ד ר' יהודה אף לכתחילה מכשיר וי"ל לומר חרש וקטן חד הוא ובחרש הא פליג בדוכתא אחריתא דהיינו הא דר"י ברדר"ש ב"פ משום הכי לא פליג הכא אלא בקטן עיין :

ואמרתי כל אלה ניחא בהו"א דסובר הגמרא דלכן לא מתוקם אליבא דר"י דהוא סובר אפי' לכתחילה כשר בחרש א"כ שפיר יוכל לומר דסמך על דר"י ברדר"ש בן פזי דשם בהדיא נקט דחרש יתרום אפי' לכתחילה משא"כ לאחר דאסיק הגמרא דילמא ר"י היא ולכתחילה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי וכפירש רש"י דגם לגבי ק"ש רק סובר ר"י דיעבד במתני' בש"ג שפיר מתורץ קושית התוס' ע"כ דחק הגמרא לומר חסורא מחסרא כולו דר"י היא דהשתא ליכא לפרושי ולומר דאתיא כר' יוסי הרישא ואפי' דיעבד א"כ קשה מדוע לא קא מפלג עלה גבי חרש ר' יהודה וסובר דעכ"פ דיעבד מותר והשתא ליכא למימר דסמך על הא דר"י ברדר"ש ב"פ שם מבואר דע"כ חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה הרי שנינו שם בדיעבד דתרומתו תרומה וסמך על זה דאז אתיא זה הברייתא כר' יהודה אבל יש לומר משם לא מוכח די"ל לומר דוקא שם בדיעבד כשר דטעמא משום דלא בברכה תליא מילתא דברכה דרבנן הוא ובדיעבד תרומתו תרומה אף בלא ברכה אבל פה במגילה כיון דדיעבד כשר ולא לכתחילה הא אינו מחוייב בדבר ואינו יוצא אפי' בדיעבד ולא יוכל להוציא אחרים אבל א"כ שפיר דצריך לאשמעינן לרב יהודה אעפ"כ כיון בדיעבד יצא מיקרי בר חיובא וחרש בדיעבד כשר בשלמא אם אמרינן דסמך על זה דתנא דחרש יתרום אפי' לכתחילה אז שפיר ליכא לחלק בין מגילה לעלמא כיון דאפי' לכתחילה יתרום תו אין לחלק בין חרש לשאר איכשי אבל למאי דקיימו השתא דר' יהודה רק לכתחילה מכשיר כמו בק"ש א"כ שפיר דקשה דהו"ל לחלק בסיפא לכל השתות בחרש דיעבד כשר לכן דחק ומפרש כולו רבי יהודה היא וחסורא מחסרא ובאיות כן גם הירושלמי ניחא הוא סובר בק"ש לכתחילה לא ע"כ מתרץ לית כאן חרש ולא ניחא להו לאוקמא בחסורא מחסרא וכולי' כר"י דלא יוכל לומר דסמך על חרש דעלמא על לכתחילה לא דהוא סובר בדיעבד והא דתניא בברייתא חרש תורם בדיעבד אעפ"כ לא מוכח מזה למגילה דהו"א כיון דלכתחילה לא לא מיקרי בר חיובא והו"ל לר"י לפלוג בסיפא לכה"פ בחרש ודוק היטב כי ישבתי דברי ביאור מרדכי באופן הזה וכן הוא נחמד והנן כי הוא בעצמו הקדים די"ל לומר באמת למסקנא בחרש אפי' דיעבד לא במגילה משום דאינו ראוי הוא והיינו למסקנא דאסיק מפסוק אבל דידעו מפסוק יש לומר הדדי נינהו ודבריו הקדושים קיימין באופן הזה ודוק היטב : עיין רש"י ברכה דרבנן וכו'

דאמרו חכמים כל המצות וכו' ועיין בחדושי רבי עקיבא איגר שמתמה על רש"י הנ"ל למה זאת להביא ועיין בכתב סופר סי' כ"א שכתב לתרץ רש"י הנ"ל ואכתי לקמן בפרק ג' שאכלו באחרי ג"כ רש"י הנ"ל ברוחב ביאור בדף כ"א בסוגיא דמי שאכל ושתה ולא בירך וכו' עיין משם תדרשו:

וראיתי בחדושי' רבי עקיבא איגר שמתרץ רש"י הנ"ל וכתב ונראה לפרש דאם היה הברכות חלות אחר עשייתן כדרך הודאה על שזכה לעשותו בזה גם אלו היה הברכה תורה לא היה ס"ד לומר בשביל חסרון הברכה לא יהיה תרומתו תרומה כיון דהמצוה הוא בהכשר אין סברא דבשביל מה שעשו אח"כ שלא כהוגן שלא בירך לאחריה יתבטל המצוה למפרע. ובפרט מה שהקשה לי חכם אחד עמ"ש הצל"ח לקמן דף מ' בפרוש' דמתני' דלא שכחתי לברך דהוא מדאורייתא דאף בברכת דרבנן מ"מ מ"ע מה"ת להודות לה' שזכהו לעשות מצות דקשה עליו מסוגיא דרין דאמרי' וברכה דרבנן הא מ"מ יש חיוב דאורייתא לברך ולהודות ולפי הנ"ל ניחא כיון דהודאה אחר עשיית המצוה אינו מזיק. ומגרע להעלות ועל זה דקדק רש"י דמברך עובר לעשייתן בזה יש מקום לומר דאלו היה הברכה דאורייתא היה מעכב על התרומה דהוי כתורם שלא כדין עיי' היטב עכ"ל :

ולע"ד לא הבנתי ולא זכיתי להבין מה שתירץ של הצל"ח כי גם ברכת הודאה איירי תלפני הפרשה ולא לאחר הפרשה כן מבואר מזרחי שכתב לא שכחתי מלברך פי' מלברכך בעת הפרשת מעשרות לא מברך ברכת הפרשת מעשרות שהוא נוסח הברכה שתקנו אכנה"ג וא"כ המזרחי כיון בעת הפרשת מעשר בשעת הפרשה ולא לאחר מיכן והצל"ח רק הנא דמסייע ומחזיק דברי המזרחי וע"כ לע"ד שהמזרחי מתרץ בעת הפרשת הברכה דאי לאחר מיכן מדוע לא מפרש לא שכחתי מלברך ברכת המזון עליו דהוא דאורייתא אלא ע"כ כיון לברכה הקודם. ובכן גם הצל"ח כיון לברכה הקודם ול"ע :

תוס' ד"ה ור' יהודה מכשיר בקטן וא"ת בא"י קטן איירי וכו' ונראה לע"ד לתרץ קושית התוס' הנ"ל ותחילה אבאר פה מה שהיה לי שעשועים עת עברי דרך ווייסענבורג והיתי בבית מלונו של אהובי ידידי הרב המה"ג חריף ובקי צדיק תמים המפורסם כש"ת מוה' גאטטליב פישער כ"י אב"ד דק"ק שומרי הדת ווייסענבורג יע"א וכיבד אותי מסכי מילי טבא דבית מדרשו :

ובתוכם אמר לי דבר נחמד לתרץ קושית התוס' פרק ג' שאכלו דף מ"ח ע"א בתוס' ד"ה עד שיאכל כזית דגן וכו' ותימא והרי כזית אינו חייב אלא מדרבנן והיכי אתי' מדרבנן ופטר דאורייתא דהא אמרינן וכו' ורש"י מפרש מיהו כיון דמחוייב בדרבנן מיקרי מחוייב בדבר אבל קטן שהגיע וכו' וקשה לפירושא מ"מ כיון שאינו מן התורה אינו מוציא אחרים וכו' עיי' :

ואמר הרב המאה"ג הנ"ל לתרץ קושית התוס' הזה על פי דברי החתם סופר הובא בתשובה ס"ו לאורח חיים שכתב וז"ל ולהסביר הדבר איך תיקנו חז"ל לברך מספק אפי' על ספק עשיית המצות הנה שיטות הרמב"ם בס' המצות שלו וכו' דכל תקוני חז"ל דאורייתא מהם הוא והיא מ"ע מדאורייתא ככל אשר יורוך והעובר על זה עובר על לאו דאורייתא לא תסור ולהרמב"ם לפ"ז אע"ג דכל הספיקא לקולא מן התורה מ"מ האוכל ספק נבילה אחר שאסרוהו חכמים פטור מלאו דנבילה אבל עובר על לא תעשה ועשה אשר יורוך ואשר לא תסור והרמב"ן בשרש א' ב' לווח על זה א"כ מ"ט הקילו חכמים בדברי סופרים וספיקותיהם הלא הכל דאורייתא וכו' שדוחק לומר שכך תקנו חכמים וכו' והתשב"ץ בספר זוהר הרקיע החזיק זה לאמת ברמב"ם שהחכמים התנו כך בתקנתם בה"ג בספיקא לקולא והיים ולפ"ז היכא שלא ויתרו חכמים בתקנתם כגון בק"ש וכו'

א"כ

א״כ חייב מן התורה כי כל התקנות דברי תורה הוא ועיין היטב שם :

ואמר הרב המאה״ג הנ״ל א״כ היוצא מזה אף דרק אינו חייב אלא מדרבנן מ״מ עיקרי דאורייתא מלאו דלא תסור ומכל אשר יורוך . ולפ״ז שפיר מתורץ קושית התוס׳ אפי׳ היכא דרק אכל כזית דגן דרק חיובא מדרבנן מ״מ מוציא אף מי שאכל כדי שביעה כיון דמדרבנן מחוייב עיקרי מחוייב מדאורייתא מלאו דלא תסור ומכל אשר יורוך ושפיר דמוציא ושפיר מחוייב בדבר קרינן בי׳. ולפ״ז שפיר בקטן דקאמר הגמרא לעיל דלא יוכל להוציא אביו אלא היכא דאכל אביו כמו רק שעורא דרבנן ושם לא שייך לומר דהוא דאורייתא מלאו דלא תסור זה אינו הא קטן גם על לאו דלא תסור אינו מחוייב כי קטן לאו בר חיובא הוא ונשאר רק דרבנן וממילא אינו מוציא אביו כי אם אכל אביו רק שעורא דרבנן. עד כאן דברי הרב המאה״ג החריף ומו׳ גאטעליב פישער נ״י והמה מחודדים ויזכר לטוב :

אבל לאחר בואי לביתי ובאתי לעיון היטב בסוגיא הנ״ל ראיתי כי יש לטעון על דברי הרב הנ״ל לדבריו קשה לי איך קאמר הגמרא שם ולטעמך קטן בר חיובא הוא אלא ע״כ דאכל שעורא דרבנן ואביו אכל רק כזית ובה״ג הקטן מוציא הא עדיין קשה הא זה הכזית דאכל אביו אף שהוא שעורא דרבנן מ״מ הוא דאורייתא מלאו דלא תסור וא״כ עדיין קשה הא זה הכזית דאכל אביו דאורייתא הוא והאיך מוציא הקטן את אביו הא בקטן בשעורא דזהו יאכל מה שיאכל אעפ״כ רק דרבנן ולאו דלא תסור לא שייך בקטן ואביו שאכל כזית שייך לאו דלא תסור וא״כ עדיין קשה איך מוציא הקטן את אביו ול״ע :

ובנות הדבר שהובא בחתם סופר הנ״ל בשם הגדולים והיינו כיון שאמרו בברכה שמדרבנן מחייב עיקרי מחוייב מן התורה א״כ קשה פה הגמרא איך מתרץ דאביו אכל שעורא דרבנן א״כ עדיין הוא דאורייתא מלאו דלא תסור וא״כ איך מוציא קטן דאינו בר חיובא ואינו בכלל לאו דלא תסור לאביו דהוא בכלל לאו דלא תסור ואביו מלד זה הוא דאורייתא ול״ע: ומה שנראה לע״ד לומר סברא ישרה ע״פ דברי הטו״ז סי׳ קי״ז ביורה דעה שכתב דאין כח ביד החכמים לאסור דבר שפירש התורה בפי׳ להתיר דאין כח ביד החכמים להחמיר אלא במקום שאין בו לא איסור ולא היתר מפורש מן התורה משא״כ במקום שיש היתר מפורש מן התורה עיין היטב :

ולהנ״ל יש לי לומר פה כיון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת הרי כתיב להדיא בתורה דוקא אם אכל כדי שביעה אז צריך לברך ברכת המזון אבל בלא אכל כדי שביעה הרי ההיתר מפורש בתורה וכן משמע להדיא מגמרא לקמן דף כ׳ ע״ב אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים עצמם וכו׳ והנה כאינו דכתיב להדיא בתורה דוקא בכדי שיעור שביעה צריך לברך ברכת המזון ואף שהנו מדקדקים עצמן ועשו בזה כהחכמים והיינו מפני שהנו מדקדקין עצמן ויש כח בזה להחמיר על עצמן והלואי שיתפלל אדם כל היום כולו . אבל אם אנו אין מברכין ברכת המזון ואיכם שומעים לרבנן בזה בודאי לאו דלא תסור לא שייך כי בדבר שמפורש בתורה להדיא להתיר לע״ד עכ״פ מחזקת סברת הטו״ז על לאו דלא תסור אינו עובר ולא הוה דאורייתא כי אפי׳ אין כח בשאר דברים שמפורש בתורה להתיר להדיא לחכמים לאסור ורק בתפלה ובברכה יש לומר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ויוכל לדקדק על עצמן בה״ג יש לחכמים כח לתקן ברכת המזון אף פחות משיעור דאורייתא אבל עכ״פ לזאת מחזקת סברת הטו״ז כיון שנקבע בתורה בפירש להתיר היינו רק לברך בהמ״ז אם אכל כדי שביעה ע״כ

לא עוברין על לאו דלא תסור בה״ג לא שייך לאו דלא תסור כיון דמפורש בתורה להדיא פחות משיעור פטור מברכת המזון ורק בנוכח שאין בתורה לא היתר ולא איסור והחכמים תקנו כגון הדלקת נר חנוכה ומקרא מגילה וברכת ק״ש אם דרבנן הוא דלא קתני בתורה כלל בה״ג שייך לאו דלא תסור וכאשר יור׳ וכוון הדבר :

ולפ״ז שפיר לענין כל הברכות קאמר החתם סופר דהוה כדאורייתא אבל פה בברכת המזון אף דהחכמים תקנו אף שלא שבעו ובכזית צריך לברך אבל הבו דלא להוסיף אף שאמרינן בה״ג יוכלו לתקן ברכת המזון אבל זה ודאי לא שייך אם לא יברך בכזית ויעבור על לאו דלא תסור היכא דמפורש בתורה להדיא דוקא אם אכל כדי שביעה אז יברך ברכת המזון והוי ההיתר מפורש בתורה בה״ג לא שייך לאו דלא תסור והוי רק דרבנן גמור ושפיר עולה דברי חתם סופר ולא קשה מברכת המזון ודוק היטב :

ובהיות כן חזרנו לסוגיא אשר לפנינו לתרץ קושית התוס׳ שהתחלנו דהקשה התוס׳ אמאי אמרינן דקטן שהגיע לחינוך דאינו כשר לקרות המגילה הא ע״כ כל עיקרי מגילה אינו אלא דרבנן וא״כ קשה אמאי לא אמרינן דאתיא דרבנן ומפיק דרבנן :

ולהנ״ל מאוד נעלה במקרא מגילה אמת אף שהוא מדרבנן מ״מ הוא דאורייתא מלד לאו דלא תסור כאשר מוכח באמת בגמרא דמדרבנן אשר ציונו מלאו דלא תסור וא״כ כיון דלאו דלא תסור שייך במגילה זה אינו מפורש בתורה כלל ובה״ג הוה כמו איסור דרבנן דאורייתא תקנת חכמים לקרוא מגילה דאורייתא ובקטן לא שייך לאו דלא תסור וכל אשר יורוך דקטן גם על זה אינו מחויב לאו בר חיובא הוא כלל ורק דרבנן גמור הוא וע״כ לא יוכל הקטן שהוא דרבנן גמור להוציא אחרים ידי מגילה שהמה מדאורייתא מלאו דלא תסור ודוק היטב מאוד :

אך לאחר העיון נשאר עוד דבר צ״ע גדול לי על דברי חתם סופר הנ״ל שכל הברכות המה דאורייתא מלאו דלא תסור א״כ מאי בעי הגמרא ברכות דף כ׳ נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן ונפ״מ להוציא רבים ידי חובתן וכו׳ ואי דרבנן לא יוכלו להוציא הא להנ״ל גם נשים אם מדרבנן יוכלו להוציא דהמה בכלל לאו דלא תסור וא״כ הוה גם הדרבנן דאורייתא ול״ע :

ולפי אשר בארנו פה אולי גם זה נעלה דטעמא דנשים פטורות משום דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והוי כמו שמפורש בהדיא דנשים פטורות מברכת המזון ובה״ג אם מפורש בהדיא לפטור בה״ג לא שייך לאו דלא תסור כאשר בארנו וכוון :

רש״י ד״ה הלכה כדברי שניהם להקל הלכה כר״י דלא בעי שמיעה והלכה כר׳ יוסי דלא בעי דקדק ומשמע מפירש״י הנ״ל אפי׳ לכתחילה לא צריך להשמיע לאזנו דלא בעי ע״כ משמע אפי׳ לכתחילה : והן אמת הרי״ף לא כן פירש אלא פירש להדיא הלכה כדברי שניהם להקל שאם לא השמיע לאזנו יצא וכו׳ ודוקא דיעבד וכו׳ ורש״י לא כן פירש אלא מפרש דלא בעי שמיעה אפי׳ לכתחילה משמע ומכ״ל לרש״י לפרש ככה ול״ע :

ומה שנראה לע״ד דרש״י כיון לתרץ מה שהובא ברשב״א והוא הירושלמי רשב״א ד״ה אמר רב הלכה כדברי שניהם להקל כיון דאמרינן סתמא ור׳ יוסי הלכה כסתמא רב יוסי ור׳ יהודה הלכה כר׳ יוסי ומה לריכי׳ לומר הלכה כדברי שניהם להקל אלא בגין דמשמע דתני׳ לה ר׳ חייא בשם ר׳ מאיר לפום כן צריך למימר כדברי שניהם להקל ועיי׳ :

ולפ״ז נראה לי לומר דרש״י רוצה לתרץ ולפרש כאשר הג״רש׳ לפנינו בגמרא ובמתניתי׳ דידן ברישא הקורא את שמע הוא סתם וסוי סתמא ור׳ יוסי וקשה את הקושיא

שקושיא למה לומר כדברי שניהם להקל הא ידעינן בלאו הכי כאשר הובא ברשב"א ולכן מפרש הרש"י הכונה לומר להקל כל שקולא דיוכל לומר בדבריהם כן הלכה והיינו דיוכל לומר שכונה בר' יהודה דמתיר אפי' לכתחילה בלא השמיע לאזנו כמוכח בגמרא דיוכל לומר כן וגם בר' יוסי יוכל לומר שכונה דאפי' לכתחילה לא צריך לדקדק ונקטו דיעבד לרבות' דאידך דאוסר וא"כ גם הכא הכונה הלכה כדברי שניהם להקל היינו אפי' לכתחילה מותר ולהקל כל הקולא שיוכל ללמוד בדבריהם כן הלכה ולפ"ז שפיר מתורץ קושית הרשב"א דצריך לומר הלכה להקל דאם לא אמר הייתי טועה ואומר דוקא דיעבד ולכן נקט הלכה להקל היינו כל הקולא ואפי' לכתחילה ולפ"ז זה שדייק רש"י דע"כ הכוונה דלא בעי להשמיע לאזנו ואפי' לכתחילה מותר דאל"כ למה זאת לאשמעינן הרי כקושית הרשב"א בלאו הכי ידעינן דהכי הלכתא אלא ע"כ כיון להקל גם לכתחילה וכהנ"ל ודוק היטב :

אך בהיות כן יהי' קשה על הרי"ף דמפרש דוקא דיעבד וקשה למה לומר כן הרי ידעינן בלאו הכי כהובא ברשב"א ואמרתי הרי"ף לשיטתו שפיר מפרש דיעבד דוקא כסברא אילונה דהרי"ף במתני' גורס ברישא בפירוש רבי יהוד' אמר יצא ור' יוסי אומר לא יצא א"כ כיון דרישא בפירש רבי יהודה ע"כ לא הוה סתמ' ור' יוסי אלא ר' יהוד' ור' יוסי והייתי אומר הלכה כר' יוסי דר' יהוד' ור' יוסי הלכה כר' יוסי ע"כ צריך לומר הלכה כדברי שניהם להקל. ושפיר מפרש הרי"ף דוקא דיעבד ולא קשה מידי ודוק היטב מאוד :

עיין ברי"ף שהביא אמר ר' יוסף המחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל יצא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון וכו' וקיים והלכה כדברי שניהם להקל ועיי' ברבינו יונה שאמר כיון שמסקנא הוא שאפי' בק"ש יצא לא היה צריך להביא למעלה הרי"ף ז"ל מחלוקה בק"ש אבל בשאר מצות ד"ה יצא ואפשר דלאשמעינן דבברכת המזון אע"פ שלא השמיע לאזנו יצא נקט דברי ר' יוסף עיי'. ולענ"ד לא זכיתי להבין מ"ש ברכת המזון מק"ש כיון דבק"ש יצא ג"כ בברכת המזון יצא הא הרי"ף סובר ק"ש דאורייתא ומ"ש זה דאורייתא ווה דאורייתא הא ככה מקשה כיון דבק"ש יצא א"כ בשאר מצות כמי וה"ה בברכת המזון כמי דיצא ול"ע :

והשיב לי על זה הרב הגאון עמוד הזמן תפארת ישראל השכבה"ג מורינו ורבינו קדוש שמו מוה' יוסף **שאול הלוי נאטנזאהן** כ"י לגלא אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל יע"א . וזה לשונו הטהור . שלום להרב המאה"ג וכו' מוה' מרדכי כ"י אב"ד דק"ק אשאכפא :

מכתבו הגיעני עם הרבה מכתבים ומ"ש להקשות על רבינו יונה לפע"ד יש לומר דה"א דשאני ק"ש שיש דיעות דבפרק ראשון יצא ולכך בשאר פרקים בודאי יצא וגם יש דיעות דק"ש רק שמע ישראל דאורייתא משא"כ בהמ"ז דכולהו דאורייתא ה"א דלא יצא קמ"ל וגם ה"א בהמ"ז שמברך על מזונו שנותן הודה לה' על מזונו יהיה גמור יותר קמ"ל כנלפע"ד בלי עיון כי אני יושב פה קרית חוצות בלי ספרים. דברי הדו"ש באהבה הצעיר יוסף שאול הלוי נאטנזאהן האבד"ק לבוב והגליל יע"א :

הנה רבינו הגאון המפורסם הנ"ל קינא מאוד בלשונו הטהור והנראה בכונתו כיון דרק פסוק שמע דאורייתא או רק פרשה ראשונה יש לומר כיון דשאר פרשיות דרבנן יש לומר בדרבנן לא צריך להשמיע לאזנו ממילא לא פלוג אמרו חכמים ה"ה דגם בפרשה ראשונה שהוא דאורייתא אם לא השמיע לאזנו יצא ככה הו"א משא"כ בברכת המזון דכולה דאורייתא בזה אנו אמרין דצריך להשמיע לאזנו קמ"ל אף בדאורייתא לא צריך להשמיע לאזנו ולמסקנא כיון דאמת שמע דאורייתא הוא מכ"פ ואעפ"כ אמרינן דלא צריך להשמיע לאזנו ה"ה בברכת המזון אף שהיא כולה דאורייתא לא צריך להשמיע לאזנו וזאת קמ"ל . ואף שהרי"ף סובר להדיא לקמן סוגי' דספק קרא שמע וז"ל שקאמר לית הלכתא כוותי' דשמואל אלא ק"ש דאורייתא יש לומר אעפ"כ דהוא רק סובר ק"ש דאורייתא פרשה ראשונה או פסוק ראשון ואעפ"כ צריך לחזור כל הפרשיות כמבואר בכסף משנה הלכות ק"ש פ"ב הלכה י"ג אף דרק פסוק ראשון הוא דאורייתא כיון דצריך לחזור אחר כל הפרשיות עיין וכוון :

וגם כתב לי על זה במכתב ידידות אהובי ורב חביבי הרב המאה"ג המופלג בהפלגת חכמים צדיק תמים חריף ובקי כש"ת מוה' אליעזר לאזנער כ"י אב"ד דק"ק יעמרוג והגליל :

וזה לשונו . ישאו הרים שלום לכבוד ידידי וידיד ה' הרב המאה"ג המופלג לשבח ולתהלה חריף ובקי סעלום צדיק בן צדיק קרא ה' שמו לשבח מגדל עוז בנשק קש"ת מוה' מרדכי פריד כ"י ויז"א אב"ד בק"ק אשאכפא יע"א :

בני האהוב לי אמר לי בשם מעלתו הרמה לעיין בדברי רבינו יונה ברכות בפ' היה קורא וז"ל וכו' ותמה מעלתו וכו' ולענ"ד נראה דלפי סוגי' הגמרא שם ברכות ט"ו ע"א חזינן דיש לחלק בין ק"ש לברכת המזון דבקריאת שמע דכתיב והיו הדברים האלה על לבבך אחר כוונת הלב הן הן הדברים ועתה לפ"ז מובן היטב רבינו יונה הנ"ל דאתיא הרי"ף לאשמעינן דאפי' ברכת המזון דהיא דאורייתא ולא כתיב על לבבך כמו בק"ש כמי יצא אפי' לא השמיע לאזנו וכוון ולק"מ כל זה כתבתי בבחילה רבה דברי אוה"כ ומוקירו בלב ובנפש הק' אליעזר לאזנער חונה פה ק"ק יעמרוג והגליל יע"א :

והשבתי לתלמוד חכם גדול הזה כי ע"כ סוגית הש"ס פה דק"ש חמור משאר מצות משום דכתיב שמע וא"ת דכיון הרבינו יונה אעפ"כ איכא למטעות אם כן ככה הו"ל לומר הרבינו יונה ולפרש דלא ידעינן מק"ש משום דכתיב על לבבך אבל זה ע"כ רק צ"ע ומאוד צ"ע :

שוב היה לי שעשועים בזה הענין עם ידידי וידיד ה' הרב הגאון הגדול צדיק יסוד עולם קדוש שמו מוה' עזרא לורף כ"י רב"ד דק"ק סערדעהל יע"א : והשיב לי וזה לשונו :

שלום וכו' . לאהובי ידיד נפשי הרב המאה"ג וכו' מוה' מרדכי כ"י אב"ד דק"ק אשאכפא יע"א :

יקרתו הגיעני ומה שהקשה על הרבינו יונה לדעתי כונתו פשוטה כיון דאיכא תרי לשונות בדברי ר' יוסף דלישנא קמא אמר ר' יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות ד"ה לא יצא דכתיב הסכת ושמע ישראל מיתבי לא יברך אדם וכו' אלא אי אתמר הכא אתמר וא"כ מאי הקשה רבינו יונה דצריך הרי"ף להביא דברי ר' יוסף לאפוקי מלישנא קמא דבשאר מצות לכ"ע לא יצא אמנם קושיתו הוא דלא היה צריך להביא אלא הברייתא לא יברך אדם בה"מ בלבו ואם בירך יצא ולמאי נ"מ הביא דברי ר' יוסף למ"ד בק"ש לא יצא בשאר מצות יצא כיון דאכן קי"ל דאף בק"ש יצא ואי לאפוקי מלישנא קמא דר"י דאף למ"ד בק"ש יצא בשאר מצות לא יצא די לו להביא הברייתא ועל זה תירץ ואפשר דלאשמעינן דבברכת המזון אע"פ שלא השמיע לאזנו יצא והך ברייתא צריך להשמיענו כדי שלא נטעה כל"ק דר' יוסף דבשאר מצות לא יצא כתב דברי ר' יוסף כך הוא פשוט וברור כוונת רבינו יונה ז"ל ואחתום באהבה ידידו הד"ש בכל עת ועונה הק' עזרא לירף מש"ה יע"א :

והנה לאחר העיון בדברי קדשו של הרב הגאון מוה' עזרא הנ"ל אמרתי שיש לפע"ד לעיין על דבריו שעיקרים

דע"כ

דע"כ הפ"י לא הבין ככה ברבינו יונה הנ"ל ועיי' בפ"י בד"ה אלא אי אמר והרשב"א בחדושיו בשם הראב"ד הקשה דבשאר מלות לכתחילה מנ"ל דלא ועיי' בסוף דבריו תסיים ובזה נתיישבו ג"כ שיטת הרי"ף דמייתי הך מימרא דר' יוסף והקשה עליו הראב"ד למאי דמסקינן דאפי' בק"ש בדיעבד יצא וכו' ולמאי דפרישת אתיא שפיר דאצטריך לאשמעינן הך מילתא גופי' דבשאר מלות לכתחלה צריך שיוציא בשפתיו כמו שאבאר עוד עכ"ל פ"י והיינו כוונת תירן פ"י שרולה לאשמעינן בשאר מלות עכ"פ לכתחילה אסור לאפוקי מקושית הראב"ד דבשאר מלות יהיה אפי' לכתחילה מותר בלי השמע לאזנך ועיי' :

ולפי דברי קדשו של הגאון הנ"ל עדיין קשה ליתני הך ברייתא לא יברך אדם בהמ"ז בלבו ואם בירך יצא וע"כ דאינו בשאר מלות רק דיעבד יצא הלא כל קושית רבינו יונה לפי הבנת הגאון הנ"ל דהקשה לכאורה לא מקשה הר"י הא צריך לאשמעינן לאפוקי גליסנא קמא דק"ש יצא ובשאר מלות לא יצא ולריך לאשמעינן גם בשאר מלות יצא וע"כ הבין הגאון הנ"ל דקשה דא"כ הו"ל למיתני הברייתא לא יברך אדם ברכת המזון וכו' ואם בירך יצא וממילא אין לטעות כליסנא קמא וא"כ לפי הנ"ל גם לתירן פ"י קשה כהנ"ל דהו"ל רק למיתני הברייתא לא יברך אדם ברכת המזון וממילא אין לטעות וידעינן דוקא דיעבד דהא כל שאר מלות מברכת המזון ידעינן ויהיה כמו ברכת המזון אלא ע"כ כונת הפ"י לא כן הוא ול"ע :

והיה עלה בלבבי לומר דבברכת המזון קמ"ל דלריך עכ"פ להוליא בשפתיו ושמע חמור דלריך בודאי להוליא בשפתיו אף בלשונו לאשמעינן ברכת המזון אע"פ שלא השמיע לאזנו יצא היינו דוקא בלא השמיע לאזנו אבל עכ"פ הוליא בשפתיו וכאשר מוכח לעיל מיני' ברבינו יונה אבל עדיין גם בזאת דוחק ואינו הלשון כשוגן ול"ע:

ואכתוב פה לזכרון בספר בסוגיא הזה מחדושי אדוני אבי מורי ורבי הרב הגאון הי‍־ ־ול אמיתי ומפורסם לדיק יסוד עולם קדוש וטהור כ‍־ ־ית מוה' שניאור מנאסקווין פריד זלוק"ל שהיה אב"ד דק‍־ ־ק יב"ק יע"א:

ז"ל הטהור . הרמב"ם בפרק ב' מהלכות ק"ש פסק הקורא את שמע ולא הש‍־ ־יע לאזנו יצא ובה' מגילה פסק בתשו"ק דאפי' דיעב‍־ לא יצא ותמהו כל הראשונים עיי' בב"י ולח"מ שם ועו"ז ולכאורה לכל התרולים וגם ‍־ שתירן הב"י דפרסומא ניסא עדיף קשה הא בגמרא כות ומי‍־ ־כה מדמיי להדדי. ונראה לפענ"ד ליישב ונקדים ‍ שאיתא ברשב"א על ר' יוסי שאמר תרתי ש"מ ופירש ‍ער' יוסי סובר אם לא השמיע לאזנו יצא הי"ה הרהר ‍א"כ לא שייך שמע בכל לשון דעל הרהר לא שייך לשון ‍ר' יהודה סובר שיש חילוק בין הוליא בשפתיו ולא שמע הרהר וע"ש. והנה מבואר בשאגת אריה סימן ד' שלמסקנא ‍ מסוס ראב"ע שאמר שלריך לשמיע לאזנו לכתחילה מן התורה. משמע כי יש לומר כמי סבר כר' יוסי שלא ‍ישמיע לאזנו והרהר כהדדי נינהו ומנ"ל לעשות פלוגתא ‍שה שלא ללורך רק אע"ג שסבר שמע בכל לשון וממילא ‍מע כמי שלריך להשמיע לאזנו כהנ"ל דאל"כ יולא ‍הרהר ולא שייך לשון י"ל כל זה לכתחילה אבל בדיעבד ‍ שכן סבר ר"י משום ראב"ע לכתחילה מן התורה ‍ בדיעבד ולפ"ז יש לומר רמב"ם שפסק כר"י משום ‍ב"ע וכדאסיק בגמרא שהלכה כן וע"כ בדיעבד יצא ‍כן פסק בדיעבד יצא וא"ל א"כ אפי' בהרהר כמי י"ל ‍אמה כן אפי' בהרהר יצא דיעבד וכמבואר ברמב"ם ‍דיא בק"ש וברכת המזון שאפי' בלבו יצא וכן בהי' ק"ש ‍ב מביא בשם ר' מנוח ז"ל ולריך להשמיע לאזנו לריך ‍יחתוך בשפתיו לא שיקרא בלבו ולפ"ז הא דמסיים אבל ‍ם לא ה"ל יצא היינו אפי' בהרהר וכן הביא הש"א בשמו:

לפ"ז במגילה אמרינן דף י"ז קראה ע"פ לא יצא וכו' גמרא ממאי דהאי זכירה בפה דילמא עיונא בעלמא ושני לא ס"ד דכתיב זכור וכו' הא מה אני מקיים זכור בפה ולפ"ז דע"כ מגילה הוא בפה א"כ חרש שאינו שומע אפי' יולא בשפתיו ע"כ רק כהרהר ומגמרא הנ"ל מבואר שאינו בלב מלות מגילה א"כ חרש אינו מחוייב בדבר כלל ולא יוכל להוליא אותו מי שאינו מחוייב בפה לאחרים שהם מחוייבים בפה ולא בלב וע"כ אמרינן דאפי' דיעבד לא יצא ובגמרא שמדמה להדדי י"ל בה"א שלא ידעינן מר"י בשם רבו שאפי' לכתחילה יש לומר מן התורה משמע אמרינן שר"י סובר לכתחילה ה"ה דיעבד שאלד סברא לא אמרינן לחלק בתורה בין לכתחילה לדיעבד ולפ"ז שפיר אמרינן מן הנא אפי' דיעבד כמי לא ע"כ ר"א דסבר לא השמיע לאזנו לא יצא בדיעבד משמע אע"ג משמע י"ל בכל לשון מ"מ תרתי ש"מ וע"כ כסברת רשב"א דלא השמיע לאזנו והרהר חדא נינהו וא"כ חרש אין מחוייב בדבר כלל משא"כ לדידא ע"כ לא השמיע לאזנו והרהר שינו חדא א"כ למה לא יולא במגילה בדיעבד אע"ג במגילה לריך דבור ולא יולא בלב כהנ"ל מ"מ לר"י ע"כ הוליא בשפתיו לא חשוב רק כהרהר וכמבואר ברשב"א הנ"ל דאל"כ קשה לדידי' כמי תרתי ש"מ כהנ"ל משא"פ למסקנא שר"י משמי' דרבו י"ל לכתחילה מן התורה אפי' לר"י מש"מ י"ל כמי כר' יוסי שהרהר ולא הוליא בשפתיו חדא הוא וסבר כמי תרתי ש"מ רק כ"ז ל‍־ ־חילה כהנ"ל ודוק. ולפענ"ד נראה שלמסקנא ר"י מש‍־ ־י דרבו סבר בהא כר' יוסי שאין חילוק בין הרהר ללא הוליא בשפתיו שהרי מבואר דף י"ב ק"ש כר‍־ ־בה ורבנן סברי כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא ועיי' ר‍־ ־וס' אומר ר"י דהלכה כרבנן ועוד דרבנן ס"ל כר‍־ ־"ד לא השמיע לאזנו יצא וכותי' פסקינן והקשה ב‍־ ־"א אדרבה למסקנא פסקינן כר"י משום ראב"ע דמן ה‍־ ־תורה לכתחילה לריך להשמיע לאזנו וע"כ לריך שמע ע"ז וגם בתשובת הרשב"א תמה [illegible] כר"י אפי' לכתחילה :

ולדברינו ניחא דהנה בתוס' סוטה הקשה למה לא אמרינן כמי לרבנן תרתי ש"מ ונראה שבאמת גמרא הנ"ל כמי סובר תרתי ש"מ רק לריך לתרן לדינא כראב"ע שלכתחילה מן התורה אמר ולא בדיעבד ולפ"ז אע"ג שתרתי ש"מ מ"מ יש לומר רק לכתחילה כהנ"ל ולפ"ז שפיר אמר ר"י דהלכה כהחכמים שסבר כמ"ד לא שמיע לאזנו יצא ואין לומר אדרבה למסקנא פסקינן כר"י משום רבו לכתחילה אסור מן התורה לריך שמע על זה יש לומר תרתי ש"מ כהנ"ל ולא רלה לתרן אפי' כר' יוסי ותרתי ש"מ כקושית תוס' בסוטה י"ל לפי שלא פסקינן כך כר"י משום רבו משא"כ לרבי ע"כ לריך שמע להשמיע לאזנו בלבד דדרש והיו בהווייתן יהיה ע"כ שמע אינו בכל לשון רק שלריך להשמיע לאזנו בלבד ולא יוכל לומר שסבר תרתי ש"מ דהוא סבר בהווייתן יהיה שלריך בלשון הקודם דוקא וא"ל דילמא לרבי כמי שמע רק לכתחילה לריך שישמיע לאזנו י"ל לכאורה אין לחלק בתורה בין דיעבד לכתחילה רק אם שמע תרתי ש"מ ולא כתיב בפי' קרא ע"כ יש לומר רק לכתחילה וכמבואר בש"א ע"ש וא"כ לרבי אם שלא סבר בכל לשון וקרא בא רק ע"ז להשמיע לאזנו יש לומר אפי' בדיעבד כהנ"ל. ולפ"ז לא קשה קושית הרשב"א דילמא כר"מ י"ל לר"מ על לבבך אפי' לכתחילה ולא יוכל לומר תרתי ש"מ דלא שייך דברי הרשב"א דהרי לדידי' יצא בהרהר ועוד כבר אמרינן שרלה לתרן כהילכתא ואנן לא פסקינן כר"מ ודוק. ויותר משמע להרמב"ם שהרהר כדבור דמי לפי שהם בברכת המזון מבואר דבריו אפי' בהרהר ולפ"ז יש לומר בשמע קלא די לו אם יצא בשפתיו וע"כ במגילה שלריך להוליא בשפתיו שלריך להוליא אחרים לא יצא ודוק :

באופן אחר יש ליישב הרמב"ם הנ"ל דלכאורה ללשון ראשון לרי יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר

שלוה לכ"ע וכו' א"כ מהיכא תיתי יהיה ק"ש גרע וכן קשה השאגת אריה למה יגרע ק"ש ללשון הראשון ולפע"ד י"ל דשאני ק"ש שכתב על לבבך כר"מ לעיל ועי"ז הקשה מנהמ"ז אם צריך בלבו יצא והנה יש לומר לפי מה שראיתי בספר אחד וכמדומה בפ"י בלבו יותר טוב מדבור ולא השמיע לאזנו שלא מתכוון לכך והנה לכאורה בנהמ"ז אפי' בלבו ולכאורה לעיל לא דברנו רק אם קרא ולא השמיע לאזנו וי"ל בה"מ שאני לפי שבלב הוא יותר טוב והנה יש לומר לכאורה פשט יותר מסתבר דברי ר"י ללשון הראשון שהביא ראיה מהסכת ושמע משא"כ ללשון שני צריך להביא שהסכת ושמע בדברי תורה וגם מה שהקשה הרשב"א על לשון השני יעיי' אך גמרא צריכי לדחיק מתוך הקושיא מנהמ"ז ולא רצה לתרץ שאני הרהר י"ל שה"מ גמרא וקרא לעיל התחלתי הוא משום שסבר הרהר לאו כדבור דמי ולכל הפחות רצה לומר למ"ד הרהר לאו כדבור דמי קשה מנהמ"ז אפי' הוציא בשפתיו וא"כ קשה לזה מהסכת ושמע שהוזכר ר' יוסף משא"כ רמב"ם י"ל סבר הרהר כדבור דמי ועיין פר"ח מוכח שסובר הרמב"ם כן וכנון. עכ"ל אדוני אבי מו' זלוק"ל בסוגי' הזה דקירא את שמע וזכותו יגן עלינו :

ואגב סוגיא הזה אמרתי להביא עוד גרגר אחד אגדה שחדשתי ע"פ רבינו יונה ריש פרק היה קורא שכתב הטעם שברכי ציבור שואלין בכל לשון משא"כ בברכי יחיד מפני שהציבור אין צריכים מליץ אלא הקב"ה אבל היחיד צריך מליץ כענין שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד עיי' :

ובארתי בזה הפסוק בפ' ואתחנן מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו בכל קראנו אליו ואמרתי הכוונה קרובי' היינו שלא צריך מליץ ביניכו אלא אנחנו בעצמנו קרובים וזה שקאמר הפסוק מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו היינו קרוב ולא צריך מליץ אבל דוקא בכל קראנו אליו היינו בכל קראנו אם כולם קורין בבת אחת ברבים אז אין צריך מליץ והבן . ויובן כמי בכל היינו בכל לשון קראנו אילו היינו קראינו בלשון רבים אם רבים קוראים אז בכל היינו בכל לשון שמתפללין וג"כ אילו קרוב לה' לבדו בלי מליץ והבן :

ובזה באורתי מדרש רבה פרשת ואתחנן אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כשאתה רואה בניך בצער ואין מי שיבקש עליהם רחמים מיד ענה אותם א"ל הקב"ה משה חייך בכל שעה שיקראו אותי אני אענה אותם דכתיב כה' אלקינו בכל קראינו אליו עיין בינה לעיתים מה שקשה. ולהנ"ל היטב יבואר בתפלת יחיד צריך מליץ אבל בתפלת רבים לא צריך מליץ. וז"ש משה אמר משה לפני הקב"ה אם בניך בצער ואין מי שיבקש רחמים עליהם היינו דלא יהיה להם מליץ שיבקש עבורם רחמים ענה אותם אף בלי מליץ אמר הקב"ה משה חייך בכל שעה שיקראו, אותי היינו יקראו ברבים יקראו הוא לשון רבים היינו אם רבים יקראו אותי אני אענה אותם, דייקא אותם לשון רבים היינו ברבים לא צריך מליץ דכתיב כה' אלקינו בכל קראנו היינו אם בכל קראנו כולם מבקשים ברבים קראנו היינו ברבים אז אליו אז התפלה יעלה ויבוא אליו להקב"ה בלי מליץ והבן :

דף ט"ז גמרא הקורא למפרע לא יצא וכו' רב אמר ורב אסי וכו' הנה הרמב"ם מפרש לנו זה הקורא למפרע בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לפרשה אע"פ שאינו רשאי אני אומר שיצא לפי שאינו סמוכה לה בתורה ועיין ככף משנה דמפרש שמה דקאמר רבינו מפרש דהיינו סדר פסוקים אבל בסדר הפרשיות יצא בדיעבד דלכתחילה צריך להקדים שמע לוהיה אם שמוע. והנה ברש"י מבואר עוד דרבא אחד למטה ברים היה קורא דהקשה הגמרא ולרבנן הא כתיב והיו האי מבעי' ליי' שלא יקרא למפרע ורבי מנא ליי' כפק' להו מדברים הדברים ופירש"י שם דהו"ל למכתב והיו דברים אלא למדרש שיקרא התיבות כסדרן ולא למפרע כגון ובשעריך בביתך מזוזות וע"כ רש"י מפרש שקורא התיבות כסדרן ולא סדר הפסוקים אלא סדר התיבות ולכאורה תמוה מה בצי רש"י בזה שמפרש על סדר התיבות ולא על סדר הפסוקים ופרשיות. ויש לומר דרש"י סובר מהדברים רק משמע תיבות אבל לפ"ז הפסוקים יוכלו לקרות' למפרע אבל ז"ה המ"ד דסובר מן והיו יש לומר דקאי כמי על סדר הפסוקים ועל סדר הפרשיות לא יוכל כאשר ביאר הרמב"ם דגם בתורה אינ' סדורים ובאמת דקדקתי על רש"י מדוע מפרש דוקא הקורא למפרע על רבי ולא על רבנן דדרשו מתחילה שלא יקרא למפרע מה זה למפרע והן באמת לרבנן יש לומר דקאי כמי על ספסוקים ובכן דאנן פוסקין הילכתא כרבנן דהלכה כרבי מחברו ולא מחבריו א"כ שפיר הרמב"ם וגם בש"ע דפסקינן כרבנן דסדר הפסוקים מעכב. אך לע"ד כבאר לי זאת להקשות מדוע קאמר הגמרא ורבנן דברים הדברים לא דרשו דילמא גם רבנן דרשו דברים הדברים אלא מהדברים הייתי רק אומר סדר התיבות מעכב ולכן בא עוד קרא יתירה לרבות אפי' סדר הפסוקים מעכב אבל רבי סובר רק סדר התיבות מעכב ולא סדר פסוקים לכן סגי ליי' בדרוש אחד מהדברים ואפשר דלא ניחא לי' לגמרא לאפוש' פלוגתי' גם בהלא הדברים ול"ע :

ותמהתי על ספר מגן גבורים בסי' ס"ד סק"א שכתב ונראה להביא ראיה ברורה מהא דאמרו ברכות דף י"ג ורבנן כמי הא כתיב והיו האי מבעי' ליי' שלא יקרא למפרע ורבי כמי שלא יקרא זכו' כפקא לי' מדברים הדברים ואכתי תקשה הא מדברים הדברים לא נשמע רק על פסוקים ותיבות כמו שפירש רש"י ואכתי בעינן קרא דוהיו על קריאת הפרשיות ולדעת רבינו אתי שפיר דגם מקרא דוהיו אינו מוכח רק קריאת הפסוקים ולא הפרשיות עכ"ל . ולדבריו הקדושים צריך עיון הרי רש"י לא מפרש הפסוקים ותיבות רש"י רק מפרש התיבות כאשר ביארתי מזוזות ביתך וא"כ עדיין קשה מדבריו יש לומר רק על תיבות לכן כתב והיו עוד יתירא לדרוש אפי' על הפסוקים כי היכא דיש חילוק בין תיבות לפרשיות ג"כ יש לחלק בין תיבות לפסוקים .

שוב עיינתי לדברי עלמו של מגן גיבורים מאוד קשה הרי הוא הביא שם עוד ראיה ברורה דפרשה ראשונה רק דאורייתא' וא"כ איך אפשר לומר דקרא והיו בא לעכב סדר הפרשיות אם רק פרשה אחת מן התורה וע"כ דאיתא רק לענין פסוק' ותיבות וכתב ובזה מיושב קושית הטו"ז ביו"ד סי' רפ"ח סעיף ג' דכתבה שלא על הסדר כגון שהקדים פרשה לפרשה פסולה כמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ה מתוזה הלכה א' וכתב במחבר שם אפילו שכח מלכתוב אות אחת פסולה ואין לה תקנה לכתוב אחר כך ואין צריך לומר אם הקדים פרשה לפרשה והקשה הטו"ז תימא לי איפכא מסתברא דיותר יש פסול בכותב שלא כסדר בהאי פרשה גופ' מבהקדים פרשה לפרשה שהרי מלינו באו"ח סי' ס"ד קראה למפרע לא יצא במד"א בסדר הפסוקים אבל הקדים פרשה לחברת' אע"פ שאין רשאי יצא לפי שאינו סמוכה לה בתורה ולפמ"ש אתיא שפיר דודאי במזוזה דשתי הפרשיות הם מן התורה א"כ הך דוהיו בהווייתן יהיה קאי על כל הענין דמזוזה דהוא שתי הפרשיות שלא יכתוב למפרע אבל כאן בק"ש אי אפשר לומר כן דהא רק פרשה אחת דאורייתא עכ"ל. וא"כ לפ"ד לפ"ז עדיין קשה לרבי אכתי בעינן קרא והיו על מזוזה על הפרשיות שיכתב כסדר לדבריו מדברים הדברים רק מוכח על תיבות ופסוקים א"כ עדיין קשה לרבי הא צריך פסוק והיו על כתיבת המזוזה שלא יכתוב למפרע אפי' הפרשיות ול"ע וע"כ צריך לומר דרבי לא סבירא לי' במזוזה דצריך לכתוב סדר הפרשיות ולא מעכב

סדר

סדר הפרשיות וכאשר באמת שטו"ז הוכיח מדעת התוס' גם במזוזה יוכל לכתוב הפרשיות שלא כסדר ורק מעכב הפסוקים וסדר התיבות. אבל לפ"ז כשאר לי קושיא גדולה א"כ מאי קאמר הגמרא ורבנן דברים הדברים לא דרשו דילמא באמת גם דברים הדברים דרשו והיו צריך על מזוזה על הפרשיות שיכתב' כסדר דלא מוכח מדברים הדברים רק על הפרשיו' ותיבות כדברי מגן גבורים בעצמו והיו צריך על סדר הפרשיות במזוזה שנכתב' כסדרן ומאוד צ"ע ורבנן סברי במזוזות צריך לכתוב גם הפרשיות כסדר וצ"ע. ואפשר להמציא פלוגתא חדשה לא רצה הגמרא ואפושי פלוגתי' לא מפשינן לכן ביותר טוב קאמר דלא דרשו :

ולאחר העיון אמרתי דברי הרמב"ם מאוד צ"ע בפרק ה' מהלכות מזוזה פסק להדיא כתיבה שלא על הסדר כגון שהקדים פרשה לפרשה פסולה ובהק"ש פסק להדיא בפ"ב הקורא למפרע לא יצא במד"א בסדר הפסוקים. אבל אם הקדים פרשה לפרשה יצא לפי שאינו סמוכה לה בתורה וא"כ למה בכתיבת מזוזה פסול בדיעבד אף אם הפרשיות. אינו כסדר ובפ"ע שכתב לעיל טעמא משום שאינו סמוכה מן התורה וא"כ גם פה בהלכות מזוזה דנקט ס"ק ב' ומלוה לעשות רוח שבין פרשת שמע לוהי' אם שמוע פרשה סתומה ואם עשה אותה פתוחה כשירה לפי שאינו סמוכה לה מהתורה הרי מה שאינו סמוכה מן התורה בדיעבד כשר וא"כ סדר הפרשיות נמי כתב להדיא לעיל בפירש דאינו סמוכה מהתורה א"כ למה פסק בה' מזוזה דסדר הפרשיות בדיעבד פסול ומאוד צ"ע . ומה שרצה המגן גבורים ליישב על טו"ז הנ"ל שהבאתי ומיישב גם הרמב"ם בזה דרק פרשה ראשונה דאורייתא לאמר לכן אינו מקפיד אם אינו מסדר לסדר אבל בכתיב' מזוזה דכל שני הפרשיות דאורייתא צריך לכתוב כסדר הפרשיות נמי. ולענ"ד מה פעל לדיק הרי הרמב"ם עדיין אינו מתורץ דהא הרמב"ם כאן טעמו לכן אינו מעכב באמיר' מפני שאינ' לה סמוכה מן התורה וע"כ טעמי' הוא מפני שאינה סמוכה וא"כ מ"ע בכתיבה צריך שני פרשיות כסדרן ומאוד צ"ע :

וראיתי בנקודת הכסף שם בהלכות מזוזה שתמהה על הטו"ז שקאמר דשאני כתיבה דבעינן כמו שהם כתיב' מן התורה וכתב הכ"מ ולענ"ד לא ידעתי אם באמת שני פרשיות דאורייתא לא ידעתי סברא לחלק בין כתיבה לאמירה עיי' ואפשר לומר לענ"ד לחלק באנירם ע"כ ראינו דאכן אינו קפדינן באמירה בפרשה לאמר ככתוב בתורה הרי פרשת ויאמר דקודם אעפ"כ אמרינן באחרונה הרי ראינו דלענין אמירה אין אנו מקפידין בזה אבל בכתיבה דרק צריך לכתוב ב' פרשיות יש לומר דמקפידין דצריך לכתוב כסדר הכתוב בתורה ודוגמא כתבו כן התוס' י"ד ע"ב בד"ה למה קדמה שמע וא"ת תיפוק לי דקדמה בתורה וי"ל דהכי קאמר למה קדמה אף לפרשת ציצית דקדמה לכולן אלא ודאי אין חוששין לזה שהיא קודמת בתורה עיי'. ולפ"ז יש לומר הייני טעמא דהרמב"ם באמירה לקרות ק"ש ע"כ רק מקפידין למפרע על הפסוקים. משא"כ על הפרשיות ע"כ לא מקפידין מאחר שגם פרשת ויאמר קודם לכולן ואכן אמרינן באחרונה וזה לפי שאינו סמוכה לה מן התורה דהזכרה דפרשת ויאמר קודם לכולן אעפ"כ אמרינן באחרונה וע"כ צריך לומר אין מוקדם ומאוחר כסברת התוס' משא"כ בכתיבת מזוזה ע"כ יש לה סמיכ' מהתורה לענין כתיבה יש לומר כיון דכתיב בתירה כן צריך לכתוב ככה ובכתיבת רק ב' פרשיות צריך כן כרחה לענ"ד לחומר המילתא :

שוב מצאתי בפרי מגדים סימן ס"ד במ"ז שכתב ולי העני אכתי טעמי' בעי למה בקריאה והיו קאי רק אפסוקים ובכתיבה בתפילין.. ובמזוזה אף פרשיות שלא כסדרן פסול יעיי' שלידד לומר דאא"כ דמ"ה כשר ומדרבנן פסול בכתיבה למקריאה ומחינן ויאמר לנבוף לא קפדי חז"ל אדעביד כ"כ הרי מצאתי שכוונתי לדעת הגדול ואנכי הרחבתי הדיבור באריכות למען יבין המבין והנה לפי דברי פרי חדש בודאי נעלה לתרץ שהוא מסיים בסי"ס י"ד ס"ה ועוד שהטעם שהקורא למפרע לא יצא מפקינן לה ברים פרק הים קורא משום דכתיב והיו וכיון שאינו כתיב בתורם כסדרן ודאי יצא . ויש לומר כונתו הוא דכתיב ויאמר קודם כולן ובזה בודאי נעלה לענין כתיבה דרק בפרשיות בה"ג דקדמו בתורה צריך לכתוב כסדר בתורה :

והנה הפרי חדש הביא ראיה להרמב"ם ומחבר דע"כ בקורא בסדר הפרשיות אין עיכוב דהכי מוכח מדתכן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ומשמע שקור' כסדר הכתוב בתורה דהיינו שקרא פרשת ציצית מקודם ואעפ"כ יצא ובזה נעלה לי לתרץ דקדק אחד שדקדקתי לעיל במתניתי' היה קורא בתורה אם כיון לבו יצא מדוע לא אשמעינן זאת בפשיטות הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו . ולהנ"ל נעלה דאגב גררא רולה לאשמעינן דסדר הפרשיות אינו מעכב ויצא בדעביד ובזה נראה לענ"ד לתרץ דהקשתי מדוע לא נקט לכתחלה יוכל לקרות ק"ש בקורא בתורה ואפי' לכתחלה הוה לי' למנקט אם אמרינן מלות אין צריכה כונה. ועיי' בכתב סופר סי' קי"ז בס"ק ע"ז שכתב שיטת ראשונים דאף אם אמרינן מלות אין צריכת כונה אבל עכ"פ לכתחלה בעי כונה לאלה יהא כיוא אבל ע"כ אם אמרינן גם לתחלה אין צריך כונה קשה כהנ"ל ולהנ"ל נעלה דע"כ בתורה רק בדיעבד כי לכתחילה עכ"פ מעכב סדר הפרשיות דאים כסדרן בתורה :

אבל לאחר העיון אמרתי מאי ראיה הביא הפרי חדש הרי מתני' רק אמר היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא והוא בא לידי פרשה ראשונה שמע ישראל ואהבת יוצא באלה הפרשה ואז צריך מיד עוד לאמר שני פרשיות אחריכא ולא בתורה אלא אשמעינן דפרשה ראשונה דקרא בתורה יוצא בזה וצ"ע :

דקדקתי על הגמרא דליין פה הקורא למפרע לא יצא כו' והביא אז שקלי וטריא של קרא וטעה וא"כ הו"ל רק לליין קרא וטעה יחזור למקום שטעה ולמה כלל לליין על קורא למפרע וכי מה ענין לכאן והנראה ע"פ פרי חדש שמפרש קרא פרשה וטעה בה חוזר לראש וה"ה אם יודע התיבה שטע' בה שחתר לתחילת התיבה וקורא משם ואילך על הסדר דאל"כ הו"ל קורא למפרע. והנה חזינ' דכל טעמא דיחזור רק למקום שמסופק ולא יאמר זה הפסוק לחודא שמסופק היינו מפני שהוא אז קורא למפרע ושייך הענין לקורא למפרע דלא יצא והיינו טעמא דליין מיד על קורא למפרע לא יצא . וגם ע"כ דברי רבינו יונה כיוא שמפרש באמצע הפרק חוזר לראש הפרק אין לפרש שאחר שקרא פסוק אחד או שני פסוקים טעה ואינו יודע מאיזה מקום טעה שאם כן לא היה לו לומר חוזר לראש הפרק שהפסוק שקרא מתחלה למה חוזר אותו פעם אחרת דאוה כקורא למפרע :

וא"כ לפרש"י הנ"ל בזה מובן הפירוש בגמרא דבה"ג לא יחזור דהוי כקורא למפרע ולכן הקדים הגמרא וליין על קורא למפרע לא יצא כדי להבין הפשט כאשר פירש רבינו יונה דלאחר שקרא פסוק אחד או שתים דלא לחזור הפסוקים הנ"ל דהוי כקורא למפרע ובזה מרומז היטב פשט במימרא שהביא ואפשר לומר זה טעמא גופא של מתני' דנקט קרא וטעה יחזור למקום שטעה והיינו דוקא באותו מקום צריך לחזור ולא למימר עוד הפעם פסוק א' או שתים שכבר אמר אלא דוקא למקום שטעה והיינו משם ואילך צריך עוד הפעם לחזור כולו כן משמע יחזור . וע"כ הטעם הוא משום דא"כ הוי כקורא למפרע

וזה

כט

זה היא שמיכת מתני' הקורא למפרע לא יצא · קרא וטעה דייקא משום דקורא למפרע לא יצא לכן קרא וטעה יחזור למקום שטעה דוקא למקום שטעה וג"כ יחזור כל הפרשה ממקום בטעה דאל"כ הוה כקורא למפרע :

אך מה שאני מתמה הוא תמי' רבה על הרא"ש פה שהביא ג"כ התוס' פה הא דאמרינן חוזר לתחלת הפרק הייכו דוקא באותו מקום שטעה אבל בידוע מקום שטעה ונזכר שדלג תיבה אחת או פסוק אחד אינו לריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך והכי תניא בתוספתא דמכילתא פרק ב' הקורא את שמע טעה והשמיט בה פסוק אחד לא יתחיל מראש הפרק אלא יתחיל מאותו פסוק וגומר עיי' . ותמה אני על הרא"ש מדוע הביא התוספת' הלא משנה מפורשת היא לפנינו באין פלוגתא קרא וטעה יחזור למקום שטעה הרי מפורש להדיא דיחזור למקום שטעה ולא מקודם לכן כך היא פרוש' של מקום בטעה שיחזור למקום שטעה הייכו מאותו מקום שטעה ול"ע :

שוב ראיתי בכסף משנה שהובא זה הרא"ש . אבל לא יפה דק בדברי הרא"ש במחילת כבודו הקדוש כי הביא בשם המפרשים דהא דאמרינן טעה באמלע הפרק ואינו יודע מהיכן פסק חוזר לראש הפרק הייכו דוקא שאינו יודע באיזה מקום טעה וגם אינו יודע אם קרא כלום מהפרק אבל אם ברי לו שקרא פסוק הראשון או שנים ואח"כ דילג פסוק א' או תיבה אחת אין לריך להתחיל אלא ממקום שטעה או שדילג בלבד וכתב הרא"ש ז"ל דהכי תניא בתוספתא עיי' עכ"ל . ולע"ד ע"כ זה לא כתב הרא"ש דהכי בתוספתא דאם ברי לו שקרא פסוק אחד לא הובא בתוספתא וגם הרא"ש לא הביא כן ול"ע כל אלה :

גמרא א"ל הכי אמר רב ששת והוא שבטלן ממלאכתן וקורין ולפ"ז קשה לי כיון דבטלן ממלאכתן וקורין ע"כ הכוונה בה"ג יוכל לכוין לבו וא"כ קשה למה אין רשאין לעשות כן בתפלה יעיי' רש"י במתני' שמפרש מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה דללותא רחמי' סוא ובעי כונה ובראש האילן אין יכול לכוין עיי'.הא איירי שבטלן ממלאכתן וע"כ הפירוש בגמרא בטלן ממלאכתן יכולין לכוין לבם וא"כ כיון דיוכל לכוין מדוע לא רשאי לעשות כן בתפלה הא גם ק"ש לריך כונה כמוכח גמרא פה וקשה לפ"ז מאי חילוק בין ק"ש לתפלה ובפרט לפי' רש"י שמפרש דלא יוכל לכוין לבם מחמת ביעתות' וא"כ גם בק"ש לא יוכל לכוין וא"כ עדיין קושית הגמרא הא הקורא את שמע לריך שיכוין את לבו ול"ע :

רש"י ד"ה ומתפללין בראש הזי' בזמן שעוסק בהן מפני שענפי' מרובים ויכולין לעמוד שם שלא בדוחק ואין שם פחד ליפול לפיכך מתפללין וכו' ולפ"ז קשה לי מדוע קאמר ובעל הבית בין כך ובין כך יורד ומפרש רש"י כלומר בין מתאנה וכו' לפי שאין דעתו מיושבת עליו מבעתותא ואם הקילו בפועלי' : הא רש"י מפרש לעיל מפני שענפים מרובים יכולין לעמוד שלא בדוחק ואין שם פחד ליפול וכיון דאין פחד ליפול למה לא מתפללין שם גם בעל הבית וע"כ לריך לומר אין כל כך פחד אבל קלת פחד איכא ובפועלים הקילו :

תוס' ד"ה לפי שאין דעתו מיושבת עליו וא"ת תיפוק לי' משום דלא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל . והכראה לע"ד . דהכה על תירון התוס' מאוד לריך עיון דמתרן דהתם איירי על גבי כסא או ספסל הא שם איכא עוד ברייתא תכ"ה לא יעמוד אדם על גבי כסא או על גבי ספסל וכו' ולא במקום גבוה ויתפלל אלמא זה מקום גבוה לא איירי על גבי כסא או ספסל אלא איירי במקו' גבוה כפשטו כהר ול"ע . והכראה לע"ד זה שנקט אל יעמוד במקום גבוה ויתפלל הייכו רק לכתחלה אסור לעשות כן לבחור מקום גבוה להתפלל כי אין גבהות לפני המקום . אבל אם כבר עמד במקום גבוה והגיע זמן תפלה אז אל ירד להתפלל כי מה עבירה לפני הקב"ה במקום גבוה אלא לכתחלה לא יחשוב דוקא במקום גבוה להתפלל אדרבה אין גבהות לפני המקום . אבל אם כבר עמד יתפלל אף במקום גבוה תדע דע"כ כוכת הברייתא על לכתחלה הוא מדלא נקט כמו שנקט במתני' היה רוכב על החמור ירד ויתפלל וא"כ הו"ל למנקט היה עומד במקום גבוה ירד ויתפלל . אלא ע"כ דזה דוקא לכתחלה אבל בדיעבד אם כבר עמד במקום גבוה יוכל להתפלל . ובזה כיחא לי כי לכאורה דקדקתי אם זה המימרא של ברייתא אמת ואסמכי' אקרא ממעמקים קראתיך ה' דאסור להתפלל במקום גבוה א"כ למה למתני' לאשמעי' היה רוכב על החמור ירד ויתפלל תיפוק לי' על החמור הוה מקום גבוה ובלאו הכי ידענו דאסור להתפלל במקום גבוה : ולהכ"ל כיחא מלד מקום גבוה אם כבר רוכב על החמור והגיע זמן תפלה לא לריך לירד אבל מלד טעמא דמתני' דאינו יוכל לכוין בתפלתו א לריך אפי' לירד :

שוב כראה גם על מתני' גם על הגמרא לקמן דף למ"ד קשה כהכ"ל בהא דת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה וכו' ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל שאין דעתו מיושבת עליו ואמר רבא הלכה כרבי ולהכ"ל קשה הא הוי מקום גבוה לכל הפחות ואיך רשאי להתפלל במקום גבוה אלא ע"כ כל אלה רק לכתחלה אסור . ומתורץ תמיהת התוספת פה דכבר עויד במלאכתו במקום גבוה בה"ג יתפלל מלד מקום גבוה דהוי דיעבד וק"ל :

ואגב דאיירי מזה הברייתא אבוא לדקדק שם דנקט תכ"ה לא יעמוד אדם במקום גבוה וכו' אלא במקום כמוך . והכה מרישא משמע במקום גבוה אל יעמוד אבל במקום שאינו גבוה אף דאינו כמוך יתפלל ומסיפא משמע דנקט אלא במקום כמוך דוקא במקום כמוך ואפילו במקום גרידא כמי לא ולריך לומר הכוכה אלא במקום כמוך הייכו בלב כמוך הלב לריך להיות כמוך ולא בגבהות אבל זה רק' דרוש :

שוב יש להתבוכן הלא למה לברייתא לומר כפלים הלא כיון שאמר אל יעמוד אדם במקום גבוה למה עוד הפעם לומר אלא במקום כמוך ואי דאשמעיכן דלריך לעמוד דוקא במקום כמוך א"כ לא הו"ל לומר אל יעמוד אדם במקום גבוה . אלא יעמוד אדם להתפלל במקום כמוך . ושבתי וראיתי בכתב סופר שי' יי"ע שדקדק כן ומפרש וז"ל וכ"ל דאי הוה אמר רק אל יעמוד אדם במקום גבוה הוי קאמיכא במקום גבוה הוא אל יעמוד . אבל אין קפידא שיעמוד במקום כמוך לכן מפרש דוקא במקום כמוך יעמוד דלא סגי שלא מתגאה אלא לריך להראות הככעה כהא דתניא אין עומדי' להתפלל אלא מתוך כובד ראש ופירש רש"י הככעה והא דלא אמר דלא יתפלל אלא במקום כמוך כ"ל דלא יעמוד להתפלל במקום גבוה דיכא היא דאין גבהות לפני המקום מ"מ יש חילוק בין לא יעמוד במקום גבוה דאסורא הוא אבל יעמוד במקום כמוך לאו דיכא ואסורא הוא אלא מלוה להראות ככיעה יתירה ולכן אמרה הברייתא בכפילא לא יעמוד במקום גבוה אסורא הוא אלא יעמוד במקום כמוך למלוה מן המובחר והכה לפי הכ"ל שפיר מתורץ הסתירה דהקשתי ושבין . ובדברי כתב סופר כיחא כמי תירון התוס' פה שמתרץ וי"ל דלקמן מיירי על גבי כסא או ספסל אבל באילן שעלה שם לעשות מלאכתו הוי כמו עליה ולכאורי' קשה מסיפא דברייתא דקתני אלא במקום כמוך . וע"כ אילן לא הוה מקום כמוך ועדיין קשה . ולהכ"ל כיחא

דזה אלא במקום נמוך למצוה מן המובחר הוא דאמר' ובכן בפועליי הקילו מצד זה :

ולע"ד נראה לומר אי הוה קתני אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל הי' אומר ה"ה דבמקום נמוך נמי אין ראוי להתפלל כי זה גנאי הוא לפני המקום לעמוד במקום נמוך אף שאין ראוי במקום גבוה אבל עכ"פ לא צריך להתפלל במקום נמוך שהוא גנאי ואין המקום יפה בנמוך להתפלל וראוי להדר במקום התפלה וגלל זה אמר מיד אלא במקום נמוך לאשמעינן במקום נמוך הוא מקובל ויפה לתפלה וממעמקים קראתיך ה' . ואי הוה רק נקט יעמוד אדם במקו' נמוך ויתפלל הו"א דהא קמ"ל דהו"א דאסורא איכא במקום נמוך וגנאי לתפלה שיהיה במקום נמוך קמ"ל דגם משם ישמע ה' לקול תפלתינו אבל במקום גבוה הוא דמצוה מן המובחר להתהדר במקום להתפלל לכן אשמעינן תרווייהו .

ולדרוש השכל אמרתי כמבואר רש"י בפי' ואתחנן אין חנון אלא מתנ' חנם אף שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אינם מבקשים אלא מתנת חנם . וזה לע"ד הכוונה כי לא יתפלל אדם ויאמר יש לי מעשים טובים ואנכי איש גבוה ראוי שישמע ה' לקול תפלתנו אלא יזכור שמעפר הוא ובעל חוטא הוא ויסודו מעפר ואיך יתגאה לתלות במעשים הטובים · והיינו אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל היינו שהוא גבוה וטוב ומקורב לשמים ויש לו מעשים טובים . אלא ממקום נמוך היינו רק לבקש מתנת חנם ולעמוד עצמו נמוך מאוד שאין לו שום זכות והיינו ממעמקים קראתיך ה' היינו שאנכי עמיק קרוב עם עפר ואין בי שום זכות משם יקרא ה' ויבקש מתנת חנם והבן לרמז יש לומר כי "ח"נ"ם במספר קטן היא שבעה עשר וגם "נ"מ"ו"ך הוא במספר קטן שבעה עשר "ו"נ"מ"ו"ך היא "ח"נ"ם במספר קטן והיינו במקום "נ"מ"ו"ך רק במתנת "ח"נ"ם והבן :

נסתפקתי בבעל הבית דבין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל אם כבר התפלל בראש הזית אם מתפלל עוד הפעם או דילמא בדעבד שפיר דמי וגם באומנ' דאין רשאין להתפלל בראש האילן אם עבר והתפלל אם צריך לירד להתפלל עוד הפעם או לא :

ועיי' בספר מגן גבורים ממנו מבורר דצריך פה עוד הפעם להתפלל עיי' סי' צ' ס"ק א' לא יעמוד שכתב ראוי להסתפק אם התפלל עומד במקום גבוה דעיקר הקפידא הוא משום דאין גבהות לפני המקום א"כ למה חוזר ומתפלל הא א"א לתקן את אשר עות אבל גבי כלי הטעם הוא משום בעתותא וא"י לכוין דעתו א"כ אפשר דחוזר ומתפלל בכונה על מקום הראוי בתפלה ובפרט פה דטעמא דלא כיון משום בעתותא וא"כ זה בודאי דיוכל לתקן ובזה אמר חילוק לחלק דברייתא מחלקא לתרי לא יעמוד אדם על גבי כסא ולא על מקום גבוה ולא קתני סתם לא יעמוד במקום גבוה משום דיש חילוק בנתיים לענין גבהות אינו חוזר ומתפלל אבל על גבי כסא או מטה אז חוזר ומתפלל ולכך פלגינהו : ובזה מיושב קושית התוס' פה למה מצד שאינו דעתו מיושב' תיפוק לי' מצד דלא יעמוד במקום גבוה ולהנ"ל ניחא מצד מקום גבוה רק לכתחלה אסור להתפלל אבל אם עבר והתפלל תפלתו רצויה אבל מצד אינה מיושבת אז אפילו עבר . והתפלל צריך עוד הפעם להתפלל עיי' עכ"ל :

ולע"ד צדיק מה פעל בתירוצו הנא אנכי דקדקתי על התוספת ד"ה לפי שאין דעתו מיושבת עליו וא"ת מדוע לא מקשה התוס' מיד על שאומנין דנקט ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה היאך רשאי הא אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל ואי משום ביטול מלאכתן אי איסור הוא ע"כ לא שייך להתיר משום ביטול מלאכתן אלא דתוס' לא הקפיד להקשות לעיל וניכה ובתירוץ שלמטה גם זה מתורץ :

וא"כ לפי"ז נדחה תירוץ של מגן גבורים דשם לא יוכל לתרץ תירוץ מצד מקום גבוה רק לכתחלה אסור וא"כ עדיין קשה הא לזה מיד' מצד מקום גבוה עכ"פ לכתחלה אסור ואיך היתר לאומנ' לכתחלה להתפלל בראש האילן ולדידי כאשר אני תרצתי נעלה היטב גם זה אם כבר עמד בראש האילן בדיעבד לא צריך לירד ולהתפלל לכן רשאין האומנין להתפלל תדע כאשר בארתי אם בכיון ילך להתפלל במקום גבוה אז שייך דאין גבהות לפני מקום כי הוא רוצה דוקא להתפלל במקום גבוה וכונתו משום גבהות אבל אם כבר עמד שם במקום גבוה במקרה מדוע לא יתפלל אם אין כונתו לגבהות כלל ונכון וישר .

אך גם לפי דברי מ"ג נמי יוכל לתרץ הרי הוא החליט מצד גבהות רק לכתחלה אסור אבל מצד שאין דעתו מיושבת עליו אז אפילו בדיעבד צריך לחזור ולהתפלל וא"כ ראינו בבעל הבית מה שאפילו דיעבד אסור אעפ"כ באומנין היה מתירן משום ביטול מלאכה א"כ כ"ש משום גבהות דרק לכתחלה אסור יש לומר נמי באומנין משום ביטול מלאכה ג"כ משום גבהות אפילו לכתחלה מותר .

ובדברי מ"ג אמרתי לבאר רש"י פה שנקט וב"ה בין כך ובין כך יורד למטה ומפרש רש"י בין כך ובין כך כלומר בין מתאנה בין משאר אילנות ולכאורה שפת יתר הוא מה בעי בזה כלומר וכי לא ידענו זה הוא הבין כך וכו' ולהנ"ל מאוד נעלה דהיתי אומר דהפירש ככה הוא ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין וא"כ באומנין יש לומר רק יורדים למטה ומתפללים לכתחלה אבל אם התפללו אז לא אמרינן דיורדין למטה ויתפללו עוד הפעם זה לא אמרינן משום ביטול מלאכתו הרבה דשני פעמים להתפלל הוי ביטול מלאכה גדולה והקילו בעבר והתפללו אפילו בראש האילן . ובעל הבית בין כך ובין כך היינו בין התפלל ובין לא התפלל יורד למטה ומתפלל וקאי נמי על ראש האילן והכדבך והיינו בבעל הבית אפילו בדעביד צריך לחזור ולהתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ולא היה כונה וצריך לחזור ולהתפלל אבל בראש הזית ובראש התאנה דענפים מרובים ויוכל לעמוד שלא בדוחק יוכל באמת גם הבעל הבית להתפלל כן יוכל לעשות בכונת הגמרא . על זה בא רש"י לפרש בין כך ובין כך כלומר בין מתאנה בין משאר אילנות על זה קאי בין כך ובין כך כי רש"י היה סובר באמת גם הבעל הבית בדעביד אם התפלל תפלתו תפלה והא דמקום גבוה מתורץ כתירץ התו' דפה לא שייך מקום גבוה דהוי כעליה ובאמת גם בתאנה דענפים מרובים גם שם אסור לבעל הבית להתפלל ודוק :

והנה לדעת המגן גיבורים בעל הבית צריך לחזור ולהתפלל וכן נמי אם עומד על גבי כסא או על גבי מטה אבל אעפ"כ נשאר לי ספק אחד בפועליי דנקט במתני' שאינן רשאין לעשות כן בתפלה אם עברו והתפללו בראש האילן אם גם המה צריכי' לירד עוד הפעם להתפלל מאחר שהוא ביטול מלאכתן הרבה שתי פעמים להתפלל אם לא בפועלים הקילו . או דילמא כיון דהוי שלא בכונה עוד הפעם צריכי' להתפלל וצ"ע .

גמרא מאי איריא פועליי אפילו כל אדם נמי ולע"ד הקשתי מדוע לא משני הגמרא זה ר"ג הוא דקתני י"ח והא דקתני מעין י"ח אתיא כר"ע דסובר בשאר כל אדם אם אינה שגורה בפיו מתפלל מעין י"ח מודה בפועלים משום ביטול מלאכתן אף ששגורה בפיהם דרק מעין י"ח והא ר"ג דסובר אף שאינו שגורה בפיו מתפלל י"ח כשאר כל אדם וה"ה בפועל ועיין לקמן מתני' בענין הנ"ל מה שהקשתי .

עיי' בב"י סי' ק"י ובב"ק ובפר"ח תמה על הרי"ף שפסק וגם

וגם על הרא"ש שפסק הפועלים שעושין מלאכה אף בעל הבית מתפללים כל שמונה עשרה ובגמרא אי פועל שעושין בשכרן מעין י"ח רק מתפלל ובב"ח תירץ דים לומר הברייתא דקתני מעין י"ח איתא כר' יהושע ובקושית התוס' ד"ה אפי' ותעם הפרי חדש דהא זה ע"כ דלא כסוגין דהא בגמרא פריך אי כר' יהושע אפי' כל אדם נמ' והגמרא לא חש כקושית התוס' וצריך לומר כתירץ התוס' יעיי' בפרי חדש :

ולענ"ד נראה לתרץ דהנה איתא לקמן כ"ט ע"א מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר הביננו והנה מהכא מוכח זה מעין י"ח משמע מעין כל ברכה וברכה. ויוכל נמי להיות במשמעות תפלת הביננו דזה. נמי מעין י"ח היא אבל הביננו קיצר יותר והנה אמרתי לכאורה לתרץ קושית הגמרא פה שהקשה אי ר' יהושע מאי אריא פועל אפי' כל אדם נמי יש לומר כל אדם דמתפלל מעין י"ח הייכו כמו שסובר רב מעין כל ברכה וברכה אבל לא הביננו אבל בפועל משום ביטול מלאכתן מתפלל עוד וקיצר מעין י"ח והוא תפלת הביננו וע"כ זה הוא חילוק בין שאר כל אדם. פועל מתפלל הביננו וגם זה מעין י"ח הוא אבל שאר כל אדם דוקא כמו שאמר מעין כל ברכה וברכה אבל אמרתי דהגמרא רוצה לתרץ אפי' אליבא דשמואל דסבר שאר כל אדם נמי מתפלל כל השנה הביננו דהוי נמי מעין י"ח א"כ שפיר קשה מ"ש פועל משאר כל אדם וצריך לאסוק כתירץ הגמרא דחילק בין עושין לשכרן עושין בסעודתן אבל לרב דסובר שאר כל אדם מתפלל מעין י"ח הייכו מעין כל ברכה וברכה שהוא יש לומר אליבא דר' יהושע זה הברייתא מעין י"ח אתיא כר' יהושע ורק החילוק בפועל מתפלל הביננו ובשאר כל אדם דוקא מעין כל ברכה וברכה וא"כ הרי"ף והרא"ש י"ל דסבירי' להו כרב דמעין י"ח הייכו מעין ברכה וברכה ושפיר יש חילוק בפועל לשאר אדם בתפילת הביננו ולא צריך לאסיק כתירץ הגמרא לחלק בין עושין לשכרן לעושין בסעודתן ורק זה הברייתא דמעין י"ח אתיא כר' יהושע אבל לדידן דקי"ל כר"ע ולכן שפיר הבי"א דמתפלל פועל כל שמונה עשרה ודוק היטב :

אך יש לומר דזה קמ"ל שאר כל אדם מתפלל מעין י"ח אליבא דרב מעין כל ברכה וברכ' והו"א דפועלי' יוכלו לקצר ולהתפלל הביננו קמ"ל גם פועלים מתפללים דוקא מעין י"ח ומתורץ קושית הגמרא דה"א דפועלים יוכלו להתפלל הביננו וגם בזה מתורץ הרי"ף והרא"ש חזור בה והפוך בה ודוק :

ע"ב גמרא מ"ט דרשב"ג וכו' הנה לכאורה קשה לי מאי מקשה הגמרא מ"ט הא קתני בהדיא במתני' הטעם שהם אמרו אבל אסור לרחוץ והוא אמר איסטניס אני ומפרש התוס' דאינו אסור בימי אבלו אלא משום תענוג אבל איסטני' איכא צער. אבל אמרתי דהגמרא שפיר מקשה דע"כ אי טעמא הוא משום איסטני' משום כך רחץ קשה מדוע לא רחץ מיד ביום שמתה ולמה שמתין עד הלילה ובאמת איירי שמתה בו ביום ונקבר בו ביום דאל"כ הו"ל לומר רחץ מיד שמתה אשתו או רחץ ביום שמתה אשתו אלא מדנקט רחץ בלילה הראשון משמע דוקא לילה הראשון רחץ אבל לא באותו יום שמתה אלא בלילה שלאחר אותו יום ועיי' רש"י שמפרש שגם כן רחץ לילה הראשון שמתה אשתו ונקברה בו ביום הייכו שנקברה ביום שמתה והוא רחץ לילה שלאחריו וא"כ קשה מדוע לא באותו יום רחץ על זה מתרץ הגמרא באותו יום עצמו הוא אנינות מדאורייתא וקבר אנינות לילה דרבנן ובדרבנן הוא דלא גזרו באיסטני' אבל במקום דאורייתא אף באיסטני' אסור אף דכולי' רחיצת דרבנן מקום שהוא עכ"פ לענין דאורייתא גזרו גם שם ודוק :

ובהיות כן מה מאוד מתורץ קושית התוס' ד"ה אנינות לילה דרבנן וא"ת הרי אינן נמי אינו נוהג אלא במעשר אבל לענין רחיצה דאבילות דרבנן הוא וא"כ לעולם אימ' לך דאנינות לילה דאורייתא הוא גבי מעשר ולהנ"ל נעלה דאם אנינות לילה דאורייתא א"כ קשה מדוע רחץ דוקא בלילה הראשונה ולא מיד ביום ומדוע המתין עד הלילה על כן שפיר מתרץ הגמרא ביום הוא דאורייתא וגזרו אטו דאורייתא' ולא בלילה שהוא רק מדרבנן ודוק :

והן אפשר יש לכוין בתירוץ התוספת דמתרץ וי"ל דאם אית' דהוי דאוריית' גבי מעשר גבי שאר דברים דרבנן נמי הוה לי למגזר דכל דתיקן רבנן כעין דאורייתא תיקון הייכו אפשר לזה כיון כאשר אמרתי אם הוא דאורייתא צריך לגזור אף באסטנים כמו שבארנו בה"ג גזרינן :

ואם כן כונת התוס' יתרץ עכ"פ לתרץ קושית הפ"י שהקשה דבריה' תמוה דאטו הך מילתא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא כללא הוא. דגזרו אפילו במקום דאיכא צער' וא"כ מאי נקט קמאי דתלמודא ואוקמ' הכי במילתא דר"ג דאוקמא דוקא כמ"ד אנינות לילה דרבנן כיון בלאו הכי אתי שפיר אליבא דכ"ע יעיי' ולהנ"ל יפה מתורץ דע"כ מוכרח לאוקמ' הכי אליבא דמ"ד דוקא אנינות לילה דרבנן דאל"כ קשה כאשר הקשתי מ"ש ביום לא רחץ ובלילה רחץ אלא ע"כ פה סבר הגמרא כיון דהוא דאורייתא לגזור ר"ג דכל מה דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון אפילו במקום צערו ודוקא בלילה דדרבנן לא גזרו ודוק היטב מאוד :

גמרא ר' אליעזר בתר דמסיים וכו' אמר הכי יהי"ר מלפניך יתרבה גבולינו בתלמידים ותצלח סופינו אחרית ותקוה טובה ותשים חלקנו בגן עדן; והכונה נראה מי שלומד בדד אז אף כל ימי חיו עובד את יוצרו וגם השכינה עמו אבל משמת עומד. אבל מי שלומד עם תלמידים אז גם לאחר מיתתו שפתותיו דובבת בלימוד התלמידים וזה שאמר ותרבה גבולנו בתלמידים ואז בטוח והצליח סופינו כי סוף כל אדם המיתה אז גם בעת"ב הצליח סופינו ויש לו אחרית ותקוה גם לאחריו תקום לאחרית הימים שע"י התלמידים שירביצו תורה יעלה גם הוא מעלה והבין :

ותקנינו בחבר טוב וכו' והכונה נראה כמבואר בלל"ת דהחסיד עדיף מכובש את יצרו זה שאינו חושק לדבר עבירה כלל אבל הכובש יצרו ונפשו חושק אלא שכובש נפשו לא מיעשר' ותמיד הוא בצער ומכאוב לכבוש את יצרו וזה שמתפלל ותקננו בחבר טוב ויל"ע בעולמך בה"ג ונשכים ונמצא יוחד לבבינו ליראה את שמך שלא יהי' בנו שום התגרת יצר הרע ויהי' נפשינו מטוהר' בחדוה בלי שום עיצבון לכבוש ותבוא לפניך קורת נפשנו לטובה דייקא השמחה אשר אנו עובדין אותך בלי שום עיצבון לכבוש לטובה זה השמחה לטובה תזכור :

וביותר י"ל שהוא מבקש רק שכר מצוה מצוה וכונתו תבוא לפניך קורת נפשנו לטובה דייקא עוד לטובה לטוב ולישר להיות עוד טוב והנראה לדרוש נוטריקן "לט"ו"ב"ה ר"ת לעשו"ת טו"ב ויש"ר בעיני' ה' הייכו לזאת מבקשים תלמידים הרבה ויראת שדי "לט"ו"ב"ה. שכר מצוה מצוה לעשו"ת טו"ב ויש"ר בעיני' ה' והבין :

גמרא רב בתר צלותא אמר יהי רצון וכו' חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לבנו את כל משאלות לבנו לטובה :

ובדרשה לשבת פ' ראה בעת שמברכין חדש אלול באתרי' ודרשתי בעה"י זה הגמרא למוסר השכל לחפש ולבקר מעשינו להיות קרובים א ה' אלקינו ולבקש ברכה וחיים רק לעשות נחת רו לאבינו שבשמים :

ובארתי

ובארתי פסוקי התורה פרשת ראה. ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' אלקיכם וכו':

וחקרתי ידוע לכל לבב נבון שתכלית בריאת עולם הינו אלא השלמת הנפש להתענג בעונג התורה לחכות מאור עליון כולו טהור קודם יסוד האמת לשרת לפני ה' ולעמוד בפניו בבגדי קודש לשמור פקודי ה' הישרים אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום כי לולא זה כל הנאת העולם כאפס ותוהו המה וכל הצלחה זמניית כאין כלינו שהינו כמו הגה וכחלום יעוף:

ובארתי פסוקי התורה פרשת מקץ ויהי מקץ שנתים ופרעה חולם וכו' ותבלענה השבלי' הדקות וכו' וייקץ פרעה והנה חלום ודקדקתי למה עוד הפעם לומר והנה חלום הלא כבר התחיל ופרעה חולם:

אבל אמרתי ככה יובן ובו תבין שאל תחשוב הן אמת שחלם לפרעה חלום בשבע שבלים ושבע פרות דקות ובריאות וכל אלה היה חלם שכך ראה בחלומו אבל כאשר הקיץ משנתו ובא לידי הפתרון שכך היה ממש ז' שנים טובים וז' שנים רעים זה היה כבר דבר שיש בו ממש הטובים טובים ממש והרעים רעים ממש זאת לא יעלה על דעתך כל אלה רק לעיני בשר אשר עיני מראות אבל חכם עיניו בראשו ויבין כי כל אלה ג"כ חלום ורק חלם כל ימי שנותינו כחלום יעוף אם טוב אם רע הכל יאכל בן העת ובני אדם אשר חשבו לממש ובשמחה הזמניית שמחתם יעלה עד לראש ואם חסר לרכי הגוף לעדים גדלו עד למאוד בני אדם הללו טעו ברואה פקו פלילה ובחשכה יתהלכו עוד יקילו ויראה עין בעין כי עולם עובר הוא והשמחה והברכה והקללה והאנחה אין בהם ממש ברכות הזמן גם המה יאבדו ואין בידינו כי אם תורה ומעשים טובים אשר אספנו את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל אדם:

וזה בקאמר הפסוק וייקץ פרעה הייגו הן אמת מחלום הזה ייקץ פרעה ובא לידי פתרון ממש בשנים טובים ושנים רעים אבל הפסוק העיד וייקץ פרעה אף לאחר שפרעה ייקץ משנתו והנה חלום עדיין הוא חלום גם לאחר שייקץ ובא לו הכל בידים ממש הנה חלום גם זה הוא חלום גם זה יעבור ויברח כלל ולא יעמוד כמו שעבר לו בלילה החלום ועד בקר לא היה כן הבן אדם בכל שנותיו ואם בגדלו ואם בעשרו ואם ביגונו ואם בצערו הנה רק חלם גם זה יעביר ולאחר שעבר ידמה לו כאיש אשר חלם לו חלום ויקיץ בידים רקנית. והייגו וייקץ פרעה לאחר שייקץ וקא חי וקים על כסא ממלכתו הנה חלום גם זה הוא חלום והבין:

ובזה באמרתי גמרא ברכות פרק הרואה דף נ"ה ע"ב לפי גרס' אחת ככה איתא אמר רב הונא לאדם טוב מראים לו חלום רע ולאדם רע מראין לו חלום טוב וככה היה הגירסא לפי פירש רש"י יעיי' ורש"י מפרש כדי שידאג ולא יחטא ושיכפר לו עלבונו ולאדם רע חלום טוב כדי לשמחו שיאבד עולמו. ובפשיטות בדרך הפשוט באמרתי להנ"ל כי ככה מפרש' רבו מהמפרשי' ומהמגידים הגמרא כל הלן שבעת ימים בלא חלום נקרא רע היינו מי שלא חש דהאי עלמא רק חלום הוא נקרא רע. והנה הן אמת כאשר באמרנו כל העולם הזה דומה לחלום והנה כבר מבואר לצדיק ורע לו כדי שיכבה לו ויקבל שכרו בעלמא דאתי משלם ורשע וטוב לו כדי להאבידו מעולם הבא. והנה זה לאדם טוב לצדיק מראין לו חלום רע היינו מראין לו זה העולם רע · רע לו כדי שידאג ולא יחטא ושיכפר לו עלבונו היינו שיכבה לו החטא ויבוא שכרו משלם בעלמא דאתי ולאדם רע מראין לו חלום טוב היינו האי עלמא עולם הזה שהוא

למד

החלום מראין לו טוב וטוב לו ויפה פירש רש"י כדי לשמחו היינו בעולם הזה לשמחו שיאבד עולמו והבן.

ולהנ"ל עוד ביותר יש להמתיק לאדם טוב מראין לו חלום זה היא חלום רע שרע לו מה שרע לו בהאי עלמא הוא רק חלום ושכרו הטוב עוד שמור בעיקר בעלמא דאתי שכולה טוב ולאדם רע מראין לו חלום טוב היינו מה שטוב לו הוא רק חלום עוד יבוא יומו ויבוא לחשבונו וייקץ משנתו והבין:

ובזה יובן פה פרשת ראה הנה מכל אלה תבין דלא יוכל לקרות בשם ברכה או קללת עניי' עולם הזה לממש ברכה או לממש קללה כי הכל הבל אין בהם ממש לאחר כל היגיעה ערום ישוב שמה ואין בידו מאומה וברכה רק הוא ברכה מי שהולך בדרך טובים אוהב חסד ומשפט דובר אמת בלבבו ומושל ברוחו לקיים התורה והמצות והנשמה היא עקרת הבית לבית חומר וידה עליונה וישמור גופו מהתגאל באסורות זה היא ברכה אמיתי אשר בל ימוט לעולמים וזה שאמר ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה אנכי במה שאני מצוה אתכם היום לשמור מצות ה' בזה אני נותן לפניכם היום ברכה וקללה זה הוא הברכה וזה הוא הקללה את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' זה היא ברכה האמיתי בעלם אם תשמעו ותקיימו התורה ואת הקללה אם לא תשמעו היינו זה הוא הקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' זה הוא גופ' קללה וארור אתה אף אם עלית ברום הצלחה זמניית ואין אתה תשמור את מצות ה' אז הוא עליך קללה ולא ברכה כי מה לגבר בחמודי עולם הזה אם אין משלים נפשו שכל דברי העולם חולפים ועוברים ככל עובר וכענן בקר משכים והולך לו אין בו דבר קיים כלחי · אבל לצדיק באמונתו יחיה והטוב אשר עושה לאור הרוחני אשר יחופף עליו ישאר קיים לנצח ורע עולם הזה יקבול באהבה למען השלים נפשו לתורה ולעבודה וזה הוא ברכה אמיתי והבין:

ומענין לענין אמרתי לבאר הגמרא מס' שבת קי"ט ע"א דאמר רב חייא בר אבא פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו וכו' ועליו כל מיני מגדים ובשמים וכשמניחין אותה אומרים לה' הארץ ומלואה וכו' וכשמסלקין אותה אומרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם אמרתי לו בני במה זכית לכך אמר לי קצב הייתי ומכל בהמה שהיתה נאה אמרתי זו תהא לשבת אמרתי לו אשריך שזכית וברוך המקום שזיכך לכך עיי':

ובארתי על דרך הנ"ל דכבר באמרתי כל טוב העולם הזה לא מיקרי ברכה בלא תורה ויראה ורק אם ע"י התורה הקדושה הוא יתרומם ויתגלה זה הוא טוב אמיתי אבל איש אשר אין בידו מעט לא לדקה ולא ישרות ולא נשא אותו רוחו להשקיע תאות העולם אף שיש לו עושר ויתענג מנופת לוף הארץ אף על פי כן אינו ברכה ערום ישיב שמה ויעמוד לדין וחשבון על כל פרוטה אשר היה נהנה ממנה להנאת גרונו ולא אבו לשמוע ולעשות רצון קונו זה אינו זכיה וזה אינו ברכה לו אך בזאת יתהלל עשר בעשרו אם ה' אלקיו עמו אז העשירות זכיה הוא לו:

וזה שאמר פעם אחת נתארחתי אצל ב"ה בלודקיא והיה בעל מכנים אורחים כי אנכי נתארחתי אצלו. וראיתי שלחן של זהב וכל טוב וכשמניח אותה אומרים לה' הארץ וכו' וכשמסלקין אומרים השמים שמים לה' וכו' וראיתי בהדי עשירות גדול בעל מכנים אורחים וגם טרם שהביא השלחן ברכו את ה' ולאחר שסלקו ג"כ ברכו את ה' וראיתי בהדי' עשירות גדול שעובדין את ה' בלב ונפש חפילה אמרתי לו בני מפני מה זכית לכך דייקא על זה לא היה שואל שזכה לעשירות

כי

כי עשירות אינו זכיה כלל. אך זאת שאל שראה בעשירות הגדול הוא תמים עם ה' ועושה נחת רוח ליוצרו ובכל מעשיו לשם שמים על זה אמר בני מפני מה זכית לכך היינו לכך שראה שמברך שם ה' בגדלו ובעשרו ושלחן מלא ברכה לפני ה' על זה הוא אמר מפני מה זכית לכך זה הוא זכיה שזכה לכך ברב גדלך לברך שם ה' אמר קצב הייתי והכיתי שבת קודם עמד לי שכר מלוה מלוים גם שבת קודם בדרך הזה כבדתי מכל בהמה שהיתה נאה אמרתי זו לשבת והנחתי הנאה לשם שבת כן שלם לי ה' מדה כנגד מדה שהנאה שיש לי עושר וגם גדולה איכא להנות לשם ה' אמרתי לו אשריך שזכית לכך אשרי לך בה"ג להיות עושר ותמים עם ה' זה הוא זכיה גדולה וברוך המקום שזכית לכך היינו כוונתו מי שרק נהנה ומתעדן גופו בזה אינו ברכה לפני ה' מהטוב אשר בידו ושלחן ה' ריקם מכל עשירות שלו אבל מי שנהנה לשם ה' ועושה בעושרו נחת רוח ליוצרו רודף צדקה ואוהב חסד גם לה' מזה העשירות וזה ברוך המקום דייקא גם שהמקום גם ה' ברוך הוא ע"י עשירות שלך. אתה מברך ה' וגם יש לה' מזה ריח ניחוח מאשר לך וה' יתברך ע"י ברכתך אשר מלא בידך ברכה שאתה תעשה בזה הכסף וזהב אשר בידך הטוב והישר לה' ובכן ברוך המקום גם שהמקום ברוך ג"כ לה' ברכה ע"י עשירות שזיכך לכך והבין כי נעים:

וזה הכונה פה בתפלת רב אשר אנו ג"כ מתפללין בעת שמברכין החדש שיהיה לברכה ולחיים חיים של ברכה חיים של פרנסה אבל שיהיו כל אלה רק ברכה הוא באופן חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים אז הכל הוא ברכה אריכת ימים ופרנסה טובה לולא אהבת התורה אינו ברכה רק בזה אופן אנו מבקשים שגם המקום יתברך על ידינו באהבת תורה ויראת שמים ושיש עוד הפעם חיים שימלא ה' כל משאלות לבנו היינו כל משאלות לבנו אשר אנו כבר היינו פורעים פה ברכה וחיים ארוכים ופרנסה וימלא ה' כל משאלות לבנו לטובה דייקא רק לטובה לטוב אמיתי ואושר נצחי והרמת קרן כבודו שעל ידי זה נזכה כולנו לטוב הצפון לצדיקים לחיי עולם הבא. וזה היא לטובה לטוב האמיתי והבין. ודרשתי נוטריקון **לטובה** ר"ת לעשו"ת טו"ב ויש"ר בעיני"י ה' היינו כל בקשתינו הוא רק לטובה שיהיה בנו כח ל"ט"ו"ב"ה לעשו"ת טו"ב ויש"ר בעיני"י ה' וכן יתן ה' זאת ישים אל לבנו לבקש טוב העולם הזה למען כבודו להיות כל איש ואיש שורר בביתו ה' בלב טהור וקדוש בתורה ויראה מלא וגדוש לעבדו באמת ובלבב שלם ונזכה ליום שכולו טוב ומנוחה לחיי עולמים:

דף י"ז ר' יוחנן כי הוה מסיים וכו' וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב. ונראה לבאר ע"פ גמרא בבא בתרא קט"ז דרש רבי פנחס בן חמא מאי דכתיב והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה וכו' דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה. והנה כפי הנ"ל יש בשעת פטירת אדם שני שמות לומר על פטירתו או שיש לומר שכיבה והוא מעלה גדולה או לומר מיתה מי שהניח בן כמותו עליו נאמר שכיבה אבל מי שלא הניח בן כמותו עליו נאמר מיתה הנה זה שאמר אשרי מי שנפטר בשם טוב היינו בשעה שנעדר מן העול' יקרא פטירתו בשם טוב היינו שיאמר עליו שכיבה וזה פרושו זה שאומר עליו שכיבה נפטר בשם טוב ובודאי טוב הוא מאחר שהניח בן כמותו בתורה ויראה והבין. אם אומר שכיבה אז לא מת אלא חי וכאלו אינו מת.

והנה ביותר לבאר נראה דהן אמת יש לומר אף מי שהניח תלמיד כמותו ג"כ שייך עליו לומר שכיבה ולא מיתה ועיי' בספר בכורי אביב שכתב ואפילו בתלמיד מצינו בפרש"י פרשה וילך בפסוק כי ידעתי אחרי מותי שכ"ז שיהושע קיים כאלו משה חי יעי"ש פרשת ויחי:

והנה יש לומר ר' יוחנן כיון לזה שנקט אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה כוונתו שעמל בתורה שלמד עם אחרים והעמיד תלמיד כמותו על זה כמי שייך לומר שנפטר בשם טוב. בלשון שכיבה כהנ"ל ודו"ק.

ועיין שם גמרא ב"ב ר' יוחנן לשיטתו שיבר תלמיד שהניח טוב אבל לדידי צריך עיון רש"י הזה פ' וילך שכל זמן שיהושע קיים כאלו משה חי א"כ קשה לי למה קאמר בקרא וימת שם משה עבד ה' וכי שייך לומר על משה מיתה הו"ל לומר שכיבה אם אמת אם גם הניח תלמיד כמותו לא שייך מיתה א"כ למה נאמר במשה מיתה. ומה שנראה לע"ד כי במשה ע"כ לא שייך תלמיד כמוהו או בן כמותו. מאחר שהקב"ה העיד עליו ולא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וא"כ ע"כ לא יוכל להיות כמותו דלא קם נביא עוד בישראל כמשה וע"כ צריך לומר עליו מיתה כי אין כמוהו יוכל להיות:

ורש"י שמפרש שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו אין הפירוש שהניח תלמיד כמוהו לא מיקרי מת דא"כ הו"ל לרש"י לפרש כפשוטא מכאן שכל מי שהניח תלמיד כמוהו לא מיקרי מת. אבל זה ע"כ לא שייך פה דע"כ לא יוכל להיות כמוהו דלא קם נביא עוד וכו'. וע"כ הפירוש ברש"י בכונה אחרת שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו. כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאלו הוא חי דייקא למשה נראה. משה חושב כן כאלו הוא חי אבל רק למשה נראה כן אבל באמת לא היה כן מאחר דלא יוכל להיות כמוהו ושפיר משה רק אמר כי ידעתי אחרי מותי מפני שמשה נראה לו כאלו חי כל זמן שיהושע חי: וזה כונת רש"י שכתוב שנראה למשה והבין. דלכאורה שפת יתר הוא ברש"י דהו"ל לרש"י רק לומר כל זמן שיהושע חי משה לא מת ולמה אמר רש"י שנראה למשה כאלו הוא חי ולהנ"ל מדוקדק היטב שרק למשה נראה כן ובפרט ואיש משה עניו גדול היה א"כ בדעתו בודאי שיהושע הוא תלמיד כמותו והבין:

ובאלה שמעתי מפי אאמ"ו הרב הגאון הקדוש מו"ה מאיר זלוק"ל מדרש רבה בפרשת וזאת הברכה בשעה שהגיע ימי משה לפטור מן העולם אמר לו הקב"ה הן קרבו ימיך וכונת המדרש לסוף הן קרבו ימיך למות באמת במדרש רבה רק הובא הן קרבו ימיך. ואולי היה לפני אאמ"ו הגאון זצ"ל מדרש אחר שכתב כן להדיא. אמר לפניו רבש"ע אחרי כל יגיעי אתה אמרת הן קרבו ימיך למות לא אמות כי אחיה ואספר מעשה יה א"ל אי אתה יוכל כי זה כל אדם אמר משה דבר אחד אני מבקש לפני מותי שאבקע כל שערי השמים ויראו שאין זולתך. אמר הקב"ה אתה אמרת אין עוד אף אני אומר ולא קם עוד נביא בישראל כמשה וביאר אאמ"ו דרך המדרש על סוף כמו שכתוב הן קרבו ימיך למות או שהיה לפניו מדרש כתוב כן. וביאר על הקדמה הנ"ל כל מי שהניח בן כמותו או תלמיד כמותו לא שייך בו מיתה וזה כשהגיע ימי משה לפטור מן העולם דייקא רק פטירה מן העולם ולא מיתה כי משה חושב שהניח תלמיד כמותו אמר הקב"ה הן קרבו ימיך למות דייקא בלשון מיתה אמר משה אחרי כל היגיעות שהייתי יגע בתלמידים לעמוד ובפרט ביהושע אתה אמרת הן קרבו ימיך למות בשם מיתה הלא בי לא שייך מיתה ובפרט הן קרבו ימיך עכשיו בודאי לא מאחר שיהושע קיים אמר הקב"ה אין אתה יוכל אתה לא יכלת להעמיד תלמיד כמותך כי זה כל אדם בכל אדם שייך שהניח תלמיד או בן כמותו אבל בך לא שייך ויבואר אחר זה. אמר משה דבר אחד אני מבקש לפני מותי תמורת מותי שלא יאמר בי מיתה אם

עדיין

עדיין לא למדתי כל דרכי אילך ואבקע כל שערי השמים וילמדו להכירך כי אין זולתך : אמר הקב"ה אתה אמרת אין עוד אף אני אומר ולא קם כביא עוד בישראל וא"כ כיון דלא קם כביא עוד ע"כ לריך לומר בך מיתה תלמיד כמותך לא יוכל להיות יבואר ברוחב גם סידור התורה שם וקלרתי וחן לנשמתו הטהורה ויזכר לטוב לעולמי':

גמרא מרגלא בפומא דרבנן וכו' . ובארתי עושה פרקמטי' לת"ח או מחזיק לומדי התורה גם כן בריה חשוב הייכו אני בריה וגם חברי בריה מפני שהוא המחזיק אני מלאכתי בעיר לישב על התורה דייקא מפני שהוא מלאכתו בשדה ומחזיק אותי כשם שהוא איכו מתגדר במלאכתי שלא יוכל להתפאר בלימוד התורה כך אני איני מתגדר במלאכתו דהוא זוכה וההכה מיגיע כפו ומהכה תלמידי חכמים ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט דייקא אעפ"כ מילותי טובים שאני אלמוד תורה ממדות שמחזיק שהוא רק מיעוט כגדי אחד המרבה וא' הממעיט אך יכוין לבו לשמים דייקא כיון שהוא מתכון להחזיק התורה שכרו הרבה מאוד והבן :

עוד ביותר יש לומר על דרך גמרא זקני ת"ח דעתן מתישבת וזקני ע"ה כל זמן שמזקינין דעתן מטפשת וא"כ אני מרבה כל זמן שאני חי דעתי ביותר מתישבת עלי והוא ממעיט דעתי מטפשת זה איכו גם במחזיק ת"ת ומכוין לשם שמים גם דעתו מתישבת ואיכו כזקני ע"ה והבן :

עוד יש לומר אחד המרבה וכו' ע"פ גמרא פסחים דף כ' ע"ב רבא רמי כתיב כי גדול עד שמים חסדך כו' הא כילד כאן בעושין שלא לשמה כו' וע"ש תוס' מי שאיכו מכוין לשום רעה הוי עד השמים אבל מי שמכון לקנטר הוי למטה מן השמים וזה שאמר פה אך שיכוון לבו לשמים דהייכו לכל הפחות לא לקנטר דהוי עד השמים והבן :

תוס' ד"ה העושה שלא לשמה וא"ת וכו' וי"ל דהכא מיירי לקנטר חבירו ולע"ד כראה לתרץ קושית התוס' דיש לומר לעולם יעסוק קאי על לימוד התורה והמלות היאך לעשות זה יוכל להיות שלא לשמה אבל עכ"פ בא לשמה אם יעשה המלוה ידע היאך לעשות אבל אם בא לעשות המלוה ועושה ג"כ שלא לשמה זה כח לו שלא כברא וזה הכוכה כל העושה שלא לשמה דייקא העשיה הוא שלא לשמה מוטב שלא כברא אבל אם למד רק שלא לשמה אז עוד בא לשמה בעשית המלות והבן :

ולפ"ז הגירסא פה כעלה בברכות שכתוב כל העושה שלא לשמה אבל לא העוסק אבל גרס' תוס' בפסחים להכ"ל לא כעלה לתרץ כאלה ובזה מאוד כיאה פה גרסת הספרים שגרסי' תמורת לעושים לא כאמר גרסי' ללומדים לא כאמר ולהכ"ל היטב הגירס' כי לומד יוכל להיות שלא לשמה ורק ע"י לימוד יבוא לידי המלוה גופא בעשיה לשמה אבל העשיה לריך להיות לשמה ודוק.

ובפשיטות היה לתוס' להקשות הא פה רבא ורבא סבר מלות אין לריכת כוכה ואיך שייך שמוטב שלא כברא אבל ע"כ לריך לומר כמו שתירץ תוס' לעיל ברכות דף י"ב בד"ה לאתויי כתמא שמפרש כוכה להיפך אסיר ואפשר זה הכוכה כל העושה שלא לשמה שמתכוין להדיא שלא לשם מלוה אלא לשם דבר הוי כוכה להיפך זה מוטב שלא כברא אבל העוסק בתורה אף שלא לשם שמים רק לא כתכון להיפך טוב שעי"ז בא לשמה והבן .

עוד הפעם תרלתי קושית התוס' ובארתי מאמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ע"פ שראיתי בספר כתב סופר בהקדמה שמבאר אמרי חכמיכו ז"ל וז"ל אמרו חז"ל אל יאמר אדם אלמוד כדי שאקרא רב כדי שיקראוני רבי אלמוד ואהיה זקן ויושב בישיבה אלא הוי לומד לשמה וסוף הכבוד לבא :

וכתב ח"ל והכה על לימוד תורה שלא לשמה שמתכוין רק להכאת גופו הייכו קרדום לחתוך פה לפרכס עלמו או להרבות כבודו על זה וכיולא בזה כבר אמר רבא כל הלומד תורה שלא לשמה כוח לו שלא כברא אבל יוכל להיות כי מכון לעיקר המלוה ללמוד ולמד לאחרים אך אמר לו הילר כי לא יתאספו אליו תלמידים ממרחקים ולא יקבלו ולא יבואו יחדו לשמוע בלומדים אם לא יפרסם תחילה שמו ברבים ויקרא רב או חכם ואז יאספו אליו רבים לשמוע דבר ה' מפיו וכו' וכדי להשיג זה יתכוון לעשות השתדלות והתפעלות לפרסם שמו ועי"כ יבא להיות זקן ויושב בישיבה להרבין תורה ברבים אמכם כן מעשה הילר שיוונד על ימיכו גם זה לשמה וזאת כוונת המאמר אל יאמר אלמוד כדי שאקרא רב ורבי וכוכתו בזה לא לכבוד עלמו לרדוף ולהשיג הכבוד המדומה רק אלמוד כדי שאהיה לבסוף זקן ויושב בישיבה כדי לזכות רבים וכו' אלא הוי לומד לשמה לא תחשוב גם מחשבות אלה אלא וסוף הכבוד לבא הייכו הסוף התכלית מדבר הזה מעלמו יבא ודבריו חן חן :

ולע"ד כראה הא חלוקא לחלק פה רב אמר לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה וכוכתו שלא לשמה כדי שיקרא רב או רבי אבל מתוך שלא לשמה בא לשמה לכן ביקש שיקרא רב כדי שיתקבלו אליו רבים לשמוע מתכו תורה והלכה והייכו פרושו לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה דייקא ככה יעסוק שלא לשמה מיד בכוכתו שמתוך שלא לשמה בא לשמה וקאי על זה שלומד הוא לומד ככה שלא לשמה שמתוך זה שלא לשמה יבא לשמה זה הוא מבקש ולכן מבקש שיקראו רבי שיבא עי"ז לשמה להיות תופס ישיבה ולומד לאחריכא וזה רשאי בה"ג סוף כל סוף כוונתו לשם שמים להרבין תורה אבל כל הלומד תורה שלא לשמה לגמרי ולא כוכתו שעי"כ יבוא לשמה אלא קרדום לחתוך בה או רק להגדיל כבודו בה"ג כח לו שלא כבראת כלל והבן. ומתורץ קושית התוס' לככון :

עוד כראה לבאר הגמרא כל העושה שלא לשמה וכו' כי ידוע לכל איש ישראל שלימות שקוכה לו היא חלק העבודה במעשה המלות בפועל ידים ממש מעשה לה' כגון להכיח תפילין וכדומה אבל יש דעה כוזבת הוגה אומרים ראוהו וכן תמהו מה מרויח הקב"ה בפעולת ידיכו ובכל כחיכו כי כעבוד העיקר והתכלית הוא המחשבה טהורה לב מיושב וזוכר בה' ובלבו שלם עם ה' אבל מעשה המלות המה למותר ובאלה לא חפץ רם על רמים בפעולת בשר ודם היה כלא היה אבל הוא דעה כוזבת אשר פיהם דבר שוא וימיכם ימין שקר כרפים הם כרפים הם עבד' בהפקיר' כיא' לי לא רלו לקבלו עליהם עול העבודה לכן בעלילה באו והעיקר אלליכו הקב"ה חפץ במעשה ידיכו להיות עובדים ה' בכל כחיכו ובכל פעולת ידיכו . וזה מעשה הקרבן אשר הקב"ה ליוה להקריב במעשה ידיכו בפעולת הכהן וסמיכת יד בעלים ובזה יעלה ריח כיחוח לפני ה' ובארתי בזה פסוקי התורה פרשת שמיני וירד אהרן מעשות החטאת וישא אהרן ידיו אל העם ויברכם דייקא לאחר שירד מעשות הייכו העשיה שהוא העיקר וישא אהרן את ידיו אל שמים להראות ידיו הידים העיקר לעשות בפועל ממש המלות בידים ויברכם בזה הוא ברכה עליהם וזה שפירש רש"י יהי רלון שתשרה שכינה במעשה ידיכם הייכו שתעשה המלוה בפועל ידים ממש ולא רק בכוכה ובזה תשרה השכינה ולא כדיעה כוזבת שה' לא רוצה את אלה ולא חפץ באלה אלא דייקא אדרבא שתשרה השכינה במעשה ידיכם והבן :

ולדעתי יפה במה שאמרו חכמיכו מלות אין לריכות כוונה הייכו למען לבטל ולעקור מחשבות הכוזבת האומרים המחשבה הוא העיקר ורולים לעקור פעולת

פעולת ידים במצות חכמינו אמרו מתנגד לזה להכות על מלחם ואמרו מצות אין צריכות כוונה שלא תליא בכוונה כלל כי אם רק במעשה ומעשה הוא העיקר והמה מתירא אם אמרו דמצות צריכה כוונה יעלה דעת כתנה בחוזק ויטעה השומעים ויאמרו אכן כן הוא כיון דצריך כוונה שכוונה הוא העיקר ולא צריך כלל המעשה ורק במחשבה שני לכן יפה שאמרו דלא בעי כוונה כלל למען לרומם המעשה שעיקר אלליכו עשיות המצוה בידים ממש אף בלא כוונה יעלה לרצון והבן . ועיין בישועת יעקב סוף הלכות ציצית בענין הזה דבר אגדה וגם בתפילין של יד שהוא המעשה ותפילין של ראש הוא המחשבה . ויעיין בספר זכרון טוב שאמר גם על מאמר שהקדים תפילין של יד לשל ראש כי צריך להקדים תפילין של יד המעשיה והוא כבר קדם בזה החקירה הישועת יעקב עיי' :

ובזה נראה לי לומר לדרוש השכל מאמר הגמרא פה כל העושה שלא לשמה נח לו שלא נברא הייני באמת הוא עושה המצוה בידים ממש רק חושב שלא לצורך הוא וה' לא חפץ כלל במעשיה ודי במחשבה אף שהוא עושה המצוה בפועל יד ממש אבל שלא לשמה המעשיה כי חושב ללא צורך הוא לזה נח לו שלא נברא כי פה עולם המעשיה הוא יגיע כפיך כי תאכל הייני מה שיגעת בכפיך אז אשריך וטוב לך הייני במעשיה בידים ממש ובזה יעלה ריח ניחוח לה' והבן :

ומה שצריך לי עיון גם על גמרא פסחים רבא רמי כתיב וגם לעיל מיני' קאמר רבא הכי נשי דמחיזא אע"ג דלא עבדן עבידתי' במעלי' דשבתי' משום מפקרותא הוא דהא כל יומא נמי לא עבדן אפי' הכי שפל ונשכר קרינן להו ורבא רמי כתיב והביא ראיה מרב יהודה אמר רב ולמה לרבא הרבה ראיות הלא רבא לומד מצות אין צריכות כוונה בודאי שפל ונשכר קרינן להכי נשי דעכ"פ מצוה קא עביד . ובארתי פה כוונת רבא כל העושה שלא לשמה כי מבואר גמרא ב"ש וב"ה נמנו וגמרו טוב שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ופירש מהרש"א בחדושי אגדה דהלאוין יתירות על המצות עשה אמנם כן השיבו כי מחשבה טובה מצרף הקב"ה למעשה הרי יש כפל במצות עשה כי יש כוונה ועשיה ומחשבה רעה אינו הקב"ה מצרפו למעשה אמנם כל זה אם עושה לשמה ובכוונה אז יש שכר מחשבה נמי אבל אם עושים שלא לשמה אז רק שכר המעשיה והוי הלאוין מרובים ומוטב שלא נברא ועיין באור חדש מס' קדושין סוף פרק הראשון כי כוונתי לדעתו בעה"י :

עולמך תראה בחייך רש"י ד"ה כל צרכיך תמצא כוונת רש"י תמצא בלי סיוע אחרינא הייני תראה בחייך ע"ד שונא מתנות יחיה ומי שצריך ליקח מאחרינא חייו אינו נקרא חיים וזה שמפרש רש"י כל צרכיך תמצא בלי סיוע אחרינא ואז שפיר עולמך תראה בחייך שפיר חייך חיי יחיה ולזה אמר אז ואחריתך לחיי עולם הבא דייקא כיון שאתה תמצא כל צרכיך בעולם הזה א"כ צריך לפחוד דמנכה לו מזכיותיו בעולם הבא ע"ז אמר ואחריתך לחיי עולם הבא לבלתי לנכות אלא גם עולם הבא יהי' בשלום ואמר אז ותקותך לדור דורים : ותקותך לדור דורים. בארתי הכוונה ע"ד שבארתי בדרוש ז' אדר מדרש רבה פמ"ג שמות על הפסוק זכור לאברהם וכו' הה"ד יד ליד לא ינקה רעה א"ר פנחס הכהן בן חמא אם עשית מצוה אל תבקש מתן שכרה מיד ליד למה שלא תנקה שאין אתה מתנקה מעונותיך ורשע אתה מיקרי שלא בקשת להנחיל לבניך כלום שאלו ביקש אברהם וכו' מתן שכרו של המצות היאך זרע צדיקים נמלט היאך היה מזכיר זכור לאברהם ליצחק ולישראל מיד רחמם ה' הה"ד יד ליד לא ינקה רע וזרע צדיקים נמלט:

ובארתי ע"פ ששמעתי מאאמ"ו הגאון הקדוש קדוש יאמר לו מוה' מאיר זצוק"ל פסוקי תורה והיה אם שמוע תשמעו וכו' אשר אנכי מצוה אתכם היום וכו' ונתתי מטר וכו' השמרו לכם פן יפתה לבבכם וכו' ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ופירש אאמ"ו כי לפי הראוי הקב"ה בל יעבור לפעולת שכר וביומו יתן שכרו לקיים ולשלם מיד לעושי המצוה שכר מצוה : אך מחמת שני טעמים השכר הוא לעתיד לבא אם ישלם ה' מיד על המצוה אז ג"כ צריך נמי לשלם מיד אם יעבור עבירה והבן אדם תמיד יותר נוטה לחטוא מלקבץ מצות ויוכל לאבד מהר אם מיד ישלם לכן ימתין הקב"ה בפרעון ואז אם יעשה עבירה יוכל להשיב אל קונו . ועוד שנית למען ישאר גם לבניו מזכיותיו לזרעו ובניו אחריו ואם יתן לו מיד הכל מה שמגיע לו מה יהיה נשאר לזרעו. וזה שכתוב והיה אם שמוע וכו' אז באמת שורת הדין לשלם מיד ונתתי מטר ארצכם בעתו דייקא מיד בעתו אשלם לך יורה ומלקוש ואכלתם וכו' והנה מילת השמרו הוא מלשון המתנה לשמור הדבר כמו ואביו שמר הדבר. וזה שכתוב אח"כ בתורת עצה טובה השמרו לכם ביותר טוב אם ישמרו השכר לכם ולא ישלם מיד כי פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם וכו' ויגבור העבירות וקיים ואבדתם מהרה דייקא מהר יהיה אבידתכם יען שצריך לשלם מיד בעתו לכן ביותר הטוב לשמור השכר אז גם העונש ישמור לשלם ותשובה מכפר והטוב ישמור לעולמים ואז סמך למען ירבו ימיכם וימי בניכם דייקא אז גם ישאר השכר להנחיל לבניכו באריכת ימים על האדמה והבן וחן חן לנפש צדיק הזה :

וזה לע"ד כוונת המדרש הנ"ל יד ליד לא ינקה דייקא אם יהיה התשלומין מיד ליד בהאי עלמא מיד בעשיית המצוה לא ינקה הרעה אך ינקה הרע כי מאחר שמשלם מיד למצוה ג"כ לעבירה מיד ישלם ואיך יהיה פנאי להשיב בתשובה . ואומר ג"כ וזרע צדיקים נמלט דייקא אם לא ישלם מיד אז זרע צדיק נמלט ויוכל להשאיר זכות לבניו אחריו וזה שאמר ר' פנחס אל תבקש מתן שכרה מיד ליד למה שלא תנקה אתה מעונותיך זה טעם הא' ושנית ורשע אתה מיקרי שלא בקשת להנחיל לבניך והבן. וזה שאמר לו פה עולמך תראה בחייך שתמצא כל צרכיך וא"כ אז כיון שהוא יקבל זכותו ומה ישאר אז לבניו אחריו לזה אמר אעפ"כ תהי' תקותך נמי לדור דורים גם לבניך אחריך ואם אתה תקבל השכר בעולם הזה עוד צריך לפחוד שג"כ תקבל על העונש על זה מברך אותו שיהי' צדיק בכל דרכיו לבך יהגה ופיך ידבר חכמות עיניך יאירו במאור תורה ואז ברכה טובה יהיה על כל מדותיך לטובה . פיך ידבר חכמות פירש"י בלשון ברכה היה אומרים וכבר הקשה השל"ה מדוע המתין רש"י עד פה לפרש ככה עיי"ש ולע"ד נראה כי לרש"י קשה כי פסוקי תהלים דוד אמר פי ידבר חכמות והגות לבי תבונות וא"כ לכאורה קשה מדוע היפך הסדר ואמר ראשון והגית ואח"כ פי ידבר והוא מהפך הסדר על זה קאמר רש"י דהוא לא קפיד על לשון קרא אלא בלשון ברכה היה אומרים והיאך שתאמר תאמר :

גמרא ע"ב רשב"ג אדרשב"ג לא קשיא התם בכוונה תליא מילתא ואכן סברי דלא מלי לכוון דעתו וא"כ קשה לי איך שייך לפ"ז לרבנן דאם רצה לקרות ק"ש קורא הא כיון דאמרי אכן סברי דלא מלי לכון וא"כ למה יאמר לרבנן ק"ש וע"כ צריך לומר דרבנן סברי דלא צריך כוונה אבל כבר מוכח לעיל בגמרא הקורא את שמע צריך שיכוון את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר הסכת ושמע ישראל וא"כ ע"כ דבעי כוונה ואיך שייך שיאמר החתן הא אכן סברי דלא מלי מכוון דעתו וע"כ צריך לומר בגברא רבה אעפ"כ יוכל לכוון דעתו מי שנפשו דבקה בה' אעפ"כ יוכל לכוון וכוונת רבנן אם יוכל לכוון ויסור' לא מיקרי דכל אדם קורא וכאשר ביאר תוס' לעיל מתני' לאו מעשה לסתור הוא דקמ"ל

דקמ"ל אם גדול הוא ובטוח שיוכל לכוון יצא ויבטל :

וראיתי בכסף משנה פרק ד' מהלכות ק"ש הלכה ז' שכתב על מה שפסק הרמב"ם שם כל מי שהוא פטור ומ"מ אם רצה להחמיר על עצמו לקרות קורא והוא שתהי' דעתו עליו ומפרש הכסף משנה שהוא משנה סוף פרק הקורא וסייס הגמרא ותירצו בכוכה תליא מילתא ואכן סהדי דלא מלי מכוני וא"כ כשחלק ת"ק עליו היה לומר אכן סהדי דלא מלי לכוון שכבר אפשר שיכון אבל אם הייכו יודעין דלא מלי לכון הוא מודה וראיכו מכסף משנה כמי שמפרש כן דגם לת"ק איכא נוכא דיוכל לכון וכן סובר הרמב"ם דפסק כרשב"ג דיוכל לכון וראיתי שם להראב"ד שתמה על הרמב"ם שכתב אבל אם היה מבוהל איכו רשאי לקרות עד שתתישב דעתו ותמה הראב"ד עת בכך יקרא ויהיה כקורא בתורה ולא יהי' כפורק שם שמים עליו ואין זה דומה לתפלה יעיי"ש :

ולע"ד תמה אקרא על הראב"ד הלא משנה מפורשת היא לא כל הרוצה ליטול את השם יצא ויטול יעיי' ת"ק דסובר זאת או רשב"ג ומדוע לא מתמה הראב"ד על זה המשנה עת בכך יקרא ויהי' כקורא בתורה וע"כ לריך לומר זה המשנה סובר דאעפ"כ עיקרי יהורי' וא"כ גם הרמב"ם סובר אם לא יוכל לכוון דעתו ואעפ"כ אומר עיקרי' כיהורי' אבל יש לומר הראב"ד מתמה בשלמא אם הטעם דמיקרי כיהורא ניחא אבל הרמב"ם אמר מפני שלא יוכל לכוון ע"ז מתמה אבל גם בגמרא אמרו הטעם מפני שלא מלי לכוון דעתו וקשה קושית הראב"ד ומאוד לריך עיון :

סליק חדושי פרק השני . אתה ה' לבדך לבטח תושיבני :
כבודי ומרים ראשי . ואזכה לבאר גם פרק השלישי :

בעה"י זכר לדיק לברכה יהיה פה בספר לזכרון מחדושי אא"ו הרב הגאון אמיתי ומפורסם לדיק יסוד עולם וקדוש עליון קדוש שמו מוה' מאיר פריד מבלאסקווין זלה"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק יב"ק יע"א .
ככתבו וכלשונו הטהור :

בעה"י סוגיא דאין מבטלין איסור לכתחילה בילה דף ד' :

אמר רב מתנא עלים שנשרו מן הדקל לתוך התנור וכו' עד סוף הסוגיא עיין מהר"ש ס"ף שמדקדק למה לא הקשה מיד הא אין מבטלין איסור לכתחילה דהא רב מתנא ג"כ אמר מרבה עליהם וכו' ונראה לפע"ד ליישב ויבואר בזה ג"כ מה שהקשה התוס' מעגול של תרומה ולא רצה לתרץ מלד מקלי קלי כדאיתא ברא"ש ונראה ע"פ מה שמבואר בפ"מ סי' ל"ט שבעלמא איסור בהיפך עלים ,לא שייך מקלי קלי והצ"ה שם ג"כ כסברת הר"ן שי"ל לענין עלמא לא שייך דשיל"מ ולפ"ז יש לומר בלא"ה לא יוכל להקשות על רב מתנא שיש לומר שגם המקשן ידע שי"ל מקלי קלי שאני רק שלא סבר גם לענין דבר שיל"מ מהני סברות מקלי קלי כמבואר בש"ך הארוך בסי' ל"ט וע"כ הקשה שפיר והא קא מהפך באיסורא בשלמא לענין שיהנה אח"כ מעלי המוקלה מוסר לבטל לכתחילה לפי שמקלי קלי אבל לענין מהפך האיסור לא שייך מיקלי קלי כהנ"ל שפיר הקשה והא מהפך באיסורא ותירץ כיון דרובא דהתירא ניכהו וכו' ועיין רש"י ורא"ש שיבטל ברוב וע"כ שגם בהיפוך שלא שייך מקלי קלי מותר לבטל האיסור ושפיר הקשה הא אין מבטלין וכו' ותירץ בדרבנן מותר לבטל אפי' בלא מקלי קלי והקשה אח"כ ולרב אשי דאמר דשיל"מ לא בטיל איך יתבטל דודאי היסק התנור שיהנה מהעלים להחם בו או לאפות דודאי לענין עלמא לא שייך דשיל"מ כהר"ן הנ"ל ותי' הגמרא דשאני הכי דמקלי קלי דהייכו לענין דבר שיל"מ לריך שיהא מקלי קלי אבל לענין עלמא העלים בלבד שלא שייך דשיל"מ מבטלין איסור לכתחילה אפי' בלא מקלי קלי ולפ"ז שפיר הקשה התוס' מעגול של תרומה ולא רצה לתרץ מלד מקלי קלי שהרי אמרינן בהיפוך האיסור בעלמא דלא שייך מקלי קלי כהנ"ל אפ"ה מותר לבטל האיסור וא"כ קשה מעגול של תרומה ע"כ לריכין לתרץ משום דעיקרו מן התורה וקי"ל כי ככון הוא מאוד. וכן מבואר בק"כ על הרא"ש בשמעת' שידעו מסברי' מקלי קלי דאל"כ אסור לבטל איסור בי"ט משום מתקן ומ"ש. אבל באמת הרא"ש סובר אפי' בדרבנן שמבטל איסור לכתחילה הייכו דוקא במקלי קלי . וא"כ קושית הפ"מ הנ"ל במקומה עומד בעלמא לא שייך מקלי קלי ונראה לפע"ד ליישב ועיי' בפ"מ הנ"ל שאמר לפירש הרא"ש ניחא שע"כ דהתירא מהפך לפי שתלינן שלא נגע באיסור אבל באמת רש"י ורי"ף ורא"ש לא סברו כפירוש יש"ש לפי שפירשו על תירוץ הגמרא כיון דרובא דהתירא ניכהו מותר מלד ביטול ברוב וקשה קושית הפ"מ הנ"ל ונראה לתרץ ומיושב ג"כ מה שהקשה ביש"ש וז"ל מלשון הרי"ף ורא"ש משמע שבטל האיסור ומותר להפך אפי' ניכר האיסור ולמה כיהו שמהני זה אע"ג שניכר האיסור הייכו לענין שיוכל להסיקן כאחת אבל לא לטלטל ולזוז אותן ממקומן וכן השכים הב"ח עם היש"ש כמבואר במג"א סי' תק"ד ס"ק ב' כמבואר במחלית השקל שם דהייכו שהוא יוכל להסיק כאחת ואע"ג שמתחילה ניכר האיסור מ"מ כשנשרפה ממכו אז מקלי קלי ואיכו האיסור ניכר אבל מדברי הרי"ף והרא"ש משמע שיוכל להפיך ולזוז בעלי האיסור ואע"ג שניכר מלד ביטול ברוב ומתמה עליהם ועוד מתמה ביש"ש לפי פרושם הוי"ל לשנות הגמרא בקילור שבטל ברוב עוד ה' שה מכ"ל להמקשן והא מהפך באיסורא שהרי כאן כתבטל ברוב וכל האריכות הלשון כיון דרובא דהתירא וכו' שלא ללורך ע"ש גם קשה קושית מהר"ש ס"ף הנ"ל למה לא הקשה מיד הא. אמא"ל וליישב הכל נראה שלכאורה יש להקשות על קושית הגמרא והא קא מהפך וכו' ע"פ מה שמבואר או"ח סי' תק"ח וסי' תקי"ט סעיף ע"ז וכן מבואר תוס' בילה שטלטל מוקלה מותר ללורך י"ט וא"כ מה הקשה הגמרא דהא אפי' ניכר האיסור עתה מ"מ אח"כ כשנהנה ממנו כתבטל ולא ניכר כהנ"ל א"כ ממילא מותר להפך ולזוז עלי האיסור אע"ג שעדיין לא כתבטל מ"מ טלטל מוקלה מותר ללורך י"ט כהנ"ל אבל יש לומר שהגמרא שפיר הקשה שכבר הזכרנו שגם רב מתנא אמר מרבה עליהן משמע שלריך לבטל האיסור ואפ"ה לא קשה עליו מיד הא אין מבטלין איסור כקושית מהר"ש ס"ף שי"ל לפע"ד ע"פ מה שבארתי תירוץ התוס' בפסחים סוגיא דקדרות בפסח דף ל' ד"ה ולשהיני' ואומר ר"י לפי שלריך לשבר הקדרה הוי כדיעבד ולא דמי לקדירה שאיכו בת יומא וכו' ולכאורה למה לא הקשה התוס' בפשיטות מכל האיסור שאסור להוסיף ולבטל אע"ג שיפסיד האיסור והיתר שנתערב בו והרלתי שלכאורה כוונת התוס' ע"פ מה שפסקינן שאם אין כוונתו לבטל מותר לבטל לכתחילה ועיין בסי' ל"ט י"ד ט"ז שקאמר דוקא היכי שאי אפשר בענין אחר ולפ"ז זה פירש התוס' לפי שלריך לשבר הקדירה הוי כדיעבד וכא"א בענין אחר וכה"ג בקדירה שאין כוונתו לבטל מותר לבטל האיסור וע"כ הקשה אח"כ מקדירה שאיכ' בת יומא שנמי אין

כוונתו לבטל וא"א בענין אחר משא"כ משאר איסור והיתר לא יוכל להקשות שפס כוונתו לבטל ובודאי אסור ולפ"ז אזדי קושית שער המלך שהקשה שמתוס' הנ"ל מוכח אע"ג שאין כוונתו לבטל אסור שאם לא כן לא הקשה התוס' ולדברינו הנ"ל באמת זה תירוץ התוס' רק משום שאין כוונתו לבטל לבד לא ניחא לפי שאפשר בענין אחר גהוי ככונתו לבטל וכטורי זהב וע"כ צריכים לומר משום שצריך לשבר ולפ"ז גם הכא לא יוכל להקשות מיד על רב מתנא שא אין מבטלין איסור שבאמת מדייק הר"ן למה נקט לתוך התנור ולפי דברינו י"ל שסברת רב מתנא שמתיר לבטל לפי שאין כוונתו לבטל שצריך להסיק התנור וע"כ נקט לתוך התנור היינו לפי שאז א"א בענין אחר שהכי עלי מוקצה בתוכו ולא יוכל לסלק וע"ז הקשה הגמרא והא מהפך באסורא ואין לומר מלד לורך י"ט מותר כהכ"ל שא י"ל כיון שעכ"פ צריך לטלטל האיסור א"כ מה לי זה שטלטל או שיסלק מתחילה עלי המוקצה מהתנור ולא יבטל האיסור שהרי באמת אסור לבטל האיסור רק משום שא"א כהכ"ל וזה שא"א היינו לפי שלא יוכל לטלטל ולסלק עלי המוקצה ואם בלאו הכי ע"כ צריך לטלטל יעשה מיד ולא צריך לבא לידי ביטול האיסור ועיין ברמ"א שיוכל לסלק שעפר אם יגרום שלא יוכל לאפות וכו' וע"ז תירץ הגמרא כיון דרובא דהתירא ניכהו והיינו כפי' רש"י ורא"ש שבטל ברוב היינו אח"כ כשנכנס מתנו ולא ניכר האיסור יתבטל וע"כ גם עתה כי קא מהפך אע"ג שניכר האיסור בהתירא מהפך היינו שנתיר מהפך עתה עלי מוקצה אע"ג שעדיין לא נתבטלו משום שטלטל מוקצה מותר ללורך י"ט ואין לומר כיון שלריך לטלטל האיסור לסלק מיד עלי המוקצה דנרווית שלא לריך לבא לידי ביטול האיסור ע"כ התרלן סבר שמותר לבטל האיסור ואין כאן איסור כלל ואע"ג שכוונתו לבטל ואפשר בענין אחר מותר וע"כ שפיר הקשה הגמרא הא אין מבטלין איסור ותירץ מדרבנן מותר לבטל וכו' ולרב אשי וכו' מקלי קלי אסורא ולפ"ז בטלטל מוקצה בהיפך האיסור לא מלד ביטול מותר רק שמותר משום לורך י"ט ואע"ג שלא שייך מקלי קלי בטלטל מותר מלד לורך י"ט ומתורץ קושית פ"מ וכל קושית יש"ש הנ"ל ולריך לומר למסקנא שאמרינן שמותר לבטל האיסור אע"ג שאפשר בענין אחר כקט לתוך התנור כמבואר בהר"ן שסבר היה שם עלים. והרא"ש שהעלה מה שמבטלין איסור היינו דוקא במקלי קלי לפי שאמרינן הכא דשיל"מ שמותר לבטל אפי' לכתחילה משום שמקלי קלי ה"ה בכל אסורין שמבטלין לכתחילה ולא קשה מעגול של תרומה וכמבואר במהרש"א אבל במה שמותר להפך בעלי האיסור אינו ראיה כלל שזה מותר מלד לורך י"ט ומה שפירש ברא"ש כיון דרובא דהתירא ניכהו בטל ברוב היינו שאח"כ יוכל לחכות מעלי מוקצה לפי שאז לא ניכר ויתבטל וכהכ"ל מותר מעילא להפך עתה אפי' ניכר העלים מלד לורך י"ט כהכ"ל ודוק היטב מאוד. ויעיין מהר"ם שי"ף שרלה לתרץ קושיתי משום זה תה גורם והקשה בפ"מ הא עכ"פ לכתחילה אסור ולדרכינו הנ"ל מתורץ לפי שנקט תוך התנור הוי כדיעבד וכל דברינו הנ"ל לשיטת האומרים שמוקצה אסור בהנאה וכן גם המג"א להלכה אומר כן ורוב הפוסקים :

באופן אחר יש ליישב קושית יש"ש הנ"ל לפירש"י והרא"ש מלד ביטול ברוב הו"ל קשה שביטל ברוב ועוד מה הקשה המקשן וכי לא ידע שבטל ברוב ומתורץ בזה קושית פ"מ הנ"ל שבטלטול לא שייך מקלי קלי ונראה ע"פ שמבואר בי"ד סי' ק"ע דיבש ביבש חד בתרי בטל ומותר לאכלן כל אחת בפני עצמו - אבל לא שלשתן יחד ויש מי שאוסר באדם אחד לאכול אפי' זה אחר זה וכו' וזה שיטת הרשב"א שלא סבר שאיסור נהפך להיות היתר רק עדיין שאיסור בתוכם אלא גזירת הכתוב שאזלינן בתר רובא בכל אחד שאכל אמרינן זה מן הרוב

וי"ל שזה מדאורייתא לרשב"א שלא יוכל לאכול ביחד ואף שנפ"מ בספר הערוגה ובסי' ק"ט ס"ק א' בע"ז אמר שגם לרשב"א מדרבנן הוא ומן התורה מותר לאכול בבת אחת אבל כל ראיתו לפי שבלא במינו כ"ע מודי' דמש"ת ברובא שגי' אף שאוכל האיסור והיתר ביחד . ולפע"ד אין ראיה משם בכלל דשאני לא בלא אדרבה כיון שנבלל ונאבד כאבד האיסור . ואין כאן איסור כלל משא"כ יבש ביבש האיסור ניכר במקומו' וכמבואר בסי' כפ"ט בי"ד ס"ק א' בש"ך שהביא בשם עט"ז שכתב ת"ל ולא דמי לבשר וחלב דהתם הטעם הבשר או החלב מתפשט ונתערב בכולו ואין כאן מקום מיוחד לאיסור והוי כאילו כאבד מן העולם אבל הכא שהאיסור יש לו מציאות במקומו וכו' ועיין שם נמה שהקשה הש"ך שם עליו כיסב לקמן בעה"י וכן מבואר בתוס' בכורות דף כ"ג ד"ה כבילה בטלה וכו' וא"ת מ"ש דלענין טומאה לא מהני ביטול ברוב דקיף סוף הרי נושא כזית כבילה וי"ל דלענין אכילה כל מה שהוא שכככם בבית הבליעה קמא קמא בטל:

היוצא מזה שי"ל לרשב"א שאני רוב בלא בלא כאילו כאבד האיסור משא"כ יבש ביבש אסור מן התורה לאכול בבת אחת ולפ"ז יש לומר זה קושית הגמרא והא מהפך באיסורא שהמקשן סבר כיון דנופל המרדה ומזיז עלי המוקצה לא ימלט שמזיז בבת כולם וסבר המקשן בה"ג לא שייך ביטול ברוב שעכ"פ בודאי טלטל האיסור ג"כ והוי כיבש ביבש שאכל בבת אחת אדם אחד וע"ז תירץ הגמרא כיון דרובא דהתירא כי קא מהפך בהתירא ופירש"י ורא"ש שבטל ברוב והיינו הרא"ש לשיטתו שפסק האיסור נהפך להיות היתר שהרי באמת הרא"ש בחולין הביא ראיה על זה וי"ל הכא המקשן עכ"פ לא סבר כן רק התרלן מחדש לו זה ורשב"א לשיטתו שפסק גם למסקנא שלא אמרינן האיסור נהפך להיות היתר כהכ"ל באמת פי' במס' שבת תירץ הגמרא בהתירא קא מהפך לא משום ביטול אלא משום טלטול כלאחר יד ולפ"ז מסתלק כל קושית יש של שלמה הנ"ל ודוק .

ולפ"ז יש ליישב קושית פ"מ הנ"ל ויש מקום בזה לקיים דברי נקודת הכסף שהביא במנחת יעקב כלל וסי' פ"ה שתירץ לקיים סתירת הש"ע שהביא הש"ך בסי' ל"ט שאני התם שהוקלה למלותם ולא קשה מעלים שנשרו שעלי מוקצה דאורייתא והוא פלא כאשר הקשה במ"י שהרי פסקינן מוקצה דרבנן ובפרט שרי במקומם שם אמרינן שנ"מ דאורייתא אבל דרבנן מבטלין וכו'. ונראה לפע"ד שמבואר בש"ע סי' הנ"ל שיבש ביבש אם חד בתרי בטל רק כשיבטל וכתן טעם ביחד לריך ששים לפי שמין בשאינו אינו כה"ג לריך ששים אבל מותר להוסיף יבש ביבש שכתבטל חד בתרי עד ששים כדי שיוכל להתבטל ולפ"ז יש לומר שמסרים מרוטנבורג שהביא הש"ך שם סבר שמה שאמר רב מתנא איירי שכבר שם הרוב עלים וכמבואר בהר"ן שהיה שם עלים מתחילה עכ"פ וחד בתרי בטל במין במינו אלא שאם אח"כ יסיק אותם ונעשה משנה עלים עכ"פ מרגיש הטעם וזה מין בשאינו מינו אסור הא מין במינו עכ"פ לכתחילה יוכל להוסיף עד ששים ולהסיק יחד שאם יש ששים אפי' מין בשאינו מינו מותר וכה"ג מותר להוסיף ולבטל לכתחילה כהכ"ל וע"ז הקשה הגמרא הא מהפך והיינו כהנ"ל שבה"א אמרינן שלטלטל כל העלים וכה"ג לא שייך ביטול בשלמא מה שנכנס אח"כ אע"ג שהוא כולה יחד מ"מ כבר אמרינן שנטעם ובלא בלא הוי כאילו כאבד האיסור משא"כ יבש ביבש וע"ז תירץ הגמרא שגם בזה האיסור נהפך להיות היתר ומותר לטלטל וא"כ בטל ומותר להוסיף אח"כ וע"ז הקשה הגמרא הא אין מבטלין איסור לכתחילה היינו שהמקשן לא ידע עדיין שכה"ג יבש ביבש שבטל חד בתרי שיוכל להוסיף ולבטל ולבשלם אח"כ וכ"ל מה שלא הקשה מיד הא אין מבטלין וכו' לפי שעדיפא הקשה שביטול לא מועיל וזה

רק תירוץ הגמרא. שפיר שבדיעבד מועיל הביטול שהאיסור נהפך להיות היתר. רק הקשה לכתחילה עכ״פ אין מבטלין שיוכל להכות אח״כ מכולם ביחד ועי״ז תירץ הגמרא בדרבנן מבטלין. היינו לפי שאפי׳ בלא מין במינו שצריך ששים אין אלא מדרבנן דגזרינן אטו שלא במינו. ועי״כ שכל זה מדרבנן לכל הפחות אם הוא רוב יוכל לבטל לכתחילה (ואף שמשמע שם מהר״ן שעי״כ מותר כה״ג יבש ביבש להוסיף לפי שכל האחד היתר י״ל שמהר״ם הנ״ל סבר שהטעם לפי שהוא מדרבנן לפי שזה שכל האחד היתר אינו טעם גרוע להתיר. עבור זה כמבואר בפ״ת סי׳ קי״ט ס״ק ג׳ שבמליחה לא אמרינן כן. ועיין בפ״ת בפתיחה להלכות מליחה ד״ה ויש לחקור):

ולפ״ז יש לומר אע״ג שעלי מוקצה דאורייתא מ״מ מה שאמר שם בדרבנן מבטלין היינו לפי שזה שצריך שמך מין במינו דרבנן ולפ״ז לא קשה כמו מה שהקשה על תירץ תוס׳ שהקשה מעגול של תרומה ותירץ לפי שעיקרו דרבנן והקשה הא אדרבא לעיל מבואר בתוס׳ שאלי מוקצה כעין דאורייתא. ולהנ״ל ניחא במוקצה גופי׳ באמת לא מקילין ולפ״ז לא קשה על נקודת הכסף הנ״ל שי״ל עלי מוקצה דאורייתא והגמרא הנ״ל ניחא ליה שמה שאמר מדרבנן מבטלין לא קאי לפי הטעם שמוקצה דרבנן רק שכל שצריך ביטול דרבנן כהנ״ל ומפוסקים שפסקינן שמוקצה מדרבנן ג״כ לא קשה שבאמת לדידן שפסקינן שמוקצה דרבנן י״ל שאני התם שהוקצה למצותו ע״כ חמור שעי״כ מקרי מוקצה כה״ג דאורייתא וכגון בעלי הסוכה וכה״ג שהוא לסכך שמן התורה אסור וכמבואר בש״ע וע״כ אף שחנוכה דרבנן מ״מ מחמירין במוקצה לפי שבדאורייתא אסור מן התורה משא״כ בעלים שנשרו מן הדקל כה״ג לדידן כל המוקצה דרבנן רק הש״ך הקשה א״כ הו״ל למהר״ם הנ״ל לתרץ שאני עלים שנשרו לפי שאין הוקצה למצותו וי״ל עכ״פ שהמהר״ם סבר שמוקצה דאורייתא. ויותר יש לומר שגם המהר״ם מודה שמוקצה דרבנן רק שם קאי על רב מתנא אמר רב ורב לשיטתו סובר מוקצה דאורייתא. ועיי׳ מס׳ ביצה דף ב׳ רש״י בד״ה רבה לטעמי׳ דמוקצה דאורייתא מהאי קרא ובערובין דף ל׳ ע״ב גמרא רב אמר נולדה בזה אסורה בזה אמר רב התם משום הכנה דתניא והיה ביום וא״כ לרש״י הנ״ל לרב דיליף מהאי קרא ע״כ סבר כמי שמוקצה דאורייתא. ועי״כ הקשה מהר״ם הנ״ל מעלים שנשרו. היינו שבגמרא אמרינן בכה״ג שבטל הוקצה למצותו אפי׳ אם מוקצה דאורייתא ועי״כ צריך לתרץ משום מקלי קלי אבל לפי מה שפסקינן מוקצה דרבנן לא צריך לזה גם למהר״ם הנ״ל ואתי שפיר דברי נקודת הכסף הנ״ל ויש לומר יותר לקיים תירוץ נקודת הכסף הנ״ל ולא צריך לומר שמוקצה דאורייתא רק ע״פ סברת התוס׳ ישנים הנ״ל שמוקצה כעין דאורייתא וחמירא. ושפיר הקשה מחנוכה אע״ג שהוקצה למצוה מ״מ חנוכה דרבנן וקשה מ״ש מעלים שנשרו שמוקצה כעין דאורייתא ועי״כ תירץ דמיקלי קלי ולפ״ז יש לומר שלאו דוקא מה שאמר שמוקצה דאורייתא אלא כעין דאורייתא ולכל הפחות אף שכוונתו דאורייתא מדהביא ראיה מפסחים מ״מ לדידן יש לקיים תירוץ נקודת הכסף הנ״ל בזה הסברא שאמרינן מוקצה כעין דאורייתא ודוק:

ולפ״ז לא קשה קושית פ״ת הנ״ל שבטלטול איך שייך ביטול הא הוי דבר שיל״מ ושם לא שייך מקלי קלי שי״ל ע״פ דברינו הנ״ל שאיירי רב מתנא שהיה כבר רוב עלים בתנור ובטל ברוב כשאר יבש ביבש וא״כ אף דשיל״מ הא כבר מבואר בש״ע בשם המרדכי שאם כשבא מיד בתערובת אפי׳ דבר שיל״מ כמי בטל ומותר לטלטל רק שצריך אז להוסיף לפי שאח״כ כשנהנה לא יהיה יבש ביבש ובמין בשאינו מינו כה״ג צריך ס׳ ודוק היטב. [ועיי׳ תוס׳ בריש פרקין שבת דרב קוצר מוקצה מחמת איסור שאני]:

ומה שנראה לפע״ד ליישב בפשיטות סתירות הש״ע הנ״ל בסי׳ צ״ט שפסק שמותר להוסיף באיסור דרבנן לבטל ובאורח חיים בהלכות חנוכה הביא שאסור ונראה ע״פ מה שמבואר שם באו״ח סי׳ תרע״ג במחצית השקל ס״ק י״ב זה שאין להוסיף וכו׳ וקיים שם וז״ל אולם בגוף הדין שכתב המחבר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו נראה דוקא לבטלו שיהיה מותר כדרך כל האיסור שנתערב ונתבטל אבל מ״מ אפי׳ ליכא ס׳ מ״מ מותר להדליק השמן התערובת וידליק עד שישאר כדי שמן של נר חנוכה דהא בשמן שנשתמש בנר חנוכה אין בו משום ביזוי מצוה כי אם איסורו שמוקצה למצותו ואסור בהנאה. ומבואר לעיל בנתן גוי שמן בנר הדולק מותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר ועיי׳ ולפ״ז יש לומר דהא המחבר סי׳ צ״ט בדרבנן מתיר רק להוסיף אם שכבר נתערב ויש לומר לפי שכבר נתערב עם ההיתר לא צריך שיפסיד גם ההיתר בדרבנן אלא יוסיף ומותר הכל דאל״כ מאי איכפת ליה. אם כבר היה הרוב ולפ״ז הכא בנר חנוכה שלא יפסיד שמן ההיתר בלאו הכי כמבואר במחה״ש הנ״ל אסור להוסיף עליו דהוי כאלו לא נתערב כלל שבלא״ה לא יפסיד תערובת ההיתר משא״כ לעיל סי׳ צ״ט מותר להוסיף עליו אם היה כבר נתערב כדי להציל תערובת ההיתר וממילא גם האיסור אח״כ נתבטל ודוק:

לתרץ מה שהקשה הפ״ח על הריב״ש שהביא ראיה דאין כוונתו לבטל מותר לבטל איסור לכתחילה וראיה מכלי מדין שצוה הקרא להכשיר ולמ״ד אין מבטלין איסור מן התורה הא המים חוזרין ואוסרין וכו׳ ומתמה בפ״ח הא הראב״ד גופי׳ שאמר אין מבטלין איסור מן התורה מודה אם עבר וביטל אפי׳ במזיד שמותר מה״ת וכו׳ (ועיין בספר כנפי יונה סי׳ צ״ט) ונראה לפע״ד שכוונת הריב״ש איך צוה הקרא בכלי מדין להכשיר וקשה יורה גדולה איך יכשירו הא מן הסתם משמע כל הכלים מותר בהכשר ובאמת זה הקשה התוס׳ בחולין דף ק׳ ע״ב ד״ה בשקדם ושלק והתוס׳ תירץ שם שמגעילין שנית וכן מבואר כמו ברא״ש שם שכתב כמו שחוזר ומגעיל שנית מעט האיסור הנפלט מן היורה וחוזר ונבלע וגעיל שנית ונתבטל אותו מעט עי״ש. וי״ל הריב״ש לא ניחא לי׳ תירוץ זה שבכלי מדין ביורה גדולה שיגעיל שנית שלא מצינו רמז בתורה שכלי אחד יגעילו שני פעמים ועי״כ תירץ הריב״ש בקיצור שבאמת בכלי מדין אפי׳ יורה גדולה לא צריך לשגעיל שני פעמים אך אותן מעט איסור מים שחוזרין ליורה גדולה בהכשר הראשון לא נאסרו היורה ויוכל להשתמש אח״כ ביורה לפי שאינו אלא מעט וכל מה שישתמש אח״כ ביורה ממילא יתבטל זה מעט האיסור שאין זה מבטל איסור לכתחילה לפי שאין כוונתו לבטל והרי הריב״ש גופי׳ בתשו׳ תשובה סבר זה הדין של הרשב״א כמבואר בסי׳ צ״ט בדבר שדרכו להשתמש בשפע מותר לבטל לכתחילה והיינו בבלוע לפי שבודאי כשנבטל ובודאי יורה גדולה דרכה להשתמש בשפע ושפיר הוכיח הריב״ש שאם אין כוונתו לבטל מותר אבל כל זה הוכחה רק אם אין מבטלין איסור מן התורה אבל אם אין מבטלין איסור דרבנן לא קשה מכלי מדין הנ״ל מיורה גדולה שיש לומר כהנ״ל לפי שאין חוזרין ואוסרין אלא מעט ואותו מיעוט יתבטל אח״כ כשישתמש ביורה ומן התורה מותר לבטל איסור לכתחילה וא״כ יש לומר אע״ג שזה אין סברא לומר שאין כוונתו לבטל מ״מ מותר כהנ״ל ועי״כ הוכיח מסברת הראב״ד שסבר אין מבטלין איסור מה״ת קשה איך יכשיר ע״כ לפי שאין כוונתו לבטל וזה בהר לפע״ד בעזה״י. ועיין בת״ה הארוך בשער הרביעי שג״כ הקשה בכלי מדין איך יורה גדולה יכשיר ותירץ שמים בפליטה כוחם קלוש וחלוש ועיין במשמרת הבית מה שהקשה עליו ולפע״ד יש לומר משהב״ה סבור לפי שהמים כפלטין

שפלטין תחילה האיסור מן היורה ואח״כ ישוב להבליע ביורה ויש לומר להפליט ולהבליע כאחד זה כוחש כחוש וי״ל אע״ג שקלוש כוחש מ״מ משהו מיהו מבליעם ודוגמ׳ בסברא זו עיי׳ בפ״מ סי׳ ק״ח סוף דבריו עיי״ש :

ולפ״ז יש לי לומר הריב״ש הנ״ל ג״כ סבר כהנ״ל ולפ״ז לא צריך לומר לפי שדרכו של יורה להשתמש בשפע שאפי׳ לא ישתמש בשפע אח״כ ביורה מ״מ המים אין מבליען אלא משהו וכל מה שישתמש אח״כ יתבטל אלא לכל הפחות קשה הא אין מבטלין איסור לכתחילה אפי׳ משהו וע״כ לפי שאין כוונתו לבטל ודוק היטב כי הדברים ברורים בעה״י :

ועיין בפ״מ סוף סי׳ ל״ט ד״ה הנה הרשב״א וכו׳ מבואר ג״כ שסברת הרשב״א שבדבר שדרכו להשתמש בשפע שמותר היינו משום שאין כוונתו לבטל ואף מדברי הר״ן בע״ז וסוגית הגמרא בע״ז ל״ג ע״ב משמע שלא סבר כן ברשב״א אבל יש לומר שבאמת גם כל היתר של רשב״א משום שאין כוונתו לבטל וכדסיים הר״ן אח״כ רק בדבר שאין דרכו להשתמש בשפע גזרינן אטו שמא יתן טעם וכן מבואר בפ״מ ודו״ק :

והנה השער המלך הקשה על הר״ן הנ״ל פרק שני דע״ז שאמר בפי׳ אין כוונתו לבטל מותר שסתר עצמו שבפסחים דף ל׳ הקשה הר״ן ג״כ על קושית הגמרא ולשהינו עד אחר הפסח הא אין מבטלין איסור וע״כ שלא סבר אם אין כוונתו לבטל מותר וכן הוכיח שם מתוס׳ דהקשה בפסחים הא אין מבטלין איסור שע״כ אין כוונתו לבטל אסור :

ומה שנראה לע״ד עכשיו להרץ ומתורץ נמי סתירת הר״ן שי״ל למ״ד דבר שאינו מתכוון אסור ג״כ אין כוונתו לבטל אסור שהרי בכלאים שג״כ עיקר האיסור לפי שנהנה כמבואר בחות יאיר אפ״ה אמרינן בגמרא למאן דאמר דבר שאינו מתכוון אסור כה״ג אסור ועיין ריש פרק הגוזל ובדוכתא טובא וכן נמי לא מבעי׳ אם אין מב״א הוא מן התורה ודאי הוי כשאר איסור דאורייתא כיון דבר שאינו מתכוון אסור גם בזה אסרינן ואפי׳ אם א״מ איסור רק דרבנן אעפ״כ עשו כשאר אסורים ולמ״ד דבא״מ אסור גם בזה אסור אפי׳ אין כוונתו לבטל ולפ״ז לא סבר הר״ן בגמרא פסחים הקושיא לרב דלשהיי׳ שפיר הקשה הר״ן הא אין מבטלין איסור ואין לומר הא אין כוונתו לבטל הא רב לשיטתו סובר דבר שאינו מתכוון אסור אבל בע״ז שפיר אמר אם אין מתכוון מותר ואף בכל הוכחת הר״ן שם בע״ז שאם אין כוונתו לבטל דמותר מזה באמרינן שם בגמרא ע״ז הנ״ל מאי ליטול לחובו דנר רב נחמן ב״י אסרה ורב שריה הא באמת ברי״ף גם הגירסא ורבא שרי וכן הר״ן ועיי׳ שם לפ״ז גם תוס׳ שפיר הקשה ודו״ק :

עיין בשער המלך מה שהקשה על הר״ן דהר״ן סתר את עצמו בקדרות בפסח אף שצריך לשבור את הקדירה מ״מ לא מיקרי דיעבד ואסור ובסוגי׳ זה וזה גורם לפי שצריך להון הוה כדיעבד וסותר את עצמו עיי״ש: ונראה לע״ד כד דייקת היטב בלשון ר״ן לא קשה מידי וז״ל הר״ן בפסחים דף ל׳ ואע״ג דלרב אי אפשר שלא לשבור את הקדירה אפ״ה לא הוי כדיעבד וראיה לדבר דאמרינן בפרק כל הבשר האי פנכא דאשתלח בה בשרא אסור וכו׳ ואי כדיעבד למה להו למשבר לשהיי׳ עד לאחר אלא ודאי פנכ׳ וקדירה אע״ג דצריך לשברן לא כדיעבד דמי ולכאורה קשה על הר״ן למה צריך לכפול דבריו פנכ׳ וקדירה הוה לומר אפי׳ צריך לשבור לא הוה כדיעבד אלא ודאי דכיון נקט דוקא הנך תרתי ואשמעינן דוקא קדירה ופנכ׳ לא הוה דיעבד לפי שאין הפסד כל כך מה שאין כן בתנור שם הפסד גדול ובה״ג הוי כדיעבד ולא קשה : ולי הכותב מרדכי נראה להסביר דאין לחלק בין קדירה אחת להרבה ויעיין בחכמת אדם כלל נ״ה סי׳ ז׳ שכתב נמי דאין לחלק בין קדירה אחת להרבה דאמר רק על קדירה אחת דנין . ויפה כיון :

ובדברי אאמ״ו הגאון הנ״ל נראה לי שכותב מרדכי הקטן לומר דבר חידוש לפרש שם שבגמרא בפסחים דף ל׳ שקאמר שם ואזדא שמואל לטעמא דאמר שמואל להנהו דמזבני כנדרי אשוו׳ זביני׳ אכנדריכו ואי לא דרשינא לכו כר׳ שמעון וכו׳ ולדרוש להו אתרי׳ דרב הוה ולכאורה קשה לע״ד היאך שייך לומר ואי לא דרשינא לכו כר׳ שמעון הא כיון דהוה אתרי׳ דרב ע״כ לא יוכל לדרוש להו כר׳ שמעון. ואי נמי דלא אשוו׳ זביניא ג״כ לא היה יוכל לדרוש להו כר׳ שמעון כיון דהוה אתרא דרב . והנראה לע״ד לסביא בזה ראיה לדברי אאמ״ו הגאון הקדוש זצ״ל דוקא היכא דאיכא הפסד מרובה בה״ג מיקרי בדיעבד ומותר נותן טעם לפגם אבל בהפסד מועט לא מיקרי דיעבד ואסור נותן טעם לפגם והנה באמת לכאורה קשה גם על רב למה לשבור קדרות בפסח כקושית התוס׳ הא הוי נותן טעם לפגם וצריך לומר לפי תירוץ ראשון של תוס׳ דנותן ט״ל דוקא דיעבד מותר : אבל עדיין קשה הא כיון דצריך לשבור הקדירה א״כ הוי כדיעבד ועדיין מותר אבל ע״כ צריך לומר כדברי הר״ן אף דצריך לשבור לא הוי כדיעבד וכהסבר אאמ״ו זצ״ל דהוי רק הפסד מועט כאשר בארנו. אבל היכא דאיכא הפסד מרובה גם הר״ן מודה דהוי כדיעבד כמו בתנור בה״ג מותר נותן טעם לפגם . וא״כ להנ״ל יש לומר זה שרוצה שמואל דאמר להנהו דמזבני כנדכי׳ אשוו זביניא דיהיה זול ליקח הקדרות ממכם אבל אי תיקרו השער ויהיה ביוקר יותר אז יהיה הפסד מרובה לשבור הקדרות ויהיה כדיעבד ומותר מצד נותן טעם לפגם אלא אי אתם אינכם תיקרו השער אז הוה רק הפסד מועט וכה״ג נותן טעם לפגם אסור אבל אי אתם תיקרו השער אז יהיה הפסד מרובה ויהיה מותר כנ״ל וזה שאמר ואי לא דרשינן לכו כר׳ שמעון דייקא אף שאתם באתרא דרב דורש אני כר׳ שמעון אבל לא מטעמא דר׳ שמעון אלא מטעמא דרב גופא וגם רב יהיה מסכים לזה כי מאחר דיהיה ביוקר יהיה הפסד מרובה ויהיה כדיעבד ומותר גם לרב דנותן טעם לפגם הוא. ויעיין רש״י כר׳ שמעון דמותרת הקדרות הישנות לאחר הפסח ולכאורה דברי רש״י צריכים ביאור הו״ל לרש״י לומר כר׳ שמעון דסובר חמץ ע״י תערובת מותר לאחר הפסח שלא ר״ש לא מחולק בקדרות אלא בגוף הדבר דחמץ לאחר הפסח מותר הו״ל לרש״י לומר דדורש להו כר׳ שמעון חמץ לאחר הפסח מותר עיי״ש : ולהנ״ל מאוד נעלה באמת כר׳ שמעון לא יוכל לדרוש להו מאחר דאתרי׳ דרב הוה אלא רש״י כיון לאחר הפסח לענין הקדרות דמותרים בזה ידרוש להו כר׳ שמעון אבל לא מטעמא אלא מטעמא דרב גופי׳ אם תיקרו השער ודוק היטב:

ועל זה מקשה הגמרא ולדרוש להו כר׳ שמעון לומר דמותר אף אי מכרו בזול ע״ז משני הגמרא אתרא דרב הוה ולגמרי כר׳ שמעון לא יוכל לומר אלא כהנ״ל אי תיקרו אז גם רב מודה דמותר וכנ״ל. ושמחתי לעשות מטעמים לאאמ״ו הגאון זצ״ל. ובחדושי עוד הרבתי דברים בענין הזה ואין כאן מקומו להאריך :

בעה״י סוגיא דפוגם שטרו [שבועות דף מ״א] :
מחדושי אאמ״ו הגאון מוה׳ מאיר זצוק״ל :
ככתבו וכלשונו הטהור :

עיין רמב״ם הלכות מלוה ולוה פ׳ ט״ו הלכה ב׳ התנה מלוה על הלוה שיהיה נאמן וכו׳ הלכה ו׳ התנה הלוה וכו׳ וטען הלוה בשטר זה ואמר פרעתי מקצת וכו׳ לח״מ ד״ה התנה הלוה על המלוה וכו׳ ותמה מדוע לעיל בנאמנות אפי׳ בלא שבועה ועיין במ״ל ד״ה התנה המלוה על הלוה ותמה נמי מדוע לעיל בנאמנות אפי׳ בלא שבועה

ונראה

ונראה לענ"ד ונקדים ליישב תחילה הרמב"ם וכן איתא בטוש"ע ח"מ סי' פ"ד שאפי' בפוגם מהני חזקה ת"ז ומ"מ מפקפק שהרי אתרע חזקה וכן נאמת רב שאי מחולק והנה בטוש"ע איתא שעכ"פ יוכל לומר אשתבע לי בפוגם אבל קמ"ע והש"ך שופכי' סוללה שלא יוכל לומר אשתבע והביא בנאמת רמב"ם לא כי שיוכל לומר אשתבע לי ונתרץ רמב"ם הנ"ל שלא קשה מפקפק מ"מ שאתרע חזקה ורא"ה להנ"ל שלא יוכל לומר אשתבע לי ונקדים תחילה דברי ריטב"א שבועות אבל אם כתב לו נאמנות וכו' ואפי' בפוגם שהרי הוא כמשיב אבידה וכו' ולכאורה דבריו תמוהים הלא קושיא זו בלא"ה קשה על מתני' שם דפוגמת וכן הקשה תוס' ד"ה ותי' בדדמי' ולפענ"ד י"ל תחילה ע"פ דברי הפלאה שתי' שם קושית תוס' וז"ל לולא דברי תוס' י"ל שהרי גם כאן אין לו מגו שיוכל לומר אשתבע לי וכו' והאריך שם עוד בדבר הזה והנה לכאורה תוס' לשיטתו שפיר הקשה לפי שסברו שזה אשתבע לי איכו שבועת המשנה וכמבואר בגדולי תרומה שער כ"א והתוס' לשיטתם תי' הכא בשבועות שממתני' לא מוכח אשתבע לי שי"ל אע"ג שתנן מנכסי יתומים לא יפרע וכו' שי"ל שאני יתומים. ולפ"ז י"ל ריטב"א לשיטתו שסבר בהדיא שהוא שבועת המשנה שפיר יוכל לתרץ כמו הפלאה וליק קושית התוס' הא איכא מגו. הא יוכל לומר אשתבע לי ולפ"ז ברב פפא שכתב לו נאמנות ולא יוכל לומר אשתבע לי שפיר אמר שהוי מגו בפוגם ולא סבר כלל תי' תוס' בדדמי ולפ"ז שפיר אמר רמב"ם אפי' בפוגם מהני חזקה תוך זמנו ואין לומר הא אתרע חזקה וי"ל אע"ג שאתרע חזקה מ"מ יש לו מגו דאי בעי כפר הכל בשלמא בשאר פוגם אין זה מגו כי יש לומר כתירוץ הפלאה שיוכל לומר אשתבע לי משא"כ בתוך זמנו לא יוכל לומר אשתבע לי שפיר הוה מגו ודוק :

ובזה ניחא נמי לפענ"ד מה שדקדק באשר"י בכתובות ד"ה כתב במרדכי ותמוה למה לא הקשה כן בפשיטות על מתני' דפוגמת שיש מגו ולמה דוקא על רמי בר חמא שסבר שבועה דאורייתא ולפי הנ"ל יש לומר בלאו הכי לא יוכל להקשות שהוא שבועה דרבנן י"ל כמו תירוץ הפלאה דיוכל לומר אשתבע לי וי"ל מרדכי סבר שזה כמי שבועת המשנה משא"כ לרמב"ם שסובר שבועה דאורייתא שפיר הקשה שיש לו מגו וא"ל הא גם בכופר הכל יוכל לומר אשתבע לי י"ל ז"א רק שבועה דרבנן משא"כ פוגם הוא שבועה דאורייתא [וכ"מ לענין הפכינן] ודוק :

באופן אחר נראה לענ"ד לבאר שלכאורה יש לדקדק מה שאמר לחלוטין בפוגם יש לו מגו דהא מסכתא שאין כאן מגו שהיה עדים מה שפרע ועיי' בגמרא בסוגיות שם שהבעי' איכו כפשוט. ועיי' גדולי תרומה שם. והנראה לפענ"ד ליישב ונקדים ליישב קושית גדולי התרומה שם שהקשה מה הקשה התוס' בפוגם שיש מגו שהוא מגו להוליא ואין לומר לפי שיש שטר א"כ אח"כ בגמרא דבעי בפוגמת כתובתה פחות משוה פרוטה ואתיא בתיקו ואמרינן כל תיקו קולא לנשבע למה לא יהיה כמוחזק לפי שיש שטר ונראה לי ליישב דהא כל הסברא שהשטר הוי כמוחזק לפי שהוא עומד לגבות וכגבוי דמי וי"ל לפענ"ד כל זה אם בזה השטר יוכל לגבות בלי שום טענה משא"כ אם עדיין יוכל לומר אשתבע לי ודאי דאיכו כגבוי דמי (וכבר הרגיש בקמ"ע קצת מזה) ולפ"ז מיושב קושית גדולי תרומה על תוס' שאין מגו להוליא שיש שטר ואשתבע לי לא יוכל לומר שאיכו שבועת המשנה משא"כ בגמרא שפיר סלקו האבעי' בתיקו וא"ל שהוא המוחזק ואיך יהיה קולא לנתבע זה איכו בזמן הגמרא כבר ידענו מרב פפא שיוכל לומר השבע לי א"כ גם השטר איכו מוחזק ולפ"ז סבר ריטב"א הנ"ל בלא"ה לא קשה קושית שיש שם מגו וכתוס' שי"ל שהוא מגו להוליא ואין לומר דהא איכא שטר י"ל אשתבע לי יוכל לטעון וריטב"א סובר שהוא שבועת המשנה משא"כ בנתן לו נאמנות א"כ לא יוכל לומר אשתבע לי והוי השטר מוחזק ולא הוי מגו להוליא ולפ"ז שפיר אמר לחלוטין בפוגם אפי' בפוגמת בעדים אע"ג שהיא בעי' בגמרא ואמרינן תיקו מ"מ בזמן גמרא כבר ידע משבועת השבע לי וא"כ לא הוי השטר מוחזק ודוק :

ולפ"ז יש ליישב הרמב"ם הנ"ל שלכאורה יש לדקדק ברמב"ם הנ"ל דאמר דין בפוגם דנאמנות דוקא בלוה וכן מדקדק בגדולי תרומה ולפי הנ"ל י"ל שרמב"ם סבר שנאמנות לא קאי על פוגם וכדמשמע בנה"ת רק משום פוגם כריטב"א הנ"ל וע"כ במלוה לא אמר שאפילו פוגם שלא מהני מגו שהוא להוליא משא"כ בלוה אפילו בפוגם שהוא מגו להחזיק ולפ"ז מיושב שליק שנפטר אפילו משבועה שהרי נאמנות לא מהני רק שיש לו מגו [ורמב"ם סבר מגו לאפטורי משבועה לא אמרי'] וי"ל ע"פ דברי הנ"ל שבתוך זמן לא יוכל לומר אשתבע לי מיושב קושית הפלאה הנ"ל על תוס' ששפיר הקשה הא יש מגו בפוגם ולא שייך לומר אשתבע לי :

אבל נראה לי מרדכי הקטן הכותב עדיין לריך ביאור בכתובת אשה אם מיקרי כגבוי דמי ויש דעות חלוקים בזה ובחדושי לס"ב"א דפוגמת הארכתי הרבה :

ואזכיר פה אני מרדכי הכותב באותו ענין שהביא אאמ"ו הגאון באופן ראשון לתרץ דקדק הגהת אשר"י סוגי' דפוגמת ד"ה כתב במרדכי וכו' ואתמה מדוע לא הקשה כן בפשיטות על מתני' דפוגמת הא יש מגו ולמה דוקא על רמי בר חמא אביא פה מה שהרלתי בעה"י על זה בימי בחרותי שהייתי רך בשנים ולעיר לימים. ונקדים תחלה מה שאמרתי לתרץ קושית המהרש"ל סוגי' דפוגמת כתובות שהקשו על תוספות ד"ה אמר רבא תימא לרשב"א וכו' עיי' מהרש"ל אבל לפי שפרשו התוספות במקומות אחרים דהאי אשתמיט איכו אלא טעם למה לא יהיה כאמן במגו לא קשה מידי ומפרש המר"ס ברבי, וכן המר"ס ש"ק ש"ל פי' המהרש"ל דראשונים פרשו הא דאמר רבה מפני מה אמרה וכו' איכו מטעם מגו אלא טעמא מפרש למה מודה במקצת ישבע וכו' ושאלה הכא פירש לפי מה שפירש תוס' במקומי' אחרים דהא אשתמוט' איכה אלא טעם למה לא יהיה נאמן במגו לא קשה מידי די"ל רב"ח כמי סבר דמפרע לא דייק וא"כ ליכא מגו דהוי בדדמי ואיכא שבועה דאורייתא ואמרתי בימי בחרותי לתרץ דתוס' שפיר הקשה אף לפי שפירשו הטעם מודה במקצת מטעם מגו. דהנה הקשתי קושי' עלומה לפי דברי תוס' פרק כל הנשבעין מ"ה ע"ב ד"ה כי מטי זמן חיוב' רמי אנפשי' ומידכר דהק' ועוד אמאי עקרו רבנן לשבועה מנעה"ב הא כיון דמחייב שבועה רמי אנפשיה וי"ל כיון שמתחיל לכפור שוב לא יודה ואין נותן לב לאיות מכר פן יהי' מוחזק שקרן. עיין בתוס' שם :

וא"כ קשה הכי נמי איך מהני רבא שבועה זו דרבנן דפרע דייק דמפרע לא דייק ורמי רבנן שבועה עלי' כי היכי דתידוק כיון דלא דייק הרי היא בדדמי ואיך שייך שע"י שבועה רמי אנפש' כיון שמתחיל היא לכפור שוב לא יודה פן יהיה מוחזקת שקרן והוי כמו בבעל הבית דערוך בפועלים ע"כ לא רמי אנפשי' דמתירא דיהיה מוחזק שקרן מאחר שהבעל הבית חושב עתה שאמת עמו כן נמי באשה פה שהיא חושבת עתה שאמת עמה ע"כ לא רמי אנפשיה ומאוד קשה. וא"ת כי היכא דתידוק קאי על כל אשה שידייק מתחלה מיד כשתיקח ממון על כתובתה כיון דע"כ בסוף כתקנה שבועה ומתירא שא לזה לא לריך לתקן שבועה הא היא בכל אופן לריך להתירא מהשבועה כי הבעל יוכל לטעון השבע לי וכן

שהיתומי' כן טוענין להם . וע"כ צריך לומר כי היכא דהידוק קאי על נכסיו דנכסיו בשעת הטענה בב"ד ע"י השבועה רמי אנפשי' ואעפ"י שיש להתירא לה מהשבועה אעפ"כ מתחלה לא דייקא מילתא דלא רמיי עליה אז . ורק כוחן השבועה כי היכא דהידוק נכסיו בשעת הטענה וקשה להנ"ל הא כיון שהתחיל לכפור שוב לא יודה ומאוד צריך עיון :

ואמרתי לתרץ דהנה המעיין בתוס' ב"מ סוגי' הנ"ל שם כל קושית התוספת על מודה במקצת וזה לשונו וא"ת במודה במקצת אמאי לא ישבע הבעל הבית ובאמת על כופר הכל אינו מקשה וכן יש לומר בשבועות עיקר קושית התוס' על מודה במקצת כי על כופר הכל לא שייך עקרוהו כי אז מדינא לא שייך השבועה על הבעל הבית : ועל זה שפיר משני שם התו' כיון שהתחיל לכפור שוב לא יודה ונראה לי סברה חדשה בשבועה דאורייתא דלא יוכל להפך השבועה שם שפיר מתירא דפן יהיה מוחזק שקרן אבל בשבועה דרבנן שיוכל להפך השבועה שפיר יתן אל לבו ואי דמתירא פן יהיה מוחזק שקרן דהוא צריך לבוא ולהודות ולשלם הא יוכל להפך השבועה ועדיין משום זה אינו מוחזק שקרן דלמא חבירו ישבע לשקר וא"כ רבא משני שפיר שבועה זו דרבנן שעי"י שבועה רמי אנפשה ומדכר ואי דמתירא שיהיה מוחזקת שקרן דאם יזכיר שהיא בספק הא יכולה להתהפך השבועה על בעלה ולא צריך לבוא ולומר איני נוטלת אלא יוכל להושיע בה"ג דיתהפך השבועה ועדיין אינה מוחזקת שקרן וא"כ יש לומר באמת אם ישבע ישבע באמת ולדק כי נתן על לבה ואינה מתירא כלל וכלל ונכון :

ובהיות כן שפיר מקשה התוס' על רמב"ח דאמר שבועה דאורייתא היאך שייך שבועה דאורייתא הא לא שייך אשתמיטתיה ויש מגו וא"ת דגם למב"ח ידע דמפרע לא דייק והוי בדדמי ולא שייך מגו בקושית מהרש"ל זה אינו להנ"ל אי רמי בר חמא סובר דהוי בדדמי א"כ ע"כ גם שבועה לא יתכן לה דע"כ לא יתן על לבה פן יהיה מוחזקת שקרן והא דהיא יוכל להפך היינו רק בשבועה דרבנן אבל סבר רמב"ח למימר שבועה דאורייתא ובדאורייתא ע"כ לא יוכל להפך וא"כ אם רמי ב"ח סבר דמפרע לא דייק אז גם שבועה לא יתכן לה ושפיר מקשה התוס' ודוק כי חידוד הוא .

ובהיות כן מתורץ דקדק הג"ה אשרי על המרדכי וכן היא נמי על תוס' הנ"ל מדוע לא מקשה התוס' מיד על מתני' דקתני הפוגמת לא תפרע אלא בשבועה וכי שייך פה שבועה הא לא שייך אשתמיטתי' וע"כ יש לה מגו דלא קבל כלום ולהנ"ל מאוד נעלה על מתני' ליכא להקשות כי יש לומר קושית התוס' מכח מגו . ויש לומר באמת מתני' היא שבועה דרבנן ומפרע לא דייק וע"כ לא שייך מגו אף אם לא שייך אשתמיטתי' מ"מ לא שייך להימני' במגו כי מפרע לא דייק והוי מגו בדדמי וא"ת איך שייך שבועה הא שבועה שפיר שייך בדרבנן יוכל להתהפך ולא מתירא פן יהי' מוחזקת שקרן משא"כ על רמב"ח שפיר מקשה התוס' דסבר למימר שבועה דאורייתא וע"כ לא יוכל להפוך וא"כ אי סובר דמפרע לא דייק א"כ גם שבועה לא יתכן לה ודוק היטב.

אבל אחרי חידש את אלה תמהתי שע"כ איך שייך שאם יזכירה שהדין עם בעלה יתהפך השבועה הא גם זה אסור לעשות כן לישבע את בעלה בחנם ודבר עבירה הוא אלא יש לומר כיון שהתחיל להזכיר קצת ספק מיד יתהפך שבועה על בעלה ובה"ג רשאי להפוך :

עוד יש לעיין הא כל אלה שייך בבעלה אבל לגבי יתומים נ"כ בפוגמת וצריכי' לשבע ופה איך שייך שהיא יהפך השבועה ראשון יש לומר דמתני' איירי בפוגמת בבעלה קיים דנקט כיצד אמר התקבלתי כתובתי'. ואיירי בגרושה וגם על היתומים יש לומר כיון דהדין שהיא יכולה להפך השבועה והיתומים אינם יכולי' לשבע צריכי' לשלם. וכל אלה בימי בחרותי לחדודי :

אבל לאחר העיון עמדתי עדיין בקושי' הזה איך שייך ליתן לה שבועה לפי תירץ תוס' הנ"ל בסוגיא דקלילה גם פה מתירא פן יהיה מוחזקת שקרן . הא גם פה היא בדדמי :

ואמרתי בתחלה לתרץ היטב ע"פ מה שראיתי בספר פרי יעקב שם סוגיא דקלילה שמד בדברי התוס' שאמר פן יהיה מוחזק שקרן הא העולם ידע דהוא טרוד בפועליו והיאך מתירא דיאמרו שהיא שקרן וצריך לומר אעפ"כ מתירא דיאמרו עליו שקרן היא . ואמר התינח אם לית לי' מגו . אבל אם אית ליה מגו בה"ג בודאי בשבועה מהימן ורמי אנפשיה דעולם בודאי יאמרו דהוא טרוד בפועליו לכן לא ידע בראשונה ועכשיו רמי אנפשיה ובא על האמת וע"כ לא יחשדו אותו לשקרן כי אם היה רוצה להיות שקרן היה יוכל לטעון עוד טענה ביותר טוב . ומתרץ שם קושית התוס' אבל סברו שלא בעדים נאמן במגו דלא שכרתיך מעולם והקשה התוס' שם הא הוי מגו בדדמי ותירץ הפרי יעקב דכונת התוס' בשבועה מהימן עכ"פ במגו עיי"ש :

ולפ"ז גם פה מתורץ הא פה יש לה מגו דלא קבלתי מעולם כלום וכאשר הקשה באמת התוס' דיש לה מגו אלא דתוס' תירץ דהוי בדדמי אבל בשבועה פה מהימני' דלא מתירא דיחזוק אותה לשקרנות דיתלה כל עולם דמפרע לא דייק וע"כ אינה שקרנות מאחר דיש לה מגו א"כ היה יוכל ביותר טוב לומר דלא קבלתי כלום . וא"כ בשבועה מהימן ודוק היטב :

אבל אמרתי אם כן קשה מאי קא מבעי' לי' הגמרא פוגמת כתובתה בעדים מהו משמע מהך אבעי' וכאשר פושט בפוגמת בעדים בשבועה פשיטא דמהימני' אלא דאבעי' אם נמי יפרע בלא שבוע' . וקשה להנ"ל בפוגמת כתובתה בעדים דלית לה מגו אם כן אפילו בשבועה לא מהימנה דמתירא פן יהי' מוחזקת שקרנות וכיון דלית לה מגו שייך תירץ התוס' שבועות כיון שהיא בדדמי לא יתן על לבה להיות נזכר פן יהיה מוחזקת בשקר ול"ע ורוחב לבב ירחיב . ובסוגיא דפוגמת וקלילה הארכתי הרבה בעה"י פה לקצר אני צריך :

אברך את ה' בכל לבבי שזכני להביא מנחתי לאאמ"ו הגאון הקדוש מו"ה מאיר זצוקל"ל לדפוס בג' סוגיות חדושי תורה משמו הקדוש בספרי ברוך מרדכי וגם איזה דברי אגדה אשר יצא מלבו לב טהור וקדוש יעלה זאת לנחת רוח לנשמתו הטהורה והקדושה ויזכיר לנו ה' זכותו הקדוש וזכות כל אבותי הקדושים גאונים וגדולים מדור דור שלא ימוש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם ויקוים בנו מקרא שכתוב הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם . ויקוים לנו מאמר חכמינו אם זכו אחישנה ונזכה לראות מהר בנין הבית אשר בו יאיר אור התורה לעבודה במהרה בימינו אמן .

ואמרתי חבורי חלק ראשון במילי דאגדה לסיים ולהזכיר ציון וירושלים :

(סיף מסכת ברכות סיים) **אמר** ר' אלעזר א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום וכו' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום :

ותהילה

ותחילה אמרתי לפרש הפסוק הזה ה' עוז לעמו וכו' ע"פ מה שפרשתי בפרקי אבות פרק ה' הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן יהי רצון מלפניך וכו' שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך :

ובארתי שמיכת המאמר הזה איך שייך זה יהי רצון לעז פנים לגהינם . ואמרתי הנה ידוע בעיקבתא דמשיחא חוצפא יסגי' כאמור ישעי' ירהבו הנער בזקן וכו' אבל אמרתי עדיין אין זה מוחלט. ועיי' בפלאי' פ' ק"י בבית הספק בסוף דבריו שכתב שאין דבר מוחלט שיבוא אליהו קודם מש"ח אף דגמרא אמר כן והא קרא הכי שולא אבל ידוע מ"ש חז"ל בעתה אחישנה לא זכו בעתה זכו אחישנה וס"ל להרמב"ם ודאי סדר ותנאי ביאת משיח הוא שאליהו יבוא לבשר ביאתו רק ה"מ בעתה אבל אם זכו שיתהר ויחוש גאולה מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות לשנות הסדר ואהבת של קב"ה כי זכו ישראל משנה השורה עכ"ל עיי' שם :

והנה אמרתי אבל עכ"פ אם גם אליהו לא יבוא קודם לבשר בעת שיחוש לגאול אבל ג"כ מאוחר לא יבוא ויבוא בהדדי עם משיח בן דוד כן נכון ופשוט .

ובזה בארתי כונת הפייטן מוצאי שבת קודש אשר אנו אומרין ומתפללין אליהו הנביא אליהו הנביא במהרה יבוא אלינו עם משיח בן דוד דייקא אליהו הנביא במהרה יבוא במהרה היינו באחישנ'. ולא בעתה . ואז יבוא אלינו עם משיח בן דוד דייקא בהדדי עם משיח בן דוד בהדדי והבן . וזה שאנו מבקשים ומתפללים דיבוא עלינו עם משיח בן דוד בהדדי ואז יהיה אחישנה במהרה והבן .

ובזה בארתי בהפטרה שאנו מתפללים שמחנו ה' אלקינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבוא ויגל לבנו :

ע"פ פי' האלשיך על קרא מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל וז"ל האלשיך והוא כמו שכתבנו בישעיה על פסוק ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה כי ציון במשפט ודין הוא שתפדה כי היא לא חטאה אך ושביה בצדקה צריך פדיון בתורה צדקה והנה ידענו כי זכו אחישנה ויהי' בלא חבלי משיח רק בשובה ונחת ואם לא יזכו בעתה ואז הוא בעלב ורוגז ע"י חבלי משיח להחזירם בתשובה ע"כ אמר מי יתן מציון כלומר מבחינת ציון תהי' ישועת ישראל שיהיה זכאין בדין ויושעו במשפט וכו' ובזה יגל יעקב שלא יהיה בחבלי משיח אלא בשמחה כי יגל יעקב וישמח ישראל ע"כ דברי פה קדוש האלשיך :

והנה כבר בארתי אם יהיה זכו באחישנה אז יבוא אליהו עם משיח בהדדי ויהיה בשמחה ובטוב לבב כהנ"ל :

וזה שאנו אומרים שמחנו ה' היינו ע"י שמחה נזכה להגאולה והיינו באליהו עבדך ובמלכות בית דוד היינו בהדדי אז יהיה הישועה לטובה בכפלים אם יבוא בהדדי אליהו עם משיח אז יהיה באחישנה בזכו והיינו במהרה יהיה ויגל לבנו אז יגיל לבנו כמו שיהיה בשמחה בלא חבלי משיח כי באחישנה יהיה משמחה ומלאה ורנה . וזה שאנו אומרים שמחנו ה' שיקרב הגאולה ע"י שמחה והיינו במהרה וכהנ"ל והבן :

ומעתה נחזור לענין אשר לפנינו הנה מבואר להדיא בפלאי שהבאנו פה אם זכו שימהר ה' גאולתינו אז משנה השורה ולא יהיה ככתוב לפנינו כסדר . וא"כ ממילא לענ"ד נמי לא יהיה חוצפה יסגי' לא ירהב נער בזקן כל אלה רק אם לא זכה ויהי' בעתה אבל באחישנה ישנה הסדר ולא יהיה לא חוצפה ולא עזות פנים כי אם ענוים נכים ותמים : וישיבו באהבה ונחת לב אבות על בנים וכבדו זקן ונשוא פנים . ולא יצוא כל הדברים אשר בעקבות משיח כאמרים כי אם באחישנה ישנה הסדרים :

וזה שאמר התנא עז פנים לגהינם וא"כ חלילה רע לנו הא בעיקבות המשיח חוצפה יסגי' ובזה הבה בימי גאולתינו אם חוצפה יסגי' ויהיה עזות פנים לגהינם ואיך יעמוד ישראל במדה הזאת שהיא לגהינם ע"ז אמר יהי רצון מלפניך שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ויהיה במהרה זכו אחישנה ולא צריך להיות עזות פנים ולא מלא להרים ראש כי לגאולתינו ה' יחיש ובכן בודאי אנו מתפללין שיבנה בית המקדש במהרה אזי לא צריך להיות חוצפה יסגי' כי אם ענוה ושבינה ושמחה ולצ"ל . וכן יהי רצון שיבנה ה' מקדשנו במהרה בימינו :

ומה שאמר אז ותן חלקנו בתורתך בארתי נמי ע"פ גמרא בילה כ"ה ע"ב תניא משום דרי מאיר ומפני מה נתנ' תורה לישראל מפני שהן עזין ופרש"י שם ונתנה להם תורה שיעסקו בה והיא מתשת כחם ומכניע לבם והנה לפי גמ' הזה כנה התחנך שאמר עז פנים לגהינם וא"כ חלילה רע לבני ישראל שהן עזין ואז חלילה יבואו לגהינם על זה אמר ותן חלקנו בתורתך וזה מכניע לבנו ואף שהיה אנחנו עזין מ"מ אין שייכה לגהינם כי תן חלקנו בתורתך והתורה מכניע לבנו להיות תמורת עזי פנים בהכנעה וענוה כל הימים :

ובזה בארתי הפסוק סוף המסכת פה ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום וידוע שתורה מיקרי שלום כמבואר דף ד' ברכות פדה בשלום כפשי זה תורה כי כתיב כל נתיבותיה שלום וזה שאמר הפסוק ה' עוז לעמו יתן כתן לעמו עוז שזהו עזין כמובא בגמרא ישראל עזין הן וא"כ רע לנו במדה הזאת אבל על זה אמר כי מדה הזאת אינו מזיק לנו ה' יברך את עמו בשלום דייקא אבל יברך את עמו בשלום היינו בתורה וזה מכניע לבם לענוה וסבלנות והבן :

ואדרבא התורה היא למדת ענוה ובך היא דרכי תלמידי חכמים אם נראה בפלפולם כאויבים איכי ז"ס מבית המדרש עד שנראה כאהבים שיף כל סוף התורה מכניע לבבנו ואהבה ואחוה בקרבנו את והב בסופ' וכו' :

ובזה בארתי גמרא הנ"ל נתבלין נאה שאמר תלמידי חכמי"ם מרבי"ם שלו"ם סוף התיבות של תלמידי חכמי"ם מרבי"ם שלו"ם המה במספר קטן י"ג כמנין א' והיינו הבונה בסוף המה אחד ושלום ואחדות להם כמבואר גמרא את והב בסופה אם גם תחלתן פלגינן הסוף היא האהבה ואחדות ולא זזו משם עד שנעשה שלום ולכן סוף התיבות של תלמידי חכמים מרבים שלים מכוונים במספר קטן י"ג שהוא מספר אח"ד ומספר אה"ב"ה אהבה ג"כ במספר י"ג וגם מורה על שם ה' אחד שהשכינה עמהם . וג"כ בארתי במספר קטן המה אחד בסוף התיבות כמובא בהקדמה לספר יוסף יעל"ה וגם כמובא בספר זכרון טוב מהגאו"ן מו"ה עזרא לירף כי' שמפרש בספרו זה אר"ח ת"ח מרבים שלום כתב ויש לדייק מדוע אמר ת"ח ולא אמר חכמים אלא כונתו אף שהיא אחד מיוחד בדורו אל יסמך על דעתו וצריך להראות את עצמו כתלמיד ולא כחכם וז"ש תלמידי חכמים אם החכמים רואים עצמם כתלמידים אז מרבים שלום ועיי' :

והנה נראה זה הוא גבורתם אם מקטינים את עצמם אז הוא בתם האחדות וסופ' שלום והמה אחד והנה זה שמרמז לנו תלמידי' חכמי"ם מרביי"ם שלו"ם כבארנו בסופי תיבות במספר קטן מכון לאחד והיינו במספר קטן אם המה מקטינים עצמם אז הסוף שלום ואחדות ואהבה עמהם ומרבים שלום וה' עמהם והבן :

וזה סיומא של מסכת ברכות אף שדרך תלמידי חכמי' לפלוג זה אוסר וזה מתיר זה בונה וזה סותר

וכן

וכן מ״ד בתחלת המסכתא במשנה ראשונה ג׳ מ״ד שמה אחד עד סוף אשמורה ראשונה ואחד עד חצות ור״ג עד שיעלה עמוד השחר ואם כן אל תחשוב כי דרכי תלמידי חכמים תמיד לפלפל משום דאין להם אחדות והמה בעלי מחלוקת בלי לשנות דעתם אבל אדרבה כולה מתלמידי חכמים בודאי כולם אוהבי השלום ורודפי השלום במדה טובה וברכה ורק בתורה הקדושה עז פלפולם כדי לברר האמת זה אוסר וזה מתיר ואלו ואלו דברי אלקים חיים אבל הסוף הוא שלום אהבה ואחוה ורעות ואדרבה שמם מרבים שלום בעולם וזה שסיים המסכת תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וסיים ה׳ עוז לעמו יתן שיכנו עוז לפלפל ולברר הדין לאמיתו של תורה באלה אין להם שנאה אלא ידברו בשער בשערי התורה אבל אעפ״כ ה׳ יברך את עמו ות״ח מיקרי עמו כמבואר בהקדמה לספר יהודא יעלה הגד לעמי פשעם אלו ת״ח והנה כוונתו ה׳ יברך את עמו בשלום סופו הוא שלום ואהבה וכולם באגודה אחת להגדיל תורה וסופו אהבה ונחת שלום :

סליק חלק ראשון

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

אודה ה׳ בכל לבבי ואשא כפי לברך את שם ה׳ לעולם על אשר עזרני עד כה להוציא לאור חלק ראשון מספרי ברוך מרדכי ויען כי הוצאת הדפוס רבה ואין ידי משגת עתה על כן חלקתי לחלקים ולפרקי׳ ועל דגלם חונים שני פרקים ראשונים באגדה והלכה כלמדים וכן סדורים הת״ל גם שאר פרקים האחרונים מדף לדף עד גמירא כל מסכת בחדושי הלכה ואגדה אשר בעה״י יגעתי ומלאתי יעזריני ה׳ ויתמכני בימין צדקו ואזכה מהר להוציא לאור כל חבורי ברוך מרדכי וגם אזכה להוציא לאור שאר חדושי שחנני ה׳ ויקוים בי מקרא שכתוב יפוצו מעינותך חוצה ואזכה להיות כמרדכי היהודי דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו ולא תמוש תורה הקדושה מפני ומפי זרעי וזרע זרעי בעבודת ה׳ בלב טהור וקדוש בברכה טובה חיים ושלום מעתה ועד עולם :

ואודה קידה לכל לומדי התורה לשמה אוהבי התורה והאמת אשר יבקרו ספרי ואם ימצא על דברי מרדכי תמיה או שגיאה אל יהיה פליאה ואף שבאתי במגלת ספר אעפ״כ אנכי עפר ואפר ונא יהיה כבודם מחול לפנות עלי ועליהם אקרא המקרא מכל מלמדי השכלתי ואקבל האמת ואודה ולא אבוש ובחלק השני אזכירם לטובה בעה״י ואולי אוכל להצדיק נפשי לתקן ולישר דברי אשיבנו בכבוד כי הרבה פעמים קצרתי יותר מדאי ואלקי אמת ינחני בדרך צדק ואמת וגם אבקש שיעיינו אז בלוח הטעות כי פעמים יש טעות הדפוס ונשתנה הענין וכל מי שיוכל להפוך בזכותי ידון אותי ואת דברי לזכות וגם ק׳ יהפוך בזכותם כך ת״ח דרכה של תורה ואהבת לרעיך כמוך לקיים ומשכרתם שלימה מאת אבינו היושב בשמים :

ואפריון נמטי לאהובי ידידי הבחור המופלג חמד בחורים ובמעשיו תמים חו״ש מ״א תהילות כש״ת מו״ה יהושע גאלדשטיין נ״י בן לאותו צדיק הרב הגאון קדוש שמו מו״ה עזרא לורף נ״י מק״ק ס״ת אשר טרח בעד ספרי בטרחה רבה וגם הוצאת ב״ד להיות המשולש ביני ובין המדפיס המופלג וחריף בתורה נ״י למען אוכל להוציא לאור עולם ספרי ברוך מרדכי ישלם ה׳ פעלו ומשכרתו שלימה ויזכה לתורה ולגדולה יגדל וירבה עד למעלה ראש :